

Πανεπιστήμιο
Κύπρου

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΚΑΙ
ΜΕΣΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ, 1960-1963.

**ΔΙΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΣΥΝΥΠΑΡΞΗ, ΛΟΓΟΣ,
ΕΤΕΡΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΟΤΗΤΑ.**

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ
ΕΛΕΝΗ Α. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ

2018

Πανεπιστήμιο
Κύπρου

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΚΑΙ
ΜΕΣΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ, 1960-1963.

**ΔΙΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΣΥΝΥΠΑΡΞΗ, ΛΟΓΟΣ,
ΕΤΕΡΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΟΤΗΤΑ.**

ΕΛΕΝΗ Α. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ

ΔΙΑΤΡΙΒΗ Η ΟΠΟΙΑ ΥΠΟΒΛΗΘΗΚΕ ΠΡΟΣ ΑΠΟΚΤΗΣΗ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΟΥ ΤΙΤΛΟΥ
ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΥΠΡΟΥ

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2018

ΕΛΕΝΗ Α. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ

Υπεύθυνη Δήλωση Υποψήφιου Διδάκτορα

Η παρούσα διατριβή υποβάλλεται προς συμπλήρωση των απαιτήσεων για απονομή Διδακτορικού Τίτλου του Πανεπιστημίου Κύπρου. Είναι προϊόν πρωτότυπης εργασίας αποκλειστικά δικής μου, εκτός των περιπτώσεων που ρητώς αναφέρονται μέσω βιβλιογραφικών αναφορών, σημειώσεων ή και άλλων δηλώσεων.

Ελένη Α. Χαραλάμπους

.....

Περίληψη

Σε επίπεδο διδακτορικών ερευνών και ειδικά στην ελληνική γλώσσα ελάχιστα έχουν γραφτεί που να εστιάζονται σε πτυχές του Κυπριακού Προβλήματος κατά τα τρία πρώτα χρόνια της Κυπριακής Δημοκρατίας (1960-1963). Ειδικά στο ζήτημα πώς ο λόγος συγκροτεί τη γνώση και την πραγματικότητα, πώς διαμορφώνει ταυτότητες και κοινωνικές σχέσεις. Απουσιάζει μια εργασία εξειδικευμένη που να μελετά πώς ο έντυπος λόγος της εποχής, όπως αποτυπώνεται μέσα από την εγχώρια λογοτεχνία, τον ημερήσιο τύπο, τα περιοδικά, τον τύπο ποικίλης ύλης, τα πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων ακόμη και τα σχολικά εγχειρίδια, αποδίδει την πρώτη προσπάθεια δικαιοδικής συνύπαρξης στα πλαίσια του Συντάγματος, μέσα από τον τρόπο που συγκροτεί την εικόνα «του εθνικού εταίρου», του Άλλου, και τους τροπισμούς με τους οποίους «ενδύεται» ή «εκδύεται» την Πολιτότητα του.

Η παρούσα διδακτορική εργασία πέρα από την ιστορική προσέγγιση και την ανίχνευση του πολιτικού, οικονομικού, εκπαιδευτικού-πολιτιστικού πλαισίου της περιόδου 1960-1963 και των δομικών στοιχείων των συλλογικών ταυτοτήτων της Ελληνικής και της Τουρκικής Κοινότητας, θα επιχειρήσει να καταδείξει πώς ο κάθε λόγος, οι εικόνες και οι λέξεις συγκροτούν τη γνώση και την πραγματικότητα. Μέσα από την επιστράτευση ποικίλων ερευνητικών εργαλείων, όπως της Ανάλυσης Λόγου, της Ανάλυσης Περιεχομένου και της Πολιτισμικής Εικονολογίας, αλλά και του θεωρητικού πλαισίου που συνδέεται με του όρους «*Otherness*» και «*Orientalism*» θα αποδομηθούν μύθοι, που ως μετέωρα σημαίνοντα στα πλαίσια του Κυπριακού Προβλήματος επενδύονται με διαφορετικά περιεχόμενα από τις δύο κοινότητες, συμβάλλοντας στην περαιτέρω κατανόηση της πολιτικής κουλτούρας των δύο κοινοτήτων και του Κυπριακού Προβλήματος γενικότερα.

Η Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο συγκροτείται όχι ως καθολικό δικαίωμα αλλά ως μια ζηλευτή διάκριση και τιμή, ως πολιτικό τάλαντο των εχόντων την πολιτική αρετή, σε συνδυασμό με τη στρατιωτική ιδιότητα και τον πόλεμο ως ύψιστο πολιτικό καθήκον, ως απόλυτα ταυτισμένη με τον κοινοτισμό και ως άμεσα συνυφασμένη με την αρχέγονη ιδέα του αίματος και της καταγωγής. Από την άλλη ο Άλλος εκδύεται την Πολιτότητα λόγω καταγωγής και αίματος, λόγω έλλειψης της αρχής της αλληλεγγύης και της αίσθησης του καθήκοντος, λόγω «φυγομαχίας», λόγω απουσίας του αισθήματος της αιδούς και της ατομικής ηθικής συνείδησης, λόγω παιδείας και διανοητικών ικανοτήτων, λόγω οικονομικού και κοινωνικού status κτλ. Σε κάποιες μεμονωμένες περιπτώσεις συγκροτούνται διαφορετικά

Περίληψη

περιεχόμενα «μύθων» και καταγράφονται υποτυπώδεις τροπισμοί αποδοχής της Πολιτότητας του Άλλου.

Μέσα από ποιοτικό υλικό που αντλήθηκε από κειμενικά είδη του 1960-1963 από άτομα που ζουν «εν ιδεολογία» - δηλαδή σε μια καθορισμένη παράσταση του κόσμου της οποίας «η φαντασιακή παραμόρφωση εξαρτάται από την επίσης φαντασιακή σχέση του ατόμου με τις συνθήκες ύπαρξής του» - η διατριβή φιλοδοξεί να αναδείξει μύθους, να περιγράψει τις παγιωμένες αντιλήψεις του κοινού νου, τις πολιτικές αποτιμήσεις των ιδεολογικών συνεπειών των παγιωμένων αντιλήψεων, των κατασκευών αυτών, συμβάλλοντας περαιτέρω στην κατανόηση του Κυπριακού προβλήματος.

Abstract

Few doctoral studies undertaken in the Greek language have focused on the Cyprus Problem during the period 1960–1963. This crucial period constituted the first attempt at bicomunal coexistence under the constitution of the newly independent Republic of Cyprus (1960). The purpose of this thesis is to explore not only the political, economic, educational and cultural context of the period in question, as well as the formation of collective identities among the state's predominant Greek and Turkish communities, but also to show how discourse, images and words constitute knowledge and reality and construct identities and social realities at this time. The thesis examines how varied forms of media constitute the image of the Other and institutionalize notions of otherness, difference, and citizenship by organizing spheres of inclusion/exclusion within the polity. The analysis proceeds by a close examination of the forms and typologies found in domestic literature, the daily and periodical press, proceedings of the House of Representatives and school textbooks. By deploying a variety of research tools drawn from Discourse analysis, Content analysis and Imagologie, and the theoretical frameworks of «*Otherness*» and «*Orientalism*», the thesis demonstrates how myths functioning as floating signifiers are deconstructed and invested with different significations by the Greek and the Turkish communities of Cyprus.

Not least marked among these conditions have been notions of citizenship on the island. In the Cypriot context, citizenship is not deemed a "universal right" rather it is a "sacred honor" that resides at the heart of an ethnic community. This notion is predicated on an originary idea of belonging based on blood and proven in war and sacrifice. In this dispensation, the Other is deprived of his or her citizenship by dint of not sharing the same origin or blood: concomitantly, the Other lacks solidarity and a sense of duty, is prone to "desertion", has no shame and is devoid of individual moral conscience for reasons of education, intellectual abilities, economic status and social class etc. In some isolated cases, some such "myths" may be invested with different contents and discursive practices that seem to accept the Other's citizenship, if so only with qualification and, to an extent, superficially.

It is hoped that this close analysis will contribute to a better understanding of the political culture of the two communities, and the ways by which aspects of this culture have impacted the course of the Cyprus Problem and practices within the polity since those early years of the Republic and down to the present.

Ευχαριστίες

Η διεξαγωγή της παρούσας εργασίας δεν θα ήταν δυνατή χωρίς τη συμβολή πολλών ανθρώπων. Θερμές ευχαριστίες οφείλω στο προσωπικό του Γραφείου Τύπου και Πληροφοριών, του αρχείου και της βιβλιοθήκης της Αρχιεπισκοπής Κύπρου, της Βουλής των Αντιπροσώπων, της Κυπριακής και της Σεβέρειου Βιβλιοθήκης, του Atatürk Kültür Merkezi, όπως και στο Νικόλα Καντζηλάρη για την πολύπλευρη βοήθεια του.

Ένα τεράστιο ευχαριστώ στο ακαδημαϊκό προσωπικό των τμημάτων του Πανεπιστημίου Κύπρου Ιστορίας και Αρχαιολογίας (Πέτρος Παπαπολυβίου, Γιώργος Καζαμίας, Alexander Beihammer, Chris Schabel, Ευφροσύνη Ριζοπούλου-Ηγουμενίδου, Μαρία Ιακώβου, Θεόδωρος Μαυρογιάννης), Τουρκικών και Μεσανατολικών Σπουδών (Θεοχάρης Σταυρίδης, Μιχάλης Ν. Μιχαήλ, Christiane Bulut, Börte Sagaster, Ιωάννης Π. Θεοχαρίδης, Martin Strohmeier, Thomas Alexander Sinclair, Παρασκευάς Κονόρτας, Ευτύχιος Γαβριήλ, Ismail Kemal, Neşe Yaşın) και Επιστημών της Αγωγής (Ζέλεια Γρηγορίου, Ελένη Φτιάκα, Μαριάννα Παπαστεφάνου, Χαράλαμπος Χαραλάμπους). Η φοίτηση μου στα προαναφερθέντα τμήματα αποτέλεσε τη βάση της διεπιστημονικής προσέγγισης της παρούσας διατριβής. Ιδιαίτερες ευχαριστίες στον Ευτύχιο Γαβριήλ, του οποίου η συμβολή στην εκμάθηση της τουρκικής γλώσσας ήταν τεράστια, όπως και στη Ζέλεια Γρηγορίου που μου έδωσε την ευκαιρία στα πλαίσια του μεταπτυχιακού της μαθήματος *Μεταποικιακή Θεωρία και Αναλυτικά Προγράμματα* να ασχοληθώ για πρώτη φορά με την εικόνα του Άλλου στο μεταποικιακό κυπριακό συγκείμενο.

Ένα μεγάλο ευχαριστώ στον επιστημονικό μου σύμβουλο Niyazi Kızılyürek για τη μεθοδική καθοδήγηση και στήριξη. Χωρίς τη βοήθεια του θα ήταν αδύνατη η αναλυτική και σε βάθος κατανόηση των πολιτικών, οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών διεργασιών της Τουρκικής Κοινότητας. Από το προπτυχιακό του μάθημα *Ιστορία της Τουρκοκυπριακής Κοινότητας* είχα την ευκαιρία να έρθω σε επαφή με ένα άλλο ρεπερτόριο ιστοριογραφικού λόγου που αναδεικνύει πτυχές της Τουρκοκυπριακής Κοινότητας που η ελληνική ιστοριογραφία προσεγγίζει με ένα άλλο ρεπερτόριο λόγου.

Τέλος, θα πρέπει να τονιστεί ότι η ευθύνη για οτιδήποτε αρνητικό υπάρχει στη διατριβή αυτή, βαρύνει αποκλειστικά και μόνο τη γράφουσα.

Περιεχόμενα

Περίληψη	i
Abstract.....	iii
Ευχαριστίες.....	iv
Περιεχόμενα.....	v
Συντομογραφίες	ix

Κεφάλαιο 1:

Εισαγωγή

1. Το Κυπριακό Πρόβλημα - Kıbrıs Sorunu.....	1
2. Η περίοδος 1960-1963 «λυδία λίθος» για το κυπριακό συγκείμενο.....	14
3. Η περίοδος 1960-1963 στον ιστοριογραφικό και ακαδημαϊκό λόγο.....	32
4. Θεωρητικά Προλεγόμενα-Παρουσίαση εννοιών.....	47
5. Σκοποί και στόχοι της έρευνας.....	56
6. Ερευνητικά Ερωτήματα – Υποθέσεις.....	58
7. Το υπό έρευνα υλικό και τα κριτήρια επιλογής του.....	60
8. Η μεθοδολογία της ερευνητικής διαδικασίας - Μεθοδολογικά εργαλεία.....	62

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Κεφάλαιο 2:

Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές

1. Ελληνική Κοινότητα	67
2. Τουρκική Κοινότητα.....	87

Κεφάλαιο 3:

Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

1. Πολιτικό συγκείμενο.....	106
2. Οικονομικό συγκείμενο.....	134
3. Εκπαιδευτικό & Πολιτιστικό συγκείμενο.....	154

Περιεχόμενα

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Κεφάλαιο 4:

Σχολικά εγχειρίδια

1. Τα υπό εξέταση σχολικά εγχειρίδια.....	194
2. Η σχολική ζωή ως «πειθαρχικός θεσμός».....	199
3. Τα σχολικά εγχειρίδια ως πολιτισμικά προϊόντα του εθνικισμού	204
4. Το μάθημα της γεωγραφίας ως μέρος ενός ευρύτερου πολιτικού λόγου.....	208
5. Μετάπλαση του ιστορικού υλικού σε αυτόνομο μύθο.....	213

Κεφάλαιο 5:

Λογοτεχνία-Βιβλία ποικίλης ύλης

1. Ανασκόπηση των Δελτίων της Βιβλιογραφικής Εταιρείας Κύπρου.....	224
2. Φυλετικές μνήμες : Η λογοτεχνία ως μαρτυρία	236
3. Ο έρωτας ως ιδεώδης τρόπος οικείωσης	250

Κεφάλαιο 6:

Ημερήσιος Τύπος-Περιοδικός Τύπος

1. Χαρακτηριστικά Δημοσιογραφικού Λόγου «Journalistic Discourse».....	253
2. Ταυτότητα Ημερήσιου & Περιοδικού Τύπου.....	256
3. Ειδησεογραφικός λόγος & Σχολιογραφικός λόγος.....	261
4. Ο λόγος της συνέντευξης.....	268
5. Ο λόγος των εικόνων.....	269
6. Ο λόγος των διαφημίσεων.....	271
7. Η λογοτεχνική παραγωγή του τύπου.....	272
8. Νεανική δημιουργία.....	278

Περιεχόμενα

Κεφάλαιο 7:

Πρακτικά κοινοβουλευτικών συνεδριάσεων

1. Ο Πολιτικός Λόγος « <i>Political Discourse</i> » ως πρακτική εξουσίας.....	286
2. Η πολιτική κουλτούρα των μελών της Βουλής των Αντιπροσώπων.....	290
3. Τοποθετήσεις και η ιδεολογική συγκρότηση των λόγων τους.....	308

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

Κεφάλαιο 8:

Τροπισμοί συγκρότησης του Άλλου

1. Ετερότητα.....	319
2. Είδη Ετερότητας.....	326
3. Η ιεράρχηση των σχέσεων και η αντιδιαστολή Εμείς –Αυτοί	349
4. Πράξεις εκφώνησης της Ετερότητας.....	360
5. Η ελληνική και τουρκική εκδοχή του « <i>αφελούς θετικού</i> » Άλλου.....	365

Κεφάλαιο 9:

Πολιτότητα

1. Η έννοια της Ιδιότητας του Πολίτη (citizenship).....	372
2. Ρηματικές παραστάσεις οικειοποίησης της Ιδιότητας του Πολίτη.....	378
3. Ρηματικές παραστάσεις υπονόμευσης της Ιδιότητας του Πολίτη.....	401
4. Διαφορετικά περιεχόμενα μύθων & Υποτυπώδεις τροπισμοί αποδοχής του Άλλου	414

Περιεχόμενα

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

Συμπεράσματα

Κεφάλαιο 10:

Ρεπερτόρια λόγων, αποφάνσεις & πολιτικές αποτιμήσεις

1. Προγονική ταυτότητα & Πολιτότητα στα κυπριακά εγχειρίδια.....	417
2. Σφαίρες συμπερίληψης (inclusion) & αποκλεισμού (exclusion) στον ημερήσιο τύπο.....	421
3. Μύθοι του Κυπριακού Προβλήματος στον πεζό και στον έμμετρο λόγο.....	427
Βιβλιογραφία.....	433
Παράρτημα.....	480

Συντομογραφίες

ΑΔΗΣΟΚ	Ανανεωτικό Δημοκρατικό Σοσιαλιστικό Κίνημα
ΑΚΕΛ	Ανορθωτικό Κόμμα Εργαζόμενου Λαού
ΑΟΝ	Ανορθωτική Οργάνωση Νέων
ΑΣΕΝ	Αντικομμουνιστικός Σύνδεσμος Εθνικής Νεολαίας
ΔΕΟΚ	Δημοκρατική Εργατική Ομοσπονδία Κύπρου
ΕΒΣΚ	Επιτροπή Βυζαντινών Σπουδών Κύπρου
ΕΔΜΑ	Ενιαίο Δημοκρατικό Μέτωπο Αναδημιουργίας
ΕΙΕΚ	Επιτροπή Ιστορικών Επιστημών Κύπρου
ΕΚΑ	Ένωση Κυπρίων Αγροτών
ΕΚΣΚ	Ελληνική Κοινοτική Συνέλευση Κύπρου
ΕΛΔΥΚ	Ελληνική Δύναμη Κύπρου
ΕΟΚΑ	Εθνική Οργάνωση Κυπρίων Αγωνιστών
ΕΣΝΚ	Εθνικό Συμβούλιο Νεολαίας Κύπρου
ΕΣΣΔ	Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών
ΕΤΥΚ	Ένωση Τραπεζικών Υπαλλήλων Κύπρου
ΕΦΕΚ	Εθνική Φοιτητική Ένωση Κυπρίων
ΕΦΟΚ	Εθνική Φοιτητική Οργάνωση Κολλεγίου
ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΚΑΤΑΚ	Kıbrıs Adası Türk Azınlık Kurumu
ΚΕΜ	Κυπριακό Ενωτικό Μέτωπο
ΚΟΠ	Κυπριακή Ομοσπονδία Ποδοσφαίρου
ΚΤİBF	Kıbrıs Türk İşçi Birlikleri Federasyonu
ΚΤΚF	Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu
ΚΥΠ	Κυπριακή Υπηρεσία Πληροφοριών
NATO	North Atlantic Treaty Organization
ΟΕΛΜΕΚ	Οργάνωση Ελλήνων Λειτουργών Μέσης Εκπαίδευσης Κύπρου
ΟΕΟΣ	Οργανισμός Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ΟΘΑΚ	Οργανισμός Θεατρικής Ανάπτυξης Κύπρου

Συντομογραφίες

ΟΠΕΚ	Οργανισμός Προστασίας Ελλήνων Κυπρίων
ΟΧΕΝ	Ορθόδοξη Χριστιανική Ένωση Νέων
ΠΣΑΚ	Πανσπουδαστικός Σύνδεσμος Αγωνιστών Κύπρου
ΠΕΟ	Παγκύπρια Εργατική Ομοσπονδία
ΠΕΟΝ	Παγκύπρια Εθνική Οργάνωση Νεολαίας
ΠΟΑΣ	Παγκύπρια Ομοσπονδία Ανεξάρτητων Συντεχνιών
ΠΣΑΚ	Πανσπουδαστικός Σύνδεσμος Αγωνιστών Κύπρου
ΡΙΚ	Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου
ΣΕΚ	Συνομοσπονδία Εργαζομένων Κύπρου
ΣΕΚΑ	Συντονιστική Επιτροπή Κυπριακού Αγώνα
ΤΜΤ	Türk Mukavemet Teşkilatı
ΤΚΣΚ	Τουρκική Κοινοτική Συνέλευση Κύπρου
ΤΟΥΡΔΥΚ	Τουρκική Δύναμη Κύπρου
UNFICYP	United Nations Force In Cyprus
ΦΕΚΑ	Φιλική Ένωση Κυπρίων Αγωνιστών

Κεφάλαιο 1 :

Εισαγωγή

1. Το Κυπριακό Πρόβλημα - Kıbrıs Sorunu

Το Κυπριακό Ζήτημα έχει χαρακτηριστεί ως «ένα από τα πιο μακρόχρονα προβλήματα» του 20^{ου} και πλέον του 21^{ου} αιώνα,¹ ως «κλασικό παράδειγμα αλληλεπίδρασης των εθνικών και διεθνών διαφορών και της δυσκολίας οριοθέτησης μεταξύ τους»,² ως μία σύγκρουση για την εθνική αυτοδιάθεση «*ulusal bir kendi kaderini tayin çatışması olmasidir*»,³ ως «πρόβλημα εθνικής επιβιώσεως»,⁴ ως φάση του Ανατολικού Ζητήματος,⁵ που λαμβάνει χώρα, σε

¹Niyazi Kızılyürek, *Κύπρος : Το αδιέξοδο των εθνικισμών*, Μαύρη Λίστα, Αθήνα, 1999, σελ.13.

²[...] *Thus the Cyprus question remains a classic example of the interplay of national and international disputes and of the difficulty of delineating between them.* Βλ. Βαγγέλης Κουφουδάκης, «United Nations Peacekeeping and Peacemaking and the Cyprus Question», *The Western Political Quarterly*, Vol. 29, No. 3, September 1976, p. 457.

³Pınar Erkem Gülboy, *Sömürgeci ulus devlete (Από την αποικία στο έθνος-κράτος)*, Khora, Lefkoşa, 2015, s. 415.

⁴Θεόδωρος Παπαδόπουλος, *Το εθνολογικόν πρόβλημα του Ελληνισμού εις την κυπριακήν αυτού φάσιν*, Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, Λευκωσία, 1964, σελ. 11.

⁵Θεόδωρος Παπαδόπουλος, *ό. π.*, σελ. 4.

Το Ανατολικό Ζήτημα σχετίζεται με την «αναζήτηση τρόπου επίλυσης των προβλημάτων που προέκυπταν από τη συνεχιζόμενη εδαφική διάβρωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας». Σχετίζεται με τη στρατιωτική καταστροφή του 1683 και τη μείωση της ικανότητας των Οθωμανών να υπερασπίζονται την εδαφική τους ακεραιότητα. Αποτελεί «ένα από τα πρωτεύοντα προβλήματα της διεθνούς διπλωματίας κατά τον 19ο αιώνα». Η ευρωπαϊκή συναίνεση όσον αφορά την ανάγκη διασφάλισης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας συνετέλεσε στη διατήρηση του οθωμανικού κράτους. Βλ. Donald Quataert, *Η Οθωμανική Αυτοκρατορία: Οι τελευταίοι αιώνες, 1700-1922*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2006, σσ. 9-10, 100.

[...] *Η Οθωμανική Αυτοκρατορία υπήρξε μια από τις μεγαλύτερες, πιο εκτεταμένες και μακροβιότερες αυτοκρατορίες στην ιστορία. Περιλάμβανε τα περισσότερα από τα εδάφη της Ανατολικής Ρωμυαϊκής Αυτοκρατορίας και κατείχε τμήματα της βόρειας Βαλκανικής και της βόρειας ακτής της Μαύρης Θάλασσας, περιοχές τις οποίες το Βυζάντιο ποτέ δεν είχε εξουσιάσει. Οι κτήσεις αυτές δεν ήταν εφήμερες-η Οθωμανική Αυτοκρατορία γεννήθηκε πριν από το 1300 και κράτησε μέχρι και μετά το τέλος του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου.* Βλ. Donald Quataert, *ό. π.*, σσ. 4-5.

Suraiya Faroqhi, *Η Οθωμανική Αυτοκρατορία και ο κόσμος γύρω της*, Εικοστός Πρώτος, 2009, Αθήνα, σσ. 19-20.

[...] *Η Οθωμανική Αυτοκρατορία της κλασικής περιόδου η οποία έχει οριστεί ότι καλύπτει το διάστημα από τις αρχές του 14^{ου} μέχρι τα τέλη του 16^{ου} αιώνα, στήριζε τη συνοχή και εσωτερική της λειτουργία σε θεσμούς οι οποίοι τροφοδοτούσαν το δημόσιο ταμείο και τον στρατό της, ενίσχυαν το αίσθημα της κρατικής ευθύνης έναντι των υπηκόων της αυτοκρατορίας και κυρίως, απέκλειαν κάθε δυνατότητα για αυτόνομη λειτουργία αξιωματούχων ή συλλογικών ομάδων που βρίσκονταν στον δικό της χώρο.[...] Ο κύριος στυλοβάτης του συστήματος αυτού ήταν το τιμαριωτικό σύστημα, η εφαρμογή του οποίου επέτρεπε στην Οθωμανική Αυτοκρατορία να επεκταθεί, αλλά και να διατηρήσει τις κατακτήσεις της για μεγάλο χρονικό διάστημα, χάρη στην ικανότητα της να διατηρεί ένα αξιόμαχο και πολυπληθές στράτευμα πεζικού, την ίδια ώρα που το σώμα αυτό λειτουργούσε και ως μέρος της επαρχιακής διοίκησης.*

[...] *Ωστόσο, από τα τέλη του 16^{ου} αιώνα ήδη -περίοδος κατά την οποία η Κύπρος εντάσσεται στην Οθωμανική Αυτοκρατορία-αρχίζουν να γίνονται διακριτά τα σημασία παρακμής του τιμαριωτικού συστήματος, μια αλλαγή και παρακμή στις δομές της αυτοκρατορίας που υπονόμωσε τους κοινωνικούς και οικονομικούς της θεσμούς...*

Βλ. Μιχάλης Ν. Μιχαήλ, *Η εκκλησία της Κύπρου κατά την οθωμανική περίοδο : 1571-1878 : Η σταδιακή συγκρότηση της σε θεσμό πολιτικής εξουσίας*, Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών, Λευκωσία, 2005, σσ. 49, 51.

ευπαθέστατο γεωγραφικό χώρο, στο ανά τους αιώνες κατακτημένο νησί της Μεσογείου, την Κύπρο «*Η Κύπρος μας που στέναζε τόσους αιώνες σκλάβοι*»,⁶ με βασικούς πρωταγωνιστές δύο κοινότητες, την Ελληνική και την Τουρκική, όπου η μεν πρώτη, αντλώντας τη δύναμη της από το εσωτερικό, προτάσσει την πληθυσμιακή της υπεροχή, καθότι εκπροσωπεί την συντριπτική πλειοψηφία του «*γηγενούς*» πληθυσμού, ενώ η δεύτερη, αντλώντας τη δύναμη της από την ευρύτερη περιοχή, προτάσσει τη γεωγραφική εγγύτητα με την Τουρκία,⁷ αλλά και τα κυριαρχικά δικαιώματα της Τουρκίας ως διαδόχου της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας της οποίας η Κύπρος αποτέλεσε κτήση από το 16^ο αιώνα μέχρι και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα όπου ανακηρύσσεται βρετανική αποικία.

Βασική συνιστώσα του Κυπριακού Ζητήματος αποτελεί μια διακριτή μορφή του Εθνικισμού, ο Εθνοτικός Εθνικισμός, αλλά και ο αντίκτυπος του πολιτικού συστήματος διακυβέρνησης των αποικιακών κτήσεων (Βρετανική Αποικιοκρατία) και των πολιτικών διεργασιών, επιδιώξεων και αναγκαιοτήτων του Ψυχρού Πολέμου.⁸ Αναλυτικότερα θεμελιώδης ψηφίδα στην κατανόηση του Κυπριακού Ζητήματος αποτελεί η ταύτιση της Ελληνικής Κοινότητας της Κύπρου με την Ελλάδα και της Τουρκικής Κοινότητας με την Τουρκία, που στηρίχθηκε σε «*μία βαλκανική αντίληψη του εθνοτικού εθνικισμού*».⁹ Η βρετανική αποικιακή εμπλοκή, ιδιαίτερα μετά το 1925 όπου η Κύπρος ανακηρύχθηκε αποικία του αγγλικού στέμματος, καθιστά ακόμη πιο δυσοίωνη την έκβαση του Κυπριακού Ζητήματος. Οι Βρετανοί αποικιοκράτες προσεγγίζουν το Κυπριακό Ζήτημα με βασική επιδίωξη τη «*διαίωνιση της κυριαρχίας τους στην Κύπρο*», τη διασφάλιση των δικών τους γεωστρατηγικών συμφερόντων στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου. Η Βρετανία δρα

⁶Μιχαήλ Ν. Πισσάς, *Κύπρος: Αναγκαίο σημείωμα*, Αλεξάνδρεια, 1962, σελ. 3.

«*χώμα βασανισμένο της γης μου*», «*πολυβασανισμένα χώματα*» Βλ. Ξάνθος Λυσιώτης, *Θρόμβοι και σταλαχτίτες (1955-1958)*, Λευκωσία, 1960, σσ. 15, 28.

«*γη πυρπωλημένη από τα άρματα των ηνιόχων*» Βλ. Ξάνθος Λυσιώτης, *Αποδημία*, Λευκωσία, 1961, σελ. 44.

«*Η διαδοχή των κατακτητών χρόνια τώρα κατατρώνει σαν ένα καρκίνωμα τον λαό και τη Γη μας.*» Βλ. Κώστας Κλεάνθους, *Προσφορά*, Λευκωσία, 1962, σελ. 7.

«*Ποιός Άδης σας εξέρασε παιδικιά των αρκαδρώπων τζι'εκάμετε πκίον κόλασιν της Τζιύπρου μας τον τόπον;*» Βλ. Παύλος Λιασιδής, *Δώδεκα παρά δέκα*, Αυγή, Κύπρος, 1960, σελ. 33.

⁷Diana Markides-Weston, *Κύπρος 1957-1963*, Μεσόγειος, Αθήνα, 2009, σελ. 39.

«*Both Cypriot communities acted like minorities unsure of their status*» Βλ. Nadav Morag, *ibid*, p. 619.

⁸Ο όρος παραπέμπει στο μεταπολεμικό διεθνές σύστημα που καθοριζόταν από το δίπολο ΗΠΑ – ΕΣΣΔ, την ιδεολογική αντιπαράθεση Ανατολής – Δύσης. Το 1989 και ιδιαίτερα το 1991 αποτελεί ιστορική τομή καθότι με την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης ανατρέπεται ο κόσμος της διπολικής «*ασόρροπης αντιπαράθεσης*».

Βλ. Χριστόδουλος Κ. Γιαλλουρίδης, «*Εισαγωγικές παρατηρήσεις σ' ένα μεταβαλλόμενο διεθνές σύστημα*», Χριστόδουλος Κ. Γιαλλουρίδης & Παναγιώτης Ι. Τσάκωνας (επιμ.), *Η νέα διεθνής τάξη, η Ελλάδα, η Τουρκία και το Κυπριακό*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 1993, σσ. 27-31.

Στα τέλη του 1949 η Ευρώπη είχε χωριστεί σε δύο οικονομικά, ιδεολογικά, πολιτικά και στρατιωτικά μπλοκ. Βλ. Serge Berstein & Pierre Milza, *Ιστορία της Ευρώπης*, τ. 3, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 1997, σελ. 185.

⁹Niyazi Kizilyürek, *Κύπρος: Το αδιέξοδο των εθνικισμών*, ό. π., σελ. 14.

μεριμνώντας όχι μόνο για τη «διασφάλιση των στρατηγικών της επιδιώξεων», αλλά και έχοντας υπ' όψιν «την ευρύτερη συνοχή της Δυτικής Συμμαχίας», όπου συνυπάρχουν τόσο η Ελλάδα όσο και η Τουρκία.¹⁰ Τέλος η νεοσύστατη Κυπριακή Δημοκρατία, που ιδρύθηκε τη δεκαετία του 1960, ανδρώνεται στα ψυχροπολεμικά χρόνια τα οποία φέρουν τη δική τους σφραγίδα στην όλη εξέλιξη του Κυπριακού Ζητήματος. Βιβλιογραφικά η μεν αμερικανική πολιτική στο Κυπριακό Ζήτημα αποτελεί κλασικό παράδειγμα ψυχροπολεμικής διπλωματίας,¹¹ ενώ η πολιτική της Μόσχας διαδραματίζει αποφασιστικό ρόλο στην υπεράσπιση της ανεξαρτησίας της Κυπριακής Δημοκρατίας την περίοδο 1960-1964 και αποτρέπει την επίλυση του Κυπριακού στα στενά όρια της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας (NATO).¹²

Κατά την οθωμανική (1571-1878) και βρετανική κυριαρχία (1878-1960), το Κυπριακό Ζήτημα ορίζεται στην ελληνική ιστοριογραφία ως μία έκφανση του προβλήματος του αλυτρωτισμού «*irredentism*»¹³ και της «Μεγάλης Ιδέας».¹⁴ Από την άλλη η Τουρκική

¹⁰Σώτος Κτωρής, *Τουρκοκύπριοι: Από το Περιθώριο στο Συνεταιρισμό (1923-1960)*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2013, σσ. 511, 551.

Robert Holland, *Britain and the Revolt in Cyprus 1954-1959*, Clarendon Press, Oxford, 1998, p. 21.

¹¹«*Thus, American policy in the Cyprus Question has been and remains a classic example of Cold War diplomacy*». Βλ. Βαγγέλης Κουφουδάκης, «United States foreign policy and the Cyprus question : A case study in Cold War diplomacy», στο Μιχάλης Ατταλίδης (επιμ.), *Cyprus reviewed: The result of a seminar on the Cyprus problem held in June 3-6 1976 by the Jus Cypri Association and the Coordinating Committee of Scientific and Cultural Organizations*, Jus Cypri Association, Nicosia, 1977, p. 101.

Η Diana Markides αναφέρει ότι δεν υπήρξε επαρκής ανάμειξη των Ηνωμένων Πολιτειών ώστε να επιβάλουν μια συμφωνία στα κύρια συνταγματικά θέματα και πως η πιο πάνω στάση προκύπτει από την αμερικανική αντίληψη ότι η Κύπρος μέχρι το 1964 αποτελεί βρετανική ευθύνη. Βλ. Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σσ. 34.

¹²Χαράλαμπος Τσαρδανίδης, «Η Σοβιετική Ένωση και το Κυπριακό», Χριστόδουλος Κ. Γιαλλουρίδης & Παναγιώτης Ι. Τσάκωνας (επιμ.), *Η νέα διεθνής τάξη, η Ελλάδα, η Τουρκία και το Κυπριακό*, *ό. π.*, σελ. 265.

Το NATO αποτελεί συμμαχία των ΗΠΑ και των κρατών της Δυτικής Ευρώπης. Βλ. Παναγιώτης Τσάκωνας, «Το Διεθνές Σύστημα σε Μετάβαση και η «Νέα Διεθνής Τάξη». Πολιτικές και Στρατηγικές Παράμετροι», Χριστόδουλος Κ. Γιαλλουρίδης & Παναγιώτης Ι. Τσάκωνας (επιμ.), *Η νέα διεθνής τάξη, η Ελλάδα, η Τουρκία και το Κυπριακό*, *ό. π.*, σελ. 65.

Στις 4 Απριλίου 1949 υπογράφηκε το Βορειοατλαντικό Σύμφωνο από δύο βορειοαμερικανικά κράτη και δέκα ευρωπαϊκές χώρες. Στα επόμενα χρόνια διαμορφώθηκε ο Οργανισμός Βορειοατλαντικού Συμφώνου (NATO).

Βλ. Serge Berstein & Pierre Milza, *ό. π.*, σσ. 184-185.

¹³Αλέξανδρος Ξύδης, «Cyprus :What kind of problem?», στο Μιχάλης Ατταλίδης (επιμ.), *Cyprus reviewed: The result of a seminar on the Cyprus problem held in June 3-6 1976 by the Jus Cypri Association and the Coordinating Committee of Scientific and Cultural Organizations*, *ibid*, p. 21.

Η Μεγάλη Ιδέα σχετίζεται με την αγόρευση του Ιωάννη Κωλέττη στις 14 Ιανουαρίου 1844 κατά την Εθνοσυνέλευση για το ζήτημα των ετεροχθόνων, δηλαδή των αλύτρωτων υπόδουλων Ελλήνων που δεν ενσωματώθηκαν στο νεοσύστατο Ελληνικό κράτος το 1830, μετά την ένοπλη εξέγερση του 1821 που είχε ως σκοπό την αποτίναξη της οθωμανικής κυριαρχίας (1453-1830). Βλ. Ελλη Σκοπετέα, *Το "Πρότυπο Βασίλειο" και η Μεγάλη Ιδέα : Όψεις του εθνικού προβλήματος στην Ελλάδα, 1830-1880*, Εκδόσεις Πολύτυπο, Αθήνα, 1988, σελ. 257.

Από την άλλη ο Βασίλης Κρεμμυδάς αναφέρει πως, αν και η Μεγάλη Ιδέα του Κωλέττη αναφέρεται «στο ιδεώδες της μεγάλης πατρίδας και της ενότητας όλων των Ελλήνων μέσα και έξω από το κράτος», ο όρος αυτός χρησιμοποιήθηκε για πολιτισμικούς λόγους και πως η ιδέα αυτή δεν είχε αλυτρωτικό περιεχόμενο. Ενώ ο Βασίλης Κρεμμυδάς αμφισβητεί το αλυτρωτικό περιεχόμενο της Μεγάλης Ιδέας, παραδέχεται ότι τις επόμενες

Κοινότητα θεωρεί πως, παρά την ανάληψη της διοίκησης του νησιού το 1878 από τους Βρετανούς, το νησί παραμένει οθωμανικό έδαφος και πως με μια ενδεχόμενη αποχώρηση της αποικιοκρατικής δύναμης η επάνοδος της Κύπρου στην κυριαρχία της Τουρκίας, ως διαδόχου της ιστορικής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, είναι μονόδρομος.

Με το άρθρο 20 της Συνθήκης της Λωζάνης του 1923 η Τουρκία αποποιείται κάθε δικαιώματος της επί της Κύπρου και έτσι, ιδιαίτερα το διάστημα 1925-1959, η Ελληνική Κοινότητα εντείνει τις προσπάθειες της για Ένωση με την Ελλάδα.¹⁵

Η διεθνοποίηση «*internationalization*» του Κυπριακού Ζητήματος εγκαινιάζεται με το Ψήφισμα 814 (ΙΧ) στις 17 Δεκεμβρίου 1954 στη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών,¹⁶ και επιφέρει ραγδαίες αλλαγές. Η διεθνής εκστρατεία της ηγεσίας της Ελληνικής Κοινότητας θορυβεί την Τουρκική Κοινότητα η οποία εντείνει τις προσπάθειες της για εμπλοκή της Τουρκίας στο Κυπριακό,¹⁷ επισύροντας την απότομη όξυνση της επίσημης τουρκικής πολιτικής.¹⁸ Παράλληλα καταγράφεται το αμερικανικό ενδιαφέρον με ποικίλους τρόπους.¹⁹

Κομβικό σημείο στην πορεία του Κυπριακού Ζητήματος αποτελεί ο Ενωτικός Αγώνας της Ελληνικής Κοινότητας την περίοδο 1955-1959, που είναι γνωστός στην ελληνική ιστοριογραφία ως ο αγώνας της Εθνικής Οργάνωσης Κυπρίων Αγωνιστών (ΕΟΚΑ), ο

δεκαετίες έγινε η σημαία του ελληνικού αλυτρωτισμού. Βλ. Βασίλης Κρεμμυδάς, *Η μεγάλη ιδέα: Μεταμορφώσεις ενός εθνικού ιδεολογήματος*, Τυπωθήτω, Αθήνα, 2010, σσ. 20, 25, 27.

«το όραμα του Ρωμιού» Βλ. Βασίλης Μιχαηλίδης, *Ποιήματα*, Δημοτική Βιβλιοθήκη Λεμεσού, Λευκωσία, 1960, σελ. 49.

Douglas Dakin, *Ο αγώνας των Ελλήνων για την ανεξαρτησία 1821-1833*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα, 1999, σελ. 391.

Απόστολος Ε. Βακαλόπουλος, *Νέα ελληνική ιστορία : 1204-1985*, Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη, 1987, σσ. 180-181, 199.

Τάσος Βουρνάς, *Ιστορία της νεώτερης Ελλάδας : Από την επανάσταση του 1821 ως το κίνημα του Γουδί (1909)*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 1998, σελ. 9.

¹⁴Το Κυπριακό Ζήτημα αντιμετωπίζεται «ως εθνική υπόθεση του ελληνισμού». Βλ. Πολύβιος Πολυβίου, *Μακάριος : Τα τρία λάθη*, Καστανιώτης, Αθήνα, 2009, σελ. 93.

[...] *Tarihin Bir İronisi : Kıbrıs' ta Helen Milliyetçiliğinin Yükselişi, Yunanistan' da Megali İdea' nun Çöküşü.*

Βλ. Niyazi Kızılyürek, *Milliyetçilik kiskacında Kıbrıs (Η Κύπρος στη δαγκάνα του εθνικισμού)*, İletişim, İstanbul, 2002, s. 49, 82.

Ο Niyazi Kızılyürek επισημαίνει μία αντινομία. Εκεί που η Μεγάλη Ιδέα /*Büyük Ülkü* καταβαθρώνεται στην Σμύρνη με τα γεγονότα του 1922, στην Κύπρο με πρωτοστάτη την Εκκλησία γίνεται λάβαρο, καταγράφοντας αυτή την αντιθετική πορεία.

¹⁵Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz idaresinde Kıbrıs (Η Κύπρος υπό αγγλική διοίκηση)*, Ekin Basimevi, İstanbul, 1960, s. 35.

¹⁶Βαγγέλης Κουφουδάκης, «United Nations Peacekeeping and Peacemaking», *ibid*, pp. 457- 473.

¹⁷Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 411.

¹⁸Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 452.

¹⁹Βαγγέλης Κουφουδάκης, «United States foreign policy and the Cyprus question : A case study in Cold War diplomacy», *ibid*, p.102.

Αγώνας του Κυπριακού λαού.²⁰ Ο αγώνας της ΕΟΚΑ αν και είχε ως βασική επιδίωξη την Ένωση με την Ελλάδα, την ενσωμάτωση στον ελληνικό εθνικό κορμό, επιτείνει την όξυνση των σχέσεων των δύο κοινοτήτων και επιφέρει την ανάδυση του αιτήματος της διχοτόμησης. Διαχρονικά η Τουρκική Κοινότητα αντιστρατεύεται την Ένωση και στην τουρκική συλλογική συνείδηση η οργάνωση της ΕΟΚΑ συγκροτείται ως μία τρομοκρατική οργάνωση «*Ama 1 Nisan 1955 'de ortaya çıkan terör örgütü EOKA Kıbrıs halkının huzurunu kaçırdı*».²¹

Την ίδια περίοδο η μετεξέλιξη της τουρκικής μειονότητας σε Τουρκική Κοινότητα,²² τα πολιτικά ερείσματα της συγκυριακά ή μη, η αδυναμία σωστής αξιολόγησης αυτής της μετεξέλιξης από την Ελληνική Κοινότητα, η ανάδυση του νέου «εθνικού» στόχου της Τουρκικής Κοινότητας - από το «επανάκτηση της Κύπρου στην Τουρκία» στο αίτημα της διχοτόμησης «*Taksim sadece Taksim*»²³ ως μιας μορφής αυτοδιάθεσης «*kendi kendine belirleme*»,²⁴ η ίδρυση της TMT το Νοέμβριο του 1957 και η διακίνηση οπλισμού,²⁵ η περαιτέρω ριζοσπαστικοποίηση της Τουρκικής Κοινότητας με την εκλογή του Rauf Denktaş στην προεδρία της *Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu*,²⁶ οι διακοινοτικές συγκρούσεις το Καλοκαίρι του 1958,²⁷ η συγκρότηση συνθηκών επί του εδάφους που θα εκκόλαπταν τη

²⁰ «*Η εξέγερσις των Κυπρίων υπήρξεν καθολική...*». Βλ. Περιοδικό *Πάντα Εμπρός*, «Ε.Ο.Κ.Α. ΕΘΝΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΚΥΠΡΙΩΝ ΑΓΩΝΙΣΤΩΝ», τ. 3, Απρίλιος 1963, σελ. 105.

²¹ [...] *Αλλά η τρομοκρατική οργάνωση ΕΟΚΑ που εμφανίστηκε την 1^η Απριλίου 1955 συγκλόνισε το λαό της Κύπρου*. Βλ. Kamil Tuncel, *Düşmana inat. Bir gün daha yaşamak* (Πείσμα στο αντίθετο. Μια μέρα θα ζήσουμε ξανά), Mavi Basın -Yayın, Lefkoşa, 2005, s. 53.

²² Ένω στις 18 Απριλίου 1943 ιδρύεται το *Ίδρυμα Τουρκικής Μειονότητας Κύπρου Kıbrıs Adası Türk Azınlık Kurumu* (KATAK), στα μέσα της δεκαετίας του 50, στα πλαίσια των παρασκηνακών διαβουλεύσεων, το ζήτημα της πολιτικής ισοτιμίας της Τουρκικής Κοινότητας θα κυριαρχήσει στις τουρκικές προτάσεις. (Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σσ. 177,730)

²³ Niyazi Kızılyürek, *Şiddet mevsiminin saklı tarihi*, Heterotopia Yayınları, Limasol, 2015, s. 15. [Η μυστική ιστορία της βίαιης εποχής]

²⁴ Pınar Erkem Gülboy, *a.g.e.*, s. 119.

²⁵ Η Τουρκική Οργάνωση Αντίστασης (Türk Mukavemet Teşkilatı) ανέλαβε να διαμορφώσει μετά το 1958 τις γεωγραφικές προϋποθέσεις για την επιβολή της διχοτόμησης «*είτε Διχοτόμηση είτε Θάνατος*» «*ya Taksim ya Ölüm*». Προώθησε πολλές πολιτικές που επηρέασαν όλες ανεξαιρέτως τις εκφάνσεις της καθημερινότητας της Τουρκικής Κοινότητας «*Μίλα Τουρκικά*» «*Türkçe konuş*», «*Από Τούρκο σε Τούρκο*» «*Türkten Türke*». Στην οργάνωση αυτή συμμετείχαν πολλές προσωπικότητες της Τουρκικής Κοινότητας, που θα αναδειχθούν κατά την περίοδο 1960-1963 σε διάφορα κοινοτικά ή κρατικά αξιώματα. Βλ. Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 563.

Νεοκλής Σαρρής, *Η άλλη πλευρά*, τ. Β', Βιβλίο Α' (1955-1963), Γραμμή, Αθήνα, 1983, σελ. 409. Hikmet Afif Marpol, *Kıbrıs güncesi 40yülin anıları 2* (Κυπριακό ημερολόγιο Οι αναμνήσεις 40 χρόνων 2), Galeri Kültür Yayınları, 2002, s. 141.

²⁶ Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σσ. 548, 551, 579, 583, 586, 589, 580, 587.

Σε δίκες των αγωνιστών της ΕΟΚΑ υπήρξε Δημόσιος κατηγορος. Την περίοδο 1960-1963 υπήρξε ο Πρόεδρος της Τουρκικής Κοινοτικής Συνέλευσης, και υπ' αριθμόν δύο ηγέτης της Τουρκικής Κοινότητας.

²⁷ Μεταξύ άλλων η τουρκική θηριωδία στο Κιόνελλι, η ελληνική θηριωδία στο Σίντα αποτελούν παραδείγματα της κατάρρευσης των σχέσεων των δύο κοινοτήτων. Βλ. Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σσ. 640-645.

Αναφορά στα γεγονότα της Αφάνειας, της Βασιλείας. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Buna "tahrikçilik" derler», 5 Temmuz 1962. [Λένε αυτό "προκλητικότητα"]

διχοτομική διευθέτηση το πρώτο επτάμηνο του 1958,²⁸ ο διοικητικός διχοτομικός εφιάλης του σχεδίου Macmillan το φθινόπωρο του 1958,²⁹ ο Μαύρος Οκτώβρης του 1958,³⁰ αλλά και η συζήτηση του Κυπριακού στη σύνοδο του NATO στις 6 Οκτωβρίου 1958 δημιουργούν αλυσιδωτά μια τεταμένη κατάσταση που καλούνται οι δύο μητέρες πατρίδες Ελλάδα και Τουρκία να εξομαλύνουν.³¹

Τελικά με τις Συμφωνίες Ζυρίχης - Λονδίνου του 1959, ιδρύεται η Κυπριακή Δημοκρατία και οι δύο εθνικές κοινότητες, η Ελληνική και η Τουρκική, καθίστανται συνιδρυτές εταίροι της Κυπριακής Δημοκρατίας.³² Ενώ το Φεβρουάριο του 1959 οι πρωθυπουργοί Harold Macmillan, Adnan Menderes και Κωνσταντίνος Καραμανλής της Αγγλίας, Τουρκίας και Ελλάδας αντίστοιχα «*accept the documents annexed to this Memorandum as the agreed foundation for the final settlement of the problem of Cyprus*»,³³ και λίγους μήνες μετά την υπογραφή των Συμφωνιών Ζυρίχης - Λονδίνου η σειρά Πολιτική και Κοινωνική Βιβλιοθήκη σε μπροσούρα της ανέφερε ότι το «*ζήτημα της Κύπρου ελύθη δια της δημιουργίας ανεξάρτητου*

Μετακινήσεις πληθυσμών. Βλ. Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 648.

Niyazi Kizilyürek, *a.g.e.*, s. 10, 95-134.

«Οι Οκτώ εθνομάρτυρες» Βλ. Κωνσταντίνος Γιαγκουλλής (επιμ.), *Τα άπαντα του Μαρωνίτη ποιητήρη Ιωσήφ Α. Μιχαήλ*, Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, Λευκωσία, 2005, σσ. 121-133.

Ποίημα ΔΕΙΛΙΝΟ ΤΟΥ 1958[...]*ω γλυκειά μου Αμμόχωστος! σέρνεσαι ξανά στο δρόμο του μαρτυρίου*. Βλ. Ξάνθος Λυσιώτης, *Θρόμβοι και σταλαχτίτες (1955-1958)*, *ό. π.*, σελ. 36.

²⁸Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 659. «*βίαιος πληθυσμιακός διαχωρισμός*»

²⁹Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σελ. 36.

Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 668.

³⁰Τον Οκτώβριο του 1958 συνολικά 69 Βρετανοί θα χάσουν τη ζωή τους στην Κύπρο και 144 θα τραυματιστούν. Βλ. Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 664.

³¹Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σσ. 664, 665, 671, 673.

³²Οι Υπουργοί Εξωτερικών της Ελλάδας και της Τουρκίας, Ευάγγελος Αβέρωφ και Fatih Zorlu, στις 11 Φεβρουαρίου 1959 ανακοίνωσαν την ίδρυση ανεξάρτητου κράτους στην Κύπρο μετά από διαβουλεύσεις και συζητήσεις στο ξενοδοχείο Dolder της Ζυρίχης. Η εν λόγω συμφωνία περιελάμβανε 4 έγγραφα, το «*Gentlemen's Agreement*», μια μυστική συμφωνία που προέβλεπε την ένταξη της Κύπρου στο NATO και την παρεμπόδιση ανάπτυξης κομμουνιστικών δραστηριοτήτων, το «*Treaty of Alliance*» που μεταξύ άλλων προέβλεπε στρατιωτική παρουσία στην Κύπρο, το «*Treaty of Guarantee*», ενώ το τέταρτο έγγραφο αφορούσε την εγγύηση των Βασικών Αρθρών του Κυπριακού Συντάγματος από τις Βρετανία, Ελλάδα και Τουρκία. Βλ. Alan James, «*The making of the Cyprus Settlement 1958-1960*», *The Cyprus Review*, Vol. 10, No. 2, Fall 1998, pp. 13-14.

Η λύση συμφωνήθηκε χωρίς Κύπριους εκπροσώπους στη Ζυρίχη. Βλ. Thomas Ehrlich, *ibid*, pp. 47-48.

Στο Λονδίνο, λίγες μέρες αργότερα, στην παρουσία της Βρετανίας, ολοκληρώθηκε η Συμφωνία, μετά την ικανοποίηση και των βρετανικών συμφερόντων. Στις 17 Φεβρουαρίου στο Λονδίνο άρχισε η τελική διάσκεψη με τη συμμετοχή και των δύο ηγετών των δύο κοινοτήτων της Κύπρου, τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο Γ' και το Fazil Küçük, που έληξε με την υπογραφή των Συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου στις 19 Φεβρουαρίου 1959. Βλ. Λεόντιος Ιεροδιακόνου, «*Το Κυπριακό από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο ως την ανεξαρτησία*», στο Γιώργος Τενεκίδης & Γιάννος Κρανιδιώτης (επιμ.), *Κύπρος : Ιστορία, προβλήματα και αγώνες του λαού της*, Βιβλιοπωλείον της "Εστίας", Αθήνα, 2009, σσ. 188-189.

Rauf Denktas, *The Cyprus triangle*, K. Rustem & Brother, London, 1988, p. 25.

³³Alan James, *ibid*, p. 4.

κυπριακού κράτους»,³⁴ στα έντυπα της Ελληνικής Κοινότητας οι Συμφωνίες Ζυρίχης - Λονδίνου αποτελούν μια διευθέτηση του Κυπριακού Ζητήματος,³⁵ μια πολιτική λύση του Κυπριακού Ζητήματος,³⁶ που δεν επιλύει «το εθνικό μας πρόβλημα»,³⁷ ενώ ταυτόχρονα τονίζεται ότι γεννήθηκε ένα μεγάλο πρόβλημα που ονομάζεται Τουρκικό πρόβλημα.³⁸ Ο Τάκης Χατζηδημητρίου, μέλος της εκδοτικής ομάδας των *Κυπριακών Χρονικών*, τονίζοντας ότι «αυτοδιάθεση της Κύπρου είναι συνυφασμένη με την ύπαρξη της» αναφέρει :

[...] Σήμερα μας εξαναγκάζουν να δεχτούμε κάτι που έγινε ερήμην μας, να πιστέψουμε σ' ένα καθεστώς που εφεύρε η δολοπλοκία του κόσμου της φθοράς για να μας ξανασφίξει στα πλοκάμια του. Κανείς μας δεν πιστεύει σ' αυτή την πολιτεία, κι όμως αποτελεί την πραγματικότητα της ζωής μας.[...] Με τις διεθνείς δεσμεύσεις που υποτάσσουν την Κύπρο νομιμοποιήθηκε ο αδίστακτος αρρωστημένος Τουρκικός σωβινισμός. Στο φανατισμό τους πρέπει ν' αντιτάξουμε την αποφασιστικότητα μας μέχρι που να τον περιορίσουμε μέσα στα φυσιολογικά του πλαίσια, βασική προϋπόθεση ειρήνης και ελευθερίας για την Κύπρο.³⁹

Σύμφωνα με τον Κύπριο ακαδημαϊκό Niyazi Kizilyürek το Κυπριακό Πρόβλημα ξεκινά από το 1960 για την Ελληνική Κοινότητα, εξαιτίας της «συνειδησιακής ταραχής» που βιώνει. Για την Ελληνική Κοινότητα οι Συμφωνίες συμβολίζουν την ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας αλλά και τη γέννηση του Κυπριακού Προβλήματος, αφού από το 1960 η Κύπρος από εθνική υπόθεση «*milli dava*» μετατρέπεται σε πρόβλημα «*Kıbrıs sorunu*».⁴⁰ Στον αντίποδα εξέχουσες προσωπικότητες της τουρκικής πολιτικής ελίτ της Κύπρου φέρονται εξαρχής να αμφισβητούν τη βιωσιμότητα του κρατικού μορφώματος και να αναμένουν μια μελλοντική αξιοποίηση πολιτικών συγκυριών για να υλοποιήσουν τη διχοτόμηση.⁴¹

³⁴Ο κυπριακός αγών και οι κομμουνιστάι, Πολιτική και Κοινωνική Βιβλιοθήκη 2, Δυτικός-Ανατολικός Κόσμος, Αθήνα, σελ. 3.

³⁵Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Η Ελληνική Δύναμη Κύπρου και η συμβολή της στην ασφάλεια του νησιού», αρ. 96, 12 Αυγούστου 1960, σελ. 13.

Περιοδικό *Ο Τραπεζικός*, «Εδώ είναι τα πετρωμένα μας», τ.13, Ιανουάριος 1961, σελ. 7.

³⁶Περιοδικό *Κυπριακή Εκπαίδευσις*, «Χαιρετισμός του κ. Προέδρου της Ελληνικής Κοινοτικής Συνελεύσεως Δρος Κ. Σπυριδάκι», τ. 10, 1961, σελ. 216.

³⁷Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Από τη σκοπιά της Νέας Εποχής», τ.18, Ιούλιος 1960, σελ. 5.

³⁸Σε άρθρο του Αλ. Κωνσταντινίδη [...] *Υπάρχει τώρα εδώ ένα μεγάλο πρόβλημα που ονομάζεται Τουρκικό πρόβλημα και που η Ζυρίχη έκανε καθημερινό μας βίωμα*. Βλ. Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Φρίξου Βραχά «Οκτώ Ελληνικά Θέματα»», τ. 25, Νοέμβρης 1962, σελ. 38.

³⁹Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Κυπριακό Πρόβλημα», τ. 9-10, Ιούλιος-Αύγουστος 1961, σσ. 385-386.

⁴⁰Niyazi Kizilyürek, *Doğmamış bir devletin tarihi : Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti (Ηνωμένη Κυπριακή Δημοκρατία : Η ιστορία ενός αγέννητου κράτους)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 104, 403.

[...] *Αλλά τοιαύτη λύσις του Κυπριακού ζητήματος, επιδιωχθείσα δι' εγκληματικών και ανηθικών μέσων, διεθνώς απαράδεκτων, δεν είναι δυνατόν να θεωρηθή ποτέ ως μία λύσις, δεσμεύουσα τον Ελληνικόν Κυπριακόν λαόν*.

Βλ. Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 3 Νοεμβρίου 1960.

⁴¹Νεοκλής Σαρρής, *ό. π.*, σελ. 548.

Την υπογραφή των Συμφωνιών ακολούθησε μια μεταβατική περίοδος με κύρια διαδραματιζόμενα,⁴² τις διαβουλεύσεις για τη Συμφωνία Εγκαθίδρυσης,⁴³ την προετοιμασία του συντάγματος και της νομοθεσίας μέσα από μία πενταμελή Συνταγματική Επιτροπή,⁴⁴ τη σύσταση της Επιτροπής του Λονδίνου⁴⁵ και της Μεταβατικής Επιτροπής,⁴⁶ τη μονογράφιση του προσχεδίου του συντάγματος τον Απρίλιο του 1959 και τη συμφωνία για το καθεστώς των δύο βρετανικών βάσεων.⁴⁷ Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου καταγράφεται η δημόσια διαφωνία του Γεώργιου Γρίβα για τις Συμφωνίες αλλά και η συνάντηση εξομάλυνσης Μακαρίου - Γρίβα τον Οκτώβριο του 1959,⁴⁸ η νομιμοποίηση του ΑΚΕΛ,⁴⁹ η άρνηση υπουργοποίησης του Rauf Denktaş,⁵⁰ το πραξικόπημα στην Τουρκία και

⁴² Λόγο της αποτυχίας της Διάσκεψης του Λονδίνου τον Ιανουάριο του 1960, η μεταβατική περίοδος επεκτάθηκε για έξι μήνες. Βλ. Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σελ. 141.

⁴³ Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σελ. 136.

⁴⁴ Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 687.

Pinar Erkem Gülboy, *a.g.e.*, s. 242.

⁴⁵ Ασχολείται κυρίως με τον καθορισμό των δικαιωμάτων και το status του βρετανικού στρατού.

⁴⁶ Αποτελεί ένα υποτυπώδες Υπουργικό Συμβούλιο.

Βλ. Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σελ. 141.

⁴⁷ Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 712.

⁴⁸ Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σελ. 173.

Ο Γεώργιος Γρίβας Διγενής υπήρξε ο στρατιωτικός αρχηγός της ΕΟΚΑ. Το 1959 αποχωρεί από την Κύπρο και την υπό εξέταση τριετία επιχειρεί να πολιτευτεί στην Ελλάδα. Από εκεί αντιπολιτεύεται το Μακάριο, τον πρώτο Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας. Βλ. Kyriacos C. Markides, *The rise and fall of the Cyprus Republic*, Yale University Press, New Haven and London, 1977, p. 90.

Pierre Oberling, *The road to Bellapais: The Turkish Cypriot exodus to Northern Cyprus*, Columbia University Press, New York, 1982, pp. 40-41.

Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 698.

Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος Γ΄ υπήρξε τη δεκαετία του 1950 ο ηγέτης του αντιβρετανικού κινήματος στην Κύπρο για την ένωση με την Ελλάδα και ο πολιτικός αρχηγός της ΕΟΚΑ. Την κρίσιμη τριετία 1960-1963 υπήρξε ο θρησκευτικός και πολιτικός αρχηγός της Ελληνικής Κοινότητας, καθότι κατείχε ταυτόχρονα το αξίωμα του Αρχιεπίσκοπου Κύπρου και του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας. Στον ελληνικό ιστοριογραφικό λόγο συγκροτείται ως «εθνάρχης». Βλ. Kyriacos C. Markides, *ibid*, pp. 35-75.

Η Pinar Erkem Gülboy αναφέρεται στην αντιπαλότητα του με το Γρίβα σε σχέση με το ποιος είναι ο θεματοφύλακας του ενωτικού ιδεώδους. Ο Γρίβας συγκροτείται ως ο αντίπαλος του Μακαρίου. «*Makarios için bu rakip Grivas' dir*» Βλ. Pinar Erkem Gülboy, *a.g.e.*, s. 335.

Charles Foley, *Legacy of strife : Cyprus from rebellion to civil war*, Penguin Books, Baltimore 1964, p. 161.

⁴⁹ Ανορθωτικό Κόμμα Εργαζόμενου Λαού. Τέθηκε εκτός νόμου στις 14 Δεκεμβρίου 1955. Η απαγόρευση εξέπνεε στις 14 Δεκεμβρίου 1959.

Το αριστερό κόμμα της Ελληνικής Κοινότητας παρά τις αγαστές σχέσεις που υπεραίρεται ότι διατηρεί με την Τουρκική Κοινότητα δεν μπορεί να αντισταθεί στην ενωσιολογία. Βλ. Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης, «Το ιδεολογικό πλαίσιο της πολιτικής ζωής της Κύπρου : κριτική θεώρηση», στο Γιώργος Τενεκίδης & Γιάννος Κρανιδιώτης (επιμ.), *Κύπρος : Ιστορία, προβλήματα και αγώνες του λαού της*, *ό. π.*, σσ. 458-459.

Ανδρέας Φάντης, *Ο ενταφιασμός (ενός «γλυκτατου» ονειρου) της Ένωσης*, Λευκωσία, 1995, σσ. 404, 406.

Παύλος Δίγκλης, *Πικρές αλήθειες: Κυπριακό 1878-2004*, Λευκωσία, 2006, σσ. 116, 159, 229.

Ibrahim Aziz, *Ματιά στο παρασκήνιο Perde aralığında*, Περί λύχνων αφάς, Λευκωσία, 2011, σελ. 30.

Λουκάς Κακουλλής, *Η αριστερά και οι Τουρκοκύπριοι: Το κυπριακό από μια άλλη σκοπιά*, Εκδόσεις Κασουλίδη, Λευκωσία, 1990, σσ. 31, 109.

[...] Παρατηρείται και μια τάση όλα τα προβλήματα που αντιμετώπιζε ο τόπος, όλα τα δυσάρεστα γεγονότα που σημειώθηκαν, ανεξάρτητα του αν σημειώθηκαν εξαιτίας δικών μας λαθών και δικής μας απερισκεψίας, να τα φορτώνουμε στον ιμπεριαλισμό. Βλ. Πανίκος Παιονίδης, *Ανδρέας Ζιαρτίδης : χωρίς φόβο και πάθος*, Λευκωσία, 1995, σελ. 227.

η επιβεβαίωση της νομιμοφροσύνης της Τουρκικής Κοινότητας στη νέα κυβέρνηση,⁵¹ η ιδέα της άτυπης ομοσπονδιακής δομής,⁵² η σύσταση του ΕΔΜΑ και του Κυπριακού Ενωτικού Μετώπου στην Ελληνική Κοινότητα και του Milli Cephe στην Τουρκική Κοινότητα,⁵³ αλλά και οι φήμες για συγκέντρωση οπλισμού για κάθε «ενδεχόμενο».⁵⁴

Οι Συμφωνίες, ως αποτέλεσμα των εσωτερικών και περιφερειακών πολιτικών εντάσεων, «κωδικοποίησαν το Κυπριακό Πρόβλημα» παρά να το λύσουν.⁵⁵ Αν και οι μονόπλευρες εθνικιστικές προσπάθειες τόσο για Ένωση όσο και για Διχοτόμηση απέτυχαν,⁵⁶ η πολιτική ελίτ της κάθε κοινότητας συνεχίζει υπόγεια καταχρώμενη τον κρατικό μηχανισμό,⁵⁷ ενώ οι όποιες αναφορές για αναζήτηση πιο ρεαλιστικών και ανθρώπινων λύσεων στο Κυπριακό

Εξεκίας Παπαϊωάννου, *Ενθυμήσεις από τη ζωή μου*, Πυρσός, Λευκωσία, 1988, σσ. 117,124.

Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 703.

⁵⁰Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 704.

⁵¹Στις 26 Μαΐου 1960 ανατρέπεται η Τουρκική Κυβέρνηση που υπέγραψε και υπερψήφισε στη Μεγάλη Τουρκική Εθνοσυνέλευση τις Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου. Η επέμβαση του στρατού το 1960 προκλήθηκε από τις παρεκκλίσεις στις αρχές και το πρόγραμμα του Κεμαλισμού από το Δημοκρατικό Κόμμα του Α. Menderes στη δεκαετία του 50. Βλ. Χριστόδουλος Κ. Γιαλλουρίδης, *Η Τουρκία σε μετάβαση*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 1997, σελ. 75.

Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σσ. 710, 711.

⁵²Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 715.

⁵³Ενιαίο Δημοκρατικό Μέτωπο Αναδημιουργίας. Αποτέλεσε την ετερόκλητη πολιτική οργάνωση που σύστησε ο Μακάριος για να στεγάζει πολιτικά τους πρώην αγωνιστές της ΕΟΚΑ και να έχει τον απόλυτο έλεγχο τους. Οι ενέργειες του Γεώργιου Γρίβα (Διγενή) προκάλεσαν τη διάσπαση του. Βλ. Kyriacos C. Markides, *ibid*, p. 90. Η ΕΟΚΑ στο μεταβατικό στάδιο «μετεμψυχώθηκε» στο ΕΔΜΑ, και λίγο αργότερα εν όψει των πρώτων εκλογικών αναμετρήσεων, «αναδιπλώθηκε» συγκροτώντας το Πατριωτικό Μέτωπο. Βλ. Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης, «Το ιδεολογικό πλαίσιο της πολιτικής ζωής της Κύπρου :κριτική θεώρηση», *ό. π.*, σελ. 456. Βλ. Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σελ. 163.

Σάββας Χρίστου, *Ο γολγοθάς και η απολύτρωση της Κύπρου*, Λάρνακα, 1959, σσ. 136-144.

Το *Κυπριακό Ενωτικό Μέτωπο* αποτελεί μια νεοσυσταθείσα οργάνωση που προωθεί την Ένωση με τη χρήση βίας. Βλ. Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σελ. 168.

Kıbrıs İlhak Cephesi Βλ. Pınar Erkem Gülboy, *a.g.e.*, s. 328.

Το *Εθνικό Μέτωπο Milli Cephe* αντλεί τις καταβολές του από το *Κυπριακό Τουρκικό Εθνικό Κόμμα Kıbrıs Türk Milli Birlik* που ιδρύθηκε το 1945 και το 1955 μετονομάστηκε σε *Η Κύπρος είναι Τουρκική Kıbrıs Türktür Partisi*. Βλ. Μιχάλης Ατταλίδης, «Οι σχέσεις των Ελληνοκυπρίων με τους Τουρκοκυπρίους», Γιώργος Τενεκίδης & Γιάννος Κρανιδιώτης (επιμέλεια), *Κύπρος : Ιστορία, προβλήματα και αγώνες του λαού της*, *ό. π.*, σσ. 420-421.

Pierre Oberling, *ibid*, pp. 55, 57.

⁵⁴[...] *Σύνθημα και καθήκον για όλους : ούτε ένα πιστόλι παράνομο ούτε μια σφαίρα στα χέρια του τυχόντα.*

Βλ. Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Αποφασιστικός ο χρόνος που πέρασε», τ. 9, Οκτώβρης 1959, σελ. 3.

Οπλισμένες ομάδες αποτελούν στοιχείο της ενδοκοινοτικής πολιτικής. Βλ. Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σελ. 370.

Οι οπλισμένες αυτές ομάδες είναι περισσότερο αφοσιωμένες στον αρχηγό τους. Βλ. Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σελ. 438.

⁵⁵Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σσ. 37, 39.

⁵⁶Niyazi Kızılyürek, *Κύπρος : Το αδιέξοδο των εθνικισμών*, *ό. π.*, σελ. 37.

⁵⁷Σχέδιο Ακρίτας Βλ. Pınar Erkem Gülboy, *a.g.e.*, s. 321.

Μυστικό τουρκικό έγγραφο που ανευρέθηκε στο χρηματοκιβώτιο του Fazıl Küçük.

Βλ. Γλαύκος Κληρίδης, *Η κατάθεσή μου*, τ. Α', Αλήθεια, Λευκωσία, 1988, σελ. 499.

Melih Esenbel, *Kıbrıs :Ayağa kalkan adam 1954-1959*, Bilgi, Ankara, 1993, s. 126. [Κύπρος : Ο άνθρωπος που σηκώθηκε όρθιος 1954-1959]

Πρόβλημα προσκρούουν στο τι η κάθε πλευρά αντιλαμβάνεται ως πιο ανθρώπινο, πιο ρεαλιστικό, πιο δημοκρατικό.⁵⁸

Η βραχύβια δικοινοτική Κυπριακή Δημοκρατία κλυδωνίζεται από ποικίλες συνταγματικές κρίσεις, από τις προσφυγές πολιτών και θεσμών στο δικαστήριο,⁵⁹ από τη διχογνωμία του Ανώτατου Συνταγματικού Δικαστηρίου,⁶⁰ από την έλλειψη νομικού πλαισίου για τη διοίκηση των τοπικών αρχών,⁶¹ αλλά και από τον πολιτικό πολυκερματισμό και τις ποικίλες πολιτικές διεργασίες και ιδεολογικές ζυμώσεις στο εσωτερικό της κάθε κοινότητας. Στην Τουρκική Κοινότητα κυριαρχεί η διαρχία Fazıl Küçük-Rauf Denktaş,⁶² η παρασκηνακή δραστηριότητα και επιρροή της TMT και ιδιαίτερα η δράση του τουρκικής καταγωγής Celal Hordan,⁶³ αλλά και η ίδρυση του αντιπολιτευτικού *Kıbrıs Türk Halk Partisi*,⁶⁴ ενώ στην Ελληνική Κοινότητα

⁵⁸Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Realist çareler», 24 Ocak 1963.

⁵⁹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Προσφυγή 11 Τούρκων εις το Συνταγματικόν Δικαστήριον», 8 Δεκεμβρίου 1960.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Συμβιβαστική λύσις δια τους 12 Τούρκους Δασοφύλακας», 1 Μαρτίου 1961.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Οι Τούρκοι εξήτησαν ίδρυσιν ιδικού των Ραδιοσταθμού και σταθμού τηλεοράσεως», 2 Μαρτίου 1961.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Προσφυγή Τούρκου Υπαλλήλου εις το Συνταγματ. Δικαστήριον», 5 Ιουλίου 1961.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Η προσφυγή του Χαμπή Ζαχαρία εις το Συνταγματικόν Δικαστήριον», 21 Σεπτεμβρίου 1961.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Προσφυγαί Τούρκων υπαλλήλων εις το Συνταγματικόν Δικαστήριον», 21 Σεπτεμβρίου 1961.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1963-15 Αυγούστου 1963), συνεδρίαση 30¹⁶ Ιανουαρίου 1963, σελ. 28. Ο Πρόεδρος της Βουλής εξουσιοδοτείται όπως καταχωρήσει προσφυγή στο Συνταγματικό Δικαστήριο δυνάμει του άρθρου 139.

Βλ. Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σελ. 321.

⁶⁰Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σελ. 349.

Thomas Ehrlich, *ibid*, pp. 44-45.

⁶¹Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σσ. 223, 235, 240, 243, 372.

⁶²Διετέλεσε Αντιπρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας την περίοδο 1960-1963. Υπήρξε ο εκπρόσωπος της Τουρκικής Κοινότητας και υπ' αριθμόν ένα ηγέτης της. Πριν την ανεξαρτησία ξεχώρισε προωθώντας μέσα από το κόμμα του *Η Κύπρος Είναι Τουρκική Kıbrıs Türkütür Partisi* τη διχοτόμηση. Μέσα από την κυπριακή εφημερίδα *Halkın Sesi* προώθησε αρχικά τις κεμαλιστικές ιδέες και αργότερα την ιδέα της διχοτόμησης.

⁶³Συνεργάτης του Rauf Denktaş και Πρόεδρος της οργάνωσης νεολαίας *Kıbrıs Türk Gençlik Teşkilatı*, ο οποίος επέβαλε μεταξύ άλλων στους λίγους ελληνόφωνους την υποχρεωτική χρήση της τουρκικής γλώσσας και την τιμωρητική πολιτική απέναντι σ' αυτούς που δεν ακολουθούσαν τις εντολές της TMT. Κατόπιν αιτήματος του Βρετανού Κυβερνήτη της Κύπρου απαιτείται ο επαναπατρισμός του στην Τουρκία. Βλ. Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σσ. 594, 695, 696.

Χαρακτηρίστηκε ως «μαύρη κηλίδα που δεν παραγράφεται» «*silinmezliği olan bir leke*». Βλ. Hikmet Afif Marpolat, *a.g.e.*, s. 313.

⁶⁴27 Σεπτεμβρίου 1960 ίδρυση του κόμματος *Kıbrıs Türk Halk Partisi* (Λαϊκό Κόμμα) με μέλη τους Ahmet Muzaffer Gürkan, Ayhan M. Hikmet, Hüseyin Dilaver, Behzat Altıok, Hikmet Mehmet κ.α.

Στις 3 Απριλίου 1961 ο Βουλευτής Ahmet Mithat Berberoğlu παραιτείται από την Τουρκική Ομάδα της Βουλής των Αντιπροσώπων. Σε διάσκεψη τύπου αναφέρεται σε φυγόκεντρες τάσεις που ταλανίζουν την πολιτική ελίτ της Τουρκικής Κοινότητας «*Cemaat idarecileri arasında parçalanma*».

Βλ. Ahmet An, *TMT' nin kurbanları (Τα θύματα της TMT)*, Birleşik Kıbrıs Partisi Yayınları, Lefkoşa, 2008, s. 53, 57, 59.

Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σσ. 158, 176, 221.

ο διχασμός του Πατριωτικού Μετώπου.⁶⁵ Πολιτικές ενέργειες της μιας κοινότητας προκαλούν την πολιτική δυσφορία της άλλης.⁶⁶ Οι βόμβες στο τέμενος *Bayraktar Camii*,⁶⁷ η βόμβα στο άγαλμα του αγωνιστή της ΕΟΚΑ Μάρκου Δράκου το Δεκέμβριο του 1963,⁶⁸ οι δολοφονίες των δικηγόρων Ayhan Hikmet και Ahmet Gürkan,⁶⁹ δημιουργούν μια δυσοίωνη περιρρέουσα ατμόσφαιρα που επισκιάζει τις όποιες «ρωγμές οικείωσης», όπως την επανένωση του δήμου Κερύνειας, την επιστροφή στην ελληνική αγορά των Τούρκων κρεοπωλών, την επίσκεψη του Μακαρίου στην Τουρκία το Νοέμβριο του 1962, αλλά και το μεσολαβητικό ρόλο του Βρετανού Ύπατου Αρμοστή Arthur Clark.⁷⁰ Το «εμείς» και το «αυτοί» ποτέ δεν εξαλείφθηκε.⁷¹ Η πολιτική ελίτ της Κύπρου παρουσιάζεται ανέτοιμη στη διαχείριση των δεδομένων που προέκυψαν με την ανακήρυξη, από τα έδρανα της Βουλής προωθώντας το μύθο της «μη συνύπαρξης» τονίζει τον κοινοτισμό και υιοθετεί την πολιτική της έχθρας και της αντιδικίας «*husumet politikası*».⁷²

⁶⁵Μετά την ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας η συντριπτική πλειοψηφία των εδρών της Ελληνικής Κοινότητας στη Βουλή προέρχεται από το Πατριωτικό Μέτωπο, 30 έναντι 5 που παραχωρήθηκαν στο κόμμα της Αριστεράς, το ΑΚΕΛ. Η υποστήριξη στο Μακάριο αποτελεί το μοναδικό συνεκτικό δεσμό των μελών του Πατριωτικού Μετώπου «*a loosely organized coalition of nationalists that supported Makarios*».

Χαρακτηρίστηκε ως «*Τριτοκοσμική μονοκομματική διαμόρφωση*» Βλ. Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης, «Το ιδεολογικό πλαίσιο της πολιτικής ζωής της Κύπρου :κριτική θεώρηση», *ό. π.*, σελ. 459.

Λεόντιος Ιεροδιακόνου, *Τεθλασμένη πορεία*, Αλήθεια, 2003, σελ. 128.

Kyriacos C. Markides, *ibid*, p. 66.

Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σελ. 253.

⁶⁶Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σσ. 33, 235.

Ο Αντιπρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας Fazıl Küçük εκφράζει την πολιτική του δυσφορία απέναντι στην ενέργεια του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας Αρχιεπισκόπου Μακάριου Γ' να παραστεί στη Συνάντηση των Αδεσμεύτων, ενώ η Ελληνική Κοινότητα δυσανασχετεί με την παρέμβαση της Τουρκίας σε συνταγματικά και κοινοτικά θέματα.

⁶⁷Τέμενος που χτίστηκε στο σημείο όπου ο Οθωμανός στρατιώτης κάρφωσε τη σημαία του κατά την πολιορκία της Λευκωσίας από τους Οθωμανούς το 1571.

Βλ. Halil Fikret Alasya, *Kıbrıs tarihi (M.E. 1450- M.S. 1878) Ve Belli başlı Antikitelemi (Η ιστορία της Κύπρου και τα πιο σημαντικά αρχαιολογικά μνημεία)*, M. Fikri Matbaasında, Lefkoşa, 1939, s. 138.

⁶⁸Αγωνιστής της ΕΟΚΑ από τη Λεύκα. Μνημονεύεται ακόμη και στο αυτοβιογραφικό έργο *Lefke sevgilim anılar* του ομοχώριου του Nazım Beratlı. Βλ. Nazım Beratlı, *Lefke sevgilim:anılar (Αγαπημένη μου Λεύκα : αναμνήσεις)*, Işık, Lefkoşa, 2002, s. 43.

⁶⁹Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σσ. 250, 251, 306, 434.

Ahmet Gürkan Βλ. Hikmet Afif Mapolar, *a.g.e.*, s. 177.

[...] πρόμαχοι σοβαρού ανοίγματος διακοινοτικής προσέγγισης. Βλ. Μιλτιάδης Χριστοδούλου, *Η πορεία μιας εποχής : Η Ελλάδα, η κυπριακή ηγεσία και το κυπριακό πρόβλημα*, τ. Β', Φλώρος, Αθήνα, 1987, σελ. 317.

⁷⁰Η προσπάθεια να διατηρηθεί ο Τουρκικός Δήμος Κερύνειας που συστάθηκε το 1958 απέτυχε. Βλ. Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σσ. 258, 262, 35.

⁷¹[..]"Biz" ve "onlar" hiç bir zaman ortadan kalkmadı. Βλ. Nazım Beratlı, *Kıbrıslı Türklerin tarihi (Η ιστορία των Τουρκοκυπρίων)*, 3. Kitap, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, s. 11.

⁷²Niyazi Kızılyürek, *Bir hınç ve şiddet tarihi : Kıbrıs'ta statü kavgası ve etnik çatışma*, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul, 2016, s. 307. [Μια μνησικάκη και βίαιη ιστορία : Αγώνας status και εθνοτική σύγκρουση στην Κύπρο]

Μετά τη δημιουργία του κυπριακού κράτους κοινωνικές ομάδες αρθρώνουν ένα διαφορετικό λόγο. Κινούνται διστακτικά από το «*ethno-nation*» στο «*territorial state*», τονίζοντας τη σχέση τους με τη γη και τη δυναμική

Τα «Υποδεικνύόμενα μέτρα για την απομάκρυνση των αιτιών τριβής μεταξύ των δύο κοινοτήτων»,⁷³ τα 13 σημεία, που υπέβαλε ο Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας στις 30 Νοεμβρίου 1963 και τα αιματηρά διακοινοτικά γεγονότα που ακολούθησαν το Δεκέμβριο του 1963, πυροδότησαν τον αναγκαστικό εγκλεισμό και την προσφυγοποίηση της Τουρκικής Κοινότητας κατά την τουρκική ιστοριογραφία, την υποκινούμενη αποσκίρτηση, αποστασία, απόσχιση κατά την ελληνική ιστοριογραφία.⁷⁴

Στη συλλογική συνείδηση της Τουρκικής Κοινότητας το σύνολο των συνταγματικών δικαιωμάτων της επέχει θέση τείχους έναντι των πολιτικών φιλοδοξιών της Ελληνικής Κοινότητας.⁷⁵ Από την άλλη στην ελληνική ιστοριογραφία μια μονοδιάστατη και μονολιθική προσέγγιση, ανάγει τα συνταγματικά αυτά δικαιώματα ως τον πιο σημαντικό λόγο της αποτυχίας του 1963, με ιδιαίτερη μνεία στη χρήση του δικαιώματος αρνησικυρίας ως πολιτικού όπλου από την πλευρά της Τουρκικής Κοινότητας.⁷⁶ Άλλες ιστοριογραφικές προσεγγίσεις επισημαίνουν ότι τα 13 σημεία ήταν ανάθεμα για την Τουρκική Κοινότητα, επειδή παρέπεμπαν «στην κατάργηση των περισσότερων σημείων στήριξης του διαχωρισμού, πάνω στα οποία οι Τουρκοκύπριοι βάσιζαν το υπάρχον status τους»,⁷⁷ δεδομένου ότι τα 13 σημεία θα κατέστρεφαν «την κοινοτική ισορροπία, που ήταν ο ακρογωνιαίος λίθος των συνταγματικών και πολιτειακών ρυθμίσεων του 1960».⁷⁸

Στα τέλη του 1963, και συγκεκριμένα στις 21 Δεκεμβρίου 1963, εγκαινιάζεται η δεύτερη κρίση στην Κύπρο.⁷⁹ Ο Δεκέμβριος του 1963 αποτελεί σημαντικό ιστορικό σταθμό για την Τουρκική Κοινότητα, δεδομένου ότι για την κοινότητα αυτή ξεκινά το Κυπριακό

του «δήμου» έναντι του «έθνους». Οι εν λόγω φωνές, παρά την όποια υποτυπώδη προσπάθεια άρθρωσης τους το διάστημα 1960-1963, δεν θα τύχουν ιδιαίτερης απήχησης μέχρι και το 1974.

Βλ. Niyazi Kizilyürek, «The Politics of Separation and the Denial of Interdependence », *The Cyprus Review*, Vol. 10, No. 2, pp. 35-36.

⁷³Στα τέλη του 1963 ξέσπασαν μεταξύ των δύο κοινοτήτων ένοπλες συγκρούσεις. Η πρόθεση του Προέδρου να αλλάξει 13 σημεία του Συντάγματος κινητοποίησε τους πολεμοχαρείς και των δύο κοινοτήτων και αυτό που περίμεναν ήταν μόνο μια τυχαία αφορμή, που ήρθε παραμονές των Χριστουγέννων. Βλ. Niyazi Kizilyürek, *Milliyetçilik kiskacında Kıbrıs*, a.g.e., s. 272.

Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σσ. 367, 427.

Σπύρος Παπαγεωργίου, *Τα κρίσιμα ντοκουμέντα του κυπριακού (1959-1967)*, τ. Α', Εκδόσεις Κ. Επιφανίου, Αθήνα, 2000, σσ. 231-249.

⁷⁴«οδηγούμενη από ξένα συμφέροντα». Βλ. Α. Γ. Μούσκος, *Ανταποδώσατε πύρ! : Πατριωτικό δράμα εις πράξεις τέσσαρας*, Κύπρος, 1965, σελ. 3.

⁷⁵Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kıbrıs' ta istikrar ve huzur açılışı», 12 Ağustos 1963.[Η έλλειψη σταθερότητας και ησυχίας στην Κύπρο]

⁷⁶Σπύρος Παπαγεωργίου, *ό. π.*, σελ. 236.

Pinar Erkem Gülboy, *a.g.e.*, s. 102.

⁷⁷Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σελ. 427.

⁷⁸Πολύβιος Πολυβίου, *Μακάριος : Τα τρία λάθη*, *ό. π.*, σελ. 22.

⁷⁹Franz Georg Maier, *Cyprus: From earliest time to the present day*, Elek Books Limited, London, 1968, p. 163.

Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σσ. 451- 452.

Πρόβλημα.⁸⁰ Στον τουρκικό ιστοριογραφικό λόγο τα γεγονότα του 1963 αποτελούν το «σημείο εκκίνησης για τον αγώνα» της κοινότητας αυτής να διεκδικήσει τη δική της φωνή και τον έλεγχο της δικής της μοίρας, συστήνοντας τη «Διεύθυνση της Τουρκοκυπριακής Γενικής Ασφάλειας», τις «Κυπριακές Τουρκικές Αρχές» κτλ.⁸¹ Η συμφωνία κατάπαυσης του πυρός στις 31 Δεκεμβρίου του 1963, η χάραξη της *Green Line Πράσινης Γραμμής*,⁸² η επίκληση στο γεωγραφικό διαχωρισμό για λόγους ασφάλειας, η σύγκρουση της ιδέας του ομοσπονδιακού κράτους με του ενιαίου, η απογοήτευση από το μητροπολιτικό χώρο, τα Τουρκικά Δημοτικά Συμβούλια ως όργανα υποπεριφερειακής διοίκησης στους θύλακες, η έννοια του θύλακα ως «παρέκκλισης» αλλά και ως δηλωτικού στοιχείου μίας δεινοπαθούσας κοινότητας, το Ψήφισμα 186 του Συμβουλίου Ασφαλείας του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών με το οποίο αποστέλλεται Ειρηνευτική Δύναμη στην Κύπρο χωρίς να ακυρώνει ταυτόχρονα τη Συνθήκη Εγγυήσεως, αλλά και το Κυπριακό στην ατζέντα του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών αποτελούν το πολιτικό συνονθύλευμα που επέφερε η θύελλα της 21^{ης} Δεκεμβρίου του 1963.⁸³

⁸⁰Niyazi Kızılyürek, *Doğmamış bir devletin tarihi : Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti*, a.g.e., s. 242.

Rebecca Bryant, «Justice or respect? A comparative perspective on politics in Cyprus», *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 24, No. 6, 2001, p. 907.

Γιάννης Παπαδάκης, *Η ηχώ της Νεκρής Ζώνης : Οδοιπορικό στη διαιρεμένη Κύπρο*, Scripta, Αθήνα, 2009, σελ. 134.

⁸¹Mashoed Bailie & Naile Berberoğlu, «Electronic Media In The Service Of The National Struggle : A Political Economy Of Communication In The Turkish Republic Of Northern Cyprus», İsmail Bozkurt, Hüseyin Ateşin & Mehmet Kansu (hazırlayan), *Second International Congress for Cyprus Studies*, 24-27 November 1998, Cyprus Issue-History, Centre for Cyprus Studies Publications, Gazimağusa, 1999, p. 204.

Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σελ. 440.

⁸²Συμφωνία κατάπαυσης πυρός ή Συμφωνία πράσινης γραμμής. Υπεγράφη στις 30 Δεκεμβρίου 1963. Μεταξύ άλλων προνοούσε στο σημείο της Λευκωσίας όπου χαραχτηκε η διαχωριστική πράσινη γραμμή από τον Άγγλο διοικητή Young εκατέρωθεν ελληνικά και τουρκικά φυλάκια να εκκενωθούν. Βλ. Γλαύκος Κληρίδης, *Η κατάθεσή μου*, *ό. π.*, σσ. 248-249.

Η Πράσινη Γραμμή επιβλήθηκε ανεπίσημα το 1958 λόγω των γεγονότων του 1958. Το 1963 πήρε τη μορφή «ημιμόνιμης» διαίρεσης που το 1974 έγινε μόνιμη. Βλ. Γιάννης Παπαδάκης, «The politics of memory and forgetting», *Journal of Mediterranean Studies*, Vol. 3, No. 1, 1993, pp. 139-154.

⁸³Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σσ. 480-481.

2. Η περίοδος 1960-1963 «λυδία λίθος» για το κυπριακό συγκείμενο

[...]Το επιχείρημα εφόσον εβασίζοντο οι Τούρκοι ηγείται ήτο ότι τα γεγονότα απέδειξαν πλέον αναμφισβητήτως ότι αι δύο κοινότητες δεν ηδύναντο να ζήσουν εν ειρήνη και ότι ώφειλον να διαχωρισθούν φυσικώς.⁸⁴

Η περίοδος 1960-1963 αποτελεί τη μοναδική περίοδο στην ιστορία των δύο κοινοτήτων, κατά την οποία οι δύο κοινότητες της Κύπρου η Ελληνική και η Τουρκική συνυπάρχουν κάτω από ένα δικαιονομικό πλαίσιο και έχουν από κοινού τη μοναδική ευθύνη άσκησης και εφαρμογής της εκτελεστικής, νομοθετικής και δικαστικής εξουσίας, βασιζόμενες στις Συνθήκες Ζυρίχης-Λονδίνου που υπεγράφησαν το Φεβρουάριο του 1959, παρά το γεγονός ότι δεν υπήρχε μέχρι εκείνη την περίοδο στην Κύπρο ελεύθερος πολιτικός βίος, κοινοβουλευτική πείρα, κοινοβουλευτικά θέσμιμα ή κοινοβουλευτική παράδοση.⁸⁵

Η εν λόγω περίοδος άλλοτε «δοκιμάστηκε» από τα κατάλοιπα της συλλογικής μνήμης των δύο κοινοτήτων,⁸⁶ με την έννοια ότι δομικά στοιχεία της συλλογικής συνείδησης των δύο κοινοτήτων δεν κατόρθωσαν να μετασχηματιστούν ή τουλάχιστο να προσαρμοστούν στα νέα πολιτικά δεδομένα και οι δύο κοινότητες κατέληξαν να «οπτασιάζονται»,⁸⁷ και άλλοτε η

⁸⁴Στο Παύλος Β. Πετριδής, *Ο Γεώργιος Παπανδρέου και το κυπριακό ζήτημα (1954-1965)*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 1998, σελ. 399. Υπάρχει μεταφρασμένη η έκθεση του Galo Plaza, του μεσολαβητή των Ηνωμένων Εθνών για την Κύπρο, που δημοσιεύθηκε στις 26 Μαρτίου 1965.

⁸⁵Γλαύκος Κληρίδης, «Η Νομοθετική εξουσία», *Κυπριακή ζωή και κοινωνία: λίγο πριν την ανεξαρτησία και μέχρι το 1984*, Διαλέξεις Λαϊκού Πανεπιστημίου 3, Έκδοση Δήμου Λευκωσίας, Λευκωσία, 1993, σελ. 19.

Η περίοδος 1960-1963 αποτελεί το αποτυχημένο στοίχημα «για ένα δικαιονομικό, δημοκρατικό κράτος». Πρόλογος Σίας Αναγνωστοπούλου στο Νίκος Στέλγιας, *Ο θάνατος του ανεπιθύμητου βρέφους: Το επιχείρημα της Συνεταιρικής Δημοκρατίας στα πρωτοσέλιδα του Τουρκοκυπριακού Τύπου 1960-1963*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2015, σελ. 15.

⁸⁶Stanley Kyriakides, *Cyprus constitutionalism and crisis government*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1968, p. 91. Αναφορά στο ψυχολογικό φόβο της διχοτόμησης από πλευράς της Ελληνικής Κοινοότητας.

Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νέαρχου (επιμ.), *Απαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ', τ. Δ', Απρίλιος 1959- Δεκέμβριος 1960*, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1993, σελ. 281.

«Δηλώσεις του Εθνάρχου Μακαρίου εις κοινήν μετά του Δρος Κιουτσούκ Διάσκεψιν Τύπου» στις 4 Ιουλίου 1959 [...] *Είναι γεγονός ότι από της επομένης της υπογραφής της Συμφωνίας του Λονδίνου ήρχισαν αμέσως να αποκαθίστανται μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων αι φιλικαί σχέσεις, αι οποίαι διεταράχθησαν κατά την τελευταίαν τριετίαν.*

⁸⁷Αλέξανδρος Ξύδης, «*Το ψυχολογικό πλέγμα*», Αλέξανδρος Ξύδης, Σπύρος Λιναρδάτος & Κώστας Χατζηαργύρης (επιμ.), *Ο Μακάριος και οι σύμμαχοί του*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, 1974, σελ. 31.

Προκόπης Βανέζης, *Makarios: Pragmatism v. Idealism*, Abelard-Schuman, London, 1974, p. 114.

πολιτική εμπειρία της εν λόγω περιόδου συγκροτήθηκε από το σύγχρονο ιστοριογραφικό λόγο των δύο κοινοτήτων με τέτοιο τρόπο, ώστε να νομιμοποιήσει τις μετέπειτα πολιτικές πρακτικές, τη νομιμοποίηση της διαίρεσης και της de facto διχοτόμησης μέσα από μια «δαιμονοποιημένη» συγκρότηση της περιόδου 1960-1963 και τη νομιμοποίηση της επανένωσης της Κύπρου μέσα από μια επίπλαστη εξωραϊσμένη συγκρότηση της περιόδου 1960-1963.⁸⁸

Δομικά στοιχεία της συλλογικής συνείδησης των δύο κοινοτήτων, που δεν κατόρθωσαν να μετασηματιστούν ή τουλάχιστο να προσαρμοστούν στα νέα πολιτικά δεδομένα, είναι μεταξύ άλλων η άρνηση της Ελληνικής Κοινότητας να αποδεχτεί την αλλαγή του πολιτικού status της Τουρκικής Κοινότητας, το εθνικό ιδεώδες της Ελληνικής Κοινότητας που αποτέλεσε εθνική καταπίεση και ανασταλτικό παράγοντα για το δικοινοτικό μέλλον, ο ρόλος του Εθνάρχη στις πολιτικές διεργασίες, αλλά και το πολιτικό αίτημα της Τουρκικής Κοινότητας για κατοχύρωση του κοινοτισμού υπό εδαφικούς όρους που αποτέλεσε επίσης ανασταλτικό παράγοντα για το δικοινοτικό μέλλον.

Η εφημερίδα καυτηριάζει το γεγονός ότι ο Μητροπολίτης Κυρηνείας Κυπριανός βαδίζει σ' ένα δρόμο εκτός πραγματικότητας «*Gibrianos'un bu kadar realite dışı bir yolda yürümesi*». Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «*Realite haşindir...*», 8 Ekim 1961. [Η πραγματικότητα είναι σκληρή]

⁸⁸Ο Βουλευτής της εκλογικής περιφέρειας Λευκωσίας του ΑΚΕΛ Ανδρέας Ζιαρτίδης αναφέρει «*Ημουν επίσης τότε κοντά στα πολιτικά πράγματα και μπορώ χωρίς δυσκολία να πω, ότι ομαλά, κανονικά, ελειτούργησε και το Υπουργικό Συμβούλιο. Παρόλες τις δυσκολίες που παρουσιαζόντουσαν*». Βλ. Πανίκος Παιονίδης, *ό. π.*, σελ. 97. Ο τότε Πρόεδρος της Βουλής των Αντιπροσώπων Γλ. Κληρίδης δεκαετίες μετά αναφέρει ότι στα περισσότερα ζητήματα ψήφιζαν μάλλον συμφώνα με την κοινωνική ιδεολογία τους παρά με την κοινοτική καταγωγή τους. Βλ. Γλαύκος Κληρίδης, *Η κατάθεσή μου*, *ό. π.*, σελ. 117.

Γιάννης Παπαδάκης κ.α., «*Introduction: Modernity, History and Conflict in Divided Cyprus, An overview*», in Γιάννης Παπαδάκης, Νίκος Περιστιάνης & Gisela Welz (ed.), *Divided Cyprus : Modernity, history, and an island in conflict*, Indiana University Press, Bloomington, 2006, p. 13.

[...] *It has become commonplace in studies of Cyprus to note that in official histories, Greek-Cypriots emphasize remembering the past while Turkish-Cypriots emphasize forgetting.*

Rebecca Bryant, «*Writing the Catastrophe : Nostalgia and Its Histories in Cyprus*», *Journal of Modern Greek Studies*, Vol. 26, No. 2, 2008, p. 401.

«*good old days*» Βλ. Μαρία Χατζηπαύλου, «*Different Relationships to the Land : Personal Narratives, Political Implications and Future Possibilities in Cyprus*», Βαγγέλης Καλότσης (επιμ.), *Cyprus and its people : Nation, identity, and experience in an Unimaginable community, 1955-1997*, Westview Press, America, 1998, p. 264.

2.1. «Λυδία λίθος»⁸⁹ για ό, τι προηγήθηκε

Το θεσμικό πλαίσιο ως απόρροια του διαιρεμένου παρελθόντος

Το θεσμικό πλαίσιο του 1960 αντανάκλα το διαιρεμένο παρελθόν και τον ανταγωνισμό των δύο εθνοτικών ομάδων,⁹⁰ διατηρεί την ισορροπία μεταξύ των δύο κοινοτήτων που ζουν εν δυσπιστία,⁹¹ περιλαμβάνει ασφαλιστικές δικλίδες για τη διασφάλιση της κοινοτικής αυτονομίας,⁹² αποτελεί μια σαφή εναντίωση στην αιματοχυσία,⁹³ και συνυπολογίζει τα αντικειμενικά δεδομένα του κυπριακού ζητήματος.⁹⁴ Ο Πολύβιος Πολυβίου αναφέρει ότι το θεσμικό πλαίσιο «ήταν ο υπέρτατος Νόμος της Πολιτείας και βασιζόταν στην συνύπαρξη δύο κοινοτήτων, οι οποίες δεν ήταν συμμετοχοί στον απελευθερωτικό αγώνα. Έπρεπε όμως να γίνουν συνέταιροι στο σύστημα διακυβέρνησης μετά το 1960»,⁹⁵ ενώ ο Edward Johnson κάνει λόγο για «επιβεβλημένη δημοκρατία» που οι δύο κοινότητες της δεν διαπραγματεύτηκαν τους όρους της.⁹⁶

⁸⁹[...]Η περίοδος 1961-1963 είναι η λυδία λίθος πάνω στην οποία κρίνεται και ό, τι προηγήθηκε και ό,τι επακολούθησε. Βλ. Νεοκλής Σαρρής, *ό. π.*, σελ. 621.

⁹⁰Ιωσήφ Ιωσήφ, *Cyprus : Ethnic Conflict and International Politics: From Independence to the Threshold of the European Union*, Mcmillan press, London, 1997, p. 19.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1963-15 Αυγούστου 1963), συνεδρίαση 30¹⁵ Ιανουαρίου 1963, σελ. 25. Τοποθέτηση Βουλευτή της εκλογικής περιφέρειας Λευκωσίας της Ανεξάρτητης Τουρκικής Ομάδας Halit Ali Riza «Τούτο σημαίνει ότι μια *de facto* κατάσταση, η οποία εδημιουργήθη τον Ιούνιο του 1958, εγένετο αργότερον αποδεκτή δια διεθνούς συμφωνίας, ως είναι η Συμφωνία της Ζυρίχης.»

⁹¹Nancy Crawshaw, «Cyprus : The political background», Ιωάννης Κουμουλίδης (επιμ.), *Cyprus in transition, 1960-1985*, Trigraph, London, 1986, p. 1.

Από την άλλη η Nancy Crawshaw τονίζει ότι το θεσμικό πλαίσιο αποτελεί «το κληροδότημα της δικοινοτικής διαμάχης» παρά ένα μοντέλο ορθής δημοκρατικής διακυβέρνησης. Βλ. Nancy Crawshaw, *The Cyprus revolt : An account of the struggle for union with Greece*, George Allen & Unwin, London, 1978, p. 361.

Κωνσταντίνος Σβολόπουλος (επιμ.) *Κωνσταντίνος Καραμανλής : αρχείο, γεγονότα & κείμενα*, τ. 6, Ίδρυμα Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα, 1994, σσ. 126-127.

Πανταζής Τερλεξής, *Διπλωματία και πολιτική του Κυπριακού : Ανατομία ενός λάθους*, Κέδρος, Αθήνα, 2004, σελ. 398.

⁹²Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 734.

⁹³Salahi R. Sonyel, *Cyprus : The Destruction of a Republic, British documents, 1960-65*, Eothen Press, Huntingdon, Cambridgeshire, 1997, p. 16.

⁹⁴Francois Crouzet, *Η κυπριακή διένεξη 1946-1959*, τ. Β', ΜΙΕΤ, Αθήνα, 2011, σελ. 1131.

⁹⁵Πολύβιος Πολυβίου, *Μακάριος : Τα τρία λάθη*, *ό. π.*, σελ. 89.

[...]Με τη γέννηση της Κυπριακής Δημοκρατίας γεννιέται και η απέχθεια των Ελληνοκυπρίων κατά της «ασήμαντης μειονότητας» η οποία απέτρεψε την ιστορική διεκδίκηση της ένωσης. Αυτή η απέχθεια (*Ressentiment*) θα συνιστούσε τον κυριότερο παράγοντα για διαιώνιση της εθνοτικής διένεξης. Βλ. Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 735.

«encouraged resentment and separation». Βλ. Σταύρος Παντελής, *A history of Cyprus : From Foreign domination to trouble independence*, East-West Publications, London, 2000, p. 293.

⁹⁶[...]It was, however, an imposed independence as neither the Greek nor Turkish Cypriots played any role in its terms. Βλ. Edward Johnson, «British Strategic Interests and Enosis in Colonial Cyprus», στο Μιχάλης Μιχαήλ & Αναστάσιος Τάμης, *Cyprus in the Modern World*, Vanias, Thessaloniki, 2005, σελ. 22.

«Το εθνικό ιδεώδες» της Ελληνικής Κοινότητας ως εθνική καταπίεση

Ιστοριογραφικά έχει επισημανθεί ότι το ενωτικό ιδεώδες αποτέλεσε εθνική καταπίεση, ενώ ο ρόλος του ως κινητήριου απελευθερωτικού μοχλού της νεότερης ιστορίας της Κύπρου δεν φαίνεται να ενστερνίζεται από την Τουρκική Κοινότητα.⁹⁷ Η ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας αποτελεί «βαριά ήττα»⁹⁸ για την Ελληνική Κοινότητα μια διευθέτηση απρόθυμη «βαδίζοντας στα ερείπια μιας αθεμελιωτής ιθακής».⁹⁹ Από την άλλη η βαθιά πεποίθηση ότι οι Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου αδίκησαν την Ελληνική Κοινότητα και η αντίληψη ότι η Τουρκική Κοινότητα εμπόδισε την Ένωση,¹⁰⁰ δημιουργεί «μια πολιτική οργή» η οποία μεταφράζεται από τη μια ως «έντονη αντίδραση» κατά της Τουρκικής Κοινότητας,¹⁰¹ και από την άλλη ως επιθυμία για απαλλαγή από τις Συμφωνίες «προκειμένου να επιτευχθεί η πλήρης απαλλαγή του λαού μας από τα νέα Ζυριχικά δεσμά και το Εθνικόν μας ζήτημα να πάρη την ορθήν και πρέπουσαν κατεύθυνσιν και να λυθή βάσει της αρχής της Αυτοδιαθέσεως».¹⁰² Ο ποιητής Τίτος Μπάτης μοιρολογώντας:

Δεν είν' αυτή η Ιθάκη που για χρόνια
παλεύαμε να φτάσουμε. Τ' αγέρι
δεν τραγουδά τα ωραία' κι ούτε ξέρει
η αγάπη πια να στάζει απ' τα πλεμόνια.

Ο Salahi Sonyel και ο Sir David Hunt αναφέρουν ότι η ανεξαρτησία, σε ορισμένες περιπτώσεις, είχε μεγεθύνει τις παλιές διαφορές και είχε οδηγήσει στην αποξένωση.

Salahi Sonyel, *ibid*, p. 13.

David Hunt (ed.), *Footprints in Cyprus : An illustrated history*, Trigraph, 1982, p. 284.

Παύλος Β. Πετρίδης, *ό. π.*, σελ. 252. Τοποθέτηση του Γεώργιου Παπανδρέου στις 25 Ιουνίου 1964 [...] *Η Ζυρίχη απεδείχθη μέση λύσις, επιδεινώσασα το πρόβλημα.*

Kutlu Adali, *Dağarcık I*, Işık, Lefkoşe, 2000, s. 65.

Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νεάρχου (επιμ.), *Απαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ', τ. Δ',* Απρίλιος 1959-Δεκέμβριος 1960, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1993, σελ. 316. Αναφορά στη δολοφονία του Φίλιππου Ιακώβου από την Παλλουριώτισσα στη Μανσόρα.

Jean-François Drevet, *Chypre en Europe*, Harmattan, Paris, 2000, p.123.

⁹⁷Paul Cassia Sant, «Διαιρεμένο παρελθόν και ενωμένο παρόν : Αντιλήψεις του ελληνικού αγωνιστικού εθνικισμού στην Κύπρο», Νίκος Περιστιάνης & Γιώργος Τσαγγαράς (επιμ.), *Ανατομία μιας μεταμόρφωσης : Η Κύπρος μετά το 1974 : κοινωνία, οικονομία, πολιτική, πολιτισμός*, Intercollege Press, Λευκωσία, 1995, σελ.168.

Λουκάς Αξελός, *Κύπρος : Η ανοιχτή πληγή του Ελληνισμού : αυτοδιάθεση-ανεξαρτησία-διχοτόμηση*, Στοχαστής, Αθήνα, 1994, σελ. 31.

⁹⁸Νίκος Ψυρούκης, *Κύπρος : Από την αυτοδιάθεση στην κατοχή : Άρθρα, μελετήματα και συνεντεύξεις, 1958-1998*, Αιγαίον-Κουκίδα, Λευκωσία, 2005, σελ. 309.

⁹⁹Ποίημα *ερείπια*. Βλ. Νίκη Λαδάκη-Φιλίππου, *ατονα*, Κύπρος, 1963.

¹⁰⁰Rauf Denktas, *The Cyprus triangle*, *ibid*, p. 24.

[...] η μιάλη Αγγλιτέρα έκαμεν προότες φίλους, τζιούλλον το Τουρκομανιόν. Βλ. Νεόφυτος Χ. Μαυρίδης, *Η Αθάνατη Τζιούπρος : τζιυπριώτικα τραούδκια*, τ. Γ', Νέα Σπάρτη, Αμμόχωστος, 1959, σελ.7.

¹⁰¹Niyazi Kizilyürek, *Οι Τουρκοκύπριοι, η Τουρκία και το Κυπριακό*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2009, σελ. 55.

¹⁰²*Το Εθνικό Ζήτημα και Εμείς*, Ελεύτερον Εργατικών Κέντρον Αμμοχώστου, Μάρτιος, 1964, σελ. 2.

Τις μέρες δε μετρούν με χελιδόνια.
Τυφλός ο γέρο Λαέρτης´ και το χέρι
του Εύμαιου εχθρικό σφίγγει μαχαίρι´
τα αισθήματα χλωμοί σωροί από χιόνια.

Άγνωστη πια για μένα ετούτ´ η χώρα
που γέννησαν της πλάνητάς μου οι κόποι.

Ύπουλος λύκος ο Άργος τώρα,
ξεράδια και τα λίγα καρποφόρα,
οι Ιθακήσιοι ξένοι αγριανθρώποι
κι αδιάντροπη πουτάνα η Πηνελόπη.¹⁰³

Ο ρόλος του «Εθνάρχη»

Το εθνικό ιδεώδες στο πρόσφατο παρελθόν ταυτίστηκε με την εθναρχική δράση, δεδομένου ότι στην Κύπρο η Αυτοκέφαλη Εκκλησία αποτελεί την κινητήριο δύναμη της εθνικής ευαισθητοποίησης.¹⁰⁴ Τώρα ο εθναρχικός ρόλος με το «*ιερατικό βυζαντινό περίβλημα*»¹⁰⁵ και

¹⁰³ Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Άγνωστη Ιθάκη», τ. 5, Μάρτιος 1961, σελ. 192.

¹⁰⁴ [...] *In Cyprus, the vehicle of this national awareness has been the autocephalous church.* Βλ. Franz Georg Maier, *ibid*, p. 142.

Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νεάρχου (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'*, τ. Ε', Ιανουάριος 1961- Δεκέμβριος 1962, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1995, σελ. 92.

Philip S. Le Geyt, *Ο Μακάριος στην εξορία*, Λευκωσία, 1961, σελ. 72.

Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *ibid*, p. 3.

«*The Church played a sinister part in the struggle*» Βλ. Franz Georg Maier, *ibid*, pp. 142, 156.

Αυτοκέφαλη Εκκλησία : Η ίδρυση της Εκκλησίας της Κύπρου οφείλεται στον Απόστολο Παύλο και το Σαλαμίνιο Απόστολο Βαρνάβα (45 μ.Χ.). Η Εκκλησία της Κύπρου αντιπροσωπεύθηκε στην Α΄ Οικουμενική Σύνοδο στη Νίκαια (325 μ.Χ.) με τρεις Επισκόπους. Με τον 8ο κανόνα της η Γ΄ Οικουμενική Σύνοδος επιβεβαιώνει το αυτοκέφαλο της Εκκλησίας της Κύπρου (431 μ.Χ.). Το αυτοκέφαλο επιβεβαιώνεται και στην Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδο (691 μ.Χ.) Βλ. Βάσος Καραγιώργης, «Η Κύπρος στην αρχαιότητα», στο Γιώργος Τενεκίδης & Γιάννος Κρανιδιώτης (επιμ.), *Κύπρος : Ιστορία, προβλήματα και αγώνες του λαού της*, ό. π., σσ. 35, 38.

Μετά την κατάκτηση της Κύπρου από την Οθωμανική Αυτοκρατορία, μεταφέρεται στην Κύπρο το σύστημα των *millet*, των θρησκευτικών κοινοτήτων. Το σύστημα αυτό αναβαθμίζει το ρόλο της Εκκλησίας της Κύπρου σε σχέση με τη θέση που είχε κατά τη διάρκεια της ενετικής περιόδου. Από νωρίς δόθηκε στην Εκκλησία της Κύπρου το δικαίωμα της είσπραξης των φόρων από τους ορθοδόξους. Στη συνέχεια αναγνωρίστηκε η πολιτική εξουσία των αρχιερέων της Εκκλησίας της Κύπρου, αφού ορίζονταν ως οι εκπρόσωποι της θρησκευτικής κοινότητας των ορθοδόξων με το δικαίωμα απευθείας πρόσβασης στην Υψηλή Πύλη (Σουλτάνο). Βλ. Niyazi Kizilyürek, *Οι Τουρκοκύπριοι, η Τουρκία και το Κυπριακό*, ό. π., σσ. 21-24.

Το 25% των εδαφών ανήκει στην Εκκλησία της Κύπρου. Βλ. Stanley Mayes, *ibid*, p. 250.

Η Εκκλησία της Κύπρου αποτελεί ένα θεσμό με πολλαπλές αρμοδιότητες και δραστηριότητες, ένα θεσμικό πολιτικής εξουσίας, ένα αυτόνομο πολιτικό εξουσιαστικό θεσμό. Από τα μέσα του 17^{ου} αιώνα και έπειτα εντάσσεται στους μηχανισμούς και τις δομές εξουσίας της οθωμανικής διοίκησης. Ως αξιωματούχοι της οθωμανικής διοίκησης εργάζονται για τη διατήρηση ενός διοικητικού ελέγχου στον πληθυσμό, εμπλέκεται στον εκχρηματισμό της κυπριακής οικονομίας και λειτουργεί ως μια επιμέρους κρατική υπηρεσία διανομής και είσπραξης των φόρων του οθωμανικού δημοσίου. Με την αποχώρηση των Οθωμανών, η αγγλική διοίκηση επέφερε αλλαγές. Η Εκκλησία της Κύπρου μετατρέπεται σε φορέα των πατριωτικών ιδεωδών της Ελληνικής Κοινότητας.

ο συνταγματικός ρόλος του Προέδρου της δικαιοδικής δημοκρατίας συμπλέκονται σε ένα πρόσωπο, στο πρόσωπο του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄, τουτέστιν συμπλέκονται στο ίδιο πρόσωπο δύο ετερόκλητες ιδιότητες. Ο Βρετανός Ύπ. Αρμοστής P. E. Ramsbotham, αναφερόμενος στο «μοναστηριακό παρελθόν του», τονίζει ότι λειτουργεί ως τροχοπέδη για τη διακυβέρνηση της Κύπρου με τον τρόπο που απαιτείται τον 20^ο αιώνα.¹⁰⁶

Από την άλλη η απονομιμοποίηση του προεδρικού αξιώματος μονοπωλεί το ενδιαφέρον του τουρκικού τύπου.¹⁰⁷ Κατηγορείται ότι ενεργεί όχι ως Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας αλλά ως ηγέτης της Ελληνικής Κοινότητας.¹⁰⁸ Ο εθναρχικός ρόλος του συντέινει ούτως ώστε

Βλ. Μιχάλης Ν. Μιχαήλ, *Η εκκλησία της Κύπρου κατά την οθωμανική περίοδο : 1571-1878 : Η σταδιακή συγκρότηση της σε θεσμό πολιτικής εξουσίας*, ό. π., σσ. 13, 58, 61, 63, 64, 65, 76, 85, 133, 134, 146, 307, 310, 311, 312, 313, 317.

¹⁰⁵ «his hieratic Byzantine exterior» Βλ. Προκόπης Βανέζης, *Makarios: Faith and Power*, Abelard-Schuman, London, 1971, p. 150.

[...] *Διάδοχος μιας μακραίωνης εκκλησιαστικής κληρονομιάς, μ' όλο το βυζαντινό πατριαρχισμό της*. Βλ. Πλουτής Σέρβας, *Η τραγωδία της Κύπρου: Πώς τα καταφέραμε και φτάσαμε στο μηδέν*, Εκδόσεις Κ. Επιφανίου, Λευκωσία, 2005, σελ. 154.

Mehmet Hasgüler, *Kıbrıslılık*, Agorakitaplığı, İstanbul, 2009, s. 8.

¹⁰⁶ Φανούλα Αργυρού, *Top secret :Η βρετανική κηδεμόνευση του κυπριακού...και πως φθάσαμε στο σχέδιο «Ανάν»*, Γερμανός, Θεσσαλονίκη, 2004, σσ. 166-167.

Η Φανούλα Αργυρού παραθέτει μια έκθεση (Μάρτιος 1971) του αποχωρούντος Βρετανού Ύπ. Αρμοστή P.E. Ramsbotham που σκιαγραφεί το χαρακτήρα του Αρχιεπισκόπου.

Ο Stanley Mayes χαρακτηρίζει το καθεστώς του Μακαρίου «*feudal theocracy*». Βλ. Stanley Mayes, *Cyprus and Makarios*, Putnam, London, 1960, p. 250.

Από την άλλη αμφισβητούνται και τα πολιτικά του θέλω.

[...] *Ο Μακάριος πιθανώς δε θέλει καθόλου την ένωση με την Ελλάδα, την πραγματοποίηση αυτού του «Ιδανικού» γιατί τότε θάτανε μόνο πολιτικός αρχηγός μιας επαρχίας, είναι τώρα πνευματικός και πολιτικός ηγέτης ενός ανεξάρτητου κράτους.*

Βλ. Κ. Σκλάβος, «Η Κύπρος και οι ξένοι», *Η Νέα Οικονομία*, τ. 9(213), Αθήνα, 1964, σελ. 739.

Αναδημοσιεύει μεταφρασμένο στα ελληνικά το άρθρο «Δυστυχημένη Κύπρος» του περιοδικού *DIE ZUKUNFT* της Βιέννης (τ. 6), που εκδόθηκε το Μάρτιο του 1964.

¹⁰⁷ Νίκος Στέλγας, ό. π., σελ. 147.

Η Ελληνική Κοινότητα εξέλεξε το Μακάριο.

[...] *Makarios'u Kıbrıs Rum'ları seçmiştir*. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Müdahale şarttır», 7 Nisan 1961.

Μιχάλης Μιχαηλίδης, «Kıbrıs Türk işçi sınıf ve Kıbrıs işçi hareketi 1920-1963», Masis Kürküçügil (hazırlayan), *Kıbrıs dün ve bugün*, İthaki, İstanbul, 2003, s. 339. [«Τουρκοκυπριακή εργατική τάξη και κυπριακή εργατική κίνηση 1920-1963», *Κύπρος χθες και σήμερα*]

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Οι "Ταϊμς" Νέας Υόρκης προβάλλουν την αντίθεσιν των Τούρκων εις την προεδρίαν του Μακαρίου», 24 Αυγούστου 1963.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Makariosun isim günü Türk Memurlara zorla tatil yaptırıldı», 23 Ocak 1962. [Κατά την ονομαστική γιορτή του Μακαρίου με το ζόρι επιβλήθηκε αργία στους Τούρκους Υπαλλήλους.]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Göz boyama kabilinden», 11 Haziran 1962. [Όπως το να πουλάς φύκια για μεταξωτές κορδέλες]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bu ne biçim başkanlık», 20 Şubat 1963. [Αυτό τι είδους προεδρία είναι;]. Με αφορμή ομιλία του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας για το Νικόλαο Καταλάνο, τον πρώτο πολιτικό εξόριστο των Βρετανών.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Birbirine uymıyan konuşmalar», 28 Şubat 1963. [Ομιλίες που δεν ταιριάζουν η μια με την άλλη]. Ο τουρκικός τύπος επικρίνει τον παραλληλισμό του Μακαρίου μεταξύ Ανάστασης Χριστού και Ένωσης.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Makarios meşruiyet dışına çıkıyor», 5 Haziran 1963. [Ο Μακάριος βγαίνει εκτός νομιμότητας]

¹⁰⁸ Nihat Erim, *Bildiğim ve gördüğüm ölçüler içinde Kıbrıs*, Ajans-Türk Matbaacılık Sanayii, Ankara, 1975, s.

να διαμορφωθεί μια «άκαμπτη στάση» έναντι της Τουρκικής Κοινότητας και να φορτιστεί αρνητικά η σχέση Μακαρίου και Τουρκικής Κοινότητας.¹⁰⁹ Ο Πλουτής Σέρβας πολύ χαρακτηριστικά αναφέρει «Ο Μακάριος δεν πραγματοποίησε έστω και μια επίσκεψη σε τουρκοχώρια ή τουρκοσυννοικίες».¹¹⁰

Το 1967 ο Ercüment Yavuzalp, ως *Lefkoşe Büyükelçiliği Daimi Maslahatgüzari* (Μόνιμος Επιτετραμμένος), φτάνει στην Κύπρο. Στο αυτοβιογραφικό του βιβλίο *Kıbrıs yangınında büyükelçilik* αναφέρει ένα περιστατικό, το οποίο του το διηγήθηκε ο Αντιπρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας Fazıl Küçük, στο οποίο διαγράφεται η στάση του Μακαρίου σε σχέση με την Τουρκική Κοινότητα. Το επεισόδιο ανάγεται στην εποχή όπου με βάση τις Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου η Κύπρος καλείτο να διαβουλευτεί με τη Βρετανία για το ζήτημα των βρετανικών βάσεων.

[...]Makarios Küçük'e, "Ben ipi kopacak noktaya kadar gererim. Kopacağı vakit gevşetirim. O zamana kadar ne elde edilirse kârdır. Merak etme ip daha kopmaz" demiş.

Makarios, bu felsefeyi olaylardan sonra Türklere karşı hep uyguladı.İpin kopacağı zamanı da genellikle iyi hesapladı.¹¹¹

203. [Η Κύπρος στο μέτρο που την γνώρισα και την είδα]

Οι επιλογές του σε σχέση με τους Υπουργούς της νεοσύστατης Κυπριακής Δημοκρατίας επιδείνωσαν τις σχέσεις των δύο κοινοτήτων.

[...] Makarios, Bakan atanmaları için önerdiği kişiler nedeniyle, iki toplum arasındaki ilişkilere büyük zarar vermişti. Βλ. Ahmet Gazioğlu, *Enosis çemberinden Kıbrıs Cumhuriyeti'ne: İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Son İki Yıl, 1958-60*, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), Ankara, 2000, s. 155. [Από την Ένωση στην Κυπριακή Δημοκρατία : Η Κύπρος στην Αγγλοκρατία : Τα δύο τελευταία χρόνια, 1958-1960]

¹⁰⁹Stanley Kyriakides, *ibid*, pp. 59,73.

Philip S. Le Geyt, *ό. π.*, σελ. 191.

Αναδημοσιεύει απόσπασμα από το ημερολόγιο του Γρίβα

[...] 23 Ιουνίου 1955 : Έστειλα επιστολή στον «Γενικόν» συμβουλευόντάς τον να λάβη μέτρα για την προστασία της ζωής του ύστερα από πληροφορίες που πήρα ότι οι Τούρκοι οργανώνουν την δολοφονία του.

¹¹⁰[...]Ο Μακάριος δε πραγματοποίησε έστω και μια επίσκεψη σε τουρκοχώρια ή τουρκοσυννοικίες, ενώ τα κατάφερνε να επισκέπτεται πλήθος αφρικανοασιατικές χώρες και γενόμενος με πομπές δεχτός από το λαό αυτών των χωρών, τους βάφτιζε χριστιανούς κατά χιλιάδες. Βλ. Πλουτής Σέρβας, *ό. π.*, σελ. 111.

Ο Denktaş ζητά παραίτηση Μακαρίου. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «İstifa etmesi gereken devlet başkanı», 2 Nisan 1963. Βλ. Νίκος Στέλγιας, *ό. π.*, σελ. 127.

¹¹¹Ercüment Yavuzalp, *Kıbrıs yangınında büyükelçilik, 1967-1970*, Bilgi, Ankara, 1993, s. 175. [Πρεσβεία στη δίνη της Κύπρου]

Ο Μακάριος φαίνεται να είπε στον Küçük «Εγώ θα τεντώνω το σκοινί μέχρι το σημείο που θα κοπεί. Τη στιγμή που θα κοπεί θα το χαλαρώσω, μέχρι τότε είναι κέρδος ό, τι αποκτηθεί. Μην ανησυχείς το σκοινί ακόμη δεν κόβεται.»

Ο Μακάριος πάντα εφάρμοζε αυτή τη φιλοσοφία απέναντι στους Τούρκους. Και το χρόνο που το σκοινί θα κοβόταν συνήθως το υπολόγισε καλά.

Πέρα από την επικίνδυνη πολιτική του «τεντωμένου σκοινιού» ο Κύπριος ερευνητής Mehmet Hasgüler επισημαίνει ακόμη ένα στοιχείο. Το πιο σημαντικό στοιχείο σε ένα πολιτικό οικοδόμημα που ιδρύουν μαζί δύο κοινότητες διαφορετικής θρησκείας είναι η κοσμικότητα «*laiklik*». Αντί αυτού στην Κύπρο την πολιτική ορίζει ένας κληρικός «*bir paraz politikaya atildi*»,¹¹² γεγονός που συντείνει στην ενδυνάμωση του θρησκευτικού αισθήματος και της άλλης κοινότητας «*Birisi inandığimiz Allaha, ikincisi mucizeler yaratan Ataya...*».¹¹³ Τέλος το 1963 αποτελεί κομβικό σημείο όχι μόνο για τη νεοσύστατη Κυπριακή Δημοκρατία αλλά για την αποδοχή του Μακαρίου από το περιφερειακό και διεθνές περιβάλλον. Ενώ το 1959, που «είχε αρκετή λαϊκή υποστήριξη για να πραγματοποιήσει συμφωνίες, που έρχονταν σε τόσο μεγάλη αντίθεση με το λαϊκό αίσθημα»,¹¹⁴ ήταν χρήσιμος για την υλοποίηση των Συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου στο περιφερειακό και διεθνές περιβάλλον, το 1963 αποτελεί το κυριότερο εμπόδιο για τη διατήρηση του νησιού στη σφαίρα επιρροής των Δυτικών.¹¹⁵

Η Τουρκική Κοινότητα από το περιθώριο στο συνεταιρισμό

Με τις Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου η Τουρκική Κοινότητα «δεν ορίζεται ως μειονότητα αλλά ως κοινότητα που κατέχει θεσμικό ρόλο με ποσοστιαία συμμετοχή στη διαχείριση της κεντρικής εξουσίας και περιορισμένα δικαιώματα λειτουργικής αυτοδιοίκησης».¹¹⁶ Ενώ αρθρογράφος της κυπριακής εφημερίδας *Halkın Sesi* αναφέρει ότι η αντίληψη περί πλειονότητας και μειονότητας στην Κύπρο αποτελεί μια αντίληψη *muzelik* «μουσειακή»,¹¹⁷

¹¹²Mehmet Hasgüler, *Coğrafyasına Teslim Olan Ada Kıbrıs*, Ankara, 2004, s. 76. [Το νησί που παραδόθηκε στην γεωγραφία του]

¹¹³Απόσπασμα από ομιλία του Fazıl Küçük. «*Birisi inandığimiz Allaha, ikincisi mucizeler yaratan Ataya...*» Πρώτα δηλώνουν πίστη στον Allah και μετά στο θαυματουργό Atatürk.

Βλ. Hüseyin Mehmet Ateşin, *Doktor Fazıl Küçük ve Şeyh Nazım Kıbrısı Kıbrıs'ta Türklük ve Müslümanlık Kimliği'nin Şahsiyet Bulma Mücadelesinde Menfi ve Müsbet En Etkin İki Odak*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1997, s. 247. [Δρ. Fazıl Küçük και Şeyh Nazım Kıbrısı: Οι δύο πιο δυναμικές αρνητικές και θετικές εστίες στον αγώνα συγκρότησης της τουρκικής και μουσουλμανικής ταυτότητας.]

¹¹⁴Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σελ. 136.

«Μακάριος νόμος βαρύς στα κεφάλια επάνω μας στέκει» Βλ. Θεοκλής Κουγιάλης, *Μολυβιές στο περιθώριο : απομνημονεύματα 1958-59*, Χρ. Γ. Σταυρινίδης, Λευκωσία, 1960, σελ. 19.

¹¹⁵Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σελ. 485.

¹¹⁶Thomas William Adams & Alvin J. Cottrell, *Cyprus between east and west*, Johns Hopkins Press, Baltimore, 1968, p. 76.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «İki ayrı cemaat var», 1 Ağustos 1961. [Υπάρχουν δύο ξεχωριστές κοινότητες.]

[...] *bizi "ortak" olarak kabul etmeleri (να αποδεχτούν εμάς ως εταιρους)*. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Müdahale şarttır», 7 Nisan 1961. [Επιτακτική ανάγκη η παρέμβαση]

Πέτρος Λιάκουρας, *Το Κυπριακό από τη Ζυρίχη στη Λουκέρνη : Σε αναζήτηση ομοσπονδιακής επίλυσης*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2007, σσ. 51-52.

Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σσ. 712-713.

¹¹⁷Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Sütunlarda seyahat», 5 Eylül 1960. [Ταξίδι στις στήλες]

υποδηλώνοντας ότι η εν λόγω αντίληψη είναι παρωχημένη, και στις τοποθετήσεις της τουρκικής ηγεσίας καταγράφεται μια αγκίστρωση στην αρχή της πολιτικής ισότητας,¹¹⁸ ο Έλληνας διπλωμάτης Κωστής Παλαμάς σχολιάζοντας τις Συμφωνίες και το νέο θεσμικό ρόλο της Τουρκικής Κοινότητας, αναφέρεται σε «*νομικά κατασκευάσματα*» που δεν μπορούν να αλλοιώσουν ποσοτικά δεδομένα, όπως την πληθυσμιακή αναλογία.

[...] Η τουρκική κοινότητα είναι μειονότητα. Η εμπειρία έχει αποδείξει ότι δεν είναι δυνατόν να μεταβληθούν οι αριθμοί με νομικά κατασκευάσματα. Ως μειονότητα η τουρκική κοινότητα νομιμοποιείται να εξασφαλίσει ισχυρότατες διασφαλίσεις.¹¹⁹

Η συγκρότηση της Τουρκικής Κοινότητας ως «*κοινότητας*» ανέτρεπε δομικά στοιχεία της συλλογικής συνείδησης της Ελληνικής Κοινότητας, η οποία δεν μπορούσε να δεχθεί ότι η Τουρκική Κοινότητα «*δεν ήταν μειονότητα αλλά ουσιώδες τμήμα του κυπριακού λαού*».¹²⁰ Η ελληνική ιστοριογραφία εμμένει, η Τουρκική Κοινότητα δεν κατόρθωσε «*να αναπτύξει της απαραίτητες εκείνες πρωτοβουλίες*» που θα καθιστούσαν την Τουρκική Κοινότητα «*δυναμικό παράγοντα πολιτισμικής ανάπλασης, ανθεκτική συνιστώσα στη διαμόρφωση της σύγχρονης πολιτισμικής φυσιογνωμίας του νησιού*».¹²¹

Η περίοδος 1960-1963, κατέδειξε τη διαχρονική στάση της Ελληνικής Κοινότητας να μονοπωλεί και να ορίζει τις πολιτικές πρακτικές του νησιού, τη δυσφορία της για την πολιτική εξίσωση, αλλά και το γεγονός ότι η φράση «*ελληνοτουρκική φιλία*» αποτελεί μόνο σχήμα φραστικό που στην Κύπρο δεν εύρισκε αντίκρισμα και δεν ενείχε πολιτικές διαστάσεις.¹²²

¹¹⁸Πρόλογος Σίας Αναγνωστοπούλου στο Νίκος Στέλγιας, *ό. π.*, σελ. 17.

¹¹⁹Γλαύκος Κληρίδης, *Η κατάθεσή μου*, *ό. π.*, σελ. 256.

¹²⁰Π. Κανελλόπουλος στο Κώστας Χατζηαντωνίου, *Κύπρος 1954-1974 : Από το Έπος στην τραγωδία*, Ιωλκός, Αθήνα, 2007, σελ. 88.

¹²¹Λουκάς Αζελός, *ό. π.*, σελ. 36.

¹²²Niyazi Kızılyürek, *Milliyetçilik kiskacında Kıbrıs*, a.g.e., s. 306.

Νεοκλής Σαρρής, *ό. π.*, σελ. 814.

[..] *Όμως ποτέ στην ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας δεν έγινε σκέψη για την οργάνωση Ελληνοτουρκικής Εταιρεία...* Βλ. Πλουτής Σέρβας, *ό. π.*, σελ. 131.

Ο κοινοτισμός υπό εδαφικούς όρους

Από το 1958 τόσο στο επίπεδο της ελίτ όσο και στο επίπεδο της μάζας της Τουρκικής Κοινότητας έχει ενταχθεί η συλλογιστική της διχοτόμησης.¹²³ Η περίοδος 1960-1963 αποτελεί «λυδία λίθο» για τη συλλογιστική της διχοτόμησης και καταδεικνύει την πάγια θέση της ελίτ της Τουρκικής Κοινότητας για εδαφική πολιτική αυτονομία. Παρά το γεγονός ότι «υπήρχε σε σημαντικό βαθμό χωριστή πολιτική οργάνωση των δύο κοινοτήτων», αυτή η πολιτική οργάνωση δεν είχε γεωγραφική βάση. Μοναδικό νομικό έρεισμα αποτέλεσε η πρόβλεψη για τη συγκρότηση χωριστών δήμων στις πέντε μεγάλες πόλεις του νησιού,¹²⁴ στοιχείο το οποίο δεν θα άφηνε ανεκμετάλλευτο η Τουρκική Κοινότητα. Τόσο ο λόγος περί διακρίσεων σε βάρος της,¹²⁵ όσο και η προτεραιότητα της «περί συστάσεως ξεχωριστών δήμων», ως μια μορφή άτυπης υποτυπώδους εδαφικής διχοτόμησης,¹²⁶ υποδηλώνει την ανάγκη για πολιτική αυτονομία και εδαφική δικαιοδοσία.¹²⁷

Το πρόσφατο παρελθόν εισήγαγε στη συλλογική συνείδηση των δύο κοινοτήτων το φαινόμενο της προσφυγιάς, η επανεγκατάσταση των οποίων μετά την ανεξαρτησία αφέθηκε στην πρωτοβουλία των κοινοτήτων.¹²⁸ Ο Κύπριος ποιητής Özker Yaşın στο αυτοβιογραφικό του ποίημα *Bir eski ev Peristeronada Ένα παλιό σπίτι στην Περιστερόνα* (1958), από τη συλλογή *Babil daha uzakta* (1963), εκφράζει τη χαρά του για την επιστροφή στο σπίτι του και εύχεται αυτό το συναίσθημα να μη χαθεί ποτέ, ευχή που θα διαψευσθεί το Δεκέμβριο του 1963:

¹²³Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 551.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Makul bir teklife dair», 20 Nisan 1962. [Σχετικά με μια λογική εισήγηση] Sabahattin İsmail, *100 soruda Kıbrıs sorunu*, Dilhan Offset, Lefkoşa, 1992, s. 63. [100 ερωτήσεις πάνω στο Κυπριακό πρόβλημα]

Σε συνέντευξη του Fazıl Küçük στις 8 Ιουνίου 1965 τονίζεται ότι ο φυσικός διαχωρισμός των δύο κοινοτήτων αποτελεί τον πιο αποτελεσματικό τρόπο ασφάλειας της Τουρκικής Κοινότητας. Βλ. Παύλος Β. Πετρίδης, *ό. π.*, σελ. 329.

¹²⁴Πολύβιος Πολυβίου, *Μακάριος : Τα τρία λάθη*, *ό. π.*, σελ. 18

¹²⁵Diana Markides, *ό. π.*, σελ. 311.

¹²⁶Ο γεωγραφικός διαχωρισμός ως «*to sine qua non*» για τη λύση του Κυπριακού Ζητήματος.

Βλ. Diana Markides, *ό. π.*, σελ. 153.

¹²⁷Diana Markides, *ό. π.*, σελ. 455.

¹²⁸Στον ελληνικό λόγο οι Έλληνες πρόσφυγες πριν το 1974 συγκροτούνται ως Τουρκόπληκτοι.

Βλ. Γιάννης Παπαδάκης, *Η ηχώ της Νεκρής Ζώνης : Οδοιπορικό στη διαιρεμένη Κύπρο*, *ό. π.*, σελ. 228

Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σελ. 150.

Από το 1958 «*Türklerin 1958 yılında Rumlar'a bırakarak kaçtıkları, bir daha da dönmedikleri köyler*» σύμφωνα με τις αναφορές του Κύπριου Kutlu Adalı πολλοί Τούρκοι αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τις εστίες τους «*Melanarga, Vasili, Aysergi, Stillos, Spathariko, Piperisterona, Lefkonuk, Paşaköy, Analıyonda, Kadalyonda, Çatalköy, Girt Marot, Amarget, Mononero, Anarida, Somolof..*».

Βλ. Kutlu Adalı, *Dağarcık I*, a.g.e., s. 86.

[...] Gerçekten mutluyum artık
Tertemiz ışıklarla aydınlık içim
Rabbim daim olsun evimde sevincim
Bitmesin bu huzur ve rahatlık¹²⁹

Οι πληθυσμιακές διαφοροποιήσεις παρατηρούνται με φόντο τις πολιτικές επιδιώξεις. Ο Κύπριος ιστορικός Κ. Κέντης αναφερόμενος στον Άγιο Θεόδωρο, ελληνικό χωριό με μερικούς Τούρκους κατοίκους, επισημαίνει ότι οι Τούρκοι, μετά τις διακοινοτικές ταραχές, εγκατέλειψαν το χωριό και εγκαταστάθηκαν στην Αμμόχωστο και τα άλλα γύρω τουρκικά χωριά.¹³⁰ Στα χωριά *Küçük Kaymaklı* Ομορφίτα, *Ortaköy* Μιντζέλι και *Gönyeli* Κιόνελλι καταγράφεται τη δεκαετία του 60 αυξημένη τουρκική παρουσία.¹³¹ Ο Ευάνθης Χατζηβασιλείου αναφερόμενος στις μετακινήσεις της Τουρκικής Κοινότητας από το καλοκαίρι του 1958 στη βόρεια πλευρά του νησιού, υποστηρίζει ότι είναι περισσότερο τουρκική κρατική πρωτοβουλία.¹³² Παρόλα αυτά δεν θα πρέπει να υποτιμηθεί και ο παράγοντας φόβος.¹³³ Από την άλλη στη διδακτορική εργασία του ο Σώτος Κτωρής αναφερόμενος σε χωριά της επαρχίας Πάφου επισημαίνει χαρακτηριστικά «*Είναι αξιοσημείωτο πως, παρά την αιματηρή αντιπαράθεση ανάμεσα στις δύο κοινότητες το καλοκαίρι του 1958 και τη συστηματική προσπάθεια της τουρκοκυπριακής ηγεσίας να εξωθήσει σε μετακινήσεις τους Τουρκοκύπριους, αμέσως μετά την κατάπαυση του πυρός και συγκεκριμένα τον Σεπτέμβριο του ίδιους έτους 28 από τις 32 οικογένειες που εγκατέλειψαν την κοινότητα Ακουρσού εκδήλωσαν την έντονη επιθυμία να επιστρέψουν στο χωριό τους*».¹³⁴

¹²⁹ [...] Πλέον είμαι πραγματικά ευτυχισμένος
το μέσα μου είναι φωτεινό με ολοκάθαρο φως
Θεέ μου εις πολλά έτη η αγαλλίαση μου στο σπίτι μου
Να μην τελειώσει αυτή η γαλήνη και η ξεγνοιασιά....

Βλ. Özker Yaşın, *Tüm şiirler [Önce kuşlar uyanır]*, Çevre Yayınları, İstanbul, 1986, s. 118. [Όλα τα ποιήματα / Πρώτα ξυπνούν τα πουλιά]

¹³⁰ Περιοδικό *Κυπριακά Σπουδαί*, «Τοπωνύμια και παραδόσεις του χωριού Αγίου Θεοδώρου Καρπασίας», τ. ΚΔ' Λευκωσία, 1960, σελ. 171.

Σύμφωνα με τη Bryant η Τουρκική Κοινότητα εγκατέλειψε οριστικά τις εστίες της από χωριά όπως την Πάνω Λακατάμια, Αναλιόντας κτλ. Ενώ σε άλλα επέστρεψαν με την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας. Βλ. Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σσ. 654-655.

¹³¹ Στέλλα Σουλιώτη, *Fettered Independence: Cyprus, 1878-1964*, Vol. I, Modern Greek Studies, University of Minnesota, Minneapolis, 2006, p.136.

¹³² Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *Britain and the international status of Cyprus 1955-59*, Vol. I, University of Minnesota, Minneapolis, 1997, p. 166.

¹³³ Doros Alastos, *Cyprus –What now ?*, Zeno, 1964, p. 26.

¹³⁴ Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 655.

Σε σχέση με τις μετακινήσεις πληθυσμών ως αποτέλεσμα των διακοινοτικών ταραχών και της διαμόρφωσης των *de facto* Δήμων. Βλ. Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σσ. 100, 149-150.

Από την άλλη η κυπριακή εφημερίδα *Ελευθερία* σε άρθρα της όπως «*Ο επαναπατρισμός των Τουρκόπληκτων κατοίκων Λεύκας*», «*Οι Τουρκόπληκτοι Λεύκας. Η ιστορία αγώνων 3 ½ ετών*» αναφέρεται στους Τουρκόπληκτους από τη Λεύκα που «είδον απεράντους κήπους να καταστρέφονται και εκατοντάδες οικιών να αποτεφρούνται».¹³⁵ Αποτυπώνει τις αντιθέσεις «Υπάρχει δηλαδή εν ναι και εν όχι όσον αφορά εις το θέμα της επανόδου των Ελλήνων, παρά των ιδίων των ενδιαφερομένων»,¹³⁶ και τις διεργασίες που καταγράφονται εντός της Επιτροπής *Τουρκόπληκτων Λεύκας Μόρφου*. Γίνεται αναφορά στην απόσχιση 32 ατόμων και στη σύσταση μιας άλλης επιτροπής που θα αναλάμβανε την προώθηση του αιτήματος του επαναπατρισμού των Ελλήνων της Λεύκας και της αποζημίωσης τους.¹³⁷

Η εφημερίδα *Ελευθερία* σε άρθρο της με τίτλο «*Οι Τουρκόπληκτοι και οι παθόντες Πάφου*» γνωστοποιεί ότι σε παρόμοιες ενέργειες προβαίνουν και οι «*Τουρκόπληκτοι*» της Πάφου. Στο εν λόγω άρθρο παρατίθεται ανακοίνωση της *Μονίμου Επιτροπής Τουρκόπληκτων και παθόντων Πάφου* «όπως το συντομότερον εκλέξουν κατά χωρίον ένα αντιπρόσωπόν των, ο οποίος να συγκεντρώση τα στοιχεία δια τας ζημίας και να υποβάλη εις την Επιτροπήν γραπτήν έκθεσιν δια τον κάθε ένα ξεχωριστά».¹³⁸ Στον τύπο επίσης γίνεται αναφορά στους Τουρκόπληκτους από τη Λεύκα, το Απλίκι και το Αμπελικού που εγκαταστάθηκαν στην Πεντάγυια.¹³⁹ Σε άρθρο της *Ελευθερίας* αναφέρεται ότι οι κάτοικοι των χωριών Κτήμα, Μανδριών και Σουσκιούς της επαρχίας Πάφου έγιναν πρόσφυγες στα γειτονικά χωριά Κούκλια, Τίμη, Αναρίτα και Νικόκλεια.¹⁴⁰

Παράλληλα στον τύπο εντοπίζεται πλειάδα ειδοποιήσεων, ανακοινώσεων όπου πολίτες και των δύο κοινοτήτων δίνουν ή παίρνουν εκτάσεις γης συναινώντας στη δημιουργία ενός άτυπου γεωγραφικού διαχωρισμού.¹⁴¹

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Οι Τουρκόπληκτοι Κώμης Κεπίρ», 25 Οκτωβρίου 1960.

¹³⁵Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 10 Σεπτεμβρίου 1960.

¹³⁶Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Οι Τουρκόπληκτοι Λεύκας. Η ιστορία αγώνων 3 ½ ετών», 19 Νοεμβρίου 1961.

¹³⁷Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Ο επαναπατρισμός των Τουρκόπληκτων κατοίκων Λεύκας», 14 Σεπτεμβρίου 1960.

¹³⁸Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Οι Τουρκόπληκτοι και οι παθόντες Πάφου», 24 Σεπτεμβρίου 1960.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Οι Τουρκόπληκτοι Κώμης Κεπίρ», 25 Οκτωβρίου 1960.

¹³⁹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Κατανόηση της θέσεως των απαιτούν οι Τουρκόπληκτοι», 11 Οκτωβρίου 1960.

¹⁴⁰Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Συντάσσεται ειδικόν νομοσχέδιον δι' αποζημίωσιν των Τουρκοπλήκτων», 4 Φεβρουαρίου 1961.

¹⁴¹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Να δοθή τέρμα», 30 Ιανουαρίου 1962.

[...] *Επιπροσθέτως, κατά τα διαρρυσάντα από τον 1960 και εντεύθεν 2½ έτη επραγματοποιήθη καλύτερα εξέλιξις προς την κατεύθυνσιν της εφαρμογής αυτών των διατάξεων του Συντάγματος. Διότι κατά την διάρκειαν της περιόδου αυτής πολλά περιουσία και πρόσωπα ανήκοντα και εις τας δύο Κοινοτήτας, αι οποία ευρίσκοντο εντός των «ντε φάκτο» ορίων, έχουν μετακομισθή εντός των ορίων του οικείου των δήμου, πολλά δε άτομα έχουν αλλάξει τόπον διαμονής. Τοποθέτηση Βουλευτή Ανεξάρτητης Τουρκικής Ομάδας Orhan Müderrisoğlu. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1962-31 Δεκεμβρίου 1962), συνεδρίαση 31^{ης} Δεκεμβρίου 1962, σελ. 271.*

Σε κοινωνικό επίπεδο το 1963 οδήγησε σε πολύ μεγάλο βαθμό στο τέλος του ιστορικού φαινομένου των μικτών δικοινοτικών χωριών.¹⁴² Η ελίτ της Τουρκικής Κοινότητας οικοδομώντας τη θεσμοποίηση του διαχωρισμού, συνέτεινε ούτως ώστε η επέκταση της διαίρεσης να επηρεάσει και τη μάζα των δύο κοινοτήτων, κάνοντας ακόμη ένα βήμα για τη δημιουργία δικής της «κρατικής οντότητας».¹⁴³

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 10 Μαΐου 1961.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Ειδοποίησις», 28 Ιανουαρίου 1961.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Γνωστοποίησις», 18 Απριλίου 1961.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Γνωστοποίησις», 26 Απριλίου 1961.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Γνωστοποίησις», 12 Μαΐου 1961, 4 Ιουνίου 1961.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Κτηματολογικόν Γραφείον Πάφου», 26 Μαΐου 1961, 3 Ιουνίου 1961.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Ειδοποίησις», 21 Ιουνίου 1961.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Κτηματολογικόν και Χωρομετρικόν γραφείον», 8 Αυγούστου 1961.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Ειδοποίησις», 11 Νοεμβρίου 1960.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Ειδοποίησις», 11 Σεπτεμβρίου 1960, 11 Νοεμβρίου 1960.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Ειδοποίησις», 2 Δεκεμβρίου 1960.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Γνωστοποίησις», 9 Δεκεμβρίου 1960.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Γνωστοποίησις», 18 Οκτωβρίου 1960.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Γνωστοποίησις», 11 Δεκεμβρίου 1960.

¹⁴²Jan Asmussen, «" Leaving the past" The 1964 Exodus of the Cyprus mixed villages. The Social And Historical Dimension», İsmail Bozkurt, Hüseyin Ateşin & Mehmet Kansu (hazırlayan), *Second International Congress for Cyprus Studies*, 24-27 November 1998, *ibid*, p. 261.

Richard Arthur Patrick, *Political geography and the Cyprus conflict, 1963-1971*, Dept. of Geography, Faculty of Environmental Studies, University of Waterloo, Waterloo, 1976, p. 12.

Το 1891 υπάρχουν 346 μικτά χωριά, το 1931 252 χωριά, το 1960 114 χωριά, το 1970 48 χωριά, ενώ μετά το 1974 μόνο το χωριό Πύλα.

¹⁴³Πρόλογος Ανδρέας Κλ. Σοφοκλέους στο Νίκος Στέλγιας, *ό. π.*, σελ. 22.

2.2. «Λυδία λίθος» για ό,τι επακολούθησε

Elveda Bareskeva!
Elveda Atina !¹⁴⁴

Οι νέες διαστάσεις του Κυπριακού Προβλήματος και η έννοια της προδοσίας

Οι διακοινοτικές συγκρούσεις του 1963-1964 κατέδειξαν ότι το Κυπριακό Πρόβλημα δεν ήταν μια τελειωμένη υπόθεση «*fait accompli*».¹⁴⁵ Μήνες μετά τα γεγονότα του 1963 τίθεται προς διευκρίνιση η νομική ισχύς των Συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου.¹⁴⁶ Η απουσία πλέον της μιας εκ των δύο κοινοτήτων από τον κρατικό ιστό και ο πρόωρος ενταφιασμός της όποιας προσπάθειας δημιουργίας κοινής πολιτικής ταυτότητας αποτελούν τις νέες διαστάσεις του Κυπριακού Προβλήματος.¹⁴⁷ Μετά τις διακοινοτικές συγκρούσεις, το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, με βάση το Ψήφισμα 186, αποστέλλει το 1964 ειρηνευτική αποστολή στο νησί (UNFICYP=United Nations Force in Cyprus) και εγκαινιάζεται η πρακτική των ειρηνευτικών αποστολών στην Κύπρο.¹⁴⁸

Αν και μετά την ανεξαρτησία αυξάνεται η απογοήτευση της Ελληνικής Κοινότητας για την Ελλάδα, μετά τα γεγονότα του 1963 μέχρι και το 1974 δεν γίνεται απλά λόγος για απογοήτευση αλλά συγκροτείται η έννοια της «προδοσίας» «*betrayal*» και η αίσθηση της εγκατάλειψης από τη Μεγάλη Πατρίδα. Τον Αύγουστο του 1964 κατά τη διάρκεια του βομβαρδισμού της Τηλλυρίας από τις τουρκικές δυνάμεις καταγράφονται πιέσεις για τη μη κάθοδο των Ελλήνων.¹⁴⁹ Στον αντίποδα ο Κύπριος ποιητής Özker Yaşın από την Περιστερώνα αποκαρδιωμένος από τη μη επέμβαση των *Mehmetcik*, του τουρκικού στρατού, με πικρία αναφωνεί στο ποίημα του «*έπρεπε να έμπαιναν στην Αμμόχωστο*», «*girmeliydiler Magusa' ya*».¹⁵⁰

¹⁴⁴Elveda / Αντίο Βλ. Özker Yaşın, *Tüm şiiirler [Kıbrıs benim vatanım]*, a.g.e., s. 251.

¹⁴⁵Νίκος Λανίτης, *Our destiny : A consideration of some crucial problems pertaining to Cyprus*, Nicosia, 1963, p. 30.

¹⁴⁶Γιώργος Τενεκίδης, «Η νέα φάση του Κυπριακού Προβλήματος από της σκοπιάς του Διεθνούς Δικαίου», *Η Νέα Οικονομία*, τ. 3(207), Μάρτιος 1964, σελ. 221.

¹⁴⁷Mashoed Bailie & Naile Berberoğlu, *ibid*, p. 204.

Στέφανος Κωνσταντινίδης, *Επισκόπηση της Νεότερης Κυπριακής Ιστορίας : Κοινωνικές Δομές, Θεσμοί και Ιδεολογία : Από την Οθωμανοκρατία και την Αγγλοκρατία στην Ανεξαρτησία*, Ταξιδευτής, Αθήνα, 2011, σελ. 304.

¹⁴⁸Ιωάννης Κουμουλίδης, «Turks, English, Greeks 1571-1960», Σπύρος Βρυώνης (επιμ.), *Cyprus Between East and West : A Political and Moral Dilemma: The Past as Prologue to the Present*, Crete University Press, Herakleion, 1994, p. 47.

¹⁴⁹Nikos A. Stamatakis, «History and Nationalism : The cultural reconstruction of the Modern Greek Cypriot Identity», *The Cyprus Review*, Vol. 3, No. 1, Intercollege, Spring 1991, p. 70.

¹⁵⁰Ali Nesim, *Kıbrıs Türk Edebiyatında Sosyal Konular (Κοινωνικά θέματα στην Τουρκική Λογοτεχνία της Κύπρου)*, Lefkoşa, 1986, s. 92.

Η εμπειρία της αδικίας

21 Aralık'tan bu yana
Türklerden
Ölü :136,
Yaralı : 603,
Kayıp 148 kişi imiş,
Ve 25.000' den fazla
Evsiz kalanlar.¹⁵¹

Ο Δεκέμβριος του 1963 σηματοδοτεί, εκτός από τη φανερή σύγκρουση των «*Denktaşçılar*» και με τους «*Doktorcular*»,¹⁵² και ένα σύνολο αλλαγών για την Τουρκική Κοινότητα, ιδιαίτερα στο πολιτικό και οικονομικό επίπεδο.

Αν και στην Ελληνική Κοινότητα η συλλογική ιστορική μνήμη και η «*εμπειρία της αδικίας*» συγκροτείται κυρίως από τα γεγονότα του 1974,¹⁵³ για την Τουρκική Κοινότητα οι επώδυνες μνήμες ξεκινούν από το 1963 και επικεντρώνονται κυρίως στην περίοδο 1963-1974. Οι βιωματικές τους αναμνήσεις αφορούν την *exodus* «*έξοδο*» και την περιορισμένη υπανάπτυκτη τους ζωή στους θύλακες.¹⁵⁴ Ακόμη και ο πληθυσμός που παραμένει εκτός θυλάκων ζει σε

¹⁵¹Με βάση τους στίχους από το ποίημα του Özker Yaşın «*Από τις 21 Δεκεμβρίου 136 Τούρκοι πέθαναν, 603 τραυματίστηκαν, 148 αγνοούνται και περισσότεροι από 25.000 έγιναν πρόσφυγες*».

Βλ. Özker Yaşın, *Tüm şiiirler [Kıbrıs benim vatanım]*, a.g.e., s. 355.

20.000 εκτοπισμένοι Βλ. Thomas Ehrlich, *Cyprus 1958-1967*, Oxford University Press, London, 1974, p. 62.

Pierre Oberling, *ibid*, pp. 91, 100.

Niyazi Kızılyürek, *Bir hınç ve şiddet tarihi : Kıbrıs'ta statü kavgası ve etnik çatışma*, a.g.e., s. 356.

Τέλος από το 1959-1967 10,330 μέλη της Τουρκικής Κοινότητας μετανάστευσαν. Βλ. Mustafa Ergün Olgun, «Economic Overview», Ciement Dodd (ed.), *The Political, Social, and Economic Development of Northern Cyprus*, The Eothen Press, Huntingdon, England, 1993, pp. 270, 271.

Richard Patrick, *ibid*, p. 340.

¹⁵²Διαμάχη Fazıl Küçük & Rauf Denktaş Βλ. Niyazi Kızılyürek, *Milliyetçilik kışkırtıcılığında Kıbrıs*, a.g.e., s. 273.

¹⁵³Harry Anastasiou, «Communication across conflict lines: The case of ethnically divided Cyprus», *Journal of Peace Research*, Vol. 39, No. 5, September 2002, pp. 582-583.

¹⁵⁴Salahi Sonyel, *ibid*, p. 55.

Harry Anastasiou, *ibid*, p. 582.

Τα γεγονότα του 1963-1964 αποτελούν ορόσημο στην ατομική και συλλογική μνήμη της Τουρκικής Κοινότητας. Βλ. Etienne Copeaux & Claire Mauss-Copeaux, *Taksim!: Chypre divisée, 1964-2005*, Aedelsa, Lyon, 2005, p. 41.

«*çarpışmalılıym hürriyet için*» *πρέπει να παλέψω για την ελευθερία «Bu Lefkoşanın kadınları Onlar da savaşın çilesini çekmektedirler» Αυτές οι γυναίκες της Λευκωσίας και Αυτές υποφέρουν τα βάσανα του πολέμου.*

Βλ. Süleyman Uluçamgil & Orbay Deliceirmak, *Asi : şiiirler*, 1966, s. 30, 36.[Αντάρτης : ποιήματα]

[...]*Al diyor Enosisini geri*

Ver bana Bağımsız Kıbrısımı geri.

Λέει πάρε πίσω την Ένωση σου

Δώσ' μου πίσω την Ανεξάρτητη Κύπρο μου.

[...]*Adayı Türk kantonlarına bölen*

Paraz Makarios'a dir.

Είναι για τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο που χώρισε το νησί σε Τουρκικά καντόνια.

συνθήκες στέρησης.¹⁵⁵ Μόνο το 1,6% της περιοχής της Κυπριακής Δημοκρατίας ελέγχεται από την «Προσωρινή Τουρκοκυπριακή Διοίκηση» και περιέχει σχεδόν το μισό πληθυσμό της Τουρκικής Κοινότητας.¹⁵⁶

Η οριοθέτηση της τουρκικότητας

Στη συλλογική συνείδηση της Ελληνικής Κοινότητας τα γεγονότα του 1963 συνδέονται με την καταβράθρωση των Συμφωνιών. Σε ομιλία του Μελή Νικολαΐδη, που υπήρξε εκπρόσωπος των Κυπρίων στην Πανελλήνια Επιτροπή Αυτοδιαθέσεως Κύπρου και Εθναρχικός Σύμβουλος, στο θέατρο Χατζηχρήστου κατά τη μεγάλη συγκέντρωση που οργάνωσε στις 20 Ιανουαρίου 1964 η Επιτροπή Πνευματικών Καλλιτεχνικών, Επιστημονικών, Συνδικαλιστικών και Φοιτητικών Οργανώσεων τονίζει ότι η Τουρκική Κοινότητα, οι «αρχομανείς Τουρκοκύπριοι τυραννίσκοι» και ο «όχλος της», έσβησε στο αίμα τις Συμφωνίες «καταρρακώνοντας έτσι άθελα τους οι ίδιοι μέσα στην καταστροφή και σβήνοντας στο αίμα τις κακοποιές Συμφωνίες».¹⁵⁷

Βλ. Kutlu Adalı, *Nasrettin Hoca ve Kıbrıs*, Beşparmak, Lefkoşa, 1971, s. 58.

Arif Feridun, *Unutulmasın diye*, İstanbul, 2011, s. 129-131. [Λέγοντας να μην ξεχαστεί]

[...] *Peristerona'daki evimiz*

Yağma edilmiş. Το σπίτι μας στην Περιστερόνα γκρεμίστηκε. Βλ. Özker Yaşın, *Oğlum Savaş'a mektuplar : Bir şahlanışın destanı II*, Çevre, Lefkoşa, 1965, s. 146.

[...] *İlaç ve her türlü tıbbi malzeme*

Rumların elinde.

Τα φάρμακα και όλα τα ιατρικά είδη

είναι στα χέρια των Ελλήνων.

Βλ. Özker Yaşın, *Kanlı Kıbrıs : Bir şahlanışın destanı*, Varlık, İstanbul, 1964, s. 17.

[...] *Contrary to much writing on the subject, the issue is not that Greek-Cypriot writings are nostalgic and Turkish-Cypriot writings are anti-nostalgic, but that they are each nostalgic for different sites of memory. While Greek-Cypriot writings express longing for their way of life in the village before disaster, Turkish-Cypriot writings show no longing for the village, but a nostalgia for the solidarity and inter-dependency that existed in the period when they lived in enclaves between 1964 and 1974.*

Βλ. Rebecca Bryant, «Writing the Catastrophe : Nostalgia and Its Histories in Cyprus», *ibid*, p. 403.

Επανεμφάνιση λυρικών ποιημάτων [...] *Bu dönemin ilk üç yılında edebiyatımızda bir durgunluk yaşanmış.* 1963 yılında başlayan Rum saldırıları ile eski coşkulu şiirler edebiyatımızda yeniden yer almaya başlamıştır.

Βλ. Mustafa Yeniasır, *a.g.e.*, s. 2288.

[...] *It would not only require many deaths to identify Cyprus as the patrie for the Turkish Cypriots but also the realisation that the Turkish Cypriots died for Cyprus, and for specific places in Cyprus. It was at the juncture of killing and dying for Cyprus that the Turks of Cyprus became the Turkish Cypriots.* Βλ. Kudret Akay, «Past Experiences and Future Prospects», Ανδρέας Ιωάννου, Ανδρέας Θεοφάνους, Νίκος Περιστιάνης (επιμ.), *The Cyprus problem : Its solution and the day after : Proceedings of the international symposium and held on 3-6 April, 1997*, Research and Development Center Intercollege, Nicosia, 1998, p. 35.

¹⁵⁵ Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σελ. 476.

¹⁵⁶ Μιχάλης Ατταλίδης, «Οι σχέσεις των Ελληνοκυπρίων με τους Τουρκοκυπρίους», *ό. π.*, σελ. 428.

¹⁵⁷ Μελής Νικολαΐδης, *Η Κύπρος μας : Η ομορφιά της Η ζωή της Ο αγώνας της*, Αθήνα, 1965, σελ. 125.

Στον ελληνικό ιστοριογραφικό λόγο η Τουρκική Κοινότητα, με προεξάρχοντες τους αρχομανείς τυραννίσκους της, συμπεριφέρεται ως φερέφωνο της Άγκυρας. Την ίδια στιγμή όμως δεν συνυπολογίζονται από την Ελληνική Κοινότητα οι πολιτικές αποτιμήσεις του ασφυκτικού εναγκαλισμού της Τουρκικής Κοινότητας από την Τουρκία, μετά το 1963, σε σχέση με την έκβαση του Κυπριακού.¹⁵⁸ Από το 1963 και μετά η εθνική ταυτότητα της Τουρκικής Κοινότητας εξαρτάται άμεσα από τη μητέρα πατρίδα, δεδομένου ότι η τουρκικότητα της δεν ορίζεται πλέον στο πλαίσιο του κυπριακού κράτους αλλά στο πλαίσιο του τουρκικού έθνους.¹⁵⁹

Η «απομακρυσμένη επαρχία» του τουρκικού κρατικού προϋπολογισμού

Μετά το 1957 ο οικονομικός διαχωρισμός κερδίζει έδαφος και το οικονομικό χάσμα ανάμεσα στην Ελληνική και στην Τουρκική Κοινότητα ερμηνεύεται από την κάθε πλευρά με διαφορετικό τρόπο.¹⁶⁰ Σε ομιλία του στην Κωνσταντινούπολη στις 23 Αυγούστου 1960 ο παντουρκιστής Δρ. Derviş Manizade, Πρόεδρος του συνδέσμου *Τουρκικό Πολιτιστικό Σωματείο της Κύπρου Kıbrıs Türk Kültür Derneği İstanbul Bölgesi*, αναφέρει ότι ο «*tek derdi*» μοναδικός καημός της Τουρκικής Κοινότητας είναι η θέληση της να συναγωνιστεί το ελληνικό στοιχείο στον πολιτικό και οικονομικό τομέα, ενώ 15 χρόνια μετά τονίζει ότι η οικονομική ενδυνάμωση της Τουρκικής Κοινότητας τα τρία πρώτα χρόνια της Κυπριακής Δημοκρατίας φόβισε «*korkuttu*» την Ελληνική Κοινότητα.¹⁶¹ Η έκβαση του οικονομικού

¹⁵⁸Στον ελληνικό ιστοριογραφικό λόγο η Τουρκική Κοινότητα ιστορικά συμπεριφέρεται ως φερέφωνο της Άγκυρας. [...] Η προσήλωσή τους στην Τουρκία συνεχίστηκε έντονη και ήταν φανερό πώς η Άγκυρα καθοδηγούσε από την αρχή την τουρκοκυπριακή πολιτική. Βλ. Γιάννος Ν. Κρανιδιώτης, *Το κυπριακό πρόβλημα : Η ανάμειξη του ΟΗΕ και οι ξένες επεμβάσεις στην Κύπρο, 1960-1974*, Θεμέλιο, Αθήνα, 1984, σελ. 41.

[...] Ενώ δηλαδή η Ελληνοκυπριακή ηγεσία είχε τη δυνατότητα να διαφωνεί με την Αθήνα, Τουρκοκυπριακή ήταν τελείως υποταγμένη στην Άγκυρα. Βλ. Άριστος Κάτσης, *Από την ανεξαρτησία στην τουρκική εισβολή*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1978, σελ. 22.

¹⁵⁹Σία Αναγνωστοπούλου, «Η Κυπριακή Δημοκρατία, καθρέφτης πολλαπλών ανακλάσεων : Τουρκία και Τουρκοκυπριακή Κοινότητα 1960-1983», Χρυσόστομος Περικλέους (επιμ.), *Κυπριακή Δημοκρατία 50 χρόνια : Επώδυνη Πορεία*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2010, σσ. 314, 306.

[...] *Türklüğü müzi kaybetmek rahasına imzalamadık. [...] Δεν υπογράψαμε [...] με κόστος να χάσουμε την Τουρκικότητα μας.*

Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Türk Cemaat meclisi dün toplandı», 24 Eylül 1960. [Χθες συνεδρίασε η Τουρκική Κοινοτική Συνέλευση]

¹⁶⁰Albert Meyer, *The Economy of Cyprus*, Harvard University Press, Cambridge, 1962, p. 74.

Mehmet Hasgüler, *Kıbrıs' ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu*, İletişim, İstanbul, 2002, s. 219. [Το τέλος της πολιτικής της Ένωσης και της Διχοτόμησης στην Κύπρο]

¹⁶¹Derviş Manizade, *65 yıl boyunca Kıbrıs*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği (İstanbul Subesi) Yayınları, İstanbul, 1993, s. 79. [Κύπρος κατά τη διάρκεια 65 χρόνων]

Derviş Manizade, *Kıbrıs dün, bugün, yarın*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği (İstanbul Subesi) Yayınları, İstanbul, 1975, s. 35. [Κύπρος χθες, σήμερα, αύριο]

αγώνα της Τουρκικής Κοινότητας συνδέεται άρρηκτα με τη διατήρηση των κεκτημένων των Συμφωνιών και με την έκβαση του Κυπριακού Ζητήματος γενικότερα. Ο Πρόεδρος της Τουρκικής Κοινοτικής Συνέλευσης Rauf Denktaş το Σεπτέμβριο του 1960 τονίζει ότι η επιτυχής κατάληξη του οικονομικού αγώνα της Τουρκικής Κοινότητας θα επιφέρει και τη διατήρηση των κεκτημένων των Συμφωνιών.¹⁶²

Αν και η εξακρίβωση της ακριβούς έκτασης του χάσματος δεν είναι δυνατή, μετά το 1963 η αναλογία προοδευτικά έχει μετατοπιστεί περαιτέρω υπέρ της Ελληνικής Κοινότητας.¹⁶³ Ο εγκλεισμός επέδρασε καίρια και στον προϋπολογισμό της Τουρκικής Κοινότητας ο οποίος από το 1963 και μετά τίθεται υπό τον πλήρη έλεγχο της Τουρκίας.¹⁶⁴ Έτσι η Τουρκική Κοινότητα από συνιστώσα του δημοσιονομικού προγράμματος της Κυπριακής Δημοκρατίας μετατρέπεται σε «απομακρυσμένη επαρχία» του τουρκικού μητροπολιτικού κρατικού προϋπολογισμού.

¹⁶²Ahmet An, *Kıbrıslı Türklerin siyasal tarihi (1930-1960):Basının aynasında Kıbrıslı Türklerin unutturulan siyasal geçmişi ve liderlik kavgası*, Ozyay Matbaacılık, Lefkoşa, 2006, s. 685. [Η πολιτική ιστορία των Τουρκοκυπρίων : Το πολιτικό παρελθόν των Τουρκοκυπρίων που ξεχάστηκε και η διαμάχη για την εξουσία.]

¹⁶³Ζήνων Σταυρινίδης, *The Cyprus conflict : National identity and statehood*, CYREP, Nicosia, 1999, p. 82. Nadav Morag, «Cyprus and the clash of Greek and Turkish Nationalisms», *Nationalism & Ethnic Politics*, Vol. 10, No. 4, 2004, p. 611.

Με βάση το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν, ο μέσος όρος των εισφορών το 1963 ορίζεται στο 80,2% για την Ελληνική Κοινότητα και στο 12.6% για την Τουρκική Κοινότητα. Βλ. Stahis Panagides, «Communal Conflict and Economic Considerations: The Case of Cyprus», *Journal of Peace Research*, Vol. 5, No. 2, 1968, p. 137.

¹⁶⁴Ercüment Yavuzalp, *a.g.e.*, s. 131.

Λεόντιος, *The Cyprus Question*, Almquist and Wiksell, Sweden, 1971, p. 278.

3. Η περίοδος 1960-1963 στον ιστοριογραφικό και ακαδημαϊκό λόγο

Σε επίπεδο διδακτορικών ερευνών και ειδικά στην ελληνική γλώσσα ελάχιστα έχουν γραφτεί που να εστιάζονται σε πτυχές του Κυπριακού Προβλήματος κατά τα τρία πρώτα χρόνια της Κυπριακής Δημοκρατίας. Σε επίπεδο διδακτορικών διατριβών που καταπιάνονται με πτυχές της περιόδου 1960-1963 έχει κατατεθεί η διδακτορική διατριβή της Άντρη Κωνσταντίνου με τίτλο *Το θέατρο στην Κύπρο από το 1960 ως το 1974: οι θίασοι, η κρατική πολιτική και η ίδρυση του Θεατρικού Οργανισμού Κύπρου*, χωρίς οποιαδήποτε αναφορά στις αντίστοιχες θεατρικές διεργασίες της Τουρκικής Κοινότητας. Επίσης έχει κατατεθεί το 2013 από τον Άγγελο Μ. Χρυσοστόμου η διδακτορική διατριβή *Από τον Κυπριακό Στρατό μέχρι και τη δημιουργία της Εθνικής Φρουράς (1959-1964) : η διοικητική δομή, στελέχωση, συγκρότηση και οργάνωση του Κυπριακού Στρατού και η δημιουργία ένοπλων ομάδων-οργανώσεων στις δύο κοινότητες*. Η εν λόγω διατριβή ασχολείται με την πρώτη προσπάθεια συνύπαρξης «εν όπλοις».¹⁶⁵ Τέλος το 2015 κυκλοφόρησε το βιβλίο *Κράτος, ιδεολογία, πολιτική και εκπαίδευση στην Κύπρο, 1959-1974* βασισμένο στη διδακτορική διατριβή του Παύλου Μ. Παύλου. Καταπιάνεται με την Εκπαιδευτική Πολιτική των δύο μεγαλύτερων κοινοτήτων της Κύπρου κατά την περίοδο 1959-1974. Η διατριβή του Παύλου Μ. Παύλου «συνιστά μian εμβάθυνση στη μελέτη του εκπαιδευτικού συστήματος, σε άμεση συνάρτηση με ό,τι περιγράφεται ως εθνικό πρόβλημα και την αλληλεπίδραση μεταξύ των δύο, στην πιο καθοριστική περίοδο της κυπριακής ιστορίας».¹⁶⁶

Βιβλιογραφικές αναφορές σε σχέση με τις πολιτικές συνθήκες και τα νέα ερευνητικά ερωτήματα

Επιχειρώντας μια βιβλιογραφική επισκόπηση διάφοροι λόγοι συνυπάρχουν ο ένας δίπλα στον άλλο ή μάχονται μεταξύ τους για το δικαίωμα να καθορίσουν την ιστορική αλήθεια. Πολλά έχουν γραφτεί σε σχέση για τις Συμφωνίες. Ενώ στη διεθνή βιβλιογραφία έχει καταγραφεί ότι η παραβίαση της αρχής της πλειοψηφίας δεν αποκλίνει από την αρχή της

¹⁶⁵Συνέντευξη από τον Τούρκο υποψήφιο αξιωματικό του Κυπριακού Στρατού Ertogan Rifat. Βλ. Άγγελος Μ. Χρυσοστόμου, *Από τον Κυπριακό Στρατό μέχρι και τη δημιουργία της Εθνικής Φρουράς (1959-1964)*, Λευκωσία, 2015, σσ. 28, 30.

¹⁶⁶Πρόλογος του Τάκη Χατζηδημητρίου στο Παύλος Μ. Παύλου, *Κράτος, ιδεολογία, πολιτική και εκπαίδευση στην Κύπρο, 1959-1974*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2015, σελ. 19.

δημοκρατικής θεωρίας,¹⁶⁷ η επιλογή της ανεξαρτησίας και οι διατάξεις του Συντάγματος του 1960 στον ελληνικό ιστοριογραφικό λόγο οδήγησαν σε φράσεις όπως «Αυτό δεν ονομάζεται Δημοκρατία. Ονομάζεται κατάκτησις», «περιορισμένην δημοκρατίαν»,¹⁶⁸ ενισχύοντας την αντίληψη ότι οι Συνθήκες αυτές αποτελούν τις αιτίες του 1963,¹⁶⁹ ή επιστρατεύτηκαν αναλύσεις για να υπερτονίσουν τα προβλήματα που ελλοχεύουν οι αυστηρές διατάξεις του.¹⁷⁰ Η επιλογή της ανεξαρτησίας χαρακτηρίζεται ως *truce* «ανακωχή»,¹⁷¹ ως μια επιλογή «μεταξύ δύο αναγκαίων κακών».¹⁷²

Σε διάφορες βιβλιογραφικές πηγές αποτυπώνονται τα αισθήματα των δύο κοινοτήτων σε σχέση με τις Συμφωνίες. Απαντούν αναφορές όπως επήλθε δυσφορία λόγω της εξίσωσης,¹⁷³ οι συνθήκες «απογοήτευσαν και τις δύο κοινότητες»,¹⁷⁴ «δεν φαίνονται δυσαρεστημένοι οι Έλληνες με την ανεξαρτησία»,¹⁷⁵ ο Τουρκικός λαός της Κύπρου «*Kıbrıs Türk halkı*» είναι ικανοποιημένος από τις Συμφωνίες κτλ.¹⁷⁶ Χαρακτηριστική δε η αναφορά του Nazim Beratlı στο αυτοβιογραφικό του βιβλίο «*iki bayrak çekilmeye başlandı*».¹⁷⁷

¹⁶⁷ Arend Lijphart, «Consociational Democracy», *World Politics*, Vol. 21, No. 2, January 1969, pp. 207-214.

¹⁶⁸ Παύλος Β. Πετρίδης, *ό. π.*, σσ. 197, 166.

¹⁶⁹ Stanley Kyriakides, *ibid*, p. 123.

¹⁷⁰ Elias Vlantou & Diane Alicia, «The 1959 Cyprus Agreement : Oracle of Disaster». & «Intelligence Report No. 8047 : Analysis of the Cyprus Agreements, July 14, 1959 by The Bureau of Intelligence and Research Department of State», *Journal of the Hellenic Diaspora*, Vol. 11, No. 4, Winter 1984, p. 25.

¹⁷¹ Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *ibid*, p. 167.

¹⁷² Stanley Mayes, *ibid*, pp. 90-91.

¹⁷³ Stavros Panteli, *ibid*, p. 293.

¹⁷⁴ Rauf Denктаş, *The National Identities in Cyprus*, Photocopy of typed text. Dissertation (MA) in International Relations and Diplomacy, School of Oriental and African Studies, University of London, 1997, p. 33.

[...] Η αντίδραση των Ελληνοκυπρίων για το ιστορικό αυτό γεγονός ήταν χλιαρή. Είχαν δεχθεί απρόθυμα τη διευθέτηση της Ζυρίχης με την πεποίθηση ότι οποιαδήποτε άλλη λύση θα οδηγούσε ενδεχομένως στη διχοτόμηση. Οι Τουρκοκύπριοι θα προτιμούσαν τη διχοτόμηση. Παρ' όλα αυτά ατένισαν το μέλλον με συγκρατημένη αισιοδοξία. Βλ. Nancy Crawshaw, «Cyprus : The political background», *ibid*, p. 1.

[...] Αντίθετα από την Ελληνοκυπριακή ηγεσία, που - όπως αναφέραμε πιο πάνω - αντιμετώπισε με στωικότητα και πνεύμα συνεργασίας τη λύση Ζυρίχης - Λονδίνου, οι ηγέτες των Τουρκοκυπρίων παρά τα πλεονεκτήματα που τους παρέιχαν οι Συμφωνίες, δέχτηκαν το νέο καθεστώς με πολλή δυσπιστία και επιφυλακτικότητα, σαν ένα επιπλέον βήμα προς την πραγματοποίηση του τελικού σκοπού τους, που δεν ήταν άλλος από τη διχοτόμηση. Βλ. Νίκος Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη πολιτεία : Κύπρος 1960-1974*, τ. Α', Βιβλιοπωλείον της "Εστίας", Αθήνα, 1985, σελ. 19.

¹⁷⁵ Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *ibid*, p. 167.

¹⁷⁶ Erol Manisalı, *Dünden bugüne Kıbrıs*, Cumhuriyet, İstanbul, 2000, s. 35. [Κύπρος : Από το χθες στο σήμερα] [...] Οι Τουρκοκύπριοι ως μειονότητα αισθάνονταν εντονότερα από τους Ελληνοκυπρίους την ανάγκη παραμερισμού των όποιων ενδοκοινοτικών διαφορών τους. Άλλωστε ήταν σε μεγάλο μέτρο ευτυχημένοι με τα επιτεύχθέντα στη Ζυρίχη και στο Λονδίνο. Βλ. Παύλος Ν. Τζεργιάς, *Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας : Με αναδρομή στη ζωή της μεγαλονήσου στο διάβα των χιλιετιών*, Libro, Αθήνα, 2001, σελ. 349.

[...] Το βιοτικό τους επίπεδο άρχισε να ανεβαίνει σταθερά, και μεταξύ των φιλελεύθερων κύκλων του Τουρκικού πληθυσμού υπήρχε - στην πρώτη τουλάχιστο περίοδο της Δημοκρατίας - ένα έκδηλο αίσθημα αισιοδοξίας και μια ειλικρινής διάθεση συνεργασίας με τους Έλληνες συμπατριώτες τους. Βλ. Νίκος Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη πολιτεία : Κύπρος 1960-1974*, *ό. π.*, σσ. 20-21.

Χρίστος Οικονομίδης, *Απομυθοποιημένη ιστορία του κυπριακού στα τελευταία 129 χρόνια (1878-2007)*, Επιφανίου, Λευκωσία, 2008, σελ. 41.

¹⁷⁷ [...] άρχισαν να υψώνονται οι δύο σημαίες. Βλ. Nazim Beratlı, *a.g.e.*, s. 123.

Η ανάλυση της ρηματικής κατασκευής των ταυτοτήτων της Ελληνικής και της Τουρκικής Κοινότητας θα συμβάλει ιδιαίτερα στην περαιτέρω κατανόηση της πολιτικής κουλτούρας των δύο κοινοτήτων και στην εξέταση των τροπισμών με τους οποίους μύθοι ως μετέωρα σημαίνοντα επενδύονται με διαφορετικά περιεχόμενα από τις δύο κοινότητες.

Ένας από τους μύθους του ελληνικού ιστοριογραφικού λόγου είναι ο μύθος του «ομόφυλου». Πέρα από τη συγκρότηση της Τουρκικής Κοινότητας ως *όχλου*,¹⁷⁸ την εικόνα του νωχελικού Τούρκου επιχειρηματία «πάντα μισοκοιμισμένοι»,¹⁷⁹ ως απομεινάρια των Οθωμανών, ως ξένο σώμα από το κράτος,¹⁸⁰ ως μειονότητα,¹⁸¹ αξίζει να διερευνηθεί περαιτέρω η έννοια του «ομόφυλου». Πώς μεταφράζεται στον ελληνικό λόγο και ποιες οι πολιτικές συνέπειες του «πρέπει οι σχέσεις μας προς τους Τουρκοκυπρίους να είναι αδελφικές, γιατί είναι κι αυτοί Έλληνες, που μέσα στα σκοτεινά χρόνια της Τουρκικής τυραννίας αλλαξοπίστησαν».¹⁸² Βιβλιογραφικά οι εργασίες του Μενέλαου Χριστοδούλου, από έρευνα του που διεξήχθη το έτος 1962 και εκφωνήθηκε στο Συμπόσιο Λαογραφίας το 1972,¹⁸³ όπως και του Παρασκευά Σαμαρά και του Κυριάκου Χατζηγιάννου τη δεκαετία του 90 συγκροτούν το μύθο της «εξάρσεως της φυλετικής συγγένειας».¹⁸⁴ Έτσι η Τουρκική Κοινότητα συγκροτείται όχι ως υποκείμενο της πολιτικής αλλά ως πολιτιστικό στοιχείο,¹⁸⁵ αφενός λόγω των μουσουλμανικών της στοιχείων και αφετέρου λόγω του εκφυλισμένου «ομόφυλου» στοιχείου της.¹⁸⁶ Στην

¹⁷⁸ Παύλος Β. Πετρίδης, *ό. π.*, σελ. 75.

¹⁷⁹ Lawrence A. Durrell, *Πικρολέμονα*, Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα, 1959, σελ. 56.

¹⁸⁰ Τάσος Παπαδόπουλος, «Η εκτελεστική εξουσία», *Κυπριακή ζωή και κοινωνία : λίγο πριν την ανεξαρτησία και μέχρι το 1984*, *ό. π.*, σελ. 35.

¹⁸¹ *Kıbrıs'ın tarihi gelişimi ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi, Ankara, 1984, s. 24.

¹⁸² Κυριάκος Χατζηγιάννου, *Η καταγωγή των Τουρκοκυπρίων και το κυπριακό*, Εκδόσεις Κ. Επιφανίου, Λευκωσία, 1997, σσ.10,11.

¹⁸³ Μενέλαος Ν. Χριστοδούλου, «Περί των Λινοβαμβάκων», Χρύσανθος Στ. Κυπριανού (επιμ.), *Συμπόσιον λαογραφίας του περιοδικού "Λαογραφική Κύπρος"*, Λευκωσία, 1972, σσ. 105-106.

Στους κρυπτοχριστιανούς δόθηκαν από το λαό, διάφορες ονομασίες. Η πιο διαδεδομένη ονομασία ήταν «Λινοπάμπκος».

[...] λαμβανόταν μεταφορικά από το πανί που ήταν υφασμένο από λινάρι και βαμβάκι και είχε ίσια και ανάποδη πλευρά, υποδηλώνοντας έτσι τις δύο όψεις της πίστης τους : τη λινή, τη βασανισμένη δηλ. χριστιανική και την παμπακερή, την Τουρκική.

Βλ. Παρασκευάς Σαμαράς, *Η ελληνική καταγωγή των Τουρκοκυπρίων : ιστορική μελέτη*, Αθήνα, 1987, σελ. 12.

Ahmet An, *Kıbrıs'ta isyanlar ve anayasal temsil yetki mücadelesi : 1571-1948*, Mez-Koop Yayınları, Lefkoşa, 1996, s. 10.

¹⁸⁴ Κυριάκος Χατζηγιάννου, *ό. π.*, σελ. 32.

¹⁸⁵ Niyazi Kızılyürek, *Η Κύπρος πέραν του έθνους Ulus ötesi Kıbrıs*, Λευκωσία, 1993, σελ. 21.

¹⁸⁶ Φαίδωνας Θ. Παπαδόπουλος, *Τούρκοι, Μουσουλμάνοι ή Κρυπτοχριστιανοί (Λινοβάμβακοι); Γνωριμία με το σύνοικο στοιχείο*, Λευκωσία, 2002, σσ. 156-157.

τουρκική ιστοριογραφία από την άλλη τονίζεται ότι η Κύπρος είναι από τις κατηγορίες κρατών με πολλά έθνη.¹⁸⁷

Βιβλιογραφικά έχει επισημανθεί ότι οι δύο κοινότητες αποτελούν «προέκταση» των μητέρων πατρίδων και ότι διαφαίνεται μια αδυναμία ταύτισης με τον τόπο τους.¹⁸⁸ Την ίδια στιγμή οι ιστοριογραφικοί λόγοι προσπαθούν να αμφισβητήσουν τόσο τους εθνικούς δεσμούς της άλλης κοινότητας όσο και τους δεσμούς της με την «κυπριακή γη», συγκροτώντας μια μονοπωλιακή σχέση με τον τόπο.¹⁸⁹ Στην τουρκική ιστοριογραφία αμφισβητείται η ίδια η ελληνικότητα της Ελληνικής Κοινότητας.¹⁹⁰ Στην ελληνική ιστοριογραφία η Τουρκία ως μητέρα πατρίδα χαρακτηρίζεται ως «επίπλαστον προϊόν».¹⁹¹ Στον ελληνικό ιστοριογραφικό λόγο η παρουσία της άλλης κοινότητας στον κυπριακό χώρο είναι τυχαία, καιροσκοπική, συγκυριακή, συμπτωματική. Πολύ χαρακτηριστικά τα πιο κάτω αποσπάσματα που συγκροτούν την Τουρκική Κοινότητα με τέτοιο τρόπο εκδύοντας την από κάθε πατριωτικό αίσθημα.

[...]Οι Τούρκοι ποτέ δεν αισθάνθηκαν «σπίτι τους» στην Κύπρο. Τούτο είναι άλλωστε φυσικό διότι πρόκειται για τους απογόνους των στρατιωτών και των υπαλλήλων της Οθωμανικής κυριαρχίας στην Κύπρο. Ο αριθμός τους, σε σχέση με τον ελληνικό πληθυσμό, συνεχώς μειωνόταν από τότε που έληξε η Οθωμανική κυριαρχία. Και τούτο

¹⁸⁷Εφημερίδα *Cumhuriyet* 2 Ocak 1961. Βλ. Ahmet An, *Kıbrıs'ta firtınalı yıllar, 1942-1962*, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 1996, s. 168.

¹⁸⁸Niyazi Kızılyürek, *Η Κύπρος πέραν του έθνους Ulus ötesi Kıbrıs*, ό. π., σελ. 15.

«Η Κύπρος δεν γινόταν αντιληπτή ως αυτοτελής εδαφική οντότητα, όπου θα μπορούσε να δημιουργηθεί ένα ανεξάρτητο κράτος αλλά ως εδαφικό υπόλοιπο το οποίο νοσηματοδοτείται μόνο ως μέρος της μεγάλης οικογένειας του ελληνικού ή και του τουρκικού έθνους». Βλ. Niyazi Kızılyürek, *Κύπρος : Το αδιέξοδο των εθνικισμών*, ό. π., σελ. 144.

«Οι "διανοούμενοι εκπαιδευτές" τόσο της ελληνοκυπριακής ελίτ όσο και της τουρκοκυπριακής ελίτ εμπόδισαν τον Κύπριο, που για αιώνες ζούσε σ' αυτό το νησί, να ταυτιστεί με τον τόπο του». Βλ. Niyazi Kızılyürek, *Κύπρος : Το αδιέξοδο των εθνικισμών*, ό. π., σελ. 36.

«Έλληνες και Τούρκοι θα εξακολουθήσουν να είναι προσηλωμένοι εις τας οικείας πατρίδας των» Βλ. Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νέαρχου (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'*, τ. Ε', Ιανουάριος 1961-Δεκέμβριος 1962, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1995, σελ. 523.

¹⁸⁹[...]Στην Κύπρο η εθνικιστική αντίληψη της έκφρασης της συγγένειας των ανθρώπων με τη γη φαίνεται να μην είναι βιολογική αλλά ιστορική με την ιστορία να αντικαθιστά τη βιολογία ως φυσική δύναμη ακόμη και αν η ιστορία είναι περισσότερο πολιτισμικά κατασκευασμένη παρά βιολογικά.

Βλ. Γιάννης Παπαδάκης κ.α., «Introduction: Modernity, History and Conflict in Divided Cyprus, An overview», in Γιάννης Παπαδάκης, Νίκος Περισιτιάνης & Gisela Welz (ed.), *Divided Cyprus...*, ibid, p. 19.

«the relationship of land and people is not biological but historical, and so history replaces biology as a natural force» Βλ. Rebecca Bryant, *Imagining the Modern : The cultures of nationalism in Cyprus*, I. B. Tauris, London - New York, 2004, p. 206.

¹⁹⁰*Kıbrıs'in tarihi gelişimi ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti*, a.g.e., 1984, s. 1.

¹⁹¹Κωνσταντίνος Σπυριδάκης, *Σύντομος Ιστορία της Κύπρου*, Λευκωσία, 1972, σελ. 168.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 6¹⁵ Φεβρουαρίου 1961, σελ. 102. Σε ομιλία του ο Βουλευτής της εκλογικής περιφέρειας Λευκωσίας του Πατριωτικού Μετώπου Βάσος Λυσαριδής αναφέρεται σε «υποθετικούς εθνικούς αγώνες» της Τουρκικής Κοινότητας.

παρά την πολιτική των βρετανικών αρχών που ενεθάρρυναν συστηματικά την είσοδο και εγκατάσταση Τούρκων από την Τουρκία και τον εκπατρισμό των Ελληνοκυπρίων από τους οποίους 300,000 ζουν σήμερα στην Αγγλία. Σύμφωνα με επίσημες απογραφές των Βρετανών, το 1881 η αναλογία των Τούρκων προς Έλληνες ήταν 24,4%. Σε έναν πληθυσμό 186,173 ψυχών, 45,458 ήταν Τούρκοι και 137,631 ήταν Έλληνες. Από τη μια απογραφή στην άλλη το ποσοστό αυτό μειωνόταν προοδευτικά : 22,89% το 1891, 21,64% το 1901, 20,59% το 1911, 19,75% το 1920, 18,46% το 1931, 17,89% το 1946 και 17,5% το 1956.¹⁹²

Σε σχέση με τη συμβιβαστική πρόταση του Αντιπροέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας σε σχέση με τις βρετανικές βάσεις συγκροτείται ο ακόλουθος λόγος «Οι Τούρκοι δεν εξέφρασαν καμιά «δυσφορία» για τη διατήρηση των βρετανικών βάσεων στην Κύπρο. Και στην περίπτωση αυτή, έμεναν πιστοί στη γενική τους στάση που εκφραζόταν με την τέλεια αδιαφορία τους για τα καθαρώς κυπριακά συμφέροντα, σαν να μην τους αφορούσαν καθόλου τα ζητήματα που είχαν ζωτική σημασία για τη νήσο και για το μέλλον της».¹⁹³

Ιστοριογραφικά έχει επισημανθεί ο καταλυτικός ρόλος του τουρκικού στρατού στην πολιτική κουλτούρα της Τουρκικής Κοινότητας. Ο στρατός ως κομμάτι του τουρκικού έθνους αποτελεί το φρουρό της κυπριακής υπόθεσης «και ο λαός εφησυχάστηκε».¹⁹⁴ Ο Αχιλλέας Αιμιλιανίδης στο βιβλίο του *Κοινοβουλευτική συνύπαρξη Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων* αναφέρει «Η υπόσταση της Τουρκικής Κοινότητας, ως χωριστής πολιτικής δύναμης, δεν θα μπορούσε ποτέ να ολοκληρωθεί, αν οι Τουρκοκύπριοι δεν αποκτούσαν ελεγχόμενες από τους ίδιους ένοπλες δυνάμεις».¹⁹⁵ Από την άλλη δεν υπάρχουν εκτενείς βιβλιογραφικές αναφορές που να εξετάζουν τη στρατιωτική ιδιότητα ως δομικό στοιχείο της πολιτικής κουλτούρας και της Πολιτότητας των δύο κοινοτήτων, κάτι το οποίο η παρούσα εργασία φιλοδοξεί να ερευνήσει.

Δεν έχει εξεταστεί, επίσης, πώς η κεμαλική αρχή της κοσμικότητας συνυπάρχει/ αντιπαλεύει με το έντονο θρησκευτικό αίσθημα της Ελληνικής Κοινότητας, δεδομένου ότι η ελληνικότητα και η χριστιανική ορθοδοξία κατόρθωσαν να γίνουν ένα στη συλλογική ταυτότητα της Ελληνικής Κοινότητας.¹⁹⁶

¹⁹² Ελευθέριος Ν. Τζελέπης, *Το Κυπριακό και οι συνωμότες του*, Θεμέλιο, Αθήνα, 1965, σελ. 353.

¹⁹³ Ελευθέριος Ν. Τζελέπης, *ό. π.*, σελ. 137.

¹⁹⁴ «*halk da huzura kanıstı*» Βλ. Ahmet An, *Kıbrıs'ta firtınalı yıllar, 1942-1962*, a.g.e., s. 167.

¹⁹⁵ Αχιλλέας Αιμιλιανίδης, *Κοινοβουλευτική συνύπαρξη Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων : (1960-1963)*, Κ. Επιφανίου, Λευκωσία, 2003, σελ. 77.

¹⁹⁶ Hüseyin Mehmet Ateşin, *Doktor Fazıl Küçük ve Şeyh Nazım...*, a.g.e., s. 363, 368.

Από τη μία πλευρά οι θέσεις του αρχηγού του κράτους και του επικεφαλής της εκκλησίας συγχωνεύθηκαν στο πρόσωπο του Προέδρου / Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ' και από την άλλη πλευρά ο Müftü είχε σταδιακά

Στο αυτοβιογραφικό βιβλίο του ο Αδάμος Χαρίτωνος, θέλοντας να επικρίνει αυτό που ο Stanley Mayes χαρακτήρισε ως «*feudal theocracy*»,¹⁹⁷ τονίζει για τη νεοσύστατη πολιτεία «*Μακάριος ...Μακάριος το κράτος του Θεού*».¹⁹⁸ Στην τουρκική ιστοριογραφία ενώ γίνεται αναφορά στην ύπαρξη μη "κοσμικού" συντάγματος στην Κύπρο «*laik bir anayasa değıildi*»,¹⁹⁹ αξίζει να εξεταστεί πώς προτάσσεται ο Ισλαμισμός ως αντίβαρο στο Χριστιανισμό και πώς συμπλέκεται το θρησκευτικό αίσθημα της κάθε κοινότητας με το δικαίωμα της στην Πολιτότητα.

Πολλές βιβλιογραφικές πηγές εστιάστηκαν στη μελέτη των παρακρατικών δραστηριοτήτων,²⁰⁰ στο ρόλο της πολιτικής ελίτ,²⁰¹ και στο όραμα της Ένωσης και της Διχοτόμησης.²⁰² Έχει

παραγραφεί από την ενεργό πολιτική ζωή. Βλ. Altat Nevzat, «Securing the office of müftü : Nationalism, Religions and the Turks of Cyprus», Ayhan Aktar et al. (ed.), *Nationalism in the troubled triangle : Cyprus, Greece and Turkey*, Palgra ve Macmillan, New York, 2010, s. 171.

Müftü : ειδικός νομομαθής που αμειβόταν για να παρέχει νομικές συμβουλές με βάση τον ισλαμικό κανονικό νόμο. Απολάμβανε μεγάλο σεβασμό. Πρώτος τη τάξει ανάμεσα στους μουφτήδες είναι ο σείχουλισλάμης. Βλ. Erik J. Zürcher, *Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2004, σελ. 57.

Σύμφωνα με τον Altay Nevzat η διατήρηση παραδοσιακών ισλαμικών θεσμών όπως του *Müftülik* αρχικά τουλάχιστον συμβολίζει τη διαφορετικότητά από τους πολυπληθείς ελληνορθόδοξους του νησιού. Από τη άλλη η αναγέννηση των ισλαμικών θεσμών δεν έχει πολιτικό αντίκτυπο, έτσι οι Τούρκοι εθνικιστές, που η εξουσία τους εδράζεται σε κοσμικές βάσεις, μπορούν να επικεντρωθούν επιφανειακά τουλάχιστον στην ουσία του κοσμικού κεμαλικού κράτους. Βλ. Altay Nevzat, *a.g.e.*, s. 173.

Εφημερίδα *Halkın Sesi* 30 Ekim 1963. Βλ. Hüseyin Mehmet Ateşin, *a.g.e.*, s. 247.

Κήρυγμα στην Ιερά Μονή Κύκκου στις 15 Αυγούστου 1962 [...] *Η θρησκεία ή το η δύναμις εκείνη δια της οποίας επεζήσαμεν εις τας εθνικάς περιπετείας μας και εμείναμεν και θα μείνωμεν Έλληνες*. Βλ. Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νέαρχος (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ', τ. Ε', Ιανουάριος 1961- Δεκέμβριος 1962*, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1995, σελ. 361.

Αλέξης Ηρακλείδης, *Το κυπριακό : σύγκρουση και επίλυση*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2002, σελ. 209.

¹⁹⁷ Stanley Mayes, *ibid*, p. 250.

¹⁹⁸ Χαρίτωνος Αδάμος, *Εξομολόγηση*, Λευκωσία, 1985, σελ. 25.

¹⁹⁹ Mehmet Hasgüler, *Coğrafyasına teslim olan ada Kıbrıs*, *a.g.e.*, s. 76.

²⁰⁰ Αναφορά στη μάνα του αγωνιστή της ΕΟΚΑ Ανδρέα Παντελίδη που διεκδικεί την τιμωρία του δολοφόνου του παιδιού της, που σκοτώθηκε στις 30 Αυγούστου του 1962, και στο τέλος οδηγείται στο ψυχιατρείο τρελή. Βλ. Χαρίτωνος Αδάμου, *ό. π.*, σελ. 25.

Ahmet An, *Kıbrıslı Türklerin siyasal tarihi (1930-1960)*....., *a.g.e.*, s. 684.

«*δίκτυα χαφιέδων*» ίδρυση *Κυπριακής Υπηρεσίας Πληροφοριών*, *Stay Behind*. Βλ. Μακάριος Δρουσιώτης, *Η πρώτη διχοτόμηση : Κύπρος 1963-1964*, Αλφάδι, Λευκωσία, 2005, σσ. 20-21.

²⁰¹ Mehmet Hasgüler, *Coğrafyasına teslim olan ada Kıbrıs*, *a.g.e.*, s. 37.

Η πίεση της ελληνικής πολιτικής ελίτ επιφέρει την παραίτηση του Γερμανού Δικαστή, του Προέδρου του Συνταγματικού Δικαστηρίου. Βλ. Sabahattin İsmail, *100 soruda Kıbrıs sorunu*, *a.g.e.*, s. 54.

Ρόλος Μακαρίου & Υπουργού Εργασίας Τάσσου Παπαδόπουλου Βλ. Yavuzalp Ercüment, *a.g.e.*, s. 175, 188.

Ρόλος Osman Örek στο πρόσφατο παρελθόν. Βλ. Hubert Faustmann, «Independence postponed: Cyprus 1959-1960», *Cyprus Review*, Vol. 14, No. 2, 2002, p. 102.

Με την ανάδειξη του Feridun Erkin ως Υπουργού Εξωτερικών της Τουρκίας η εξτρεμιστική πλευρά της τουρκικής ηγεσίας στην Κύπρο πήρε το πάνω χέρι. Βλ. Δημήτρης Μπίτσιος, *Cyprus : The Vulnerable Republic*, Institute for Balkan Studies, Thessaloniki, 1975, p. 119.

[...] *The Turkish Cypriot elites were able to act with a confidence that reflected their belief that any potential threat to their political position by the Greek Cypriots would be immediately reacted to their external ethno-guarantor, Turkey*. Βλ. Sean Byrne, «Power Politics as Usual in Cyprus and Northern Ireland : Divided Islands and the Roles of external ethno-guarantors», *Nationalism & Ethnic Politics*. Vol. 6, No.1, 2000, p. 7.

Κοινοτική νοοτροπία των οργάνων της πολιτείας. Βλ. Γιάννος Ν. Κρανιδιώτης, *Το κυπριακό πρόβλημα : ...*, *ό. π.*, σελ. 37.

επισημανθεί ο φόβος της κυπριοποίησης,²⁰³ και η ανάγκη για συσπείρωση της κάθε κοινότητας στην εθνική της υπόθεση ενέτεινε τις πρακτικές κατοχύρωσης της εθνικής ταυτότητας, τους μηχανισμούς εθνικής κουλτούρας και εθνικής ευαισθητοποίησης.²⁰⁴ Τέλος διάφορα περιεχόμενα λόγων συγκροτούν τις έννοιες κυπριακό έθνος, κυπριακή συνείδηση, κυπριακή ταυτότητα και κυπριακός πατριωτισμός.²⁰⁵

²⁰² Η Ένωση συμβόλιζε για τους Έλληνες περισσότερο μια πολιτισμική παρά πολιτική ένωση. Βλ. Thomas William Adams, & Alvin J. Cottrell, *ibid*, p. 8.

Η εναντίωση στην Ένωση αποτελεί «πολιτική αυτοκτονία» για κάθε ηγέτη της Ελληνικής Κοινότητας.

Βλ. Osman Örek, *Cyprus: Makarios on enosis?*, Public Information Office of the Turkish Cypriot Administration, Nicosia, 1974, p. 8.

Για την Τουρκική Κοινότητα η Ένωση αποτελεί «*υπαρξιακή απειλή*». Βλ. Niyazi Kızılyürek, «Ομοσπονδιακή Κύπρος : Προβλήματα και προοπτικές», *Σύγχρονα Θέματα*, τ. 68-70, 1999, σελ. 79.

Η Ένωση ισοδυναμεί με *köleleşme* «υποδούλωση». Βλ. Sabahattin İsmail, *a.g.e.*, s. 45.

Το σύνδρομο της Κρήτης. Βλ. Michael Moran, *Rauf Denktaş at the United Nations speeches on Cyprus*, Eothen Press, Huntington & Cambs, 1997, p. 371.

Για την Τουρκική Κοινότητα η Ένωση σημαίνει «*for generations, their complete destruction*». Βλ. Osman Örek, *ibid*, p. 14.

«Οι πράξεις τους, όπως η διατήρηση του ελληνικού εθνικού ύμνου και της ελληνικής σημαίας, δεν άφησαν ποτέ τους Τουρκοκύπριους να πιστέψουν πως η ιδέα της ένωσης ήταν νεκρή, παρ' όλες τις αντίθετες διαβεβαιώσεις» Βλ. Özdemir Özgür, *Η Κύπρος στη ζωή μου*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 2000, σελ. 96.

«Επιθετικός ελληνικός εθνικισμός» Βλ. Mehmet Hasgüler, *Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu*, *a.g.e.*, s. 299.

Οι συνδηλώσεις του όρου «*διχοτόμηση*» Βλ. Ευάνθης Χατζηβασιλείου, *ibid*, p. 91.

Φόβος διχοτόμησης Βλ. Ζήνων Σταυρινίδης, *ibid*, p. 49.

²⁰³ Niyazi Kızılyürek, «The politics of separation and the denial of interdependence», *Cyprus Review*, Vol. 10, No. 2, 1998, p. 37.

Στέλλα Σουλιώτη, *Fettered Independence: Cyprus, 1878-1964*, Vol. II, *ibid*, p. 627.

Η διαδικασία του εξελληνισμού *Helenleştirme*. Βλ. Erol Manisali, *a.g.e.*, s. 37.

«*fears of subjection*» «Ο φόβος της υποταγής». Βλ. Donald Horowitz, *Ethnic groups in conflict*, University of California Press, Berkeley & Los Angeles, 2000, p. 190.

²⁰⁴ Turhan Feyzioglu & Necati M. Ertekün, *The Crux of the Cyprus Question*, Lefkoşa, 1987, p. 9.

«*Kıbrıs Türklüğü için anaölçüsel bir durumun turkçülük kültürünün gelişmesi*, Ocak Yayınlar, Ankara, 1993, s. 293.

[...] *It is an interesting circumstance that the revival of militant Enosis in Cyprus after 1950 has had the effect of making the Cypriote Turks more Turkish -minded than they have been for centuries*. Βλ. Harry Luke, *Cyprus : A portrait and an appreciation*, George G. Harrap, London, 1957, p. 183.

Ο ρόλος του Κυπριακού Ιδρύματος Ραδιοτηλεόρασης. Βλ. Pierre Oberling, *ibid*, pp. 68-69.

Βλ. Pierre Oberling, *Bellapais'e giden yol "Kıbrıs Türklerinin Kuzey Kıbrıs' a göçü"*, Genel kurmay Başkanlığı Basımevi, Ankara, 1987, s. 55.

Pınar Erkem Gülboy, *a.g.e.*, s. 354.

²⁰⁵ Αναφορά στον Ινδό Κρίσνα Μένον και στη σχέση του με ιδέα του Κυπριακού Έθνους.

Βλ. Παύλος Β. Πετρίδης, *ό. π.*, σσ. 84-85.

Stavros Panteli, *ibid*, p. 297.

Μαίρη Κουτσελίνη, «Εκπαιδευτική πολιτική και αναλυτικά προγράμματα στην Κύπρο από τον 20^ο στον 21^ο αιώνα», Γεώργιος Προδρόμου (επιμ.), *Η Κύπρος στον 20ο αιώνα : Εκκλησία, Εκπαίδευση-Παιδεία, Επιδράσεις των Ξένων, Αρχαιολογία, Λογοτεχνία, Σχέσεις Ελληνοκυπρίων-Τουρκοκυπρίων, Πολιτική Εξέλιξη, Κοινωνία, Τοπική Αυτοδιοίκηση*, Έκδοση Δήμου Λευκωσίας, Λευκωσία, 2007, σελ. 44.

Melek Firat, *Οι Τουρκοελληνικές σχέσεις και το Κυπριακό*, I. Σιδέρης, Αθήνα, 2012, σσ. 144-145.

Nadav Morag, *ibid*, p. 601.

«*Δεν αρθρώθηκε καμιά κυπριακή εθνικιστική ιδεολογία*» Βλ. Αδαμαντία Πόλλις, «Η κοινωνική κατασκευή της εθνοτικότητας και της εθνικότητας. Η περίπτωση της Κύπρου», *Σύγχρονα Θέματα*, τ. 68-70, 1999, σελ. 34.

Τέλος κυπριακής ταυτότητας με τα γεγονότα 1963. Βλ. Mehmet Hasgüler, *Kıbrıslılık*, *a.g.e.*, s. 7.

Βιβλιογραφικά απαντούν αναφορές και σε σχέση με το μη ξεκάθαρο διαχωρισμό ανάμεσα στην εθνικιστική ταυτότητα και στην πολιτική ιδιότητα του πολίτη.²⁰⁶ Από την πιο πάνω ανασκόπηση κρίνεται απαραίτητο να μελετηθεί η έννοια της Πολιτότητας τόσο όταν αφορά τον *Εαυτό* όσο και όταν αφορά τον *Άλλο* και ποια εννοιολογικά στοιχεία και σχήματα συμπλέκονται με αυτή.

Βιβλιογραφικές αναφορές σε σχέση με τις κοινωνικές συνθήκες και τα νέα ερευνητικά ερωτήματα

Σε σχέση με τις σχέσεις των δύο κοινοτήτων και τις διαστάσεις που προσλαμβάνει η ανθρώπινη επαφή ανάμεσα στις δύο κοινότητες στην αγγλική βιβλιογραφία, ιδιαίτερα σε βιβλιογραφικές πηγές σύγχρονες των γεγονότων, απαντούν μεταξύ άλλων η αναφορά του τελευταίου κυβερνήτη της Κύπρου Sir Hugh Foot «*People who have been to the brink of fell dont' want to go over the edge*»²⁰⁷ και του ιστορικού Stanley Mayes «*it is miracle that relations between Greek and Turkish Cypriots are still as good as they are*».²⁰⁸ Η Στέλλα Σουλιώτη, η οποία υπήρξε η πρώτη γυναίκα Υπουργός της Κυπριακής Δημοκρατίας, στο βιβλίο της *Fettered independence* παραθέτει αναφορά σε σχέση με την οικονομική κατάσταση της Κύπρου *Report on the Economic Situation of Cyprus* (16 Σεπτεμβρίου 1963) όπου στην παράγραφο 12 αναφέρεται ότι οι σχέσεις των δύο κοινοτήτων δεν έχουν σταθεροποιηθεί «*have yet not been stabilized*».²⁰⁹

[...] *Η κυπριακή ταυτότητα ορίζεται ως ελληνική*. Βλ. Σία Αναγνωστοπούλου, «The complexities of Greek Nationalism in its Cypriot Version», Ayhan Aktar et al. (ed.), *Nationalism in the troubled triangle : Cyprus, Greece and Turkey*, *ibid*, p. 203.

Συνέντευξη İhsan Ali στα *Νέα* 8/8/1975 «*πρώτα σκέφτομαι ως Κύπριος και μετά ως Τούρκος*». Βλ. *Dr. İhsan Ali, Turkish Cypriot Leader and Champion of Peaceful Coexistence*, Public Information Office, Nicosia, 1979, p. 48.

Τριαντάφυλλος Γεροζήσης (επιμ.), *Το Κυπριακό στη Βουλή των Ελλήνων*, τ. Γ' 1959-1967, Διεύθυνση Επιστημονικών Μελετών, Αθήνα, 1994, σσ. 34, 46, 133.

Μία χώρα ένας λαός «Esas olarak tek ülke ve tek halk olmaliyiz» Βλ. Ahmet An, *Kıbrıslılık bilincinin geliştirlmesi*, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 1998, s. 14. [Η ανάπτυξη της κυπριακής συνείδησης]

Harry Luke, *ibid*, p. 182.

²⁰⁶Niyazi Kızılyürek, *Η Κύπρος πέραν του έθνους Ulus ötesi Kıbrıs*, ό. π., σελ. 67.

[...] *Η Ελληνική Κοινότητα επιχειρούσε να προβάλει την έννοια του πολίτη της Δημοκρατίας, ενώ η Τουρκική την έννοια της διακοινοτικότητας*. Βλ. Αχιλλέας Αιμιλιανίδης, ό. π., σελ. 61.

Ανδρέας Γ. Καραγιώργης, *Education development in Cyprus, 1960-1977*, Nicosia, 1986, p. 44.

²⁰⁷Hugh Foot, *A start in freedom*, Hodder and Stoughton, London, 1964, p. 187.

²⁰⁸Stanley Mayes, *ibid*, p. 90.

²⁰⁹Στέλλα Σουλιώτη, *Fettered Independence: Cyprus, 1878-1964*, Vol. I, *ibid*, p. 262.

Μιχάλης Μιχαηλίδης, *a.g.e.*, s. 339.

Ο T. W. Adams το 1964 στην έκθεση του *U.S. Army Area Handbook for Cyprus* για το U. S. Army Research Office πέρα από τα δημογραφικά στοιχεία που παραθέτει αναφέρει :

[...] Just as the Turkish and Greek communities are socially separate, they also are largely self-sufficient economically. Their agricultural, industrial and commercial functions rarely complement one another, and occupational distributions in the two communities overlap.²¹⁰

Στην έκθεση του μεσολαβητή των Ηνωμένων Εθνών Gala Plaza, ενώ αναφέρεται «φαίνεται παρατηρείται σημαντική ανάμειξις των δύο κοινοτήτων, κυρίως εις την εργασίαν και το εμπόριον, αλλά και, εν τινι μέτρω, εις το κοινωνικόν επίπεδον», τονίζεται ότι «μολονότι έχουν αναμιχθή, από πολλών απόψεων έχουν διατηρήσει διαφορετικά χαρακτηριστικά και είναι χωρισμένοι», όπως και ότι οι κάτοικοι συγκεντρώνονται σε χωριστούς τομείς.²¹¹ Παρόμοια στοιχεία υπάρχουν και στα βιβλία των Panagides (1968) «*Purely Greek or Turkish villages are side by side, only a few miles apart, or often adjacent to each other*»²¹² και Richard Patrick.²¹³

Ο καθηγητής ιστορίας David Hunt μακριά από τα γεγονότα τη δεκαετία του 90 αναφέρεται στην αποξένωση των δύο κοινοτήτων «*were marked by a growing estrangement*»,²¹⁴ ενώ ο Γάλλος δημοσιογράφος Jean-François Drevet, τέως ανώτερος αξιωματούχος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, συγγραφέας δυο βιβλίων για την Κύπρο, αναφέρεται στην σταδιακή επιδείνωση των σχέσεων «*Dans ce context, la periode 1960-63 correspond a une deterioration graduelle des relations entre les deux communautes*».²¹⁵ Ο Nadav Morag αναφέρει ότι λίγο πριν την εγκαθίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας ο αριθμός των μικτών χωριών είχε μειωθεί στα 33.²¹⁶

Στην ελληνική ιστοριογραφία, ο Ευάγγελος Αβέρωφ – Τσιτσάς, που από το 1956 ως το 1963 διετέλεσε Υπουργός Εξωτερικών της Ελλάδας, στο βιβλίο του *Ιστορία χαμένων ευκαιριών*

²¹⁰Thomas William Adams, *U.S. Army Area Handbook for Cyprus*, U.S. Government Printing Office, Washington, 1964, pp. 59, 64, 66.

²¹¹Παύλος Β. Πετρίδης, *ό. π.*, σσ. 385-387.

Βάσσος Αργυρού, *Tradition and modernity in the Mediterranean: The wedding as symbolic struggle*, Cambridge University Press, New York, 1996, pp. 58-59.

Ο τρόπος και τα μοτίβα κατανομής των κατοίκων. Βλ. Ελένη Λύτρα & Χάρης Ψάλτης, *Πρώην Μικτά Χωριά στην Κύπρο : Αναπαραστάσεις του Παρελθόντος, του Παρόντος και του Μέλλοντος*, Όμιλος Ιστορικού Διαλόγου και Έρευνας, Λευκωσία, 2011, σελ. 35.

²¹²Stahis Panagides, *ibid*, pp. 134.

²¹³Richard Patrick, *ibid*, p. 12.

²¹⁴David Hunt (ed.), *ibid*, p. 284.

²¹⁵Jean-François Drevet, *ibid*, p. 123.

²¹⁶Nadav Morag, *ibid*, p. 599.

αναφέρει «από τις πρώτες ημέρες άρχισαν ν' αποκαθίστανται οι σχέσεις μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων της Μεγαλονήσου».²¹⁷ Ο Καρούζης το 1977 στο βιβλίο του αναφέρει «Άλλωστε και σε χρόνια αρμονικής συμβίωσης οι Τουρκοκύπριοι ζούσαν σχεδόν πάντα σε ξεχωριστούς τομείς των μικτών, οικισμών αστικών ή αγροτικών».²¹⁸ Για το ίδιο θέμα υπάρχουν οι αναφορές του Θεοφάνη Δημητρίου πρώην Υπαρχηγού της Αστυνομίας,²¹⁹ η αναφορά του δημοσιογράφου, ανταποκριτή στο Γραφείο Τύπου της Αγγλικής Πρεσβείας «ήταν πάντα πρόθυμος να συναδελφωθεί με τους Έλληνες και να ζήσει ειρηνικά μαζί τους όπως συνέβαινε και στο παρελθόν»,²²⁰ αλλά και η αναφορά του Χρήστου Μιτσίδη, ο οποίος κατατάγηκε στο νεοϊδρυθέντα κυπριακό στρατό και το Δεκέμβριο του 1961 πήρε το βαθμό του Ανθυπολοχαγού.²²¹ Σχετικά με τη σύνθεση των χωριών παρατίθενται στοιχεία και στο βιβλίο *Το κυπριακό και οι συνωμότες του*.²²² Από τις τουρκικές βιβλιογραφικές αναφορές ξεχωρίζουν τα αυτοβιογραφικά έργα των Kutlu Adali και Nazim Beratlı,²²³ αλλά και η αναφορά του

²¹⁷ Ευάγγελος Αβέρωφ-Τοσίτσας, *Ιστορία χαμένων ευκαιριών : Κυπριακό, 1950-1963*, τ. Β', Βιβλιοπωλείον της 'Εστίας', Αθήνα, 1982, σελ. 201.

Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νέαρχου (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ', τ. Δ'*, Απρίλιος 1959-Δεκέμβριος 1960, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1993, σελ. 281.

Η έκθεση προς το 12^ο συνέδριο της ΠΕΟ το 1961 αναφέρει ότι η συνεργασία Ελλήνων και Τούρκων κυβερνητικών εργατών είναι αρκετά καλή.

Βλ. *Ιστορία ΠΣΕ - ΠΕΟ 1941-1991*, ΠΕΟ, Λευκωσία, 1991, σελ. 255.

²¹⁸ Γιώργος Καρούζης, *Μειονότητες : Με ειδική αναφορά στην Τουρκοκυπριακή μειονότητα*, Στράβων, Λευκωσία, 1977, σελ. 147.

²¹⁹ Αναφορά στη φιλία του Ahmet Niyazi Αρχηγού της Χωροφυλακής με το Γιάγκο Ανδρέα και στη βοήθεια που του παρέσχε ο Ahmet Niyazi, όταν δέχτηκε δολοφονική απόπειρα. Βλ. Θεοφάνη Δημητρίου, *Πολιτικά εγκλήματα : Άγνωστες ιστορικές πτυχές 1960-1978*, Εκδόσεις Κ. Επιφανίου, Λευκωσία, 2007, σσ. 89-90.

²²⁰ Ελευθέριος Ν. Τζελέπης, *ό. π.*, σελ. 350.

Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νέαρχου (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ', τ. Ε'*, Ιανουάριος 1961- Δεκέμβριος 1962, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1995, σσ. 488, 522.

²²¹ [...] Τοποθετήθηκα λοιπόν ως Διοικητής του προαναφερομένου Λόχου με υποδιοικητή τον Τουρκοκύπριο Ανθυπολοχαγό Ορστούπ, δεν θυμάμαι το πλήρες όνομα του. Εκείνο που θυμάμαι όμως πολύ καλά είναι ότι από την πρώτη ημέρα της λειτουργίας μας σαν μεικτή στρατιωτική δύναμη, άρχισαν και τα προβλήματα. Ο Τουρκοκύπριος υποδιοικητής του Λόχου έδωσε διαταγή στους Τουρκοκυπρίους οπλίτες να μην εκτελούν διαταγές που δεν εδίδοντο αποκλειστικά από αυτόν, με επακόλουθο να αρχίσουν οι προστριβές μεταξύ μας. Μετά τις πρώτες απειθαρχίες των Τουρκοκυπρίων οπλιτών και αφού εξακρίβωσα τα προαναφερόμενα, ως ήταν φυσικό κάλεσα τον Τουρκοκύπριο συνάδελφο στο γραφείο μου και τον παρατήρησα. Αρχικά αντέκρουσε το ότι αυτός ευθυνόταν για τις απειθαρχίες στο Λόχο από τους ομοεθνείς του οπλίτες, και φεύγοντας από το γραφείο μου υποσχέθηκε ότι θα αντιμετώπιζε το πρόβλημα. Από την επόμενη μέρα όμως οι απειθαρχίες όχι μόνο δεν σταμάτησαν αλλά πολλαπλασιάστηκαν, υποχρεώνοντάς με να αναφέρω το γεγονός στο Διοικητή του Κυπριακού Στρατού Στρατηγό Μενέλαο Παντελίδη. Βλ. Χρίστος Μιτσίδης, *Διά πυρός και σιδήρου*, Λάρνακα, 2008, σσ. 120-121.

²²² Ελευθέριος Ν. Τζελέπης, *ό. π.*, σελ. 351.

²²³ Kutlu Adali, *Dağarcık I*, a.g.e., s. 65, 86, 87, 89, 115, 119, 121, 139, 140, 140, 151, 152.

Kutlu Adali, *Dağarcık II*, a.g.e., s. 23.

Nazim Beratlı, *Lefke sevgilim : Anılar*, a.g.e., s. 12, 22, 24, 118-121.

Κακές σχέσεις στο χωρίο Άγιος Θεόδωρος της Αμμοχώστου. Βλ. Sabahattin İsmail, *Kıbrıs Cumhuriyetinin doğuşu-zölküşü ve KKTC' nin kuruluşu 1960-1983*, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, 1992, s.133-134. [Η γέννηση και η πτώση της Κυπριακής Δημοκρατίας και η ίδρυση της Τουρκικής Δημοκρατίας της Βόρειας Κύπρου.]

Τούρκου Πρέσβη Yavuzalp Ercument σε σχέση με την πολιτιστική αλληλεπίδραση των δύο κοινοτήτων.²²⁴

Οι μικτοί γάμοι είναι σπάνιοι. Βιβλιογραφικά φαίνεται ότι η διαφορά της θρησκείας αποτελεί το κυριότερο εμπόδιο και σποραδικές αναφορές υπάρχουν τόσο στην τουρκική όσο και στην ελληνική ιστοριογραφία και λογοτεχνία.²²⁵ Η διατριβή αυτή καλείται να ερευνήσει το εν λόγω στοιχείο όχι μόνο ως κοινωνικό στοιχείο, ως ιδεώδης τρόπος οικείωσης, αλλά κατά πόσο οι μικτοί γάμοι συμπλέκονται άρρηκτα με τον έμφυλο χαρακτήρα του Άλλου και με την Πολιτότητα του.

Οι διακοινοτικές συγκρούσεις του 1958 αποτελούν την απαρχή του φαινομένου της προσφυγιάς και των επιβεβλημένων μετακινήσεων. Ένα φαινόμενο που τα επόμενα 20 χρόνια θα βιώσουν διαδοχικά και οι δύο κοινότητες. Ο Kutlu Adali στις αναφορές του, που προήλθαν από επιτόπια έρευνα, παρουσιάζει ενδιαφέροντα στοιχεία τόσο για τις δικοινοτικές σχέσεις όσο και για το φαινόμενο των μετακινήσεων.²²⁶ Στοιχεία μπορούν επίσης να αντληθούν από τα αυτοβιογραφικά έργα των Κύπριων Nazim Beratli από τη Λεύκα,²²⁷ και του İhsan Ali από την Πάφο.²²⁸ Πώς λοιπόν στο υπό εξέταση υλικό συγκροτείται το φαινόμενο της προσφυγιάς, ιδιαίτερα όταν αφορά τον Άλλο;

Η απουσία στόχου για κοινωνική διπλογλωσσία και η υιοθέτηση της γλωσσικής πολιτικής της μητρόπολης απαντά σε πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές.²²⁹ Η παρούσα διατριβή

²²⁴Yavuzalp Ercument, *a.g.e.*, s. 232.

²²⁵Παύλος Β. Πετρίδης, *ό. π.*, σσ. 386-387.

Nazim Beratli, *Lefke sevgilim ...*, *a.g.e.*, s. 5, 7.

Μιχαλάκης Τριανταφυλλίδης, «Οι Μέρες πριν από την Ανακήρυξη», *Κυπριακή ζωή και κοινωνία : λίγο πριν την ανεξαρτησία και μέχρι το 1984*, *ό. π.*, σσ. 16-17.

[...]Προ πάντων όταν-καθώς όχι σπανίως συνέβαινε - ο φτερωτός θεός κατώρθωνε να εξαλείψει την θρησκευτική διαφοράν μεταξύ του «γκιαούρ» και των πιστών θεραπεινίδων του Αλλάχ και με τα μικρά βέλη του να πληγώσει την καρδιάν Τουρκάλλας με τρόπον ώστε μόνον ωρισμένος ραγιάς να μπορή να γίνη ο γιατρός της πληγής της. Βλ. Κωνσταντίνος Α. Κωνσταντινίδης, *Η αγγλική κατοχή της Κύπρου του 1878*, Λευκωσία, 1930, σελ. 58.

Ελένη Λύτρα & Χάρης Ψάλτης, *Πρώην Μικτά Χωριά στην Κύπρο : Αναπαραστάσεις του Παρελθόντος, του Παρόντος και του Μέλλοντος*, *ό. π.*, σελ. 33.

²²⁶Kutlu Adali, *Dağarcık I*, *a.g.e.*, s. 86.

²²⁷Nazim Beratli, *Lefke sevgilim ...*, *a.g.e.*, s. 22, 23, 43, 118, 120.

²²⁸«Υπάρχουν στοιχεία που επιβεβαιώνουν την πράξη του αυτή. Για παράδειγμα, αρκετό καιρό πριν από τα επεισόδια, υποχρέωσε τους Τούρκους στις πόλεις να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους που βρίσκονταν στις ελληνικές συνοικίες. Ανάγκασε, επίσης και τους Τούρκους που ζούσαν σε μικτά χωριά να τα εγκαταλείψουν, με το πρόσχημα ότι οι Έλληνες θα τους έκαναν επίθεση». Βλ. İhsan Ali, *Τα απομνημονεύματά μου*, Εκδόσεις Ζαβαλλή, Λευκωσία, 1980, σσ. 38, 39.

²²⁹Δήμητρα Κάρουλλα-Βρίκκη, «50 χρόνια γλωσσικής πολιτικής στην Κυπριακή Δημοκρατία : Ενίσχυση ελληνικής, κυπριακής ή ευρωπαϊκής ταυτότητας;», Χρυσόστομος Περικλέους (επιμ.), *Κυπριακή Δημοκρατία 50 χρόνια ...*, *ό. π.*, σσ. 139, 140.

Με βάση τα στατιστικά που παρατίθενται 1 εκπαιδευτικός δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, 45 δημόσιοι υπάλληλοι και 7 ιδιωτικοί υπάλληλοι μαθαίνουν Τουρκικά. Βλ. L. K. Koullis, *Greek Education in Cyprus*, Education Office Greek Communal Chamber, Nicosia, 1964, p. 68.

Kutlu Adali, *Dağarcık I*, *a.g.e.*, s. 10, 43, 153, 154.

καλείται να ερευνήσει ποια ρεπερτόρια λόγων *Interpretative Repertoires*²³⁰ συγκροτούνται σε σχέση με το ζήτημα της κοινωνικής διπλογλωσσίας και κατά πόσο και πώς συνδέεται με την Πολιτότητα.

Βιβλιογραφικές αναφορές σε σχέση με τις οικονομικές συνθήκες και τα νέα ερευνητικά ερωτήματα

Από τις πρώτες προσπάθειες μελέτης του οικονομικού συγκείμενου αποτελεί το βιβλίο του Meyer *The economy of Cyprus* όπου μεταξύ άλλων αναφέρεται στον οικονομικό διαχωρισμό που ξέσπασε μετά το 1957. Σε άρθρο του δημοσιογράφου Κ. Χαζηαργύρη αναφέρεται ότι οι Έλληνες απάντησαν με ένταση του οικονομικού πολέμου.²³¹ Ο Στάθης Παναγίδης αναφέρεται στο συντελεστή ανισότητας «*It was shown that a significant income inequality coefficient prevails between the Cyprus communities. It was then shown how allocation of resources on economic considerations (optimal economic allocation) will improve Turkish income and reduce the inequality coefficient*».²³² Στις πιο πρόσφατες μελέτες, ο Morag αναφέρει ότι το χάσμα μεταξύ των δύο κοινοτήτων έγινε πιο ευρύ μετά την ανεξαρτησία.²³³ Στην τουρκική ιστοριογραφία συγκροτείται όχι μόνο ο λόγος του ανηλεούς «οικονομικού πολέμου», του οικονομικού διαχωρισμού αλλά και οι επιζήμιες ενέργειες της τουρκικής ηγεσίας.²³⁴ Ο Niyazi Kizilyürek αναφέρεται στη δημιουργία της Τουρκικής Αγοράς *Türk Çarşısı* το 1958, στην κατάρρευση της Τουρκικής Αγοράς με την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας και στο

[...]Προσπάθησε δηλαδή η Τουρκική Διοίκηση να εμποδίσει την φυσική επικοινωνία νέων και γερόντων ώστε να μην επηρεάζονται οι νέοι από τους ελληνόφωνους παππούδες ή πατεράδες τους.

Βλ. Παρασκευάς Σαμαράς, *ό. π.*, σελ. 37.

Το ζήτημα των εγκυκλίων στα Ελληνικά προκαλεί τη δυσaráσκεια των Τούρκων υπαλλήλων.

Βλ. Εφημερίδα *Bozkurt* 28 Οκτωβρίου 1960. Βλ. Ahmet An, *Kıbrıslı Türklerin siyasal tarihi (1930-1960)*...., a.g.e., s. 694.

Yavuzalp Ercüment, *a.g.e.*, s. 232.

²³⁰Κεντρική θέση στη θεωρία των Potter και Wetherell αποτελούν τα «ερμηνευτικά ρεπερτόρια».

Κάθε ρεπερτόριο επιτρέπει την κατασκευή διαφορετικών εκδοχών της πραγματικότητας. Βλ. Marianne W. Jorgensen & Louise J. Phillips, *Discourse Analysis as Theory and Method*, SAGE Publications, London, 2002, pp. 106-107.

²³¹Κώστας Χατζηαργύρης, «Το κυπριακό στα πλαίσια του διεθνούς ανταγωνισμού», *Η Νέα Οικονομία*, τ. 2(206), 1964, σελ. 142.

²³²Stahis Panagides, *ibid*, p.141.

²³³Nadav Morag, *ibid*, p. 610.

²³⁴Salih Öztoprak, *Kıbrıs'ta Hasıraltı Belgeler 1925-1975*, Yazır, Yenikent-Gonyeli, 2006, s. 58, 59. [Άγνωστα έγγραφα : Κύπρος 1925-1975]

Derviş Manizade, *65 yıl boyunca Kıbrıs*, a.g.e., s. 79.

Derviş Manizade, *Kıbrıs dün, bugün, yarın*, a.g.e., s. 35.

An Ahmet, *Kıbrıs Türk toplumunun geri kalmışlığı (1862-1962)*, Şadi Kültür ve Sanat Yayınları, Lefkoşa, 2006, s. 252, 253. [Η υπανάπτυξη της Τουρκικής κοινότητας της Κύπρου 1862-1962]

λόγο που συγκροτεί η πολιτική ελίτ της Τουρκικής Κοινότητας τασσόμενη υπέρ της οικονομικής απόσχισης.²³⁵ Τέλος, ο ρόλος της επιχειρηματικής κοινότητας στην πολιτική σκηνή έχει επισημανθεί επιφανειακά, με ιδιαίτερη έμφαση στην αρθρογραφία του επιχειρηματία Νίκου Λανίτη.²³⁶

Κρίνεται σκόπιμο να ερευνηθεί πώς συγκροτούνται οι οικονομικές δοσοληψίες με τον Άλλο; Πώς συγκροτείται το οικονομικό status της κάθε κοινότητας και πώς συμπλέκεται με την έννοια της Πολιτότητας;²³⁷

Βιβλιογραφικές αναφορές σε σχέση με τις πολιτιστικές συνθήκες και τα νέα ερευνητικά ερωτήματα

Βιβλιογραφικά πέρα από την εκπαιδευτική ανάπτυξη μετά το 1960,²³⁸ και τις πρώτες τοποθετήσεις σχετικά με τη σύσταση ή όχι Πανεπιστημίου,²³⁹ ο ρόλος των σχολικών εγχειριδίων έχει εξεταστεί στα πλαίσια ενός πιο ευρέως συγκείμενου. Ο Λώρης Κουλλαπής αναφέρει ότι στα ελληνικά σχολικά εγχειρίδια της περιόδου 1960-1974 απουσιάζει ο όρος Τουρκοκύπριοι. Οι τελευταίοι εκλαμβάνονται ως Τούρκοι, έχουν περιθωριακή παρουσία στο

²³⁵Niyazi Kızılyürek, *Paşalar ve papazlar : Kıbrıs ve hegemonya*, Khorra, Lefkoşa, 2011, s. 66-76.

Niyazi Kızılyürek, *Kıbrıs Sorununda iç ve dış etkenler*, Işık Kitabevi, Lefkoşa, 2001, s. 62-70.

²³⁶Η Φανούλα Αργυρού παραθέτει τηλεγράφημα του αναπληρωτή Υπατού Αρμοστή στην Κύπρο Sir Alec Bishop προς το λόρδο Hood σε σχέση με το ρόλο του επιχειρηματία Νίκου Λανίτη. Στο τηλεγράφημα τονίζονται «Προς το παρόν η επιχειρηματική κοινότητα που σκέπτεται όπως αυτός έχει λίγη ή καθόλου φωνή στα κοινά της Κύπρου». Βλ. Φανούλα Αργυρού, *ό. π.*, σελ. 108.

Ahmet An, *Kıbrıslılık bilincinin geliştirilmesi*, a.g.e., s. 9.

²³⁷Πλουτής Σέρβας, *ό. π.*, σσ. 130, 131.

Stahis Panagides, *ibid*, p. 140.

The Cyprus dilemma : options for peace, Institute for Mediterranean Affairs, New York, 1967, pp. 82-84.

Ζήνων Σταυρινίδης, *ibid*, p. 82.

Richard Patrick, *ibid*, p. 14.

An Ahmet, *Kıbrıs Türk toplumunun geri kalmışlığı (1862-1962)*, a.g.e., s. 245, 249, 252, 253.

Οι Έλληνες ως η κοινωνικοοικονομική ελίτ του νησιού. Βλ. Nadav Morag, *ibid*, pp. 608-611.

Δημήτρης Μπίτσιος, *Cyprus : The Vulnerable Republic*, Institute for Balkan Studies, Thessaloniki, 1975, p. 119.

Albert Meyer, *ibid*, p. 32.

²³⁸An Ahmet, *Kıbrıs Türk toplumunun geri kalmışlığı (1862-1962)*, a.g.e., s. 238.

Ali Suha, «Turkish Education in Cyprus», in *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969) Türk Heyeti Tebliğleri : The First International Congress of Cypriot Studies*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1971, s. 235-252.

The Cyprus dilemma : options for peace, *ibid*, p. 85.

Thomas William Adams, *U.S. Army Area Handbook for Cyprus*, *ibid*, pp. 135-136.

Stahis Panagides, *ibid*, p. 135.

Ανδρέας Καραγιώργης, *ibid*, pp. 31, 42, 43.

Kutlu Adalı, *Dağarcık I*, a.g.e., s. 140, 145.

²³⁹Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νέαρχου (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', τ. Δ', Απρίλιος 1959-Δεκέμβριος 1960*, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1993, σελ. 455.

Α. Καραγιώργης, *ibid*, p. 120.

ιστορικό γίνεσθαι, παρατηρείται μια συστηματική καλλιέργεια προκαταλήψεων όπως και το στερεοτυπικό σχήμα της «τουρκικής απληστίας».²⁴⁰

Ο ρόλος της πνευματικής ελίτ έχει επισημανθεί ακροθιγώς.²⁴¹ Στην ελληνική ιστοριογραφία υπάρχει η αναφορά ότι οι διανοούμενοι της εποχής, με κάποιες εξαιρέσεις, δεν έχουν κριτικό λόγο. Στην τούρκικη ιστοριογραφία γίνεται αναφορά στη δράση των Τούρκων διανοούμενων και στην παρότρυνση του İhsan Ali όπως οι Τούρκοι λόγιοι προβούν στη δημιουργία ενός αντιπολιτευτικού κόμματος.²⁴²

Εντοπίζονται αναφορές σε σχέση με τους εκκολλαπτόμενους επιστήμονες και τα φοιτητικά κινήματα.²⁴³ Αναφορές σε σχέση με τα τουρκικά φοιτητικά κινήματα απαντούν στο έργο *Kıbrıs Türk yüksek öğrenim gençliği hareketleri* όπου μεταξύ άλλων γίνεται αναφορά σε ομάδες Κύπριων φοιτητών που συνδικαλιζούνται από το 1945 συμμετέχοντας στο *Σύνδεσμο Αποφοίτων Κυπριακών Λυκείων Kıbrıs Liselerinde Mezunlar Derneği*, γίνεται αναφορά στο *Τουρκικό Πολιτιστικό Σωματείο της Κύπρου Kıbrıs Türk Kültür Derneği* όπως και στο *Τμήμα Νεολαίας του Πολιτιστικού Συλλόγου Άγκυρας Ankara Kıbrıs Türk Kültür Derneği Gençlik Kolu*, αλλά και στο πρώτο συνέδριο της *Φοιτητικής Ένωσης Κωνσταντινούπολης İstanbul Kıbrıs Türk Talebe Cemiyeti* το 1962.²⁴⁴ Τέλος τόσο η ελληνική όσο και η τουρκική ιστοριογραφία αναφέρονται στον επίσημο ρόλο του εγχώριου τύπου.²⁴⁵

²⁴⁰ Λώρης Κουλλαπής, «Ιδεολογικοί προσανατολισμοί της ελληνοκυπριακής εκπαίδευσης με έμφαση στο μάθημα της ιστορίας», *Σύγχρονα θέματα*, τ. 68-70, 1999, σελ. 284.

²⁴¹ Έκθεση Βρετανού Lawrence Durrell όπου γίνεται αναφορά στη διαμόρφωση της «Cypriot culture» μέσω ενός συμβουλίου Καλών Τεχνών «Arts Council» και ενός Εθνικού Θεάτρου «National Theatre». Βλ. Φανούλα Αργυρού, *ό. π.*, σελ. 230.

Mehmet Hasgüler, *Coğrafyasına teslim olan ada Kıbrıs*, a.g.e., s. 76.

²⁴² Derviş Manizade, *Kıbrıs dün, bugün, yarın*, a.g.e., s. 35.

Ahmet An, *TMT'nin kurbanları*, a.g.e., s. 52.

²⁴³ Η Εθνική Φοιτητική Ενωση Κυπρίων Θεσσαλονίκης (ΕΦΕΚΘ) ιδρύθηκε το 1954. Βλ. Αντώνης Μανδρίτης, *Κυπριακό φοιτητικό κίνημα στη Θεσσαλονίκη*, Λάρισα, 2000, σελ. 3.

Οι εθνικές φοιτητικές ενώσεις Κυπρίων (ΕΦΕΚ) που λειτουργούσαν στις πόλεις όπου υπήρχαν πανεπιστημιακές σχολές (Αθήνα και Θεσσαλονίκη) αποτελούσαν τα πρωτοβάθμια σωματεία που συγκέντρωναν στις τάξεις τους φοιτητές κυπριακής καταγωγής. Η ΕΦΕΚ Αθήνας συστάθηκε στις 7 Μαΐου 1949. (σσ. 20, 28)

[...] Τέλος ως αποτέλεσμα της φοιτητικής αγανάκτησης συγκροτήθηκε στην Αθήνα από φοιτητές-τέως μέλη της ΕΟΚΑ, ο "Πανσπουδαστικός Σύνδεσμος Αγωνιστών Κύπρου" (ΠΣΑΚ). Η οργάνωση εξέφραζε την αδιάλλακτη γραμμή της "Ένωσης και μόνον της Ένωσης"... (σελ. 44)

Βλ. Μιχαήλ-Παναγιώτης Κυριάκος Μωραϊτίδης, *Το φοιτητικό κίνημα στην Ελλάδα: Πολιτική ριζοσπαστικοποίηση και συλλογική δράση: 1956-1964*, Σχολή Επιστημών του Ανθρώπου, Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Διδακτορική Διατριβή, Σεπτέμβριος 2015, σσ. 44.

Βράβευση Κυπρίων φοιτητών που έλαβαν μέρος στον αγώνα της ΕΟΚΑ από πρότανη Πανεπιστημίου Αθηνών. Βλ. Πέτρος Στυλιανού, *Οι Κύπριοι φοιτητές στην Αθήνα και ο Αγώνας του 1955-1959*, Αιγαίον, Λευκωσία, 2010, σελ. 53.

²⁴⁴ Öntaş Düzgün & Tamer Öncül, *Kıbrıs Türk yüksek öğrenim gençliği hareketleri, 1960-1981*, Naci Talat Vakfı Yayınları, 1999, s. 8- 9. [Νεολαιίστικες κινήσεις ανώτατης εκπαίδευσης των Τούρκων της Κύπρου]

Αργότερα οι φοιτητές εντάσσονται σε νέες οργανώσεις. Βλ. Öntaş Düzgün & Tamer Öncül, *a.g.e.*, s. 11.

Πέρα από την καταγραφή των πολιτιστικών διεργασιών των δύο κοινοτήτων και την ανάδειξη του ιστορικού περιεχομένου των εν λόγω πολιτιστικών διεργασιών με μοναδικό σκοπό την αναίρεση της νομιμότητας του Άλλου, η διατριβή αυτή καλείται να αξιοποιήσει ποιοτικό υλικό από το εν λόγω πεδίο - λογοτεχνία, θέατρο, τοποθετήσεις πνευματικών ανθρώπων στον τύπο, καλλιτεχνικές δραστηριότητες - και να ερευνήσει περαιτέρω τους τροπισμούς συγκρότησης της εικόνας του Άλλου και της Πολιτότητας του.

Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 355.

Φοιτητές της Τουρκικής Κοινότητας επιστρέφουν στην Κύπρο το 1964. Βλ. Rebecca Bryant, «Justice or respect?...», *ibid*, p. 908.

²⁴⁵Ο Χριστόφορος Χριστοφόρου αναφέρει «Όλες σχεδόν οι εφημερίδες "διαπιστώνουν" ή εκφράζουν την άποψη ότι οι Συμφωνίες δεν ανταποκρίνονται στις προσδοκίες του Κυπριακού λαού. Δέχονται όμως πως είναι ανάγκη να γίνουν αποδεκτές». Βλ. Χριστόφορος Χριστοφόρου, «Πώς λειτούργησαν τα μέσα μαζικής πληροφόρησης», στο *Κυπριακή ζωή και κοινωνία : λίγο πριν την ανεξαρτησία και μέχρι το 1984*, *ό. π.*, σσ. 185, 189.

Υποδαυλίζει την ένταση η εφημερίδα *Nacak*. «*gerginliği körüklemekten, ne kadar da zevk aliyor*». Βλ. Ahmet An, *TMT'nin kurbanları*, a.g.e, s. 54.

Ο An Ahmet εξέδωσε το *Kıbrıs'ta fırtınalı yıllar, 1942-1962* και το *Kıbrıslı Türklerin siyasal tarihi (1930-1960): Basının aynasında Kıbrıslı Türklerin unutturulan siyasal geçmişi ve liderlik kavgası*, όπου αναδημοσιεύονται πολλά αποσπάσματα από τουρκόφωνες εφημερίδες της Κύπρου π.χ. *Cumhuriyet*, *Halkın Sesi* κτλ.

Salahi Sonyel, *ibid*, p. 15.

4. Θεωρητικά Προλεγόμενα-Παρουσίαση εννοιών

4.1. Κοινωνικός Κονστρουξιονισμός (Social Constructionism)

Ο Κοινωνικός Κονστρουξιονισμός έχει τις ρίζες του στην κοινωνιολογία. Έχει συνδεθεί με τη μεταμοντέρνα περίοδο στην Ποιοτική Έρευνα. Χρησιμοποιείται για να αναδείξει το ρόλο της γλώσσας στη συγκρότηση των κοινωνικών φαινομένων. Μία από τις πρώτες δημοσιεύσεις, που αναφερόταν στην κοινωνική κατασκευή της πραγματικότητας, ήταν το βιβλίο των Berger και Luckmann (1966).²⁴⁶

Ο Κοινωνικός Κονστρουξιονισμός δύναται να αποδομήσει κατηγορίες και ταξινομήσεις. Καλεί «να αναγνωρίσουμε τη διαφορετικότητα, την αποσπασματικότητα και την τοπικότητα της εμπειρίας και της υποκειμενικότητας».²⁴⁷ Καταπιάνεται με πτυχές της ανθρώπινης συμπεριφοράς και εμπειρίας που κατασκευάζονται από την κουλτούρα (culture) στην οποία υφίσταται και δρα.²⁴⁸ Η θεωρία της κοινωνικής κατασκευής είναι αντι-ουσιακρατική «*anti-realist*».²⁴⁹ Αδρομερώς, κρατά μια κριτική στάση απέναντι τις γνώσεις που θεωρούνται δεδομένες, τονίζει την ιστορική και πολιτισμική ιδιαιτερότητα, τη σύνδεση γνώσης και κοινωνικών διαδικασιών, όπως και τη σύνδεση της γνώσης με τις κοινωνικές δράσεις.²⁵⁰

Η παρούσα εργασία αναφέρεται στον Κονστρουξιονισμό, που αποδεχόμενος ότι υπάρχει μια αντικειμενική πραγματικότητα, ασχολείται με το πώς κατασκευάζεται η γνώση,²⁵¹ πώς οι άνθρωποι χρησιμοποιούν τη γλώσσα για να κατασκευάσουν την πραγματικότητά τους, δεδομένου ότι «*γνώση και κοινωνική δράση πάνε μαζί*».²⁵²

²⁴⁶Chris A. M. Hermans, «Social Constructionism and Practical Theology : An Introduction», Chris A. M. Hermans et al. (ed.), *Social Constructionism and Theology*, Brill, Leiden, 2002, p. xii.

²⁴⁷[...]to recognize the diversity, fragmentariness and localness of experience and subjectivity. Βλ. Vivien Burr, «Overview:Realism, Relativism, Social Constructionism and Discourse», Ian Parker (ed.), *Social Constructionism, Discourse and Realism*, SAGE Publications Ltd, London, 1998, p. 17.

²⁴⁸James Giles, «Social Constructionism and Sexual Desire», *Journal for the Theory of Social Behaviour*, Vol. 36, No. 3, 2006, p. 225.

²⁴⁹Tom Andrews, «What is Social Constructionism?», *The Grounded Theory Review*, Vol. 11, No. 1, 2012, p. 39.

²⁵⁰Marianne W. Jorgensen & Louise J. Phillips, *ibid*, pp. 5-6.

²⁵¹Chris A. M. Hermans, *ibid*, p. vii.

²⁵²Ανδρέας Κυριάκου, *Οι επαγγελματικές φιλοδοξίες και ο οικογενειακός προσανατολισμός των μαθητριών και μαθητών της Β' τάξεως λυκείου από αστικές και αγροτικές περιοχές της Κύπρου*, Πανεπιστήμιο Πατρών, Διδακτορική Διατριβή, 2010, σελ. 49.

«*the personal narrative is also a political praxis*» Βλ. Μαρία Χατζηπαύλου, «Different Relationships to the Land : Personal Narratives, Political Implications and Future Possibilities in Cyprus», Βαγγέλης Καλότσης (επιμ.), *Cyprus and its people : Nation, identity, and experience in an Unimaginable community, 1955-1997*, Westview Press, America, 1998, p. 252.

4.2. Λόγος, Θέσεις Υποκειμένου & Έγκληση στην Ανάλυση Λόγου (Discourse Analysis)

Η Ανάλυση Λόγου ανήκει στον Κοινωνικό Κονστρουξιονισμό.²⁵³ Η κύρια επιδίωξη της Ανάλυσης Λόγου είναι να προβάλλει και να περιγράψει τις παγιωμένες αντιλήψεις του κοινού του *noun masculine*, αποδομώντας δομές (deconstruction) που θεωρούνται δεδομένες,²⁵⁴ και αναδεικνύοντας ότι κάθε δεδομένη μορφή οργάνωσης του κόσμου είναι απόρροια πολιτικών διαδικασιών που έχουν συγκεκριμένες κοινωνικές συνέπειες (*social consequences*).²⁵⁵ Ένας από τους στόχους της Ανάλυσης Λόγου είναι να προβάλλει και να αναλύσει τους μύθους της κοινωνίας, οι οποίοι προϋποτίθενται στην ομιλία και σε άλλες κοινωνικές πρακτικές και συγκροτούν την κοινωνία ως αντικειμενική πραγματικότητα.²⁵⁶ Ένα βασικό ερώτημα είναι πώς ορισμένοι μύθοι εμφανίζονται ως αντικειμενικά αληθείς, ενώ άλλοι παρουσιάζονται ως αδύνατοι.²⁵⁷ Η Ανάλυση Λόγου εξετάζει τους τρόπους με τους οποίους οι μύθοι επενδύονται με διαφορετικά περιεχόμενα από διαφορετικούς φορείς δράσεις, σ' μια επίπονη διαδικασία επικράτησης της δικής τους ερμηνείας για την κοινωνία.²⁵⁸

Ας αποσαφηνισθεί αρχικά η έννοια του «λόγου». Ο λόγος δεν είναι το ίδιο πράγμα με τη γλώσσα. Η γλώσσα είναι ταυτόχρονα το όργανο και το προϊόν της ομιλίας.²⁵⁹ Η γλώσσα δύναται να είναι το όχημα παραγωγής γνώσης.²⁶⁰ Η γλώσσα κατασκευάζει αντικείμενα,

²⁵³ Marianne W. Jorgensen & Louise J. Phillips, *ibid*, pp. 4, 176-178.

²⁵⁴ Το κίνημα του Αποδομισμού ενώ αρχικά κάνει την εμφάνιση του στο χώρο της λογοτεχνίας, της τέχνης, της κριτικής και θεωρίας του κινηματογράφου, επεκτείνεται στην ψυχαναλυτική, παιδαγωγική και κοινωνική θεωρία. Η Αποδόμηση είναι η ανάγνωση των κειμένων με σκοπό να αναδειχθεί «*what the text excludes by showing what it includes*». Βλ. Hugh J. Silverman (ed.), *Derrida and Deconstruction*, Continental Philosophy II, Routledge, New York & London, 1989, pp. 3-4.

²⁵⁵ Marianne W. Jorgensen & Louise J. Phillips, *ibid*, p. 48.

[...] *actual discourse is determined by socially constituted orders of discourse, sets of conventions associated with social institutions*. Βλ. Norman Fairclough, *Language and power*, Longman, London, 1989, p. 17.

²⁵⁶ Marianne W. Jorgensen & Louise J. Phillips, *ibid*, p. 40.

²⁵⁷ Σύμφωνα με τη θεωρία του λόγου των Laclau και Mouffe και τη θεωρία τους για τις ηγεμονικές πρακτικές του λόγου (*hegemonic practices of discourse*), μέσω του ηγεμονικού κλεισίματος υιοθετούνται σημασιολογικές δυνατότητες και αποκλείονται άλλες σημασιολογικές δυνατότητες. Βλ. Marianne W. Jorgensen & Louise J. Phillips, *ibid*, p. 186.

Κλειδιά για την κοινωνική οργάνωση του νοήματος : κομβικά σημεία, κύρια σημαίνοντα και μύθοι.

Βλ. Marianne W. Jorgensen & Louise J. Phillips, *ibid*, p. 50.

²⁵⁸ Marianne W. Jorgensen & Louise J. Phillips, *ibid*, p. 40.

²⁵⁹ Ferdinand de Saussure, *Μαθήματα γενικής γλωσσολογίας*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1979, σελ. 49.

Η διάκριση του Ferdinand de Saussure μεταξύ του σημαίνοντος και του σημεινομένου, του ονόματος και του υποδηλούμενου. Βλ. Michel Foucault, *Η αρχαιολογία της γνώσης*, Εξάντας, Αθήνα, 1987, σελ. 137.

Ο Ferdinand de Saussure υποστήριξε ότι τα σημεία αποτελούνται από δύο διαστάσεις τη μορφή *signifiant* σημαίνον και το περιεχόμενο *signifie* σημαινόμενο. Βλ. Marianne W. Jorgensen & Louise J. Phillips, *ibid*, pp. 9-10.

²⁶⁰ Stuart Hall & Bram Gieben, *Η διαμόρφωση της νεωτερικότητας : οικονομία, κοινωνία, πολιτική, πολιτισμός*, Σαββάλας, Αθήνα, 2003, σελ. 425.

βιώματα και υποκείμενα. Τα φυσικά αντικείμενα ασφαλώς υπάρχουν αλλά αποκτούν νόημα μόνο μέσω του λόγου. Οι γνώσεις μας και οι παραστάσεις μας για τον κόσμο δεν είναι απλές ανατακτάσεις αλλά προϊόντα του λόγου.²⁶¹

Ο λόγος αποτελεί μια πρακτική που σχηματίζει συστηματικά τα αντικείμενα για τα οποία μιλά, «που έχει δικές της μορφές αλληλουχίας και διαδοχής».²⁶² Ένα γεγονός που εκτυλίσσεται σε ένα ιδιαίτερο σημείο στο χρόνο είναι δυνατό να νοηματοδοτηθεί με βάση πολλές διαφορετικές αντιλήψεις ή λόγους.²⁶³ Ένας λόγος μπορεί να παράγεται από πολλά άτομα και σε διαφορετικά θεσμικά πλαίσια.²⁶⁴ Ο λόγος discourse είναι ένα «socially constructed meaning-systems» «κοινωνικά κατασκευασμένο σύστημα νοήματος»,²⁶⁵ που «ενέχει εξουσία ή αντίστροφη αντίσταση».²⁶⁶

Το βασικό διακύβευμα δεν είναι κατά πόσο ένας λόγος είναι αληθής ή ψευδής αλλά πόσο αποτελεσματικός είναι στο να οργανώνει και να ρυθμίζει σχέσεις εξουσίας.²⁶⁷ Η κοινωνική εντολή του λόγου «social order of discourse» αποτελεί το κεκρυμμένο αποτέλεσμα της εξουσίας του.²⁶⁸

[...] Η ιδεολογία είναι η αναπαράσταση των κοινωνικών σχέσεων που καθοδηγεί το πράττειν, δηλαδή ο λόγος που ταξινομεί τις κοινωνικές σχέσεις και που – κατά συνέπεια - καθοδηγεί - αναλόγως - το πράττειν.²⁶⁹

[...] Ως κοινωνική ταξινόμηση που καθοδηγεί το πράττειν, η ιδεολογία ενέχει πάντοτε έναν αξιολογικό χαρακτήρα.²⁷⁰

[...] discourse view of language as "language as a form of social practice". Βλ. Norman Fairclough, *ibid*, p. 22.

[...]langue as a system or code which is prior to actual language use, which is the same for all members of a language community, and which is the social side of language as opposed to parole, which is individual. Βλ. Norman Fairclough, *ibid*, p. 20.

²⁶¹Marianne W. Jorgensen & Louise J. Phillips, *ibid*, p. 21.

²⁶²Michel Foucault, *Η αρχαιολογία της γνώσης*, ό. π., σσ. 77, 254.

²⁶³Marianne W. Jorgensen & Louise J. Phillips, *ibid*, p. 9.

²⁶⁴Stuart Hall & Bram Gieben, ό. π., σσ. 425.

²⁶⁵Marianne W. Jorgensen & Louise J. Phillips, *ibid*, p. 21.

²⁶⁶Paul Chilton και Christina Schaeffner στο Ruth Wodak et al., *The Discursive Construction of National Identity*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 1999, p. 3.

Stuart Hall & Bram Gieben, ό. π., σσ. 429-430.

[...] Η γνώση που παράγει ένας λόγος συγκροτεί ένα είδος εξουσίας. (σελ. 429)

²⁶⁷Stuart Hall & Bram Gieben, ό. π., σσ. 431.

²⁶⁸[...] *The idea of 'power behind discourse' is that the whole social order of discourse is put together and held together as a hidden effect of power.* Βλ. Norman Fairclough, *ibid*, p. 55.

²⁶⁹Κύρκος Δοξιάδης, *Ανάλυση Λόγου : Κοινωνικό- φιλοσοφική θεμελίωση*, Πλέθρον, Αθήνα, σελ. 182.

²⁷⁰Κύρκος Δοξιάδης, ό. π., σελ. 183.

Η Κριτική Ανάλυση Λόγου έχει προσελκύσει μεγάλο ενδιαφέρον από το 1970, όχι μόνο μεταξύ των ειδικών της γλωσσολογίας και των σπουδών περί γλώσσας, αλλά και στο πλαίσιο άλλων κλάδων των κοινωνικών επιστημών.²⁷¹ Σύμφωνα με την Κριτική Ανάλυση Λόγου ο λόγος συγκροτεί και συγκροτείται. Πέρα από τις πρακτικές του λόγου οι οποίες κατασκευάζουν παραστάσεις του κόσμου, κοινωνικά υποκείμενα και κοινωνικές σχέσεις,²⁷² καταπιάνεται με το ρόλο που διαδραματίζουν αυτές οι πρακτικές του λόγου στην προώθηση συμφερόντων ιδιαίτερων κοινωνικών ομάδων «*in furthering the interests of particular social groups*».²⁷³ Η Κριτική Ανάλυση Λόγου αποκαλύπτει τις σχέσεις «καταπίεσης, ανισότητας, εκμετάλλευσης», σχέσεις οι οποίες δεν αποτυπώνονται στη χρήση της γλώσσα και στο λόγο μόνο, αλλά παράγονται και αναπαράγονται από το λόγο και τη γλώσσα.²⁷⁴

Η συμβολή του Michel Foucault

Ο λόγος αποτελείται από δηλώσεις, οι οποίες δεν είναι υποχρεωτικά όλες ίδιες. Από ομάδα αποφάνσεων που λειτουργούν από κοινού για να σχηματίσουν ένα «*σχηματισμό λόγου*», ο οποίος ως σύστημα κανόνων νομιμοποιεί κάποιες αποφάνσεις σε συγκεκριμένες χρονικές στιγμές και συγκεκριμένα θεσμικά πλαίσια. Στα πλαίσια του διαμορφώνονται τα αντικείμενα της γνώσης «*object of knowledge*».²⁷⁵

Σύμφωνα με το Foucault η γνώση δεν αποτελεί απλή αντανάκλαση της πραγματικότητας, η αλήθεια σε μεγάλο βαθμό είναι μια κατασκευή του λόγου, οι λόγοι ρυθμίζονται από κανόνες που θέτουν όρια στο νόημα και η εξουσία είναι σε άμεση σχέση με το λόγο και με την αλήθεια.²⁷⁶

²⁷¹Ruth Wodak et al., *ibid*, p. vii.

²⁷²[...]είναι ένα σύνολο ανώνυμων, ιστορικών, πάντα καθορισμένων μέσα στο χρόνο και στο χώρο, κανόνων, που έχουν προσδιορίσει, σε μια δεδομένη εποχή, και για μια δεδομένη κοινωνική, οικονομική, γεωγραφική ή γλωσσολογική ατμόσφαιρα τις συνθήκες άσκησης της αποφαντικής λειτουργίας. Βλ. Michel Foucault, *Η αρχαιολογία της γνώσης*, ό. π., σελ. 180.

²⁷³Louise Phillips & Marianne W. Jorgensen, *ibid*, p. 63.

²⁷⁴Θεόδωρος Ιωσηφίδης, *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, 2008, σελ. 152.

²⁷⁵Stuart Hall & Bram Gieben, ό. π., σσ. 425-426.

Michel Foucault, *The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences*, Vintage Books, New York, 1994, p. 296.

Michel Foucault, *Η αρχαιολογία της γνώσης*, ό. π., σσ. 61, 70, 177, 179.

²⁷⁶Louise Phillips & Marianne W. Jorgensen, *ibid*, pp. 12-14.

«Θέσεις Υποκειμένου» & «Ιδεολογικό Υποκείμενο»

Σύμφωνα με τις «Θέσεις Υποκειμένου» (*Subject Positions*) και τη θεωρία της «τοποθέτησης» (*positioning*) της Φουκωδικής Ανάλυσης Λόγου, κάθε σύστημα λόγου περιγράφει τα άτομα ή τα υπαινίσσεται με ένα συγκεκριμένο τρόπο, με συγκεκριμένες «θέσεις υποκειμένου» (*Subject Positions*) «*Our subjectivities are the ways in which we experience ourselves through the discourses that constitute us and the commitments we make to working on ourselves to transform ourselves into what we want to be*».²⁷⁷ Αν επιχειρηθεί ένας παραλληλισμός των όρων «Θέσεις Υποκειμένου» (*Subject Positions*) και «*social roles*» με το σχολικό συγκείμενο, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι ο δάσκαλος και ο μαθητές συγκροτούνται και γίνονται διακριτοί με βάση αυτό που κάνουν «*are what they do*».²⁷⁸

Το υποκείμενο είναι υποχρεωμένο να δρα «*discoursally in preconstituted subject positions*».²⁷⁹ Για το Foucault, το υποκείμενο είναι αποτέλεσμα του λόγου,²⁸⁰ αποτελεί «*προϊόν της ιστορίας*» και της «*εξουσίας*», μιας εξουσία που δεν αποτελεί μόνο ένα αρνητικό μηχανισμό ελέγχου αλλά είναι και «*παραγωγική*».²⁸¹ Ο Foucault τη διαδικασία της καθυπόταξης των υποκειμένων μέσω της εξουσίας-γνώσης την αποκαλεί πειθαρχία «*Such*

²⁷⁷Rusla Anne Springer & Michael E. Clinton, «Doing Foucault: Inquiring into nursing knowledge with Foucauldian discourse analysis», *Nursing Philosophy*, Vol. 16, 2015, p. 90.

²⁷⁸Norman Fairclough, *ibid*, p. 38.

²⁷⁹Norman Fairclough, *ibid*, p. 169.

²⁸⁰Chris Barker and Dariusz Galasinski, *Cultural Studies and Discourse Analysis : A Dialogue on Language and Identity*, SAGE, London, 2001, p. 13.

[...]the subject is not as stable universal entity but an effect of discourse that constructs an 'I' in grammar. Subjectivity is held to be a discursive production and the speaking subject is dependent on the prior existence of discursive subject positions, that is, empty spaces or functions in discourse from which to comprehend the world. Living persons are required to 'take up' subject positions in discourse in order to make sense of the world and appear coherent to others. A subject position is that perspective or set of regulated discursive meanings from which discourse makes sense. To speak is to take up a subject position and to be subjected to the regulatory power of that discourse.

²⁸¹Chris Barker and Dariusz Galasinski, *ibid*, p. 31.

[...]The argument that subjectivity is a discursive construction owes much to Foucault's genealogy of the modern subject in which the self is radically historized, i.e. the subject is wholly and only the product of history. For Foucault (1972), discourse (as regulated ways of speaking/ practice) offers speaking persons subject positions from which to make sense of the world while 'subjecting' speakers to the regulatory power of those discourses. A subject position is that perspective or set of regulated discursive meanings from which discourse makes sense. To speak is to take up a pre-existent subject position and to be subjected to the regulatory power of that discourse. Foucault (1977, 1979, 1980) describes a subject which is the product of power through the individualization of those subject to it. For Foucault, power is not simply a negative mechanism of control but is productive of the self. The disciplinary power of schools, work organizations, prisons, hospitals, asylums and the proliferating discourses of sexuality produce subjectivity by bringing individuals into view. The body is the site of disciplinary practices which bring subjects into being, these practices being the consequences of specific historical discourses of crime, punishment, medicine, science, sexuality and so forth.

*regimen of discipline arise through discursive rules that serve to subjugate (shape, form, and transform) the subject through discourse».*²⁸²

Στο μαρξιστικό δομισμό του Althusser το υποκείμενο συνδέεται με την ιδεολογία και τη διαδικασία της έγκλησης.²⁸³ Το άτομο γίνεται ιδεολογικό υποκείμενο μέσα από τη διαδικασία της έγκλησης. Έγκληση (*interpellation*) επομένως είναι η διαδικασία με την οποία η γλώσσα διαμορφώνει μια κοινωνική θέση για το άτομο, καθιστώντας το έτσι ιδεολογικό υποκείμενο.²⁸⁴ Κατά τον Althusser, η ιδεολογία που λειτουργεί μέσω των κατασταλτικών και ιδεολογικών μηχανισμών του κράτους, ελέγχει όλες τις διαστάσεις του κοινωνικού.²⁸⁵ Ο Althusser πιστεύει ότι κατά κανόνα υιοθετούνται οι θέσεις αυτές, δεν υπάρχει δυνατότητα αντίστασης, αφού ο λόγος είναι εξουσία και ιδεολογία και «δεν υπάρχει πρακτική παρά δια της ιδεολογίας και υπό την κυριαρχία της»,²⁸⁶ πτυχή της θεωρίας του που συναντά αντιδράσεις.²⁸⁷

Ενώ η θεωρία του λόγου του Foucault δέχεται ότι το υποκείμενο καθορίζεται από τις δομές, η Κριτική Ανάλυση Λόγου τονίζει ότι οι άνθρωποι είναι και «κύριοι και σκλάβοι της γλώσσας».²⁸⁸ Οι επικριτές των θεωριών του Foucault και του Althusser τονίζουν ότι το πεδίο του λόγου δεν ελέγχεται από μία και μόνη ιδεολογία. Τα υποκείμενα δεν καταλαμβάνουν μια μοναδική θέση υποκειμένου, όταν εγκαλούνται ιδεολογικά. Οι «Θέσεις Υποκειμένου» (*Subject Positions*) είναι πολυδιάστατες «*multi-dimensional*».²⁸⁹ Οι διάφοροι λόγοι αποδίδουν διαφορετικές θέσεις, θέσεις που ενδέχεται να είναι αντιφατικές μεταξύ τους «*contradictory*».²⁹⁰

²⁸²Rusla Anne Springer & Michael E. Clinton, *ibid*, p. 90.

²⁸³Louise Phillips & Marianne W. Jorgensen, *ibid*, p. 15.

²⁸⁴Louise Phillips & Marianne W. Jorgensen, *ibid*, p. 15.

²⁸⁵Louise Phillips & Marianne W. Jorgensen, *ibid*, p. 15.

²⁸⁶Louis Althusser, *Θέσεις : (1964-1975)*, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, 1994, σελ. 106.

²⁸⁷Louise Phillips & Marianne W. Jorgensen, *ibid*, p. 16.

²⁸⁸Louise Phillips & Marianne W. Jorgensen, *ibid*, p.17.

²⁸⁹Norman Fairclough, *ibid*, p. 148.

²⁹⁰Louise Phillips & Marianne W. Jorgensen, *ibid*, p. 17.

4.3. Λογοτεχνικοί τύποι & Στερεότυπο στην Πολιτισμική Εικονολογία (Imagologie)

Η εξέταση της εικόνας του ξένου αποτελεί έναν ιδιαίτερο κλάδο της Συγκριτικής Γραμματολογίας, τη Συγκριτική Στερεοτυπολογία ή την Πολιτισμική Εικονολογία (*Imagologie*).²⁹¹ Οι εικονολογικές σπουδές έχουν αποκτήσει ένα διεπιστημονικό χαρακτήρα, αφού αναπτύσσονται γύρω από διαφορετικούς άξονες που περιλαμβάνουν την ιστορία της λογοτεχνίας, την ιστορία των ιδεών και νοοτροπιών, την πολιτική ψυχολογία, και την κοινωνιολογία της λογοτεχνίας.²⁹² Η Ιωάννα Οικονόμου -Αγοραστού αποδίδει στα ελληνικά το όρο *Imagologie* ως «*Συγκριτική Στερεοτυπολογία των εθνικών εικόνων στη λογοτεχνία*», ενώ η Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου στην εργασία της προτείνει για την απόδοση του όρου *Imagologie* τον όρο «*Πολιτισμική Εικονολογία*».

Αντικείμενο της Πολιτισμικής Εικονολογίας είναι η εξέταση των πολιτισμικών εικόνων δηλαδή των εικόνων, των κατασκευών του ξένου και του πολιτισμού του.²⁹³ Στην εικονολογική ανάλυση μεταξύ άλλων τίθενται υπό ανάλυση ζητήματα γλώσσας, δηλαδή τίθεται υπό ανάλυση η χρήση των λέξεων και των λεκτικών σχηματισμών, τίθενται υπό ανάλυση τα ζητήματα της παραγωγής του κειμένου, όπως η συγκρότηση του χώρου του Άλλου ως συμβόλου, και οι όροι εκφώνησης της Ετερότητας.²⁹⁴

Λογοτεχνικοί τύποι (*Stock types*), «Ψευδοπολυφωνία» και το «Αλλιώς» του Bakhtin

Στη λογοτεχνική παράδοση απαντούν οι λεγόμενοι λογοτεχνικοί τύποι, δηλαδή τα τυποποιημένα προσχηματικά πρόσωπα *stock types, caracteres litteraires*.

[...]Από την αρχαιότητα, και κυρίως από την εποχή της ρωμαϊκής κωμωδίας, διαμορφώθηκε μια σειρά χαρακτηριστικών λογοτεχνικών τύπων, δηλαδή χαρακτηριστικών προσώπων, τα οποία επαναλαμβάνονταν στα έργα με ελάχιστες μεταβολές, χωρίς ιδιαίτερη συμμετοχή στο μύθο. Η παρουσία αυτών των χαρακτηριστικών προσώπων ή τύπων είναι ιδιαίτερα έντονη σε λογοτεχνικά είδη που προορίζονται για το ευρύτερο κοινό, όπως η κωμωδία και το λαϊκό μυθιστόρημα. Τα προσχηματικά αυτά πρόσωπα (*stock types, caracteres litteraires*) εμπλουτίζονταν

²⁹¹Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, *Ο άλλος εν διωγμό: Η εικόνα του Εβραίου στη λογοτεχνία: ζητήματα ιστορίας και μυθοπλασίας*, Θεμέλιο, Αθήνα, 1998, σελ. 11.

²⁹²Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, *ό. π.*, σσ. 239, 241.

²⁹³Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, *ό. π.*, σελ. 242.

²⁹⁴Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, *ό. π.*, σελ. 276.

ανάλογα με την εποχή και δεν έπαψαν να χρησιμοποιούνται σε διάφορα λογοτεχνικά είδη.²⁹⁵

Μυθιστοριογράφοι, παρά την πρόθεση τους για πολυφωνία, εγκλωβίζουν τους μυθιστορηματικούς τους ήρωες σε προϋπάρχοντες λογοτεχνικούς τύπους με αποτέλεσμα όλοι οι λόγοι να υποτάσσονται σε μια φωνή που καλύπτει όλες τις άλλες. Αυτό ο Bakhtin το ονόμασε ψευδο-πολυφωνία.²⁹⁶ Σε αντίθεση με την ψευδο-πολυφωνία το «αλλιώς» περιλαμβάνει όλα τα υλικά του μυθιστορήματος στο μορφολογικό επίπεδο, μεταξύ άλλων και τα πρόσωπα, και καλείται να διαφέρουν όλοι και όλα από το προσδοκώμενο και το σύνηθες, «να διεγείρουν τη σκέψη, να την ξαφνιάσουν και να τη δραστηριοποιήσουν- δηλαδή να δραστηριοποιήσουν τον λόγο του άλλου».²⁹⁷

Μια ιδιαίτερη φόρμα της εικόνας : Στερεότυπο

Στις κοινωνικές επιστήμες ο όρος στερεότυπο αναφέρεται σε ανθρώπινες ομάδες και έχει συνδεθεί με τη φυλετική προκατάληψη. Αναφέρεται σε συλλογικές παραστάσεις που κυκλοφορούν σε μια κοινότητα και εντοπίζονται σε διαφορετικά κείμενα. Ο όρος στερεότυπο έχει συνδεθεί με το Walter Lippmann, ο οποίος επεσήμανε ότι αντιλαμβανόμαστε την πραγματικότητα μέσα από εικόνες που είναι σχηματισμένες ήδη στα κεφάλια μας (*pictures in our heads*).²⁹⁸ Τα στερεότυπα είναι μια «ακατέργαστη ομάδα νοητικών απεικονίσεων του κόσμου», προκατασκευασμένες ιδέες «που δεν στηρίζονται στην εμπειρία,

²⁹⁵ Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, *ό. π.*, σελ. 112.

²⁹⁶ Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, *ό. π.*, σελ. 260.

²⁹⁷ Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, *ό. π.*, σελ. 262.

²⁹⁸ Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, *ό. π.*, σσ. 157-158.

[...] Στις κοινωνικές επιστήμες, ο όρος στερεότυπο αναφέρεται σε ανθρώπινες ομάδες : εθνότητες, έθνη, τάξεις, φύλα και έχει συνδεθεί με την φυλετική προκατάληψη. Πρόκειται για τις συλλογικές παραστάσεις που κυκλοφορούν στην κοινότητα και εντοπίζονται στα πιο διαφορετικά κείμενα, και όχι μόνο στα λογοτεχνικά. [...] Ο όρος στερεότυπο έχει συνδεθεί με τον Walter Lippmann, ο οποίος επεσήμανε, στο έργο του *Η δημόσια γνώμη* (1922), ότι αντιλαμβανόμαστε την πραγματικότητα μέσα από εικόνες που είναι σχηματισμένες ήδη στα κεφάλια μας (*pictures in our heads*), εικόνες από δεύτερο χέρι, που διαμεσολαβούν στη σχέση μας με το πραγματικό. Στην πραγματικότητα δεν αντιλαμβανόμαστε παρά εκείνο που ο πολιτισμός στον οποίο ανήκουμε έχει προσδιορίσει από πριν για μας.

[...] Για τη ψυχολογία, το στερεότυπο είναι μια ιδέα που υπάρχει εκ των προτέρων και, χωρίς να έχει αποκτηθεί από την εμπειρία, επιβάλλεται στα μέλη μιας ομάδας και έχει τη δυνατότητα να αναπαράγεται χωρίς να μεταβάλλεται. Πρόκειται δηλαδή για μια ψευδή ταξινομική έννοια, απλή και αδιαφοροποίητη, παραπλανητική και από δεύτερο χέρι, που αντιστέκεται στις μεταβολές. Τα στερεότυπα που αφορούν κοινωνικές ομάδες στηρίζονται σε γενικεύσεις, αποδίδοντας σ' αυτές γενικά, πάγια και σταθερά επαναλαμβανόμενα χαρακτηριστικά για όλα τα μέλη μιας δοσμένης ομάδας, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι παραλλαγές που υπάρχουν ανάμεσα στα μέλη αυτής της ομάδας, δηλαδή χωρίς τον παράγοντα της εξατομίκευσης του ανθρώπινου προσώπου.

δεν έχουν συγκεκριμένα θεμέλια, κυριαρχούν στα μέλη μιας ομάδας και έχουν τη δυνατότητα να αναπαράγονται αμετάβλητες». ²⁹⁹

Τα στερεότυπα αποτελούν μορφή κατηγοριοποίησης, τακτοποιημένη, περισσότερο ή λιγότερο συμπαγής εικόνα του κόσμου, προσαρμόζουν τη στέψη κατά τρόπο συλλεκτικό και επιμεριστικό με αποτέλεσμα να την αλλοιώνουν και να την παραμορφώνουν, εκφράζουν και εξυπηρετούν τα κοινωνικοπολιτικά και οικονομικά συμφέροντα, συνδέονται με ρόλους ανάλογα με τις κοινωνικές προσδοκίες, και αλλάζουν κάτω από διαφορετικά κοινωνικά συστήματα. Προηγούνται από τη χρήση της λογικής, συνεπάγονται μόνο απόψεις σχετικά με διαφορές μεταξύ ομάδων και δεν συνοδεύονται απαραίτητα από θετικές ή αρνητικές κρίσεις. ³⁰⁰

²⁹⁹Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, *ό. π.*, σσ. 160-161.

[..]Η θεωρία της λογοτεχνίας και της επικοινωνίας χρησιμοποιεί τον όρο στερεότυπο με τη σημασία που αποκτά στην ψυχολογία, στην οποία τα στερεότυπα ορίζονται ως προκατασκευασμένες ιδέες που δεν στηρίζονται στην εμπειρία, δεν έχουν συγκεκριμένα θεμέλια, κυριαρχούν στα μέλη μιας ομάδας και έχουν τη δυνατότητα να αναπαράγονται αμετάβλητες. Μέσα από τις προκατασκευές αυτές αναφέρεται ο λόγος για τον Άλλο. Η δημιουργία των στερεοτύπων τοποθετείται στο στάδιο της αναγνώρισης του κόσμου και του εαυτού στην παιδική ηλικία, και στις διαδικασίες που αυτή συνεπάγεται, δηλαδή στη διάκριση καλού και κακού, «επιτρεπτού» και «απαγορευμένου».

³⁰⁰Walter Lippmann, *Κοινή γνώμη*, Κάλβος, Αθήνα, 1988, σελ. 94, 97.

Ευαγγελία Κανταρτζή, *Εικόνα της γυναίκας : Διαχρονική έρευνα των αναγνωστικών βιβλίων του Δημοτικού Σχολείου*, Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 1991, σσ. 29-30.

5. Σκοποί και στόχοι της έρευνας

Η Κύπρος εν έτη 2018 παραμένει ημικατεχόμενη και οι ποικίλες νοηματοδοτήσεις των όρων «Κυπριακό Πρόβλημα», «Κυπριακό Ζήτημα», «δίκαιη λύση του Κυπριακού Προβλήματος» αποτυπώνουν τα ποικίλα ρεπερτόρια λόγων που επιστρατεύονται τόσο από τις δύο κοινότητες όσο και από το εσωτερικό της κάθε κοινότητας. Η εργασία αυτή εστιάζεται σε μια συγκεκριμένη πτυχή του Κυπριακού, στα τρία πρώτα χρόνια της Κυπριακής Δημοκρατίας, δεδομένου ότι η περίοδος 1960-1963 αποτελεί το αποτυχημένο στοίχημα «για ένα δικοινοτικό, δημιουργικό κράτος», μιας και η ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας δεν σηματοδοτεί μία σειρά αλλαγών στο λόγο που αρθρώνουν τα μέλη των δύο κοινοτήτων.³⁰¹

Μέσα από ένα ετερογενές ποιοτικό υλικό που αντλήθηκε από κυπριακά κειμενικά είδη της περιόδου 1960-1963 (ελληνόφωνα και τουρκόφωνα), από άτομα που ζουν «εν ιδεολογία», καταγράφονται ποικίλα ρεπερτόρια λόγων, οι ρηματικές πρακτικές και οι ιδεολογικές, πολιτικές συνέπειες αυτών των ρηματικών πρακτικών με σκοπό να αποδομηθούν και να ανιχνευτούν οι τροπισμοί με τους οποίους η έννοια της Ετερότητας στο κυπριακό συγκείμενο συμπλέκεται με την απονομιμοποίηση της Πολιτότητας.

Η εξέταση της λογοτεχνικής παραγωγής, των λογοτεχνικών εικόνων του Άλλου, των ιδεολογικών τους απηχίσεων,³⁰² με ανάλογες εικόνες του Άλλου σε σύγχρονες πολιτισμικές μαρτυρίες π.χ. στον τύπο, στα σχολικά εγχειρίδια, στα κοινοβουλευτικά πρακτικά είναι επιβεβλημένη, καθότι ο ερευνητής αφενός πρέπει «να εγγράψει τη λογοτεχνική σκέψη σε μια γενική ανάλυση που αφορά τον πολιτισμό μιας ή περισσότερων κοινωνιών»,³⁰³ και αφετέρου τοιουτοτρόπως δύναται να μετριάσει τα όποια προβλήματα υποκειμενικότητας, δεδομένου ότι οι ποιοτικές ερμηνευτικές μέθοδοι έρευνας συνδέονται με την έννοια της υποκειμενικότητας.

³⁰¹ [...] Η λύση του Κυπριακού Προβλήματος κρύβεται εν μέρει στον σύντομο βίο του ανεπιθύμητου βρέφους. Βλ. Νίκος Στέλιος, *ό. π.*, σελ. 213.

³⁰² Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, *ό. π.*, σελ. 247.

³⁰³ Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, *ό. π.*, σελ. 246.

[...] Τα «σύνθετα είδη λόγου» (για παράδειγμα το μυθιστόρημα, το θέατρο, ο πολιτικός και ο επιστημονικός λόγος, κτλ προκύπτουν από μια αρκετά σύνθετη διαδικασία πολιτισμικών (καλλιτεχνικών ιδεολογικο-κοινωνικών) ανταλλαγών, κυρίως στο επίπεδο του γραπτού λόγου. Η διαδικασία αυτή έχει δύο φάσεις : κατά την πρώτη, τα σύνθετα είδη απορροφούν «απλά είδη λόγου» πάσης φύσεως (τα οποία έχουν δημιουργηθεί και λειτουργούν σε διαφορετικές ως προς τα σύνθετα είδη, συνθήκες, δεδομένου ότι είναι άμεσα συνδεδεμένα με την κοινωνική πραγματικότητα και καλύπτουν βασικές και πιο αυθόρμητες επικοινωνιακές ανάγκες) και κατά τη δεύτερη τα μετατονίζουν. Βλ. Δημήτρης Αγγελάτος, *Η "φωνή" της μνήμης : Δοκίμιο για τα λογοτεχνικά είδη*, Νέα Σύνορα, Αθήνα, 1997, σελ.160.

Οι αναγνώσεις του ποιοτικού υλικού όπως και τα όποια συμπεράσματα του ερευνητή πρέπει να συνυπολογίζουν το τρίπτυχο εξουσία-γνώση-λόγος.³⁰⁴ Δεν ερευνάται η ορθότητα ή μη των λόγων του πρωτογενούς υλικού. Ο στόχος είναι να διερευνηθούν οι κοινωνικές συνέπειες των διαφόρων ρηματικών παραστάσεων της πραγματικότητας, να αποδομηθούν μύθοι που ως μετέωρα σημαίνουν στα πλαίσια του Κυπριακού Προβλήματος επενδύονται με διαφορετικά περιεχόμενα από τις δύο κοινότητες, συμβάλλοντας στην περαιτέρω κατανόηση της πολιτικής κουλτούρας των δύο κοινοτήτων και του Κυπριακού Προβλήματος γενικότερα. Στα πλαίσια της κατανόησης της πολιτικής κουλτούρας των δύο κοινοτήτων θα αποτυπωθεί και ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα του λογοτεχνικού, πολιτικού, δημοσιογραφικού, σχολικού λόγου της Τουρκικής Κοινότητας, μιας κοινότητας που έχει συγκροτηθεί ως «*το βουβό σώμα της Κύπρου*».³⁰⁵ Στόχος της παρούσας διατριβής είναι παράλληλα με το διχοτομικό λόγο του Άλλου, που ποικιλοτρόπως έχει αναπαραχθεί σε ελληνόφωνα κειμενικά είδη, να προβληθούν και άλλα ρεπερτόρια λόγων που συγκροτούν τα ίδια τα μέλη της Τουρκικής Κοινότητας.

³⁰⁴Louise Phillips & Marianne W. Jorgensen, *ibid*, p. 14.

³⁰⁵Πρόλογος Σίας Αναγνωστοπούλου στο Νίκος Στέλγιας, *Ο θάνατος του ανεπιθύμητου βρέφους:...*, ό. π., σελ. 15.

6. Ερευνητικά Ερωτήματα – Υποθέσεις

Βασικό ερώτημα στην παρούσα ερευνητική διαδικασία αποτελεί το πώς οι πολίτες της Κυπριακής Δημοκρατίας αντιλαμβάνονται τη διαμορφωθείσα πραγματικότητα μετά τις Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου και την ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας. Γίνεται προσπάθεια να μελετηθούν οι τρόποι με τους οποίους τα υποκείμενα της μελέτης, δηλαδή αυτοί που αρθρώνουν λόγο, κατασκευάζουν την έννοια του εθνικού «Άλλου», μέσω της άρθρωσης ενός λόγου προκειμένου να συγκροτήσουν τους ιδιαίτερους τρόπους που ερμηνεύεται η πραγματικότητα. Εξετάζονται οι σχηματισμοί του λόγου που συγκροτούν τα υποκείμενα σχετικά με την Ετερότητα και την Πολιτότητα.

Η διατριβή καλείται να εξετάσει σε ποιο πλαίσιο παρουσιάζεται ο Άλλος (ιδιότητα, χαρακτηριστικό ανθρώπου, κατάσταση, δραστηριότητα, συμπεριφορά, υλικός πολιτισμός). Με ποιους τροπισμούς «ενδύονται» ή «εκδύονται» την Πολιτότητα οι δύο κοινότητες της Κύπρου; Ποιες πληροφορίες μπορούμε να αντλήσουμε από το υπό εξέταση υλικό που αφορούν το ιστορικό, κοινωνικό, πολιτικό, πολιτισμικό συγκείμενο και σχετίζονται με το δίπολο Εαυτός-Άλλος;

Πώς εισάγεται ο Άλλος σ' ένα λογοτεχνικό κείμενο; Με βάση τις αφηγηματικές ακολουθίες πώς κατανέμεται η σειρά του Εγώ vs Άλλος; Πώς συγκροτείται ο χώρος του Άλλου και ποιες οι διαδικασίες οργάνωσης του; Πώς συγκροτούνται οι πράξεις εκφώνησης της Ετερότητας μέσα από τα χαρακτηριστικά, τα κοστούμεια, τις χειρονομίες, τον τρόπο ομιλίας και ό, τι άλλο αποτελεί διαχωριστική γραμμή; Σε ποιους πολιτισμικούς μύθους στηρίζεται το εκάστοτε σενάριο και κατά πόσο σενάρια ανατρέπουν τους πολιτισμικούς μύθους; Ποιο είναι το σύστημα αξιών του Άλλου;

Ποιοι λόγοι συνυπάρχουν ο ένας δίπλα στον άλλο ή μάχονται μεταξύ τους για το δικαίωμα να καθορίσουν την αλήθεια σε σχέση με την Πολιτότητα του Άλλου; Ποιοι κανόνες διαμόρφωσης ενός σχηματισμού του λόγου επιτρέπουν κάποιες αποφάνσεις να εμφανίζονται σε συγκεκριμένα πλαίσια; Ποιες οι πολιτικές αποτιμήσεις των ιδεολογικών συνεπειών των λόγων σε σχέση με την Πολιτότητα; Με ποιους τροπισμούς αναγορεύεται το υποκείμενο σε φορέα δράσης, ηθικό υποκείμενο δράσης ή παθητικό υποχείριο; Ποιες συγκεκριμένες θέσεις υποκειμένου υιοθετούν σκόπιμα και ενεργητικά τα άτομα; Με ποιους τρόπους τα υποκείμενα παίρνουν το δικαίωμα της ομιλίας; Με ποιους εναλλακτικούς λόγους τα υποκείμενα του λόγου θα μπορούσαν να είχαν κατασκευαστεί; Πώς συνδέονται ή δεν συνδέονται τα συμβάντα και οι διαδικασίες με τα υποκείμενα και τα αντικείμενα και

ποια η ιδεολογική συνέπεια των γραμματικών μορφών; Ποιος ο βαθμός διαρρηματικότητας και διακειμενικότητας στα κείμενα που εξετάζονται; Εντοπίζεται αναπαραγωγή λόγων ή αλλαγή λόγων μέσα από νέα συνδυαστικά στοιχεία;

Η βασική υπόθεση εργασίας της διατριβής είναι ότι η μελέτη του λόγου του Άλλου δύναται να ανατρέψει τα ρεπερτόρια λόγων και μύθων που συγκροτεί στο λόγο της η κάθε κοινότητα για την άλλη κοινότητα, καταδεικνύοντας τους μύθους που συγκροτούν το Κυπριακό Πρόβλημα.

Σε σχέση με τα επιμέρους ερευνητικά ερωτήματα η βασική υπόθεση εργασίας της διατριβής είναι ότι το ποιοτικό υλικό θα καταδείξει μια παραδοξότητα. Παρά το γεγονός ότι έπρεπε η εκπαίδευση να είχε διαδραματίσει ένα καθοριστικό ρόλο για την ανάπτυξη της υγιούς Πολιτότητας στα πλαίσια της δικοινοτικής δημοκρατίας,³⁰⁶ οπτική η οποία απαιτούσε και τη συστράτευση των άλλων πολιτικών, κοινωνικών θεσμών και δυνάμεων, τα εθνικά όνειρα κατέστησαν την ενεργή Πολιτότητα ασύμβατη με την Ετερότητα.

³⁰⁶Ευθυμία Χρίστου, «Η έννοια της πολιτότητας και η εκπαίδευση του πολίτη», Ν. Τσαγγαρίδου, Σ. Συμεωνίδου, Κ. Μαύρου, Ε. Φτιάκα & Λ. Κυριακίδης, *Διαχείριση Εκπαιδευτικής Αλλαγής: Έρευνα, Πολιτική, Πράξη*, Πρακτικά 11^{ου} Συνεδρίου Παιδαγωγικής Εταιρείας Κύπρου, 4-5 Ιουνίου 2010, Πανεπιστήμιο Κύπρου, Λευκωσία, 2010, σσ. 66-73.

7. Το υπό έρευνα υλικό και τα κριτήρια επιλογής του

Το ποιοτικό υλικό αντλήθηκε από άτομα που ζουν «εν ιδεολογία», δηλαδή σε μια καθορισμένη παράσταση του κόσμου, της οποίας «η φανταστική παραμόρφωση εξαρτάται από την επίσης φαντασική σχέση του ατόμου με τις συνθήκες ύπαρξής του».³⁰⁷ Τόσο τα λογοτεχνικά εγχειρήματα όσο και τα βιβλία ποικίλης ύλης αποτελούν μία μεγάλη ποικιλία κειμένων που απηχούν τις συλλογικές παραστάσεις,³⁰⁸ έχουν σκοπό να ενισχύουν την «ιδεολογική απήχηση»³⁰⁹ και οι φωνές τους να βρουν ένα «ευήκοον ους»,³¹⁰ δεδομένου ότι ο λόγος τους είθισται να απηχεί αυτόν της ομάδας στην οποία απευθύνεται.³¹¹

Αν και ορισμένες λογοτεχνικές μορφές προσφέρονται περισσότερο για στερεοτυπικές χρήσεις από ό, τι άλλες,³¹² αναντίρρητα τα λογοτεχνικά θέματα αποκαλύπτουν ποικίλες κοινωνικές συμπεριφορές.³¹³ Αποτελούν ένα σημαντικό πεδίο λόγου, εξουσίας και ιδεολογίας.

Το κύριο χαρακτηριστικό της λογοτεχνικής παραγωγής αμέσως μετά από ένα πόλεμο είναι λογοτεχνικά είδη όπως τα ημερολόγια, τα οδοιπορικά και τα χρονικά.³¹⁴ Έτσι την εν λόγω τριετία κυκλοφορούν μεταξύ άλλων : *Η Κυπριακή Βαστίλλη, Το τραγούδι των ξυπνημένων ανθρώπων, Απομνημονεύματα αγώνος Ε.Ο.Κ.Α. 1955-1959* κτλ.³¹⁵ Η αφήγηση ιστοριών πολέμου «είναι στοιχείο της κοινωνικής συνοχής, αφού κάθε ανθρώπινη κοινότητα σ' αυτές στηρίζεται, αυτές τη συνέχουν, και αυτές διατηρεί ως κληρονομιά».³¹⁶ Τα κείμενα των λογοτεχνών για ένα ιστορικό γεγονός αποτελούν μια μαρτυρία για την ιστορία των πράξεων, των ιδεών, των νοοτροπιών αλλά και των λογοτεχνικών ιδεών.³¹⁷

Πιο κάτω θα παρουσιαστούν οι ιδιαιτερότητες του κυπριακού λογοτεχνικού συγκείμενου και θα τεθούν οι βάσεις για να διασταυρωθεί αργότερα η λογοτεχνική εικόνα του Άλλου με σύγχρονες και παράλληλες μαρτυρίες.³¹⁸

³⁰⁷Louis Althusser, *Θέσεις (1964-1975)*, ό. π., σελ. 103.

³⁰⁸Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, ό. π., σελ. 25.

³⁰⁹Ο. π., σελ. 102.

³¹⁰Γιώργος Κεχαγιόγλου & Λευτέρης Παπαλεοντίου, ό. π., σελ. 469. Με αφορμή τις διακοινοτικές ταραχές του 1963 ο Παντελής Μηχανικός γράφει το ποίημα «Ωδή για ένα σκοτωμένο Τουρκάκι», όπου μεταξύ άλλων διαπραγματεύεται την ισότιμη αποδοχή του Άλλου, ποίημα το οποίο θα δημοσιευτεί με δέκα χρόνια καθυστέρηση. Οι Κεχαγιόγλου-Παπαλεοντίου αναφέρουν ότι το εν λόγω ποίημα «θα ενοχλούσε πολλούς στην Κύπρο της δεκαετίας του 60»

³¹¹Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, ό. π., σελ. 111.

³¹²Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, ό. π., σελ. 10.

³¹³Ο. π., σελ. 65.

³¹⁴Ο. π., σελ. 87.

³¹⁵Γιάννης Λεύκης, *Το τραγούδι των ξυπνημένων ανθρώπων κι άλλα ποιήματα*, Λεμεσός, 1963, σελ. 12.

³¹⁶Ο. π., σελ. 109.

³¹⁷Ο. π., σελ. 63.

³¹⁸Ο. π., σελ. 246.

Τα άρθρα, οι στήλες των ημερήσιων και των περιοδικών εντύπων αποτελούν αντιπροσωπευτικό δείγμα του δημοσιογραφικού λόγου που επιτελεί τη «λειτουργία της διαμεσολάβησης».³¹⁹

[...] ο δημοσιογραφικός λόγος διαμεσολαβεί μεταξύ της πραγματικότητας - έτσι όπως την αντιλαμβάνεται ή θέλει να την αντιλαμβάνεται ο παραγωγός του δημοσιογραφικού κειμένου - και του δέκτη, μεταξύ της κοινής γνώμης - όποια θεωρεί ως τέτοια ο πομπός- και του δέκτη, και σε τελευταία ανάλυση μεταξύ της γνώσης που αποκτά ο πομπός και της άγνοιας του δέκτη.

Από την άλλη τα πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων αποτελούν δείγμα της αξιοποίησης «του επιστημονικού πεδίου της κοινοβουλευτικής ιστορίας ως μεθόδου για την ερμηνεία του κυπριακού προβλήματος». Η κυπριακή κοινοβουλευτική ιστορία ως μεθοδολογικό εργαλείο, συνδυάζει στοιχεία «από τρεις τουλάχιστον επιστημονικούς κλάδους, την ιστορία, την πολιτική επιστήμη και τη συνταγματική πρακτική».³²⁰ Οι αντιλήψεις των βουλευτών που συμμετέχουν στις υπό μελέτη κοινοβουλευτικές συνεδριάσεις αποτελούν δείγμα των πρακτικών του πολιτικού λόγου, του λόγου της πολιτικής ελίτ των δύο κοινοτήτων.

Τέλος, τα σχολικά εγχειρίδια αποτελούν «πολιτικό, πληροφοριακό και παιδαγωγικό μέσο» και «προϊόν και παράγοντας κοινωνικών διαδικασιών».³²¹ Ο σχολικός λόγος μεταφέρει την «επίσημη επιδοκιμασία» και παρουσιάζεται «στην τάξη με ένα περίβλημα αυθεντίας σε παιδιά που δεν έχουν αποκτήσει ακόμη κριτική σκέψη».³²²

³¹⁹ Σωφρόνης Χατζησαββίδης, *Ελληνική γλώσσα και δημοσιογραφικός λόγος ...*, ό. π., σελ. 35.

³²⁰ Αχιλλέας Αιμιλιανίδης, *Κοινοβουλευτική συνύπαρξη...*, ό. π., σελ. 5.

³²¹ Κυρ. Μπονίδης & Ε. Χοντολίδου, «Έρευνα σχολικών εγχειριδίων : Από την ποσοτική ανάλυση περιεχομένου σε ποιοτικές μεθόδους ανάλυσης - Το παράδειγμα της Ελλάδας», Μιχάλης Ι. Βαμβούκας - Αντώνης Γ. Χουρδάκης (επιμέλεια), *Παιδαγωγική επιστήμη στην Ελλάδα και στην Ευρώπη: τάσεις και προοπτικές: Πρακτικά Ζ' διεθνούς συνεδρίου Ρέθυμνο 3-5 Νοεμβρίου 1995*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1997, σελ. 188.

³²² Ευαγγελία Κανταρτζή, «Τα στερεότυπα για το ρόλο των δύο φύλων μέσα από τις εικόνες των αναγνωστικών», *Σύγχρονη εκπαίδευση*, τ. 62, Ιανουάριος - Φεβρουάριος 1992, σελ. 59.

8. Η μεθοδολογία της ερευνητικής διαδικασίας -Μεθοδολογικά εργαλεία

Από την εισαγωγή έχει επισημανθεί ότι η παρούσα διατριβή μελετά πώς ο έντυπος λόγος της εποχής, όπως αποτυπώνεται μέσα από την εγχώρια λογοτεχνία, τον ημερήσιο τύπο, τα περιοδικά, τα έντυπα ποικίλης ύλης, τα πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων ακόμη και τα σχολικά εγχειρίδια, αποδίδει την πρώτη προσπάθεια δικαιοδικής συνύπαρξης στα πλαίσια του συντάγματος, μέσα από τον τρόπο που συγκροτεί την εικόνα του Άλλου, «του εθνικού εταίρου» και τους τροπισμούς με τους οποίους «ενδύεται» ή «εκδύεται» την Πολιτότητα.

Η παρούσα εργασία στο πρώτο της μέρος (κεφ. 2-3) έχει ως αντικείμενο της την παρουσίαση των εσωτερικών δυναμικών συντελεστών (Ελληνική Κοινότητα & Τουρκική Κοινότητα) και του ιστορικού πλαισίου με αναφορές στο πολιτικό, οικονομικό και εκπαιδευτικό-πολιτιστικό συγκείμενο. Το δεύτερο της μέρος (κεφ. 4-7) έχει ως αντικείμενο την παρουσίαση των συνθηκών διαμόρφωσης και των τυπικών χαρακτηριστικών του ερευνώμενου υλικού (σχολικά εγχειρίδια, λογοτεχνία-βιβλία ποικίλης ύλης, ημερήσιος τύπος-περιοδικός τύπος, πρακτικά κοινοβουλευτικών συνεδριάσεων). Το τρίτο της μέρος (κεφ. 8-9) έχει ως αντικείμενο την παρουσίαση των τροπισμών συγκρότησης της Ετερότητας και των τροπισμών νομιμοποίησης και απονομιμοποίησης της Πολιτότητας στο κυπριακό συγκείμενο. Τέλος το τέταρτο της μέρος (κεφ. 10) έχει ως αντικείμενό την παρουσίαση των συμπερασμάτων.

Για την εξέταση των πρακτικών των κοινοβουλευτικών συνεδριάσεων αξιοποιήθηκε το αρχείο της Βιβλιοθήκης της Βουλής των Αντιπροσώπων και συγκεκριμένα οι τόμοι *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων (16 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960)*, *(16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960)*, *(Α' Βουλευτική περίοδος-Σύνοδος Α' 1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961)*, *(Α' Βουλευτική περίοδος-Σύνοδος Β' 16 Αυγούστου 1961- 31 Δεκεμβρίου 1961)*, *(Α' Βουλευτική περίοδος-Σύνοδος Β' 1 Ιανουαρίου 1962-15 Αυγούστου 1962)*, *(Α' Βουλευτική περίοδος-Σύνοδος Γ' 16 Αυγούστου 1962 -31 Δεκεμβρίου 1962)*, *(Α' Βουλευτική περίοδος-Σύνοδος Γ' 1 Ιανουαρίου 1963- 15 Αυγούστου 1963)* και *(Α' Βουλευτική περίοδος-Σύνοδος Δ' 16 Αυγούστου 1963-31 Δεκεμβρίου 1963)* που εκδόθηκαν από το τυπογραφείο της Κυπριακής Δημοκρατίας την περίοδο 1963-1992. Στα πλαίσια της παρούσας διατριβής μελετήθηκαν τεύχη κυπριακών περιοδικών, που φυλάσσονται κυρίως στη Βιβλιοθήκη του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', όπως *Απόστολος Βαρνάβας* Ιανουάριος 1960-Αύγουστος 1963, *Επετηρίς Παιδαγωγικής Ακαδημίας Κύπρου* 1960-1962, *Καιροί της Κύπρου*, *Κυπριακή Εκπαίδευσις*, *Κυπριακά Χρονικά* Νοέμβριος 1960-Οκτώβριος 1963, *Κυπριακαί Σπουδαί* 1960-

1963, *Μαθητική Εστία 1960-1963*, *Μαθητικοί Αντίλαλοι Οκτώβριος 1962–Φεβρουάριος 1964*, *Μόρφωσις 1960-1963*, *Νέα Αγροτική Επιθεώρησις Ιανουάριος 1960 - Απρίλιος 1963*, *Νέα Εποχή*, *Δελτία Ομίλου Παιδαγωγικών Ερευνών 1962-1963*, *Παιδική Χαρά Μάρτιος 1962-Απρίλιος 1963*, *Πνευματική Κύπρος 1960-1963* και *Φιλολογική Κύπρος 1960-1963*. Παράλληλα αποδελτιώθηκαν οι καθημερινές εφημερίδες *Ελευθερία* και *Halkın Sesi* (15 Αυγούστου 1960- 20 Δεκεμβρίου 1963), που αρχειοθετούνται στο Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών.

Η ανασκόπηση των Δελτίων της Βιβλιογραφικής Εταιρείας Κύπρου των ετών 1960-1963 και η αξιοποίηση του αρχείου της Σεβέρειου Βιβλιοθήκης, της Βιβλιοθήκης της Φανερωμένης, του Πανεπιστημίου Κύπρου και της Milli Kütüphanesi-Atatürk Kültür Merkezi συνέβαλαν ούτως ώστε να εντοπιστούν λογοτεχνικά και βιβλία ποικίλης ύλης που εκδόθηκαν την εν λόγω περίοδο.

Τέλος σε σχέση με τα σχολικά εγχειρίδια αξιοποιήθηκε το αρχείο που διατηρεί η Σεβέρειος Βιβλιοθήκη και η Milli Kütüphanesi-Atatürk Kültür Merkezi. Σποραδικά εγχειρίδια εντοπίζονται και στη Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Κύπρου, στην Κυπριακή Βιβλιοθήκη και στη Δημοτική Βιβλιοθήκη Λάρνακας.

Η συστηματοποίηση εννοιολογικών κατηγοριών συνέβαλε στην αποδελτίωση του υλικού. Η ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων μέσω της τυπολογικής ανάλυσης *typology* αφορά στη δόμηση του υλικού σε κατηγορίες ή θεματικά πεδία.³²³ Η κωδικοποίηση του ποιοτικού υλικού με τη θεωρητική-ερμηνευτική κωδικοποίηση *theoretical hermeneutical coding* στοχεύει στην απόδοση νοήματος στα ποιοτικά δεδομένα, το οποίο να αναφέρεται σε ερμηνείες, ιδέες, αντιλήψεις και αναπαραστάσεις.³²⁴ Η διάκριση σε κατηγορίες αποτελεί την πεμπουσία της Ανάλυσης Περιεχομένου, καθώς το σύστημα των κατηγοριών χρησιμεύει ως πλαίσιο για τη διαλογή του αναλυτέου υλικού. Οι κατηγορίες που δημιουργήθηκαν με βάση τα ερευνητικά ζητούμενα είναι οι ακόλουθες : «*Ταυτοτική συγκρότηση Εαυτού*», «*Ταυτοτική συγκρότηση Άλλου*», «*Πολιτικό συγκείμενο*», «*Οικονομικό συγκείμενο*», «*εκπαιδευτικό-πολιτιστικό συγκείμενο*», «*εθνοτική Ετερότητα*», «*θρησκευτική Ετερότητα*», «*γλωσσική Ετερότητα*», «*κοινωνικοταξική διαρθρωτική Ετερότητα*», «*Πράξεις εκφώνησης της Ετερότητας*», «*Σφαίρες συμπερίληψης (inclusion) της Πολιτότητας (citizenship)*», «*Σφαίρες αποκλεισμού (exclusion) της Πολιτότητας (citizenship)*».

³²³Θεόδωρος Ιωσηφίδης, *ό. π.*, σελ. 176.

³²⁴Θεόδωρος Ιωσηφίδης, *ό. π.*, σελ. 183.

Κάτωθι παρουσιάζονται τα βασικά θεωρητικά εργαλεία που καθοδηγούν και βάσει των οποίων αναλύονται τα αποτελέσματα της έρευνας. Αξιοποιήθηκαν σε σχέση με το θεωρητικό υπόβαθρο φιλοσοφικές παραδοχές για το ρόλο της γλώσσας στην κοινωνική κατασκευή του κόσμου χωρίς όμως να ακολουθηθούν πιστά μεθοδολογικές οδηγίες και ειδικές τεχνικές ανάλυσης. Το φιλοσοφικό οπλοστάσιο του Κοινωνικού Κονστρουξιονισμού θα αναδείξει νέες συνδηλώσεις που η μονόπλευρη περιγραφική-ιστορική ανάλυση θα αδυνατούσε να αναδείξει.³²⁵

Η ποιοτική ανάλυση επιμένει στην αναγκαιότητα να υπολογισθεί το υπονοούμενο, το υποβόσκον, το υφέρπον περιεχόμενο, το «μη-ειπωμένο» και τα συμφέροντα που εξυπηρετεί.³²⁶ Το ενδιαφέρον στρέφεται περισσότερο στο καινούριο ανεξάρτητα από τη συχνότητα που απαντά.³²⁷ Βασικό ζητούμενο είναι οι τρόποι εκφοράς του λόγου (πώς χρησιμοποιείται η γλώσσα, από ποιους, για ποιους λόγους, πότε),³²⁸ η μελέτη λέξεων επιβαρηνμένων με συγκεκριμένα νοηματικά πλέγματα που επιδέχονται κυρίαρχες ερμηνείες, όπως «μειονότητα», «σύννοικοι», «τρομοκράτες»,³²⁹ και πώς διαμορφώνονται συγκεκριμένες αντιλήψεις και ιδέες.³³⁰

Πέρα από την περιγραφική, ιστορική, ερμηνευτική μέθοδο γνωστή από την παράθεση ιστορικών πηγών σε ιστορικές μελέτες,³³¹ που αξιοποιείται στο πρώτο μέρος όπου επιχειρείται με βάση το υπό εξέταση υλικό η ανασύνθεση του πολιτικού, οικονομικού και πολιτισμικού συγκείμενου όπως και η σκιαγράφηση των δύο βασικών εσωτερικών δυναμικών συντελεστών, μέσα από μια πολυμεθοδολογική ερευνητική στρατηγική *mixed method research*,³³² μέσα από την επιστράτευση ποικίλων ερευνητικών εργαλείων, όπως της Ανάλυσης Λόγου, της Ανάλυσης Περιεχομένου και της εικονολογικής έρευνας, αλλά του θεωρητικού πλαισίου που συνδέεται με τους όρους «*Otherness*» και «*Orientalism*», η παρούσα διατριβή στοχεύει να παρουσιάσει πώς λειτουργούν συνδυαστικά η Ποιοτική Ανάλυση Περιεχομένου, η Ανάλυση Λόγου αλλά και η εικονολογική έρευνα, και πώς μπορεί αυτός ο συνδυασμός να συμβάλλει πληρέστερα στην ανίχνευση της ιδεολογίας

³²⁵Louise Phillips & Marianne W. Jorgensen, *ibid*, p. 4.

³²⁶Michel Foucault, *Η αρχαιολογία της γνώσης*, ό. π., σελ. 41.

³²⁷Κυρ. Μπονίδης & Ε. Χοντολίδου, ό. π., σελ. 198.

³²⁸Θεόδωρος Ιωσηφίδης, ό. π., σελ. 151.

³²⁹Θεόδωρος Ιωσηφίδης, ό. π., σελ. 152.

³³⁰Θεόδωρος Ιωσηφίδης, ό. π., σελ. 45.

³³¹Κυρ. Μπονίδης & Ε. Χοντολίδου, ό. π., σελ. 197.

³³²Θεόδωρος Ιωσηφίδης, ό. π., σελ. 274.

διεπιστημονικότητα Βλ. Βαγγέλης Καλότυχος, «Η Κύπρος και ο Λαός της: Έθνος, Ταυτότητα και Εμπειρία σε μια Μη-Φαντασιακή Κοινότητα (1955-1997)», *Σύγχρονα Θέματα*, τ. 68-70, 1999, σελ. 45.

των κειμενικών ειδών και να καταδείξει τους τροπισμούς με τους οποίους ο Άλλος εκδύεται την Πολιτότητα.

Θα αξιοποιηθεί η εικονολογική έρευνα στα πλαίσια ανάλυσης της λογοτεχνικής παραγωγής του 1960-1963. Η εικονολογική έρευνα μπορεί να καταδείξει ιδέες και νοοτροπίες που κυριαρχούν σε μια δεδομένη ιστορική στιγμή και οι οποίες παράγουν και νομιμοποιούν τις εικόνες που περνούν στη λογοτεχνική παραγωγή. Αποτελεί εργαλείο για τη λογοτεχνική εικόνα του Άλλου, εργαλείο για τη μελέτη των εικόνων ως κατασκευών.³³³ Η εικονολογική ανάλυση, που αποτελεί μια γλωσσική εξήγηση της πραγματικότητας της συλλογικής αντίληψης του Άλλου, θα πραγματοποιηθεί εξετάζοντας την οργάνωση του κειμένου σε διάφορα επίπεδα : στο σημείο των λέξεων (χρήση βασικού λεξιλογίου), των ιεραρχήσεων και τέλος του σεναρίου. Βασικό ζητούμενο εξέτασης στην παρούσα διατριβή είναι οι πράξεις εκφώνησης της Ετερότητας.

Το θεωρητικό οπλοστάσιο της Ανάλυσης λόγου επικουρικά, ως μια δεύτερη ανάγνωση, θα καταδείξει σε επιλεγμένα αποσπάσματα τους τροπισμούς κατασκευής των εννοιολογικών κατηγοριών «Άλλος» και «Πολιτότητα». Θα προσφέρει τη δυνατότητα εστίασης και ανάδειξης των συνδηλώσεων, τους αποσιωπημένους λόγους, την καταγραφή και την ερμηνεία των ευκρινών και λανθανόντων νοημάτων, λαμβάνοντας υπόψη το συγκεκριμένο κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο. Αποφυσικοποιώντας την ιδεολογία, δεδομένου ότι η διδακτορική διατριβή επικεντρώνεται στην ιδεολογική λειτουργία του λόγου, της εικόνας, των λεκτικών σχηματισμών, και ερμηνεύοντας τα νοήματα που αποτυπώνουν με λανθάνοντα ή ρητό τρόπο στις αντιλήψεις θα αναδειχθούν οι συνδηλώσεις και θα αποδομηθούν πτυχές του Κυπριακού Προβλήματος και της πολιτικής κουλτούρας των δύο κοινοτήτων.

Έχει επισημανθεί ότι οι ερευνητές-αναλυτές, όταν ανήκουν συχνά και οι ίδιοι στο πολιτισμικό συγκείμενο που ερευνούν, δυσκολεύονται να εξετάσουν πώς και γιατί ορισμένες προτάσεις και όχι άλλες γίνονται αποδεκτές ως αληθείς ή φυσικοποιούνται. Δεν θα πρέπει να υποτιμηθεί ούτε το ιδεολογικό υπόβαθρο του ίδιου του ερευνητή, ούτε η αρχική επισήμανση στο τρίπτυχο εξουσία-γνώση-λόγος, και κατ' επέκταση το ενδεχόμενο να παραχθεί ένας ιδεολογικός λόγος από τον ίδιο τον ερευνητή. Τοιουτοτρόπως και ο ίδιος ο ερευνητής καλείται να συνυπολογίσει τις συνέπειες της δικής του συμβολής.³³⁴

³³³ Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, *ό. π.*, σελ. 241.

[...]Οι εικόνες που μελετά η πολιτισμική εικονολογία μπορούν να είναι εξίσου το έργο ενός συγγραφέα προσηλωμένου στα πολιτισμικά στερεότυπα όσο και ενός συγγραφέα που κρατά μια κριτική στάση απέναντι στις συλλογικές παραστάσεις. (σελ. 242.)

³³⁴ Louise Phillips & Marianne W. Jorgensen, *ibid*, pp. 21-22.

Πέρα από τις όποιες δυσκολίες στον εντοπισμό ενός αντιπροσωπευτικού τουρκόφωνου δείγματος, το μεγαλύτερο πρόβλημα στην υλοποίηση αυτού του στόχου έγκειται στο γεγονός ότι ο ερευνητής, που ανήκει στην άλλη κοινότητα, καλείται να μεταφέρει το ακριβές περιεχόμενο και τις συνδηλώσεις του εκάστοτε λόγου, εγχείρημα που ενέχει δυσκολίες.

Η μελέτη χρησιμοποιεί τους όρους "Έλληνες" και "Τούρκοι" για να περιγράψει τις δύο πληθυσμιακές ομάδες της Κύπρου. Η παράθεση αποσπασμάτων από πρωτογενείς ή δευτερογενείς πηγές ακολουθεί πιστά τα κείμενα, χωρίς παρέμβαση στη σύνταξη ή την ορθογραφία. Η μόνη διαφορά είναι ότι χρησιμοποιείται το μονοτονικό σύστημα.

Κεφάλαιο 2 :

Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές

1. Ελληνική Κοινότητα

1.1. Το όραμα της κυρίαρχης εθνοτικής ομάδας

[...]Γιατί οι πρόγονοί μου σέρνουν μαζί τους ξεφτισμένες σημαίες
[...] Και κάνουμε είδωλα τα λόγια των προγόνων μας¹

[...] Θα καθρεφτιστεί ξανά σ' αυτή την καρδιά η λαμπράδα του Απριλιού;²

Θεμελιώδες πολιτικό αξίωμα της Ελληνικής Κοινότητας είναι ότι η «ιστορία της Νήσου διακηρύττει περιτράνω με υπερηφάνειαν ότι είμεθα γέννημα και θρέμμα συνεχούς επαναστάσεως, τέκνα της αιωνίου φυλής των Ελλήνων, σάρκα από την σάρκα των, και οστούν εκ των οστών της Ελληνικής Πατρίδος», και ως τέτοιοι αξιούν την ενσωμάτωση με το μητροπολιτικό χώρο. Στην ελληνική ιστοριογραφία η 1^η Απριλιού 1955, που σηματοδοτεί την έναρξη του αγώνα της Εθνικής Οργάνωσης Κυπρίων Αγωνιστών (ΕΟΚΑ), ανοίγει «ένα ιδιαίτερο κεφάλαιο στην ιστορία των εθνικών αγώνων της Κύπρου».³ Στην πρώτη του προκήρυξη ο αρχηγός της ΕΟΚΑ Γεώργιος Γρίβας, ο οποίος υπέγραφε τις προκηρύξεις του με το ψευδώνυμο Διγενής, γνωστοποιούσε «Με την βοήθειαν του Θεού, με πίστιν εις τον τίμιον αγώνα μας, με την συμπαράστασιν ολοκλήρου του Ελληνισμού και με την βοήθειαν των Κυπρίων ΑΝΑΛΑΜΒΑΝΟΜΕΝ ΤΟΝ ΑΓΩΝΑ ΔΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΤΙΝΑΞΙΝ ΤΟΥ ΑΓΓΛΙΚΟΥ ΖΥΓΟΥ».⁴

Ο ενωτικός αγώνας που διενήργησε την περίοδο 1955-1959 υπό την καθοδήγηση της ΕΟΚΑ δεν ήταν ο πρώτος αγώνας. Στον ελληνικό ιστοριογραφικό λόγο η πρώτη ΕΟΚΑ ιδρύθηκε το 1931 με την οργάνωση *Εθνική Ριζοσπαστική Ένωσις Κύπρου* με πολιτική στόχευση την

¹Σοφοκλής Λαζάρου, *Ενδοσκόπιο : ποιήματα*, Κύπρος, 1961, σελ. 9.

²Ξάνθος Λυσιώτης, *Αποδημία*, ό. π., σελ. 44.

³Σπύρος Παπαγεωργίου (επιμ.), *Αρχείον των παράνομων εγγράφων του Κυπριακού αγώνος 1955-1959 : έγγραφα Διγενή, Ε.Ο.Κ.Α., Π.Ε.Κ.Α., Α.Ν.Ε. και ποικίλα άλλα*, Κ. Επιφανίου, Λευκωσία, 1984, σελ. 15.

⁴Σπύρος Παπαγεωργίου, *Αρχείον των παράνομων εγγράφων ...*, ό. π., σελ. 59.

«μετά του Ελληνικού πολιτειακού συνόλου ενόσσεως της Κύπρου».⁵ Αν εξαιρεθεί το αποτυχημένο βραχύβιο «*ξεσήκωμα του 1931*», η Βρετανική Αποικιοκρατική κυριαρχία μέχρι το 1955 κύλισε μέσα σε συνεχείς ειρηνικούς αγώνες για το εθνικό μέλλον του τόπου, με διαβήματα, με τις παραιτήσεις των Ελλήνων Βουλευτών του Νομοθετικού Συμβουλίου ως ένδειξη διαμαρτυρίας,⁶ με την έκφραση αλληλεγγύης και συμμετοχής στους εθνικούς αγώνες της Ελλάδας (π.χ. κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους),⁷ με πρεσβείες στο εξωτερικό, με την

⁵Μιχαήλ Ν. Πισσάς, *Το επαναστατικό πνεύμα των Κυπρίων*, Αλεξάνδρεια, 1962, σελ. 23.

⁶Θεσμικό εφεύρημα, υποτυπώδες νομοθετικό σώμα της βρετανικής αποικιοκρατίας στην Κύπρο από το 1878-1931 που λαμβάνουν μέρος και Κύπριοι, με συγκεκριμένη αριθμητική αναλογία μεταξύ των δύο κοινοτήτων, «*δια νομοθετικών μέτρων μεταρρυθμίσεις ή συμπλήρωσις του διοικητικού συστήματος*», νόμων και διαταγμάτων που θα διασφαλίζουν την ειρήνη, την τάξη και την καλή διοίκηση. Βλ. Φίλιος Ζαννέτος, *Ιστορία της νήσου Κύπρου*, τ. Β', Εκδόσεις Κ. Επιφανίου, Λευκωσία, 1997, σσ. 73, 74, 162, 278.

[...] *Η παραχώρηση του Νομοθετικού Συμβουλίου στην Κύπρο αποτελούσε μια προσπάθεια των Βρετανών να δημιουργήσουν στους κατοίκους την εντύπωση της ενεργής τους συμμετοχής στις λειτουργίες της διοίκησης, χωρίς όμως σε κανένα σημείο να αποκτήσουν ουσιαστικό ρόλο στη διακυβέρνηση του νησιού.*

[...] *Εντούτοις, σύντομα το κοινό μέτωπο των αιρετών μελών διασπάστηκε, με την υιοθέτηση μιας «συμφεροντολογικής πολιτικής» από τους Οθωμανούς βουλευτές εντός του Συμβουλίου. Με την πάροδο του χρόνου, όμως, και την αύξηση του εθνικισμού στο νησί, η αγγλοτουρκική συνεργασία γινόταν όλο και πιο συχνή, ακόμα και σε νομοσχέδια ήσσονος σημασίας, με στόχο την παραχώρηση πολιτικών ανταλλαγμάτων από τους Βρετανούς εντός του Συμβουλίου.* (σσ. 161, 414)

[...] *Το πρώτο σοβαρό ζήτημα που απασχόλησε το Νομοθετικό Συμβούλιο και διατηρήθηκε σχεδόν καθ' όλη τη λειτουργία του, ήταν το σχετικό με το φόρο υποτελείας,* (σελ. 559)

[...] *Οι Έλληνες, πέραν του ενωτικού ζητήματος, επέμεναν στην επιβολή της «αρχής της αναλογικότητας» εντός της διοίκησης,* (σελ. 561)

[...] *Δεν είναι τυχαίο ότι η επικράτηση ενός κλίματος συνεννόησης στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, με την προσέγγιση Βενιζέλου-Ατατούρκ, επί θητείας του Storrs, είχε τις επιπτώσεις της και στη συνεργασία Ελλήνων και Τούρκων βουλευτών στο Νομοθετικό Συμβούλιο.* (σελ. 560)

Βλ. Χρίστος Κ. Κυριακίδης, *Το Κυπριακό Νομοθετικό Συμβούλιο, 1878-1937: ίδρυση, λειτουργία και κοινοβουλευτικές αντιπαραθέσεις: συνταγματικές ελευθερίες υπό περιορισμό και αμφισβήτηση*, Βουλή των Αντιπροσώπων της Κυπριακής Δημοκρατίας, Λευκωσία, 2016.

Περικλής Μιχαηλίδης, *Στοιχειώδης τοπογραφία η πολιτική γεωγραφία της νήσου Κύπρου : προς χρήσιν ιδίως των μαθητών αυτής : μετά 40 εικονογραφιών*, Εκδόσεις Κυριακίδη, Λευκωσία, 2009, σελ. 41.

⁷Παύλος Τζεργιάς, «*Το απελευθερωτικό κίνημα των Κυπρίων (εικοστός αιώνας) : Μια ανασκόπηση*», στο Ιωάννης Θεοχαρίδης (επιμ.), *Πρακτικά του Τρίτου Διεθνούς Κυπριολογικού Συνεδρίου (Λευκωσία 16-20 Απριλίου 1996)*, τ. Γ' Νεότερο Τμήμα, Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, Λευκωσία, 2000-2001, σελ. 624.

[...] *Η συμμετοχή Κυπρίων στους ελληνικούς απελευθερωτικούς πολέμους και στα επαναστατικά κινήματα των ποικιλόνομων αλτρωτικών οργανώσεων της Κρήτης, της Θεσσαλίας και της Μακεδονίας ήταν συνεχής από την εποχή της επανάστασης του 1821.* Βλ. Πέτρος Παπαπολυβίου, *Η Κύπρος και οι Βαλκανικοί Πόλεμοι : Συμβολή στην ιστορία του κυπριακού εθελοντισμού*, Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών Κύπρου, Λευκωσία, 1997, σελ. 13

«*Ένας σημαντικός σταθμός στην ιστορία του κυπριακού εθελοντισμού ήταν η συμμετοχή στην κρητική επανάσταση του 1866-1869*». Βλ. Πέτρος Παπαπολυβίου, *Φαινόν σημείον ατυχούς πολέμου: Η συμμετοχή της Κύπρου στον Ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897*, Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών, Λευκωσία, 2001, σσ. 215-216.

Πέτρος Παπαπολυβίου (επιμ.), *Οι Κύπριοι εθελοντές του Β' Παγκοσμίου Πολέμου: Τα μητρώα, οι κατάλογοι και ο φόρος του αίματος*, Πολιτιστικές Υπηρεσίες, Λευκωσία, 2012, σσ. 548-552.

Κλεόβουλος Ι. Μυριανθόπουλος, *Ζωή και τάφος Χριστόδ. Σώζου*, Χρ. Γεωργίου, Λεμεσός, 1951, σελ. 40.

Στο ποίημα *Εις τον ηρωϊκός πεσόντα Χρ. Σώζου «επολέμησες μιάλην να δης Ελλάδαν»* Βλ. Βασίλης Μιχαηλίδης, *Ποιήματα*, Δημοτική Βιβλιοθήκη Λεμεσού, Λευκωσία, 1960, σελ. 61.

Λοΐζος Φιλίππου, *Κύπριοι αγωνισταί*, Ιερά Αρχιεπισκοπή Κύπρου, Λευκωσία, 1953, σελ. 3.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

ίδρυση το 1949 της Συντονιστικής Επιτροπής Κυπριακού Αγώνα (ΣΕΚΑ), τη διενέργεια του ενωτικού δημοψηφίσματος τον Ιανουάριο του 1950 και την προώθηση του Κυπριακού στον ΟΗΕ.⁸

Το όραμα της Ελληνικής Κοινότητας,⁹ ως της κυρίαρχης εθνοτικής ομάδας του νησιού, εδράζεται και το προστάζει «ο αδέκαστος νόμος της Ιστορικής Αλήθειας» και η «στοιχειώδης Ανθρώπινη Αξιοπρέπεια»,¹⁰ είναι προϊόν συναισθήματος και όχι στρατηγικής,¹¹ αφού «εδώ κάθε ελληνική λέξη ήταν και μια πράξη πίστης, κάθε ελληνική χειρονομία και μια πρόκληση σ' όλους τους νόμους των ιστορικών πιθανοτήτων»,¹² ενώ ο πρόσφατος απελευθερωτικός αγώνας ξεπήδησε από τη «συνείδηση του εθνισμού»,¹³ χαρακτηρίζεται από μαζικότητα «γιατί με χέρια μιας Μαρούλλας, κάποιου Αντρέα, άναβε σε μια στιγμούλα τόση δα μέσ' στ' Ακρωτήρι έξη αεροπλάνα και τακανε λαμπάδες»,¹⁴ μα πάνω απ' όλα «πετρωμένο

[...] Στα νιάτα του ο Μπόζας πολέμησε στον Ελληνικό στρατό τους Βουλγάρους και τους Τούρκους. [...] Ήταν ο εθελοντής στρατιώτης «Μπόζας Ιωάννης». «Μπράβο ορέ Κυπριόπουλο», του φώναζε κτυπώντας τον στην πλάτη ο αξιωματικός. «Να δώση ο Θεός σύντομα να κατεβούμε και στο δικό σου το νησί» ξανασυμπλήρωσε.

Βλ. Σπύρος Παπαγεωργίου, *Τέσσερα διηγήματα*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1963, σελ. 8.

⁸Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 208.

Σπύρος Παπαγεωργίου, *Αρχείον των παράνομων εγγράφων ...*, *ό. π.*, σελ. 15.

⁹[...] Από πολέμους δεν ξέραμε. [...] Ένα όνειρο-παραμύθι-μνήμη βρισκόταν τυλιγμένο γύρω μας σαν ομφάλιος λώρος. Βλ. Ήβη Μελεάγρου, *Ανατολική Μεσόγειος*, Λευκωσία, 1969, σελ. 27.

Επίσημα η απαρχή του αιτήματος της Ένωσης ανάγεται στο 1830. Βλ. Pinar Erkem Gülboy, *a.g.e*, s. 197.

«As early as 1830, substantial sentiment was voiced on the Island for enosis.» Βλ. Thomas Ehrlich, *ibid*, p. 9.

Από το 1878 η ιδέα της Ένωσης καθίσταται πολιτικό ζήτημα. Βλ. Ιωσήφ Ιωσήφ, «Post-Colonial Period 1960-1974: Expectations and Failures», Μιχάλης Μιχαήλ & Αναστάσιος Τάμης (επιμ.), *Cyprus in the Modern World*, Vaniias, Thessaloniki, 2005, p. 53.

Παρουσίαση του ενωτικού αγώνα από το Βουλευτή Αθηνών Γιάννη Π. Κουτσοχέρα.

Βλ. Γιάννης Π. Κουτσοχέρας, *Το ιστορικό της Κύπρου: Πορεία προς την Ένωση*, Αθήνα, 1965.

Αλέξης Χρ. Αλέκου, *1948 : Ο ελληνικός εμφύλιος και η Κύπρος*, Power Publishing, Λευκωσία, 2012, σελ. 44.

¹⁰Αθηνά Ταρσούλη, *Κύπρος*, τ. Β', Εκδόσεις Άλφα, Αθήνα, 1963, σελ. 12.

«Η Ένωση έρχεται ως λογική και ηθική ιστορική αναγκαιότητα»

Βλ. Σάββας Λοϊζίδου, *Κύπρος μεγάλη ιδέα του ελληνισμού σήμερα*, Γραφείο Εθναρχίας, Λευκωσία, 1949, σελ. 8.

¹¹ «This was a policy dictated by sentiment rather than strategy»

Βλ. Νίκος Λανίτης, *Our destiny : A consideration of some crucial problems pertaining to Cyprus*, Nicosia, 1963, p. 5.

Αν και με την Ένωση θα συνεπαγόταν «η μετατροπή ενός λαού μ' έντονη και αναπτυγμένη προσωπικότητα σε πληθυσμό μακρινής επαρχίας ενός κράτους συγκεντρωτικού μ' απαρχαιωμένη γραφειοκρατία και με διάφορα πολιτικά και οικονομικά «κατεστημένα» που βλέπανε την Κύπρο απλώς σα χώρο επέχτασης των υπηρεσιών και των υποκαταστημάτων τους», οι Κύπριοι ήθελαν την Ένωση, κάτι το οποίο οι «Ελλαδικοί δε θέλησαν να το αντιληφθούν». Βλ. Αλέξανδρος Ξύδης, «Το ψυχολογικό πλέγμα», στο Αλέξανδρος Ξύδης, Σπύρος Λιναρδάτος, Κώστας Χατζηαργύρης (επιμ.), *Ο Μακάριος και οι σύμμαχοί του*, *ό. π.*, σελ. 32.

¹²Ρόδης Ρούφος, *Η χάλκινη εποχή : Το μυθιστόρημα του Κυπριακού αγώνα*, Βιβλιοπωλείον της "Εστίας", Αθήνα, 1960, σελ. 40.

¹³Γιώργος Φ. Πιερίδης, *Σκληροί καιροί : Διηγήματα*, Κέδρος, Αθήνα, 1963, σελ. 13.

¹⁴Γιάννης Κ. Παπαδόπουλος, *Τότε που πολεμούσαμε*, Πνευματική Κύπρος, Λευκωσία, 1963, σελ. 14.

Από την άλλη, ιστοριογραφικοί λόγοι αναφέρονται στον αποκλεισμό από τον ένοπλο αγώνα της ΕΟΚΑ τόσο του αριστερού κινήματος της Ελληνικής Κοινότητας όσο και της Τουρκικής Κοινότητας στο σύνολο της.

σχεδιασμένο από το Θεό».¹⁵ Την ίδια στιγμή το όραμα της Ένωσης επισκίαζε, απαξίωνε, υποτιμούσε τις αντιδράσεις της άλλης κοινότητας, οι δε αντιδράσεις της, οι «ξενοκίνητες» αντιδράσεις της εκλαμβάνονταν ως «αππόματα»,¹⁶ «τζι' οι Τούρτζιοι πión αππόνουνται, τζιαι κάμνουν παναῦρκα».¹⁷

Το αίτημα της Ένωσης, αν και δεν ήταν ένας γεωπολιτικός στόχος, αλλά η έκφραση «της διατήρησης του τρόπου ζωής»,¹⁸ η εκπλήρωση ενός «αρχαίου πόθου ιστορικός δικαιολογημένου»,¹⁹ όταν το εν λόγω αίτημα έφερε προ των πυλών τη διχοτόμηση του νησιού και το αιματοκύλισμα, φαίνεται ότι η Ελληνική Κοινότητα τάχθηκε υπέρ της ειρήνης, αν το τίμημα της Ένωσης ήταν η συνεχιζόμενη βία.²⁰ Παρά τις όποιες αναφορές «ο εθνικός οραματισμός θα πραγματοποιηθή μια μέρα»,²¹ το εν λόγω όραμα, μετά τις τελευταίες πολιτικές εξελίξεις, την υπογραφή των Συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου και τη δημιουργία της Κυπριακής Δημοκρατίας, είχε κατακουρελιαστεί. Το ανεκπλήρωτο όραμα της κυρίαρχης εθνοτικής ομάδας αποτυπώνεται μεταξύ άλλων στο ποίημα Σπουδή του Μάκη Φ. Καλοζώη «Στον πρώτο μας αγώνα οιχτρά αποτύχαμε, μα η λήθη, ας τον σκεπάσει πέρα ως πέρα»,²² και στο ποίημα Αναζήτηση του Θεοκλή Κουγιάλη «Το μάτι του Κύκλωπα πέτρωσε μπρος στην Ιθάκη των ιδανικών μας».²³ Στην ελληνική συλλογική συνείδηση η ελευθερία ορίζεται εθνοτικά,²⁴ και «ακριβώς εις αυτό συνίσταται ο συγκλονισμός ψυχής : ευχαρίστησις, συναίσθησις της προγενόμενης αδικίας, νοσταλγία, ελπίς».²⁵

[...] Ο αποκλεισμός της Αριστεράς από τον αντιαποικιακό αγώνα ήταν μια διαδικασία που ξεκίνησε αμέσως μετά το ενωτικό δημοψήφισμα αφού το ΑΚΕΛ, παρά τις όποιες προσπάθειες για κοινές ενέργειες με τη Δεξιά, δεν πέτυχε να συμμετέχει σε καμιά από τις δραστηριότητες της εθναρχίας για διεθνοποίηση του κυπριακού (πρεσβείες, επαφές στον ΟΗΕ).

Βλ. Αλέξης Χρ. Αλέκου, *ό. π.*, σσ. 289.

¹⁵Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σελ. 28.

¹⁶«Γιατί τούτοι αποθήκασιν οι Τούρκοι μες την Κύπρον». Βλ. Νεόφυτος Χ. Παπαχαραλάμπους, *Το ορφανό παιδί και η κακιά μυτριά*, μέρος Β', Λευκωσία, Απρίλιος 1964, σελ. 13.

¹⁷Νίκος Μηλιώτης, *Μολών Λαβέ : Το έπος της Κύπρου*, Η Κιβωτός, Βαρώσια-Αμμόχωστος, 1959, σελ. 44.

Το ποίημα του *Ανάστασης Καμπάνα* πρωτοδημοσιεύτηκε στην εφημερίδα *Εφημερίς* 3 Σεπτεμβρίου 1952.

¹⁸[...] *it is a catchword which Greek-Cypriots understand to mean the preservation of their way of life*. Βλ. Patrick Richard, *ibid*, p. 27.

¹⁹Θεόδωρος Παπαδόπουλος, «Η κρίσις της κυπριακής συνειδήσεως», *Φιλολογική Κύπρος*, Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1964, σελ. 206.

²⁰Peter Loizos, *Unofficial views: Cyprus society and politics*, Intercollege Press, Nicosia, 2001, p. 25.

²¹Μιχαήλ Ν. Πισσάς, *Κύπρος : Αναγκαίο Σημείωμα*, *ό. π.*, σελ. 10.

²²Μάκης Φ. Καλοζώης, *Κυπριακά μοτίβα : ποιήματα*, Κύπρος, 1962, σελ. 22.

²³Θεοκλής Κουγιάλης, *Μολυβιές στο περιθώριο : απομνημονεύματα 1958-59*, Χρ. Γ. Σταυρινίδης, Λευκωσία, 1960, σελ. 15.

²⁴[...] *For Cypriots freedom was defined ethnically - as freedom for a particular group*. Βλ. Rebecca Bryant, «Justice or respect? A comparative perspective on politics in Cyprus», *ibid*, p. 897.

²⁵Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Συναίσθηματα», 17 Αυγούστου 1960.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Παρά την υπογραφή των Συμφωνιών που απαγόρευαν την Ένωση, οι αναφορές σ' αυτή δεν είναι ουκ ολίγες από την πολιτική ελίτ. Το φαινόμενο όπου κρατικοί αξιωματούχοι αναφέρονται στην Ένωση,²⁶ η αναφορά «εις τον δρόμον του εθνικού καθήκοντος»,²⁷ η στερεοτυπική φράση «ο αγών δεν έληξεν»,²⁸ η έκδοση των απομνημονευμάτων του Γεώργιου Γρίβα το Δεκέμβριο του 1961 είναι μερικές από αυτές.²⁹ Η συγκρότηση της Ένωσης ως ελληνικού και κυπριακού στόχου την Άνοιξη του 1965,³⁰ η αποκήρυξη της τον Ιανουάριο του 1968 μέσα από την πολιτική του εφικτού, καθιστώντας την Ένωση «ευκταίο» αλλά όχι «εφικτό»,³¹ όπως και η κάθοδος του Διγενή το 1971 για την επανεκκίνηση του αγώνα για την Ένωση αποτελούν μεταξύ άλλων τις κύριες κύκνειες πράξεις πριν τον ενταφιασμό της Ένωσης,³² που επήλθε με την τουρκική εισβολή στην Κύπρο το 1974 και την παράνομη κατοχή του 36,2% των κυπριακών εδαφών από την Τουρκία μέχρι και σήμερα.³³

²⁶ Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχου Νέαρχος (επιμ.), *Απαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'*, τ. Ε', Ιανουάριος 1961- Δεκέμβριος 1962, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1995, σελ. 219.

²⁷ Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχου Νέαρχος (επιμ.), *Απαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'*, τ. Ε', Ιανουάριος 1961- Δεκέμβριος 1962, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1995, σελ. 174.

Ανδρέας Φάντης, *Κυπριακό 1960-1974 : Αναζητώντας την αλήθεια*, μέρος Α' (1960-1968), Λευκωσία, 1999, σελ. 55.

Τοποθέτηση του Βουλευτή του Πατριωτικού Μετώπου Βάσου Λυσσαρίδη «Ο Κυπριακός λαός [...] με βασικά καθήκοντα ακόμη ανεκπλήρωτα» Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 20^{ης} Νοεμβρίου 1961, σελ. 563.

²⁸ Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχου Νέαρχος (επιμ.), *Απαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'*, τ. Ε', Ιανουάριος 1961- Δεκέμβριος 1962, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1995, σελ. 431.

Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχου Νέαρχος (επιμ.), *Απαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'*, τ. Ε', Ιανουάριος 1961- Δεκέμβριος 1962, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1995, σελ. 362.

Γιάννης Η. Ιωάννου, «Η Κυπριακή Δημοκρατία σε αναζήτηση κρατικής ταυτότητας», Χρυσόστομος Περικλέους (επιμ.), *Κυπριακή Δημοκρατία 50 χρόνια : επώδυνη πορεία*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2010, σελ. 97.

«την ολοκλήρωση της Ελευθερίας μας» Βλ. Ευριπίδης Νεοκλέους & Ανδρέας Αθηνοδώρου, *Αυτοί που δεν λύγισαν : σε πράξεις τέσσερεις*, Κύπρος, 1963, σελ. 7.

²⁹ Diana Markides, *ό. π.*, σελ. 244.

³⁰ Hal Kosut, *Cyprus, 1946-68, Facts on File*, New York, 1970, p. 170.

³¹ Niyazi Kizilyürek, *Γιώργος Βασιλείου : Στοχασμοί για το χθες και το αύριο*, Ετεροτοπία, Λευκωσία, 2014, σελ. 50.

³² Kyriacos C. Markides, *ibid*, p. 94.

³³ Στον τουρκικό λόγο η τουρκική εισβολή συγκροτείται ως τουρκική επέμβαση προκειμένου να προστατεύσουν την Τουρκική Κοινότητα.

1.2. Η ρητορική της πρώην καταπιεστικής αποικιοκρατίας από τις κυριαρχούμενες συλλογικότητες : «Ιδέα πολιτισμικής ανωτερότητας»

Για 82 χρόνια οι δύο κοινότητες της Κύπρου, ως κυριαρχούμενες συλλογικότητες, ήταν στη θέση του «υποδεέστερου» έναντι του αποικιοκρατικού δυνάστη και βίωναν όλους αυτούς τους «τροπισμούς κατάκτησης» της ρητορικής της καταπιεστικής αποικιοκρατίας - «ηγεμονία», «ρητορική αθωοποίησης», «ταξινόμηση της ράτσας», «μονάδες εξελικτικότητας», «δαιμονοποίηση του άλλου», «ζωοποίηση του ιθαγενούς», «αισθητικοποίηση».³⁴ Ο Frantz Fanon στο έργο του *Της γης οι κολασμένοι* αναφέρεται στο αποικιακό λεξιλόγιο, στη γλώσσα του άποικου, όταν μιλάει για τον αποικιοκρατούμενο, που «είναι μια γλώσσα ζωολογική», αλλά και στην προσπάθεια του αποικιοκρατούμενου «να εξομοιωθεί με τον αποικιακό κόσμο».³⁵

Στο κυπριακό συγκείμενο ενδύεται αυτό το ρόλο η Ελληνική Κοινότητα που αποτελεί τη γηγενή «οικονομικά επικρατούσα ομάδα» με τη μακραίωνη «αυτόνομη πολιτική

³⁴Mary Louise Pratt, *Imperial eyes: Travel writing and transculturation*, Routledge, New York & London, 2008, p. 32 «categorization of humans», p.72 «civilizing mission», p. 123 «discourse of accumulation, abundance, and innocence», p. 210 «estheticization».

³⁵Frantz Fanon, *Της γης οι κολασμένοι*, Κάλβος, Αθήνα, 1982, σσ.16, 17, 35.

Frantz Fanon, *Black skin, white masks= Peau noire, masques blancs*, Pluto Press, 1986, London, p. 18.

Λεύκιος Νεοφύτου, «Η κληρονομιά της αποικιοκρατίας στην Κύπρο και η επίδραση της στην εκπαίδευση», στο Αθανάσιος Γαγάτσης ... [κ.ά.] (επιμέλεια έκδοσης), *Σύγχρονες Τάσεις στην Εκπαιδευτική Έρευνα και Πρακτική : Πρακτικά VIII Παγκύπριου Συνεδρίου Παιδαγωγικής Εταιρίας Κύπρου*, Μάιος 2004, Πανεπιστήμιο Κύπρου, σελ. 100.

Ashis Nandy, *Exiled at home*, The intimate enemy, Oxford University Press, 2005, p. 64.

[...] *Postcoloniality extends beyond these facets and signifies the positioning of Cyprus ambivalently between the "West" and "West" and the "East," combining within its borders the White hegemonic Christian and the Muslim other.*

Η Ελληνική Κοινότητα ως ο Χριστιανός Λευκός ηγεμόνας και η Τουρκική Κοινότητα ως ο Μουσουλμάνος Άλλος. Βλ. Φλόγα Ανθίας, «*Researching Society and Culture in Cyprus : displacements, hybridities, and dialogical frameworks*», in Γιάννης Παπαδάκης, Νίκος Περιστιάνης & Gisela Welz (ed.), *Divided Cyprus ...*, ibid, p.177.

Από την άλλη και στις δύο κοινότητες συγκροτούνται αντιαποικιακοί λόγοι. Ο μαθητής του Παγκυπρίου Γυμνασίου (Κεντρικού) Μιχάλης Πασιαρδής (Στ.'1 κλασ.) στο ποίημα του 1958 αναφέρεται στους πολιτισμένους βαρβάρους «οι «πολιτισμένοι» βάρβαροι του αιώνα μας», ενώ ο Özker Yaşın με σαρκασμό αναφέρεται στο δημοκρατικό αγγλικό έθνος [...] *demokrat İngiliz Milletinin! Του δημοκρατικού Αγγλικού Έθνους!*

Βλ. Özker Yaşın, *Mehmetçik Kıbrıs'ta*, Çevre, Lefkoşa, 1960, s. 8.

Περιοδικό *Μαθητική Εστία*, «1958», αρ. 30, Οκτώβριος-Δεκέμβριος 1961, σελ. 4.

[...] *This in reproducing the colonialist rhetoric, in confronting the rest of the world, Greek Cypriots perpetuate the conditions of their own domination. They reproduce the very ideology that constitutes them as "backward" Middle Easterners* Βλ. Βάσσος Αργυρού, *Tradition and modernity in the Mediterranean: The wedding as symbolic struggle*, Cambridge University Press, New York, 1996, p. 58.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

αντιπροσώπευση».³⁶ Στις 6 Σεπτεμβρίου 1962 στην εφημερίδα *Halkın Sesi* αναφέρεται ότι οι Έλληνες διακατέχονται «από νοοτροπία υπεραικιοκρατική»³⁷:

[...] bizim ortaklarda super-sömürgeci zihniyeti hakimdir; ama iyi bilsinler, ki bütün çeşitleriyle birlikte sömürgecilik iflas etmiştir.³⁸

Στις 7 Σεπτεμβρίου 1962 αναδημοσιεύεται το εν λόγω σχόλιο από την ελληνόφωνη εφημερίδα *Ελευθερία* στη στήλη *Λακωνικά* όπου χαρακτηρίζεται γελοίος ο ισχυρισμός περί νοοτροπίας υπεραικιοκρατικής τονίζοντας το δημοκρατικό τους παρελθόν «έχομεν ως Έλληνες αναπτύξαντες από των αρχαιοτάτων χρόνων και διδάξαντες εις όλον τον κόσμον τους δημοκρατικούς θεσμούς, τα δημοκρατικά και φιλελεύθερα ιδεώδη». Στην ελληνική συλλογική συνείδηση το παρελθόν αποτελεί συνώνυμο του πολιτισμού και ο εκπολιτισμός ορίζεται ως ελληνικότητα.³⁹

Ο ελληνικός ιστοριογραφικός λόγος, αναφερόμενος στην περίοδο 1960-1963, συγκρότησε κυρίως ρηματικές πρακτικές που μετέθεταν τις ευθύνες της κατάρρευσης της Κυπριακής Δημοκρατίας σε άλλους παράγοντες, αλλά και στην ίδια τη συνταγματική διάρθρωση. Μια τετριμμένη πρακτική είναι η μετάθεση των ευθυνών σε τρίτα κέντρα π.χ. η θύελλα του Δεκέμβρη του 1963 «υπήρξε το αποτέλεσμα του ανοικτού παρεμβατισμού των δυνάμεων του ιμπεριαλισμού και της αποικιοκρατίας».⁴⁰ Άλλες ιστοριογραφικές προσεγγίσεις κατέδειξαν τον επιζήμιο ρόλο του δρόμου της ασυνέπειας, την απουσία καθιέρωσης πλήρους πολιτικής ισοτιμίας μεταξύ των δύο κοινοτήτων, και τον ανασταλτικό ρόλο της περιφρονητικής υπεροψίας της Ελληνικής Κοινότητας.⁴¹ Η στάση της «αγέρωχης πολιτισμικής

³⁶Μιχάλης Ατταλίδης, «Οι σχέσεις των Ελληνοκυπρίων με τους Τουρκοκυπρίους», ό. π., σελ. 420.

³⁷Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 7 Σεπτεμβρίου 1962.

Νίκος Στέλγιας, ό. π., σελ. 188.

Niyazi Kızılyürek, *Bir hınç ve şiddet tarihi : Kıbrıs'ta statü kavgası ve etnik çatışma*, a.g.e., s. 85.

³⁸Διακατέχονται από μια νοοτροπία υπεραικιοκρατική σε σχέση με ό, τι αφορά το συνεταιρισμό μας, αλλά να ξέρουν καλά ότι η αποικιοκρατία και ό, τι σχετίζεται με αυτή χρεοκόπησε.

³⁹Rebecca Bryant, «On the condition of Postcoloniality in Cyprus» in Γιάννης Παπαδάκης, Νίκος Περισιτιάνης & Welz Gisela (ed.), *Divided Cyprus ...*, ibid, pp. 59-60.

⁴⁰Νίκος Ψυρούκης, *Το κυπριακό δράμα (1958-1986) : άρθρα-μελετήματα*, Επικαιρότητα, Αθήνα, 1987, σελ. 37.

⁴¹Πλουτής Σέρβας, ό. π., σσ. 34, 129.

ελληνο – κυπριοποίηση του κράτους Βλ. Niyazi Kızılyürek, *Γλαύκος Κληρίδης : Η πορεία μιας χώρας*, ό. π., σελ. 81.

Άγγελος Βλάχος, *Μια φορά κι ένα καιρό, ένας διπλωμάτης... : 50 Κυβερνήσεις*, τ. Δ', Εστία, Αθήνα, 1999, σελ. 481.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

ανωτερότητας», η περιφρονητική υπεροψία ως βασικό χαρακτηριστικό της πολιτικής κουλτούρας της Ελληνικής Κοινότητας δεν επιτρέπει να συνυπολογιστούν τα συμφέροντα και οι φόβοι, οι ανάγκες και οι θέσεις της άλλης κοινότητας.⁴² Η Ελληνική Κοινότητα μεταχειρίζεται ρήματα όπως «ανεχθόμεν», «υποστώμεν»,⁴³ θέλοντας να τονίσει το βαρύ φορτίο που έχει επωμισθεί ανεχόμενη την Τουρκική Κοινότητα και τα αιτήματα της. Στον ελληνικό λόγο συγκροτώντας στα πλαίσια της «*the violence of objectification*» την Τουρκική Κοινότητα ως «υπόλοιπο»,⁴⁴ η Τουρκική Κοινότητα εκδύεται τα πολιτικά της δικαιώματα, προκαλώντας αλυσιδωτά την αντίδραση, ακόμη και την άλογη αντίδραση της Τουρκικής Κοινότητας.

Ο Ζαφίρ Ζίφνι Πρόεδρος της Ένωσης Δημοσίων Υπαλλήλων της Τουρκικής Κοινότητας σε συνέντευξη του στις 8 Νοεμβρίου 1962 στον Π. Τερλεξή στηλιτεύει την αδιαλλαξία της Ελληνικής Κοινότητας.

Βλ. Πανταζής Τερλεξής, *ό. π.*, σελ. 400.

Λουκάς Κακουλλής, *ό. π.*, σελ. 104.

⁴²Αλέξης Ηρακλείδης, *Το κυπριακό : σύγκρουση και επίλυση*, *ό. π.*, σσ. 22,78, 89.

Καίσαρας Μαυράτσας, *Όψεις του ελληνικού εθνικισμού στην Κύπρο : Ιδεολογικές αντιπαραθέσεις και η κοινωνική κατασκευή της ελληνοκυπριακής ταυτότητας 1974-1996*, Κατάρτι, Αθήνα, 1998, σσ. 83-84.

Άγγελος Βλάχος, *Δέκα χρόνια Κυπριακού*, Βιβλιοπωλείον της "Εστίας", Αθήνα, 1980, σελ. 264.

«*failed to ensure the rights of Turkish Cypriots*» Βλ. Stanley Kyriakides, *ibid*, p.120.

Michael Moran, *ibid*, pp. 80, 81,

[...] *'The Cypriot Greeks', went on Clark, 'do not seem able to avoid giving the impression that they are superior.*

Βλ. Salahi Sonyel, *ibid*, p.15.

Robert Henry Stephens, *Cyprus a place of arms : Power politics and ethnic conflict in the eastern Mediterranean*, Pall Mall Press, London, 1966, p.173.

Christian Heinze, *Cyprus conflict 1964-1985*, K. Rustem, 1986, p. 11.

[...] *Goodwill, honesty and trust was needed. But none of these came from the Greek side.* Βλ. *Cyprus : Turkish reply to Archbishop Makarios' proposals*, Aid Society of New York, New York, 1964, p. 4.

⁴³Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 2 Ιουλίου 1961.

⁴⁴Zelia Gregoriou, «De-scribing hybridity in "unspoiled Cyprus" : Postcolonial tasks for the theory of education», *Comparative Education*, Vol. 40, No. 2, May 2004, p. 244.

1.3. Ο ορισμός της κυπριακής ταυτότητας ως ελληνικής & Η ιδέα του Γιώνα Δραγούμη

[...]Κοινά ιδεώδη ενώνουν τον λαόν μας⁴⁵

Στην ελληνική συλλογική συνείδηση υπάρχει μια διακριτή διαφορά ανάμεσα στους όρους «Κύπριοι» και «Ελληνοκύπριοι». Ενώ ο όρος «κυπριακός λαός», ο λαός της Κύπρου χρησιμοποιείται για να προβληθούν τα πολιτικά θέλω ενός λαού ομοιογενή ομοεθνή «Στο τίμιο Δημοψήφισμα του φωτεινού Γενάρη με το χρυσάφι της ψυχής υπέγραψε ο λαός σου»,⁴⁶ χρησιμοποιείται για να προβάλλουν την εναντίωση του λαού αυτού στις Συμφωνίες Ζυρίχης Λονδίνου «εφαρμοζόμενη παρά την θέλησιν του ενδιαφερομένου λαού»,⁴⁷ χρησιμοποιείται για να προβάλλουν τους αγώνες του «Πρωταπριλιά που γέννησες, της Κύπρου τον αγώνα»,⁴⁸ και τους νεκρούς του «Και τότε σεις Αθάνατοι, θα φτερουγάτε πάλι, ντυμένοι την αρματωσιά, θα παίρνετε την στράτα, και δίπλα σας μια μουσική, τραγούδια θασας ψάλλη, ενώ μυριάδες ο Λαός, την Λευτεριάν εκράτα»,⁴⁹ και τέλος επικαλείται για να νομιμοποιηθούν πολιτικές προθέσεις «λαμβάνων υπ' όψιν το γενικόν συμφέρον του Κυπριακού λαού, θα παραγνωρίσω οιαδήποτε συνταγματική διάταξιν»,⁵⁰ ο όρος «Ελληνοκύπριοι» ξενίζει, αφού αποτελεί βρετανικό αποικιοκρατικό λεκτικό επινόημα,⁵¹ και αναφέρεται σε μια περίοδο της ιστορίας της Κύπρου που έχει παρέλθει, τουτέστιν στην Αγγλοκρατία. Ο Δρ. Χ. Χαραλάμπους, ως μέλος της Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης, με αφορμή την προκήρυξη θέσεων στην εφημερίδα της κυβέρνησης με τον όρο αυτό τονίζει :

⁴⁵ Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νέαρχου (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ', τ. Δ',* Απρίλιος 1959-Δεκέμβριος 1960, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1993, σελ. 469.

⁴⁶ Μιχαήλ Ν. Πισσάς, *Κύπρος*, Αλεξάνδρεια, 1962, σελ. 36.

⁴⁷ Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχου Νέαρχου (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ', τ. Ε',* Ιανουάριος 1961- Δεκέμβριος 1962, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1995, σελ. 137.

⁴⁸ Κώστας Σακράτους, *Ηρωες : ποιήματα*, Π. Οικονόμου, Αθήνα, 1959, σελ. 14.

⁴⁹ Ο. π., σελ. 6.

⁵⁰ Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχου Νέαρχου (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ', τ. Ε',* Ιανουάριος 1961- Δεκέμβριος 1962, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1995, σελ. 587.

⁵¹ Κατά τη διάρκεια της αποικιοκρατίας, οι Βρετανοί πρότειναν μια εναλλακτική προσέγγιση σε σχέση με τις ταυτότητες των ντόπιων. Βλ. Γιάννης Παπαδάκης κ.α., «Introduction: Modernity, History and Conflict in Divided Cyprus, An overview», in Γιάννης Παπαδάκης, Νίκος Περιστιάνης & Gisela Welz (ed.), *Divided Cyprus...*, ibid, p. 7.

Agnes Smith, *Through Cyprus in 1887*, Opheltis Publications, Nicosia, 1996, pp. 112, 229.

[...] Το πράγμα δι' εμέ αποτελεί ασυνέπειαν προς τας αρχάς ημών ως Ελλήνων, και ως μέλος της Ελληνικής Κοινοτικής Βουλή διαμαρτύρομαι δια την χρησιμοποίησιν του όρου «Ελληνοκύπριος», εισηγούμαι δε όπως η Βουλή ημών ζητήση από την Κυβέρνησιν την εις το μέλλον ορθήν χρησιμοποίησιν του όρου, ορθώς δε είναι Έλλην, και όχι Ελληνοκύπριος.⁵²

Η «διαχρονική παρουσία» και η «χρήση της ελληνικής γλώσσας» αποτελούν στοιχεία που συγκροτούν την κυπριακή ταυτότητα ως ελληνική, όπως αποτυπώνεται στο *Τραγούδια των Κρατητηρίων* του Αντώνη Σωτηριάδη (D.P. 811) :

Αυτό το χώμα που πατείς, ο αέρας π' αναπνέεις,
απ' τον καιρό που πλάστησαν, ήταν πάντα δικά μας !

Στον τόπο τούτο πούμαστε, τον τόπο που πατούμε,
τον είχαν οι προγόνοι μας, οι πάπποι κι' οι προπάπποι.
Που κουβεντιάζαν σαν κι' εμάς, τη γλώσσα που μιλούμε,
-τη γλώσσα την ελληνική-, σαν μαρτυρούν κι' οι τάφοι.⁵³

Στα *Ποιητικά Άπαντα* 1928-1962 του Τεύκρου Ανθία απονομιμοποιείται η οποιαδήποτε άλλη εθνοτική ομάδα να έχει εθνικές επιδιώξεις, καθότι η παρουσία της στο νησί αποτελεί ατυχή συγκυρία «*Σουλτάνοι, που τους έδωσε μια θέση στον τροχό της Ιστορίας η ζύμωση κ' η θέελλα των καιρών*».⁵⁴ Στον αντίποδα η Ελληνική Κοινότητα νομιμοποιείται «*λόγω φυλετικών κληρονομικών τίτλων*».⁵⁵

[...] Εφ' όσον η Ελλάς εγένετο κράτος, ελευθέρα πολιτειακώς στερεωθείσα Πατρίς, οι Κύπριοι λόγω φυλετικών κληρονομικών τίτλων, αξιούσαν την μετά της Μητρός των Ένωσιν.⁵⁶

⁵²Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Ο Δρ Χαραλάμπους εισηγήθη όπως παύση η χρησιμοποίησις του όρου «Ελληνοκύπριος»», 29 Μαρτίου 1961.

Παύλος Μ. Παύλου, *ό. π.*, σελ. 170.

Ο Δρ Χρ. Χαραλάμπους υπήρξε πρόεδρος της ΟΕΛΜΕΚ. Βλ. Παύλος Μ. Παύλου, *ό. π.*, σελ. 435.

⁵³Αντώνης Σωτηριάδης, *Τραγούδια των κρατητηρίων (Ημερολόγιο Α')*, Πάφος, 1961, σελ. 26.

⁵⁴Τεύκρος Ανθίας, *Ποιητικά άπαντα 1928-1962 Αθήνα-Κύπρος-Λονδίνο*, Aegean Press, Λονδίνο, 1962, σελ. 502.

⁵⁵«ο πληθυσμός της νήσου γενόμενος καθαρός ελληνικός» Βλ. Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Η καταγωγή των Κυπρίων*, Νέος Κόσμος, Λευκωσία, 1936, σελ. 351.

⁵⁶Μιχαήλ Ν. Πισσάς, *Το επαναστατικό πνεύμα των Κυπρίων*, *ό. π.*, σελ. 21.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Μετά την υπογραφή των Συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου γίνεται λόγος για μια Κύπρο ως ένα δεύτερο ελληνικό κράτος,⁵⁷ ως ελληνική επαρχία.⁵⁸ Σε αρχιεπισκοπική εγκύκλιο στις 9 Απριλίου 1961 ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος Γ΄ συγκροτεί την Κύπρο ως «κοιτίδα του Ελληνοχριστιανικού πολιτισμού»,⁵⁹ ενώ σε επιστολή του προς τον αρχηγό της ΕΟΚΑ Γεώργιο Γρίβα τονίζει ότι με τις Συμφωνίες «δημιουργείται μια μικρά Ελλάδα».⁶⁰ Στην εργασία του Κωνσταντίνου Σπυριδάκη, *Κύπριοι βασιλείς του 4 αι. π.χ. (411-311/10 π.χ.) : Μετά εισαγωγής περί του ελληνικού χαρακτήρος της αρχαίας κυπριακής ιστορίας* αλλά και στην ποιητική συλλογή του Μιχαήλ Ν. Πισσά *Το επαναστατικό πνεύμα των Κυπρίων* αναφέρεται ότι «οι Κύπριοι υπήρξαν εν τη Ανατολή τεταγμένοι Ακρίτες της Ελληνικής ιδέας» και «ακραίο προπύργιο του ελληνικού έθνους».⁶¹ Η Ελλάδα χρειάζεται τα «αγνά στοιχεία του τοιούτου πολιτισμού», καθότι η Κύπρος «διετήρησε την ελληνικήν παράδοσιν γνησιωτέραν».⁶² Γι' αυτό και ο ποιητής παρομοιάζει την Κύπρο με ένα άγαλμα που «μ' ελληνικού αγάλματος θε νόμοιαζε κορμό».

[...] Γύρω του τώρα νέοι, πιο μεγάλοι πλέκονταν σκοποί. Μα κι έτσι νάμενε πάλι θα το χαιρόταν. Μ' ελληνικού αγάλματος θε νόμοιαζε κορμό που ο τεχνίτης του άφισε για ύστερα να σκαλίση τη θεία κεφαλή και των χεριών το άπλωμα ως να βρη της αρμονίας του πανώριου ανέκφραστου κόσμου του την υλοποιημένη μορφή.⁶³

Ο Μιχαήλ Ν. Πισσάς κρατήθηκε στο στρατόπεδο συγκέντρωσης της Κοκκινότριμιθιάς το Νοέμβριο του 1956. Σχέση με Κόμμα των Χιτών Βλ. Αλέξης Χρ. Αλέκου, *ό. π.*, σσ.149, 166, 234.

⁵⁷Περιοδικό *Φωτεινοί Ορίζοντες*, «Η θέση των νέων», τ. 3, Ιανουάριος 1963, σελ. 120.

Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Πώς βλέπω την έκδοσιν της «Πνευματικής Κύπρου»», αρ. 1, Οκτώβριος 1960, σελ. 2.

⁵⁸Περιοδικό *Κυπριακοί Καιροί*, «Για τις πνευματικές μας σχέσεις με την Ελλάδα», αρ.13(112), 24 Μαρτίου 1961, σελ. 5.

⁵⁹Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νεάρχου (επιμ.), *Απαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'*, τ. Ε΄, Ιανουάριος 1961- Δεκέμβριος 1962, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1995, σελ. 50.

⁶⁰Γεώργιος Γρίβας, *ό. π.*, σελ. 387.

⁶¹Κωνσταντίνος Γ. Σπυριδάκης, *Κύπριοι βασιλείς του 4 αι. π.χ. (411-311/10 π.χ.) : Μετά εισαγωγής περί του ελληνικού χαρακτήρος της αρχαίας κυπριακής ιστορίας*, Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, Λευκωσία, 1963, σσ. 9, 155.

Μιχαήλ Ν. Πισσάς, *Το επαναστατικό πνεύμα των Κυπρίων*, *ό. π.*, σελ. 21.

⁶²Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Οι πνευματικές σχέσεις Κύπρου Ελλάδος», αρ. 96, 12 Αυγούστου 1960, σελ. 21.

Περιοδικό *Μαθητική εστία*, «Η εκδρομή μας στην Ελλάδα», τ. 30, Οκτώβριος – Δεκέμβριος 1961, σελ. 45.

Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Οι πνευματικές σχέσεις Κύπρου Ελλάδος», αρ. 96, 12 Αυγούστου 1960, σελ. 21.

⁶³Αχιλλέας Αιμίλιος, *Η συμφωνία του λυτρωμού*, Δίφρος, Κύπρος, 1960, σελ. 25.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Η Κύπρος, ως ένα δεύτερο ακμάζον ελληνικό κέντρο, εδράζεται πάνω στη θέση που ανέπτυξε ο Ίωνας Δραγούμης το 1916, σύμφωνα με την οποία η αποκατάσταση της ελληνικής φυλής μπορεί να επιτευχθεί μέσα από τη μορφή ενός ή περισσοτέρων κρατών.⁶⁴

Στον αντίποδα, η Τουρκική Κοινότητα συγκροτεί το λόγο περί της ύπαρξης πολλών κοινοτήτων στην Κύπρο, αντί του κυπριακού λαού επιστρατεύει την έννοια της κοινότητας «*varlık*»,⁶⁵ η οποία επιστρατεύεται ακόμη και για τους Αρμένιους και τους Μαρωνίτες. Προσπαθούν να αποκρούσουν ότι η κυπριακή ταυτότητα ορίζεται ως ελληνική και ότι οι μόνοι που έχουν λόγο για τα πολιτικά και όχι μόνο γινόμενα είναι η Ελληνική Κοινότητα. Ενώ η Τουρκική Κοινότητα συγκροτεί ένα λόγο που εδράζεται πάνω στη θέση ότι η κυπριακή ταυτότητα εμπερικλείει, συμπεκνώνει πολλές διακριτές κοινότητες, η ελληνική ρητορική επιστρατεύει μια μονοδιάστατη, μονόπλευρη εκδοχή της κυπριακής ταυτότητας για να αποκρούσει την ανομοιογένεια «*heterogeneity*», την ασυνέχεια «*discontinuity*» και την περιφερειακή πολυμορφία «*regional diversity*» που προβάλλει η Τουρκική Κοινότητα.⁶⁶

⁶⁴[...] Όσο για το έθνος, αυτό πρέπει, είναι ανάγκη, να ζήσει με οποιαδήποτε πολιτική μορφή ή με πολλές μορφές και ξένες ίσως, και κομματιαστά ακόμη, αν δεν γίνεται αλλιώς, για να δημιουργήσει κάτι. Βλ. Ίων Δραγούμης, *Ελληνικός πολιτισμός*, Φιλόμυθος, Αθήνα, 1993, σελ. 41.

Άγγελος Βλάχου, *Δέκα χρόνια Κυπριακού*, ό. π., σελ. 264.

Χρίστος Οικονομίδης, ό. π., σελ. 45.

Φρίξος Π. Βραχάς, *Οκτώ ελληνικά θέματα*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1962, σελ. 9.

⁶⁵Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bizi nasıl görüyorlar», 20 Eylül 1961. [Πώς μας βλέπουν]

⁶⁶Βλ. Julie Scott, «Mapping the past: Turkish Cypriot narratives of time and place in the Canbulat museum northern Cyprus», *History and Anthropology*, Vol. 13, No. 3, 2002, p. 228.

Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νεάρχου (επιμ.), *Απαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'*, τ. Ε', Ιανουάριος 1961- Δεκέμβριος 1962, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1995, σελ. 538.

Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος Γ' ανέφερε σε δημοσιογραφική διάσκεψη στις 10 Ιουνίου 1961 προς τους εκπροσώπους του αραβικού, κυπριακού και του παροικιακού τύπου ότι στον όρο Κύπριοι περιλαμβάνονται και τα μέλη της Τουρκικής Κοινότητας, ενώ σε ερώτηση στις 5 Ιουνίου 1962 γιατί δεν συμπεριέλαβε και Τούρκο Υπουργό κατά το ταξίδι του στην Αμερική δήλωνε «Όλοι είμεθα Κύπριοι». Βλ. Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νεάρχου (επιμ.), *Απαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'*, τ. Ε', Ιανουάριος 1961-Δεκέμβριος 1962, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1995, σσ. 538, 646.

Στην προσπάθεια της η εφημερίδα *Ελευθερία* να επισημάνει τις καταστροφικές συνέπειες που θα έχει για όλο τον κυπριακό λαό η ακραία πολιτική κάποιων στοιχείων της Τουρκικής Κοινότητας συμπεριλαμβάνει και την Τουρκική Κοινότητα στον όρο κυπριακός λαός. «*απεργάζονται κακά δ'ολόκληρον τον Κυπριακόν λαόν*». Βλ. Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά» 2 Δεκεμβρίου 1960.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 2 Νοεμβρίου 1960.

Αντρέας Φάντης, ό. π., σελ. 335.

Pinar Erkem Gülboy, *a.g.e.*, s. 341.

1.4. Το ιδεολογικό περιεχόμενο του σύννοικου στοιχείου

Στην ελληνική ιστοριογραφία και γενικότερα στην ελληνική συλλογική συνείδηση η Τουρκική Κοινότητα συγκαταλέγεται στις «παρείσακτες μειονότητες» και τα μέλη της χαρακτηρίζονται ως «επήλυδες»,⁶⁷ ως «απομεινάρια μιας επιδρομής, κατάκτησης».⁶⁸ Εκεί που η Ελληνική Κοινότητα αποτελεί τους «αφεντάδες»,⁶⁹ εκεί που ο ποιητής Τεύκρος Ανθίας εγκαλεί να ακουστεί «η μυριόστομη κραυγή» του «Είμαι ο λαός. Κ' είναι το σπίτι μου. Θεμελιωμένο σε κόκκαλα, χτισμένο για να χει σκέπη τον γαλάζιον ουρανό και την Ελλάδα οικόσημο, σφραγίδα της ψυχής του»,⁷⁰ στην Τουρκική Κοινότητα αποδίδονται χαρακτηρισμοί που την αποσυνδέουν από το κυπριακό συγκείμενο. Στην πολιτική κουλτούρα της Ελληνικής Κοινότητας, η Τουρκική Κοινότητα εξωθεί «τα πράγματα εις τα άκρα»,⁷¹ όταν χαρακτηρίζει την Κύπρο ως πατρικό έδαφος, δεδομένου ότι αποτελεί μια «μειοψηφία που δεν έπαιξε ποτέ κανένα σχεδόν ρόλο στην εμπορική ή πνευματική ζωή του νησιού».⁷² Όπως έχει επισημάνει και ο Σώτος Κτωρής η στάση υποτίμησης των διεκδικήσεων της Τουρκικής Κοινότητας υπήρξε καθοριστικός παράγοντας στη διαδικασία συγκρότησης του τουρκικού εθνικισμού στην Κύπρο,⁷³ αφού ουδέποτε «αντιμετωπίστηκαν ως συστατικό στοιχείο του κυπριακού χώρου».⁷⁴

[...]Εμείς, να σας πω, τελειώσαμε μ' αυτό το νησί,
εμάς τέλειωσε το χαμόγελό μας μ' αυτό το νησί.
Όλα όσα ζήσαμε,
όλα όσα αγαπήσαμε,

⁶⁷Σάββας Χρίστου, *ό. π.*, σελ. 36.

⁶⁸Γιώργος Καρούζης, *ό. π.*, σσ. 170, 179.

Σάββας Λοϊζίδης, *Συνέπειαι των συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου* : Κρίσις εκ του διαχωρισμού των δήμων, οι Τούρκοι και η Κύπρος, η απειλή επεμβάσεως, Αθήνα, 1963, σελ.16.

⁶⁹Κύπρος Χρυσάνθης, *Παγκυπριονίκες*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1963, σελ. 8.

Ομιλία του Βουλευτή του Πατριωτικού Μετώπου Βάσου Λυσσαρίδη. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 6¹⁵ Φεβρουαρίου 1961, σελ. 102.

⁷⁰Τεύκρος Ανθίας, *Ποιητικά άπαντα 1928-1962*, *ό. π.*, σελ. 512.

⁷¹Περιοδικό *Κύπρος /Cyprus Greek-American Review*, «Φυλετικός διαχωρισμός», αρ. 43, Μάιος 1961, σελ. 1. Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Προτού θερίσουν άλλοι», 16 Απριλίου 1961.

⁷²Περιοδικό *Νέα Εποχή* «Οι άνθρωποι του πνεύματος και της τέχνης της Ελλάδας στο πλευρό του κυπριακού λαού», τ. 58, Δεκέμβριος 1963, σελ. 28.

⁷³Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 191.

⁷⁴Ο. π., σελ. 196.

[...] *Τα άνθη αυτά είναι ανάμικτα καθ'ότι έτσι ηθέλησαν αι προστάτιδες Δυνάμεις. Δεν είναι γνησίως Ελληνικά, εκ του λαμπρού προγονικού ανθώνος.*

Βλ. Μιχαήλ Ν. Πισσάς, *Το επαναστατικό πνεύμα των Κυπρίων*, *ό. π.*, σελ. 38.

όλα όσα είπαμε δικά μας,
θα επαναλαμβάνονται στην απουσία μας
μ' άλλους να τα ζουν,
άλλους να τ' αγαπούν,
άλλους να τα λεν δικά τους.⁷⁵

Ο όρος «*το σύνοικον στοιχείον*» απαντά συχνά στους λόγους του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας και Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ'. Ποιες είναι οι πολιτικές αποτιμήσεις του όρου «*σύνοικος*»,⁷⁶ και πού εδράζεται η επαγγελλόμενη συνεργασία, η ειρηνική και αρμονική συμβίωση «*μετά των Τούρκων συνοίκων*».⁷⁷ Η φράση «*Το σύνοικον στοιχείον δύναται να βαδίση τον ιδικόν του δρόμον όπως και εις την αρχαιότητα οι Φοίνικες*»⁷⁸ συμπυκνώνει όλη την πολιτική ουσία του ζητήματος. Η Τουρκική Κοινότητα αποτελεί πολιτισμική ψηφίδα όχι πολιτικό υποκείμενο, είναι συν-οικοί, είναι πολιτισμικό συμφραζόμενο, κατάλοιπο των πρότερων χαλεπών καιρών, του κυπριακού οίκου-χώρου, πάροικοι χωρίς πολιτικά δικαιώματα, εξού και η διάκριση Κύπριοι –Τουρκοκύπριοι.⁷⁹

Από την άλλη η Τουρκική Κοινότητα αντιλαμβανόμενη την οπτική κάτω από την οποία γίνεται αντιληπτή «*azınlık nazarı ile bakarak*» υπεραμύνεται.⁸⁰ Θεμελιώδης αντίληψη στο λόγο που συγκροτεί η πολιτική ελίτ της Τουρκικής Κοινότητας είναι ότι στο νησί συνυπάρχουν δύο διακριτές και ισότιμες κοινότητες «*eşit ve ortak bir hüviyete sahibiz*».⁸¹

⁷⁵Ποίημα *Καινούργιες «Στιγμές»* του Κώστα Μόντη. Βλ. Περιοδικό Πνευματική Κύπρος, «Καινούργιες «Στιγμές»», αρ. 8, Μάιος 1961, σελ. 376.

⁷⁶Η Τουρκική Κοινότητα ως σύνοικος συνδέεται με τη ραθυμία, συγκροτείται ως φερέφωνο άνομων σχεδίων, αντιστρατεύεται τα συμφέροντα του κυπριακού πληθυσμού, και δεν νομιμοποιείται να έχει τα πολιτικά δικαιώματα που εξασφάλισε στις πρόσφατες Συμφωνίες. Οι σύνοικοί έχουν δικαιώματα «*πέραν του δικαίου*» Βλ. Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νέαρχου (επιμ.), *Απαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ', τ. Ε',* Ιανουάριος 1961- Δεκέμβριος 1962, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1995, σελ. 202.

[...]Ο Έλλην φορολογούμενος δεν θα ανεχθή να συντηρή το σύνοικον στοιχείον. Βλ. Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 3 Φεβρουαρίου 1961.

[...]υποθάλμειως των συνοίκων μας υπό οργάνων του Βρετανικού ιμπεριαλισμού. Βλ. Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 6 Ιουνίου 1961.

⁷⁷Περιοδικό *Απόστολος Βαρνάβας*, «Η επέτειος της 1^{ης} Απριλίου», Μάρτιος – Απρίλιος 1960, σελ. 105.

⁷⁸Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Οι πνευματικές σχέσεις Κύπρου Ελλάδος», αρ. 96, 12 Αυγούστου 1960, σελ. 21.

⁷⁹Özdemir Özgür, *ό. π.*, σελ. 71.

⁸⁰Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Tedirginlik», 15 Şubat 1963. [Ανησυχία]

«Azınlıklar Masası» Βλ. Nazım Beratlı, *Kıbrıslı Türklerin tarihi*, a.g.e., s. 10.

Σία Αναγνωστοπούλου, «The Complexities of Greek Nationalism in its Cypriot Version», in *Nationalism in the Troubled Triangle : Cyprus, Greece and Turkey*, Palgrave Macmillan, New York, 2010, p. 203.

⁸¹Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 272.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kıbrıs'ta yaşayan halklar», 20 Ekim 1963. [Οι λαοί που ζουν στην Κύπρο]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «İyi geçinmenin şartları», 1 Eylül 1960. [Κανόνες καλής συνύπαρξης]

1.5. Η Τουρκική Κοινότητα ως οδόφραγμα στο δρόμο της Ελληνικής Κοινότητας

Το αίτημα της Ένωσης συνδέθηκε με το μύθο «μεγάλη, όμως, μάζα των ήσυχων και καλοκαγάθων Τούρκων της νήσου θα δεχθή την Ένωσιν». Ο εν λόγω μύθος αν και κινείται στα «όρια της αφελούς πίστης», έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην πολιτική δράση της Ελληνικής Κοινότητας. Στο κάτωθι απόσπασμα η Ένωση συνδέεται με τη «λύτρωση» της Τουρκικής Κοινότητας από την παραδοσιακή, μουσουλμανική ηγεσία της.

[..] Η μεγάλη, όμως, μάζα των ήσυχων και καλοκαγάθων Τούρκων της νήσου θα δεχθή την Ένωσιν όχι μόνον άνευ δυσφορίας αλλά και με κρυφή χαράν ως εκ της ελπίδας ότι θα συνεπιφέρει αυτή την απαλλαγήν των από τους διαφόρους Μουνηρ, Εγιούμπ, Μαχμούτ Ζελαλεντίν και τους ολίγους άλλους Παλαιοτούρκους άρχοντας.⁸²

Ιστοριογραφικά έχει επισημανθεί ότι η ιστορική διεκδίκηση της Ελληνικής Κοινότητας για Ένωση τοποθέτησε την Τουρκική Κοινότητα εκτός του πολιτικού γίνεσθαι,⁸³ και κατέδειξε την πρόθεση της για μονομερή διαμόρφωση της ιστορίας.

[...]Συνοπτικά, όταν διαμορφωνόταν η κυπριακή ιστορία, προβλήθηκαν οι Τουρκοκύπριοι για να παρεμποδίστουν οι Ελληνοκύπριοι να διαμορφώσουν την δική τους ιστορία.

Αυτό το πολιτικό γεγονός είναι μια από τις αιτίες του τρέφει την οργή των Ελληνοκυπρίων προς τους Τουρκοκυπρίους. Είναι όμως δικαιολογημένη αυτή η οργή; Ασφαλώς όχι! Διότι όταν οι Ελληνοκύπριοι προσπαθούσαν να διαμορφώσουν την κυπριακή ιστορία, στην πραγματικότητα ξεκίνησαν να γράφουν τη δική τους ιστορία, αφήνοντας "έξω" τους Τουρκοκυπρίους. Κατά συνέπεια τα εξωτερικά πολιτικά συμφέροντα μπόρεσαν να χρησιμοποιήσουν τους Τουρκοκυπρίους σαν οδόφραγμα στο δρόμο των Ελληνοκυπρίων. Απ' αυτό το γεγονός πηγάζει η αδυναμία των Ελληνοκυπρίων να διαμορφώσουν μόνοι τους ιστορία.⁸⁴

Αν και η ιστορική διεκδίκηση της Ελληνικής Κοινότητας για Ένωση τοποθέτησε την Τουρκική Κοινότητα εκτός του πολιτικού γίνεσθαι,⁸⁵ και η εμπλοκή της Τουρκικής Κοινότητας στον ενωτικό αγώνα της ΕΟΚΑ συγκροτείται ως τεχνητός αντίπαλος, εφεύρημα

⁸² Αλέξης Κύρου, *Ελληνική Εξωτερική Πολιτική*, Βιβλιοπωλείον της 'Εστίας', Αθήνα, 1984, σελ. 391.

⁸³ Niyazi Kizilyürek, *Οι Τουρκοκύπριοι, η Τουρκία και το Κυπριακό*, ό. π., σελ. 12.

⁸⁴ Niyazi Kizilyürek, *Ολική Κύπρος*, Λευκωσία, 1990, σσ. 33-34.

⁸⁵ Niyazi Kizilyürek, *Οι Τουρκοκύπριοι, η Τουρκία και το Κυπριακό*, ό. π., σελ. 12.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

των Άγγλων αποικιοκρατών,⁸⁶ η Τουρκική Κοινότητα απέναντι στο αίτημα της Ελληνικής Κοινότητας είναι ξεκάθαρη. Σε τουρκική μαντινάδα ο δημιουργός της διερωτάται τι σημαίνει Ένωση και πώς αυτή συνάδει με την ανάγκη της Τουρκικής Κοινότητας να θεοποιεί την τουρκικότητα της «*Enosis ne demekmiş Ben Türklüğe taparım*».⁸⁷

Ιστοριογραφικά έχει επισημανθεί ότι δεν συνυπολογίστηκε ότι το αίτημα της Ένωσης αποτέλεσε τη γενεσιουργό αιτία για τον τουρκικό εθνικισμό, που έλαβε ένα χαρακτήρα ενός αντιδραστικού εθνικισμού «*bir kontra-milliyetçilik*».⁸⁸ Για την Τούρκικη Κοινότητα η Ένωση ισοδυναμεί με «*δουλεία χειρότερου είδους*»,⁸⁹ «*ανάθεμα ένας απαράδεκτος και αλαζονικός σωβινισμός*»,⁹⁰ τον ελληνικό «*colonization*»,⁹¹ που στηρίζεται μόνο πάνω στο γεγονός ότι η Ελληνική Κοινότητα αποτελεί το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού «*sadecce nüfus çoğunluklarına dayanarak*»,⁹² και δεδομένου ότι ανάμεσα στην Τουρκική Κοινότητα επικρατεί το «*Σύνδρομο της Κρήτης*» *Girit-Sendromu*, κάθε αναφορά στην Ένωση αναζωπύρωνε τα παλιά πάθη.⁹³

Ο πρόσφατος ενωτικός αγώνας ενέδυσσε με ακόμη πιο μελανά χρώματα αυτό το αίτημα.⁹⁴ Ο Κύπριος ποιητής Mustafa Muzzaffer Özboşnak τονίζει ότι η Ένωση τα έκανε όλα γης

⁸⁶Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Το χρονικό του Αγώνα», αρ. 92, 15 Ιουλίου 1960, σελ. 12.

Αναφορά στο σώμα των Επικουρικών. Αστυνομικό σώμα που αποτελείτο από μέλη της Τουρκικής Κοινότητας για να καταστείλει η αποικιοκρατική βρετανική δύναμη τον ένοπλο αγώνα της ΕΟΚΑ.

⁸⁷Erdoğan Saracoğlu, *Kıbrıs Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru : Bildiriler*, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı, Lefkoşa, 1989, s. 18 [Τουρκική Λαϊκή Λογοτεχνία και Λαογραφία της Κύπρου: Φυλλάδια]

⁸⁸Niyazi Kızılyürek, *Milliyetçilik kiskacında Kıbrıs*, a.g.e., s. 230.

⁸⁹«*tantamount to slavery of the worst kind*» Βλ. Rauf Denктаs, *The Cyprus triangle*, ibid, p. 23.

⁹⁰Αλέξης Ηρακλείδης, *Το κυπριακό : σύγκρουση και επίλυση*, ό. π., σελ. 98.

⁹¹Rauf Denктаs, *The Cyprus triangle*, ibid, p. 24.

⁹²Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Yirminci asır sömürgeciliği», 19 Eylül 1963. [Η αποικιοκρατία του 20^{ου} αιώνα]

⁹³Niyazi Kızılyürek, *Κύπρος : Το αδιέξοδο των εθνικισμών*, ό. π., σελ. 64.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kuşbeyinlilerin kurnazlığı», 12 Haziran 1963. [Η πονηριά ενός κοκορομυαλού] [...]*Girit geliyor gözümiün öniüne. H Kρήτη έρχεται μπροστά στα μάτια μου*. Βλ. Rauf R. Denктаs, *12'ye 5 kala Kıbrıs : Kıbrıs davası hakkında düşünceler, notlar ve hatıralar*, Ankara, 29 Ekim 1966, p. 21.

Niyazi Kızılyürek, *Milliyetçilik kiskacında Kıbrıs*, a.g.e., s. 231.

⁹⁴«για την Ένωση για 4 χρόνια χύθηκε αίμα, για 4 χρόνια μετατράπηκε η χώρα σε κόλαση», «*Enosis için dört yıl kan döküldü, dört yıl memleket cehenneme döndü*». Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Κίβρις Bağımsız Değil mi ?», 21 Ekim 1960.

«*H 1ⁿ Απριλίου είναι η μέρα που οι Τούρκοι δημιούργησαν έπος*». Βλ. Εφημερίδα *Bozkurt*, «1 Nisan Türkün destanlar yarattığı gündür», 1 Nisan 1963.

Από το 1955 η τάξη, η ασφάλεια, η ησυχία χάθηκαν και η Κύπρος από ένα ξεκομμένο κομμάτι από τον παράδεισο «*cennetten kopmuş bir parça gibi*» έγινε κόλαση «*cehennem*». Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Usandık bu kepezeliklerden», 10 Haziran 1961. [Απηυδύσαμε απ' αυτές τις γελοιότητες.]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Mücadele demokrasi için olsaydı», 24 Ekim 1961. [Αν ήταν αγώνας για τη δημοκρατία]

Για χρόνια έβαζαν το κεφάλι τους στον τορβά για αυτό το αίτημα «*"Enosis" le kelle koltukta savaşları*». Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Doğru yol», 15 Kasım 1961. [Σωστός δρόμος]

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

μαδιάμ «*Enosis olsun diye uğraşır didindiler Böylece her şeyini allak bullak ettiler*».⁹⁵ Η χρήση του όρου τρομοκρατία για την περίοδο του αγώνα της ΕΟΚΑ νομιμοποιείται στην τουρκική συλλογική συνείδηση,⁹⁶ τόσο γιατί το περιεχόμενο του εν λόγω αγώνα δεν συνάδει με τις πολιτικές στοχεύσεις της, όσο και γιατί για 4 χρόνια μ' αυτό τον όρο ο αποικιοκρατικός βρετανικός λόγος συγκροτούσε τον εν λόγω αγώνα.⁹⁷

Ακόμη και μετά την ανεξαρτησία τονίζεται ο ανασταλτικός ρόλος του φαντάσματος της Ένωσης «*Enosisden gelen anlaşmazlıklara bir hal çaresi*».⁹⁸ Στον τουρκικό τύπο τονίζεται ότι κανείς δεν μπορεί να στοιχειοθετήσει ότι υπάρχει τουρκικός κίνδυνος «*Türk tehlikesi*», παρά μόνο ο κίνδυνος της Ένωσης «*Enosis tehlikesi*»,⁹⁹ αφού η Τουρκική Κοινότητα πρεσβεύει την κεμαλική αρχή «*ειρήνη στη χώρα ειρήνη στην οικουμένη*» «*Yurtta sulh cihanda sulh*».

Πολύ χαρακτηριστική είναι τόσο η τοποθέτηση του Βουλευτή της εκλογικής περιφέρειας Πάφου του ΑΚΕΛ Χρύση Δημητριάδη, του Βουλευτή της εκλογικής περιφέρειας Λευκωσίας του Πατριωτικού Μετώπου Βάσου Λυσσαρίδη όσο και του Βουλευτή της εκλογικής περιφέρειας Κερύνειας του Milli Cephe Ahmet Mithat Berberoğlu. Ο Βάσος Λυσσαρίδης υπονοώντας ότι τόσο ο Κυπριακός λαός όσο και ο Αλγερινός ακόμη παλεύουν για την αυτοδιάθεση τους, αναφέρει «*ο Κυπριακός λαός έχει ακόμα να διανύση μακρόν δρόμον, σκληρόν αγώναν, μέχρις ότου επιτύχη αυτό δια το οποίον μάχεται ο Αλγερινός λαός*».¹⁰⁰ Με αφορμή το ψήφισμα για τον Αλγερινό λαό ο Βουλευτής της εκλογικής περιφέρειας Πάφου του ΑΚΕΛ Χρύσης Δημητριάδης αναφέρει :

Kutlu Adalı, *Köy raporları 1961*, Kıbrıs Türk Cemaat Meclisi, Lefkoşa, 1961, s. 13.

⁹⁵Suna Atun & Bülent Fevzioğlu, *Kıbrıs Türk Halk Edebiyatında : Destanlar ve Ağıtlar Üzerine Bilgiler-Belgeler -Araştırmalar*, cilt 3, Mağusa Tarihini Araştırma ve Yazın Vakfı Samtay Vakfı Yayınları, Gazımağusa, 2003, s.126. [Πληροφορίες - Έγγραφα- Έρευνες σε σχέση με τα έπη και τα μοιρολόγια στην Τουρκική Λαϊκή Λογοτεχνία της Κύπρου]

⁹⁶Νίκος Στέλγιας, *Ο αγώνας της ΕΟΚΑ 1955-59 στα Πρωτοσέλιδα του Τουρκοκυπριακού Τύπου*, Ινστιτούτο Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, Λευκωσία, 2014, σσ. 25-27.

⁹⁷Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 25^{ης} Οκτωβρίου 1960, σελ. 229.

⁹⁸Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Anlaşmazlıkların kökü», 24 Haziran 1961.[Η ρίζα των ασυμφωνιών]
Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Eoka Türk-Rum işbirliğini bozuyor», 22 Eylül 1963. [Η ΕΟΚΑ χάλασε την τουρκοελληνική συνεργασία]

⁹⁹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Hayır, öyle değildir», 25 Haziran 1961.[Όχι, δεν είναι έτσι]

¹⁰⁰Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 9^{ης} Ιανουαρίου 1961, σελ. 10.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

[..]Ο έντιμος συνάδελφος ομιλών δια τον αγώνα του Αλγερινού λαού απέφυγε να αναφερθή εις το γεγονός ότι ο αγών του Αλγερινού λαού είναι αγών δι' αυτοδιάθεσιν του.[..]Αυτή είναι η αρχή την οποίαν και ημείς πιστεύομεν, και δια την οποίαν ηγωνίσθη ο Κυπριακός λαός.[..]Έχουμεν πικράν πείραν του τι μπορεί να μαγειρευθή γύρω από την λέξιν «δικαία λύσις» από τους ιμπεριαλιστάς και τα όργανα των.¹⁰¹

Ανταπαντώντας ο Βουλευτής Ahmet Mithat Berberoğlu επικρίνει το γεγονός ότι «*ωρισμένοι έντιμοι Έλληνες συνάδελφοι, λαμβάνοντας το Αλγερικόν ως αφορμήν, ετόλμησαν να ομιλήσουν χωρίς να λάβουν υπ' όψιν των τον όρκον, τον οποίον έδωσαν δυνάμει του Συντάγματος της Κυπριακής Δημοκρατίας*».¹⁰²

Τα αποσπάσματα αποτυπώνουν τη στάση των δύο κοινοτήτων απέναντι στο άρθρο 185 παράγραφος 2 «*Η καθολική ή μερική ένωσις της Κύπρου μεθ' οιοδήποτε άλλου Κράτους ή η χωριστική ανεξαρτησία αποκλείονται*».¹⁰³ Από τη μια αποτυπώνεται η «*πολιτική οργή*» για τη ματαίωση της Ένωσης, ενός πάθους με ιστορικό παρελθόν,¹⁰⁴ μέσα από τη φράση «*έχουμεν πικράν πείραν του τι μπορεί να μαγειρευθεί*», και από την άλλη η εμμονή στην αποφυγή ακόμη και έμμεσων αναφορών που να επαναφέρουν στο προσκήνιο τον «*απαράδεκτο και αλαζονικό σωβινισμό*» που εγκυμονεί η υλοποίηση της Αυτοδιάθεσης-Ένωσης για την Τουρκική Κοινότητα υποδηλώνει την αποστροφή της γι' αυτό το όραμα.

¹⁰¹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 9^η Ιανουαρίου 1961, σελ. 12.

¹⁰²Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 9^η Ιανουαρίου 1961, σελ. 13.

¹⁰³Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας, Λευκωσία 1960, σελ. 72.

¹⁰⁴Ihsan Ali, *ό. π.*, σελ.13.

Πρώτη Απριλίου 1955

(*Απόρρητη συνομιλία*) του Δημήτρη Χαμπουλίδη

*Οι ψυχές των μαρτύρων του Κυπριακού αγώνα
γονατιστές προσεύχονται.*

Προσεύχονται ζητώντας απ' τη Θεία Πρόνοια

να ξεκαθαρίσει τη θέση της

σχετικά με την στάση που πήρε

σε τούτο τον απελευθερωτικό των Κυπρίων αγώνα.

Μπας και το πήρε τάχα

για πρωταπριλιάτικο ψέμα

και γι' αυτό δεν έστερξε

να βγη σε καλό...

Βλ. Περιοδικό *Μόρφωσις*, «*Πρώτη Απριλίου 1955 (Απόρρητη συνομιλία)*», Ιανουάριος 1962, σελ.16.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Η συμπερίληψη της ειδικής πρόνοιας για αποκλεισμό της Ένωσης από τις Συνθήκες Ζυρίχης- Λονδίνου αποτέλεσε από τη μια «θρίαμβο» για την Τουρκική Κοινότητα,¹⁰⁵ και από την άλλη εξίσωσε στην ελληνική ιστορική συνείδηση και ιστοριογραφία την Τουρκική Κοινότητα ως το «θρησκευτικό και εθνικό εχθρό» που αντιτίθεται στην Ένωση.¹⁰⁶ Η κατάληξη του ενωτικού αγώνα «*Η Ένωση που χάσαμεν έννευ ζημιά;*»,¹⁰⁷ η δράση της Τουρκικής Κοινότητας κατά τη διάρκεια του αγώνα της ΕΟΚΑ,¹⁰⁸ η ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας, οι συνταγματικές της πρόνοιες που αφορούν την Τουρκική Κοινότητα, και η εξίσωση των δύο κοινοτήτων τρέφουν το αρνητικό συναίσθημα της μνησικακίας *hinc* «*η θύμηση σα λόφος θα ντύνεται τη σκέψη μου το πόνο μου να τρέφει*»,¹⁰⁹ της οργής «*το αίμα στα μάτια μου κι ένας τυφώνας οργής βυσσομανά μέσα μου*»,¹¹⁰ και του πόνου «*ας κρύψουμε τον πόνο μας*».¹¹¹ Το αρνητικό συναίσθημα της μνησικακίας και η θεϊκή νομιμοποίηση του αποτυπώνεται και στο πιο κάτω ποίημα του Αλέξη Καπλάνη :

[...] Και θα ρθη η ώρα να πληρωθούν

¹⁰⁵ [...] Η τουρκοκυπριακή πολιτική ελίτ πρόταξε από το 1923 και εντεύθεν τρεις βασικούς στόχους. Πρώτον, την αποτροπή της ένωσης. Δεύτερον, την αναγνώριση της ύπαρξης των Τουρκοκυπρίων ως μιας ισότιμης και διακριτής κοινότητας. Και τρίτον, την κατοχύρωση πως η Κύπρος δεν θα συνιστούσε δυνητική απειλή για την στρατηγική ασφάλεια της Ανατολίας. Βλ. Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 712.

¹⁰⁶ Rauf Denктаs, *The Cyprus triangle*, *ibid*, p. 22.

«*αυτοί οι κύριοι προσπάθησαν να παρεμποδίσουν τον εθνικό-απελευθερωτικόν μας αγώνα*» Βλ. Απόσπασμα από τοποθέτηση του Βουλευτή του Πατριωτικού Μετώπου Βάσου Λυσσαρίδη. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 6^η Φεβρουαρίου 1961, σελ. 102.

Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Εικοστός αιώνας», τ. 2, Δεκέμβριος 1960, σελ. 52.

¹⁰⁷ Παύλος Λιασιδής, *Δώδεκα παρά δέκα*, *ό. π.*, σελ. 42.

¹⁰⁸ [...] Κατά την ιδίαν τετραετή περίοδο ο Ελληνικός Κυπριακός λαός υπέφερε τα πάνδεινα εκ μέρους των Αγγλων και Τουρκοκυπρίων. Πλείστοι Έλληνες εφονεύθησαν ή απιχονίσθησαν, άλλοι εφυλακίσθησαν και άλλοι έχασαν τας περιουσίας των, μερικά δε Ελληνικά Εκκλησία κατεστράφησαν ή ελεηλατήθησαν υπό φανατικών Τούρκων. Βλ. Μιχάλης Κουμάς, *Ιστορία και γεωγραφία της Κύπρου*, Αμμόχωστος 1959, σελ. 43.

¹⁰⁹ Λεύκιος Κρίνας, *Αντάρτικη φλόγα και σκορπισμένα γιασεμιά: ποιήματα*, 1959, σελ. 35.

Niyazi Kizilyürek, *Bir hinc ve şiddet tarihi : Kıbrıs'ta statü kavgası ve etnik çatışma*, a.g.e., s. xix, 12, 14, 271, 280, 555, 592.

Με αφορμή την είσοδο του τουρκικού στρατού στη Σμύρνη στις 9 Σεπτεμβρίου 1922 στο τουρκικό χωριό Φώτα της Κύπρου ο Έλληνας αστυνομικός, που κοιτούσε τον Τούρκο να κάνει θυσία, περιγράφεται ως ακολούθως «*Gözleri kinle ve korkuyla bakıyordu*» «*Τα μάτια του κοιτούσαν με μίσος και φόβο*». Βλ. Orbay Deliceirmak (hazırlayan), *Süleyman Uluçamgil büütün eserleri*, KTC Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, Lefkoşa, 1998, s. 159. [Süleyman Uluçamgil όλα τα έργα του]

[...] *κι' ένα βασανιστικό αίσθημα μείωσης πλήγωσε το λαό μας, σαν αντίκρυσε τα Τουρκικά πρόνομα.*

Βλ. Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Εθνικιστικό εθνικό και πανανθρώπινο ιδεώδες», τ. 16, Φλεβάρης 1962, σελ. 161.

[...] *Απ' τ' από της Ζυρίχης ποτήρι αργοπίνω καϋμό και χολή,*

Βλ. Περιοδικό *Μόρφωσις*, «Όχι τέρμα στη Ζυρίχη», Οκτώβριος 1963, σελ. 21.

¹¹⁰ Κώστας Κλεάνθους, *Προσφορά*, *ό. π.*, σελ. 12.

¹¹¹ Παύλος Δ. Πικροδάφνης, *Ο πόνος του αρκάτη : ποιητική συλλογή*, *ό. π.*, σελ. 45.

αυτά, στην ιδική των άσωτη χώρα.
Υπάρχει Θεός δικαιοσύνης.¹¹²

Σε προκήρυξη της Οργάνωσης *Ελληνική Οργάνωση Κυπρίων* με τίτλο «ΠΑΥΣΑΤΕ ΠΥΡ», μετά τις διακοινοτικές συγκρούσεις του 1963, επιχειρώντας την πολιτική υποβάθμιση της Τουρκικής Κοινότητας,¹¹³ τονίζεται «*Βασική γραμμή πολιτικής έναντι των Τούρκων παραμένει να κατανοήσουν ούτοι ότι δεν αποτελούν παρά μίαν απλήν μειονότητα και ότι επομένως δεν δικαιούνται να έχουν τα υπερπρονόμια τα οποία σήμερα έχουν*».¹¹⁴

Στον ελληνικό λόγο το συναίσθημα της μνησικακίας θα επιφέρει την αποκατάσταση της κοινωνικής ισορροπίας και της ηθικής τάξης.¹¹⁵ Το μίσος κατά του εχθρού είναι θεμιτό.¹¹⁶ Τα «*υπερπρονόμια*» του Άλλου γενούν ένα αρνητικό μεν συναίσθημα,¹¹⁷ το οποίο μπορεί να μη συνάδει με το περιεχόμενο της θρησκείας της Ελληνικής Κοινότητας, αλλά νομιμοποιείται, γιατί η Ελληνική Κοινότητα φέρει στους ώμους της το βαρύ φορτίο της αποκατάστασης του μέτρου που η ύβρης της Τουρκικής Κοινότητας έχει διαταράξει. Το συναίσθημα της μνησικακίας αποτελεί την κινητήριου δύναμη για τη διαδικασία της κάθαρσης. Η νέμεσις και η άτη μοιραία θα επιφέρουν τη συντριβή της Τουρκικής Κοινότητας, όχι με την έννοια της εξόντωσης και του αφανισμού της Τουρκικής Κοινότητας, αλλά με τη συντριβή του επίπλαστου πολιτικού status της Τουρκικής Κοινότητας που επέβαλαν ετσιθελικά οι Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου.

¹¹²Αλέξης Καπλάνης, *Φλογισμένοι ύμνοι των αθανάτων νεκρών της ΕΟΚΑ* : ποιήματα, τ. Β', Κύπρος, 1959, σελ. 25.

¹¹³Niyazi Kizilyürek, *Η Ομοσπονδία στον κόσμο Η Ομοσπονδιακή Κύπρος*, Heterotopia, Λεμεσός, 2015, σελ. 125.

Αποσπάσματα από συνέντευξη Niyazi Kizilyürek

[...]Και δεν θεωρούσαν τους Τουρκοκυπρίους ως πρόβλημα, ούτε τους μισούσαν, γιατί απλούστατα δεν τους υπολόγιζαν.[...]Αυτό άρχισε να γίνεται μετά το 1959, όταν οι Ελληνοκύπριοι συνειδητοποίησαν ότι οι Τουρκοκύπριοι έχουν οντότητα, πήραν σημαντικά δικαιώματα, ισότητα και μάλιστα ανέκοψαν τον δρόμο προς την Ένωση. Ακόμη και τα γεγονότα του 1963-64, η βία, το σχέδιο «Ακρίτας», δεν ήταν αποτέλεσμα του μίσους των Ελληνοκυπρίων απέναντι στους Τουρκοκυπρίους. Ήταν αποτέλεσμα της πικρίας και της έκπληξης για το ότι οι Τουρκοκύπριοι απέκτησαν οντότητα. Στην Κύπρο είχαμε σύγκρουση και πόλεμο χωρίς μίσος. Ήταν ένας πόλεμος στάτους, οι Ελληνοκύπριοι ήθελαν να δείξουν στους Τουρκοκυπρίους τα όριά τους. Βλ. Παύλος Μ. Παύλου, *ό. π.*, σελ. 892.

Ελληνική Οργάνωση Κυπρίων Βλ. Κεφάλαιο 3, σσ. 131-132.

Σχέδιο Ακρίτας Βλ. Pinar Erkem Gülboy, *a.g.e.*, s. 321.

¹¹⁴Σπύρος Παπαγεωργίου, *Τα κρίσιμα ντοκουμέντα του κυπριακού...*, *ό. π.*, σελ. 278.

¹¹⁵Στον ελληνικό λόγο οι Έλληνες έχουν το Θεό μαζί τους, γιατί δεν βρίσκονται με το μέρος της ύβρεως. Βλ. Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «Ο ανθρωπισμός του Μακρυγιάννη κι' η ουσία του νεοελληνισμού», Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1961, σελ. 48.

¹¹⁶Walter Lippmann, *ό. π.*, σελ. 166.

¹¹⁷«*τη μνήμη του αρετή δεν τη στολίζει*». Βλ. Δάντης, *Η Θεία Κωμωδία : Η κόλαση*, Εκδόσεις Ελένης Καζαντζάκη, Αθήνα, 1969, σελ. 36.

2. Τουρκική Κοινότητα

2.1. Γεωγραφική εγγύτητα vs Δημογραφική ανασφάλεια

Παρά το γεγονός ότι η Κύπρος στην ελληνική συλλογική συνείδηση συγκροτείται ως «της Αρκαδίας βλαστάρι»,¹¹⁸ ανατολική Ελλάδα,¹¹⁹ με μεταφορές που παραπέμπουν στον ελλαδικό γεωγραφικό χώρο «Θ' ανεβούμε μαζί στον Ταΰγετο»,¹²⁰ στη βυζαντινή κληρονομία «Στου Βυζαντινού ουρανού σου την αμυδωτή πτυχή»,¹²¹ και η ελληνικότητα της αναβλύζει από κάθε στοιχείο του κυπριακού χώρου «Θα σου τον πούνε τα βουνά, τα χόματα, οι βράχοι, θα σου τον πούνε οι νεκροί που κρύβονται στα βάθη στον τόπον τον δικόν μας»,¹²² η πατρίδα με γεωγραφικούς όρους περιγράφεται μακρινή «μακρυνής πατρίδας»,¹²³ «παιδιά κάποιας μητέρας που τ' άρπαξε ο σίφουνας μιας κακής ημέρας και τ' άριζεν μακρυνά»,¹²⁴ «εξόριστη γη»,¹²⁵ υπογραμμίζοντας ότι η γεωγραφική θέση του νησιού στάθηκε μεγάλη πληγή, πηγή δυστυχίας και αιτία μακραίωνης δουλείας.¹²⁶ Πέρα από τη μη γεωγραφική γειτνίαση ο Διευθυντής της Παιδαγωγικής Ακαδημίας Κύπρου Φρ. Π. Βραχάς επισημαίνει ακόμη ένα ανασταλτικό στοιχείο «Γιατί, απλούστατα, δεν υπήρξε και δεν υπάρχει ίσως έθνος μικρότερο πληθυσμιακά από το ελληνικό και τόσο μόνο, χωρίς συγγενείς και με πιο περιφρονημένα συμφέροντα».¹²⁷ Εκεί που η μη γεωγραφική γειτνίαση και η πληθυσμιακή ατονία σε περιφερειακό επίπεδο προβάλλονται ως ανασταλτικοί παράγοντες στον ελληνικό ιστοριογραφικό, λογοτεχνικό λόγο, η γεωγραφική εγγύτητα με την Τουρκία, η οποία καθιστά την Τουρκική Κοινότητα και το τουρκικό έθνος τη μεγάλη πλειονότητα «büyük çoğunluğu»,¹²⁸ αλλά και η άρνηση ενίοτε της

¹¹⁸ Αντης Περνάρης & Κύπρος Χρυσάνθης (επιμ.), *Ωδές και μαλλάντες στον Γρηγόρη Αυξεντίου*, Εθνική Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών Κύπρου, Λευκωσία, 1963, σελ. 32.

¹¹⁹ Μιχαήλ Ν. Πισσάς, *Το επαναστατικό πνεύμα των Κυπρίων*, ό. π., σελ. 8.

¹²⁰ Μιχάλης Πασιαρδής, *Ποιήματα II*, Κύπρος, 1964, σελ. 61.

¹²¹ Ιωάννης Ο. Οικονομίδης, *Νεανικοί παλμοί: ποιήματα*, Λευκωσία, 1961, σελ. 12.

¹²² Παύλος Δ. Πικροδάφνης, *Ο πόνος του αρκάτη: ποιητική συλλογή*, ό. π., σελ. 6.

¹²³ Κύπρος Χρυσάνθης, *Παγκυπριονίκες*, ό. π., σελ. 8.

¹²⁴ Παύλος Δ. Πικροδάφνης, ό. π., σελ. 6.

¹²⁵ Ξάνθος Λυσιώτης, *Αποδημία*, ό. π., σελ. 48.

¹²⁶ Ανθίας Τεύκρος, *Η ζωντανή Κύπρος: Λαογραφικά θέματα*, Anthias Publications, London, 1963, σελ. 16.

¹²⁷ Φρίξος Π. Βραχάς, *Οκτώ ελληνικά θέματα*, ό. π., σελ. 11.

¹²⁸ Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kader Birliği Yaptıklarımız», 3 Kasım 1962. [Αυτά που ένωσαν τη μοίρα μας]

Η γεωγραφία με πολιτικούς όρους ήταν με το μέρος της Τουρκικής Κοινότητας. Βλ. Γιάννης Παπαδάκης, *Η ηχώ της Νεκρής Ζώνης: Οδοιπορικό στη διαιρεμένη Κύπρο*, ό. π., σελ. 220.

[...]Επιμένω πολύ επί του σημείου ότι οι περιστοιχίζοντες την Ελληνικήν αυτήν εσχατιάν λαοί είναι κατά 95% περίπου Ισλαμικοί και ότι και αυτή η εν τη Νήσω ξένη μειονότητα είναι επίσης Ισλαμική.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Τουρκίας να ασκήσει πιέσεις στην Τουρκική Κοινότητα, συνέτειναν στη δημιουργία ενός αισθήματος έπαρσης και αδιαλλαξίας, ιδιαίτερα από την ελίτ της Τουρκικής Κοινότητας.¹²⁹ Στην τουρκική συλλογική συνείδηση η γεωγραφική εγγύτητα με την Τουρκία ως εθνικό κέντρο αναφοράς και η πρότερη οθωμανική-τουρκική παρουσία στο νησί νομιμοποιούν την παρουσία της Τουρκικής Κοινότητας στο νησί και την ανάγκη της να συν-ορίζει τα πολιτικά γινόμενα του νησιού.¹³⁰

Από την άλλη η δημογραφική σύνθεση, που προκαλεί τη δημογραφική ανασφάλεια της Τουρκικής Κοινότητας μιας και αποτελεί το 1/5 του πληθυσμού του νησιού, καθιστά επιτακτική ανάγκη τη συγκρότηση διακριτής εθνικής οντότητας «*milli bir varlık mücadelesi*», και τη σύμπλευση με την Τουρκία, στην οποία οφείλει την εθνική οντότητα της.¹³¹ Στην ελληνική ιστοριογραφία στηλιτεύεται η «*προσήλωση τους στην Τουρκία*»,¹³² το γεγονός ότι η ηγεσία της Τουρκικής Κοινότητας είναι ξεκάθαρα ηγεσία δεύτερης διαλογής, αφού εξυπηρετεί ουσιαστικά τις αποφάσεις που λαμβάνονται από την Άγκυρα.¹³³

Η ανασφάλεια της Τουρκικής Κοινότητας εντείνεται με τις δολοφονίες και τους ξυλοδαρμούς που διαπράττουν μέλη της Ελληνικής Κοινότητας και που εκλαμβάνονται από την Τουρκική

Βλ. Θεόδωρος Παπαδόπουλος, *Το εθνολογικόν πρόβλημα του Ελληνισμού εις την κυπριακήν αυτού φάσιν*, ό. π., σελ. 8.

Διαδικασία αδελφοποίησης δήμων. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Anavatan Belediyeleri Kıbrıs T. Belediyelerine sonuna kadar yardımı olacaklarını ilan ettiler», 13 Ocak 1963. [Οι Δήμοι της Μητέρας πατρίδας δήλωσαν ότι θα είναι συνοδοιπόροι μέχρι τέλους στους Τουρκικούς Δήμους της Κύπρου]

Αδελφοποίηση Δήμου Κωνσταντινούπολης με τον Τουρκικό Δήμο Αμμοχώστου, όπως και του Δήμου Άγκυρας με τον Τουρκικό Δήμο Λευκωσίας.

¹²⁹[...] *The Turkish Cypriot elites were able to act with a confidence that reflected their belief that any potential threat to their political position by the Greek Cypriots would be immediately reacted to by their external ethno-guarantor, Turkey.* Βλ. Sean Byrne, *ibid*, p. 7.

¹³⁰«*Bir bayrak dalgalanıyor*

Her millî günde..

Bir bayrak ki

Yüzbinlerin gönlünde».

«*Μια σημαία κυματίζει Σε κάθε εθνική μέρα ...Μια σημαία που είναι στην καρδιά 100.000*». Βλ. Ποίημα «KIBRISTA BAYRAK» του Özker Yaşın στην Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 9 Eylül 1963. [Η ΣΗΜΑΙΑ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ]

¹³¹Βλ. Niyazi Kızılyürek, *Bir hınç ve şiddet tarihi : Kıbrıs'ta statü kavgası ve etnik çatışma*, a.g.e., s. 50.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bu Gazetenin Yolu», 25 Aralık 1962. [Ο δρόμος αυτής της εφημερίδας]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Anavatana bağlıyız», 2 Nisan 1961. [Είμαστε εξαρτημένοι από τη μητέρα πατρίδα]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Ankara'ya Niçin Gidiliyor», 6 Ocak 1963. Στενές επαφές με Άγκυρα από το 1946. [Γιατί πηγαίνουμε στην Άγκυρα]

¹³²Γιάννος Ν. Κρανιδιώτης, *Το κυπριακό πρόβλημα*, ό. π., σελ. 41.

Στέλλα Σουλιώτη, *Fettered independence Cyprus, 1878-1964*, Vol. I, *ibid*, p. 135.

¹³³Αδαμαντία Πόλλις, «Colonialism and Neo-Colonialism : Determinants of ethnic conflict in Cyprus», in Peter Worsley and Πασχάλης Κιτρομηλίδης (ed.), *Small states in the modern world : The conditions of survival*, Cyprus Sociological Association : New Cyprus Association, Nicosia, 1979, p. 62.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Κοινότητα ως τρομοκρατία και της κοινότητας τους «*Memleketimizi yenibaştan kana boyanmak, Türk cemmatini yıldırmaq*»,¹³⁴ με τον έλεγχο των τελωνείων και των λιμανιών από την Ελληνική Κοινότητα κτλ.¹³⁵ Στην τουρκική ιστοριογραφία το αίσθημα της ανασφάλειας ενισχύεται και από την επιλογή των κρατικών αξιωματούχων.¹³⁶

Παρά την όποια υπεροχή σε περιφερειακό επίπεδο, η Τουρκική Κοινότητα προσπαθεί να ατονήσει τη δημογραφική ανασφάλεια αξιοποιώντας την πρόνοια του άρθρου 173 και επιδιώκοντας την αλλαγή του χωρομετρικού χάρτη και την υπαγωγή χωριών σε άλλα δημοτικά όρια με στόχο τη δημιουργία ενός στοιχείου τουρκικής εδαφικής δικαιοδοσίας. Η τουρκική εδαφική δικαιοδοσία θα επέφερε τη διατήρηση της ομοιογένειας της Τουρκικής Κοινότητας και τον έλεγχο της από την ηγεσία της.¹³⁷

Η δημιουργία χωριστών τουρκικών δήμων στις πέντε κυριότερες πόλεις του νησιού αποτελεί το κεντρικό στοιχείο της τουρκικής πολιτικής μεταξύ του 1957-1963.¹³⁸ Πέρα από

¹³⁴ Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kime bu tehditler?», 31 Ekim 1961. [Για ποιον είναι αυτές οι απειλές;]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Mağusada bir Rum vuruldu», 10 Ekim 1961. [Κτυπήθηκε στην Αμμόχωστο ένας Έλληνας]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Silahlı ve maskeli şahısların tecavüzüne uğradı», 7 Aralık 1963. [Έκαναν επίθεση άτομα που έφεραν όπλα και μάσκες]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Türk semtinde Rumların tecavüzüne uğradı», 11 Aralık 1963. Η περίπτωση του Tuncer Hüseyin που εξέρχεται από το καφενείο. [Έλληνες επιτέθηκαν σε τουρκική συνοικία]

Εφημερίδα *Cumhuriyet* 30 Αυγούστου 1960. Βλ. Ahmet An, *TMT'nin kurbanları*, a.g.e., s. 51.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Solcu Haravgi gazetesinin bir mürettibi öldürüldü», 26 Ekim 1961. [Δολοφονήθηκε ο στοιχειοθέτης της αριστερής εφημερίδας Χαραυγή]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Gaddarca bir cinayet daha Eski bir Eokacı ve Rum D. Birlik Partisinin bir üyesi vurularak öldü», 20 Ağustos 1961. [Ακόμη ένα απάνθρωπο έγκλημα : Πρώην Αγωνιστής της ΕΟΚΑ και μέλος του κόμματος *Δημοκρατική Ένωση*, αφού χτυπήθηκε, σκοτώθηκε.]

¹³⁵ Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Limanların, gümrüklerin kontrolü», 23 Kasım 1960. [Ο έλεγχος των λιμανιών και των τελωνείων]

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 24¹⁵ Ιανουαρίου 1961, σελ. 73.

¹³⁶ Ahmet Gazioğlu, *Enosis çemberinden Kıbrıs Cumhuriyetine*, a.g.e., s. 155.

¹³⁷ Diana Markides, *ό. π.*, σελ. 455.

Η Diana Markides αναφέρει ότι το ζήτημα του γεωγραφικού διαχωρισμού δεν είχε αφομοιωθεί, αφού πολλοί Τούρκοι δεν αναγνώριζαν τους τουρκικούς δήμους που προσωρινά είχαν συσταθεί μέχρι τη νομική διευθέτηση του ζητήματος και αρνιόνταν να πληρώσουν τις υποχρεώσεις τους.

Βλ. Diana Markides, *ό. π.*, σσ. 220-221. Παραπέμπει στις τουρκικές εφημερίδες *Halkın Sesi*, 16 Φεβρουαρίου 1961 & *Bozkurt* 16 Φεβρουαρίου 1961.

¹³⁸ Diana Markides, *ό. π.*, σελ. 488.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1962-15 Αυγούστου 1962), συνεδρίαση 24¹⁵ Φεβρουαρίου 1962, σελ. 97.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1962-31 Δεκεμβρίου 1962), συνεδρίαση 27¹⁵ Αυγούστου 1962, σελ. 9. Για όγδοη φορά παράταση της ισχύος των περί Δήμων Νόμος.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1962-31 Δεκεμβρίου 1962), συνεδρίαση 31¹⁵ Δεκεμβρίου 1962, σελ. 269. Οι Έλληνες Βουλευτές τάσσονται υπέρ των «*Μικτών Συμβουλίων δια την διοίκηση των Δήμων*».

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

τη δημιουργία χωριστών τουρκικών δήμων στις πέντε κυριότερες πόλεις, προβάλλεται η ανάγκη αλλαγής του χωρομετρικού χάρτη, υπαγωγής χωριών σε άλλα δημοτικά όρια.¹³⁹ Ο Βουλευτής της εκλογικής περιφέρειας Λευκωσίας του Milli Cephе Kemal Deniz στις 2 Ιουνίου 1961 αναφέρει ότι «*Το Αγκολέμι υπάγεται διοικητικώς εις την περιοχήν Μόρφου αντί της Λεύκας*».¹⁴⁰ Εντός της Βουλής προβάλλεται επίσης το αίτημα να συμπεριληφθεί έκταση ανήκουσα στην κοινότητα Κοτσιάτη στην κοινότητα αυτή και όχι στην Αγ. Βαρβάρα στην οποία βρίσκεται.¹⁴¹

Σε ερώτηση του στις 2 Μαρτίου 1961 ο Βουλευτής Kemal Deniz αναφέρει τα ακόλουθα :

[..]Παρά το γεγονός ότι άπαντες οι κάτοικοι του χωρίου Καζίβερά είναι Τούρκοι, εν τούτοις, το χωριόν αυτό απεσπάσθη εκ της περιοχής της Λεύκας και περιελήφθη από διοικητικής πλευράς εις την περιοχήν Μόρφου, οι δε Τούρκοι χωρικοί δεν δύνανται να διεξάγουν τας εργασίας των λόγω γλωσσικών δυσκολιών.¹⁴²

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1963-15 Αυγούστου 1963), συνεδρίαση 30^{ης} Ιανουαρίου 1963, σελ. 22.

Ερώτηση του Βουλευτή του Milli Cephе Halit Ali Riza στις 25 Οκτωβρίου 1960 σχετικά με τον περί Δήμων Νόμο.

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 1^{ης} Νοεμβρίου 1960, σελ. 243.

¹³⁹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1962-15 Αυγούστου 1962), συνεδρίαση 5^{ης} Ιουνίου 1962, σελ. 304.

¹⁴⁰Γεννήθηκε το 1920 και πέθανε το 2000.Υπήρξε εκδότης των εφημερίδων *Ateş*, *Vatan*, και *Köylü* και Βουλευτής της εκλογικής περιφέρειας Λευκωσίας του Milli Cephе 1960-1963. Βλ. Γεωργία Ανδρονίκου, *Πενήντα Χρόνια Κυπριακού Κοινοβουλίου : Οι αντιπρόσωποι του λαού Kibris Meclisi'nin Elli Yili : Halkın Temsilcileri Fifty years of Cyprus parliament : There representatives of the people*, Υπηρεσία Ερευνών, Μελετών και Εκδόσεων, Βουλή των Αντιπροσώπων, Λευκωσία, 2010, σελ. 171.

Εξελέγη Βουλευτής κατά τις αναπληρωματικές εκλογές της Τουρκικής Κοινότητας το Σεπτέμβριο του 1960.

Βλ. Ahmet An, *Kıbrıslı Türklerin siyasal tarihi (1930-1960):Basının aynasında Kıbrıslı Türklerin unutturulan siyasal geçmişi ve liderlik kavgası*, a.g.e., s. 689.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 25^{ης} Αυγούστου 1961, σελ. 389.

Αγκολέμης : Τουρκικό χωριό στο δρόμο Ασπρομερίτη –Πέτρας Βλ. Νέαρχος Κληρίδης, *Χωριά και πολιτείες της Κύπρου : για να γνωρίσωμε την Κύπρο μας*, Λευκωσία, 1961, σελ. 4.

¹⁴¹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 27^{ης} Νοεμβρίου 1961, σελ. 578.

¹⁴²Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 16^{ης} Μαρτίου 1961, σελ. 182.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Ο Kemal Deniz στις 9 Ιανουαρίου 1961 αναφέρει :

[...]Παρά το γεγονός ότι το χωριό Χαμίτ ευρίσκεται εντός των ορίων της επαρχίας Λευκωσίας, μέγα μέρος της περιουσίας του εν λόγω χωριού ευρίσκεται εντός των ορίων της επαρχίας Κυρηνείας και κατά συνέπεια υπάγεται εντός των ορίων του Δικώμου. Η φορολογία δημόσιας υγείας ήτις επιβάλλεται δυνάμει των περί δημοσίας υγείας νόμων δια περιουσίαν εντός ξένης περιοχής είναι πολύ υψηλή, και γίνεται κατ' έτος αφορμή προκλήσεως ποικίλων διαφορών.¹⁴³

Ο Kemal Deniz στις 17 Μαρτίου 1961 αναφέρει :

[...]γη εκτάσεως περίπου 700 στρεμμάτων ανήκουσα εις την κοινότητα Κουρού Μοναστήρ ευρίσκεται εντός των συνόρων του χωριού Αγκαστίνας. Η περιλίπησι αγρών ανηκόντων εις εν χωριόν εντός των συνόρων άλλου χωριού οδηγεί εις παρεξηγήσεις όσον αφορά την κατανομήν φόρων, ως οι περί αγροφυλακής και υδρευσεως εις ωρισμένας δε περιπτώσεις και εις επεισόδια.¹⁴⁴

Στην τουρκική συλλογιστική η διχοτόμηση των δομών και των λειτουργιών της Κυπριακής Δημοκρατίας εδράζεται στις Συμφωνίες.¹⁴⁵ Η τουρκική πολιτική ελίτ ενισχύει με κάθε τρόπο

¹⁴³Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 27^{ης} Απριλίου 1961, σελ. 270.

Απαντώντας ο Υπουργός Εσωτερικών ανέφερε :

[...] ο ισχυρισμός ότι μέγα μέρος της περιουσίας του χωριού Χαμίτ υπάγεται εντός των ορίων του Δικώμου της επαρχίας Κυρηνείας είναι ανακριβής. Η έκταση της περιουσίας των κατοίκων του χωριού Χαμίτ, ήτις ευρίσκεται διασκορπισμένη εντός της περιοχής του χωριού Δικώμου, είναι μόνον 65 σκάλοι, κείνται δε αυτά πλησιέστερον προς το Δίκωμον παρά προς το Χαμίτ. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 27^{ης} Απριλίου 1961, σελ. 270.

¹⁴⁴Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 25^{ης} Αυγούστου 1961, σελ. 386.

¹⁴⁵Νίκος Στέλγιας, *ό. π.*, σελ. 64.

Αίτημα για ξεχωριστή αστυνομική υπηρεσία. Βλ. Νίκος Στέλγιας, *ό. π.*, σελ. 115.

Ο Παναγιώτης Παπαδημήτρης αναφέρει ότι στις 14 Μαΐου 1963 στην ημερήσια διάταξη της Τουρκικής Κοινοτικής Συνέλευσης ο Βουλευτής της Τουρκικής Κοινοτικής Συνέλευσης Hazim Remzi έθεσε το ζήτημα της σύστασης αστυνομικής οργάνωσης από την Τουρκική Κοινότητα. Βλ. Παναγιώτης Παπαδημήτρης, *Η κυπριακή δημοκρατία, 1960-1963: Συνεχείς καυγάδες Ελλήνων και Τούρκων μέχρι που μίλησαν τα όπλα στις 21.12.1963: Το σχέδιο Ανάν σε σχετικό ένθετο, πλήρης ανάλυση του σχεδίου με απλά λόγια*, Λευκωσία, 2004, σελ. 148.

Αίτημα για ξεχωριστή οικονομική βοήθεια από ΗΠΑ. Βλ. Νίκος Στέλγιας, *ό. π.*, σελ. 116.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

την αντίληψη ότι «η διαίρεση του νησιού υποσχόταν μια ζωή με ασφάλεια».¹⁴⁶ Η κυρίαρχη ιδεολογία του τουρκικού εθνικισμού στην Κύπρο ενώ από τη μια αντιμάχεται το αίτημα για Ένωση, από την άλλη διαμορφώνει το δικό της εθνικό στόχο που είναι η διχοτόμηση της Κύπρου.¹⁴⁷ Ο Arif Hasan Tahsin παραθέτει γράμμα ανώτερου στελέχους της TMT που αποτυπώνει την ευθέως ανάλογη σχέση των δύο οραμάτων, Ένωσης- Διχοτόμησης.

[...] Παρά την ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας, οι Έλληνες φρόντισαν να κρατήσουν ζωντανό το ιδανικό της Ένωσης. Σε αντιπαράθεση προς αυτό, ως αρχή, η ηγεσία της TMT κράτησε ζωντανό το ιδανικό της Διχοτόμησης και έτσι η χρησιμοποίηση οποιασδήποτε ευκαιρίας [για την επίτευξη της Διχοτόμησης] μετατράπηκε σε φυσιολογικό καθήκον για την TMT.¹⁴⁸

Η τρομοκρατία ως πολιτικό εργαλείο,¹⁴⁹ η πολιτική βία που εξουσίαζε τους δρόμους,¹⁵⁰ οι απαγορευμένες ζώνες,¹⁵¹ συνέτειναν στην υποχώρηση της ρητορικής υπέρ του «Ομόσπονδου Μοντέλου» και την ενίσχυση ιδιαίτερα μετά το 1962 της ρητορικής υπέρ του «Μοντέλου της Ινδίας». Σύμφωνα με τον τουρκικό τύπο, το «Μοντέλο της Ινδίας» και ο διαχωρισμός της χώρας σε Ινδία και Πακιστάν θα μπορούσε να εφαρμοστεί και στην Κύπρο «*Kıbrıs için de yarabilecek budur*».¹⁵²

Στην τουρκική συλλογική συνείδηση η απάμβλυνση της δημογραφικής ανασφάλειας συνδέεται με την αντίληψη ότι ο στρατός και γενικότερα τα σώματα ασφαλείας αποτελούν παράγοντα ηρεμίας για την Τουρκική Κοινότητα και το νησί γενικότερα, όπως και με την πολιτική αναγκαιότητα της απαγκίστρωσης από την κυπριακή ταυτότητα που θα μπορούσε να αφομοιώσει την Τουρκική Κοινότητα.¹⁵³ Σε ερώτημα κατά πόσο μπορούμε να ζήσουμε

¹⁴⁶Niyazi Kızılyürek, «Υπό την ψευδαίσθηση του έθνους», στο Νίκος Περιστιάνης και Γιώργος Τσαγγαράς (επιμ.), *Ανατομία μιας μεταμόρφωσης ...*, ό. π., σελ. 409.

¹⁴⁷Niyazi Kızılyürek, *Οι Τουρκοκύπριοι, η Τουρκία και το Κυπριακό*, ό. π., σελ. 72.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Türk Cemaat Meclisi Başkanı Delejelere Mektup Gönderdi», 11 Eylül 1963. [Ο Πρόεδρος της Τουρκικής Κοινοτικής Συνέλευσης έστειλε επιστολή στους συνέδρους]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Taksim doğru», 19 Ekim 1963. [Προς τη διχοτόμηση]

¹⁴⁸Niyazi Kızılyürek, *Κύπρος : Το αδιέξοδο των εθνικισμών*, ό. π., σελ. 86.

¹⁴⁹Νίκος Στέλγιας, *Ο θάνατος του ανεπιθύμητου βρέφους: ό. π.*, σελ. 199.

¹⁵⁰Νίκος Στέλγιας, *ό. π.*, σελ. 201.

¹⁵¹Νίκος Στέλγιας, *ό. π.*, σελ. 203.

¹⁵²Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Herşey Açığa vuruldu», 29 Mayıs 1962. [Καθετί αποκαλύφθηκε]

Νίκος Στέλγιας, *ό. π.*, σελ. 67.

¹⁵³Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Türk ordusu her zaman ve her yerde huzur ve sukûnun tek sembol ve garantisidir», 4 Ekim 1962. [Ο τουρκικός στρατός πάντα και παντού αποτελεί μοναδικό σύμβολο και εγγύηση γαλήνης και ηρεμίας]

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

ειρηνικά ως Κύπριοι «*"Kıbrıslı olarak yaşıyalım" diyorlar*»,¹⁵⁴ αρθρογράφος της *Halkın Sesi* απαντά πως δεν μπορούν ως κοινότητα να δώσουν θετική απάντηση, γιατί θα «έβραζαν» στο καζάνι της Ελληνικής Κοινότητας όπως θα δήλωνε δεκαετίες αργότερα ο ηγέτης της Τουρκικής Κοινότητας Rauf Denktaş.¹⁵⁵ Κενοί περιεχομένου θεωρούνται και οι όροι «Ελληνοκύπριοι» «Τουρκοκύπριοι».¹⁵⁶ Από την άλλη η τουρκόφωνη αντιπολιτευόμενη εφημερίδα *Cumhuriyet* στις 2 Ιανουαρίου 1961 με τίτλο «*Η Κύπρος ανήκει στους Κυπρίους*» «*Kıbrıs Kıbrıslarıdır*» επενδύει πολιτικά στον όρο Κύπριοι με την Κύπρο ως ένα κράτος με πολλά έθνη.¹⁵⁷

Κώστας Χατζηαντωνίου, *ό. π.*, σελ. 101.

Γιάννης Παπαδάκης, «The National Struggle Museums of a divided city», *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 17, No. 3, 1994, p. 404.

Αρθρογράφος της *Halkın Sesi* εισηγείται όπως οι αρχηγοί των σωμάτων ασφαλείας αποστέλλονται από τα δύο μητροπολιτικά κράτη. [...] *Türkiye ve Yunanistandır, bu iki devletin göndereceği emniyet şefleri de halkın emniyetini teminat altına almış olacaktır*. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «İçişlerine Müdahale Sayılmaz», 16 Mayıs 1961. [Δεν θεωρείται επέμβαση στις εσωτερικές υποθέσεις]

Fazlıoğlu Cemal Oğuz Öcal, *Kıbrıs'a seferim var*, Sinan Matbaası, İstanbul, 1958, s. 5. [Έχω αποστολή στην Κύπρο]

¹⁵⁴Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Huzuru bulabilmek», 30 Kasım 1961. [Το να μπορούμε να βρούμε την ηρεμία]

¹⁵⁵Pier Blanc, *Ο διαμελισμός της Κύπρου : Η γεωπολιτική ενός διχασμένου νησιού*, Ολκός, Αθήνα, 2002, σελ. 73. C. H. Dodd, «The Ascendancy of the Right 1985-1993», Ciement Dodd (ed.), *The Political, Social...*, ibid, p. 149.

«*If we are deceived into thinking we are Cypriots we shall boil in the Greek-Cypriot pot*».

¹⁵⁶Pier Blanc, *ό. π.*, σελ. 73.

Niyazi Kızılyürek, «A federal Cyprus : Problems and Prospects», Ανδρέας Ιωάννου, Ανδρέας Θεοφάνους, Νίκος Περιστιάνης (επιμ.), *The Cyprus problem : Its solution and the day after : Proceedings of the international symposium and held on 3-6 April, 1997*, ibid, p. 158.

¹⁵⁷Ahmet An, *Kıbrıs'ta fırtınalı yıllar, 1942-1962*, a.g.e., s. 168.

2.2. Ετεροχρονισμένη εισαγωγή στη νεωτερικότητα

Ο όρος νεωτερικότητα είναι δηλωτικός μιας ιστορικής περιόδου που συνδέεται με την ανάδυση του έθνους κράτους, την ανάπτυξη των αστικών καπιταλιστικών κοινωνιών, με τη βιομηχανική επανάσταση, την οργάνωση της κοινωνικής ζωής «με όρους αναγνώρισης των ατομικών δικαιωμάτων», τις αστικές μεταναστεύσεις, και την απεριόριστη πίστη στον ορθό λόγο, που εκτείνεται χρονολογικά από το 18^ο αιώνα μέχρι τις τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αι.¹⁵⁸

Η Τουρκική Κοινότητα χαρακτηρίζεται ιστοριογραφικά ως η χαμένη της νεωτερικότητας. Η δυναμική της νεωτερικότητας λειτουργεί εις βάρος της. Βιβλιογραφικά επισημαίνεται ότι η άνιση και ετεροχρονισμένη εισαγωγή της νεωτερικότητας αποτυπώνεται με την οικονομική και κοινωνική υστέρηση της Τουρκικής Κοινότητας έναντι της Ελληνικής Κοινότητας. Από την άλλη έχει επισημανθεί ότι ο εθνικισμός της Ελληνικής Κοινότητας «*Enosis Milliyetçiliği*» αποτελεί αποτέλεσμα μιας δυναμικής νεωτερικότητας, σε αντίθεση με την ανάπτυξη του τουρκικού εθνικισμού ως «*Karşı Milliyetçiliği*» που είναι απότοκος μιας υποτυπώδους νεωτερικότητας «*Zayıf modernleşme*».¹⁵⁹

Μεταξύ άλλων οι παράγοντες που συντέιναν στην καθυστερημένη έλευση της νεωτερικότητας είναι η καθυστερημένη εξέλιξη της Τουρκίας ως εθνικού κράτους,¹⁶⁰ η καθυστερημένη συγκρότηση αυτόνομης πολιτικής αντιπροσώπευσης της Τουρκικής

¹⁵⁸ Άννη Ασημάκη, Γεράσιμος Κουστουράκης & Ιωάννης Καμαριανός, «Οι έννοιες της νεωτερικότητας και της μετανεωτερικότητας και η σχέση τους με τη γνώση : Μια κοινωνιολογική προσέγγιση», *Το βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, τ. 60, Καλοκαίρι 2011, σελ. 101.

Ο εθνικισμός υπήρξε φαινόμενο του δέκατου ένατου αιώνα, το ρομαντικό υποπροϊόν του εθνικού κράτους στην ακμή του. Βλ. Τοποθέτηση Gertrude Himmelfarb στο Martha Craven Nussbaum, *Υπέρ πατρίδος: πατριωτισμός ή κοσμοπολιτισμός;* Εκδόσεις Scripta, Αθήνα, 1999, σελ. 92.

Οι θεσμικές διαστάσεις της νεωτερικότητας. Βλ. Anthony Giddens, *Οι συνέπειες της νεωτερικότητας*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, 2001, σσ. 79, 83.

¹⁵⁹ Εισαγωγικό σημείωμα Niyazi Kızılyürek στο Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 19.

«*geri bir etnik grup*» «*eşitsiz modernleşme*» Βλ. Niyazi Kızılyürek, *Bir hınç ve şiddet tarihi : Kıbrıs'ta statü kavgası ve etnik çatışma*, a.g.e., s. xvii, 43, 50.

Niyazi Kızılyürek, *Milliyetçilik kışkırtıcılığı Kıbrıs*, a.g.e., s. 77.

Ahmet An, *Kıbrıs Türk kültürü üzerine yazılar*, Galerî Kültür, Lefkoşa, 1999, s. 30-31.

Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 722.

Nazım Beratlı, *Kıbrıslı Türk kimliği'nin oluşması : Neden ortak bir Kıbrıslı kimliği yok?* Işık Kitabevi, Lefkoşa, 1999, s. 21. [Η συγκρότηση της ταυτότητας των Τουρκοκυπρίων : Γιατί δεν υπάρχει κοινή κυπριακή ταυτότητα;]

¹⁶⁰ Μιχάλης Ατταλίδης, «Οι σχέσεις των Ελληνοκυπρίων με τους Τουρκοκυπρίους», *ό. π.*, σελ. 419.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Κοινότητας,¹⁶¹ η απουσία μεσαίας αστικής τάξης «που δυνητικά θα λειτουργούσε ως φορέας μιας νεωτεριστικής αντίληψης», αλλά και το γεγονός ότι η διαδικασία εθνικής συγκρότησης της υπονομεύεται κατά την περίοδο της Βρετανικής Αποικιοκρατίας μέσα από την αποψίλωση των κυριότερων κοινοτικών της θεσμών.¹⁶² Οι πνευματικοί άνθρωποι δεν διαδραμάτισαν το ρόλο που έπρεπε να επιτελέσουν και κατηγορούνται για ολιγωρία.¹⁶³ Ακόμη και το εγχείρημα δημιουργίας Σχολής Καλών Τεχνών το 1904 με το Sanat Okulu από το Dr. Hafiz Cemal Lokman Hekim αποτέλεσε ένα εγχείρημα βραχύβιο.¹⁶⁴

Η άνιση και ετεροχρονισμένη εισαγωγή της νεωτερικότητας συνέτεινε στην πολιτική, πολιτιστική, οικονομική και κοινωνική υστέρηση της Τουρκικής Κοινότητας.¹⁶⁵ Η πολιτισμική και κοινωνική μειονεξία στις αρχές της δεκαετίας του 1940 ήταν καθολικά αναγνωρισμένη.¹⁶⁶ Όπως επισημαίνει και ο Tom Nairn, το πρότυπο του διαφορετικού οικονομικού εκσυγχρονισμού μεταξύ των δύο κοινοτήτων θα αποτελέσει μια σημαντική διαρθρωτική διάσταση του μελλοντικού ανταγωνισμού τους.¹⁶⁷

Όσο ενδυναμώνονταν το ενωτικό κίνημα τόσο περισσότερο αυξάνονταν οι πολιτικές, συνδικαλιστικές οργανώσεις της Τουρκικής Κοινότητας. Από την *Οργάνωση της Μουσουλμανικής / Ισλαμικής Κοινότητας Cemaat-i İslam Teşkilatı* το 1913,¹⁶⁸ στο *Ιδρυμα Τουρκικής Μειονότητας Κύπρου KATAK* το 1943 (Kıbrıs Adası Türk Azınlık Kurumu), στο *Τουρκικό Λαϊκό Κόμμα Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi* το 1944 και στην *Ομοσπονδία Τουρκικών Οργανώσεων Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu* το 1949. Την ίδια δεκαετία

¹⁶¹Ο. π., σελ. 420.

Περίπτωση Sir Münür Βλ. Kudret Akay, «Past Experiences and Future Prospects», Ανδρέας Ιωάννου, Ανδρέας Θεοφάνους, Νίκος Περισιτιάνης (επιμ.), *The Cyprus problem : Its solution and the day after : Proceedings of the international symposium and held on 3-6 April, 1997*, ibid, p. 34.

¹⁶²Σώτος Κτωρής, ό. π., σσ. 51, 58, 72, 77.

[...]Έτσι, η νεωτερικότητα του 19^{ου} αιώνα στην Κύπρο είναι ελληνική, η διαμόρφωση της μεσαίας αστικής τάξης είναι ελληνική, όπως επίσης ελληνική είναι και η πολιτική κινητοποίηση που βασίζεται στις ιδέες του έθνους και του εθνικισμού. Βλ. Niyazi Kızılyürek, *Οι Τουρκοκύπριοι, η Τουρκία και το Κυπριακό*, ό. π., σελ. 28.

Αλέξης Χρ. Αλέκου, ό. π., σσ. 30, 36.

¹⁶³Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Herşeyden önce aydın», 30 Aralık 1961.[Προπάντων οι διανοούμενοι]

¹⁶⁴Halil Fikret Alasya, *Kıbrıs tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ayyıldız Matbaasında, Ankara, 1964, s. 125. [Η ιστορία της Κύπρου και τα Τουρκικά έργα στην Κύπρο]

¹⁶⁵ «πολιτιστική καθυστέρηση» Βλ. Ελευθέριος Ν. Τζελέπης, ό. π., σελ. 141.

Σώτος Κτωρής, ό. π., σσ. 72, 722.

¹⁶⁶Σώτος Κτωρής, ό. π., σσ. 52, 58.

¹⁶⁷Tom Nairn, «Cyprus and the theory of nationalism», in Peter Worsley and Πασχάλης Κιτρομηλίδης (ed.) *Small states in the modern world ...*, ibid, p. 31.

¹⁶⁸Haşmet Muzaffer Gürkan, *Bir Zamanlar Kıbrıs'ta : Tarih Yazıları 1860-1945*, Galeri Kültür Yayınları,

Lefkoşa, 2006, s. 225. [Στην Κύπρο κάποτε : Ιστορικά Κείμενα 1860-1945]

Cemmat-i İslamiye Teşkilatı Βλ. Harid Fedai & Mustafa Haşim Altan (hazırlayan), *Fadil Niyazi Korkut : Hatıralar*, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazimağusa, 2000, s. 31. [*Fadil Niyazi Korkut* : Αναμνήσεις]

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

ιδρύονται το 1942 η Ένωση Τούρκων Εργατών *Türk Amele Birliđi* και το 1943 η Ένωση Τούρκων Γεωργών *Kıbrıs Türk Çiftçiler Birliđi*.¹⁶⁹

Οι διεργασίες του ελληνικού εθνικού κινήματος, ιδιαίτερα από τη δεκαετία του 1950 αλλά πολύ περισσότερο οι εξελίξεις του 1958, επιτάσσουν την αναδίπλωση της Τουρκικής Κοινότητας. Στα πλαίσια αυτά τη σχολική χρονιά 1958-1959 ιδρύεται μέσω του *Kıbrıs Türk Kültür Derneđi* το *Atatürk Enstitüsü*, παραχωρούνται υποτροφίες από την τουρκική κυβέρνηση και πραγματοποιούνται μαθήματα που απευθύνονται στις γυναίκες των χωριών «*kadın kursları*». ¹⁷⁰ Η Ένωση Κύπριων Πολιτικών Επιστημόνων με πρόεδρο τον İsmet Kotak διοργανώνει συνέδριο με θέμα την ανόρθωση της Τουρκικής Κοινότητας.¹⁷¹

Πνευματικοί άνθρωποι, όπως ο Bener Hakkı Hakeri, αρθρογραφούν στον ημερήσιο τύπο «*Biz sanatçılar nasıl bir toplum istiyoruz?*».¹⁷² Ο Afif Mapolar και ο Özker Yaşın αναγνωρίζουν στο πρόσωπο του Kemal Atatürk ένα μεγάλο ηγέτη που δύναται με την παρακαταθήκη του να οδηγήσει στη νεότερικότητα την κοινότητα τους, να απαλλάξει την Τουρκική Κοινότητα από τη βραδυκινήσια, την απαισιοδοξία και τον πεσιμισμό.¹⁷³ Προς το σκοπό αυτό το 1960 τα εκπαιδευτικά προγράμματα αλλάζουν και ακολουθούν τα εκπαιδευτικά προγράμματα της Τουρκίας.¹⁷⁴ Ο αρθρογράφος της εφημερίδας *Halkın Sesi* C. Turanlı αναφέρεται στην αξιολογία πρόοδο της δημοτικής εκπαίδευσης και στην υιοθέτηση των βιβλίων που είναι σύμφωνα με τα πρωτοβάθμια αναλυτικά προγράμματα της Τουρκίας «*Son yıllarda ilk öğretim işlerimizde, bilhassa Okullara Türkiye müfredat programına uygun kitapların da kabulünden sonra, hissedilir bir ilerleme kaydedildiđi şüphesizdir*».¹⁷⁵

¹⁶⁹Pınar Erkem Gülboy, *a.g.e.*, s. 217-218.

¹⁷⁰Halil Fikret Alasya, *Kıbrıs tarihi ve Kıbrıs'ta Türk eserleri*, *a.g.e.*, s. 125.

Με βάση τα στατιστικά δεδομένα της εποχής, ο αναλφαβητισμός μεταξύ των Ελλήνων ήταν στο 16,1% και των Τούρκων στο 23,6%, ενώ το 80,5 % των Ελλήνων και το 19.5 % των Τούρκων ήταν με πανεπιστημιακό τίτλο. Βλ. Λεόντιος Ιεροδιακόνου, *Το κυπριακό πρόβλημα : Πορεία προς τη χρεωκοπία*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήναι, 1975, σελ. 358.

Ανόρθωση χωριών Βλ. Rebecca Bryant, «An Aesthetics of Self: Moral Remaking and Cypriot Education», *Comparative Studies in Society and History*, Vol. 43, No. 3, 2001, p. 603.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Türk köylüsü», 19 Haziran 1963.[Τουρκικά χωριά]

«*köy kalkınması davası*» Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «En büyük problem», 23 Eylül 1960. [Το πιο μεγάλο πρόβλημα]

¹⁷¹Öntaş Düzgün & Tamer Öncül, *a.g.e.*, s. 10.

¹⁷²Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «İsteddiğimiz toplum», 20 Şubat 1962.[Η κοινότητα που θέλουμε]

¹⁷³Ali Nesim, *Kıbrıs Türk Edebiyatında Sosyal Konular*, *a.g.e.*, s. 62.

¹⁷⁴Behrooz Morvaridi, «Social Structure and Social Change», Ciement Dodd (ed.), *The political...*, *ibid*, p. 263.

¹⁷⁵Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «İlk öğretim ve gösteriş», 26 Eylül 1960.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Στον ελληνικό τύπο γίνεται αναφορά στον οικονομικό και πολιτιστικό μαρασμό της Τουρκικής Κοινότητας, αλλά και στην αποτυχία «αναπροσαρμογής των προς τας συγχρόνους εξελίξεις». ¹⁷⁶ Από την άλλη σε άρθρα της εφημερίδας *Ελευθερία* αναφέρεται ότι καταρτίζεται στην Άγκυρα «πρόγραμμα εκπαίδευσεως» ¹⁷⁷ και μακροπρόθεσμο «Πρόγραμμα Αναπτύξεως» σύμφωνα με το οποίο θα δοθούν σε αγρότες εργαλεία, σπόροι, και στους βιοτέχνες μικρές πιστώσεις. Στο πλαίσιο των προαναφερθέντων μέτρων ο επιθεωρητής της Αγροτικής Τράπεζας της Τουρκίας κ. Φετχί Σοσάλ παραχωρεί πιστώσεις σε αγρότες της Τουρκικής Κοινότητας. ¹⁷⁸

Ακόμη και μετά την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας, η Τουρκική Κοινότητα πόρρω απέχει από τις ανάγκες της εποχής. Αρθρογράφος της *Halkın Sesi* αναφέρεται στην ανάγκη εκβιομηχάνισης «*sanaileşmek zorundayız*». Παράλληλα στηλιτεύεται το γεγονός ότι η ελαφριά βιομηχανία δεν τυγχάνει της δέουσας υποστήριξης «*Mevcut hafif sanayi bile desteklememek*» και γίνεται αναφορά στην έλλειψη πλάνου ανάκαμψης της οικονομίας «*plansızlık*». ¹⁷⁹ Σε χωρία, όπως το χωριό Αλεύκα και Σελλάιν τ' Άπη της περιοχής Τηλλυρίας «*υπάρχουν άνθρωποι, οι οποίοι ζουν ευτελεστέραν ζωήν παρομοίαν με την των Αφρικανών*», ¹⁸⁰ σπίτια στερούνται «*υγειονομικών διευκολύνσεων*» και οι μάνδρες των βοσκών βρίσκονται εντός της κατοικημένης περιοχής. ¹⁸¹ Το νερό, η ενέργεια και οι άλλες εγκαταστάσεις είναι ανεπαρκείς, με στέγαση συχνά άθλια, εκπαιδευτικά πρότυπα ετεροχρονισμένα. ¹⁸²

¹⁷⁶Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 4 Ιουλίου 1962.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Τα γεγονότα», 2 Μαρτίου 1962.

¹⁷⁷Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Καταρτίζεται εις Άγκυραν μακροπρόθεσμον πρόγραμμα αναπτύξεως των εδώ Τούρκων», 10 Φεβρουαρίου 1961.

Ο Robert Henry Stephens αναφέρεται στην πρόθεση του Fazıl Küçük να στείλει μέλη της κοινότητας του στην Τουρκία να εκπαιδευτούν, για να μπορούν να αναλάβουν και υψηλόβαθμες θέσεις στο δημόσιο. Βλ. Robert Henry Stephens, *Cyprus a place of arms power...*, *ibid*, p. 175.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Οι Δημόσιοι Υπάλληλοι», 4 Ιουλίου 1961.

¹⁷⁸Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Η Αγροτική Τράπεζα της Τουρκίας ήνοιξε πιστώσεις εις Τούρκους αγρότας της Κύπρου», 5 Αυγούστου 1961.

¹⁷⁹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «*Sanaileşmek zorundayız*», 3 Ocak 1961. [Είμαστε αναγκασμένοι να εκβιομηχανιστούμε]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «*Kıbrıs Türk Toplumunu Nasıl Kalkındırabiliriz?*», 19 Şubat 1962. [Πώς μπορούμε να αναπτύξουμε την Τουρκική Κοινότητα της Κύπρου;]

¹⁸⁰Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1962-15 Αυγούστου 1962), συνεδρίαση 26^{ης} Φεβρουαρίου 1962, σελ. 134.

¹⁸¹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1962-15 Αυγούστου 1962), συνεδρίαση 5^{ης} Ιουλίου 1962, σελ. 345.

¹⁸²Charles Foley & W. I. Scobie, *The struggle for Cyprus*, Hoover Institution Press, Stanford & Calif, 1975, p. 161.

2.3. Οι αλύτρωτες διεκδικήσεις & Η συλλογιστική της διχοτόμησης

"Ağrı" nedir çocuklar?
Memleketimizin en yüce dağı.
Özker Yaşın¹⁸³

Η συλλογιστική της διχοτόμησης «*ya taksim ya ölüim*» σφυρηλατήθηκε πάνω σε ένα κράμα προσδοκιών, εμμονών και ανασφαλειών. Από τη μια συμπεκνώνει τις αλύτρωτες διεκδικήσεις της Τουρκικής Κοινότητας για μια Τουρκία με πιο διευρυμένα σύνορα, και από την άλλη συγκροτεί τους υπαρξιακούς φόβους και τις φυλετικές μνήμες της Τουρκικής Κοινότητας. Το «*σύνδρομο της Κρήτης*» και το «*σύνδρομο των Δαρδανελίων*», η πεποίθηση ουσιαστικά ότι οι δυτικές δυνάμεις επιβουλεύονται το οθωμανικό και κατόπιν το τουρκικό κλέος, συνδέεται άρρηκτα με τη συλλογιστική της διχοτόμησης.¹⁸⁴

Στην τουρκική συλλογική συνείδηση, η μη εγκατάλειψη του αιτήματος για Ένωση από την Ελληνική Κοινότητα θα οδηγούσε στην αυτοδιάθεση και της Τουρκικής Κοινότητας και κατ' επέκταση στη διχοτόμηση «*Enosis'e karşı TAKSİM!*».¹⁸⁵

¹⁸³[...] *Παιδιά, τι είναι το "Ağrı"*; Το πιο ψηλό βουνό της πατρίδας μας (Όρος Αραράτ).

Βλ. Özker Yaşın, *Tüm şiiirler* [Kıbrıs benim vatanım], a.g.e., s. 63.

¹⁸⁴Το «*σύνδρομο της Κρήτης*» ως ιδεολογικό εργαλείο στη διαδικασία ενίσχυσης του τουρκικού εθνικισμού στο νησί. Βλ. Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 86.

Οι εδαφικές απώλειες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας μεταξύ 1909-1914 συνέβαλαν στη διαμόρφωση μιας υπαρξιακής φοβίας ανάμεσα στην Τουρκική Κοινότητα. Βλ. Εισαγωγικό σημείωμα Niyazi Kızılyürek στο Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 18.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bir Alçaklık Örneği», 15 Şubat 1962. [Ένα μικροπρεπές παράδειγμα]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Denyada 2 Türk çobana ates açıldı», 15 Mayıs 1963. [Πυροβολήθηκαν στη Δένεια 2 Τούρκοι βοσκοί]

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Ο Ντενκντάς επετέθη χθες κατά του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου», 6 Μαΐου 1961.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Η «Νατζακ» έγραψε χθες : Φιλική προειδοποίησης του κ. Ινονού δια την εφαρμογήν του συντάγματος», 7 Ιουλίου 1962.

Μια από τις σημαντικότερες μάχες στη διάρκεια του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου είναι η εκστρατεία των Δαρδανελίων/Çanakkale όπου οι δυνάμεις της Εγκάρδιας Συνεννόησης (Αγγλία, Γαλλία) απέτυχαν να καταλάβουν τα στενά των Δαρδανελίων/ Çanakkale. Στην τουρκική συλλογική συνείδηση αποτελεί έμπρακτη απόδειξη των δυτικών μεθοδεύσεων για την αποσύνθεση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Βλ. Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 468.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «2 günde yedi şehit verdik», 27 Ocak 1962. Τα γεγονότα του Ιανουαρίου του 1958 αποτελούν μια νέα περίπτωση Δαρδανελίων «*yeni bir Çanakkale*». [Σε δύο μέρες δώσαμε 7 ήρωες]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Taşa silah çekenler», 27 Ocak 1962. [Αυτοί που απειλούν με όπλο την πέτρα]

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Δριμεία επίθεσις κατά των Άγγλων εις Τουρκοκυπριακήν εφημερίδαν», 17 Φεβρουαρίου 1963.

Σύνδρομο των Σεβρών Βλ. Αλέξης Ηρακλειδης, «Imagined Enemies: The Aegean Conflict», *Mediterranean Politics*, Vol. 16, No. 2, July 2011, p. 234.

¹⁸⁵«*Απέναντι στην Ένωση είναι η ΔΙΧΟΤΟΜΗΣΗ*» Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Self-determination Türküsi», 4 Ağustos 1961.[Το Δημοτικό Τραγούδι της Αυτοδιάθεσης]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Buna ne buyrulur», 12 Haziran 1962. [Τι προστάζει αυτό;]

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Λόγω του πραξικοπήματος της 27^{ης} Μαΐου 1960, με τον οποίο ανατράπηκε στην Τουρκία η κυβέρνηση Adnan Menderes, η εφαρμογή των Συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου θα βρισκόταν στα χέρια όχι αυτών που επικύρωσαν τη συμφωνία αλλά στα χέρια αυτών που την επέκριναν ως υποχώρηση από τη διχοτόμηση στη Μεγάλη Τουρκική Εθνοσυνέλευση, στοιχείο που αναπτέρωνε τις προσδοκίες μιας μερίδας της Τουρκικής Κοινότητας.¹⁸⁶ Προσδοκίες που σύντομα θα διαψευσθούν, καθότι και η νέα κυβέρνηση διαβεβαιώνει ότι θα τηρήσει τις ζυριχικές δεσμεύσεις της.¹⁸⁷ Από την άλλη, σε φύλλο του 1963, η εφημερίδα *Halkın Sesi* αναφέρει ότι η Τουρκία μελετά το σχέδιο της διχοτόμησης.¹⁸⁸

Ποιητικά εγχειρήματα της περιόδου αναπολούν μια Τουρκία με πολύ πιο διευρυμένα σύνορα σε σχέση με αυτά που ορίζουν οι πρόσφατες συνθήκες που υπέγραψε, όπως στο ποίημα *Δεν τέλειωσε Bitmedi* όπου ο Özker Yaşın αναφέρει ότι η επιθυμία μας ακόμη δεν πραγματοποιήθηκε «*henüz gerçekleşmedi özlemimiz*», ο ιερός πόλεμος δεν τέλειωσε «*bitmedi kutsal savaş*»,¹⁸⁹ αλλά και στο στίχο του Κύπριου φοιτητή «*unutmamalısın bizleri*» «δεν πρέπει να ξεχάσεις εμάς».¹⁹⁰ Στο ποίημα *Η Λευκωσία το Παλικάρι των Πόλεων Şehirlerin Efesi Lefkoşa* η Urkiye Mine Balman οραματίζεται την αποκατάσταση της κοινότητας της ως *Milleti-Hakime*, ως διοικούσας κοινότητας «*Yeniden başlamalı saltanatımız*».¹⁹¹

Συνήθης ρηματική πρακτική της ελίτ της Τουρκικής Κοινότητας είναι ότι στην Κύπρο υπάρχει ένα καθεστώς «*Derebeyliğin hüküm sürdüğü bir memlekette mi yaşıyoruz*» δουλοπαροικίας, «*diktatörlük*» δικτατορίας, «*terrör rejimi*» τρομοκρατίας,¹⁹² τονίζοντας ότι η καλή βούληση της Τουρκικής Κοινότητας προσκρούει καθημερινά σε διάφορες διοικητικές

¹⁸⁶ Melek Fırat, *Οι Τουρκοελληνικές σχέσεις και το Κυπριακό*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2012, σελ. 139.

¹⁸⁷ Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σελ. 199.

¹⁸⁸ Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Taksim projesini ele almaktır», 4 Ekim 1963. [Ασχολείται με το θέμα της Διχοτόμησης]

¹⁸⁹ Özker Yaşın, *Tüm şiirler [Kıbrıs benim vatanım]*, a.g.e., s. 154.

¹⁹⁰ Orbay Deliceirnak (hazırlayan), *Süleyman Uluçamgil bütün eserleri*, a.g.e., s. 106.

¹⁹¹ Zübeyir Yılmaz & Ramazan Okumuş, *Kıbrıs Türk şiiri*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1992, s. 54. [Η Τουρκική ποίηση της Κύπρου]

Niyazi Kızılyürek, *Οι Τουρκοκύπριοι, η Τουρκία και το Κυπριακό*, *ό. π.*, σελ. 21.

¹⁹² Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Derebeyliğin hüküm sürdüğü bir memlekette mi yaşıyoruz», 1 Eylül 1963. [Ζούμε σε μια χώρα που βασιλεύει η δουλοπαροικία]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «İşte demokrasi», 5 Ocak 1963. [Ίδου δημοκρατία]

[...]Bugün Kıbrıs' taki rejim, fiili bir diktatörlüğe doğru hızla seyrediyor. To kaθεστώς στην Κύπρο σήμερα, οδεύει με ταχύτητα προς μία πραγματική δικτατορία.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bu Rejimin Adı Ne?», 2 Haziran 1963. [Ποιο είναι το όνομα αυτού του καθεστώτος;]

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

και αστυνομικές δράσεις, αλλά και στην έλλειψη καλής θέλησης από μέρους της Ελληνικής Κοινότητας.¹⁹³

Η επίκληση στη βία, σε συνδυασμό με το υποβόσκον σύνδρομο της Κρήτης και της Ρόδου, εντείνει τη συλλογιστική της διχοτόμησης και σημειώνεται τόσο το 1958 για να νομιμοποιηθεί η ίδρυση χωριστών Δήμων, όσο και το 1963 για την απόσυρση της Τουρκικής Κοινότητας.¹⁹⁴ Ενδεικτικές οι μπροσούρες της εποχής μετά τα αιματηρά γεγονότα του 1963-1964, όπως η μπροσούρα *Planned massacre of Turks in Cyprus* όπου αναφέρεται στις ελληνικές βιαιοπραγίες.¹⁹⁵

Στον αντίποδα στον ελληνικό τύπο από πολύ νωρίς αναφέρονται στους «*Μεντερικής νοοτροπίας και εμπνεύσεως*» συνοίκους που οραματίζονται τη διχοτόμηση.¹⁹⁶ Στην ελληνική ιστοριογραφία, το επεισόδιο *Deniz* στις 18 Οκτωβρίου του 1959 επιβεβαιώνει από πολύ νωρίς ότι η ΤΜΤ είναι ακόμη ενεργή και ότι η Τουρκική Κοινότητα εφοδιάζεται όχι μόνο για λόγους προστασίας αλλά για να επιτεθεί εν ευθέτω χρόνω εναντίον της Ελληνικής Κοινότητας και να υλοποιήσει τα διχοτομικά της σχέδια.¹⁹⁷ Η διχοτόμηση στη συλλογική συνείδηση της Ελληνικής Κοινότητας δεν νομιμοποιείται και δεν εδράζεται πουθενά. Αντίθετα αποτελεί μια πράξη επιβολής, εξαναγκασμού, υλοποίησης μιας επιθυμίας που παραβιάζει τα δίκαια ενός λαού. Πολύ χαρακτηριστική η δήλωση του Προέδρου της Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης «*is trying to dictate its will upon the Greek population of Cyprus by its efforts for partition*».¹⁹⁸ Απέναντι σ' αυτό το ενδεχόμενο ο ελληνικός τύπος αναφέρει «*θέλουν ίσως να βαυκαλίζονται με την ιδέα, ότι μπορούν να διχοτομήσουν μια μικράν Νήσο*

¹⁹³ *Cyprus : Turkish reply to Archbishop Makarios' proposals*, 1964, p. 25.

«*is rather due to the lack of good-will to make use of it*» Βλ. Christian Heinze, *ibid*, p.11.

¹⁹⁴ Αδαμαντία Πόλλις, «The social construction of ethnicity and nationality: The case of Cyprus», *Nationalism and Ethnic Politics*, Vol. 2, No. 1, 1996, p. 78.

Για τα γεγονότα του 1963 «*Kanlı Noel*» «*Bloody Christmas*». Βλ. Γιάννης Παπαδάκης, «Nation, narrative and commemoration: political ritual in divided Cyprus», *History and Anthropology*, Vol. 14, No. 3, 2003, p. 264.

Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σελ. 451.

Αλέξης Ηρακλείδης, *Το κυπριακό : σύγκρουση και επίλυση, ό. π.*, σελ. 22.

¹⁹⁵ *Planned massacre of Turks in Cyprus*, Turkish Aid Society of New York, 1964.

¹⁹⁶ Εφημερίδα *Ελευθερία*, «*Λακωνικά*», 14 Δεκεμβρίου 1960.

¹⁹⁷ Στις 18 Οκτωβρίου 1959 ακταιωρός του Βρετανικού Βασιλικού Ναυτικού συνέλαβε ανοικτά της Καρπασίας το τουρκικό πλοιάριο «*Deniz*» που μετέφερε μεγάλες ποσότητες πυρομαχικών από την Τουρκία. Βλ. Diana Markides, «*Η Μεταβατική Περίοδος, Φεβρουάριος 1959-Αύγουστος 1960*», στο: Πέτρος Παπαπολυβίου (επιμ.), *1960-2010: Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας*, τ. 1, 1960-1969: Η δεκαετία της εγκαθίδρυσης, Λευκωσία 2010, σσ. 25-26.

Σταύρος Παντελή, *ibid*, p. 287.

¹⁹⁸ Περιοδικό *Cyprus to-day*, «An interview with the President of the Greek Communal Chamber Dr. C. Spyridakis», Vol. 1, No. 4, July –August 1963, p.7.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

και εδαφικώς»,¹⁹⁹ και τονίζει ότι δεν έχουν κάνει βίωμα τους τις κεμαλικές αρχές «ζουν ακόμη με τα όνειρα της σημαίας του Βαρβαρόσσα και της αναστήσεως της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Το έδειξαν εις το ζήτημα του Σαντζακίου της Συρίας και εις το Κυπριακόν».²⁰⁰

Η εν λόγω φωτογραφία κοσμεί το εξώφυλλο της μπροσούρας *Planned massacre of Turks in Cyprus* που εκδόθηκε από την TURKISH AID SOCIETY OF NEW YORK INK (Σύνδεσμος Κυπρίων τουρκικής καταγωγής) το 1964. Η μοναδική αυτή φωτογραφία, με τα πτώματα των παιδιών του Τούρκου αξιωματικού Nihat İhan που δολοφονήθηκαν στις 25 Δεκεμβρίου 1963 στην Κύπρο, έχει χρησιμοποιηθεί κατά κόρο από τους προπαγανδιστικούς μηχανισμούς της Τουρκίας.²⁰¹

¹⁹⁹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Πικρία και ελπίς», 3 Μαρτίου 1961.

²⁰⁰Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Θαρσείν χρη», 10 Μαρτίου 1961.

²⁰¹Νεοκλής Σαρρής, *ό. π.*, σελ. 892.

Planned massacre of Turks in Cyprus, Turkish Aid Society of New York, 1964.

2.4.Κεμαλική ιδεολογία ως πηγή έμπνευσης και αναφοράς & Αντικομμουνιστική οπτική

Η Τουρκική Κοινότητα από πολύ νωρίς υιοθέτησε της κεμαλικές μεταρρυθμίσεις.²⁰² Ο αντίκτυπος της κεμαλικής ιδεολογίας ανάγεται στη δεκαετία του 20.²⁰³ Όπως και στην Τουρκία, το 1928 εισάγεται το λατινικό αλφάβητο. Στα τέλη του 30 η επικράτηση των κοσμικών εθνικιστικών στοιχείων είναι γεγονός και κατ' επέκταση ο παραγκωνισμός των θρησκευτικών στοιχείων.²⁰⁴ Στις καταγραφές του Kutlu Adalı αποτυπώνεται η υιοθέτηση των κεμαλικών μεταρρυθμίσεων «*Harf devrimi*»,²⁰⁵ «*Kıyafet devrimi*»²⁰⁶ και «*Medeni kanun*»,²⁰⁷ οι οποίες σύμφωνα με τον Kutlu Adalı εξασφάλισαν την ελευθερία και την αξιοπρέπεια που απολάμβαναν οι Τουρκάλες και συνέτειναν ακόμη και στη σύσταση γυναικείων συλλόγων.²⁰⁸

Από τη άλλη, καταγράφονται και παρεκκλίσεις, όπως καταγγέλλει ο Kutlu Adalı. Σε τουρκικό καφενείο, λίγο πριν την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας, δεν υπήρχε εικόνα του

²⁰²Με τις μεταρρυθμίσεις του ιδρυτή της Τουρκικής Δημοκρατίας Kemal Atatürk γίνεται μια πολιτισμική στροφή «*medeniyet deęiřtirme*» με κατεύθυνση τα δυτικά ιδανικά «*Batıya ve Batılılaşmaya yñnelen*» Βλ. Niyazi Kızılyürek, *Milliyetçilik kiskacında Kıbrıs*, a.g.e., s. 175.

Οι ιδρυτικές αρχές του Κεμαλισμού υιοθετήθηκαν στις 10 Μαΐου του 1931 στο συνέδριο του *Ρεπουμπλικανικού Λαϊκού κόμματος Cumhuriyet Halk Partisi*. Αυτές είναι ο ρεπουμπλικανισμός, η κοσμικότητα, ο εθνικισμός, η λαϊκότητα, ο κρατισμός και η επαναστατικότητα. Η κοσμικότητα και η άμεση συνέπεια της ο τουρκικός εθνικισμός αποτελούν την καρδιά του Κεμαλισμού. Βλ. Niyazi Kızılyürek, *Κεμαλισμός : Η γένεση και η εξέλιξη της επίσημης ιδεολογίας της σύγχρονης Τουρκίας*, ό. π., σσ. 55-57.

[...] *Biz Kıbrıs Türkleri de burada bünyemize uygun bir şekilde Atatürk inkılaplarına uymaęa çalışacaęız.*

Μεταξύ άλλων τονίζεται ότι η Τουρκική Κοινότητα θα εργαστεί ούτως ώστε να εφαρμόσει τις μεταρρυθμίσεις του Kemal Atatürk λαμβάνοντας υπόψη τα δικά της δεδομένα.

Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Mustafa Kemal Derneęi Başkanı Dr. Mustafa Dikengil dün bir basın toplantısı yaptı», 16 Eylül 1960.[Ο Πρόεδρος του Συνδέσμου Mustafa Kemal Δρ. Mustafa Dikengil παραχώρησε χθες διάσκεψη τύπου]

Ποίημα *İzinde* του Behçet Kemal Çaęlar / *Στα ίχνη του* Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 10 Kasım 1960.

²⁰³[...] *Η συναισθηματική ταύτιση των Τουρκοκυπρίων με τις προσπάθειες του Κεμάλ Ατατούρκ να εκδιώξει τον ελληνικό στρατό από τη Μ. Ασία την περίοδο 1919-22 οδήγησε μια μεγάλη μερίδα τους να ασπαστεί με πάθος τις αρχές του κεμαλισμού.* Βλ. Παύλος Μ. Παύλου, ό. π., σελ. 676.

²⁰⁴Niyazi Kızılyürek, «The Turkish Cypriot Community and Rethinking of Cyprus», Μιχάλης Μιχαήλ & Αναστάσιος Τάμης (επιμ.), *Cyprus in the Modern World*, ibid, pp. 234-35.

Αναφορά στον ιδιοκτήτη της εφημερίδας *Söz* 1931 Mehmet Remzi και στον αγώνα του να διασφαλίσει μέσα από τις λεκτικές εκφορές το status που επιθυμούσε για την κοινότητα του. Παρά τις αποικιοκρατικές επισημάνσεις συνεχίζει να χρησιμοποιεί τον όρο Türk και όχι İslam. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Makarios' un silindiri», 6 Haziran 1963. [Ο οδοστρωτήρας του Μακαρίου]

²⁰⁵Αντικατάσταση του αραβικού αλφαβήτου από το λατινικό.

Βλ. Hasan Behçet, *Kıbrıs Türk Maarif Tarihi : (1571-1968)*, Lefkoşa, 1969, p. 130.

²⁰⁶Κατάργηση των θρησκευτικών και παραδοσιακών ενδυμασιών.

²⁰⁷Αντικατάσταση του ισλαμικού δικαίου με μια διασκευή του ελβετικού αστικού κώδικα. Βλ. Niyazi Kızılyürek, *Κεμαλισμός*, ό. π., σελ. 63.

²⁰⁸Kutlu Adalı, *Daęarcık II*, a.g.e., s. 99.

Kemal Atatürk και σε σχολείο βρισκόταν αναρτημένη η εικόνα της βασίλισσας της Αγγλίας Ελισάβετ II.²⁰⁹ Παράλληλα ο Kutlu Adalı αναφέρεται στα παιχνίδια των Δημοκρατικών «*Demokratçilik oyununu*» μετά το 1950, φέρνοντας ως παράδειγμα την ανάγνωση στα αραβικά του καλέσματος του μουεζίνη για την έλευση των πιστών στην προσευχή «*Ezani Arapça okuyacağiz*», και το γεγονός ότι ακόμη σε τουρκικά χωριά, παρά την προτροπή των γονιών τους, τα κορίτσια δεν αποχωρίζονται τη μαντίλα *çarşaf*.²¹⁰

Στον αντίποδα, στην ελληνική συλλογική συνείδηση, ο μητροπολιτικός χώρος ταυτίζεται με τη χριστιανική θρησκεία.²¹¹ Ο πατριωτισμός είναι συνυφασμένος με τη θρησκευτική πίστη. Μέσω του καθοδηγητικού ρόλου της η Εκκλησία της Κύπρου, διαμέσου της χριστιανικής πίστης, επηρεάζει τις ιδέες και τη ζωή, συνδράμοντας προς τον αγώνα για εθνική και πνευματική επιβίωση.²¹² Η Εκκλησία της Κύπρου καθίσταται στοιχείο της ταυτότητας της Ελληνικής Κοινότητας και ο αγώνας της για Ένωση είναι θεόπνευστος, όπως στο ποίημα *Αναφορά στο θεό «Κι' Εσύ, δίκαιος, ευλογάς τον αγώνα μας»*.²¹³ Ο Αρχιμ. Κωνσταντίνος Σ. Λευκωσιάτης, Διευθυντής της Ιερατικής Σχολής *Απόστολος Βαρνάβας*, επί τη λήξει των εργασιών του σχολικού έτους 1960-1961, αναφέρει ότι ο «*κλήρος υπήρξε ο οδηγός της φυλής και το στήριγμα της*», ότι η θρησκευτική αναγέννηση αποτελεί «*θεμέλιο πάσης*

²⁰⁹Kutlu Adalı, *Dağarcık I*, a.g.e., s.139-140.

²¹⁰Το 1950 στην Τουρκία ανέρχεται στην εξουσία το Δημοκρατικό Κόμμα με σύνθημα του την ελευθερία της πίστης. Βλ. Niyazi Kızılyürek, *Κεμαλισμός : Η γένεση και η εξέλιξη της επίσημης ιδεολογίας της σύγχρονης Τουρκίας*, ό. π., σελ. 113.

Ο Afif Marpolat αναφέρεται στη δράση του Celal Hordan μέσα από την οργάνωση νεολαίας *Gençlik Teşkilatı*. Συγκεκριμένα αναφέρεται στο φαινόμενο όπου οι περισσότερες γυναίκες στα τουρκικά χωριά δεν θέλουν να εγκαταλείψουν τη μαντίλα «*çarşaf*». Οι άντρες του Celal Hordan γυρνούσαν από σπίτι σε σπίτι, από αυλή σε αυλή και αρχικά με ευγενικό τρόπο και μετά με βίαιο τρόπο, αν αρνιόντουσαν, έπαιρναν τη μαντίλα από το κεφάλι των κοριτσιών. Βλ. Hikmet Afif Marpolat, a.g.e., s. 317.

Kutlu Adalı, *Dağarcık II*, a.g.e., s. 99, 100, 101.

²¹¹Μελής Νικολαΐδης, *Δύο διαλέξεις πάνω στο δημοτικό τραγούδι*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1963, σελ. 9.

[...]The Turkish Cypriot museum is a modern concrete building specifically constructed for this purpose. The absence of any religious symbolism contrasts with the centrality of religious symbolism in the Greek Cypriot museum; this reflects one of the main differences in the nationalisms of their respective 'motherlands'.

Η δεσπύζουσα θέση των θρησκευτικών συμβόλων στον ελληνικό εθνικισμό σε αντίθεση με τον τουρκικό. Βλ. Γιάννης Παπαδάκης, «The National Struggle Museums of a divided city», *ibid*, p. 404.

²¹²Περιοδικό *Απόστολος Βαρνάβας*, «Παγκύπριον Συνέδριον Εκπαιδευτικών-Κατηχητικών. Η εισαγωγική ομιλία του κ Μ. Μαραθεύτη», τ. 3-4, Μάρτιος – Απρίλιος 1960, σελ. 91.

[...] Γενικά το θρησκευτικό συναίσθημα των Ελλήνων, μαζί με την επίμονη αγάπη των προς την πατρίδα, ήσαν οι δύο τροχοί που κυλίστηκαν ανάμεσα στους αιώνες, κρατώντας απάνω στους τροχούς αμετάβλητο τον Ελληνικό χαρακτήρα ώστε να διατηρηθή η Ελληνική φυλή δια μέσου τόσων αιώνων και να μη χαθή όπως χάθηκαν τόσες άλλες φυλές στο ίδιο χρονικό διάστημα. Βλ. Νέαρχος Κληρίδης, *Μαθήματα ιστορίας για την Δ' δημοτικού*, Α. Π. Πολίτης, Λευκωσία, 1960, σελ. 48.

²¹³Μιχαήλ Ν. Πισσάς, *Τα ανθρώπινα*, Αλεξάνδρεια, 1963, σελ.16.

Pinar Erkem Gülbay, a.g.e., s. 189.

προόδου» αλλά και της ευνοούμενης Πολιτείας, δεδομένου ότι ο ενοριακός κλήρος μπορεί να συμβάλλει «εις εναρέτους και χρηστούς ανθρώπους και πολίτας κατά την επίγειον ζωή των».²¹⁴

Η προσπάθεια επίσης συγκρότησης της Τουρκικής Κοινότητας ως της δύναμης που μαζί με την Τουρκία μπορούν να αποσοβήσουν τον κομμουνιστικό κίνδυνο και να αποτελέσουν τους προμαχόνες της Δύσης «εις την Μέσην Ανατολήν το απόρθητον τείχος των δυτικών»,²¹⁵ εμπίπτει στην κεμαλική ιδεολογική θεώρηση. Μέχρι το 1948 το σύνολο της πολιτικής ελίτ της Τουρκικής Κοινότητας έχει προσχωρήσει στη συλλογιστική του τουρκικού εθνικισμού, υιοθετώντας μια δεξιά αντικομμουνιστική ρητορική.²¹⁶

Ενώ στον τουρκικό λόγο συγκροτείται ο λόγος περί της κοσμικότητας «*layik olmağa bakmalıyız*»,²¹⁷ και ο αντικομμουνιστικός λόγος, δεδομένου ότι ο κομμουνισμός είναι ασύμβατος με τον κεμαλισμό,²¹⁸ σε σχέση με την Ελληνική Κοινότητα τονίζεται ότι τρέφουν συμπάθεια απέναντι στον κομμουνισμό, ότι από το 1930 έχει εισχωρήσει το μικρόβιο του

²¹⁴ «φιλόθρησκο λαό» Βλ. Αρχιμ. Κωνσταντίνος Λευκωσιάτης, *Λογοδοσία επί τη λήξει των εργασιών του σχολικού έτους 1960-61*, Λευκωσία, 1961, σσ. 4-6.

«Πρέπει να καταστήσωμεν την πατρίδα μας Κράτος Θεού» Βλ. Ομιλία αρχιμ. Μ. Κουρσουμπά με θέμα: Ο ιερέας ως εθνικός παράγων Βλ. Περιοδικό *Απόστολος Βαρνάβας*, «Τέταρτον Ιερατικόν Συνέδριον Αρχιεπισκοπικής Περιφέρειας», Ιούλιος – Αύγουστος 1961, σελ. 226.

Στον τουρκικό λόγο ο ρόλος της Εκκλησίας ως πολιτικού θεσμού είναι καταστροφικός. Ο εκ Τουρκίας εκπαιδευτικός Kizim Nami Duru, που το 1925 ήρθε στην Κύπρο ως διευθυντής του Τουρκικού Λυκείου, σε συνέντευξη του που παραχώρησε στην εφημερίδα *Halkın Sesi* αναφέρει ότι ήταν αδελφικές οι σχέσεις των δύο κοινοτήτων «*Kardeşçe Yaşadıkları*» και ότι ήταν καταστροφικός ο ρόλος των ιερέων και των ανταρτικών ομάδων «*Papazlarına ve Komitelerine*». Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «86 yaşındaki Kazım Nami Durunun hatıratı», 30 Nisan 1961. [Οι αναμνήσεις του 86χρονου Kazım Nami Duru]

²¹⁵ Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Οι Τούρκοι εξακολουθούν να προβάλλουν εαυτούς ως την μόνην δυτικήν έπαλξιν εν Κύπρω», 25 Οκτωβρίου 1961.

²¹⁶ Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 275.

²¹⁷ Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Tarih inkar edilemez», 3 Eylül 1961. [Η ιστορία δεν μπορεί να διαψευσθεί]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Gerçeklere saygı», 1 Temmuz 1963. [Σεβασμό απέναντι στην πραγματικότητα]

[...] Η ιδιότητα του μέλους Κοινοτικής Συνέλευσης προδιαγραφόταν ως ασυμβίβαστη με μια σειρά από πολιτειακές ιδιότητες (βουλευτές, στρατιωτικοί, μέλη δημοτικών συμβουλίων κλπ.). Λόγω των κεμαλικών προτύπων, ειδικά για τα μέλη της ΤΚΣΚ, προδιαγραφόταν ως ασυμβίβαστη και με την ιδιότητα του θρησκευτικού λειτουργού (άρθρο 101, παρ. 1 του Συντάγματος). Βλ. Παύλος Μ. Παύλου, *ό. π.*, σελ. 205.

Απόσπασμα από τη συνέντευξη του Mehmet Çağlar [...] Στην Τουρκοκυπριακή Εκπαίδευση της περιόδου 1959-74 το μάθημα των Θρησκευτικών ήταν προαιρετικό και προσφερόταν μόνο στη Στοιχειώδη Εκπαίδευση. Στην Τουρκία ήταν υποχρεωτικό και στο Δημοτικό και στο Γυμνάσιο. Σε αυτό το επίπεδο η Τουρκοκυπριακή Εκπαίδευση ήταν πολύ πιο κοσμική απ' ό,τι εκείνη της Τουρκίας. Βλ. Παύλος Μ. Παύλου, *ό. π.*, σελ. 888.

²¹⁸ Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Yüz kızartıcı yalanlar», 14 Temmuz 1961. [100 εξοργιστικά ψέματα]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Türk işçiler PEO'ya yardım etmeği reddettiler», 13 Temmuz 1963. [Οι Τούρκοι εργάτες αρνήθηκαν να συνδράμουν στην ΠΕΟ]

Η πολιτική μόδα της εποχής ήταν η πολιτική εξόντωση πολιτικών αντιπάλων με το πρόσχημα «Εσύ είσαι κομμουνιστής» «*Sen komünistsin*». Βλ. Hikmet Afif Mapolar, *a.g.e.*, s. 79.

Thomas William Adams, *AKEL: The communist party of Cyprus*, Hoover Institution Press, Stanford, Calif, 1971, p. 44.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

κομμουνισμού και έχουν τάση προς τα αριστερά.²¹⁹ Αν και η εφημερίδα *Ελευθερία* υποστηρίζει ότι η ροπή προς τον κομμουνισμό είναι απόρροια του ζυριχικού καθεστώτος, εντοπίζει ότι η ίδια ροπή υπάρχει «εν κρυπτώ» και στην Τουρκική Κοινότητα.²²⁰

Είναι γεγονός ότι η κεμαλική ιδεολογία αποτέλεσε πηγή έμπνευσης και αναφοράς για την Τουρκική Κοινότητα και το ήθος του Τούρκου κεμαλιστή αποτελεί πρότυπο του χρηστού πολίτη.²²¹ Εντούτοις, όπως επισημαίνει και ο εκπρόσωπος της πνευματικής ελίτ της Τουρκικής Κοινότητας Hikmet Afif Marolar, η λατρεία του Atatürk πόρρω απέχει από την ενσυνείδητη κατανόηση των αρχών του «*Çünkü Kıbrıs Türkündeki Atatürk sevgisi başkadır, Atatürk anlayışı ise, daha başkadır*».²²²

²¹⁹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «İşte bu olmadı», 21 Nisan 1961.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Komünizm karşısında», 1 Aralık 1961. [Απέναντι στον κομμουνισμό]

²²⁰Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 8 Ιουνίου 1961.

²²¹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «SOSYAL DÜŞMANLAR», 26 Eylül 1963.[Κοινωνικοί εχθροί]

Halil Sadrazam, *a.g.e.*, s. 99.

Hüseyin Mehmet Ateşin, *a.g.e.*, s. 245.

²²²Hikmet Afif Marolar, *a.g.e.*, s. 130.

Niyazi Kızılyürek, *Κεμαλισμός*, ό. π., σελ. 65.

Κεφάλαιο 3:

Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

1. Πολιτικό συγκείμενο

Συναινετική δημοκρατία, λειτουργική ομοσπονδία ή ενιαίο κράτος

Το Σύνταγμα το οποίο συνετάχθη στο πλαίσιο των Συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου αποτελείται από τέσσερις κύριες ομάδες διατάξεων. Η πρώτη ομάδα διατάξεων αναγνωρίζει «εις εκάστην των δύο κοινοτήτων» χωριστή ύπαρξη, η δεύτερη ομάδα καθορίζει τη συμμετοχή των δύο κοινοτήτων στον κυβερνητικό ιστό και εξασφαλίζει σε ορισμένα θέματα «μερικήν διοικητικήν αυτονομίαν εις εκάστην κοινότητα», στην τρίτη ομάδα καθορίζονται τα ανθρώπινα δικαιώματα και οι θεμελιώδεις ελευθερίες, ενώ η «τέταρτη κυρία σειρά διατάξεων αποτελεί περίπλοκον σύστημα εγγυήσεων κυριαρχίας του Συντάγματος».¹

Ποικίλα ρεπερτόρια λόγων συγκροτούνται σε σχέση με τη δομή του κυπριακού κράτους. Συναινετική δημοκρατία, λειτουργική ομοσπονδία ή ενιαίο κράτος ; Ο Arendt Lijphart ο θεωρητικός της Συναινετικής Δημοκρατίας, μέσα από το πρότυπο της Συναινετικής Δημοκρατίας, προτάσσει ένα εν δυνάμει πρότυπο συμβίωσης «μεταξύ βαθιά χωρισμένων εθνικών ομάδων με δυνάμει αντίθετες τάσεις πλειοψηφικής εξουσίας από την πλευρά της αριθμητικά ισχυρότερης ομάδας, καθώς και χωρισμού και απομάκρυνσης από την αριθμητικά υποδεέστερη και ασθενέστερη». Η ευελιξία που απαιτείται σε αυτές τις περιπτώσεις δεν μπορεί να ανευρεθεί στον κανόνα της πλειοψηφίας. Υπό το σύστημα της Συναινετικής Δημοκρατίας ενθαρρύνεται η διανομή εξουσίας ανάμεσα στην πλειονότητα και τη μειονότητα μέσω της χρήσης επινοήσεων, που μπορούν εκ της φύσεως τους να περιορίζουν την ισχύ της πλειονότητας. Ο Arendt Lijphart προτείνει μεταξύ άλλων «την ισόρροπη διανομή εκτελεστικής εξουσίας, την ισόρροπη αντιπροσώπευση στα κοινοβουλευτικά σώματα και το δικαίωμα αρνησικυρίας της μειονότητας». Το ουσιώδες χαρακτηριστικό της Συναινετικής Δημοκρατίας δεν είναι τόσο πολύ κάποια συγκεκριμένη θεσμική ρύθμιση αλλά η σκόπιμη κοινή προσπάθεια της πολιτικής ελίτ να σταθεροποιήσει το σύστημα.² Έχει προταθεί ότι το

¹Παύλος Β. Πετρίδης, *ό. π.*, σελ. 389.

²Arend Lijphart, *ibid*, p. 213.

Pınar Erkem Gülboy, *a.g.e.*, s. 15, 16.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

σύστημα αυτό απεικονίζει το πρότυπο της Κυπριακής Δημοκρατίας όπως υιοθετήθηκε με τις συμφωνίες ίδρυσης του 1959, παρά την ανεπιτυχή εξέλιξη του.³

Από την άλλη ο Niyazi Kizilyürek στο βιβλίο του *Η Ομοσπονδία στον κόσμο Η Ομοσπονδιακή Κύπρος*, στηριζόμενος σε μελετητές που ασχολήθηκαν με τη δομή του κυπριακού κράτους, χαρακτηρίζει την Κυπριακή Δημοκρατία του 1960 ως «*λειτουργική ομοσπονδία*» :

[...] Μπορεί στο Σύνταγμα της Κύπρου να μην αναφέρεται ρητά η λέξη «ομοσπονδία», εντούτοις η Κυπριακή Δημοκρατία είναι μια λειτουργική ομοσπονδία βασισμένη στην αρχή των χωριστών κοινοτήτων.⁴

Οι αναφορές σχετικά με τις αλληλεξαρτώμενες αρμοδιότητες, τόσο των οργάνων της εκτελεστικής εξουσίας, όσο και μεταξύ της νομοθετικής και δικαστικής εξουσίας, επισφραγίζουν την υπεροχή της δυαρχικής αρχής «*dual chief executive*», αλλά και το γεγονός ότι η κρατική βούληση καλείται να συμπεκνώνει τη βούληση των δύο κοινοτήτων.⁵

Παρά το γεγονός ότι ο «*δικοινοτικός*» χαρακτήρας του Κυπριακού Συντάγματος ή ο «*κοινωνικός δυαδισμός*» που το διατρέχει δεν υφέρπει τη διάσπαση της ενιαίας κυριαρχίας του κράτους σε δύο ξεχωριστές κυριαρχίες των δύο κοινοτήτων, η Ελληνική Κοινότητα επιδιώκει την κατάργηση του δικοινοτικού χαρακτήρα του κράτους, την πλήρη ενοποίηση του και αρνείται να δεχθεί ότι το Σύνταγμα της Κύπρου θεμελιώνεται στην πολιτική ισότητα των δύο κοινοτήτων.⁶ Ο Κρίτων Τορναρίτης, ο οποίος διετέλεσε Γενικός Εισαγγελέας της Κυπριακής Δημοκρατίας από το 1960-1984, τονίζει ότι η «*μορφή του κράτους του ιδρυθέντος δια του Συντάγματος της Κυπριακής Δημοκρατίας ουδεμία δύναται να χωρήσει αμφιβολία ότι είναι η του ενιαίου και ουχί του συνθέτου κράτους*» και απορρίπτει τον όρο

³Πέτρος Λιάκουρας, *ό. π.*, σελ. 178.

Arend Lijphart, *ibid*, p. 216.

Χαρακτηριστικά *Συντακτικής Δημοκρατίας Ortaklıkci Demokrasileri* Βλ. Pinar Erkem Gülboy, *a.g.e.*, s. 90.

⁴Niyazi Kizilyürek, *Η Ομοσπονδία στον κόσμο Η Ομοσπονδιακή Κύπρος*, *ό. π.*, σσ. 121, 123.

⁵«Intelligence Report No. 8047 : Analysis of the Cyprus Agreements, July 14, 1959 by The Bureau of Intelligence and Research Department of State», *ibid*, pp. 10, 15.

Niyazi Kizilyürek, *Η Κύπρος πέραν του έθνους*, *ό. π.*, σελ. 17.

Kudret Özersay, «Uluslararası Hukukta Objektif Rejim (Statü) Yaratan Anlaşmalar ve 1959-1960 Kıbrıs Anlaşmaları», *Journal of Cyprus Studies*, cilt 8/9, 2002/2003, s. 119, 121.

Δημήτρης Μέλισσας, *Η οργάνωση της πολιτικής εξουσίας στην κυπριακή πολιτεία*, τ. Α' Το εκλογικό σώμα Η Βουλή των Αντιπροσώπων Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 1996, σελ. 52.

⁶Niyazi Kizilyürek, *Η Ομοσπονδία στον κόσμο...*, *ό. π.*, σσ.123, 125.

Πολύβιος Πολυβίου, *Μακάριος : Τα τρία λάθη*, *ό. π.*, σελ. 33.

Κύπρος Χρυσοστομίδης, *Το κράτος της Κύπρου στο διεθνές δίκαιο*, Σάκκουλα, Αθήνα, 1994, σελ. 73.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

«συνεταιρισμός».⁷ Βασικό διακύβευμα της πρωτοβουλίας του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας το Νοέμβριο του 1963 είναι η μεταμόρφωση της δικοινοτικής Κυπριακής Δημοκρατίας σε ένα κράτος στο οποίο το «κυρίαρχο σώμα» θα είναι η Ελληνική Κοινότητα.⁸

Η έννοια της «Πολιτότητας» στο Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας

Ο κάθε πολίτης μπορεί να επιλέξει την κοινότητα στην οποία θέλει να ανήκει, ακόμη και αν η επιλογή του δεν συμβαδίζει με τις επιλογές της θρησκευτικής του ομάδας (άρθρο 2 παράγραφος 3). Σύμφωνα με τις διατάξεις της πρώτης ή της δεύτερης παραγράφου του άρθρου 2 την Ελληνική Κοινότητα αποτελούν «άπαντες οι πολίται της Δημοκρατίας, οίτινες είναι ελληνικής καταγωγής και έχουσιν ως μητρικήν γλώσσαν την ελληνικήν ή μετέχουσιν των ελληνικών πολιτιστικών παραδόσεων ή ανήκουσιν εις την Ελληνικήν Ορθόδοξον Εκκλησίαν», ενώ την Τουρκική Κοινότητα αποτελούν «άπαντες οι πολίται της Δημοκρατίας, οίτινες είναι τουρκικής καταγωγής και έχουσιν ως μητρικήν γλώσσαν την τουρκικήν ή μετέχουσιν των τουρκικών πολιτιστικών παραδόσεων ή είναι μωαμεθανοί».

Η Ελληνική και η Τουρκική Κοινότητα εκλέγουν αντίστοιχα «εκ των μελών αυτών Κοινοτικήν Συνέλευσιν» (άρθρο 86), η οποία τίνι τρόπω παραπέμπει στο σύστημα των «*millet*» του οθωμανικού διοικητικού οικοδομήματος. Όλες οι εκλογές διενεργούνται με βάσει χωριστούς κοινοτικούς εκλογικούς καταλόγους (άρθρο 63 και 94) και χωριστή ψηφοφορία (άρθρο 1, 39, 62, 86, 173 και 178).⁹

Οι έμφυλες διαστάσεις της Πολιτότητας αποτυπώνονται στο άρθρο 2 παράγραφος 7(α) σύμφωνα με το οποίο «η ύπανδρος γυνή ανήκει εις την κοινότητα του συζύγου αυτής». Την κοινότητα των παιδιών ορίζει επίσης ο πατέρας μέχρι το 21^ο έτος της ηλικίας των παιδιών.

⁷Κρίτωνος Γ. Τορνάρητης, *Η γένεσις του Κυπριακού κράτους και η μορφή αυτού*, Λευκωσία, 1974, σελ. 16.

⁸Niyazi Kizilyürek, *Η Ομοσπονδία στον κόσμο...*, ό. π., σελ. 128.

⁹Οι Συμφωνίες της Ζυρίχης δεν επέτρεπαν στους πολιτικούς της μιας κοινότητας να έχουν εκλογική περιφέρεια στην άλλη κοινότητα. Βλ. Diana Markides-Weston, ό. π., σελ. 138.

«Intelligence Report No. 8047 : Analysis of the Cyprus Agreements, July 14, 1959 by The Bureau of Intelligence and Research Department of State», *ibid*, p. 20.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Τα εθνικά αισθήματα των πολιτών

Ταυτόχρονα το σύνταγμα περιφρουρεί και σέβεται τα εθνικά αισθήματα των πολιτών. Απαντά άρθρο για τον εορτασμό των εθνικών εορτών (άρθρο 5), υπάρχει πρόνοια για την ανάρτηση των εθνικών σημαιών σε οικίες και καταστήματα πολιτών (άρθρο 4 παράγραφος 4). Ακόμη και σε οργανισμούς κοινής ωφελείας οι πολίτες «έχουσι το δικαίωμα να αναρτώσι κατά τας εορτάς ταυτοχρόνως ομού μετά της σημαίας της Δημοκρατίας την ελληνικήν ή την τουρκικήν σημαίαν» (άρθρο 4 παράγραφος 2).

Ο κοινοτισμός στο σύνταγμα

Οι Συμφωνίες επεδίωκαν την αναγνώριση και τη συνταγματική κατοχύρωση «διακρίσεως μεταξύ των δύο κοινοτήτων και τη διατήρησιν κάποιας ισορροπίας μεταξύ των αντιστοίχων δικαιωμάτων και συμφερόντων των», έτσι ο δικοινοτικός χαρακτήρας της Κυπριακής Δημοκρατίας είναι εμφανής σε όλα τα επίπεδα εξουσίας.¹⁰

Σύμφωνα με το άρθρο 125 παράγραφος 3 οποιαδήποτε απόφαση της Επιτροπής Δημόσιας Υπηρεσίας λαμβάνεται «δι' απολύτου πλειοψηφίας των μελών αυτής». Όταν η απόφαση αφορά αποκλειστικά Τούρκους «αυτή λαμβάνεται δι' απολύτου πλειοψηφίας, εις ην δέον να περιλαμβάνονται αι ψήφοι τουλάχιστον δύο τουρκικών μελών της επιτροπής», όταν η απόφαση αφορά Έλληνα «αυτή λαμβάνεται δι' απολύτου πλειοψηφίας, εις ην δέον να περιλαμβάνονται αι ψήφοι τουλάχιστον τεσσάρων ελληνικών μελών της επιτροπής» (άρθρο 125 3(3)). Η ομόφωνος πρόταση πέντε ελληνικών μελών της Επιτροπής «προκειμένου περί επιλογής Έλληνος» ή η ομόφωνος πρόταση τριών τουρκικών μελών «προκειμένου περί επιλογής Τούρκου δεσμεύουσι την επιτροπήν» (άρθρο 125 3(4)).

Σύμφωνα με το άρθρο 171 παράγραφος 1 «εις τας ραδιοφωνικές και τηλεοπτικές εκπομπάς μεταδίδονται προγράμματα δι' αμφοτέρας τας κοινότητας, την ελληνικήν και την τουρκικήν».

Η διάρκεια των ραδιοφωνικών προγραμμάτων για την Τουρκική Κοινότητα «δεν θα είναι βραχύτερα των εβδομήκοντα πέντε ωρών εβδομαδιαίως» (άρθρο 171 (2)). Όλες οι επίσημες ραδιοφωνικές και τηλεοπτικές εκπομπές γίνονται στις δύο κρατικές γλώσσες (παράγραφος 4).

¹⁰Πέτρος Λιάκουρας, *ό. π.*, σελ. 241.
Παύλος Β. Πετρίδης, *ό. π.*, σελ. 388.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Σύμφωνα με το άρθρο 173 (1) χωριστοί δήμοι θα δημιουργηθούν στις 5 μεγαλύτερες πόλεις της Δημοκρατίας «*υπό τον όρον ότι ο Πρόεδρος και ο Αντιπρόεδρος της Δημοκρατίας θέλουν εντός τεσσάρων ετών από της ενάρξεως της ισχύος του Συντάγματος εξετάσει το ζήτημα, αν ο χωρισμός ούτος των δήμων των ειρημένων πόλεων θα συνεχισθή ή όχι*». Σύμφωνα με το άρθρο 173 παράγραφος 3 σε κάθε πόλη «*συνίσταται οργανισμός συντονισμού αποτελούμενος εκ των δύο μελών εκλεγμένων υπό του συμβουλίου του ελληνικού δήμου, δύο μελών εκλεγμένων υπό του συμβουλίου του τουρκικού δήμου και ενός προέδρου εκλεγμένου κοινή συμφωνία υπό των δύο συμβουλίων των εν λόγω δήμων της πόλεως*». Από την άλλη, κάποιες διατάξεις εμποδίζουν την ανάπτυξη της κοινής πολιτικής ταυτότητας και ενισχύουν τη δικαιοκτητότητα «*Εν περιπτώσει προσωρινής απουσίας ή προσωρινού κωλύματος του Προέδρου της Δημοκρατίας ή του Αντιπροέδρου της Δημοκρατίας*» αντικαθίστανται από τον Πρόεδρο ή τον Αντιπρόεδρο της Βουλής αντίστοιχα (άρθρο 36 παράγραφος 2).

Οι διατάξεις που αφορούν την απονομή δικαιοσύνης επικρίθηκαν, καθότι διαβάλλουν εκ των έσω την αμεροληψία του θεσμού.¹¹ Σύμφωνα με το άρθρο 155 παράγραφος 3 το Ανώτατο Δικαστήριο «*κατ' αποκλεισμόν παντός άλλου δικαστηρίου καθορίζει την σύνθεσιν του δικαστηρίου, όπερ κρίνει πάσαν αστικήν υπόθεσιν, εις ην ενάγων και εναγόμενος ανήκουσιν εις διαφορετικάς κοινότητας και του δικαστηρίου, όπερ κρίνει πάσαν ποινικήν υπόθεσιν, εις ην κατηγορούμενος και βλαβέν πρόσωπον ανήκουσιν εις διαφόρους κοινότητας. Το δικαστήριον τούτο θα απαρτίζεται εκ δικαστών ανηκόντων εις αμφοτέρας, την ελληνικήν και την τουρκικήν κοινότητας*». Σύμφωνα με το άρθρο 159 (1) όταν ο ενάγων και ο εναγόμενος, ανήκουν στην ίδια κοινότητα το δικαστήριο απαρτίζεται «*εκ δικαστού ή δικαστών ανηκόντων εις την κοινότητα ταύτην*».

Εκτελεστική εξουσία :

Το πολίτευμα της Κυπριακής Δημοκρατίας είναι «*προεδρικό*» (άρθρο 1) με επίσημες γλώσσες την Ελληνική και την Τουρκική (άρθρο 3 παράγραφος 1) και με «*ιδίαν σημαίαν*» (άρθρο 4 παράγραφος 1). Η εκτελεστική εξουσία διασφαλίζεται «*υπό του Προέδρου και του Αντιπροέδρου της Δημοκρατίας*» (άρθρο 46), οι οποίοι μεταξύ άλλων χαίρουν του

¹¹Ο İhsan Ali υποστηρίζει ότι τα χωριστά δικαστήρια δεν εξυπηρετούν κανένα σκοπό. Αντίθετα υπήρχε κίνδυνος να μην απονεμηθεί σωστά η δικαιοσύνη. Σκοπός της πρόνοιας αυτής είναι η απομάκρυνση της μιας κοινότητας από την άλλη. Βλ. İhsan Ali, *ό. π.*, σελ. 25.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

δικαιώματος οριστικής αρνησικυρίας «οιουδήποτε νόμου ή αποφάσεως της Βουλής των Αντιπροσώπων εν όλω ή εν μέρει» επί σειρά θεμάτων (άρθρο 50), όπως και του δικαιώματος αναπομπής ή οριστικής αρνησικυρίας απόφασης του Υπουργικού Συμβουλίου (άρθρο 57).¹² Ο Πρόεδρος και ο Αντιπρόεδρος της Δημοκρατίας «ιδία εκάτερος ή από κοινού έχουν το δικαίωμα της οριστικής αρνησικυρίας οιοδήποτε νόμου ή αποφάσεως της Βουλής των Αντιπροσώπων εν όλω ή εν μέρει» σε σχέση με θέματα που αφορούν εξωτερικές υποθέσεις, θέματα άμυνας και ασφάλειας (άρθρο 50 παράγραφος 1).

Το Υπουργικό Συμβούλιο αποτελείται από 7 Έλληνες Υπουργούς και 3 Τούρκους Υπουργούς. Από τα 10 Υπουργεία «εν εκ των κάτωθι υπουργείων, ήτοι το υπουργείον των εξωτερικών, το υπουργείον αμύνης ή το υπουργείον των οικονομικών ανατίθεται εις τούρκον υπουργόν» (άρθρο 46). Οι αποφάσεις του Υπουργικού Συμβουλίου λαμβάνονται «δι' απολύτου πλειοψηφίας» (άρθρο 46). Οι Έλληνες Υπουργοί «θα διατηρώσι το αξίωμα αυτών, μέχρις ου παυθώσιν» από τον Πρόεδρο, οι δε Τούρκοι Υπουργοί από τον Αντιπρόεδρο (άρθρο 59).

Νομοθετική εξουσία :

Η νομοθετική εξουσία της Δημοκρατίας ασκείται «υπό της Βουλής των Αντιπροσώπων» (άρθρο 61). Ο αριθμός των Βουλευτών ορίζεται «εις πενήκοντα» «τα εβδομήκοντα επί τοις εκατόν εκλέγονται υπό της ελληνικής κοινότητος και τα τριάκοντα επί τοις εκατόν υπό της τουρκικής κοινότητος κεχωρισμένως εκ των μελών εκατέρας της κοινότητος» (άρθρο 62 παράγραφος 2).

Ο Πρόεδρος της Βουλής των Αντιπροσώπων είναι Έλληνας και εκλέγεται «υπό των παρά της ελληνικής κοινότητος εκλεγόμενων βουλευτών», ο δε Αντιπρόεδρος είναι Τούρκος και εκλέγεται «υπό των παρά της τουρκικής κοινότητος εκλεγόμενων βουλευτών» (άρθρο 72 παράγραφο 1). Τόσο ο Πρόεδρος όσο και ο Αντιπρόεδρος της Βουλής εκλέγονται «κατά τα ανωτέρω κεχωρισμένως».

¹²Εκθεση του μεσολαβητή των Ηνωμένων Εθνών G. Plaza για την Κύπρο που δημοσιεύθηκε στις 26 Μαρτίου 1965. [...]Ωρισμένοι επίσης αποφάσεις, της δικαιοδοσίας του Προέδρου και του Αντιπροέδρου απαιτούν την συναίνεση αμφοτέρων : επί παραδείγματι, η εκλογή της σημαίας (Άρθρο 4), η δημοσίευση των νόμων (Άρθρο 51)..... Βλ. Παύλος Β. Πετρίδης, *ό. π.*, σσ. 391-392.

Ο Κυριακίδης επισημαίνει ότι ο θεσμός του Αντιπροέδρου αυτόματα αποκλείεται από την ανάληψη των προεδρικών αρμοδιοτήτων, επειδή είναι Τούρκος. Βλ. Stanley Kyriakides, *ibid*, p. 59.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Σύμφωνα με το άρθρο 73 παράγραφος 1, μετά την εκλογή του Προέδρου και του Αντιπροέδρου της Βουλής, πρέπει να καταρτιστεί Επιτροπή Επιλογής αποτελούμενη από τον Πρόεδρο της Βουλής, τον Αντιπρόεδρο της Βουλής, 6 Έλληνες Βουλευτές και 2 Τούρκους Βουλευτές, η οποία κατά *«τον καταρτισμόν και διορισμόν δέον να λαμβάνωνται υπ' όψει αι προτάσεις αι υποβαλλόμεναι υπό της ελληνικής κοινοτικής ομάδας και της τουρκικής ομάδος ή υπό των πολιτικών κομματικών ομάδων εν τη Βουλή των Αντιπροσώπων»* (άρθρο 73 παράγραφος 3).

Οι νόμοι και οι αποφάσεις της Βουλής των Αντιπροσώπων ψηφίζονται *«δι' απλής πλειοψηφίας»*. Από την άλλη κάθε τροποποίηση του εκλογικού νόμου ή ψήφιση νόμου που αφορά *«εις τα δημαρχεία και παντός νόμου επιβάλλοντος φόρους ή τέλη»* *«απαιτεί χωριστήν απλήν πλειοψηφίαν των υπό της ελληνικής και τουρκικής κοινότητος αντιστοίχως εκλεγομένων βουλευτών των μετεχόντων της ψηφοφορίας»* (άρθρο 78 παράγραφος 2).

Δικαστική Εξουσία

Το Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο αποτελείται από ένα Έλληνα, ένα Τούρκο και ένα ουδέτερο δικαστή. Πρόεδρος του Δικαστηρίου είναι ο ουδέτερος δικαστής (άρθρο 133). Σύμφωνα με το άρθρο 137 ο Πρόεδρος και ο Αντιπρόεδρος της Δημοκρατίας *«ενεργούντες ιδία εκάτερος ή από κοινού δικαιούνται να προσφύγωσιν ενώπιον του Ανωτάτου Συνταγματικού Δικαστηρίου, κατά τους όρους του παρόντος άρθρου, επί τω λόγω ότι νόμος ή απόφασις της Βουλής των Αντιπροσώπων ή διάταξις τις αυτών ποιείται δυσμενή διάκρισιν εις βάρος μιας εκ των δύο κοινοτήτων»* (άρθρο 137 παράγραφος 1).

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας *«εν σχέσει προς οιονδήποτε νόμον ή απόφασιν της ελληνικής Κοινοτικής Συνελεύσεως»* και ο Αντιπρόεδρος της Δημοκρατίας *«εν σχέσει προς οιονδήποτε νόμον ή απόφασιν της τουρκικής Κοινοτικής Συνελεύσεως, δύναται προ της δημοσιεύσεως του νόμου ή της αποφάσεως αυτής, ν' αναφερθώσιν εις το Ανώτατον Συνταγματικόν Δικαστήριον, ίνα τούτο γνωματεύση, κατά πόσον ο εν λόγω νόμος ή η απόφασις ή ωρισμένη διάταξις αυτών ευρίσκεται εις αντίθεσιν ή ασυμφωνίαν προς τινα διάταξιν του Συντάγματος»* (άρθρο 142 παράγραφος 1). Το Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο δεν

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

αποκαθιστά κατ' ανάγκη τη λύση του οποιουδήποτε αδιεξόδου που μπορεί να ανακύψει, καθότι δύναται μόνο να επιλύσει προβλήματα ερμηνείας και όχι πολιτικές διαφορές.¹³

Το Ανώτατο Δικαστήριο αποτελείται από δύο Έλληνες δικαστές, ένα Τούρκο και ένα ουδέτερο δικαστή. Πρόεδρος είναι ο ουδέτερος δικαστής και διαθέτει δύο ψήφους. (άρθρο 153 παράγραφος 1(1)).

Δημόσια Υπηρεσία

Η Δημόσια Υπηρεσία αποτελείται *«κατά εβδομήκοντα επί τοις εκατόν εξ Ελλήνων και κατά τριάκοντα επί τοις εκατόν εκ Τούρκων»* (άρθρο 123 παράγραφος 1). Από την άλλη αυτή η ποσοτική κατανομή εφαρμόζεται *«καθ'όν μέτρον καθίσταται τούτο πρακτικώς δυνατόν, εις άπαντας τους βαθμούς της ιεραρχίας εν τη δημοσία υπηρεσία»* (άρθρο 123 παράγραφος 2). Από την Επιτροπή Δημόσιας Υπηρεσίας *«επτά εκ των μελών της επιτροπής είναι Έλληνες και τρεις Τούρκοι»* (άρθρο 124 παράγραφος 2).

Στρατός-Δυνάμεις Ασφαλείας

Σύμφωνα με το άρθρο 129 η Κυπριακή Δημοκρατία έχει στρατό δύο χιλιάδων ανδρών, εκ των οποίων το 60% είναι Έλληνες και 40% είναι Τούρκοι (παράγραφος 1).¹⁴ Οι δυνάμεις ασφαλείας της Δημοκρατίας αποτελούνται από την αστυνομία και τη χωροφυλακή. Οι δυνάμεις ασφαλείας της Δημοκρατίας *«συντίθενται κατά εβδομήκοντα επί τοις εκατόν εξ Ελλήνων και κατά τριάκοντα επί τοις εκατόν εκ Τούρκων»* (άρθρο 130 παράγραφος 2). Σύμφωνα δε με το άρθρο 130 παράγραφος 2 *«κατά την αρχικήν όμως περίοδον και ινα μη απολυθώσιν οι Τούρκοι, οίτινες υπηρετούν εις το αστυνομικόν σώμα την 11^η Φεβρουαρίου, 1959»* το ποσοστό των Τούρκων μπορεί να διατηρηθή κατ' ανώτατον όριον εις τεσσαράκοντα επί τοις εκατόν» και κατ' επέκταση το ποσοστό των Ελλήνων *«δύναται να μειωθή μέχρι εξήκοντα επί τοις εκατόν»* (άρθρο 130 παράγραφος 2).

Σύμφωνα με το άρθρο 131 παράγραφος 1 οι αρχηγοί και υπαρχηγοί του στρατού, της αστυνομίας και της χωροφυλακής διορίζονται από κοινού από τον Πρόεδρο και τον

¹³Παύλος Β. Πετρίδης, *ό. π.*, σελ. 392.

¹⁴Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1962-15 Αυγούστου 1962), συνεδρίαση 20^η Φεβρουαρίου 1962, σελ. 85.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Αντιπρόεδρο. Σύμφωνα με την παράγραφο 2 όταν ο αρχηγός του στρατού, της αστυνομίας ή της χωροφυλακής ανήκει στη μια κοινότητα, ο υπαρχηγός ανήκει στην άλλη κοινότητα.

Οι διατάξεις που αφορούν τις Μητέρες Πατρίδες και την πρώην αποικιοκρατική δύναμη

Σε αντίθεση με τη Συνθήκη της Λωζάνης, οι Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου, εμπλέκουν και νομιμοποιούν την Τουρκία στις κυπριακές υποθέσεις.¹⁵ Η Τουρκία, η Ελλάδα και η Βρετανία εγγυώνται την ανεξαρτησία και την εδαφική ακεραιότητα της Κύπρου.¹⁶ Η Τουρκική Κοινότητα τάσσεται υπέρ της μέγιστης τουρκικής και βρετανικής επιρροής «ως εγγύηση απέναντι σε μια μελλοντική κυριαρχία της Ελληνικής Κοινότητας ή ως εγγύηση απέναντι στις προσπάθειες για επίτευξη της Ένωσης».¹⁷ Η καθολική ή μερική ένωση της Κύπρου με οιοδήποτε άλλο Κράτος ή η χωριστική ανεξαρτησία αποκλείονται (άρθρο 185 παράγραφος 2).

Σύμφωνα με το άρθρο 108 οι δύο Κοινοτικές Συνελεύσεις δύνανται να δεχθούν «παρά της ελληνικής ή της τουρκικής Κυβερνήσεως αντιστοίχως επιχορηγήσεις» αλλά και «προσωπικόν, όπερ η ελληνική ή η τουρκική Κυβέρνησις αντιστοίχως θέλουσι παράσχει» (παράγραφος 2).

Με βάση το άρθρο IV της Συνθήκης εγγυήσεως «εκάστη των τριών εγγυητριών δυνάμεων επιφυλάσσει εαυτή το δικαίωμα όπως ενεργήση με μόνον σκοπόν την επαναφοράν της δια της παρούσης συνθήκης δημιουργηθείσης καταστάσεως». Είναι δυνατόν, όμως, εξαιτίας του εν λόγω άρθρου ή ενεργειών που απορρέουν από το εν λόγω άρθρο να οδηγηθούν σε ρήξη οι εγγυήτριες δυνάμεις.¹⁸ Με βάση τη Συνθήκη συμμαχίας και το άρθρο III εγκαθιδρύεται στην

¹⁵[...] *Historically, the Zurich and London Agreements stemmed from Turkey's incursion into Cypriot affairs in opposition to the Treaty of Lausanne and in violation of every principle concerning non-interference.* Βλ. Doros Alastos, *ibid*, p. 18.

¹⁶[...] *Generally, the Cyprus solution as embodied in these documents, established a permanent influence of the Greek, Turkish and UK Governments in the affairs of Cyprus...* Βλ. «Intelligence Report No. 8047 : Analysis of the Cyprus Agreements, July 14, 1959 by The Bureau of Intelligence and Research Department of State», *ibid*, p. 10.

Alan James, «The Making of the Cyprus Settlement 1958-1960», *The Cyprus Review*, Vol. 10, No. 2, p. 16.

Η τουρκική αρθρογραφία δεν θα διστάσει να ζητήσει συνδιοίκηση, τριαρχία στην Κύπρο «*iicliü bir idare altında bulundurmaları*», των τριών εγγυητριών δυνάμεων Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Müdahale şarttır», 7 Nisan 1961.

¹⁷Hubert Faustmann, *ibid*, p. 107.

¹⁸«Intelligence Report No. 8047 : Analysis of the Cyprus Agreements, July 14, 1959 by The Bureau of Intelligence and Research Department of State», *ibid*, p. 27.

Μιλτιάδης Χριστοδούλου, *Η πορεία των ελληνοτουρκικών σχέσεων και η Κύπρος*, τ. Β', ό. π., σσ. 132-133.

Η Κύπρος με το καθεστώς του 1960 καθίσταται «μια προκεχωρημένη ζώνη Ελληνοτουρκικού πολέμου»

Βλ. Τριαντάφυλλος Γεροζήσης (επιμ.), ό. π., σελ. 31. Απόσπασμα από την τοποθέτηση του Βουλευτή Ηλία Ηλιού (συνεδρία 2 Φεβρουαρίου 1959).

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Κύπρο το Τριμερές Στρατηγείο. Τη διοίκηση του Τριμερούς Στρατηγείου θα αναλαμβάνει εκ περιτροπής «δια περίοδον ενός έτους έκαστος, Έλληνας, Τούρκος και Κύπριος ανώτατος αξιωματικός, όστις θα διορίζεται αντιστοίχως υπό των κυβερνήσεων της Ελλάδος και της Τουρκίας και υπό του Προέδρου και του Αντιπροέδρου της Δημοκρατίας της Κύπρου». Με βάση το Συμπληρωματικό Πρωτόκολλο υπ. αριθμό 1 (I) θα συμμετέχουν στο Τριμερές Στρατηγείο, από τις δύο μητροπολιτικές χώρες Ελλάδα και Τουρκία, απόσπασμα ελληνικό (ΕΛΔΥΚ) και τουρκικό (ΤΟΥΡΔΥΚ), συγκεκριμένα 950 Έλληνες αξιωματικοί, υπαξιωματικοί και οπλίτες και 650 Τούρκοι αξιωματικοί, υπαξιωματικοί και οπλίτες.¹⁹ Στο άρθρο 170 παράγραφος 2 γίνεται αναφορά στις «βάσεις και τας στρατιωτικές διευκολύνσεις τας παραχωρηθείσας εις το Ηνωμένον Βασίλειον». Τα εν λόγω άρθρα δύνανται να θεωρηθούν, σύμφωνα με την έκθεση του μεσολαβητή των Ηνωμένων Εθνών Galo Plaza για την Κύπρο, «πρόσθετον στρατιωτικήν εγγύησιν της ακεραιότητος της Κύπρου και της τηρήσεως του Συντάγματος της».²⁰

Η αντιμετώπιση της λύσης

Ενώ ο Κύπριος λογοτέχνης Afif Maroular, όπως και η πολιτική ελίτ, φραστικά τουλάχιστο, μετά την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας νουθετώντας καλούν τους Κυπρίους να ζήσουν ως καλοί συμπατριώτες «χωρίς να ψηλαφίζουμε το χθες», «*Bu memlekette diine dokunmadan iyi vatandaşlar olarak yaşamak zorundayız*», το χθες είναι παρόν σε κάθε ρηματική πρακτική, ιδιαίτερα στην Ελληνική Κοινότητα. Στο «δέντρο της λευτεριάς» του Αχιλλέα Πυλιώτη που έμεινε κούτσουρο, στο όνειρο του Κώστα Κλεάνθους στο *ΕΚΑΣ ΟΙ ΒΕΒΗΛΟΙ* που η κατάληψη του τον συνθλίβει «*Μα έτσι που αντικρύζω την οίχτρη παραμόρφωση του ...κι ένας τυφώνας οργής βυσσομανά μέσα μου*», και στο «τέρας της αφύσικης γέννας».²¹

¹⁹Melek Firat, *ό. π.*, σελ. 136.

²⁰Παύλος Β. Πετρίδης, *ό. π.*, σελ. 395.

²¹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Beşikteki çocuklara kadar...», 6 Kasım 1960. [Μέχρι τα παιδιά που είναι στην κούνια]

Ποίημα *Ο θάνατος του τραγουδιστή* Νοέμβριος 1960. *Κείμενα : ένα βιβλίο με εργασίες μελών της Ένωσης Λογοτεχνών Κύπρου*, Λευκωσία, 1990, σελ. 58.

«είχα ένα όνειρο κι' ακέριος του δόθηκα αληθινά κι' ανθρώπινα». Βλ. Κώστας Κλεάνθους, *Προσφορά*, *ό. π.*, σσ. 12-13.

Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νεάρχου (επιμ.), *Απαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'*, τ. Δ', Απρίλιος 1959- Δεκέμβριος 1960, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1993, σελ. 281.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Η ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας συγκροτείται κυρίως με απαξίωση, αφού γίνεται συνώνυμο της πολιτικής ανηθικότητας.²² Η Πίτσα Γαλάζη στην ποιητική συλλογή *Στιγμές εφηβείας*, η οποία είναι αφιερωμένη στον Κύπριο έφηβο του 1955-1959, αναφέρει ότι τα «*χαμόγελα των κοριτσιών ωρίμασαν*» και τα «*χαμόγελα των αγοριών σκλήρυναν*»,²³ αφού «*νίκησες και σου κλέψαν και σου κλέψαν τη νίκη*», ενώ ο Νέαρχος Κληρίδης χαρακτηρίζει την ανεξαρτησία ως «*κάποια λευτεριά[.....]που να δείχνει μονάχα το μίσος και την εκδίκηση τους ενάντια στους Έλληνες*».²⁴ Στα διηγήματα *Σκληροί Καιροί* ο Γιώργος Πιερίδης περιγράφοντας το κλίμα μετά τους εορτασμούς αναφέρει :

[...]Μετά τους γιορτασμούς στη χώρα γύρισαν στο χωριό, όπου καταπιάστηκαν, ο καθένας με τον ειδικό του τρόπο, με τη δική του αντίληψη, να ζήσουνε στην πράξη κείνο που όλοι ήτανε σύμφωνοι να ονομάζουν συνέχιση του αγώνα με ειρηνικά μέσα.²⁵

Στο ποίημα του Άνθου Λυκαύγης οι πολίτες που επικροτούν τις Συμφωνίες χαρακτηρίζονται ως όχλος «*Ας βροντάνε τα τύμπανα στις πλατείες κι' ας πανηγυρίζει ο όχλος*»,²⁶ ενώ στον

συλλογική αμνησία Βλ. Βαγγέλης Καλότυχος, «Η Κύπρος και ο Λαός της: Έθνος, Ταυτότητα και Εμπειρία σε μια Μη-Φανταστική Κοινότητα (1955-1997)», *Σύγχρονα Θέματα*, τ. 68-70, 1999, σελ. 53.

²²Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Άγνωστη Ιθάκη», τ. 5, Μάρτιος 1961, σελ. 192.

[...]Οι Ζυρίχες και τα Λονδίνα δεν μπορούν να ξεγράψουν από τις καρδιές των Ελλήνων της Κύπρου τα όνειρα Βλ. Περιοδικό *Μόρφωσις*, «Ύμνος προς τον πολυμήνητον Διγενή», Νοέμβριος 1963, σελ. 5.

[...] σκλάβος τώρα γίνηκε της ανεξαρτησίας. Βλ. Περιοδικό *Νέα εποχή*, «Εμμετρη Πολιτική Σάτιρα», αρ. 2, 25 Μαρτίου 1959, σελ. 27.

[...]και ας του πούμε «Γιασιασίν» που με ψιλή μας κούρεψε ενώ εμείς πηγαίναμε αισίως για μαλλί.

Βλ. Περιοδικό *Νέα εποχή*, «Εμμετρη Πολιτική Σάτιρα», αρ. 2, 25 Μαρτίου 1959, σελ. 27.

Στον αριστερό λόγο οι Συμφωνίες συγκροτούνται «ως έκφραση της επιθυμίας των ιμπεριαλιστικών δυνάμεων να επιβάλουν στην Κύπρο μια κατάσταση της αρεσκείας τους, μια κατάσταση που θα εξασφάλιζε :

Α) Τον δια παντός αποκλεισμό του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης.

Β) Τη δια παντός ύπαρξη ιμπεριαλιστικών πολεμικών βάσεων στην Κύπρο.

Γ) Τη διαιώνιση της ανωμαλίας στις σχέσεις μεταξύ των κοινοτήτων της νήσου με την παροχή αντιδημοκρατικών δικαιωμάτων στη μειονότητα σε βάρος της πλειονότητας».

Βλ. Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Αποφασιστικός ο χρόνος που πέρασε», τ. 11, Ιανουάριος 1960, σελ. 3.

[...] Τα Μεχμετζίκ περπατούν στους δρόμους της Κυριακής. Τους διώξαμε και ξαναγύρισαν. [...] Τι σίγουρα πατούν τα πόδια τους, μάθαν τους δρόμους καλύτερα από μας, κοίτα πως στρίβουν δεξιά, βέβαιοι που βγαίνουν .. Άλλοι δυό, τώρα, να... Άκου, πως αντηχεί, σαν κυρίαρχο, το βήμα τους.

Βλ. Ήβη Μελεάγρου, *Ανατολική Μεσόγειος*, ό. π., σελ. 90.

Περιοδικό *Κυπριακοί Καιροί*, «Η αποφράδα μέρα του ελληνισμού κι ο μαρμαρωμένος βασιλιάς του», αρ.18 (117), 2 Ιουνίου 1961, σελ. 22.

²³Πίτσα Γαλάζη, *Στιγμές εφηβείας: ποιήματα*, Φέξης, Αθήνα, 1963, σσ. 21, 24.

«*hayal kirikliği*» απογοήτευση Βλ. Niyazi Kizilyürek, *Paşalar ve paraşolar : Kıbrıs ve hegemonya*, a.g.e., s. 19.

²⁴Νέαρχος Κληρίδης, *Ο Διγενής Ακρίτας: Ο καινούριος μυθικός ήρωας των Ελλήνων: Ιστορία και θρύλοι στο Βυζάντιο και στην Κύπρο*, Α. Π. Πολίτης, Βαρύσια, 1961, σελ. 112.

²⁵Γιώργος Φ. Πιερίδης, *Σκληροί καιροί : διηγήματα*, ό. π., σελ. 83.

²⁶Άνθος Λυκαύγης, *Κραυγές*, Αθήνα, 1961, σελ. 37.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Κώστα Κλεάνθους με πιο απαξιωτικούς όρους «*Ξεχείλησαν οι υπόνομοι της αναίδειας κι' η δυσοσμία των «θριάμβων» περιφέρεται μέσα στους δρόμους επιδεικνύοντας με κομπασμό ένα παράπλασμα νίκης*».²⁷ Στον αντίποδα ο Μιχαήλ Μαραθεύτης αναφέρεται σ' αυτούς που ενώ στην αρχή είδαν τις Συμφωνίες ως τον τρόπο για να ανέλθουν στην εξουσία, η μη ευόδωση των στόχων τους τους έκανε να στραφούν κατά των Συμφωνιών.

[...]Με περιφρόνησιν ας κλείσωμεν τα ώτα εις τας κραυγάς των πατριδοκαπήλων, οι οποίοι με αναϊδή δημοκοπίαν και ευθηνήν πολιτικολογίαν κατακρίνουν τας Συμφωνίας ως δήθεν καταστρεπτικής, έστω και εαν επεζήτησαν να χρησιμοποιήσουν τας Συμφωνίας αυτάς ως βάθρον για να ανέλθουν εις την αρχήν.²⁸

Τέλος ο Τάκης Χατζηδημητρίου τονίζει ότι οι νέες ιστορικές εξελίξεις, «*δημιούργησαν κατάλληλες συνθήκες για εκτεταμένες κοινωνικές ανακατατάξεις και επροκάλεσαν οξύτατα κοινωνικά προβλήματα*».²⁹

Πέρα από τον ενταφιασμό της Ένωσης «*Πετάξαμε τη στολή, ξεπλύνουμε τα χέρια απ' τ' αμάρτημα, αφήσαμε τα προσωπεία και αλλάξαμε πατρίδα*»,³⁰ τη «*φιλυποψία*», το «*ψυχολογικό κενό*»,³¹ στη συλλογική συνείδηση της Ελληνικής Κοινότητας οι συνταγματικές διατάξεις του 1959 δεν νομιμοποιούνται και δεν εδράζονται σε κανένα άρθρο του Χάρτη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων,³² δεν συνυπολογίζονται τις «*επικρατούσες τοπικές συνθήκες*»,³³ και αποτελούν αιτίες πολιτικών προστριβών,³⁴ αντιλήψεις οι οποίες υιοθετήθηκαν και από τη μετέπειτα ελληνική ιστοριογραφία. Η ελληνική ιστοριογραφία επικεντρώνεται στη συνταγματική δομή η οποία εμποδίζει την ομαλή λειτουργία του κυβερνητικού μηχανισμού και καθιστά αδύνατη τη διακυβέρνηση,³⁵ και στο γεγονός ότι αποτελεί λανθασμένη πρακτική

²⁷Κώστας Κλεάνθους, *ό. π.*, σελ. 12.

²⁸Περιοδικό *Απόστολος Βαρνάβας*, «*Η επέτειος της 1^{ης} Απριλίου*», τ. 3-4, Μάρτιος –Απρίλιος 1960, σελ. 104.

²⁹Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «*Η "αισιοδοξία" στην τέχνη*», τ. 12, Οκτώβριος 1961, σελ. 517.

³⁰Πίτσα Γαλάζη, *ό. π.*, σελ. 55.

³¹Πανταζής Τερλεξής, *ό. π.*, σσ. 398, 402.

³²Εφημερίδα *Ελευθερία*, «*Λακωνικά*», 23 Σεπτεμβρίου 1960.

Γιάννης Π. Κουτσοχέρας, *Το ιστορικό της Κύπρου: Πορεία προς την Ένωση*, Αθήνα, 1965, σελ. 12.

³³Αχιλλέας Αμιλιανίδης, *The Zurich and London Agreements and the Cyprus Republic*, Imprimerie A. Klissiounis, Athenes, 1961, p. 9.

³⁴Σάββας Λοϊζίδης, *ό. π.*, σελ. 16.

[...]Οι συνθήκες της Ζυρίχης και του Λονδίνου, πέρα από το ότι καταργούσαν τη βασική αντίφαση του «*Κυπριακού Ζητήματος*» υπέρ της μπερλιαριστικής αντεπανάστασης, του νεοαποικισμού, όξυνε όλες τις άλλες αντιθέσεις. Βλ. Νίκος Ψυρούκης, *Κύπρος : Από την αυτοδιάθεση στην κατοχή...*, *ό. π.*, σελ. 403.

³⁵Γιάννος Ν. Κρανιδιώτης, *Το κυπριακό πρόβλημα...*, *ό. π.*, σελ. 35.

Ελευθέριος Τζελεπής, *ό. π.*, σελ. 122.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

ότι ο μόνος τρόπος για να συνυπάρχουν οι δύο αυτές κοινότητες είναι «με την εξασφάλιση συνταγματικού και πολιτικού κοινοτικού διαχωρισμού».³⁶ Επισημαίνεται ότι η αρχή του κοινοτικού διαχωρισμού,³⁷ οι πρόνοιες του συντάγματος αποτελούν πηγή προστριβών και είναι επιζήμιες για την ευημερία του λαού.³⁸ Στη διεθνή ιστοριογραφία δεν υπερτονίζεται ο αρνητικός ρόλος του συντάγματος σε σχέση με την έκβαση του καθεστώτος του 1960 «*is capable of being implemented*».³⁹ Επισημαίνεται ότι το σύνταγμα δεν είναι λειτουργικό ως «αποτέλεσμα της διαφοράς αντίληψης για το χαρακτήρα της νεοσύστατης Δημοκρατίας».⁴⁰ Από την άλλη το State Department και η αρμόδια του υπηρεσία, το Bureau of Intelligence and Research (Γραφείο Πληροφοριών και Έρευνας), συνέταξε και υπέβαλλε στις 14 Ιουλίου 1959 την έκθεση «*Analysis of the Cyprus Agreements*» όπου μεταξύ άλλων υποδεικνύει τη «μεγάλη δυσκαμψία» των άρθρων του συντάγματος.⁴¹

Από την άλλη, η Τουρκική Κοινότητα κάνει το δικό της απολογισμό για όσα προηγήθηκαν, τον αγώνα εναντίον των αποικιοκρατών, τις διακοινοτικές συγκρούσεις του 1958, ενώ η έλευση των *Mehmetcik* που φέρνει γαλήνη, ικανοποίηση και ενθουσιασμό «*Nihayet savas bitmiştir ve Mehmetcik' in Kıbrıs' a ayak basışı Kıbrıs Türkü için bir özlemin doğuşu, bir coşku ve bir doyum olmuştur*» επισκιάζει την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας.⁴² Ο Oğuz Kusetoğlu στο ποίημα *Εσείς από τότε που φύγατε Siz Göçür gideli* περιγράφει την αλλαγή της κοινωνίας μετά το 1960 και τον πόνο που αισθάνονται αυτοί που μένουν πίσω και κλαίνε πάνω στα μνήματα «*Çıldırasiya ağladık mezarlarınızda*», ενώ την ίδια στιγμή είναι αναγκασμένοι στο περιβάλλον τους να ανέχονται σαθρούς ανθρώπους «*çirkef yürekli insanlarla doldu çevremiz*».⁴³ Στο παρελθόν η Τουρκική Κοινότητα για χάρη των γεωστρατηγικών συμφερόντων και της εδαφικής ακεραιότητας του μητροπολιτικού της χώρου που κινδύνευε από τις ρωσικές επιβουλές, είδε εν μια νυκτί το πολιτικό status της να καταρρέει με τη μετάβαση της Κύπρου από την οθωμανική στη βρετανική κυριαρχία.⁴⁴ Η δικοινοτική βάση της συνταγματικής διάρθρωσης της Κυπριακής Δημοκρατίας αποτελεί

³⁶Γλαύκος Κληρίδης, *Η κατάθεσή μου*, ό. π., σελ. 126.

Γιάννος Ν. Κρανιδιώτης, *Το κυπριακό πρόβλημα.....*, ό. π., σελ. 37.

³⁷Γλαύκος Κληρίδης, ό. π., σελ. 130.

³⁸Σπύρος Παπαγεωργίου, ό. π., σσ. 231-232.

³⁹Ζήνων Σταυρινίδης, *ibid*, p. 54.

⁴⁰Diana Markides, ό. π., σελ. 502.

⁴¹Μιλτιάδης Χριστοδούλου, *Η πορεία των ελληνοτουρκικών σχέσεων και η Κύπρος*, τ. Β', ό. π., σελ. 132.

⁴²Ali Nesim, *Kıbrıs Türk Edebiyatında Sosyal Konular*, a.g.e., s. 90.

⁴³Ali Nesim, a.g.e., s. 12

⁴⁴Εφημερίδα Bozkurt «*Kıbrıs İngiltereye Nasıl Terkedildiği?*», 16 Αυγούστου 1960. [Πώς εγκαταλείφθηκε η Κύπρος στην Αγγλία]

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

επιβράβευση για την πολιτική ταλαιπωρία της Τουρκικής Κοινότητας και αποκατάσταση της ηθικής τάξης, δεδομένου ότι στην τουρκική συλλογική συνείδηση η Κύπρος αποτελεί τουρκική κτίση.⁴⁵

Καινούρια κυπριακή πολιτική πραγματικότητα

Εμμονή στο σύνταγμα που τη νομιμοποιεί ως «Συνιδρυτική Κοινότητα»

Η Τουρκική Κοινότητα τάσσεται κατά οποιασδήποτε τροποποίησης του συντάγματος.⁴⁶ Θεωρεί τα δικαιώματα που της παραχωρήθηκαν από τις Συμφωνίες «ως την ελάχιστη προστασία της θέσης της ως συνιδρυτικής κοινότητας» παρά ως μειονότητας που χρειάζεται προστασία.⁴⁷ Από την άλλη πλευρά συνειδητοποιεί ότι «η απόκτηση και η διατήρηση των δικαιωμάτων αυτών εξαρτάτο σχεδόν αποκλειστικά από αυτούς τους περιορισμούς στην υπόσταση της κυπριακής ανεξαρτησίας» και δεν ευνοούσε σε καμία περίπτωση την τροποποίηση του συντάγματος, παρά μόνο τη χρήση «προσωρινών διευθετήσεων».⁴⁸ Χαρακτηριστική η αφήγηση του Γλαύκου Κληρίδη σύμφωνα με τον οποίο το 1962 οι Τούρκοι Βουλευτές δέχτηκαν να εγκαταλείψουν το δικαίωμα χωριστής πλειοψηφίας για τους φορολογικούς νόμους, αν η Βουλή συμφωνούσε να επιχορηγεί την παιδεία κάθε κοινότητας με αναλογία 70:30. Η πρόταση όμως αυτή δεν έγινε αποδεκτή από τον Πρόεδρο Μακάριο, ο οποίος επέμενε στην άποψη του ότι η εγκατάλειψη από τους Τούρκους Βουλευτές του δικαιώματος χωριστής πλειοψηφίας έπρεπε να γίνει με τροποποίηση του Συντάγματος και όχι με υπογραφή σχετικού Πρωτοκόλλου όπως πρότεινε η Τουρκική Κοινότητα.⁴⁹

⁴⁵Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Tarih inkar edilemez», 3 Eylül 1961. [Η ιστορία δεν μπορεί να διαψευσθεί] Η Ζυρίχη ολοκλήρωσε τη Λωζάνη.

Kemal Rüstem (hazırlayan), *Güzel Kıbrıs resimlerle*, Rüstem, Lefkoşa, 1961, s. 89.

⁴⁶Σπύρος Παπαγεωργίου, *ό. π.*, σελ. 249.

[...] *Türk Cumhuriyetine Yardımcısı ile, Türk bakanlara da eşit şartlar içinde icra yetkisi tanınmalıdır*. Το μόνο ενδεχόμενο που βλέπει ευμενώς είναι την περίπτωση μετεξέλιξης του μοντέλου διακυβέρνησης με τέτοιο τρόπο ούτως ώστε οι Τούρκοι Υπουργοί και ο Τούρκος Αντιπρόεδρος της Δημοκρατίας να ασκούν την εκτελεστική εξουσία υπό ίσους όρους με την Ελληνική Κοινότητα.

Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bunun Arkası gelir», 23 Haziran 1962. [Επεται συνέχεια]

⁴⁷Βαγγέλης Κουφουδάκης, *Κύπρος : Ένα σύγχρονο πρόβλημα σε ιστορική προοπτική*, Πατάκη, Αθήνα, 2008, σελ. 179.

⁴⁸Λεόντιος Ιεροδιακόνου, *ό. π.*, σελ. 352.

⁴⁹Χρίστος Οικονομίδης, *Απομυθοποιημένη ιστορία του κυπριακού στα τελευταία 129 χρόνια (1878-2007)*, Επιφανίου, Λευκωσία, 2008, σελ. 221.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Εμμονή στην ανατροπή του καθεστώτος της άλλης κοινότητας

Από την άλλη η Ελληνική Κοινότητα αποβλέπει στην ανατροπή των Συμφωνιών. Το 1962 η Ελληνική Κοινότητα απέρριψε τις προτάσεις της Τουρκικής Κοινότητας για την εξεύρεση «πρακτικών λύσεων» στα συνταγματικά προβλήματα, που ακόμη και η Τουρκική Κοινότητα παραδεχόταν ότι υπήρχαν.⁵⁰ Μετά το Μάιο του 1963, η έμφαση στις επιδιώξεις της Ελληνικής Κοινότητας μετακινήθηκε από «τις προσπάθειες για τροποποίηση των προβληματικών διατάξεων του Συντάγματος στην αναζήτηση μεθόδων για τροποποίηση των Συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου».⁵¹ Το 1963 ο Σάββας Λοϊζίδης, πρώην σύμβουλος Εθναρχίας, Βουλευτής Αθηνών στο *Συνέπεια των συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου : κρίσις εκ του διαχωρισμού των δήμων, οι Τούρκοι και η Κύπρος, η απειλή επεμβάσεως* υποδεικνύει όπως καταγγελθούν οι Συμφωνίες «ως ασυμβιβάστων προς τον Χάρτην των Ηνωμένων Εθνών» και τα δικαιώματα της Τουρκικής Κοινότητας να καθορίζονται «βάσει του περί μειονοτήτων Διεθνούς Δικαίου».⁵²

Στον ελληνικό λόγο τονίζεται ότι η Ελληνική Κοινότητα επιχειρεί να προβάλλει την έννοια του πολίτη της Δημοκρατίας, ενώ η Τουρκική την έννοια της διακοινοτικότητας.⁵³ Το ζήτημα είναι κατά πόσο προσπάθησε να νομιμοποιήσει τις πολιτικές της πρακτικές και φιλοδοξίες καλυπτόμενη πίσω από την Ιδιότητα του Πολίτη, κατά πόσο τελικά συνειδητοποίησε τις βαρύτερες ευθύνες που είχε ως η ισχυρή οικονομικά, πολιτικά, αριθμητικά κοινότητα να ασκεί ορθά και συναινετικά την Πολιτότητα της.

Στην Κύπρο τα συμφέροντα και η επιβίωση της πολιτικής ελίτ της κάθε κοινότητας «εξαρτιόταν από τη διαιώνιση της διχοστασίας».⁵⁴ Έτσι υιοθετούν την πολιτική της εχθρότητας «*düşmanlık politikası*»,⁵⁵ απεμπολούν την πολιτική ειρήνη, και θεωρούν τη δημοκρατία ως εμπόδιο για την επίτευξη των εθνικών υποθέσεων «*milli dava*».⁵⁶ Το κράτος που δημιουργείται το 1960 είναι μια δημοκρατία χωρίς πολίτες «*yurttasız cumhuriyet*»,⁵⁷ με

⁵⁰ Αλέξης Ηρακλείδης, *Το κυπριακό : σύγκρουση και επίλυση*, ό. π., σελ. 88.

⁵¹ Diana Markides, ό. π., σελ. 373.

⁵² Σάββας Λοϊζίδης, ό. π., σελ. 16.

⁵³ Αχιλλέας Αιμιλιανίδης, *Κοινοβουλευτική συνύπαρξη...*, ό. π., σελ. 61.

⁵⁴ Αδαμαντία Πόλλις, «Η κοινωνική κατασκευή της εθνοτικότητας ..., ό. π., σσ. 34.

⁵⁵ Niyazi Kızılyürek, «Birinci Cumhuriyet' ten yeni Kıbrıs' ta», Masis Kürkcügil (*derleyen*), *Kıbrıs dün ve bugün*, a.g.e., s. 27. [Από την Πρώτη Δημοκρατία στη νέα Κύπρο]

⁵⁶ Niyazi Kızılyürek, «Birinci Cumhuriyet' ten yeni Kıbrıs' ta», a.g.e., s. 25.

⁵⁷ Niyazi Kızılyürek, *Milliyetçilik kışkırcında Kıbrıs*, a.g.e., s. 13.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

έντονη την απουσία καλής θέλησης «*lack of goodwill*», νομιμοφροσύνης, αφοσίωσης, και κατανόησης από τις δύο πολιτικές συνιστώσες.⁵⁸

Εθνικιστική ταυτότητα vs Πολιτική Ιδιότητα του Πολίτη

Στο σύνταγμα του 1960 παρατηρείται η ολοκληρωτική απουσία της λέξης λαός.⁵⁹ Όπως επισημαίνει και ο Πασχάλης Κιτρομηλίδης, η πρωταρχική και καθοριστική βάση «της πολιτικής ταυτότητας των υπηκόων του νέου κράτους» είναι η ιδιότητα του μέλους κοινότητας και όχι η ιδιότητα του ατόμου-πολίτη.⁶⁰ Συνηγορώντας η Στέλλα Σουλιώτη τονίζει ότι κανένας πολίτης της Κυπριακής Δημοκρατίας δεν μπορεί να έχει κανένα δικαίωμα, εκτός αν ανήκει στη μία ή την άλλη κοινότητα.⁶¹ Από την άλλη, ο Κύπρος Χρυσοστομίδης τονίζει ότι με «το άρθρο 63 του Συντάγματος η ιδιότητα του πολίτη και κατ' επέκταση του λαού προβάλλεται και είναι προϋπόθεση της ιδιότητας του μέλους κοινότητας και κατ' επέκταση της κοινότητας γενικά». Η Ιδιότητα του Πολίτη αποτελεί «αναγκαίο εννοιολογικό στοιχείο του λαού της Κυπριακής Δημοκρατίας» και το σύνολο των πολιτών αποτελεί τον κυπριακό λαό, τουτέστιν το φορέα «της εσωτερικής κυριαρχίας στην Κυπριακή Δημοκρατία».⁶²

Ένα κράτος που βασίζεται όχι στην έννοια του έθνους αλλά του πολίτη και της κοινωνίας των πολιτών πρέπει να κρατάει ίσες αποστάσεις από όλες τις εθνότητες που βρίσκονται κάτω από την κυριαρχία του και να δίδει σημασία στην ιθαγένεια «*vatandaşlık*».⁶³ Εντούτοις, η Κύπρος δεν γινόταν αντιληπτή ως αυτοτελής εδαφική οντότητα όπου θα μπορούσε να δημιουργηθεί ένα ανεξάρτητο κράτος, αλλά ως «εδαφικό υπόλοιπο» το οποίο νοσηματοδοτείται μόνο ως μέρος της μεγάλης οικογένειας του ελληνικού ή και του τουρκικού έθνους.⁶⁴

⁵⁸Nancy Crawshaw, *ibid*, p. 365.

Καίσαρας Μαυράτσας, *ό. π.*, σελ. 94.

⁵⁹Αχιλλέας Αιμιλιανίδης, *Κοινοβουλευτική συνύπαρξη...*, *ό. π.*, σελ. 10.

⁶⁰Πασχάλης Κιτρομηλίδης, «Ο ιδεολογικό πλαίσιο της πολιτικής ζωής της Κύπρου : κριτική θεώρηση», *ό. π.*, σελ. 455.

⁶¹Στέλλα Σουλιώτη, *Fettered Independence: Cyprus, 1878-1964*, Vol. I, *ibid*, p. 115.

⁶²Κύπρος Χρυσοστομίδης, *ό. π.*, σελ. 78.

⁶³Niyazi Kizilyürek, *Κύπρος : Το αδιέξοδο των εθνικισμών*, *ό. π.*, σελ. 122.

Pinar Erkem Gülboy, *a.g.e.*, s. 305.

⁶⁴Niyazi Kizilyürek, *Κύπρος : Το αδιέξοδο των εθνικισμών*, *ό. π.*, σελ. 144.

Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νέαρχου (επιμ.), *Απαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ', τ. Δ',* Απρίλιος 1959-Δεκέμβριος 1960, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1993, σελ. 285.

Η εισήγηση του Τούρκου διπλωμάτη Kısca όπως δοθεί διπλή ιθαγένεια στους Κύπριους Έλληνες και Τούρκους. [...]στην περίπτωση που θα αναγνωριζόταν η ευχέρεια αυτή στους Τουρκοκυπρίους θα ήταν εφικτή η αποστολή βουλευτών της Τουρκοκυπριακής Κοινότητας στη Μεγάλη Εθνοσυνέλευση της Τουρκίας. (σελ. 285)

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Ο μη ξεκάθαρος διαχωρισμός ανάμεσα στην εθνικιστική ταυτότητα και στην πολιτική Ιδιότητα του Πολίτη συντείνει στο να είναι κάτι ξένο η κυπριακή πατρίδα και στη διαμόρφωση της αντίληψης ότι η ταύτιση με το κράτος ισοδυναμεί στην ουσία με την απάρνηση της εθνικιστικής ταυτότητας.⁶⁵ Η ρομαντική αντίληψη του έθνους, τουτέστιν η ταύτιση της εθνικότητας και της Ιδιότητας του Πολίτη, οδηγεί στην «υπονόμηση της κυπριακής πολιτείας» και στην υπονόμηση της αντίληψης των ισότιμων πολιτών της Δημοκρατίας.⁶⁶

Η νομιμοφροσύνη προς τις κοινότητες αποδεικνύεται ισχυρότερη από τη νομιμοφροσύνη που οφείλουν στο κυπριακό κράτος.⁶⁷ Τα διάφορα θεσμικά όργανα του κράτους θεωρούνται «ρυθμίσεις που επινοήθηκαν από τους συνταγματικούς εμπειρογνώμονες» για να μπορεί η Ελληνική και Τουρκική Κοινότητα να μοιραστεί την εξουσία.⁶⁸ Πολύ χαρακτηριστικό περιστατικό του τρόπου με τον οποίο γίνονται αντιληπτοί οι διάφοροι κρατικοί αξιωματούχοι αποτελεί η αντίδραση της Τουρκικής Κοινότητας, όταν μετά τη δολοφονία των Κύπριων δημοσιογράφων Ayhan Hikmet και Muzaffer Gürkan, ο Υπουργός Εσωτερικών αποκαλύπτει ότι τους δέχτηκε στο γραφείο του παρουσιάζοντας ορισμένες μαγνητοταινίες.

[...]Σύμφωνα μ' αυτές οι δολοφονηθέντες Αϊχάν Χικμέτ και Μουζαφέρ Γκιουρκάν είχαν επισκεφτεί τον Γιωρκάτζη και είχαν ζητήσει τη βοήθεια του. Σε κανονικές συνθήκες, αυτή η ενέργεια των δικηγόρων θα μπορούσε να θεωρηθεί φυσιολογική. Αλλά στις συνθήκες της εποχής εκείνης στην Κύπρο, και σύμφωνα με τις επικρατούσες στο λαό αξίες, δεν μπορούσε να θεωρηθεί φυσιολογική.⁶⁹

Οι δύο δικηγόροι δεν συνάντησαν τον Υπουργό Εσωτερικών για να του διοχετεύσουν πληροφορίες. Συνάντησαν τον Υπουργό Εσωτερικών, γιατί ήταν ο Υπουργός Εσωτερικών της Κυπριακής Δημοκρατίας, για να του εκθέσουν τις ανησυχίες τους και να ζητήσουν τη λήψη

Kıbrıs'ın tarihi gelişimi ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, a.g.e., s. 1.

«παραμεθόριος της νότιας Ελλάδας» Βλ. Sabahattin İsmail, *Kıbrıs Cumhuriyetinin ...*, a.g.e., s. 82.

[...]Άλλωστε δεν πρέπει να ξεχνάμε πως στην Κύπρο οι Έλληνες έχουμε επαυξημένες εθνικές ευθύνες, που απορρέουν από την ακριτική μας τοποθέτηση. Βλ. Περιοδικό *Κυπριακοί Καιροί*, «Μια εκπαιδευτική εκδρομή στην Ελλάδα», αρ. 23(122), 11 Αυγούστου 1961, σελ. 24.

⁶⁵Niyazi Kızılyürek, *Η Κύπρος πέραν του έθνους*, ό. π., σελ. 67.

Niyazi Kızılyürek, *Ολική Κύπρος*, ό. π., σελ. 40.

Καίσαρας Μαυράτσας, ό. π., σελ. 55.

Pier Blanc, ό. π., σελ. 98.

⁶⁶Niyazi Kızılyürek, «Ομοσπονδιακή Κύπρος : προβλήματα και προοπτικές», ό. π., σελ. 79.

Πλουτής Σέρβας, ό. π., σελ. 129.

⁶⁷Γλαύκος Κληρίδης, ό. π., σελ. 227.

⁶⁷Γιάννης Η. Ιωάννου, ό. π., σελ. 97.

⁶⁸«*simply arrangements devised by constitutional experts*» Βλ. Ζήνων Σταυρινίδης, *ibid*, pp. 42-43.

⁶⁹Tahsin Arif Hasan, *Η άνοδος του Ντενκτάς στην κορυφή*, Διαφάνεια, Λευκωσία, 2001, σελ. 90.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

μέτρων διασφάλισης της τάξης.⁷⁰ Εντούτοις, σύμφωνα με τις «επικρατούσες στο λαό αξίες», η νομιμοφροσύνη προς την κοινότητα είναι υπεράνω της νομιμοφροσύνης που οφείλουν στο κυπριακό κράτος. Η οποιαδήποτε παρέκκλιση θα οδηγούσε στην προπηλάκιση του πολίτη και στην αποδόμηση του «ως προδότη». Η ίδια νοοτροπία απαντά και στην περίπτωση των αγροφυλάκων «*desteban-korucu*». Αν ο αγροφύλακας δικαίωσε πολίτη του «άλλου έθνους» τότε στιγματιζόταν ως «προδότης της πατρίδας» «*vatan haini*». Ο Kutlu Adali αναφέρεται σε μέλη της Τουρκικής Κοινότητας που δεν καταβάλλουν τα τέλη τους, όταν ο αγροφύλακας είναι από την άλλη κοινότητα.⁷¹ Έτσι το αίσθημα της αλληλοάρνησης συγκρότησε όχι την έννοια του «συμπατριώτη» αλλά του «γείτονα».⁷²

Η έννοια της Ιδιότητας του Πολίτη και οι ευθύνες που απορρέουν από αυτή για κάθε πολίτη της Κυπριακής Δημοκρατίας υπονομεύονται και από το λόγο που αρθρώνουν οι εκπρόσωποι της πολιτικής ελίτ. Ο Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας Αρχιεπίσκοπος Μακάριος Γ΄ στις 31 Μαρτίου 1961 σε ομιλία του στην εκδήλωση της ΟΧΕΝ για την επέτειο της 1^{ης} Απριλίου αναφέρει «είχον το θάρρος και την γενναιότητα να αναλάβω μόνος την ευθύνη έναντι της ιστορίας και να υπογράψω τας συμφωνίας»,⁷³ ενώ σε συνέντευξη του στον ανταποκριτή της εφημερίδας *Φιλελεύθερος* δήλωνε «Ουδείς, πλην εμού, έχει την ευθύνη της υπογραφής των συμφωνιών»,⁷⁴ υποδηλώνοντας ότι τα μέλη της Ελληνικής Κοινότητας, ενσυνειδήτως, του έχουν εκχωρήσει τα πολιτικά τους δικαιώματα, εφόσον ο Μακάριος γίνεται αντιληπτός ως κάτι ιερό.⁷⁵ Ο Μακάριος καθίσταται ο καθ' ύλην αρμόδιος για να αποφασίζει, ενώ την ίδια στιγμή τα μέλη της Ελληνικής Κοινότητας - οι πολίτες της Κυπριακής Δημοκρατίας μετατρέπονται σε «άβουλη άφωνη ομάδα».

⁷⁰Ibrahim Aziz, *ό. π.*, σελ. 207.

⁷¹Kutlu Adali, *Dağarcık I*, a.g.e., s. 121.

⁷²Niyazi Kızılyürek, «Υπό την ψευδαίσθηση του έθνους», *ό. π.*, σελ. 409.

Ζήνων Σταυρινίδης, *ibid*, p.15.

Harry Luke, *ibid*, p. 182.

«*Hain -i vatan*» προδότης της πατρίδας, «*Rum Casusu*» Έλληνας κατάσκοπος Βλ. Hikmet Afif Marpolat, *a. g. e.*, s.118.

⁷³Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νεάρχου (επιμ.), *Απαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ΄*, τ. Ε΄, Ιανουάριος 1961- Δεκέμβριος 1962, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄, Λευκωσία, 1995, σελ. 43.

⁷⁴Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νεάρχου (επιμ.), *Απαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ΄*, τ. Ε΄, Ιανουάριος 1961- Δεκέμβριος 1962, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄, Λευκωσία, 1995, σελ. 491.

⁷⁵Σία Αναγνωστοπούλου, «The complexities of Greek Nationalism in its Cypriot Version», *ibid*, p. 201.

[...] Η δημιουργία της συγκατάθεσης δεν είναι καινούργια τέχνη. Είναι πολύ παλιά και υποτίθεται ότι πέθανε με την εμφάνιση της δημοκρατίας. Αλλά δεν πέθανε. Βλ. Walter Lippmann, *ό. π.*, σελ. 224.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Σε κοινές διασκέψεις τύπου του Προέδρου και του Αντιπροέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας γίνεται αναφορά σε Έλληνες και Τούρκους κατοίκους όχι πολίτες.⁷⁶ Οι προαναφερθείσες ρηματικές πρακτικές ενέχουν σε πολύ μεγάλο βαθμό την ανάγκη απόσχισης της ευθύνης που έχουν οι ίδιοι οι πολίτες της Κυπριακής Δημοκρατίας να διαφυλάσσουν την κρατική τους υπόσταση, δεδομένου ότι στη συλλογική συνείδηση των δύο κοινοτήτων είναι απαραίτητη η συνύπαρξη του έθνους και του κράτους για την υπόσταση και προστασία του δεύτερου.⁷⁷

Βιβλιογραφικά έχει επισημανθεί η απουσία στόχου για κοινωνική διπλογλωσσία και η υιοθέτηση της γλωσσικής πολιτικής της μητρόπολης.⁷⁸ Η χρήση και η υπόσταση της γλώσσας είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την αντίστοιχη εθνοτική ταυτότητα.⁷⁹ Παρά την απογραφή του 1960 όπου το 38% των Τούρκων μιλούν Ελληνικά ενώ μόνο το 1% των Ελλήνων μιλά Τουρκικά,⁸⁰ σε ερώτηση δημοσιογράφου «*Δεδομένου ότι οι δύο επίσημοι γλώσσες της Δημοκρατίας, είναι η Ελληνική και η Τουρκική πρόκειται μήπως να εισαχθεί η διδασκαλία της Ελληνικής εις τα Τουρκικά σχολεία και της Τουρκικής εις τα Ελληνικά;*»,⁸¹ ο Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας Αρχιεπίσκοπος Μακάριος Γ' απαντά «*Δεν*

⁷⁶ Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νεάρχου (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'*, τ. Δ', Απρίλιος 1959- Δεκέμβριος 1960, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1993, σελ. 281.

⁷⁷ Περιοδικό Κυπριακά Χρονικά, «Ποια πρέπει να είναι τα ιδανικά του Ελληνικού Κυπριακού λαού σήμερα;», τ. 6, Απρίλιος 1961, σελ. 235.

⁷⁸ Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 3 Δεκεμβρίου 1961.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Η Γαλλική εις τα τουρκικά σχολεία», 18 Οκτωβρίου 1961.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Resmi Dil Türkçe», 1 Nisan 1961. [Τα Τουρκικά είναι επίσημη γλώσσα]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Türkçeye dikkat etmiyoruz», 19 Şubat 1962. [Δεν μεριμνούμε για τα Τουρκικά]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kıbrıs Hava Yolları Münhaler», 13 Ekim 1963. Στην ανακοίνωση των Κυπριακών Αερογραμμών αναφέρεται ότι ακόμη και η υποτυπώδης γνώση της γλώσσας της άλλης κοινότητας θα θεωρείτε πλεονέκτημα. [Κενές θέσεις στις Κυπριακές Αερογραμμές]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Türkçe lisanına saygısızlık», 22 Ocak 1962. [Έλλειψη σεβασμού στην τουρκική γλώσσα]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Tahkir EDİLİYORUZ», 1 Eylül 1962. [Ταπειωνόμαστε]

⁷⁹ Δήμητρα Κάρολλα Βρίκκη, *ό. π.*, σσ. 139-140.

[...]Το πιο σπουδαίο αναφορικά με τη γλώσσα είναι η ικανότητά της να παράγει φανταστικές κοινότητες, συγκροτώντας ουσιαστικά ιδιαίτερες σχέσεις αλληλεγγύης. Βλ. Benedict Anderson, *Φανταστικές κοινότητες : Στοιχασμοί για τις αρχές και τη διάδοση του εθνικισμού*, Νεφέλη, Αθήνα, 1997, σσ. 194, 134.

⁸⁰ Richard Patrick, *ibid*, p. 13.

Χωριά της επαρχίας Πάφου που μιλούν Ελληνικά στο σπίτι, αν και ξέρουν Τουρκικά π.χ. Aktepe/Ασπρογιά, Soğucak/ Μαιούνταλι, Bozalan/ Λαπηθιού, Fashi/Φασλί, Kalkanlı/ Πάνω Αρόδες. Σε χωριά, όπως Akincılar/Λουρουτζίνα, Dereliköy/Ποταμιά, Gürnarar/ Αγία Μαρίνα, περισσότερο οι ηλικιωμένοι μιλούν Ελληνικά. Βλ. Kutlu Adalı, *Dağarcık I*, a.g.e., s. 154.

⁸¹ Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Μια νέα συνέντευξις του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου», 26 Οκτωβρίου 1960.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

αντιμετωπίζομεν επί του παρόντος τοιούτον θέμα», ενώ το πρόβλημα της γλώσσας στην αστυνομική ακαδημία διευθετείται με τη χρήση της Αγγλικής.⁸²

Εντούτοις, την κρίσιμη αυτή τριετία υπάρχουν διάφορα εκπαιδευτικά ιδρύματα που προσφέρουν μαθήματα εκμάθησης της Τουρκικής, όπως μαρτυρεί η διαφήμιση του Ανδρέα Ι. Λοϊζίδη Διευθυντή της Εμπορικής Ακαδημίας Κύπρου,⁸³ η διαφήμιση του Ινστιτούτου Ξένων Γλωσσών,⁸⁴ του Ινστιτούτου Ξένων Γλωσσών Λεμεσού⁸⁵ και του Ανώτερου Εμπορικού Ινστιτούτου.⁸⁶ Σύμφωνα με τον πίνακα των Ινστιτούτων Ξένων Γλωσσών,⁸⁷ μαθήματα Τουρκικών προσφέρονται το 1961 σε όλη την Κύπρο:

ΛΕΥΚΩΣΙΑ	75
ΛΕΜΕΣΟΣ	16
ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΣ	19
ΛΑΡΝΑΚΑ	-
ΚΕΡΥΝΕΙΑ	9
ΠΑΦΟΣ	12

Σύμφωνα με τα στατιστικά δεδομένα των σχολικών ετών 1962-1963 και 1963-1964 στα Ινστιτούτα Ξένων Γλωσσών υπήρχαν 94 και 53 αντίστοιχα εγγραφές στα μαθήματα Τουρκικών. Τα εν λόγω τμήματα είναι τμήματα ενηλίκων.⁸⁸ Από την άλλη, το Εμπορικό

⁸²Περιοδικό *Κυπριακοί Καιροί*, «Η αστυνομική σχολή και τα προβλήματα της», αρ. 5(104), 2 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 10.

⁸³Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Οικονομικά, Εμπορικά, Λογιστικά και Ξένα Γλώσσα», 1 Οκτωβρίου 1960.

⁸⁴Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Γραφείον Ελληνικής Παιδείας Ινστιτούτα Ξένων Γλωσσών Κύπρου», τ. 12, Οκτώβριος 1961, σελ. 482.

Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Πανεπιστήμιο στην Κύπρο», αρ. 68, 1960, σελ. 7.

⁸⁵Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Το Ινστιτούτο Ξένων Γλωσσών Λεμεσού», 21 Οκτωβρίου 1961.

⁸⁶Περιοδικό *Κυπριακοί Καιροί*, «Ανώτερον Εμπορικόν Ινστιτούτον», αρ. 2 (101), 15 Οκτωβρίου 1960, σελ. 48.

⁸⁷Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Ινστιτούτα Ξένων Γλωσσών», αρ. 24, Φεβρουάριος 1961, σελ. 7.

Περιοδικό *Φωτεινοί Ορίζοντες*, «Οι ξένες γλώσσες», αρ. 3, Ιανουάριος 1963, σελ. 91.

[...] Στο Ινστιτούτο παρέχονταν και η δυνατότητα διδασκαλίας της Τουρκικής, κατά τα πρώτα χρόνια. Μεγάλος αριθμός νέων και ενηλίκων Ελληνοκυπρίων επέδειξε ενδιαφέρον. Από τα μέσα του 1961 (οπότε άρχισαν τα πρώτα σημάδια σοβαρής έντασης μεταξύ των δύο Κοινοτήτων) το ενδιαφέρον μειώθηκε αισθητά, παρά τη μεγάλη αύξηση του συνόλου των φοιτούντων στο Ινστιτούτο. Μετά τα γεγονότα του 1963-1964, το ενδιαφέρον για την Τουρκική μειώθηκε κατακόρυφα. Βλ. Παύλος Μ. Παύλου, *ό. π.*, σελ. 274.

[...] Τέλος, ζήτημα συνεργασίας των δύο Κοινοτήτων σε θέματα γλώσσας δεν τέθηκε, ούτε ακόμη και κατά την πρώτη περίοδο της Ανεξαρτησίας (1960-1963). Συνακόλουθα, δεν ενθαρρύνθηκε η εκμάθηση της Τουρκικής από τους Ελληνοκυπρίους και της Ελληνικής από τους Τουρκοκυπρίους. Στα (Ελληνοκυπριακά) Ινστιτούτα Ξένων Γλωσσών προσφερόταν η Τουρκική, όμως ο Κ. Σπυριδάκης απέκλεισε οποιαδήποτε σκέψη για προώθηση διαδικασιών πιστοποίησής της σε συνεργασία με την ΤΚΣΚ. Βλ. Παύλος Μ. Παύλου, *ό. π.*, σελ. 349.

⁸⁸*Ministry of Education Annual Report 1966-67 (with reference to and statistical data of, the year 1962-1966)*, Ministry of Education, Nicosia.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Λύκειο Haydarpaşa και το Ινστιτούτο Atatürk κοινοποιούν στον τύπο ότι παραδίδουν μαθήματα Ελληνικών.⁸⁹

Κυπριακή Ταυτότητα

Παρά την πολιτική αναγκαιότητα για ένα «μετα-εθνικό πατριωτισμό» και μια ενιαία κι ανεξάρτητη κυπριακή πολιτική ταυτότητα, την περίοδο αυτή χαρακτηρίζει ένα τρομοκρατικό κλίμα εκφοβισμού των Κύπριων πατριωτών και καθολική είναι η αντίδραση σε κάθε αναφορά για δημιουργία κυπριακής ταυτότητας.⁹⁰

Η κυπριακή ταυτότητα συγκροτείται ως ένα βρετανικό επινόημα. Είναι απότοκο του ζυριχικού παζαρέματος που δεν νομιμοποιείται από την ίδια την ιστορία.⁹¹ Βιβλιογραφικά έχει υποδειχθεί ότι το Σύνταγμα στερείται επαρκούς κοινής κυπριακής ιδεολογίας,⁹² και ότι δεν συντείνει στη δημιουργία «πολιτικής σύνδεσης» ανάμεσα στον πληθυσμό της Κύπρου.⁹³ Από την άλλη από τις λίγες περιπτώσεις που αυτή η κυπριακή ταυτότητα, αυτή η «νησιωτική νοοτροπία» μνημονεύεται είναι στην πεισματική συμπαράσταση του Αντιπροέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας Fazıl Küçük στον Πρόεδρο Αρχιεπίσκοπο Μακάριο Γ΄ στο ζήτημα των βρετανικών βάσεων. Από το Φεβρουάριο του 1959 η βρετανική πολιτική επικεντρώνεται στην προσπάθεια να στερήσει από το Μακάριο την υποστήριξη της Τουρκικής Κοινότητας, επιδιώκοντας να πείσει τον Τούρκο Αντιπρόεδρο να αποδεχθεί δημόσια τις βρετανικές προτάσεις για τις βρετανικές βάσεις.⁹⁴

⁸⁹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Atatürk Enstitüsü Müdürlüğünden», 8 Ekim 1961. [Από τη Διεύθυνση του Ινστιτούτου Atatürk]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Haydarpaşa Ticaret Lisesi Müdürlüğünden», 27 Ağustos 1960. [Από τη Διεύθυνση του Εμπορικού Λυκείου Haydarpaşa]

⁹⁰Niyazi Kızılyürek, *Κύπρος : Το αδιέξοδο των εθνικισμών*, ό. π., σελ. 148.

Özdemir Özgür, ό. π., σελ. 202.

Στέφανος Κωνσταντινίδης, *Επισκόπηση της Νεότερης Κυπριακής Ιστορίας*, ό. π., σελ. 282.

Η ταυτότητα «Kıbrıs Kıbrıslı» «Κύπριος της Κύπρου» θα υφίστατο αν υπήρχε κυπριακό έθνος.

Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Cezayir ve Kıbrıs», 15 Nisan 1962. [Αλγερία και Κύπρος]

Παύλος Β. Πετρίδης, ό. π., σελ. 95.

⁹¹Φανούλλα Αργυρού, *Top secret...* ό. π., σελ. 226.

Η κυπριακή ταυτότητα συνδέθηκε με το Βρετανό συγγραφέα Lawrence Durrell, ο οποίος από την 1 Σεπτεμβρίου 1954 κλήθηκε και ανέλαβε καθήκοντα ως επικεφαλής των Υπηρεσιών Πληροφόρησης της Κύπρου. [...] Η «Κυπριοσύνη» συμπεριλαμβάνετο και στους στόχους του Ζυριχικού παζαρέματος. Βλ. Φανούλλα Αργυρού, *Από την ένωση στην κατοχή*, Dorographics, Λευκωσία, 1995, σελ.137.

«Πλήρης διαχωρισμός της Κυπριακής από της Ελληνικής πορείας- Δημιουργία Κυπριακής εθνικής συνειδήσεως».

Βλ. Θεόδωρος Παπαδόπουλος, «Η κρίσις της κυπριακής συνειδήσεως», ό. π., σελ. 206.

⁹²Δήμητρα Κάρουλλα Βρίκκη, ό. π., σελ. 137.

⁹³Niyazi Kızılyürek, «Birinci Cumhuriyet' ten yeni Kıbrıs' ta», a.g.e., s. 25.

⁹⁴Diana Markides-Weston, ό. π., σελ. 187.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Μετά τη δημιουργία του κυπριακού κράτους κοινωνικές ομάδες αρθρώνουν ένα διαφορετικό λόγο. Κινούνται διστακτικά από το «*ethno-nation*» στο «*territorial state*» τονίζοντας τη σχέση τους με τη γη και τη δυναμική του «*δήμου*» έναντι του «*έθνους*». Οι εν λόγω φωνές, παρά την όποια υποτυπώδη προσπάθεια άρθρωσης τους το διάστημα 1960-1963, δεν θα τύχουν ιδιαίτερης απήχησης μέχρι και το 1974.⁹⁵ Μετά τη δημιουργία του κυπριακού κράτους ο κυπριωτισμός αρχίζει να συνδέεται με την οικονομική ελίτ, η οποία ευελπιστεί ότι θα έχει οικονομικά συμφέροντα από την ύπαρξη μιας ανεξάρτητης Κυπριακής Δημοκρατίας.⁹⁶ Η επιχειρηματική κοινότητα όμως έχει «*λίγη ή καθόλου φωνή στα κοινά της Κύπρου*».⁹⁷ Από τον επιχειρηματικό στίβο ξεχωρίζουν οι πολιτικές τοποθετήσεις του Νίκου Λανίτη. Οι απόψεις του ισχυρού οικονομικού παράγοντα Νίκου Λανίτη επικεντρώνονται στην ιδέα ότι η συνεργασία ανάμεσα στις δύο κοινότητες είναι αναγκαία για τον εκσυγχρονισμό, την οικονομική ανάπτυξη και την πρόοδο.⁹⁸

Στην Τουρκική Κοινότητα οι πρώτες αναφορές στην κυπριακή ταυτότητα «*Kıbrıslılık*» προέρχεται από τον κόσμο του τύπου.⁹⁹ Οι Κύπριοι δημοσιογράφοι Ayhan Hikmet και Ahmet Muzaffer Gürkan εκδίδουν την εφημερίδα *Δημοκρατία Cumhuriyet* και χωρίς να αρνούνται την εθνική ταυτότητα τους, αναπτύσσουν έναν κυπριακό πατριωτισμό πέραν του εθνικισμού, ο οποίος βασίζεται στο σεβασμό των δικαιωμάτων όλων των πολιτών και την ειρηνική συμβίωση.¹⁰⁰ Τελικά οι δυνάμεις της «*μετριοπάθειας*», «*της ανοχής*» και «*της ευσπλαχνίας*» δεν κατορθώνουν να επικρατήσουν.¹⁰¹

Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «*Επίκαιρα*», αρ. 68, 29 Ιανουαρίου 1960, σελ. 6.

⁹⁵Niyazi Kızılyürek, «*The Politics of Separation and the Denial of Interdependence*», *The Cyprus Review*, Vol. 10, No. 2, pp. 35-36.

⁹⁶Καίσαρας Μαυράτσας, *ό. π.*, σσ. 87, 91. Ο Καίσαρας Μαυράτσας παραπέμπει στο 13^ο τεύχος του *Νεοκυπριακού Συνδέσμου* του 1980.

⁹⁷Φανούλα Αργυρού, *Top secret...*, *ό. π.*, σελ. 108.

⁹⁸Ο Νίκος Λανίτης γεννήθηκε το 1917. Υπηρέτησε στην κυβέρνηση το διάστημα 1941-1942 και ετοίμαζε αναφορές σχετικά με τα οικονομικά προβλήματα της Κύπρου. Το 1943 ίδρυσε την Εταιρεία Αδερφών Λανίτη. Δημοσίευσε άρθρα στην εφημερίδα *Cyprus Mail* το Μάρτιο του 1963 όπου αναφερόταν στην «*ιδέα της Κύπρου ως πατρίδας*», στη θέση της Ελληνικής Κοινότητας «*in a position of leadership*», στον «*απαρχαιωμένο εθνικισμό που υπάρχει στην Κύπρο*» και τόνιζε τη διαφορά ανάμεσα στη «*leadership*» και στη «*domination*». Τόνιζε ότι έπρεπε να δοθεί έμφαση στην κυπριακή σημαία και στις κυπριακές γιορτές.

Βλ. Νίκος Λανίτης, *ibid*, pp. 23, 27-28, 30-31.

Καίσαρας Μαυράτσας, *ό. π.*, σελ. 87.

⁹⁹Ahmet An, *Kıbrıslılık bilincinin geliştirilmesi*, a.g.e., s. 137.

¹⁰⁰Niyazi Kızılyürek (επιστημ. επιμέλεια), *Οι δημοσιογράφοι της Δημοκρατίας : Ayhan Hikmet και Ahmet Muzaffer Gürkan : Οι φονευθέντες υπερασπιστές της Ανεξαρτησίας*, Heterotopia, Λεμεσός, 2015, σσ. 11-12.

¹⁰¹Hugh Foot, *A start in freedom*, *ibid*, p. 187.

Αποτυχία συγκρότησης κουλτούρας διαφάνειας

Τα προβλήματα με τις δημοκρατικές ελευθερίες του λαού και το δικαίωμα της ελεύθερης έκφρασης,¹⁰² η κατοχή δημόσιων αξιωμάτων από αξιωματούχων με σκοτεινό παρελθόν π.χ. η «*ρυπαρή δραστηριότητα του Λογοδόντη*»,¹⁰³ το αστυνομοκρατούμενο κράτος,¹⁰⁴ το πελατειακό σύστημα,¹⁰⁵ οι δολοφονικές απόπειρες,¹⁰⁶ οι προσωπιδοφόροι,¹⁰⁷ οι συνθήκες «*που εκτρέφουν το έγκλημα και τη διαφθορά*»,¹⁰⁸ δυσχεραίνουν κάθε προσπάθεια συγκρότησης κουλτούρας διαφάνειας.¹⁰⁹ Το κράτος «*ομοιάζει*» με ένα ψυχροπολεμικό συνεταιρισμό,¹¹⁰ όπου ποσότητες

¹⁰²Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Να παταχθεί το έγκλημα», τ. 40, Ιούνης 1962, σελ. 5.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 11 Μαρτίου 1961 «Η επιδρομή κατά τυπογραφείου εν Λευκωσία, εις το οποίον εκτυπούνται η Αρμενική εφημερίς «*Χιεναράν*»»

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Ο δικηγόρος κ. Κ. Σιακαλλής υπέστη επίθεση δι' αλύσεως πλησίον της οικίας του εν Λάρνακι», 13 Αυγούστου 1961.

Λεόντιος Ιεροδιακόνου, *Τεθλασμένη πορεία*, ό. π., σσ. 61-62, 67, 70.

¹⁰³Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Μάσκα, Πιστόλι, Αυτόματο δολοφονούν την Κυπριακή Δημοκρατία», αρ. 41, Ιούλης 1962, σελ. 6.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1962-15 Αυγούστου 1962), συνεδρίαση 5^η Ιουλίου 1962, σελ. 347.

¹⁰⁴Εφημερίδα *Halkin Sesi*, «Hesap soruyoruz», 10 Şubat 1962. [Ζητούμε λογαριασμό]

Εφημερίδα *Halkin Sesi*, «Türk dükkanlarına ani baskınlar devam», 17 Ekim 1963. [Συνεχίζονται οι ξαφνικές έφοδοι σε τουρκικά καταστήματα]

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1963-31 Δεκεμβρίου 1963), συνεδρίαση 10^η Δεκεμβρίου 1963, σελ. 107. Ο Βουλευτής Kemal Deniz κάνει λόγο για «*παράνομον και χοντροειδή τρόπον*».

Η απάντηση του Υπουργού Εσωτερικών είναι οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται «*εις όλας τας πεπολιτισμένας χώρας του κόσμου*».

¹⁰⁵Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Κενή θέση», τ. 32-33, Ιούνης-Ιούλης 1963, σελ. 294.

¹⁰⁶Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Τρεις Κύπριοι φοιτηταί κατεδικάσθησαν εν Αθήναις εις τετράμηνον φυλάκισιν», 4 Απριλίου 1961.

Εφημερίδα *Halkin Sesi*, «İr ucu bulunmuyor», 4 Mayıs 1962. [Δεν εντοπίζεται η άκρη του νήματος]

Γαβριήλ Μηνάς, *Η εθνική αυτοματαίωση του ελληνισμού στην Κύπρο : Ιστορική επισκόπηση 1959-1974*, Αρμός, Αθήνα, 2007, σελ. 165.

Αδάμος Χαρίτωνος, ό. π., σελ. 25.

¹⁰⁷Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Προσωπιδοφόρου», 19 Σεπτεμβρίου 1961.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Προσωπιδοφόροι εις καφενεία της Αχερίτους», 8 Δεκεμβρίου 1961.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Επιδρομή ενόπλων προσωπιδοφόρων εις καφενείον», 27 Δεκεμβρίου 1961.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Προσωπιδοφόροι επετέθησαν εναντίον Τούρκου Μουκτάρου», 1 Ιουλίου 1962.

Εφημερίδα *Halkin Sesi*, «Baf' ta iki cemaat mensupları arasinda dün sokak kavgası cikti», 4 Mayıs 1963. [Χθες σημειώθηκε καβγάς στο δρόμο μεταξύ μελών των δύο κοινοτήτων στην Πάφο]

Εφημερίδα *Halkin Sesi*, «Denya cinayetine inç yüzü», 11 Mayıs 1963. [Δολοφονία στη Δένεια]

Εφημερίδα *Halkin Sesi*, «Bodamy'a da maskeliler bir kadını sopa ile döndü», 6 Aralık 1963. [Στην Ποταμιά μασκοφόροι χτύπησαν με ρόπαλο μια γυναίκα]

¹⁰⁸Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Από τη σκοπιά της «*Νέας Εποχής*»», αρ. 16, Ιούνιος 1960, σελ. 5.

¹⁰⁹Γιάννης Ιωάννου, *Θεωρία της συννομοσίας και κουλτούρα της διχοτόμησης : Δοκίμιο για τον πολιτικό πολιτισμό της Κύπρου*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2009, σελ. 103.

¹¹⁰Σία Αναγνωστοπούλου, *Τουρκικός εκσυγχρονισμός : Ισλάμ και Τουρκοκύπριοι στη δαιδαλώδη διαδρομή του Κεμαλισμού*, Βιβλιόραμα, Αθήνα, 2004, σελ. 198.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Δεν υπήρχε σχέδιον να φονευθούν Αθηναίται υπό Τούρκων εξ Αγίας Κεπύρ», 7 Αυγούστου 1962.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

οπλισμού τοποθετούνται σε κρύπτες σε διάφορα μέρη του νησιού,¹¹¹ δραστηριοποιούνται παραστρατιωτικές οργανώσεις και σύνδεσμοι,¹¹² ενώ την ίδια περίοδο δρομολογείται και η ίδρυση της Κυπριακής Υπηρεσίας Πληροφοριών και η αρχή του φακελώματος των πολιτών.¹¹³

Το έγκλημα ως σχεδόν συστατικό στοιχείο της καθημερινής ζωής,¹¹⁴ δεν έμεινε ασχολίαστο και από την πνευματική ελίτ. Ο Κώστας Κλεάνθους αναφέρεται σ' αυτούς που «μ' απάθεια κι ανοχή κλείνουν τα μάτια όταν βροχή πέφτει πιστόλι»,¹¹⁵ ενώ ο Özker Yaşın σ' αυτούς που εντοπίζονται στο κρεβάτι τους μέσα σε μια λίμνη κατακόκκινου αίματος όχι από μια

¹¹¹Μακάριος Δρουσιώτης, *Η πρώτη διχοτόμηση : Κύπρος 1963-1964*, ό. π., σελ. 19.

Halil Ibrahim Salih, *Cyprus: An Analysis of Cypriot Political Discord*, Theo. Gaus' Sons, Brooklyn, 1968, p. 92. Ο Γιωρκάτζης απαιτεί την παροχή οπλισμού από τον Υπουργό Εξωτερικών της Ελλάδας. Βλ. Αλέξης Ηρακλείδης, *Το κυπριακό : σύγκρουση και επίλυση*, ό. π., σελ. 82.

Ο Γιωρκάτζης δε θα διστάσει να καταγγείλει δημόσια τον Υπουργό Εξωτερικών της Ελλάδας για το θέμα αυτό στις 15 Απριλίου 1961. Βλ. Κώστας Χατζηαντωνίου, ό. π., σελ. 100.

Παναγιώτης Παπαδημήτρης, *Η κυπριακή δημοκρατία (1960-1963)*..., ό. π., σελ. 25.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Πόσα όπλα παρεδόθησαν», 28 Σεπτεμβρίου 1960.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kanunlar nasıl yürütülür», 11 Ocak 1962. [Οι νόμοι πώς εφαρμόζονται]

¹¹²Mashoed Bailie & Naile Berberoğlu, *ibid*, p. 216.

Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νεάρχου (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'*, τ. Ε', Ιανουάριος 1961-Δεκέμβριος 1962, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1995, σελ. 654.

Niyazi Kızılyürek, *Milliyetçilik kiskacında Kıbrıs*, a.g.e., s. 266-267.

Niyazi Kızılyürek, *Bir hınç ve şiddet tarihi : Kıbrıs'ta statü kavgası ve etnik çatışma*, a.g.e., s. 470-472.

Salih Öztoprak, a.g.e., s. 58.

Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Από τη σκοπιά της 'Νέας Εποχής'», αρ. 9, Οκτώβρης 1959, σελ. 3.

Ο Γεώργιος Λαγοδόνης τον Αύγουστο του 1960 τοποθετήθηκε ως υπεύθυνος του Αστυνομικού Σταθμού Λευκωσίας. (σελ. 20) Τον Απρίλιο του 1961 διορίστηκε επικεφαλής του Τμήματος Επιχειρήσεων της ΚΥΠ. (σελ. 22) Ο Γεώργιος Λαγοδόνης χρηματοδοτούσε διάφορες μικρές οργανώσεις, όπως τον Οργανισμό Προστασίας Ελλήνων Κυπρίων (ΟΠΕΚ) του Νίκου Σαμφών και τον Αντικομμουνιστικό Σύνδεσμο Εθνικής Νεολαίας (ΑΣΕΝ). Ο Γεώργιος Λαγοδόνης χρησιμοποίησε τις οργανώσεις αυτές για αντικομμουνιστική δραστηριότητα, καθώς και για την επιβολή του ως προστάτη του υποκόσμου με εκβιασμούς, απειλές, ξυλοδαρμούς και φόνους. (σελ. 23). Βλ. Μακάριος Δρουσιώτης, ό. π., σελ. 23.

Η μυστική οργάνωση με την επωνυμία Κυπριακό Ενωτικό Μέτωπο (ΚΕΜ) κυκλοφορεί φυλλάδια εναντίον του Αρχιεπισκόπου και της ελληνικής κυβέρνησης, αποκηρύσσοντας ταυτόχρονα τους αντίπαλους της Ένωσης. Βλ. Λεόντιος Ιεροδιακόνου, *Το κυπριακό πρόβλημα*, ό. π., σελ. 347.

¹¹³Στα τέλη του 60 σε συνάντηση που έγινε στο γραφείο του Γιωρκάτζη αποφασίστηκε η ίδρυση της ΚΥΠ. Στη διοικητική δομή της ΚΥΠ διευθυντής ορίστηκε ο Γεώργιος Γεωργιάδης, προϊστάμενος του Γραφείου Κομμουνισμού ο Πέτρος Στυλιανίδης, προϊστάμενος διοικητής ο Ανδρέας Χατζησάββας, υπεύθυνος στο Γραφείο Ασφάλειας ο Νεόφυτος Μιχαηλίδης και προϊστάμενος στο Γραφείο Αλλοδαπών ο Αχμέτ Κεμάλ. Παράλληλα με την ΚΥΠ ιδρύθηκε και επίσημα η παρακρατική οργάνωση του δικτύου Stay Behind. Ο Άνδρος Νικολαΐδης ήταν υπεύθυνος Τμήματος Αντικομμουνισμού και ο Νίκος Ιωάννου Ψωμάς του Τμήματος Τεχνικών Μέσων για τις υποκλοπές και για την παρακολούθηση των τουρκικών δραστηριοτήτων.

Βλ. Μακάριος Δρουσιώτης, ό. π., σελ. 21.

Στις 15 Ιανουαρίου 1961, επέτειο του Ενωτικού Δημοψηφίσματος, σημειώθηκαν σοβαρά επεισόδια. Σε πορεία στους δρόμους της Λευκωσίας «*Αστυνομικοί φωτογράφιζαν ένα-ένα όσους έπαιρναν μέρος στην πορεία. Ήταν η αρχή των φακελωμάτων των πολιτών από την Κ.Υ.Π.*» (σελ. 53)

Βλ. Παναγιώτης Παπαδημήτρης, *Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια της Κύπρου*, ό. π., σελ. 53.

¹¹⁴Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Εγκλήματα χωρίς τιμωρία», αρ. 42, Αύγουστος 1962, σελ. 8.

¹¹⁵Το 1962 ο Κώστας Κλεάνθους δημοσιεύει το ποίημα *Μοντέρνοι Ιούδες*. Βλ. *Κείμενα : ένα βιβλίο με εργασίες μελών της Ένωσης Λογοτεχνών Κύπρου*, ό. π., σελ. 29.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

σφαίρα αλλά από σφαίρες «*Vurdular Tek kursunla değil kursunlarl Kan içinde yatađı Kıpkızıl kan içinde...*».¹¹⁶

Η Κυπριακή Πολιτεία αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα μετά την εγκαθίδρυση της. Το νέο κράτος στερείται ιστορικής νομιμοποίησης, αφού η κυπριακή ανεξαρτησία δεν νομιμοποιήθηκε ποτέ ιδεολογικά, ενώ την ίδια στιγμή οι πρώην αγωνιστές της ΕΟΚΑ αισθάνονται παντοδύναμοι, γεγονός που οδηγεί πολλές φορές η θέληση ενός ή περισσοτέρων αγωνιστών να είναι υπεράνω των Νόμων.¹¹⁷ Το σύνολο των πρώτων Ελλήνων Υπουργών ή Υφυπουργών είναι δεξιοί, ηγετικά στελέχη ή μέλη της ΕΟΚΑ, ενώ ικανός αριθμός αξιόλογων στελεχών της ΕΟΚΑ επανδρώνει σημαντικούς τομείς του κρατικού τομέα ή μεγάλων επιχειρήσεων «*κατευνάζοντας έτσι και αποπροσανατολίζοντας τα απογοητευμένα από την έκβαση του αγώνα μέλη και οπαδούς της*».¹¹⁸

Η εμπλοκή των αγωνιστών της ΕΟΚΑ αποτελεί ανασταλτικό στοιχείο για τη δικαιοδική δημοκρατία, τόσο γιατί βασικά στελέχη της ΕΟΚΑ που συμμετέχουν στη διοίκηση πιστεύουν ότι οι Συμφωνίες του 1960 τους είχαν αδικήσει,¹¹⁹ όσο και γιατί στη συλλογική μνήμη της Τουρκικής Κοινότητας οι αγωνιστές της ΕΟΚΑ συγκροτούνται ως «*τρομοκράτες*»,¹²⁰ «*αδίστακτοι*» που τώρα απλά «*ενδύθηκαν*» ένα νέο ρόλο, στο διοικητικό

¹¹⁶Özker Yaşın, *Tüm şiirler [Önce kuşlar uyanır]*, a.g.e., s. 128.

Το ποίημα του *Θρήνος Ağıt* αναφέρεται στη δολοφονία του Ayhan το 1962, ενώ το ποίημα *Salim* στη δολοφονία του İhahi Salim το 1963. (σελ. 132)

¹¹⁷Πολύβιος Πολυβίου, *Μακάριος : Τα τρία λάθη*, ό. π., σσ. 19, 50, 94.

Παναγιώτης Παπαδημήτρης & Αντώνης Νεοφύτου, ό. π., σελ. 261.

¹¹⁸Λουκάς Αζελός, ό. π., σελ. 34.

Peter Loizos, *The Greek Gift : Politics in a Cypriot Village*, Bibliopolis, Mannheim & Mohnesee, 2004, p. 136.

¹¹⁹Niyazi Kızılyürek, *Κύπρος : Το αδιέξοδο των εθνικισμών*, ό. π., σελ. 39.

Στέφανος Κωνσταντινίδης, *Το Κυπριακό πρόβλημα : Δομές της κυπριακής κοινωνίας και εθνικό θέμα*, Κέντρο Ελληνικών Ερευνών, Καναδάς, 1995, σελ. 72.

¹²⁰Ahmet C. Gaziođlu, «Turkish Cypriot Nationalism, Relations With Turkey And Efforts To Get Organized Against The Enosis Campaign», İsmail Bozkurt, Hüseyin Ateşin & Mehmet Kansu (hazırlayan), *Second International Congress for Cyprus Studies*, ibid, p. 167.

Στο νεκροταφείο της Ομορφίτας υπάρχουν τα Μνημεία Ηρώων «*Küçük Kaymaklı kabristanlığındaki Şehit Mezarları*». Είναι ο τόπος όπου είναι θαμμένα 27 μέλη της Τουρκικής Κοινότητας που δέχτηκαν επίθεση από αγωνιστές της ΕΟΚΑ την περίοδο 1956-1960. Υπάρχουν 24 άντρες και 3 γυναίκες που δολοφονήθηκαν την περίοδο 23/4/1956- 27/1/1961. Από αυτούς οι 7 ήταν αστυνομικοί, οι 2 μαθητές και μια νοικοκυρά.

Βλ. Halil Sadrazam, *Kıbrıs'ta varoluş mücadelemiz şehitliklerimiz ve anıtlarımız*, Türkiye Şehitlikleri İmar Vakfı Yayınları, İstanbul, 1990, s. 154-155. [Η παρουσία στην Κύπρο οι αγώνες οι ήρωες και τα μνημεία μας]

Σύμφωνα με το Derviş Manizade, οι αγωνιστές της ΕΟΚΑ που στο πρόσφατο παρελθόν απασχολούνταν στα βουνά, αυτή τη φορά, μπαίνοντας στην κρατική μηχανή έδειξαν ότι άρχισαν να κάνουν δολοπλοκίες με το ίδιο πνεύμα στα τμήματα του επίσημου κράτους. Βλ. Derviş Manizade, *Baştan sona Kıbrıs gerçeđi*, Kıbrıs Türk Kultur Derneđi Yayınları, İstanbul, s. 31, 41.[Η κυπριακή πραγματικότητα από την αρχή μέχρι το τέλος]

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

μηχανισμό, στη δημόσια υπηρεσία, στο στρατό κτλ., διατηρώντας τον παλιό τους χαρακτήρα.¹²¹

Η κληρονομία της ΕΟΚΑ (μυστική εσωτερική δομή, αφοσίωση, τυφλή υπακοή) επενεργεί καταλυτικά στη διαμόρφωση της πολιτικής κουλτούρας τόσο των κυβερνόντων όσο και της λαϊκής βάσης.¹²²

[...] η πειθαρχημένη οργάνωσις την οποίαν μας εκληροδότησεν ο απελευθερωτικός αγών [...] μετετρέπη εις φατρίας και καπετανάτα, έκαστον των οποίων, ως λέγεται, ενδιεφέρθη και ενδιαφέρεται κυρίως δια την τοποθέτησιν μερικών στελεχών, ή φίλων εις διαφόρους κυβερνητικάς θέσεις». ¹²³

Στο μυθιστόρημα *Η Χάλκινη Εποχή* ο Ρόδης Ρούφος αποδίδοντας μυθοπλαστικά τις δολοφονίες από μέλη της ΕΟΚΑ κάνει λόγο για πράξεις δικαιοσύνης «*Απελευθερωτικός αγώνας ήταν τούτος. Κατά τη γενική αντίληψη, η εκτέλεση ενός προδότη δεν ήταν φόνος για ταπεινά ελατήρια : ήταν μια αναγκαία, όσο και δυσάρεστη, πράξη δικαιοσύνης*». ¹²⁴

Από την άλλη ο Μακάριος σε μια προσπάθεια να αποδυναμώσει το κλέος των αγωνιστών της ΕΟΚΑ χρησιμοποιεί τη μέθοδο του «*διαίρει και βασίλευε*» στις τάξεις των αγωνιστών της ΕΟΚΑ. Στα σχέδια του αυτά, όπως υποστηρίζει στο βιβλίο του *Εξομολόγηση* ο Αδάμος Χαρίτωνος, εμπλέκει και τον Υπουργό Εσωτερικών Πολύκαρπο Γιωρκάτζη. ¹²⁵

¹²¹ Sabahattin İsmail, *a.g.e.*, s. 72.

Γεώργιος Γρίβας, *Απομνημονεύματα αγώνος Ε.Ο.Κ.Α. 1955-1959*, ό. π., σελ. 404.

Γεώργιος Ξ. Ιωαννίδης, «Πολιτικά Κόμματα και Ροπές της 25ετίας», *Κυπριακή ζωή και κοινωνία...*, ό. π., σελ. 65.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Eoka'cılar bugün Limasol'da toplanıyor», 4 Ağalık 1961. [Οι αγωνιστές της ΕΟΚΑ σήμερα θα συγκεντρωθούν στη Λεμεσό]

¹²² Λεόντιος Ιεροδιακόνου, *Τεθλασμένη πορεία*, ό. π., σελ. 52.

¹²³ Περιοδικό *Κυπριακοί Καιροί*, «Το καθήκον της εθνικής ηγεσίας», αρ.101(2), 15 Οκτωβρίου 1960, σελ. 4.

¹²⁴ [...] Σε μια περίπτωση πιάσανε τον εκτελεστή, και βρέθηκε να ναι ένα σεμνό παλικάρι είκοσι δύο χρόνων, κυβερνητικός υπάλληλος με άσπιλο μητρώο. Ήταν ολοφάνερα σίγουρος ότι δεν είχε παρά το καθήκον του σαν πατριώτης, σύμφωνα με τους κανόνες ενός ολοκληρωτικού πολέμου για τη λευτεριά.

Βλ. Ρόδης Ρούφος, *Η χάλκινη εποχή : Το μυθιστόρημα του Κυπριακού αγώνα*, ό. π., σελ. 169.

Στο *Το κρησφύγετο* μεταξύ άλλων παρουσιάζεται η ηθικοποίηση-νομιμοποίηση των εκτελέσεων από μέλη της ΕΟΚΑ «*Δυστυχώς επανάσταση δεν πάει με τη συνηθισμένη ηθική. Λοξοδρομεί προσωρινώς. Κι' έχει τη δικαιολογία της*». Βλ. Κύπρος Χρυσάνθης, *Το κρησφύγετο (τρίπρακτο)*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1960, σελ. 15.

Το θέμα των εκτελέσεων αναπτύσσεται και στο *Το δίλημμα*. Βλ. Κύπρος Χρυσάνθης, *Η ανάσταση του αντάρτη - Το δίλημμα : δύο μικρά μονόπρακτα*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1963.

¹²⁵ Αδάμος Χαρίτωνος, ό. π., σελ. 117.

Γεννήθηκε στις 24 Νοεμβρίου 1930. Φοίτησε στην Εμπορική Σχολή Σαμουήλ. Σε ηλικία 24 χρονών γίνεται μέλος της ΕΟΚΑ με το ψευδώνυμο «*Κικέρων*». Συνελήφθη πολλές φορές από τις βρετανικές δυνάμεις και κατόρθωσε να αποδρά, εξού και το ψευδώνυμο «*Χουντίνι*». Συμμετείχε στη μεταβατική Κυβέρνηση του 1959 ως Υπουργός Εργασίας και ως Υπουργός Εσωτερικών κατά την περίοδο του 1960-1963. Κατά την περίοδο 1960-1963 σύστησε τη μυστική οργάνωση Ελληνική Οργάνωση Κυπρίων με το ψευδώνυμο Ακρίτας. Στις 15 Μαρτίου

" Anavatanlar" - Η περίπτωση του Emin Dirvana

Ενώ οι κυβερνήσεις της Ελλάδας και της Τουρκίας κράτησαν μια στάση σύγκλισης, οι ηγεσίες των δύο κοινοτήτων στην Κύπρο ακολούθησαν το δρόμο του εθνικισμού.¹²⁶ Η Ελλάδα και η Τουρκία σε συνεργασία με την Αγγλία συναινούν στη δημιουργία της Κυπριακής Δημοκρατίας, ως μιας λύσης που θα συμβάλλει στη συνέχιση της συνεργασίας και της φιλίας των τριών,¹²⁷ ως μελών του ΝΑΤΟ. Έτσι οι πρέσβεις της Ελλάδας και της Τουρκίας στην Κύπρο δεν οφείλουν να υπηρετούν την Ελληνική ή την Τουρκική Κοινότητα αλλά να ακολουθούν μια «πολιτική συμβιβασμού».¹²⁸ Ο Emin Dirvana αποτέλεσε τον πρώτο πρέσβη της Τουρκίας στην Κύπρο μετά την ανεξαρτησία.¹²⁹ Μετριοπαθής και πεπειραμένος

1970 δολοφονείται. Βλ. Παναγιώτης Παπαδημήτρης & Νεοφύτου Ανδρέας, *Πολύκαρπος Γιωρκάτζης: Ο Χουντίνι της Ε.Ο.Κ.Α.*, Λευκωσία, 1998, σσ. 15,17, 54, 119, 122,180, 310, 416.

Η οργάνωση *Ελληνική Οργάνωση Κυπρίων*, αν και προτάθηκε ότι ιδρύθηκε ενάντια σε πιθανή ενέργεια των Τούρκων, υπάρχει η παραδοχή ότι ενδέχεται να συστάθηκε για την ισχυροποίηση του Γιωρκάτζη.

Βλ. Παντελάκης Πανταζής, *Το οδοιπορικό μιας μοιρασμένης πατρίδας*, Λάρνακα, 2007, σελ. 27.

Ο Denktaş ήταν ο «ομόλογος» του Πολύκαρπου Γιωρκάτζη στην άλλη όχθη. Βλ. Παύλος Ν. Τζεργιάς, *Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας: Με αναδρομή στη ζωή της μεγαλονήσου στο διάβα των χιλιετιών*, ό. π., σελ. 341.

«Με τας ολίγας γνώσεις της Μέσης Εκπαιδεύσεως και χωρίς προηγούμενη πείραν, ο Μακάριος τον έκαμε Υπουργόν Εσωτερικών». Βλ. Ελευθέριος Παπαδόπουλος, *Η μαρτυρία μου ενώπιον της Adhoc επιτροπής της Κυπριακής Βουλής δια τον "Φάκελον Κύπρου" : Προδότες και προδοσίες εις βάρος της πατρίδος μου, της γλυκείας Κύπρου*, τ. Α', Λευκωσία, 2010, σελ. 99.

«ένας από τους πιο φανατικούς τρομοκράτες της Ε.Ο.Κ.Α.» Βλ. Pierre Oberling, *ibid*, p. 68.

Planned massacre of Turks in Cyprus, *ibid*, p. 3.

¹²⁶Niyazi Kizilyürek, *Milliyetçilik kiskacında Kıbrıs*, a.g.e., s. 266.

¹²⁷Παρατίθεται κείμενο του Bülent Ecevit, το οποίο αναδημοσιεύτηκε στην εφημερίδα *Ελευθεροτυπία* στο ένθετο Ιστορικά στις 8 Ιουνίου 2008 όπου αναφέρεται ως αιτία ίδρυσης της Κυπριακής Δημοκρατίας η συνέχιση της συνεργασίας και της «φιλίας» ανάμεσα σε τρεις χώρες μέλη του ΝΑΤΟ.

Βλ. Niyazi Kizilyürek, *Οι Τουρκοκύπριοι, η Τουρκία και το Κυπριακό*, ό. π., σελ. 89.

Παύλος Β. Πετρίδης, ό. π., σελ. 165.

Cyprus Turkish reply to Archbishop Makarios' proposals, 1964, p. 11.

[...] *Yunan Genel seçimlerinde Konstantin Karamanlis' in kazanmış olması, Yunan Milletinin Zürich ve Londra antlaşmalarını da tasvip ettiğini ispatlamaktadır*. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi* «Yunan Seçimleri», 2 Kasım 1961.

Η νίκη του Κωνσταντίνου Καραμανλή στις ελληνικές εκλογές καταδεικνύει ότι το Ελληνικό Έθνος επιδοκιμάζει τις συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου.

Νίκος Στέλγιας, ό. π., σελ. 103.

Özler A. Baha, *Kıbrıs Cumhuriyetinin kuruluş anlaşmaları*, İstanbul, 1959, s. 12. [Οι συμφωνίες της ίδρυσης της Κυπριακής Δημοκρατίας]

¹²⁸Ο Υπουργός Εξωτερικών της Ελλάδας Ευάγγελος Αβέρωφ, σε απαντητική επιστολή του, που παρατίθεται στα πρακτικά της Βουλής των Ελλήνων κατά τη συνεδρίαση της 20^{ης} Φεβρουαρίου 1962, αναφέρει απόσπασμα από συνέντευξη του Υπουργού Εξωτερικών της Τουρκίας σε ανταποκριτή της Τουρκικής Κοινότητας : [...]*Μερικοί νομίζουν ότι ο Τούρκος Πρέσβης (εν Κύπρω) οφείλει να υπηρετή μόνον τους Τουρκοκύπριους, ενώ καθήκον του είναι ν' ακολουθή μιαν πολιτικήν συμβιβασμού....*(σελ. 171)

Βλ. Τριαντάφυλλος Γεροζήσης (επιμ.), ό. π., σελ. 171.

¹²⁹Ο Emin Dirvana απόστρατος αξιωματικός, ο οποίος κατάγεται και ο ίδιος από την Κύπρο, καταβάλλει τη μεγίστη θετική προσπάθεια μέχρι το Σεπτεμβρίου του 1962 που παραμένει εν υπηρεσία.

Βλ. Melek Fırat, ό.π., σελ. 144.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Ο Τούρκος πρεσβευτής επισκέφθη χθες εν Περιστερώνα ελληνικών καφενείων και αρχαίον ναόν», 28 Δεκέμβριο 1962.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

είχε συντελέσει ώστε ν' αμβλυνθούν πολλές από τις δυσχέρειες που ήρθε σε επαφή στα πρώτα της βήματα η Κυπριακή Δημοκρατία.¹³⁰ Δεν διστάζει να δημοσιεύσει στην εφημερίδα *Milliyet* της Κωνσταντινούπολης στις 13 Μαΐου 1964 άρθρο που κατηγορούσε τον Πρόεδρο της Τουρκικής Συνέλευσης Rauf Denktaş για αμέλεια καθηκόντων και εμμονή στο να αλληλοτρώνεται με την Ελληνική Κοινότητα.¹³¹ Στα χρόνια που διετέλεσε πρέσβης πολύ χαρακτηριστικό παράδειγμα της συναινετικής του πολιτικής υπήρξε η εναντίωση του απέναντι στην πρόθεση του Rauf Denktaş να ανακηρύξει την 7^η Ιουνίου «*Ημέρα Εθνικού Αγώνα*».¹³² Παρά τις εντάσεις του Τούρκου πρέσβη ο Αντιπρόεδρος της Τουρκικής Κοινοτικής Βουλής Δρ. Necdet Ünel προβαίνει σε αντίθετες ενέργειες. Η αντίδραση της Άγκυρας είναι άμεση. Ο Δρ. Necdet Ünel εξαναγκάζεται σε παραίτηση.¹³³

Η αντικατάσταση του Emin Dirvana από το Mazhar Özkol επιφέρει «*αλλαγή στον τόνο και στην έμφαση*» της τουρκικής πολιτικής της Άγκυρας, η οποία γίνεται αντιληπτή με την τύπου «*Sudetenland*» συμπεριφορά της Άγκυρας προς την Κύπρο, τόσο με τις προσπάθειες της να αποτρέψει θετική έκβαση σε σχέση με τους Δήμους το Δεκέμβριο του 1962 και το Μάιο του 1963, όσο και με τη διαφορετική ανάγνωση του άρθρου 4 της Συνθήκης Εγγυήσεων που προβάλλει μονομερή επέμβαση.¹³⁴ Σε μια στιχομυθία μεταξύ του διπλωμάτη Δημήτρη Μπίτσιου με τον Αρχιεπίσκοπος Μακάριος Γ', ο δεύτερος φαίνεται να λέει σε σχέση με μια συμβιβαστική λύση για το θέμα των Δήμων «*αν το επιτρέψει η Άγκυρα*» υποδηλώνοντας το πραγματικό κέντρο πολιτικής εξουσίας και τον ανασταλτικό του ρόλο.¹³⁵

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Türkiye Büyükelçisi Emin Dirvana Kıbrıs' tan ayrılıyor», 29 Ağustos 1962.

[Ο Τούρκος πρεσβευτής Emin Dirvana αποχωρεί από την Κύπρο]

¹³⁰Στέλλα Σουλιώτη, *Fettered Independence: Cyprus, 1878-1964*, Vol. I, *ibid*, p. 236.

Niyazi Kızılyürek, *Milliyetçilik kaskacında Kıbrıs*, a.g.e., s. 268.

Η Στέλλα Σουλιώτη αναφέρεται σε μικτό χωριό που αιτείται βοήθειας από τον Τούρκο πρέσβη. Βλ. Στέλλα Σουλιώτη, *Fettered Independence: Cyprus, 1878-1964*, Vol. I, *ibid*, p. 236.

¹³¹Niyazi Kızılyürek, *Bir hunç ve şiddet tarihi : Kıbrıs'ta statü kavgası ve etnik çatışma*, a.g.e., s. 624.

Δημήτρης Μπίτσιος, *Κρίσιμες ώρες*, Βιβλιοπωλείον της "Εστίας", Αθήνα, σσ. 130-131.

¹³²Παραπέμπει στις διακοινοτικές συγκρούσεις του 1958. Στις 7 Ιουνίου 1958 εξερράγη βόμβα στα γραφεία του τουρκικού προξενείου στο νησί η οποία αποτέλεσε το πρόσχημα-έναυσμα για εκτεταμένες καταστροφές περιουσιών μελών της Ελληνικής Κοινότητας και τη δολοφονία δύο μελών της Ελληνικής Κοινότητας.

Βλ. Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 639.

«*Kara Haziran*» Βλ. Niyazi Kızılyürek, *Şiddet mevsiminin saklı tarihi*, a.g.e., s. 10, 84-90.

¹³³Salih Öztoprak, *a.g.e.*, s. 56.

Ο Emin Dirvana είναι επικριτικός με τη φράση του Rauf Denktaş «*ευελπιστούμε να φύγετε ως Κυβερνήτης από το νησί*» Βλ. Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 718.

¹³⁴Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σσ. 268, 360, 362, 364.

¹³⁵Δημήτρης Μπίτσιος, *Cyprus ...*, *ibid*, p. 115.

2. Οικονομικό συγκείμενο

Η Κύπρος χαρακτηρίζεται ως «μια καθυστερημένη και υπανάπτυκτη» περιοχή με έντονο τον αγροτικό χαρακτήρα της οικονομίας της, μιας και το 52% του πληθυσμού της καταπιάνεται μ' αυτή,¹ ενώ αποτελεί «μια εκ των πλέον βαρέως φορολογημένων χωρών του κόσμου», αφού το 23% επί του συνόλου του κυπριακού εισοδήματος καταβάλλεται υπό μορφή έμμεσων και άμεσων φόρων.² Σε άρθρο του Δρ. Πέτρου Α. Λοϊζίδη αναφέρεται ότι η όλη έκταση της Κύπρου είναι 3.572 τετρ. μίλια ή 6.915.392 κυβερνητικές σκάλες. Η έκταση κατανέμεται ως ακολούθως.³

	Σκάλες
Γεωργική γη κατεχόμενη υπό ιδιωτών	4.530.986
Κυβερνητικά δάση	1.206.010
Βοσκότοποι και ακαλλιέργητες κυβερνητικές γαίες	698.280
Πόλεις, χωριά, δρόμοι, ποταμοί κτλ	480.116
Σύνολο	6.915.392

Η ολική έκταση της καλλιεργήσιμου γης ανέρχεται στα 3,197,748 στρέμματα εκ των οποίων 652,468 (20%) του ολικού είναι υπό την κατοχή της Τουρκικής Κοινότητας.⁴ Σε σχέση με τη δευτερογενή παραγωγή από το 1954 καταγράφεται αύξηση της τάξης του 30% στον αριθμό των βιομηχανικών επιχειρήσεων.⁵ Η Ελληνική Κοινότητα κατέχει περισσότερα από 70 εργοστάσια και σχεδόν 300 βιομηχανικές επιχειρήσεις. Δεν υπάρχει έστω και μια βιομηχανία ελληνοτουρκικής ιδιοκτησίας.⁶ Στα τέλη του 1961 υπάρχουν

¹Σπύρος Σπύρου «Η γεωργική κατάσταση της Κύπρου και τα επιβαλλόμενα μέτρα για την βελτίωση της», *Νέα Αγροτική Επιθεώρησης*, Ιανουάριος 1960, τ. 157, σελ. 39.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1963-15 Αυγούστου 1963), συνεδρίαση 1^ης Μαρτίου 1963, σελ. 61.

²Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1963-15 Αυγούστου 1963), συνεδρίαση 1^ης Μαρτίου 1963, σελ. 59.

³Πέτρος Α. Λοϊζίδης, «Η Γεωργία της Κύπρου και οι δυνατότητες ανάπτυξεώς της», *Νέα Αγροτική Επιθεώρησης*, Ιούλιος 1961, τ. 175, σελ. 263.

⁴Περιοδικό *Ο Συνεργατιστής*, «Οι νοήμονες προτιμούν τα δεδομένα», τ. 24, Σεπτέμβριος 1963, σελ. 13.

Ένα ποσοστό πάνω από 60% της Τουρκικής Κοινότητας κατοικεί στα χωριά και ασχολείται με τη γεωργία. Σύμφωνα με την επίσημη απογραφή του 1960, τα μέλη της Τουρκικής Κοινότητας είναι ιδιόκτητες γεωργικής γης 100.000 τεμαχίων συνολικής έκτασης περίπου 650.000 κυπριακών στρεμμάτων.

Βλ. Χρίστος Οικονομίδης, *ό. π.*, σελ. 239

⁵Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1962-31 Δεκεμβρίου 1962), συνεδρίαση 10^ης Δεκεμβρίου 1962, σελ. 161.

⁶Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Τι ανακοινού ο πρόεδρος του Τουρκικού Επιμελητηρίου δια την συνεργασίαν Ελλήνων και Τούρκων;», 1 Μαρτίου 1962.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

εγγεγραμμένες 334 συντεχνίες. Μόνο οι 40 περίπου είναι τουρκικές. Λειτουργούν επίσης και 294 παραρτήματα που μόνο τα 10 είναι τουρκικά, συνολικά από τους 64181 εγγεγραμμένους εργαζόμενους οι 5000 είναι Τούρκοι.⁷ Ο πρόεδρος του Ελληνικού Εμπορικού Επιμελητηρίου Ν. Γ. Δημητρίου σχολιάζοντας τις συνθήκες του 1959 επισημαίνει «*Η συγκρότηση μιας νέας πολιτείας είναι εν πάση περιπτώσει έργο δυσχερές, υπό τας ιδιαζούσας δε συνθήκας, αιτινες εκπηγάξουν εκ της δοθείσης εις το Κυπριακόν λύσεως δυνάμει των Συμφωνιών Ζυρίχης και Λονδίνου, το έργο τούτο καθίσταται έτι δυσχερέστερον*».⁸ Η Τουρκική Κοινότητα διατηρεί το δικό της Τουρκικό Εμπορικό Επιμελητήριο *Türk Ticaret Odası* από το 1958.⁹ Πρόεδρος του *Kıbrıs Türk Ticaret Odası* είναι ο Kemal Rüstem.¹⁰ Η Κύπρος με την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας έρχεται αντιμέτωπη με την επιζήμια πολιτική της προσφάτως απελθούσας Βρετανικής Αποικιοκρατίας,¹¹ αλλά και την επεκτεινόμενη οικονομική κρίση από την απόσυρση της.¹² Βουλευτές επικρίνουν την «αντιαγροτική» πολιτική της,¹³ την «εγκληματική αδιαφορία» της αποικιοκρατικής κυβέρνησης έναντι των ελαιοπαραγωγών που «*επέτρεψε να οργιάζη η νοθεία του ελαιόλαδου*»,¹⁴ και το γεγονός ότι επέτρεψε «*τον οικονομικόν αναρχισμόν του laissez faire δι' οιονδήποτε βιομήχανον ή επιχειρηματίαν*».¹⁵ Επίσης Βουλευτές επισημαίνουν νομοθετικές ρυθμίσεις της αποικιοκρατίας που εντείνουν τη δεινή οικονομική θέση της Κύπρου π.χ. ο *Δασμός Προτιμήσεως* που απολάμβαναν όλα τα εισαγόμενα προϊόντα από την Αγγλία και τις χώρες της Βρετανικής Κοινοπολιτείας,¹⁶ όπως

⁷Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1962-31 Δεκεμβρίου 1962), συνεδρίαση 3^{ης} Δεκεμβρίου 1962, σελ. 147.

Ανδρέας Φάντης, *Το κυπριακό συνδικαλιστικό κίνημα στα χρόνια της Αγγλοκρατίας : 1878-1960*, τ. Β', Λευκωσία, 2005, σελ. 815.

⁸Περιοδικό *Ο Τραπεζικός*, «Επιβάλλεται η δημιουργία ενός πρόσφορου εδάφους», τ. 16, Απρίλιος 1961, σελ. 13.

⁹Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σελ. 152.

Şemsi Belli, *Yavru vatan'dan notlar*, Başşehir, Ankara, 1960, s. 74.

¹⁰Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Üç Konu Bir Arada», 24 Haziran 1962. [Τρία θέματα μαζί]

Ahmet An, *Kıbrıs Türk toplumdunun geri kalması (1862-1962)*, a.g.e., s. 239-240, 244.

¹¹«*Νόμος δια την Κατάργησιν του περί Επιβολής Φόρου επί Αιγών (Ελευθέρας Βοσκήs) Νόμου*» Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 30^{ης} Μαρτίου 1961, σελ. 198.

¹²Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σελ. 185.

¹³Εκθεση κοινοβουλευτικής επιτροπής επί των γεωργικών ζητημάτων Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 7^{ης} Νοεμβρίου 1960, σελ. 275.

¹⁴Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 16^{ης} Δεκεμβρίου 1960, σελ. 261.

¹⁵Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 25^{ης} Οκτωβρίου 1960, σελ. 227.

¹⁶Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 1^{ης} Νοεμβρίου 1960, σελ. 232.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

και ο *Περί Φρεάτων Νόμος* όπου κάθε ιδιώτης διατηρητής μπορεί να είναι κάτοχος «άδειας διατηρητού». «Είναι ατυχές το γεγονός ότι διαρκούσης της καταστάσεως εκτάκτου ανάγκης οι πλείστοι των ιδιωτών διατηρητών και μέχρι προσφάτως τινές τούτων έδρων άνευ αδείας».¹⁷

Οι διακοινοτικές ταραχές όπως και το φαινόμενο της προσφυγιάς επισύρουν μια σειρά οικονομικών ενεργειών και προβλημάτων.¹⁸ Οι διακοινοτικές ταραχές του 1958 εξανάγκασαν τους λαχανοπώλες, τους κρεοπώλες και τους ιχθυοπώλες της Κεντρικής Δημοτικής Αγοράς να εγκατασταθούν στην Αλάμπρα.¹⁹ Στον Ελληνικό Τομέα Λευκωσίας λειτουργούν τρεις δημοτικές αγορές, στον Άγιο Αντώνιο, στους Αγ. Ομολογητές και στον Αγ. Ανδρέα. Η Τουρκική Κοινότητα, εντείνοντας τον αγώνα της για οικονομικό διαχωρισμό, συστήνει το 1958 την Τουρκική Αγορά *Türk Çarşısı*, εγχείρημα που θα καταρρεύσει με την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας.²⁰

Οι Συμφωνίες επέφεραν μια σειρά αλλαγών και στην οικονομική ζωή. Το πιστωτικό οικοδόμημα της Κύπρου αλλάζει άρδην. Το ενιαίο κυπριακό συνεργατικό κίνημα αποτελεί παρελθόν. Το σύνταγμα καθορίζει ότι τα πιστωτικά ιδρύματα θα είναι κοινοτικά.²¹ Κατά το 1959 120 περίπου Τουρκικές Συνεργατικές Εταιρείες «*απεσχίσθησαν δυνάμει των προνοιών της Συνθήκης Ζυρίχης-Λονδίνου και ίδρυσαν χωριστήν Συνεργατικήν Τράπεζαν, αφού έλαβον εκ του Γενικού Αποθεματικού το οποίο ανήρχετο τότε εις £460,000, ποσόν £70,000*».²²

¹⁷Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 22^{ης} Δεκεμβρίου 1960, σελ. 315.

¹⁸Μετά την αποχώρηση των Ελλήνων κατοίκων του χωριού Αμπελικού οι Τούρκοι κάτοικοι δεν μπορούν να επωμισθούν μόνοι τους τον υδρευτικό φόρο.

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 23^{ης} Οκτωβρίου 1961, σελ. 493.

Özay & Selçuk Arif, *Echoes from the past: The Turkish Cypriot community of Limassol and its heritage. Geçmişten yankılar Leymosun: Kıbrıs Türk cemaati ve mirasi* Ηχώ από τα παλιά :Η Τουρκοκυπριακή Κοινότητα της Λεμεσού και η κληρονομιά της, Terra Cypria, Limassol, Cyprus, 2008, σελ. 30.

Thomas William Adams, «The first Republic of Cyprus : A Review of an unworkable constitution», *Western Political Quarterly*, Vol. XIX, No. III, 1996, p. 488.

¹⁹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1962-31 Δεκεμβρίου 1962), συνεδρίαση 23^{ης} Νοεμβρίου 1962, σελ. 138.

²⁰Niyazi Kızılyürek, *Kıbrıs Sorununda iç ve dış etkenler*, a.g.e., s. 57.

Niyazi Kızılyürek, *Raşalar ve papazlar ...*, a.g.e., s. 66, 72.

²¹Περιοδικό *Ο Τραπεζικός*, «Επείγει η ίδρυσις Τραπεζής Βιομηχανικής Πίστεως εν Κύπρω», τ. 2, Φεβρουάριος 1960, σελ. 7.

Thomas William Adams, *U.S. Army Area Handbook for Cyprus...*, ibid, p. 351.

Μιχάλης Ατταλίδης, «Οι σχέσεις των Ελληνοκυπρίων με τους Τουρκοκυπρίους», *ό. π.*, σελ. 426.

²²Περιοδικό *Ο Τραπεζικός*, «Η ιστορία των εν Κύπρω Τραπεζών», τ.13, Ιανουάριος 1961, σελ. 11.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Αι Τουρκικά συνεργατικά εταιρεία», 12 Φεβρουαρίου 1961.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Παρά το γεγονός ότι το εγχείρημα του οικονομικού διαχωρισμού απέτυχε και ήταν επίσημο πρώτιστα για την Τουρκική Κοινότητα,²³ το πολιτικό κλίμα επηρεάζει εκφάνσεις του κοινωνικοοικονομικού βίου. Μεταξύ άλλων η Παγκύπρια Συνδιάσκεψη των Δημόσιων Υπαλλήλων αναλαμβάνει αγώνα «προσβολής των διατάξεων 70:30»,²⁴ ομάδα Τούρκων δασοφυλάκων κάνει προσφυγή στο Συνταγματικό Δικαστήριο εναντίον της Επιτροπής Δημόσιας Υπηρεσίας,²⁵ η τουρκική ομοσπονδία *Kıbrıs Türk İşçi Birlikleri Federasyonu* μέσω του γραμματέα της απορρίπτει ότι οι Τούρκοι εργάτες μπορούν να εκπροσωπούνται από τον Έλληνα εκπρόσωπο της ελληνικής ομοσπονδίας εργατών,²⁶ καταγράφονται καταγγελίες εναντίον Τούρκων του χωριού Bulgurlu Αρμενοχώρι για παράνομη βόσκηση εκτός των συνόρων του χωριού,²⁷ καταγγελίες εναντίον Ελλήνων για ετεροβαρείς συναλλαγές μεταξύ Τούρκων παραγωγών και Ελλήνων μεταπωλητών,²⁸ και παράπονα για Έλληνες υπαλλήλους που κρατούν στην ανέχεια και την ανεργία το χωριό Gökçebel Φάλεια.²⁹

Ενώ στον εγχώριο τύπο έχει προταθεί ότι οι κινήσεις των ελευθέρων και δημοκρατικών συνδικάτων δύνανται να βοηθήσουν στην πρόοδο των σχέσεων και στη συνεργασία των δύο κοινοτήτων, δεδομένου ότι η ανάπτυξη του συνδικαλιστικού κινήματος στην Κύπρο αντικατοπτρίζει και το ρόλο που θα μπορούσε να διαδραματίσει στα πολιτικά ζητήματα, ο λόγος των ηγεσιών των εργατικών συνδικάτων αναπαράγει το λόγο της πολιτικής ελίτ «για απαλλαγή του τόπου μας από τη Ζυριχική δουλεία και ολοκλήρωση της Εθνικής Λευτεριάς».³⁰ Εντούτοις στα θετικά μπορεί να καταγραφεί η ανάγνωση του χαιρετισμού του

²³Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Διακοινωνική Συνεργασία», 16 Οκτωβρίου 1960.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kendi kendimizi koruyamaz mıyız ?» 7 Aralık 1962. Ο Afif Marpolat αναφέρεται στην κατάρρευση της Τουρκικής Αγοράς και στην επικράτηση εκ νέου των Ελλήνων λιανοπωλητών.

Niyazi Kızılyürek, *Raşalar ve rapazlar : Kıbrıs ve hegemonya*, a.g.e., s. 72, 76.

²⁴Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Και εις απεργίαν θα κατέλθουν οι Δημόσιοι Υπάλληλοι δια το 70:30», 9 Απριλίου 1963.

Στις 22 Μαΐου 1960 οι Έλληνες Δημόσιοι Υπάλληλοι οργάνωσαν συλλαλητήριο στη Λευκωσία και σε ψήφισμα τους τονίζουν ότι η εφαρμογή του 70:30 θα έπληττε καίρια τα δικαιώματα των Ελλήνων Δημοσίων Υπαλλήλων. Βλ. Παναγιώτης Παπαδημήτρης, *Η κυπριακή δημοκρατία (1960-1963)*.., ό. π., σελ. 126.

Πανταζής Τερλεξής, ό. π., σσ. 399-400.

²⁵Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Συμβιβαστική λύσις δια τους 12 Τούρκους δασοφύλακας», 1 Μαρτίου 1961.

²⁶Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kıbrıs Türk İşçi Birlikleri Federasyonu Genel Sekreterliğinden Açıklama», 5 Temmuz 1963. [Ανακοίνωση από τη Γενική Γραμματεία της Ομοσπονδίας]

²⁷Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Adım adım Türk Köyleri – Bulgurlu (Armenehor)», 25 Temmuz 1962.

²⁸Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 8 Ekim 1960.

²⁹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Adım adım Türk Köyleri – Gökçebel (Falya)», 21 Ağustos 1962.

³⁰Περιοδικό *Ο Τραπεζικός*, «Η ΕΤΥΚ κατέστη πανίσχυρος και ακατανίκητος έπαλξις. Χαιρετισμός Γ.Ο.Γ. της ΣΕΚ κ. Α. Βασιλείου», τ. 42, Ιούνιος 1963, σελ. 37.

Περιοδικό *Ο Τραπεζικός*, «"Μη μετακινηθήτε ουδέ κατά βήμα εκ του οχυρού της Οργανώσεώς σας"», τ. 29, Μάιος 1962, σελ. 29.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Γ.Γ. των Τουρκικών Συντεχνιών στις 15 Απριλίου στο Ζ΄ Παγκύπριο Συνέδριο της ΕΤΥΚ,³¹ όπως και η διακήρυξη της κοινής σύσκεψης των τεσσάρων συντεχνιακών ομοσπονδιών (ΠΕΟ, ΣΕΚ, ΠΟΑΣ, ΚΤΙΣΦ).³²

Από την άλλη, καταγράφονται κοινές συλλογικές διεκδικήσεις για τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου του Κύπριου εργαζομένου και πολίτη, π.χ. το κοινό διάβημα Ελλήνων και Τούρκων τελωνοφυλάκων,³³ η απεργία των αρτοποιών,³⁴ η κοινή απεργία του τμήματος Οικοδομικών Κατασκευών,³⁵ οι κοινές απεργίες των τραπεζικών υπαλλήλων,³⁶ τα κοινά διαβήματα των κυβερνητικών εργατών,³⁷ η απεργία των εργατών φορτώσεως της Μεταλλευτικής Εταιρείας στο Ξερό με αφορμή δυστύχημα κατά το οποίο σκοτώθηκε ο εκ Γαλήνης εργάτης Ανδρέας Ταλίπης με το εργολαβικό σύστημα εργασίας,³⁸ οι κοινές αντιπροσωπίες Ελλήνων και Τούρκων κατοίκων του χωριού Κώμη Κεπίρ για την ύδρευση του χωριού τους,³⁹ του χωριού Περιστερώνα σχετικά με το δρόμο Λευκωσίας -Αστρομερίτη,⁴⁰ του χωριού Δένεια για

Annual Report of the Ministry of Labour and Social Insurance for the year 1963, Republic of Cyprus, Nicosia, 1964, pp.139-140.

Οι νοσοκόμοι και οι μαίες είναι οργανωμένοι σε μια συντεχνία, Ελληνική και Τουρκική.

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1962-15 Αυγούστου 1962), συνεδρίαση 10¹⁵ Μαΐου 1962, σελ. 280.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Şoförler Makarios' u Ziyaret Etti», 29 Aralık 1960. [Οι οδηγοί επισκέφτηκαν το Μακάριο]

³¹Περιοδικό *Ο Τραπεζικός*, «"Μη μετακινηθήτε ουδέ κατά βήμα εκ του οχυρού της Οργανώσεώς σας"», τ. 29, Μάιος 1962, σελ. 29.

³²Περιοδικό *Ο Τραπεζικός*, «Οι εργατοϋπάλληλοι της Κύπρου στο πλευρόν της ΕΤΥΚ», τ. 22, Οκτώβριος 1961, σελ. 33. Γίνεται αναφορά στο Necati Taşkin Γ.Γ. Kıbrıs Türk İşçi Sendikaları Federasyonu.

³³Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Κοινόν διάβημα Ελλήνων και Τούρκων τελωνοφυλάκων», 2 Ιουλίου 1961.

³⁴Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Ενώ οι αρτοποιοί συνεχίζουν την απεργίαν η κυβέρνησις ελπίζει εις βελτίωσιν της αρτοποιήθειας», 2 Μαρτίου 1963.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Ekmekçi müddetsiz olarak grev yapacaklar», 21 Şubat 1963. [Αρτοποιοί θα απεργήσουν επ' αόριστον]

³⁵Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «İnşaat Dairesi Türk ve Rum işçileri grev yaptı», 6 Temmuz 1962. [Έκαναν απεργία οι εργάτες του Τμήματος Οικοδομικών Κατασκευών]

³⁶24^η απεργία της Γεωργικής Τράπεζας στις 8 Αυγούστου 1961.

Βλ. Περιοδικό *Ο Τραπεζικός*, «ΕΤΥΚ - Γεωργική Τράπεζα», τ. 20, Αύγουστος 1961, σελ. 8.

Περιοδικό *Ο Τραπεζικός*, «Η τελευταία προκήρυξις της κεντρικής απεργιακής επιτροπής», τ. 23, Νοέμβριος 1961, σελ. 5.

Η απεργία της Οθωμανικής Τράπεζας διήρκεσε 48 ημέρες και έλαβε τέλος στις 25 Οκτωβρίου 1961.

Η απεργία ξεκίνησε στις 7 Σεπτεμβρίου 1961. (Βλ. Περιοδικό *Ο Τραπεζικός*, «Ο αγώνας μας θα δικαιωθεί», τ. 21, Σεπτέμβριος 1961).

³⁷Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Από τη σκοπιά της Νέας Εποχής», τ. 20, Οκτώβριος 1960, σελ. 5.

³⁸Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Απεργία εργατών φορτώσεως εις Ξερόν», 30 Σεπτεμβρίου 1960.

³⁹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Ελληνοτουρκική αντιπροσωπεία δια την ύδρευσιν χωριού», 9 Σεπτεμβρίου 1960.

⁴⁰Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Διαμαρτυρία Ελλήνων και Τούρκων της Περιστερώνας», 19 Φεβρουαρίου 1961.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

έλλειψη πόσιμου νερού,⁴¹ το πνεύμα συνεργασίας στα χωριά Aşağı Binatlı Κάτω Πολεμίδια,⁴² Gilan Κοιλάνι,⁴³ Silifke Συλικού⁴⁴ και Demirci Άγιος Ισίδωρος.⁴⁵

Μετά την υπογραφή των Συμφωνιών οικονομικές και πολιτικές συνθήκες δεν είναι ευνοϊκές «*δια να ενθαρρύνουν το Κυπριακό κεφάλαιον εις παντός είδους επενδύσεις*»,⁴⁶ και η εισροή ξένων επενδύσεων αποθαρρύνεται από την περιρρέουσα πολιτική κατάσταση,⁴⁷ ενώ την ίδια στιγμή τεράστιες ποσότητες συναλλάγματος φυγαδεύονται «*δια την εισαγωγήν κρέατος, γαλακτοκομικών προϊόντων και υποπροϊόντων, με αποτέλεσμα την πλήρη εξάρθρωσιν και τον οικονομικόν εξανδραποδισμόν και καταστροφήν της εις νηπιακήν κατάστασιν ευρισκομένης κτηνοτροφίας*».⁴⁸ Από την άλλη τεράστια οικονομική αιμορραγία υπέστη η οικονομία τα τελευταία χρόνια λόγω της εισαγωγής χιλιάδων ιδιωτικών αυτοκινήτων.⁴⁹

Η κυπριακή οικονομία διατηρεί στενότερες οικονομικές σχέσεις με την Ελλάδα, την Αγγλία, τη Βρετανική Κοινοπολιτεία και την Τουρκία.⁵⁰ Η εφημερίδα *Ελευθερία* αναφέρει ότι μετά από καθυστέρηση ρωσικού φορτίου 2500 τόνων ποσότητας ζάχαρης, οι έμποροι προτίμησαν να εισάγουν ζάχαρη από την Τουρκία, αφού η τιμή είναι κατά δύο λίρες τον τόνο πιο φτηνή.⁵¹ Από την άλλη Τούρκοι Βουλευτές αναφέρονται στην απόρριψη αιτήσεων για εισαγωγή τσιμέντου από την Τουρκία, όταν εισάγονται τσιμέντα από χώρες οι οποίες δεν είναι μέλη του ΟΕΟΣ. Ο Υπουργός Εμπορίου Αντρέας Αραούζος αποκρούει την

⁴¹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1962-15 Αυγούστου 1962), συνεδρίαση 12^{ης} Ιουνίου 1962, σελ. 318.

⁴²Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Adım adım Türk Köyleri – Aşağı Binatlı (Polemitya)», 27 Temmuz 1962.

⁴³Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Adım adım Türk Köyleri – Gilan (Ceylan)», 30 Temmuz 1962.

⁴⁴Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Adım adım Türk Köyleri – Silifke (Siliku)», 1 Ağustos 1962.

⁴⁵Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Adım adım Türk Köyleri – Demirci (Aysideros)», 11 Eylül 1962.

⁴⁶Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 27 Σεπτεμβρίου 1961.

⁴⁷Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σελ. 372.

Την περίοδο Μάρτιος-Σεπτέμβριος 1960 φυγαδεύτηκε στο εξωτερικό ποσό £3,250,000 από τις ξένες τράπεζες της Κύπρου. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 23^{ης} Μαρτίου 1961, σελ. 189.

⁴⁸Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 24^{ης} Νοεμβρίου 1960, σελ. 114.

⁴⁹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1962-15 Αυγούστου 1962), συνεδρίαση 12^{ης} Ιανουαρίου 1962, σελ. 18.

⁵⁰Νώντας Περ. Σακελλαρόπουλος *Αγωγή του Κύπριου πολίτου*, Λευκωσία, 1963, σελ. 74.

Παρόλο που υπάρχει αρκετή ομοιότητα μεταξύ της παραγωγής της Τουρκίας και της Κύπρου, διεξάγεται εμπόριο μεταξύ των δύο χωρών. Αν και η Κύπρος εισάγει εμπορεύματα αξίας £ 40 εκ. περίπου, οι εισαγωγείς από την Τουρκία δεν υπερβαίνουν τις 180.000 λίρες το χρόνο.

Βλ. Περιοδικό *Κυπριακοί Καιροί*, «Στο τουρκικό περίπτερο της 8^{ης} Διεθνούς Εκθέσεως Κύπρου», αρ. 21(120), 14 Ιουλίου 1961, σελ. 13.

⁵¹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Ειδικά άδειες δι' εισαγωγήν ζαχάρεως από την Τουρκίαν», 19 Ιουλίου 1961.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

κατηγορία και ισχυρίζεται ότι προτιμήθηκαν άλλες χώρες, όπως η Τσεχοσλοβακία, η Αίγυπτος και ο Λίβανος, γιατί «αι εισαγωγαί αυτά έγινοντο δι' ανταλλαγής Κυπριακών προϊόντων».⁵²

Ψυχροπολεμικό αποκύημα της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ αποτελεί η οικονομική βοήθεια σε κράτη που φιλοδοξεί να σταθούν τροχοπέδη για την εξάπλωση του κομμουνισμού. Στις 8 Δεκεμβρίου 1960 υπογράφηκε μεταξύ Κύπρου – ΗΠΑ συμφωνία όπου η ΗΠΑ «αναλαμβάνει την δωρεάν παροχήν εις την Κυβέρνησιν ποσότητος σίτου εκ 40,000 τόννων και κριθής εκ 10,000 τόννων».⁵³ Παράλληλα γίνεται αναφορά στην επίσκεψη του Αμερικανού πρεσβευτή Fraser Wilkins και στα έργα που γίνονται με αμερικανική βοήθεια στο χωριό Παλαιχώρι όπως και στο τουρκικό χωριό Επηχώ (Λευκωσία).⁵⁴

Από τις πρώτες συνεδριάσεις της Βουλής των Αντιπροσώπων αποτυπώνεται το ζοφερό οικονομικό σκηνικό του 1960. Γενική «κατάπτωση»,⁵⁵ ανεργία,⁵⁶ αγροτικά χρέη,⁵⁷ έξαρση της τοκογλυφίας,⁵⁸ οξύτατο υδρευτικό⁵⁹ και αρδευτικό πρόβλημα,⁶⁰ μετανάστευση,⁶¹ και ελάττωση της ελαιοπαραγωγής συνθέτουν το κυπριακό οικονομικό πλαίσιο.⁶²

⁵²Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 3^η Οκτωβρίου 1960, σελ. 97.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 12^η Οκτωβρίου 1960, σελ. 125.

⁵³Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 8^η Δεκεμβρίου 1960, σελ. 171.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 25^η Οκτωβρίου 1960, σελ. 211.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1962-31 Δεκεμβρίου 1962), συνεδρίαση 31^η Αυγούστου 1962, σελ. 12.

⁵⁴Περιοδικό *Κυπριακοί Καιροί*, «Εκτελούμενα έργα εκ της αμερικανικής βοήθειας», αρ.20 (119), 30 Ιουνίου 1961, σελ. 20.

⁵⁵*Επίσημον Επισκόπησην του 1959*, που εκδόθηκε από το Τμήμα Στατιστικών του Υπουργείου Οικονομικών, υπάρχει η έκφραση «general decline». Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 28^η-29^η Σεπτεμβρίου 1960, σελ. 79.

⁵⁶Εξεκίας Παπαϊωάννου Βουλευτής εκλογικής περιφέρειας Λευκωσίας του ΑΚΕΛ «Ο αριθμός των ανέργων σήμερα ανέρχεται εις τας 12,000 περίπου.» Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 12^η Οκτωβρίου 1960, σελ. 144.

Χρύσης Δημητριάδης Βουλευτής εκλογικής περιφέρειας Πάφου του ΑΚΕΛ Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 29^η Νοεμβρίου 1960, σελ. 134.

Πανίκος Σιβιτανίδης και Γεώργιος Ιωαννίδης Βουλευτές εκλογικής περιφέρειας Πάφου του Πατριωτικού Μετώπου «Δεδομένου ότι η Πάφος εν συγκρίσει με τας άλλας επαρχίας της Δημοκρατίας, λόγω της επί σειράν ετών παραμελήσεως της υπό της αποικιοκρατίας έχει την μεγαλύτεραν ανάγκην έργων αναπτύξεως και ιδίως αρδευτικών και υδρευτικών έργων, και β) το μεγαλύτερον ποσοστόν ανέργων κατ' αναλογίαν πληθυσμού»

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 29^η Νοεμβρίου 1960, σελ. 137.

⁵⁷Το σύνολο των χρεών ξεπερνά τα 15 εκατομμύρια λίρες. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 16^η Δεκεμβρίου 1960, σελ. 268.

⁵⁸Χαμητής Μιχαηλίδης Βουλευτής εκλογικής περιφέρειας Αμμοχώστου του ΑΚΕΛ.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Αν και ο γεωργικός κόσμος αποτελεί τη μεγαλύτερη και την πλέον παραγωγική τάξη του τόπου, υποφέρει και καλείται με την ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας να αντιμετωπίσει τον απότοκο της αντιαγροτικής πολιτικής της αποικιοκρατίας «*Η φυγή και η απάρνησις του γεωργικού επαγγέλματος υπό του πληθυσμού της αγροτικής υπαίθρου είναι ζήτημα το οποίον έπρεπε να αντιμετωπισθή από των πρώτων ημερών της εγκαθιδρύσεως της Κυπριακής Δημοκρατίας*». ⁶³ Η ανομβρία, οι φυτικές αρρώστιες και η κρίση στη διάθεση ορισμένων αγροτικών προϊόντων οξύνουν το πρόβλημα. ⁶⁴ Το 1960 το μέγεθος της ζημιάς στην παραγωγή

[...]Το 1960, μόνον εις τους 8 πρώτους μήνας, είχαμεν αποφάσεις για 317 καταναγκαστικές πωλήσεις [...] Κτηνοτρόφος από την Ξυλοφάγου ήλθεν εις την Λάρνακα δια να πάρη δάνειο £45 και υποχρεώθη να υπογράμη δάνειο δια £60 για τρεις μήνες. Γεωργός από την Αθηάινου, επίσης εις την Λάρνακα, για δάνειον £90 υπεχρεώθη να υπογράμη εις τον τοκογλόφο γραμμάτιον £130 για έξι μήνες.

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 28^η-29^η Σεπτεμβρίου 1960, σελ. 83.

⁵⁹Εξεκίας Παπαϊωάννου Βουλευτής εκλογικής περιφέρειας Λευκωσίας του ΑΚΕΛ «*Τα 42% των χωρίων της Κύπρου σήμερα δεν έχουν νερό, διψούν*». Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 19^η Οκτωβρίου 1960, σελ. 190.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 23^η Μαρτίου 1961, σελ. 184.

⁶⁰Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 12^η Οκτωβρίου 1960, σελ. 139.

⁶¹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 28^η-29^η Σεπτεμβρίου 1960, σελ. 74.

Ενώ στο πρώτο οκτάμηνο του 1959 μετανάστευσαν 2610 άτομα, στο πρώτο οκτάμηνο του 1960 μετανάστευσαν 7884 άτομα. Βλ. Έκθεση Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων σε σχέση με ανεργιακό πρόβλημα Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 7^η Νοεμβρίου 1960, σελ. 272.

Ahmet An, *TMT' nin kurbanlari*, a.g.e., s. 57.

Turhan Feyzioglu & Necati M. Ertekun, *ibid*, p. 29.

Ποίημα με τίτλο *Κυπριακό* του Γιώργου Τάσσου έχει θέμα τη μετανάστευση.

Βλ. Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Κυπριακό», τ. 54, Αύγουστος 1963, σελ. 24.

«*Από της εγκαθιδρύσεως της Δημοκρατίας μέχρι σήμερα έχουν εκδοθή 36464 διαβατήρια*».

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1962-15 Αυγούστου 1962), συνεδρίαση 6^η Φεβρουαρίου 1962, σελ. 49.

Το 1962 το μήνα Μάρτιο 800-1000 μέλη της Τουρκικής Κοινότητας μετανάστευσαν στην Αυστραλία, Γερμανία, Καναδά, Βρετανία και Βόρεια Αφρική. Βλ. Hasan A. Binatli, *Yunanistan ve Kıbrıs Rumları*, Halkın Sesi Basımevi, Lefkoşa, 1980, s. 35.

Kutlu Adalı, *Dağarcık I*, a.g.e., s. 83-86.

⁶²Σωτήρης Γιαννάκης Βουλευτής εκλογικής περιφέρειας Λάρνακας του Πατριωτικού Μετώπου

«*η ελάττωσις της ελαιοπαραγωγής η οποία, εκτός της αιτίας εκ της ανομβρίας, προέρχεται κυρίως εκ των διαφόρων εντομολογικών και άλλων φυτικών ασθενειών*»

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 29^η Νοεμβρίου 1960, σελ. 135.

⁶³Έκθεση Κοινοβουλευτικής Επιτροπής επί των γεωργικών ζητημάτων. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 7^η Νοεμβρίου 1960, σελ. 275.

Περιοδικό *Νέα Αγροτική Επιθεώρησις*, «Το κυπριακόν αγροτικόν πρόβλημα», Σεπτέμβριος 1962, τ. 189, σελ. 343.

⁶⁴Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 16^η Δεκεμβρίου 1960, σελ. 268.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

κριθариού είναι £11,865 και σιταριού £579,380.⁶⁵ Ο Υπουργός Γεωργίας Fazil Plümer αναφέρει ότι έγιναν 300.000 αιτήσεις από μέρους του αγροτικού πληθυσμού για οικονομική βοήθεια.⁶⁶ Ακόμη και λογοτεχνικά ή ποικίλης ύλης έντυπα αφουγκράζονται τον καημό του αγρότη. Ο Νεόφυτος Μαυρίδης γεωργός, αγροτικός ποιητής από τη Νέα Σπάρτη της Μεσαορίας οραματίζεται το λυτρωμό του γεωργικού κόσμου από την άγρια εκμετάλλευση στο ποίημα *Ο Ρεσπιέρης, κι ο Πούρκος*.⁶⁷

Η Κύπρος κατ' αναλογία πληθυσμού και έκτασης αποτελεί την πρώτη αμπελουργική χώρα στον κόσμο. Η αμπελουργική τάξη αποτελεί τη μεγαλύτερη τάξη του γεωργικού κόσμου, τη σπονδυλική στήλη της κυπριακής οικονομίας και συντηρεί ένα από τους σοβαρότερους κλάδους της βιομηχανίας της Κύπρου. Αν και τα προϊόντα της αποτελούν «ένα εκ των βασικότερων ειδών εξαγωγής», τώρα «υφίστατο δοκιμασίαν λόγω της χαμηλής παραγωγής και της τιμής».⁶⁸

Τα αγροτικά χρέη αποτελούν ένα από τα σοβαρότερα και οξύτερα αγροτικά προβλήματα την εποχή εκείνη.⁶⁹ Η Γεωργική Τράπεζα Κύπρου κατά την τελευταία πενταετία εξέδωσε δάνεια

Λόγω της ανομβρίας η παραγωγή χαρουπιών κατά το 1960 στην επαρχία Λεμεσού μειώθηκε κατά 75%.

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 22^{ης} Δεκεμβρίου 1960, σελ. 318.

Αρρώστια «πανόλης των ίππων» Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 19^{ης} Οκτωβρίου 1960, σελ. 174.

⁶⁵Εκθεση Κοινοβουλευτικής Επιτροπής επί των γεωργικών ζητημάτων Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 7^{ης} Νοεμβρίου 1960, σελ. 276.

⁶⁶Περιοδικό *Κυπριακοί Καιροί*, «300.000 χωρικοί ζητούν οικονομική βοήθεια», αρ.3(102), 4 Νοεμβρίου 1960, σελ. 5.

⁶⁷Νεόφυτος Χ. Μαυρίδης, *Ο φιλόσοφος ρεσπιέρης*, Νέα Σπάρτη (Μεσαορίας) Αμμόχωστος, 1961, σελ. 32.

⁶⁸«επηρεάζει εισοδήματα που ανέρχονται στα £2,000,000 ετησίως, εκ των οποίων τα 48 % αναλογούν εις την επαρχίαν Πάφου τα δε υπόλοιπα σχεδόν εξ ολοκλήρου εις την επαρχίαν Λεμεσού». (σελ. 250)

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 1^{ης} Νοεμβρίου 1960, σσ. 248, 250.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 22^{ης} Δεκεμβρίου 1960, σελ. 318.

⁶⁹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 16^{ης} Σεπτεμβρίου 1960, σελ. 19.

Το Σεπτέμβριο του 1960 για να αποτραπεί η πώληση μεγάλης αγροτικής κτημοσύνης ψηφίστηκε *Ο περί Οφειλετών (Αναβολή και Περιορισμός Πωλήσεων Ακινήτου Περιουσίας)*. Το 1961 απεστάλη από την κυβέρνηση νομοσχέδιο *Ο περί Οφειλετών (Αναβολή και Περιορισμός Πωλήσεων Ακινήτου Περιουσίας) (Τροποποιητικός) Νόμος 1961*. Η κυβέρνηση ζητά να παραταθεί ο νόμος μέχρι τις 31 Δεκεμβρίου 1961.

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 27^{ης} Σεπτεμβρίου 1961, σσ. 430, 433.

Υπό συζήτηση νομοσχέδιο που αναφέρεται στην επιβολή χαμηλότερης φορολογίας επί της αγροτικής ακίνητης περιουσίας. Νόμος που ψηφίστηκε το Μάρτιο του 1932 και βρισκόταν σε ισχύ κατά τη συζήτηση στη βουλή προνοούσε πιο ψηλή φορολογία.

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 5^{ης} Οκτωβρίου 1961, σελ. 441.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

της τάξεως των £569,405 για την Ελληνική Κοινότητα και £195,883 για την Τουρκική Κοινότητα.⁷⁰ Στο τελευταίο τρίμηνο του 1960 (Οκτώβριος-Δεκέμβριος) στην επαρχία Λευκωσίας κινήθηκαν 565 αγωγές για χρέη χωρικών και πούληθηκε κινητή περιουσία 194 χωρικών (132 Ελλήνων και 62 Τούρκων).⁷¹ Ο Βουλευτής Kemal Deniz αναφέρει ότι το 70% του πληθυσμού της χώρας αποτελείται από χωρικούς. Το 60 ή 70% εξ αυτών είναι καταχρεωμένοι.⁷²

Οι οικονομικές διεργασίες της νήσου δεν παρεμποδίζονται μόνο από την ανομβρία, «ήτις συνεχίζεται από τριών ή τεσσάρων ετών»,⁷³ αλλά και από το υδρευτικό και αρδευτικό πρόβλημα. Αναφορές όπως το πόσιμο νερό του χωριού Αγία Μαρίνα (Πόλεως Χρυσοχούς) είναι επηρεασμένο κατά το 88% υπό ακαθαρσιών,⁷⁴ 25 χωριά της επαρχίας Λεμεσού στερούνται πόσιμο υδάτος, «Υδωρ δι' αυτοκινήτου» μεταφέρεται από τη Διοίκηση Λεμεσού στα χωριά Ύψωνας, Μέσα Γειτονιά, Μουταγιακά, Αρμενοχώρι, Μανδριά, Αγίος Θεράπων και Μοναγρούλλι»,⁷⁵ αποτυπώνουν τη δεινή κατάσταση στην οποία έχουν περιέλθει πολλές περιοχές.

Οι συχνές αναφορές στο ανεργιακό πρόβλημα αποτυπώνουν το μέγεθος του προβλήματος.⁷⁶ Ενώπιον της Βουλής των Αντιπροσώπων ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας Αρχιεπίσκοπος Μακάριος Γ' την 21^η Αυγούστου 1961 αναφέρει ότι ο αριθμός των εγγεγραμμένων ανέργων κατά το 1959-1960 ανήλθε πέραν των 9000 χιλιάδων και «ήτο ο μεγαλύτερος βαθμός

⁷⁰[...]Τα υφιστάμενα κατά την 31/10/60 δάνεια, κατανέμονται κατά εθνικότητα ως εξής

Εις Έλληνας 76,11%

Εις Τούρκους 23,89%

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 6^η Δεκεμβρίου 1960, σελ. 151.

⁷¹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 16^η Φεβρουαρίου 1961, σελ. 142.

⁷²Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 28^η-29^η Σεπτεμβρίου 1960, σελ. 83.

⁷³Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 15^η Νοεμβρίου 1960, σελ. 294.

⁷⁴Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 15^η Νοεμβρίου 1960, σελ. 300.

⁷⁵Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 7^η Νοεμβρίου 1960, σελ. 263.

Αρμενοχώρι «Στο χωριό αυτό σήμερα κατοικούν Τούρκοι». Βλ. Νέαρχος Κληρίδης, *Χωριά και πολιτείες...*, ό. π., σελ. 46.

⁷⁶[...] Η ανεργία κατά τα τελευταία τρία έτη παρουσιάζει συνεχή ανιούσαν. Τον Ιούλιο του 1959 είχαμε εις τα Γραφεία Εξευρέσεως Εργασίας 4,279 εγγεγραμμένους ανέργους εργατοϋπαλλήλους. Τον Ιούλιο του 1960 ο αριθμός ανέβη εις τας 6,165. Από αυτούς συμφώνως προς τα στοιχεία του Γραφείου Εργασίας οι 5,900 ήσαν μόνιμως άνεργοι. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 16^η Σεπτεμβρίου 1960, σελ. 41.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

ανεργίας, *όστις είχε ποτε παρουσιασθή εν τη νήσω*».⁷⁷ Το ανεργιακό πρόβλημα στην Κύπρο χαρακτηρίζεται από διάφορα είδη ανεργίας και επιδέχεται περαιτέρω κατηγοριοποιήσεις. Η ανεργία είναι εν μέρει κυκλική συνέπεια των περιοδικών κρίσεων, τεχνολογική λόγω της μηχανοποίησης των ξένων μεταλλευτικών εταιρειών,⁷⁸ δημογραφική και διαρθρωτική που οφείλεται στη μεταβολή της πολιτικής διάρθρωσης της χώρας λόγω του τετραετούς αγώνα της ΕΟΚΑ και του τερματισμού της Βρετανικής Αποικιοκρατίας στο νησί. Ενώ οι μεγαλύτεροι εργοδότες στην Κύπρο κατά την τελευταία δεκαετία είναι, κατά σειρά μεγέθους εργοδότησης, οι στρατιωτικές αρχές, η κυβέρνηση και τα μεταλλεία,⁷⁹ κατά τη μεταβατική περίοδο περιορίζονται οι στρατιωτικές εργασίες και η εκτέλεση δημόσιων έργων.⁸⁰ Ταυτόχρονα την ίδια στιγμή που Κύπριοι μεταναστεύουν εξαιτίας της ανεργίας σημειώνεται εγκατάσταση Κυπρίων από την Αίγυπτο, διογκώνοντας ακόμη περισσότερο το εργατικό δυναμικό που αναζητεί δουλειά.⁸¹

Η οικονομική δυσπραγία, τα αγροτικά χρέη,⁸² η στενότητα χρήματος, η έλλειψη αγροτικής πίστης, η στενότητα της «*επιτοκίου αγοράς*»,⁸³ η αύξηση της μετανάστευσης,⁸⁴ το μέγεθος του ανεργιακού προβλήματος «*10,000 πλέον άνεργοι*»,⁸⁵ του υδρευτικού-αρδευτικού

⁷⁷ *Πενταετές Πρόγραμμα Οικονομικής Αναπτύξεως : Προσφώνησης Του Προέδρου της Δημοκρατίας Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Προς την Βουλήν των Αντιπροσώπων την 21^η Αυγούστου 1961*, Κυπριακή Δημοκρατία, Λευκωσία, 1961, σελ. 34.

⁷⁸ Το Δεκέμβριο του 1960 απασχολούνται στα Κυπριακά Αμιαντορυχεία Αμιάντου 750 εργάτες. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 25^η Οκτωβρίου 1960, σελ. 217.

⁷⁹ *Πενταετές Πρόγραμμα Οικονομικής Αναπτύξεως ...*, ό. π., σελ. 34.

«*Η κατά τина περιόδου, 1953-1956, μεγάλη ζήτησις εργατικών χειρών εις τας Βρετανικάς Βάσεις εδημούργησεν εν τεχνητόν εργατικόν δυναμικόν μεγαλύτερον του φυσιολογικού*». Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 9^η Ιουνίου 1961, σελ. 377.

⁸⁰ Εκθεση Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων σε σχέση με το ανεργιακό πρόβλημα. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 7^η Νοεμβρίου 1960, σελ. 272.

⁸¹ Εκθεση Κοινοβουλευτικής Επιτροπής Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων σε σχέση με το ανεργιακό πρόβλημα. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 7^η Νοεμβρίου 1960, σελ. 272.

⁸² Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 27^η Σεπτεμβρίου 1961, σελ. 430.

⁸³ Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 21^η Αυγούστου 1961, σελ. 373.

⁸⁴ Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 8^η Νοεμβρίου 1961, σσ. 523, 525.

⁸⁵ Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 16^η Φεβρουαρίου 1961, σελ. 144.

Στην Πάφο σύμφωνα με τα στατιστικά των Συντεχνιών Οικοδόμων από τους 1500 εγγεγραμμένους μόνο οι 300 εργοδοτούνται. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 20^η Ιανουαρίου 1961, σελ. 51.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

προβλήματος,⁸⁶ η υποτυπώδης και η «πρόσφατος» βιομηχανική εξέλιξη που οφειλόταν σε «ιδιωτικήν πρωτοβουλίαν», η μεγάλη ανάπτυξη του εισαγωγικού εμπορίου, η ανομβρία των τελευταίων 3 χρόνων, οι μολύνσεις π.χ. εχινόκοκκος,⁸⁷ η ανεπαρκής ρυμοτομική υποδομή, τα υποτυπώδη έργα υποδομής και κοινής ωφελείας,⁸⁸ συνθέτουν το οικονομικό πλαίσιο της Κύπρου του 1961 όπου ο αριθμός των Κύπριων φορολογούμενων είναι μεταξύ 12,000-13,000.⁸⁹

Από την άλλη μέσα από την ομιλία του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας στη Βουλή των Αντιπροσώπων το 1962 σκιαγραφείται μια πιο ελπιδοφόρα οικονομική πραγματικότητα. Ο Μακάριος αναφέρεται στην οικονομική σταθερότητα, στο Πάγιο Ταμείο που έχει ενεργητικό υπόλοιπο, στον επαναπατρισμό κεφαλαίου και στη νομισματική σταθερότητα, στη συμμετοχή σε διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς, στα αρδευτικά έργα, στο νέο λιμάνι στην Αμμόχωστο, στη βιομηχανική παραγωγή και στα προστατευτικά μέτρα, όπως την κονσερβοποιία, στη μείωση της ανεργίας από το 1961, και στην ίδρυση από το Σεπτέμβριο του 1961 του Συμβουλίου Παραγωγικότητας Κύπρου.⁹⁰ Στα θετικά επίσης καταγράφεται η υπογραφή του σχεδίου εργασίας για την ίδρυση του Ινστιτούτου Γεωργικών Ερευνών.⁹¹

Παρά την ελπιδοφόρα οικονομική πραγματικότητα που αποτυπώνεται στην ομιλία του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας, την ίδια χρονιά η οικονομία υπέστη πλήγμα από την

⁸⁶Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 21^{ης} Αυγούστου 1961, σελ. 372.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 1^{ης} Σεπτεμβρίου 1961, σσ. 391-392.

«Από 8300 στέμματα κήπων που αρδεύονται εις την περιοχήν Αμμοχώστου 4300 στρεμμάτων έχουν αλμυρίσει ή μισοαλμυρίσει τα νερά». Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 20^{ης} Ιανουαρίου 1961, σελ. 51.

⁸⁷Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 24^{ης} Νοεμβρίου 1960, σελ. 113.

⁸⁸ Η Κύπρος δεν διαθέτει ένα σύγχρονο λιμάνι. Βλ. *Πενταετές Πρόγραμμα Οικονομικής Αναπτύξεως*, ό. π., σελ. 22.

Στο 98% των κατοίκων των πόλεων και στο 18% της υπαίθρου παρέχεται ηλεκτρικό ρεύμα. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 21^{ης} Αυγούστου 1961, σελ. 382.

[...] Υπολογίζεται ότι εντός της προσεχούς πενταετίας θα παραχωρηθή ηλεκτρικόν ρεύμα εις 200 περίπου χωριά.

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 9^{ης} Ιουνίου 1961, σελ. 376.

⁸⁹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 11^{ης} Δεκεμβρίου 1961, σελ. 609.

⁹⁰Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1962-31 Δεκεμβρίου 1962), συνεδρίαση 26^{ης} Οκτωβρίου 1962, σσ. 85-94.

⁹¹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1962-31 Δεκεμβρίου 1962), συνεδρίαση 14^{ης} Σεπτεμβρίου 1962, σελ. 20.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

κακής ποιότητας εσπεριδοειδών στη βρετανική αγορά,⁹² το οξύ πρόβλημα διάθεσης του γάλακτος,⁹³ την χαλαζοθύελλα που έπληξε χωρία της Λεμεσού,⁹⁴ τη φυτική ασθένεια στην Πέγεια, την καθίζηση εδαφών στο Κοιλάνι και την καταστροφή αμπελώνων και οικιών,⁹⁵ τη συνέχιση του αμπελουργικού προβλήματος ιδιαίτερα σε Λεμεσό και Πάφο, του υδρευτικού,⁹⁶ και την ανεργία των αποφοίτων Γυμνασίων που αυξήθηκε κατά 11% από το 1961.⁹⁷

Το 1963 σημαδεύεται από την κυβερνητική απόφαση για τερματισμό της επιχορήγησης του ψωμιού,⁹⁸ τις τροποποιήσεις σε άρθρα των κανονισμών του Ταμείου Ασφαλείας των Αγροτικών Προϊόντων, που λειτουργεί από το 1956, για να μην καλύπτει η κυβέρνηση πλέον έστω και το 50% των ζημιών στην αγροτική παραγωγή των μετόχων του Ταμείου,⁹⁹ τα αγροτικά χρέη που ανέρχονται στις £15.600.000,¹⁰⁰ το χαλάζι, τη σκωρίαση, τη θεομηνία του Περονόσπορου,¹⁰¹ τις φυτικές αρρώστιες και τις χαμηλές τιμές ορισμένων αγροτικών προϊόντων.¹⁰²

Ενώ ιστοριογραφικά επισημαίνεται ότι η Κύπρος το 1960 είχε όλο κι όλο δύο καράβια και άρχιζε μόλις τότε να δημιουργεί την εμπορική ναυτιλία της με την ύψωση της σημαίας της, μιας σημαίας που σύμφωνα με το Νίκο Ψυρούκη αποτελεί μια σημαία «ενός νεοαποικιακού εξηρημένου κρατιδίου και όχι μιας πραγματικά εθνικής σημαίας», σε πλοία

⁹²Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1962-15 Αυγούστου 1962), συνεδρίαση 26^{ης} Φεβρουαρίου 1962, σελ. 109.

⁹³Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1962-31 Δεκεμβρίου 1962), συνεδρίαση 3^{ης} Δεκεμβρίου 1962, σελ. 146.

⁹⁴Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1962-15 Αυγούστου 1962), συνεδρίαση 5^{ης} Ιουνίου 1962, σελ. 303.

⁹⁵Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1962-31 Δεκεμβρίου 1962), συνεδρίαση 14^{ης} Σεπτεμβρίου 1962, σελ. 19.

⁹⁶Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1962-31 Δεκεμβρίου 1962), συνεδρίαση 25^{ης} Σεπτεμβρίου 1962, σελ. 31.

⁹⁷Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1962-31 Δεκεμβρίου 1962), συνεδρίαση 28^{ης} Δεκεμβρίου 1962, σελ. 248.

⁹⁸Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1963-15 Αυγούστου 1963), συνεδρίαση 17^{ης} Ιανουαρίου 1963, σελ. 7.

⁹⁹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1963-15 Αυγούστου 1963), συνεδρίαση 16^{ης} Μαΐου 1963, σελ. 159.

¹⁰⁰Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1963-15 Αυγούστου 1963), συνεδρίαση 29^{ης} Ιανουαρίου 1963, σελ. 18.

¹⁰¹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1963-15 Αυγούστου 1963), συνεδρίαση 13^{ης} Ιουνίου 1963, σελ. 240.

¹⁰²Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1963-31 Δεκεμβρίου 1963), συνεδρίαση 16^{ης} Αυγούστου 1963, σελ. 4.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1963-31 Δεκεμβρίου 1963), συνεδρίαση 15^{ης} Νοεμβρίου 1963, σελ. 69.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

εφοπλιστών εξ Ελλάδος,¹⁰³ μόλις το 1963 θεσπίζονται νόμοι που θα διέπουν το οικονομικό αυτό πεδίο.¹⁰⁴

Το οικονομικό status quo της Τουρκικής Κοινότητας

Στην κοινωνική συνείδηση της Ελληνικής Κοινότητας γίνεται αντιληπτή η ύπαρξη αρνητικών κοινωνικών προτύπων για την Τουρκική Κοινότητα, καταδεικνύοντας όχι μόνο την εθνοτική αλλά και την ταξική υποτίμηση από τον κυρίαρχο ελληνικό λόγο.¹⁰⁵ Οι εκάστοτε ιστοριογραφικές προσεγγίσεις, ανάλογα με τον εθνικό τους προσανατολισμό και τις πολιτικές ή άλλες επιδιώξεις τους, συγκροτούν ποικίλα ρεπερτόρια. λόγων σε σχέση με την οικονομική κατάσταση της Τουρκικής Κοινότητας. Ο Νίκος Κρανιδιώτης, εξέχων πρόσωπο της ελίτ της Ελληνικής Κοινότητας, Πρέσβης της Κυπριακής Δημοκρατίας στην Αθήνα την εν λόγω περίοδο, αναφερόμενος στα πρώτα βήματα της Κυπριακής Δημοκρατίας επισημαίνει ότι το βιοτικό επίπεδο της Τουρκικής Κοινότητας «άρχισε να ανεβαίνει σταθερά».¹⁰⁶ Από την άλλη ο Nadav Morag, πιο αποστασιοποιημένος από την εν λόγω τριετία, αναφέρει ότι μετά την ανεξαρτησία το οικονομικό χάσμα μεταξύ των δύο κοινοτήτων διευρύνθηκε.¹⁰⁷

Στην ελληνική ιστοριογραφία υπάρχει η παραδοχή ότι η πλειονότητα της Τουρκικής Κοινότητας δεν επωφελήθηκε από την οικονομική πρόοδο της περιόδου 1961-1973,¹⁰⁸ όπως

¹⁰³ Η δημιουργία της Κυπριακής Δημοκρατίας ως μιας «δεύτερης Ελλάδας» αποδίδεται και στις διεργασίες του ελληνικού καπιταλισμού για εξυπηρέτηση και οικονομική αξιοποίηση του νεοσύστατου κυπριακού νηολογίου. Βλ. Νίκος Ψυρούκης, *Κύπρος : Από την αυτοδιάθεση στην κατοχή...*, ό. π., σσ. 402-403, 410.

¹⁰⁴ Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1963-15 Αυγούστου 1963), συνεδρίαση 6^{ης} Ιουνίου 1963, σελ. 216.

¹⁰⁵ Νίκος Περιστιάνης, «Η κατάρρευση του δικοινοτικού συναινετικού κράτους», Χρυσόστομος Περικλέους, (επιμέλεια), *Κυπριακή Δημοκρατία 50 χρόνια ...*, ό. π., σελ. 252.

Ο Μιχάλης Ατταλίδης αναφέρει ότι ανέκαθεν η κυπριακή αστική τάξη «bourgeoisie» ήταν περισσότερο Έλληνες παρά Τούρκοι. Από την άλλη, σε σχέση με το 1961, αναφέρει ότι ενώ το μέσο κατά κεφαλήν εισόδημα της Τουρκικής Κοινότητας είναι 20% χαμηλότερο από εκείνο της Ελληνικής Κοινότητας, ένας Τούρκος εργάτης ή αγρότης δεν είναι πιο φτωχός από τον αντίστοιχο Έλληνα.

Βλ. Μιχάλης Ατταλίδης, «Οι σχέσεις των Ελληνοκυπρίων με τους Τουρκοκυπρίους», ό. π., σελ. 433.

¹⁰⁶ Νίκος Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη πολιτεία : Κύπρος 1960-1974*, ό. π., σελ. 21.

Στον τουρκικό λόγο προβάλλεται το επιχείρημα ότι ενδυναμώθηκε οικονομικά η Τουρκική Κοινότητα εκείνη την κρίσιμη τριετία και πως αυτό προκάλεσε το φθόνο και την ανησυχία της άλλης κοινότητας.

[...] *Bu anlaşma ile Türklere verilen haklara dayanarak Türk aydınları ve iş adamlarının ilk üç yıl içerisinde sosyal ve economic alanda yaptıkları ileri atılımlar, Makarios'un ve Kıbrıs Rumlarının gözünü kortuttu.*

Βλ. Derviş Manizade, *Kıbrıs dün, bugün, yarın*, a.g.e., s. 35.

¹⁰⁷ Nadav Morag, «Cyprus and the clash of Greek and Turkish Nationalisms», *ibid*, p. 610.

¹⁰⁸ Ανδρέας Χαράλάμπος, «Σύγκριση της οικονομίας στις κατεχόμενες περιοχές με την οικονομία στις ελεύθερες περιοχές», Νίκος Περιστιάνης και Γιώργος Τσαγγαράς (επιμέλεια), *Ανατομία μιας μεταμόρφωσης...*, ό. π., σελ. 372.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

και η επισήμανση ότι η οικονομικοκοινωνική υστέρηση της Τουρκικής Κοινότητας δεν οφειλόταν σε οποιαδήποτε φυλετική ή θρησκευτική διάκριση από μέρους της Κυπριακής Δημοκρατίας, αλλά στην πολιτική της τουρκικής ηγεσίας που εξυπηρετώντας κακώς νοούμενα συμφέροντα αυτοπαρουσιαζόταν ως «η φτωχομειονότητα, η παραμελημένη και η παραγνωρισμένη από «το Μακαριακόν καθεστώς»». ¹⁰⁹ Σύμφωνα με τον Patrick Richard η οικονομική διαφορά των δύο κοινοτήτων οφείλεται σε κοινωνικούς και πολιτισμικούς λόγους παρά σε «any policy of 'explotation' by Greek-Cypriots». ¹¹⁰ Από την άλλη υπάρχει και η

Οι Τούρκοι το 1963 κατείχαν το 13% της γεωργίας, το 6% της βιομηχανίας, το 1% των εξορύξεων μετάλλευσης (το 75% ήταν σε μη κυπριακά χέρια), το 3% των εισαγωγών και το 0.2% των εξαγωγών. Βλ. Diamond Jenness, *The economics of Cyprus : A Survey to 1914*, McGill University Press, Montreal, 1962, pp. 59, 62.

Σε σχέση με την κυπριακή οικονομία και τις εθνικές ομάδες :

Παραγωγή	ΕΛΛΗΝΕΣ	ΤΟΥΡΚΟΙ
Ακαθάριστη αξία αγροτικών προϊόντων 1963	87,4	12,6
Ακαθάριστη αξία μεταποιητικής παραγωγής 1962	91,8	6,1
Ακαθάριστη αξία εξορύξεων	24,1	1,2
Εμπόριο :Ακαθάριστη αξία εισαγωγών 1963	85,4	2,8
Εμπόριο :Ακαθάριστη αξία εξαγωγών 1963	71,3	0,2

Βλ. Patrick Richard, *ibid*, p. 14.

	ΕΛΛΗΝΕΣ	ΤΟΥΡΚΟΙ
ΙΔΙΟΚΤΗΤΕΣ ΓΗΣ	79,3	20,7
ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ	87,4	12,6
ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ ΕΣΠΕΡΙΔΟΕΙΔΩΝ	90	10
ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ	86	14
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ	93,8	6,2
ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ	96,1	3,9
ΕΞΑΓΩΓΕΣ	99,5	0,5
ΦΟΡΟΣ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ ΠΡΟΣΟΔΩΝ	94,1	5,9
ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ ΗΛΕΚΤΡΙΚΟΥ ΡΕΥΜΑΤΟΣ	93,9	6,1
ΙΑΤΡΟΙ	86,1	13,9
ΟΔΟΝΤΟΓΙΑΤΡΟΙ	81,3	18,7
ΦΑΡΜΑΚΟΠΟΙΟΙ	91,6	8,4

Βλ. Ζήνων Σταυρινίδης, *ibid*, p. 83.

Nadav Morag, *ibid*, pp. 608-610.

Niyazi Kızılyürek, *Kıbrıs Sorununda iç ve dış etkenler*, a.g.e., s. 63, 66, 67, 68.

¹⁰⁹ Γιώργος Καρούζης, *ό. π.*, σελ. 17.

¹¹⁰ Patrick Richard, *ibid*, p.15.

Γιώργος Καρούζης, *ό. π.*, σελ. 58.

παραδοχή ότι η «μυωπική και εγκληματική» πολιτική, επίσημη και ανεπίσημη, της Ελληνικής Κοινότητας, οδήγησε στην ακόμη μεγαλύτερη διεύρυνση των ανισοτήτων.¹¹¹

[...] Η διαφορά ανάμεσα στους Έλληνες και τους Τούρκους στην Κύπρο είναι σε μεγάλο βαθμό οικονομικό-κοινωνική, με τους Τούρκους συμπιεσμένους ιστορικά σε ένα χαμηλότερο βιοτικό επίπεδο. Αυτή είναι μια πολύ κακή βάση για τη συνεννόηση των δύο λαών και η αστική ηγεσία της Κύπρου δεν κατάλαβε ποτέ το θέμα και δεν καταπατήθηκε ποτέ με αυτό έστω κι' αν ο ίδιος ο Μακάριος, μιλώντας προς τον γράφοντα κατά καιρούς, έδειξε ότι κατανοεί τη σπουδαιότητα του προβλήματος. Το ότι οι Τουρκοκύπριοι εισφέρουν υπό κανονικές συνθήκες στην άμεση φορολογία ένα ποσοστό πολύ περιορισμένο και που εκτιμάται από πέντε έως οκτώ τοις εκατό του συνόλου, δεν είναι ένδειξη δυνάμεως αλλ' αδυναμίας των Ελλήνων, αφού δημιουργεί μια μόνιμη αιτία για αμφισβητήσεις ανάμεσα στις δύο εθνότητες.¹¹²

Στην ελληνική ιστοριογραφία γίνεται αναφορά στην επιβίωση «οπισθοδρομικών θεσμών μεταξύ των Τούρκων της Κύπρου»,¹¹³ όπως και στο γεγονός ότι στο πρόσφατο παρελθόν για να κατορθώσουν να συμβαδίσουν με «τους ρυθμούς του ελληνοκυπριακού εκσυγχρονισμού», οι Τούρκοι ηγέτες κατέληξαν να βασίζονται σε μια «διακριτική υπέρ τους μεταχείριση» από τις βρετανικές αρχές και να λειτουργούν στα χρόνια της ΕΟΚΑ ως «εφεδρία των Βρετανών»,¹¹⁴ παράγοντες που υπογραμμίζουν τη «μετέωρη κατάσταση» στην οποία περιήλθαν με την αποχώρηση των Βρετανών. Από την άλλη στην τουρκική ιστοριογραφία επισημαίνεται έντονα ότι αν απολάμβαναν τα οφέλη του Ενκaf η θέση τους θα ήταν διαφορετική σήμερα, όπως και ότι τους κόστισε η πρότερη αποικιακή «μεροληψία».¹¹⁵ Χάρη στις Συνθήκες Ζυρίχης-Λονδίνου η Τουρκική Κοινότητα θα απολάμβανε θέσεις στον κρατικό μηχανισμό με σημαντικότερο κριτήριο την ποσόστωση 70:30 ή 60:40, ρήτρα που θα της απέφερε πέρα από οικονομικά οφέλη και αναβάθμιση του κοινωνικού της status.¹¹⁶ Στην

¹¹¹Λουκάς Κακουλλής ό. π., σελ. 130.

¹¹²Κώστας Χατζηαργύρης, ό. π., σελ. 141.

Μιχάλης Μιχαλίδης, a.g.e., s. 336.

¹¹³Αλέξης Κύρου, *Ελληνική εξωτερική πολιτική*, ό. π., σελ. 391.

¹¹⁴Πανίκος Παιονίδης, ό. π., σελ. 222.

¹¹⁵Το Ενκaf είναι ο πιο ισχυρός κοινωνικός θεσμός της Τουρκικής Κοινότητας. Οι διορισμοί γίνονταν από τους Άγγλους. Στις 14 Απριλίου 1956 η Τουρκική Κοινότητα ανέβαλε τη διαχείριση του.

Βλ. Niyazi Kızılyürek, *Κύπρος : Το αδιέξοδο των εθνικισμών*, ό. π., σελ. 57.

Nazım Beratlı, *Kıbrıslı Türklerin tarihi*, a.g.e., s. 50, 209.

Σώτος Κτωρής, ό. π., σσ. 53-72.

¹¹⁶Μιχάλης Ατταλίδης, ό. π., σελ. 426.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

ελληνική ιστοριογραφία η αναλογία 70:30 στη δημόσια υπηρεσία είχε παραμείνει στο 25% κατά την τριετία 1960-1963 λόγω της έλλειψης Τούρκων με επαρκή προσόντα.¹¹⁷

[..]Εκτός τούτου, η πολιτιστική καθυστέρηση της τουρκικής κοινότητας προκαλούσε πρόσθετες δυσκολίες γιατί δεν υπήρχαν αρκετά στελέχη της για να επανδρώσουν τις θέσεις που οι συμφωνίες παραχωρούσαν αυτόματα στους Τουρκοκυπρίους.¹¹⁸

Στην ελληνική ιστοριογραφία προβάλλεται επίσης το επιχείρημα πως αν εφαρμοζόταν η αναλογία 70:30 αυστηρά, οι προσοντούχοι Έλληνες υποψήφιοι θα παραγκωνίζονταν από τους λιγότερο προσοντούχους Τούρκους.¹¹⁹ Η τουρκική ιστοριογραφία, από την άλλη, αναφέρει ότι είχε προσοντούχο προσωπικό για πολλές από τις θέσεις και ότι η καθυστέρηση στην υλοποίηση της αναλογίας ήταν μια τακτική των Ελλήνων με σκοπό την «*αέναη ματαίωση αυτού του συνταγματικού τους προνομίου*».¹²⁰ Αν και παραδέχονται ότι σε ορισμένες περιπτώσεις δεν υπήρχαν έμπειρα άτομα για την πλήρωση των θέσεων που

Nazım Beratlı, *Kıbrıslı Türklerin tarihi*, a.g.e., s. 253.

Ευάγγελος Παναγιώτου, *Πικρές μνήμες : Οι μαύρες μέρες του 1974*, Πάφος, 2011, σελ. 32.

Ένας σημαντικός τόπος επαφής Ελλήνων και Τούρκων είναι οι Κεντρικές Φυλακές. Στις Κεντρικές Φυλακές τα μέλη της Τουρκικής Κοινότητας υπερτερούν, αφού απασχολούνται περίπου διακόσια άτομα με ποσοστό 45% Έλληνες και 55% Τούρκοι. Βλ. Παναγιώτης Παπαδημήτρης & Αντώνης Νεοφύτου, *ό. π.*, σελ. 320.

Περιοδικό *Κυπριακοί Καιροί*, «Η οργάνωση, τα προβλήματα και οι δραστηριότητες της αστυνομικής δυνάμεως Κύπρου», αρ. 4(103), 18 Νοεμβρίου 1960, σσ. 5-9.

¹¹⁷ Σύμφωνα με τα πρακτικά της συνάντησης στο προεδρικό στις 23 Νοεμβρίου 1962 ο Πρόεδρος της Βουλής των Αντιπροσώπων Γλαύκος Κληρίδης τόνιζε ότι η εφαρμογή της αναλογίας 70:30 προχωρά ομαλά και η σημερινή σύνθεση της Δημόσιας Υπηρεσίας είναι : Έλληνες 74,8% Τούρκοι 25,2%. Βλ. Γλαύκος Κληρίδης, *ό. π.*, σελ. 447.

Σε σχέση με τις ανώτερες θέσεις στη Δημόσια Υπηρεσία στις 26 Φεβρουαρίου 1963 ήταν στο 27% για τους Τούρκους. Βλ. Στέλλα Σουλιώτη, *Fettered Independence: Cyprus, 1878-1964*, Vol. I, *ibid*, p. 165, 159.

Diana Markides, *ό. π.*, σελ. 420.

Σπύρος Παπαγεωργίου, *ό. π.*, σελ. 244.

Χαρακτηριστικό το απόσπασμα από το Βρετανικό Κοινοβούλιο, από την ομιλία του Francis Noel-Baker μετά τη μονογράφηση των κειμένων για την ανεξαρτησία.

[..] Το ποσοστό των Τούρκων εις την Κύπρον είναι 18% και όχι 30% και μια μάλλον μικρά αναλογία από τα 18% είναι κατάλληλοι διά διοικητικήν εργασίαν και ολίγοι εξ αυτών κατάλληλοι δι' ανωτέρας διοικητικής θέσεις ως το γνωρίζει πολύ καλά ο Υφυπουργός των Αποικιών. Βλ. Παναγιώτης Παπαδημήτρης, *Ιστορική εγκυκλοπαίδεια της Κύπρου*, *ό. π.*, σελ. 311.

¹¹⁸ Ελευθέριος Ν. Τζελέπης, *ό. π.*, σελ. 141.

¹¹⁹ John Reddaway, *Burdened with Cyprus the British connection*, Weidenfeld & Nicolson, London, 1986, p. 145.

¹²⁰ «*The Turks, however, claimed that their people were often passed over, even when qualified, especially in the agricultural services*» στο Robert Henry Stephens, *ibid*, p. 175.

Λεόντιος Ιεροδιακόνου, *Το κυπριακό πρόβλημα: Πορεία προς τη χρεωκοπία*, *ό. π.*, σελ. 358.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

προορίζονται για τους ανώτερους βαθμούς,¹²¹ κατηγορούν τους Έλληνες ότι δημιουργούν στατιστικά για να δείξουν ότι ήδη το 25% των Τούρκων κατέχει θέσεις στην ανώτερη και κατώτατη ιεραρχία, αλλά το ποσοστό στις ενδιάμεσες κλίμακες κυμαινόταν μεταξύ 17% - 20.50 %.¹²²

Από την άλλη, είναι πολύ χαρακτηριστικό το αυτοβιογραφικό σχόλιο στο *Hayatında Kıbrıs : Bir Kıbrıslı Türk Diplomatın Tanıklığı* ενός Κύπριου διπλωμάτη, του Özdemir A. Özgür, όπου γίνεται κατανοητό από τον ίδιο ότι πολλές φορές κρατικές επιλογές υπαγορεύονται από συγκεκριμένους «πρακτικούς λόγους» και δεν ενέχουν πολιτικές σκοπιμότητες ή φυλετικές διακρίσεις.

[...] Αλλά ο Ηλιάδης μου ζήτησε να καταλάβω πως, όσο καλός κι αν μπορούσε να είναι ένας Τουρκοκύπριος, η θέση του Λονδίνου προοριζόταν για έναν Ελληνοκύπριο, για πρακτικούς λόγους, όπως λ.χ. το γεγονός ότι το μεγαλύτερο μέρος του εμπορίου με τον Ηνωμένο Βασίλειο το ασκούσαν Ελληνοκύπριοι και ότι η γλώσσα που κυριαρχούσε ήταν αναγκαστικά η ελληνική. Με διαβεβαίωσε πως η επόμενη θέση εμπορικού ακολούθου θα ήταν στην κυπριακή πρεσβεία της Βόννης και πως θα'κανε τα πάντα για να με βοηθήσει να πάρω αυτή τη θέση. Κατάλαβα πως τα επιχειρήματα του ήταν λογικά και δε σκέφτηκα πως υπήρχε θέμα εθνικής διάκρισης.¹²³

Ενώ κατά τη διάρκεια συζήτησης του Κυπριακού στα Ηνωμένα Έθνη ο Άγγλος διπλωματικός απεσταλμένος Selwyn Lloyd αναφέρεται στο ρόλο που θα μπορούσε να επιτελέσει η Τουρκική Κοινότητα στην πρόοδο του νησιού,¹²⁴ η μωπική πολιτική στόχευση της πολιτικής ελίτ της Τουρκικής Κοινότητας είναι η πρόοδος της Τουρκικής Κοινότητας μέσω του οικονομικού διαχωρισμού, οροθεσίας, αποκοπής.¹²⁵ Πολύ χαρακτηριστικές οι εισηγήσεις δύο

¹²¹Salih Halil Ibrahim, *Cyprus : The impact of diverse nationalism on a state*, University of Alabama Press, Tuscaloosa & AL, 1978, p. 21.

¹²²John Reddaway, *ibid*, p. 145.

¹²³Özdemir Özgür, *ό. π.*, σελ. 52.

¹²⁴Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Yıkıcı Rum Siyaseti», 27 Ekim 1963. [Καταστροφική ελληνική πολιτική]

¹²⁵Niyazi Kızılyürek, *Κύπρος: Το αδιέξοδο των εθνικισμών*, *ό. π.*, σελ. 85.

«Dolayısıyla 1960 Cumhuriyeti sermaye ve emek hareketliliğini sınırlamadığı için cılız Kıbrıs Türk burjuvazisinin ve sürdürdüğü kampanyanın ayakta kalmasına imkân yoktu».

Σύμφωνα με το Mehmet Hasgüler, ήταν ανέφικτο να ορθοποδήσει η καμπάνια που συντηρούσε η αδύναμη μπουρζουαζία των Τούρκων, επειδή δεν έγινε κατορθωτό να περιοριστεί η κινητικότητα του κεφαλαίου και του εργατικού δυναμικού.

Βλ. Mehmet Hasgüler, *Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim...*, a.g.e., s. 220.

Σύμφωνα με τον Albert Meyer, ο οικονομικός διαχωρισμός μεταξύ της Ελληνικής και της Τουρκικής Κοινότητας, επιταχύνθηκε μετά το 1957. Σύντομα όμως μεταστράφηκε αυτή η ροπή. Η τουρκική πλευρά

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

αξιοματούχων της Τουρκικής Κοινότητας. Ο Πρόεδρος της Τουρκικής Κοινοτικής Συνέλευσης αναφέρει στον εξ Ελλάδος διπλωμάτη Δημήτρη Μπίτσιο «δεν θα είμαι ικανοποιημένος παρά όταν μοιραστούν όλα στο ποσοστό που μοιράσθηκαν οι πολιτικές εξουσίες. Το εμπόριο, η βιομηχανία, όλα»,¹²⁶ ενώ ο Βουλευτής της εκλογικής περιφέρειας Πάφου του Milli Cerphe Aziz Ahmet Altay σε ερώτηση του στις 21 Σεπτεμβρίου 1960 διερωτάται «Δεν θα ήτο ορθότερον όπως οι Τούρκοι και οι Έλληνες άνεργοι εγγραφούν εις χωριστά μητρώα;» με τον Υπουργό Εργασίας Τάσσο Παπαδόπουλο να ανταπαντά «η Κύπρος αποτελεί ενιαίον κράτος».¹²⁷

Προς την κατεύθυνση αυτή θα ιδρυθεί το *Kıbrıs Türk Ticaret Odası* το 1958,¹²⁸ το Τουρκικό Υπουργείο Μονοπωλίων θα ιδρύσει στη Λευκωσία με τη σύμπραξη της Τουρκικής Κοινότητας οιοποιείο παραγωγής όπου θα περιλαμβάνει δια συγχωνεύσεως και την Εταιρεία κατασκευής οίνων της Τουρκικής Κοινότητας «*Yüksel*»,¹²⁹ και αντί της COCA COLA και της PEPSI COLA θα εμφιαλωθεί η Bel-Cola.¹³⁰ Στον τουρκικό τύπο πέρα από το γεγονός ότι επικρίνεται η στάση των μελών της Ελληνικής Κοινότητας που δεν φιλοξενούν στα καταστήματα τους τουρκικά προϊόντα,¹³¹ γίνονται εκκλήσεις να προστατευθεί η ντόπια βιομηχανία, λαμβάνοντας υπόψη ότι τα τελευταία χρόνια η παραγωγική δυνατότητα χάθηκε και εργοδοτούνται πλέον μόνο 5-10 εργάτες.¹³² Η Κυπριακή Εταιρεία Τουρκικών Τσιγάρων

κατανόησε ότι οικονομικά δεν μπορούσε να ανταπεξέλθει στον οικονομικό διαχωρισμό, ενώ η ελληνική επιχειρηματική κοινότητα επιχείρησε να αφήσει στην άκρη την αλαζονική της στάση.

Βλ. Albert Meyer, *ibid*, pp. 74-75.

Εκστρατεία από Τούρκο σε Τούρκο «Türkten Türke kampanyası», Εκστρατεία αποταμίευσης των οικονομιών σε Τουρκικές Συνεργατικές ή Τράπεζες. «Tasarıfların Türk Kooperatiflerinde ya da Bankalarında biriktirilmesi kampanyası».

Βλ. Salih Öztoprak, *a.g.e.*, s. 58-59.

¹²⁶ Δημήτρης Μπίτσιος, *ό. π.*, σελ. 130.

¹²⁷ Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 7^η Νοεμβρίου 1960, σελ. 260.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 28^η-29^η Σεπτεμβρίου 1960, σελ. 75.

Μέχρι τα τέλη Σεπτεμβρίου ενεγράφησαν 53,763 άνεργοι σε αναλογία 60,80 % και 30,20%. Κατά την ίδια περίοδο τοποθετήθηκαν σε διάφορες εργασίες 7,035 Έλληνες και 3,052 Τούρκοι.

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 7^η Νοεμβρίου 1960, σσ. 260-261.

¹²⁸ *Yurttaşlık Bilgisi II*, Türk Maarif Müdürlüğü, 1962, s. 12.

¹²⁹ Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Τουρκικών οιοποιείον θα ιδρυθή εν Λευκωσία», 18 Νοεμβρίου 1960.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Υπό εγγραφήν Τουρκική Εταιρεία Οιοπνευματωδών», 29 Δεκεμβρίου 1960.

¹³⁰ Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Οικτρών άρθρον περί Κύπρου, πλήρες ανακριβειών, εδημοσιεύθη προσφάτως εις γαλλικήν επιθεώρησιν», 13 Σεπτεμβρίου 1963.

Albert Meyer, *ibid*, p. 74.

¹³¹ Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Boşuna Laf Etmiyoruz», 28 Eylül 1960. [Εμείς δεν μιλάμε άσκοπα]

¹³² Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Yerli sanayii koruma», 27 Aralık 1960. [Προστασία εγχώριας βιομηχανίας]

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Türk Tütünleri Kıbrıs Ltd Şirketi καλεί όπως χρησιμοποιούνται μόνο τουρκικά τσιγάρα, καθότι παράγονται από τουρκικό καπνό και με τον κόπο Τούρκων εργατών.¹³³

Αν και στον τύπο καταγράφονται περιστατικά όπου οι διακοινοτικές οικονομικές συναναστροφές τιμωρούνται από ακραία στοιχεία και των δύο κοινοτήτων,¹³⁴ η Τούρκικη Συνεργατική Πιστωτική Εταιρεία Γενάγρων δανείζει τους Έλληνες κατοίκους του χωριού,¹³⁵ πολίτες αναθέτουν την υπεράσπιση τους στο δικαστήριο σε δικηγόρο της άλλης κοινότητας,¹³⁶ η τεχνική διεύθυνση του τουρκικού εργοστασίου οιοπνευμάτων *Hayat* έχει ανατεθεί εδώ και 6 χρόνια στο Χημικό Μηχανικό Σταύρο Ι. Αγγελίδη,¹³⁷ Τούρκοι ποδοσφαιριστές συμμετέχουν σε ελληνικά ποδοσφαιρικά σωματεία,¹³⁸ η Τουρκική Εταιρεία Υποδημάτων της Κύπρου *Kıbrıs Türk Kundura Şirketi* δραστηριοποιείται στις τουρκικές και ελληνικές αγορές,¹³⁹ ελληνικά πανηγύρια ακόμη και με πιο ακριβό κρασί προσελκύουν και τα μέλη της Τουρκικής Κοινότητας κτλ.¹⁴⁰

¹³³Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Muhterem Müşterilerimiz, Size hitap ediyoruz», 12 Kasım 1960. [Αξιότιμοι Πελάτες μας, απευθυνόμαστε σε σας]

¹³⁴Εφημερίδα *Ελευθερία*, «22ετής νέος εξ Αγίας Μαρίνης ανευρέθη φονευμένος δια μαχαίρας εις σήραγγα ύδατος», 16 Ιουλίου 1961.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Προσωπιδοφόροι ηπειλήσαν μαθητήν σχολείου Μ. Παιδείας», 29 Σεπτεμβρίου 1961.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 8 Σεπτεμβρίου 1960.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Προσωπιδοφόροι ηπειλήσαν Έλληνα εκ Πέτρας, εργαζόμενον εις τον τουρκικόν χωριόν Αγκολέμι», 25 Ιουλίου 1963.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 18 Αυγούστου 1963.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά» 25 Σεπτεμβρίου 1963.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «İrkçiliği kim yarattı», 15 Mayıs 1961. [Ποιος υιοθετεί την πολιτική του φυλετικού διαχωρισμού]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Gittikçe kuduruyorlar», 9 Aralık 1961. [Όσο πάει σκυλιάζουν]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bir Türk ates edildi», 28 Aralık 1961. [Πυροβολήθηκε ένας Τούρκος]

Ο Ömer Ali Muhtemel πωλούσε τσιγάρα σε ελληνικό μαχαλά.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Defterada Rumlar bir Türk'e 500 Lira zarar yaptı», 29 Haziran 1962.

[Στη Δευτέρα Έλληνες προξένησαν ζημιά της τάξης των £500 σε Τούρκο]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Rum vatandaşlarımızın yeni bir "işbirliği" örneği», 14 Temmuz 1963.

[Νέο παράδειγμα "συνεργασίας" των Ελλήνων συμπατριωτών μας]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bir Türk satıcı Rum semtinde tecavüze uğradı», 27 Temmuz 1963.

[Τούρκος πωλητής δέχθηκε επίθεση σε ελληνικό μαχαλά.] Η περίπτωση του Ramadan Hasan.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Türke mal satmak isteyen Rum döndü», 13 Ekim 1963.

[Χτυπήθηκε Έλληνας που θέλησε να πωλήσει εμπόρευμα σε Τούρκο]

¹³⁵Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Δεν αντεμετωπίσθη εισέτι η ίδρυση οργανισμού διαθέσεως γεωργικών προϊόντων», 26 Οκτωβρίου 1960.

¹³⁶Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Τα εν Λευκωσία κακουργοδικεία», 3 Φεβρουαρίου 1961.

¹³⁷Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Δήλωσις» 26 Απριλίου 1963.

¹³⁸Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 18 Αυγούστου 1963.

¹³⁹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Müjdesi», 27 Ağustos 1960. [Χαράς ευαγγέλια]

¹⁴⁰Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Olmuyor efendim ; olmuyor», 29 Ağustos 1960. [Δεν γίνεται Κύριε, δεν γίνεται]

3. Εκπαιδευτικό & Πολιτιστικό συγκείμενο

Η εκπαίδευση συνυφαίνεται με την αναλλοίωτη αφήγηση του Εαυτού,¹ αποτελεί μια «ιδεολογική πρακτική», ένα ακόμη πεδίο της «ηθικής πειθαρχίας της εθνικιστικής ιδεολογίας» «*moral discipline of nationalist ideology*».² Διατηρώντας την «ιερότητα» της συνιστά αναγκαίο κομμάτι για το εθνικό μέλλον της κάθε κοινότητας.³ Η εκπαίδευση στην Κύπρο προσαρμόζεται στις αφηγήσεις των μητέρων πατρίδων,⁴ και επιμελώς συγκροτεί και συντηρεί τις «σιωπές» των σχολικών εγχειριδίων στα πλαίσια της «*choicelessness*».⁵ Στη συλλογική συνείδηση των δύο κοινοτήτων η «εθνική αυτοσυναίσθηση» αποτελεί βασική προϋπόθεση της ιστορικής δικαίωσης και της ηθικής και πνευματικής προκοπής της κάθε κοινότητας.

[...] Για τον Κυπριακό Ελληνισμό δεν αποτελεί μονάχα υπόθεση ζωής η ανάγκη φωτισμένης και σωστής ελληνικής παιδείας· συνιστά και τη βασική προϋπόθεση της ιστορικής του δικαίωσης και της ηθικής και πνευματικής προκοπής του.⁶

Η «εθνοπρεπής αγωγή» παραγκωνίζει κάθε προσπάθεια «κοινής κρατικής στοχοθεσίας», η κυπριακή συνείδηση καθίσταται το «απευκταίο» και η εκπαιδευτική πολιτική οφείλει να αποφεύγει οποιαδήποτε ενέργεια θα συνέβαλε στη δημιουργία της.⁷

¹Niyazi Kızılyürek, *Οι Τουρκοκύπριοι, η Τουρκία και το Κυπριακό*, Εκδόσεις Παπαζήση, ό. π., σσ. 141-142.

Έννοια της «εθνικής καθαρότητας» Βλ. Λώρης Κουλλαπής, ό. π., σελ. 284.

²Rebecca Bryant, *Imagining the modern : The cultures of nationalism in Cyprus*, *ibid*, p. 158.

³Rebecca Bryant, *Imagining the modern : The cultures of nationalism in Cyprus*, *ibid*, pp. 125-126.

⁴Rebecca Bryant, «On the Condition of Postcoloniality in Cyprus», *ibid*, p. 62.

Έννοια «περιφερειακού έθνους» Βλ. Nadav Morag, *ibid*, p. 606.

⁵Rebecca Bryant, *Imagining the modern : The cultures of nationalism in Cyprus*, *ibid*, p. 171.

Λώρης Κουλλαπής, ό. π., σελ. 284.

Niyazi Kızılyürek, *Οι Τουρκοκύπριοι, η Τουρκία και το Κυπριακό*, ό. π., σσ. 141-142.

⁶Φρίξος Π. Βραχάς, *Οκτώ ελληνικά θέματα*, ό. π., σσ. 8-9.

⁷Μαίρη Ιωαννίδου Κουτσελίνη, *Η εκπαιδευτική πολιτική και το μάθημα των Αρχαίων Ελληνικών στην Κύπρο*, Έκδοση Γρηγόρη, Αθήνα, 1997 σελ. 164.

Γ. Α. Καραγιώργης, *ibid*, p. 31.

Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νέαρχου (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ', τ. Ε', Ιανουάριος 1961-Δεκέμβριος 1962, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1995, σελ. 188.*

3.1. Η εκπαίδευση μετά τη Ζυρίχη

Η ανεξαρτητοποίηση της Κύπρου από τον αποικιακό κλοιό επιφέρει αλλαγές και στο εκπαιδευτικό σύστημα.⁸ Το Σύνταγμα προνοεί χωριστές Κοινοτικές Συνελεύσεις, που μεταξύ των άλλων κοινοτικών θεμάτων, κύρια ευθύνη τους είναι η διεύθυνση της εκπαίδευσης της κοινότητας τους (Άρθρα 86-111). Σύμφωνα δε με το άρθρο 108 τόσο η Ελληνική όσο και η Τουρκική Κοινότητα δικαιούνται να λαμβάνουν από την Ελληνική και Τουρκική Κυβέρνηση επιχορηγήσεις «*δια τα εκπαιδευτικά, μορφωτικά, αθλητικά και φιλανθρωπικά ιδρύματα*» τους.⁹ Οι Κοινοτικές Συνελεύσεις έχουν την αρμοδιότητα να ασκούν νομοθετική εξουσία (άρθρο 87 παράγραφος στ΄) «*επί της επιβολής προσωπικών εισφορών και προσωπικών τελών εις τα μέλη της αντιστοίχου κοινότητας*»,¹⁰ με σκοπό να καλύψουν τις ανάγκες των ιδρυμάτων που έχουν υπό τον έλεγχο τους.¹¹

Δομικό στοιχείο της κυπριακής εκπαίδευσης αποτελεί ο κοινοτικός της χαρακτήρας σε όλες τις βαθμίδες.¹² Παραδοσιακά δικοινοτικά ιδρύματα, όπως το Διδασκαλικό Κολλέγιο, διχοτομούνται. Το Διδασκαλικό Κολλέγιο (Τμήμα Αρρένων) ιδρύθηκε το 1937 στη Μόρφου υπό αγγλική διεύθυνση. Κατά το πρώτο έτος φοίτησαν μόνο φοιτητές της Ελληνικής Κοινότητας αλλά στη συνέχεια το Κολλέγιο έγινε δικοινοτικό. Το Τμήμα Θηλέων ιδρύθηκε στη Λευκωσία το 1943 υπό ελληνική διεύθυνση, ενώ αργότερα το 1948 έγινε δικοινοτικό

⁸Ali Suha, «Turkish Education in Cyprus», in *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri ...*, a.g.e., s. 235-252. *The Cyprus dilemma : options for peace*, ibid, p. 85.

Thomas William Adams, *U.S. Army Area Handbook for Cyprus...*, ibid, pp. 135-136.

A. Καραγιώργης, *ibid*, pp. 31, 42, 43.

Kutlu Adalı, *Dağarcık I*, a.g.e., s. 140, 145.

Περιοδικό *Κυπριακοί Καιροί*, «Ένας χρόνος ελεύθερης παιδείας», αρ. 20 (119), 30 Ιουνίου 1961, σελ. 4.

Περιοδικό *Κυπριακοί Καιροί*, «Το σχολικόν έτος 1960-1961 : Απολογισμός και προοπτικά», αρ. 22 (121), 28 Ιουλίου 1961, σελ. 5.

«*Η απελευθέρωση της εθνικής μας παιδείας στάθηκε ασφαλώς το λαμπρότερο γέρας του μεγάλου Αγώνος*»

Βλ. Περιοδικό *Κυπριακή Εκπαίδευσις*, «Προβλήματα και κατευθύνσεις της Ελληνικής Παιδείας εν Κύπρω», τ. 10, Ιούνιος 1961, σελ. 240.

⁹Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας, ό. π., σελ. 42.

¹⁰Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας, ό. π., σελ. 36.

¹¹Μαίρη Ιωαννίδου Κουτσελίνη, *Η εκπαιδευτική πολιτική και το μάθημα...*, ό. π., σελ. 109.

Ali Suha, a.g.e., s. 244.

¹²Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της άρνησης της Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης να δεχθεί μικρό αριθμό μαθητών της Τουρκικής Κοινότητας που είχαν υποβάλει αίτηση για φοίτηση σε νυχτερινά τμήματα Τεχνικών Σχολών της Ελληνικής Κοινότητας. Βλ. Παύλος Μ. Παύλου, ό. π., σελ. 127.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

υπό αγγλική διοίκηση. Τον Ιανουάριο του 1958 «μετεφέρθη εις το νέον εν Λευκωσία οίκημα» «δια φοιτητάς αμφοτέρων των κοινοτήτων και φύλων».¹³

Στις 9 Ιουνίου 1958 οι Τούρκοι σπουδαστές αποχώρησαν από το Διδασκαλικό Κολλέγιο και συνέχισαν την εκπαίδευσή τους, από το Σεπτέμβριο, στο παλιό κτίριο του Terra Santa στην Πύλη Πάφου, στο *Türk Öğretmen Koleji*.¹⁴ Το Διδασκαλικό Κολλέγιο περιήλθε στην Ελληνική Κοινότητα την 1 Μαΐου 1959 και τα εγκαίνια του ως Παιδαγωγικής Ακαδημίας τελέστηκαν στις 5 Οκτωβρίου 1959. Η ίδρυση της Παιδαγωγικής Ακαδημίας Κύπρου, με την ανάληψη της ελληνικής παιδείας από το Ελληνικό Εκπαιδευτικό Συμβούλιο την 1 Μαΐου 1959, χαρακτηρίζεται ως «μια εκ των σημαντικωτέρων εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων».¹⁵ Πέρα από τη διχοτόμηση του Διδασκαλικού Κολλεγίου, λειτουργεί μια Γεωργική Σχολή στη Μόρφου για τους Έλληνες και μια στην Πέργαμο για τους Τούρκους.¹⁶ Βιβλιογραφικά υπάρχει η παραδοχή ότι οι δύο μητέρες-πατρίδες εξάγοντας το εκπαιδευτικό τους σύστημα στην Κύπρο, εξήγαγαν μαζί και τον εθνικισμό τους.¹⁷ Η εξάρτηση και η διαμόρφωση της πολιτιστικής και εκπαιδευτικής πολιτικής στην Κύπρο από την Ελλάδα και την Τουρκία συντηρεί τη διαφορά των εθνοτήτων, «προλειαίνει τη διχοτόμηση και ανατρέπει τις προσπάθειες για την επιβίωση του ενιαίου κράτους».¹⁸

¹³Περιοδικό *Επετηρίς Παιδαγωγικής Ακαδημίας Κύπρου*, «Το ιστορικόν του Διδασκαλικού Κολλεγίου», 1959-1960, σελ. 9.

Το 1935 καταργείται το *Παγκόπριον Διδασκαλείον* και το 1937 το *Διδασκαλείον Θηλέων Φανερωμένης* και η μόρφωση των διδασκάλων ανελήφθη από την αγγλική κυβέρνηση του νησιού. Στο Διδασκαλείο «εισήρχοντο σπουδασταί πάσης εθνικότητος και θρησκειώματος», η δε διδασκαλία γινόταν στα αγγλικά.

Βλ. Κωνσταντίνος Σπυριδάκης, «Εκπαιδευτικά μεταρρυθμίσεις εν Κύπρω», *Κυπριακή Εκπαίδευσις*, τ. 1, Οκτώβριος 1959, σσ. 6-7.

¹⁴Bahire Özad, «Öğretmen Koleji 1937-1974», Bozkurt İsmail, Ateşin Hüseyin & Kansu Mehmet (hazırlayan), *İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi 27-27 Kasım 1998*, cilt. IV. Halkbilim- Çeşitli Konular, Doğu Akdeniz Üniversitesi Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yayınları, Gazimağusa, 1999. s. 361. [Διδασκαλικό Κολλέγιο 1937-1974]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Κίβρις Türk Öğretmen Koleji Müdürlüğünden», 12 Eylül 1960.

Απόφοιτοι ετών 1960-1968. Βλ. Hasan Behçet, *Kıbrıs Türk Maarif Tarihi : (1571-1968)*, Lefkoşa, 1969, s. 306.

¹⁵Περιοδικό *Επετηρίς Παιδαγωγικής Ακαδημίας Κύπρου*, «Το ιστορικόν του Διδασκαλικού Κολλεγίου», 1959-1960, σελ. 7.

Η ΕΚΣΚ και η ΤΚΣΚ διαδέχθηκαν τα αντίστοιχα Μεταβατικά Εκπαιδευτικά Συμβούλια, τα οποία είχαν αναλάβει τη διαχείριση των δύο εκπαιδευτικών συστημάτων κατά τη μεταβατική περίοδο.

Βλ. Παύλος Μ. Παύλου, *ό. π.*, σελ. 212.

¹⁶Η Αγροτική Σχολή Μόρφου μετατρέπεται σε Γεωργικό Γυμνάσιο. Βλ. Κωνσταντίνος Σπυριδάκης, «Η εθνική εξέγερσις της Κύπρου και τα Ελληνικά σχολεία αυτής», *Κυπριακή Εκπαίδευσις*, τ. 4, 1960, σελ. 168.

Thomas William Adams, *U.S. Army Area Handbook for Cyprus*, *ibid*, p. 136.

¹⁷Γιάννης Παπαδάκης, *Η ηχώ της Νεκρής Ζώνης : Οδοιπορικό στη διαιρεμένη Κύπρο*, *ό. π.*, σελ. 110.

¹⁸Δημήτρης Μέλισσας, *ό. π.*, σελ. 167.

Αναφορά στην απουσία ουσιαστικού αντιλόγου από το χώρο της αριστεράς.

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΓΡΑΦΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Το Ελληνικό Γραφείο Παιδείας ασχολείται με θέματα που αφορούν τη λειτουργία των σχολείων υπό την άμεση εποπτεία της Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης. Πρόεδρος της Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης είναι ο Κωνσταντίνος Σπυριδάκης,¹⁹ ενώ Διευθυντής του Ελληνικού Γραφείου Παιδείας ο Κλεάνθης Γεωργιάδης.²⁰ Γενικοί Διευθυντές της Μέσης Εκπαίδευσης είναι οι Κώστας Πηλαβάκης, Χριστόδουλος Παπαχρυσόστομος, Θεόκλητος Α. Σοφοκλέους, ενώ Γενικός Επιθεωρητής της Στοιχειώδους Παιδείας ο Ανδρέας Κούρος.²¹ Το Ελληνικό Διοικητικό Συμβούλιο της Εκπαίδευσης ελέγχει 532 Δημοτικά, 34 Γυμνάσια, 3 Τεχνικές Σχολές και 1 Σχολή Διδασκάλων.²²

Σημαντικό ρόλο στην άσκηση της εκπαιδευτικής πολιτικής διαδραματίζει το Εκπαιδευτικό Συμβούλιο. Απαρτίζεται από 11 μέλη, από τα οποία 6 ex officio (Διευθυντής Γραφείου Παιδείας, 2 Τμηματάρχες, 2 Προϊστάμενοι και ο Διευθυντής της Παιδαγωγικής Ακαδημίας). Στο Συμβούλιο συμμετέχουν επίσης εκπρόσωποι των δύο εκπαιδευτικών οργανώσεων (ΟΕΛΜΕΚ και ΠΟΕΔ) και 3 πολίτες που ορίζονται από την Ελληνική Κοινοτική Συνέλευση Κύπρου.²³

Βλ. Παύλος Μ. Παύλου, *ό. π.*, σσ. 153, 210.

Περιοδικό *Κυπριακή Εκπαίδευσις*, «Α΄ Πανελλήνιον Συνέδριον Παιδαγωγικών Ακαδημιών 11-14 Απριλίου 1961», τ. 10, Ιούνιος 1961, σελ. 214.

¹⁹Ο Κωνσταντίνος Σπυριδάκης διατέλεσε γυμνασιάρχης του Παγκυπρίου Γυμνασίου, μέλος του Εκπαιδευτικού και Εθναρχικού Συμβουλίου και πρώτος πρόεδρος της ΟΕΛΜΕΚ. (σελ. 44)

Η ιστορία της ελληνικής εκπαίδευσης της Κύπρου κατά τα πρώτα χρόνια της Ανεξαρτησίας φέρει το στίγμα του Κωνσταντίνου Σπυριδάκη που διατέλεσε πρόεδρος του Ελληνικού Εκπαιδευτικού Συμβουλίου (1959-1960), πρόεδρος της Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης (1960-1965) και ο πρώτος Υπουργός Παιδείας (1965-1970).

Βλ. Μαίρη Ιωαννίδου Κουτσελίνη, *Η εκπαιδευτική πολιτική και το μάθημα...*, *ό. π.*, σελ. 109.

²⁰Διατέλεσε Πρώτος Εκπαιδευτικός Λειτουργός, με πλούσιο συγγραφικό έργο.

Ανδρέας Κλ. Σοφοκλέους, *Συμβολή στην ιστορία του κυπριακού τύπου 1945-1960*, τ. Στ΄, μέρος Α΄, Εκδόσεις Νικοκρέων, Λευκωσία, 2011, σσ. 22, 566.

Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Ιστορία της Κύπρου*, 6^η έκδοση, Λευκωσία, 1960.

Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Ιστορία της Κύπρου : Από την Ρωμαιοκρατίαν μέχρι της Ενετοκρατίας, διά την Γ΄ και Δ΄ τάξιν Σχολών Μέσης Παιδείας*, Α. Π. Πολίτης, Λευκωσία, 1962.

Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Ιστορία της Κύπρου : Προϊστορικοί Χρόνοι μέχρι Ρωμαϊκών Χρόνων, διά την Α΄ και Β΄ τάξιν Σχολών Μέσης Παιδείας*, Α. Π. Πολίτης, Λευκωσία, 1962.

²¹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Η εκπαίδευση στην Κύπρο», 20 Αυγούστου 1960.

²²Thomas William Adams, *U.S. Army Area Handbook for Cyprus...*, *ibid*, p. 135.

Στοιχεία παρατίθενται επίσης στα πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων.

Σχολική χρονιά 1960-1961 : Δημοτικά Σχολεία : 525 Ελληνικά και 229 Τουρκικά.

Αριθμός άλλων σχολείων : 38 Ελληνικά και 20 Τουρκικά.

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 6¹⁵ Οκτωβρίου 1961, σελ. 460.

²³Μαίρη Ιωαννίδου Κουτσελίνη, *Η εκπαιδευτική πολιτική και το μάθημα...*, *ό. π.*, σελ. 109.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Τη δεκαετία του 1960 εισάγονται νέοι θεσμοί και νόμοι. Η στοιχειώδης εκπαίδευση με το Νόμο 14 του 1962 καθίσταται υποχρεωτική για όλα τα παιδιά ηλικίας 6-12 χρονών.²⁴ Το καλοκαίρι του 1961 αποφοιτούν οι πρώτοι μαθητές των Οκταταξίων Δημοτικών Σχολείων.²⁵ Στην ύπαιθρο ιδρύονται Νυκτερινά Επιμορφωτικά Κέντρα.²⁶

Παράλληλα το Ελληνικό Γραφείο Παιδείας προβαίνει στη σύσταση καινοτόμων γραφείων. Αμέσως μετά την ανεξαρτησία εισάγεται στην Κύπρο ο θεσμός του Προγραμματισμού Αναπτύξεως με τη δημιουργία το 1961 του Γραφείου Προγραμματισμού.²⁷ Πέρα από το Γραφείο Προγραμματισμού διερευνώνται και δράσεις σύσφιξης των σχέσεων με τον εθνικό κορμό. Στα πλαίσια αυτού του στόχου αναφέρεται και η επιστολή του Διευθυντή της Παιδαγωγικής Ακαδημίας Φρίξου Βραχά όπου τονίζεται η ανάγκη σύστασης Ειδικής Υπηρεσίας Πνευματικών Σχέσεων.²⁸

Αν και η βασική επιδίωξη είναι η προσπάθεια «ολικής μετακένωσης της ελληνικής παιδείας στο νεοσύστατο κράτος», που μετουσιώνεται σε μια πολιτική ταύτισης με το εθνικό κέντρο,²⁹ αμέσως μετά την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας, με στόχο την ταχύτερη οικονομική ανάπτυξη, τίθεται το δίλλημα κατά πόσο η Ελληνική Κοινότητα πρέπει να συνεχίσει να εφαρμόζει πλήρως τα ελληνικά εκπαιδευτικά προγράμματα ή να εισαγάγει καινούριες μορφές

²⁴Ετήσια έκθεσις 1966-1967 (Με Αναφοράν και Στατιστικά Στοιχεία των ετών 1962-1966), Υπουργείον Παιδείας, σελ. 14.

Περιοδικό *Δελτίον Ομίλου Παιδαγωγικών Ερευνών Κύπρου*, «Η υποχρεωτική εκπαίδευσις εν Κύπρω και αλλαχού», τ. 4, Δεκέμβριος 1963, σελ. 35.

²⁵Μαίρη Ιωαννίδου Κουτσελίνη, *Η εκπαιδευτική πολιτική και το μάθημα...*, ό. π., σελ. 110.

Περιοδικό *Κυπριακοί Καιροί*, «Εξαιρέτα τα αποτελέσματα των οκταταξίων σχολείων», αρ. 21(120), 14 Ιουλίου 1961, σελ. 3.

²⁶Περιοδικό *Κυπριακοί Καιροί*, «Ένας χρόνος ελεύθερης παιδείας», αρ.20(119), 30 Ιουνίου 1961, σελ. 56.

²⁷Μαίρη Ιωαννίδου Κουτσελίνη, *Η εκπαιδευτική πολιτική και το μάθημα...*, ό. π., σελ. 108.

²⁸Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 28 Αυγούστου 1960.

²⁹Παναγιώτης Κ. Περσιάνης, *Η εκπαίδευση της Κύπρου μπροστά στην πρόκληση της Ευρώπης*, Τυπογραφία Στέλιου Λειβαδιώτη, Λευκωσία, 1996, σελ. 12.

Σήφης Μπουζάκης, «Η εκπαίδευση στην Ελλάδα και στην Κύπρο ανάμεσα στον εθνοκεντρισμό και τον ευρωπαϊσμό, μια ιστορικοσυγκριτική προσέγγιση», *Η κυπριακή εκπαίδευση από το 1960 μέχρι ...*, ό. π., σελ. 72. [...]*η σκέψις μας εστρέφη προς την πνευματικήν και πολιτιστικήν κατεύθυνσιν και την ανάπτυξιν στενωτάτων δεσμών μετά της Ελλάδος ως προς μόνην ορθήν πολιτικήν, η οποία, ενώ αφ' ενός θα αποτελεί αντίδοτο της γενομένης εκ των αρχικών σκοπών μας υποχωρήσεως, θα εχρησίμευε ταυτοχρόνως και ως το μέσον εθνικής ανατάσεως και εθνικής συγκροτήσεως μας.*

Βλ. Περιοδικό *Κυπριακοί Καιροί*, «Για τις πνευματικές μας σχέσεις με την Ελλάδα», αρ.13 (112), 24 Μαρτίου 1961, σελ. 5.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

εκπαίδευσης.³⁰ Πιο συγκεκριμένα σ' αυτή τη δεκαετία καταγράφεται η αντιπαράθεση μεταξύ της τεχνοκρατικής παιδείας και των κλασικών γυμνασίων,³¹ έτσι όπως αποτυπώνεται μέσα από την σύγκρουση του Κλεάνθη Γεωργιάδη, Διευθυντή του Ελληνικού Γραφείου Παιδείας με τον Τάσσο Παπαδόπουλο, Υπουργό Εργασίας σε σχέση με την κατεύθυνση της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Ενώ μέχρι τη σχολική χρονιά 1961-1962 λειτουργούν δύο μόνο Τεχνικές Σχολές, τη σχολική χρονιά 1962-1963 ιδρύονται Τεχνικές και Επαγγελματικές Σχολές στον Ξερό και στη Λάρνακα και το 1963-1964 στην Πόλη Χρυσοχούς και την Αμμόχωστο.³²

Τέλος η βιβλιογραφική έρευνα σε σχέση με το ελληνικό εκπαιδευτικό συγκείμενο της εν λόγω περιόδου κατέδειξε τη σημασία της γλωσσικής διδασκαλίας. Πολύ πιο εύκολα παρατηρούνται αποκλίσεις στο περιεχόμενο του Αναλυτικού Προγράμματος σε άλλα θέματα παρά σε θέματα γλωσσικά,³³ καθότι ο «*fetishization of language*» αποτελεί κομμάτι της εθνικιστικής διεργασίας και η εθνική αγωγή είναι έργο της γλωσσικής διδασκαλίας.³⁴

KIBRIS TÜRK MAARİF DAİRESİ

Η αναδιοργάνωση της παιδείας της Τουρκικής Κοινότητας υλοποιείται με ραγδαίες αλλαγές πάνω σε νέα βάση. Πλέον η Τουρκική Κοινοτική Συνέλευση είναι απόλυτα ελεύθερη να ορίζει τα αναλυτικά προγράμματα των σχολείων της.³⁵ Η αναδιοργάνωση της τουρκικής παιδείας αποτυπώνεται στο 5ετές πρόγραμμα *Kıbrıs Türk Maarifinin inkişafına dair beş*

³⁰ Παναγιώτης Κ. Περσιάνης, «Σύντομη ιστορική θεώρηση της ελληνικής κυπριακής εκπαίδευσης κατά τη διάρκεια της πενήκονταετίας 1960-2010», *Η κυπριακή εκπαίδευση από το 1960 μέχρι το 2010: Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου*, Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, Λευκωσία, 2012, σελ. 22.

³¹ Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Το θέμα προσαρμογής της παιδείας της νήσου προς την τεχνοκρατική εποχή δεν είναι και τόσο απλό», 5 Αυγούστου 1962.

³² *Ετήσια έκθεσις 1966-1967...* ό. π., σελ. 33.

Περιοδικό *Μόρφωσις*, «Εκπαιδευτική προσαρμογή», Οκτώβριος 1963, σελ. 29.

Στ. Ν. Συρίμης, Προϊστάμενος της Τεχνικής Εκπαίδευσης Βλ. Περιοδικό *Μόρφωσις*, «Μαθήματα Εποπτείας», Οκτώβριος 1963, σελ. 29.

³³ Μαίρη Ιωαννίδου Κουτσελίνη, *Η εκπαιδευτική πολιτική και το μάθημα...*, ό. π., σελ. 11.

Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νεάρχου (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', τ. Δ'*, Απρίλιος 1959- Δεκέμβριος 1960, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1993, σελ. 455.

³⁴ Rebecca Bryant, *Imagining the modern : The cultures of nationalism in Cyprus*, *ibid*, p. 140.

Χριστίνα Κουλούρη, *Ιστορία και γεωγραφία στα ελληνικά σχολεία (1834-1914): Γνωστικό αντικείμενο και ιδεολογικές προεκτάσεις*, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Αθήνα, 1988, σελ. 87.

³⁵ Ali Suha, *a.g.e.*, s. 244.

[...] Το αίτημα για αυτονόμηση της τουρκοκυπριακής εκπαίδευσης από τη βρετανική κηδεμονία υπήρξε διαχρονική διεκδίκηση της πολιτικής ηγεσίας των Τουρκοκυπρίων από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Άλλωστε το συγκεκριμένο αίτημα, μαζί με την εκχώρηση της διαχείρισης του *Enkaf* και την επανασύσταση του Γραφείου του Μουφτή, είχαν ιεραρχηθεί ως τα κορυφαία πολιτικά αιτήματα της τουρκοκυπριακής κοινότητας.

Βλ. Σώτος Κτωρής, ό. π., σελ. 296.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

yıllık plan 1962-1967, που έχει ως στόχο την ανάπτυξη της παιδείας της Τουρκικής Κοινότητας.³⁶ Πρόεδρος της Τουρκικής Κοινοτικής Συνέλευσης είναι ο Rauf Raif Denktaş, Αντιπρόεδρος ο Necdet Ünel, Πρόεδρος της Επιτροπής Παιδείας στην Τουρκική Κοινοτική Συνέλευση ο Δρ. Ali Fikret, και Διευθυντής του Τουρκικού Γραφείου Παιδείας *Kıbrıs Türk Maarif Dairesi* και Πρόεδρος του *Türk Maarif Encümeni* ο Hüsnü Feridun.³⁷ Το Διοικητικό Συμβούλιο της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης της Τουρκικής Κοινότητας *Tali Okullar İdare Heyeti* την περίοδο 1961-1963 αποτελείται από τα ακόλουθα μέλη : Nazım Ali İleri, Tahsin Salih Gözmen, Ali Vasıf, Hatice Necati και Hüseyin İrfan.³⁸

Ο Παύλος Μ. Παύλου εξετάζοντας την οργανική σχέση μεταξύ των Κοινοτικών Συνελεύσεων και των αντίστοιχων Γραφείων Παιδείας, επισημαίνει μια αντίθεση. Αν και το Γραφείο Ελληνικής Παιδείας υπάγεται στην Ελληνική Κοινοτική Συνέλευση, η σχέση είναι εξωτερική.³⁹ Από την άλλη, το Τουρκικό Γραφείο Παιδείας *Kıbrıs Türk Maarif Dairesi* είναι οργανικό τμήμα της Τουρκικής Κοινοτικής Συνέλευσης. Η Τουρκική Κοινοτική Συνέλευση ελέγχει και διευθύνει την εκπαίδευση μέσα από το Διευθυντή της Εκπαίδευσης. Μαζί του ο Βοηθός Διευθυντής, ο Επικεφαλής της Πρωτοβάθμιας, Δευτεροβάθμιας και Ειδικής

³⁶Hasan Behçet, *a.g.e.*, s. 273, 276.

Στον τύπο μεταξύ άλλων γίνονται αναφορές στην υλικοτεχνική υποδομή των σχολείων και στις προσπάθειες επιδιόρθωσης ή αναβάθμισης των σχολικών εγκαταστάσεων.

Επιδιόρθωση του σπιτιού του δασκάλου του χωριού Dilekkaya Αγία στα νοτιοανατολικά της Λευκωσίας, του σχολείου στο χωριό Yoğurtçular (Γαλαταριά) στην Πάφο, του σχολικού κτηρίου στο χωριό Αρεδιού Aratya της επαρχίας Λευκωσίας, αναφορά στις τεχνικές δυσκολίες στο *Γυμνάσιο Gazi (Gazi Ortaokulu)*. Αναφορά στο νέο μοντέρνο κτήριο που θα στεγάζεται το Λύκειο Αρρένων Λευκωσίας Lefkoşa Türk Erkek lisesi.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Tali okullarımız dün yeni ders yılına başladı», 28 Eylül 1960.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Teklifname davet olunur», 2 Eylül 1960, 16 Eylül 1960.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Gazi Ortaokulu Müdürlüğünden», 24 Eylül 1960.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 6^η Οκτωβρίου 1961, σελ. 461.

³⁷*Yurttaşlık Bilgisi VI*, Türk Maarif Müdürlüğü, 1962, s. 9.

Η Τουρκική Κοινοτική Συνέλευση *Türk Cemaat Meclisi* περιλαμβάνει τα ακόλουθα τμήματα που ασχολούνται αντίστοιχα με την παιδεία, τα οικονομικά, τη διαχείριση των θρησκευτικών υποθέσεων και του Evkaf, το συνεργατισμό, τα κοινωνικά και τα δημοτικά ζητήματα : *Maarif Dairesi, Maliye Dairesi, Vakıflar ve Din İşleri Dairesi, Kooperatif İşleri Dairesi, Sosyal İşler ve Belediye İşleri Dairesi*.

Kıbrıs Türk Maarif Dairesi 1959-1960 Βλ. Hasan Behçet, *a.g.e.*, s. 109, 265-266.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Tali okullarımız dün yeni ders yılına başladı», 28 Eylül 1960. [Τα σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ξεκίνησαν χθες τη νέα σχολική χρονιά.]

³⁸Hasan Behçet, *a.g.e.*, s. 143.

³⁹Παύλος Μ. Παύλου, *ό. π.*, σσ. 373-374.

Περιοδικό *Κυπριακοί Καιροί*, «Η Ελληνική Κοινοτική Συνέλευσις και το έργο της κατά την πρώτην περίοδον 1960-1961 », αρ. 23(122), 11 Αυγούστου 1961, σσ. 4-6.

Ο Πάνος Αδαμίδης είναι ο Διευθυντής των Γραφείων της Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης. Γραφεία της Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης : Επιτροπής Επιλογής και Διοίκησης, Παιδείας, Οικονομικών, Ανακουφίσεως Παθόντων, Συνεργατισμού, Δήμων και Ευημερίας, Κανονισμών, Θρησκείας.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Εκπαίδευσης.⁴⁰ Το Τουρκικό Διοικητικό Συμβούλιο της Εκπαίδευσης ελέγχει την περίοδο 1961-1962 10 Νηπιαγωγεία, 227 Δημοτικά, 14 Γυμνάσια, 5 Λύκεια, 3 Τεχνικές Σχολές, μια Σχολή Διδασκάλων και 43 Νυχτερινά Σχολεία.⁴¹ Η Δημοτική Εκπαίδευση στην Τουρκική Κοινότητα είναι δωρεάν,⁴² ενώ η Γυμνασιακή Εκπαίδευση ανεξαρτήτως οικογενειακού βαλαντίου, απαιτεί την καταβολή ετήσιων διδάκτρων της τάξης των 6 λιρών.⁴³

Σημαίνοντα πρόσωπα του *Kıbrıs Türk Maarif Dairesi* καταπιάνονται με ποικίλες εκφάνσεις της πολιτιστικής κληρονομιάς της Τουρκικής Κοινότητας. Ο επιθεωρητής εικαστικών μαθημάτων Cevdet Çağdaş ίδρυσε το πρώτο τουρκικό μουσείο στην Κύπρο.⁴⁴ Ο Ali Süha, που διετέλεσε επιθεωρητής *öğretim müfettişliği* και Προϊστάμενος των Τουρκικών Γυμνασίων *Türk Ortaokulları Yönetici*, συμμετέχει ως αντιπρόεδρος μαζί με το Vergi H. Bedevi στο *Kıbrıs Türk Tarih Kurumu*.⁴⁵

Τα τουρκικά σχολεία δέχονται οικονομική ενίσχυση από την Άγκυρα,⁴⁶ όπως και εκπαιδευτικούς, κυρίως διευθυντές για περίοδο τριών χρόνων.⁴⁷ Η κάθοδος εκπαιδευτικών (Hüseyin Metin, Mümtaz Cönger, İbrahim Zeki Burdurlu) από τη μητρόπολη για την αντιμετώπιση των εκπαιδευτικών αναγκών πέρα από το γεγονός ότι κατοχυρώνεται συνταγματικά (άρθρο 108 παράγραφος 2), προσλαμβάνει διαστάσεις εθνικού χρέους «görev».⁴⁸

⁴⁰ Ali Suha, *a.g.e.*, s. 244.

⁴¹ Thomas William Adams, *U.S. Army Area Handbook for...*, *ibid*, p. 135.

Παύλος Μ. Παύλου, *ό. π.*, σσ. 380-381.

⁴² Ονομαστικός κατάλογος δημοτικών σχολείων Τουρκικής Κοινότητας ανά περιοχή

Βλ. Hasan Behçet, *a.g.e.*, s. 278-281.

⁴³ Ali Suha, *a.g.e.*, s. 245.

⁴⁴ Gülgün Serdar, *1571'den 1964'e Kıbrıs Türk Edebiyatında, gazavetname, destan, efsane, kahramanlık şiiri*, Ulus, Lefkoşa, 1986, s. 204.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «"Cyprus under the Turks" eserinin yazarı Kıbrısta», 21 Mayıs 1963. [Στην Κύπρο ο συγγραφέας του έργου " Η Κύπρος κάτω από τους Τούρκους"]

⁴⁵ Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kıbrıs Türk Tarih Kurumu dün kuruldu», 3 Temmuz 1961.

⁴⁶ Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Η τουρκική κυβέρνηση έδωσε χθες εις τους Τουρκοκυπρίους βοήθειαν 102,685 λιρών», 12 Μαΐου 1962.

⁴⁷ Thomas William Adams, *U.S. Army Area Handbook for...*, *ibid*, p. 135.

⁴⁸ Παύλος Παρασκευάς (επιμ.), *Δελτίο Βιβλιογραφικής Εταιρείας Κύπρου*, τ. Γ', Βιβλιογραφική Εταιρεία Κύπρου, Έκδοση αρ.10, Λευκωσία, 1991, σσ. 189, 193.

Ποίημα *Kıbrıs ayı vatan / Κύπρος ίδια πατρίδα* του İbrahim Zeki Burdurlu
Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 29 Ekim 1963.

ΚΡΑΤΙΚΑ ΚΑΙ ΜΗ ΔΙΚΟΙΝΟΤΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ

Ενώ η Πολιτότητα συνδέεται άρρηκτα με τα «φυσιολογικά» και «αρτιμελή» παιδιά, στην περίπτωση των μη «φυσιολογικών παιδιών», εκεί δηλαδή όπου δεν διακυβεύεται η έννοια της Πολιτότητας, αφού έχει επισκιαστεί από την αναπηρία, και εκεί όπου τα σχολεία δεν αποτελούν πεδίο σύγκρουσης λόγων, αλλά πεδίο κοινωνικής συνύπαρξης, αφού η «κατάσταση» των παιδιών αποκλείει εξ αρχής την ύπαρξη πολιτικού λόγου, Ελληνόπουλα και Τουρκόπουλα μπορούν να συνυπάρχουν σ' ένα κοινό εκπαιδευτικό σύστημα.⁴⁹ Οι περιπτώσεις που Ελληνόπουλα και Τουρκόπουλα φοιτούν μαζί το διάστημα 1960-1963 είναι λίγες. Μέχρι το Δεκέμβριο του 1963 λειτουργούν δικοινοτικά σχολεία για τα κωφά και τυφλά παιδιά,⁵⁰ όπως και η Αναμορφωτική Σχολή. Η Αναμορφωτική Σχολή Λαπήθου *Lapta Islah Okul* αποτελείται από 24 Τούρκους και 46 Έλληνες, ενώ το εκπαιδευτικό προσωπικό από 22 Έλληνες και 3 Τούρκους. Τα δικοινοτικά σχολεία εν ολίγοις είναι σχολεία με «προβληματικά» παιδιά σε μια εκπαίδευση «περιθωριοποιημένη, σκοτεινή, στιγματισμένη, αποτυχημένη», την ειδική εκπαίδευση.⁵¹

Τα Κοινά Σχολεία, όπως η *Αναμορφωτική Σχολή Λαπήθου*,⁵² η *Σχολή Τυφλών*,⁵³ η *Σχολή Κωφάλαων*,⁵⁴ υπάγονται «εις το Κοινόν Εκπαιδευτικό Γραφείο». Από την άλλη, δεν είναι

⁴⁹Μέχρι το 1955 Τούρκοι πήγαιναν σε ελληνικά δημοτικά και γυμνάσια, και Έλληνες πήγαιναν σε τουρκικά σχολεία π.χ. στα χωριά Δάλι, Ποταμιά, Λουρουτζίνα, Περιστερώνα. Αναφορά στην περίπτωση του Γ. Α. Φασσουλιώτη (1894-1944) που δίδαξε για δύο χρόνια σε τουρκικό λύκειο της Λεμεσού.

Βλ. An Ahmet, *Kıbrıs Türk kültürü üzerine yazılar*, a.g.e., s. 32-33.

Όπως αναφέρει ο Πλούτης Σέρβας την περίοδο της ύστερης Αγγλοκρατίας στις επαρχιακές πόλεις τουρκικά σχολεία μέσης εκπαίδευσης δεν υπήρχαν και οι Τούρκοι δε δίσταζαν να στέλνουν τα παιδιά τους σ' ελληνικά γυμνάσια, όπως στην περίπτωση της Σχολής Σιακαλλή. Παράλληλα αναφέρει ότι σε τουρκικό λύκειο, ο κ. Κυδωνόπουλος, παλιός Μικρασιάτης πρόσφυγας, δίδασκε ελληνική φιλολογία και ιστορία.

Βλ. Πλούτης Σέρβας, *ό. π.*, σελ. 25.

⁵⁰Μετά από ερώτηση του Βουλευτή της εκλογικής περιφέρειας Λεμεσού του Πατριωτικού Μετώπου Αιμίλιου Φράγκου σε σχέση τη Σχολή Κωφάλαων, η ολομέλεια της βουλής την 1^η Σεπτεμβρίου 1961 τυγχάνει της ακόλουθης ενημέρωσης. Η Σχολή διαθέτει 70 θέσεις (55 Έλληνες και 15 Τούρκοι). Υπάρχουν ακόμη 60 παιδιά τα οποία αναμένουν εισδοχή. Η Σχολή ιδρύθηκε πριν από 7 χρόνια και δεν υπάρχουν ακόμη απόφοιτοι.

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 1^η Σεπτεμβρίου 1961, σελ. 396.

Γ. Α. Καραγιώργης, *ibid*, p. 44.

⁵¹Ελένη Φτιάκα (επιμ.), *Περάστε για έναν καφέ :Σχέσεις οικογένειας και σχολείου στην κόψη της διαφορετικότητας*, Ταξιδευτής, Αθήνα, 2008, σελ. 12.

⁵²24 Τούρκους και 46 Έλληνες μαθητές. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, ««işkence okulu»», 8 Ekim 1960.

Το σχολείο έχει 78 παιδιά από την Ελληνική και Τουρκική Κοινότητα. Βλ. *Annual Report of the Ministry of Labour and Social Insurance for the year 1963*, Republic of Cyprus, Nicosia, 1964, p. 19.

⁵³Το σχολείο έχει 25 παιδιά από την Ελληνική Κοινότητα και 7 από την Τουρκική Κοινότητα. Βλ. *Annual Report of the Ministry of Labour and Social Insurance for the year 1963*, Republic of Cyprus, Nicosia, 1964, p. 18.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

λίγες οι περιπτώσεις όπου ο τουρκικός τύπος υποστηρίζει ότι αυτά τα σχολεία τελούν «υπό πλήρη ελληνική κυριαρχία».⁵⁵ Για να τονιστεί η ανάγκη να διχοτομηθεί η Αναμορφωτική Σχολή χαρακτηρίζεται ως «σχολείο βασανιστηρίων» «*ışkence okulu*».⁵⁶

Από την άλλη δικαιοδικά σχολεία λειτουργούν κάτω από ένα υγιές πλαίσιο, όπως η Αγγλική Σχολή,⁵⁷ η Αμερικανική Ακαδημία,⁵⁸ και το Κοινοτικού Σχολείου Φράνκλιν Χάουζ.⁵⁹ Ο Ahmet C. Gazioğlu στην εφημερίδα *Halkın Sesi* παραθέτει απόσπασμα από το βιβλίο του Antony Nutting «*I saw for myself*» όπου ο Βρετανός διπλωμάτης Antony Nutting καλεί να υιοθετηθεί το πνεύμα που διαπνέει την Αγγλική Σχολή.⁶⁰ Τέλος μια από τις ελάχιστες διαφημίσεις κοινοτικών σχολείων εντοπίζεται στην εφημερίδα *Ελευθερία* όπου κοινοποιείται ανακοίνωση του Κοινοτικού Σχολείου Φράνκλιν Χάουζ στην Αμμόχωστο :

[...]Υπό την αιγίδα του ΜΙΚΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ δέχεται μαθητάς και μαθητριάς αμφοτέρων των κοινοτήτων από 4 ως 12 ετών δια το σχολικόν έτος 1960-1960 δια γενικήν εκπαίδευσιν.⁶¹

⁵⁴Το σχολείο έχει 64 παιδιά από την Ελληνική Κοινότητα και 18 από την Τουρκική Κοινότητα. Βλ. *Annual Report of the Ministry of Labour and Social Insurance for the year 1963*, Republic of Cyprus, Nicosia, 1964, p. 18.

⁵⁵Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Η Nacak επιμένει να διορισθεί Τούρκος ως πρέσβης εν Ουάσιγκτον ή ως αντιπρόσωπος εις την Ο.Η.Ε.», 10 Σεπτεμβρίου 1960.

⁵⁶Εφημερίδα *Halkın Sesi*, ««*İşkence okulu*»», 8 Ekim 1960.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Συκοφαντικά δημοσιεύματα των τουρκικών εφημερίδων», 4 Ιουλίου 1961.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Unutulan bir konu», 5 Eylül 1960. [Ένα θέμα που ξεχάστηκε]

⁵⁷Ο ιδρυτής της Αγγλικής Σχολής (1900) είναι ο Canon Frank Darvall Newham. Το 1936 η Σχολή περνά κάτω από τον έλεγχο των Βρετανών αποικιοκρατών. Η βασική γλώσσα διδασκαλίας είναι τα Αγγλικά. Αν και ο χαρακτήρας της Σχολής είναι χριστιανικός, είναι κατοχυρωμένη η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης του κάθε μαθητή. Μετά την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας ο έλεγχος της Σχολής περνά στην κυπριακή κυβέρνηση. Βλ. Yiltan Taşci, *İngiliz Okulu'nda öğrenim görmüş Kıbrıslı Türk değerler : biyografi-röportaj*, Deniz Plaza Yayınları, İstanbul, 2010.

Την περίοδο του αγώνα της ΕΟΚΑ στην Αγγλική Σχολή σημειώνονται αποχωρήσεις Ελλήνων μαθητών, ενώ σε ανακοινώσεις η Αγγλική Σχολή αποκαλείται «καμουφλαρισμένο κέντρο του αποικισμού».

Βλ. Εφημερίδα *Κυπριακή Εκπαίδευσις*, «Από την δράσιν των Ελληνοπαίδων των κυβερνητικών σχολείων», τ. 4, 1960, σελ. 170.

Από τη σχολική χρονιά 1962-1963 λειτουργεί ως μικτή σχολή ανεξαρτήτως φύλου και εθνικότητας.

Βλ. Hasan Behçet, *a.g.e.*, s. 157.

⁵⁸Hasan Behçet, *a.g.e.*, s.158.

⁵⁹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Χορηγία εις μη κυβερνητικά διακοινοτικά σχολεία», 30 Σεπτεμβρίου 1961.

⁶⁰An Ahmet, *Kıbrıs Türk toplumunun geri kalmışlığı (1862-1962)*, *a.g.e.*, s. 238.

⁶¹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «ΤΟ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟΝ ΣΧΟΛΕΙΟΝ ΦΡΑΝΚΛΙΝ ΧΑΟΥΖ ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΣ», 9 Σεπτεμβρίου 1960.

3.2. Όταν η εκπαίδευση συμπλέκεται με τα πολιτικά δρώμενα

Το σχολείο αποτελεί όργανο επεξεργασίας διανοουμένων διαφόρων βαθμών, συμβάλλει με τον ιστορικό και παιδαγωγικό-κανονιστικό του λόγο στη δημιουργία και στη διάδοση «μιας κατασκευασμένης συναίνεσης σχετικά με διάφορα κρίσιμα θέματα της πολιτικής ζωής», και αποσκοπεί στην υπαγόρευση συγκεκριμένων κριτηρίων συμπεριφοράς σε όσους έχουν μερίδιο στην «εθνική συνείδηση». ⁶² Στα πλαίσια αυτά οι εκπαιδευτικοί λειτουργούν ως οργανικοί διανοούμενοι. ⁶³

⁶² Antonio Gramsci, *Οι διανοούμενοι*, Στοχαστής, Αθήνα, 2005, σσ. 53, 57, 58, 59, 60.

Ο Antonio Gramsci τονίζει ότι «Όλοι οι άνθρωποι είναι διανοούμενοι, μα δεν έχουν όλοι τους λειτουργία διανοούμενου μέσα στην κοινωνία». Σύμφωνα με τον Antonio Gramsci, κάθε κοινωνική ομάδα δημιουργεί μαζί της οργανικά ένα ή περισσότερα στρώματα διανοουμένων που τις προσδίδουν ομοιογένεια και συνείδηση της αποστολής της, όχι μόνο στο οικονομικό πεδίο αλλά και στο κοινωνικό και στο πολιτικό. Ο Antonio Gramsci αναφέρεται σε οργανικούς και παραδοσιακούς διανοούμενους. Ο παραδοσιακός τύπος διανοούμενου εκπροσωπείται απ' το λόγιο, το φιλόσοφο και τον καλλιτέχνη. Ο τρόπος ύπαρξης του νέου διανοούμενου βασίζεται στη δραστήρια ανάμειξη του στην «πραχτική ζωή, σα δημιουργός, οργανωτής και "μόνιμα πειστικός" προπαγανδιστής».

Η συσχέτιση των διανοουμένων με τους φορείς της πολιτικής εξουσίας, ο οργανωτικός και συνδετικός τους ρόλος, η ηγετική, οργανωτική και κατά συνέπεια η εκπαιδευτική λειτουργία τους, οργανώνοντας και ενημερώνοντας τη συλλογική συνείδηση της «resistive group», τους καθιστά «υπαλλήλους» της κυρίαρχης κοινωνικής ομάδας. Βλ. Renate Holub, *Antonio Gramsci: Beyond Marxism and Postmodernism*, Routledge, London, 1992, pp. 23, 165.

Μάκης Τρικούκης, *Πολιτική και φιλοσοφία στο Γκράμσι*, Εξάντας, Αθήνα, 1985, σελ. 106.

Franco Lombardi, *Οι παιδαγωγικές αντιλήψεις του Αντόνιο Γκράμσι*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 1986, σελ. 57.

Jenni Simon, «Locating Gender and Resistance Through a Feminist Application of Gramsci's "Organic Intellectual": An Analysis of Time Magazine's 2002 "Person(s) of the Year"», *Southern Communication Journal*, Vol. 78, No. 1, January–March 2013, p. 59.

Antonio Gramsci, *Οι διανοούμενοι*, ό. π., σελ. 62.

Γεώργιος Μαμάκης, «Εθνικισμός, πολιτική και διπλωματία : Το παράδειγμα της εκπαιδευτικής περιφέρειας Μεραμβέλλου της Κρήτης», *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, τ. 125, Ιούλιος-Αύγουστος 2002, σελ. 109.

⁶³ Οι διανοούμενοι στο κυπριακό συγκείμενο :

Στην Κύπρο οι "διανοούμενοι εκπαιδευτές" εμπόδισαν τον Κύπριο, που για αιώνες ζούσε σ' αυτό το νησί, να ταυτιστεί με τον τόπο του. Βλ. Niyazi Kızılyürek, *Κύπρος : Το αδιέξοδο των εθνικισμών*, ό. π., σελ. 36.

Niyazi Kızılyürek, *Raşalar ve rapazlar : Kıbrıs ve hegemonya*, a.g.e., s. 32.

Οι ιερωμένοι ως διανοούμενοι :

[...] Μιά φορά τον ρώτησα γιατί αυτός σα θρησκευτικός ηγέτης της Ελληνορθόδοξου εκκλησίας αναμειγνύοταν στα πολιτικά. Μου εξήγησε ότι από αμνημονεύτων χρόνων οι ιερωμένοι στην Κύπρο ήσαν οι διανοούμενοι της χώρας και ότι ο κόσμος προσέβλεπε σ' αυτούς σα τους εθνικούς ηγέτες. Αυτό βέβαια είναι αληθινό και συνέβηκε και σ' άλλες χώρες, αλλά η αποκέντρωση της παιδείας θα πρέπει να έχει παραγωγή κι άλλους ηγέτες πολύ πιο κατάλληλους εξ' επαγγέλματος για την τέχνη της πολιτικής. Μου είπε ότι δε νόμιζε ότι υπήρχε οποιοσδήποτε άλλος στην Κύπρο για να επωμισθή τις ευθύνες του ηγέτη των Ελληνοκυπρίων και ότι γι' αυτό το λόγο που εξελέγη από το λαό, όχι μόνο σαν πνευματικός ηγέτης αλλά και σαν Εθνάρχης.

Βλ. Philip S. Le Geyt, *Ο Μακάριος στην εξορία*, Λευκωσία, 1961, σελ. 72.

Ο θεσμός της Εκκλησίας της Κύπρου, οι εκκλησιαστικοί ηγέτες ως διανοούμενοι είναι εφοδιασμένοι με ιδιαίτερα γνωρίσματα, δεν είναι δύναμη γήινη. Βλ. Κωνσταντίνος Σπυριδάκης, *Οκτώ άρθρα*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1959, σελ. 20.

Εκπαιδευτικοί πολλές φορές παρουσιάζονται «ανεπίκαιροι» σε σχέση με τις πολιτικές συνθήκες που επικρατούν και τα νέα πολιτικά δεδομένα. Μεταξύ άλλων ο φιλόλογος Ι. Κατσούρης συνέγραψε και δίδαξε το μονόπρακτο

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Η εμπλοκή των εκπαιδευτικών στα πολιτικά δρώμενα και τους πολιτικούς αγώνες δεν είναι ασύμβατη με τη συλλογική συνείδηση των Κυπρίων. Χαρακτηριστικό το περιστατικό που περιγράφει ο Νέαρχος Κληρίδης στο βιβλίο του *Η αρχαία πολιτεία της Ταμασσού*, όπου αναφέρεται στον πρώτο δάσκαλο του σχολείου των Περάτων Ιωάννη Τζουβανάκη που το 1861 ανήρτησε πάνω στη στέγη του σχολείου πανί που ανέγραφε «ΠΑΤΡΙΣ –ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ» και ο Τούρκος Μουρίδης (Τούρκος επιθεωρητής επαρχίας) τον ανάγκασε να την κατεβάσει.⁶⁴ Στο πρόσφατο παρελθόν εκπαιδευτικοί και μαθητές συμμετείχαν στους πολιτικούς αγώνες των κοινοτήτων τους,⁶⁵ όπως για παράδειγμα η περίπτωση του Τούρκου εκπαιδευτικού Selcuk Osman, που ήταν πίσω από τη δημιουργία της τουρκικής οργάνωσης *Volkan*,⁶⁶ ή του αγωνιστή της ΕΟΚΑ-εκπαιδευτικού Φώτη Πίττα.⁶⁷

δράμα *Μαρία η Συγκλητική* με φόντο την τουρκική κατάληψη του 1571, ενώ σε άρθρο της Καίτης Καραμάνου, καθηγήτριας στο Α΄ Γυμνάσιο Θηλέων Λεμεσού, αναφέρεται το παράπονο του Κανάρη «*Ο Κανάρης είχε ένα παράπονο ! ότι δεν μπόρεσε ποτέ, μ' όλη την πολεμική του δράση, να πιάσει να σκοτώσει ένα Τούρκο με τα χέρια του*».

Βλ. Περιοδικό *Επετηρίς σχολικού έτους 1961-1962*, «Πρόγραμμα Εορτασμού επί τη Εθνική Επετειώ της 25^{ης} Μαρτίου», Παγκύπριον Γυμνάσιον Θηλέων Παλουριωτίσσης, Λευκωσία, 1963, σελ. 24.

Βλ. Περιοδικό *Πάντα Εμπρός*, «86 χρόνια από τότε που πέθανε ο Κωνσταντίνος Κανάρης», αρ. 8, Σεπτέμβριος 1963, σελ. 295.

⁶⁴Νέαρχος Κληρίδης, *Η αρχαία πολιτεία της Ταμασσού στα προ και μετά Χριστόν χρόνια*, Εκδόσεις Ζαβαλλή, Λευκωσία, 1963, σσ.13-14.

⁶⁵Περιοδικό *Επετηρίς σχολικού έτους 1955-56*, «Καθηγηταί του Παγκυπρίου Γυμνασίου καταδικασθέντες εις φυλάκισιν ή αποσταλέντες εις κρατητήρια», Παγκύπριον Γυμνάσιον, Λευκωσία, 1961, σελ. 18.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «*Toplumda öğretmenin rolü*», 5 Aralık 1960. [Ο ρόλος του εκπαιδευτικού στην κοινότητα]

Περιοδικό *Επετηρίς σχολικού έτους 1955-56*, «Κατάλογος πεσόντων και καταδικασθέντων μαθητών και μαθητριών του Παγκυπρίου Γυμνασίου κατά τον υπέρ ελευθερίας Αγώνα», Παγκύπριον Γυμνάσιον, Λευκωσία, 1961, σσ. 18-19.

Κωνσταντίνος Σπυριδάκης, «Η εθνική εξέγερσις της Κύπρου και τα Ελληνικά σχολεία αυτής», *Κυπριακή Εκπαίδευσις*, τ. 4, 1960, σσ. 165-169.

Αναφορά στη δράση των μαθητών στο ποίημα *Γρηγόρης Αυξεντίου και Κυριάκος Μάτσης (Πρώτο Σχέδιο)* «*όταν τα κοριτσάκια του Γυμνασίου ...*».

Βλ. Κώστας Μόντης, *Ποίηση του Κώστα Μόντη*, Λευκωσία, 1962, σελ. 42.

Ποίημα *Στον μαθητή Χρυσάνθο Μυλωνά*. Βλ. Σοφοκλής Λαζάρου, *ό. π.*, σελ. 19.

[...] *Στις 10 Δεκεμβρίου τραυματίστηκε ένας Τούρκος αστυνομικός σε επιχείρηση εναντίον του Παγκύπριου Γυμνασίου, που οι εξεγερμένοι γυμνασιόπαιδες είχαν μετατρέψει σε φρούριο. Κυκλοφόρησε η φήμη ότι αυτός ο αστυνομικός είχε σκοτωθεί, και σχηματίστηκε μια ομάδα από Τούρκους διαδηλωτές για να επιτεθεί κατά της ελληνικής συνοικίας, όπου προέβη σε διάφορες αδικοπραγίες, λεηλατώντας καταστήματα και βάζοντας φωτιά σε αυτοκίνητα*. Βλ. Francois Crouzet, *ό. π.*, σελ. 987.

Franz Georg Maier, *ibid*, p. 156.

Αναφορά στα γεγονότα της 27^{ης} Ιανουαρίου και στην αποχή των Τούρκων μαθητών από τα μαθήματα.

[...] *Öğrenciler derslerini boykot ederek sokaklara döktüdü*.

Βλ. Niyazi Kızılyürek, *Şiddet mevsiminin saklı tarihi*, a.g.e., s. 19.

⁶⁶Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 498.

Μεγάλο ποσοστό των Τούρκων δασκάλων ήταν μέλη της TMT. Βλ. Παύλος Μ. Παύλου, *ό. π.*, σελ. 142.

⁶⁷[...] *Η μνήμη σας αιώνια, αιώνιον μεγαλείον*

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Στη σύσκεψη των Κύπριων Αντιπροσώπων που κλήθηκαν στο Λονδίνο από τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο Γ' την 16^η Φεβρουαρίου 1959 για να συζητήσουν τις Συμφωνίες της Ζυρίχης, προτού αυτές υπογραφούν από την Ελληνική Κοινότητα, μεταξύ αυτών που συμμετείχαν ήταν ο Κωνσταντίνος Σπυριδάκης Γυμνασιάρχης Λευκωσίας, ο Κυριάκος Χατζηιωάννου Γυμνασιάρχης Αμμοχώστου, ο Κλεάνθης Γεωργιάδης Γυμνασιάρχης Κυρηνείας και ο Παύλος Παυλίδης Γυμνασιάρχης Πάφου.⁶⁸

Η εμπλοκή εκπαιδευτικών στην προεκλογική εκστρατεία για την ανάδειξη του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας, όπως και η έκδοση ψηφισμάτων υπέρ πολιτικών προσώπων θα είναι μια συνήθης τακτική στις επόμενες δεκαετίες, έτσι όπως αποτυπώνεται μέσα από την αυτοβιογραφική, εξομολογητική αναφορά του εκπαιδευτικού του Παγκυπρίου Γυμνασίου Γαβριήλ Μηνά.⁶⁹

Εκπαιδευτικοί και μαθητές εμπλέκονται και στις πολιτικές εξελίξεις της βραχύβιας Κυπριακής Δημοκρατίας.⁷⁰ Δεν απουσιάζουν δε και τα περιστατικά όπου εκπαιδευτικοί εκδιώκονται,

Σαμάρα, Ηλία, Κάριε, συνάδελφε μας Πίττα. Βλ. Αλέξης Καπλάνης, *Φλογισμένοι ύμνοι των αθανάτων νεκρών της «Ε.Ο.Κ.Α.» : ποιήματα*, τ. Β', Κύπρος, 1959, σελ. 33.

Γεννήθηκε στο Φρέναρος την 28^η Φεβρουαρίου 1935. Το Σεπτέμβριο του 1947 ενεγράφη στο Ελληνικό Γυμνάσιο Αμμοχώστου. (σελ.182) Το Σεπτέμβριο του 1953 εισήχθη στο υπό βρετανική διεύθυνση Διδασκαλικό Κολλέγιο Μόρφου από το οποίο αποφοίτησε τον Ιούνιο του 1955. Το Σεπτέμβριο του 1955 διορίστηκε διδάσκαλος στο Δημοτικό Σχολείο Άχνας. (σελ. 183) Το Νοέμβριο του 1955 έκανε επίθεση κατά του αστυνομικού σταθμού Άχνας, ως αρχηγός της ομάδας της ΕΟΚΑ στην Άχνα. Υπό τη διπλή του αυτή ιδιότητα του εκπαιδευτικού και του τοπικού υπεύθυνου της ΕΟΚΑ εργάζεται μέχρι την 19^η Οκτωβρίου 1956 όπου αναγκάστηκε να εγκαταλείψει τη διδασκαλική του έδρα. Ως καταζητούμενος ανέλαβε τη διεύθυνση του ενός εκ των τριών υποτομέων της Επαρχίας Αμμοχώστου. Την 10^η Ιανουαρίου 1957 συνελήφθη, την 31^η Ιανουαρίου 1957 μεταφέρθηκε στα Κρατητήρια Κοκκινότριμιθιάς και αργότερα στα Κρατητήρια Πύλας. Την 13^η Μαρτίου 1958 δραπέτευσε. Στις 2 Σεπτεμβρίου 1958 μετά από μάχη με τις βρετανικές δυνάμεις σκοτώθηκε στον Αχυρώνα του Λιοπετρίου. (σελ. 184)

Βλ. Μιχάλης Ι. Μαραθεύτης, «Φώτης Πίττας, ο ήρωας διδάσκαλος», *Κυπριακή Εκπαίδευσις*, τ. 4, 1960.

⁶⁸Γαβριήλ Μηνάς, *Η εθνική αυτοματαίωση του ελληνισμού στην Κύπρο : Ιστορική επισκόπηση 1959-1974*, τ. Α', Αρμός, Αθήνα, 2007, σσ. 61-62. Ο Γαβριήλ Μηνάς υπήρξε μέλος του Κεντρικού Διοικητικού Συμβουλίου της ΟΕΛΜΕΚ.

⁶⁹[...]Ήταν παρόντες στη συνεδρία οι καθηγητές και όλων των παραρτημάτων του Παγκυπρίου Γυμνασίου, γύρω στους 120. Θέμα της συνεδρίας, όπως ανακοινώθηκε στην αρχή της, ήταν η έκδοση ψηφίσματος με το οποίο θα εκφραζόταν η υποστήριξη του Καθηγητικού Συλλόγου του Παγκυπρίου Γυμνασίου προς την υποψηφιότητα της Αυτού Μακαριότητας του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου,

[...]Θεωρώ εντελώς απαράδεκτη την εμπλοκή του Καθηγητικού Συλλόγου στον προεκλογικό αγώνα.[...] Τόλμησα να διαφωνήσω, ένας μαζί με άλλους δύο, τον Γεώργιο Χατζηνικολάου και τον Ανδρέα Χριστοφίδη, ανάμεσα στους 120.

Βλ. Γαβριήλ Μηνάς, *ό. π.*, σσ. 140-141.

Αλέξης Χρ. Αλέκου, *ό. π.*, σελ. 193.

⁷⁰[...] Η απουσία πανεπιστημίου, μετέτρεπε τους μαθητές γυμνασίων στην κύρια δεξαμενή άντλησης στελεχών για όσους ήθελαν να αξιοποιήσουν τη νεολαία. Βλ. Παύλος Μ. Παύλου, *ό. π.*, σελ. 130.

Τον Απρίλιο του 1961 η ΠΟΕΔ υποχρεώθηκε να εκδώσει ανακοίνωση για τον ανταγωνισμό πολιτικών οργανώσεων που στόχευαν στη διείσδυση μέσα στα Δημοτικά σχολεία. Βλ. Παύλος Μ. Παύλου, *ό. π.*, σελ.161.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

δέχονται δολοφονικές απόπειρες, επειδή οι απόψεις τους συγκρούονται με αυτές της ελίτ των δύο κοινοτήτων.⁷¹ Πολύ χαρακτηριστική η απόφαση του Γραφείου Ελληνικής Παιδείας το 1962 σχετικά με το μη διορισμό του Παπαφώτη ως θεολόγου, που αντιμάχεται το Μακάριο,⁷² η απόπειρα δολοφονίας στις 26 Δεκεμβρίου 1961 του Διευθυντή του Τουρκικού Δημοτικού Σχολείου στο χωριό Κορνόκηπος Σατή Ζιγιά, που ήταν οπαδός του İhsan Ali,⁷³ αλλά και η δολοφονία του Τούρκου διδασκάλου στα Κνώδαρα.⁷⁴

Από την άλλη στο δημοσιογραφικό λόγο στηλιτεύεται η επιζήμια στάση των εκπαιδευτικών της άλλης κοινότητας. Ο τουρκικός τύπος καταγγέλλει ότι Έλληνες εκπαιδευτικοί μεταφέρουν όπλα και ότι μαθαίνουν τους μαθητές να είναι κατά των Συμφωνιών,⁷⁵ επικρίνει επιστολή της *Οργάνωσης Ελλήνων Λειτουργών Μέσης Εκπαίδευσης Κύπρου* προς τον Κύπριο Πρέσβη στην Ελλάδα. Στην εν λόγω επιστολή ο συντάκτης αναφέρει ότι βαδίζουν πιστά προς την επίτευξη των εθνικών τους πόθων.⁷⁶ Από την άλλη η εφημερίδα *Ελευθερία* αναφέρεται σε εμπρηστικό λόγο Τούρκου εκπαιδευτικού.⁷⁷

Σύμφωνα με δημοσίευμα της εφημερίδας *Halkın Sesi* μέλη των οργανώσεων "Enerjik Milli Gençlik "Αλκιμος Εθνική Νεολαία" (υπό την επιρροή του Π. Γιωρκάτζη) και "Kıbrıs Rum Talebe Cemiyeti",οργάνωση μαθητών που πρόσκειται στην αριστερά, διένειμαν φυλλάδια πολιτικού περιεχομένου εντός και εκτός σχολείου. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Onlar ve Biz», 7 Ekim 1960. [Αυτοί και Εμείς]

Για ΑΟΝ Βλ. Αλέξης Χρ. Αλέκου, *ό. π.*, σελ. 237.

[...]Ουδέποτε διευκρινίστηκε επίσημα αν θ' ακολουθείται η προ των συμφωνιών της Ζυρίχης γραμμή, ή άλλη στηρίζουσα την σημερινήν πολιτικήν κατάστασιν. [...]Ενδεικτική πάντως της συγχύσεως η οποία επικρατεί και του κινδύνου δημιουργίας εσφαλμένων αντιλήψεως - ινα οι εκδηλώσεις μαθητών και μαθητριών-αδιάφορον ποίων σχολείων - κατά την επέτειον του Δημοψηφίσματος της 15^{ης} Ιανουαρίου 1950.

Βλ. Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Ένας χρόνος ελεύθερης παιδείας», αρ.20 (119), 30 Ιουνίου 1961, σελ. 6.

Δραστήρια συμμετοχή της εκπαιδευτικής ηγεσίας στα πολιτικά δρώμενα. Βλ. Παύλος Μ. Παύλου, *ό. π.*, σελ. 140.

⁷¹ Η "κουλτούρα της αντίστασης" (διώξεις ή απειλές εναντίον των εκπαιδευτικών) αποτελεί θεμελιώδες και διαχρονικό χαρακτηριστικό των εκπαιδευτικών συστημάτων. Βλ. Γεώργιος Μαμάκης, *ό. π.*, σελ. 109.

⁷² Λεόντιος Ιεροδιακόνου, *Τεθλασμένη πορεία*, *ό. π.*, σσ. 60-61.

⁷³ Γεννήθηκε στην Πάφο το 1934. Ο γιατρός İhsan Ali στις 2 Οκτωβρίου 1953, ως Πρόεδρος της Σχολικής Εφορείας του Γυμνασίου Πάφου αποδεχθείς το γυμνάσιο του να ενταχθεί στο πρόγραμμα υποστήριξης της κυβέρνησης, προκάλεσε την έντονη αντίδραση της ηγεσίας της Τουρκικής Κοινότητας. Βλ. Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 310. Ο İhsan Ali χαρακτηρίζεται ως «κομμουνιστής» Βλ. Diana Markides, *ό. π.*, σελ. 239. Ο İhsan Ali χαρακτηρίζεται ως «πολέμιος του Küçük». Βλ. Ahmet An, *Kıbrıs Türk liderliğinin oluşması : 1900-1942*, Galeri Kültür, Lefkoşa, 1997, s. 283.

Θεοφάνης Δημητρίου, *ό. π.*, σελ. 95.

⁷⁴ Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 25 Σεπτεμβρίου 1963.

⁷⁵ Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Tabanca Taşıyan Rum Öğretmenin İstinafi Reddolundu», 31 Ekim 1962. [Η έφεση του Έλληνα εκπαιδευτικού που οπλοφορούσε απορρίφθηκε]

Βλ. Παύλος Μ. Παύλου, *ό. π.*, σσ. 146-147.

⁷⁶ Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «İşte itiraf ediyorlar», 7 Kasım 1961. [Ίδού ομολογούν]

Περιοδικό *Επετηρίς Παγκυπρίου Γυμνασίου Κύκκου*, 1961-1962, 1962-1963, Λευκωσία, 1964, σελ. 28.

⁷⁷ Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Ο αντιπρόεδρος Δρ Κιουτσκούκ συκοφαντεί τους Έλληνες, ότι επιδιώκουν καταστροφήν των Τούρκων!», 16 Ιανουαρίου 1962.

3.3. Αντιθέσεις στο εκπαιδευτικό συγκείμενο

Οι αντιθέσεις που διέπουν τα δύο κοινοτικά εκπαιδευτικά συγκείμενα διαδραματίζουν ένα σημαντικό ρόλο στην ιστορική ανάπτυξη του εκπαιδευτικού συστήματος της κάθε κοινότητας. Θεσμοί, όπως η Εκκλησία της Κύπρου και το Enkaf, το περιεχόμενο της εκπαίδευσης, οι συνδικαλιστικές οργανώσεις των εκπαιδευτικών, άλλοτε επιτάχυναν και άλλοτε επιβράδυναν την εκπαιδευτική διαδικασία και την πολιτιστική ανάπτυξη της κάθε κοινότητας.⁷⁸ Αν οι θεσμοί ορίζονται ως οι κανόνες δικαίου αλλά και οι οργανισμοί που δημιουργούν δικαιώματα και υποχρεώσεις σε ομάδες ανθρώπων, τέτοιοι θεσμοί στο κυπριακό συγκείμενο είναι μεταξύ άλλων οι θρησκευτικοί θεσμοί, όπως η Εκκλησία της Κύπρου και το Enkaf, αλλά και ομάδες, όπως οι εκπαιδευτικές οργανώσεις.⁷⁹

Στα χρόνια της βρετανικής αποικιοκρατίας οι δύο ισχυροί θρησκευτικοί θεσμοί των δύο κοινοτήτων έτυχαν διαφορετικής μεταχείρισης, γεγονός που επηρέασε ποικιλοτρόπως την ανάπτυξη των δύο κοινοτήτων. Η Εκκλησία της Κύπρου ως θεσμός διαδραματίζει από την περίοδο της κυριαρχίας των Οθωμανών στο νησί, και ιδιαίτερα με την αναγνώριση του Αρχιεπισκόπου Κύπρου ως εθνάρχη (1884), «εποπτικό» ρόλο στην εκπαίδευση της Ελληνικής Κοινότητας και η ευαισθησία της σε σχέση με τα εκπαιδευτικά θέματα είναι έκτοτε διαχρονική.⁸⁰ Ενώ η Εκκλησία της Κύπρου επί Βρετανικής Αποικιοκρατίας συνεχίζει να

⁷⁸ Ahmet An, «An overview of the research on the identity of the Turkish Cypriot», Murat Bülbülcü (hazırlayan), *Edebiyat eleştirisi ve inceleme : Literary criticism and study*, Freebirds, Girne, 2009, s. 562.
Εκπαιδευτικά χαρακτηριστικά 1960 :

	ΕΛΛΗΝΕΣ	ΤΟΥΡΚΟΙ
ΑΝΑΛΦΑΒΗΤΟΙ	16,1	23,6
ΔΕΝ ΠΗΓΑΝ ΠΟΤΕ ΣΧΟΛΕΙΟ	28,8	37,1
ΔΗΜΟΤΙΚΟ : ΦΟΙΤΟΥΝ	55,1	47,9
ΓΥΜΝΑΣΙΟ-ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΣΧΟΛΕΣ : ΦΟΙΤΟΥΝ	14,2	13,7
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ : ΦΟΙΤΟΥΝ	0,59	0,61

Βλ. Stahis Panagides, *ibid*, p. 135.

Απόφοιτοι πανεπιστημίου [...] *Oysa o dönemde adada üniversite mezuru olan toplam 3274 kişiden 640'i Türk (% 19,5); 2634'ü ise Rum'du (% 80,5)*. Βλ. Sabahattin İsmail, *100 soruda Kıbrıs sorunu*, a.g.e., s. 60.

⁷⁹ Μαίρη Ιωαννίδου Κουτσελίνη, *Η εκπαιδευτική πολιτική και το μάθημα*, ό. π., σελ. 15.

⁸⁰ Ali Suha, a.g.e., s. 246.

Μαίρη Ιωαννίδου Κουτσελίνη, ό. π., σελ. 28.

Περικλής Μιχαηλίδης, ό. π., σελ. 44

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

χαίρει την αυτενέργεια της,⁸¹ ο αντίστοιχος ισλαμικός θεσμός το Evkaf, που ελέγχει την τουρκική εκπαίδευση, βρίσκεται υπό καταδυνάστευση «*tahakkümüne*».⁸² Το 1878 αλλάζει το καθεστώς του Evkaf και τη διοίκηση του εξολοκλήρου αναλαμβάνουν οι δύο Εκπρόσωποι του Evkaf (Murahhas), ένας Τούρκος και ένας Άγγλος. Έτσι, οι Άγγλοι αρχίζουν να έχουν με την «*καθεστωτική αλλαγή*» του 1878 λόγο στην εκπαίδευση της Τουρκικής Κοινότητας. Από τις πρώτες τους ενέργειες ήταν η σύσταση το 1884 του «*Moslem Board of Education*».⁸³ Η καταδυνάστευση του Evkaf αποτυπώνεται σε διάφορες βρετανικές αποφάσεις οι οποίες παρεμποδίζουν την ομαλή ανάπτυξη του ισλαμικού θεσμού.⁸⁴ Μόλις το 1955 και συγκεκριμένα από τις 22 Ιουλίου 1955 παραχωρείται η εκχώρηση διαχείρισης στην Τουρκική Κοινότητα.⁸⁵ Στις 15 Απριλίου 1956 η *Evkaf Yüksek Meclisi* αναλαμβάνει τη διοίκηση του Evkaf.⁸⁶ Στις 9 Ιουνίου 1959 η παιδεία της Τουρκικής Κοινότητας παραδίδεται σ' αυτή.⁸⁷ Ενώ η Εκκλησία της Κύπρου ανεμπόδιστα μέσω της παιδείας σφυρηλατεί το εθνικό αίσθημα της κοινότητας της, μέσω της ελεγχόμενης τουρκικής παιδείας υπονομεύεται η εθνική ταυτότητα της Τουρκικής Κοινότητας.⁸⁸ Επικαλούμενη η Τουρκική Κοινότητα τη λιγότερο διευρυμένη διδακτέα ύλη,⁸⁹ τους Βρετανούς διευθυντές στα τουρκικά λύκεια, ακόμη και τη μη χρήση σχολικών εγχειριδίων από τη μητρόπολη κάποιες σχολικές χρονιές, ισχυρίζεται ότι αν αναγνωρίζονταν στους ίδιους τα δικαιώματα που αναγνωρίστηκαν στους Έλληνες τότε η οικονομική και η κοινωνική θέση τους θα ήταν καλύτερη.⁹⁰

⁸¹ Από τις λίγες περιπτώσεις που η Εκκλησία της Κύπρου υπέστη αντιεκκλησιαστικούς νόμους ήταν την περίοδο μετά την εξέγερση του 1931. Για παράδειγμα ο αντιεκκλησιαστικός νόμος του 1935, με αποκορύφωμα το νόμο 34 σύμφωνα με τον οποίο ο υποψήφιος Αρχιεπίσκοπος έπρεπε να εγκρίνεται από τον Άγγλο Κυβερνήτη και να είναι Κύπριος. Νόμος που ήταν σε ισχύει μέχρι το 1946.

Βλ. Μαίρη Ιωαννίδου Κουτσελίνη, *ό. π.*, σελ. 23.

⁸² Hüseyin Mehmet Ateşin, *a.g.e.*, s. 161.

«*Bu kötü idare yüzünden Evkaf malları büyük zararlar uğradı*». Βλ. *Kıbrıs tarihi notları*, Türk Maarif Müdürlüğü, 1962, s. 112. [Σημεία της κυπριακής ιστορίας]

⁸³ Ali Suha, *a.g.e.*, s. 241.

⁸⁴ Mustafa Haşim Altan, *Belgelerle Kıbrıs Türk vakıflar tarihi : 1571-1974*, Kıbrıs Vakıflar İdaresi, 1986, s. 1184.

[Η ιστορία των τουρκικών βακουφικών γαιών στην Κύπρο με έγγραφα]

Από το 1928 το Evkaf καθίσταται κρατικό τμήμα «*Hükümet daire*».

⁸⁵ Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 470.

⁸⁶ *Kıbrıs tarihi notları...*, *a.g.e.*, s. 112.

⁸⁷ Hasan Behçet, *a.g.e.*, s. 175.

⁸⁸ Kutlu Adalı, *Dağarcık I*, *a.g.e.*, s. 145.

⁸⁹ Ανάγνωση του Κορανίου στα αραβικά. Βλ. Agnes Smith, *Through Cyprus in 1887*, Opheltis Publications, Nicosia, 1996, p. 176.

Το 1948 για πρώτη φορά οι Βρετανοί επέτρεψαν στην Τουρκική Κοινότητα να φέρει εκπαιδευτικούς από την Τουρκία για να διδάξουν στα σχολεία τους. Βλ. Παύλος Μ. Παύλου, *ό. π.*, σελ. 876.

⁹⁰ Pierre Oberling, *a.g.e.*, s. 57-58.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Οι συνδικαλιστικές οργανώσεις ΟΕΛΜΕΚ⁹¹ και ΠΟΕΔ⁹² της Ελληνικής Κοινότητας κατά την περίοδο αυτή ασκούν πιέσεις και εξελίσσονται «σε σημαντικούς παράγοντες πολιτικής πίεσης».⁹³ Σε αντίθεση με τις οργανώσεις Ελλήνων διδασκάλων και καθηγητών που είναι οργανωμένες πάνω σε «επαγγελματική βάση» και «τελείως ανεξάρτητες από την πολιτική ηγεσία» η Ένωση Τούρκων Διδασκάλων *Türk Öğretmenler Birliği*, με πρόεδρο το Nazım Refet,⁹⁴ σύμφωνα με αναδημοσιευμένο άρθρο της εφημερίδας *Akin* στην εφημερίδα *Ελευθερία*,⁹⁵ είναι «εν διαλύσει». Σύμφωνα με τον αρθρογράφο της *Ελευθερίας*, η γενεσιουργός αιτία της παραπαίουσας αυτής οργάνωσης είναι το γεγονός ότι είναι δέσμια της πολιτικής ηγεσίας της.⁹⁶

Τέλος το γεγονός ότι η Τουρκική Κοινότητα είναι διασκορπισμένη εντός του νησιού και ο αριθμός των σχολείων και των απασχολούμενων διδασκάλων είναι κατ' αναλογία μεγαλύτερος της Ελληνικής Κοινότητας αυξάνει τις δαπάνες και δυσχεραίνει το έργο της.

Pierre Oberling, *ibid*, p. 72.

Halil Fikret Alasya, *Kıbrıs tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri*, a.g.e., s. 122, 123.

Ahmet An, *Kıbrıs Türk kültürü üzerine yazılar*, a.g.e., s. 114.

Τη σχολική χρονιά 1936-1937 τα Τουρκικά λύκεια «*Türk lisesi*» μετατρέπεται σε «*İslam lisesi*». Βλ. Hasan Behçet, a.g.e., s. 190.

Ο Kutlu Adalı σε μια περιήγηση του στην περιοχή Τηλλυρίας το 1958 αναφέρεται σε μαθητές της Τουρκικής Κοινότητας που είναι ξυπόλητοι, χωρίς ποδιά στο σχολείο, και τα μαλλιά τους σκεπάζουν τα αυτιά τους.

Βλ. Kutlu Adalı, *Dağarcık II*, a.g.e., s. 9.

⁹¹Η Οργάνωση Ελλήνων Λειτουργών Μέσης Εκπαιδευσεως Κύπρου ιδρύθηκε με πρωτοβουλία του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ' με στόχο «την προάσπιση της εθνικής παιδείας». Βλ. Μαίρη Ιωαννίδου Κουτσελίνη, *ό. π.*, σελ. 36.

Στις 29 Νοεμβρίου 1953 πραγματοποιήθηκε η ιδρυτική συνέλευση της ΟΕΛΜΕΚ.

Βλ. Παύλος Μ. Παύλου, *ό. π.*, σελ. 433.

Απεργία ΟΕΛΜΕΚ 4 Νοεμβρίου 1963- 14 Νοεμβρίου 1963. Βλ. Περιοδικό *Επετηρίς σχολικού έτους 1963-1964*, Παγκύπριον Γυμνάσιον, Λευκωσία, 1965, σελ. 13.

Περιοδικό *Μόρφωσις*, «Η Ο.Ε.Λ.Μ.Ε.Κ.», Απρίλιος 1963, σελ. 40.

⁹²Η Παγκύπρια Οργάνωση Ελλήνων Δασκάλων (ΠΟΕΔ) ιδρύθηκε στις 9 Απριλίου 1953 και εγγράφηκε για τους σκοπούς του Νόμου για τις Συντεχνίες στις 3 Ιουνίου 1953.

Κατά την περίοδο 1959-1974 η ΠΟΕΔ αριθμούσε περί τις 2.000 μέλη. Βλ. Παύλος Μ. Παύλου, *ό. π.*, σελ. 425.

⁹³Μαίρη Ιωαννίδου Κουτσελίνη, *ό. π.*, σελ. 106.

Σύσταση "Μικτής Επιτροπής ΟΕΛΜΕΚ-ΠΟΕΔ" τον Οκτώβριο του 1963. Βλ. Παύλος Μ. Παύλου, *ό. π.*, σελ. 451.

⁹⁴Süheyla Küçük, *Dr. Küçük'le bir ömür*, Lefkoşa, 2009, s. 118.

⁹⁵Η πρώτη οργάνωση εκπαιδευτικών στην Τουρκική Κοινότητα ήταν η *Öğretmenler Birliği* τη δεκαετία του 20. Η οργάνωση αυτή ήταν οργάνωση των δασκάλων. Το 1959 εντάσσονται και οι υπόλοιποι εκπαιδευτικοί των άλλων βαθμίδων και έτσι ιδρύεται το *Türk Öğretmenler Kurumu*. Το 1968 θα διασπαστεί στις δύο βαθμίδες *İlkokul Öğretmenler Birliği* και *Orta ve Tali Öğretmenler Birliği*. Βλ. Hasan Behçet, a.g.e., s. 267.

Παύλος Μ. Παύλου, *ό. π.*, σελ. 454.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Dünyâ öğretmenler toplantısında konuşan Denktaş : "Türk Varlığını şerefle korumalismiz" dedi», 5 Eylül 1961. [Ο Denktaş που μίλησε στη χθεσινή συνάντηση των εκπαιδευτικών είπε "πρέπει να προστατευτείτε με σεβασμό την Τουρκική Περιουσία"]

Ahmet An, *Kıbrıs Türk kültürü üzerine yazılar*, a.g.e., s. 114.

⁹⁶*Ελευθερία*, «Λακωνικά», 23 Ιανουαρίου 1963.

3.4. Δράσεις ως τροπισμός νομιμοποίησης των πολιτικών προσδοκιών

-... κι ετοιμάζονται για νέο εορτασμό. Στο τέμενος Μπαϊρακτάρη αυτή τη φορά, για την επέτειο της καταλήψεως της πόλεως.

- Στον Μπαϊρακτάρη ! Καταντά πρόκληση, μέσα στην καρδιά των σπιτιών μας.

- Συντηρούν τον εθνικισμό τους, Γιώργο...

-Όχι ακριβώς. Μάλλον το αντιστάθμισμα, θά 'λεγα, και το εμπόδιο που αντιδάσσουν στην ιστορική επιταγή του τόπου.

-Το αντιστάθμισμα αυτό είναι ένας κύριος συντελεστής που δε στερείται εν τούτοις περιεχομένου. Ο εθνικισμός τους αποτελεί σήμερα μια πραγματικότητα. Στην αρχή ήταν ένας μύθος, σύμφωνοι, που ανεκάλυψαν οι Άγγλοι για να πλήξουν εκ των έσω τον αγώνα μας. Κι αυτοί οι ίδιοι το χρησιμοποίησαν ως έρεισμα για να καλύψουν πίσω του την έμφυτη ροπή τους στη βία και να δώσουν διέξοδο στο απωθημένο μίσος τους εναντίον μας, πράγματα που αποτελούσαν ουσιαστικά το αληθινό κίνητρο του υποτιθέμενου αγώνα τους. Αλλά, σου επαναλαμβάνω, η κατάσταση διαφοροποιήθηκε..... Ήρθαν οι Συμφωνίες.... το Σύνταγμα.... Η βία και το έγκλημα ευεργετήθηκαν, η μειονότης γίνεται «κοινότης», αποκομίζει υπερβολικά προνομιακήν θέσιν. Και φυσικό επακόλουθο, εκ των υστέρων αποκτά ο αγώνας τους ιδεολογικό περιεχόμενο.... Γι' αυτό σου λέω, Γιώργο

σήμερα πιστεύουν Ιδίως η νέα γενεά πιστεύει με φανατισμό στην καταγωγή της και σ'ένα πεπρωμένο του τόπου απόλυτα ταυτισμένον με τες επιταγές αυτής της καταγωγής. Αντιλαμβάνεσαι την φρίκη των Συμφωνιών ! Όχι μόνον εγκαταλείψαμε ένα όραμα αιώνων αλλά θεμελιώσαμε γι'αυτούς μια πατρίδα άλλη, μέσα στη δική μας,⁹⁷

Το 1969 η Ήβη Μελεάγρου εξέδωσε το μυθιστόρημα *Ανατολική Μεσόγειος*. Μέσα από την στιχομυθία των δύο Ελλήνων με αφορμή τον εορτασμό της Τουρκικής Κοινότητας στο τέμενος Μπαϊρακτάρη για την επέτειο της κατάληψης της Λευκωσίας χαρακτηρίζεται ο εθνικισμός της άλλης κοινότητας ως «αντιστάθμισμα». Πώς λοιπόν ο «εθνικισμός τους αποτελεί σήμερα μια πραγματικότητα»; Ποιες δράσεις δρομολογούνται όλο αυτό το διάστημα για να δοθεί «περιεχόμενο» στον εθνικισμό των δύο κοινοτήτων; Πώς η μνήμη και ιδιαίτερα η ιστορική μνήμη και η ιστορική συλλογική συνείδηση συγκροτούνται μέσα από τις «δράσεις των ανθρώπων» ;

⁹⁷Ήβη Μελεάγρου, *Ανατολική Μεσόγειος*, Λευκωσία, 1969, σελ. 183.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

«*Ενδογενείς δράσεις*» : Άμεσες με την εκπαιδευτική διαδικασία και παιδεία που προάγουν την «*εθνική αλήθεια*»

Ωρολόγιο πρόγραμμα :

Η ταύτιση της μέσης γενικής εκπαίδευσης στα ελληνικά σχολεία με την ελλαδική δεν αποσκοπεί στη διατήρηση της ελληνικότητας του νησιού, αλλά αποβλέπει στη διατήρηση του διακαούς πόθου για την Ένωση.⁹⁸ Η κυπριακή ιστορία έχει μια πολύ περιθωριακή θέση στο μάθημα της ιστορίας, ουσιαστικά δεν διδάσκεται στα κρατικά σχολεία ως ξεχωριστό μάθημα και θεωρείται μέρος της ελληνικής ιστορίας.⁹⁹ Σε ωρολόγιο πρόγραμμα του σχολικού έτους 1961-1962 στον πίνακα μαθημάτων εμφανίζεται το μάθημα *Ιστορία και Αγωγή του Πολίτη* μαζί και χωριστά το μάθημα *Ιστορία της Κύπρου*,¹⁰⁰ ενώ σε ωρολόγιο πρόγραμμα του σχολικού έτους 1962-1963 το μάθημα *Ιστορία της Κύπρου* στο ωρολόγιο πρόγραμμα φέρει τον αριθμό ½ στη ΣΤ΄ τάξη του κλασσικού.¹⁰¹ Το μάθημα *Αγωγή του Πολίτη* μελετά μεταξύ άλλων τις έννοιες έθνος, πατρίδα, λαός, φυλή, ελληνική πατρίδα, ελληνικό έθνος, θρησκευτική συνείδηση, ούτως ώστε ο «*εκκολλάττομενος*» πολίτης να «*έχη επίγνωσιν των κοινωνικών και εθνικών του καθηκόντων*».¹⁰²

⁹⁸Μαίρη Ιωαννίδου Κουτσελίνη, *ό. π.*, σελ. 163.

⁹⁹Καίσαρας Μαυράτσας, *ό. π.*, σελ. 83.

Πρόγραμμα ωρών μαθημάτων τμήματος αρρένων και θηλέων του Παγκυπρίου Γυμνασίου κατά το σχολικό έτος 1959-1960. *Ιστορία της Κύπρου* 1 περίοδος στη Στ΄ τάξη κλασσικού.

Βλ. Περιοδικό *Επετηρίς σχολικού έτους 1959-1960*, Παγκύπριον Γυμνάσιον, Λευκωσία, 1961, σελ. 35.

Βλ. Περιοδικό *Επετηρίς σχολικού έτους 1960-1961*, Παγκύπριον Γυμνάσιον, Λευκωσία, 1962, σσ. 38-39.

Τη σχολική χρονιά 1959-1960 απονέμεται το βραβείο "Βραβείον διαγωνισμού Κυπριακής Πουήσεως".

Βλ. Περιοδικό *Επετηρίς σχολικού έτους 1959-1960*, Παγκύπριον Γυμνάσιον, Λευκωσία, 1961, σελ. 52.

Από τη σχολική χρονιά 1959-1960 μέχρι τη σχολική χρονιά 1962-1963 απονέμεται το βραβείο "Βραβείον Κυπριακής Ιστορίας".

[...] "Βραβείον Κυπριακής Ιστορίας" (ιδρυθέν υπό του δημοδιδασκάλου κ. Βάσου Παπαφιλίππου εις μνήμην των εθνικών αγωνιστών της Κυπριακής Επαναστάσεως του 1955 και απονεμόμενον εις τους επιδείξαντας την μεγίστην επίδοσιν εις την Ιστορίαν της Κύπρου τελιοφοίτους μαθητάς).

Τη σχολική χρονιά 1963-1964 απαντά μόνο το μάθημα *Ιστορία*, ενώ το βραβείο "Βραβείον Κυπριακής Ιστορίας" δεν απονεμήθηκε.

Βλ. Περιοδικό *Επετηρίς σχολικού έτους 1963-1964*, Παγκύπριον Γυμνάσιον, Λευκωσία, 1965, σσ. 34, 42.

Μαίρη Ιωαννίδου Κουτσελίνη, *ό. π.*, σσ. 51-52.

¹⁰⁰Περιοδικό *Επετηρίς σχολικού έτους 1961-1962*, Παγκύπριον Γυμνάσιον Θηλέων Παλουριωτίσσης, Λευκωσία, 1963, σελ. 17.

Περιοδικό *Επετηρίς σχολικού έτους 1962-1963*, «Θέματα υποβληθέντα εις τας απολυτηρίους εξετάσεις Ιστορία – Αγωγή, Ιστορία της Κύπρου», Παγκύπριον Γυμνάσιον Θηλέων Παλουριωτίσσης, Λευκωσία, 1964, σελ. 37.

¹⁰¹Περιοδικό *Επετηρίς σχολικού έτους 1962-1963*, «Ωρολόγιον Πρόγραμμα Κλασσικού Τμήματος», Παγκύπριον Γυμνάσιον Θηλέων Παλουριωτίσσης, Λευκωσία, 1964, σελ. 19.

¹⁰²Περιοδικό *Επετηρίς Παιδαγωγικής Ακαδημίας Κύπρου*, «Αγωγή του πολίτου», 1960-1961, σελ. 205.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Από την άλλη, το 1962 η διεύθυνση του Τουρκικού Γραφείου Παιδείας εκδίδει το βιβλίο *Yurttaşlık bilgisi Patriδογνωσία*. Το εγχειρίδιο αυτό έχει ως στόχο να βοηθήσει τους πολίτες να γίνουν συγκαταβατικοί «*anlayışlı bir vatandaş*».¹⁰³ Το εν λόγω μάθημα ασχολείται μεταξύ άλλων με τη διάκριση της Κύπρου *Kıbrıs* ως πατρίδας «*yurdumuz*» και της Τουρκίας *Türkiye* ως μητέρας πατρίδας «*Anavatanımız*».

Σχολικές εκδηλώσεις - Σεμινάρια- Μετεκπαίδευση- Αποστολές μαθητών :

Η οργάνωση μιας σχολικής εορτής ή γενικότερα πολιτιστικής δραστηριότητας, τα πατριωτικά μονόπρακτα,¹⁰⁴ οι σχολικοί λογοτεχνικοί διαγωνισμοί με θέμα την ΕΟΚΑ,¹⁰⁵ ο θεσμός των οργανωμένων αποστολών μαθητών για συμμετοχή σε αθλητικούς αγώνες στην Ελλάδα,¹⁰⁶ οι εκπαιδευτικές εκδρομές στην Ελλάδα,¹⁰⁷ αποτελούν ένα εναλλακτικό τρόπο μετακίνησης της ελληνικής παιδείας στο νεοσύστατο κράτος, ως απαραίτητη «*εθνική προσφορά εις τα ελληνόπουλα*».¹⁰⁸ Μεταξύ άλλων στα πλαίσια των εορτασμών της 25^{ης} Μαρτίου ανεβαίνει το μονόπρακτο δράμα *Μαρία η Συγκλητική* σε συγγραφή και διδασκαλία του φιλόλογου Ι. Κατσούρη,¹⁰⁹ ενώ στις 24 Δεκεμβρίου 1963 στο Θέατρο Royal ανεβαίνει από τα παιδιά του Ελένιου το *Το καλύτερο χριστουγεννιάτικο δώρο*.¹¹⁰ Γιορτές επενδύονται μουσικά με

¹⁰³ *Yurttaşlık Bilgisi I, Türk Maarif Müdürlüğü*, 1962, s. 1.

¹⁰⁴ Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Το πατριωτικό μονόπρακτο», Δεκέμβριος 1960, αρ. 3, σελ. 143.

[...] «*Αδούλωτο νησί*». Ένα τρίπρακτο πατριωτικό δραματάκι διά τα δημοτικά σχολεία γραμμένο από τον συγγραφέα Α. Γ. Μούσκον. Το περιεχόμενό του επάρθη από τον τελευταίον Κυπριακόν αγώνα και αφιερώνεται εις τον μαθητήν Αντώνην Παναγή που εφονεύθη υπό των Αγγλων την 19.11.1956.

Βλ. Περιοδικό *Μόρφωσις*, «Νέαι Εκδόσεις», Ιούνιος-Ιούλιος 1960, σελ. 21.

¹⁰⁵ Το πρώτο βραβείο δόθηκε στο μαθητή του σχολείου Αστική Αγίου Αντωνίου Πασχάλη Μ. Κιτρομηλίδη.

Βλ. Περιοδικό *Παιδική Χαρά*, «Ήσουν αληθινός Έλληνας», Δεκέμβριος 1962, τ. 4, σσ. 16, 21.

Το δεύτερο βραβείο δόθηκε στο μαθητή Σταύρο Λούρα της Στ' α του Ελένιου Δημοτικού Σχολείου.

Βλ. Περιοδικό *Παιδική Χαρά*, «Ένας μικρός αγωνιστής», Ιανουαρίου 1963, τ. 5, σσ. 8, 11.

¹⁰⁶ Παύλος Μ. Παύλου, *ό. π.*, σελ. 625.

¹⁰⁷ Περιοδικό *Κυπριακοί Καιροί*, «Μια εκπαιδευτική εκδρομή στην Ελλάδα», αρ. 23(122), 11 Αυγούστου 1961, σελ. 24.

¹⁰⁸ Κώστας Δ. Ιωαννίδης, *Φωνητικά γυμνάσματα και παιδαγωγικά τραγούδια διά τας παιδαγωγικάς ακαδημίας, σχολεία και ωδεία*, τ. Β', Γραφείο Παιδείας, Λευκωσία, 1963, σελ. 1.

¹⁰⁹ Περιοδικό *Επετηρίς σχολικού έτους 1961-1962*, «Πρόγραμμα Εορτασμού επί τη Εθνική Επετειώ της 25^{ης} Μαρτίου», Παγκύπριον Γυμνάσιον Θηλέων Παλουριωτίσσης, Λευκωσία, 1963, σελ. 24.

¹¹⁰ Υπόθεση : ο καταζητούμενος αγωνιστής της ΕΟΚΑ Σταμάτης δίνει την κόρη του Ειρήνη στην οικογένεια συναγωνιστή του. Βλ. Σίμος Συμεωνίδης, *Το καλύτερο χριστουγεννιάτικο δώρο*, 1963.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

τραγούδια, όπως *Στη Σημαία*,¹¹¹ *Εις τον Ιερόν Λόχον*,¹¹² *Πίνδος*,¹¹³ επιβεβαιώνοντας τη «νομιμοφροσύνη προς την Ελλάδα».¹¹⁴

Η πρακτική των θεατρικών έργων στα τουρκικά σχολεία, από την περίοδο της βρετανικής αποικιοκρατίας, όπως και η διδασκαλία των εθνικών χορών,¹¹⁵ αποτελούν ένα φαινόμενο και αναζωπυρώνουν τον εθνικό ζήλο της Τουρκικής Κοινότητας. Αυτές οι θεατρικές βραδιές, με έργα όπως *Bayraktar Türkiüsü Το δημοτικό τραγούδι του σημαιοφόρου* του Özker Yaşın, *İsimsiz Kahramanlar Ανώνυμοι ήρωες* του Mehmet Irmak,¹¹⁶ *İstiklal Aνεξαρτησία* του Reşat Nuri Güntekin, προάγουν την αξία του φρονήματος και της εθνικής ενότητας.¹¹⁷

Η εθνική ζωή του κυπριακού λαού είναι αλληλένδετη με την εθνική παιδεία,¹¹⁸ έτσι και οι διαλέξεις σε μαθητές,¹¹⁹ η επιμόρφωση και η μετεκπαίδευση εκπαιδευτικών κινείται στις ίδιες ιδεολογικές γραμμές. Το καλοκαίρι του 1960 το Ελληνικό Γραφείο Παιδείας διοργανώνει επιμορφωτικά μαθήματα με τη συμμετοχή των Ι. Ν. Θεοδωρακόπουλου (ακαδημαϊκού), Ε. Παπανούτσου (πρώην γενικού διευθυντή Υπουργείου Παιδείας Ελλάδας) και Κ. Σπετσιέρη (καθηγητή).¹²⁰ Ο Δρ. Α. Κούρος, Τμηματάρχης Στοιχειώδους Εκπαίδευσης στο Γραφείο Ελληνικής Παιδείας στις 15 Φεβρουαρίου 1961 δίνει διάλεξη με θέμα *Η Ελληνοχριστιανική*

¹¹¹Κώστας Δ. Ιωαννίδης, *ό. π.*, σελ. 205.

¹¹²Κώστας Δ. Ιωαννίδης, *ό. π.*, σελ. 254.

¹¹³Κώστας Δ. Ιωαννίδης, *ό. π.*, σελ. 256.

¹¹⁴Παναγιώτης Κ. Περσιάνης, *Η εκπαίδευση της Κύπρου μπροστά στην πρόκληση της Ευρώπης*, *ό. π.*, σελ. 35.

¹¹⁵Mümtaz Cönger, *Türk milli oyunlarından örnekler 1*, Lefkoşa, 1960, s. 56-58. [Παραδείγματα από τους Τουρκικούς εθνικούς χορούς]

¹¹⁶Mehmet Irmak, *İsimsiz Kahramanlar*, Halkın Sesi, Lefkoşa, 1959.

¹¹⁷Yaşar Ersoy, *Kıbrıs Türk tiyatrosu hareketi : Toplumsal, sosyal ve siyasal olaylarla iç içe*, Ateş, Lefkoşa, 1998, s. 50.

¹¹⁸Περιοδικό *Δελτίον Ομίλου Παιδαγωγικών Ερευνών Κύπρου*, «Επιστολαί», τ. 1, Ιούνιος 1962, σελ. 47.

¹¹⁹Μαθητικές Διαλέξεις - Διαλέξεις Φιλολογικού Ομίλου

Περιοδικό *Επετηρίς σχολικού έτους 1960-1961*, Παγκύπριον Γυμνάσιον, Λευκωσία, 1962, σσ. 48-49.

Περιοδικό *Επετηρίς σχολικού έτους 1961-1962*, Παγκύπριον Γυμνάσιον, Λευκωσία, 1963, σελ. 28.

¹²⁰Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Τα επιμορφωτικά μαθήματα του Γραφείου Ελληνικής Παιδείας», Οκτώβριος 1960, αρ. 1, σελ. 44.

Περιοδικό *Κυπριακοί Καιροί*, «Τα επιμορφωτικά μαθήματα», αρ. 22 (121), 28 Ιουλίου 1961.

Το Α΄ Πανελλήνιο Συνέδριο Παιδαγωγικών Ακαδημιών διοργανώθηκε το διάστημα 11-14 Απριλίου 1961 στην Παιδαγωγική Ακαδημία Κύπρου.

Βλ. Περιοδικό *Κυπριακή Εκπαίδευσις*, «Α΄ Πανελλήνιον Συνέδριον Παιδαγωγικών Ακαδημιών 11-14 Απριλίου 1961», τ. 10, Ιούνιος 1961, σελ. 214.

Α΄ Πανελλήνιο Συνέδριο Διδασκάλων (1962) Βλ. Περιοδικό *Επετηρίς Παιδαγωγικής Ακαδημίας Κύπρου*, «Διάφοροι προσφωνήσεις του κ. Διευθυντού της Σχολής», 1961-1962, σελ. 61.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Παράδοση, την οποία τον ίδιο χρόνο εκδίδει ο Καλλιτεχνικός Όμιλος Διδασκάλων Λεμεσού.¹²¹

Ο θεσμός της Μετεκπαίδευσης των Ελλήνων Διδασκάλων στο Πανεπιστήμιο Αθηνών αριθμεί κοντά σαράντα χρόνια ζωής. Θεμελιωμένος από το Ν. Εξαρχόπουλο το 1923 σε βάση ακαδημαϊκή, ενισχύεται έκτοτε με την πολύτιμη πείρα κορυφαίων Ελλήνων Παιδαγωγών (Καραχρίστος, Σακελλαρίου, Καλλιάφας). Την εν λόγω περίοδο διευθύνεται από τον καθηγητή Κ. Σπετσιέρη. Η μετεκπαίδευση αποτελεί «*ιστορική αναγκαιότητα*» και εντάσσεται στα πλαίσια της διεύρυνσης του πεδίου των πνευματικών σχέσεων της Ελληνικής Κοινότητας με το μητροπολιτικό κέντρο. Μετά την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας παραχωρείται μεγαλύτερος αριθμός υποτροφιών, η Ελλάδα συγκεντρώνει για πρώτη φορά επίσημα Κυπρίους μετεκπαιδευόμενους και η μετεκπαίδευση τους αποκτά ακαδημαϊκό χαρακτήρα.¹²²

Πανεπιστήμιο Κύπρου :

Η ίδρυση ενός κοινού πανεπιστημίου, που θα συνέτεινε στη διαμόρφωση της συνείδησης της ενιαίας πατρίδας «*yurt bilinci*», αποτελεί απευκταίο εγχείρημα.¹²³ Η ιδέα της σύστασης πανεπιστημίου ανάγεται στο 1935.¹²⁴ Ο Καραγιώργης στο σύγγραμμά του για το εκπαιδευτικό σύστημα της Κύπρου αναφέρει ότι οι πρώτες αναφορές για σύσταση πανεπιστημίου εντοπίζονται στην πρόταση του Baron Kinross μέσω ενός γράμματός στους *Times* στις 31 Δεκεμβρίου 1949, αλλά και σε τοποθετήσεις ομιλητών σε συνέδριο που πραγματοποιήθηκε στις 14 Νοεμβρίου 1962 στη Λευκωσία.¹²⁵

¹²¹ Ανδρέας Κούρος, *Η ελληνοχριστιανική παράδοσις*, Εκδόσεις Ζαβαλλή, Κύπρος, 1961, σελ. 3.

¹²² Περιοδικό *Κυπριακή Εκπαίδευσις*, «Η μετεκπαίδευση του Κύπριου Δασκάλου στο Πανεπιστήμιο Αθηνών», αρ. 11, Οκτώβριος 1961, σσ. 33-34.

¹²³ Mehmet Hasgüler, *Coğrafyasına teslim olan ada Kıbrıs*, a.g.e., s. 76.

Πάυλος Μ. Παύλου, *ό. π.*, σελ. 781.

Το περιοδικό *Μόρφωσις* αναφέρει μεταξύ άλλων : «*θα ήτο εθνικός και πολιτικός επιζήμιον*». Βλ. Περιοδικό *Μόρφωσις*, «Σημειώματα», Αύγουστος-Σεπτέμβριος 1961, σελ. 24.

Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νεάρχου (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ', τ. Δ'*, Απρίλιος 1959- Δεκέμβριος 1960, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1993, σελ. 455.

¹²⁴ Ο κυβερνήτης της Κύπρου ο Sir Richmond Palmer σε επιστολή του τον Απρίλιο του 1935 προς τον εκπαιδευτικό σύμβουλο του Υπουργείου Αποικιών Arthur Mayhew αναφέρει ότι η σύσταση του Πανεπιστημίου Κύπρου θα μπορούσε να συμβάλει ακόμη και στη λύση του Κυπριακού Ζητήματος. Βλ. Παναγιώτης Κ. Περσιάνης, «Η βρετανική αποικιακή εκπαιδευτική πολιτική και τα σχέδια για ίδρυση Πανεπιστημίου στην Κύπρο κατά το τέλος της δεκαετίας του 1930 (1935-1939) : Σκέψεις για τους τρόπους διαμόρφωσης της βρετανικής αποικιακής πολιτικής και τους τρόπους αντίδρασης των Ελλήνων της Κύπρου», στο Ιωάννης Θεοχαρίδης (επιμ.), *Πρακτικά του Τρίτου Διεθνούς Κυπριολογικού Συνεδρίου*, *ό. π.*, σελ. 32.

¹²⁵ Γ. Α. Καραγιώργης, *ibid*, p. 120.

Ο Πάυλος Μ. Παύλου αναφέρεται στα άρθρα των Baron Kinross και W. E. Sinnett. Βλ. Πάυλος Μ. Παύλου, *ό. π.*, σσ. 768-769, 794-795.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Η ιδέα της σύστασης πανεπιστημίου σχολιάζεται ποικιλοτρόπως. Στο Α΄ Παγκύπριο Πανσπουδαστικό Συνέδριο τονίζεται η ανάγκη να μελετηθεί με «προσοχή».

[...]Εκείνο μόνο που γενικά φαινόταν ήταν μια επιφύλαξη για το σπουδαίο αυτό θέμα. Καμιά απόφαση δεν ελήφθη αλλά το ζήτημα ανετέθη σε επιτροπή που θα συσταθή και θα μελετήσει με προσοχή το θέμα. Εκείνο που αποφασίστηκε προς το παρόν να γίνη ήταν η ίδρυση Ινστιτούτου Επιστημονικών Ερευνών.¹²⁶

Από την άλλη, περιοδικά είναι ευνοϊκά διακεείμενα απέναντι στην ανάγκη ίδρυσης τοπικού πανεπιστημίου.¹²⁷ Στο περιοδικό *Πνευματική Κύπρος* η Μαργαρίτα Δαλμάτη αναφέρει ότι «*Η Κύπρος χρειάζεται ένα Πανεπιστήμιο όπου να υπάρχει και Ινστιτούτο Ανατολικών Γλωσσών*», ενώ στο περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά* ο Τάκης Χατζηδημητρίου επισημαίνει ότι το «*επιχείρημα ότι η δημιουργία ενός Πανεπιστημίου θα εμπόδιζε τη σπουδή στην Αθήνα, και την άμεση επαφή με τον νεοελληνικό πολιτισμό είναι αποκαλυπτικό της στενόκαρδης πολιτικής μας*».¹²⁸

Ενώ ο συνεργάτης της αθηναϊκής εφημερίδας *Το Βήμα* Ευάγγελος Π. Παπανούτσος υποστηρίζει ότι «*Σήμερα που δεν έγινε η πολιτική Ένωση, δεν συμβουλεύω ν' αποκτήσουν το δικό τους Πανεπιστήμιο*»,¹²⁹ ο Necdet Nereli, Βοηθός Διευθυντής του Εμπορικού Λυκείου Haydarpaşa στην Κύπρο, τονίζει ότι δεν αποτελεί εμπόδιο το γεγονός ότι στην Κύπρο ζουν

Ο Πρόεδρος των ΗΠΑ John F. Kennedy απηύθυνε σοβαρή πρόταση να βοηθήσει το Μακάριο στην ίδρυση πανεπιστημίου στην Κύπρο. Βλ. Παύλος Μ. Παύλου, *ό. π.*, σελ. 794.

¹²⁶Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Το Πρώτο Παγκύπριο Πανσπουδαστικό Συνέδριο και οι εργασίες του», αρ. 96, 12 Αυγούστου 1960, σελ. 17.

Στο Β΄ Σπουδαστικό Συνέδριο τον Αύγουστο του 1961 συζητήθηκε η δυνατότητα ίδρυσης πανεπιστημίου. Βλ. Περιοδικό *Μόρφωσις*, «Ειδήσεις και σχόλια», Αύγουστος – Σεπτέμβριος 1961, σελ. 24.

¹²⁷Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Μερικές σκέψεις γύρω από το ζήτημα της ίδρυσης πανεπιστημίου στην Κύπρο», τ. 19, Σεπτέμβριος 1960, σελ. 11.

Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Πανεπιστήμιο στην Κύπρο», αρ. 68, 1960, σελ. 7.

[..]Επί πλέον προβάλλει το ζήτημα της ιδρύσεως Πανεπιστημίου, το οποίον να χρησιμεύση ως κέντρον ακτινοβολίας του ελληνικού πολιτισμού εις την Ανατολικήν Μεσόγειον. Η ακτινοβολία όμως του ελληνικού πολιτισμού δεν είναι ζήτημα απλώς εκπαιδευτικόν. Είναι ζήτημα γενικότερον πολιτικόν. Δια τούτο η ίδρυσις επιστημονικών κέντρων ερευνών και η ίδρυσις ή ενίσχυσις οργανισμών, οι οποίοι να προάγουν τον ελληνικόν πολιτισμόν πρέπει να είναι εκ των πρώτων μελημάτων της Κοινοτικής Βουλής.

Βλ. Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Πανεπιστήμιο στην Κύπρο», αρ. 68, 29 Ιανουαρίου 1960, σελ. 8.

¹²⁸Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Εθνικιστικό εθνικό και πανανθρώπινο ιδεώδες», τ. 16, Φλεβάρης 1962, σελ. 163.

¹²⁹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Ελλάδα και Κύπρος», 27 Αυγούστου 1960.

δύο ξεχωριστές κοινότητες,¹³⁰ και η εφημερίδα *Halkın Sesi* στηλιτεύει την κοντόφθαλμη πολιτική της Ελληνικής Κοινότητας σ' σχέση με το θέμα της ίδρυσης πανεπιστημίου.¹³¹

«Εξωγενείς δράσεις»: Έμμεσες με εκπαιδευτική διαδικασία και παιδεία

Οι δύο κοινότητες επιστρατεύουν κάθε λογής δράσεις για να νομιμοποιήσουν τα πολιτικά τους θέλω. Στην πλειονότητα τους αυτές οι δράσεις επενδύονται με ένα ιστορικό περιεχόμενο με μοναδικό σκοπό την αναίρεση της νομιμότητας του Άλλου, μέσα από μια σειρά κοινών μεθοδολογικών και άλλων πρακτικών.¹³² Η ανέγερση οικημάτων,¹³³ η συγγραφή ιστορικών δοκιμίων, η ανάδειξη και η προβολή ιστορικών χώρων και μνημείων,¹³⁴ η επιστράτευση προπαγανδιστικών μηχανισμών και οι εκδόσεις «διαφώτισης» του τουριστικού ρεύματος,¹³⁵ το στρατευμένο θέατρο, και οι οργανώσεις νεολαίας είναι ένα δείγμα των δράσεων αυτών.

¹³⁰Sabahattin İsmail, *Kıbrıs Cumhuriyetinin doğuşu...*, a.g.e., s. 85.

¹³¹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Üniverstie İdeali İçindeyiz», 17 Kasım 1962. [Ασπαζόμαστε την ιδέα του πανεπιστημίου]

Παύλος Μ. Παύλου, *ό. π.*, σελ. 797.

¹³²Niyazi Kızılyürek, *Öl Turkoκύπριοι, η Τουρκία και το Κυπριακό*, *ό. π.*, σσ. 141-142.

Σύμφωνα με τη Julie Scott η μνήμη είναι περιστασιακή και νέες ερμηνείες και έννοιες ενεργοποιούνται στο κοινωνικό συγκείμενο της επιτέλεσης, ως ιστορίες που προστίθενται για να εξωραίσουν, να αμφισβητήσουν, να εξευμενίσουν. Βλ. Julie Scott, «Mapping the past: Turkish Cypriot narratives of time and place in the Canbulat museum, northern Cyprus», *History and Anthropology*, Vol. 13, No. 3, 2002, p. 224.

Η μνήμη και η λήθη βρίσκονται σε διαλεκτική σχέση. Η μνήμη συνδέεται με τη νομιμοποίηση «of the politically desired future». Βλ. Γιάννης Παπαδάκης, «Nation, narrative and commemoration: political ritual in divided Cyprus», *ibid*, p. 254.

Ο Benedict Anderson τονίζοντας τους πολιτισμικούς δεσμούς του εθνικισμού με το θάνατο [...] ΔΕ ΘΑ ΒΡΕΙ ΚΑΝΕΙΣ πιο παραστατικά εμβλήματα της σύγχρονης κουλτούρας του εθνικισμού από τα κενοτάφια και τα μνημεία του Άγνωστου Στρατιώτη. Βλ. Benedict Anderson, *ό. π.*, σσ. 31-32.

¹³³Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Τα εγκαίνια του Οικήματος του Συνδέσμου Αγωνιστών Λεμεσού», 11 Φεβρουάριου 1962.

¹³⁴Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kıbrıs'ta Türk Eserleri», 22 Nisan 1961.

Κατά τη διάρκεια της πολιορκίας της Αμμοχώστου ο Τούρκος διοικητής *Kilis Beyi Cambulat Paşa* πέφτει στο πεδίο της μάχης. Με αφορμή την εν λόγω θυσία σε σχολικό εγχειρίδιο τονίζεται η ανάγκη ανέγερσης ιστορικών μνημείων που να υπογραμμίζουν την τουρκικότητα του νησιού.

Βλ. *Yurttaşlık Bilgisi I, Türk Maarif Müdürlüğü*, 1962, s. 35, 36.

¹³⁵[...] Παρά το γεγονός ότι η Τουρκική Κοινότης έχει αποταθή επανειλημμένως εις το Υπουργείον Εμπορίου δι' εν Τουριστικόν Γραφείον εις τον Τουρκικόν Τομέα, πληροφορούμεθα μετά λύπης ότι μέχρι σήμερον το αίτημα δεν έχει ληφθή υπόψιν. Είναι αναμφισβήτητον ότι η ίδρυσις τοιοούτων τουριστικών παραρτημάτων εις διάφορα μέρη της πόλεως μας, η οποία διαρκώς μεγαλώνει ήτο ωφέλιμος.

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 12¹⁵ Οκτωβρίου 1960, σελ. 128. Ο Υπουργός αναφέρει ότι το μέγεθος της τουριστικής κίνησης δεν ευνοεί κάτι τέτοιο.

Φορείς διαχείρισης της μνήμης

Σημαντικές δράσεις διαχείρισης της μνήμης αποτελούν οι εθνικές γιορτές, η ονοματοδοσία των δρόμων, τα μουσεία, τα μνημεία κτλ.¹³⁶ Στις 3 Ιουνίου 1961 στην εφημερίδα της Κυπριακής Δημοκρατίας δημοσιεύεται Νόμος της Τουρκικής Κοινοτικής Συνέλευσης τιτλοφορούμενος «*Ο περί επισήμων αργιών και ημερών αφιερωμένων εις μνήμην των τεθνεώτων Νόμος*». Μεταξύ των ημερομηνιών αυτών περιλαμβάνεται η 7^η Ιουνίου ως «*Ημέρα Εθνικού Αγώνος*» και η 9^η Σεπτεμβρίου ως «*Ημέρα Κατακτήσεως*».¹³⁷

Γλυπτικά συμπλέγματα, ανδριάντες ή γλυπτικές προσωπογραφίες αποτελούν επίσης δράσεις ιστορικής και πολιτικής νομιμοποίησης. Ο Nazim Beratlı στο αυτοβιογραφικό του βιβλίο *Αγαπημένη μου Λεύκα Lefke Sevgilim* αναφέρει ότι το 1962 στο κήπο του λυκείου Gazi Lisesi εγκαινιάστηκε η γλυπτική προσωπογραφία του Atatürk.¹³⁸ Μέσα από αναδημοσιευμένο άρθρο της εφημερίδας *Bozkurt* στην εφημερίδα *Ελευθερία* γίνεται γνωστή η πρόθεση της Τουρκικής Κοινότητας να κάνει έρανο για ανέγερση μνημείου προς τιμήν των πεσόντων της Τουρκικής Κοινότητας.¹³⁹ Το 1961 έρχεται στην Κύπρο ο Διευθυντής του Μουσείου Mevlana του Ικόνιου (Mevlana Müzesi Müdürü) και ο Υπεύθυνος Τουρκικών Ισλαμικών Τεχνών Mehmet Önder (Türk İslam Sanatları uzmanı), και κατόπιν εισήγησης τους, λαμβάνεται η απόφαση σύστασης μουσείου *Kıbrıs Türk Müzesi* κοντά στην Πύλη Κερύνειας στο Mevlevi Tekkesi. Το *Kıbrıs Türk Müzesi* ολοκληρώνεται στις 30 Απριλίου 1963 όπου και ανοίγει τις πύλες του.¹⁴⁰ Από την άλλη, πλούσια είναι και η δράση της Ελληνικής Κοινότητας. Στις 25 Σεπτεμβρίου 1960 ο Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας αποκαλύπτει στην τότε Πλατεία Μεταξά (σήμερα Πλατεία Ελευθερίας) την προτομή του πρώτου πολιτικού εξόριστου της Κύπρου Νικόλαου Καταλάνου.¹⁴¹ Αποκαλύπτει μνημεία πολλών αγωνιστών της ΕΟΚΑ, όπως

¹³⁶Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Leymonsun Türk Kesimi Sokaklarına Verilen İsimler», 2 Mayıs 1961. [Τα ονόματα που δόθηκαν στους δρόμους της Λεμεσού στον Τουρκικό Τομέα] [...]*Η αντιπαράθεση για την μετονομασία οδών στην Λευκωσία χρονολογείται από το 1912. Η ελληνική δημοτική πλειοψηφία είχε αποφασίσει τότε να μετονομάσει τις οδούς που είχαν «κοκώχηα τουρκικά ονόματα».*

Βλ. Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 445.

Παύλος Μ. Παύλου, *ό. π.*, σελ. 108.

¹³⁷Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Η Τουρκική Κοινोट. Συνέλευσις καθιερώνει ως αργία : την 7^η Ιουνίου, επέτειον τουρκοκυπριακού οργίου αίματος κατά των Ελλήνων», 4 Ιουνίου 1961.

¹³⁸Nazim Beratlı, *Lefke sevgilim anılar*, a.g.e., s. 110.

¹³⁹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Οι Τούρκοι θα ανεγείρουν Μνημείον», 2 Μαρτίου 1961.

¹⁴⁰Ahmet An, *Kıbrıs Türk kültürü üzerine yazılar*, a.g.e., 1999, s. 75.

¹⁴¹Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νέαρχου (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ', τ. Δ',* Απρίλιος 1959- Δεκέμβριος 1960, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1993, σελ. 221.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

στις 2 Οκτωβρίου 1960 την προτομή του Γρηγόρη Αυξεντίου,¹⁴² στις 4 Δεκεμβρίου 1960 το μνημείο των Ηλία Παπακυριακού και Αλέκου Κωνσταντίνου,¹⁴³ στις 26 Φεβρουαρίου 1961 την προτομή του Φώτη Πίττα στο Φρέναρος,¹⁴⁴ στις 2 Απριλίου 1961 την προτομή του Κυριάκου Μάτση,¹⁴⁵ στις 24 Σεπτεμβρίου 1961 την προτομή του Χαράλαμπου Μούσκου,¹⁴⁶ στις 22 Οκτωβρίου 1961 την προτομή του Παναγιώτη Τουμάζου στα Κάτω Βαρώσια,¹⁴⁷ στις 12 Νοεμβρίου 1961 το μνημείο των Πετράκη Γιάλλουρου και Παναγιώτη Κάσπη,¹⁴⁸ στις 13 Μαΐου 1962 το μνημείο πεσόντων μαθητών του Γυμνασίου Πάφου στο Κτήμα,¹⁴⁹ στις 28 Οκτωβρίου 1962 τον ανδριάντα του Μάρκου Δράκου κτλ.¹⁵⁰ Τέλος στις 31 Μαρτίου 1962 τελούνται τα εγκαίνια του Μουσείου του Απελευθερωτικού Αγώνα.¹⁵¹

Η ιστορία ως εργαλείο στον εθνικιστικό λόγο αποτελεί δομικό στοιχείο των ταυτοτήτων.¹⁵² Και οι δύο κοινότητες την περίοδο αυτή συστήνουν ιστορικές εταιρείες, προβαίνουν σε εκδοτικές προσπάθειες που μοναδικό σκοπό έχουν να καταδείξουν και να νομιμοποιήσουν τις πολιτικές επιδιώξεις τους και τον ιστοριογραφικό λόγο τους. Στις 2 Ιουλίου 1961 ιδρύεται στη Λευκωσία η Τουρκική Ιστορική Εταιρεία *Kıbrıs Türk Tarih Kurumu*.¹⁵³ Το συμβούλιο αποτελούν οι Nazım Ali İleri, Vergi H. Bedevi, Ali Süla, Kemal Durmuş, M. Naim Aytaçoğlu, H. Zihni İmamzade και Fikri Karayel.¹⁵⁴ Από τους πρώτους στόχους της *Kıbrıs Türk Tarih Kurumu* είναι η έκδοση ενός βιβλίου που θα φέρει τον τίτλο *Η Κύπρος μέσα στην*

Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Εδώ και πενήντα χρόνια», αρ. 93, 22 Ιουλίου 1960, σελ. 28.

¹⁴²Ο. π., σελ. 231.

¹⁴³Ο. π., σελ. 250.

¹⁴⁴Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νεάρχου (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'*, τ. Ε', Ιανουάριος 1961- Δεκέμβριος 1962, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1995, σελ. 35.

¹⁴⁵Ο. π., σελ. 47.

¹⁴⁶Ο. π., σελ. 143.

¹⁴⁷Ο. π., σελ. 155.

¹⁴⁸Ο. π., σελ. 176.

¹⁴⁹Ο. π., σελ. 248.

¹⁵⁰Ο. π., σελ. 430.

¹⁵¹Ο. π., σελ. 219.

Περιοδικό *Κυπριακοί Καιροί*, «Το Μουσείον του Κυπριακού Αγώνος», αρ. 12(111), 10 Μαρτίου 1961, σελ. 17.

¹⁵²Το παρελθόν ορίζεται ως «επινοημένο», και η ιστορία, ως η αντίληψη του κοινού παρελθόντος, συνδέεται με την αναζήτηση της καταγωγής και συχνά παρουσιάζεται ως το κύριο στοιχείο των εθνικών ομάδων.

Βλ. Νίκος Α. Σταματάκης, *ibid*, pp. 63, 64.

¹⁵³Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Η Κύπρος εις τον 21^{ον} Διεθνές Βυζαντινολογικόν Συνέδριον», 23 Σεπτεμβρίου 1961.

¹⁵⁴Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kıbrıs Türk Tarih Kurumu dün kuruldu», 3 Temmuz 1961. [Ιδρύθηκε χθες η Τουρκική Ιστορική Εταιρεία Κύπρου]

Εκπρόσωποι του Τουρκικού Γραφείου Παιδείας και του *Kıbrıs Türk Tarih Kurumu* συναντήθηκαν με το Sir Harry Luke που συνέγραψε έργο για την ιστορία της Κύπρου με τίτλο *Cyprus under the Turks*. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «"Cyprus under the Turks" eserinin yazarı Kıbrısta», 21 Mayıs 1963. [Στην Κύπρο ο συγγραφέας του έργου "Cyprus under the Turks"]

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

*Τουρκική Ιστορία Türk Tarihi içinde Kıbrıs.*¹⁵⁵ Ο Vergi Bedevi εκδίδει τα ιστορικά δοκίμια *Kıbrıs tarihinin hiçbir devrimde Yunan adası olmamıştır,*¹⁵⁶ *Cyprus has never been Greek Island* και *En eski devirlerden itibaren Kıbrıs-Anadolu münasebetlerine bir bakış.*¹⁵⁷ Ο Δρ S. Şükrü Pamırtan στο έργο του *Türk ve İslamda Kıbrıs adası* ασχολείται με τη σχέση του Ισλάμ με το νησί της Κύπρου.¹⁵⁸

Παρά την ίδρυση του *Kıbrıs Türk Tarih Kurumu* από τον Ιούλιο του 1961 στο περιοδικό *Κυπριακαί Σπουδαί* καταγράφεται το ακόλουθο περιστατικό. Στην Ελληνική Κοινότητα το Δεκέμβριο του 1960 η Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών καταρτίζει δύο Επιτροπές : την Επιτροπή Βυζαντινών Σπουδών (Χατζηψάλτης, Κύρρης, Χατζηγιάννου, Σοφοκλέους, Ιντιάνος) και την Επιτροπή Ιστορικών Επιστημών (Σπυριδάκης, Δίκαιος, Καραγιώργης, Κύρρης, Χατζηψάλτης). Και οι δύο Επιτροπές θέλησαν να εγγραφούν στους αντίστοιχους Διεθνούς Οργανισμούς. Ενώ η Επιτροπή Βυζαντινών Σπουδών Κύπρου «ήδη εξελέγη ομοφώνως κατά την διάρκεια του XII Βυζαντινολογικού Συνεδρίου της Αχρίδος (10-16.9.1961) ως επίσημο μέλος της Association Internationale des Etudes Byzantines διά των παρισταμένων εις το Συνέδριον Κυπρίων Βυζαντινολόγων και μελών της Ε.Β.Σ.Κ. κ.κ. Κ. Κύρρη και Κ. Χατζηψάλτη», η Επιτροπή Ιστορικών Επιστημών Κύπρου «συνήντησεν άρνησιν εκ μέρους της Comite Internatinal des Sciences Historiques». Σε απαντητική επιστολή του Γραμματέα της Comite Internatinal des Sciences Historiques προς το Γραμματέα της Επιτροπής Ιστορικών Επιστημών Κύπρου (20 Σεπτεμβρίου 1961) καλούσε όπως μετάσχει τουλάχιστο «εις Τουρκοκύπριος Ιστορικός προτού η αίτησις της υποβληθή εκ νέου». Το σχόλιο της Επιτροπής Ιστορικών Επιστημών Κύπρου στο περιοδικό *Κυπριακαί Σπουδαί* ήταν «Η Διεθνής Επιτροπή φαίνεται αγνοούσα ότι ουδείς Τουρκοκύπριος ιστορικός υφίσταται εν Κύπρω».¹⁵⁹

Στην Ελληνική Κοινότητα στο τομέα του πνευματικού πολιτισμού καθοριστική είναι η συμβολή της Εταιρείας Κυπριακών Σπουδών, του Ελληνικού Πνευματικού Ομίλου Κύπρου και του Συνδέσμου Ελλήνων Φιλολόγων Κύπρου. Η Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών αποτελεί

¹⁵⁵ Ahmet An, *Kıbrıs Türk kültürü üzerine yazılar*, a.g.e., s. 128.

¹⁵⁶ Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «400 yıllık kani», 20 Aralık 1963. [Το αίμα 400 χρόνων] Αναφέρεται στο έργο του νεαρού καθηγητή Bedevi.

¹⁵⁷ *Μια ματιά στις σχέσεις Κύπρου -Ανατολίας από την αρχαιότητα.*

¹⁵⁸ Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Tarih konuşuyor», 31 Ocak 1961. [Η ιστορία μιλά]

¹⁵⁹ Περιοδικό *Κυπριακαί Σπουδαί*, «Κυπριακή Βιβλιογραφία» τ. ΚΕ', Λευκωσία, 1961, σελ. 300.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

επιστημονικό σωματείο με προορισμό την έρευνα και τη μελέτη της Κυπρολογίας (αρχαιολογία, ιστορία, λαογραφία, λαϊκή τέχνη κτλ).¹⁶⁰ Στον τομέα των κυπρολογικών σπουδών μνημονεύεται η συμβολή του Γεώργιου Παπαχαραλάμπους ως Διευθυντή του Κέντρου Επιστημονικών Κυπρολογικών Ερευνών.¹⁶¹ Ο Στασίνο, Σύνδεσμος Ελλήνων Φιλολόγων Κύπρου, θέτει ως σκοπό τη «μελέτη του αρχαίου Κυπριακού πολιτισμού εν συναρτήσει ή συσχετισμώ προς τον καθόλου Ελληνικόν Κλασσικόν Πολιτισμόν».¹⁶² Ο κυπριακός πολιτισμός επιβάλλεται να μελετηθεί υπό το πρίσμα της ενίσχυσης «του Ελληνικού αυτού χαρακτήρος» και της αντιμετώπισης της διαστροφής της αλήθειας.

Στην Τουρκική Κοινότητα ξεχωρίζουν επίσης οι αποστολές από το μητροπολιτικό κέντρο για την ανέγερση βιβλιοθηκών. Το 1958 ο Aziz Beker, Γενικός Διευθυντής Βιβλιοθηκών του Τουρκικού Υπουργείου Παιδείας, με το βιβλιοθηκονόμο İsmet Parmaksızoğlu επισκέπτονται την Κύπρο με σκοπό να έρθουν σε επαφή με αρμόδιους. Δύο χρόνια αργότερα αποστέλλονται από την Τουρκία 3000 βιβλία για τη νεοσύστατη βιβλιοθήκη *Maarif Merkez Kültürphanesi-İare Servisi Κεντρική Βιβλιοθήκη Παιδείας-Υπηρεσία Δανεισμού*. Η τουρκική βιβλιοθήκη *Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu Halk Kültürphanesi* (Λαϊκή Βιβλιοθήκη Ομοσπονδίας Τουρκικών Οργανώσεων Κύπρου), που λειτουργούσε από το 1953, το 1961, μετά την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας, ονομάζεται Εθνική Βιβλιοθήκη *Kıbrıs Türk Milli Kültürphanesi*.¹⁶³

Από την άλλη ο Στασίνο αναφέρεται στις υποτυπώδεις βιβλιοθήκες της Ελληνικής Κοινότητας.¹⁶⁴ Πέρα από τις βιβλιοθήκες που ήδη λειτουργούν π.χ. *Βιβλιοθήκη Παγκυπρίου Γυμνασίου* (1927), *Δημόσια Βιβλιοθήκη Λευκωσίας* (1927), *Βιβλιοθήκη Φανερωμένης* (1933),

¹⁶⁰Περιοδικό *Κυπριακά Σπουδαί*, «Λογοδοσία επί των πεπραγμένων του έτους 1961», τ. ΚΣΤ', Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, 1962, σελ. ix.

Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «Η πνευματική παράδοση και ζωή της Κύπρου», Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1963, σσ.18-19.

Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Πνευματικός Απολογισμός του 1962», αρ. 29, Φλεβάρης 1963, σελ.170.

Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Βλ. Αθηνά Ταρσούλη, *Κύπρος*, τ. Α', Εκδόσεις Άλφα, Αθήνα, 1955, σελ. 142.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Η Κύπρος εις το 21^{ον} Διεθνές Βυζαντινολογικόν Συνέδριον», 23 Σεπτεμβρίου 1961.

¹⁶¹Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Λαογραφικές εργασίες του Γεώργιου Παπαχαραλάμπους», αρ. 27, Δεκέμβρης 1962, σελ. 94.

Ahmet An, *Kıbrıs Türk kültürü üzerine yazılar*, a. g. e., s. 124.

¹⁶²Σύνδεσμος Ελλήνων Φιλολόγων Κύπρου Στασίνο, Εκδόσεις Ζαβαλλή, Λευκωσία, 1962, σσ. 3, 8.

Για το ενδεχόμενο ίδρυσης Ελληνοκυπριακού Κέντρου. Βλ. Περιοδικό *Κυπριακοί Καιροί*, «Για τις πνευματικές μας σχέσεις με την Ελλάδα», αρ. 13(112), 24 Μαρτίου 1961, σσ. 5, 6.

¹⁶³Ahmet An, *Kıbrıs Türk kültürü üzerine yazılar*, a.g.e., s. 52.

¹⁶⁴Σύνδεσμος Ελλήνων Φιλολόγων Κύπρου Στασίνο, ό. π., σελ. 6.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Βιβλιοθήκη του Κυπριακού Μουσείου (1935), *Δημοτική Βιβλιοθήκη Λεμεσού* (1945), *Δημοτική Βιβλιοθήκη Πάφου* (1946), *Δημοτική Βιβλιοθήκη Αμμοχώστου* (1953), μετά το 1960 ιδρύεται η *Βιβλιοθήκη Ελληνικού Γραφείου Παιδείας* (1960), η *Δημοτική Βιβλιοθήκη Λάρνακος* (1961) και η *Βιβλιοθήκη Ελληνικής Κοινοτικής Συνελεύσεως Κύπρου* (1961).¹⁶⁵

Προπαγανδιστικοί μηχανισμοί

Κατά τη διάρκεια των κοινοβουλευτικών εργασιών με αποκορύφωμα τη συζήτηση του *περί Ραδιοφωνικού Ιδρύματος Κύπρου (Τροποποιητικού) νόμου του 1963*, αλλά και σε στήλες εντύπων στηλιτεύεται η όλη δράση του ΡΙΚ,¹⁶⁶ το θέμα της πνευματικής ελευθερίας, της λογοκρισίας «*sansür tatbikine kalkışarak*»,¹⁶⁷ των μονομερών ειδήσεων,¹⁶⁸ τίθεται υπό αμφισβήτηση το κατά πόσο είναι πρόπον να λαμβάνει οδηγίες από τον εκάστοτε Υπουργό

¹⁶⁵Γιώργος Φ. Πιερίδης, *Βιβλία και βιβλιοθήκες*, Έκδοση Δημοτικής Βιβλιοθήκης Αμμοχώστου, Αμμόχωστος, 1962, σσ. 43-44.

Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Μια «οικεία επιτροπή» κάνει ένα κατάλογο», τ. 32-33, Ιούνης-Ιούλης 1963, σελ. 313.

Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Πνευματικός Απολογισμός του 1962», αρ. 29, Φλεβάρης 1963, σελ. 168.

¹⁶⁶Η Κυπριακή Ραδιοφωνική Υπηρεσία μετατρέπεται σε Ίδρυμα το 1959. Η πολιτική του Ιδρύματος καθορίζεται από το συμβούλιο του Ιδρύματος που διορίζεται από το Υπουργικό Συμβούλιο και αποτελείται από μέλη και των δύο κοινοτήτων.

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1962-15 Αυγούστου 1962), συνεδρίαση 22^{ης} Ιανουαρίου 1962, σελ. 33.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 17^{ης} Οκτωβρίου 1960, σελ. 151. Ο Τούρκος Βουλευτής Halit Ali Riza καταγγέλλει ότι ο διορισμός του Γενικού Διευθυντή έγινε από το Υπουργικό Συμβούλιο και όχι από την Επιτροπή Δημόσιας Υπηρεσίας.

Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Το θέατρο και τα ραδιοφωνικά είδη του στο Ραδιοφωνικόν Ίδρυμα Κύπρου Τμήμα Ραδιοφωνίας, κατά το έτος 1962», αρ. 29, Φλεβάρης 1963, σσ. 178-179.

Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Εκθέσεις που εκθέτουν», τ. 32-33, Ιούνης-Ιούλης 1963, σελ. 354.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kıbrıs televizyonunun rezaleti», 11 Aralık 1963. [Το αίσχος της κυπριακής τηλεόρασης]

Αχιλλέας Αμιλιανίδης, *Κοινοβουλευτική συνύπαρξη Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων ...*, ό. π., σελ. 125.

¹⁶⁷Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Öyle bir dert ki», 4 Şubat 1961. [Τόσος είναι ο καημός που]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «ΕΟΚΑ film çeviriyor», 9 Nisan 1962. [Η ΕΟΚΑ γυρίζει ταινία] Ο Βίας Μαρκίδης, ως Γενικός Διευθυντής του ΡΙΚ, φέρνει αντιρρήσεις για τουρκικό πρόγραμμα αφιερωμένο στα γεγονότα του 1958.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 30^{ης} Ιανουαρίου 1961, σελ. 80. Επέμβαση Έλληνα λειτουργού στις τουρκικές εκπομπές.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 3^{ης} Μαρτίου 1961, σελ. 164. Ανάγνωση ερώτησης Βουλευτή εκλογικής περιφέρειας Αμμοχώστου του Milli Cephe (1960-1961) Hasan Güvener «Ο Διευθυντής Ραδιοφωνίας και Τηλεόρασης ημποδισε την μετάδοσιν προγράμματος εις μνήμην των πεσόντων την 27^{ην} και 28^{ην} Ιανουαρίου 1958, κατά την διάρκειαν γενναίου αγώνος κατά των Αγγλων».

Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Ρ.Ι.Κ. και πνευματική ελευθερία», τ. 17, Μάρτιος 1962, σελ. 293.

¹⁶⁸«μεταδίδονται μονομερώς ειδήσεις» Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1962-31 Δεκεμβρίου 1962), συνεδρίαση 14^{ης} Σεπτεμβρίου 1962, σελ. 20.

«μονοπώλιο στα χέρια ορισμένων που φροντίζουν για την αυτοπροβολή των, αποσιωπούν ειδήσεις, και αποκλείουν την μετάδοση κειμένων όσων πέρασαν στη μαύρη χάρτα τους» Βλ. Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Απέναντι στη βία», τ. 19, Μάιος 1962, σελ. 341.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Εσωτερικών,¹⁶⁹ και επικρίνονται προγράμματα που έρχονται σε αντίθεση με τα εθνικά αισθήματα της άλλης κοινότητας.¹⁷⁰ Στην εφημερίδα *Halkın Sesi* ο Özker Yaşın σχολιάζει τον τρόπο με τον οποίο Έλληνας αξιωματούχος του ΡΙΚ αντιλαμβάνεται την έννοια της ιστορικής πραγματικότητας, υποστηρίζει ότι δεν πρέπει στην τηλεόραση να παραχαράσσεται η ιστορική πραγματικότητα και τον καταγγέλλει ότι δεν είναι αμερόληπτος «*Türk haklarını tartarken galiba teraziniz bozuluyor*».¹⁷¹

Η Τουρκική Κοινότητα, αντιλαμβανόμενη το χρήσιμο εργαλείο που έχει η Ελληνική Κοινότητα υπό το έλεγχο της, ποδηγετώντας το δημόσιο ραδιοτηλεοπτικό φορέα του νησιού και κατ' επέκταση τη λαϊκή ετυμηγορία, αιτείται άδειας λειτουργίας δικού της ραδιοσταθμού και δικού της σταθμού τηλεόρασης. Το εν λόγω αίτημα απορρίπτεται από το Υπουργικό Συμβούλιο.¹⁷²

Η «*διαφώτιση*» της ξένης κοινής γνώμης για το «δίκαιο» της κάθε κοινότητας οδηγεί στην έκδοση οδηγών, λευκωμάτων και βιβλιαρίων. Η Ελληνική Κοινοτική Συνέλευση κυκλοφορεί σε έξι χιλιάδες φύλλα το «*Η Ελληνική κληρονομιά της Κύπρου*»¹⁷³ (*The Greek Heritage of*

¹⁶⁹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1963-15 Αυγούστου 1963), συνεδρίαση 31^{ης} Μαΐου 1963, σσ.183-206. Η συζήτηση περιστρέφεται γύρω από το θέμα κατά πόσο ο Υπουργός Εσωτερικών πρέπει να λάβει την εξουσία να δίνει γενικές οδηγίες ή όχι στο ΡΙΚ.

¹⁷⁰Με αφορμή την ανεξαρτησία και την εγκαθίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας μεταδίνονται έργα, όπως *Ήταν όλοι τους ανδρείοι, Πολεμούσανε όλοι, Συμφωνία της Λεβεντιάς*, με σαφείς αναφορές στον αγώνα της ΕΟΚΑ. Ο αγώνα της ΕΟΚΑ εντάσσεται και στη λογοτεχνία του ΡΙΚ, μέσα από τη νουβέλα *Ο πατέρας κι 'ο αδερφός μου ο Νίκος*, το διήγημα *Ταξίδευε*, το βιβλίο *ΖΗΤΑ. ΣΙΓΜΑ. ΡΕ. Στα συρματοπλέγματα της σκλαβιάς*, το θεατρικό έργο *Η προδοσία*, το αυτοβιογραφικό έργο *Ομορφίτα*, όπως και μέσα από πολλά ποιητικά έργα.

Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Ειδήσεις», αρ. 1, Οκτώβρης 1960, σσ. 52-53.

Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «"Ο απελευθερωτικός μας αγώνας στη λογοτεχνία μας" του ΡΙΚ», αρ. 33, Ιούνης 1963, σσ. 319-320.

Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «"Ο απελευθερωτικός μας αγώνας στη λογοτεχνία μας" του ΡΙΚ», αρ. 34-35, Ιούλιος-Αύγουστος 1963, σσ. 348-349.

Προβάλλεται ιστορικό πρόγραμμα για τη μάχη του Ναβαρίνου όπου προάγει την τουρκική εχθρότητα «*Türk düşmanlığı*». Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kıbrıs radyosunu rumca yayınları», 9 Ekim 1961. [Οι ελληνικές εκπομπές του κυπριακού ραδιοφώνου]

¹⁷¹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Televizyonda başımızdan geçenler», 2 Şubat 1961. [Αυτά που περνούν από το κεφάλι μας στην τηλεόραση]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Televizyonda başımızdan geçenler», 3 Şubat 1961.

¹⁷²Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Οι Τούρκοι εξήτησαν ίδρυσην ιδικού των Ραδιοσταθμού και σταθμού τηλεοράσεως», 2 Μαρτίου 1961.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Niçin istedik?», 8 Mart 1961. [Γιατί ζητήσαμε;]

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 3 Μαρτίου 1961.

Σε άλλο άρθρο τονίζεται ότι πάλι οι τουρκικές εκπομπές βρίσκονται υπό ξένη διεύθυνση «*Demek ki, televizyonun Türkçe yayınlarnı gene yabancılar idare etmektedir*», υπογραμμίζοντας την απουσία Τούρκων υπαλλήλων από τη διεθυντική μηχανή. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Televizyonda Türk Memur Kalmadı», 22 Eylül 1960. [Δεν έμειναν Τούρκοι υπάλληλοι στην τηλεόραση]

¹⁷³Περιοδικό *Κοπριακά Χρονικά*, «Υπεύθυνα κι' ανεύθυνα», τ. 31, Μάιος 1963, σελ. 254.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Cyprus). Ο Γεώργιος Ευστρατιάδης στο περιοδικό *Μόρφωσις* αναφέρεται στην έκδοση ενός ιστορικοτουριστικού εικονογραφημένου λευκώματος στα αγγλικά με τίτλο *Republic of Cyprus and Greece* που θα ασχολείται με την ελληνικότητα της Κύπρου και τη δοθείσα λύση. Σύμφωνα με τον Ευστρατιάδη θα υπάρχει και παράρτημα στα ελληνικά με τίτλο *Εθνικόν Κυπριακόν Λεύκωμα* που θα εκφράζονται απόψεις σχετικά με τον Αγώνα, το Κυπριακό Ζήτημα και την Κυπριακή Πολιτεία.¹⁷⁴ Όπως η Ελληνική Κοινότητα επιστρατεύει το *The Greek Heritage of Cyprus* και το *Cyprus, the Island of Aphrodite*, η Τουρκική Κοινότητα επιστρατεύει το *Τουρκικόν Τουριστικόν Βιβλιάριον* και το *Güzel Kıbrıs Resimlerle Öraia Kıpros με εικόνες*.¹⁷⁵

Στρατευμένο Θέατρο

Πέρα από τις εκδόσεις, τη μουσειακή εκπαίδευση, τους προπαγανδιστικούς μηχανισμούς και η θεατρική εκπαίδευση λειτουργεί υπό το πρίσμα των πολιτικών αναγκαιοτήτων.¹⁷⁶ Οι θεατρικές παραστάσεις από το μητροπολιτικό χώρο είναι αναγκαίες «για την ανανέωση και ποδηγέτησή μας».¹⁷⁷ Η παρουσία των μελών της Ελληνικής Κοινότητας σε θεατρική παράσταση του Εθνικού θεάτρου της Ελλάδας προσλαμβάνει διαστάσεις «γενικής λαϊκής κινητοποίησης» και επέχει θέση «λαϊκού προσκυνήματος».

[...]Ας ελπίσωμεν ότι θα αντιληφθώσιν οι πάντες την τιοαύτην σημασίαν και θα φροντίσωσιν, ώστε η εν μέσω ημών παρουσία του Εθνικού θεάτρου της Ελλάδος να αποτελέση εθνικόν λαϊκόν προσκύνημα, και ότι η συρροή θεατών εις πάσας τας παραστάσεις αυτού θα αποτελέση γενικήν λαϊκήν του ελληνικού Κυπριακού λαού κινητοποίησιν.¹⁷⁸

¹⁷⁴Περιοδικό *Μόρφωσις*, «Προσεχής έκδοσις ιστορικοτουριστικού εικονογραφημένου λευκώματος», Μάρτιος 1963, σελ. 20.

¹⁷⁵*The Greek heritage of Cyprus : A handbook on the island's past and present*, Greek Communal Chamber, Nicosia, 1963.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Τουρκικόν Τουριστικόν Βιβλιάριον», 17 Νοεμβρίου 1961.

Αχιλλέας Λυμπουρίδης, *Cyprus : The Island of Aphrodite*, Cosmos, Nicosia, 1962.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Resimlerle Güzel Kıbrıs», 28 Kasım 1961.

¹⁷⁶Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Κυπριακή Βιβλιογραφία Δημοσιευμένων Θεατρικών Έργων», αρ. 26, Νοέμβριος 1962, σσ. 49-51.

¹⁷⁷Κρατικό Θέατρο Αγκυρας. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Devlet Tiyatrosu», 24 Temmuz 1961.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kral Oidipus», 31 Temmuz 1961.

Νίκος Χατζηϊωάννου Κούρρας, *Εισαγωγή στη νεοελληνική γλώσσα και λογοτεχνία*, Εκδόσεις Ζαβαλλή, Λευκωσία, 1960, σελ. 99.

¹⁷⁸Περιοδικό *Κυπριακοί Καιροί*, «Το μέγιστον καλλιτεχνικόν γεγονός του έτους» αρ. 25 (124), 8 Σεπτεμβρίου 1961, σελ. 56.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Στην Ελληνική Κοινότητα παρατηρούνται οι ακόλουθες θεατρικές κινήσεις. Το Κυπριακό Θέατρο που δραστηριοποιείται την περίοδο 1951-1961 ανεβάζει διάφορα έργα, όπως *Ο Κουμπάρος μου ο Τζυρκακός του Α. Ροδίτη*.¹⁷⁹ Οι Ενωμένοι Καλλιτέχνες, που ιδρύονται την άνοιξη του 1957,¹⁸⁰ το καλοκαίρι του 1960 ανεβάζουν στο Θέατρο Όαση την επιθεώρηση *Αχ Μουσταφά* του Κ. Άλκιμου (Κώστα Μόντη).¹⁸¹ Την εν λόγω εποχή τα θεατρικά συγκροτήματα προστρέχουν στους παλιούς επιθεωρησιογράφους με τη φιλοδοξία ν' αναβιώσουν την κυπριακή επιθεώρηση.¹⁸² Τον Οκτώβριο του 1960 ιδρύεται το Νέο Θέατρο και ανεβάζει έργα, όπως *Τα δέντρα πεθαίνουν όρθια* (29 Οκτωβρίου 1960) και *Τζουάνα* του Παύλου Ξιούτα (26 Νοεμβρίου 1960).¹⁸³ Το καλοκαίρι του 1961 διαλύεται το Νέο Θέατρο και ιδρύεται η Νέα Σκηνή,¹⁸⁴ αλλά και το Θέατρο Τέχνης που λειτουργεί μέχρι την Άνοιξη του 1962.¹⁸⁵ Τον Ιούλιο του 1961 ιδρύεται ο Οργανισμός Θεατρικής Ανάπτυξης Κύπρου (ΟΘΑΚ) που διαλύεται το 1968.¹⁸⁶ Μέχρι το 1968 ανεβάζει έργα, όπως ο *Καραϊσκάκης* του Δ. Φωτιάδη, *Ο Κανάρης στη Λάπηθο* του Κ. Χρυσάνθη και *Η κυρία με τ' άσπρα γάντια* του Α. Τερζάκη.¹⁸⁷

¹⁷⁹ Άντρη Χ. Κωνσταντίνου, *Το θέατρο στην Κύπρο από το 1960 ως το 1974. Οι θίασοι, η κρατική πολιτική και η ίδρυση του Θεατρικού Οργανισμού Κύπρου*, Σχολή Καλών Τεχνών Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Διδακτορική Διατριβή, Φεβρουάριος 2004, σελ. 79.

¹⁸⁰ Άντρη Χ. Κωνσταντίνου, *ό. π.*, σελ. 79.

¹⁸¹ *Ελευθερία Ελευθερία*, «Αχ Μουσταφά !», 16 Αυγούστου 1960.

Άντρη Χ. Κωνσταντίνου, *ό. π.*, σελ. 83.

¹⁸² *Περιοδικό Πνευματική Κύπρος*, «Κυπριακή βιβλιογραφία δημοσιευμένων θεατρικών έργων», αρ. 25, Οκτώβρης 1962, σσ. 49-51.

Επιθεώρηση *Εδώ ΕΟΚΑ* του Κώστα Μαρκίδη :

Αναφερόμενος στο Rauf Denktaş

«κακό χρόνο θα χ'χει», «Κάτσε να φας κάτσε να πihς κάτσε να τραγουδήσης, αφού πρώτα την άδεια απ' τον Ντεκτάς ζητήσης» Βλ. Κώστας Μαρκίδης, *Εδώ ΕΟΚΑ*, Λάρνακα, 1961, σελ. 53.

Αναφερόμενος στο Fazıl Küçük

[...] *Εις τον Κουτσιούκ, πολιτική χάρισε καριέρα*

και μια που ο νους του γιόμισε κουπανιστόν αέρα

πες του την παροιμία μας ν' ακούσουν κι' οι Αγάδες

«Τζη Μαρικκού τον άντραν της με τουςπραματευτάδες».

Βλ. Κώστας Μαρκίδης, *Εδώ ΕΟΚΑ*, Λάρνακα, 1961, σελ. 63.

Βλ. Γάσος Αριστοτέλους, *Ιστορία της κυπριακής σάτιρας*, Διόνυσος, Λευκωσία, 1991-1992, σσ. 120-123, 125.

Επιθεώρηση : *Αχ Μουσταφά* του Κώστα Μόντη

Βλ. *Περιοδικό Πνευματική Κύπρος*, «Μια αναβίωση», αρ. 1, Οκτώβρης 1960, σελ. 46.

¹⁸³ Άντρη Χ. Κωνσταντίνου, *ό. π.*, σελ. 86.

¹⁸⁴ Άντρη Χ. Κωνσταντίνου, *ό. π.*, σελ. 93.

¹⁸⁵ Άντρη Χ. Κωνσταντίνου, *ό. π.*, σελ. 95.

¹⁸⁶ Άντρη Χ. Κωνσταντίνου, *ό. π.*, σσ. 130, 169.

Γενικός διευθυντής του ΟΘΑΚ είναι ο Γεώργιος Φιλής.

Βλ. *Περιοδικό Κυπριακά Χρονικά*, «Σχήματα και πραγματικότητα», τ. 30, Απρίλιος 1963, σελ. 221.

¹⁸⁷ Άντρη Χ. Κωνσταντίνου, *ό. π.*, σελ. 174.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Είναι γεγονός πως το θέατρο αναδιοργανώμενο πάνω σε καθαρή επαγγελματική βάση και με επιστημονική καθοδήγηση κάνει τα πρώτα σταθερά του βήματα μέσα από το Θέατρο Τέχνης και το ΟΘΑΚ.¹⁸⁸ Το ζήτημα είναι πώς το ρεπερτόριο πολλές φορές συμπλέκεται με τις υπό εξέταση δράσεις πολιτικής και ιστορικής νομιμοποίησης. Οι επιλογές του ΟΘΑΚ ακολουθούν την αθηναϊκή θεατρική ζωή όχι μόνο στα πλαίσια της «εύκολης λύσης» αλλά και στα πλαίσια της «προσήλωσης» στο εθνικό κέντρο.¹⁸⁹ Η προσήλωση στο εθνικό κέντρο συμπλέκεται με την έννοια της «παρακολούθησης». Στην παράσταση *Η κυρία με τ' άσπρα γάντια* στις 26 Ιανουαρίου 1962 ο Φρίζος Βραχάς παρακολουθώντας την εν λόγω παράσταση αναφέρεται στην ανάγκη «παρακολούθησης» του ΟΘΑΚ.¹⁹⁰

Την Άνοιξη του 1963 η Ελληνική Κοινοτική Συνέλευση αποπειράται να ιδρύσει Κοινοτικό Θέατρο, δηλαδή της Ελληνικής Κοινότητας.¹⁹¹ Παρά τη ματαιώση του, η «προαγωγή των σχέσεων με το θεατρικό κόσμο της Ελλάδος», στόχος εν πολλοίς πολιτικός,¹⁹² αποτελεί δείγμα του πλαισίου κάτω από το οποίο θα αναπτυσσόταν. Αν και καταγράφονται προσπάθειες εκσυγχρονισμού,¹⁹³ το θέατρο λειτουργεί στα πλαίσια της «πολιτισμικής ενότητας των Ελλήνων», με εισηγήσεις ακόμη και για προληπτική λογοκρισία «για να ορθοποδήσει το θέατρο μας».¹⁹⁴

Στις αρχές του 1960 οι τουρκικές θεατρικές προσπάθειες αναζωπυρώνονται. Νέοι σύλλογοι και θίασοι κάνουν την εμφάνιση τους.¹⁹⁵ Ιδρύονται πολιτιστικοί σύλλογοι σε Λεμεσό *Limasol Türk Kültür Derneği* και Αμμόχωστο *Gazimağusa Kültür Derneği*, και ανεβάζουν έργα,

Το θεατρικό *Ο Κανάρης στη Λάπηθο* μεταδόθηκε από το Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου στις 2 Σεπτεμβρίου 1962. Βλ. Κύπρος Χρυσάνθης, *Ο Κανάρης στη Λάπηθο και Η ανάσταση : δύο μικρά μονόπρακτα*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1962, σελ. 8.

¹⁸⁸Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Πνευματική και Καλλιτεχνική Ζωή», τ. 34, Δεκέμβριος 1961, σελ. 25.

¹⁸⁹Άντρη Χ. Κωνσταντίνου, *ό. π.*, σελ. 243.

Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Σχήματα και πραγματικότητα», τ. 30, Απρίλιος 1963, σελ. 221.

Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Για το θέατρο», τ. 32-33, Ιούνιος-Ιούλιος 1963, σελ. 277.

¹⁹⁰Άντρη Χ. Κωνσταντίνου, *ό. π.*, σσ. 192-193.

Ο Φρίζος Βραχάς διετέλεσε Γενικός Γραμματέας της *Ένωσης Συλλόγων Ελλήνων Αποφοίτων Κύπρου* και Διευθυντής της Παιδαγωγικής Ακαδημίας Κύπρου. Βλ. Ανδρέας Κλ. Σοφοκλέους, *Συμβολή στην ιστορία του κυπριακού τύπου 1945-1960*, τ. Στ', *ό. π.*, σσ. 166, 566.

¹⁹¹Σε σχέση με το Κοινοτικό Θέατρο Βλ. Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Κοινοτικό Θέατρο», τ. 16, Γενάρης 1962, σσ. 182-183.

Άντρη Χ. Κωνσταντίνου, *ό. π.*, σελ. 142.

¹⁹²Βλ. Άντρη Χ. Κωνσταντίνου, *ό. π.*, σελ. 145.

¹⁹³Γιώργος Κεχαγιόγλου & Λευτέρης Παπαλεοντίου, *Ιστορία της νεότερης κυπριακής λογοτεχνίας*, *ό. π.*, σελ. 528.

¹⁹⁴Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Σχήματα και Πραγματικότητα», τ. 30, Απρίλιος 1963, σελ. 221.

¹⁹⁵Yaşar Ersoy, *a.g.e.*, s. 57.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

όπως η *Χουρέμ Σουλτάν Hürrem Sultan* και ο *Πορθητής Fatih*.¹⁹⁶ Στη Λευκωσία ιδρύεται ο Σύλλογος Καλών Τεχνών *Güzel Sanatlar Derneği*,¹⁹⁷ ενώ η Τουρκική Κοινοτική Συνέλευση προβαίνει στις δικές της ενέργειες για την ίδρυση Τουρκικού Κοινοτικού Θεάτρου για την «προαγωγή, μέσω της θεατρικής τέχνης, του Τουρκικού πολιτισμού εν Κύπρω».¹⁹⁸

Αν και στον τύπο καταγράφεται ο εμπρησμός τουρκικού κινηματογράφου στο οποίο προβλήθηκε ελληνική ταινία,¹⁹⁹ και σε θεατρικό κομμάτι αναφέρεται η φράση «*Paraz Makarios değil Şeydandır asil adın*» «*Μακάριε δεν είσαι Παπάς, Σατανάς είναι το πραγματικό σου όνομα*»,²⁰⁰ μετά το 1960, λόγω της «διαδικασίας εξομάλυνσης» «*bir yumuşama süreci*» των σχέσεων των δύο κοινοτήτων, δεν απαντούν έργα με εθνικόφρονα χαρακτήρα.²⁰¹ Από την άλλη, το τρίπρακτο του Cemal Ertürk *Bir Serseri Ένας αλήτης* (1961) αποτελεί ορόσημο, αφού μετά από αυτό παρατηρείται στροφή σε θέματα με εθνικιστικό χαρακτήρα.²⁰² Το Φεβρουάριο του 1963 ιδρύεται το πρώτο ιδιωτικό τουρκικό θέατρο στην Κύπρο και στις 26 Φεβρουαρίου 1963 εκδίδεται για πρώτη φορά το περιοδικό θεάτρου *Πρώτη Σκηνή İlk Sahne*.²⁰³ Ο *Τυφλός Kör* του Vedat N. Tör είναι το πρώτο έργο που ανεβαίνει.²⁰⁴

¹⁹⁶ Yaşar Ersoy, *a.g.e.*, s. 67.

¹⁹⁷ Yaşar Ersoy, *a.g.e.*, s. 68.

Şemsi Belli, *Yavru vatan'dan notlar*, *a.g.e.*, s. 75.

¹⁹⁸ Ελευθερία *Ελευθερία*, «Ιδρύεται Τουρκικών Κοινοτικών Θεάτρον», 16 Νοεμβρίου 1962.

Rauf Raif Denktaş, *Türk Cemaat Meclisi İcra Heyeti Başkanı Rauf Raif Denktaş'ın T.C. Meclisinin 1' inci devre 4' üncü çalışma yılının başlaması dolayısıyla Cemaat Meclisinin faaliyetleri hakkında irat ettiği nutuk : 15 Eylül 1963*, Türk Cemaat Meclisi, Lefkoşa, 1963. [Η ομιλία που εκφώνησε ο Πρόεδρος της Εκτελεστικής Επιτροπής της Τουρκικής Κοινοτικής Συνέλευσης Rauf Raif Denktaş σχετικά με τις δραστηριότητες της Κοινοτικής Συνέλευσης με αφορμή την αρχή της 1^{ης} περιόδου του 4^{ου} εργασιακού έτους της Τουρκικής Κοινοτικής Συνέλευσης]

¹⁹⁹ Ελευθερία *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 8 Σεπτεμβρίου 1960.

²⁰⁰ Το *Bayraktar Türküsü* του Özker Yaşın ανέβηκε το 1959 στην κινηματογραφική αίθουσα Zafer και προκάλεσε την αντιπαράθεση μεταξύ του Τούρκου Αντιπροέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας και του Προέδρου της Τουρκικής Κοινοτικής Συνέλευσης. Ο μεν πρώτος καλούσε να μην παιχτεί «*oynatayın*», ενώ ο δεύτερος να παιχτεί «*oynayın*». Βλ. Yaşar Ersoy, *a.g.e.*, s. 51-52.

Özker Yaşın, *Bayraktar türküsü : manzum oyun, üç perde*, Kıbrıs Postası, Lefkoşa, 1959, s. 30.

"*Katil Makaryos*" *Μακάριε Φονιά* Βλ. Özker Yaşın, *Bayraktar türküsü ...*, *a.g.e.*, s. 36.

²⁰¹ Yaşar Ersoy, *a.g.e.*, s. 68.

Ανεβαίνουν έργα όπως *Para Delisi Ζουρλός με τα λεφτά*, *Bir İlan Hatası Το λάθος μιας αγγελίας*, *Erkek Güzel Αντρική ομορφιά*, *Dalgın Tabib Αφηρημένος γιατρός*, *Kürsüden Uzakta Μακριά από την έδρα* κτλ

²⁰² *Kıbrıs Türk Edebiyatı (II. Kitap)*, Kıbrıs Türk Eğitim Vakfı, Kurtis, İstanbul, 2007, s. 150.

²⁰³ Yaşar Ersoy, *a.g.e.*, s. 70.

Yaşar Ersoy, «Κίβρις Türk Tiyatro Tarihi», İsmail Bozkurt, Huseyin Ateşin & Mehmet Kansu (hazırlayan), *İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi 27-27 Kasım 1998*, cilt. III, Türkçe Bildiriler Edebiyat -Sanat, Doğu Akdeniz Üniversitesi Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yayınları, Gazimağusa, 1999, s. 329.

²⁰⁴ Yaşar Ersoy, *Kıbrıs Türk tiyatro hareketi ...*, *a.g.e.*, s. 70.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «İlk Sahne Kör», 23 Şubat 1963.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Οργανώσεις νεολαίας

Στην ελληνική ιστοριογραφία και λογοτεχνία μνημονεύεται η συμμετοχή της νεολαίας, των μαθητών στον αγώνα της ΕΟΚΑ.²⁰⁵ Πολύ χαρακτηριστική η ποιητική συλλογή *Ηρώες του Κώστα Σωκράτους* που εκδόθηκε τον Ιούλιο του 1959. Στο ποίημα του με τίτλο *Μπαλάντα στις νεάνιδες της ΟΧΕΝ* μνημονεύεται ο ρόλος της ΟΧΕΝ, και ιδιαίτερα των κοριτσιών της «*Νεάνιδες η Πίστη σας, σα φωτεινό καντήλι*».²⁰⁶ Η Ορθόδοξη Χριστιανική Ένωση Νέων ιδρύθηκε το 1946 και από αυτή στρατολογήθηκαν πολλά μέλη της ΕΟΚΑ.²⁰⁷ Και η οργάνωση νεολαίας ΠΕΟΝ (Παγκύπρια Εθνική Οργάνωση Νεολαίας), που ιδρύθηκε το 1951 σύμφωνα με τις οδηγίες του Μακαρίου, στελέχωσε την ΕΟΚΑ.²⁰⁸ Τόσο η Ορθόδοξη Χριστιανική Ένωση Νέων όσο και άλλες οργανώσεις το 1962 θα τεθούν κάτω από την ομπρέλα του Εθνικού Συμβουλίου Νεολαίας Κύπρου. Το Εθνικό Συμβούλιο Νεολαίας Κύπρου, που ιδρύθηκε στις 2 Μαρτίου του 1962 και μέχρι το 1967 αποτελείτο από 10

²⁰⁵ Πίτσα Γαλάζη, *Στιγμές εφηβείας..*, ό. π., σελ. 21. Η ποιητική συλλογή είναι αφιερωμένη στον Κύπριο έφηβο του 1955-1959.

Τα ποιήματα του Κ. Π. Κύρρη στο περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*.

Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Εφηβος πνέων τα λούσθια», τ. 6, Απρίλιος 1961, σελ. 236.

Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Νειάτα της Κύπρου», τ. 6, Απρίλιος 1961, σελ. 237.

Λεύκιος Κρίνας, *Ανάρτικη Φλόγα*, ό. π., σελ. 23. Το ποίημα του *Νεκρική Ωδή* είναι αφιερωμένο στους νεκρούς μαθητές της Σχολής Σαμουήλ Μάρκο Δράκο, Ιάκωβο Πατάτσο, Ροτσίδη.

Ο Γεώργιος Κ. Ευστρατιάδης ίδρυσε το 1955 την *Εθνική Μαθητική Οργάνωση* που αποτελείτο από μαθητές του Παγκυπρίου Λυκείου Λάρνακας. Συνεχίζει τη δράση της εναντίον του κομμουνιστικού κινήματος της Κύπρου. Βλ. Περιοδικό *Μόρφωσις*, «"Ε.Μ.Ο."», Μάιος 1963, σελ. 8.

Σάββας Χρίστου, ό. π., σελ. 133.

ΕΦΟΚ Εθνική Φοιτητική Οργάνωση Κολλεγίου

Βλ. Περιοδικό *Κυπριακή Εκπαίδευσις*, «Από την δράσιν των Ελληνοπαίδων των κυβερνητικών σχολείων», τ. 4, 1960, σελ. 171.

Η ΦΕΚΑ (Φίλική Ένωση Κυπρίων Αγωνιστών) ιδρύθηκε στη Λάρνακα από ομάδα νεαρών τον Ιανουάριο του 1956. Βλ. Περιοδικό *Μόρφωσις*, «Η συμβολή της "ΦΕΚΑ" εις τον αγώνα της ΕΟΚΑ», Απρίλιος 1963, σελ. 13.

²⁰⁶ Κώστας Σωκράτους, *Ηρώες ποιήματα*, ό. π., σελ. 33.

[...] *Νεάνιδες η Πίστη σας, σα φωτεινό καντήλι,*

εφώτιζεν τον ουρανό, μ' αγγελικά φτερά,

μα βάλσαμο σκορπίζοντας, με τα γλυκά σας χείλη,

η ζυμωμένη σας ψυχή, Αυτόν ας καρτερά.

²⁰⁷ Αρχιμανδρίτης Φώτιος Σ. Κωνσταντινίδης, *Μνημόσυνα ηρώων του κυπριακού απελευθερωτικού αγώνος*, Λευκωσία, 1963, σελ. 77. Αναφορά στον Ιάκωβο Πατάτσο που γαλουχήθηκε μέσα στις Χριστιανικές Οργανώσεις της Λευκωσίας και στο Στυλιανό Λένα της ΟΧΕΝ Λευκωσίας. (σελ. 35)

Ο αγωνιστής της ΕΟΚΑ Μιχαλάκης Παρίδης ήταν μέλος της ΟΧΕΝ Λάρνακας. Βλ. Περιοδικό *Μόρφωσις*, «Ο ήρωας της Βάβλας Μιχαλάκης», Απρίλιος 1963, σελ. 20.

Μιχαήλ Ε. Μιχαηλίδης, *Πέρασε κάποιος στρατιώτης*, Λεμεσός, 1962, σελ. 35. Αναφέρεται στον ιδρυτή της ΟΧΕΝ, πρώτο ιδρυτή κατηχητικών σχολείων στην Κύπρο, το Σολομώντα Παναγίδη.

²⁰⁸ Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz idaresinde Kıbrıs*, a.g.e., s. 42.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

οργανώσεις,²⁰⁹ καταπιάνεται μεταξύ άλλων με τη διαφώτιση επί του Κυπριακού Ζητήματος και μεριμνά «*δια τα προβλήματα των Τουρκοπλήκτων δια της ιδρύσεως της Προνοίας Τουρκοπλήκτων*».²¹⁰ Το Εθνικό Συμβούλιο Νεολαίας Κύπρου προβαίνει στη δημιουργία εβδομαδιαίας εκπομπής με τίτλο *Νεανικοί Παλμοί*, όπως και στην έκδοση του περιοδικού *Φωτεινοί Ορίζοντες*. Το περιοδικό *Φωτεινοί Ορίζοντες* ξεκίνησε να εκδίδεται το Νοέμβριο του 1962 με σκοπό να «*καταστή όργανον υγιούς εθνικής και θρησκευτικής διαπαιδαγωγήσεως*».²¹¹ Στις 6 Σεπτεμβρίου ιδρύει το Κυπριακό Επιμελητήριο Νέων.²¹²

Το Α΄ Παγκύπριο Πανσπουδαστικό Συνέδριο οργανώθηκε το 1960 από τις τρεις ενώσεις Κύπριων Φοιτητών, των Αθηνών, της Θεσσαλονίκης και του Λονδίνου.²¹³ Κατά το Β΄ Σπουδαστικό Συνέδριο, στο οποίο παρίσταται και ο Πρόεδρος της Εθνικής Φοιτητικής Ένωσης Κυπρίων Α. Παναγιώτου, συζητείται η δυνατότητα ίδρυσης Ομοσπονδίας Κυπριακών Φοιτητικών Οργανώσεων.²¹⁴ Στην ιδρυτική συνέλευση του Εθνικού Συμβουλίου Νεολαίας Κύπρου το 1962 παρευρίσκεται και ο Γιάγκος Θωμά ως εκπρόσωπος της σπουδαστικής νεολαίας.

Από την άλλη, τη δεκαετία του 50, μαθητές λυκείου, απόφοιτοι λυκείου, νεαροί καθηγητές της Τουρκικής Κοινότητας προχωρούν στη σύσταση οργανώσεων νεολαίας και πρωτοστατούν στον αγώνα της κοινότητας τους να υπερασπιστούν τα εθνικά τους

²⁰⁹ΟΧΕΝ, Θρησκευτικά Ορθόδοξα Ιδρύματα, Κατηχητικά σχολεία, Παναγροτική Ένωση Κύπρου, Συνομοσπονδία Εργατών Κύπρου, Ένωση Συλλόγων Ελλήνων Αποφοίτων Κύπρου, Σώμα Κυπρίων Προσκόπων, Σώμα Κυπρίων οδηγών, Παγκύπριος Οργάνωση Ελλήνων Διδασκάλων, Παγκύπριος Συντεχνία Δημοσίων Υπαλλήλων. Βλ. *Τρόποι συμπαραστάσεως προς τα υφιστάμενα σωματεία : 3^ο σεμινάριο Ε.Σ.Ν.Κ. εις Ιεράν Μονήν Μαχαιρά 3-4 Μαΐου 1967*, Εθνικό Συμβούλιο Νεολαίας Κύπρου, Λευκωσία, 1967, σελ. 50.

²¹⁰*Τρόποι συμπαραστάσεως...*, σελ. 51.

²¹¹Περιοδικό *Φωτεινοί Ορίζοντες*, «Χαιρετισμός της Α. Μ. του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου προς το περιοδικόν «Φωτεινοί Ορίζοντες»», αρ. 1, Νοέμβριος 1962, σελ. 5.

²¹²Μίκης Α. Μιχαηλίδης, *Εθνικόν Συμβούλιον Νεολαίας Κύπρου*, Εκδόσεις Ζαβαλλή, Λευκωσία, 1967, σσ. 1, 2, 8.

Τρόποι συμπαραστάσεως..., σελ. 50.

²¹³Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Το Πρώτο Πανσπουδαστικό Συνέδριο», αρ. 96, 12 Αυγούστου 1960, σελ. 16.

²¹⁴Περιοδικό *Μόρφωση*, «Το Β΄ Σπουδαστικόν Συνέδριον», Αύγουστος – Σεπτέμβριος 1961, σελ. 24.

Επιστολή του προεδρείου της ΕΦΕΚ προς τον πρωθυπουργό της Ελλάδας Κ. Καραμανλή. Βλ. Παύλος Μ. Παύλου, *ό. π.*, σελ. 163.

Στο Διεθνές Σεμινάριο Ιστορίας που πραγματοποιήθηκε στην Παιδαγωγική Ακαδημία Κύπρου το 1962 απήχθη χαιρετισμός εκ μέρους της Εθνικής Κυπριακής Φοιτητικής Ένωσης ο Καθηγητής κ. Περσιάνης. Βλ. Περιοδικό *Μόρφωση*, «Διεθνές Σεμινάριον ιστορίας εν Κύπρω», Οκτώβριος 1962, σελ. 18.

Συνεδρία εκπροσώπων των Συλλόγων πτυχιούχων πανεπιστημίων, Παγκύπριος Σύνδεσμος Επιστημόνων. Βλ. Περιοδικό *Μόρφωση*, «Επιστημονικός Σύνδεσμος», Απρίλιος 1963, σελ. 41.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

δικαιώματα.²¹⁵ Στις 28 Σεπτεμβρίου 1953 ιδρύεται η *Τουρκική Εθνική Ένωση Νεολαίας Κύπρου Türk Milli Gençlik Birliği* και στα τέλη της δεκαετίας του 50 τη διαδέχεται η *Τουρκική Οργάνωση Νεολαίας Κύπρου Kıbrıs Türk Gençlik Teşkilatı*.²¹⁶ Η οργάνωση έχει μεταξύ άλλων ως βασικά καθήκοντα τις εκστρατείες «*vatandaş Türkçe konuş*» και «*Türkten Türke*», των οποίων ηγείται ο Celal Hordan. Με την απομάκρυνση του Celal Hordan αναλαμβάνει ο Δρ. Hasan Güvener.²¹⁷ Πέρα από την *Kıbrıs Türk Gençlik Teşkilatı* ιδρύονται οι *Ενώσεις Αποφοίτων Λυκείου Lise Mezunları Birlikleri*,²¹⁸ το 1961 το *Τμήμα Νεολαίας του Τουρκικού Πολιτιστικού Σωματίου της Κύπρου Kıbrıs Türk Kültür Derneği Gençlik Kolları* και στις 11 Μαΐου του 1962 το *Τουρκικό Εθνικό Συμβούλιο Νεολαίας Κύπρου Kıbrıs Türk Milli Gençlik Konseyi*.²¹⁹

Ο προσκοπισμός από την περίοδο της αποικιοκρατίας είχε ένα χαρακτήρα δικοινοτικό, με εξαίρεση τα σχολεία της Αγγλικής Σχολής σε Λευκωσία και Λάρνακα, της American Academy και του σχολείου Saint Joseph, όπου οι προσκοπικές εργασίες ήταν μικτές. Οι *Τούρκοι Πρόσκοποι Κύπρου Kıbrıs Türk Erkek İzcilik* διοργανώνουν το 1961 το πρώτο φεστιβάλ προσκόπων,²²⁰ ενώ η Εφορεία Συνδέσμου Ελλήνων Προσκόπων Κύπρου εκδίδει το 1963 το *Πάντα Εμπρός*, μηνιαία έκδοση εθνικής και ηθικής αγωγής.

²¹⁵Ali Nesim, «Kıbrıs Türk Gençlik Hareketi», İsmail Bozkurt, Hüseyin Ateşin & M. Kansu (yayıma hazırlayanlar), *İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi*, 24-27 Kasım 1998, cilt IV Türkçe Bildiriler Halkbilim-Çeşitli Konular, Kıbrıs Araştırmaları Merkezi, Gazimağusa, s. 283. [Τουρκικό Κίνημα Νεολαίας Κύπρου]

²¹⁶Ali Nesim, «Kıbrıs Türk Gençlik Hareketi», a.g.e., s. 285.

²¹⁷Ali Nesim, «Kıbrıs Türk Gençlik Hareketi», a.g.e., s. 287.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «K.T.G.T. Basın Toplantısı», 8 Eylül 1960. [Διάσκεψη Τύπου Οργάνωσης Τουρκικής Νεολαίας Κύπρου]

²¹⁸27-28 Ocak, 1958: *Kıbrıs Liseleri Türk Mezunları Birliği şehitleri anma gecesi*, 27 & 28 Ocak 1962. [Νύχτα μνήμης των Ηρώων 27^{ης} & 28^{ης} Ιανουαρίου 1958]

²¹⁹Ali Nesim, «Kıbrıs Türk Gençlik Hareketi», a.g.e., s. 287, 289, 293.

Περιοδικό *Κύπρος Cyprus Greek-American Review*, «Οι Τούρκοι φοιτηταί εναντίον του Δρος Κιουτσούκ», αρ. 33, Ιούλιος 1960, σελ. 4.

²²⁰Esen Bahadır, *Kıbrıs Türk izcilik tarihinden kesitler*, Gazimağusa, 2006, s. 27, 30, 57. [Ψηφίδες από την ιστορία του προσκοπισμού των Τούρκων της Κύπρου]

3.5. Δράσεις επιφανειακής ενσυναίσθησης που στερούνται πολιτικού περιεχομένου

[...]Μέσα στις πικρίες της μεταεπαναστατικής περιόδου, οι καλλιτέχνες της Κύπρου να μπορούν να συνεργάζονται στον τομέα της τέχνης, δείχνοντας συμβολικά τον δρόμο της καλής θελήσεως και συμφιλίωσης η οποία συνήθως ακολουθεί.²²¹

Ενώ η εθνική προσήλωση στα εθνικά οράματα επιτάσσει «ενδογενείς δράσεις» άμεσες με την εκπαιδευτική διαδικασία, όπως και επικουρικά «εξωγενείς δράσεις» έμμεσες με την εκπαιδευτική διαδικασία που προάγουν την «εθνική αλήθεια», καταγράφονται και επιφανειακές δράσεις αποδοχής του Άλλου. Οι δράσεις αυτές των μελών των δύο κοινοτήτων δεν ενέχουν το στοιχείο το πολιτικό. Για παράδειγμα η επίσκεψη σε ελληνικό σχολείο του Μορφωτικού Ακόλουθου της Τουρκικής Πρεσβείας,²²² η προσφορά του Βουλευτή Halit Ali Riza μιας λίρας υπέρ του ταμείου προνοίας του Ελληνικού Γυμνασίου Μόρφου στη μνήμη του Ευστάθιου Μακρυγιώργη,²²³ η επίσκεψη των μαθητών και του Προέδρου της Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης σε έκθεση Τούρκων Ζωγράφων στο Κυπριακό Μουσείο,²²⁴ το σεμινάριο μετεκπαίδευσης Εκπαιδευτών Προσκόπων,²²⁵ η πρόταση για κοινή προσκοπική εκδήλωση Ελλήνων και Τούρκων προσκόπων μετά από συνομιλία του Γενικού Εφόρου των Προσκόπων Κύπρου Ντίμη Γ. Δημητρίου και του Προέδρου της Τουρκικής Κοινοτικής Συνέλευσης,²²⁶ η προσπάθεια ελληνοτουρκικής συνεργασίας στον επιστημονικό τομέα για τη συγγραφή της ιστορίας της Κύπρου,²²⁷ το κοινό σεμινάριο για την *Πολιτιστική συνάντηση Ανατολής και Δύσης*,²²⁸ η πρόσληψη του καθηγητή Ερτογρούλ Τανίρ

²²¹Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Η κίνηση της ζωγραφικής το 1961», αρ. 16, Γενάρης 1962, σελ. 191.

²²²Περιοδικό *Επετηρίς σχολικού έτους 1961-1962*, Παγκύπριον Γυμνάσιον Θηλέων Παλουριωτίσσης, Λευκωσία, 1963, σελ. 20.

²²³Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Κοινωνική ζωή», 6 Οκτωβρίου 1960.

²²⁴Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Türk ressamları sergisi ilgi çekiyor», 5 Mayıs 1961. [Η έκθεση των Τούρκων ζωγράφων τράβηξε το ενδιαφέρον]

²²⁵Το νεοϊδρυθέν Κέντρο Εκπαίδευσης Προσκόπων διοργάνωσε σεμινάριο μετεκπαίδευσης εκπαιδευτών προσκόπων. Στο σεμινάριο αυτό συμμετείχαν 6 Τούρκοι, 3 Ισραηλίτες, 17 Κύπριοι 10 από την Ελληνική Κοινότητα, 4 από την Τουρκική Κοινότητα και 3 Άγγλοι. Βλ. Περιοδικό *Μόρφωση*, «Σεμινάριον μετεκπαίδευσως Εκπαιδευτών Προσκόπων», Απρίλιος 1963, σελ. 41.

²²⁶Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Ελληνες και Τούρκοι Πρόσκοποι», 6 Απριλίου 1963.

²²⁷Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Άγνωστα παρασκήνια της συγγραφής τουρκικής ιστορίας της Κύπρου», τ. 9-10, Ιούλιος-Αύγουστος 1961, σελ. 428.

²²⁸Το διάστημα 18 Σεπτεμβρίου-5 Οκτωβρίου 1962 πραγματοποιήθηκε το Διεθνές Ιστορικό Σεμινάριο *Η πολιτισμική συνάντηση Ανατολής και Δύσης* από τη Γερμανική Επιτροπή της Διεθνούς Πανεπιστημιακής Υπηρεσίας της Unesco.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

στο Ινστιτούτο Ξένων Γλωσσών Αμμοχώστου,²²⁹ η συμμετοχή δικηγόρων και από τις δύο κοινότητες στη νεκρώσιμη πομπή των Κύπριων δικηγόρων Hikmet-Gürkan, η πρόταση του Μ. Καλομοίρη για δικοινοτική Κρατική Ορχήστρα,²³⁰ η κοινή έκθεση ζωγραφικής στην Γκαλερί *Απόφαση* με τη συμμετοχή 4 Τούρκων καλλιτεχνών,²³¹ η καταγραφή των πολιτιστικών εκδηλώσεων της άλλης κοινότητας,²³² η συνεργασία του καθηγητή Κ. Π. Αναστασιάδη με τον καθηγητή της Τουρκικής Φιλολογίας της Αγγλικής Σχολής Halid Akarca για την έκδοση του βιβλίου *Τουρκικών Βιβλίων*,²³³ όπως και η συνεργασία της Διευθύντριας της Ανώτερης Εμπορικής Σχολής Κυρήνειας Νιόβης Ι. Φράγκου με την πρώην συνάδελφο της Nilufer İbrahim,²³⁴ η συμβολή του Fadıl Korkut σε άρθρο που επιμελείται ο Α. Κ. Ιντιάνου κτλ.²³⁵

Ο Vergi H. Bedevi στην τοποθέτηση του αναφέρεται σε αμφορείς που ανευρέθηκαν το 1951 στην περιοχή Φιλιά της Μόρφου από τον αρχαιολόγο Hetty Goldman που καταδεικνύουν την ομοιότητα με αμφορείς που ανευρέθηκαν σε νεκροταφεία της Νότιας Ανατολίας.

Βλ. Vergi H. Bedevi, «En eski devirlerden itibaren Kıbrıs – Anadolu münasebetlerine genel bir bakış», *Kıbrıs'ın tarih boyunca Anadolu ile ilgisi*, Kıbrıs Türk Maarif Yayıni, Lefkoşa, 1962, s. 5. [Σύνοψη των σχέσεων Κύπρου και Ανατολίας από των αρχαιολογικών χρόνων]

[...]μίλησε ο καθηγητής του τουρκικού Διδακτικού κολλεγίου Λευκωσίας κ. Βεργκί Μπέτεβι με θέμα «Σύνοψη των σχέσεων Κύπρου και Ανατολίας από των αρχαιολογικών χρόνων», που πρόβαλε αστήρικτες και αντιεπιστημονικές απόψεις με εμφανή πολιτική σκοπιμότητα. [...] Το ουσιαστικότερο μειονέκτημα της διάλεξης του Μπ., το οποίο ήλεγξε ο Κ. Κ., ήταν η άγνοια των πηγών και εμφανής παραχάραξη όλων των γεγονότων για να δείχνει ότι η Κύπρος ουδέποτε είχε εθνική συνείδηση, και ότι ήταν πάντα εθνικά και φυλετικά ουδέτερα χώρα εθελοδούλων που αλλάζουν κατακτητές χωρίς την ελάχιστη αντίδραση.

Βλ. Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Σεμινάριο για την «πολιτιστική συνάντηση Ανατολής και Δύσης»», τ. 25, Νοέμβριος 1962, σελ. 35.

²²⁹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Το Ινστιτούτο Ξένων Γλωσσών Αμμοχώστου», 19 Οκτωβρίου 1960.

²³⁰Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Μια συνέντευξη με τον ακαδημαϊκό κ. Μ. Καλομοίρη», αρ. 13, Οκτώβριος 1961, σελ. 39.

²³¹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Türk ve Rum ressanlarının ilk müsterek sevgisi yarın açılıyor», 22 Ekim 1961.

Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Πνευματική και Καλλιτεχνική Ζωή», τ. 34, Δεκέμβριος 1961, σελ. 25.

Μεταξύ άλλων συμμετέχουν οι Τζεζβέτ Γζεβτατ, Φικρί Γιρέκογλου, Γ. Θεμιστοκλέους, Μ. Νικοδήμου, Μαρία Κων. Πυλιώτη, Τ. Στεφανίδης, Οικονόμου, Σ. Βότσης και ο Χρ. Σάββας.

Ο αρθρογράφος του περιοδικού *Κυπριακοί Καιροί* κάνει αναφορά στον Ισμέτ Γκιουνέι και στο έργο του *Φεγγάρι στο λιμάνι της Κερύνειας*. Βλ. Περιοδικό *Κυπριακοί Καιροί*, «Οι έκθεση των 33 Κυπρίων ζωγράφων», αρ. 8 (107), 13 Ιανουαρίου 1961, σελ. 5.

²³²Η έκθεση στο Mevlevi Tekkesi περιλαμβάνει 90 πίνακες, από 13 μέλη της Τουρκικής Κοινότητας.

Βλ. Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Χρονικό του Απρίλη», τ. 19, Μάιος 1962, σελ. 350.

Η *Νέα Εποχή* αναφέρεται σε ομαδική έκθεση ζωγράφων της Τουρκικής Κοινότητας στο Κυπριακό Μουσείο.

Βλ. Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Το Πνευματικό και Καλλιτεχνικό 1961», τ. 35, Ιανουάριος 1962, σελ. 29.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Δύο επιτυχίες παραστάσεις του Τουρκικού Κρατικού Θεάτρου εν Αθήναις», 24 Σεπτεμβρίου 1961.

²³³Κ. Π. Αναστασιάδης, *Τουρκικών βιβλίων Türkçe kitabı*, Λευκωσία, 1960, σελ. 3.

²³⁴Νιόβη Ι. Φράγκου, *Ελληνο-τουρκική μέθοδος*, Λευκωσία, 1960.

²³⁵Περιοδικό *Κυπριακά Σπουδαί*, «Δαμασκηνός Α΄ Αρχιεπίσκοπος Κύπρου και Πρόεδρος Μητρόπολης Κιτίου», τ. ΚΔ΄, Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, 1960, σελ. 82.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : Εσωτερικοί δυναμικοί συντελεστές & Ιστορικό πλαίσιο 1960-1963

Πολύ χαρακτηριστική επίσης η περίπτωση που παρατίθεται στη τρίγλωσση έκδοση *Ηχώ από τα παλιά: Η τουρκοκυπριακή κοινότητα της Λεμεσού και η κληρονομιά της*. Ο Cemal πήγε σε ελληνικό γυμνάσιο κι έτσι μιλούσε, έγραψε και διάβαζε άπταιστα την ελληνική γλώσσα, τόσο στην καθομιλουμένη όσο και στην καθαρεύουσα και την αρχαΐζουσα. Το πρωί εργαζόταν ως πλανοδιοπώλης και τα απόγευμα δίδασκε Τουρκικά στους Έλληνες και Ελληνικά στους Τούρκους.²³⁶

²³⁶Ozay & Selcuk Arif, *ibid*, p. 25.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Κεφάλαιο 4 :

Σχολικά εγχειρίδια

1. Τα υπό εξέταση σχολικά εγχειρίδια

Η παρούσα διδακτορική εργασία αξιοποιεί κυπριακές σχολικές εκδόσεις της υπό εξέταση περιόδου, σχολικά εγχειρίδια μαθητών ή εκπαιδευτικών, όπως και εκδόσεις των Γραφείων Παιδείας της Ελληνικής και της Τουρκικής Κοινότητας.¹ Ταυτόχρονα, λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι τα σχολικά εγχειρίδια των μητροπολιτικών κέντρων χρησιμοποιούνται στα κυπριακά σχολεία, όπως και το γεγονός ότι ένας βασικός τροπισμός συγκρότησης της Τουρκικής Κοινότητας είναι υπό το πρίσμα του οριενταλιστικού λόγου, θα εξεταστεί και δείγμα σχολικών εγχειριδίων του ελληνικού μητροπολιτικού χώρου για να αναδειχθούν περαιτέρω πτυχές του οριενταλιστικού λόγου.

Αν και τα εκπαιδευτικά συστήματα των δύο κοινοτήτων στηρίζονται στα σχολικά εγχειρίδια των μητροπολιτικών κέντρων,² προχωρούν και στις δικές τους εκδοτικές προσπάθειες. Η Τουρκική Κοινότητα τυπώνει λίγα βιβλία στην Κύπρο.³ Ο εκ Τουρκίας εκπαιδευτικός Hikmet İlaydın κυκλοφορεί το *Ek Okuma Kitabı* και το *Edebiyatımıza toplu bir bakış ve şiirlerden örnekler* το 1960.⁴ Το Γραφείο Τουρκικής Παιδείας προβαίνει στις δικές του εκδόσεις.⁵ Το 1961 ο Fevzi Selen κυκλοφορεί το *Hayat Bilgisi Öğretimi* στα πλαίσια σειράς εγχειριδίων των εκπαιδευτικών.⁶ Αυτό το εγχειρίδιο ετοιμάστηκε για τη διδασκαλία του

¹Το σύνολο των κυπριακών σχολικών εκδόσεων της υπό εξέταση περιόδου, τα σχολικά εγχειρίδια μαθητών ή εκπαιδευτικών, όπως και οι εκδόσεις των Γραφείων Παιδείας της Ελληνικής και της Τουρκικής Κοινότητας, που έγινε κατορθωτό να εντοπιστούν, παρατίθενται στη Βιβλιογραφία.

²Γ. Α. Καραγιώργης, *ibid*, p. 44.

³Γ. Α. Καραγιώργης, *ibid*, p. 44.

⁴Παύλος Παρασκευάς (επιμ.), *ό. π.*, σελ. 191.

Ek Okuma Kitabı = Βιβλίο ανάγνωσης επιθημάτων.

Edebiyatımıza Toplu Bir Bakış ve Şiirlerden Örnekler= Επισκόπηση της λογοτεχνίας μας και παραδείγματα από την ποίηση.

⁵Barbara Hodge & G. Lewis, *Cyprus school history textbooks: A study in education for international misunderstanding*, Education Advisory Committee of the Parliamentary Group for World Government, London, 1966, p. 40.

⁶Fevzi Selen, *Hayat Bilgisi Öğretimi*, Öğretmen kitapları serisi 1, Kıbrıs Türk Maarif Müdürlüğü, Lefkoşa, 1961, s. 3, 8.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

μαθήματος *Hayat Bilgisi* (Πραγματογνωσία), που περιλαμβάνεται στο πρόγραμμα των δημοτικών σχολείων. Το εν λόγω μάθημα άρχισε να διδάσκεται από το 1959 στις τρεις πρώτες τάξεις του δημοτικού με σκοπό να γνωρίσουν τα παιδιά γεγονότα και πράγματα που τους περιβάλλουν.⁷ Το 1962 εκδίδεται μια ιστορική εργασία, υπό τη μορφή αντιγράφου, με τίτλο *Σημειώσεις στην Κυπριακή Ιστορία Kıbrıs Tarihi Notları*, όπως και το *Kıbrıs'ın tarih boyunca Anadolu ile ilgisi*.⁸ Ο Ahmet An αναφέρει ότι το *Kıbrıs Tarihi Notları* τελικά δεν αξιοποιήθηκε στα σχολεία.⁹

Το 1962 η διεύθυνση του Τουρκικού Γραφείου Παιδείας εκδίδει τη σειρά βιβλίων *Yurttaşlık bilgisi* για το μάθημα της Πατριδογνωσίας.¹⁰ Το βιβλίο καταπιάνεται με τις ακόλουθες θεματικές : στενό περιβάλλον (οικογένεια, σχολείο, γειτονιά, χωριό, δημαρχείο, τοπικισμός, κυκλοφοριακό), θεσμοί που κρατούν ζωντανή την κοινότητα, εθνική κοινότητα, έθνος, διάκριση εξουσιών, δημοκρατία δικαιώματα και υποχρεώσεις «*vatandaşlık ödevleri*», Κύπρος και Κοινοπολιτεία, Κυπριακή Δημοκρατία και χαρακτηριστικά, Βουλή των Αντιπροσώπων και Τουρκική Κοινοτική Βουλή κτλ.

Αν και στην Τουρκική Κοινότητα σχολικές χρονιές διεκπεραιώθηκαν χωρίς τη χρήση σχολικών εγχειριδίων ή με σχολικά εγχειρίδια που ήταν απόλυτα ελεγχόμενα από το βρετανό δυνάστη -εκτυπωμένα στη Βρετανία-, τα βιβλία που χρησιμοποιούνται στα τουρκικά σχολεία της Κύπρου είναι τα ίδια με αυτά που χρησιμοποιούνται στην Τουρκία. Χαρακτηριστικό το παράδειγμα του 1929. Τα βιβλία που διδασκόταν στα λύκεια της Κωνσταντινούπολης είναι τα ίδια με αυτά της Κύπρου και είναι γραμμένα σε λατινικό αλφάβητο.¹¹ Από την άλλη την περίοδο 1951-1957 δύο μικρές μπροσούρες που έφεραν τον τίτλο *Τουρκική και Κυπριακή Ιστορία Türk ve Kıbrıs Tarihi* χρησιμοποιήθηκαν στα δημοτικά σχολεία του νησιού και είχαν συγγραφεί από δύο ντόπιους δασκάλους.¹²

⁷Ωρολόγιο πρόγραμμα κατανομής διδακτικών περιόδων για τη σχολική χρονιά 1960-1961. Βλ. Hasan Behçet, *a.g.e.*, s. 220.

⁸Η σχέση της Ανατολίας με την Κύπρο κατά τη διάρκεια της Ιστορίας.

⁹Ahmet An, *Kıbrıs Türk kültürü üzerine yazılar*, *a.g.e.*, s. 128.

«*bu metinler öğrenemediğimiz nedenlerle okullarda okutulmamıştır*» «επειδή αυτά τα κείμενα δεν μπορούσαμε να τα μάθουμε δεν διδάχθηκαν στα σχολεία».

¹⁰Παύλος Παρασκευάς (επιμ.), *ό. π.*, σελ. 195.

¹¹Hasan Behçet, *a.g.e.*, s. 133.

¹²Τα μητροπολιτικά σχολικά εγχειρίδια αποτυπώνουν την πολιτική του Atatürk, ενώ οι αναφορές στην Κύπρο είναι περιορισμένες. Μητροπολιτικά εγχειρίδια, όπως τα *Ιστορία Δημοτικού Tarih İlkokul 5* των Osman Egilmez

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Η συγγραφική διδακτικών εγχειριδίων ιστορίας για την αξιοποίηση τους εντός και εκτός του σχολικού χώρου αποτελεί ύψιστη πολιτική αναγκαιότητα. Το 1939 εκδίδεται από τον καθηγητή ιστορίας και γεωγραφίας Halil Fikret Alasya το εγχειρίδιο λυκείου *Kıbrıs Tarihi (M.E. 1450 M.S. 1878) ve Belli başlı antikiteleri*, το 1951 από το δάσκαλο Fikri Karayel το εικονογραφημένο βιβλίο για το λαό και τα παιδιά *Halk ve çocuklara resimli Kıbrıs Tarih bilgisi* και παραμονές της ανακήρυξης της Κυπριακής Δημοκρατίας εκδίδεται το εγχειρίδιο ιστορίας του εκ Τουρκίας καθηγητή ιστορίας Hüseyin Metin. Ο Hüseyin Metin που δίδαξε στο *Adana Erkek Lisesi* και στο *Kıbrıs Mağusa Namık Kemal Lisesi* κυκλοφορεί το *Kıbrıs tarihine toplu bir bakış* *Mια σφαιρική ματιά στην ιστορία της Κύπρου*. Στο εισαγωγικό του σημείωμα, αναφερόμενος στο σκοπό του βιβλίου του, τονίζει ότι η γνώση της ιστορίας των προγόνων θα αποτελέσει το εφαλτήριο για την πραγμάτωση από τις επόμενες γενεές πιο μεγάλων επιτευγμάτων «*Türk çocuğu ecdadını tanıdıkça, daha büyük işler yapmak için kendinde kuvvet bulacaktır*». Το 1960 εκδίδεται από τον Ahmet Gazioğlu, καθηγητή ιστορίας του Atatürk Enstitüsü, το *İngiliz İdaresinde Kıbrıs H Kıbrıs κατά τη διάρκεια της αγγλικής διοίκησης*. Το εν λόγω βιβλίο εκτυπώνεται το Σεπτέμβριο του 1960 στην Κωνσταντινούπολη από την Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu και για χρόνια αποτελεί τη μοναδική πηγή γι' αυτό το θέμα. Τέλος τα γεγονότα του 1963 επιβάλλουν την ανάγκη έκδοσης νέων βιβλίων ιστορίας.¹³

και Niyazi Aksit, *Ιστορία Γυμνασίου Tarih Ortaokul II* του Hilmi Oran, *Ιστορία Γυμνασίου Tarih Ortaokul III* 1962 του Hilmi Oran και *Ιστορία Λυκείου Tarihi Lise III* 1963 του Niyazi Aksit, χρησιμοποιούνται στα σχολεία που είναι κάτω από τον έλεγχο της Τουρκικής Κοινοτικής Συνέλευσης.

Βλ. Barbara Hodge & G. Lewis, *ibid*, pp. 40, 42, 44, 46, 47.

¹³Για το μάθημα της Ιστορίας της Κύπρου εισάγεται από την Τουρκία και χρησιμοποιείται ως υποχρεωτικό εγχειρίδιο, μετά το 1965, το βιβλίο του Vehbi Zeki Serter *Kıbrıs Tarihi*. Το 1966 ο Vergi Bedevi εκδίδει το βιβλίο *Ιστορία της Κύπρου Από τη Γένεση Μέχρι την Εποχή μας Başlangıcından Zamanımıza Kadar Kıbrıs Tarihi*, ενώ τη δεκαετία του 70 εκδίδονται τα βιβλία του Vehbi Zeki Serter, δραστήριου μέλους της TMT και μετέπειτα προέδρου του Kıbrıs Türk Tarihi Kurumu. Το 1970 το *Orta Dereceli Okullar İçin Kıbrıs Tarihi* ως σχολικό εγχειρίδιο για το γυμνάσιο και το 1973 το *Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi* με θέμα την ιστορία των αγώνων της Τουρκικής Κοινότητας.

Βλ. Παύλος Μ. Παύλου, *ό. π.*, σελ. 193.

Γιάννης Παπαδάκης, «History Education in Divided Cyprus : A Comparison of Greek Cypriot and Turkish Cypriot Schoolbooks on the 'History of Cyprus'», *PRIO Cyprus Center Report 2*, International Peace Research Institute, Oslo, 2008, p. 12.

Ahmet An, *Kıbrıs Türk kültürü üzerine yazılar*, a.g.e., s. 129-131.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Στην Ελληνική Κοινότητα η εκδοτική δραστηριότητα είναι σαφώς διαφορετική. Η Ελληνική Κοινότητα εκδίδει ένα σύνολο δικών της εγχειριδίων, ιδιαίτερα για το δημοτικό, αλλά και εγχειρίδια για την ιστορία της Κύπρου και την ιστορία της Εκκλησίας της Κύπρου.¹⁴

Λειτουργοί του Γραφείου Παιδείας, Γενικοί Διευθυντές Μέσης Εκπαίδευσης, Επιθεωρητές Στοιχειώδους Παιδείας, καθηγητές Παιδαγωγικής Ακαδημίας προβαίνουν στη συγγραφή εγχειριδίων. Ο Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, Διευθυντής του Γραφείου Ελληνικής Παιδείας, εκδίδει διάφορα εγχειρίδια ιστορίας για τη μέση εκπαίδευση. Ο Φρίξος Σ. Μαραθεύτης, καθηγητής της Παιδαγωγικής Ακαδημίας, εκδίδει το *Υψηλή και διδακτική της φυσικής και γενικής γεωγραφίας του δημοτικού σχολείου*. Μετά την υπογραφή των Συμφωνιών ο πρώην Διευθυντής της Αστικής Σχολής Αμμοχώστου και Επιθεωρητής Δημοτικών Σχολείων Μιχάλης Κούμας εκδίδει το *Ιστορία και γεωγραφία της Κύπρου*. Πολυγραφότατος επίσης εκπαιδευτικός είναι και ο συνταξιούχος δάσκαλος-διευθυντής Νέαρχος Κληρίδης όπου μεταξύ άλλων συγγράφει τα *Μαθήματα εκκλησιαστικής ιστορίας για την Ε΄ Δημοτικού, τα Μαθήματα ιστορίας για το δημοτικό, το Εγχειρίδιον ιστορίας της Ορθόδοξου Εκκλησίας της Κύπρου, τα Θρησκευτικά μαθήματα* κτλ.

Στην Ελληνική Κοινότητα συγγραφείς εκπαιδευτικών εγχειριδίων και όχι μόνο, καταδεικνύουν τα κενά που εντοπίζουν σε μητροπολιτικά βιβλία και επισημαίνουν ότι χρήζουν αναθεώρησης με βάση τη σύγχρονη ελληνοκυπριακή πραγματικότητα.¹⁵ Ο Ανδρέας Μιτσίδης, καθηγητής της Παιδαγωγικής Ακαδημίας, τονίζει ότι η παιδεία καλείται συμβαδίσει τόσο με τις νέες εκπαιδευτικές προσεγγίσεις και θεωρίες, όσο και με το τι επιτάσσουν οι νέες πολιτικές αναγκαιότητες που διαμορφώθηκαν μετά την υπογραφή των Συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου.

¹⁴ Αναφορά στο *Εγχειρίδιο ιστορίας δημοτικού* του Νέαρχου Κληρίδη (1964).

Βλ. Barbara Hodge & G. Lewis, *ibid*, pp. 11, 13.

Το 1962 διεξήχθη έρευνα, με ερωτηματολόγια σε 120 σχολεία, με θέμα την καταλληλότητα των βιβλίων Ιστορίας (Ν. Κληρίδη) και Θρησκευτικών (Ι. Κ. Γιανέλλη) τα οποία χρησιμοποιούνται στη Γ΄ τάξη.

Βλ. Περιοδικό *Δελτίον Ομίλου Παιδαγωγικών Ερευνών Κύπρου*, αρ. 1, Ιούνιος 1962, σελ. 43.

¹⁵ Νέαρχος Κληρίδης, *Εγχειρίδιον ιστορίας της Ορθόδοξου Εκκλησίας της Κύπρου*, Εκδόσεις Ζαβαλλή, Λευκωσία, 1956, σελ. 6.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

[...]η αναθεώρησης της όλης εν τω σχολείω διδακτικής ενεργείας, εις τρόπον ώστε να λάβη αυτή την μορφήν, την οποίαν απαιτούν τόσο τα νεώτερα πορίσματα της επιστήμης, όσον και η σύγχρονος Ελληνοκυπριακή πραγματικότητα.¹⁶

Επίσης εντοπίζει ότι το μάθημα των Θρησκευτικών δεν διέπεται από την πατριδογνωστική αρχή και καλεί τους εκπαιδευτικούς να μεριμνήσουν *«δια την συμπλήρωσιν των κενών, τα οποία παρουσιάζουν τα εν λόγω εγχειρίδια»*.

[...]Δυστυχώς, τα παρ' ημιν εν χρήσει εγχειρίδια των διαφόρων επί μέρους μαθημάτων των Θρησκευτικών αγνοούν ως επί το πλείστον την ιδιαιτέραν ημών πατρίδα, και τούτο διότι ταύτα συνετάχθησαν υπό Ελλήνων μη Κυπρίων συγγραφέων και προορίζονται δι' όλα τα απανταχού Ελληνικά Σχολεία. Δια τούτο είναι υποχρέωσις παντός Έλληνος Κυπρίου διδασκάλου, όπως φροντίζη δια την συμπλήρωσιν των κενών, τα οποία παρουσιάζουν τα εν λόγω εγχειρίδια.¹⁷

¹⁶ Ανδρέας Μιτσίδης, *Η διδακτική των θρησκευτικών*, Λευκωσία, 1961, σελ. 5.

¹⁷ Ανδρέας Μιτσίδης, *ό. π.*, σσ. 21-22.

[...]Το Πατριαρχείον της Κωνσταντινουπόλεως ανεκήρυξε την ανεξαρτησίαν της Εκκλησίας της Ελλάδος κατά το έτος 1850.[...] Η Εκκλησία της Κρήτης παραμένει και μετά την ένωσιν της νήσου μετά της μητρός Πατρίδος ημιαυτόνομος υπαγομένη εις το Πατριαρχείον.[...] Πλην της Εκκλησίας της Ελλάδος και των Πατριαρχείων υπάρχουν και άλλαι αυτοκέφαλοι Εκκλησίου αποτελούσαι μετ' αυτών την Ανατολικήν Ορθόδοξον Εκκλησίαν. Τοιαύται είναι : 1) Η Εκκλησία της Κύπρου. Ανεγνωρίσθη αυτοκέφαλος από του Ε' αιώνος (431 μ. Χ.) και συνετέλεσε τα μέγιστα εις την διατήρησιν της ελληνικότητος της μεγαλονήσου.

Βλ. Βασίλειος Ε. Πετρούνιας, *Εκκλησιαστική Ιστορία για την Δ' τάξιν των εξατάσεων γυμνασίων*, Οργανισμός Εκδόσεων Σχολικών Βιβλίων, Αθήνα, 1960, σσ. 153,154, 157.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

2. Η σχολική ζωή ως «πειθαρχικός θεσμός»

Τα σχολεία είναι θεσμοί κοινωνικού ελέγχου που επιδιώκουν να υπαγορεύουν, να παρακολουθούν και να επιβάλουν την «κατάλληλη» συμπεριφορά.¹⁸ Το σχολείο ως «πειθαρχικός θεσμός» δομεί τον κοινωνικό χώρο και προβάλλει ένα τρόπο σκέψης ο οποίος συνάδει με τη «λογική της πειθαρχίας», επικυρώνοντας και επιβάλλοντας φυσιολογικές και αποκλίνουσες συμπεριφορές.¹⁹ Δεν ρυθμίζει μόνο την ανθρώπινη αλληλεπίδραση αλλά αποσκοπεί να εξουσιάζει άμεσα την ανθρώπινη φύση.²⁰

Στο σχολικό πεδίο μεταλαμπαδεύεται το «επίσημο μητρώο της γνώσης της κοινωνίας»,²¹ που σφυρηλατείται μέσα από μια επίπονη διαδικασία επιτέλεσης φιλοσοφικών, κοινωνιολογικών, πολιτικών, πολιτιστικών και ψυχολογικών επιλογών,²² και επέχει θέση φορέα της «επίσημης επιδοκιμασίας»,²³ βραβείου μιας ιδεολογικής μάχης,²⁴ της μάχης που προηγήθηκε για το ποιος θα ορίσει την πραγματικότητα, τη γνώση και την αλήθεια.

Στο κυπριακό συγκείμενο, οι εκπρόσωποι της ιδεολογίας που ήθελαν το εθνικό ιδεώδες ως το ύψιστο αγαθό κατείχαν νευραλγικές θέσεις εξουσίας, έτσι είχαν τον πρώτο λόγο για την άσκηση και την επιτήρηση της εκπαιδευτικής πολιτικής.

¹⁸Ιστορικά η εποπτεία έχει διαδραματίσει κεντρικό ρόλο σε τέτοιες διαδικασίες. Βλ. Andrew Hope, «Biopower and school surveillance technologies 2.0», *British Journal of Sociology of Education*, Vol. 37, No.7, 2016, p. 886.

¹⁹Michael Hardt & Antonio Negri, *Αυτοκρατορία*, Scripta, Αθήνα, 2002, σελ. 49.

Σίμος Κ. Συμεωνίδης, *Σχολικές Διατάξεις*, Λευκωσία, 1961, σσ. 13-14, 30-33.

[...] η εκπαίδευση πάει πια να είναι ένας πολιτικός τρόπος κατοχύρωσης της γνώσης και μετατρέπεται σε ένα πολιτικό μηχανισμό ελέγχου και επιτήρησης της γνώσης. Βλ. Γιάννης Παπαθεοδώρου, ««Διδακτισμός» ή διδακτική της ιστορίας;», *Κυπριακή Εκπαίδευση*, τ. 125, Ιούλιος-Αύγουστος, 2002, σελ. 91.

[...] Καθώς, λοιπόν, η σχολική Ιστορία τελεί υπό καθεστώς κρατικής επιτήρησης και πολιτικής ομηρίας, η παιδαγωγική αυτονομία του εκπαιδευτικού έχει συρρικνωθεί δραματικά. Βλ. Τριαντάφυλλος Μηταφίδης, «Η σχολική Ιστορία σε καθεστώς κρατικής επιτήρησης και πολιτικής ομηρίας», *Κυπριακή Εκπαίδευση*, τ. 125, Ιουλ.-Αυγ. 2002, σελ. 102.

²⁰Michael Hardt & Antonio Negri, *ό. π.*, σελ. 18.

²¹Don Alexander, «Curriculum turmoil in liberal democracies», *Journal of Curriculum Studies*, Vol. 23, No. 1, 1991, p. 71.

²²Μαίρη Κουτσελίνη, «Το μετανεοτερικό αναλυτικό πρόγραμμα και η διδακτική πράξη», *Επιστήμες της Αγωγής*, τ. 2, 2004, p.7.

²³Ευαγγελία Κανταρτζή, *ό. π.*, σελ. 59.

²⁴Don Alexander, *ibid*, p. 74.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

[...]οι εκπρόσωποι της ιδεολογίας που ήθελε το εθνικό ιδεώδες ως το υπέρτατο αγαθό ασκούσαν αποτελεσματικό έλεγχο στον εκπαιδευτικό μηχανισμό ως ανώτεροι λειτουργοί στο Εκπαιδευτικό Συμβούλιο και – μετά την Ανεξαρτησία – στην Κοινοτική Συνέλευση και αργότερα στο Υπουργείο Παιδείας. Για το ρόλο αυτό μέχρι το 1980 θεωρείται ότι η επιλογή συγκεκριμένων προσώπων στη θέση του Υπουργού Παιδείας είχε άμεση σχέση με τη διάθεση διατήρησης ή όχι της "εθνικής" εκπαιδευτικής πολιτικής.²⁵

Όπως επιτάσσει η επικρατούσα ιδεολογία, η εκπαιδευτική πολιτική οφείλει να αποφεύγει την οποιαδήποτε ενέργεια που θα συνέβαλλε στη δημιουργία «κυπριακής συνείδησης» και οι «διαχωριστικές στάσεις» εκφράζονται ως ενσυνείδητες επιλογές από τις δύο κοινότητες.²⁶ Ενώ το μάθημα των Θρησκευτικών καλείται να είναι λόγος αγάπης και ενσυναίσθησης,²⁷ καλλιεργεί την τουρκική εχθρότητα «*düşmanlık politikası*» και το στερεοτυπικό λόγο. Χαρακτηριστικό το πιο κάτω απόσπασμα που αναφέρεται στην 9^η Ιουλίου 1821, όπου με αφορμή την εξέγερση των υπόδουλων Ελλήνων στον ελλαδικό χώρο, στην Κύπρο προληπτικά, κατασταλτικά αλλά και καιροσκοπικά οδηγήθηκε στην αγχόνη η εθναρχούσα αρχή, ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Κυπριανός, και οι θρησκευτικοί και πολιτικοί αξιωματούχοι της διοικούμενης κοινότητας.

[...] Η πλατεία του Σαραγιού ήταν ελεύθερη μονάχα για τους Τούρκους, που ήθελαν να παρακολουθήσουν το μεγάλο δράμα, που δεν ήταν άλλο από τη σφαγή των Ελλήνων, με την οποίαν θα ένοιωθαν χαρά και ευχαρίστηση.²⁸

Από την άλλη βασικό διακύβευμα της τουρκικής συλλογικής συνείδησης είναι ότι το νησί και οι άνθρωποι του δεν είναι Έλληνες απονομιμοποιώντας κάθε πολιτική αξίωση της Ελληνικής Κοινότητας. Θέση που απαντά στο έργο του Κύπριου δασκάλου İsmet Konur *Kıbrıs Türkleri Οι Τούρκοι της Κύπρου* που εκδόθηκε στην Τουρκία από τις εκδόσεις Remzi

²⁵Μαίρη Ιωαννίδου Κουτσελίνη, *Η εκπαιδευτική πολιτική και το μάθημα...*, ό. π., σσ. 273-274.

²⁶Μαίρη Ιωαννίδου Κουτσελίνη, *Η εκπαιδευτική πολιτική και το μάθημα...*, ό. π., σελ. 164.

²⁷[...]Καθήκον όθεν του διδασκάλου, αναφέρει και το Νέον Αναλυτικόν πρόγραμμα του Γραφείου Ελληνικής Παιδείας είναι να επωφεληται πάσης περιστάσεως, ούτως ώστε το απόσταγμα της θείας διδασκαλίας του Χριστού, ήτοι η αγάπη προς τους συνανθρώπους μας και αυτούς ακόμη τους εχθρούς μας, να ενσταλαχθή εις τας παιδικάς ψυχάς και να εύρη την εκδήλωσιν της εις τας πράξεις του καθ' ημέραν βίου.

Βλ. Ανδρέας Μιτσίδης, *Η διδακτική των θρησκευτικών*, Λευκωσία, 1961, σσ. 10-11.

²⁸Νέαρχος Κληρίδης, *Μαθήματα εκκλησιαστικής ιστορίας για την Ε' Δημοτικού*, Α. Π. Πολίτης, Λευκωσία, σελ. 119.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Kitabevi το 1938.²⁹ Αν και λόγω της κριτικής που ασκεί στη βρετανική αποικιοκρατική δύναμη το εν λόγω εγχειρίδιο δεν κυκλοφόρησε στο νησί, η θέση του σχετικά με τη μη ελληνικότητα του νησιού υιοθετείται και αναπαράγεται κατά κόρον στις κατοπινές τουρκικές ιστοριογραφικές προσεγγίσεις.³⁰ Στα πλαίσια της διακειμενικότητας στο *Kıbrıs tarihi notları : en eski zamanlardan Osmanlı devrine kadar* ο συγγραφέας ενσωματώνει απόσπασμα από τον τραγικό ποιητή Αισχύλο όπως και μια βρετανική αναφορά του 1880 για να νομιμοποιήσει το λόγο του σχετικά με τη μη ελληνικότητα της Ελληνικής Κοινότητας.³¹ Τα αναλυτικά προγράμματα και κατ' επέκταση τα «σύνεργα» τους τα σχολικά εγχειρίδια είναι κάτι πέρα από ένα παιδαγωγικό κείμενο, κατάλογος ύλης για διδασκαλία. Αποτελεί μηχανισμό καταπίεσης που εξυπηρετεί όσους βρίσκονται στην εξουσία, τουτέστιν φερέφωνο του ηγεμονικού λόγου.

[...] Τα μαθήματα του Αναλυτικού Προγράμματος, το περιεχόμενό τους, οι σχέσεις τους, η κατοχύρωση ή η κατάργηση τους και η αύξηση ή η μείωση του χρόνου διδασκαλίας τους αποτελούν ένα κοινωνικό γεγονός με την έννοια ότι εκφράζουν επιλογές ιδεολογικού και πολιτικού χαρακτήρα, πέρα από τις οποιεσδήποτε παιδαγωγικές - εκπαιδευτικές οριοθετήσεις του προγράμματος. Η θεσμοθέτηση της συγκεκριμένης επιλογής στα εκπαιδευτικά προγράμματα εμφανίζει την επικρατούσα ιδεολογία σε συγκεκριμένο χώρο και χρόνο αλλά και τις κοινωνικές σχέσεις που επιτρέπουν τη θεσμοθέτηση και την άσκηση της εκπαιδευτικής πολιτικής.³²

Πολύ χαρακτηριστική η περίπτωση της κατάργησης του μαθήματος των Ελληνικών στο τουρκικό αναλυτικό πρόγραμμα. Η ριζοσπαστικοποίηση της Τουρκικής Κοινότητας, ιδιαίτερα μετά το 1955, επιφέρει αλλαγές στο εκπαιδευτικό συγκείμενο και στα αναλυτικά προγράμματα. Ενώ σε προγράμματα των σχολικών ετών 1952-1953 απαντά το μάθημα Ελληνικά «*Rumca*» στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση της Τουρκικής Κοινότητας, η δράση της ΕΟΚΑ οδηγεί στην κατάργηση του μαθήματος αυτού. Πιο συγκεκριμένα, το Διοικητικό

²⁹Οι πρώτες 22 σελίδες του βιβλίου είναι αφιερωμένες στην ιστορία της Κύπρου. Ο İsmet Konur μετανάστευσε από την Κύπρο στην Τουρκία και εργάστηκε ως καθηγητής ιστορίας στο Denizli Lisesi. Το 1946 εκδίδει από τις εκδόσεις Seyhan Basimevi στα Άδανα το *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'taki Türk eserleri*. Βλ. Ahmet An, *Kıbrıs Türk kültürü üzerine yazılar*, a.g.e., s. 138.

³⁰Mete Hatay & Γιάννης Παπαδάκης, *ibid*, p. 32.

³¹*Kıbrıs tarihi notları...*, a.g.e., s. 16, 25.

³²Μαίρη Ιωαννίδου Κουτσελίνη, *Η εκπαιδευτική πολιτική και το μάθημα...*, ό. π., σελ. 161.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Συμβούλιου της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης της Τουρκικής Κοινότητας *Tali Okullar İdare Heyeti* το 1956 καταργεί το μάθημα των Ελληνικών από τα γυμνάσια και τα λύκεια, απόφαση η οποία δεν ανεκλήθη με την ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας.³³ Η πιο πάνω εκπαιδευτική πολιτική ενέχει ποικίλες πολιτικές συνέπειες και αποτελεί ακόμη ένα κλασσικό παράδειγμα του πώς το σχολείο ως θεσμός σφυρηλατεί από τη μια τις άμεμπτες και από την άλλη τις επίμεμπτες κατακριτέες πολιτικές και κοινωνικές συμπεριφορές.

Τα σχολικά εγχειρίδια και ο λόγος που συγκροτούν αποτελούν παράδειγμα «βιοεξουσίας» και το αντικείμενο της εξουσίας τους είναι «ο κοινωνικός βίος στο σύνολο του».³⁴ Πώς συγκροτείται η «λογική της πειθαρχίας» εντός του κυπριακού εκπαιδευτικού συγκείμενου όπου από τη μια η εκπαιδευτική πολιτική εξυπηρετεί πολιτικούς στόχους οι οποίοι δεν συνάδουν με την πολιτική πραγματικότητα και από την άλλη ο «ελληνοκεντρικός» ή «τουρκοκεντρικός» χαρακτήρας της εκπαίδευσης αναγνωρίζεται από τις Συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου.³⁵ Ο ιστοριογραφικός λόγος της Τουρκικής Κοινότητας πρέπει να συνάδουν με την κεμαλική ιστοριογραφία και την Τουρκική Ιστορική Θεώρηση *Türk Tarih Tezi*. Από τη δεκαετία του 30 ο Kemal Atatürk με το υπό την καθοδήγηση του συλλογικό έργο *Οι*

³³Hasan Behçet, *a.g.e.*, s. 141, 220, 225, 229, 248-249.

Το συμβούλιο αποτελούν τα ακόλουθα μέλη : Nazım Ali İleri, Ali Vasıf, Ümit Süleyman, Hamit Orundalı, Kemal Deniz, Ahmet Rauf, Mustafa Kenan, Dolun Ali Rıza, Hale Avkıran.

³⁴Michael Hardt & Antonio Negri, *ό. π.*, σελ. 18.

Βιοεξουσία «είναι όλες οι στρατηγικές καθιέρωσης και ενίσχυσης του φυσικοποιημένου τρόπου ζωής»

Βλ. Βάσσος Αργυρού, «"Keep Cyprus Clean": Littering, Pollution, and Otherness», *Cultural Anthropology*, Vol. 12, No. 2, May 1997, p. 168.

Στη νεώτερη εποχή, σύμφωνα με το Foucault, η φυσική ζωή αρχίζει να εμπερικλείεται στους μηχανισμούς και στους υπολογισμούς της κρατικής εξουσίας και η πολιτική μεταμορφώνεται σε βιοπολιτική, καθιστώντας τη σημασία της βιολογικής ζωής και της υγείας του έθνους ως πρόβλημα της κυρίαρχης εξουσίας. Ο θρίαμβος του καπιταλισμού συνδέεται με τον πειθαρχικό έλεγχο της βιοεξουσίας, που μέσα από μια σειρά κατάλληλων τεχνολογιών, δημιουργεί «πειθήνια σώματα». Βλ. Giorgio Agamben, *Homosacer : Κυρίαρχη εξουσία και γυμνή ζωή*, Εκδόσεις Scripta, Αθήνα, 2005, σσ. 19-20.

Σύμφωνα με το Foucault, η βιοεξουσία εμφανίστηκε στα τέλη του δέκατου όγδοου αιώνα με σκοπό τον «έλεγχο των πληθυσμών» μέσα από ένα σύνολο μηχανισμών, μέσω των οποίων οι βασικές βιολογικές λειτουργίες του ανθρώπινου είδους καθίστανται αντικείμενο μιας πολιτικής στρατηγικής, μιας γενικής στρατηγικής της εξουσίας. Βλ. Andrew Hope, *ibid*, p. 887.

«Εξάλλου, στα σχολεία, αλλά κυρίως έξω από τα σχολεία, τα Ελληνόπουλλα της Κύπρου διδάσκονται πως τα παραμονεύει ένας θανάσιμος εχθρός: ο Αφελληνισμός». Βλ. Χριστόφορος Χρηστίδης (Δαμωνίδης), *Η αυτοκαταστροφή των Ελληνοκυπρίων ή ο θρίαμβος της διχόνοιας*, Αθήνα, 1973, σελ. 21.

Το έθνος διδάσκει τους πολίτες του πώς να είναι εθνικοί. Βλ. Rebecca Bryant, «Justice or respect? A comparative perspective on politics in Cyprus», *ibid*, p. 895.

Αδαμαντία Πόλλις, «The social construction of ethnicity and nationality: The case of Cyprus», *ibid*, p. 70.

³⁵Παναγιώτης Κ. Περισιάνης, *Η εκπαίδευση της Κύπρου μπροστά στην πρόκληση της Ευρώπης*, *ό. π.*, σσ. 26-27.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Θεμελιώδεις Άξονες της Τουρκικής Ιστορίας (Türk Tarihinin Ana Hatları) και την ίδρυση του Ινστιτούτου Τουρκικής Ιστορίας (*Türk Tarih Kurumu*) προσπαθεί να ενισχύσει την κοσμικότητα και τη συγκρότηση της νέας εθνικής ταυτότητας. Υπό το πλαίσιο αυτό μελετάται η προ ισλαμική τουρκική ιστορία και απορρίπτονται οι αξίες του οθωμανικού παρελθόντος.³⁶ Και εδώ ακριβώς έγκειται μια μεγάλη αντινομία, το οθωμανικό καθεστώς που απορρίπτεται είναι αυτό που νομιμοποιεί τώρα την παρουσία της Τουρκικής Κοινότητας στην Κύπρο. Το 1939 κυκλοφορεί το πρώτο βιβλίο ιστορίας της Κύπρου από μέλος της Τουρκικής Κοινότητας, από το Halil Fikret Alasya, και μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 50 αποτελεί το εγχειρίδιο διαπαιδαγώγησης της ελίτ της Τουρκικής Κοινότητας. Ενώ λοιπόν κυκλοφορεί τη δεκαετία της διαμόρφωσης της Τουρκικής Ιστορικής Θεώρησης, στο βιβλίο του η οθωμανική περίοδος δεν αποτελεί μια «σκοτεινή περίοδο» και αναφερόμενος στην Τουρκική Κοινότητα χρησιμοποιεί τους όρους «*Οθωμανοί*» και «*Τούρκοι*». Παρά τις όποιες αποστάσεις από την κεμαλική ιστοριογραφία, ιδιαίτερα σε σχέση με την οθωμανική περίοδο, διατηρεί την πίστη του στην τουρκική ιστορική θεώρηση.³⁷

³⁶Niyazi Kızılyürek, *Κεμαλισμός : Η γένεση και η εξέλιξη...*, ό. π., σσ. 68-69.

³⁷Mete Hatay & Γιάννης Παπαδάκης, «A critical comparison of Greek Cypriot and Turkish Cypriot official historiographies (1940s to the present)», in Rebecca Bryant & Γιάννης Παπαδάκης (ed.), *Cyprus and the politics of memory: history, community and conflict*, I. B. Tauris, London, 2012, pp. 30, 32, 33.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

3. Τα σχολικά εγχειρίδια ως πολιτισμικά προϊόντα του εθνικισμού

[...]Θεμέλιωσαν σκολειά, ν' ανιστορούν
την προγονική δόξα.³⁸
Ευγενία Πετρώνδα

Ο εθνικισμός έχει παίξει ισχυρό ρόλο στον καθορισμό των πολιτιστικών πρακτικών τόσο των γραπτών όσο και των προφορικών. Η ποίηση, το μυθιστόρημα, η μουσική, οι πλαστικές τέχνες ενίοτε αποτελούν πολιτισμικά προϊόντα του εθνικισμού και εκφράζουν το φόβο και το μίσος για τον Άλλο.³⁹ Στο κυπριακό συγκεκριμένο η εκπαιδευτική πολιτική λειτουργεί ως θεραπαινίδα της εθνικιστικής ιδεολογίας και η εθνικιστική ιδεολογία ως θεραπαινίδα της εκπαιδευτικής πολιτικής. Η εθνικιστική ιδεολογία νομιμοποιεί μια εκπαιδευτική πολιτική που είναι γνωστή ως ελληνοκεντρική ή τουρκοκεντρική παιδεία, ενώ ταυτόχρονα η ελληνοκεντρική ή τουρκοκυπριακή παιδεία συμβάλλει στη συγκρότηση αυτής της ιδεολογίας.⁴⁰

Το εκπαιδευτικό οικοδόμημα της Ελληνικής Κοινότητας συγκροτείται πάνω στην αρχή του ελληνικού εθνικισμού.⁴¹ Στα μητροπολιτικά εγχειρίδια η εθνική εικόνα οικοδομήθηκε πάνω στην αρχή της συνέχειας του Ελληνικού έθνους μέσα στο χρόνο : από την αρχαία Ελλάδα μέσω της μεσαιωνικής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας στη νεότερη Ελλάδα.⁴² Οι αφηγήσεις του εθνικού παρελθόντος και του εθνικού μέλλοντος, αλλά και οι τροπισμοί συγκρότησης της εθνικής ενότητας καταγράφονται και στην αναπτυσσόμενη κυπριακή εκπαίδευση από την περίοδο της βρετανικής κυριαρχίας όπου διεισδύουν μέσω των δασκάλων και των σχολικών

³⁸Ευγενία Πετρώνδα, *Έξοδος*, Κέδρος, Αθήνα, 1961, σελ. 23.

³⁹Benedict Anderson, *ό. π.*, σελ. 213.

⁴⁰Παναγιώτης Κ. Περσιάνης, *Η εκπαίδευση της Κύπρου μπροστά στην πρόκληση της Ευρώπης*, *ό. π.*, σελ. 26. Για τους σκοπούς της διατριβής αυτής η ιδεολογία ορίζεται ως η πολιτική, κοινωνική και εκπαιδευτική φιλοσοφία, οι αξίες και τα ιδεώδη, οι πνευματικές και ψυχικές στάσεις και οι διάφοροι τρόποι έκφρασης μιας κοινωνίας. Βλ. Μαίρη Ιωαννίδου Κουτσελίνη, *Η εκπαιδευτική πολιτική και το μάθημα...*, *ό. π.*, σελ. 15.

⁴¹Μαίρη Ιωαννίδου Κουτσελίνη, *Η εκπαιδευτική πολιτική και το μάθημα...*, *ό. π.*, σελ. 121.

⁴²Ο Παπαρρηγόπουλος τη δεκαετία του 1850-1860 εντάσσει τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία μέσα στον κανόνα του Ελληνικού Έθνους. Βλ. Ελευθέριος Κληρίδης, «National identities on the move: Examples from the historical worlds of Greater Britain and Hellenism», *Comparative Education*, Augustus 2009, Vol. 45, No. 3, p. 438.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

εγχειριδίων από τη μητρόπολη, ή μέσω των ντόπιων εκπαιδευτικών που εκπαιδεύονται στο μητροπολιτικό χώρο.⁴³

Το εθνικιστικό πνεύμα διαπνέει και την τουρκική εκπαιδευτική πολιτική στην Τουρκική Κοινότητα μέσα από την αρχή του παντουρκισμού «*Türkçülük*».⁴⁴ Πολύ χαρακτηριστικός ο στίχος του ποιήματος *Öğretmen sınıfıta dört soru sordu sınıf birağızdan cevap verdi «Ağrı nedir çocuklar? Memleketimizin en yüce dağı»*.⁴⁵ Στο ποίημα ο εκπαιδευτικός παρουσιάζεται να θέτει τέσσερις ερωτήσεις στα παιδιά. Όταν ο δάσκαλος ρωτά τι σημαίνει «*Ağrı*» οι μαθητές μ' ένα στόμα απαντούν «*το πιο ψηλό βουνό της Πατρίδας μας*». Το ίδιο εθνικιστικό πνεύμα απαντά και στην αυτοβιογραφική αναφορά του V. Volkan :

[...] I can still hear what we learned in elementary school on Cyprus : "Cyprus was once connected with Anatolia, but it sank into the sea. It rose, only to sink again. When it rose for the third time after its third submersion, it was, alas, no longer connected with Anatolia."⁴⁶

Παράλληλα οι συγγραφείς των τοπικών σχολικών εγχειριδίων, αξιοποιώντας και διαφορετικές πηγές, συγκροτούν την κοινοτική συλλογική ταυτότητα. Συγκροτούν τους τροπισμούς συγκρότησης του εθνικού παρελθόντος και του εθνικού μέλλοντος βασιζόμενοι στην ιδιαίτερη ιστορία τους ως «*daughter land*», τα ιδιόμορφα χαρακτηριστικά του τόπου τους και τις ιδιαίτερες πολιτικές πραγματικότητες.⁴⁷ Το 1960 εκδίδεται από τον καθηγητή ιστορίας του Atatürk Enstitüsü Ahmet Gazioğlu *İngiliz idaresinde Kıbrıs*. Στον επίλογο καλεί την κοινότητα του να είναι ενωμένη και να επαγρυπνεί, γιατί η Ελληνική Κοινότητα

⁴³Ελευθέριος Κληρίδης, *ibid*, pp. 436, 445-446.

⁴⁴Mehmet Hasgüler, *Coğrafyasına teslim olan ada Kıbrıs*, a.g.e., s. 76.

Ο Hikmet İlaydın αναφερόμενος στο τουρκικό έθνος και στους Τούρκους κατά τη διάρκεια της ιστορίας :

[...] *Jesirlik nedir bilmiyorlardı. δεν γνώρισαν τι είναι η δουλεία.*

Βλ. Hikmet İlaydın, *Ek okuma kitabı*, Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu, Lefkoşa, 1960, s. 62.

⁴⁵Özker Yaşın, *Tüm şiirler [Kıbrıs benim vatanım]*, a.g.e., s. 63.

⁴⁶Σύμφωνα με αυτά που διδάχθηκε στο δημοτικό, η Κύπρος ήταν κάποτε ενωμένη με την Ανατολία, αλλά βυθίστηκε στη θάλασσα. Αναδυόταν μόνο για να βυθιστεί ξανά. Όταν θα αναδυόταν για τρίτη φορά, μετά την τρίτη βύθιση της, δεν θα συνδεόταν πλέον με την Ανατολία. Βλ. Vamik Volkan, *Cyprus-War and Adaptation : A Psychoanalytic History of Two Ethnic Groups in Conflict*, University Press of Virginia, Charlottesville, 1979, p. 13.

⁴⁷Ελευθέριος Κληρίδης, *ibid*, p. 450.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

διατηρεί ως στόχο στο κεφάλι της την Ένωση «*Enosisi kafalarında bir hedef olarak saklıyan Rumlara karşı daima uyanık, daima kuvvetli birbirlik halinde kalmak gerektiği inancındayım*».⁴⁸ Από την άλλη στο *Ιστορία της Κύπρου* ο Κλεάνθης Γεωργιάδης, σχολιάζοντας τις προσφάτως υπογραφείσες Συμφωνίες, αναφέρει :

[...] Διότι παρ' όλων το γεγονός, ότι η επελθούσα λύσις δεν αποτελεί ολοκλήρωσιν των πόθων και των ονείρων του Κυπριακού λαού ως ουτοί διεγράφοντο εις τας καρδίας γενεών γενεών, παραμένει, όμως αναμφισβήτητον κέρδος, ότι απεδιώχθησαν οι κυρίαρχοι και αναπνέομεν ήδη ελεύθεροι και κυρίαρχοι του τόπου μας εις μιαν Δημοκρατίαν, η οποία μας δίδει το δικαίωμα προσανατολισμού προς την χώραν εκείνων, η οποία δι' ημάς αποτελεί μητρικόν Έθνος. Η δια του προσανατολισμού τούτου διατήρησις των πολιτιστικών και εθνικών δεσμών μετά της Ελλάδος θα αποτελή κανόνα δι' όλας τας επερχομένας γενεάς, των Κυπρίων, οι οποίοι εις την μελέτην της Κυπριακής ιστορίας θα βλέπουν την ιστορίαν ενός λαού, ο οποίος, αποσπασθείς εκ του εθνικού κορμού, και ως κράτος ελεύθερον θα διατηρήση την εθνικήν του συνείδησιν.⁴⁹

Οι προσφωνήσεις επίσης των δύο κοινοτήτων στα σχολικά εγχειρίδια αποτυπώνουν τις ενδόμυχες εθνικές προσδοκίες της κάθε κοινότητας. Σε σχέση με τα σχολικά εγχειρίδια της Ελληνικής Κοινότητας έχει επισημανθεί η συστηματική προσπάθεια τοποθέτησης της Τουρκικής Κοινότητας σε μια περιθωριακή παρουσία στο ιστορικό γίνεσθαι με άμεση επιδίωξη και την περιθωριακή παρουσία στο πολιτικό γίνεσθαι.

[...]Στα ε/κ σχολικά εγχειρίδια της περιόδου 1960-1974 -σ' αυτά τουλάχιστον που εντοπίστηκαν - απουσιάζει ο όρος «Τουρκοκύπριοι». Οι τελευταίοι εκλαμβάνονται ως «Τούρκοι», έχουν μια μάλλον περιθωριακή παρουσία στο ιστορικό γίνεσθαι ενώ παρατηρείται και μια συστηματική καλλιέργεια προκαταλήψεων.⁵⁰

⁴⁸Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz idaresinde Kıbrıs*, a.g.e., s. 313.

⁴⁹Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Ιστορία της Κύπρου*, Α. Π. Πολίτης, Λευκωσία, 1960, σελ. 4.

⁵⁰Λώρης Κουλλαπής, *ό. π.*, σελ. 284.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Η μη συμπερίληψη της Τουρκικής Κοινότητας στον όρο «Κύπριοι» υποδηλώνει ότι η Τουρκική Κοινότητα δεν νομιμοποιείται να έχει λόγο στα ζητήματα της Κύπρου.⁵¹ Στο τουρκικό λόγο μέσα από την προσφώνηση «*Rum*» υποδεικνύεται η σιωπηρή ταυτότητα των μελών της Ελληνικής Κοινότητας ως «*πρώην υπηκόους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας*».⁵² Σε σχέση επομένως με τα σχολικά εγχειρίδια της Τουρκικής Κοινότητας μπορεί να επισημανθεί η συστηματική προσπάθεια χρήσης του όρου «*Rum*» και η συγκρότηση των δύο κοινοτήτων με όρους του απώτερου παρελθόντος, ανάγοντας έτσι τα σύγχρονα πολιτικά της θέλω μέσα από πρίσμα του πρότερου καθεστώτος της ως Διοικούσας Κοινότητας *Millet-i Hakime*.⁵³

Το μάθημα της ιστορίας και της γεωγραφίας αποτελούν τις πλέον αξιόλογες προϋποθέσεις της εθνικής αγωγής και συμβάλλουν στη διαδικασία της εθνικής συνείδησης. Επιτελούν κοινή ιδεολογική λειτουργία στο σχολικό χώρο, δεδομένου ότι διαδραματίζουν ρόλο πρωτεύοντα στην καλλιέργεια της φιλοπατρίας, καθότι η ιστορία επιβεβαιώνει την ενότητα στο χρόνο και η γεωγραφία την ενότητα στο χώρο. Μέσα από τα μαθήματα αυτά αντλούνται τα αποδεικτικά εκείνα στοιχεία, που έχουν τόσο ιστορικό όσο και γεωγραφικό περιεχόμενο, και προσκομίζονται από τις δύο κοινότητες για να στοιχειοθετήσουν τις εθνικιστικές πολιτικές επιδιώξεις τους. Η περιγραφή του εθνικού παρελθόντος από την ιστορία και του εθνικού παρόντος από τη γεωγραφία, άλλοτε δίνοντας έμφαση στην πληθυσμιακή αναλογία και σύνθεση και άλλοτε στις γεωγραφικές συντεταγμένες, οδηγεί σε ένα ετερόκλητο μέλλον.⁵⁴

⁵¹Γιάννης Παπαδάκης, «History Education in Divided Cyprus : A Comparison of Greek Cypriot and Turkish Cypriot Schoolbooks on the "History of Cyprus"», *ibid*, p. 8.

Mete Hatay & Γιάννης Παπαδάκης, *ibid*, p. 30.

⁵²Γιάννης Παπαδάκης, *ibid*, p. 13.

⁵³[...]Η Τουρκική κυβέρνηση επέδειξε τη δέουσα επιμέλεια, ούτως ώστε να διοικήσει δίκαια το νησί. «*Türk hükümeti, adayı adil bir şekilde idare etmek için büyük titizlik göstermiştir*».

Βλ. Vergi H. Bedevî, «En eski devirlerden itibaren Kıbrıs-Anadolu münasebetlerine genel bir bakış», *Kıbrıs'ın tarif boyunca Anadolu ile ilgisi*, a.g.e., s. 11.

⁵⁴Χριστίνα Κουλούρη, *ό. π.*, σσ. 8, 69-70, 73, 75,77.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

4. Το μάθημα της γεωγραφίας ως μέρος ενός ευρύτερου πολιτικού λόγου

Το μάθημα της γεωγραφίας δεν συγκροτείται μόνο από γεωγραφικές γνώσεις αλλά αποτελεί και μια προσέγγιση των πολιτισμικών πρακτικών, αφού συχνά περιέχει τις αξίες και τους κανόνες που ισχύουν τη στιγμή της δημιουργίας. Το μάθημα της γεωγραφίας αποτελεί μέρος ενός ευρύτερου πολιτικού και κοινωνικού λόγου.⁵⁵

Η έννοια της ταξινόμησης

Ο γεωγραφικός λόγος συνυφαίνεται με τις αρχές της ταξινόμησης και της σύγκρισης.⁵⁶ Το κλίμα χρησιμοποιείται στο γεωγραφικό λόγο για να κατηγοριοποιήσει τόπους και ανθρώπους, αφού οι κλιματολογικές ζώνες ενέχουν τα δικά τους μηνύματα.⁵⁷ Η «*racialising*» των ανθρώπων με όρους του περιβάλλοντος (κυρίως του κλίματος) και της τοποθεσίας στα κείμενα γεωγραφίας διευκολύνει την ταξινόμηση τους, καθιστώντας τους «*αφανείς*» ως ανθρώπους.⁵⁸ Με τη φράση «*Εις το θαυμάσιον ελληνικόν κλίμα αποδίδεται το θαύμα του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού*»,⁵⁹ στο σχολικό εγχειρίδιο *Γεωγραφία, Μαθηματική και Φυσική μετά στοιχείων Γεωλογίας και Ορυκτολογίας* ο φυσικός νόμος γίνεται ιστορικός νόμος και τονίζεται η επίδραση του κλίματος και του φυσικού περιβάλλοντος στον άνθρωπο.⁶⁰ Από την άλλη ανάλογα με την επιδεξιότητα ενός λαού μπορεί να αξιοποιηθεί ένα φυσικό πλεονέκτημα, όπως στην περίπτωση της αλιευτικής παραγωγής των περιοχών που κατοικούνταν από Έλληνες και σήμερα ανήκουν στην τουρκική επικράτεια. Ο Παναγιώτης Γαβρεσέας στο *Γεωγραφία Ηπείρων : Ασίας, Αφρικής, Αμερικής, Ωκεανίας, Ανταρκτικής* αναφέρει :

⁵⁵ Avril M. C. Maddrell, «Discourses of race and gender and the comparative method in geography school texts 1830 – 1918», *Environment and Planning D: Society and Space*, Vol. 16, No. 1, 1998, p. 81.

⁵⁶ Avril M. C. Maddrell, *ibid*, p. 88.

⁵⁷ Avril M. C. Maddrell, *ibid*, p. 94.

⁵⁸ Avril M. C. Maddrell, *ibid*, p. 94.

⁵⁹ Ευάγγελος Σταμάτης, *Γεωγραφία, Μαθηματική και Φυσική μετά στοιχείων Γεωλογίας και Ορυκτολογίας δια την Δ' τάξιν του Γυμνασίου*, Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα, 1962, σελ. 103.

⁶⁰ Χριστίνα Κουλούρη, *ό. π.*, σσ. 64-65.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

[...] Αι αλιευόμενα όμως σήμερον ποσότητες είναι κατά πολύ μικρότεροι εκείνων, αι οποία ηλιεύοντο πριν εκδιωχθούν εκ της Ασιατικής Τουρκίας και ιδίως εκ των παραλίων της Προποντίδος οι εκεί από αιώνων διαμένοντες Έλληνες, οι οποίοι ήσαν επιδεξιότατοι αλιείς.⁶¹

Ο αποικιοκρατικός και ιμπεριαλιστικός λόγος εδραίωσε τις «γεωγραφικές και φυλετικές οριοθετήσεις της καταπίεσης και της εκμετάλλευσης»,⁶² συγκροτώντας μύθους, όπως «Μόνον εις την Ευρώπην ο ανθρώπινος πολιτισμός εξειλίχθη επί τα βελτίω»,⁶³ συνδέοντας έτσι την υπεροχή του ευρωπαϊκού πολιτισμού με τα εύκρατα κλίματα όπου αναπτύχθηκε.⁶⁴ Από την άλλη η Ανατολή, ως ευρωπαϊκή επινόηση «Ο θρύλος περί των αμυθήτων θησαυρών της Ανατολής εκέντριζε την φαντασίαν των τολμηρών ηγεμόνων»,⁶⁵ συγκροτείται ως «ένας τόπος ρομαντισμού, εξωτικών πλασμάτων, αξέχαστων αναμνήσεων και τοπίων, σημαντικών εμπειριών».⁶⁶

Απέναντι στους φιλάργυρους, λαίμαργους και ανορθολογικούς Ανατολίτες, στον τουρκικό σχολικό λόγο στο μάθημα της Πατριδογνωσίας οι Τούρκοι συγκροτούνται ως «πολιτισμένοι άνθρωποι» προτάσσοντας μια άλλη ερμηνεία και διάσταση του ποιος ορίζεται ως πολιτισμένος. Οι Τούρκοι, ως πολιτισμένο έθνος που είναι, διακατέχονται από το στοιχείο της εγκρατείας.

[...]İhtiyaclarımızı azaltmak, luzumsuz lüks eşya almaktan vazgeçmek, tutumlu olmanın temel şartıdır [...] Biz Türkler ise, gayet medeni insanlarız. Onun için bize medeni insanlar gibi tutumlu olmak yaraşır.⁶⁷

⁶¹ Παναγιώτης Γαβρεσέας, *Γεωγραφία Ηπείρων : Ασίας, Αφρικής, Αμερικής, Ωκεανίας, Ανταρκτικής τάξη Γ'*, Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα, 1962, σελ. 12.

Παναγιώτης Γαβρεσέας, *Γεωγραφία Ευρώπης διά την Β' τάξιν εξετάξιων γυμνασίων*, Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα, 1962, σελ. 52.

⁶² Michael Hardt & Antonio Negri, *ό. π.*, σελ. 74.

«Παραλαβών λαούς αμαθεστάτους» Βλ. Αλέξανδρος Ι. Κοσμά, *ό. π.*, σελ. 108.

⁶³ Παναγιώτης Γαβρεσέας, *Γεωγραφία Ευρώπης ...*, *ό. π.*, σελ. 6.

⁶⁴ Χριστίνα Κουλούρη, *ό. π.*, σελ. 66.

⁶⁵ Ε. Κ. Ανδρουλιδάκης, *Παγκόσμιος ιστορία (και ελληνική) δια τους υπομήχιους των σχολών του πανεπιστημίου, παιδαγωγικών ακαδημιών, ανωτ. εμπορικής, Παντείου κ.λ.π., τ. Β'*, Αθήνα, 1961, σελ. 80.

⁶⁶ Edward W. Said, *Οριενταλισμός*, Εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα, 1996, σελ. 11.

⁶⁷ [...]Είναι επιτακτική ανάγκη να μειώσουμε τις ανάγκες μας, να σταματήσουμε να παίρνουμε περιττά αντικείμενα πολυτελείας, να είμαστε εγκρατείς[...]Ενώ εμείς οι Τούρκοι, είμαστε πολύ πολιτισμένοι άνθρωποι. Γι' αυτό αρμόζει σε μας να είμαστε εγκρατείς όπως οι πολιτισμένοι άνθρωποι. Βλ. *Yurttaşlık Bilgisi I, Türk Maarif Müdürlüğü*, 1962, s. 8.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Ο γεωγραφικός λόγος στο κυπριακό συγκείμενο

Στο *Υψηλή και διδακτική της φυσικής και γενικής γεωγραφίας του δημοτικού σχολείου* του Φρίξου Μαραθεύτη γίνονται συνεχείς αναφορές στην Ελλάδα και στα φυσικά της φαινόμενα ενώ με βάση τις γεωγραφικές συντεταγμένες της Κύπρου γειτονικές χώρες είναι άλλες, τονίζοντας τη σύμπλευση Κύπρου και Ελλάδας. Η Τουρκία αναφέρεται κυρίως ως ΝΑ Ασία. Μόνο μια φορά αναφέρεται ως Τουρκία. Η λεκτική εκφορά «*ΝΑ Ασία*», εκδύει την Τουρκία από ένα κομμάτι της κρατικής και εδαφικής της υπόστασης.⁶⁸

Στον αντίποδα η γεωγραφική εγγύτητα της Κύπρου με την Τουρκία και οι στενές τους σχέσεις στο διάβα των αιώνων, έτσι όπως προβάλλονται από τον τουρκικό λόγο, καταδεικνύουν το πόσο αβάσιμο είναι το αίτημα της οποιασδήποτε πολιτικής, διοικητικής σχέσης Κύπρου και Ελλάδας και εντείνει το μύθο που φέρει την Κύπρο να είναι προέκταση της Ανατολίας. «*İşte, adanın Türkiye ile olan bu yakınlığı en eski devirlerden beri Kıbrıs' la Türkiye arasında sıkı münasebetlerin başlamasını ve devamını sağlamıştır*». Ο τουρκικός λόγος επιχειρεί, μέσω της γεωγραφικής νομιμοποίησης, μέσω των σχολικών χαρτών, να συγκροτήσει το δικό του λόγο, δεδομένου ότι οι χάρτες αποτυπώνουν την απόσταση «*uzaklığı*» με τις γείτονες χώρες και νομιμοποιούν συγκεκριμένα πολιτικά θέλω.⁶⁹

Η Τουρκική Κοινότητα δίνει έμφαση στη φυσική και ιστορική γεωγραφία με έμφαση στο ιδιοκτησιακό καθεστώς, ενώ η Ελληνική στην πολιτιστική και ιστορική γεωγραφία με έμφαση στο πληθυσμό.⁷⁰ Την ίδια στιγμή που η μια κοινότητα γίνεται υπέρμαχος της φυσικής

⁶⁸Φρίξος Μαραθεύτης, *Υψηλή και διδακτική της φυσικής και γενικής γεωγραφίας του δημοτικού σχολείου*, Λευκωσία, 1962, σσ. 40, 81, 90.

⁶⁹*Kıbrıs tarihi notları...*, a.g.e., s. 1.

⁷⁰Τα κυριότερα θέματα με τα οποία καταπιάνεται η φυσική γεωγραφία : το φυσικό τοπίο, η γεωλογία, η γεωμορφολογία, η γεωγραφική θέση κτλ.

Τα κυριότερα θέματα με τα οποία καταπιάνεται η ιστορική γεωγραφία: ο πληθυσμός μιας περιοχής ή μιας χώρας, το σύστημα οικισμών, το ιδιοκτησιακό καθεστώς κτλ.

Τα κυριότερα θέματα με τα οποία καταπιάνεται η πολιτική γεωγραφία : τα σύνορα κρατών, οι κατηγορίες κρατών, τα εκλογικά συστήματα, οι διχοτομήσεις και αποσχίσεις κρατών κτλ.

Τα κυριότερα θέματα με τα οποία καταπιάνεται η πολιτιστική γεωγραφία : μορφώματα που έχουν σχέση με ασφάλεια και άμυνα, με τη θρησκεία, με τη μυθολογία και την παράδοση, τα αρχαιολογικά μορφώματα, μορφώματα που σχετίζονται με τάφους, εθνικούς αγώνες ηρώων και ηγετών κτλ.

Βλ. Γιώργος Καρούζης, *Σύγχρονη γεωγραφία της Κύπρου*, τ. 1. Φυσική γεωγραφία της Κύπρου (Το φυσικό τοπίο της Κύπρου), ΣΕΛΑΣ Κέντρο Μελετών, Ερευνών & Εκδόσεων, Λευκωσία, 1997, σσ. 7, 18, 23.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

γεωγραφίας και η άλλη της πολιτιστικής γεωγραφίας, η κάθε κοινότητα υπονομεύει το λόγο της άλλης κοινότητας. Ενώ λοιπόν η Τουρκική Κοινότητα αναφέρεται στο γεγονός ότι η Κύπρος στα προϊστορικά χρόνια ήταν ενωμένη με την Anadolu,⁷¹ η Ελληνική Κοινότητα αποδέχεται ως ιστορικά αληθή την πληροφορία, με τη μόνη διαφορά ότι η Anadolu συγκροτείται ως «Μικρά Ασία» παραπέμποντας στο ελληνικό παρελθόν της περιοχής :

[...]Η θέση αυτής και η γεωλογική της σύνθεσις δικαιολογούν την πληροφοριάν, την οποίαν μας δίδει ο Πλίνιος, Λατίνος ιστορικός του πρώτου μ.Χ. αιώνας, ότι η Κύπρος ήτο ηνωμένη με την Μ. Ασίαν, και η οποία επιστημονικώς αποδεικνύεται αληθής.⁷²

Πολύ ενδεικτικό είναι και το πιο κάτω απόσπασμα από το βιβλίο ιστορίας του Κλεάνθη Γεωργιάδη *Ιστορία της Κύπρου : Προϊστορικοί Χρόνοι μέχρι Ρωμαϊκών Χρόνων*, που εκδόθηκε το 1962 για τις πρώτες τάξεις των Σχολών Μέσης Παιδείας, σε σχέση με τον φυσικό πλούτο της Κύπρου :

[...] Ο πλούτος της επίσης ήτο τόσον μέγας ώστε ήτο πολύ φυσικόν να γίνεται στόχος κατακτητικών επιθέσεων εκ μέρους εκείνων, οι οποίοι κατά καιρούς εγίνοντο οι ισχυροί εις την Μεσόγειον. Έτσι εξηγείται η συχνή αλλαγή κυριάρχων και έτσι ακόμη εξηγείται το γεγονός, ότι όλοι αυτοί οι κυρίαρχοι απέφυγαν να αφομοιώσουν τον πληθυσμόν. Εκείνο δια το οποίον ενδιαφέροντο ήτο η στρατηγική θέσις της Κύπρου και ο πλούτος της και όχι η αφομοίωσις του πληθυσμού.⁷³

Γιώργος Καρούζης, *Σύγχρονη γεωγραφία της Κύπρου*, τ. 2. Ιστορική, πολιτική και πολιτιστική γεωγραφία της Κύπρου, ΣΕΛΑΣ Κέντρο Μελετών, Ερευνών & Εκδόσεων, Λευκωσία, 1998, σσ. 7, 42, 94, 95, 96, 98, 99, 110. Χριστίνα Κουλούρη, *ό. π.*, σελ. 63.

⁷¹[...]Kıbrıs bir ada şeklini almış ve Anadolu'dan bu suretle ayrılmıştır. Η Κύπρος πήρε τη μορφή νησιού και αποκόπηκε μ' αυτό τον τρόπο από την Ανατολία. Βλ. Hüseyin Metin, *Kıbrıs tarihine toplu bir bakış*, Halkın Sesi, Lefkoşa, 1959, s. 11.

⁷²Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Ιστορία της Κύπρου : Προϊστορικοί Χρόνοι μέχρι Ρωμαϊκών Χρόνων*, δια την Α' και Β' τάξιν Σχολών Μέσης Παιδείας, τ. Α', Α. Π. Πολίτης, Λευκωσία, 1962, σσ. 3-5.

Κωνσταντίνος Σπυριδάκης, *Λόγος επιμνημόσυνος κατά το εν τω Παγκυπρώ Γυμνασίω φιλολογικόν μνημόσυνον του Κωνσταντίνου Αμάντου*, Εκδόσεις «Κυπριακής Εκπαιδύσεως», Λευκωσία, 1961, σελ. 9.

Η Μ. Ασία ως «η καρδιά της μεσαιωνικής Ελληνικής Αυτοκρατορίας» Βλ. Λοΐζος Φιλίππου, *Κύπριοι αγωνισταί*, Ιερά Αρχιεπισκοπή Κύπρου, Λευκωσία, 1953, σελ. ζ'.

[...]Άλλο η Μικρασία (που ως τα 1922 είχε τη σφραγίδα των Ελλήνων) κι' άλλο η Τουρκία. Βλ. Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Περισσότερος σεβασμός», αρ. 3, Δεκέμβριος 1960, σελ. 144.

⁷³Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Ιστορία της Κύπρου : Προϊστορικοί Χρόνοι μέχρι Ρωμαϊκών Χρόνων*, *ό. π.*, σελ. 10.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Ο Κλεάνθης Γεωργιάδης αναφέρεται στον πλούτο και στη στρατηγική θέση της Κύπρου ως τα στοιχεία εκείνα της φυσικής γεωγραφίας που αποτέλεσαν πηγή δυστυχίας για το νησί. Εντούτοις, ο καιροσκοπισμός και οι πρακτικές των κατακτητών (συμπεριλαμβανομένων των Οθωμανών) δεν επηρέασαν και δεν αφομοίωσαν το ντόπιο πληθυσμό. Από την άλλη, η πολιτιστική γεωγραφία είναι έργο των ανθρώπων. Στις περιπτώσεις όπου ο γεωγραφικός χώρος δεν συνάδει με τα πολιτικά θέλω ο εθνικιστικός λόγος επιστρατεύει την επιστήμη της αρχαιολογίας και το κύρος των αρχαιολογικών ευρημάτων και των ερμηνειών των αρχαιολόγων, «Χωρίς την αρχαιολογία δεν θα ξέραμε γιατί είμαστε σήμερα Έλληνες, πώς να εξηγήσουμε αυτό το φαινόμενο που από γεωγραφικής απόψεως τουλάχιστο φαίνεται κάπως παράδοξο»,⁷⁴ δεδομένου ότι η Ιστορία και η Αρχαιολογία «είναι οι ευγλωττότεροι και αξιοπιστότεροι μάρτυρες περί της Ελληνικής συνειδήσεως».⁷⁵ Από την άλλη ο καθηγητής ιστορίας και γεωγραφίας Halil Fikret Alasya, στο εγχειρίδιο λυκείου *Kıbrıs Tarihi (M.E. 1450 M.S. 1878) ve Belli başlı antikiteleri* το 1939 και στη δεύτερη έκδοση του το 1964, κάνει αναφορά σε ένα σύλλογο τουρκικών μνημείων (π.χ. τζαμιά camii, τεμένη tekke, βρύσες çeşme, μνήματα mezar, μασωλεία türbesi, κτήρια τύπου Bedestan)⁷⁶ που αποτελούν έμπρακτη απόδειξη της πολιτιστικής παρέμβασης της Τουρκικής Κοινότητας στον κυπριακό χώρο. Στη Λευκωσία το Bayraktar Camii, το Bedestan, το Büyük Han, ο Büyük Medrese, η Büyük Medrese Çeşmesi, ο Mevlevi Tekkesi, το Ömeriye Cammi και το Sarayönü Cammi αποτελούν ανθρώπινα δημιουργήματα που υπογραμμίζουν την τουρκική πολιτιστική παρέμβαση στην επαρχία Λευκωσίας. Η ίδια πολιτιστική παρέμβαση απαντά και στις υπόλοιπες επαρχίες : στο Mehmet Çelebi'nin mezarı στην Αμμόχωστο, στο Hala Sultan Tekkesi στη Λάρνακα, στο Camii Kebir στη Λεμεσό, στο Hazreti Ömer Türbesi στην Κερύνεια και στο Dalide Ziya Paşa Camii στην Πάφο.⁷⁷

⁷⁴Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «Η σημασία της αρχαιολογίας στην Κύπρο», Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1961, σελ. 171.

⁷⁵Ινώ Μιχαηλίδου Κ. Νικολάου, *Tituli agonistici hellenistici et romani ad res Cyprias pertinentes*, Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, Λευκωσία, 1961, σελ. 63.

⁷⁶Η καρδιά μιας οθωμανικής πόλης είναι το *Bedestan*. Το *Bedestan* είναι σκεπαστή αγορά, κτίριο μνημειακό. Εκεί εμπορεύονται τα πιο ακριβά ή πολύτιμα είδη και φυλάσσονται τα χρήματα ή τα χρυσαφικά. Ολόγυρα στο κεντρικό *Bedestan* υπάρχουν μαγαζιά. Βλ. Halil İnalçık, *The Ottoman Empire: The Classical Age 1300-1600*, Weidenfeld & Nicolson, London, 1973, pp. 8, 143.

⁷⁷Halil Fikret Alasya, *Kıbrıs tarihi (M.E. 1450- M.S. 1878) ...*, a.g.e., s. 129-156.

Halil Fikret Alasya, *Kıbrıs tarihi ve Kıbrıs Türk Eserleri*, a.g.e., s. 172-215.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

5. Μετάπλαση του ιστορικού υλικού σε αυτόνομο μύθο

Η ιστορία και η ταυτότητα αποτελούν δύο συνιστώσες του εθνικισμού.⁷⁸ Τα ιστορικά γεγονότα μεταπλάθονται σε αυτόνομους μύθους άλλοτε για να προβάλλουν την καθαρότητα και τη συνέχεια και άλλοτε την πραγματικότητα, την ανομοιογένεια και την σύμπτωση.⁷⁹ Οι ιστορικές εκδοχές αποσκοπούν στο να εξωραΐσουν, να αμφισβητήσουν, να εξευμενίσουν με απώτερο σκοπό να θέσουν τις βάσεις του πολιτικού μέλλοντος, ενώ η έννοια των ιστορικών εχθρών είναι άμεσα συνυφασμένη με τις αφηγήσεις των εθνικών αγώνων.⁸⁰

Τα σχολικά εγχειρίδια αποτελούν ένα λαμπρό πεδίο όπου διάφοροι μύθοι ως μετέωρα σημαίνοντα επενδύονται με διαφορετικά περιεχόμενα.⁸¹ Οι μύθοι ερμηνεύουν την καταγωγή μιας κοινότητας και εξασφαλίζουν τη λειτουργία της.⁸² Η επιλεκτική μνήμη, που εξυπηρετεί πολιτικούς σκοπούς,⁸³ ενεργοποιεί νέες έννοιες και ερμηνείες «στο κοινωνικό συγκείμενο της επιτέλεσης».⁸⁴ Κάτωθι επισημαίνονται επινοημένα πρόσωπα και λόγοι που συγκροτούνται στα κυπριακά σχολικά εγχειρίδια. Ποιες λειτουργίες επιτελούν τα επινοημένα πρόσωπα και ποιοι λόγοι συγκροτούνται στα σχολικά εγχειρίδια; Πώς μεταπλάθεται η μυκηναϊκή, η

⁷⁸Γιάννης Παπαδάκης, «Nation, narrative and commemoration: political ritual in divided Cyprus», *ibid*, p. 253. [...] According to Fairclough (2003) the phenomenon of nominalization (making something a noun) can be seen as a type of grammatical meta- phor where processes are represented as entities. For example, one focuses on 'destruction' instead of explaining who destroys or whose livelihood is destroyed. Memory and history are nouns but, as I explained earlier, they are also social processes deeply embedded in social power dynamics. Their absolute use as nouns, as entities, allows the evasion of referring to agents. There is no indication who writes the history, whose memory is silenced and, consequently, the sanctified and hegemonic role of the history is maintained. Βλ. Miranda Christou, «The Language of Patriotism: Sacred History and Dangerous Memories», *British Journal of Sociology of Education*, Vol. 28, No. 6, November 2007, p. 718.

⁷⁹Γιάννης Παπαδάκης κ.α., «Introduction: Modernity, History and Conflict in Divided Cyprus, An overview», in Γιάννης Παπαδάκης, Νίκος Περισιτιάνης & Gisela Welz (ed.), *Divided Cyprus...*, *ibid*, p. 19.

⁸⁰Γιάννης Παπαδάκης, «The National Struggle Museums of a divided city», *ibid*, p. 411.

⁸¹[...] Στην περίπτωση πάλι όπου δηλώνουμε κάτι αληθώς ή ψευδώς, ακριβώς όπως και στην περίπτωση όπου συμβουλευόμαστε καλά ή κακά, οι στόχοι και οι εφαρμογές της εκφοράς, καθώς και το γενικό πλαίσιο, έχουν σημασία· αυτό που κρίνεται αληθές σε ένα σχολικό βιβλίο, μπορεί να μην κριθεί έτσι σε μια εργασία ιστορικής έρευνας.

Βλ. John Langshaw Austin, *Πώς να κάνουμε πράγματα με τις λέξεις*, Εστία, Αθήνα, 2003, σελ. 167.

⁸²Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, *ό. π.*, σελ. 257.

⁸³Γιάννης Παπαδάκης, «Nation, narrative and commemoration: Political ritual in divided Cyprus», *ibid*, p. 254.

⁸⁴Julie Scott, «Mapping the past: Turkish Cypriot narratives of time and place in the Canbulat museum, northern Cyprus», *History and Anthropology*, Vol. 13, No. 3, 2002, p. 224.

Miranda Christou, «A Double Imagination: Memory and Education in Cyprus», *Journal of Modern Greek Studies*, Vol. 24, 2006, pp. 285–306.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

βυζαντινή, η αραβική, η οθωμανική παρουσία στο νησί, η μεταρρυθμιστική περίοδος του Tanzimat και ποιες οι πολιτικές αποτιμήσεις τους;

Γεωλογική εποχή «*Ηώκαινη Εποχή*»

Βιβλιογραφικά έχει προταθεί ότι οι δύο κοινότητες αντιλαμβάνονταν τον εαυτό τους ως «προέκταση» των μητροπολιτικών τους κέντρων. Η Τουρκική Κοινότητα προσπαθώντας να νομιμοποιήσει αυτή τη σχέση επικαλείται την περίοδο του γεωλογικού σχηματισμού της Κύπρου για να υποστηρίξει ότι κατά την Ηώκαινη Εποχή το νησί της Κύπρου ήταν ενωμένο με την *Anadolu* «*En son jeolojik tetkiklere göre Kıbrıs adası EOCENE devrinde Anadolu ile iltisaki olan bir kita idi*», δίνοντας και γεωγραφική, γεωλογική διάσταση στον όρο προέκταση.⁸⁵ Ο Halil Fikret Alasya αναφέρει ότι ο πρώτος αυτόχθονας λαός είχε έρθει από την Ασία.⁸⁶ Και οι δύο αναφορές σκοπό έχουν να υποδείξουν τον άρρηκτο γεωγραφικό, πολιτικό δεσμό της Κύπρου με την Ανατολία. Αν και η ελληνική ιστοριογραφία αποδέχεται το πιο πάνω γεωλογικό γεγονός, το επενδύει με διαφορετικό περιεχόμενο. Η Κύπρος ήταν ενωμένη με τη Μικρά Ασία «*η Κύπρος ήτο ηνωμένη με την Μ. Ασίαν*».⁸⁷

Ουσιαστικά και οι δύο όροι, *Anadolu* και Μικρά Ασία, αναφέρονται στις ίδιες γεωγραφικές συντεταγμένες, αλλά νοηματοδοτούνται εντελώς διαφορετικά. Η *Anadolu* αποτελεί το κέντρο όπου, μετά τις συγκρούσεις με το βυζαντινό στρατό (1071), τουρκικά φύλα αρχικά εγκαταστάθηκαν και αργότερα εδραίωσαν την κυριαρχία τους στην περιοχή.⁸⁸ Στη σύγχρονη εποχή έγινε συνώνυμο του *Πολέμου της Ανεξαρτησίας Kurtuluş Savaşı* (1919-1923), έτσι όπως συγκροτείται στην τουρκική ιστοριογραφία η προσπάθεια του μετέπειτα προέδρου της Τουρκικής Δημοκρατίας Kemal Atatürk να μην αποδεχτεί τις πρόνοιες των Συμφωνιών μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο που ως Οθωμανική Αυτοκρατορία τη βρήκαν στο πλευρό των ηττημένων. Στον αντίποδα στην ελληνική ιστοριογραφία γίνεται χρήση του όρου *Μικρά*

⁸⁵[...] Σύμφωνα με τις τελευταίες γεωλογικές διερευνήσεις το νησί της Κύπρου στην ηώκαινη εποχή ήταν ενωμένο με την Ανατολία.

[...] *En son jeolojik tetkiklere göre Kıbrıs adası EOCENE devrinde Anadolu ile iltisaki olan bir kita idi* ki
Βλ. Hüseyin Metin, *a.g.e.*, s. 11.

⁸⁶Halil Fikret Alasya, *Kıbrıs tarihi ve Kıbrıs'ta Türk eserleri*, *a.g.e.*, s. 15.

⁸⁷Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Ιστορία της Κύπρου : Προϊστορικοί Χρόνοι μέχρι Ρωμαϊκών Χρόνων*, ό. π., σελ. 5.

⁸⁸Barbara Hodge & G. Lewis, *ibid*, p. 40.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Ασία. Ο όρος *Μικρά Ασία* υποδηλώνει τόσο την παρουσία μέχρι το 1922 των Ελλήνων στα παράλια της Μικράς Ασίας αλλά και τις πολιτιστικές, πολιτικές διεργασίες που στο απώτερο παρελθόν, μέσα από τον Α΄ Ελληνικό Αποικισμό περίπου τον 11ο αι. π.Χ. μέχρι και τον 9ο αι. π.Χ., επέφεραν και τον εξελληνισμό της περιοχής:

[...] επειδή δε αυξηθέντες εις πληθυσμόν δεν ηδύνατο να ζήσουν εις την εντεύθεν του Αιγαίου Ελλάδα, εγκατάστησαν και εκείθεν αυτού αποικίας πολλές και ευδαίμονας εις την εύφορον δυτικήν Ασίαν.

Πρώτον οι Αιολείς εκ Βοιωτίας δια της θρακικής παραλίας και των νήσων Θάσου, Σαμοθράκης, Ίμβρου και Λήμνου διαβάντας εις Τρωάδα έκτισαν την Άβυδον έναντι της Σηστού και εις την Μαγνησίαν, την Κύμην, όχι πολύ μακράν των Σάρδεων.

Κατόπιν οι Δωριείς διά των Κυκλάδων και της Ρόδου διαπεραιωθέντες, αποίκισαντες δε τα Κύθηρα, την Κρήτην, την Κω και την Κάρπαθον κατέλαβον επί της δυτικής Ασίας την Κνίδον και την Αλικαρνασσόν αποτελέσαντες την ασιατικήν Δωρίδα.

Τέλος εκ της Αττικής και Ευβοίας ορμηθέντες Ίωνες απώκισαν την ασιατικήν Ιωνίαν, την μεγίστην και καλλίστην των αποικιών τούτων; περιλαμβάνουσαν τας νήσους Χίον, Σάμον και δώδεκα πόλεις ομοσπόνδους, των οποίων ο κοινός ναός ηγέρθη επί του ακρωτηρίου της Μυκάλης υπό το όνομα Πανιώνιον· ονομαστότεραι εξ αυτών ήσαν: Φώκαια, Σμύρνη, Κλαζομεναί, Κολοφών, Έφεσος, Μίλητος.

[...] Αι μικρασιατικάί αποικίαί υπερέβησαν τας μητροπόλεις των κατά την δύναμιν και τον πολιτισμόν. Χωρίς δε να απολέσουν τίποτε εκ της αρχαίας αυτών υποστάσεως μεταξύ των βαρβάρων, ανέπτυξαν την ιδιοφυίαν της φυλής και κατέστησαν την χώραν εστίαν των επιστημών, των τεχνών και της ποιήσεως. Σμυρναίος υπήρξεν ο Όμηρος, Μιλήσιος ο Θαλής και Αλικαρνασσεύς ο Ηρόδοτος.⁸⁹

Επομένως, η γεωγραφική εγγύτητα αλλά και η γεωλογική σύνδεση Κύπρου και Ανατολίας υπονομεύεται στον ελληνικό λόγο μέσα από τη συγκρότηση του εν λόγω γεωγραφικού χώρου, ως ενός χώρου στον οποίο μεταλαμπαδεύτηκε το ελληνικό κλέος και ο ελληνικός πολιτισμός.

Πέρα από τη γεωλογική σύνδεση, στην τουρκική ιστοριογραφία τονίζεται ότι οι πρώτοι κάτοικοι αφίχθησαν από την Ανατολία. Προβάλλεται ότι ο ίδιος τύπος σκελετού που απαντά στην Ανατολία (γεροδεμένοι, περιορισμένου ύψους, βραχυκέφαλοι), απαντά και στα στρώματα της νεολιθικής εποχής της Κύπρου.⁹⁰ Οι εν λόγω γηγενείς πληθυσμοί, στον

⁸⁹Ιωάννης Δ. Φωκίτης, *Παγκόσμιος οικονομική ιστορία*, Εκδοτικός οίκος Ν. Αλικιώτης & Υιοί, Αθήνα, 1962, σελ. 41.

⁹⁰*Kıbrıs tarihi notlar...*, a.g.e., s. 3.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

ελληνικό λόγο, αφομοιώνονται πλήρως με την κατοπινή μυκηναϊκή κάθοδο «αφομοίωσαν και τους πρώτους κατοίκους»,⁹¹ δεδομένου ότι στον ελληνικό λόγο «Από όλους τους λαούς που ήρθαν στο νησί μας μόνο οι Έλληνες επέζησαν».⁹²

Μυκηναϊκή παρουσία

Η μυκηναϊκή παρουσία στο νησί γίνεται συνώνυμο της αρραγούς παρουσίας του ελληνικού στοιχείου «*unbroken existence*»,⁹³ της διαμόρφωσης της φυλετικής ομοιομορφίας, της εθνολογικής σύστασης του πληθυσμού της Κύπρου,⁹⁴ και της μεταστροφής προς τη Δύση.⁹⁵

[...]Από όλους τους λαούς που ήρθαν στο νησί μας μόνο οι Έλληνες επέζησαν. Μόνο αυτοί αφήκαν τη γλώσσα τους, τη θρησκεία τους και τα έθιμά τους και έβαλαν τα θεμέλια της κατοπινής Ιστορίας της Κύπρου.⁹⁶

Από την άλλη στον τουρκικό λόγο η μυκηναϊκή κάθοδος σκιαγραφείται μέσα σε συνθήκες αντιξοότητας «*bu elverişsizlik içinde*».⁹⁷ Σε αντίθεση με τους λόγους που θα επιχειρηθεί αργότερα η αραβική και η οθωμανική κάθοδος, το κίνητρο των Μυκηναίων (Αχαιών) είναι η μη εύρωστη, παρακμιακή τους κατάσταση. Επίσης στον τουρκικό λόγο τονίζεται ότι η μυκηναϊκή παρέμβαση στον κυπριακό χώρο είναι μόνο πολιτιστική «είχαν εισαγάγει τον πολιτισμό τους» «*medeniyetini sokmuşlardı*», υπογραμμίζοντας ότι οι Μυκηναίοι ίδρυσαν

⁹¹Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Γενική Ιστορία - Ιστορία της Κύπρου*, ό. π., σελ. 9.

⁹²Σταύρος Σ. Χατζηκυριάκου, *Ιστορία της Κύπρου για την Γ' Δ', Ε' και Στ' τάξη των δημοτικών σχολείων*, Λευκωσία, 1959, σελ. 10.

⁹³Ελευθέριος Κληρίδης, *ibid*, p. 444.

Στον τουρκικό λόγο η εν λόγω θέση κρίνεται τελείως αντιεπιστημονική. Βλ. Nazim Beratlı, *Kıbrıslı Türk kimliği'nin oluşması : Neden ortak bir Kıbrıslı kimliği yok?*, a.g.e., s. 63.

[...] *This is, of course, a basic tenet of nationalism and, I would argue, of patriotism that breaks or ruptures in history are ignored for the sake of unity. One fundamental aspects of the nation-state's legitimization--both to the citizens and of other national entities--is the search for an uninterrupted the history of the country.*

Βλ. Miranda Christou, «The Language of Patriotism: Sacred History and Dangerous Memories», *British Journal of Sociology of Education*, Vol. 28, No. 6, November 2007, p. 717.

⁹⁴Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Ιστορία της Κύπρου : Προϊστορικοί Χρόνοι μέχρι Ρωμαϊκών Χρόνων*, ό. π., σελ. 23.

⁹⁵«*turns to the West definitely*» «*draws apart from the East*» «*The life and culture of the Cypriots was dominated by the Greek Spirit*» Βλ. Κωνσταντίνος Σπυριδάκης, *A survey of the history of Cyprus*, Geka Press, Nicosia, 1962, pp. 4, 5.

⁹⁶Σταύρος Σ. Χατζηκυριάκου, ό. π., σελ. 10.

⁹⁷*Kıbrıs tarihi notları...*, a.g.e., s. 10.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

ανεξάρτητες πόλεις χωρίς κανένα πολιτικό δεσμό με την Ελλάδα,⁹⁸ και ότι η μόνη σχέση που συνδέει τις δύο χώρες είναι η ύπαρξη της ελληνικής κουλτούρας στο νησί στο διάβα των αιώνων «*Yunan kültürü*».⁹⁹

Στην τουρκική συλλογιστική εξέχουσα θέση κατέχει η «*θεωρία του ξίφους*».¹⁰⁰ Ο ελληνικός ιστοριογραφικός λόγος, οικειοποιούμενος την πιο πάνω συλλογιστική, δεν συγκροτεί τη μυκηναϊκή κάθοδο μόνο ως μια ειρηνική κάθοδο, μετανάστευση,¹⁰¹ η οποία θα θέσει τα θεμέλια της κατοπινής ιστορίας της Κύπρου, αλλά και ως κατάκτηση ισχυροποιώντας και νομιμοποιώντας περαιτέρω την ελληνική παρουσία στο νησί, «*ο βασιλεύς των Αχαιών Ατταρασίγιας, τον οποίον οι ιστορικοί ταυτίζουν με τον Ατρέα, κατέκτησε την Κύπρον περί το 1225 π.Χ.*».¹⁰²

Φοίνικες

Στα ελληνικά εγχειρίδια αξίζει να ερευνηθεί ο τρόπος που συγκροτούνται οι Φοίνικες στο κυπριακό συγκείμενο αλλά και η όποια σύνδεση μπορεί να γίνει μεταξύ των Φοινίκων και των μελών της Τουρκικής Κοινότητας.¹⁰³ Οι Φοίνικες δεν αναμειγνύονται στις εσωτερικές

⁹⁸ *Kıbrıs tarihi notları...*, a.g.e., s. 11.

Στον ελληνικό λόγο το γεγονός ότι τα Κυπριακά Βασίλεια είναι οργανωμένα διοικητικά και οικονομικά κατά το πρότυπο των μυκηναϊκών βασιλείων υποδηλώνει ότι η Κύπρος εναρμόνισε τους διοικητικούς της θεσμούς με βάση τα μυκηναϊκά πρότυπα. Βλ. Γεώργιος Β. Χαραλάμπους, *Ο εθνικός "εαυτός" και ο εθνικός "άλλος" στα ελληνοκυπριακά σχολικά βιβλία Ιστορίας της Μέσης εκπαίδευσης : Μια ερευνητική προσέγγιση υπο το πρίσμα της παιδαγωγικής της ειρήνης*, Αδελφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 2009, σελ. 158.

Μυκηναϊκός πολιτισμός, ο πολιτισμός που αναπτύχθηκε στην Ελλάδα από τον ΙΣΤ΄ ως τον ΙΓ΄ π.Χ. αιώνα, δηλαδή στην Όψιμη Εποχή του Χαλκού - την Ύστερη Χαλκοκρατία.

Οι Δωριείς ήταν το επικρατέστερο στοιχείο του πληθυσμού στα νότια και στα δυτικά τμήματα της Ελλάδας που ωφελήθηκαν από τη μυκηναϊκή κατάρρευση.

Βλ. John Chadwick, *Μυκηναϊκός κόσμος*, Gutenberg, Αθήνα, 1997, σσ. ιε΄, 388.

⁹⁹ Hüseyin Metin, *Kıbrıs tarihine toplu bir bakış*, a.g.e., s. 18, 41.

¹⁰⁰ Σύμφωνα με τη «*θεωρία του ξίφους*» η πολεμική κατάκτηση δικαιολογεί τίτλο ιδιοκτησίας. Βλ. Νεοκλής Σαρρής, *Η άλλη πλευρά*, τ. Α΄, Γραμμή, Αθήνα, 1977, σσ. μα΄-μβ΄.

¹⁰¹ [...] *Αφού τέλειωσε ο Τρωϊκός Πόλεμος οι Έλληνες γύρισαν στην πατρίδα τους. Γρήγορα όμως κατάλαβαν ότι εκτός από την πατρίδα τους υπάρχουν κι άλλοι τόποι πλούσιοι όπου θα μπορούσαν να ζήσουν επίσης καλά. Ο πλούτος της Κύπρου τους τραβά. Έτσι κατά το 1400 π.Χ. αρχίζει η μετανάστευση των Ελλήνων.* Βλ. Σταύρος Σ. Χατζηκυριάκου, *ό. π.*, σσ. 10-11.

¹⁰² Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Ιστορία της Κύπρου : Προϊστορικοί Χρόνοι μέχρι Ρωμαϊκών Χρόνων*, *ό. π.*, σελ. 26.

¹⁰³ [...] *Η επικράτησις των Δωριέων και η υπ' αυτών κατάλυσις του κράτους των Αχαιών εις την Πελοπόννησον και την Κρήτην είχαν ως άμεσον συνέπειαν και την εξασθένησιν αυτών εις την θάλασσαν, με πλήρη την παρακμήν των περί τα τέλη του ΙΑ΄ αιώνος π.Χ. Αποτέλεσμα της παρακμής ταύτης ήτο να κυριαρχήσουν εις την Μεσόγειον*

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

υποθέσεις, ζουν βίο χωριστό, «συνετάσσοντο με τους κατακτητάς»,¹⁰⁴ και προσπαθούν με τους Πέρσες να «εκβαρβαρώσουν την νήσον»,¹⁰⁵ «Πάντες οι Φοίνικες βασιλείς της Σαλαμίνας ειργάσθησαν μετά ζήλου δια να επιτύχουν τον εκβαρβαρισμόν της πόλεως».¹⁰⁶

Στο βιβλίο *Αγωγή του Πολίτου* της Ε΄ τάξης Δημοτικού ο Νέαρχος Κληρίδης, μετά την υπογραφή των Συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου, αναφέρεται τοιουτοτρόπως στην πληθυσμιακή σύνθεση του νησιού «500.000 χιλιάδες από αυτούς είναι Έλληνες και οι υπόλοιποι είναι Μωαμεθανοί, Αρμένιοι, Μαρωνίτες, Άγγλοι κι άλλοι ξένοι. Όλοι αυτοί είναι πολίτες της Κύπρου». Τα μέλη της Τουρκικής Κοινότητας συγκροτούνται ως «Μωαμεθανοί»,¹⁰⁷ εκδύοντας τους από κάθε εθνικό αίσθημα, καλώντας τους να περιοριστούν στον πολιτιστικό τους ρόλο, σαν άλλοτε οι Φοίνικες, υποτιμώντας το γεγονός ότι πολλές φορές, όταν μια συνιστώσα παραγκωνιστεί από το εσωτερικό, μια εξωγενής δύναμη μπορεί ευκολότερα να πετύχει τον προσεταιρισμό της. Στο σύγχρονο συγκείμενο το ρόλο αυτό θα μπορούσε να αναλάβει η Τουρκία.

Βυζαντινή παρουσία

Όπως αναφέρθηκε και στην εισαγωγή η διαίρεση της ελληνικής ιστορίας είναι προϊόν της ακαδημαϊκής ιστοριογραφίας του δεύτερου μισού του δέκατου ένατου αιώνα που ενσωμάτωσε τη βυζαντινή περίοδο στην ελληνική ιστορική θεώρηση.¹⁰⁸ Έτσι η Βυζαντινή Αυτοκρατορία συγκροτείται ως Ελληνική Αυτοκρατορία και μέσα από την υπαγωγή της

οι Φοίνικες, λαός δραστήριος και ριψοκίνδυνος που κατόρθωσαν να διαπλεύσουν με τα μικρά πλοία των και αυτές τας Ηρακλείους σήλας (Γιβραλτάρ) και να φτάσουν εις τον Ατλαντικόν ωκεανόν. Μοναδική ασχολία των ήτο το εμπόριον. Δι' αυτό ίδρυν εμπορικούς σταθμούς εις τους λιμένας των χωρών, αι οποία διέθετον προϊόντα προς εξαγωγήν, και ανελάμβανον το εμπόριον εις τας χείρας των. Ενώ λοιπόν προς της παρακμής των Αχαιών η δραστηριότης των Φοινίκων περιωρίζετο προς νότον της Φοινίκης και προς δυσμάς, μετά την παρακμήν περιέλαβον ουτοί ολόκληρον το Αιγαίον και ίδρυσαν εμπορικούς σταθμούς εις τας νήσους και την ηπειρωτικήν Ελλάδα. Μεταξύ των νήσων ήτο και η Κύπρος.

Βλ. Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Ιστορία της Κύπρου : Προϊστορικοί Χρόνοι μέχρι Ρωμαϊκών Χρόνων*, διά την πρώτην τάξην σχολείων Μέσης παιδείας, τ. Α΄, Α. Π. Πολίτης, Λευκωσία, 1965, σελ. 27.

¹⁰⁴Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Γενική Ιστορία - Ιστορία της Κύπρου*, ό. π., σελ. 12.

¹⁰⁵Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Ιστορία της Κύπρου : Προϊστορικοί Χρόνοι μέχρι Ρωμαϊκών Χρόνων*, ό. π., σελ. 71.

¹⁰⁶Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Ιστορία της Κύπρου*, Α. Π. Πολίτης, Λευκωσία, 1960, σελ. 49.

¹⁰⁷Νέαρχος Κληρίδης, *Αγωγή του πολίτου, για την Ε' τάξη του δημοτικού*, σελ. 13.

¹⁰⁸Ελευθέριος Κληρίδης, *ibid*, p. 444.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Κύπρου στην Ανατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία αποτελεί «*τμήμα του Βυζαντινού Κράτους*» και τοιουτοτρόπως διατηρεί «*ανόθευτον τον εθνικόν αυτής χαρακτήρα*».¹⁰⁹

Αν και ο εθνικισμός έχει τη μαγική ικανότητα να μεταμορφώνει το τυχαίο σε πεπρωμένο,¹¹⁰ στην τουρκική ιστοριογραφία η βυζαντινή παρουσία στο νησί συγκροτείται ως ένα τυχαίο συγκυριακό γεγονός. Μετά το θάνατο του αυτοκράτορα Θεοδοσίου το 395 η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία χωρίστηκε «*ayrılmasından sonra Kıbrıs, coğrafi mevkii icabi Doğu Roma İmparatorluğunun (Bizansın) hissesine düşmüştür*».¹¹¹ Με ρηματικές φράσεις όπως «*έπεσε στο μερίδιο του Βυζαντίου*» ή στα χρόνια που υπαγόταν στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία διοικείτο από ένα διοικητή που διοριζόταν από τον κόμη της Αντιόχειας,¹¹² προβάλλεται ο ισχυρισμός ότι δεν υπήχθει άμεσα στο βυζαντινό κρατικό μηχανισμό, σε αντίθεση με την Οθωμανική Αυτοκρατορία που ενέπλεξε ακόμη και τον ίδιο το θεσμό της Εκκλησίας της Κύπρου στην κρατική γραφειοκρατική μηχανή της.

Αραβική παρουσία, τουρκικά φύλα στη Μικρά Ασία & «γέννηση του κυπριακού ζητήματος»

Οι Άραβες και οι αραβικές επιδρομές οικειοποιούνται από την τουρκική ιστοριογραφία και συγκροτούνται ως «*Türk*».¹¹³ Το μανσωλείο της Ummü Haram συγκροτείται ως τουρκικό για να νομιμοποιηθεί η τουρκική πολιτιστική παρέμβαση στο κυπριακό συγκείμενο. Πέρα από την ανάδειξη του ως ισλαμικού θρησκευτικού μνημείου, επιχειρείται η ανάδειξη του ως μνημείου που συνδέεται με την «*απαρχή της τουρκικής παρουσίας στο νησί*».

Το ιστορικό αυτό γεγονός νοσηματοδοτείται στην τουρκική ιστοριογραφία με σαφείς πολιτικές προεκτάσεις. Το ιστορικοπολιτικό αυτό γεγονός έχρισε την Κύπρο ως χώρα του Ισλάμ «*islam ülkesi*».¹¹⁴ Η δύναμη του αίματος «*the power of blood*»,¹¹⁵ που αποτελεί κεντρικό σημείο στη ρητορική του τουρκικού λόγου, ιδιαίτερα σε σχέση με την οθωμανική κατάκτηση, απαντά

¹⁰⁹Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Ιστορία της Κύπρου*, Α. Π. Πολίτης, Λευκωσία, 1960, σελ. 95.

¹¹⁰Benedict Anderson, *ό. π.*, σελ. 33.

¹¹¹Hüseyin Metin, *Kıbrıs tarihine toplu bir bakış*, a.g.e., s. 69.

¹¹²Halil Fikret Alasya, *Kıbrıs tarihi (M.E. 1450- M.S. 1878)* ..., a.g.e., s. 24.

St. Hilarion castle : a guide, Department of Antiquities, Nicosia, 1963, p. 2.

¹¹³*Kıbrıs tarihi notları...*, a.g.e., s. 26.

¹¹⁴*Kıbrıs tarihi notları...*, a.g.e., s. 57.

¹¹⁵Rebecca Bryant, *Imagining the modern ...*, *ibid*, p. 190.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

και στις αραβικές επιδρομές. Μνημονεύονται οι 24 αραβικές επιδρομές και το αίμα που χύθηκε.¹¹⁶

Στον τουρκικό λόγο πέρα από το αίμα που μετασχημάτισε την Κύπρο σε μια ισλαμική χώρα, μνημονεύεται και η μάχη του Μαντζικέρτ/ Malazgirt (1071) μεταξύ της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας και των Σελτζούκων. Μετά τη νίκη του τουρκικού φύλου επιτυγχάνεται η εγκαθίδρυση του στη Μικρά Ασία και παράλληλα ξεκινά και το «κυπριακό ζήτημα» για τον τουρκισμό και οι αιματηροί αγώνες «*kanli savaşlar*», αφού η Ανατολία δεν ζει χωρίς την Κύπρο και η Κύπρος χωρίς την Ανατολία «*Kıbrıs'ın Anadolu'suz ve Anadolunun da Kıbrıs'siz yaşayamayacağı*».¹¹⁷

Από την άλλη, οι αραβικές επιδρομές συγκροτούνται με τον πιο ζοφερό τρόπο στην ελληνική ιστοριογραφία. Με φράσεις όπως αποτέλεσε περίοδο «*τρόμου και φρίκης*»,¹¹⁸ με βασικά εργαλεία τη «*φωτιά*» και το «*σίδηρο*»,¹¹⁹ προτάσσεται ο πρωτόγονος, καιροσκοπικός, ληστρικός χαρακτήρας των αραβικών επιδρομών. Από την άλλη, αποτελεί επιτακτική ανάγκη η υπογράμμιση της διατήρησης του ελληνικού χαρακτήρα της Κύπρου.

[...]Μερικοί υποστηρίζουν, ότι κατά το μακρόν τούτο διάστημα των επιδρομών η Κύπρος έχασε τον ελληνικόν αυτής χαρακτήρα και, απεσπάσθη από την Βυζαντινή αυτοκρατορίαν. Τούτο είναι τελείως αναληθές και αποδεικνύεται με πολλές αποδείξεις, ότι ούτε η Κύπρος έχασε τον ελληνικόν της χαρακτήρα, ούτε το Βυζάντιον έπαυσε να θεωρή την Κύπρον τμήμα της ελληνικής Βυζαντινής αυτοκρατορίας.¹²⁰

Οθωμανική παρουσία

Η συμπερίληψη της Κύπρου στη διοικητική περιφέρεια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας μεταπλάθεται σ' ένα μύθο νομιμοποίησης των σύγχρονων πολιτικών θέλω της Τουρκικής Κοινότητας. Με την κατάληψη της Κύπρου το νησί ενώθηκε με τη μητέρα πατρίδα «*nihayet*

¹¹⁶Halil Fikret Alasya, *Kıbrıs tarihi (M.E. 1450- M.S. 1878)* ..., a.g.e., s. 22.

¹¹⁷Hüseyin Metin, *Kıbrıs tarihine toplu bir bakış*, a.g.e., s. 87.

¹¹⁸Νέαρχος Κληρίδης, *Εγχειρίδιον ιστορίας της Ορθόδοξου Εκκλησίας της Κύπρου*, ό. π., σελ. 27.

Παναγιώτης Γαβρεσέας, *Γεωγραφία Ηπείρων* ..., ό. π., σελ. 121.

Γιώργος Βλέσσας & Δ. Δούκα, *Φυσική και χημεία : προς χρήσιν των μαθητών της Ε' και Σ' τάξεως των δημοτικών σχολείων*, Ατλαντίδος, Αθήνα, 1959. Καμιά αναφορά σε Άραβα επιστήμονα.

¹¹⁹Νέαρχος Κληρίδης, *Εγχειρίδιον ιστορίας της Ορθόδοξου Εκκλησίας της Κύπρου*, ό. π., σελ. 88.

¹²⁰Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Ιστορία της Κύπρου : Από την Ρωμαϊοκρατίαν μέχρι της Ενετοκρατίας*, ό. π., σσ. 37-38.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Anavatana ilhak edilmis», έγινε καθ' ολοκληρίαν, διά παντός φυσικό κομμάτι των Τούρκων «*tamanıyle Türkün öz malı*».¹²¹ Το αίμα των Οθωμανών στρατιωτών που σκοτώθηκαν κατά την πολιορκία συγκροτείται ως «*aziz*» ιερό και «*kutsal*» θείο, και μετατρέπει το νησί σε πατρίδα «*bir vatan haline getirdi*».¹²² Ο οθωμανικός στρατός συγκροτείται ως τουρκικός. Οι ντόπιοι τους καλοδέχθηκαν.¹²³ Τα κίνητρα του οθωμανικού στρατού δεν είναι αποικιοκρατικά αλλά για να σταθεροποιηθεί η τουρκική εξουσία.¹²⁴

Ενώ στον τουρκικό λόγο οι Χριστιανοί υπήκοοι χάρη στο οθωμανικό δημοσιονομικό σύστημα και τα προνόμια που απολάμβαναν βελτίωσαν το οικονομικό τους status και πλούτισαν,¹²⁵ στον ελληνικό λόγο, παρά τις όποιες διαφοροποιήσεις,¹²⁶ κυριαρχεί η αμαυρωτική εικόνα της οθωμανικής διοίκησης. Γίνεται αναφορά στην «*Τουρκική απληστία*»,¹²⁷ στο γεγονός ότι μόλις «*ήρθαν οι Τούρκοι στην Κύπρο την μετάντρεψαν σε κόλαση*»,¹²⁸ αλλά και με αφορμή την αφήγηση για τον Ενετό διοικητή της Αμμοχώστου Βραγαδινό προβάλλεται ότι είναι άπιστοι στις συμφωνίες τους.¹²⁹ Η οθωμανική παρουσία συνδέεται με την ανάδυση του θεσμού της Εκκλησίας της Κύπρου σε εθναρχικό θεσμό. Η αποκατάσταση και η δράση της μετά την ενετική καθολική καταδυνάστευση τυγχάνει διαφορετικής προσέγγισης από τους σχολικούς λόγους των δύο κοινοτήτων. Στον τουρκικό σχολικό λόγο τονίζεται ότι η πολιτική της δράση πλήττει την αρχή της λαϊκότητας,¹³⁰ και ότι ληστεύει το λαό καταχρώμενη τα προνόμια που της έχουν παρεχωρήθη.¹³¹

Από την άλλη, στον ελληνικό λόγο οι Οθωμανοί χαρακτηρίζονται ως Τούρκοι από τη στιγμή της εμφάνισής τους στην ιστορική διήγηση. Η παρουσίαση των χαρακτηριστικών του

¹²¹ *Kıbrıs tarihi notları...*, a.g.e., s. 69.

¹²² *Kıbrıs tarihi notları...*, a.g.e., s. 114.

¹²³ *Kıbrıs tarihi notları...*, a.g.e., s. 60, 61, 63.

[...] Τέλος, ένας μεθυσμένος Έλληνας κατέβασε από το παλάτι τη σημαία του Αγίου Μάρκου κι ανέβασε την τουρκική. Βλ. Κάτια Χατζηδημητρίου, *Ιστορία της Κύπρου*, Λευκωσία, 2010, σελ. 237.

¹²⁴ *Kıbrıs tarihi notları...*, a.g.e., s. 72.

¹²⁵ Barbara Hodge & G. Lewis, *ibid*, p. 44.

¹²⁶ [...] *En συνεχεία περιήλθεν υπό τους Οθωμανούς Τούρκους, παρά όμως την υπ' αυτούς μακράν και φοβερήν δουλείαν, ο Ελληνισμός διετηρήθη ακμαίος εις τας κυριωτέρας πόλεις, στοιχείον πολιτισμού και ανθρωπισμού της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.* Βλ. Παναγιώτης Γαβρεσέας, *Γεωγραφία Ηπείρων ..*, ό. π., σελ. 18.

¹²⁷ Νέαρχος Κληρίδης, *Μαθήματα εκκλησιαστικής ιστορίας για την Ε' Δημοτικού*, ό. π., σσ. 66, 71.

¹²⁸ Σταύρος Σ. Χατζηκυριάκου, ό. π., σελ. 64.

¹²⁹ Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Ιστορία της Κύπρου*, Α. Π. Πολίτης, Λευκωσία, 1960, σελ. 214

¹³⁰ *Kıbrıs tarihi notları...*, a.g.e., s. 80.

¹³¹ Hüseyin Metin, *a.g.e.*, s. 154.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

τουρκικού έθνους ξεκινά με την κατάληψη της Κύπρου από τους Οθωμανούς το 1571. Οι Τούρκοι συγκροτούνται ως ο προαιώνιος εχθρός του ελληνισμού.¹³² Στον ελληνικό λόγο εξυμνούνται οι συνεχείς αγώνες της «εθναρχούσης εκκλησίας», η οποία συνδέεται με "Το δράμα της 9^{ης} Ιουλίου".¹³³ Η Εκκλησία της Κύπρου, μέσω της ποιμαντικής δράσης της, ακόμη και της πολιτικής της δράσης, προστατεύει τους υπηκόους της Κύπρου ανεξαρτήτως θρησκείας «Την προστασία του ζητούσαν καθημερινά, όχι μόνον οι κατατρεγμένοι και αδικούμενοι Έλληνες, αλλά και αυτοί οι Τούρκοι».¹³⁴

Τέλος μια βασική συνιστώσα της ύστερης οθωμανικής περιόδου στα τουρκικά σχολικά εγχειρίδια είναι η κίνηση του *Tanzimat* (Μεταρρύθμιση) με το μεταρρυθμιστικό διάταγμα «*Islahat Fermani*». Το μεταρρυθμιστικό διάταγμα «*Islahat Fermani*» αποτελεί ένα ιστορικοπολιτικό γεγονός που σηματοδοτεί την τοποθέτηση του τουρκικού έθνους στα δυτικά έθνη, αποτελεί βήμα προς τη δύση.¹³⁵

¹³²Η ονομασία "Τούρκος" επιβλήθηκε εκ των έξω στην Οθωμανική Αυτοκρατορία αποσκοπώντας στην υποτίμηση των Οθωμανών.

Βλ. Γεώργιος Β. Χαραλάμπους, *ό. π.*, σσ. 247, 258, 318.

¹³³Στις 9 Ιουλίου 1821 ο Οθωμανός διοικητής κάλεσε όλους τους Χριστιανούς επίσημους στο σεράι και τους διάβασε το φερμάνι με την καταδίκη τους. Πρώτοι εκτελέστηκαν ο Αρχιεπίσκοπος και οι Μητροπολίτες. Οι εκτελέσεις κληρικών και λαϊκών συνέχισαν για ένα μήνα. Βλ. Γιώργος Γεωργής, «Από την πρώτη στη δεύτερη Αγγλοκρατία (1191-1878)», στο Γιώργος Τενεκίδης & Γιάννος Κρανιδιώτης (επιμ.), *Κύπρος : Ιστορία, προβλήματα και αγώνες του λαού της*, *ό. π.*, σσ. 128-129.

Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Ιστορία της Κύπρου*, Α. Π. Πολίτης, Λευκωσία, 1960, σελ. 227.

Η 9^η Ιουλίου 1821 στον ελληνικό λόγο συγκροτείται ως «μία επέτειος χρέους», «σύμβολον εις την ιστορίαν των εθνικοαπελευθερωτικών μας αγώνων».

Βλ. Περιοδικό *Μόρφωσις*, «Επί τη επετείω της 9^{ης} Ιουλίου του 1821», Ιούνιος - Ιούλιος 1962, σελ.13.

Από την άλλη, σύγχρονες ιστοριογραφικές προσεγγίσεις, συσχετίζουν τα γεγονότα του Ιουλίου του 1821 με το φαινόμενο της υπονόμησης αξιωματούχων από άλλους κρατικούς λειτουργούς και με την προσπάθεια μείωσης της πολιτικής εξουσίας των Αρχιερέων, παρά με μια εθνική δράση της Εκκλησίας της Κύπρου.

Βλ. Μιχάλης Ν. Μιχαήλ, *Η εκκλησία της Κύπρου κατά την οθωμανική περίοδο : 1571-1878 : Η σταδιακή συγκρότηση της σε θεσμό πολιτικής εξουσίας*, *ό. π.*, σσ. 220, 236, 237.

Σύγχρονες ιστοριογραφικές προσεγγίσεις τονίζουν ότι η Εκκλησία της Κύπρου ως οθωμανικός θεσμός πολιτικής εξουσίας δεν επιθυμεί την ανατροπή του οθωμανικού πλαισίου διοίκησης.

Βλ. Μιχάλης Ν. Μιχαήλ, *Η εκκλησία της Κύπρου κατά την οθωμανική περίοδο : 1571-1878 : Η σταδιακή συγκρότηση της σε θεσμό πολιτικής εξουσίας*, *ό. π.*, σελ. 313.

¹³⁴Νέαρχος Κληρίδης, *Μαθήματα εκκλησιαστικής ιστορίας για την Ε' Δημοτικού*, *ό. π.*, σελ. 114.

Πρακτική που υιοθετείται και στο σύγχρονο συγκεκριμένο. «Τούρκοι απευθύνονται στο Μακάριο για βοήθεια» «*Turks are against the tension and often call on Makarios for help*». Βλ. Χριστόδουλος Παπαχρυσόστομου, «The reality about Cyprus», *Cyprus TO-DAY*, Vol. 1, No. 6, November-December. 1963, Press and Information Office, Ministry of Interior, Nicosia, 1963, pp. 33-34.

¹³⁵*Yurttaşlık Bilgisi II*, Türk Maarif Müdürlüğü, 1962, s. 19.

Hüseyin Metin, a.g.e., s. 151.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Αποικιοκρατική παρουσία

Ο σχολικός λόγος επιδρά ανασταλτικά, συντείνει στη διαιώνιση των στερεοτυπικών καταλοίπων του παρελθόντος, αλλά και στη μονοπώληση του πόνου. Μια πολιτική αναγκαιότητα των τοπικών σχολικών εγχειριδίων είναι να συγκροτήσουν τις φυλετικές μνήμες των κοινοτήτων τους με τέτοιο τρόπο μονοπωλώντας την προσφυγιά, τον πόνο και τη δυστυχία «*monopoly on pain*».¹³⁶

[...]Κατά την ιδίαν τετραετή περίοδο ο Ελληνικός Κυπριακός λαός υπέφερε τα πάνδεινα εκ μέρους των Άγγλων και Τουρκοκυπρίων. Πλείστοι Έλληνες εφονεύθησαν ή απιγχονίσθησαν, άλλοι εφυλακίσθησαν και άλλοι έχασαν τας περιουσίας των, μερικά δε Ελληνικά Εκκλησία κατεστράφησαν ή ελεηλατήθησαν υπό φανατικών Τούρκων [...] Η λύσις αυτή δεν θεωρείται τελική από τον Ελληνικόν Κυπριακόν λαόν όστις αποτελεί τα 4)5 του ολικού πληθυσμού της νήσου.¹³⁷

Στα πλαίσια της «*monopoly on pain*» η περίοδος της Βρετανικής Αποικιοκρατίας συγκροτείται με τέτοιο τρόπο που προβάλλεται ότι το μόνο θύμα είναι η μια ή η άλλη πλευρά. Έτσι απαντούν ρηματικές πρακτικές όπως «*επειδή αδικηθήκαμε*» «*büyük haksızlıklara uğradığımızdan*»,¹³⁸ ή ο Ελληνικός Κυπριακός λαός «*υπέφερε τα πάνδεινα*», «*Πλείστοι Έλληνες εφονεύθησαν ή απιγχονίσθησαν, άλλοι εφυλακίσθησαν και άλλοι έχασαν τας περιουσίας των*». Στην τουρκική ιστοριογραφία προβάλλεται ότι την περίοδο του αγώνα της ΕΟΚΑ, που συγκροτείται ως «*περίοδος τρομοκρατίας*» «*tedhiş yıllarında*», μέλη της Τουρκική Κοινότητα για να διασφαλίσουν την ασφάλεια τους ξεριζώθηκαν από τη γη τους, βιώνοντας την προσφυγιά.¹³⁹

¹³⁶Γιάννης Παπαδάκης κ.α., «Introduction: Modernity, History and Conflict in Divided Cyprus, An overview», in Γιάννης Παπαδάκης, Νίκος Περισιτιάνης & Gisela Welz (ed.), *Divided Cyprus..*, ibid, p. 13.

¹³⁷Μιχάλης Κούμας, *Ιστορία και γεωγραφία της Κύπρου*, ό. π., σελ. 43.

¹³⁸*Yurttaşlık Bilgisi V*, Türk Maarif Müdürlüğü, 1962, s. 25.

¹³⁹*Yurttaşlık Bilgisi II*, Türk Maarif Müdürlüğü, 1962, s. 4.

«*Tedhiş yıllarında emniyeti sağlamak için bol vaidlerle Türk köylüsü toplığında sökülüp alındı*»

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Κεφάλαιο 5:

Λογοτεχνία-Βιβλία ποικίλης ύλης

1. Ανασκόπηση των Δελτίων της Βιβλιογραφικής Εταιρείας Κύπρου

Ελληνική Κοινότητα

Το 1960 αποτελεί «κορυφαίο σημείο στη σχέση του Κυπριακού ελληνισμού και της τέχνης του με την πνευματική και καλλιτεχνική ζωή του υπόλοιπου ελληνισμού».¹ Η νέα ποιητική γενιά «φλέγεται από τους πόθους και τα προβλήματα που βασανίζουν τον κυπριακό λαό». Η γενιά που γεύτηκε την πίκρα της απογοήτευσης, ύστερα από τη διάψευση των ελπίδων της,² συγκλονίστηκε «έσφιξε τα χείλη αγαναχτισμένη», και σταδιακά «κάποτε με μια κραυγή διαμαρτυρίας, κάποτε μ' ένα σιγανό παράπονο, κάποτε με μια αγχώδη ή οργισμένη φωνή», εμπνεόμενη από τη «λαϊκή ψυχικότητα», από την εμμονή στα εθνικά αλλά και στα ουμανιστικά ιδανικά,³ συνεχίζει την υμνολογία των ηρώων της ΕΟΚΑ αρνούμενη τη σκληρή πραγματικότητα.

Αρνούμενη τη σκληρή πραγματικότητα καταφεύγει σε χώρους φανταστικούς ή αναζητεί διέξοδο για να εκφράσει τη νέα πραγματικότητα.⁴ Η επικράτηση ενός «αντιηρωικού στοιχείου», των δυνάμεων της φθοράς, των ηρώων της φθοράς,⁵ της παρακμής και του ανεκπλήρωτου «πόθοι που μείναν στείροι»,⁶ της απαισιοδοξίας αποτελούν επίσης συνθετικά

¹Γιώργος Κεχαγιόγλου (επιμ.), *Δεύτερη πανελλήνια ποιητική συνάντηση : Νεότεροι Κύπριοι Ποιητές, 1960-1982*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 1982, σελ. 19.

Νίκη Λαδάκη-Φιλίππου, *Μελετήματα λογοτεχνίας*, Λευκωσία, 1992, σελ. 8.

²Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Πνευματικός και καλλιτεχνικός απολογισμός για το 1960», τ. 23, Ιανουάριος 1961, σελ. 27.

Το αίτημα της Ένωσης συμβολοποιείται ως Τροία στο ποίημα *Λουκάς Χριστοφίδης* του Γλαύκου Αλιθέρη. Βλ. Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «Λουκάς Χριστοφίδης», Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1963, σελ.13.

³Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Πνευματική και καλλιτεχνική ζωή», τ. 48, Φεβρουάριος 1963, σελ. 18 & Κώστας Κλεάνθους, *Προσφορά*, Λευκωσία, 1962.

⁴Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Το πνευματικό και καλλιτεχνικό 1961», τ. 35, Ιανουάριος 1962, σελ. 28.

Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Με λογισμό και μ' όνειρο», αρ. 1, Οκτώβριος 1960, σελ. 41.

⁵Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Κυπριακό Πρόβλημα», τ. 9-10, Ιούλιος – Αύγουστος 1961, σελ. 383.

⁶Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Κυπριακό Πρόβλημα», τ. 9-10, Ιούλιος – Αύγουστος 1961, σελ. 385.

Λεόντιος Χατζηκώστας, *Μεταίχμια (ποιήματα)*, Θεσσαλονίκη, 1963, σελ. 15.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

στοιχεία της εν λόγω περιόδου, έτσι όπως αποτυπώνονται μεταξύ άλλων στο ποίημα *Κραυγές του Άνθου Λυκαύγη* και στο *Τα δύο βουνά* του Παντελή Μηχανικού.⁷

Η ανεξαρτησία επιφέρει πνευματική, πολιτιστική ανασυγκρότηση, πρωτόγνωρη οικονομική, εκπαιδευτική και πολιτιστική ανάπτυξη, και αποτελεί περίοδο έντονων ζυμώσεων.⁸ Την εν λόγω περίοδο δραστηριοποιούνται δύο εταιρείες λογοτεχνών, η *Εταιρεία Κυπρίων Λογοτεχνών*,⁹ η ιδρυτική συνέλευση της οποίας λαμβάνει χώρα στο Θέατρο Μέλω στις 27 Μαΐου 1962, και η *Εθνική Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών* Κύπρου,¹⁰ η οποία εκδίδει την πρώτη συλλογική της έκδοση το 1963. Η πρώτη συλλογική της έκδοση με τίτλο *Ωδές και μπαλλάντες στον Γρηγόρη Αυξεντίου* περιλαμβάνει 13 ποιήματα.¹¹

Την εν λόγω περίοδο εκπρόσωποι της πνευματικής ελίτ (Α. Γεωργιάδης Κυπρολέοντας, Φρ. Βραχάς, Κύπρος Χρυσάνθης) ανακινούν εντονότερα το ζήτημα της έκδοσης κυπριακού βιβλίου. Η Εταιρεία Κυπρίων Λογοτεχνών τείνει περισσότερο στην ιδέα δημιουργίας ενός εκδοτικού οργανισμού με κεφάλαιο χορηγημένο από κάποια επίσημη αρχή, η Εθνική Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών Κύπρου τείνει περισσότερο στην υιοθέτηση συλλογικών εκδόσεων, ενώ ο Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου προσανατολίζεται στην ιδέα ίδρυσης δικού του εκδοτικού οργανισμού. Το Τμήμα Πολιτιστικής-Πνευματικής Αναπτύξεως Κύπρου της

⁷Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Άνθου Λυκαύγη : Κραυγές, Ποιήματα», τ.15, Γενάρης 1962, σελ. 142.

Παντελής Μηχανικός, *Τα δυο βουνά*, Εκδόσεις Ζαβαλλή, Λευκωσία, 1963.

Γιώργος Κεχαγιόγλου & Λευτέρης Παπαλεοντίου, *ό. π.*, σελ. 468. «η πολιτική αβεβαιότητα και η ιδεολογική διάψευση διαχέονται σε αρκετά ποιήματα της συλλογής».

Στο «*Τα δύο βουνά*» υπάρχει έκδηλη η αναζήτηση της φυγής και ο πόνος αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο συνδεδεμένο με τη ζωή, ενώ μακαρίζει όλους όσους στάθηκαν πάνω από τις πίκρες της ζωής. Βλ. Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Το βιβλίο», αρ. 37, Οκτώβριος 1963, σελ. 26.

⁸Γιώργος Κεχαγιόγλου & Λευτέρης Παπαλεοντίου, *ό. π.*, σελ. 447, 489.

«*δε θα διστάσωμε τη πένα μας να τη κάνωμε κεντρί*» Βλ. Λεύκιος Κρίνας, *Αντάρτικη φλόγα και σκορπισμένα γιασεμιά: ποιήματα*, 1959, σελ. 4.

⁹Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Εταιρεία Κύπριων Λογοτεχνών», τ. 20, Ιούνης 1962, σελ. 386.

¹⁰Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Το κυπριακό βιβλίο», αρ. 33, Ιούνης 1963, σελ. 323.

Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Σχόλια και σκέψεις», αρ. 30, Μάρτιος 1963, σελ. 240.

Η Εταιρεία είναι αντεπιστέλλον μέλος της Εθνικής Εταιρείας Ελλήνων Λογοτεχνών της Αθήνας με δικαίωμα να παρακάθεται αντιπρόσωπος της στις συνελεύσεις της Εθνικής Εταιρείας Ελλήνων Λογοτεχνών της Αθήνας.

Βλ. Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Εθνική Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών Κύπρου», αρ. 34-35, Ιούλιος-Αύγουστος 1963, σσ. 375-376.

¹¹Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Ανθολογίες και αγώνας», τ. 32-33, Ιούνης-Ιουλής 1963, σελ. 311.

Άντης Περνάρης & Κύπρος Χρυσάνθης (επιμ.), *Ωδές και μπαλλάντες στον Γρηγόρη Αυξεντίου*, Εθνική Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών Κύπρου, Λευκωσία, 1963.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

ΕΚΣΚ την ίδια περίοδο καθιερώνει βραβείο για το καλύτερο λογοτεχνικό και επιστημονικό βιβλίο της χρονιάς.¹²

Με βάση την ανασκόπηση των δελτίων της Βιβλιογραφικής Εταιρείας Κύπρου των ετών 1960-1963 και ιδιαίτερα του υλικού που έγινε κατορθωτό να εντοπιστεί και να εξεταστεί, πέρα από τις ατομικές εκδόσεις, φαίνεται ότι μεγάλος όγκος βιβλίων εκδίδεται από τις εκδόσεις Α. Π. Πολίτη (Λευκωσία-Βαρώσια), Νέα Σπάρτη (Αμμόχωστος), Ζαβαλλή (Λευκωσία), Ι. Γ. Κασουλίδη (Λευκωσία) και από τη Λυρική Κύπρο.¹³ Ο Εκδοτικός Οργανισμός Άγγελου Π. Πολίτη ενδιαφέρεται αποκλειστικά για το σχολικό βιβλίο και το παιδικό-νεανικό.¹⁴

Κομβικός είναι και ο ρόλος των βιβλιοπωλείων.¹⁵ Η νουβέλα *Εκ προμελέτης* τυπώνονται στην Αθήνα από τις εκδόσεις Ι. Σιδέρη αλλά κυκλοφορεί στο νησί μέσω του βιβλιοπωλείου Φιλιππίδη.¹⁶ Η ποιητική συλλογή *Φλογισμένοι ύμνοι των αθανάτων νεκρών της ΕΟΚΑ* εκδόθηκε τον Οκτώβριο του 1959 και διανέμεται από το Βιβλιοπωλείο του Σάββα Ιωάννου στα Βαρώσια. Μέρος των πωλήσεων θα εδίδετο από το δημιουργό του Αλέξη Καπλάνη για την ανοικοδόμηση της οικίας της μητέρας του πεσόντος στο Κούρδαλι αγωνιστή της ΕΟΚΑ Αλέκου Κωνσταντίνου.

Σκιαγραφώντας το πλαίσιο των ελληνόγλωσσων λογοτεχνικών αναζητήσεων, περίοπτη θέση κατέχει η ποιητική παραγωγή, της οποίας τη θεματική της σφραγίζουν οι πολιτικές περιπέτειες του νησιού. Η Κύπρος έρχεται στο προσκήνιο της ποίησης.¹⁷ Παράλληλα απαντά

¹²Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Το κυπριακό βιβλίο», αρ. 33, Ιούνης 1963, σελ. 323.

¹³Εξέδωσε συνολικά 36 βιβλία μεταξύ των ετών 1958-1963 με διμηνιαίες αυτοτελείς εκδόσεις. Ο Κύπρος Χρυσάνθης διευθύνει τη Λυρική Κύπρο.

Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Οι εκδόσεις της «Λυρικής Κύπρου»», αρ. 33, Ιούνης 1963, σελ. 311.

Η Λυρική Κύπρος αποτελεί «διαλεχτικό κρικό ανάμεσα στις άπειρες μνήμες των ανθρώπων του νησιού μας». Βλ. Ανδρέας Χατζηθωμάς, *Βιβλιογράφιση και παρουσίαση των εκδόσεων της "Λυρικής Κύπρου"*, 1958-1963, Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, Λευκωσία, 1991, σσ. 7, 8-9,

¹⁴Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Πνευματικός απολογισμός του 1962», αρ. 29, Φλεβάρης 1963, σελ. 167.

¹⁵[...]Δια προσκοπικά βιβλία, λογοτεχνικά και σχολικά αποταθήτε στο Βιβλιοπωλείον Ι. Γ. Κασουλίδη *Οδός Λιπέρτη* 37, Λευκωσία. Βλ. Περιοδικό *Μόρφωσις*, Οκτώβριος 1963, σελ. 29

¹⁶Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Το βιβλίο», αρ. 33, Ιούνης 1963, σελ. 333.

¹⁷Γιώργος Κεχαγιόγλου & Λευτέρης Παπαλεοντίου, *ό. π.*, σελ. 455.

Επιφανειακή εικόνα της κυπριακής υπαίθρου στο *Εκ προμελέτης* 1963 του Α. Γεωργιάδη Κυπρολέοντα. Βλ. Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Α. Γεωργιάδη Κυπρολέοντα "Εκ προμελέτης"», τ. 31, Μάιος 1963, σελ. 267. Η συλλογή *Ενδοσκόπιο* του Σοφοκλή Λαζάρου (1961) έχει ως πηγή έμπνευσης τη γενέθλια γη, τους αγώνες της και τους ανθρώπους της. Βλ. Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Δύο ποιητικές συλλογές», τ. 7, Μάιος 1961, σελ. 322.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

και μια στοχαστική λυρική ποίηση που επικεντρώνεται σε υπαρξιακά θέματα,¹⁸ χωρίς όμως να είναι πάντα τελείως αποσυνδεδεμένη από το πολιτικό στοιχείο, όπως και μια μεταπολεμική πολιτική ποίηση, όπως αποτυπώνεται στην ποιητική συλλογή *Προσφορά* 1962 του αριστερής ιδεολογίας Κώστα Κλεάνθη.¹⁹ Η δημιουργική πεζογραφία εξελίσσεται.²⁰ Το κυπριακό πεζογράφημα στην οποιαδήποτε μορφή του - διήγημα, νουβέλα, μυθιστόρημα - είναι ένα είδος πολύ σπάνιο,²¹ και ως επί το πλείστον «δεν είναι δημιουργήματα της εποχής μας».²² Τα μυθιστορήματα είναι ποσοτικά περιορισμένα σε σύγκριση με τα σύντομα διηγήματα και τις νουβέλες.²³ Τον ανανεωμένο αφηγηματικό λόγο συμπληρώνει τη δεκαετία αυτή η έκδοση ταξιδιωτικών αφηγημάτων, όπως το *Προς τα σύνορα*.²⁴

Στη διηγηματογραφική παραγωγή κυριαρχούν δύο τάσεις, αν και δεν είναι πάντα απόλυτα διακριτές. Από τη μια η στροφή σε θέματα από το κυπριακό ιστορικό πρόσφατο παρελθόν και παρόν, και από την άλλη η ενασχόληση με υπαρξιακά και οικουμενικά θέματα, και προβλήματα του μεταπολεμικού ανθρώπου.²⁵

«από τα καλντερίμια της Λευκωσίας». Βλ. Θεοδόσης Πιερίδης, *Πρωτομαγιά*, Κέδρος, Αθήνα, 1961, σελ. 7.

Ποιητική συλλογή *Τα δύο βουνά [...] η Κύπρος σαν γεωγραφικός χώρος με την δική του θέση μέσα στο παγκόσμιο, με το δικό του προβληματισμό. [...] Στηριγμένος πάνω στην Κύπρο, δίνει την Κύπρο με τα πάθη της, τους καύμούς της, τα ονειράτά της*. Βλ. Πανίκος Παιονίδης, *Τομές σε θέματα λόγου*, ό. π., σελ. 213.

¹⁸ «λυρική κραυγή πόνου». Βλ. Τάσος Στεφανίδης, *Ο γυιός των υδάτων (ή Αποκάλυψη)* : νουβέλλα, Αποκάλυψη, Λευκωσία, 1960, σελ. 7.

«Μελαγχολία ... σ' αγαπώ» Βλ. Νίκη Λαδάκη-Φιλίππου, *Δρόμοι Αγάπης: ποιήματα*, Κόσμος, Κύπρος, 1960, σελ. 5.

¹⁹ Γιώργος Κεχαγιόγλου & Λευτέρης Παπαλεοντίου, ό. π., σσ. 460, 470.

²⁰ Γιώργος Κεχαγιόγλου & Λευτέρης Παπαλεοντίου, ό. π., σελ. 490.

Ηρωική συμφωνία Βλ. Κίκα Ολυμπίου, *Δεκαεπτά Κύπριοι πεζογράφοι*, Λευκωσία, 1983, σσ. 7-9.

Ανατολική Μεσόγειος Βλ. Κίκα Ολυμπίου, ό. π., σσ. 36-37.

Ανατολική Μεσόγειος Βλ. Πανίκος Παιονίδης, *Τομές σε θέματα λόγου*, ό. π., σσ. 202-203.

Ανώνυμη Πόλη Βλ. Πανίκος Παιονίδης, *Τομές σε θέματα λόγου*, ό. π., σσ. 200-201.

Η κυρία Ρίμα Βλ. Πανίκος Παιονίδης, *Τομές σε θέματα λόγου*, ό. π., σσ. 130-131.

²¹ Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Το βιβλίο : Τάσου Στεφανίδη: "Ο γυιός των υδάτων"», τ. 5, Μάρτιος 1961, σελ. 226.

«παρουσίαζε στην Κύπρο πάντα μια σχετική αναμία». Βλ. Σπύρος Παπαγεωργίου, *Ο αγώνας, τα κείμενα του και το χρέος μας: μελέτη*, Λευκωσία, 1963, σελ. 11.

²² Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Κυπριακή Πεζογραφία Έτος Μηδέν», τ. 27, Ιανουάριος 1963, σελ. 92.

²³ Γιώργος Κεχαγιόγλου & Λευτέρης Παπαλεοντίου, ό. π., σσ. 490, 506.

²⁴ Γιώργος Κεχαγιόγλου & Λευτέρης Παπαλεοντίου, ό. π., σσ. 519-520.

Θεόκλητος Σοφοκλέους, *Προς τα σύνορα ... ταξιδιωτικό*, Λυρική Κύπρος, 1960.

²⁵ Γιώργος Κεχαγιόγλου & Λευτέρης Παπαλεοντίου, ό. π., σελ. 491.

Λεόντιος Χατζηκώστας, *Το μνημόσυνο της αδερφής μου κι' άλλα διηγήματα*. Θεσσαλονίκη, 1962, σελ. 10.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Την περίοδο αυτή η ποιοτική σάτιρα έχει περάσει στα χέρια δόκιμων ποιητών.²⁶ Από το επιθεωρησιακό έργο του Κώστα Μόντη της περιόδου 1941-1978 μπορούν να αναφερθούν τα σκωπτικά σχόλια του σε σχέση με το πολιτικό σκηνικό «Υπουργός των Εσωτερικών! Φρίκη οι ασχολίες και το χάλι μου, Ακέλ, Κέκ, Πέκ, εργατικών, τιμάρημος, εμπόρια, στο κεφάλι μου»,²⁷ «Με μια προς τον Μακαριώτατο ανοιχτή επιστολή αρθρογραφεί πλέον κι' ο Ιχσάν Αλή!»,²⁸ τα καυστικά σχόλια του για το σύνταγμα αναφερόμενος στους Τσιγγάνους «Γι' αυτούς, λοιπόν, στο Σύνταγμα καθόλου δε μιλάμε ούτε σε ποια κοινότητα θ' ανήκουν καθορίζουμε»,²⁹ όπως και το σχόλιο του για την ξένη εμπλοκή :

[...] Νιάου οι Αγγλοτούρκοι,
νιάου οι Αμερικάνοι [...]
νιάου -ώϊμενα !-
κ' η ελεύθερη πατρίς.³⁰

Ο αγώνας της ΕΟΚΑ αποτελεί «θεμελιώδες κίνητρο εμπνεύσεως».³¹ Τα πρόσωπα της λογοτεχνικής παραγωγής, ιστορικά ή επινοημένα, μπαίνουν σε δράση αποκλειστικά και μόνο χάρη στους χειρισμούς και την οπτική του δημιουργού τους με σκοπό να αναδείξουν πολιτικά θέλω,³² την πολιτική πίκρα για την έκβαση του αγώνα, αλλά και την πίστη ότι οι προσφάτως διαμορφωθείσες πολιτικές συνθήκες θα είναι παροδικές, καθότι δεν εδράζονται στο νόμο της

²⁶Γιώργος Κεχαγιόγλου & Λευτέρης Παπαλεοντίου, *ό. π.*, σελ. 470.

Αναφερόμενοι στο *Τα δύο βουνά* του Παντελή Μηχανικού οι Κεχαγιόγλου & Παπαλεοντίου αναφέρουν «είναι από τους ελάχιστους ποιητές της εποχής του που διαθέτουν οξεία και απροκατάληπτη πολιτική ματιά και είναι σε θέση να δουν και να στηλιτεύσουν καταστάσεις του κυπριακού χώρου με τη συμβολή της σάτιρας» Βλ. Γιώργος Κεχαγιόγλου & Λευτέρης Παπαλεοντίου, *ό. π.*, σελ. 468.

«οι γιατροί γιατρώγονται» Βλ. Λεύκιος Κρίνας, *Αντάρτικη φλόγα και σκορπισμένα γιασεμιά ...*, *ό. π.*, σελ. 91.

²⁷Κώστας Μόντης, *Άπαντα Γ' θεατρικά*, Ίδρυμα Αναστάσιου Γ. Λεβέντη, Λευκωσία, 1986, σελ. 50.

²⁸Κώστας Μόντης, *Άπαντα Γ' θεατρικά*, *ό. π.*, σελ. 74.

²⁹Κώστας Μόντης, *Άπαντα Γ' θεατρικά*, *ό. π.*, σελ. 80.

³⁰Κώστας Μόντης, *Άπαντα Γ' θεατρικά*, *ό. π.*, σελ. 85.

³¹Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Το βιβλίο», αρ. 16, Γενάρης 1962, σελ. 184.

«εθνικό ορόσημο». Βλ. Σπύρος Παπαγεωργίου, *Ο αγώνας, τα κείμενα του και το χρέος μας: μελέτη*, *ό. π.*, σελ. 14. Αξιολόγηση του παρελθόντος εν ονόματι του μέλλοντος. Βλ. Χαρά Μπακονικόλα, *Η Ε.Ο.Κ.Α. στη θεατρική λογοτεχνία της Κύπρου*, Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού Κύπρου - Συμβούλιο Ιστορικής Μνήμης ΕΟΚΑ 1955-1959, Λευκωσία, 1998, σελ. 121.

³²Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, *ό. π.*, σελ. 118.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

ηθικής, όπως στο *Οι μπαλάντες μιας ηρωικής εποχής*,³³ *Θρόμβοι και σταλαχτίτες (1955-1958)*,³⁴ *Γρηγόρης Αυξεντίου*,³⁵ αλλά και στη συλλογή διηγημάτων του Κύπρου Χρυσάνθη *Εννιά πικρά και ρωμαλέα διηγήματα* όπου έχει αποκλειστικό θέμα «τον αγώνα του Κυπριακού λαού» αλλά όπως επισημαίνει και ο Ανδρέας Χριστοφίδης χωρίς τις «κενές φράσεις των καπύλων των εθνικών αγώνων».³⁶ Στη νουβέλα *Ο Γυιός των Υδάτων* του Τάσσου Στεφανίδη ενώ κυριαρχεί ένα κλίμα σουρρεαλιστικό, γίνεται αναφορά στον αγώνα και ιδιαίτερα στο θάνατο του αγωνιστή της ΕΟΚΑ Γρηγόρη Αυξεντίου.³⁷ Παράλληλα παρατηρείται η λυρική αξιοποίηση των απελευθερωτικών αγώνων της Κύπρου μέσα από την προκήρυξη διαγωνισμών,³⁸ όπως του *Α' Περίδειου Ποιητικού Διαγωνισμού* του λογοτεχνικού περιοδικού *Πνευματική Κύπρος*, όπου το πρώτο βραβείο απονέμεται στο Γιάννη Κ. Παπαδόπουλο με το *Τότε που πολεμούσαμε*.³⁹ Στο βιβλίο *Η Κυπριακή Βαστίλλη* ο Διευθυντής της Ιερατικής Σχολής «*Απόστολος Βαρνάβας*» Αρχιμ. Κωνσταντίνος Λευκωσιάτης περιλαμβάνει διάφορα άρθρα, έγγραφα τα οποία ο ίδιος δημοσίευσε στις εφημερίδες με ψευδώνυμο κατά τη διάρκεια της κράτησης του, ως πολιτικού κρατουμένου, στις Κεντρικές Φυλακές «*εις ανάμνησιν μιας ηρωικής πτυχής του ενδόξου απελευθερωτικού ημών αγώνος*».⁴⁰ Αν και σε σύγκριση με τα υπόλοιπα λογοτεχνικά γένη, η θεατρική παραγωγή και ιδιαίτερα ορισμένες κατηγορίες της φαίνεται ότι προσφέρεται περισσότερο στην αξιοποίηση του κυπριακού γλωσσικού ιδιώματος,⁴¹ καταγράφονται μεταξύ άλλων τα ακόλουθα έμμετρα λογοτεχνικά εγχειρήματα σε κυπριακό γλωσσικό ιδίωμα : *Η Αθάνατη Τζιύπρου*, κυπριακά

³³Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Το βιβλίο», αρ. 16, Γενάρης 1962, σελ. 184.

³⁴Ο ποιητής Ξάνθος Λυσιώτης κατά την περίοδο του αγώνα της ΕΟΚΑ ένωσε «τον πόνο και την αγωνία μέσα στο δράμα του φυλακισμένου παιδιού» του. Βλ. Μελής Νικολαΐδης, *Η Κύπρος μας : Η ομορφιά της Η ζωή της Ο αγώνας της*, Πνευματική Ζωή, Αθήνα, 1965, σελ. 75.

Γενικότερα ο Μελής Νικολαΐδης επισημαίνει «ο έντεχνος Κυπριακός λόγος δεν υστέρησε στην ποιητική ανάπλαση και μορφοποίηση του μεγάλου αγώνα και του υψηλού του πνεύματος». (σς. 74-75)

³⁵Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Τα θέατρο του Αγώνα», τ. 17, Μάρτιος 1962, σς. 295-297.

³⁶Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Τα βιβλία», αρ. 1, Οκτώβρης 1960, σς. 50-51.

Ο Κύπρος Χρυσάνθης διετέλεσε μεταξύ άλλων Γραμματέας του Ελληνικού Πνευματικού Ομίλου Κύπρου, διοικητικός σύμβουλος των *Κυπριακών Σπουδών*, γραμματέας και γενικός υπεύθυνος της ύλης της *Πνευματικής Κύπρου*, προϊστάμενος των σχολιατρικών υπηρεσιών των Ελληνικών Εκπαιδευτηρίων Λευκωσίας. Χρησιμοποιεί μεταξύ άλλων το ψευδώνυμο Κ. Ληδραΐος.

³⁷Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Τα βιβλία», αρ. 5, Φλεβάρης 1961, σελ. 252.

³⁸Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Πνευματικός απολογισμός του 1962», αρ. 29, Φλεβάρης 1963, σελ. 168.

³⁹Γιάννης Κ. Παπαδόπουλος, *Τότε που πολεμούσαμε*, Πνευματική Κύπρος, Λευκωσία, 1963.

⁴⁰Περιοδικό *Απόστολος Βαρνάβας*, «Εκδόσεις», αρ.1-2, Ιανουάριος-Φλεβάρης 1962, σελ. 52.

⁴¹Γιώργος Κεχαγιόγλου & Λευτέρης Παπαλεοντίου, *ό. π.*, σς. 522, 528.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

τραγούδα του Νεόφυτου Χ. Μαυρίδη,⁴² «γνωστό παιδί της αγροτιάς από την τοπολαλιά του, την τίμια και εργατική ζωή του και τον άδολο πατριωτισμό του»,⁴³ το Δώδεκα παρά δέκα,⁴⁴ Οι καμοί του χωρκάτη: κυπριακή διαλεκτική ποίηση,⁴⁵ Ο φιλόσοφος ρεσπέρης,⁴⁶ Οι παραντζιελλιές του ρεσπέρη στον γιόν του,⁴⁷ και Ο πόνος του αρκάτη.⁴⁸

Επιπρόσθετα θα αξιοποιηθούν βιβλία ποικίλης ύλης ιστορικού ή άλλου περιεχομένου που είτε μπορεί να σκιαγραφήσουν το πολιτικό, κοινωνικό, οικονομικό, πολιτιστικό πλαίσιο είτε μπορούν να συμβάλλουν σε σχέση με τα ερευνητικά ερωτήματα και τους τροπισμούς συγκρότησης της Ετερότητα και της Πολιτότητας. Μεταξύ άλλων θα αξιοποιηθούν τα *The Zurich and London agreements and the Cyprus Republic* (1961), *Απομνημονεύματα αγώνος Ε.Ο.Κ.Α. 1955-1959*, (1961), *Η ζωντανή Κύπρος : Λαογραφικά θέματα* (1963), *Οκτώ ελληνικά θέματα* (1962), *Τοπικές ιστορίες : Ιστορία της Λύσης* (1960), *Η πρώτη 25ετηρίδα του συνεργατικού ταμειυτηρίου διδασκάλων Κύπρου λτδ 1936-1961* (1962), *Our destiny : A consideration of some problems pertaining to Cyprus* (1963), *Η μαιευτική στην Κύπρο ανάμεσα στον λαό* (1963), αλλά και τα εγχειρίδια εκμάθησης των δύο κρατικών γλωσσών, όπως το βιβλίο του καθηγητή της Αγγλικής Σχολής Κ. Π. Αναστασιάδη *Τουρκικόν βιβλίον για τους σπουδαστές*, το *Ελληνο-τουρκική μέθοδος της Νιόβης Φράγκου* και το *Η τουρκική : άνευ διδασκάλου* του Κ. Χ" Κλείτου για όποιο «είναι, ή θέλει να γίνη Κυβερνητικός υπάλληλος».⁴⁹

Τέλος εντοπίστηκαν εκδοτικά εγχειρήματα λογοτεχνικά ή μη που δεν μπορούν να συμβάλλουν ιδιαίτερα στα ερευνητικά μας ερωτήματα, όπως η νουβέλα *Εκ προμελέτης* 1963 του Α. Γεωργιάδη Κυπρολέοντα,⁵⁰ *Οι ποιητάρηδες της Κύπρου* 1961 του Κώστα Κύρρη,⁵¹

⁴²Νεόφυτος Χ. Μαυρίδης, *Η Αθάνατη Τζιύπρος : τζιυπριώτικα τραούδκια*, τ. Γ', Νέα Σπάρτη, Αμμόχωστος, 1959.

⁴³Περιοδικό *Μόρφωσις*, «Πνευματική θεατρική και καλλιτεχνική κίνησης», Μάιος 1960, σελ. 15.

⁴⁴Παύλος Λιασίδης, *Δώδεκα παρά δέκα*, Αυγή, Κύπρος, 1960.

⁴⁵Κώστας Μαρκίδης, *Οι καμοί του χωρκάτη: κυπριακή διαλεκτική ποίηση*, Λάρνακα, 1961.

⁴⁶Νεόφυτος Χ. Μαυρίδης, *Ο φιλόσοφος ρεσπέρης*, Νέα Σπάρτη (Μεσαορίας), Αμμόχωστος, 1961.

⁴⁷Νεόφυτος Χ. Μαυρίδης, *Οι παραντζιελλιές του ρεσπέρη στον γιόν του...*, Νέα Σπάρτη (Μεσαορίας), Αμμόχωστος, 1962.

⁴⁸Παύλος Δ. Πικροδάφνης, *Ο πόνος του αρκάτη : ποιητική συλλογή*, Λεμεσός, 1960.

⁴⁹Κ. Χ" Κλείτος, *Η τουρκική : άνευ διδασκάλου*, Λευκωσία, 1959, σελ. 3.

⁵⁰Ανδρέας Γεωργιάδης Κυπρολέων, *Εκ προμελέτης: νουβέλλα μαζί με 4 διηγήματα*, Σιδέρης, Αθήνα, 1963. Η νουβέλλα καταπιάνεται με την προσπάθεια του Κώστα μετά το θάνατο της γυναίκας του να φέρει νέα γυναίκα από το χωριό του.

⁵¹Κώστας Κύρρης, *Οι ποιητάρηδες της Κύπρου*, Λευκωσία, 1961.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

η νουβέλα *Έτσι άρχισε η Κυριακή*,⁵² η νουβέλα *Το ημερολόγιο του γαλάζιου κοριτσιού*,⁵³ και τα ποιήματα του Τώνη Μελά για τον πρόωφο χαμό του αγοριού του *Ταφόπετρες*.

Τουρκική Κοινότητα :

Σκιαγραφώντας το πλαίσιο των τουρκόγλωσσων λογοτεχνικών αναζητήσεων περίοπτη θέση κατέχει και σ' αυτή την κοινότητα η ποιητική παραγωγή. Εξαιτίας των πολιτικών εξελίξεων αλλά και των πολιτικών διεργασιών που σημειώνονται ιδιαίτερα από τη δεκαετία του 50 εντός της Τουρκικής Κοινότητας, η ποίηση επηρεαζόμενη από «νέες διανοητικές διαστάσεις» αλλάζει περιεχόμενο και μορφή.⁵⁴ Στα πλαίσια της διαδικασίας συγκρότησης εθνικής ταυτότητας «*kimlik mücadelesi*»,⁵⁵ και της διαμόρφωσης της μνήμης σχετικά με τον Άλλο,⁵⁶ από το 1950 οι ποιητές αναζητούν την έμπνευση τους στα προγονικά εδάφη,⁵⁷ στην ομορφιά της μητέρας πατρίδας,⁵⁸ στην αγάπη για τη γη, στη σημαία⁵⁹ στην Τουρκία ως σύμβολο

⁵²Κύπρος Χρυσάνθης, *Έτσι άρχισε η Κυριακή ... : νουβέλλα*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1961.

⁵³Χρυσάνθης Κύπρος, *Το ημερολόγιο του γαλάζιου κοριτσιού : νουβέλλα*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1961.

⁵⁴Mehmet Kansu, «1960'lı Yıllardan İtibaren Ada'daki Siyasal Gelişmelerden Etkilenen ve Değişen Kıbrıs Türk Şiiri'ne İlişkin Kısa Değİnmeler», İsmail Bozkurt, Hüseyin Ateşin & Mehmet Kansu (hazırlayan), *İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi 24-27 Kasım 1998*, cilt. III, Türkçe Bildiriler Edebiyat-Sanat, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yayınları, Gazimağusa, 1999, s. 179.

Metin Turan, «Çağdaş Kıbrıs Türk Romanında Tarih ve Kimlik Sorunu», İsmail Bozkurt (hazırlayan), *Üçüncü Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi 13-17 Kasım 2000: Proceedings of the 3rd International Congress for Cyprus Studies 13-17 November 2000*, cilt. II, Dil - Edebiyat/ Linguistics & Literature, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yayınları, Gazimağusa, 2000, s. 309.

⁵⁵Metin Turan, *a.g.e.*, s. 309.

⁵⁶Neşe Yaşın, *Şiirle Hatırlamak Kıbrıslı Türk Şiirinde Paradigma Değişimi*, Söylem, Lefkoşa, 2013, s. 35, 79.

Στέφανος Στεφανίδης, «Introduction : Nostalgia for the future», in Στέφανος Στεφανίδης (ed.) *Cultures of memory, memories of culture*, University of Nicosia Press, Nicosia, 2007, pp. 1-13.

⁵⁷Necat Birinci, «Osman Türkay'ın Şiirinde Kıbrıs», İsmail Bozkurt, Hüseyin Ateşin & Mehmet Kansu (hazırlayan), *İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi 24-27 Kasım 1998*, cilt. III, a.g.e., s. 101.

⁵⁸Neşe Yaşın, *Şiirle Hatırlamak Kıbrıslı Türk Şiirinde Paradigma Değişimi*, a.g.e., s. 90.

⁵⁹Αποτελεί σύμβολο της πατρίδας και της ελευθερίας. Βλ. Gülgün Serdar, «Kıbrıs Türk Şiiri'nde Aşk», İsmail Bozkurt (hazırlayan), *Üçüncü Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi 13-17 Kasım 2000*, a.g.e., s. 377. Mustafa Yeniasır, «Süleyman Süleyman Uluçamgil'in Kıbrıs Türk Şiirindeki Yeri», *Turkish Studies*, Vol. 4, No. 3, Spring 2009, s. 2293-2294.

Ay Bayrak Altında Aχ Κάτω από τη Σημαία Βλ. Vedat Ş. Polo, *Funda : şiirler*, Lefkoşa, 1961, s. 31-32.

İz Apomeınarı Βλ. Orbay Mehmet, *Peykin Telsizinden : şiirler*, Nacak, Lefkoşa, 1961, s. 37.

Bener Hakkı Hakeri, *Lefkoşa' nın fethi*, Yaratış, Limasol, 1962, s. 13. [Η κατάκτηση της Λευκωσίας]

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

ελευθερίας,⁶⁰ αλλά και στο ξεσηκωμό εναντίον της αποικιοκρατίας,⁶¹ με κορυφαίους εκπροσώπους τους Özker Yaşın, Osman Türkay και Mustafa İ. Adiloğlu.⁶²

Η ποιητική παραγωγή της περιόδου 1960-1969 χαρακτηρίζεται από εθνικιστικό περιεχόμενο «*ulusal içerikli*».⁶³ Η περίοδος 1960-1974 στην τουρκική βιβλιογραφία αποτελεί περίοδο εθνικής αντίστασης «*Ulusal Direniş Dönemi*».⁶⁴ Η εθνικιστική ποίηση «*Milliyetçi Şiir*» αποδίδει λογοτεχνικά το πόθο της Τουρκικής Κοινότητας ως «*yavruvatan*» να απελευθερωθεί από τη μητέρα πατρίδα «*anavatan*».⁶⁵ Παράλληλα στα πλαίσια της συγκρότησης και της ενίσχυσης της εθνικής ταυτότητας η ποιητική παραγωγή καλείται να μεταφέρει στην Τουρκική Κοινότητα την τουρκική εποποιία.⁶⁶

Ποιητές, όπως ο Taner Baybars και ο Osman Türkay, διαφοροποιούνται από τη «*Milliyetçi Şiir*» και στέκονται δίπλα στα έθνη που καταπιέζονται.⁶⁷ Ο Osman Türkay στο *Sömürge Apokıa* το 1960 «ανοίγει το οικουμενικό παράθυρο», διηγείται τα αισθήματα των ξεσηκωμένων,⁶⁸ ειρωνεύεται τις πολιτικές της αποικιοκρατίας και τις επιτελέσεις, τα σύνεργα που συνυφαίνουν το αποικιοκρατικό της περίβλημα «*θρόνος*» «*στέμμα*» κτλ.⁶⁹ Ο Osman Türkay προσεγγίζει τα γεγονότα στην Κύπρο αφενός ως μια ελληνο-τουρκική σύγκρουση και αφετέρου ως ένα πόλεμο απέναντι στην αποικιοκρατία για τη λευτεριά.⁷⁰

⁶⁰Mustafa Yeniasır, *a.g.e.*, s. 2292.

⁶¹Bülent Fevzioğlu, «Kıbrıs Türk Şiirinden Üç Trajik Yaşam Öyküsü», İsmail Bozkurt (hazırlayan), *Üçüncü Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi 13-17 Kasım 2000 ...*, *a.g.e.*, s. 281.

[...] *demokrat İngiliz Milletinin! Του δημοκρατικού Αγγλικού Έθνους!* Βλ. Özker Yaşın, *Mehmetçik Kıbrıs'ta*, Çevre, Lefkoşa, 1960, s. 8.

⁶²Gülğün Serdar, *a.g.e.*, s. 376.

⁶³Mehmet Kansu, «1960'lı Yıllardan İtibaren Ada'daki Siyasal Gelişmelerden Etkilenen ve Değişen Kıbrıs Türk Şiiri'ne İlişkin Kısa Değınmeler», *a.g.e.*, s. 182.

⁶⁴Suna Atun, *Kıbrıs Türk Edebiyatı*, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazımağusa, s. 7.

⁶⁵Neşe Yaşın, *a.g.e.*, s. 21.

⁶⁶Ali Nesim, *a.g.e.*, s. 63.

⁶⁷Metin Turan, «Çağdaş Kıbrıs Türk Şiirinde Ortak Ana Temalar», İsmail Bozkurt, Hüseyin Ateşin & Mehmet Kansu (hazırlayan), *İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi 27-27 Kasım 1998*, cilt. III, *a.g.e.*, s. 186.

⁶⁸Can Özgür, «Çağdaş Kıbrıslı Şairlerin Dilinde Yerel Özellikler», İsmail Bozkurt (hazırlayan), *Üçüncü uluslararası Kıbrıs Araştırmaları kongresi 13-17 Kasım 2000...*, *a.g.e.*, s. 354.

⁶⁹Suna Atun, *a.g.e.*, s. 69.

Gülğün Serdar, *Şairlerimiz Şiirlerimiz Geçmişten Günümüze Kıbrıs Türk Şiiri*, Ateş, Lefkoşa, 2000, s. 56-57.

⁷⁰Ali Nesim, *a.g.e.*, s. 87.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Οι Fikret Demirağ, Kaya Çanca, Mehmet Kansu και Zeki Ali αρνούμενοι τον πόλεμο αποτελούν τους εκπροσώπους της *soyut şiiri* αφηρημένης ποίησης.⁷¹ Το ποίημα «*Sütlimam*» «*Ηρεμη θάλασσα*» στη συλλογή *İkinin Yaşamı* του Mehmet Kansu το 1960 αποτελεί δείγμα ανανεωτικής κίνησης.⁷² Γενικότερα τα ποιητικά του εγχειρήματα *Tutku Páθος*, *İkinin Yaşamı*, *Esperanza Ελπίδα* χαρακτηρίζονται από συναισθηματισμό και εξωτισμό.⁷³ Ποιητές καταπιάνονται με το θέμα του έρωτα και της μοναξιάς,⁷⁴ όπως η ποιητική συλλογή του Özker Yaşın *Babil daha uzakta*,⁷⁵ η ποιητική συλλογή *İkinci Demet* και ιδιαίτερα το ποίημα *Farklı İnsan* του Cevdet Çağdaş.⁷⁶

Όπως στην Ελληνική Κοινότητα ο αγώνας της ΕΟΚΑ αποτελεί «*θεμελιώδες κίνητρο εμπνεύσεως*» έτσι και στην Τουρκική Κοινότητα η άφιξη των *Mehmetcik* αποτελεί ορόσημο στη ζωή και στην ποίηση της. Ο Özker Yaşın αφουγκρασμένος αυτή την αλλαγή που συντελείται στην κοινότητα του, εκδίδει το 1960 την ποιητική συλλογή *Mehmetcik Kıbrıs' ta Ta Mehmetcik στην Κύπρο* και εκφράζει την αγάπη και τη νοσταλγία της κοινότητας του για

⁷¹Vedat Yazıcı, «Çağdaş Kıbrıs Türk Şiirinde Barış İzleği», İsmail Bozkurt (hazırlayan), *Üçüncü uluslararası Kıbrıs Araştırmaları kongresi 13-17 Kasım 2000...*, a.g.e., s. 407.

Can Özgür, a.g.e., s. 354.

⁷²Gülgün Serdar, *Şairlerimiz Şiirlerimiz* ..., a.g.e., s. 78.

⁷³Neşe Yaşın, a.g.e., s. 30.

Hasan Şefik Altay (hazırlayan), *Kıbrıs Türk şiiri antolojisi*, Kıbrıs Türk Maarif Dairesi, Lefkoşa, 1965, s. 42.

⁷⁴Ποίημα *Aşka çağrı Έκκληση στον έρωτα «İhtiyarlıyoruz tükeniyoruz Gel» «γερνάμε τελειώνουμε έλα»* σελ. 133.

Ποιητική συλλογή *Son Tέλος* ποίημα *Son* 1963.

Βλ. Özker Yaşın, *Tüm şiirler [Önce kuşlar uyanır]*, a.g.e., s.155.

Fuat Veziroğlu, *Çukur yanaklı*, Lefkoşa, Beşparmak, 1961, s. 7, 10.

Ο ποιητής Fuat Veziroğlu το 1961 στην ποιητική του συλλογή *Çukur Yanaklı Με μάγουλο σάπιο* καταπιάνεται με ένα ερωτικό θέμα. Βλ. Gülgün Serdar, *Şairlerimiz şiirlerimiz geçmişten günümüze Kıbrıs Türk şiiri*, a.g.e., s. 74.

Hikmet Afif Mapolar, a.g.e, s. 194.

Το ποίημα του Vedat Polo *Funda Peiki* 1961 αναφέρεται στον έρωτα ενός δεκατετράχρονου. Βλ. Gülgün Serdar, *Şairlerimiz şiirlerimiz geçmişten günümüze Kıbrıs Türk şiiri*, a.g.e., s. 60.

Orbay Mehmet, *Bursa gözlüm : şiirler*, 1962, s. 3.

Ποίημα *Sarhoş Μεθυσμένος «Masada yalnızlığım ve ben» «Στο τραπέζι η μοναξιά μου και εγώ»*. Βλ. Özker Yaşın, *Tüm şiirler [Önce kuşlar uyanır]*, a.g.e., s. 114.

Yalnızlık μοναξιά Βλ. Fikret Demirağ, *Açar yürümgeler çiçeği : şiirler*, Yarattış, Lefkoşa, 1963, s. 26.

⁷⁵Ποιητική Συλλογή *H Βαβυλώνα είναι ακόμα μακριά*

Suzan Yılmaz (ed.) *Şiirler Poets*, Modern Kıbrıslı Türk edebiyatı dizisi /A series of modern Turkish Cypriot literature 1, Freebirds, Girne, 2009, pp. 86-87.

Mehmet Yaşın, «Three Generations, Three Identities, Three "Patriae" Within Twentieth-Century Cypriot Poetry», Βαγγέλης Καλότσης (επιμ.), *Cyprus and its people : Nation, identity, and experience in an Unimaginable community, 1955-1997*, ibid, p. 228.

⁷⁶Ποίημα *Διαφορετικός άνθρωπος* Βλ. *Kıbrıs Türk Edebiyatı (II. Kitap)*, a.g.e., s. 82.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

την εθνική σημαία και τη μητέρα πατρίδα.⁷⁷ Διηγείται τους καημούς της κοινότητας του και επευφημεί τις ενέργειες της ΤΜΤ.⁷⁸ Η σημαία αποτελεί σύμβολο κάθε πνευματικής και υλικής αξίας,⁷⁹ αλλά παράλληλα εκπροσωπεί και την αξιοπρέπεια του έθνους «*Milletin onurunu temsil eder*».⁸⁰ Τα Mehmetcik προσφωνούνται «ήρωες» και αποτυπώνεται ο ενθουσιασμός για την κάθοδο τους.⁸¹ Ξεχωρίζει η υποδοχή των Mehmetcik, το καλωσόρισμα του κοριτσιού,⁸² ενώ δεσπόζουσα θέση στη συλλογή έχει η στωική αντιμετώπιση των μητέρων,⁸³ όπως στο ποίημα *Al Karanfıller Páre garúfalıa* που αναφέρεται στη μάνα που θυμάται τα γράμματα που της έγγραφε ο σκοτωμένος γιος της από την Τουρκία.⁸⁴

Η κυπριακή γη εξετάζεται στην ποίηση από ποικίλες παραμέτρους. Ο Özker Yaşın στο ποίημα *Gitme oğul Gie μη φεύγεις* αναφέρεται σ' αυτούς που εγκαταλείπουν την κυπριακή γη,⁸⁵ ενώ ο Osman Türkay στο *Ömrümün Dağlarından Από τα βουνά της ζωής μου*,⁸⁶ και ιδιαίτερα στο *Beşparmak Πενταδάκτυλος* αναφέρεται στη ζωή στο χωριό.⁸⁷ Στα ποιήματα του Osman Türkay δημιουργείται ένας πνευματικός στενός δεσμός ανάμεσα στην πατρίδα και την κοινωνική συλλογικότητα που κάνει πατρίδα ένα γεωγραφικό κομμάτι. Σύμφωνα με τον ποιητή υπάρχει ο ίδιος δεσμός μεταξύ των έργων που δημιουργήθηκαν σε ένα τόπο με τους ανθρώπους που εγκαταστάθηκαν σε μεταγενέστερη φάση στον τόπο αυτό.⁸⁸ Μέσα από τα εδάφη της Μεσαορίας, μέσα από τη γη και την πατρίδα του πετυχαίνει την ολοκλήρωση και την ταύτιση με τη γη του.⁸⁹

Η μυθιστορηματική παραγωγή είναι πενιχρή με κύριους εκπροσώπους τους Numan Levent, Hikmet Afif Mapolar, Orbay Mehmet Deliceirmak και Fikret Demirağ. Το μυθιστόρημα του

⁷⁷ Ali Nesim, *a.g.e.*, s. 90.

⁷⁸ Hüseyin Tuncer, «Kıbrıs'ta Vuruşanlar'ın Dramı», İsmail Bozkurt, Hüseyin Ateşin & Mehmet Kansu (hazırlayan), *İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi 27-27 Kasım 1998*, cilt. III, *a.g.e.*, s. 129.

Neşe Yaşın, *a.g.e.*, s. 38.

⁷⁹ Gülgün Serdar, *Şairlerimiz şiirlerimiz geçmişten günümüze Kıbrıs Türk şiiri*, *a.g.e.*, s. 58.

⁸⁰ Neşe Yaşın, *a.g.e.*, s. 78.

⁸¹ Gülgün Serdar, «Kıbrıs Türk Şiiri'nde Aşk», *a.g.e.*, s. 378.

⁸² Gülgün Serdar, *Şairlerimiz şiirlerimiz geçmişten günümüze Kıbrıs Türk şiiri*, *a.g.e.*, s. 73.

⁸³ Neşe Yaşın, *a.g.e.*, s. 70.

⁸⁴ Neşe Yaşın, *a.g.e.*, s. 90.

Hüseyin Tuncer, «Kıbrıs'ta Vuruşanlar'ın Dramı», *a.g.e.*, s. 129.

⁸⁵ Ali Nesim, *a.g.e.*, s. 13.

⁸⁶ Ali Nesim, *a.g.e.*, s. 38-39.

⁸⁷ Ο Πενταδάκτυλος ως σύμβολο. Βλ. Mustafa Yeniasır, *a.g.e.*, s. 2295.

⁸⁸ Necat Birinci, «Osman Türkay'ın Şiirinde Kıbrıs», *a.g.e.*, s. 114.

⁸⁹ Ali Nesim, *a.g.e.*, s. 40.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Numan Levent Αναζητείται νόφη *Bir gelin aranıyor* καταπιάνεται με τη ζωή στο χωριό, το στήσιμο του σπιτιού και το ζήτημα της προίκας.⁹⁰ Ο Orbay Mehmet Deliceirnak στο *El kapilarında Στα ξένα χέρια* (1960) αναφέρεται σε ένα νεαρό κορίτσι που τυγχάνει αντικείμενο εκμετάλλευσης στο χώρο εργασίας και στο ερωτικό πεδίο.⁹¹ Στη μυθιστορηματική παραγωγή της περιόδου περιλαμβάνεται και το μυθιστόρημα του Fikret Demirağ *Yağmur Ağaçları*. Ο Hikmet Afif Marolar το 1958 εξέδωσε τη μυθιστορηματική αυτοβιογραφία *Οι τρεις μας Üçümüz* όπου περιγράφει το ξεκλήρισμα της οικογένειας του από τους τοκογλύφους, ενώ υπάρχουν και άμεσες αναφορές στις σχέσεις των δύο κοινοτήτων. Το 1962 εκδίδει το μυθιστόρημα *Beyaz Gül Άσπρο Τριαντάφυλλο* όπου οικοδομείται πάνω στη μυθική ομορφιά της Αφροδίτης, αν και η ηρωίδα του δεν είναι η Αφροδίτη.⁹²

Πέρα από τη λογοτεχνική παραγωγή, η έκδοση μιας σειράς αναφορών του Kutlu Adalı με τίτλο *Köy Raporları* έχει ιδιαίτερη πολιτιστική αξία.⁹³ Το 1963 εκδίδεται από το τμήμα εκδόσεων της Τουρκικής Κοινοτικής Συνέλευσης Basın İrtibat Bürosu Yayınları ως σύμμεικτο έργο με τον τίτλο *Dağarcık - Geçtiğim Köylerden Notlar Σημεία από τα χωριά που πέρασα*.⁹⁴

⁹⁰ *Kıbrıs Türk Edebiyatı (II. Kitap)*, Kıbrıs Türk Eğitim Vakfı, a.g.e., s. 147, 253.

⁹¹ Mihrican Aylanç, «Kıbrıs Türk Romanının Gelişimi», *Journal of Cyprus Studies*, Vol. 10, No. 26/27, 2004, s. 102.

Zübeyir Yılmaz & Ramazan Okumuş, *Kıbrıs Türk nesri*, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul, 1996, s. 238.

Η μικρή Lerzan και η μητέρα της πέρασαν τη ζωή τους σε ξένα χέρια. Οι πρώτες σελίδες αποτυπώνουν τις παιδικές σκέψεις της Lerzan, θυμίζουν παιδικό ημερολόγιο. Ο πατέρας της δεν δέχεται να την στείλει στο σχολείο, αφού πια δεν διδάσκεται το κοράνι «"Kız okul istemez" diyordu."Okullarda artık kuran okutulmuyor"». Βλ. Orbay Mehmet, *El kapilarında : roman*, Nacak, 1960, s. 5, 35, 37.

⁹² Γεννήθηκε το 1919 στο χωριό Τέμπλος της επαρχίας Κερύνειας. Το 1931 παρουσιάζεται με το ψευδώνυμο Muzaffer Gökmen με τα πρώτα του διηγήματα στην ελληνόφωνη κυπριακή εφημερίδα *Εμπρός*. Το 1962 εκδίδει την εφημερίδα *Devrim Επανάσταση*.

Βλ. Mihrican Aylanç, a.g.e., s. 100, 101.

Arif Marolar, *Üçümüz : roman*, Çardak, Lefkoşa, 1956, s. 27-28.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Beyaz gül», 1 Ocak 1962.

Emine Adalı, «Hikmet Afif Marolar», *Νέα Εποχή*, τ. 195, 1989, σσ. 64-65.

⁹³ Οι αναφορές το 1961 καλύπτουν 30 τουρκικά χωριά και το 1962 άλλα 17. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Köyden rapor», 29 Haziran 1962.

Hikmet Afif Marolar, a.g.e., s. 194.

Περιγράφει τη ζωή, την ιστορική εξέλιξη των χωριών και τις σχέσεις των δύο κοινοτήτων.

⁹⁴ Ahmet An, *Kıbrıs Türk kültürü üzerine yazılar*, a.g.e., s. 128.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

2. Φυλετικές μνήμες : Η λογοτεχνία ως μαρτυρία

Οι φυλετικές μνήμες άλλοτε τρέφουν τη λογοτεχνία καταπολεμώντας τη λήθη και άλλοτε συγκροτούνται μέσα στη λογοτεχνική παραγωγή. Στη συλλογική συνείδηση της Ελληνικής Κοινότητας η λύση που δόθηκε το 1959 παραβιάζει την ίδια την έννοια της ελευθερίας. Στο οπισθόφυλλο της ποιητικής συλλογής *Ηρωες* του Κώστα Σωκράτους η φιγούρα που συμβολίζει τον Τούρκο δίνει «μανδήλιον λευκόν» που αναγράφει πάνω «ΣΑΒΑΝΟ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ» στο άγαλμα της Ελευθερίας, ενώ το άγαλμα χύνει δάκρυα που μορφοποιούνται και παίρνουν το σχήμα της Κύπρου.⁹⁵ Στο *Ο δήμιος : Το ημερολόγιο του Φούσκου* και στο *Σάρκα, αίμα, πηλός* γίνεται αναφορά στον ύπουλο ρόλο των Βρετανών αποικιοκρατών.⁹⁶ Οι πρόσφατες διακοινοτικές συγκρούσεις, που εισήγαγαν στη συλλογική συνείδηση των δύο κοινοτήτων το φαινόμενο της προσφυγιάς και της αιματοχυσίας, δεν θα ήταν δυνατό να μην αποδοθούν στα λογοτεχνικά εγχειρήματα. Το ποίημα του Λεύκιου Κρίνα *Μάρτυρες* είναι αφιερωμένο στο δολοφονηθέντα από τους Τούρκους θείο του Αντώνη Ιωάννου Μπλάκκη,⁹⁷ ενώ ο Νέαρχος Κληρίδης στο *Ο Διγενής Ακρίτας* αναφέρεται στην «*Τουρκική Θηριωδία στο Κιόνελι*».⁹⁸ Στο *Εννιά πικρά και ρωμαλέα διηγήματα* γίνεται αναφορά στο φαινόμενο των αναγκαστικών μετακινήσεων και στο *Το καλύτερο χριστουγεννιάτικο δώρο* στα ορφανά των αγωνιστών της ΕΟΚΑ.⁹⁹

Από την άλλη σε τουρκική μαντινάδα αποτυπώνονται οι μη αγαστές σχέσεις του Υπουργού Εσωτερικών Πολύκαρπου Γιωρκάτζη με την Τουρκική Κοινότητα, όπως και σε θεατρικό και μαντινάδα οι τεταμένες σχέσεις του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄ με την Τουρκική Κοινότητα.¹⁰⁰

⁹⁵ Βλ. Παράρτημα, σελ. 480.

⁹⁶ Γάσσος Ψαρόπουλος, *Ο δήμιος : Το ημερολόγιο του Φούσκου*, Δίφρος, Αθήνα, 1962, σελ. 123.

Κώστας Σωκράτους, *Σάρκα, αίμα, πηλός*, Λευκωσία, 1962, σελ. 103.

⁹⁷ Λεύκιος Κρίνας, *ό. π.*, σελ. 35.

⁹⁸ Νέαρχος Κληρίδης, *Ο Διγενής Ακρίτας: Ο καινούριος μυθικός ήρωας των Ελλήνων: Ιστορία και θρόλοι στο Βυζάντιο και στην Κύπρο*, *ό. π.*, σελ. 112.

⁹⁹ Κύπρος Χρυσάνθης, *Εννιά πικρά και ρωμαλέα διηγήματα*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1961, σελ. 25.

¹⁰⁰ Erdoğan Saracoğlu, *a.g.e.*, s. 19.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Δεδομένου ότι η επικράτηση της μιας ή της άλλης ερμηνείας ενός ιστορικού γεγονότος συνηγορεί αντίστοιχα υπέρ της μιας ή της άλλης ιδεολογίας,¹⁰¹ οι λογοτέχνες διεκδικούν την «έγκυρη και «αληθινή» μαρτυρία» για να ενισχύσουν τον ιδεολογικό τους λόγο μέσα από ένα σύνολο τροπισμών. Ο Ελλαδίτης Ρόδης Ρούφος στο μυθιστόρημα του *Χάλκινη εποχή*, εμφανίζεται με το προσωπείο του Δίωνα, ως εκδότης της χειρόγραφης και (βιαστικά γραμμένης μαρτυρίας του πλασματικού ήρωα Αλέξη Μπαλαφάρα). Συνθέτοντας ένα μυθιστόρημα με την «έγκυρη και «αληθινή» μαρτυρία ενός Κύπριου αγωνιστή, που ζει από μέσα τα γεγονότα» διεκδικεί ή προσοικειώνεται το χαρακτήρα του χρονικού, της προσωπικής μαρτυρίας ή του ιστορικού ντοκουμέντου, αν και δεν παύει να είναι μυθοπλαστικό κείμενο.¹⁰² Στο μυθιστόρημα *Ηρωική Συμφωνία* της Ειρένας Αδαμίδου στο πρώτο μέρος μεταπλάθεται μυθιστορηματικά η περίπτωση του νεαρού μαθητή του Γυμνασίου Αμμοχώστου ήρωα της ΕΟΚΑ Πετράκη Γιάλλουρου.¹⁰³ Τα γεγονότα στο *Το κλάμα του μωρού κι άλλα διηγήματα* του Λεόντιου Χατζηκώστα εκτυλίσσονται στη Βόρεια Ιταλία την άνοιξη του 1944 κατά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Η ιστορία του θυμίζει πολύ τη ζωή του συγγραφέα, δεδομένου ότι κατά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο κατετάγη και αυτός εθελοντικά στο Κυπριακό Σύνταγμα.

Η οθωμανική διοίκηση

Το «δράμα της τουρκοκρατίας» συγκροτείται συχνά σε λογοτεχνικά ή ιστορικά κείμενα.¹⁰⁴ Ο Τάσος Ψαρόπουλος στο *Ο δήμιος: Το ημερολόγιο του Φούσκου* προσπαθώντας να ερμηνεύσει την πιο πάνω πρακτική αναφέρει :

¹⁰¹Κύρκος Δοξιάδης, *ό. π.*, σελ. 177.

¹⁰²Λευτέρης Παπαλεοντίου, «Οι Κλειστές πόρτες του Κ. Μόντη ως αντίλογος στα Πικρολέμονα του L. Durrell και στη Χάλκινη Εποχή του Ρ. Ρούφου», *Ετερότητα και Εκπαίδευση: Ο φιλόλογος και οι παιδαγωγικές προκλήσεις της πολυπολιτισμικότητας*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2008, σσ. 239, 242.

Γιώργος Κεχαγιόγλου & Λευτέρης Παπαλεοντίου, *ό. π.*, σελ. 507.

¹⁰³Κίκα Ολυμπίου, *Δεκαεπτά Κύπριοι Πεζογράφοι*, Λευκωσία, 1983, σελ. 7.

¹⁰⁴Η *Μαρία η Συγκλητική* διαδραματίζεται με φόντο την άφιξη των Οθωμανών το 1571 στην Κύπρο.

[...]Όταν κατέλαβον την Λευκωσία επεδόθησαν εις σφαγάς, εις ατιμώσεις, εις λεηλασίας και τέλος διαλέξαντε χιλίους νέους και νέας και τους μπαρκάρανε σε πλοία για να τους στείλουν εις την Κωνσταντινούπολιν ως δώρον εις τον Σουλτάνον και τους εκεί Μεγιστάνας. Μέσα στο πλοίο μεταξύ των νεανίδων βρίσκεται και η ΜΑΡΙΑ Η ΣΥΓΚΛΗΤΙΚΗ, η οποία σκεπτόμενη την τρομεράν ατίμωσι, επροτίμησε να βάλη φωτιά στην πυριτιδαποθήκη του πλοίου κι έτσι ανατίναξε τούτο εις τον αέρα και εσκοτώθησαν όλοι και όλες που βρίσκοντο μέσα σ' αυτό.

Βλ. Ιωάννης Κασουλίδης, *Μαρία η Συγκλητική: δράμα εις πράξεις τρεις*, Λευκωσία, 1962, σελ. 3.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

[...] Στο δράμα της τουρκοκρατίας του νησιού, δεν δόθηκε η πρέπουσα δημοσιότητα, δε συζητήθηκε, δε δικαιώθηκε η Ρωμιοσύνη, από καμιά Κοινή Γνώμη, δεν εξαντλήθηκε το θέμα. Έκλεισε η πληγή, μ' άφησε το πύο μέσα. Κι η κάθε γενιά μεταδίδει στην άλλη τον απαρηγόρητο πόνο της φυλής της.¹⁰⁵

Ο ναός της Παναγιάς της Γαλούσας που γκρεμίστηκε από τον Πασά της Κύπρου για να φτιάξει υδραγωγείο,¹⁰⁶ η προσωνυμία Κανακαριά,¹⁰⁷ το "σατανικό πάτωμα" του μοναστηριού Σταυροβουνίου,¹⁰⁸ σχετίζονται με τον τρόπο που συγκροτείται στη συλλογική συνείδηση της Ελληνικής Κοινότητας η οθωμανική διοίκηση. Διόλου άσχετη δεν είναι και η συγκρότηση της εν λόγω περιόδου ως «*Τουρκοκρατίας*», συγκροτώντας έτσι το λόγο των διαχρονικών εχθρών της ελληνικής φυλής.

Στην τουρκική ιστοριογραφία η οθωμανική διοίκηση συγκροτείται ως περίοδος ευνομίας και ισονομίας όπου όλοι οι υπήκοοι ανεξαρτήτως φυλής και θρησκείας χαίρουν σεβασμού. Όπως είναι αναμενόμενο αυτή η εκδοχή της ιστορίας συντηρείται και στη λογοτεχνική παραγωγή, προσλαμβάνει δε άλλες διαστάσεις και εξιδανικεύεται. Στο ποίημα *Şehirlerin Efesi Lefkoşa Λευκωσία Το Παλικάρι των Πόλεων* της Urkiye Mine Balman η οθωμανική διοίκηση ταυτίζεται με την επανοίκηση, την ανοικοδόμηση, την ιεροποίηση της Λευκωσίας στο πρότυπο μιας ισλαμικής πόλης, η οποία όμως στο ποίημα συγκροτείται ως τουρκική πόλη «*Bir Türk şehri*».¹⁰⁹

¹⁰⁵ Τάσσος Ψαρόπουλος, *Ο δήμος : Το ημερολόγιο του Φούσκου*, Δίφρος, Αθήνα, 1962, σελ. 123.

Χριστόφορος Παλαίσης ποιητάρης της Κύπρου που πέθανε το 1949. Στο αφηγηματικό του ποίημα ΤΑ ΑΓΓΟΝΙΑ ΣΥΝΟΜΙΛΙΑ ΤΩΝ ΔΥΟ ΒΟΣΚΩΝ αποτυπώνεται το «*δράμα της τουρκοκρατίας*». Βλ. Κυριάκος Χατζηιωάννου, *Κυπριακά διαλεκτικά κείμενα*, Αμμόχωστος, 1961, σελ. 79.

¹⁰⁶ Νέαρχος Κληρίδης, *Τοπικές ιστορίες : Ιστορία της Λύσης*, Λευκωσία, 1960, σελ. 5.

¹⁰⁷ Αθηνά Ταρσούλη, *Κύπρος*, τ. Β', ό. π., σελ. 60.

¹⁰⁸ Αθηνά Ταρσούλη, ό. π., σελ. 175.

Η Αθηνά Ταρσούλη και στον πρώτο τόμο που εκδόθηκε το 1955 αναφέρεται σε μνημεία που συντηρούν τη φυλετική μνήμη, όπως οι ναοί που μετατράπηκαν σε τζαμιά (σελ. 184), η Παναγιά του Άρακα (σελ. 277), η Παναγιά η Μολυβοσκέπαστη (σελ. 287), η εκκλησιά της Χρυσorroιάτισσας (σελ. 377), η Χρυσοκάβα στην Άνω Κερύνεια (σσ. 402-403), η εκκλησία της Αγίας Ειρήνης στη Λάπηθο (σελ. 430) κτλ.

¹⁰⁹ Zübeyir Yılmaz & Ramazan Okumuş, *Kıbrıs Türk şiiri*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1992, s. 54.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Ο μύθος των Επικουρικών

Ο ελληνικός ιστοριογραφικός λόγος σε σχέση με τον ενωτικό αγώνα και την Επικουρική Αστυνομία συγκροτεί μεταξύ άλλων τους ακόλουθους μύθους : «*Συνετάχθησαν χάριν χρηματισμού με τον κατακτητή*»,¹¹⁰ «*βαναύσου μεταχειρίσεως τυχανόντων από μέρους των Τούρκων αστυνομικών*»,¹¹¹ οι «*πλείστοι των Τούρκων τούτων ήσαν τελείως αγράμματοι και δεν είχαν ανεπίληπτον ιδιωτικόν βίον*»,¹¹² και ότι ως Επικουρικοί ήταν «*ανεπίδεκτοι τοιαύτης μαθήσεως*».¹¹³

Ο μυθιστοριογράφος Ρόδης Ρούφος δανείζεται αυτά τα μετέωρα σημαίνοντα (κακός Τούρκος, κακοί Επικουρικοί) και επενδύει σ' αυτά με διαφορετικά περιεχόμενα λόγων. Η δουλεία του Επικουρικού είναι μια καλή, κερδοφόρα δουλεία, που δίνεται σ' ένα άνθρωπο ταλαιπωρημένο χωρίς ποινικό μητρώο, που έχει έφεση στα γράμματα, αλλά οι συνθήκες δεν του επέτρεψαν να μορφωθεί, και που το μόνο που θέλει είναι να έχει τα στοιχειώδη για να μπορέσει να ξεκινήσει τη δικιά του ζωή :

[...]Είχα συναντήσει τον Αλή λίγες μέρες πρωτύτερα, κι απόρησα βλέποντας τον ντυμένο Επίκουρο Αστυνομικό. Η στολή του πήγαινε ωραία. Με πλησίασε χαμογελώντας φιλικά και μου εξήγησε πως είχε καταταχτεί στην Αστυνομία γιατί ο μισθός ήταν μεγάλος : από τις οικονομίες του είχε κιόλας αγοράσει ένα ποδήλατο. Του ευχήθηκα καλή τύχη κι έκανα να προχωρήσω αλλά με σταμάτησε και αφού βεβαιώθηκε πώς δε μας άκουγαν, είπε χαμηλόφωνα και ζωηρά : «Μη νομίσεις, κύριε Αλέξη, ότι είμαι εχθρός των Ρωμιών. Μερικοί δικοί μας δεν τους χωνεύουν, είν' αλήθεια, αλλά όχι όλοι μας. Θέλουμε να ζήσουμε μαζί σας ειρηνικά».¹¹⁴

¹¹⁰Σπύρος Παπαγεωργίου, *Τα κρίσιμα ντοκουμέντα του κυπριακού ...*, ό. π., σελ. 219.

¹¹¹Κωνσταντίνος Σπυριδάκης, «Η εθνική εξέγερσις της Κύπρου και τα ελληνικά σχολεία αυτής», *Κυπριακή Εκπαίδευσις*, τ. 4, 1960, σελ. 168.

¹¹²Γεώργιος Γρίβας, *Απομνημονεύματα αγώνος Ε.Ο.Κ.Α. 1955-1959*, Αθήνα, 1961, σελ. 98.

Ο λόγος ύπαρξης τους δεν ήταν η τήρηση της τάξης αλλά «*δια την δολοφονίαν Ελλήνων*» (σελ. 149).

Στο *Κλειστές Πόρτες* του Κώστα Μόντη οι Επικουρικοί συγκροτούνται ως εξής :

«*Τους μάζεσαν όπως μπορούσαν, γραμματισμένους κι' αγράμματους, τίμιους και τυχοδιώχτες, αφελείς και τροφίμους των φυλακών*». Βλ. Κώστας Μόντης, *Κλειστές πόρτες*, Εθνικό Συμβούλιο Νεολαίας Κύπρου, Λευκωσία, 1964, σελ. 20.

¹¹³Γεώργιος Γρίβα, ό. π., σελ. 98.

¹¹⁴Ρόδης Ρούφος, ό. π., σελ. 173.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Το 1956 όταν ξεσπούν οι πρώτες σοβαρές ταραχές, οι δύο ήρωες, ο Αλή και ο καθηγητής Αλέξης, θα συναντηθούν ξανά. Αυτή τη φορά στις φυλακές, ο ένας ως κρατούμενος και ο άλλος ως αστυφύλακας. Ο Αλή εδώ αναλαμβάνει ως μεσάζοντας να παραδώσει ένα μήνυμα (το μήνυμα- το σχέδιο της απόδρασης) κάποιου συμπολεμιστή του Αλέξη.

[..]Μια μέρα πρόσεξα πώς ο αστυφύλακας που φρουρούσε απόξω από το κελί μου ήταν ο Αλή.

[..]Σε μια στιγμή, ωστόσο, όταν δε μας έβλεπε κανένας, πέρασε το χέρι του μέσα από τα κάγκελα του κελιού μου κι έριξε ένα κομματάτι χαρτί.¹¹⁵

Στο τέλος ο Αλή τιμωρείται από την ΤΜΤ για την πράξη του αυτή. Η φιγούρα του Αλή δεν κατορθώνει όμως να κυριαρχήσει στο μυθιστόρημα. Το ηγεμονικό κλείσιμο του ελληνικού λόγου με τις λεκτικές εκφορές «*δύστυχου του Αλή*», «*Τούρκοι φανατικοί*», «*φονιάδες*», «*Έλληνες φίλους*», «*ανθελληνικές ταραχές*» επισκιάζει την ενέργεια του Αλή.

[..] Όταν έγινα λίγο καλύτερα άρχισε να μου διαβάζει εφημερίδες και να μου λέει τα νέα. Μου διηγήθηκε το θάνατο του δύστυχου του Αλή : τον σκότωσαν Τούρκοι φανατικοί, που είχαν ανακαλύψει τη συμπάθεια του για μας, πυροβολώντας τον μέσα στην Τουρκική συνοικία την ώρα που ήταν καβάλα στο καινούριο του ποδήλατο. Πριν ξεψυχήσει, ωστόσο, είχε προλάβει να πει μπροστά σ' αξιόπιστους μάρτυρες ότι είχε δει τους φονιάδες, κι ότι ήταν Τούρκοι. Έτσι, ακόμα κι οι τελευταίες του λέξεις χρησίμεψαν για ν' απαλλάξουν τους Έλληνες φίλους του από κάθε υπόνοια που θα μπορούσε να χε γίνει πρόσχημα για καινούριες ανθελληνικές ταραχές.¹¹⁶

Ο εν λόγω μύθος αποδομείται με βάση το λόγο που συγκροτεί και η συγγραφέας Ειρένα Ιωαννίδου στο *Ηρωική Συμφωνία*.

[..]Μη βλέπεις που βρίσκομαι τώρα εδώ. Ορκίζομαι στον Αλλάχ πως Ρωμιό δε σκότωσα από τότε που άρχισε το κίνημα κι ούτε ποτέ θα σκοτώσω, γιατί γεννήθηκα κι έζησα όλα μου τα χρόνια σε τούτο τον τόπο και τον νοιώθω σα δικό μου. Είπαν πως θα με σκότωναν κάτι άλλοι Τούρκοι φανατικοί, γι' αυτό αναγκάστηκα νάρθω να δουλέψω στη φυλακή. Αλλά είμαι μόνο φύλακας και ποτέ δεν κακομεταχειρίζομαι τα παλληκάρια.¹¹⁷

¹¹⁵Ρόδης Ρούφος, *ό. π.*, σελ. 317.

¹¹⁶Ρόδης Ρούφος, *ό. π.*, σελ. 364.

¹¹⁷Ειρένα Ιωαννίδου, *ό. π.*, σελ. 113.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Αν και αποδομείται ο μύθος, η συγγραφέας δεν κατορθώνει να ενεργοποιήσει το λόγο του Άλλου. Ο Αχμέτ εξηγώντας γιατί κατατάγηκε στην αστυνομία επιστρατεύει λεκτικές εκφορές με ποικίλες πολιτικές αποτιμήσεις : «τον τόπο και τον νοιώθω σα δικό μου», «αναγκάστηκα», «παλληκάρια» κτλ.

Κατά τη συνομιλία του Αχμέτ με τον αγωνιστή της ΕΟΚΑ Νικόλα, αποκαλύπτεται ότι ο Κωνσταντής, ένας άλλος αγωνιστής της ΕΟΚΑ, είχε αποκαλύψει τα πάντα στους Άγγλους και πως θα συλλάμβαναν τον αρχηγό της ΕΟΚΑ. Ο Αχμέτ κατόρθωσε τότε να συναντήσει τον αρχηγό και να του δώσει την πληροφορία. Στο παρελθόν ο αρχηγός της ΕΟΚΑ του είχε σώσει τη ζωή. Ο μονόλογος του Νικόλα, αλλά και ο διάλογος του αρχηγού με την αρραβωνιαστικιά του Νικόλα, την Ελένη, αποκαλύπτει πόσο ρευστές είναι οι ταυτότητες, αν και η συγγραφέας δεν απαγκιστρώνεται εντελώς από το στερεοτυπικό λόγο :

[...] ο νέος τάχε χαμένα. Μήπως τον κοροΐδευε ο δεσμοφύλακας ή τον γελούσαν τ'αυτιά του; Εκείνος, ένας άπιστος, να κάμη τέτοια μεγάλη πράξη, όταν ο αδερφός του ... Έσφιξε με λύσσα τις γροθιές του στη θύμηση του προδότη.¹¹⁸

[...] Εκείνος ήταν που πέτυχε να σας τον δώσουν να τον θάψετε..., ένας Τούρκος, ένας εχθρός μας, που θα μπορούσε να κάμη αυτό πούκαμε ο Κωνσταντής και χειρότερα ακόμα, χωρίς ναν' ατιμία, αφού ήταν εχθρός μας. Κι όμως μας πόνεσε και μας βοήθησε περισσότερο κι από δικό μας, αυτός, ένας άπιστος, όταν ο Κωνσταντής γινόταν προδότης για να μην υποφέρει !¹¹⁹

Οι Επικουρικοί, επομένως, στο ευρύτερο πεδίο του λόγου, συγκροτούνται σε τρεις σφαίρες ύπαρξης.¹²⁰ Στην καθαυτό αντικειμενικότητα αποτελούν ένα αστυνομικό σώμα που αποτελείτο από μέλη της Τουρκικής Κοινότητας. Στην καθαυτό αναφορικότητα, σ'αυτή την ενδιάμεση σφαίρα, υπάρχουν διάφοροι Επικουρικοί. Πρόκειται για τους Επικουρικούς ως αντικείμενο της γνώσης. Ανάλογα με το λόγο που συγκροτείται συγκροτούνται και διαφορετικοί Επικουρικοί. Αν επιστρατευθούν οι όροι σημαίνουν και σημαινόμενο, τότε ένα τέτοιο σημαίνον μπορεί να είναι ο Επικουρικός. Ποικίλοι λόγοι προτείνουν διαφορετικά

¹¹⁸Ειρένα Ιωαννίδου, *ό. π.*, σελ. 114.

¹¹⁹Ειρένα Ιωαννίδου, *ό. π.*, σελ. 130.

¹²⁰Κύρκος Δοξιάδης, *ό. π.*, σσ. 158-159.

Τρεις σφαίρες της ύπαρξης : Καθαυτό αντικειμενικότητα, καθαυτό αναφορικότητα & καθαυτό λόγος.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

περιεχόμενα για τη νοηματική επένδυση αυτού του σημαίνοντος.¹²¹ Στις *Cyprus annual reports* του Βρετανικού Γραφείου Αποικιών αποτελούν αστυνομικές δυνάμεις κατά των τρομοκρατών της ΕΟΚΑ.¹²² Από την άλλη, ο Έλληνας πρέσβης Άγγελος Βράχος, ως γενικός πρόξενος στη Λευκωσία, στα απομνημονεύματα του γράφει για τους Επικουρικούς :

[...] Λίγους μήνες μετά την άφιξη μου στην Λευκωσία άρχισε η Αγγλική διοίκηση να σχηματίζει τις πρώτες μονάδες «Επικουρικής Αστυνομίας» στρατολογώντας αποκλειστικά Τούρκους.

[..] Οι Τούρκοι «επικουρικοί» θα είχαν κύριο καθήκον να καταδιώκουν την ΕΟΚΑ η οποία ήταν φυσικό να τους θεωρήσει σαν εχθρούς και να τους χτυπάει.¹²³

Στον καθαυτό λόγο, στο μεν ελληνικό λόγο οι Επικουρικοί συγκροτούνται χαρακτηρίζοντας στο σύνολο την Τουρκική Κοινότητα ως απαίδευτη και αιμοδιψή, ενώ στον τουρκικό λόγο ως σώματα ασφαλείας κατά της τρομοκρατίας, θεματοφύλακες της τουρκικότητας και της επιβίωσης της κοινότητας τους στο νησί. Συνασπίζονται με όποιο πολεμά την τρομοκρατική ΕΟΚΑ και τους πολιτικούς σκοπούς της, και αρνούνται κατηγορηματικά ότι η ενέργεια τους αυτή, να καταταγούν στην Επικουρική Αστυνομία, μπορεί να εξηγηθεί μόνο στα πλαίσια της αναγκαιότητας της φτώχειας «*fakr-ü zaruret*».¹²⁴

Μέσα από το ηγεμονικό κλείσιμο του ελληνικού λόγου, η μη αμαυρωτική συγκρότηση αυτού που εργάζεται στην Επικουρική Αστυνομία επισκιάζεται από το στερεοτυπικό τύπο του Επικουρικού. Στον αντίποδα, στην Τουρκική Κοινότητα τα μέλη της ΕΟΚΑ συγκροτούνται ως φορείς βίας, που σκοτώνουν όποιο δεν ενστερνίζεται τα ιδανικά τους.¹²⁵

Στο ηγεμονικό κλείσιμο του τουρκικού λόγου το ιδανικό και ο αγώνας των αγωνιστών της ΕΟΚΑ εμπρικλείει ό, τι πιο σκοτεινό και ζοφερό.

¹²¹Marianne W. Jorgensen & Louise J. Phillips, *ibid*, p. 42.

Περιοδικό *Φωτεινοί Ορίζοντες*, «Από το ημερολόγιο του Αγώνα», τ. 5, Μάρτιος 1963, σελ. 223.

¹²²Colonial reports, *Cyprus reports for the year 1956*, Her Majesty's Stationery Office, London, 1957, p. 65.

¹²³Άγγελος Βλάχος, *Μια φορά κι ένα καιρό, ένας διπλωμάτης... : 50 Κυβερνήσεις*, ό. π., σελ. 293.

¹²⁴Nazim Beratlı, *Kıbrıslı Türklerin tarihi*, a.g.e., s. 199.

¹²⁵«*Öldürülenlerin çoğu İngilizlerle, ülkülerini benimsemeyen ya da ideolojisi başka kendi soydaşları!*»

Βλ. Kutlu Adalı, *Dağarcık I*, a.g.e., s. 9.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Ο μύθος της συνύπαρξης ή της μη συνύπαρξης

Τα ρεπερτόρια λόγων που συγκροτούν τις σχέσεις των δύο κοινοτήτων υποδηλώνουν και το ιδεολογικό υπόβαθρο της κάθε λεκτικής εκφοράς: άλλοτε με υπερτονισμό της κοινωνικής διάστασης «αντεγκλήσεις βασικές δεν υπήρχαν ανάμεσα στους Έλληνες και τους Τούρκους της Κύπρου στο πρώτο ήμισυ του εικοστού αιώνα»,¹²⁶ άλλοτε με υπερτονισμό της οικονομικής διάστασης «Η ανάγκη και η συνήθεια υποτάζανε την αδύνατη τσέπη στο καλοστεκούμενο χωριό»,¹²⁷ άλλοτε με υπερτονισμό ενός περιστατικού/μιας τεταμένης περιόδου «Αι σχέσεις μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων εις τα χωριά είναι πολύ καλύτεραι παρά εις τας πόλεις. Εις πολλά χωριά αι φιλικαί σχέσεις δεν διαταράχθησαν ούτε κατά την περίοδον εκτάκτου ανάγκης, ότε συνέβησαν θλιβερά διακοινοτικά επεισόδια»,¹²⁸ και άλλοτε με υπερτονισμό του επίπλαστου χαρακτήρα της συνύπαρξης των δύο κοινοτήτων. Η Αθηνά Ταρσούλη συγκροτεί τις σχέσεις των δύο κοινοτήτων «επί τουρκοκρατίας» μέσα από την αναφορά της στο μοναστήρι του Ομόδους. Το μοναστήρι του Ομόδους ήταν ένα μοναστήρι που έχαιρε προνομίων και Έλληνες και Τούρκοι ζούσαν ειρηνικά. Οι συνεχείς όμως αναφορές στο μπόλικο χρυσάφι που απέστελλαν στους πασάδες τονίζουν το πόσο επίπλαστη ήταν αυτή η συνύπαρξη και η οικονομική ευημερία, με αποκορύφωμα τον ειδικό αποκεφαλισμό του γέροντος Δοσίθεου, οικονόμου της μονής του Ομόδους το 1821:

¹²⁶ Πλουτής Σέρβας, *ό. π.*, σελ. 23.

Ο Michael Walzer τονίζει ότι ο χαρακτήρας της σχέσης Ελλήνων και Τούρκων υπό την οθωμανική διοίκηση δεν βασιζόταν στον αμοιβαίο σεβασμό, βασιζόταν στην αμοιβαία τους υποτέλεια.

Βλ. Michael Walzer, *Περί ανεκτικότητας : Για τον εκπολιτισμό της διαφοράς*, Καστανιώτης, Αθήνα, 1998, σελ. 105.

¹²⁷ Κύπρος Χρυσάνθης, *Εννιά πικρά και ρωμαλέα διηγήματα*, *ό. π.*, σελ. 25.

Stahis Panagides, *ibid*, p. 134.

¹²⁸ Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νέαρχου (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'*, τ. Στ', Ιανουάριος 1963-4 Μαρτίου 1964, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1996, σελ. 268.

«Πολλά έχουν επιτευχθή από της Συμφωνίας του Λονδίνου. Σπουδαιότερον τούτων είναι η αποκατάστασις φιλικών σχέσεων μεταξύ των Ελλήνων και των Τούρκων της Νήσου». Βλ. Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νέαρχου (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'*, τ. Δ', Απρίλιος 1959-Δεκέμβριος 1960, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1993, σελ. 303.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

[..] Ο δήμιος του Αχμέτ αγάς έλεγε ύστερα από τον αποκεφαλισμό του με καυχησιά : «Τρεῖς φορές έκατέβασά του την με το γιατταγάννιν μου κ' ή κ'εφαλή του εν εκόβκετον' εδισπίρκασα (απελπίστηκα) κ' έσφαξα τον σαν τ' αρνίν. Εν' φορτωμένος μαϊκά (μαγικά) ο σκ' ύλλος, αμμά με τα μαϊκά του με ο Γριστός του τον εγλτώσασιν.¹²⁹

Στον τουρκικό λόγο τονίζεται ο καταστροφικός ρόλος της στάσης της Ελληνικής Κοινότητας και του αιτήματος της για Ένωση «*The two Communities have always lived together-harmoniously if Greeks did not press for political ends unacceptable to Turks such as ENOSIS and precariously when they did so*».¹³⁰ Ο Kutlu Adalı ενώ αναφέρεται στους κατοίκους του χωριού Dağlarbaşı (Μαλλιά της επαρχίας Λευκωσίας) που έχουν συναλλαγές με τους Έλληνες,¹³¹ και σε κοινή συνεδρία Ελλήνων και Τούρκων με σκοπό να αναστείλουν τα μέτρα για την απαγόρευση της βόσκησης στα δάση,¹³² επικρίνει το γεγονός ότι Έλληνες βάζουν δηλητήριο μέσα στις πατάτες, στα ξερά σταφύλια και τα ρίχνουν στους κάμπους που γυρνούν οι Τούρκοι βοσκοί.¹³³ Αναφέρεται στον πατέρα του Rauf Denktaş Hakim Raif ο οποίος συνέβαλε ούτως ώστε οι κάτοικοι του Bağlarbaşı να ξαναπάρουν τα χωράφια τους και το χωριό να γίνει πάλι τουρκικό,¹³⁴ στο χωριό Faslı (Φάσλι χωριό της Πάφου) όπου οι Έλληνες δεν τους επιτρέπουν να έχουν πρόσβαση στο νερό,¹³⁵ και στην περίπτωση των καταχρεωμένων Aliyafodezliler (Άγιος Φώτιος Πάφου) από Έλληνες κατοίκους της Πιτσιλιάς.¹³⁶ Ο Süleyman Uluçamgil σε γράμμα του σε μια φίλη του από τη Σμύρνη αναφέρεται σε Έλληνες των γύρω χωριών που καταφεύγουν στο χωριό του για δουλειά. Μέσα από το απόσπασμα οι επιγαμίες συγκροτούνται ως πρακτική πολιτικής εξόντωσης της Τουρκικής Κοινότητας.

¹²⁹ Αθηνά Ταρσούλη, *Κύπρος*, τ. Β', ό. π., σελ. 245.

¹³⁰ Απόσπασμα από επιστολή του Fazıl Küçük στον Lyndon Johnson Αντιπρόεδρο των ΗΠΑ στις 28 Αυγούστου 1962. Βλ. στο Στέλλα Σουλιώτη, *Fettered Independence: Cyprus, 1878-1964*, Vol. II, *ibid*, p. 393.

¹³¹ Kutlu Adalı, *Dağarcık I*, a.g.e., s. 93.

¹³² Kutlu Adalı, *Dağarcık I*, a.g.e., s. 31.

¹³³ Kutlu Adalı, *Dağarcık I*, a.g.e., s. 65.

¹³⁴ Kutlu Adalı, *Dağarcık I*, a.g.e., s. 90.

¹³⁵ Kutlu Adalı, *Dağarcık II*, a.g.e., s. 121.

¹³⁶ Kutlu Adalı, *Dağarcık II*, a.g.e., s. 135.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

[...] Bizim köyde hiç Rum yok. Ama köyde bazı adamlar Rumca konuşabiliyorlar. Eskiden bize civar Rum köylerinden ırgatlık için gelirlerdi. O zaman öğrenmişler. Babam da biliyor biraz. Biliyorsun Rum kızlarının güzelliğinden sana bahsetmiştim. Babam bu ırgat diye gelenlerden bir kızla sevişmiş.
[...] Önceleri hep Türk'müş. Fakat Türkler yanlarında çalışmak için gelen Rumlara ev, tarla vermişler. Rum kızları ile evlenmiye başlamışlar. Zamanla Türkler azaldı.¹³⁷

Η περίοδος 1960-1963 ως αντικείμενο της γνώσης συγκροτείται ανάλογα με το υποκείμενο της εκφοράς του λόγου. Πέρα από την αντικειμενικότητα του ήδη τετελεσμένου, του πεπραγμένου υπάρχει πάντα το ζήτημα του ιδεολογικού διακυβεύματος. Ο Μακάριος στις 12 Φεβρουαρίου 1961 δηλώνει ότι η συμβίωση είναι αρμονική,¹³⁸ ενώ στις 26 Απριλίου 1961 ότι παρατηρείται φυλετικός διαχωρισμός και ότι «δεν συναναστρέφονται μεταξύ των κοινωνικώς».¹³⁹ Ο Nazim Beratlı αναπολώντας τους Έλληνες κατοίκους του χωριού Λεύκα αναφέρει ότι είναι αδύνατο να ξεχάσει τον Κυριάκο Δράκο που συνέχιζε να ζει μαζί τους μέχρι το 1963, αν και ο γιος του υπήρξε πολύ διάσημος αγωνιστής της ΕΟΚΑ.¹⁴⁰ Ο Stanley Mayes αναφέρει ότι οι δύο κοινότητες ζουν «side by side» και ότι μια μόνιμη διαίρεση θα ήταν «unnatural».¹⁴¹ Στον ελληνικό λόγο τα μικτά χωριά παρουσιάζονται ως ένα πρότυπο ειρηνικής συνύπαρξης, ενώ στον τουρκικό λόγο προσφέρονται ως απόδειξη ότι η συνύπαρξη είναι ανέφικτη.¹⁴²

Το ζητούμενο επομένως είναι πώς μεταπλάθεται αυτός ο ετερόκλητος λόγος σ' σχέση με το μύθο της συνύπαρξης ή μη στη λογοτεχνική παραγωγή. Στο μυθιστόρημα του Ρόδη Ρούφου αρχικά αναφέρεται ότι η «τουρκική κοινότητα εξακολουθούσε να ζει δίπλα στους Έλληνες»

¹³⁷[...] Στο χωριό μας δεν υπάρχουν καθόλου Έλληνες. Αλλά στο χωριό κάποιοι άνθρωποι ξέρουν να μιλούν Ελληνικά. Από παλιά έρχονταν σε μας από τα γύρω ελληνικά χωριά για εργατοδουλειές. Τότε έμαθαν. Και ο μπαμπάς μου ξέρει λίγα. Ξέρεις, μου είχε μιλήσει για την ομορφιά των Ελληνίδων. Ο μπαμπάς μου ερωτεύτηκε μια κοπέλα από αυτές που ήρθαν για εργατοδουλειά.[...] Κάποτε ήταν όλοι Τούρκοι. Αλλά οι Τούρκοι έδωσαν στους Έλληνες που ήρθαν να εργαστούν κοντά τους, σπίτι, χωράφι. Αρχισαν να παντρεύονται με Ελληνίδες. Με τον καιρό οι Τούρκοι μειώθηκαν.

Βλ. Orbay Deliceirnak (hazirlayan), a.g.e., s. 11.

¹³⁸Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νέαρχου (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ', τ. Ε'*, Ιανουάριος 1961- Δεκέμβριος 1962, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1995, σελ. 488.

¹³⁹Ο. π., σελ. 522.

¹⁴⁰Nazim Beratlı, *Lefke sevgilim anılar*, a.g.e., s. 24.

¹⁴¹Stanley Mayes, *Cyprus and Makarios*, *ibid*, p. 90.

¹⁴²Ελένη Λύτρα & Χάρης Ψάλτης, *Πρώην Μικτά Χωριά στην Κύπρο : Αναπαραστάσεις του Παρελθόντος, του Παρόντος και του Μέλλοντος*, ό. π., σελ. 8.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

και ότι «διατηρούσαν πολύ καλές γειτονικές σχέσεις, ιδιαίτερα στα χωριά».¹⁴³ Στο μυθιστόρημα επίσης οι μαθητές του Ελληνικού σχολείου περιθάλπουν ένα φτωχό τουρκάκι, το οποίο στη συνέχεια φεύγει από το σχολείο και βρίσκει δουλειά.¹⁴⁴ Όταν επιστρέφει στο σχολείο για να ευχαριστήσει τα υπόλοιπα παιδιά, αναφέρεται στην ανασφάλεια που νιώθουν οι υπόλοιποι Τούρκοι.

[..] Δε θα πιστέψω ποτέ τα ψέματα που λένε μερικοί για σας [...] Πως αν εσείς οι Ρωμιοί πάρετε την Κύπρο, θα μας τυραννάτε και θα μας κόψετε το ψωμί μας και δε θα μας αφήσετε να ζήσουμε ήσυχα.

[..] Έχουμε ζήσει μαζί τόσον καιρό, τίποτα δε μας χωρίζει.¹⁴⁵

Εντούτοις, στο μυθιστόρημα του Ρόδη Ρούφου, μέσα από το λόγο του Αλή, δεν δραστηριοποιείται ο λόγο του Άλλου, αλλά ο συγγραφέας «στερεοτυπικά» αναπαράγει «κατασκευές του συλλογικού φαντασιακού» της Ελληνικής Κοινότητας.¹⁴⁶

Ο Παύλος Λιασίδης το 1960 εκδίδει την ποιητική συλλογή *Δώδεκα παρά δέκα* σε κυπριακή διάλεκτο. Στο ποίημα *ΣΕΒΑΣΤΟΥΣ ΕΣΟΥ* χαρακτηρίζει τη Συμφωνία «καλή» και καλεί τον Αλή στην ταβέρνα :

¹⁴³Ρόδης Ρούφος, *ό. π.*, σελ. 41.

Οι Έλληνες κάτοικοι ζουν σε συγκεκριμένο μέρος του χωριού το οποίο έφερε το όνομα «*Gavur Mahallesi*» ή «*Rum Mahallesi*» Βλ. Nazim Berathi, *a.g.e.*, s.119.

¹⁴⁴[...] Οι επιλογές που αφορούν το φύλο και την ηλικία του Άλλου, σε σχέση με τον παρατηρητή, αποτελούν ιδιαίτερο ερευνητικό πεδίο, που μπορούμε να εξετάσουμε στο πλαίσιο του έμφυλου λόγου. Τίθεται ένα επιπλέον ζήτημα ετερότητας όταν ο Άλλος είναι γένος θηλυκού – Τσιγγάνα, χανούμισσα, οδαλίσκη, Εβραιοπούλα -, δηλαδή πρόσωπο στο οποίο προβάλλονται σεξουαλικές επιθυμίες, ή παιδί - δηλαδή άτομο αδιαμόρφωτο, χωρίς την απαραίτητη αγωγή που είναι προϋπόθεση για τη διαμόρφωση εθνικής ταυτότητας.

Βλ. Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, *ό. π.*, σελ. 256.

¹⁴⁵Ρόδης Ρούφος, *ό. π.*, σελ. 101.

[...]Και οι Ελληνοκύπριοι, αλλά και οι Τουρκοκύπριοι μαθαίνουν να περιγράφουν αρνητικά οι μεν τους δε, ήδη από την παιδική τους ηλικία. Οι Τουρκοκύπριοι, για παράδειγμα ακούνε για τους Ελληνοκύπριους ότι δεν μπορεί να τους εμπιστευθεί κανείς, κι ότι «domuzdan post, gavurdan dost olmaz» που σημαίνει ότι «όπως δεν μπορεί να γίνει πετσά απ' το δέρμα ενός γουρουνιού, έτσι δεν μπορεί να γίνει φίλος ένας άπιστος»[...]Υπάρχει μεγάλη καχυποψία και έλλειψη εμπιστοσύνης, που απορρέει και τροφοδοτείται από τη μακροχρόνια επίσημη και ανεπίσημη εκπαίδευση και κοινωνική αγωγή, καθώς και από τις ιστορικές εμπειρίες και τις πολιτισμικές διαφορές. Οι Τούρκοι έχουν την τάση να θεωρούν τους Έλληνες ανάξιους εμπιστοσύνης, ενώ οι Έλληνες έχουν την τάση να θεωρούν τους Τούρκους βάρβαρους. Βλ. Özgür Özdemir, *ό. π.*, σελ. 17.

«*fears of subjection*» Βλ. στο Donald Horowitz, *ibid*, p. 190. Ο Rauf Denktaş σε άρθρο του στην εφημερίδα *Nacak* στις 20 Οκτωβρίου 1961 επιστρά την προσοχή στην εκ των έσω υποδούλωση που επιχειρούν οι Έλληνες. «*Rumlar "kale içten fethedilmeli" düsturuna inanmışlar, onu tatbik ediyorlar*».

Βλ. Salih Öztoprak, *a.g.e.*, s. 59.

¹⁴⁶Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, *ό. π.*, σσ. 261-262.

**ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του
ερευνώμενου υλικού**

[..] Η συμφωνία της Ζυρίχης εν καλή
[..] Φιλίαν πκίόν. Ε Ζαβροζίγγο ώρα καλή
τζιαί αξιαπλάμ χαϊρρο σου κουμπάρε Αλή.
Με στην ταβέρναν πα να πιουμεν του Πετρή
[..]Τζιεινοι που μας απώνουν εν οι κερτιμοί
αννοίξετε τα μάδκια σας Τούρτζιοι, Ρωμοί.¹⁴⁷

Ο Παύλος Λιασίδης στο ποίημα του εστιάζεται στον υπερτονισμό της κοινωνικής διάστασης, ενώ η λεκτική εκφορά «*Με στην ταβέρναν πα να πιούμεν του Πετρή*» αποτυπώνει ένα μόνιμο παράπονο της άλλης κοινότητας : Έλληνες και Τούρκοι συναναστρέφονται κυρίως στα ελληνικά καφενεία, στα ελληνικά μπακάλικα, στα ελληνικά πανηγύρια όχι το αντίθετο. Από την άλλη, στην τουρκική λογοτεχνική παραγωγή ξεχωρίζει η πιο κάτω μαντινάδα :

[...]Su doldurdum şişeyi
Döneceyig köşeyi
Dr Küçük tanımaz
Magaryos eşegini.¹⁴⁸

Στη μαντινάδα τονίζεται ότι η υπομονή που υπέδειξε η Τουρκική Κοινότητα πλέον έχει στερέψει «*Γέμισα τη μπουκάλα νερό*». Η πιο κάτω μαντινάδα σχετίζεται με την απόφαση του Προέδρου Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄ για κατάργηση των Δήμων, απόφαση η οποία επικυρώνεται και από το Υπουργικό Συμβούλιο στις αρχές Ιανουαρίου 1963. Ο Fazıl Küçük χρησιμοποιεί την εξουσία του ως Αντιπρόεδρος και ασκεί το δικαίωμα της αρνησικυρίας με την αιτιολογία ότι είναι αντισυνταγματική η πιο πάνω απόφαση. Έτσι και η μαντινάδα κλείνει με τον ακόλουθο στίχο «*Ο Küçük δεν αναγνωρίζει το γαϊδούρι το Μακάριο*».

¹⁴⁷Παύλος Λιασίδης, *Δώδεκα παρά Δέκα*, Κύπρος, 1960, σελ. 42.

¹⁴⁸Saracoğlu Erdoğan, *a.g.e.*, s. 94.

[...]το Υπουργικόν Συμβούλιον, ισχυριζόμενον ότι επωφελείται του περί Χωρίων (Διοικήσεις και Βελτιώσεις) Νόμου προέβη εις την δημιουργίαν περιοχών βελτιώσεως εις τας περιοχάς των δήμων και συγχρόνως και εις τας περιοχάς των Τουρκικών δήμων, την δε 3^{ην} Ιανουαρίου 1963 έλαβεν απόφασιν όπως διορίση εις τας περί των ο λόγος περιοχάς Συμβούλια Βελτιώσεως.

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1963-15 Αυγούστου 1963), συνεδρίαση 30^{ης} Ιανουαρίου 1963, σελ. 29.

Οκτώ παρατάσεις του προσωρινού περί Δήμων νόμου. Βλ. Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σελ. 216.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Το προαιώνιο αίσθημα του συνανήκειν

[...] γιατί ήμασιν Έλληνες
οι Κύπριοι τζιαί μεις.

Παύλος Δ. Πικροδάφνης¹⁴⁹

Οι διάφορες πολιτιστικές, αρχαιολογικές και ιστορικές αναφορές,¹⁵⁰ οι ερμηνευτικές εκδοχές της κυπριακής ιστορίας, η βιωματική σχέση με το χώρο και η επιθυμία του υποκειμένου για ομοιογένεια,¹⁵¹ το προαιώνιο αίσθημα του συνανήκειν,¹⁵² η προγονική προίκα,¹⁵³ η νεκροφόρα γη,¹⁵⁴ οι φυλετικοί κληρονομικοί τίτλοι,¹⁵⁵ ενίοτε και σε συνδυασμό με μια επαρχιώτικη αφέλεια,¹⁵⁶ δεν θα ήταν δυνατό να μην αποτελούν δομικά στοιχεία του λογοτεχνικού λόγου, της λογοτεχνικής έκφρασης και παραγωγής. Η εθνική αυτοσυνείδηση τόσο στην Ελληνική όσο και στην Τουρκική Κοινότητα συγκροτείται ως μια έννοια προαιώνια που οι εκάστοτε πολιτικές συνθήκες του νησιού δεν κατορθώνουν να τη μεταβάλλουν. Πολύ χαρακτηριστικός ο τρόπος που συγκροτείται η συμμετοχή Κυπρίων με τα στρατεύματα των Περσών κατά της Ελλάδας, όπου η μη ρωμαλέα στάση τους οφείλεται όχι στην έλλειψη αγωνιστικότητας αλλά στην εθνική αυτοσυνείδηση των Κυπρίων.¹⁵⁷ Το θεατρικό μονόπρακτο του Κύπρου Χρυσάνθη *Η μάχη των Μύλων*, που εκδόθηκε το 1960, αναφέρεται στην αυτοθυσία και τον ηρωισμό των Κρητικών και ενός Κύπριου στρατιώτη που βρέθηκαν να πολεμούν στο πλάι των άλλων Ελλήνων ενάντια στους Τούρκους, τονίζοντας έτσι τη συμμετοχή των Κυπρίων στους εθνικούς αγώνες του μητροπολιτικού χώρου.¹⁵⁸

¹⁴⁹ Παύλος Δ. Πικροδάφνης, *Ο πόνος του αρκάτη : ποιητική συλλογή*, Λεμεσός, 1960, σελ. 20.

¹⁵⁰ Νάντια Χαραλαμπίδου, «Εικόνες του Άλλου στην Κυπριακή πεζογραφία», *Σημείο*, τ. 4, 1996, σελ. 250.

¹⁵¹ Νάντια Χαραλαμπίδου, *ό. π.*, σελ. 253.

¹⁵² «η συνείδησις της ενότητος μετά των άλλων Ελλήνων δια δεσμών καταγωγής, θρησκείας, γλώσσης»

Βλ. Θεόκλητος Σοφοκλέους, *Η εθνική συνείδησις των Κυπρίων επί Φραγκοκρατίας*, Γραφείο Εθναρχίας, Λευκωσία, 1949, σελ. 8.

¹⁵³ Λεύκιος Κρίνας, *ό. π.*, σελ. 15.

¹⁵⁴ Λεύκιος Κρίνας, *ό. π.*, σελ. 18.

¹⁵⁵ Μιχαήλ Ν. Πισσάς, *Το επαναστατικό πνεύμα των Κυπρίων*, *ό. π.*, σελ. 21.

¹⁵⁶ Θεόκλητος Σοφοκλέους, *Προς τα σύνορα ... ταξιδιωτικό*, Λυρική Κύπρος, 1960, σελ. 29.

Αντρέας Ιακωβίδης, *Βιολέττες στη Βερενίκη*, Λευκωσία, 1962, σσ. 17, 151, 182.

¹⁵⁷ Σταύρος Σ. Χατζηκυριάκου, *Ιστορία της Κύπρου για την Γ' Δ', Ε' και Στ' τάξη των δημοτικών σχολείων*, *ό. π.*, σελ. 21.

¹⁵⁸ Κύπρος Χρυσάνθη, *Η μάχη των Μύλων*, *ό. π.*, σελ. 5.

Ανδρέας Χατζηθωμάς, *ό. π.*, σελ. 16.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

[...]Δεκάδες χρόνια πνίγει το λαιμό μας, τότε των Φράγκων η θηλιά, τώρα του Τούρκου η φούχτα. Μα δε βολεί να βγει η ψυχή μας. Μήτε φραγκεύουμε κι ας στέλνουν φραγκοπαπάδες με κοντάρια, μήτε τουρκεύουμε κι' ας ξένει το γιαταγάκι το λαιμό μας.

Στον αντίποδα, Τούρκοι ποιητές εκφράζουν το θυμό τους για τα Δαρδανέλια Çanakkale,¹⁵⁹ όπου ανυποψίαστα μέλη της Τουρκικής Κοινότητας «*haince ve habersizce*» μεταφέρθηκαν για να πολεμήσουν στο στράτευμα των Βρετανών εναντίον της τότε Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.¹⁶⁰ Ο Κύπριος ποιητής Süleyman Uluçamgil σε γράμμα του προς τη φίλη του Yıldız αναφέρεται στην πρόθεση του να συγγράψει ένα μυθιστόρημα, καλύπτοντας τα γεγονότα από το 1918 ως το 1960. Με αφορμή αυτό το μυθιστόρημα θυμάται τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο «*Birinci Dünya Harbi' nda İngilizler Çanakkale' ye Kıbrıs' tan asker olarak Türkleri de götürmüştü. Bizim köydende üs kişi gitmiş ve Türk cephesine kaçmışlar çoğu*»,¹⁶¹ και αναφωνεί καμιά σφαίρα δεν βγήκε από Τούρκο σε Τούρκο «*İngiliz kodu bizi Çanakkaleye Hiç kurşun sikar mı kardaş kardaşa*».¹⁶² Το λεξιλόγιο που χρησιμοποιείται ταυτίζεται με όρους δανεισμένους από την οικογένεια και τη συγγένεια «*kardaş kardaşa*».¹⁶³ Και στην περίπτωση των Δαρδανελίων δεν είναι η έλλειψη ηρωισμού, είναι η εθνική αυτοσυνείδηση που οδήγησε τους Τούρκους που «*μεταφέρθηκαν*» στα Δαρδανέλια να φερθούν τοιουτοτρόπως. Η ίδια η επιλογή του ρήματος «*μεταφέρθηκαν*» «*götürmüştü*» υπογραμμίζει την εξαπάτηση και τον εξαναγκασμό.

¹⁵⁹Gülğün Serdar, «Kıbrıs Türk Şiiri'nde Aşk», a.g.e., s. 374.

¹⁶⁰Mustafa Yeniasır, a.g.e., s. 2295.

¹⁶¹Οι Βρετανοί τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο μετέφεραν και Τούρκους από την Κύπρο ως στρατιώτες στα Δαρδανέλια. Και από το χωρίο μας πήγαν τρία άτομα και οι περισσότεροι από αυτούς προσχώρησαν στο Τουρκικό μέτωπο.

¹⁶²Orbay Deliceirnak (hazırlayan), a.g.e., s. 13.

Atımı bağlattılar bir delikli taşa Δέσμευσαν το άλογο μας σε μια κούφια πέτρα

Otuz iki düvele bir Kemal Paşa Ένας Kemal Paşa με 32 δαμαλίδες

İngiliz kodu bizi Çanakkaleye Οι Βρετανοί εμάς στα Δαρδανέλια

Hiç kurşun sikar mı kardaş kardaşa Αδερφός σε αδερφό σφαίρα δεν καρφώνει

¹⁶³Δήμητρα Γκέφου-Μαδιανού (επιμ.), *Εαυτός και άλλος: Εννοιολογήσεις, ταυτότητες και πρακτικές στην Ελλάδα και την Κύπρο*, Gutenberg, Αθήνα, 2003, σελ. 41.

[...]'*national blood*', makes all men brothers Βλ. Ana Maria Alonso, «The Effects of Truth: Re-Presentations of the Past and the Imagining of Community», *Journal of Historical Sociology*, Vol. 1, No. 1, March 1988, p. 40.

**ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του
ερευνώμενου υλικού**

3. Ο έρωτας ως ιδεώδης τρόπος οικείωσης

[...] Αν τύχη τζι'είπεγ καμμιά ρωμαίσα
πως έσεις Τούρκον να σ'αγαπά,
τζαι η καρκιά σου κρούζει που μέσα,
πε μου το, μεγ κρυφτής Κιούλσαπά.

Βασίλης Μιχαηλίδης¹⁶⁴

Η Χιώτισσα

Σε λογοτεχνικά έργα ο έρωτας συγκροτείται ως ιδεώδης τρόπος οικείωσης του Άλλου. Ο Άλλος ως «*απαγορευμένο ερωτικό πρόσωπο*» εκπροσωπεί την «*απαγορευμένη ομάδα*» και η επιθυμία για τον Άλλο οδηγεί «*σε άρση της απαγορευμένης επιθυμίας μέσα στον Εαυτό*».¹⁶⁵ Στο κυπριακό συγκεκριμένο το «*απαγορευμένο ερωτικό πρόσωπο*» απαντά μεταξύ άλλων στην παραλογή *Τούρκος αγάπησε τη Ρωμιοπούλα*,¹⁶⁶ στην περίπτωση της Μαρικκούς από την Εφτακώμη της Καρπασίας που απαρνείται τον Αντώνη της για τον Αχμέτ Αγάν,¹⁶⁷ στην περίπτωση του μουεζίνη και της ανιψιάς του Εμινέ,¹⁶⁸ του Παφίτη Μουσταφά με την Ελένη κτλ.¹⁶⁹

¹⁶⁴Κυριάκος Χατζηγιάννου, *ό. π.*, σελ. 100.

¹⁶⁵Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, *ό. π.*, σελ. 302.

¹⁶⁶Κωνσταντίνος Γ. Σπυριδάκης & Σταύρος Καρακάσης, *ό. π.*, σελ. 324.

¹⁶⁷Περιοδικό *Μαθητική Εστία*, «Η Μαρικκούς», αρ. 26, Απρίλιος–Ιούνιος 1960, σσ. 215-216.

Βλ. Κωνσταντίνος Γιαγκουλλής, *Ανθολογία Κυπρίων ποιητάρηδων και λαϊκών ποιητών : (ρίμες, ποιήματα, τσατίσματα, ερωτικά, κοφτά, γνωμικά, ερωταποκρίσεις)*, Λευκωσία, 2011, σσ. 21-28.

Ανδρέας Π. Γεωργιάδης, *Κώμη Κεπήρ : Αρχοντοχώρι της Καρπασίας*, Λευκωσία, 2001, σσ. 116-124.

Ahmet An, *Kıbrıs Türk kültürü üzerine yazılar*, a.g.e., s. 33.

¹⁶⁸[...]Και όντως την αυτήν εσπέραν τον επανέφεραν εις την πάτριον θρησκείαν του οι ομόφυλοι του θραύσαντες διά κοπάνου την οσίαν αυτού κεφαλήν !

Βλ. Περιοδικό *Μόρφωσις*, «Ο αείμνηστος Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Μακάριος Βος και Οθωμανοί εξωμόται και αποστάται», Αύγουστος-Σεπτέμβριος 1963, σσ. 13, 14.

¹⁶⁹Ahmet An, *Kıbrıs Türk kültürü üzerine yazılar*, a.g.e., s. 33.

Λευτέρης Παπαλεοντίου, «Εικόνες Τουρκοκυπρίων και Τούρκων σε πεζογραφήματα Ελληνοκυπρίων», *Νέα Εποχή*, τ. 284, Άνοιξη 2005, σελ. 10.

Φοίβος Σταυρίδης, *Βιβλιογραφία κυπριακής λαϊκής ποίησης : φυλλάδες και αυτοτελείς εκδόσεις 1884-1960*, Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών, Λευκωσία, 2002, σσ. 395, 420-421, 423.

Harid Fedai & Mustafa Haşim Altan (hazırlayan), a.g.e., s. 1-2.

Kutlu Adalı, *Köy raporları 1962*, Kıbrıs Türk Cemaat Meclisi, Lefkoşa, 1962, s. 46.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Στο «απαγορευμένο ερωτικό πρόσωπο» που εκπροσωπεί την «απαγορευμένη ομάδα» ελλοχεύει ο κίνδυνος της απώλειας της θρησκευτικής ταυτότητας. Ο Ανδρέας Θ. Ζυμπής αναφέρεται στην αρχοντοπούλα Τουρκάλλα Σουραγιά που ερωτεύεται το Γιαννάκη και βαφτίζεται Χριστιανή.¹⁷⁰ Ο Kutlu Adali αναφέρεται σε μια Χριστιανή του χωριού Gündoğdu (Αντρολύκου Πάφος) που αγάπησε το Hasan και που η άρνηση του πατέρα της την έκανε να φύγει από το σπίτι και να γίνει Μουσουλμάνα,¹⁷¹ όπως και στο χωριό Αγία Μαρίνα Σκυλλούρας και τη μετατροπή του σε μαρωνίτικο χωριό μέσω των γάμων.¹⁷² Ο Süleyman Uluçamgil συνδέει την πιο πάνω κοινωνική πρακτική με την πληθυσμιακή συρρίκνωση της Τουρκικής Κοινότητας «*Zamanla Türkler azaldı*».¹⁷³ Ο Kutlu Adali χαρακτηρίζει τη σύναψη γάμων μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων ως τη «χειρότερη κοινωνική κατάσταση». Αναφέρει χαρακτηριστικά:

[...] Οι Τούρκοι και οι Έλληνες ο ένας με τον άλλον μπερδεύονταν και ενώνονταν, έπαιρναν την κόρη, έδιναν την κόρη, συγγένευαν !¹⁷⁴

Ο έρωτας εμποτίζεται και εξαγνίζεται από το θρησκευτικό συναίσθημα, αφού η ερωτική αγάπη, όπως και στα δημοτικά τραγούδια, παρουσιάζεται πάντα «*συνταιριασμένη με τη χριστιανική πίστη*».¹⁷⁵ Έτσι στις περιπτώσεις που διαπράττεται *ύβρις* και η ερωτική αγάπη δεν συνάδει με τη χριστιανική πίστη επέρχεται η *τίσις*. Ανάμεσα στα χαρτιά του Διονύσιου Σολωμού βρέθηκε μια συλλογή με δημοτικά τραγούδια της Κύπρου. Περιέχει δεκαπέντε ποιήματα μεταξύ αυτών το «*Κόρη σκοτωμένη από τον πατέρα της, όταν αγαπά έναν*

Όταν ήταν μικρός ο Nazim Beratlı, είχε αγαπήσει μια Ελληνίδα. Το 1958 οι Τούρκοι έδιωξαν τους Έλληνες από τη Λεύκα «*Αλλά επειδή ήταν Ελληνίδα έπρεπε να εκδιωχθεί και εκδιώχθηκε*». Την ίδια μοίρα είχε και η πρώτη γυναίκα του θείου του που ήταν επίσης Ελληνίδα, η Όλγα.

Βλ. Nazim Beratlı, *Lefke sevgilim anılar*, a.g.e., s. 5, 7.

¹⁷⁰Κωνσταντίνος Γ. Γιαγκουλλής, *Λαϊκές πηγές μελέτης της Κυπριακής Ιστορίας*, Λευκωσία, 1980, σελ. 31.

¹⁷¹Kutlu Adali, *Dağarcık I*, a.g.e., s. 23.

¹⁷²Kutlu Adali, *Dağarcık II*, a.g.e., s. 19.

¹⁷³«*Οι Τούρκοι μειώθηκαν*» Βλ. Orbay Deliceirmak (hazırlayan), a.g.e., s. 11.

¹⁷⁴Kutlu Adali, *Dağarcık I*, a.g.e., s. 140. «*En kötüsü toplumsal durum idi. Türk'lerle Rum'lar iyice birbirlerine karışıp kaynaşmışlar, kız alıp kız vermişler, hisim akraba olmuşlardı*».

¹⁷⁵Μελής Νικολαΐδης, *Δύο διαλέξεις πάνω στο δημοτικό τραγούδι*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1963, σελ. 11.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Τούρκο». ¹⁷⁶ Στο *Ο Δήμιος* η Χριστιανή που παντρεύτηκε Μουσουλμάνο ξυλοφορτώνεται από τον άντρα της «την έδερνε»: Μετανιωμένη για «να τον εξευμενίσει, άναβε καντήλια σε εικονίσματα, κάπνιζε λιβάνι και προσευχότανε». ¹⁷⁷

Σε άλλες περιπτώσεις προβάλλονται οι έμφυλες διαστάσεις του έρωτα. Σε γράμμα του ο Κύπριος φοιτητής Süleyman Uluçamgil αναφέρει ότι έχει ένα αδερφό το Νικόλα. Ο Νικόλας είναι μέλος της ΕΟΚΑ και είναι καρπός του έρωτα του πατέρα του με μια Ελληνίδα εργάτρια. Μέσα από την τροπικότητα «πάντα», ¹⁷⁸ ενισχύει τον ισχυρισμό του ότι οι όροι κάτω από τους οποίους ο έρωτας συγκροτείται ως τρόπος οικείωσης είναι έμφυλα προκαθορισμένος, ο άρρεν είναι πάντα Τούρκος και η θήλυ πάντα γυναίκα. Ο Ηρακλής Μήλλας επισημαίνει ότι τόσο οι Έλληνες άρρενες όσο και οι Τούρκοι άρρενες συνάπτουν σχέση με το ετερόφυλο Άλλο, εκφράζουν το θαυμασμό τους για την ομορφιά του, πότε όμως στη λογοτεχνία ο άρρεν δεν θα εγκαταλείψει την εθνική του ταυτότητα. Όποιος και αν είναι ο λόγος, σύμφωνα με το Μήλλα «γεγονός είναι ότι η θέση της γυναίκας απέναντι στον «Άλλο» λειτουργεί σαν δηλωτικό μιας ταυτότητας». ¹⁷⁹

¹⁷⁶ Αθηνά Ταρσούλη, *Κύπρος*, τ. Β', ό. π., σελ. 380.

¹⁷⁷ Γάσσοσ Ψαρόπουλος, ό. π., σελ. 119.

Εκτυλίσσεται στη Λευκωσία την περίοδο 1945-1948. Βλ. Γιώργος Κεχαγιόγλου & Λευτέρης Παπαλεοντίου, ό. π., σελ. 511.

¹⁷⁸ [...] Αυτό πάντα έτσι γινόταν εζάλλου. Μπαμπάδες Τούρκοι, μαμάδες Ελληνίδες.

Βλ. Orbay Deliceirnak (hazirlayan), *a.g.e.*, s. 11.

Η γυναίκα του Άλλου είναι αυτή που συνάπτει ερωτικές σχέσεις με το «δικό μας» άντρα.

[...] Cinsellik konusunda da önemli bir benzerlik görülmektedir. Her "öteki" kadınlar "bizim" erkekler aşık olmakta bizim kadınlar ise kendi istekleriyle hiçbir durumda "öteki" erkeklere aşık olmak bir yana sempati bile duymamaktadırlar. Βλ. Ηρακλής Μήλλας, *Türk Romanı ve "Öteki"*: Ulusal Kimlikte Yunan İmaji, Sabancı Üniversitesi, İstanbul, 2000, s. 343.

¹⁷⁹ Ηρακλής Μήλλας, ό. π., σελ. 271.

«Η ανδροκρατούμενη κοινωνία όπου τα παιδιά ακολουθούν την ταυτότητα ή τη θρησκεία του πατέρα μπορεί να έχει συμβάλει στη διαμόρφωση αυτού του ταμπού». Βλ. Ηρακλής Μήλλας, ό. π., σσ. 270-271.

[...] Carol Delaney felicitously phrases it, "women may symbolize the nation, but men represent it" (1995:190).

Βλ. Rebecca Bryant, «Writing the Catastrophe: Nostalgia and Its Histories in Cyprus», *ibid*, p. 416.

Η Ιδιότητα του Πολίτη έχει εγγενώς ανδροκρατικό χαρακτήρα.

Βλ. Μάρω Παντελίδου Μαλούτα, *Το φύλο της δημοκρατίας: Ιδιότητα του πολίτη και έμφυλα υποκείμενα*, Σαββάλα, Αθήνα, 2002, σελ. 23.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Κεφάλαιο 6:

Ημερήσιος Τύπος-Περιοδικός Τύπος

1. Χαρακτηριστικά Δημοσιογραφικού Λόγου «Journalistic Discourse»

[...] ο δημοσιογραφικός λόγος είναι ένας διακεκριμένος λόγος, που οι όροι του καθορίζονται κυρίως από το είδος της επικοινωνίας, το οποίο είναι επιφορτισμένος να επιτελέσει, αλλά και από τους παράγοντες που συμμετέχουν στο είδος αυτό της επικοινωνίας (πομπός, δέκτης, μορφή κειμένου, Μέσο) και την επίσημα και κοινωνικά καθορισμένη κανονικότητα της γλώσσας που χρησιμοποιεί, τη «συσκευασία» και τον πληροφοριακό ρόλο που έτσι και αλλιώς καλείται να διαδραματίσει.¹

Ο δημοσιογραφικός λόγος αποτελεί ένα είδος διακεκριμένο από τα άλλα είδη του λόγου (λογοτεχνικό, θρησκευτικό, επιστημονικό κτλ).² Μεταξύ άλλων οι όροι που διαμορφώνουν ή συμβάλλουν στη διαμόρφωση του δημοσιογραφικού λόγου είναι ο παραγωγός του δημοσιογραφικού λόγου, η πολιτικοϊδεολογική γραμμή του Μέσου, οι τεχνικοί παράγοντες (θέση, μέγεθος), η επικαιρότητα, ο σκοπός, αλλά και η «συσκευασία» του. Παράλληλα η αυστηρή προσαρμογή της μορφής του δημοσιογραφικού λόγου προς τις αρχές και τους κανόνες της επίσημης ρυθμιστικής Γραμματικής της εθνικής γλώσσας συνυπάρχει στο βαθμό του δυνατού με την ποικιλία μορφών και δομών της εκάστοτε γλώσσας.

Ο Σωφρόνης Χατζησαββίδης εγείρει το ζήτημα της ισοτιμίας ή μη των προαναφερθέντων όρων που διαμορφώνουν ή συμβάλλουν στη διαμόρφωση του δημοσιογραφικού λόγου τονίζοντας τη μη ισότιμη συμβολή τους.

¹Σωφρόνης Χατζησαββίδης, «Όροι και όρια του δημοσιογραφικού λόγου», *Γλώσσα*, τ. 38, Χειμώνας 1996, σελ. 31.

²Ο. π., σσ. 23-32.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

[...]Συμπερασματικά θα λέγαμε οι όροι που διαμορφώνουν το δημοσιογραφικό λόγο είναι : το είδος της επικοινωνίας των Μ.Μ.Ε., ο ρόλος του Πομπού, η φύση του Μέσου, η διαίσθηση του Δέκτη, το θέμα, ο σκοπός, η κανονικότητα της επίσημης κωδικοποιημένης γλώσσας ενός κράτους και η αισθητική αντίληψη των εμπλεκομένων στη διαδικασία της επικοινωνίας. Οι όροι αυτοί δεν συμμετέχουν και δε συμβάλλουν ισότιμα στη διαμόρφωση του δημοσιογραφικού λόγου· ο βαθμός συμμετοχής και συμβολής του καθενός από αυτούς ελέγχεται και καθορίζεται από τους κατέχοντες τα μέσα παραγωγής και μετάδοσης του δημοσιογραφικού λόγου, δηλαδή των παραγωγών του λόγου και των Μέσων εκπομπής.³

Στο δημοσιογραφικό λόγο πραγματώνεται ένα είδος επικοινωνίας στην οποία, ενώ εξασφαλίζονται οι προϋποθέσεις συμμετοχής των απαραίτητων για τη διενέργεια της επικοινωνίας παραγόντων (πομπός, δέκτης, κανάλι), δεν ευοδώνεται η αλληλεπίδραση πομπού και δέκτη και δεν μπορεί να θεωρηθεί η πληροφόρηση ο μοναδικός όρος του δημοσιογραφικού λόγου.

Η μορφή του δημοσιογραφικού λόγου κινείται μεταξύ μη εμφανώς προσδιορισμένων ορίων που καθορίζονται από τους προαναφερθέντες όρους. Ο δημοσιογραφικός λόγος είναι κατά κύριο λόγο δημόσιος λόγος, εμφανίζεται ως αντικειμενικός, σοβαρός και ουσιαστικός στα πλαίσια πάντα της υποκειμενικής ερμηνείας, «πειθαναγκαστικός» αλλά όχι κατ' ανάγκη «αυταρχικός», μη επιστημονικός, ενώ η δομή του δημοσιογραφικού κειμένου γίνεται με κριτήριο την αποτελεσματικότερη ενημέρωση του δέκτη, την ελκυστικότητα και τον εντυπωσιασμό.

Τα είδη του δημοσιογραφικού λόγου είναι ο ειδησεογραφικός λόγος που περιλαμβάνει τις ειδήσεις που δημοσιεύονται στον τύπο, τις ειδήσεις που συνοδεύονται από σχόλιο και κάθε είδος ρεπορτάζ, ο σχολιογραφικός λόγος που περιλαμβάνει τα άρθρα, τα σχόλια, τα χρονογραφήματα, τις επιφυλλίδες, τις κριτικές και τα παραπολιτικά σημειώματα, ο λόγος των τίτλων που περιλαμβάνει κυρίως τους τίτλους των δημοσιογραφικών κειμένων και ο λόγος των συνεντεύξεων.⁴

Αν επιχειρηθεί μια σύνοψη των επιλογών των παραγωγών και διαμορφωτών του δημοσιογραφικού λόγου μπορεί να επισημανθεί ότι το σύνολο του ειδησεογραφικού λόγου

³Ο. π., σελ. 27.

⁴Σωφρόνης Χατζησαββίδης, *Ελληνική γλώσσα και δημοσιογραφικός λόγος : Θεωρητικές και ερευνητικές προσεγγίσεις*, Gutenberg, Αθήνα, 2000, σσ. 49-52.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

και ένα μεγάλο μέρος του σχολιογραφικού παρουσιάζονται ανώνυμα -χωρίς όμως να χάνει από την αξιοπιστία του το περιεχόμενο-, όπως επίσης και η προτίμηση σ' ένα σύνολο πρακτικών που πετυχαίνουν μεταξύ άλλων μεγαλύτερο ποσό πρόσληψης νοημάτων από το δέκτη, όπως η τραχύτητα, η οίηση, η συντομία, ο ελλειπτικός και συνθηματικός λόγος, η ρητορεία, η ψευδοαντικειμενικότητα, η ηθικότητα, αλλά και η περιγραφή ενός γεγονότος που προσλαμβάνει τέτοιες διαστάσεις που τονίζεται το ανεπανάληπτο.⁵

⁵Ο. π., σσ. 69-71.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

2. Ταυτότητα Ημερήσιου & Περιοδικού Τύπου

Παρά την κοινή διάσκεψη των εκπροσώπων του τύπου, την έκδοση κοινής ανακοίνωσης,⁶ τη 15μελή κοινή αποστολή δημοσιογράφων στην Ελλάδα και την Τουρκία,⁷ ο τύπος της εν λόγω περιόδου συνδέθηκε με τη στερεοτυπική εικόνα και την άγνοια της πραγματικότητας της εσωτερικής πολιτικής της άλλης κοινότητας,⁸ την παραγωγή αρθρογραφίας κάτω από τον «ασφυκτικό κλοιό της σιωπής»,⁹ που αφήνει τους αναγνώστες του απληροφόρητους, και τον χαρακτηρισμό εντύπων ως μηχανορράφο «κουτάλα», παραπέμποντας στον ιντριγκαδόρικο ρόλο τους «*Gazete değil kerçe*».¹⁰

⁶Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Türk ve Rum basın temsilcilerin toplantısı», 22 Ocak 1961.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kıbrıs Türk ve Rum basın Mümessillerinin beyannamesi», 24 Ocak 1961.

Ο τομέας της δημοσιογραφίας καλύπτεται από τις καθημερινές εφημερίδες *Ελευθερία* που διευθύνεται από το Γ. Χατζηνικολάου, τη *Μάχη* (του Ν. Σαμψών), το *Φιλελεύθερο* (του Ν. Παττίχη), τη *Χαραυγή* (όργανο του ΑΚΕΛ) και τις εβδομαδιαίες *Κύπρος*, *Αλήθεια*, *Θάρρος*, *Συναγερμός*, *Φως*, *Αλλαγή*, *Νέοι Καιροί*, *Εθνική* κτλ. Βλ. Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «Η πνευματική παράδοση και ζωή της Κύπρου», Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1963, σελ. 18.

Στον ημερήσιο τύπο «πέρ' απ' την παλιά τοποθέτηση, Δεξιά ή Αριστερά διαφαίνεται πληθώρα θέσεων κι' έτσι βλέπουμε τις 4 Δεξιές τοποθετημένες σε διαφορετική βάση».

Βλ. Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Ο ρόλος του Τύπου», τ. 5, Μάρτιος 1961, σελ. 223.

Στην Τουρκική Κοινότητα κυκλοφορούν οι καθημερινές εφημερίδες *Halkın Sesi* *Η φωνή του λαού*, *Bozkurt* *Γκρίζος λύκος*, *Akin* *Επέλαση* (1962), και οι εβδομαδιαίες *Nacak* *Τσεκούρι*, *Cumhuriyet* *Δημοκρατία* (1960-962), *Devrim* *Επανάσταση* (1963). Βλ. Hasan Behçet, *a.g.e.*, s. 253-254.

Η αντιπολιτευτική αρθρογραφία της *Cumhuriyet* επέσυρε τη δολοφονία των εκδοτών της Ayhan Hikmet και Ahmet Muzaffer Gürkan τον Απρίλιο του 1962.

Με θέσεις όπως «*Κανένας Κύπριος δεν θέλει να δει ξανά εικόνες εξηντάχρονων βοσκών με λιωμένο το κεφάλι δίπλα στο πηγάδι*», τάσσεται κατά της διακοινοτικής βίας και υπέρ της ανασυγκρότησης και ανάκαμψης της Τουρκικής Κοινότητας μακριά από προβοκάτορες. Βλ. Niyazi Kızılyürek (επιστημ. επιμέλεια), *Οι δημοσιογράφοι της Δημοκρατίας* .., ό. π., σσ. 12, 48, 79, 84, 100.

Μέσα από τις καθημερινές τις παρεμβάσεις η *Halkın Sesi* δεν διστάζει να στηλιτεύσει και την "επιζήμια" αρθρογραφία της εφημερίδας *Cumhuriyet*. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «"Cumhuriyet" Hangi yoldadır?», 8 Ağustos 1961. [Η "Cumhuriyet" σε ποιο δρόμο είναι;]

Εφημερίδα, *Halkın Sesi*, «"Cumhuriyet" gazetesini boyundan büyük laf ediyor», 9 Ağustos 1961. [Η μεγαληγορία της εφημερίδας "Cumhuriyet"]

Απόρροια της αντιπαράθεσης των δύο Τούρκων ηγετών Küçük -Denktaş τη δεκαετία του 60 είναι και η έκδοση της εβδομαδιαίας εφημερίδας *Nacak* με σλόγκαν «*Her eve bir Nacak*» «Σε κάθε σπίτι μια *Nacak*» με αρθρογράφους τους Kutlu Adalı και Fuat Veziroğlu και εκδότη το Rauf Denktaş.

Βλ. Hikmet Afif Mapolar, *a.g.e.*, s. 195-196.

Η *NACAK* απευθυνόταν στους αγρότες, εργάτες και στη νεολαία της κοινότητας της. Βλ. Νίκος Στέλγας, *Ο θάνατος του ανεπιθύμητου βρέφους...*, ό. π., σελ. 28.

⁷Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kıbrıslı Türk ve Rum gazeteciler bugün Yunanistana gidiyorlar», 14 Haziran 1961.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Anavatan Türkiye», 6 Haziran 1961.

⁸Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σελ. 244.

⁹Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Απέναντι στη βία», τ. 19, Μάιος 1962, σελ. 341.

¹⁰Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Gazete değil kerçe», 6 Ocak 1961. [Δεν είναι εφημερίδα είναι κουτάλα]

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Ημερήσιος Τύπος

Το πρώτο φύλλο της εφημερίδας *Ελευθερία* κυκλοφόρησε το Μάρτιο του 1906. Ξεκίνησε ως εβδομαδιαία εφημερίδα. Από το 1936 άρχισε την έκδοση της ως μεγάλη καθημερινή εφημερίδα μέχρι τις 19 Ιουλίου 1974 που ανέστειλε οριστικά την έκδοση της. Αποτελεί «έκφραση των ονείρων, των προβλημάτων και των διλημάτων» της Ελληνικής Κοινότητας.¹¹ Δημιουργοί της εφημερίδας είναι οι αδερφοί Κύρος και Δημοσθένης Θ. Σταυρινίδης.¹²

Η εφημερίδα *Halkin Sesi* υπήρξε η μεγαλύτερη σε κυκλοφορία εφημερίδα της Τουρκικής Κοινότητας με εκδότη και ιδιοκτήτη το νεωτεριστή, τον κατεξοχήν εκφραστή του εθνικιστικού κινήματος ανάμεσα στην Τουρκική Κοινότητα το Fazıl Küçük. Αποτέλεσε το εκφραστικό όργανο των νεωτεριστών και του κεμαλισμού στην Κύπρο.¹³ Στηριζόμενος σε βρετανικά αρχεία ο Σώτος Κτωρής αναφέρει ότι τη δεκαετία του 40, όπου και ιδρύθηκε, δεχόταν συστηματικά οικονομική στήριξη απευθείας από το τουρκικό προξενείο στη Λευκωσία, ενώ τη δεκαετία του 50 κατηγορήθηκε από το Βρετανό Κυβερνήτη της Κύπρου ότι υποθάλλει την εθνοτική βία.¹⁴

Περιοδικός Τύπος

Το 1961 στάθηκε πολύ φτωχό από την άποψη της ποιητικής και λογοτεχνικής προσφοράς και η πεζογραφική παραγωγή ήταν σχεδόν ανύπαρκτη. Η φτωχή εκδοτική κίνηση επηρεάστηκε και από το γεγονός ότι τόσο η ποίηση όσο και η πεζογραφία εκφράζονται από τις σελίδες των περιοδικών.¹⁵

Το περιοδικό *Μόρφωσις* επικρίνει το βανδαλισμό «των τουρκοπαίδων μαθητών» στην Εκκλησία των Αγίων Παίδων και υποδεικνύει ως ηθικό αυτουργό τον τύπο της Τουρκικής Κοινότητας που ενσπείρει το μίσος «αντί πάση θυσία να φροντίξη δια την εξομάλυνσιν και τη δημιουργίαν καλών και ειρηνικών σχέσεων μεταξύ των δυο ενοίκων στοιχείων δια την πρόοδον και ευημερίαν της Νέας Πολιτείας».

Βλ. Περιοδικό *Μόρφωσις*, «Σημειώματα», Μάιος 1961, σελ.18.

¹¹Ανδρέας Κλ. Σοφοκλέους, *Συμβολή στην ιστορία του κυπριακού τύπου 1900-1914*, τ. Γ', μέρος Α', Εκδόσεις Intercollege, Λευκωσία, 2003, σσ. 131, 133, 359.

¹²Διετέλεσε μέλος του Εθναρχικού Συμβουλίου.

¹³Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 320.

¹⁴Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σσ. 186, 556.

¹⁵Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Το πνευματικό και καλλιτεχνικό 61», τ. 35, Ιανουάριος 1962, σελ. 28.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Στον περιοδικό τύπο ξεχωρίζει ιδιαίτερα στην Ελληνική Κοινότητα μια πληθώρα εντύπων.¹⁶ Στη Γενική Συνέλευση του Ελληνικού Πνευματικού Ομίλου Κύπρου στις 3 Ιανουαρίου 1960 ο Κύπρος Χρυσάνθης προτείνει την κυκλοφορία μιας ετήσιας έκδοσης του Ελληνικού Πνευματικού Ομίλου Κύπρου που να περιλαμβάνει και καλλιτεχνική και λογοτεχνική ύλη Κυπρίων. Το Συμβούλιο στις 15 Ιανουαρίου αποφασίζει την έκδοση ετήσιας έκδοσης με τον τίτλο *Φιλολογική Κύπρος* και ορίζει επιτροπή έκδοσης του τους Κ. Σπυριδάκη, Θ. Σοφοκλέους και Κ. Χρυσάνθη.¹⁷ Το περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, που συνδέθηκε με το «εθνικό κίνημα της Κύπρου»,¹⁸ και που από τον Οκτώβριο του 1960 μετονομάζεται σε *Κυπριακοί καιροί*, είναι περιοδικό ποικίλης ύλης με «ανανεωμένες όμως δυνάμεις κι' ευρύτερα ενδιαφέροντα».¹⁹ Τα περιοδικά *Καιροί της Κύπρου* και *Νέα Εποχή*, σύμφωνα με τον Κύπριο Χρυσάνθη, «κάτι προσφέρουν και στον πνευματικό τομέα» αλλά και τα δύο «έχουν βασική επιδίωξη την πολιτική, κι' όλα τ' άλλα είναι διάνθισμα που βοηθούν απλώς τον πολιτικό στόχο».²⁰ Το περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά* ιδρύθηκε το 1923 και πρόσφερε με τη συμμετοχή των Συκουτρή και Κυριαζή «αξιόλογες υπηρεσίες κυρίως στη Λαογραφία», ενώ το περιοδικό *Κυπριακαί Σπουδαί* απέσπασε το Βραβείο Ακαδημίας Αθηνών με πρωτεργάτες τους Κ. Σπυριδάκη, Γ. Παπαχαραλάμπους, Θ. Σοφοκλέους κτλ.²¹

Την εν λόγω τριετία μεταξύ άλλων κυκλοφορούν και τα ακόλουθα περιοδικά τα οποία θα αξιοποιηθούν για την καλύτερη προσέγγιση των ερευνητικών ζητημάτων. Το περιοδικό *Απόστολος Βαρνάβας*, ως εκκλησιαστικό περιοδικό, όργανο της Εκκλησίας της Κύπρου, αποτελεί δείγμα του λόγου που αρθρώνει ο θεσμός της Εκκλησίας της Κύπρου. Η *Κυπριακή Εκπαίδευσις* το διμηνιαίο παιδαγωγικό περιοδικό που ανήκει στις εκδόσεις του Γραφείου Ελληνικής Παιδείας, η *Μόρφωσις* το μηνιαίο περιοδικό όργανο των υγιών εκπαιδευτικών

¹⁶Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Η ιστορία του ελληνικού τύπου», τ. 7, Μάιος 1961, σσ. 322-326. Ανδρέας Κλ. Σοφοκλέους, *Συμβολή στην ιστορία του κυπριακού τύπου 1945-1960*, τ. Στ', μέρος Α', ό. π., σσ. 129-132, 452-497, 532-560, 561-569.

¹⁷*Εικοσαετηρίς Ελληνικού Πνευματικού Ομίλου Κύπρου 1947-1967*, Λευκωσία, 1968, σελ. 6.

¹⁸Νίκος Χατζηϊωάννου Κούρρας, *Εισαγωγή στη νεοελληνική γλώσσα και λογοτεχνία*, Εκδόσεις Ζαβαλλή, Λευκωσία, 1960, σελ. 98.

¹⁹Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Ειδήσεις», αρ. 2, Νοέμβριος 1960, σελ. 99.

²⁰Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Ο περιοδικός τύπος της Κύπρου», αρ. 2, Νοέμβριος 1960, σελ. 88.

²¹Νίκος Χατζηϊωάννου Κούρρας, ό. π., σελ. 98.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

αρχών, των εκπαιδευτικών λειτουργιών,²² γονέων και παιδιών, τα δελτία του *Ομίλου Παιδαγωγικών Ερευνών Κύπρου* και οι *Επετηρίδες της Παιδαγωγικής Ακαδημίας Κύπρου* αποτελούν δείγμα του λόγου που αρθρώνει ο θεσμός του σχολείου.²³ Τέλος θα αξιοποιηθεί το περιοδικό *Νέα αγροτική επιθεώρησης* με εκδότη και διευθυντή το γεωπόνο Σπύρο Σπύρου, από το Τμήμα Δημοσιεύσεων της Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης τα αγγλόφωνα περιοδικά *The Greek Heritage of Cyprus* και το διμηνιαίο περιοδικό *Cyprus to-day*, όπως και το *Cyprus : The Island of Aphrodite* του Αχιλλέα Λυμπουρίδη.²⁴

Μέσα από την εφημερίδα *Halkın Sesi* και τις καλλιτεχνικές της στήλες εντοπίζονται αναφορές, αποσπάσματα και σχολιασμός των περιοδικών εντύπων της Τουρκικής Κοινότητας (*Varlık*,²⁵ *Çardak*,²⁶ *Beşparmak*, *Uyari*, *Çevre*, *İz*, *Şölen*). Αν και πριν από 15-16 χρόνια ο Afif Marpolat είχε εκδώσει το περιοδικό *Ocak* (*Εστία*) και μέσα από τα περιοδικά *Gençlik* (*Νεολαία*), *Beşparmak*, *Uyari* καταγράφεται μια προσπάθεια μελέτης της πολιτισμικής συγκρότησης της Τουρκικής Κοινότητας,²⁷ ο Afif Marpolat σχολιάζοντας τις καλλιτεχνικές δράσεις των τελευταίων δεκαετιών επικρίνει το γεγονός ότι οι εν λόγω δράσεις βρίσκονται ακόμη σε αρχικό στάδιο.

Το περιοδικό *Beşparmak* (*Πενταδάκτυλος*) πρωτοεκδόθηκε στις 15 Μαρτίου 1959 με την υποστήριξη της *Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu* υπό τη διεύθυνση του Kutlu Adalı. Αργότερα μετονομάστηκε σε «*Ödül*» (Βραβείο).²⁸ Δύο βραχύβια περιοδικά ήταν το *Uyari*

²²Είναι εγκεκριμένο από το Γραφείο Ελληνικής Παιδείας για τις σχολικές βιβλιοθήκες, με διευθυντή το Χρ. Π. Εξαδάκτυλο.

²³Περιοδικό *Δελτίον Ομίλου Παιδαγωγικών Ερευνών Κύπρου*, «Επιστολαί», αρ. 1, Ιούνιος 1962, σελ. 47.

Ο Όμιλος Παιδαγωγικών Ερευνών ιδρύθηκε στις 4 Ιανουαρίου 1960. Αποτελεί μια εκπαιδευτική εταιρεία με Πρόεδρο τον Α. Δ. Χριστοδουλίδη και Αντιπρόεδρο την καθηγήτρια της Παιδαγωγικής Ακαδημίας Κύπρου Αντιγόνη Μιχαηλίδου. Το *Δελτίον Ομίλου Παιδαγωγικών Ερευνών Κύπρου* αποτελεί το όργανο του Ομίλου Παιδαγωγικών Ερευνών. Είναι εξαμηνιαίο περιοδικό παιδαγωγικής έρευνας.

²⁴Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Δήλωση του προέδρου της Ελληνικής Κοινοτικής Συνελεύσεως Δρος Κ. Σπυριδάκη επί τη ιδρύσει του Τμήματος Δημοσιεύσεων και τη εκδόσει του Α' τεύχους του περιοδικού "Cyprus to-day" τη 2^η Φεβρουαρίου, 1963 ώρα 12 μ.», αρ. 30, Μάρτιος 1963, σελ. 239.

Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Cyprus to-day», αρ. 30, Μάρτιος 1963, σελ. 240.

²⁵*Varlık* (Υπαρξη) Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Okurken», 10 Eylül 1960.[Διαβάζοντας]

²⁶*Çardak* (Κληματαριά) Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bizde sanat hareketleri», 18 Kasım 1961.[Οι καλλιτεχνικές μας κινήσεις]

²⁷Kutlu Adalı, *Dağarcık I*, a.g.e., s. 5.

²⁸Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bizde sanat hareketleri», 30 Kasım 1961.

Hasan Şefik Altay (hazırlayan), *Kıbrıs Türk şiiri antolojisi*, a.g.e., s. 15, 59, 76,112.

Şemsi Belli, *Yavru vatan'dan notlar*, a.g.e., s. 80, 81.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

(Ερέθισμα) του Hasan Daniş με τη στήριξη της *Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu* και το *Çevre* (Κύκλος) που ιδρύθηκε την 1 Μαρτίου 1960 από τους Ö. Yaşın, N. Levent και A. Marolar.²⁹ Η έκδοση των περιοδικών *Şölen* (Συμπόσιο) και *İz* (Απομεινάρι) στα τέλη του 1961 αποτελεί ένα καλλιτεχνικό γεγονός «*bir sanat olayı olarak*».³⁰ Οδηγεί στο κλείσιμο του περιοδικού *Ödiil* που εξέφρασε μια άλλη εποχή, και στην ανανέωση των πνευματικών οριζόντων της Τουρκικής Κοινότητας.³¹ Το πρώτο τεύχος του *Şölen* εκδίδεται την 1 Δεκεμβρίου του 1961 και είναι ένα περιοδικό καλλιτεχνικό και απόψεων «*sanat ve fikir dergisi*».³² Μεταξύ άλλων φιλοξενούνται τα διηγήματα *Aynalı kadın* του Nevzat Özveren,³³ *Karanlığın götürdüğüm adam* του Mehmet Kansu,³⁴ *Bir çiçekçi kaldırımı* του Fikret Demirağ,³⁵ οι καλλιτεχνικές παρεμβάσεις του Osman Türkey³⁶ και η μυθολογική Νιόβη του Oğuz Kusetoğlu.³⁷ Τέλος το περιοδικό *İz* εκδίδεται στη Λεμεσό και διευθύνεται από το Numan Levent.³⁸

²⁹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bizde sanat hareketleri», 2 Aralık 1961.

³⁰Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Niçin yaşamıyorlar», 17 Aralık 1961.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Fikir kulübü», 21 Mayıs 1962. [Στοχαστική λέσχη]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Selam Çocuklar size», 9 Aralık 1961. [Χαίρε παιδιάς]

³¹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «"Bursa gözlüm" üstüne», 22 Mayıs 1962. [Σχετικά με το "Bursa gözlüm"]

³²Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Sanat köşemiz», 9 Kasım 1961. [Η καλλιτεχνική μας γωνιά]

³³*Ομορφη γυναίκα*. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Şölen ve Aynalı kadın», 5 Nisan 1962.

³⁴*Ο άνθρωπος που μετέφερα στα σκοτάδια*. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Şubat Sayısında Şölen», 24 Şubat 1962.

³⁵Ένα καλντερίμι ανθοπωλείο. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Şölen' in dördüncü sayısı», 10 Mayıs 1962.

³⁶Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Şubat sayısında Şölen», 24 Şubat 1962.

³⁷Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Şölen' in dördüncü sayısı», 9 Mayıs 1962.

³⁸Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Sanat Armağanına dair», 10 Şubat 1962. [Σχετικά με τον Καλλιτεχνικό Αναμνηστικό Τόμο]

Μετά το τρίτο τεύχος το περιοδικό εκδίδεται από τις μοντέρνες εγκαταστάσεις των εκδόσεων *Halkın Sesi* ως 16σέλιδο έντυπο. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Sanatımızın bereketli günleri», 28 Nisan 1962. [Οι παραγωγικές μέρες της τέχνης μας]

Στο περιοδικό φιλοξενούνται έργα των Afif Marolar, Bener Hakki Hakeri, Kutlu Adalı, Özker Yaşın, Ayhan Gazioğlu, Fersan Hakki, Erkan Manavoğlu, Numan A. Levent.

Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Sanat köşesi», 13 Şubat 1962. [Καλλιτεχνική γωνιά]

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

3. Ειδησεογραφικός λόγος & Σχολιογραφικός λόγος

Μια είδηση είναι το εξαγόμενο προϊόν του γνώστη και του γνωστού, στο οποίο ο ρόλος του παρατηρητή είναι πάντα επιλεκτικός και συνήθως δημιουργικός. Ο τύπος είναι το αποτέλεσμα μιας ολόκληρης σειράς επιλογών σχετικά με το ποιες ειδήσεις θα τυπωθούν, σε ποια θέση θα τυπωθούν, πόσο χώρο θα καταλάβει η καθεμιά, και ποια έμφαση θα δοθεί στην καθεμιά.³⁹

Στον ειδησεογραφικό λόγο δεσπόζει η είδηση και το ρεπορτάζ. Στις 21 Αυγούστου 1960 με τίτλο «*Είναι καιρός ο Μητροπολίτη Κυρηνείας να φιμωθεί*»,⁴⁰ αποτελεί είδηση η περιήγηση του εν λόγω Μητροπολίτη σε χωριά και η ενωτική του εκστρατεία. Αν και δεν αποτελεί το κύριο άρθρο της εφημερίδας βρίσκεται στο πρωτοσέλιδο, σε περίοπτη θέση, και με δυσανάλογη γραμματοσειρά σε σχέση με τους τίτλους άλλων άρθρων που βρίσκονται στο πρωτοσέλιδο. Η αποστροφή προς το θεσμό της εθναρχούσας Εκκλησίας της Κύπρου, η αποστροφή προς την ενωτική πολιτική είναι δύο κριτήρια που θέτουν το εν λόγω γεγονός σε περίοπτη θέση.

Στον αντίποδα, στην ελληνόφωνη εφημερίδα είδηση αποτελεί το αίτημα δημοψηφίσματος υπό την εποπτεία των Ηνωμένων Εθνών της επαναστατικής κυβέρνησης του Αλγερίου. Αν και δεν αφορά την εγχώρια πολιτική σκηνή βρίσκεται στο πρωτοσέλιδο της εφημερίδας *Ελευθερία*, γιατί η ανάγκη του Αλγερινού λαού για δημοψήφισμα, να στηλιτεύσει τις αποικιοκρατικές πολιτικές, όπως τη γαλλική πολιτική όπου «*στερεί την αυτοδιάθεσιν του δημοκρατικού περιεχομένου της και επιθυμεί να επιβάλη καθεστώς τείνον προς την βαλκανοποίησιν του Αλγερίου*», ταυτίζεται με την ανάγκη της Ελληνικής Κοινότητας να στηλιτεύσει το γεγονός ότι οι προσφάτως υπογραφείσες Συμφωνίες υπονομεύουν το δικαίωμα αυτοδιάθεσης του κυπριακού λαού.⁴¹ Το ζήτημα του Αλγερίου δεν προσεγγίζεται και δεν τυγχάνει της ίδιας πολιτικής εκμετάλλευσης από την *Halkin Sesi*, η οποία τονίζει ότι μόνο οι αιθεροβάμονες θα μπορούσαν να επινοήσουν κάποια ομοιότητα μεταξύ της Κύπρου και του Αλγερίου «*Hayal içinde yasıyanlar için Cezayir ile Kıbrıs arasında*

³⁹Walter Lippmann, *Κοινή γνώμη*, ό. π., σσ. 82, 313.

⁴⁰Εφημερίδα *Halkin Sesi*, «Girne papazının susturulması zamanıdır», 21 Ağustos 1960.

⁴¹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ ΤΟΥ ΑΛΓΕΡΙΟΥ ΑΠΗΤΗΣΕ ΔΗΜΟΨΗΦΙΣΜΑ ΥΠΟ ΤΟΝ ΕΛΕΓΧΟΝ ΤΩΝ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΕΘΝΩΝ», 23 Αυγούστου 1960.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

benzerlik kurmak hiç de zor sayılmaz».⁴² Στον τουρκικό λόγο επισημαίνεται ότι το ζήτημα του Αλγερίου εδράζεται στη διαμάχη μεταξύ του Αλγερινού λαού και μιας ξένης εγκατεστημένης στα εδάφη τους δύναμης, σε αντίθεση με την Κύπρο όπου καταγράφεται μια διαμάχη πολιτικών αιτημάτων μεταξύ δύο κοινοτήτων.

Τόσο η τοποθέτηση της είδησης όσο και οι λεκτικές εκφορές που μεταχειρίζονται οι δύο εφημερίδες για να αναφερθούν στη «*Διακήρυξη των εκπροσώπων του ελληνικού και τουρκικού τόπου*» ενέχουν τις δικές τους πολιτικές αποτιμήσεις. Στην ελληνόφωνη εφημερίδα η διακήρυξη είναι στο οπισθόφυλλο και έχει το ακόλουθο περιεχόμενο: «*Πιστεύομεν απολύτως εις την αναγκαιότητα της ειλικρινούς και φιλικής συμβιώσεως και συνεργασίας των συνοίκων στοιχείων του τόπου μας, δια την γενικήν ευημερίαν και πρόοδον του λαού μας*».⁴³

Στην τουρκόφωνη εφημερίδα η διακήρυξη βρίσκεται στο πρωτοσέλιδο με τις πιο κάτω λεκτικές εκφορές «*Halkımızın umumin saadet ve terakkisi namına Türk ve Rum Cemaatlarının samimiyet ve sıkı dostluk içinde beraberce yaşayıp işbirliği yapmaları luzumuna tamamen kani bulunuyoruz*».⁴⁴ Στην ελληνόφωνη διακήρυξη υπάρχει η λεκτική εκφορά «*σύννοικα στοιχεία*», μια λεκτική εκφορά που δεν ενέχει καμιά πολιτική χροιά, δεν εγκυμονεί πολιτικούς συνειρμούς και δεν εκκολάπτει πολιτικά θέλω, σε αντίθεση με τη λεκτική εκφορά «*Τουρκική και Ελληνική Κοινότητα*» της τουρκόφωνης διακήρυξης που ενέχει πολιτικές επιδιώξεις και υπογραμμίζει το status κάτω από το οποίο δραστηριοποιείται πολιτικά η Τουρκική Κοινότητα. Συνήθης πρακτική ιδιαίτερα στα αιχμογραφήματα στηλογραφήματα του σχολιογραφικού λόγου των εφημερίδων είναι η χρήση ψευδώνυμων «*takma adı*», όπως στην περίπτωση του Reşat Kazım με το ψευδώνυμο *C. Turanlı* (Τουρανικός) στη στήλη *Gelişigüzel* (Όπως τόχει),⁴⁵ ή του M. Kazım Bedevî με το ψευδώνυμο *Yavuz* (Δεινός) στη στήλη *Günüün Cilveleri* (Τα καμώματα της ημέρας) της εφημερίδας *Halkın Sesi*.⁴⁶ Σε αντίθεση με τη στήλη *Görüşler* (Απόψεις) της εφημερίδας *Halkın Sesi* όπου ο Afif Marpolar εκθέτει τις απόψεις του

⁴² Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Cezayir Barışı», 4 Temmuz 1962. [Η ειρήνη του Αλγερίου]

⁴³ Εφημερίδα *Ελευθερία*, «ΔΙΑΚΗΡΥΞΙΣ ΤΩΝ ΕΚΠΡΟΣΩΠΩΝ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΤΥΠΟΥ», 24 Ιανουαρίου 1961.

⁴⁴ Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kıbrıs Türk ve Rum Basın Mümessillerinin Beyannamesi», 24 Ocak 1961.

⁴⁵ Hikmet Afif Marpolar, *a.g.e.*, s. 233.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Birleştiğimiz tek nokta», 6 Kasım 1960. [Το μοναδικό σημείο που μας ενώνει]

⁴⁶ Hikmet Afif Marpolar, *a.g.e.*, s. 259.

Ahmet An, *Kıbrıs Türk kültürü üzerine yazılar*, *a.g.e.*, s. 117.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

ενυπόγραφα,⁴⁷ οι στήλες *Günün yazısı* (Το δημοσίευμα της ημέρας) και *Yorum* (Σχόλιο) δεν φέρουν την υπογραφή του συντάκτη αλλά της εφημερίδας γενικά.⁴⁸ Στην εφημερίδα *Ελευθερία* η στήλη *Λακωνικά*, που σχολιάζει με ένα πιο σκωπτικό τρόπο την επικαιρότητα, είναι επίσης ανυπόγραφη.

Μέσα από τις στήλες των εφημερίδων οι αρθρογράφοι προσεγγίζουν ένα σύνολο ζητημάτων ή αναδεικνύουν νέα, συγκροτώντας το λόγο του κυπριακού δημοσιογραφικού λόγου. Μεταξύ άλλων προσεγγίζουν τον τρόπο με τον οποίο οι δύο κοινότητες καλούνται να διαπρέψουν όχι μόνο στον πολιτικό αλλά και στον καλλιτεχνικό, αθλητικό στίβο. Με αφορμή τον αγώνα της Μικτής Κύπρου με το Ισραήλ στις 13/27 Νοεμβρίου 1960 τίθεται το ζήτημα της ενοποίησης των αθλητικών δυνάμεων, αφού το σύνταγμα στην περίπτωση του αθλητισμού είναι ελαστικό.⁴⁹

Ιδιαίτερα στις διεθνείς μας εμφανίσεις επιβάλλεται η συγκρότηση πραγματικά αντιπροσωπευτικών ομάδων αν δε θέλουμε οι λέξεις «Μικτή» ή «Εθνική» να χάσουν στην περίπτωση της Κύπρου τη σημασία τους. Ό, τι απαιτείται σε τέτοιες περιπτώσεις είναι η επίδειξη πνεύματος αλληλοκατανόησης από μέρους όλων των ενδιαφερομένων. Κριτήριο για τη συγκρότηση μιας αθλητικής αντιπροσωπευτικής ομάδας πρέπει να αποτελούν τα προσόντα και οι ικανότητες των αθλουμένων υπηκόων της Δημοκρατίας, ανεξαρτήτως φυλής ή θρησκείας.⁵⁰

⁴⁷Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Beşikteki çocuklara kadar», 6 Kasım 1960. [Μέχρι τα παιδιά που είναι στην κούνια]

⁴⁸Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Diş Dünyanın Takdir Ettigi», 1 Nisan 1962. [Το εξωτερικό επικροτεί]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «TATBİK EDİLMİYEN SİSTEM», 1 Nisan 1963. [Ανεφάρμοστο σύστημα]

⁴⁹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Αι προετοιμασίες δια τον καταρτισμόν μικρής Κύπρου», 10 Σεπτεμβρίου 1960.

Σε άρθρο της η *Halkın Sesi* ζητά ανεξάρτητη εθνική ομάδα «*müstakilen Milli takım gösterme hakkı*».

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Rum Futbol Federasyonu Kıbrıs Milli Takımını temsil edemez», 9 Kasım 1960. [Δεν μπορεί να αντιπροσωπεύει την ομάδα της Εθνικής Κύπρου η ομοσπονδία ποδοσφαίρου της Ελληνικής Κοινότητας]

Η Κυπριακή Ομοσπονδία Ποδοσφαίρου ιδρύθηκε στις 23 Σεπτεμβρίου 1934 και «*τυγχάνει μόνη και αποκλειστικώς αρμοδία δια την εκπροσώπησιν του Κυπριακού Ποδοσφαίρου*». Τα ιδρύσαντα σωματεία ήταν η Αθλητική Ένωσις Λεμεσού, η Ανόρθωση Αμμοχώστου, ο Αθλητικός Ποδοσφαιρικός Όμιλος Ελλήνων Λευκωσίας, ο Άρης Λεμεσού, η Ένωσις Πεζοπορικού ΑΜΟΛ (ΕΠΑ) Λάρνακας, ο Ολυμπιακός Λευκωσίας, η Τουρκική Λέσχη Λευκωσίας (Lefkoşa Türk Spor Kulübü) με εκπρόσωπο τον Memduh Asaf και το ΤΡΑΣΤ Λευκωσίας. Στις 29 Οκτωβρίου 1955 ιδρύεται η Τουρκική Ομοσπονδία Ποδοσφαίρου Κύπρου Kıbrıs Türk Futbol Federasyonu. Βλ. Ahmet An, İlk Kıbrıs Türk futbol takımları ve Çetinkaya'nın tarihi, (1902-1963), Ateş, Lefkoşa, 2000, s. 33,77. [Οι πρώτες τουρκικές ποδοσφαιρικές ομάδες της Κύπρου και η ιστορία της Çetinkaya.]

Περιοδικό *Μόρφωσις*, «Αθλητική Σελίς», Οκτώβριος 1962, σελ.19.

⁵⁰Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Οι συναντήσεις της μικτής Κύπρου», τ. 23, Ιανουάριος 1961, σελ. 39.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Ο Νίκος Αργύρης στο πιο πάνω αθλητικό ρεπορτάζ επικαλούμενος την «Αθλητική ιδέα» και την «αλληλοκατανόηση», αναφέρει ότι αυτά πρέπει να είναι τα μοναδικά κριτήρια για την ανάδειξη κάποιου ποδοσφαιριστή στην Εθνική Κύπρου. Εντούτοις, η χρυσή τομή δεν μπορεί να αναζητηθεί σε μια επιφανειακή αλληλοκατανόηση, αλλά στον τρόπο που σχολιάζει ο Νίκος Σιαφκάλης στο περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά* την έκθεση Ελλήνων και Τούρκων Ζωγράφων στη γκαλερί Απόφαση. Ο Νίκος Σιαφκάλης υποστηρίζει «Καλύτερα όμως αυτά τα πράγματα να μην τονίζονται αλλά να γίνονται απλά και αθόρυβα και να παρουσιάζονται σαν φυσικά. Θα μπορούσε μια έκθεση Κυπρίων Ζωγράφων να περιλαμβάνει έργα Ελλήνων, Τούρκων κι αν υπήρχε και κανένας Κινέζος ζωγράφος που να ζει εδώ, κι' αυτού».⁵¹ Και ακριβώς αυτό έλειπε από την κυπριακή κουλτούρα, ο χειρισμός των καταστάσεων «απλά» και «αθόρυβα», χωρίς επιβεβλημένες ποσοστιαίες αναλογίες ή επιφανειακές προσεγγίσεις που δεν λαμβάνουν υπόψη τα αντικειμενικά δεδομένα.⁵²

Αυτό το «απλά και αθόρυβα» προϋποθέτει ότι όλοι οι πολίτες περιβάλλονται από τέτοιες συνθήκες που τους δημιουργούν την αίσθηση ότι ανήκουν σε μια «κοινή συλλογικότητα», όπως κοινές επετείους, κοινά σύμβολα, κοινό εθνικό ύμνο, στέγαση των Κυπρίων υπό μια πανεπιστημιακή σημαία «*ilmin bayrađı*» κτλ.⁵³ Αντί αυτού η 9^η Ιουλίου συγκροτείται στο περιοδικό *Κυπριακοί καιροί* ως η πρώτη εθνική επέτειος της Κύπρου,⁵⁴ ως η πρώτη ενσυνείδητη πράξη σύμπλευσης με τους εθνικούς αγώνες του μητροπολιτικού χώρου « η θυσία της 9^{ης} Ιουλίου εντάσσει ταυτόχρονα την Κύπρο μέσα στην δραματική και αγωνιώδη πορεία του νέου Ελληνισμού, προδιαγράφει το εθνικό της μέλλον και την πορεία του έπρεπε να ακολουθήσει για την πραγμάτωση των επιδιώξεων της»,⁵⁵ ενώ σε διάφορες διασυλλογικές οργανώσεις η Κύπρος παρουσιάζεται χωρίς εθνικό ύμνο, όπως στην περίπτωση που σκωπτικά αναφέρει ο δημοσιογράφος «δεν μας βρήκε «συσταρισμένους»» :

⁵¹Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Ο μήνας που πέρασε», τ. 13, Νοέμβριος 1961, σελ. 43.

⁵²Περιοδικό *Cyprus to-day*, «An interview with the President of the House of Representatives Mr Glafkos Clerides», Vol. 1, No. 3, May–June 1963, p. 7.

⁵³Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Üniverstie ideali içindeyiz», 17 Kasım 1962.

⁵⁴Περιοδικό *Κυπριακοί Καιροί*, «Η 9^η Ιουλίου Κυπριακή Εθνική Επέτειος», αρ.21(120), 14 Ιουλίου 1961, σελ. 55.

⁵⁵Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «Η νεοελληνική παράδοση και η Ενάτη Ιουλίου 1821», Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1963, σελ. 38.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

[...]Στις τέτοιες περιπτώσεις η φιλαρμονική παιανίζει τους ύμνους των διαγωνιζομένων χωρών προτού αρχίσει το παιχνίδι αλλά ... ελλείψει ύμνου προτιμήσαμε να κάνουμε την πάπια !!!.⁵⁶

Χαρακτηριστικό παράδειγμα κοινοτικής νοοτροπίας αποτελεί και ο τρόπος που προσεγγίζει ο ελληνικός τύπος την ενέργεια της τουρκικής αντιπολίτευσης να προσλάβει οργανωμένη μορφή. Χαρακτηριστικά αναφέρει «δεν θα αναμειχθώμεν εις εσωτερικά υποθέσεις των Τούρκων». Η ίδρυση ενός νέου κυπριακού κόμματος, που θα μπορούσε με την πολιτική του φιλοσοφία και δράση να αμβλύνει τις σχέσεις των δύο κοινοτήτων, θα έπρεπε να ήταν ένα πολιτικό εγχείρημα που θα έπρεπε να είχε την ανάλογη πολιτική ανταπόκριση.⁵⁷

Το αποτέλεσμα, όμως, των τουρκικών αναπληρωματικών εκλογών υπογραμμίζει αυτή τη νέα συνιστώσα του πολιτικού σκηνικού της Τουρκικής Κοινότητας και χαιρετίζεται από τον τύπο της Ελληνικής Κοινότητας «ευχάριστον το γεγονός»,⁵⁸ όπως και η αντικατάσταση του Rauf Denktaş στην προεδρία της *Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu*.⁵⁹

Το έγκλημα ως σχεδόν συστατικό στοιχείο της καθημερινής ζωής αποτυπώνεται στο τύπο και ενίοτε με αναφορές στον πρότερο πολιτικό βίο του εκλιπόντος, «δικαιολογείται», έμμεσα νομιμοποιείται ένα έγκλημα π.χ. ο τραυματισμός με κυνηγετικό του Hüseyin Osman,⁶⁰ η δολοφονία του αστυνομικού Μιλτιάδη Μαρνέρου που διανθίζεται με την πληροφορία ότι ήταν «μεταξύ των πρώτων Κυπρίων αστυνομικών εναντίον της ζωής των οποίων εγένοντο απόπειρα κατά την έκτακτον κατάσταση»,⁶¹ ο με πολιτικά κίνητρα ξυλοδαρμός Έλληνα κατοίκου του χωριού Τύμπου κτλ.⁶²

Οι διαμάχες στο εσωτερικό της Ελληνικής Κοινότητας και ιδιαίτερα η μορφή της σύγκρουσης δεξιάς-αριστεράς, που έλαβε χώρα μετά τη δεκαετία του 40 και κορυφώθηκε

⁵⁶Περιοδικό *Κυπριακοί Καιροί*, «Η επίσκεψη της ισραηλινής ομάδας στην Κύπρο», αρ.4(103), 18 Νοεμβρίου 1960, σελ. 55.

⁵⁷Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 4 Οκτωβρίου 1960.

⁵⁸Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Διακοινοτική συνεργασία», 16 Οκτωβρίου 1960.

⁵⁹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 1 Νοεμβρίου 1960.

⁶⁰Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Gönelli' li bir Türk yaralı olarak bulundu», 4 Eylül 1960. [Τούρκος από το Κιόνελι βρέθηκε τραυματισμένος]

⁶¹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Τέως αστυνομικός λοχίας επυροβολήθη θανασίμως χθες εις οδόν της Λεμεσού», 30 Οκτωβρίου 1960.

⁶²Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Limasolda bir Rum daha vurularak öldürüldü», 26 Eylül 1960. [Έλληνας στη Λεμεσό πυροβολήθηκε ξανά και δολοφονήθηκε]

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

μετά το 1955, δεν θα ήταν δυνατό να μην αξιοποιηθεί από την τουρκική ρητορική, δεδομένου ότι οι αναφορές για αναζωπύρωση της διαμάχης δεξιών-αριστερών, υποδαυλίζουν και το αίσθημα ανασφάλειας της Τουρκικής Κοινότητας.⁶³ Η ανασφάλεια αυτή εντείνεται μέσα από τις αφηγήσεις που αναζωπυρώνουν το «*σύνδρομο της Κρήτης*», το «*σύνδρομο της Ρόδου*» και το «*σύνδρομο της Θράκης*». Η εν λόγω αρθρογραφία αποτελεί ιδεολογικό εργαλείο για τη διαδικασία ενίσχυσης του τουρκικού εθνικισμού στο νησί και τη διαδικασία νομιμοποίησης της θέσης ότι είναι πολύ επισφαλής η πολιτική θέση της τουρκικής κοινότητας, όταν αναπτύσσεται κάτω από το ενιαίο κράτος χωρίς χωριστό κοινοτικό καθεστώς, όταν δεν περιλαμβάνονται ασφαλιστικές δικλείδες για τη διασφάλιση της κοινοτικής αυτονομίας της.⁶⁴ Μέσω του χαρακτηρισμού ενεργειών ως «*βαρβαρότητας*» απαξιώνονται αγώνες ή μεροληπτικά αξιολογούνται ή γενικεύονται πράξεις, στηλιτεύοντας την ίδια στιγμή την πολιτισμική στάθμη του Άλλου.⁶⁵ Δημοσιογράφος της εφημερίδας *Halkın Sesi* αναφέρει ότι οι αγώνες της δικής του κοινότητας δεν θα διεξαχθούν με το να σκοτώνουν ανθρώπους, όπως φαντασιώνονται αυτοί. Με τη λεκτική εκφορά «*αυτοί*» αναφέρεται στην Ελληνική Κοινότητα και υποστηρίζει ότι ο δικός τους αγώνας στηρίζεται στη λογική «*mantıǵa dayanarak*».⁶⁶ Σε άλλο άρθρο Τούρκος αρθρογράφος διερωτάται τι σημαίνει η λέξη βαρβαρότητα, γιατί βαφτίζουν τα γεγονότα του 1821 βαρβαρότητα, και όχι τα γεγονότα στη

⁶³Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Olaylar arasında», 1 Temmuz 1962. [Ανάμεσα στα γεγονότα] Αλέξης Χρ. Αλέκου, 1948 : *Ο ελληνικός εμφύλιος και η Κύπρος*, ό. π., σσ. 107, 111, 142, 144, 146, 147, 148, 162, 187, 190, 193, 198, 199, 200, 223, 224, 301, 302.

⁶⁴Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Rodos Türkleri üzerinde büyük manevi baskı», 29 Temmuz 1962. [Η μεγάλη ηθική πίεση πάνω στους Τούρκους της Ρόδου]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Medeniyet dedikleri», 16 Kasım 1962. [Αυτό που αποκαλούν πολιτισμό]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Rodos ve Kıbrıs», 17 Ağustos 1963. [Ρόδος και Κύπρος]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Girit' i Türklerden nasıl almışlardı», 12 Aralık 1963-18 Aralık 1963. [Πώς πήραν την Κρήτη από τους Τούρκους] Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Hikayenin sonrası», 21 Kasım 1963.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Rodos ve Kıbrıs», 17 Ağustos 1963. [Ρόδος και Κύπρος]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «86 yaşındaki Kazım Nami Durunun hatıratı», 30 Nisan 1961. [Οι αναμνήσεις του 86χρονου Kazım Nami Durunun]

⁶⁵Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Spiritakıs ithamlarını geri al!», 21 Haziran 1961. [Σπυριδάκη, πάρε πίσω τις κατηγορίες σου!]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Medeniyet bu mudur?», 14 Mayıs 1961. [Αυτό είναι πολιτισμός;] Διερωτάται κατά πόσο αποτελεί δείγμα πολιτισμένης συμπεριφοράς η δολοφονία του 27 Άγγλου, παντρεμένου με δύο παιδιά.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, 9 Ιουλίου 1961, 3 Απριλίου 1962.

⁶⁶Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bukadar mı dokundu?», 29 Eylül 1962. [Τόσο πείραξε;]

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Σμύρνη ή τη δράση της ΕΟΚΑ. Διερωτάται γιατί αποκαλούν «παλικαριά» αυτούς που κτυπούν αθώους άνανδρα από πίσω, υπονοώντας τους αγωνιστές της ΕΟΚΑ.⁶⁷

Στον τουρκικό λόγο η Ελληνική Κοινότητα έχει υιοθετήσει την αποικιοκρατική ρητορική και πρακτική. Έτσι σε άρθρα της *Halkın Sesi* κατηγορείται ότι χρησιμοποιεί τη μέθοδο του διαίρει και βασίλευε «*parçala ve idare*»,⁶⁸ συμπεριφέρεται με νοοτροπία απαξίωσης «*hor bakmak zihniyet*» και με ρατσισμό «*ırkçılık zihniyeti*».⁶⁹ Ακόμη και το αίτημα της Ελληνικής Κοινότητας για Ένωση με την Ελλάδα γίνεται αντιληπτό ως μια προσπάθεια αποικιοποίησης εκ νέου της Κύπρου «*Onlar Kıbrısı bir yeni sömürge haline getirmek istiyorlar*».⁷⁰ Στον αντίποδα η μη συμπερίληψη της αλύτρωτης Κύπρου στον εθνικό κορμό, σύμφωνα με τον ελληνόφωνο τύπο, μπορεί να αντισταθμιστεί με την ένταξη της Κύπρου σε διάφορα ευρύτερα, ευρωπαϊκά πλαίσια. Εκεί μπορεί να συναντήσει την Ελλάδα, εκεί θα συνυπάρχει το εθνικό και το πανανθρώπινο ιδεώδες και θα υπερφαλαγγιστεί ο τουρκικός σωβινισμός και τα προνόμια του.⁷¹

⁶⁷ «*masum ve silahsız insanları arkadan kahbece vurmasını "kahramanlık" sayarken*». [θεωρώντας ανδρεία το να κτυπούν άνανδρα από πίσω αθώους και άοπλους ανθρώπους]. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «"Barbarlık" ne demek?», 12 Temmuz 1963. [Τι σημαίνει βαρβαρότητα;]

⁶⁸ Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Lagudondis' in İfşaati», 23 Temmuz 1962. [Η αποκάλυψη του Λογοδόνη]

⁶⁹ Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Rakamlar konuşuyor», 9 Aralık 1963. [Οι αριθμοί μιλούν]

⁷⁰ Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Yirminci asır sömürgeciliği», 19 Eylül 1963. [Η αποικιοκρατία του 20^{ου} αιώνα]

⁷¹ Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Εθνικιστικό εθνικό και πανανθρώπινο ιδεώδες», τ. 16, Φλεβάρης 1962, σελ. 163. Η Κύπρος υπέφερε από «χαμηλό επίπεδο εμπλοκής στο διεθνή χώρο». Βλ. Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σελ. 318.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

4. Ο λόγος της συνέντευξης

Ο λόγος της συνέντευξης στην ουσία είναι ένας λόγος ερωτηματικός που κυριαρχούν οι ερωτηματικές φράσεις.⁷² Στον ημερήσιο και περιοδικό τύπο πολύ σπάνια ο συνεντευξιαζόμενος ανήκει στην άλλη κοινότητα, ενώ τα ζητήματα που αναπτύσσονται δεν έχουν ιδιαίτερο πολιτικό περιεχόμενο. Σε πολύ μεμονωμένες περιπτώσεις φιλοξενούνται σε έντυπα της Ελληνικής Κοινότητας συνεντεύξεις πολιτών, αξιωματούχων που ανήκουν στην Τουρκική Κοινότητα, όπως στην περίπτωση της γυναίκας του Αντιπροέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας Süheyla Küçük,⁷³ και του Υπουργού Γεωργίας της Κυπριακής Δημοκρατίας Fazıl Plümeç. Στον αντίποδα η τουρκόφωνη εφημερίδα *Halkın Sesi* φιλοξενεί συνέντευξη του Χριστόφορου Σάββα, Κύπριου ζωγράφου που διαπρέπει σε Λονδίνο και Παρίσι.⁷⁴

Με τίτλο «300.000 χωρικοί ζητούν οικονομική βοήθεια» το περιοδικό *Κυπριακοί καιροί*, αναφέρει ότι έγιναν 300.000 αιτήσεις από μέρους του αγροτικού πληθυσμού για οικονομική βοήθεια και βλέποντας ευμενώς το έργο του Fazıl Plümeç σχολιάζει :

[..]Σε συνέντευξή μας με τον υπουργό Γεωργίας κ. Φαζίλ Πλουμέç διαπιστώσαμε ότι το υπουργείο του αποδίδει εξαιρετική σημασία και προτεραιότητα στα προβλήματα αρδεύσεως, διατηρήσεως του εδάφους, ελαττώσεως του κόστους παραγωγής,[...]⁷⁵

Το ίδιο περιοδικό λίγο μετά την υπογραφή των Συμφωνιών φιλοξενεί συνέντευξη της Süheyla Küçük σε μια προσπάθεια να σκιαγραφηθεί η προσωπικότητα του Αντιπροέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας. Παρά την αναφορά «πιστεύω απόλυτα στα ιδεώδη του» και τη δικιά της συμβολή, ως Πρόεδρου της Τουρκικής Ομοσπονδίας Γυναικών, η συνέντευξη εστιάζεται στον οικογενειακό βίο του Fazıl Küçük και στη συνήθεια του να καπνίζει πολύ. Από την άλλη η εφημερίδα *Halkın Sesi* φιλοξενεί συνέντευξη του Χριστόφορου Σάββα, του καλλιτέχνη που επιμελήθηκε κοινή έκθεση ζωγραφικής. Ο Χριστόφορος Σάββα δηλώνει ότι η έκθεση έχει ως στόχο να προσεγγίσει η μια κοινότητα την άλλη μέσω της τέχνης «*sanat yönünden bir birine yaklaştırmaktır*».

⁷²Σωφρόνης Χατζησαββίδης, *Ελληνική γλώσσα και δημοσιογραφικός λόγος*, ό., π., σελ. 52.

⁷³Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Σουχειλά Κουτσιούκ», αρ. 72, 26 Φεβρουαρίου 1960, σελ. 7.

⁷⁴Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Türk ve Rum ressamlarının ilk müşterek sergisi yarın açıyor», 22 Ekim 1961.

⁷⁵Περιοδικό *Κυπριακοί Καιροί*, «300.000 χωρικοί ζητούν οικονομική βοήθεια», αρ.3(102), 4 Νοεμβρίου 1960, σελ. 5.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

5. Ο λόγος των εικόνων

Ενώ οι τροπισμοί συγκρότησης του Εαυτού παραπέμπουν στην εγρήγορση, την αγωνιστικότητα και την επαγρύπνηση, στους παράλληλους αγώνες με το μητροπολιτικό χώρο,⁷⁶ οι τροπισμοί συγκρότησης του Άλλου παραπέμπουν στο παράταιρο, στο καχεκτικό, στο αιμοσταγές και στο υποχθόνιο. Το φωτογραφικό υλικό, η εικονογράφηση και οι γελοιογραφίες που συνοδεύουν τα άρθρα του τύπου συμβάλλουν στην περαιτέρω συγκρότηση της πραγματικότητας και στην ενδυνάμωση των μύθων.⁷⁷ Το φωτογραφικό υλικό, η εικονογράφηση και οι γελοιογραφίες αποτελούν τροπισμούς συγκρότησης κοινωνικών κατασκευών. Μεταξύ άλλων στα ελληνόφωνα έντυπα ξεχωρίζει στο περιοδικό *Νέα Εποχή* το φωτογραφικό στιγμιότυπο από εκδήλωση της επετείου της Πρωτομαγιάς του 1950 στη Λευκωσία,⁷⁸ όπου τονίζονται οι αγαστές σχέσεις των δύο κοινοτήτων. Αυτή η επιφανειακή προσέγγιση εμποδίζει τους πολίτες αυτού του κράτους να αντιληφθούν τις πραγματικές τους ευθύνες έναντι των συμπολιτών τους, να γίνει αντιληπτό το ουσιαστικό περιεχόμενο της έννοιας «Πολιτότητα» και τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις που απορρέουν από αυτή. Στο ίδιο έντυπο η φωτογραφία όπου παρουσιάζεται η κατοικία του Χαλήλ Χουσεΐν Ταγκούλη στη Λεμεσό και η λεζάντα «Εδώ μέσα ζει στριμωγμένος χειμώνα-καλοκαίρι μαζί με τη γυναίκα του και τα έξη παιδιά του»,⁷⁹ αποτυπώνει τον περιθωριακό, παρακμιακό τρόπο που συγκροτείται η Τουρκική Κοινότητα στη συλλογική συνείδηση της Ελληνικής Κοινότητας. Η ταξική διάσταση είναι μια άλλη παράμετρος, ένα άλλο είδος λόγου που επιστρατεύεται από την Ελληνική Κοινότητα με ποικίλες πολιτικές αποτιμήσεις.

⁷⁶Με αφορμή την πολιορκία της Λευκωσίας από τον οθωμανικό στρατό στις 9 Σεπτεμβρίου 1570 η εφημερίδα *Halkın Sesi* φιλοξενεί μια εικόνα Οθωμανού σημαιοφόρου. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 9 Eylül 1960.

Η εικόνα του οπλοφόρου Mehmetçik που πατά πάνω στην Κύπρο φιλοξενείται στο πρωτοσέλιδο της εφημερίδας στις 16 Αυγούστου 1960 και συνοδεύεται από τη φράση «Για ειρήνη στη χώρα, για ειρήνη στην οικουμένη».

Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 16 Ağustos 1960.

Μνημείο Ηρώων Δαρδανελίων «Çanakkale Şehitleri anıtı» Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 23 Ağustos 1960.

Στον αντίποδα η μορφή του Έλληνα, ως φρουρού, που αντλεί δύναμη από το Θεό και από τους αδιάλειπτους αγώνες της ελληνικής φυλής. Βλ. Εφημερίδα *Ελευθερία*, 25 Μαρτίου 1961, 28 Οκτωβρίου 1961, 27 Οκτωβρίου 1963.

Βλ. Παράρτημα σσ. 490, 539-542.

⁷⁷Εφημερίδα *Bozkurt*, 19 Kasım 1963. Εφημερίδα *Εθνική* 17 Αυγούστου 1960. Εφημερίδα *Φιλελεύθερος*, 21 Νοεμβρίου 1963.

⁷⁸Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Η εργατική πρωτομαγιά», τ. 15, Μάιος 1960, σελ. 11.

⁷⁹Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Το στεγαστικό μας πρόβλημα», τ. 29, Ιούλιος 1961, σελ. 11.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Στον αντίποδα στην τουρκόφωνη εφημερίδα *Halkın Sesi* το φωτογραφικό υλικό που δημοσιεύεται σε σχέση με την άλλη κοινότητα μπορεί να ταξινομηθεί σε δύο κατηγορίες: φωτογραφικό υλικό που αποτυπώνει τον επίσημο ρόλο της άλλης κοινότητας και αυτό που αποτυπώνει κοινές δράσεις μη πολιτικής φύσεως από μέλη των δύο κοινοτήτων.⁸⁰ Στα πλαίσια του φωτογραφικού υλικού που αποτυπώνεται ο επίσημος ρόλος της άλλης κοινότητας μπορεί να επισημανθεί το φωτογραφικό υλικό από δελτία πολιτικών ταυτοτήτων μελών της Τουρκικής Κοινότητας όπου στην εθνικότητα αναγράφεται η λέξη «Ελλην»,⁸¹ από τουρκικά σπίτια που μετατρέπονται σε αχυρώνες υποδηλώνοντας τη συνεχή προσπάθεια αφομοίωσης, εξόντωσης της Τουρκικής Κοινότητας,⁸² το υλικό από τη σύλληψη του Βουλευτή της Ελληνικής Κοινότητας Γιώργου Ροδοσθένους,⁸³ το υλικό σε σχέση με τον αμφιλεγόμενο Κύπριο Αστυνόμο Γιώργο Λογοδόνη υποδηλώνοντας ότι στην Κύπρο «η μάσκα, το πιστόλι και το αυτόματο, έχουν πάρει το νόμο στα χέρια τους» με κύριους υποκινητές την πολιτική ελίτ και τους αξιωματούχους της Ελληνικής Κοινότητας.⁸⁴ Παράλληλα φωτογραφικό υλικό αναφέρεται στη δράση της ΕΟΚΑ τόσο κατά το πρόσφατο παρελθόν όσο και τώρα που έχουν ενδυθεί τον ειρηνικό μανδύα. Από την εν ψυχρώ δράση τους,⁸⁵ στην υπόγεια σύγχρονη δράση τους για την πολιτική, οικονομική εξόντωση της Τουρκικής Κοινότητας.⁸⁶ Η δράση των στοιχείων αυτών δεν περιορίζεται μόνο σε βάρος της Τουρκικής Κοινότητας,⁸⁷ υπογραμμίζοντας το καθεστώς ανασφάλειας που βιώνει ο κυπριακός λαός στο σύνολο του. Τέλος στον τύπο δημοσιεύεται ένα σύνολο επιστολών με πολιτικές σκοπιμότητες, ενίοτε με επιφυλάξεις ως προς τη γνησιότητα τους, που φέρονται να διανεμηθήκαν, να έχουν αποσταλεί σε πολίτες, αξιωματούχους κτλ.,⁸⁸ ή καταγράφονται αναδημοσιεύσεις εικόνων/φωτογραφιών από εγχώρια ή μη έντυπα.⁸⁹

⁸⁰Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 24 Ekim 1961, 28 Şubat 1962, 28 Şubat 1963.

⁸¹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 13 Aralık 1960, 18 Nisan 1961, 22 Ağustos 1961.

⁸²Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 7 Şubat 1963.

⁸³Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 25 Şubat 1961, 14 Nisan 1961.

⁸⁴Περιοδικό *Νέα Εποχή* «Μάσκα, Πιστόλι, Αυτόματο δολοφονούν την Κυπριακή Δημοκρατία», τ. 41, Ιούλης 1962, σελ. 6.

⁸⁵Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 20 Kasım 1960.

⁸⁶Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 21 Kasım 1960.

⁸⁷Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 19 Ocak 1961, 28 Şubat 1961, 22 Nisan 1961, 26 Nisan 1961 (ανακοίνωση ΟΠΕΚ).

⁸⁸Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 14 Temmuz 1963, 18 Ağustos 1963, 11 Ekim 1962.

⁸⁹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 25 Haziran 1963. Αναδημοσίευση από εφημερίδα Κωνσταντινούπολης *Milliyet*.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

6. Ο λόγος των διαφημίσεων

Παρά τις συνεχείς εκκλήσεις από τον τουρκόφωνο τύπο, όπως προστατευθεί η οικονομία της Τουρκικής Κοινότητας και να στηριχθούν οι Τούρκοι καταστηματάρχες και τα τουρκικά προϊόντα,⁹⁰ τόσο η ελληνόφωνη όσο και η τουρκόφωνη εφημερίδα φιλοξενούν στα έντυπα τους διαφημιζόμενα προϊόντα της άλλης κοινότητας. Δεν απουσιάζει δε το φαινόμενο δύο όμοια διαφημιζόμενα προϊόντα να διαφημίζονται πλάι πλάι παρά το γεγονός ότι οι αντιπρόσωποι - εισαγωγείς τους ανήκουν σε διαφορετικές κοινότητες.⁹¹

Στο περιοδικό *Cyprus: The island of Aphrodite* συμπεριλαμβάνεται η διαφήμιση της Οθωμανικής Τράπεζας και η διαφήμιση ασφαλειών στο ναυτιλιακό τομέα των *Orphanides & Murat*.⁹² Στην εφημερίδα *Ελευθερία* απαντά μεταξύ άλλων η διαφήμιση του καταστήματος καλτσών του Σαλάχη Αλή Ριζά και η νοστιμότατη Fry's Turkish Delight.⁹³ Η εφημερίδα *Halkın Sesi* φιλοξενεί πλήθος διαφημίσεων, όπως τη διαφήμιση του προϊόντος Γάλα Βλάχας,⁹⁴ της ΚΕΟ,⁹⁵ των τσιγάρων *Κυπριακά* του Διανέλλου και Βεργόπουλου,⁹⁶ των αδερφών Λανίτη,⁹⁷ του Αντρέα Λοϊζου,⁹⁸ της μαργαρίνη του Αντρέα Ιγνατίου,⁹⁹ της γαλλικής μαγιάς του Μιχαήλ Σταυρινού κτλ.¹⁰⁰

⁹⁰Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 31 Aralık 1960. Προειδοποίηση *Güneş Türk Makarna Fabrikası* της Εταιρείας Τουρκικών Μακαρονιών Ήλιος.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Her şeydan envvel cemaat», 24 Haziran 1962. [Πάνω απ' όλα η κοινότητα] [...] Σχετικά μ' αυτό οφείλουμε να υπογραμμίσουμε ότι κράτος και κεφαλαιοκρατία ευνοούσαν αυτόν τον οικονομικό διαμελισμό - θεμελιακό υπόβαθρο, όπως είπαμε, του πολιτικού διαμελισμού. Βλ. Πλουτής Σέρβας, ό. π., σελ. 131.

⁹¹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 18 Ağustos 1963.

⁹²Αχιλλέας Λυμπουρίδης, *Cyprus: The island of Aphrodite*, Cosmos Press, Nicosia, 1963.

⁹³Εφημερίδα *Ελευθερία*, 9 Νοεμβρίου 1962, 5 Δεκεμβρίου 1962.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, 20 Ιανουαρίου 1963.

⁹⁴Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Γάλα Βλάχας», 20 Kasım 1960.

⁹⁵Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «ΚΕΟ», 24 Aralık 1960.

⁹⁶Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Κυπριακά», 12 Mayıs 1961.

⁹⁷Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 15 Haziran 1961. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 21 Kasım 1961. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Coca -Cola içiniz», 13 Ağustos 1961. [Πιείτε Coca -Cola]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Πορτοκαλάδα Λεμονάδα», 17 Kasım 1961. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Tohumluk irlandata patatesi», 9 Aralık 1961. [Σπορική ιρλανδική πατάτα]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Lanitis Mağazaları», 4 Temmuz 1962. [Καταστήματα Λανίτη]

⁹⁸Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Ancılar», 17 Kasım 1961. [Κυνηγοί]

⁹⁹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Taze Margarini şimdi her zaman temin edebilirsiniz», 6 Ağustos 1961. [Τώρα μπορείτε να εξασφαλίζετε πάντα φρέσκα μαργαρίνη]

¹⁰⁰Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Fransız ekmek mayaları», 22 Haziran 1962.

Άλλες διαφημίσεις *Halkın Sesi* 21/7/1962, 21/10/1962, 2/12/1962, 3/1/1963, 19/11/1963.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

7. Η λογοτεχνική παραγωγή του τύπου

Ι. Ελληνική Κοινότητα

Στα περιοδικά φιλοξενούνται διηγηματογραφίες που ενσωματώνουν διάφορους τροπισμούς συγκρότησης του Άλλου. Στα *Κυπριακά Χρονικά* στο «Η νουβέλλα της Ειρήνης» της Ήβης Μελεάγρου η παρουσία του Άλλου εισάγεται μέσα από την ηχητική εικόνα του Τούρκου πωλητή που φώναζε συρτά κι ήρεμα «*Σαλεπιτζής ...Παγωμένο*».¹⁰¹ Μια ηχητική εικόνα εισάγει επίσης τον Άλλο και στο έργο του Γιώργου Φιλίππου Πιερίδη «*Ο Σαλήχ, ο Τούρκος, θα γεμίσει τους μαχαλάδες με την ιαχή του, που την επαναλαμβάνει απαράλλαχτη, είκοσι χρόνια τώρα, [...] Αιράνν !*».¹⁰² Στο περιοδικό *Μαθητική Εστία* στο διήγημα «Ένα αστέρι στο σκοτάδι» ο τροπισμός συγκρότησης του χώρου του Άλλου είναι το σκοτάδι, με το Μεχμέτ τον Τούρκο ηγέτη να εκφωνεί λόγους και τον τουρκικό όχλο να λειτουργεί ως φερέφωνο «*Κάπου βαθειά, κάποιος ηγέτης τους μιλούσε. Τους έλεγε για τους πατριώτες τους που πριν κάμποσα χρόνια έχυσαν το αίμα τους γι' αυτό το νησί. Μα οι τέσσερεις στους πέντε «γρυ» δεν καταλάβαιναν. Το μόνο που ήξεραν ήταν ότι μπροστά τους είχαν πλούσιο χωράφι για θέρισμα ...*». Από την άλλη μέσα στο σκοτάδι συγκροτείται η εικόνα του Χασάν που σκοτώνοντας το Μεχμέτ σώσει τον Έλληνα φίλο του Μιχάλη και τους Έλληνες της γειτονιάς του, και γίνεται το αστέρι μέσα στο σκοτάδι.¹⁰³

Στα λογοτεχνικά εγχειρήματα συγκροτείται και ανιχνεύεται το πολιτισμικό κεφάλαιο σε σχέση με την άλλη κοινότητα, τόσο στο παρελθόν όσο και στο σύγχρονο συγκείμενο. Στο «*Ο δράκος του Νερού*», το κυπριακό διήγημα του Αχιλλέα Αιμιλίου, γίνεται αναφορά στους σπαχήδες, στο βαλή, στο σουλτάνο και στον απαγχονισμό του Παναγή που γλύτωσε το χωριό από το βαλή.¹⁰⁴ Στην *Παιδική Χαρά* ο Χρ. Καραγιώργης στο «Το γλυκοχάραμα της λευτεριάς» αναφέρει :

¹⁰¹Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Η νουβέλλα της Ειρήνης», τ. 6, Απρίλιος 1961, σελ. 266.

¹⁰²Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «Το τελευταίο κόσμημα», Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1962, σελ. 121.

¹⁰³Περιοδικό *Μαθητική Εστία*, «Ένα αστέρι στο σκοτάδι», αρ. 35, Μάιος –Ιούνιος 1963, σελ. 186.

¹⁰⁴Περιοδικό *Ο Συνεργατιστής*, «Ο δράκος του νερού», τ. 2 (26), Νοέμβριος 1963, σσ. 33-34.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

[...] Τότε θα δείρουμε τα τουρκάκια εμείς, είτε ο Στρατής. Τους τις βρέξαμε και χθες, και σήμερα δεν ξεμύτησαν στην γειτονιά. Μόνο ο Αλής πέρασε καβάλλα στ'άλογο με τον πατέρα του και μουβγαλε την γλώσσα. Πού θα μου πάη όμως ...¹⁰⁵

Ενώ στο περιοδικό *Πνευματική Κύπρος* απαντά διασκευή του έργου του Βασίλη Μιχαηλίδη «Η 9^η Ιουλίου 1821» από τον Ανδρέα Κούρο όπου συγκροτείται η φιγούρα του Τούρκου Κιόρογλου που στο τέλος καλείται από τον Αρχιεπίσκοπο Κυπριανό «*Στον τόπο μας πο δα κ'αι δα να καμ' ό, τι μπορήση να μεν γινή μιαλλότερον κακόν στην Ρωμοσύνην*»,¹⁰⁶ στο περιοδικό *Φωτεινοί Ορίζοντες* στο θεατρικό έργο του Κυριάκου Μ. Καραμάνου «*Μαρία Συγκλητική*» συγκροτείται ο στερεοτυπικός, οριενταλιστικός λόγος «*δεν ήταν δυνατόν να είχαν αλλάξει οι Τούρκοι και να έγιναν πολιτισμένος λαός από τον καιρό που πήραν την Κων/πόλη*»,¹⁰⁷ όπως και στο ομότιτλο «*Μαρία η Συγκλητική*» του Περιοδικού *Πάντα Εμπρός* «*Σταθήτε μπροστά σ' αυτούς τους βαρβάρους και δούλους των κτηνώδικων ορέξεων*».¹⁰⁸ Σε άλλα λογοτεχνικά εγχειρήματα ο Άλλος συγκροτείται μέσα στο σύγχρονο πολιτικό σκηνικό, όπως στο περιοδικό *Νέα εποχή* στο κυπριώτικο σκετσ του Θράσου Μακρυγιάννη «*Απού φάει έφαεν*» όπου ο Νιαζής ως υπάλληλος του Τουρκικού Δημαρχείου, μετά την άρνηση του Αρμένιου καταστηματάρχη να πληρώσει £10, απειλεί τον καταστηματάρχη.¹⁰⁹ Στο διήγημα του Μιχάλη Γ. Πιτσιλλίδη «*Η Αρχόντισσα*» ο Τούρκος παπλωματάς Χουσεϊν θα κατηγορηθεί για την κλοπή των χρυσαφικών της σπιτονοικοκυράς του Καλλιόπης.¹¹⁰ Τέλος στο διήγημα της Ιάνθης Ε. Λυκούργου «*Πλερώθηκε*» ο Γιουσουφης ο οποίος συνεχίζει τις συναλλαγές και τη συναναστροφή με τους Έλληνες φίλους του στο τέλος σκοτώνεται από τον πατέρα του.¹¹¹ Ο πατέρας του αποτελεί μια σκληρή φιγούρα, αφού έπινε, σκότωσε από το ξύλο τη μητέρα του, και στο τέλος «ως καλός πατριώτης» σκότωσε το γιο του που συνέχισε να έχει επαφές με τους Έλληνες.

¹⁰⁵Περιοδικό *Παιδική Χαρά*, «*Το γλυκοχάραμα της λευτεριάς*», τ. 3, Μάρτιος 1962, σσ. 12-13

¹⁰⁶Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «*Η 9^η Ιουλίου 1821*», τ. 1, Οκτώβριος 1960, σελ. 27.

¹⁰⁷Περιοδικό *Φωτεινοί Ορίζοντες*, «*Μαρία Συγκλητική*», τ. 13, Δεκέμβριος 1963, σελ. 516.

¹⁰⁸Περιοδικό *Πάντα Εμπρός*, «*Μαρία η Συγκλητική*», αρ. 2, Μάρτιος 1963, σελ. 77 & Περιοδικό *Ο Συνεργατιστής*, «*Ηρωίδες της Κύπρου*», τ. 3 (27), Δεκέμβριος 1963, σσ. 37-38.

¹⁰⁹Περιοδικό *Νέα εποχή*, «*Απού φάει έφαεν*», αρ. 1, Μάρτιος 1959, σελ.73.

¹¹⁰Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «*Η Αρχόντισσα*», τ. 28, Φεβρουάριος 1963, σσ. 115-119.

¹¹¹Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «*Πλερώθηκε*», αρ. 26, Νοέμβριος 1962, σσ. 55-56.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Και στο μυθοπλαστικό χώρο η Τουρκική Κοινότητα σε σχέση με τον αγώνα της ΕΟΚΑ συγκροτείται ως αποικιοκρατικό όργανο. Στο *Οι Απροσκύνητοι* του Μιχάλη Πιτσιλλίδη γίνεται αναφορά στη σύλληψη των αγωνιστών της ΕΟΚΑ Λοϊζίδη και Καραδήμα που επιχειρούν να ξεφορτώσουν πυρομαχικά από τη βάρκα και να τα κρύψουν από τον Έλληνα αστυνόμο που πρόσκειται στο αποικιακό καθεστώς και τους Τούρκους Επικουρικούς Κεμάλ και Απτουλλάχ.¹¹² Στο διήγημα «Τρεις –Τέσσερις μέρες πριν απ’ τα Χριστούγεννα» ο Κώστας Μόντη αναφέρει «Έβγαναν τα συρτάρια, κύταξαν ένα-ένα τα έγγραφα. Όταν ήταν Ελληνικά και τα υποψιαζόντουσαν τα περνούσαν στον Τούρκο να τα διαβάση».¹¹³ Στο «Ομορφίτα» του Χριστόδουλου Παπαχρυσόστομου ο Άλλος ανάγεται σε σύμβολο εθελοδοουλίας «Το «Κύριο» είναι ο Άγγλος ανακριτής, που στη φαντασία του Τούρκου δεσμοφύλακα προβάλλει σαν κυρίαρχος, αφέντης!»,¹¹⁴ ενώ στο «Γκούτ ήβνιγκ Σερ!» χαρακτηρίζονται «μάστιγα», «Παραμονή των Χριστουγέννων του 1956. Την Κύπρο μαστιάζουν αλύπητα η ανομβρία, η καταναγκαστική ανεργία, οι Άγγλοι στρατιωτικοί κι’ οι Τούρκοι επικουρικοί».¹¹⁵

Τέλος στο απόσπασμα από το ανέκδοτο μυθιστόρημα της Τατιάνας Γκρίτση - Μιλλιέξ «Ενώπιος ενωπίω» και στο «Ντούρας ο Τουρκομερίτης» ο Άλλος συγκροτείται μέσα από τις τραυματικές εμπειρίες που βίωσαν οι ήρωες στη Σμύρνη από τον Τούρκο του μητροπολιτικού χώρου «Είχε έρθει κι’ αυτή απ’ την Ανατολή όπου της είχανε σκοτώνει τους έξι γιούς και τον άντρα της, όπου για να της ξεκολλήσουνε οι Τούρκοι από τ’ αυτιά τα σκουλαρίκια της τα ξεσκίσανε κι’ έμεινε εκείνη η άγρια λαβωματιά».¹¹⁶ Ο Σπύρος Παπαγεωργίου στο «Ντούρας ο Τουρκομερίτης» με αφορμή την εκδίωξη των Ελλήνων από τη Σμύρνη, συγκροτεί την εικόνα του εθνικού Άλλου «ο Τούρκος στο θυμό του πάντα έχει δυο φωτιές, μια στην ψυχή του και μια στο χέρι».¹¹⁷

¹¹²Περιοδικό *Πάντα Εμπρός*, «Οι απροσκύνητοι», αρ. 5, Ιούνιος 1963, σσ. 204-205.

Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Τι γίνονταν στις φυλακές και τα κρατητήρια», τ. 93, 22 Ιουλίου 1960 σελ. 38.

¹¹³Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Τρεις-τέσσερις μέρες πριν απ’ τα Χριστούγεννα», αρ. 3, Δεκέμβριος 1960, σσ. 107-109.

¹¹⁴Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «Ομορφίτα», Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1962, σελ. 167.

¹¹⁵Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Γκούτ ήβνιγκ Σερ!», τ. 26, Δεκέμβριος 1962, σελ. 85.

¹¹⁶Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Ενώπιος ενωπίω», τ. 28, Φεβρουάριος 1963, σσ. 104-111.

¹¹⁷Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «Ντούρας ο Τουρκομερίτης», Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1963, σελ. 78.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

II. Τουρκική Κοινότητα

Η λογοτεχνική παραγωγή βρίσκεται πεδίο έκφρασης στις λογοτεχνικές σελίδες των εφημερίδων και στα λογοτεχνικά περιοδικά.¹¹⁸ Η εφημερίδα *Halkın Sesi* φιλοξενεί ποικίλες στήλες, όπως *Sanat Köşemiz*, *Edebiyat köşesi*, *Her daldan bir yaprak*, *Sanat yarpağı*, με λογοτεχνικό περιεχόμενο οι οποίες επιμελούνται από εξέχουσες προσωπικότητες (Mehmet Kansu, Fikret Demirağ, Ersin Taşer) της πνευματικής ελίτ της Τουρκικής Κοινότητας, αλλά και το λογοτεχνικό ένθετο *Halkın Sesi Sanat Armağanı*.¹¹⁹ Μέσα από τις στήλες αποτυπώνεται η λογοτεχνική παραγωγή (Fikret Demirağ,¹²⁰ Oktay Öksüzöğlü,¹²¹ Bener Hakkı Hakeri, Mehmet Kansu, Özker Yaşın), οι λογοτεχνικές έριδες,¹²² και οι διαφορετικές προσεγγίσεις σε σχέση με τον πιο αποτελεσματικό τρόπο προώθησης των ντόπιων πονημάτων και καλλιτεχνικών εγχειρημάτων.¹²³

Πέρα από τα ποιήματα που προβάλλουν τα εθνικά σύμβολα,¹²⁴ τις εθνικές επετείους,¹²⁵ τον Kemal Atatürk,¹²⁶ την οθωμανική κατάκτηση,¹²⁷ τα παιδικά ποιήματα ως εθνικά εμβλήματα,¹²⁸ καταγράφονται ποιήματα που αναφέρονται στο μεταναστευτικό φαινόμενο,¹²⁹ ποιήματα με οικουμενική πανανθρώπινη διάσταση,¹³⁰ αλλά και ερωτικά ποιήματα.¹³¹

¹¹⁸Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kıbrıs Türk edebiyatı», 26 Ağustos 1961. [Τουρκική λογοτεχνία της Κύπρου]

¹¹⁹Η λογοτεχνική γωνιά μας, *Λογοτεχνική γωνιά*, Ένα φύλλο από κάθε στάλα, *Καλλιτεχνικό φύλλο*.

Ο Ersin Taşer γεννήθηκε το 1945. Το 1963 ενώ είναι μαθητής του Τουρκικού Λυκείου Türk Erkek Lisesi διευθύνει τη στήλη *Sanat Köşesi* και γράφει άρθρα στη στήλη *Her Daldan Bir Yaprak*. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Sanat Köşesi», 6 Ocak 1963.

¹²⁰Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Sanat Köşemiz», 27 Nisan 1961.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Fikret Demirağ ve "Tutku" su», 28 Eylül 1961. [Fikret Demirağ και "Πάθος"]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Demirağ'ın şiirleri», 9 Nisan 1962. [Τα ποιήματα του Demirağ]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Demirağ'ın şiirleri», 10 Nisan 1962.

¹²¹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Seni hayalimde gördüm», 19 Mayıs 1961. [Σε είδα στο όνειρο μου]

¹²²Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Sanatta yanlış yürüyoruz», 1 Aralık 1960. [Στην τέχνη βαδίζουμε λάθος]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 23 Ekim 1960, 21 Mayıs 1962.

¹²³Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Fikir kulübü üstüne», 18 Temmuz 1962. [Σε σχέση με τη Στοχαστική λέσχη]

¹²⁴Ποίημα του Derviş Manizade. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 17 Ağustos 1960.

¹²⁵Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «27 Mayıs», 12 Eylül 1960. [27^η Μαΐου]

¹²⁶Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «İzinde», 10 Kasım 1960. [Στα χνάρια του]

¹²⁷Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Türk derler bize», 30 Aralık 1962. [Μας λένε Τούρκους]

¹²⁸Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Girne kapisında», 13 Mayıs 1962. [Στην Πύλη Κερύνειας]

¹²⁹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «"Gitme Oğul" Der Kıbrıs Toprağı», 25 Aralık 1960. [Η κυπριακή γη λέει "γιέ μη φύγεις"]

¹³⁰Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «"Bursa gözlüm" üstüne», 23 Mayıs 1962. [Σε σχέση με την ποιητική συλλογή "Bursa gözlüm"]

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Μεταξύ άλλων ξεχωρίζουν τα ποιήματα *Al karanfiller* του Özker Yaşın,¹³² *Mehmetciler Kıbrıs'ta* του Zekai A. Özal,¹³³ *İnansaydın* του Mehmet Kansu,¹³⁴ *Çiğlik Suratlı Adamların Şarkısı* του Fikret Demirağ,¹³⁵ *Seni Hayalimde Gördüm* του Oktay Öksüzoğlu,¹³⁶ *Girne Kapısında* του Vedat Polo,¹³⁷ *Umut* του Süleyman Uluçamgil,¹³⁸ *Lefkoşa'nın Fethi* του Bener Hakkı Hakeri,¹³⁹ και *Saygi duruşu* του Özker Yaşın.¹⁴⁰ Φιλοξενούνται επίσης διηγήματα, όπως το *Bir gelin aranıyor* του Numan Levent, το *Kaybolan birşey yok* και *Rüya gibi* του Bener Hakkı Hakeri, αλλά και το μυθιστόρημα *Beyaz gül* του Afif Marolar.¹⁴¹ Η εφημερίδα *Halkın Sesi* πέρα από τις λογοτεχνικές της στήλες παρουσιάζει αποσπασματικά κάποιο μυθιστόρημα σε καθημερινή βάση. Η εφημερίδα λίγο μετά την ανακήρυξη της Κυπριακής Δημοκρατίας φιλοξενεί στην εν λόγω στήλη μέχρι τις 16 Νοεμβρίου ένα μυθιστόρημα από το μητροπολιτικό χώρο, το μυθιστόρημα του Oğuz Özdes. Το μυθιστόρημα του Oğuz Özdes από το Kırşehir της Τουρκίας εκδόθηκε το 1959 με τίτλο *Το χρέος προς την πατρίδα Vatan Borcu*.¹⁴² Η εκστρατεία των Δαρδανελίων *Çanakkale Savaşı* όπως και ο πόλεμος της Ανεξαρτησίας *Kurtuluş Savaşı* στην τουρκική συλλογική συνείδηση κατέχουν περιοπτη θέση. Έτσι και το μυθιστόρημα καταπιάνεται με τον αγόγγυστο αγώνα των Τούρκων αξιωματικών να υπηρετούν την πατρίδα και να επαγρυπνούν, δεδομένου ότι κατασκοπίες και ίντριγκες εποφθαλμιούν να πλήξουν το τουρκικό έθνος. Μέσα από τη φιγούρα του Τούρκου αξιωματικού εξυμνούνται οι νίκες που έχουν σημειωθεί κατά τη διάρκεια της τουρκικής

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kansu'nun Piramit acısı», 16 Temmuz 1962. [Η ποιητική συλλογή "Piramit acısı" του Kansu]

¹³¹ Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 8 Eylül 1960, 15 Eylül 1960.

¹³² *Πάρε γαρύφαλλα* Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Al karanfiller», 28 Ocak 1961.

¹³³ *Τα Mehmetcik στην Κύπρο* Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 5 Eylül 1960.

¹³⁴ *Αν πίστευες* Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 15 Eylül 1960.

¹³⁵ *Το τραγούδι των ανθρώπων που κραυγάζουν* Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 27 Nisan 1961.

¹³⁶ *Σε είδα στο όνειρο μου* Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 19 Mayıs 1961.

¹³⁷ *Πύλη Κερύνειας* Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 13 Mayıs 1962.

¹³⁸ *Ελπίδα* Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 30 Eylül 1962.

¹³⁹ *Η μάχη της Λευκωσίας* Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Türk derler bize», 30 Aralık 1962.

¹⁴⁰ *Στάση σεβασμού* Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 10 Kasım 1963.

¹⁴¹ *Απόδοση τίτλων: Αναζητείται νύφη, Σαν όνειρο, Δεν υπάρχει τίποτα χαμένο, Άσπρο τριαντάφυλλο.*

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 12 Kasım 1961.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Sanat Köşesi», 3 Mayıs 1962.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Sanat Köşesi», 23 Ocak 1962.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Beyaz gül», 1 Ocak 1962.

¹⁴² Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Vatan borcu», 26 Ağustos 1960.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

ιστορίας. Η φιγούρα του ταγματάρχη Ümit, το πρωινό της 30^{ης} Αυγούστου 1923,¹⁴³ η συνάντηση του Τούρκου αξιωματικού με την κόρη του μετά τον πόλεμο, αλλά και η τελευταία εικόνα πριν κλείσει το μυθιστόρημα, ο δρόμος με τα λουλούδια «*çiçekli yollar açılıyordu*» που ανοίγεται μπροστά, αποτυπώνουν την ελπιδοφόρα πορεία του τουρκικού έθνους χάρη στις θυσίες των αξιωματικών του, οι οποίοι υπηρέτησαν το χρέος τους έναντι της πατρίδας τους.¹⁴⁴ Αφού έχει εκπληρώσει το καθήκον του στην πατρίδα, ξέγνοιαστος ο Ümit αφιερώνει χρόνο στην κόρη του.¹⁴⁵

[...]Ümit, kızının elinden tuttu ve çok yavaş bir sesle:
- Haydi yavrum, gidelim artık, dedi.
Suzan hiç cevap vermeden yürüdü.
Biraz sonra otomobil hareket etti.

Από την 1 Ιανουαρίου 1962 κάνει την εμφάνιση του σε αποσπασματική μορφή μέχρι τις 28 Μαρτίου 1962 το μυθιστόρημα *Άσπρο τριαντάφυλλο Beyaz gül* του Κύπριου Afif Marpolat. Το μυθιστόρημα εκδόθηκε την ίδια χρονιά από τις εκδόσεις Çardak. Το *Beyaz gül* ή *Akdeniz Masalıdır Παραμύθι της Μεσογείου* προήλθε από τις διηγήσεις της γιαγιάς του Afif Marpolat Potuk, που διέμενε στην Κερύνεια,¹⁴⁶ μια νύχτα του 1931, όταν οι Βρετανοί Αποικιοκράτες είχαν επιβάλλει «*sokağa çıkma yasakları*».¹⁴⁷ Η ηρωίδα του αναδύεται από τους αφρούς της θάλασσας. Αν και οι ψαράδες που την εντοπίζουν υποψιάζονται ότι είναι μπάσταρδο της Αφροδίτης ή η αναγεννημένη μυθολογική Αφροδίτη, ο μυθιστοριογράφος σπεύδει να διευκρινίσει ότι η ηρωίδα του δεν έχει καμιά σχέση με τη μυθολογική Αφροδίτη. «*Bu Afrodit'in doğuşu değildi. Güneş, ışıklarını Akdeniz köpüklerine vurmuydu ama, köpüklerdeki beyaz kaynaşmalar hiç de Afrodit'e benzemiyordu*».¹⁴⁸

¹⁴³Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Vatan boreu», 6 Kasım 1960.

¹⁴⁴Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Vatan boreu», 16 Kasım 1960.

¹⁴⁵Ο Ümit κρατούσε το χέρι της κόρης του και με αργόσυρτη φωνή :
- Άντε παιδί μου, πλέον ας πάμε, είπε.

Η Suzan περπάτησε χωρίς να απαντήσει. Λίγο μετά το αυτοκίνητο ξεκίνησε.

¹⁴⁶Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Olur mu, böyle olur mu!», 20 Ocak 1962.

¹⁴⁷«κατ' οίκον περιορισμός».

¹⁴⁸Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Beyaz gül», 1 Ocak 1962.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

8. Νεανική δημιουργία

Έντυπα -Παρεμβάσεις

Σημαντικά εργαλεία ανίχνευσης του λόγου της νεολαίας της Ελληνικής Κοινότητας αποτελούν τεύχη μαθητικών ή νεανικών περιοδικών και σχολικών επετηρίδων που έγινε κατορθωτό να εντοπιστούν. Ενδεικτικά επετηρίδες σχολικών ετών του Παγκυπρίου Γυμνασίου Θηλέων Παλουριωτίσσης και του Παγκυπρίου Γυμνασίου,¹⁴⁹ όπως και τεύχη από τα περιοδικά *Μαθητική Εστία* (μηνιαίο περιοδικό των μαθητών και μαθητριών του Παγκυπρίου Γυμνασίου),¹⁵⁰ *Μαθητικοί Αντίλαλοι* (περιοδικό των μαθητριών του Παγκυπρίου Γυμνασίου Θηλέων Παλουριωτίσσης), *Παιδική Χαρά* (μηνιαίο περιοδικό της ΠΟΕΔ), *Φωτεινοί Ορίζοντες* (μηνιαίο νεανικό περιοδικό Εθνικού Συμβουλίου Νεολαίας Κύπρου) και το περιοδικό *Πάντα Εμπρός* (επίσημο όργανο Εφορείας Συνδέσμου Ελλήνων Προσκόπων Κύπρου).

Στην Τουρκική Κοινότητα στα μέσα της δεκαετίας του 1950 πρωτοεκδόθηκε το περιοδικό *Παιδί Çocuk* που καταπιανόταν με παιδικά θέματα. Από την 1 Σεπτεμβρίου 1961 επανεκδίδεται υπό τη διεύθυνση του εκπαιδευτικού Ahmet Savalaş. Τα άρθρα στοχεύουν στη εθνική συνείδηση «*milli bilinçlenmeyi*» και το περιοδικό εγγράφεται στον καθηγητή του Atatürk Enstitüsü Cengiz Kan. Εκδίδεται αρχικά από το Türk Öğretmen Koleji Τουρκικό Διδασκαλικό Κολλέγιο και αργότερα από την Türk Eğitim Müdürlüğü Διεύθυνση Τουρκικής Παιδείας.¹⁵¹ Δίπλα στα άρθρα των ντόπιων εκπαιδευτικών υπάρχουν αυτά των Nihal Yalaza

¹⁴⁹Κώστας Δ. Στεφάνου (επιμ.), *Κυπριακή Βιβλιογραφία : Βιβλιογραφικών Δελτίων ετών 1960-1961*, Λευκωσία Κύπρος, 1962, σσ. 360-362

¹⁵⁰Από το τεύχος αρ. 24 (Σεπτέμβριος-Δεκέμβριος 1959) μέχρι το τεύχος αρ. 29 (Απρίλιος – Ιούνιος 1961) αποτελεί το εκφραστικό όργανο των μαθητών του Παγκυπρίου Γυμνασίου.

Από το τεύχος αρ. 30 (Οκτώβριος -Δεκέμβριος 1961) μέχρι το τεύχος αρ. 35 (Μάιος -Ιούνιος 1963) αποτελεί το εκφραστικό όργανο των σχολείων Κεντρικού και Κύκκου.

Το τεύχος αρ. 36 (Σεπτέμβριος-Δεκέμβριος 1963) αποτελεί το εκφραστικό όργανο των σχολείων Κεντρικού - Φανερωμένης και Νεαπόλεως.

¹⁵¹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Çocuk Dergisi», 18 Aralık 1960. [Περιοδικό *Çocuk*]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Çocuk Dergisi», 18 Ekim 1961.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Yeni yayınlar», 14 Şubat 1962. [Νέες εκδόσεις]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Ölümsüz Bayraktar», 12 Nisan 1962.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Taluy και İbrahim Alaeddin Gönvs από την Τουρκία.¹⁵² Είναι ένα περιοδικό για τα παιδιά των δημοτικών σχολείων, και ξεχωρίζουν τα άρθρα για τον Atatürk, τα άρθρα για τον προσκοπισμό, για την εξύμνηση των θάνατων σημαιοφόρων «*Ölümsüz Bayraktar*», όπως και η εικόνα του Fatih Sultan Mehmet Μωάμεθ του Πορθητή που απαντά σε εξώφυλλο του περιοδικού.¹⁵³

Εκτός από το περιοδικό *Çocuk*, την περίοδο εκείνη κυκλοφορούν τα ακόλουθα παιδικά έντυπα : *Utku*, *Bayrak*, *Gençlik*, *Kemalizm*, *Girne Anafartalar Ortaokulu*. Το περιοδικό *Utku* (Θρίαμβος) αποτελεί το περιοδικό του Λυκείου Θηλέων Λευκωσίας Lefkoşa Türk Kız Lisesi και ξεχωρίζουν οι εκθέσεις των μαθητριών από τις επισκέψεις στο μητροπολιτικό χώρο, το άρθρο για την φιλοτεχνία των Τούρκων και τα ποιήματα των κοριτσιών Hale Resa και Ayşe Cemal.¹⁵⁴ Το περιοδικό *Σημαιοφόρος Bayraktar* αποτελεί το περιοδικό του Τουρκικού Λυκείου Λευκωσίας Lefkoşa Türk Lisesi. Καταπιάνεται με ποικίλα θέματα.¹⁵⁵ Η *Gençlik* (Νεολαία) εκδίδεται από την ένωση αποφοίτων *Türk Liseleri Mezunlar Birliği*.¹⁵⁶ Το περιοδικό *Kemalizm Κεμαλισμός* εκδίδεται από το δάσκαλο M.Türkeli του Δημοτικού Köprü Atatürk İlkokul. Το περιοδικό *Kemalizm* φιλοξενεί ποιήματα των παιδιά του δημοτικού σχολείου Köprü Atatürk İlkokul.¹⁵⁷ Στο περιοδικό του Γυμνασίου Κερύνειας *Girne Anafartalar Ortaokulu* περιλαμβάνονται αναμνήσεις από το σχολείο και το χωριό.¹⁵⁸ Τέλος μέσα από τις στήλες της *Halkın Sesi*, όπως *Küçüklerin sütunu* (Η στήλη των μικρών), *Gençlik ne düşünüyor?* (Η νεολαία τι σκέφτεται;) και *Sanat Köşesi* καταγράφονται μαθητικές και νεανικές φωνές λογοτεχνικής ή μη φύσεως. Από την άλλη, σημαντικό εργαλείο ανίχνευσης του λόγου της νεολαίας της Τουρκικής Κοινότητας, ως μια μελέτη περίπτωσης, που μπορεί ωστόσο να συμβάλλει στα υπό εξέταση ερωτήματα, αποτελεί ολόκληρο το έργο

¹⁵²Harid Fedai, *Kıbrıs Türk Kültürü*, Ankara, 2002, s. 307.

¹⁵³Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Çocuk», 20 Mart 1962.

¹⁵⁴Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kızlarımızın dergisi: Utku», 21 Nisan 1962.[Το περιοδικό των κοριτσιών μας : Θρίαμβος]

¹⁵⁵Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bayraktar dergisi», 4 Mayıs 1961.

¹⁵⁶Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bizde sanat hareketleri», 21 Kasım 1961.

¹⁵⁷Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kemalizm İsimli Bir Dergi Ve Düşündürdükleri», 1 Aralık 1961.

¹⁵⁸Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Anafartalar», 2 Haziran 1962.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

του μαθητή και μετέπειτα φοιτητή Süleyman Uluçamgil, που σε ηλικία 20 χρονών έπεσε νεκρός στις διακοινοτικές συγκρούσεις του 1964.¹⁵⁹

Οι λόγοι περί των Συμφωνιών και περί του πολιτικού μέλλοντος της Κύπρου

Τα εκφραστικά όργανα των μαθητών, υπό την εποπτεία των καθηγητών τους, και τα νεανικά περιοδικά αποτελούν ένα λαμπρό πεδίο όπου αποτυπώνονται οι πολιτικές αποτιμήσεις των λόγων των σχολικών εγχειριδίων και οι λόγοι που συγκροτούν οι εκκολαπτόμενοι πολίτες της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Στο λόγο των εκκολαπτόμενων πολιτών της Ελληνικής Κοινότητας αποτυπώνεται το αίσθημα τόσο της αδικίας όσο και της ελπίδας για ένα «γαλανόλευκο μέλλον». Υπάρχουν αναφορές όπως οι «μεγάλες Δυνάμεις μας υποχρέωσαν να τις δεχθούμε»,¹⁶⁰ αλλά και η αναφορά του μαθητή Μιχαήλ Φοινικαρίδη ότι ο κυπριακός λαός απέκτησε «μερικώς» την ανεξαρτησία του.¹⁶¹ Τόσο στο ποίημα του μαθητή Κύρου Ρωσσίδη της ΣΤ΄ τάξης του Παγκυπρίου Γυμνασίου Κύκκου με τίτλο η *Απογοήτευση «να πέφτουν ξεροί των ονείρων του οι κήποι»*,¹⁶² όσο και στο ποίημα της μαθήτριας Ρέας Δημητρίου της ΣΤ΄ τάξης με τίτλο *Και τώρα ;...* αποτυπώνεται αυτό που βιβλιογραφικά αποδίδεται ως «συνειδησιακή ταραχή»,¹⁶³ σ' τούτα «τα χρώματα τα αιματοποτισμένα συνείδηση Ελληνική».¹⁶⁴

Το αποτέλεσμα ήταν βαρύ,
και μας έκανε να θυμηθούμε τα χρόνια μας·
ο ήλιος για πάντα έχει χαθή

¹⁵⁹Ο φοιτητή Süleyman Uluçamgil γεννήθηκε στις 28 Μαρτίου του 1944 στο χωριό Dağyolu / Φώτα και έπεσε νεκρός στις 21 Ιουλίου 1964 στο χωριό Bozdağ / Άγιος Θεόδωρος της Τηλλυρίας. Σε ηλικία 14 χρονών συμμετείχε στα επεισόδια της 27^{ης}-28^{ης} Ιανουαρίου 1958. Το διάστημα 1960-1963 πραγματοποίησε διάφορες δημοσιεύσεις στη *Nacak*. Το διάστημα 1962-1963 φοίτησε στο τμήμα Νομικής του Πανεπιστημίου της Κωνσταντινούπολης και αλληλογραφούσε με το λογοτέχνη και μετέπειτα επιμελητή του έργου του Orbay Deliceirmak. Βλ. Orbay Deliceirmak (hazırlayan), *a.g.e.*, s. XI-XV.

¹⁶⁰Περιοδικά Παιδικά Χαρά, «Τότε που ήσαστε πολύ μικροί», τ. 8, Απρίλιος 1963, σελ. 9.

¹⁶¹Περιοδικό *Επετηρίς σχολικού έτους 1959-1960*, «Δείγματα του επιπέδου των μαθητικών εργασιών εις εν τω σχολείω διαγωνισμούς δι' απονεμόμενα υπ' αυτού βραβεία», Παγκύπριον Γυμνάσιον, Λευκωσία, 1961, σελ. 84.

¹⁶²Περιοδικό *Μαθητική Εστία*, αρ. 30, Οκτώβριος – Δεκέμβριος 1961, σελ. 5.

¹⁶³Niyazi Kızılyürek, *Doğmamış bir devletin...*, *a.g.e.*, s. 104.

¹⁶⁴Περιοδικό *Φωτεινοί Ορίζοντες*, «Μορφές του Αγώνος ΜΙΧΑΛΑΚΗΣ ΠΑΡΙΔΗΣ», τ. 6, Απρίλιος 1963, σελ. 261.

**ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του
ερευνώμενου υλικού**

και φύγανε μακρυνά όλα τ' αηδόνια μας
μούχλιασαν οι καρδιές,
και ξύπνησε ο ναρκωμένος εαυτός μας
ποτέ δεν φανταστήκαμε
πώς θάταν τουτος ο σκοπός μας ! ...
Η θύελλα πήρε το χώμα
που σκέπαζε τα σαπιμένα κορμιά των νεκρών
και τα άσπρα κόκκαλα στήσαν χορό
πάνω στο μαύρο σίδερο – της γης το γυμνό σκελετό -.
Μετρήθηκαν οι χρόνοι οι περασμένοι
κι είμαστε όλοι πια πολύ γερασμένοι
τώρα που θα πεθάνουμε, που θα μας θάψουν ;
δεν υπάρχουνε χώματα να μας σκεπάσουν.
Πώς θα λυώσουνε οι σάρκες μας;
Τι τύχη στις ψυχές μας τις μαύρες ! ...¹⁶⁵

Η ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας αφήνει την Ελληνική Κοινότητα μετέωρη και εμβρόντητη «*πώς θάταν τουτος ο σκοπός μας!*», αφού το νέο κράτος στερείται «*ιστορικής νομιμοποίησης*»,¹⁶⁶ αποκαμωμένη «*κι είμαστε όλοι πια πολύ γερασμένοι*» και συντετριμμένη «*Τι τύχη στις ψυχές μας τις μαύρες!*».

Στον ελληνικό λόγο συγκροτείται ο μύθος της ύπαρξης ενός Συντάγματος που δεν «*κατοχυρώνει τα ανθρώπινα δικαιώματα*», ενώ στον τουρκικό λόγο κυριαρχεί ο μύθος της παραβίασης της *Διακήρυξης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του 1948* από την Ελληνική Κοινότητα.¹⁶⁷ Στη διεθνή βιβλιογραφία τονίζεται ότι αυτό που αγνοήθηκε και από τις δύο κοινότητες ήταν το γεγονός ότι οι όροι των Συμφωνιών συνυπολόγισαν «*τα αντικειμενικά δεδομένα του κυπριακού ζητήματος*».

[...] Πρέπει να υπογραμμιστεί, ωστόσο, ότι οι ατέλειες, για να μη λεχθεί κάτι χειρότερο, των Συμφωνιών της Ζυρίχης και του Λονδίνου απορρέουν, κατά τρόπο σχεδόν αναπόφευκτο, από τα αντικειμενικά δεδομένα του κυπριακού ζητήματος,¹⁶⁸

¹⁶⁵Περιοδικό *Μαθητικοί Αντίλαλοι*, «Και τώρα;...», αρ. 1, Οκτώβριος 1962 – Ιανουάριος 1963, σελ. 5.

¹⁶⁶Πολύβιος Γ. Πολυβίου, *Μακάριος : Τα τρία λάθη*, ό. π., σελ. 94.

¹⁶⁷Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kıbrıs'ta çığnänen İnsan Hakları», 10 Aralık 1963. [Τα Ανθρώπινα Δικαιώματα που καταπατούνται στην Κύπρο]

¹⁶⁸Francois Crouzet, ό. π., σελ. 1131.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Στην ελληνική ιστοριογραφία έχει επισημανθεί κατά κόρον ότι «*Η συνταγματική δομή της νέας δημοκρατίας εμπόδιζε την ομαλή λειτουργία του κυβερνητικού μηχανισμού*».¹⁶⁹ Στο μάθημα των Αγγλικών σε έκθεση με θέμα «*The Duty of Cyprus Youth to the Republic*» ο μαθητής Στέφανος Χαραλάμπους της τάξης Στ'1 του Παγκυπρίου Γυμνασίου Κύκκου αναφέρει «*The newly - born Republic of Cyprus is threatened by numerous dangerous and for this reason every youth must feel the burden or responsibility on his shoulders*»,¹⁷⁰ ενώ σε έκθεση μαθητών με θέμα «*Επί ποίων θεμελιώδων αρχών πρέπει να στηριχθή η νέα Κυπριακή πολιτεία;*»¹⁷¹ ο μαθητής Αλέξανδρος Μαρκίδης έγγραφε:

[..]Η εφαρμογή όμως της πρωτίστης αρχής, επί τα οποίας πρέπει να στηριχθή η νέα πολιτεία, ήτοι της αρχής της εξασφάλισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, δεν παρεμποδίζεται εκ της φύσεως του πολιτεύματος.[..] Ωστε δια να ευημερήση η νέα κυπριακή πολιτεία πρέπει να κατοχυρώση τα ανθρώπινα δικαιώματα των πολιτών της, ήτοι την πολιτικήν ελευθερίαν των.

Στο περιοδικό *Φωτεινοί Ορίζοντες* αναφέροντας ο Κλεάνθης Γεωργιάδης ότι «*η λύση που δόθηκε - αν εμείς το θέλουμε - δεν μας απομακρύνει από το ελληνικό έθνος, αλλ' αντίθετα κατοχυρώνεται νομικά με την συνθήκη της Ζυρίχης το δικαίωμα ν' ανήκουμε οι Έλληνες στο έθνος τούτο*», συμπληρώνει :

[...]Πρέπει οι νέοι να το κάμουν συνείδηση πώς, αν σαν κράτος αποτελούμε ξεχωριστή οντότητα, όμως σαν έθνος παραμένουμε αναπόσπαστο τμήμα της ελληνικής πατρίδας, με την οποία μας συνδέουν δεσμοί αίματος ακατάλυτοι και προαιώνιοι. Και αν αυτό το κάνουν συνείδηση οι νέοι μας, θα αντιληφθούν την θέση που προνομιακά κρατούν στη δημοκρατία που τώρα γεννιέται. Και η προνομιακή ταύτη θέση είναι να δημιουργήσουν με την θετική εργασία τους ένα δεύτερο ελληνικό κράτος που να έχη όλες τις αρετές του πρώτου[...].¹⁷²

¹⁶⁹Γιάννος Ν. Κρανιδιώτης, *Το κυπριακό πρόβλημα ...*, ό. π., σελ. 35.

¹⁷⁰Περιοδικό *Μαθητική Εστία*, αρ. 30, Οκτώβριος – Δεκέμβριος 1961, σελ. 71.

¹⁷¹Περιοδικό *Επετηρίς σχολικού έτους 1959-1960*, «Δείγματα του επιπέδου των μαθητικών εργασιών εις εν τω σχολείω διαγωνισμούς δι' απονεμόμενα υπ' αυτού βραβεία», Παγκύπριον Γυμνάσιον, Λευκωσία, 1961, σσ. 81-82.

¹⁷²Περιοδικό *Φωτεινοί Ορίζοντες*, «Η θέση των νέων στην Κυπριακή Δημοκρατία», τ. 3, Ιανουάριος 1963, σελ. 120.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Ο μαθητής Α. Μ. Χριστοδουλίδης του Παγκυπρίου Γυμνασίου (Κεντρικό) μέσα από την έκθεση του «Η εκδρομή μας στην Ελλάδα» τονίζει *«πώς η ίδια αυτή φλόγα ανάβει στις ψυχές όλων των Ελλήνων, κι ιδίως στις επαρχίες, πότερος ανάβει μέσα μας ο πόθος»* :

[...] Στην Ελλάδα δεν συναντήσαμε ένα ξένο έδαφος. Βρήκαμε την ίδια την πατρίδα μας, αισθανόμαστε το δικό μας έδαφος. Κι αλήθεια, δεν είναι δικό μας έδαφος; Δεν είναι απ' αυτό που ξεκίνησαν οι πρώτοι Έλληνες για να μεταδώσουν και στο νησί μας την Ελληνική φλόγα, που δίκαια μπορούμε να υπερηφανευόμαστε πώς την κρατήσαμε ψηλά ύστερα από αιώνων κακουχίες; Ύστερα δε από την επίσκεψη μας αυτή, ύστερα από την προσωπική μας διαπίστωση πώς η ίδια αυτή φλόγα ανάβει στις ψυχές όλων των Ελλήνων, κι ιδίως στις επαρχίες, πότερος ανάβει μέσα μας ο πόθος να την κρατήσουμε ψηλά, πιο ψηλά, με μια δημιουργική εργασία για την πραγματική ανάπτυξη του τόπου μας.¹⁷³

Ο μαθητής Α. Μ. Χριστοδουλίδης, αναφέροντας *«πώς η ίδια αυτή φλόγα ανάβει στις ψυχές όλων των Ελλήνων, κι ιδίως στις επαρχίες, πότερος ανάβει μέσα μας ο πόθος»*, συγκροτεί την Κύπρο ως επαρχία του Ελληνισμού, ως διοικητική υποδιαίρεση του ελληνικού κράτους. Από την άλλη, συγκροτώντας την Κύπρο ως επαρχία, υπό την έννοια της περιοχής που βρίσκεται μακριά από την πολιτιστική-πνευματική του μητρόπολη, υπογραμμίζει ότι δεν μειονεκτεί, αντίθετα όπως επισήμανε και ο Κλεάνθης Γεωργιάδης η Κύπρος ως επαρχία συνδράμει στον πολιτισμό της μητρόπολης *«αυτοί έδιδον εις αυτούς»*.¹⁷⁴

Τα έθνη συχνά έχουν μεγαλύτερη σημασία για τους ανθρώπους απ' ό, τι τα κράτη. Τα έθνη μετρούν ηθικά, ενώ τα κράτη μετρούν εγγενώς ηθικά.¹⁷⁵ Ο Süleyman Uluçamgil στο ποίημα του *Kıbrıs-Türkiye* αναφέρει ότι πιστεύει σε μια πατρίδα *«İnanıyorum bir tek vatana»*, αφού ό, τι και αν υπάρχει ανάμεσα στην Κύπρο και την Τουρκία, ό, τι και αν τους χωρίζει, πάντα θα υπάρχουν τα *«ίδια σύνορα» «her ayı sınırlarda»*.¹⁷⁶

¹⁷³Περιοδικό *Μαθητική Εστία*, «Η εκδρομή μας στην Ελλάδα», αρ. 30, Οκτώβριος – Δεκέμβριος 1961, σελ. 45.

¹⁷⁴Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Γενική Ιστορία - Ιστορία της Κύπρου*, ό. π., σελ. 12.

¹⁷⁵Τοποθέτηση Kwame Anthony Appiah

Βλ. Martha Craven Nussbaum, *Υπέρ πατρίδος: πατριωτισμός ή κοσμοπολιτισμός;* ό. π., σελ. 43.

¹⁷⁶Orbay Deliceirmak (hazırlayan), *a.g.e.*, s. 57.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Ιστοριογραφικά έχει επισημανθεί ότι και οι δύο κοινότητες είχαν στο πίσω μέρος του μυαλού τους τη διάλυση της Κυπριακής Δημοκρατίας,¹⁷⁷ αφού η «συντήρηση και η καλλιέργεια ενός εθνοκεντρικού πολιτικού λόγου με την παράλληλη απαξίωση του κυπριακού κράτους και στις δύο κοινότητες δημιούργησαν στους πολίτες την αίσθηση ότι η λύση που δόθηκε το 1960 δεν ήταν οριστική»,¹⁷⁸ στοιχείο το οποίο εντοπίζεται και στις μαθητικές δημιουργίες «σύντομα να γετούμε τους ώριμους καρπούς του».¹⁷⁹ Ο μαθητής Ρηγίνος Μεγάλεμος του Δημοτικού Σχολείου Λυκαβητού, σχολιάζοντας την επίσκεψη της κόρης του Βασιλιά Παύλου της Ελλάδας Πριγκίπισσας Ειρήνης, εξομολογείται «Για μια στιγμή νομίσαμε πώς πραγματικά είμαστε ενωμένοι με την μητέρα Ελλάδα»,¹⁸⁰ ενώ σε άλλο τεύχος εκφράζεται η επιθυμία να τους επισκεφτούν από τη βασιλική οικογένεια όχι ως φιλοξενούμενοι αλλά «για να τιμήσουν τους πανηγυρικούς εορτασμούς που θα κάμουμε σαν γίνουν οι πόθοι μας πραγματικότητας κι ενωθή η Κύπρος μια για πάντα με την Μάνα Ελλάδα».¹⁸¹

Στον αντίποδα, ο μαθητής του δημοτικού σχολείου της Αμμοχώστου Gazi İkkokulu Şükun Şevket στη στήλη *Küçüklerin Sütunu* (*Η στήλη των μικρών*) της εφημερίδα *Halkın Sesi* με το ποίημα του *Bayrak* (*Σημαία*) υποδηλώνει την προσήλωση του στην εθνική του αιματοβαμμένη σημαία.

Göklerde dalgalanan
Türk kanıyla boyanan
Al Bayrağım dalgalan
Türklerin yurtlarında.
Beyazla kırmızıya boyandın
Ayla yıldızı gökten aldın
Ey şanlı Türk Bayrağı.¹⁸²

¹⁷⁷Σπύρος Παπαγεωργίου, *Τα κρίσιμα ντοκουμέντα του κυπριακού ...*, ό. π., σσ. 270, 272.

¹⁷⁸Γιάννης Η. Ιωάννου, «Η Κυπριακή Δημοκρατία σε αναζήτηση κρατικής ταυτότητας», ό. π., σελ. 97.

¹⁷⁹Περιοδικό *Παιδική Χαρά*, «Τότε που ήσαστε πολύ μικροί», τ. 8, Απρίλιος 1963, σελ. 9.

¹⁸⁰Περιοδικό *Παιδική Χαρά*, «Οι μικροί μας συνεργάτες», τ. 4, Δεκέμβριος 1962, σελ. 20.

¹⁸¹Περιοδικό *Παιδική Χαρά*, «Η ελληνική Κύπρος πανηγυρίζει και νοσταλγεί», τ. 3, Νοέμβριος 1962, σελ. 14.

¹⁸²Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bayrak», 13 Mart 1962.

*Σημαία μου που κυματίζεις στους ουρανούς
Σημαία μου που βάφτηκες με τουρκικό αίμα
Σημαία μου που κυματίζεις
στα εδάφη των Τούρκων.
Εσύ βάφτηκες στα κόκκινα με άσπρο*

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Ο μαθητής από πολύ νωρίς είχε μυηθεί στην τουρκική συλλογιστική, ο λόγος του αποκρυσταλλώνει το πλαίσιο αναφοράς, τις πολιτισμικές πρακτικές και το πολιτισμικό κεφάλαιο (θεμελιακό αίμα, η τουρκική σημαία ως δηλωτικό στοιχείο των τουρκικών εδαφών) της κοινότητας και του έθνους στο οποίο ανήκει.

Το Σεπτέμβριο του 1962 στο ένθετο της εφημερίδας *Halkın Sesi Sanat Armağanı* φιλοξενείται το ποίημα *Deli Şehir* του Süleyman Uluçamgil, αναφερόμενο στην πόλη της Λευκωσίας. Η Λευκωσία χαρακτηρίζεται ως τρελή πόλη (*deli şehir*). Στο ποίημα αποδίδονται τα στοιχεία με τα οποία μεταπλάθεται και εν τέλει μυθοποιείται η πόλη της Λευκωσίας στη σκέψη του νεαρού ποιητή: το δικαστήριο, ο λούστρος στο λιθόστρωτο «*Kaldırımında boyacı Boyacı diyor*», το ζεστό καλοκαιρινό πρωινό, τα κορίτσια που στόμα έχουν και μιλιά δεν έχουν, που μάτια έχουν αλλά μαντίλια δεν έχουν, οι αμανέδες στις ταβέρνες, η μυρωδιά του ψωμιού, το πλιγούρι, η τσίκνα κτλ. Στο ποίημα *Deli Şehir* ο Süleyman Uluçamgil συγκροτεί τα συνθετικά στοιχεία του κυπριακού χώρου (καπηλειά, μυρωδιά του ψωμιού, μιναρέδες), τονίζοντας τη νευραλγική θέση του μιναρέ ως συμβόλου της τουρκικής παρουσίας στο νησί «*Lefkoşanın içinde Minaresi başka mahallerde Kendisi başka*».¹⁸³

Ο Süleyman Uluçamgil στο ποίημα του «*Ξέρω δεν θα ξεχάσεις*» «*Unutmuyacaksın bilirim*» αναφέρει ότι η Τουρκία αποτελεί το σύμβολο για ένα ελεύθερο βίο «*Sen özgür yaşıntılarımızın sembolü*». Η Κυπριακή Δημοκρατία δεν νομιμοποιείται στα μάτια του νεαρού φοιτητή, αφού δεν μπορεί να διασφαλίσει την ασφάλεια του.¹⁸⁴ Στην πολιτική κουλτούρα αλλά και στην συλλογική συνείδηση της Τουρκικής Κοινότητας η μόνη δύναμη που δύναται και νομιμοποιείται να διαφυλάσσει τα συμφέροντα, ακόμη και την ίδια την πολιτική παρουσία της Τουρκικής Κοινότητας στο κυπριακό συγκείμενο είναι μόνο η ίδια η Τουρκία.

πήρες από τον ουρανό το φεγγάρι και το αστέρι
Ω τυχερή Τουρκική Σημαία.

¹⁸³Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Halkın Sesi - Sanat Armağanı», 30 Eylül 1962.

¹⁸⁴Orbay Deliceirmak (hazırlayan), *a.g.e.*, s. 106.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Κεφάλαιο 7:

Πρακτικά κοινοβουλευτικών συνεδριάσεων

1. Ο Πολιτικός Λόγος «Political Discourse» ως πρακτική εξουσίας

[...] Η εξουσία ασκείται με το λόγο περισσότερο απ' ό,τι με τη φυσική επιβολή και την τεχνική υπεροχή (τη μυϊκή δύναμη ή τα όπλα). Η εξουσία ασκείται σε μεγάλο βαθμό με τις ιδέες, άρα με τη γλώσσα, με τις λέξεις.¹

Ο πολιτικός λόγος έχει ως κύριο στόχο του να κατασκευάσει τη συνοχή των δεκτών σε ομάδα, νομιμοποιώντας έτσι το δικαίωμα του ομιλητή στο λόγο.² Οι εκπρόσωποι της πολιτικής εξουσίας έχουν «μεγάλη κοινωνική νομιμότητα» και επιβάλλοντας τη «νομιμότητα του πομπού», της οποίας κάνουν χρήση και κατάχρηση, μετατρέπουν «τη γλώσσα σε όπλο για την άσκηση εξουσίας και βίας».³ Μέσα από μια διαδικασία απόσπασης εξουσιοδότησης από τους δέκτες, ο πομπός καθίσταται ο καθ' ύλην αρμόδιος για να αποφασίζει, ενώ την ίδια στιγμή οι δέκτες μετατρέπονται σε «άβουλη άφωνη ομάδα».⁴ Κατά τη διαδικασία απόσπασης αυτής της εξουσιοδότησης επιστρατεύεται ένα σύνολο χαρακτηριστικών του πολιτικού λόγου.

Ο πολιτικός λόγος χαρακτηρίζεται από λεκτικό πληθωρισμό (πλεονασμοί, κατάχρηση συνωνύμων, διατύπωση βεβαιωτική, δεοντολογική και θαυμαστική, έντονη συναισθηματική φόρτιση και μεγαλοστομία), ο οποίος δεν επιστρατεύεται για να πείσει, αλλά για να

¹ Άννα Φραγκουδάκη, *Γλώσσα και ιδεολογία : Κοινωνιολογική προσέγγιση της ελληνικής γλώσσας*, Εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα, 1993, σελ. 151.

² Ο. π., σελ. 185.

³ Ο. π., σελ. 154.

⁴ Ο. π., σελ. 185.

[...] Η δημιουργία της συγκατάθεσης δεν είναι καινούργια τέχνη. Είναι πολύ παλιά και υποτίθεται ότι πέθανε με την εμφάνιση της δημοκρατίας. Αλλά δεν πέθανε. Βλ. Walter Lippmann, *ό. π.*, σελ. 224.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

επιφέρει συνοχή.⁵ Ο Αναστάσιος Ιωάννης Δ. Μεταξάς αντί του λεκτικού πληθωρισμού χρησιμοποιεί τον όρο «*διαφεύγον στυλ*» και παραθέτει μια άλλη λειτουργία του

[...]Δεν αποκλείεται όμως μια ομιλία να είναι ηθελημένα πληθωρική και πολύπλοκη. Όταν θέλει, μέσα από το πρόσχημα μιας δήθεν πολυσύνθετης λογικής, να παράγει σοφοφανείς συνεξαρτήσεις, δημιουργώντας στους τρίτους την εντύπωση ότι δεν καταλαβαίνουν, επειδή τα ίδια τα πράγματα από τη φύση τους «είναι» δύσβατα.⁶

Ο πολιτικός λόγος επίσης χειρίζεται λέξεις με ηθική διάσταση. Οι λέξεις αξίες «*κατασκευάζουν μηνύματα άπρωτα σε κάθε χειρισμό*» και «*το αξιολογικό τους βάρος λειτουργεί από μόνο του καταστροφικά στο νόημα*» «*ΤΟ ΤΟΥΡΚΙΚΟ ΕΘΝΟΣ ΟΥΔΕΠΟΤΕ ΕΖΗΣΕΝ ΥΠΟΔΟΥΛΟΝ*».⁷ Ο πολιτικός λόγος είναι έντονα συμφωρματικός στις έννοιες, αφού χρησιμοποιεί τις λέξεις παρά το νόημα τους, χρησιμοποιώντας σαν συνώνυμες λέξεις με διαφορετική σημασία,⁸ ενώ η ευφημιστική διατύπωση έχει συχνά στόχο τον εξορθολογισμό του μηνύματος ή τη νομιμοποίηση του πομπού με τις λέξεις.⁹ Η μετάθεση του υποκειμένου στον πολιτικό λόγο δίνει μεγάλη δύναμη στον ομιλητή «*τους καλούμεν να έλθουν μαζί μας δια να υποστηρίξουν τα δικαιώματα ολοκλήρου του Κυπριακού λαού ψηφίζοντας τον Νόμον περί Φόρου Εισοδήματος*»,¹⁰ όπως και ισχυρό αποτέλεσμα έχουν οι υποκαταστάσεις που εμφανίζουν υποκείμενα των μηνυμάτων αφηρημένες έννοιες και ηθικές αξίες.¹¹ Η

⁵ Άννα Φραγκουδάκη, *ό. π.*, σελ. 158.

⁶ Αναστάσιος Ιωάννης Δ. Μεταξάς, *Προεισαγωγικά για τον πολιτικό λόγο : Δεκατέσσερα μαθήματα για το στυλ*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 2001, σελ. 190.

⁷ Άννα Φραγκουδάκη, *ό. π.*, σελ. 162.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 22¹⁵ Δεκεμβρίου 1961, σελ. 716.

⁸ Για παράδειγμα ο όρος «*έθνος*» χρησιμοποιείται όχι ως ιστορική έννοια, αλλά ως συνώνυμο της λέξης «*φυλή*», καταργώντας την ιστορία και την έννοια της εξέλιξης. Βλ. Άννα Φραγκουδάκη, *ό. π.*, σελ. 168.

⁹ Άννα Φραγκουδάκη, *ό. π.*, σελ. 170.

Νομιμοποίηση της βίας εναντίον των αγωνιστών της ΕΟΚΑ κατά τη διάρκεια του 1955-1959 αποτελεί το επίθετο «*τρομοκρατίας*». Οι Βρετανοί αποικιοκράτες επιχειρούν να «*νομιμοποιήσουν με τις λέξεις την εξόντωση τους*».

¹⁰ Τοποθέτηση Προέδρου της Βουλής των Αντιπροσώπων Γλαύκου Κληρίδη. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 18¹⁵ Δεκεμβρίου 1961, σελ. 672.

¹¹ Άννα Φραγκουδάκη, *ό. π.*, σσ. 170-171.

[...] Πιστεύω ότι τα συμφέροντα του λαού θα εξυπηρετηθούν εάν οι καταλληλότεροι πάντοτε επιλέγονται διά τας καταλλήλους θέσεις. Τοποθέτηση Βουλευτή Βάσου Λυσσαρίδη. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της*

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

αξιολογική διχοτόμηση είναι επίσης συνήθης στον πολιτικό λόγο. Η διχοτομική λογική προϋποθέτει την εκ των προτέρων οριοθετημένη και στατική αξιολόγηση του καλού και του κακού.¹²

[...]Η διχοτομική αξιολόγηση κάνει τη δήλωση πανίσχυρη, γιατί κατασκευάζοντας την επαλήθευση, που στηρίζεται στο καλό και στο κακό, γίνεται ορθολογική και αδιάψευστη.¹³

Στη συνεδρία της 13^{ης} Νοεμβρίου 1961 ο Βουλευτής του Milli Cerphe Halit Ali Riza προτείνει όπως στο Ιατρικό Διοικητικό Συμβούλιο συμμετέχουν πρόσωπα και από τις δύο κοινότητες προς αποφυγήν οποιασδήποτε παρεξήγησης :

[...]Δεν υπάρχει λογικότερον πράγμα από το να εργάζονται ομού εις το Διοικητικόν Συμβούλιον Έλληνες και Τούρκοι ιατροί. Τουναντίον, τούτο δημιουργεί εναργέστερον το πνεύμα της συνεργασίας.¹⁴

Στη συνεδρία της 18^{ης} Δεκεμβρίου 1961 ο Βουλευτής του Milli Cerphe Halil Ali Riza τοποθετείται σε σχέση με τις εξουσίες της κοινότητας του :

[...]Τας εξουσίας μας με κανένα τρόπον δεν τας εχρησιμοποίησαμεν δια το κακόν, τόνον δε οι Έλληνες συνάδερφοι όσον και ολόκληρος η Ελληνική Κοινότης δύνανται να είναι βέβαιοι ότι ουδέν δικαίωμα ή εξουσίαν μας θα χρησιμοποιήσωμεν καθ' οιονδήποτε τρόπον δια το κακόν. Γνωρίζομεν διατί μας παρεχώρηθησαν αι εξουσίαι αυταί. Αυταί μας εδόθησαν διά να χρησιμοποιώνται με σκοπόν να διασφαλίζομεν τα δικαιώματα, τα οποία μας παρεχώρησε το Σύνταγμα ή άλλαι σχετικαί συμφωνίαι.¹⁵

Βουλής των Αντιπροσώπων, (1 Ιανουαρίου 1962-15 Αυγούστου 1962), συνεδρίαση 25^{ης} Απριλίου 1962, σελ. 236.

¹²Άννα Φραγκουδάκη, *ό. π.*, σελ. 175.

¹³Άννα Φραγκουδάκη, *ό. π.*, σελ. 177.

¹⁴Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 13^{ης} Νοεμβρίου 1961, σελ. 538.

¹⁵Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 18^{ης} Δεκεμβρίου 1961, σελ. 670.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Στο πρώτο απόσπασμα γίνεται επίκληση στη διχοτομική αξιολόγηση έλλογη-άλογη πρακτική. Με βάση το απόσπασμα επιχειρείται η σύνδεση - ταύτιση της έλλογης πολιτικής με την πολιτική που ασκεί η Τουρκική Κοινότητα. Στο δεύτερο απόσπασμα απαντά η διαχωριστική φράση «*Τας εξουσίας μας με κανένα τρόπον δεν τας εχρησιμοποίησαμεν δια το κακόν*», ταυτίζοντας το καλό με τις ενέργειες της κοινότητας του.

Τέλος ο πολιτικός λόγος γίνεται συχνά αυταπόδεικτος με την καταφυγή στην παρατήρηση, τη φύση και τον κοινό νου, καθιστώντας τη δήλωση άτρωτη, την αλήθεια της αμετάκλητη και χωρίς την ανάγκη καμιάς απόδειξης.¹⁶ Πολύ χαρακτηριστική η τοποθέτηση του Βουλευτή της εκλογικής περιφέρειας Λευκωσίας του Πατριωτικού Μετώπου Μιχαλάκη Σαββίδη στη συνεδρία της 18^{ης} Δεκεμβρίου 1961 :

[...] Πραγματικώς με εκπλήττει η πρότασις των συναδέλφων οι οποίοι μας ζητούν να κάμωμεν κάτι πρωτοφανές εις τον κόσμον. Δηλαδή να ψηφίσωμεν ένα Νόμον Φόρου Εισοδήματος ο οποίος κάθε χρόνον να λήγη.¹⁷

Ο Βουλευτής Μιχαλάκης Σαββίδης, με τις φράσεις «*με εκπλήττει*», «*πρωτοφανές εις τον κόσμον*», υπογραμμίζει πόσο απέχει από τον κοινό νου και τη συνήθη πεπατημένη η πιο πάνω πρόταση ψήφισης ενός τόσο σημαντικού νόμου με περιορισμένη ισχύ.

¹⁶ Άννα Φραγκουδάκη, *ό. π.*, σελ. 180.

¹⁷ Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, *ό. π.*, σελ. 665.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

2. Η πολιτική κουλτούρα των μελών της Βουλής των Αντιπροσώπων

Στις 31 Ιουλίου 1960 διεξήχθησαν οι πρώτες βουλευτικές εκλογές με πολυεδρικό πλειοψηφικό εκλογικό σύστημα, ξεχωριστά για κάθε κοινότητα, σε ξεχωριστούς εκλογικούς καταλόγους. Η Δημοκρατική Ένωση δεν διεκδίκησε τις εκλογές, ενώ το ΑΚΕΛ μετά από μια «εκλογική συνεννόηση», στις 10 Ιανουαρίου 1960, δέχτηκε να περιοριστεί σε πέντε μόνο έδρες. «Με τη συμφωνία αυτή το ΑΚΕΛ στερήθηκε ουσιαστικά κάθε πρωτοβουλίας στη ρύθμιση του πολιτικού βίου της Κύπρου και περιορίστηκε σε αμυντική στρατηγική».¹⁸ Έτσι το Πατριωτικό Μέτωπο κατήρτισε συνδυασμούς για τις τριάντα μόνο έδρες από τις 35. Ενώ στην Ελληνική Κοινότητα 5 Έδρες κατέλαβε το ΑΚΕΛ και 30 έδρες το Πατριωτικό Μέτωπο, στην Τουρκική Κοινότητα τις 15 βουλευτικές έδρες της κατέλαβε το Milli Cerhe. Στην ελληνική ιστοριογραφία οι 15 βουλευτικές έδρες της Τουρκικής Κοινότητας «ανήκαν εκ προοιμίου» στο Milli Cerhe.¹⁹ Στις 20 Ιουλίου 1960 ο Rauf Denktaş διοργάνωσε διάσκεψη τύπου και ανακοίνωσε τους υποψηφίους του Milli Cerhe.²⁰ Στις 31 Ιουλίου 1960 οι υποψήφιοι σε Πάφο, Λεμεσό και Αμμόχωστο του Milli Cerhe κέρδισαν με μεγάλη πλειοψηφία, ενώ στις επαρχίες Λευκωσίας, Λάρνακας και Κερύνειας δεν διεξήχθησαν εκλογές. Μετά την υπουργοποίηση των Βουλευτών Niyazi Manyera, Osman Örek και Fazıl Mustafa Plümer και τις αναπληρωματικές εκλογές του Σεπτεμβρίου εκλέγεται χωρίς ανθυποψήφιο στην Αμμόχωστο ως Βουλευτής του Milli Cerhe ο Πρόεδρος του Τουρκικού Δημαρχείου Αμμοχώστου Nebil Nabi, ενώ στη Λευκωσία ως Βουλευτής του Milli Cerhe ο Διευθυντής της Türk Bankası Ibrahim Orhan και ως ανεξάρτητος ο Kemal Deniz.²¹

Στην ελληνική ιστοριογραφία αναφέρεται ότι στη Βουλή των Αντιπροσώπων, παρά τις αντιθέσεις σε βασικά θέματα, το νομοθετικό έργο διεξαγόταν κανονικά και «ένα πλήθος

¹⁸Salih Öztoprak, *a.g.e.*, s. 52.

Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης, «Το ιδεολογικό πλαίσιο της πολιτικής ζωής της Κύπρου :κριτική θεώρηση», *ό. π.*, σελ. 459.

¹⁹Αχιλλέας Αιμιλιανίδης, *Κοινοβουλευτική συνύπαρξη...*, *ό. π.*, σσ. 15-17.

²⁰Η λίστα με τα ονόματα των υποψηφίων : Osman Örek, Fazıl Plümer, Ümit Süleyman, Halit Ali Rıza, Selçuk Sömek, Niyazi Manyera, Burhan Nalbantoğlu, Hasan Güvener, Aziz Altay, Halit Kazım, Orhan Müderrisoğlu, Necdet Hüseyin, Ramadan Cemil, Hüseyin Derviş και Ahmet Mithan Berberoğlu.

Βλ. Ahmet Gazioğlu, *Enosis çemberinden Kıbrıs Cumhuriyeti'ne : İngiliz Yonetiminde Kıbrıs Son İki Yıl 1958-60*, *a.g.e.*, s. 204-205.

²¹Ahmet An, *Kıbrıslı Türklerin siyasal tarihi (1930-1960)...*, *a.g.e.*, s. 689.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

νόμων συμπλήρωνε κάθε τόσο την εσωτερική δομή της νέας Πολιτείας». ²² Ο τότε Πρόεδρος της Βουλής των Αντιπροσώπων Γλαύκος Κληρίδης δεκαετίες αργότερα είχε επισημάνει ότι το δικαίωμα αναπομπής νόμου προς αναθεώρηση ασκήθηκε κατά την περίοδο 1960-1963 μόνο μια φορά από τον Πρόεδρο και μια από τον Αντιπρόεδρο. Και στις δύο περιπτώσεις η Βουλή δεν θεώρησε σκόπιμο ν' αλλάξει την προηγούμενη θέση της. ²³

²²Νίκος Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη πολιτεία*, ό. π., σελ. 27.

Μελέτη και ψήφιση Νομοσχεδίων σε Νόμο :

Περί Ειδικεύσεως Αναπληρωματικής Πιστώσεως Νόμος του 1960. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 16^{ης} Σεπτεμβρίου 1960, σελ. 27.

Περί Οφειλετών (Αναβολή και Περιορισμός των Πωλήσεων Ακίνητου Περιουσίας) Νόμος του 1960. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 28^{ης}-29^{ης} Σεπτεμβρίου 1960, σελ. 86.

Περί Ειδικεύσεως Αναπληρωματικής Πιστώσεως (Αρ. 4) Νόμος του 1960. £22,449 θα διατεθούν για σχέδια υδατοπρομήθειας και αρδευτικά σχέδια. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 20^{ης} Οκτωβρίου 1960, σελ. 200.

Περί Θρησκευτικών Ομάδων και Πολιτών (Τρόπος Επιλογής) Νόμος του 1960.

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 9^{ης} Νοεμβρίου 1960, σσ. 284, 285.

Περί Πνευμονοκονιάσεως (Αποζημιώσεως) Νόμος 1960. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 22^{ης} Νοεμβρίου 1960, σελ. 111.

Περί Ειδικεύσεως Αναπληρωματικής Πιστώσεως Νόμος (Αρ. 6) του 1960. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 8^{ης} Δεκεμβρίου 1960, σελ. 176.

Περί Δικαστηρίων Νόμος του 1960. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 13^{ης} Δεκεμβρίου 1960, σελ. 258.

Περί Υπουργών και του Προέδρου, του Αντιπροέδρου και των Μελών της Βουλής των Αντιπροσώπων (Αποζημιώσεις) Νόμος του 1960. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 20^{ης} Δεκεμβρίου 1960, σελ. 314.

Περί Τελωνειακών Δασμών (Τροποποιητικός) Νόμος του 1960. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960 - 30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 23^{ης} Δεκεμβρίου 1960, σελ. 335.

Περί Συνεχίσεως των Προνοιών των περί Φόρων ή Τελών Νόμων Νόμος του 1960. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 30^{ης} Δεκεμβρίου 1960, σελ. 356.

1961 : Οι νομοθετικές διεργασίες, αν και συνεχείς, δεν έχουν επιλύσει όλα τα νομικά προβλήματα και κενά. Είχαν προκηρυχθεί εκλογές με βάση τον αποικιακό νόμο *περί Χωριών (Διοίκησης και Βελτίωσης) Νόμος* και εκεί όπου δεν υπήρχαν ανθυποψήφιοι τα Συμβούλια είχαν εκλεγεί.

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 2^{ης} Νοεμβρίου 1961, σελ. 514.

²³Γλαύκος Κληρίδης, ό. π., σελ. 133.

Περί Ειδικεύσεως Αναπληρωματικής Πιστώσεως Νόμος (Αρ. 7) του 1960. Προέβλεπε ποσό £165,246 «προς επίτευξιν πληρωμών προς Κυβερνητικούς λειτουργούς και υπαλλήλους απολυθέντας ή των οποίων η υπηρεσία ανεστάλη συνεπεία πολιτικών λόγων κατά την διάρκεια της περιόδου εκτάκτου ανάγκης για την υπ' αυτών απώλειαν των αμοιβών των ένεκα της απολύσεως ή αναστολής». Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 20^{ης} Δεκεμβρίου 1960, σελ. 302.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Ιστοριογραφικά έχει επισημανθεί ότι η στείρα εθνοφροσύνη ποτέ δεν ενέκυψε στο φαινόμενο της «κοινής πατρίδας»,²⁴ αν και η κυπριακή συνείδηση μεταξύ των Κυπρίων θα βοηθούσε πολύ σ' ένα ειρηνικό και καλύτερο μέλλον.²⁵

[...]Γιατί ο πολίτης της Μεγαλονήσου, ανεξάρτητα από την κοινωνική του θέση ή τα πολιτικά του φρονήματα έχει καταγωγή ελληνική ή τουρκική. Αυτό, το πυρηνικό στοιχείο της προσωπικότητας του δεν μπορεί να το μεταβάλει καμία επίκτητη και εκ των υστέρων προκύπτουσα ιδιότητα. Είτε αγρότης, είτε επιχειρηματίας, είτε συντηρητικός, είτε ριζοσπάστης, παραμένει, ακόμα και αν φραστικά ή τυπικά την απαρνηθεί, Έλληνας ή Τούρκος.²⁶

Κατά πόσο και πώς αυτό το πυρηνικό στοιχείο αποτελεί δομικό στοιχείο των νομοθετικών διεργασιών της κυπριακής Βουλής, συνυπολογίζοντας ότι στο πλαίσιο της ανεξάρτητης κυπριακής πολιτείας θα μπορούσε να αναπτυχθεί η κοινή πολιτική ταυτότητα.²⁷ Πώς διαγράφεται η πολιτική κουλτούρα των Κύπριων εκπροσώπων του λαού, έτσι όπως αποτυπώνονται μέσα από τα πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων την περίοδο 15 Αυγούστου 1960- 17 Δεκεμβρίου 1963.

Έγινε αναπομπή του νόμου από τον Αντιπρόεδρο όπου καταψηφίστηκε με 20 ψήφους έναντι 13 υπέρ. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 30^{ης} Δεκεμβρίου 1960, σσ. 373-374.

Περί Αποκαταστάσεως Δημοσίων Υπαλλήλων Νόμος του 1961:

Τοποθέτηση Βουλευτή της εκλογικής περιφέρειας Λευκωσίας Milli Cerhe Halit Ali Riza [...] *Υπό την σημερινή του μορφή ο νόμος, εάν τηρηθή ως έχει, εμποδίζει την υπαγωγή πολλών Τούρκων υποστάντων πράγματι παρομοίας ζημίας εις την υπό του νόμου προβλεπομένην κατηγορίαν.* Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 5^{ης} Οκτωβρίου 1961, σελ. 445.

Ο Αντιπρόεδρος αναπέμποντας το νόμο περί *Αποκαταστάσεως των Δημοσίων Υπαλλήλων Νόμος του 1961* αναφέρει ότι είναι «μεροληπτικός». Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 2^{ης} Νοεμβρίου 1961, σσ. 518-519.

Η αναπομπή απορρίπτεται με 7 υπέρ και 20 ψήφους εναντίον.

²⁴ Πλουτής Σέρβας, *Κοινή πατρίδα*, Πρόοδος, Αθήνα, 1997, σελ. 4.

²⁵ Özdemir Özgür, *ό. π.*, σελ. 275.

²⁶ Λουκάς Αξελός, *ό. π.*, σελ. 33.

²⁷ Η πρόωρη κρίση που ξέσπασε στα τέλη του 1963 δεν επέτρεψε τη δημιουργία κοινής πολιτικής ταυτότητας. Βλ. Στέφανος Κωνσταντινίδης, *Επισκόπηση της Νεότερης Κυπριακής Ιστορίας ...*, *ό. π.*, σελ. 304.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Οι βασικές συνιστώσες της πολιτικής κουλτούρας των μελών της Βουλής των Αντιπροσώπων

Ο φαύλος κύκλος της δυσπιστίας «*Suspicion Syndrome*», η άρνηση της κοινωνικής πραγματικότητας και η απουσία συνεκτικών πολιτικών συνασπισμών αποτελούν βασικές συνιστώσες της πολιτικής κουλτούρας των εκπροσώπων της Βουλής των Αντιπροσώπων, οι οποίοι αποτελούν βασική συνιστώσα της κυπριακής πολιτικής ελίτ.

«Suspicion Syndrome»

Το σύνδρομο της υποψίας «*Suspicion Syndrome*» όπου δομήθηκαν οι ελληνοτουρκικές σχέσεις μεταφέρεται και στην Κύπρο.²⁸ Ο φαύλος κύκλος της δυσπιστίας οξύνει συνεχώς τις αμοιβαίες υποψίες «*mutual suspicions*» των δύο κοινοτήτων.²⁹ Οι λανθασμένοι χειρισμοί, η νοοτροπία που δημιούργησε η ένοπλη αντίσταση, το «*αίσθημα της αστυνομοκρατίας*»,³⁰ οι φυλετικές μνήμες και τα «*αισθήματα της ιστορικής καχυποψίας και έλλειψης εμπιστοσύνης*»,³¹ ο μύθος της αδυναμίας συνύπαρξης, η συνειδητή άρνηση για μια κοινωνικοπολιτική ολοκλήρωση-ενσωμάτωση «*socio-political integration*»,³² αλλά και οι ενδόμυχες επικρατούσες αντιλήψεις και φόβοι,³³ της αφομοίωσης και της διχοτόμησης αντίστοιχα, η «*έλλειψη εγκάρσιων εθνικών, κοινωνικών ή πολιτικών δεσμών*» αμβλύνουν το σύνδρομο της υποψίας και επιδρούν ανασταλτικά στη διαμόρφωση κοινής πολιτικής κουλτούρας.

²⁸Ιωσήφ Ιωσήφ, *Cyprus : Ethnic Conflict and International Politics*, *ibid*, p. 43.

²⁹Hal Kosut, *Cyprus 1946-68*, *ibid*, p. 7.

³⁰Βουλευτής εκλογικής περιφέρειας Λευκωσίας του ΑΚΕΛ Εζεκίας Παπαϊωάννου «*Το ποσό των £746,299 το οποίο διατίθεται για την αστυνομία είναι εν σημαντικό μέρος του Προϋπολογισμού*». Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 21^η Δεκεμβρίου 1961, σελ. 700.

Ο Βουλευτής εκλογικής περιφέρειας Αμμοχώστου του ΑΚΕΛ & Γενικός Γραμματέας της ΕΚΑ Χαμπής Μιχαηλίδης καυτηριάζει το γεγονός ότι συζητούν ένα προϋπολογισμό που προβλέπει περίπου το ποσό των £600,000 για την ανάπτυξη της γεωργίας και το ποσό των £1380,000 για την αστυνομία.

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 6^η Φεβρουαρίου 1961, σελ. 107.

³¹Özdemir Özgür, *ό. π.*, σελ. 27.

³²Halil Ibrahim Salih, *Cyprus: An analysis of Cypriot Political Discord*, *ibid*, p. vii.

Λεόντιος Ιεροδιακόνου, *The Cyprus Question*, *ibid*, p. 276.

³³Η διαιώνιση ενός κύκλου αυτο-εκπληρούμενων φόβων του Γιάννη Παπαδάκη Βλ. Βαγγέλης Καλότυχος, «*Η Κύπρος και ο Λαός της: Έθνος, Ταυτότητα και Εμπειρία σε μια Μη-Φαντασιακή Κοινότητα (1955-1997)*», *Σύγχρονα Θέματα*, τ. 68-70, 1999, σελ. 53.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Εξαιτίας «ορισμένων αδεξιότητων» των Ελλήνων αξιωματούχων η Τουρκική Κοινότητα απαιτεί κατά τρόπο αδιάλλακτο να γίνουν σεβαστά στο ακέραιο τα δικαιώματα τα οποία της έχουν χορηγηθεί.³⁴ Ο Βουλευτής της εκλογικής περιφέρειας Κερύνειας του Milli Cerhe Ahmet Mithan Berberoğlu, ενώ η Βουλή παμψηφεί εγκρίνει το νόμο «Περί Φορολογικών Νόμων (Επαναφήσεις υπ' αρ. 1) Νόμος του 1961», αναφέρει ότι σύμφωνα με το εδάφιο 2 του άρθρου 78 του Συντάγματος απαιτείται έγκριση ή απόρριψη «κεχωρισμένως» και ζητά όπως εφαρμοστούν κατά γράμμα οι εν λόγω πρόνοιες.³⁵ Από την άλλη, η Ελληνική Κοινότητα δικαιολογεί την εν λόγω πρακτική προβάλλοντας το επιχείρημα ότι ασκείται στα πλαίσια της «καλής θελήσεως» και της «ευκολίας» προκαλώντας την αντίδραση από μέρους της τουρκικής κοινοβουλευτικής ομάδας.

[...]Επιθυμώ να υποβάλω ότι αυτό δεν είναι ζήτημα καλής θελήσεως ή ευκολίας. Αυτό είναι καθαρώς θέμα Συντάγματος. Το μέρος του Συντάγματος, το οποίον αφορά τας δημοσιονομικές διατάξεις, απαιτεί όπως άπασαι αι δαπάναι δεικνύονται εις τον Προϋπολογισμόν κεχωρισμένους.³⁶

Αυτή η επίκληση στην «καλήν πίστιν» απαντά και στο διορισμό του Γενικού Διευθυντή του ΡΙΚ από το Υπουργικό Συμβούλιο αντί από την Επιτροπή Δημόσιας Υπηρεσίας. Τούρκος Βουλευτής καυτηριάζει το γεγονός ότι η επίκληση στην «καλήν πίστιν» με σκοπό να παρακαμφθούν διαδικασίες και νομικώς κατοχυρωμένες πρακτικές, εντέλει, βλάπτει αυτή την ίδια την «καλήν πίστιν».

[...]Παρά το γεγονός ότι η προσοχή των αρμοδίων επεστήθη επί της καταστάσεως, ούτοι βάσει διαφόρων ερμηνειών επέμενον όπως γίνη ο εν λόγω διορισμός παραβαίνοντες την καλήν πίστιν. Λαμβάνουν οι ενδιαφερόμενοι υπ' όψιν ότι τοιούτου

³⁴Francois Crouzet, *ό. π.*, σελ. 1136.

³⁵Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 9^{ης} Ιουνίου 1961, σελ. 307.

³⁶Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 7^{ης} Φεβρουαρίου 1961, σελ. 125.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

είδους παραβάσεις τόσο εις το γράμμα όσο και εις το πνεύμα του Συντάγματος το οποίον αποτελεί μια Συνθήκην βασιζομένην επί της καλής πίστεως πλήττει την συνεργασίαν και την καλήν πίστιν;³⁷

Η καλλιέργεια του φόβου και της ανασφάλειας, στο «μετεπαναστατικό κλίμα» της εποχής,³⁸ ως εργαλείο ελέγχου και χειραγώγησης της κοινής γνώμης,³⁹ υποκινείται από την ψυχική διάθεση και νοοτροπία που δημιούργησε η ένοπλη αντίσταση, αλλά και από το γεγονός ότι πρώην αγωνιστές της ΕΟΚΑ και μέλη της ΤΜΤ διατηρούν υπό την κατοχή τους οπλισμό «Μερικά όπλα παρεδόθησαν».⁴⁰ Οι Foley και Scobie αναφέρουν ότι ελληνικός οπλισμός μαζί με άλλο οπλισμό που εισήχθηκε λαθραία λίγο πριν από την τελική εκεχειρία θα αποτελούσε τη βάση για τον πρώτο από τους ιδιωτικούς στρατούς που επρόκειτο να ταλανίσει την Κύπρο κατά την επόμενη δεκαετία.⁴¹ Το 1961 σημαδεύεται από πολλά γεγονότα που ενισχύουν το κλίμα της αμοιβαίας καχυποψίας. Η μεταφορά όπλων, η εισαγωγή λαθραίων όπλων στα τελωνεία,⁴² η διάπραξη φόνων,⁴³ ο κατ' οίκον έλεγχος,⁴⁴ προκαλούν την εκατέρωθεν καχυποψία.

³⁷Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 17^{ης} Οκτωβρίου 1960, σελ. 151.

³⁸Ομιλία Τάσου Παπαδόπουλου στο *Κυπριακή ζωή και κοινωνία ...*, ό. π., σελ. 27.

³⁹Γιάννης Ιωάννου, *Θεωρία της Συνομοσίας και Κουλτούρα της Διχοτόμησης ...*, ό. π., σελ. 122.

⁴⁰Ουρανία Κοκκίνου & Νέαρχος Νέαρχος (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ', τ. Δ',* Απρίλιος 1959- Δεκέμβριος 1960, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1993, σελ. 455.

⁴¹[...] *In accordance with the terms of the agreement, EOKA was to hand in all its arms, but the Grivas faction kept back their best, including the one hundred a base for the first of the "private armies" which were to harry Cyprus over the next decade.* Βλ. Charles Foley, *ibid*, p. 161.

Εθνική Οργάνωση Κυπρίων Βλ. Άγγελος Μ. Χρυσοστόμου, ό. π., σελ. 225.

⁴²Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 24^{ης} Ιανουαρίου 1961, σελ. 73.

«Οι ταχυδρομικοί σάκκοι οίτινες μετεφέροντο αεροπορικώς εξ Αγκόρας την 30^{ην} Σεπτεμβρίου 1960, ηρπάγησαν εκ του Τελωνείου του αεροδρομίου Λευκωσίας υπό μερικών προσώπων». Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 17^{ης} Οκτωβρίου 1960, σσ. 156-157.

⁴³Ερώτηση στις 8 Δεκεμβρίου 1960 του Βουλευτή εκλογικής περιφέρειας Πάφου του Milli Cerhe 1960-1961 Aziz Ahmet Altay «Ποιος είναι ο αριθμός των δι' όπλων προσφάτως διαπραχθέντων διαδοχικών φόνων; [...] Ποια είναι η κυβερνητική άποψις σχετικάς με τη φύσιν των εν λόγω εγκλημάτων των διαπραχθέντων εν μέση οδώ και σχετικάς με το κατά πόσον γίνονται υπό την προστασίαν και ενθάρρυνσιν οργανώσεως».

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 16^{ης} Δεκεμβρίου 1960, σελ. 269.

«Αρχές του 1961 η εξτρεμιστική ηγεσία των Τούρκων έθεσε σε εφαρμογή ένα σχέδιο εγκληματικών δραστηριοτήτων, του οποίου σκοπός ήταν να δημιουργήσει ένταση». Βλ. Θεοφάνης Δημητρίου, ό. π., σελ. 89.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Ιδιαίτερα από τον Απρίλιο του 1961 μέχρι το τέλος του χρόνου εκείνου διαπράττονται αρκετοί φόνοι. Στην ελληνική ιστοριογραφία προτάσσεται ότι οι δράστες ήταν μέλη της ΤΜΤ, ανάμεσα στους οποίους και Τούρκοι αστυνομικοί οι οποίοι έδιναν στην οργάνωση τους πληροφορίες.⁴⁵ Από την άλλη, στην τουρκική ιστοριογραφία εμπλέκουν Έλληνες αστυνομικούς με ιθύνοντα νου τον Υπουργό Εσωτερικών. Σε ομιλία του στο Πανεπιστήμιο της Άγκυρας ο Αντιπρόεδρος της Βουλής των Αντιπροσώπων, Βουλευτής εκλογικής περιφέρειας Λάρνακας του Milli Cerhe Orhan Müderrisoğlu, κατηγορεί τον Υπουργό Εσωτερικών Πολύκαρπο Γιωρκάτζη ότι υποστηρίζει τις τρομοκρατικές πράξεις που διαπράττονται στην Κύπρο και ισχυρίζεται ότι όπλα της αστυνομίας χρησιμοποιούνται στη διάπραξη δολοφονικών, τρομοκρατικών πράξεων.⁴⁶

Η επικρατούσα αντίληψη της πολιτικής ελίτ της Τουρκικής Κοινότητας, η οποία μεταξύ άλλων υποστηρίζει ότι η εμπέδωση της Κυπριακής Δημοκρατίας θα οδηγούσε στην αφομοίωση της Τουρκικής Κοινότητας, δεν επιτρέπει στην πολιτική ηγεσία της να συμβάλλει στην καλλιέργεια της κοινωνικής συνοχής, αντίθετα μεγεθύνει και τα πιο μικρά προβλήματα συντηρώντας την εθνοτική ένταση.⁴⁷

[...]Από φόβο σταδιακής συγχωνεύσεως ή υποταγής από την υπερτερούσα αριθμητικά και οικονομικά ελληνική κοινότητα, οι Τούρκοι ηγέτες υιοθέτησαν μια χωριστική κοινωνικό - οικονομική πολιτική.⁴⁸

⁴⁴Derviş Manizade, *Baştan sona Kıbrıs gerçeği*, a.g.e., s. 41.

⁴⁵Άγγελος Μ. Χρυσστόμου, *ό. π.*, σελ. 221.

«Στις 12 Απριλίου 1961, ο ύπατος αρμοστής της Βρετανίας στην Κύπρο Sir A. Clark σε έκθεσή του προς το Γραφείο Κοινοπολιτειακών σχέσεων έγραφε ότι η Τ.Μ.Τ. ήταν πολύ καλά οργανωμένη και εξοπλισμένη με διασυνδέσεις σε Αστυνομία και Χωροφυλακή».

⁴⁶Παναγιώτης Παπαδημήτρης & Αντώνης Νεοφύτου, *ό. π.*, σσ. 273, 274, 287.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 3^η Φεβρουαρίου 1961, σελ. 85. Το εν λόγω θέμα συζητείται και στη Βουλή μετά από την επιστολή που εστάλη από τον Υφυπουργό παρά το Πρόεδρο Α. Κοντό.

⁴⁷Niyazi Kızılyürek, *Οι Τουρκοκύπριοι, η Τουρκία και το Κυπριακό*, *ό. π.*, σελ. 57.

⁴⁸Λεόντιος Ιεροδιακόνου, *Το κυπριακό πρόβλημα*, *ό. π.*, σελ. 371.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Όπως τονίζει και ο R. Holland «όντας όμως στην περίεργη θέση μιας μειοψηφίας που κάποτε αποτελούσε τμήμα της εξουσίας, επεδείκνυε μια ενστικτώδη εχθρότητα απέναντι σε οτιδήποτε πρόδιδε ελληνική υπεροχή».⁴⁹ Ο Αχιλλέας Αιμιλιανίδης, μελετώντας την κοινοβουλευτική ιστορία, επισημαίνει την «αντιφατική θέση των βουλευτών της Τουρκικής Κοινότητας ως αντιπολιτευόμενης συμπολίτευσης».⁵⁰ Σε κάθε ευκαιρία διεκδικεί την κατοχύρωση της συνταγματικής, θεσμικής, κοινοτικής συγκρότησης της, είτε με το αίτημα για μεικτό Διοικητικό Συμβούλιο γιατρών,⁵¹ είτε με το αίτημα για κείμενα «εις αμφοτέρας τας γλώσσας»,⁵² είτε με την καταγγελία του Βουλευτή της εκλογικής περιφέρειας Λευκωσίας του Milli Cephe Kemal Deniz :

[...] Υπάλληλοι του Γεωργικού Τμήματος ετοιχοκόλλησαν εις τα Τουρκικά καφενεία του χωριού Περιστερώνας της επαρχίας Λευκωσίας γεωργικές γνωστοποιήσεις γραμμένες Ελληνιστί, και ότι οι Τούρκοι κάτοικοι του εν λόγω χωριού υφίστανται ζημιάς ως εκ του γεγονότος ότι δεν αντιλαμβάνονται τας εν λόγω γνωστοποιήσεις. Τα παράπονα ότι ακολουθείται η ίδια τακτική εις πολλά Τουρκικά χωριά διαρκώς αυξάνουν.⁵³

Η Ελληνική Κοινότητα, αν και αποτελεί τη μεγαλύτερη κοινότητα της Κύπρου, δεν είχε εμποτιστεί με τη σκέψη ότι η βασική της επιδίωξη έπρεπε να είναι η διάλυση της βαθύτατης δυσπιστίας της Τουρκικής Κοινότητας «*Türk Cemaati arasinda birtakim endişeler doğurmaktadır*», «ανάμεσα στην Τουρκική Κοινότητα διάφορες ανησυχίες γεννιούνται».⁵⁴ Αντί

⁴⁹Robert Holland, *Η Βρετανία και ο Κυπριακός αγώνας 1954-1959*, Εκδόσεις Ποταμός, Αθήνα, 2001, σσ. 35-36.

Robert Holland, *ibid*, p.12.

⁵⁰Αχιλλέας Αιμιλιανίδης, *Κοινοβουλευτική συνύπαρξη...*, ό. π., σελ. 31.

⁵¹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 13^{ης} Νοεμβρίου 1961, σελ. 538.

⁵²Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 16^{ης} Φεβρουαρίου 1961, σελ. 133.

Στον κυπριακό στρατό τα παραγγέλματα είναι μόνο στην ελληνική γλώσσα Βλ. Χρίστος Μιτσιδής, ό. π., σσ. 121-122.

⁵³Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 16^{ης} Μαρτίου 1961, σελ. 181.

⁵⁴Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 6^{ης} Δεκεμβρίου 1960, σελ. 166.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

να προβεί σε ένα άνοιγμα με οικονομικά, κοινωνικά και διοικητικά μέτρα που θα δημιουργούσαν στην Τουρκική Κοινότητα «όχι μόνο το αίσθημα της ασφαλείας αλλά και της φιλικής εμπιστοσύνης»,⁵⁵ περιορίζεται σε επιφανειακές αναφορές και συνθήματα υπέρ της αμοιβαίας εμπιστοσύνης και κατανόησης.

[...] Εν πάση περιπτώσει όμως, πέραν και ανεξαρτήτως των θεσμικών πτυχών, έπρεπε και ήταν ιδιαίτερα σημαντικό η ελληνοκυπριακή πλευρά να καταβάλει κάθε προσπάθεια για να λειτουργήσει το Σύνταγμα και να οικοδομηθεί εμπιστοσύνη μεταξύ των δύο κοινοτήτων, κυρίως εφόσον οι Ελληνοκύπριοι είχαν την αναγκαία οικονομική ευρωστία για να υποβοηθήσουν οικονομικά τους Τουρκοκύπριους, με τρόπο που να προωθηθεί με τον καιρό η ειρηνική συνύπαρξη των δύο κοινοτήτων και η δημοκρατική λειτουργία του κράτους. Αντί των πιο πάνω, τι έγινε; Δεν καταβλήθηκε από πλευράς ελληνοκυπριακής ηγεσίας ουσιαστική προσπάθεια για να γεφυρωθούν οι διαφορές που υπήρχαν με την τουρκοκυπριακή ηγεσία. Δεν είχε γίνει κατανοητό ότι ήταν προς το συμφέρον της ελληνοκυπριακής κοινότητας η κατά το δυνατόν πιο εύρυθμη λειτουργία του υφιστάμενου πολιτεύματος, για να αποφευχθεί η δημιουργία έντασης στην Κύπρο και ενδεχομένως ευρύτερη κρίση στην περιοχή.⁵⁶

Στον αντίποδα, από τα μέσα της δεκαετίας του 50 ο φόβος της διχοτόμησης επηρεάζει αρνητικά την ελληνική στάση και πολιτική.⁵⁷ Στο στρατόπεδο της Τουρκικής Κοινότητας η διχοτόμηση είχε καταστεί εθνική συνείδηση και η διαίρεση του νησιού είχε ταυτιστεί με μια ασφαλή ζωή.⁵⁸ Η Τουρκική Κοινότητα δεν κατορθώνει να μειώσει τους φόβους της Ελληνικής Κοινότητας ότι εργαζόνταν κρυφά για τη διχοτόμηση και τη δημιουργία ενός τουρκικού κράτους στην Κύπρο.⁵⁹ Στην ελληνική συλλογική συνείδηση τα δικαιώματα που

Άγγελος Βλάχου, *Δέκα χρόνια Κυπριακού*, ό. π., σελ. 264 .

Σπύρος Παπαγεωργίου, *Τα κρίσιμα ντοκουμέντα του κυπριακού...*, ό. π., σελ. 217. «ενδείξεις περί της φοβίας και της ανασφαλείας η οποία διακατέχει το σύνολικον στοιχείον».

⁵⁵ Άγγελος Βλάχου, *Δέκα χρόνια Κυπριακού*, ό. π., σελ. 264.

⁵⁶ Πολύβιος Πολυβίου, *Μακάριος : Τα τρία λάθη*, ό. π., σσ. 19-20.

⁵⁷ Βαγγέλης Κουφουδάκης, *Κύπρος : Ένα σύγχρονο πρόβλημα σε ιστορική προοπτική*, ό. π., σελ. 185.

⁵⁸ Niyazi Kizilyürek, «Υπό την ψευδαίσθηση του έθνους», ό. π., σελ. 409.

⁵⁹ Hon. Sir Peter Ramsbotham, «*Impressions of Archbishop Makarios 1969-1971*», in Ιωάννης Κουμουλίδης, *ibid*, p. 102.

Παναγιώτης Παπαδημήτρης & Αντώνης Νεοφύτου, ό. π., σσ. 320-321.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

δόθηκαν στην Τουρκική Κοινότητα θα χρησιμοποιηθούν στο δρόμο της διχοτόμησης του νησιού.⁶⁰

Η «έλλειψη εγκάρσιων εθνικών, κοινωνικών ή πολιτικών δεσμών» εμποδίζει την ανάπτυξη κοινής κυπριακής πολιτικής κουλτούρας και θολώνει την εμπιστοσύνη ανάμεσα στις δύο κοινότητες,⁶¹ ενώ την ίδια στιγμή η μάχη των ξεχωριστών δήμων αποτελεί την «κινητήρια μηχανή της εθνικής διαίρεσης» και «πηγή του χειρότερου σωβινισμού από όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη».⁶² Ο πρώτος χωριστός δήμος δημιουργήθηκε στη Λευκωσία στις 16 Ιουνίου του 1958. Σε ορισμένα τουρκικά χωριά ελληνικές οικογένειες εγκατέλειψαν τα σπίτια τους. Αυτό επέτρεψε τον ισχυρισμό ότι η διχοτόμηση γινόταν πραγματικότητα κατά τρόπο «φυσικό» και ότι συνεπώς δεν έμενε παρά να γίνουν αποδεκτά τα αποτελέσματα ενός τετελεσμένου γεγονότος.⁶³ Αν και ο Υπουργός Εξωτερικών της Ελλάδας Ευάγγελος Αβέρωφ στη Βουλή των Ελλήνων σχολιάζοντας τους χωριστικούς θεσμούς αναφέρει ότι «λαμβάνουν μορφήν άλλην και όχι διασπάσεως»,⁶⁴ ο Francois Crouzet τονίζει ότι εντείνουν τη διακοινοτική διένεξη.

[..]Από την άλλη πλευρά, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι το σύστημα της Ζυρίχης και του Λονδίνου, καίτοι καταδίκασε καταρχήν τη διχοτόμηση της Κύπρου, έτεινε, όπως και το σχέδιο Μακμίλλαν, να καθιερώσει μια «μη εδαφική διχοτόμηση», να θεσμοθετήσει τη διαίρεση μεταξύ δύο κοινοτήτων «χωριστών αλλά ίσων»: δημιουργούσε γι' αυτές ανεξάρτητους θεσμούς (κοινοτικές Βουλές, χωριστούς δήμους), που θα διέφευγαν σε πολύ μεγάλο βαθμό τον έλεγχο της κεντρικής κυβέρνησης, τόσο που στην πράξη θα υπήρχαν δύο παράλληλες κυβερνήσεις. Αυτή η διχοτομία ήταν αναμφίβολα αναπόφευκτη, με δεδομένη την παθιασμένη διένεξη που έφερνε αντιμέτωπες τις δύο κοινότητες, τη στιγμή που πραγματώθηκε η ρύθμιση της Ζυρίχης και του Λονδίνου, και ιδίως τη δυσπιστία και το μίσος των Τούρκων έναντι των Ελλήνων. Αυτή η ρύθμιση όμως καθιέρωνε ένα «ανταγωνιστικό» καθεστώς, το οποίο πόρρω απείχε από το να ευνοεί την προσέγγιση και τη συγχώνευση των δύο κοινοτήτων, αφού δεν περιοριζόταν απλώς να τις «περιβάλλει μ' ένα τείχος», αλλά

⁶⁰ Ahmet An, *Kıbrıs'ta fırtınalı yıllar, 1942-1962*, a.g.e., s. 141.

⁶¹ [...] *The lack of cross-cutting ethnic, social, or political ties prevented the development of a common Cypriot political and culture overarching loyalties among the two groups.* Βλ. Ιωσήφ Ιωσήφ, *ibid*, p. 33.

⁶² Robert Holland, *ό. π.*, σελ. 423.

Robert Holland, *ibid*, p. 242.

⁶³ Francois Crouzet, *ό. π.*, σσ. 1017-1018.

⁶⁴ Γεροζήσης Τριαντάφυλλος (επιμ.), *ό. π.*, σελ. 23.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

έτεινε μάλλον να τις φέρει αντιμέτωπες, να ενισχύει την «εθνική» τους συνείδηση, να τροφοδοτεί και να εντείνει τη διακοινοτική διένεξη.⁶⁵

Άρνηση κοινωνικής πραγματικότητας

Οι διατάξεις του Συντάγματος υποδαυλίζουν πολλές φορές τα μίσση και τα πάθη των δύο κοινοτήτων, αφού έχει εμπεδωθεί η αντίληψη ότι το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας αντιτίθεται στην κυπριακή «κοινωνική πραγματικότητα».⁶⁶ Η νέα κοινωνική πραγματικότητα, όμως, φέρει την υπογραφή των δύο κοινοτήτων, μια υπογραφή που κανείς δεν είναι διατεθειμένος να τηρήσει, αντίθετα με κάθε τρόπο προσπαθούν να υπεκφύγουν «(με την επίμονη άρνηση μας να εφαρμόσουμε το Σύνταγμα που έφερε και τη δική μας υπογραφή) αποδείχτηκε τραγικά λανθασμένοι».⁶⁷ Πολύ χαρακτηριστική η τοποθέτηση του Βουλευτή Βάσου Λυσσαρίδη σχετικά με το ζήτημα της εφαρμογής της ποσοστιαίας αναλογίας 70:30 «δυστυχώς, είμαι υποχρεωμένος να σεβαστώ ωρισμένες δεσμευτικές διατάξεις αλλά εκεί και όπου εφαρμόζονται».⁶⁸ Η πολιτική ελίτ των δύο κοινοτήτων δεν κατάφερε να αντιληφθεί ότι δεν είναι τόσο το Σύνταγμα που αντιτίθετο στην κοινωνική πραγματικότητα αλλά πρώτιστα η ίδια. Οι συναισθηματικές συμπεριφορές των δύο κοινοτήτων είναι που κατέστησαν το σύνταγμα ανεφάρμοστο.⁶⁹

Σε συνεδριάσεις Βουλευτές παρουσιάζονται να μην κατανοούν τη σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα και την ανάγκη για κοινωνική διπλογλωσσία. Συζητώντας το νόμο *Περί Συστάσεως και Οργανώσεως της Εξωτερικής Υπηρεσίας της Δημοκρατίας* ο Βουλευτής της εκλογικής περιφέρειας Λευκωσίας του Πατριωτικού Μετώπου Τίτος Φάνος εισηγείται όπως

⁶⁵Francois Crouzet, *ό. π.*, σσ. 1129-1130.

⁶⁶Ο συνταγματολόγος Θεμιστοκλής Τσάτσος σε συνέντευξη του στην εφημερίδα *Φιλελεύθερος*, 18 Οκτωβρίου 1998, επισημαίνει ότι το σύνταγμα ανεπιτυχώς προσπάθησε να καθυποτάξει μια κοινωνική πραγματικότητα.

Βλ. Γαβριήλ Μηνάς, *Η εθνική αυτοματαίωση του ελληνισμού στην Κύπρο*, *ό. π.*, σελ. 153.

⁶⁷Λουκάς Κακουλλής, *ό. π.*, σελ. 104.

Τοποθέτηση Βουλευτή της εκλογικής περιφέρειας Λευκωσίας της Ανεξάρτητης Τουρκικής Ομάδας 1961-1963 Halit Ali Riza «Αυτή απορρέει από το γεγονός ότι ως Κράτος δεν ηρχίσαμε να αναγνωρίζωμε τα δικαιώματα των δύο Κοινοτήτων και κατ'αυτόν τον τρόπον να εργασθώμεν ως φυσιολογικόν Κράτος». Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 18^η Δεκεμβρίου 1961, σελ. 670.

⁶⁸Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 6^η Δεκεμβρίου 1960, σελ. 166.

⁶⁹Vamik Volkan, *ibid*, p. 17.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

επέλθει τροποποίηση της παραγράφου 5(β) «ούτως ώστε να μη απαιτήται επαρκής γνώσις της Τουρκικής γλώσσης προκειμένου περί Έλληνας ή της Ελληνικής γλώσσης προκειμένου περί Τούρκου», αλλά να είναι «εν επιπλέον προσόν». ⁷⁰ Ο Γλαύκος Κληρίδη ως Πρόεδρος της Βουλής, ενώ από τη μια αναγνωρίζει ότι «τελικώς δια την καλήν και ομαλήν λειτουργίαν της Δημοσίας Υπηρεσίας η γνώσις αμφοτέρων των γλωσσών είναι αναγκαία», από την άλλη διατυπώνει τη θέση ότι «το θέμα δεν είναι πολιτικής φύσεως». ⁷¹

Η πρώτη περίοδος της Κυπριακής Δημοκρατίας (1960-1963) χαρακτηρίζεται από «μια έντονη ανταγωνιστική προσπάθεια των δύο κοινοτήτων να διασφαλίσουν και επεκτείνουν τα πλεονεκτήματα, που περιείχε για την κάθε μια απ' αυτές το καθεστώς της Ζυρίχης». ⁷² Χαρακτηριστικά ο Βουλευτής της εκλογικής περιφέρειας Πάφου του Milli Cerhe 1960-1961 Aziz A. Altay διερωτάται γιατί έστειλαν 7 Έλληνες και μόνο ένα Τούρκο ως μαθητευόμενους για τον έλεγχο της εναέριου συγκοινωνίας. ⁷³ Ο Υπουργός Συγκοινωνιών και Έργων Ανδρέας Παπαδόπουλος σε απαντητική επιστολή του αναφέρει ότι η Μεταβατική Κυβέρνηση επέλεξε 25 Κύπριους υποψηφίους σύμφωνα με τη διάταξη της ποσοστιαίας αναλογίας 70:30 για εκπαίδευση στον έλεγχο της εναέριας κυκλοφορίας με σκοπό να αξιοποιηθούν στον Αερολιμένα Λευκωσίας. Πριν αρχίσει η εκπαίδευση η Μεταβατική Κυβέρνηση δήλωσε στους επιλεγέντες ότι η εκπαίδευση τους θα γινόταν αρχικά στην Κύπρο και με τη συμπλήρωση της εν λόγω εκπαίδευσης θα υποβάλλονταν σε γραπτή εξέταση «προς τον σκοπόν της επιλογής των οκτώ καλύτερων δια μετεκπαίδευσιν εν τω Ηνωμένω Βασιλείω. Οι επιλεγέντες απεδέχθησαν γραπτώς την δήλωσιν της Κυβερνήσεως, ουδέποτε δε ήγειρον ζήτημα ποσοστιαίας αναλογίας». ⁷⁴

⁷⁰Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960- 30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 16^{ης} Νοεμβρίου 1960, σελ. 23.

⁷¹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960- 30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 16^{ης} Νοεμβρίου 1960, σελ. 25.

⁷²Νίκος Κρανιδιώτης, *Ανοχύρωτη πολιτεία...*, ό. π., σελ. 12.

[...] ή τηρούνται κατά γράμμα οι διατάξεις αυτού του Συντάγματος, ή καθίσταται αδύνατος η συνέχισις της υπάρξεως αυτής της Δημοκρατίας.

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 22^{ης} Δεκεμβρίου 1961, σελ. 714.

⁷³Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 16^{ης} Δεκεμβρίου 1960, σελ. 269.

⁷⁴Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 20^{ης} Δεκεμβρίου 1960, σσ. 289-290.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Ο προϋπολογισμός του 1961 αποτελεί εκτός από τον πρώτο προϋπολογισμό και μια ξεκάθαρη πολιτική στάση άρνησης της κοινωνικής πραγματικότητας. Στις 12 Σεπτεμβρίου 1961 νομοσχέδιο με το οποίο θα αυξάνονταν οι επιχορηγήσεις προς τις Κοινοτικές Συνελεύσεις για τα έξοδα της παιδείας εγκρίνεται με αναλογία 87.5% - 12.5%.⁷⁵ Ενώ η Τουρκική Κοινότητα είναι διασκορπισμένη και ο αριθμός των σχολείων και των διδασκάλων είναι κατ' αναλογία μεγαλύτερος της Ελληνικής Κοινότητας,⁷⁶ οι Έλληνες Βουλευτές κοντόφθαλμα παίρνουν την προαναφερθείσα απόφαση. Στις 31 Μαρτίου 1961 οι Βουλευτές της Τουρκικής Κοινότητας αρνούνται να ψηφίσουν τον *περί Φόρων ή Τελών (Συνέχισης Διατάξεων Νόμος του 1961)*.⁷⁷ Στις 2 Απριλίου 1961 η πρώτη συνταγματική κρίση είναι γεγονός. Ο Πρόεδρος Αρχιεπίσκοπος Μακάριος Γ' δίνει εντολές να συνεχίσουν να συλλέγουν τους φόρους, αφού «*το Σύνταγμα υπήρχε χάριν του κράτους*».⁷⁸ Στις 18 Δεκεμβρίου 1961 η Τουρκική Κοινότητα εμποδίζει την ψήφιση του *Περί Φορολογίας του Εισοδήματος Νόμος του*

⁷⁵Στη συνεδρίαση της 12^{ης} Σεπτεμβρίου 1961 συζητείται το θέμα της ποσοστιαίας αναλογίας της επικουρικής βοήθειας προς τις Κοινοτικές Συνελεύσεις. Το θέμα της ποσοστιαίας αναλογίας θα πρέπει να αποφασιστεί από τη Βουλή. Το σχέδιο προβλέπει το 2,5% να αναλογεί στην Τουρκική Κοινοτική Συνέλευση.

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 6^{ης} Οκτωβρίου 1961, σσ. 460-461.

Ο Βουλευτής Halil Ali Riza αναφέρει

«Δυστυχώς, εις το ενώπιόν μας νομοσχέδιον συμπληρωματικού προϋπολογισμού παρατηρώ ότι εις την Τουρκικήν Κοινοτικήν Συνέλευσιν εκ του ποσού 600,000 παρεχωρήθη ποσοστόν μόνον 2,5%».

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 12^{ης} Σεπτεμβρίου 1961, σελ. 418.

Για το κεφάλαιο 43Α – Χορηγία εις τας Κοινοτικές Συνελεύσεις – ο Βουλευτής εκλογικής περιφέρειας Λευκωσίας του Milli Cephe Ümit Süleyman προτείνει ως επιπρόσθετη χορηγία για την Ελληνική Συνέλευση από £525,000 σε £480,000 και για την Τουρκική Συνέλευση από £75,000 σε £120,000. Η εισήγηση του καταψηφίζεται. (σελ. 420)

Στη συνεδρίαση της 6^{ης} Οκτωβρίου 1961 γίνεται ανάγνωση της επιστολής (με ημερομηνία 20 Σεπτεμβρίου 1961) αρ.60/61 του Αντιπροέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας προς τον Πρόεδρο της Βουλής όπου αναφέρει «*Η παραχώρησις των επτά ογδών της εκ 600,000 συμπληρωματικής προνοίας εις την Ελληνικήν Κοινοτικήν Συνέλευσιν και μόνον του ενός ογδού ταύτης εις την Τουρκικήν Κοινοτικήν Συνέλευσιν αποτελεί διάκρισιν εις βάρος της Τουρκικής Κοινότητος*».

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 6^{ης} Οκτωβρίου 1961, σελ. 459.

Ο Αντιπρόεδρος αναφέρει πως αν δεν αλλάξει η αναλογία 7:1 τότε θα προσφύγει στο Συνταγματικό Δικαστήριο. Τονίζει ότι η κατά μαθητή δημοτικού σχολείου ετήσια δαπάνη έχει ως ακολούθως: Τούρκος μαθητής 30 λίρες, Έλληνας μαθητής 22 λίρες. Η αναλογούσα κατά μαθητή της στοιχειώδους εκπαίδευσης δαπάνη είναι 60:40.

⁷⁶Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 6^{ης} Οκτωβρίου 1961, σελ. 461.

⁷⁷Αντρέας Φάντης, *Κυπριακό 1960-1974 .., ό. π., σελ. 41.*

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 31^{ης} Μαρτίου 1961, σελ. 208.

⁷⁸Diana Markides, *ό. π., σελ. 223.*

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

1961. Η εν λόγω ενέργεια της 18^{ης} Δεκεμβρίου 1961 χαρακτηρίστηκε ως πολιτικός πρωτογονισμός «ενέργησαν με πολιτικό πρωτογονισμό». ⁷⁹ Παρά το γεγονός ότι η Τουρκική Κοινότητα θέλησε να χρησιμοποιήσει οικονομική πίεση επί του κράτους για να βρεθεί ένας τρόπος να υπερπηδηθούν οι δυσκολίες των άρθρων 123 και 173 και να εφαρμοσθούν τα εν λόγω άρθρα του Συντάγματος, ο Βουλευτής του ΑΚΕΛ Εζεκίας Παπαϊωάννου αναφερόμενος στην καταψήφιση του νομοσχεδίου για το Φόρο Εισοδήματος δεκαετίες μετά επισημαίνει :

[...] Δεν υπάρχει αμφιβολία πως η τουρκοκυπριακή ηγεσία προέβη σε μια σκόπιμη ενέργεια που καθιστούσε ουσιαστικά προβληματική την ύπαρξη και λειτουργία του νεαρού κυπριακού κράτους. Είναι όμως συζητήσιμο κατά πόσον εξαντλήθηκαν όλα τα μέσα για να πεισθεί η τουρκοκυπριακή πλευρά ότι η ενέργεια της στρεφόταν σε τελευταία ανάλυση και εναντίον των Τουρκοκυπρίων. Είναι συζητήσιμο κατά πόσον συζητήθηκαν όσον έπρεπε και όπως έπρεπε οι επιπτώσεις από την τουρκοκυπριακή ενέργεια για να πεισθεί ότι έπρεπε ν' αποσύρει το βέτο που άσκησε. ⁸⁰

Η παρουσία εθνικά χρωματισμένων φυγόκεντρων δυνάμεων αλλά και το πρόβλημα της «υπευθυνότητας» δυσχεραίνει ακόμη περισσότερο το ήδη τεταμένο πολιτικό κλίμα και αποθαρρύνει τους Βουλευτές να δεχτούν τη νέα κοινωνική πραγματικότητα. Οι εθνικά χρωματισμένες φυγόκεντρες δυνάμεις ροκανίζουν, εν τέλει καταστρέφουν την εύθραυστη συνταγματική δομή και υπονομεύουν τη συνύπαρξη των δύο κοινοτήτων σε ένα ενωμένο ανεξάρτητο κράτος. ⁸¹ Πέρα από αυτές τις «εθνικά χρωματισμένες φυγόκεντρες δυνάμεις» ο Robert Holland αναφέρεται στο πρόβλημα της «υπευθυνότητας» και στο γεγονός «ότι πολλοί άνθρωποι κατανοούσαν διαφορετικά τις επιταγές της».

⁷⁹ Γιάννης Λάμπρου, *Ιστορία του Κυπριακού: Τα χρόνια μετά την ανεξαρτησία, 1960-2004*, Εκδόσεις Πάργα, Λευκωσία, 2004, σελ. 87.

Βουλευτής Βάσος Λυσσαρίδης [...] σκοπός της εισηγήσεως ήτο να υπάρξη εκβιαστικόν όπλον δια του οποίου οι ατακτούντες Έλληνες πλειοψηφούντες Βουλευταί θα είναι υποχρεωμένοι ως φρόνιμα και ηλίθια παιδιά να υπακούουν εις τα κελεύσματα της Τουρκικής Ομάδος.

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 18^{ης} Δεκεμβρίου 1961, σελ. 667.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 18^{ης} Δεκεμβρίου 1961, σσ. 665, 670, 673, 674.

⁸⁰ Εζεκίας Παπαϊωάννου, *ό. π.*, σσ. 121-122.

⁸¹ Ιωσήφ Ιωσήφ, *ibid*, p. 25.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

[...]Ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος είχε μια ευθύνη απέναντι στην Εκκλησία του και το όραμα της για μια «πιστή» και απολυτρωμένη Κύπρο. Ο Γρίβας συναισθανόταν την ευθύνη του απέναντι στον εθνικό ηρωισμό, στον οποίο υπέτασσε την ισχύη προσωπικότητά του. Η Ελληνική Κυβέρνηση είχε μια ευθύνη απέναντι σε μια συγκεκριμένη σύλληψη του ελληνισμού, εντός της οποίας όμως η Κύπρος δεν προκαλούσε τις ισχυρότερες δονήσεις. Η Τουρκική Κυβέρνηση είχε την ευθύνη να αδράξει οποιαδήποτε ευκαιρία της παρουσιαζόταν για να βοηθήσει τους ομόθρησκους και προστατευόμενούς της, αλλά και να ανακτήσει κάτι από την αίγλη του αυτοκρατορικού παρελθόντος της.⁸²

Αν και το ΑΚΕΛ στο λόγο του επιστρατεύει μια επιφανειακή αποδοχή της κοινωνικής πραγματικότητας και της αναγνώρισης του νέου θεσμικού ρόλου της Τουρκικής Κοινότητας, αναγκάζεται να συμβαδίσει «με τα λαϊκά άπιαστα όνειρα».⁸³ Το επίπλαστο περιεχόμενο των αгаστών σχέσεων και ο επιφανειακός χαρακτήρας των συνθημάτων του καταδεικνύεται από την αναφορά του Γενικό Γραμματέα της ΠΕΟ στο 12^ο Παγκύπριο Συντεχνιακό Συνέδριο στις 14-16 Απριλίου 1961, όπου γίνεται αναφορά και πάλι σε «τουρκική μειονότητα».⁸⁴

⁸²Robert Holland, *ό. π.*, σσ. 568-569.

Robert Holland, *ibid*, p. 329.

Ιδεολογικός εγκλωβισμός στην "ηθική του φρονήματος" Βλ. Στέλιος Χιωτάκης, «Η "πολυπολιτισμικότητα" εναντίον της πολυπολιτισμικότητας; Ανασταλτικοί παράγοντες της "ανοιχτής κοινωνίας"», *Επιστήμη και Κοινωνία : Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, τ. 2, 1999, σσ. 111.

⁸³Παύλος Δίγκλης, *Πικρές αλήθειες..*, *ό. π.*, σελ. 229.

Πλουτής Σέρβας, *Κοινή πατρίδα*, *ό. π.*, σσ. XVI, 138, 91.

Στον τύπο της Τουρκικής Κοινότητας γίνεται αναφορά στη σύμπλευση της κυπριακής αριστεράς και του Μακαρίου. Βλ. Νίκος Στέλγιας, *ό. π.*, σελ. 48.

Αλέξης Χρ. Αλέκου, *ό. π.*, σσ. 230, 243, 301.

⁸⁴Το 1944 ιδρύεται το Ίδρυμα Τουρκικών Εργατικών Ενώσεων Κύπρου ΚΤΙΒΚ, ενώ στις 8 Ιανουαρίου 1948 υπογράφει συμφωνία συνεργασίας με την ΠΕΟ. Το ΑΚΕΛ διατηρεί Türk Bürosu με πρόεδρο τον Ahmed Sadi Erkurt. Ο Fazıl Önder, πρώην αρχισυντάκτης της εφημερίδας *İnkılapçı Επαναστάτης*, εφημερίδας της Τουρκικής Κοινότητας που ελεγχόταν από το ΑΚΕΛ, δολοφονείται στις 24 Μαΐου 1958.

Niyazi Kızılyürek, *Şiddet mevsiminin saklı tarihi*, a.g.e., s. 33, 41.

Niyazi Kızılyürek, *Μια Εποχή της Βίας : Το Σκοτεινό 1958*, Heterotopia, Λεμεσός, 2015, σσ. 48-51.

Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 599.

Η ΠΕΟ κυκλοφορεί το περιοδικό *Μηνιαίο Εργατικό Δελτίο Türkçe Aylık İşçi Bülteni*. Βλ. *Ιστορία ΠΣΕ - ΠΕΟ 1941-1991*, ΠΕΟ, Λευκωσία, 1991, σσ. 131, 251, 272-273.

Αντρέας Φάντης, *ό. π.*, σελ. 100.

Πλουτής Σέρβας, *Η τραγωδία της Κύπρου*, *ό. π.*, σελ. 129.

Λουκάς Κακουλλής, *ό. π.* σελ. 100.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Η πολιτική κουλτούρα της ανεξάρτητης Κύπρου στερείτο ενσυναίσθησης *empathy*,⁸⁵ συνείδησης της αλληλεξάρτησης,⁸⁶ και θεμελιώθηκε στη «διαλεκτική της μισαλλοδοξίας»,⁸⁷ η οποία είναι τόσο βαθιά παγιωμένη στην πολιτική κουλτούρα της ανεξάρτητης Κύπρου που όλες οι δειλές φωνές που τάχθηκαν κατά της στο όνομα της επιβίωσης της Δημοκρατίας απλά πατάχθηκαν.⁸⁸

Απουσία συνεκτικών πολιτικών συνασπισμών

Ενώ η συνοχή της πολιτείας θα έπρεπε να οικοδομηθεί πάνω σε «συνεκτικούς πολιτικούς συνασπισμούς» οι οποίοι θα αποσοβούσαν τις εσωτερικές πολιτικές έριδες, η δομή του Πατριωτικού Μετώπου στηρίζεται στον αποκλεισμό της τοπικής αριστεράς και έχει ως

[...] Γιατί δίχως αυτή την αμοιβαία εμπιστοσύνη, δίχως την αμοιβαία κατανόηση και συναντίληψη, δίχως την σύμπνοια, δεν ήταν εύκολο να τροποποιηθεί οποιοδήποτε σημείο του Συντάγματος πολύ περισσότερο να καταργηθούν οι συνθήκες εγκαθίδρυσης, εγγύησης και συμμαχίας που πραγματικά ακρωτηρίαζαν την κυπριακή ανεξαρτησία.

[...] Αυτή τη θέση το ΑΚΕΛ την έκαμε συνείδηση του, όμως το ίδιο δυστυχώς δεν έγινε και με τις άλλες πολιτικές καταστάσεις ανάμεσα στους Έλληνοκύπριους και Τουρκοκύπριους». Βλ. Εζεκίας Παπαϊωάννου, *ό. π.*, σελ. 1.

⁸⁵Ciement Dodd, «A Historical Overview», in Ciement Dodd (ed.), *Cyprus: The Need for New Perspectives*, *ibid*, p. 7.

⁸⁶Niyazi Kizilyürek, *Κύπρος : Το αδιέξοδο των εθνικισμών*, *ό. π.*, σελ. 38.

«αλληλοδέσμευση και τον εξαναγκασμό προς συνεργασία». Απόσπασμα από το περιοδικό *DIEZUKUNFT* (τεύχος 6/ Μάρτιος 1964) όπως αναδημοσιεύεται μεταφρασμένο στο Περιοδικό *Νέα Οικονομία*, «Η Κύπρος και οι ξένου», τ. 9 (213), Σεπτέμβριος 1964, σελ. 739.

Ζήνων Σταυρινίδης, *ibid*, p.133.

⁸⁷Πασχάλης Κιτρομηλίδης, «The Dialectic of Intolerance : Ideological Dimensions of Ethnic Conflict», in Peter Worsley & Πασχάλης Κιτρομηλίδης (επιμ.), *ibid*, pp. 143-184.

⁸⁸[...] *On the Greek side, the dominant ideological orthodoxy thriving on the absence of a liberal political culture, was ruthless in discrediting as national betrayals all voices of heretical criticism. On the Turkish side, the extremists, firmly rooted in the leadership of the community, did not limit themselves to moral and psychological coercion but went all the way in using their underground terrorist gangs to achieve the physical liquidation of dissenting critics.*

Η ελληνική πλευρά εκμεταλλευόμενη την απουσία μιας φιλελεύθερης πολιτικής κουλτούρας είναι ανηλεής, κηλιδώνοντας ως εθνική προδοσία κάθε αιρετική φωνή κριτικής. Στην τουρκική πλευρά οι εξτρεμιστές που είναι βαθιά ριζωμένοι στην ηγεσία της Τουρκικής Κοινότητας δεν περιορίζονται στον ηθικό και ψυχολογικό εξαναγκασμό, αλλά επιστρατεύουν όλους τους τρόπους χρησιμοποιώντας υπόγειες τρομοκρατικές συμμορίες για να πετύχουν τη φυσική εκκαθάριση των διαφωνούντων επικριτών. Βλ. Πασχάλης Κιτρομηλίδης, «The Dialectic of Intolerance : Ideological Dimensions of Ethnic Conflict», *ibid*, p. 169.

[...] *Το έντονο κλίμα μισαλλοδοξίας και οζύτητας που εν τέλει «οδήγησε μοιραία στην ενόραση αποκλειστικών, για την κάθε μια, πολιτικών πετρωμένων με συνέπεια να οικοδομηθεί σταδιακά η ιδεολογική και ψυχολογική βάση της διακοινοτικής διαμάχης».* Βλ. Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης, «Το ιδεολογικό πλαίσιο της πολιτικής ζωής της Κύπρου : κριτική θεώρηση», *ό. π.*, σελ. 452.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

βασική συνιστώσα «μια πολιτική ηθική παραδοσιακού εθνικισμού».⁸⁹ Με αφορμή τον *Περί τοκιστών Νόμος 1962* καταγράφεται η διαφωνία μεταξύ των Βουλευτών του Πατριωτικού Μετώπου Αντώνη Αναστασιάδη και Μιχαλάκη Σαββίδη «*Διότι αν επρόκειτο ό,τι μας στέλλουν να συμφωνώμεν, τότε δεν θα εχρειάζετο να πληρωνώμεθα 125 λίρας τον μήνα διά να διαβάζωμεν τας εκθέσεις*».⁹⁰ Διαφωνία καταγράφεται και σε σχέση με τον *Περί Ελαιολάδου Νόμος* του 1963 μεταξύ των Βουλευτών του Πατριωτικού Μετώπου Λέλλου Δημητριάδη και Αντώνη Αναστασιάδη όπου ο Λέλλος Δημητριάδης ζητά διακοπή για να συσκεφτούν οι Βουλευτές του Πατριωτικού Μετώπου και αναφέρει ότι ο «*λόγος είναι καθαρώς πολιτικός όπως και πολιτικόν είναι το Σώμα αυτό*».⁹¹ Χαρακτηριστική είναι και η στάση 9 Βουλευτών του Πατριωτικού Μετώπου οι οποίοι καταψηφίζουν την ένταξη της Κύπρου στην Κοινοπολιτεία.⁹² Τέλος ο Βουλευτής της εκλογικής περιφέρειας Λευκωσίας του Πατριωτικού Μετώπου και Γενικός Γραμματέας της ΣΕΚ Πέτρος Στυλιανού το 1962 διαγράφεται από το Πατριωτικό Μέτωπο. Εντός της Βουλής αποτελεί ανεξάρτητο Βουλευτή, ενώ από το 1962 αναλαμβάνει και το αξίωμα του Γενικού Γραμματέα της ΔΕΟΚ.⁹³

Από την άλλη, στις αρχές του 1961 ο Τούρκος Βουλευτής Ahmet Mithat Berberoğlu παραιτείται από την Τουρκική Κοινοβουλευτική Ομάδα και δηλώνει Ανεξάρτητος Βουλευτής.⁹⁴ Λίγους μήνες αργότερα διαμορφώνεται μια νέα Ανεξάρτητη Κοινοβουλευτική

⁸⁹Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης, «Το ιδεολογικό πλαίσιο της πολιτικής ζωής της Κύπρου :κριτική θεώρηση», ό.π., σελ. 459.

⁹⁰Τοποθέτηση Βουλευτή Μιχαλάκη Σαββίδη Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1962-31 Δεκεμβρίου 1962), συνεδρίαση 18^{ης} Οκτωβρίου 1962, σελ. 75.

⁹¹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1963-15 Αυγούστου 1963), συνεδρίαση 22^{ης} Απριλίου 1963, σελ. 140.

Τελικά επικρατεί η εισήγηση του Ανδρέα Γιάγκου (με ημερομηνία έναρξης του νόμου τη 16^η Ιουλίου 1963). Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1963-15 Αυγούστου 1963), συνεδρίαση 26^{ης} Απριλίου 1963, σελ. 149.

⁹²Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 16^{ης} Φεβρουαρίου 1961, σελ. 132.

⁹³Αχιλλέας Αιμιλιανίδης, *Κοινοβουλευτική συνύπαρξη...*, ό. π., σελ. 20.

⁹⁴Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Νόμιμος η διάταξη δι' είσπραξιν δασμών», 6 Απριλίου 1961.

Ο Ahmet Berberoğlu υπήρξε Αντιπρόεδρος της *Kıbrıs Türk Kurumlar Federasyonu*. Βλ. Σώτος Κτωρής, ό. π., σελ. 459.

Το 1961 παραιτείται από το Milli Cephe και συνεχίζει την κοινοβουλευτική του πορεία ως Ανεξάρτητος Βουλευτής εξαιτίας των χειρισμών της υπόλοιπης ομάδας σε σχέση με τους φόρους.

Βλ. Hikmet Afif Maropol, *a.g.e.*, s. 83.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Ομάδα 11 Τούρκων Βουλευτών.⁹⁵ Μετά την ίδρυση της Ανεξάρτητης Τουρκικής Ομάδας στα τέλη του 1961, στο Milli Cerhe παραμένουν ο Kemal Mehmet Deniz, ο Hüseyin Derviş και ο Ümit Süleyman. Η Ανεξάρτητη Κοινοβουλευτική Ομάδα αντανάκλα το διαμερισμό εξουσίας ανάμεσα στο Fazıl Küçük και το Rauf Denktaş,⁹⁶ αποτελεί «το αποτέλεσμα της σύγκρουσης για πρωτοκαθεδρία εντός της τουρκικής κοινοβουλευτικής ομάδας».⁹⁷

⁹⁵Στη συνεδρία της 11^{ης} Δεκεμβρίου 1961 ανακοινώνεται η ίδρυση της Ανεξάρτητης Τουρκικής Κοινοβουλευτικής Ομάδας υπό την προεδρία του Αντιπροέδρου της Βουλής Orhan Müderrisoğlu.

Ομιλητής εκ μέρους της Ομάδας είναι ο Βουλευτής Halil Ali Rıza και Γραμματέας ο ιατρός Burhan Nalbantoğlu.

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 11^{ης} Δεκεμβρίου 1961, σελ. 598.

[...] παραδόξως, όμως, η Τουρκική Κοινότητα διχάστηκε εσωτερικά στη Βουλή στις 11 Δεκεμβρίου 1961.

Βλ. Αχιλλέας Αιμιλιανίδης, *Κοινοβουλευτική συνύπαρξη...*, ό. π., σελ. 35.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «11 Τούρκοι Βουλευταί εσχημάτισαν ανεξάρτητον κοινοβουλευτ. ομάδα», 6 Δεκεμβρίου 1961.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Temsilciler Meclisi bağımsız Türk grubundan bildiri», 5 Aralık 1961.

Ο Βουλευτής Ahmet Mithat Berberoğlu μαθαίνει κατά τη διάρκεια της συνεδρίασης ότι κατά τη διάρκεια της απουσίας του Αντιπροέδρου της Βουλής των Αντιπροσώπων θα αντικατασταθεί από το Βουλευτή Halil Ali Rıza.

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1962-15 Αυγούστου 1962), συνεδρίαση 5^{ης} Ιουνίου 1962, σελ. 314.

⁹⁶Diana Markides, ό. π., σελ. 238.

⁹⁷Αχιλλέας Αιμιλιανίδης, *Κοινοβουλευτική συνύπαρξη...*, ό. π., σελ. 39.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

3. Τοποθετήσεις Βουλευτών και η ιδεολογική συγκρότηση των λόγων τους

Η κύρια επιδίωξη του υποκεφαλαίου αυτού είναι να παραθέσει τοποθετήσεις Βουλευτών. Αναδεικνύοντας την ιδεολογική συγκρότηση των λόγων τους, θα αποτυπωθούν ευκρινέστερα οι παγιωμένες αντιλήψεις του κοινού νου.

Η ιδεολογική συγκρότηση των λόγων περί «της συστάσεως του Κυπριακού Στρατού»

Ως βασική πρόνοια των Συμφωνιών Ζυρίχης –Λονδίνου, η δημιουργία του Κυπριακού Στρατού αποτελεί το 129^ο θεμελιώδες άρθρο του Κυπριακού Συντάγματος.⁹⁸ Ο Κυπριακός Στρατός θα αποτελείτο από 2,000 άνδρες εκ των οποίων το 60% θα ήταν Έλληνες και το 40% Τούρκοι. Σύμφωνα με τον Άγγελο Χρυσοστόμου αυτή η συνταγματική πρόνοια «μάλλον ικανοποιούσε την κοινοτική και αναλογική πληθυσμιακή συμμετοχή των Ελλήνων και των Τούρκων της Κύπρου, παρά την ουσιαστική ανάγκη αμυντικής θωράκισης της Δημοκρατίας της Κύπρου».⁹⁹ Ο νόμος για το στρατό ψηφίστηκε στις 20 Ιανουαρίου 1961 και στις 2 Μαρτίου 1961 το Υπουργικό Συμβούλιο εξέδωσε ανακοίνωση ότι είναι έτοιμο να δεχθεί τους πρώτους υποψήφιους νεοσύλλεκτους.¹⁰⁰

Οι συνεδριάσεις της Βουλής αποτυπώνουν την «πολιτική απροθυμία», την απαξίωση και την εκμετάλλευση του θέματος. Ο Εζεκίας Παπαϊωάννου στις 13 Οκτωβρίου 1960 απευθύνει την ακόλουθη ερώτηση στον Υπουργό Άμυνας τονίζοντας τη «σοβαράν οικονομικήν αφαιμάξιν» από «περιττάς και ακρήστους δαπάνας»:

⁹⁸Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας, Λευκωσία, 1960, σελ. 50.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kıbrıs Ordusu Kurulurken», 4 Mart 1961. [Ενώ ιδρύεται ο Κυπριακός Στρατός]

⁹⁹Άγγελος Μ. Χρυσοστόμου, *ό. π.*, σελ. 15.

¹⁰⁰Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 20¹⁵ Ιανουαρίου 1961, σσ. 34-71.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

[..]Εν όψει του γεγονότος ότι η δημιουργία Κυπριακού στρατού εκ 2,000 ανδρών σημαίνει σοβαρά οικονομική αφαιμάξιν δια τον λαόν δι' ολότελα περιττάς και ακρήστους δαπάνας, εις μίαν μάλιστα εποχήν κατά την οποίαν ο τόπος αντιμετωπίζει σοβαρά οικονομική κρίσιν και ανεργίαν, μελετάται υπό της Κυβερνήσεως η εξεύρεσις τρόπου παρακάμψεως της ιδέας συγκροτήσεως Κυπριακού στρατού και τα προοριζόμενα προς τον σκοπόν αυτόν ποσά να διατεθούν δια το άνοιγμα παραγωγικών και άλλων κοινωφελών έργων;¹⁰¹

Οι λόγοι που συγκροτούν οι Βουλευτές της Ελληνικής Κοινότητας σχετικά με το άρθρο 129 αποτελούν μέρος της γενικότερης απαξιώσεως του Συντάγματος, των προνοιών του, και του μύθου ότι η συνταγματική δομή της Κυπριακής Δημοκρατίας αποτελεί τροχοπέδη για την ομαλή λειτουργία του κράτους.¹⁰² Στην πραγματικότητα η ενσυνείδητη άρνηση της αλληλεξάρτησης είναι που επέφερε τόσο τη μη υλοποίηση του εν λόγω άρθρου όσο και άλλων.¹⁰³ Η υλοποίηση των προνοιών θα αποδείκνυε την καλή θέληση όλων, σε αντίθετη περίπτωση, θα ενέτεινε το φόβο και την ανησυχία για το μέλλον.

Από την άλλη, οι Βουλευτές της Τουρκικής Κοινότητας τονίζουν ότι ο στρατός θα είναι πρώτης τάξεως «αρωγός δια το μέλλον και την ασφάλειαν της χώρας»,¹⁰⁴ ότι αποτελεί θεμελιώδες άρθρο,¹⁰⁵ και επικρίνουν την περικοπή του αντίστοιχου κονδυλίου.¹⁰⁶

¹⁰¹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 25^{ης} Οκτωβρίου 1960, σελ. 211.

¹⁰²Γιάννος Ν. Κρανιδιώτης, *Το κυπριακό πρόβλημα ...*, ό. π., σελ. 35.

[...] 2.000 παράσιτα. Τοποθέτηση Βουλευτή Βάσου Λυσσαρίδη.

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1962-31 Δεκεμβρίου 1962), συνεδρίαση 13^{ης} Δεκεμβρίου 1962, σελ. 183.

Βουλευτής εκλογικής περιφέρειας Λεμεσού του Πατριωτικού Μετώπου Χριστόδουλος Μιχαηλίδης «Και θα ήτο ευχής έργον, εάν κατά την συζήτησιν του Προϋπολογισμού του 1963 επετυγχάνετο η περικοπή και του υπόλοιπου ποσού των 180,000». Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων* (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 21^{ης} Δεκεμβρίου 1961, σελ. 692.

¹⁰³Niyazi Kizilyürek, *Η Κύπρος πέραν του έθνους ...*, ό. π., σελ. 17.

¹⁰⁴Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων* (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 21^{ης} Δεκεμβρίου 1961, σελ. 698.

¹⁰⁵Απάντηση Υπουργού Άμυνας Osman Nuri Örek :

[..]Δυνάμει του άρθρου 129 του Συντάγματος μας, η Δημοκρατία υποχρεούται να διατηρή στρατόν εκ δύο χιλιάδων ανδρών, το δε Άρθρον 182 του Συντάγματος προνοεί ότι το ως άνω Άρθρον αποτελεί εν των θεμελιωδών Άρθρων του Συντάγματος και δεν δύναται «καθ' οιονδήποτε τρόπον να τροποποιηθή δια μεταβολής, προσθήκης ή καταργήσεως».

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 1^{ης} Νοεμβρίου 1960, σελ. 233.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Η ιδεολογική συγκρότηση των λόγων περί «της δυσμενούς διακρίσεως»

Η ελληνική πολιτική ελίτ υποτιμά την εθνολογική, δημογραφική και πολιτική πραγματικότητα του νησιού. Για να απαλλαγεί από την αλληλεξάρτηση και να επιβάλει την ηγεμονία της αποκλείει την Τουρκική Κοινότητα και δεν διστάζει να χρησιμοποιήσει οικονομικά και πολιτικά μέσα.¹⁰⁷ Η Ελληνική Κοινότητα διακατέχεται από το αίσθημα της αδικίας σε βάρος της αλλά και της βούλησης της να κυριαρχήσει.¹⁰⁸ Σ' αυτό το στόχο της είναι «αρωγός η ποσοτική και ασύγκριτα ποιοτική πλειοψηφία που διέθετε».¹⁰⁹ Η Ελληνική Κοινότητα ενεργεί με καθαρή τη θέση ότι «το 18% του πληθυσμού, δεν θα έπρεπε να έχει λόγο για το μέλλον αυτού του τόπου»,¹¹⁰ τονίζοντας ότι ο Ελληνικός Κυπριακός λαός «είναι ο μόνος ο οποίος δικαιούται να ορίζει ποίου τα σύνορα είναι εις την Κύπρον».¹¹¹

Από τις πρώτες συνεδριάσεις της Βουλής Τούρκοι Βουλευτές κάνουν ερωτήσεις σχετικά με την εφαρμογή των διατάξεων του Συντάγματος,¹¹² και τις διαδικασίες που έχουν ακολουθηθεί

¹⁰⁶Βουλευτής εκλογικής περιφέρειας Λάρνακας της Ανεξάρτητης Τουρκικής Ομάδας 1961-1963 Necet Hüseyin [..]Με αυτήν την απόφασίν της η Επιτροπή Προϋπολογισμού έδωσε εν έμμέσως εις τον Στρατόν την εντολήν «διαλύσατε».

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 21^{ης} Δεκεμβρίου 1961, σελ. 708.

¹⁰⁷Niyazi Kizilyürek, *Κύπρος : Το αδιέξοδο των εθνικισμών*, ό. π., σελ. 42.

Δηλώσεις Προέδρου Συνταγματικού Δικαστηρίου Ernst Forsthoff Βλ. Halil Ibrahim Salih, *Cyprus: An analysis of Cypriot Political Discord*, *ibid*, p. 98.

¹⁰⁸Αλέξης Ηρακλείδης, *Το κυπριακό : σύγκρουση και επίλυση*, ό. π., σελ. 89.

Robert Stephens, *ibid*, 1966, σελ. 173.

¹⁰⁹Πέτρος Λιάκουρας, *Το Κυπριακό από τη Ζυρίχη στη Λουκέρνη..*, ό. π., σελ. 23.

¹¹⁰Πανίκος Παιονίδης, *Ανδρέας Ζιαρτίδης ...*, ό. π., σελ. 219.

¹¹¹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 6^{ης} Φεβρουαρίου 1961, σελ. 102.

¹¹²Βουλευτής Halil Ali Riza «Ποια μέτρα ελήφθησαν προς εφαρμογήν των προνοιών του Άρθρου 123 του Συντάγματος σχετικώς με την Δημόσιαν Υπηρεσίαν». Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 28^{ης}-29^{ης} Σεπτεμβρίου 1960, σελ. 59.

Ο Βουλευτής Halil Ali Riza σχετικά με την αναλογία 70:30 στη Δημόσια Υπηρεσία καταγγέλλει «Γίνεται αντιληπτόν εκ του τρόπου της εργασίας της Επιτροπής Δημοσίας Υπηρεσίας, όστις ουδόλως είναι ικανοποιητικός, και εξ ωρισμένων νιοθετηθεισών στάσεων σχετικώς με το ζήτημα τούτο, ότι η εν λόγω διαδικασία δεν θα συμπληρωθή μέχρι της 15^{ης} Ιανουαρίου 1961».

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 6^{ης} Δεκεμβρίου 1960, σελ. 153.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 16^{ης} Σεπτεμβρίου 1960, σελ. 25.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

για διορισμούς, συμφωνίες και προαγωγές κτλ.¹¹³ Τίθεται η ερώτηση γιατί μόνο ένας Τούρκος αστυνομικός ο οποίος έχασε τη δουλειά του για πολιτικούς λόγους επί αποικιοκρατίας επανήλθε στα καθήκοντα του.¹¹⁴ Ο Βουλευτής της εκλογικής περιφέρειας Αμμοχώστου του Milli Cephе Adnan Hasan Güvener καταγγέλλει ότι το Γραφείο Δημοσίων Έργων Αμμοχώστου απασχολεί λίγους Τούρκους εργάτες,¹¹⁵ και ο Βουλευτής της εκλογικής περιφέρειας Αμμοχώστου του Milli Cephе Burhan Nalbantođlu κατηγορεί :

[...] Οι έκτακτοι εργάται των Δημοσίων Έργων εγένοντο τακτικοί εργάται κατόπιν απασχολήσεώς των επί ωρισμένων συνεχές χρονικών διάστημα, η δε έλλειψις εργασίας εις τα Δημόσια Έργα εθεωρείτο «Διακοπή εργασίας». Εν όψει της τάσεως να χρησιμοποιήται αυτό ως μια μέθοδος εφευρεθείσα δια να μην γίνωνται οι Τούρκοι εργάται τακτικοί, δεν αισθάνεται το Υπουργείον Συγκοινωνιών και Έργων την ανάγκην αλλαγής του συστήματος τούτου;¹¹⁶

Τούρκοι Βουλευτές κατηγορούν σε κάθε ευκαιρία ότι «*Τα Ελληνικά Μέλη της Βουλής ως πλειονότης καταπατούν το Σύνταγμα*» και ενεργούν αντισυνταγματικώς.¹¹⁷ Επικρίνονται τα μέτρα που λαμβάνονται προς το συμφέρον της υγείας, των ανέσεων και της γενικής ευημερίας των πολιτών της Τουρκικής Κοινότητας. Οι Βουλευτές της εκλογικής περιφέρειας Λεμεσού και Πάφου του Milli Cephе Hüseyin Derviş και Halit Şemsettin Kazım επικρίνουν

¹¹³Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 3^{ης} Οκτωβρίου 1960, σσ. 94, 99.

[...] Πληροφορούμεθα ότι ο Γενικός Διευθυντής Αρχής Εσωτερικών Τηλεπικοινωνιών παρητήθη, και ότι ο Πρόεδρος του Συμβουλίου εκτελεί χρέη αντ' αυτού. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 17^{ης} Οκτωβρίου 1960, σελ. 151.

Σε σχέση με υπογραφή εγγράφου μεταξύ του Υπουργού Εξωτερικών της Κυπριακής Δημοκρατίας Σπύρου Κυπριανού και του Προέδρου της Εμπορικής Αποστολής της Ηνωμένης Αραβικής Δημοκρατίας ο Βουλευτής του Milli Cephе Hasan Güvener διερωτάται αν «έχει ληφθή η έγκρισις του Υπουργικού Συμβουλίου» Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 19^{ης} Οκτωβρίου 1960, σελ. 175.

¹¹⁴Μεταξύ άλλων ο Υπουργός Εσωτερικών απάντησε ότι δεν θα επανέλθουν όσοι απομακρύνθηκαν τότε επειδή κρίθηκαν ακατάλληλοι ή για πειθαρχικούς λόγους.

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 7^{ης} Νοεμβρίου 1960, σελ. 259.

¹¹⁵Την πρώτη εβδομάδα του Σεπτεμβρίου απασχολήθηκαν 30 Τούρκοι και 220 Έλληνες εργάτες. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 3^{ης} Οκτωβρίου 1960, σελ. 100.

¹¹⁶Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 3^{ης} Οκτωβρίου 1960, σελ. 101.

¹¹⁷Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 22^{ης} Δεκεμβρίου 1961, σελ. 714.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

το γεγονός ότι μικρά ελληνικά χωριά, όπως τα Κελοκέδαρα, Σαλαμιού, Αρμίνου, Φιλούσα, Κέδαρες, ασφαλτοστρώνονται, ενώ δρόμοι εντός μεγάλων τουρκικών χωριών όχι.¹¹⁸ Ο Βουλευτής Halit Ali Riza αναφέρει ότι στο νομοσχέδιο *Περί Προϋπολογισμού Αναπτύξεως* στο Κεφάλαιο «Διοίκηση» φαίνεται να μην έχει παραχωρηθεί οποιοδήποτε κονδύλι για την Τουρκική Κοινότητα. Στο κεφάλαιο 7Δ «Δημόσια Έργα» αναφέρει «αν και το συνολικόν κονδύλιον δια την κατασκευήν δρόμων, πλήν των κυρίων δρόμων, οι οποίοι θα είναι δυνατόν να βελτιωθούν, ανέρχεται εις £195,000, μόνο £27,000 περίπου θα χρησιμοποιηθούν δια τους δρόμους Τουρκικών χωριών».¹¹⁹ Στις 9 Ιανουαρίου ο Βουλευτής Kemal Deniz αναφέρει ότι η «οδός μεταξύ Λευκωσίας και του χωριού Χαμίτ παρημελήθη επί μακρόν και δεν έχει ασφαλτοστρωθή, οι κάτοικοι του εν λόγω χωριού αντιμετωπίζουν, ιδίως κατά τους μήνας του χειμῶνος, πλείστας δυσκολίας».¹²⁰

Ο Βουλευτής Ümit Süleyman διερωτάται γιατί δεν παραχωρούνται άδειες για εκσκαφή φρεάτων προς ανεύρεση ύδατος στα χωριά Καζιβερά, ενώ στη Μόρφου έχει δοθεί.¹²¹ Τούρκοι Βουλευτές καταγγέλλουν ότι η κοινότητα Καζιβερά, παρά το γεγονός ότι είναι πρόθυμη να ανορύξει αρτεσιανά φρεάτια, δεν παραχωρούνται οι σχετικές άδειες.¹²²

¹¹⁸Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 17^{ης} Οκτωβρίου 1960, σελ. 157.

Ο Υπουργός Εσωτερικών αναφέρει ότι η ασφάλτωση έγινε πριν 4 χρόνια καθ' υπόδειξη του Τούρκου Διοικητή Πάφου κ. Μουφτηζατέ. Από το εν λόγω σχέδιο επωφελήθηκε τόσο το τουρκικό χωριό Σταυροκόννου όσο και τα χωριά Κελοκέδαρα, Σαλαμιού, Αρμίνου, Φιλούσα. «δια τον λόγον ότι η διέλευσις αυτοκινήτων και άλλων τροχοφόρων δια μέσου των χωριών προκαλούσεν ανυπόφορον κονιορτόν προς βλάβην της υγείας των κατοίκων». Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 19^{ης} Οκτωβρίου 1960, σελ. 169.

Σταυροκόννου τουρκικό χωριό. Νότια των Κελοκεδάρων. Βλ. Νέαρχος Κληρίδης, *Χωριά και ...*, ό. π., σελ. 230.

Στο χωριό Άγιος Γεώργιος της επαρχίας Λευκωσίας ο δρόμος του τουρκικού τομέα έχει να επιδιορθωθεί εδώ και 30 χρόνια. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 27^{ης} Νοεμβρίου 1961, σελ. 578.

¹¹⁹Καταγγελίες Βουλευτή Halit Ali Riza. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 20^{ης} Ιανουαρίου 1961, σελ. 48.

¹²⁰Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 23^{ης} Φεβρουαρίου 1961, σελ. 156.

¹²¹Ο Υπουργός Εσωτερικών ανέφερε ότι την περίοδο 1^η Ιανουαρίου 1960-7^η Οκτωβρίου 1960 ελήφθησαν δύο αιτήσεις από το χωριό Καζιβερά όπου η μια εγκρίθηκε. Σχετικά με την κωμόπολη Μόρφου ενώ έγιναν 14 αιτήσεις, 12 απορρίφθηκαν, μια ανανεώθηκε και η τελευταία εγκρίθηκε υπό τον όρο ότι θα τίθετο «εν αχρηστία άλλος λάκκος του ίδιου ιδιοκτήτου». Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 12^{ης} Οκτωβρίου 1960, σελ. 130.

¹²²Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 16^{ης} Μαρτίου 1961, σελ. 182.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Αναφέρονται στην απόρριψή της αίτησης για έκδοση άδειας για ανόρυξη φρεάτων των Oğuz Hüseyin και Hüseyin Kara Salih,¹²³ αλλά και στο γεγονός ότι ενώ στους Ali Osman, Mehmet Bayram και İbrahim Hasan από τη Δένεια δεν δόθηκε άδεια για δοκιμαστική εκσκαφή αρτεσιανού φράγματος, δόθηκε στο συγχωριανό τους Παρασκευά Κωστή, όπως και στο Χρήστο Θωμά από το Ακάκι.¹²⁴ Ο Βουλευτής Kemal Deniz στις 9 Ιανουαρίου 1961 κατηγορεί ότι τα χωριά Πέτρα του Ρωμιού – Κορνόκηπος «παρημελήθησαν», το έργο για υδροδότηση του χωριού Επηχώ «δεν έχει μέχρι σήμερα αρχίσει», ενώ το χωριό Χαμίτ και το χωριό Καλυβάκια στερείται ύδατος.¹²⁵

Στις 16 Ιανουαρίου 1961 τίθεται ερώτηση σχετικά με τη συνοικία Kösklüçiftlik «Εις την συνοικίαν Κιοσκλού Τσιφλίκ, ήτις αποτελεί μίαν των πλέον εκλεκτών της Λευκωσίας, υπάρχουν μέχρι σήμερα 10 οικογένειαι αι οποίαι στερούνται ηλεκτρικού ρεύματος».¹²⁶ Τούρκοι Βουλευτές καταγγέλλουν ότι η τουρκική συνοικία του Ιδαλίου στερείται ηλεκτρικού ρεύματος και οι βρύσες ποσίμου ύδατος είναι «ολίγαι».¹²⁷ Τα χωριά Εληά,¹²⁸ Καζιβερά,

¹²³Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 23^{ης} Ιουνίου 1961, σελ. 318.

¹²⁴Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 27^{ης} Νοεμβρίου 1961, σελ. 578.

¹²⁵Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 24^{ης} Ιανουαρίου 1961, σσ. 74-75.

Ο Βουλευτής Ümit Süleyman αναφέρει ότι σε σχέδιο του τμήματος Αναπτύξεως Υδάτων δεν υπάρχει ούτε ένα τουρκικό χωριό. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 20^{ης} Ιανουαρίου 1961, σελ. 49.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 1^{ης} Σεπτεμβρίου 1961, σσ. 391-392.

¹²⁶Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 30^{ης} Ιανουαρίου 1961, σελ. 80.

¹²⁷Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 16^{ης} Μαρτίου 1961, σελ. 181

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 9^{ης} Ιουνίου 1961, σελ. 300.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 23^{ης} Μαρτίου 1961, σσ. 184-185.

¹²⁸Ελιά, βρίσκεται στα βόρεια του χωριού Πέτρα στην περιοχή της Λεύκας. Το χωριό κατοικείται από μέλη της Τουρκικής Κοινότητας. Με την επικράτηση εκεί του τουρκικού στοιχείου τα μέλη της Ελληνικής Κοινότητας αναγκάστηκαν να μεταναστεύσουν σε γειτονικά χωριά. Βλ. Νέαρχος Κληρίδης, *Χωριά και πολιτείες* ..., ό. π., σελ. 83.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

Αγκολέμης,¹²⁹ Çamlıköy (Καλό Χωριό Λεύκας) στερούνται ηλεκτρισμού, ενώ άλλα γειτονικά χωριά έχουν.¹³⁰ Τα τουρκικά χωριά της επαρχίας Λεμεσού δεν έχουν ηλεκτρικό.¹³¹

Σύμφωνα με τοποθετήσεις Τούρκων Βουλευτών η κυβέρνηση δεν λαμβάνει αποτρεπτικά μέτρα οδηγώντας χωριά στην εθνοτική διένεξη «*Περιοχή του χωριού Χαμίτ Μάνδρες καλλιεργείται διαρκώς υπό μελών της κοινότητας Μιας Μηλιάς*»,¹³² «*χαλίτικη γη ανήκουσα στο χωριό Άγιοι Ηλιόφωτοι της Επαρχίας Λευκωσίας καλλιεργείται διαρκώς υπό των γεωργών εκ Μιτσερού*»,¹³³ και «*εις την τοποθεσίαν Καρα Τεπέν του Χωριού Κανλή υπάρχει έκτασις γης*» που καλλιεργείται παράνομα από τους κατοίκους του χωριού Γερόλακκος.¹³⁴

Η ιδεολογική συγκρότηση των λόγων περί «μειονότητας»

Σύμφωνα με το Niyazi Kizilyürek, οι Συμφωνίες του 1959 άλλαξαν άρδην τη βάση πάνω στην οποία είχαν οικοδομηθεί μέχρι τότε οι σχέσεις των δύο κοινοτήτων. Οι σχέσεις των δύο κοινοτήτων με τις Συμφωνίες «*εισήλθαν σε μια νέα ιστορική εποχή*». Η Τουρκική Κοινότητα μετατρέπεται σε «*εθνικό εταίρο*» ανατρέποντας την αντίληψη της Ελληνικής Κοινότητας ότι η Τουρκική Κοινότητα δεν έχει λόγο στα μεγάλα πολιτικά ζητήματα της Κύπρου.¹³⁵ Αν και συνταγματικά οι δύο εθνικές κοινότητες καθίστανται συνιδρυτές εταίροι της Κυπριακής Δημοκρατίας,¹³⁶ και η Τουρκική Κοινότητα δεν ορίζεται ως μειονότητα αλλά ως κοινότητα που κατέχει «*θεσμικό ρόλο με ποσοστιαία συμμετοχή στη διαχείριση της*

¹²⁹Τουρκικό χωριό στο δρόμο Ασπρομερίτη-Πέτρας. Βλ. Νέαρχος Κληρίδης, *Χωριά και ...*, ό. π., σελ. 4.

¹³⁰Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 3^{ης} Οκτωβρίου 1960, σελ. 100.

¹³¹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 17^{ης} Οκτωβρίου 1960, σελ. 149-150.

¹³²Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 27^{ης} Νοεμβρίου 1961, σελ. 577.

Μάνδρες : βρίσκεται στη βόρεια Λευκωσία και κατοικείται από μέλη της Τουρκικής Κοινότητας. Βλ. Νέαρχος Κληρίδης, *Χωριά και ...*, ό. π., σσ. 160-161.

¹³³Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 27^{ης} Νοεμβρίου 1961, σελ. 578.

¹³⁴Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 16^{ης} Μαρτίου 1961, σελ. 181.

¹³⁵Niyazi Kizilyürek, *Οι Τουρκοκύπριοι, η Τουρκία και το Κυπριακό*, ό. π., σελ. 54.

Ζήνων Ρωσσίδης, *The island of Cyprus and union with Greece*, Etharchy of Cyprus, Nicosia, 1953, p. 13.

Cyprus demands self-determination, Royal Greek Embassy Information service, Washington, 1954, p. 17.

¹³⁶Rauf Denktaş, *The Cyprus triangle*, ibid, p. 25.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

κεντρικής εξουσίας και περιορισμένα δικαιώματα λειτουργικής αυτοδιοίκησης»,¹³⁷ στον ελληνικό λόγο η Τουρκική Κοινότητα συγκροτείται ως Τουρκική μειονότητα.¹³⁸

Μέσα από τους λόγους που συγκροτούν τα μέλη της Ελληνικής Κοινότητας ξεχωρίζουν οι ποικίλες συνδηλώσεις του όρου μειονότητα. Ο όρος Τουρκική μειονότητα ενέχει πολιτικές συνδηλώσεις. Αμφισβητεί και υπονομεύει το νέο θεσμικό ρόλο της Τουρκικής Κοινότητας. Στην ελληνική συλλογιστική :

[...] Η παρουσία της μειονότητας των Τούρκων, καταλοίπων Τουρκικού κατακτητικού στρατού, δεν μεταβάλλει την πραγματικότητα και ούτε της παρέχει νομικόν δικαίωμα λαού, εις τοπον Ελληνικόν από της αυγής της ιστορίας ή προνόμια περαν εκείνων που διεθνώς αναγνωρίζονται εις τας μειονότητας.¹³⁹

Ο όρος Τουρκική μειονότητα συνδέεται με την άκρατη πλεονεξία και την κατάχρηση «ποιώνται κατάχρησιν»,¹⁴⁰ συνδέεται με ένα σύνολο παρασιτικών δαπανών,¹⁴¹ με μια «προνομιούχον τάξιν παχυμίσθων»,¹⁴² με τις πολιτικές των θετικών διακρίσεων που κάνουν δικαιώματα να μοιάζουν προνόμια, υπερτροφικά προνόμια «Ασφαλώς δεν είμαι υπέρ

¹³⁷ Πέτρος Λιάκουρας, *Το Κυπριακό από τη Ζυρίχη στη Λουκέρνη* ..., ό. π., σσ. 51-52.

¹³⁸ Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 27^{ης} Νοεμβρίου 1961, σελ. 588.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 18^{ης} Δεκεμβρίου 1961, σελ. 668.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 22^{ης} Δεκεμβρίου 1961, σελ. 714.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 6^{ης} Φεβρουαρίου 1961, σελ. 102.

[...] αποτελεί την μειονότητα έστω και με ίσα προς την πλειονότητα δικαιώματα,

Βλ. Περιοδικό *Κυπριακή Εκπαίδευσις*, «Αι βασικά προϋποθέσεις της κυπριακής ελληνικής εκπαίδευσεως», τ. 4, Απρίλιος 1960, σελ. 203.

¹³⁹ Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 2 Νοεμβρίου 1960.

¹⁴⁰ Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 18^{ης} Δεκεμβρίου 1961, σελ. 669.

¹⁴¹ Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1962-31 Δεκεμβρίου 1962), συνεδρίαση 10^{ης} Δεκεμβρίου 1962, σελ. 176.

Τοποθέτηση Βουλευτή Βάσου Λυσσαρίδη. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1962-31 Δεκεμβρίου 1962), συνεδρίαση 13^{ης} Δεκεμβρίου 1962, σελ. 183.

¹⁴² Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 10 Ιουνίου 1961.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

διακρίσεων υπέρ της μιας ή της άλλης κοινότητας, ούτε υπέρ υπερτροφικών δικαιωμάτων»,¹⁴³ και με την ειδική μεταχείριση λόγω ευπάθειας και καχεξίας.

Πέρα από την ιεραρχική ταξινόμηση, Ελληνική Κοινότητα πλειονότητα - Τουρκική Κοινότητα μειονότητα, και τη σύνδεση της δεύτερης με την ατροφία «οι εκπρόσωποι της με υπερτροφικά ατροφικής μειονότητας»,¹⁴⁴ ο όρος Τουρκική μειονότητα συνδέεται με ένα σύνολο υποτιμητικών συνδηλώσεων «το μεγαλύτερο μέρος του φόρου θα πληρωθή υπό της Ελληνικής κοινότητας».¹⁴⁵ Σε αντίθεση με την Ελληνική Κοινότητα που έχει δικαιώματα «τα ολίγα δικαιώματα τα οποία έχουμε»,¹⁴⁶ στην Τουρκική Κοινότητα παραχωρήθηκαν δικαιώματα-προνόμια «το οποίον παρεχωρήθη»,¹⁴⁷ «τα οποία τους εδόθησαν»,¹⁴⁸ τα οποία αντιβαίνουν στην ηθική, τη δικαιοσύνη και την ισότητα.¹⁴⁹

Τέλος προτάσσεται ότι η Τουρκική Κοινότητα, υπό αυτό το νομικό πλαίσιο, επιβάλλει την πολιτική του "ezek gibi",¹⁵⁰ του ετσιθελισμού «δεδομένου ότι παραμένει εις την δύναμιν οκτώ μελών της Βουλής να στερήσουν το κράτος τοιούτων εσόδων».¹⁵¹ Ελέγχει την κυβερνητική μηχανή «Η Βουλή προ πολλού κατήντησε παιγνίδι εις τας χείρας των Τούρκων συναδέλφων, οι οποίοι δεν edίστασαν να αφήσουν την χώραν άνευ φορολογικών νόμων»¹⁵² και

¹⁴³ Τοποθέτηση Βουλευτή Βάσου Λυσσαρίδη. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1962-15 Αυγούστου 1962), συνεδρίαση 25^{ης} Απριλίου 1962, σελ. 244.

¹⁴⁴ Τοποθέτηση Βουλευτή Βάσου Λυσσαρίδη.

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 6^{ης} Φεβρουαρίου 1961, σελ. 102.

¹⁴⁵ Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 18^{ης} Δεκεμβρίου 1961, σελ. 672.

¹⁴⁶ Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 9^{ης} Ιουνίου 1961, σελ. 315.

¹⁴⁷ Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 9^{ης} Ιουνίου 1961, σελ. 311.

¹⁴⁸ Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 9^{ης} Ιουνίου 1961, σελ. 315.

¹⁴⁹ Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1962-15 Αυγούστου 1962), συνεδρίαση 25^{ης} Απριλίου 1962, σελ. 244.

¹⁵⁰ [...] Η εποχή του «εσιέκκιπ» έχει παρέλθει ανεπιστρεπτή. Τοποθέτηση Βουλευτή Βάσου Λυσσαρίδη.

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 9^{ης} Ιουνίου 1961, σελ. 315.

¹⁵¹ Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1962-31 Δεκεμβρίου 1962), συνεδρίαση 13^{ης} Δεκεμβρίου 1962, σελ. 182.

¹⁵² Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 9^{ης} Ιουνίου 1961, σελ. 315.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 18^{ης} Δεκεμβρίου 1961, σελ. 668.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

αποτελεί κράτος εν κράτει.¹⁵³ Ζητούν «να δικτατορεύουν εφ' όλης της κοινωνικής, οικονομικής και εφ' όλης της ζωής αυτού του τόπου»,¹⁵⁴ και τα μέλη της Ελληνικής Κοινότητας να «υπακούουν εις τα κελεύσματα της Τουρκικής ομάδος».¹⁵⁵

Από την άλλη, η Τουρκική Κοινότητα μέσα από τις τοποθετήσεις των Τούρκων Βουλευτών διεκδικεί ότι συνταγματικώς «κέκτεται χωριστόν καθεστώς».¹⁵⁶

[...] Συνεπώς, εις κάθε νέαν ευκαιρίαν, αλλά και τώρα, λέγομεν ότι ως Κοινότης ουδέποτε προτιθέμεθα να παραιτηθώμεν των δικαιωμάτων μας, τα οποία είναι ηγγυημένα εις το Σύνταγμα.¹⁵⁷

Ο Βουλευτής Halit Ali Riza εισηγούμενος όπως τεθούν χρονικά όρια στην ισχύ των φορολογικών συντελεστών αναφέρει ότι είναι πολιτική αναγκαιότητα να «αναγνωρισθούν τα δικαιώματά μας, να θεωρούμεθα εις τα όμματά των ως μία Κοινότης αξία να ζήση εις αυτήν την χώραν εντίμως».¹⁵⁸

Έτσι εκεί που ο ελληνικός λόγος συγκροτεί το λόγο της ισότητας «ίσα δικαιώματα όλων των πολιτών»,¹⁵⁹ στον τουρκικό λόγο η "Συνταγματική τάξις" συνδέεται με την ύπαρξη

¹⁵³Γιάννος Ν. Κρανιδιώτης, *Το κυπριακό πρόβλημα..*, ό. π., σελ. 37.

Ελευθέριος Τζελεπής, ό. π., σελ. 124.

¹⁵⁴Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 9^η Ιουνίου 1961, σελ. 315.

¹⁵⁵Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 18^η Δεκεμβρίου 1961, σελ. 667.

¹⁵⁶Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 27^η Νοεμβρίου 1961, σελ. 588.

¹⁵⁷Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1962-31 Δεκεμβρίου 1962), συνεδρίαση 31^η Δεκεμβρίου 1962, σελ. 271.

¹⁵⁸Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 18^η Δεκεμβρίου 1961, σελ. 670.

¹⁵⁹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 18^η Δεκεμβρίου 1961, σελ. 668.

[...] Τώρα μας χρειάζεται πάλιν η Πατρίδα διότι πρέπει να εφαρμοσθούν και εδώ αι Αρχαί της Διακηρύξεως των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Πριν ολίγα χρόνια, συμφέροντα μεγάλων δυνάμεων δεν επέτρεψαν την πλήρη εφαρμογή των Αρχών της Ελευθερίας και της Δικαιοσύνης δια την Κύπρον. Πρόθυμοι ας εργασθώμεν δια την πλήρη εφαρμογή των Διακηρύξεων περί ισότητος και ελευθερίας.

Βλ. Περιοδικό *Επετηρίς σχολικού έτους 1963-1964*, «Ομιλία της διευθύντριας κ Κ. Καραγιώργη επί τη 15^η επετείο της διακηρύξεως των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τη 10^η Δεκεμβρίου 1963», Παγκύπριον Γυμνάσιον Θηλέων Παλουριωτίσσης, Λευκωσία, 1965, σελ. 11.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ : Συνθήκες διαμόρφωσης & Τυπικά χαρακτηριστικά του ερευνώμενου υλικού

δικαιωμάτων.¹⁶⁰ Η ύπαρξη αυτών των δικαιωμάτων μπορεί να περιορίσει την Ελληνική Κοινότητα, δεδομένου ότι ως πλειονότητα προϋποθέτει μια κατάσταση εξουσίας και επιβολής.¹⁶¹

[...]Ημείς, οι εκπρόσωποι της Τουρκικής Κοινότητας, τους οποίους οι Έλληνες βουλευταί χαρακτηρίζουν ως μειοψηφίαν, υφιστάμεθα την χειροτέραν μεταχείρισιν και μας προσάπτονται ποικίλαι κατηγορίαι, οσάκις προωθούμεν προτάσεις επί θεμάτων, τα οποία συμβάλλουν εις την εξασφάλισιν της επιβιώσεως της Κοινοτήτός μας. Ενώ, εκείνοι, οι οποίοι, κατά την φράσιν των, αποτελούν την πλειονότητα, θεωρούν δικαίωμά των να καταπατούν παν δικαίωμά μας.¹⁶²

¹⁶⁰Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 11^{ης} Δεκεμβρίου 1961, σελ. 614.

¹⁶¹[...] το δικαίωμα να αμυνθή Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 9^{ης} Ιουνίου 1961, σελ. 313.

¹⁶²Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 22^{ης} Δεκεμβρίου 1961, σελ. 714.

Κεφάλαιο 8:

Τροπισμοί συγκρότησης του Άλλου

1. Ετερότητα

Η Ετερότητα *Otherness* ως έννοια αποτυπώνει μια σχέση που συνδέει-χωρίζει οντότητες. Παραπέμπει στη διαφορά, στον αποκλεισμό και προϋποθέτει σύγκριση.¹

[...] Η ετερότητα ως έννοια και ως βίωμα προϋποθέτει σύγκριση, είτε η σύγκριση αυτή είναι συνειδητή είτε όχι. Αυτό από μόνο του σημαίνει ότι δεν μπορεί να είναι κάποιος αφ'εαυτού διαφορετικός, αλλά ότι είναι διαφορετικός σε σχέση με κάποιον άλλον.²

Η Ετερότητα ως έννοια είναι απαραίτητη μεταξύ άλλων για την παραγωγή νοημάτων, για τη συγκρότηση της γλώσσας και της κουλτούρας, για τη συγκρότηση της κοινωνικής ταυτότητας και για την υποκειμενική αίσθηση του εαυτού ως *sexed* υποκειμένου.³ Σύμφωνα με το Ρώσο γλωσσολόγο Mikhail Bakhtin η διαφορά που προκύπτει από μια διαλογική διεργασία με τον Έτερο, με τον Άλλο, οικοδομεί το ίδιο το νόημα.⁴

¹Barnett Savery, «Identity and Difference», *The Philosophical Review*, Vol. 51, No. 2, March 1942, p. 205. Ο Αριστοτέλης πρόσφερε την πρώτη τυπική ανάλυση της λογικής της αντίθεσης. Βλ. Paul Cartledge, *Οι Έλληνες : Εικόνες του εαυτού και των άλλων*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2002, σελ. 34.

Η συμβολή του Λιθουανού Εβραίου Emmanuel Levinas στη συγκρότηση της έννοιας της Ετερότητας. [...] Η ετερότητα, όπως την αναπροσδιόρισε και την ανασυγκρότησε ο Λεβινάς, σημαίνει ιδίως την κατασκευή διαφοράς και αποκλεισμού που υφίσταται μια «εξωτερική» ομάδα απέναντι στην οποία μία κυρίαρχη ομάδα και τα μεμονωμένα μέλη της ορίζουν αρνητικά τον εαυτό τους στο πλαίσιο μιας ιδεατής πολιτικής αντίθεσης. Βλ. Paul Cartledge, *ό. π.*, σελ. 18.

Η σχέση με τον Άλλο αποτελεί μια σχέση «with a Mystery». Βλ. Sean Hand (ed.), *The Levinas reader*, B. Blackwell, Oxford UK & Cambridge USA, 1989, p. 43.

Michael Walzer, *Περί ανεκτικότητας : Για τον εκπολιτισμό της διαφοράς*, Καστανιώτης, Αθήνα, 1998, σσ. 62-63.

²Αθανάσιος Ε. Γκότοβος, *Εκπαίδευση και ετερότητα : Ζητήματα διαπολιτισμικής παιδαγωγικής*, Μεταίχμιο, Αθήνα, 2002, σελ. 16.

³Σε αντίθεση με την προσωπική ταυτότητα που παραπέμπει στη μοναδικότητα του υποκειμένου, η κοινωνική ταυτότητα παραπέμπει σε συλλογικότητες, στο γεγονός ότι το υποκείμενο ανήκει σε κοινωνικές κατηγορίες. Βλ. Αθανάσιος Ε. Γκότοβος, *ό. π.*, σελ. 146.

⁴Stuart Hall, «The spectacle of the 'other'», Stuart Hall (ed.), *Representation cultural representations and signifying practices*, Thousand Oaks & Sage Publications in association with the Open University, London & Calif, 1997, pp. 235, 236.

Ο Charles Taylor τονίζει ότι η ανακάλυψη της ταυτότητας δε συντελείται σε απομόνωση, αλλά αποτελεί αντικείμενο διαπραγμάτευσης μέσω ενός διαλόγου, είτε κυριολεκτικού είτε εσωτερικού, που διεξάγει κάποιος με τον Άλλο.

Charles Taylor, *Πολυπολιτισμικότητα : Εξετάζοντας την πολιτική της αναγνώρισης*, Πόλις, Αθήνα, 1997, σ. 82.

[...] Θα μπορέσουμε ίσως να δώσουμε απάντηση στην ερώτηση «τι είναι ο άνθρωπος», αν μάθουμε να τον αντιλαμβανόμαστε ως ον, του οποίου η διαλογική διάσταση, η αμοιβαία παρουσία μέσα στην ενότητα των δύο προσώπων, συνιστά την περιοχή όπου εκάστοτε πραγματώνεται και γίνεται συνειδητή ή συνάντηση του Ενός με τον Άλλο.

Βλ. Martin Buber, *Το πρόβλημα του ανθρώπου*, Γνώση, Αθήνα, 1987, σελ. 140.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

[...] Η ετερότητα για το θέατρο είναι μια *conditio sine qua non*, αφού ο δραματικός λόγος είναι διάλογος, και ο διάλογος ορίζεται από δύο "εγώ" που δεν συμπίπτουν υπαρξιακά ποτέ. Ακόμη και στο μονοπρόσωπο έργο, έχουμε πάντοτε ένα υποκείμενο που διαλέγεται με τον εαυτό του ως "έτερον" ή με κάποιον απόντα που τοποθετείται σε διαλεκτική σχέση με τον ήρωα. Στο μυθιστόρημα, στη νουβέλα και στο διήγημα, ανεξάρτητα από το αν ο ήρωας είναι ένα "εγώ" ή ένα "αυτός", η ετερότητα γίνεται αντιληπτή με έμμεσους τρόπους, και δεν είναι πάντοτε αναγκαίο να προβάλλεται, ούτε καν να υπάρχει.⁵

Το ζήτημα της Ετερότητας ήρθε στο προσκήνιο τις τελευταίες δεκαετίες στις *Cultural Studies*.⁶ Σε ποικίλες αναφορές στον ορισμό της Ετερότητας, στη σύγχρονη βιβλιογραφία που αναφέρονται στην πολυπολιτισμική πραγματικότητα, «υπολανθάνει η υποβάθμιση σε σχέση με κάτι που είναι κυρίαρχο», ενώ απαντά και η εξίσωση της Ετερότητας με την ξενικότητα.⁷

Αν κάποιος με οποιοδήποτε τρόπο διαφέρει από την πλειονότητα εκτίθεται στο δυαδικό σχήμα της αναπαράστασης, καλός / κακός, πολιτισμένος / απολίτιστος, άσχημος / υπερβολικά ελκυστικός, απωθητικός εξαιτίας της διαφορετικότητας του και ελκυστικός εξαιτίας του γεγονότος ότι είναι εξωτικός και παράξενος.⁸ Η παραλλαγή του εθνοτύπου του Μογγόλου που τείνει να εξομοιώσει τα χαρακτηριστικά της φυλής αυτής με μια παθολογία,⁹ οι κύκλωπες και οι Λαιστρυγόνες ως σύμβολα του φόβου και της απόρριψης του Άλλου που ελλοχεύουν στην ψυχή του ανθρώπου,¹⁰ η ξενοφοβία, η κοινωνική διάκριση, η θρησκευτική μισαλλοδοξία, οι πρακτικές και οι τροπισμοί που τονίζουν φυλετικά χαρακτηριστικά «*racialized other*»,¹¹ η δυαδική αντίθεση «ο πολιτισμός του λευκού» «*civilization*» και η «αγριότητα του έγχρωμου» «*savagery*»,¹² η δυαδική αντίθεση *Culture* (λευκός) *Nature* (έγχρωμος),¹³ η φυσικοποίηση της διαφοράς στη

⁵Εισήγηση Χαράς Μπακοδικόλα με θέμα Η ετερότητα ως θεϊκή καταγωγή στην ελληνική τραγωδία στο Χριστάκης Γεωργίου (επιμ.) *Δέκατο Διεθνές Συμπόσιο Αρχαίου Ελληνικού Δράματος Θέμα: Ταυτότητα και Ετερότητα στο Αρχαίο Ελληνικό Δράμα 4-6 Σεπτεμβρίου 2008 Δρούσια-Πάφος, Λευκωσία, 2010, σελ. 109.*

⁶Stuart Hall, «The spectacle of the 'other'», Stuart Hall (ed.), *Representation cultural representations and signifying practices*, Thousand Oaks & Sage Publications in association with the Open University, London & Calif, 1997, p. 234.

⁷Βασίλης Τσάφος, «Η εικόνα του «Άλλου» στα κείμενα της αρχαιοελληνικής γραμματείας που διδάσκονται στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση : Η διδακτική της αξιοποίηση σε ένα πολυπολιτισμικό εκπαιδευτικό περιβάλλον», Ιωσήφ Σ. Ιωσήφ & Γιάννος Κ. Σωκράτους (επιμ.) *Ετερότητα και Εκπαίδευση .., ό. π., σελ. 96.*

⁸Stuart Hall, *ibid*, p. 229.

Υπάρχει μια κυκλική σχέση ανάμεσα στην επιβολή του πόνου και στο πρόβλημα της Ετερότητας. Τοποθέτηση Elaine Scarry στο Martha Craven Nussbaum, *Υπέρ πατρίδος: πατριωτισμός ή κοσμοπολιτισμός;* ό. π., σελ. 125.

⁹Κατερίνα Στενού, *Εικόνες του άλλου: Η ετερότητα: από τον μύθο στην προκατάληψη*, Εκδόσεις Unesco, Εξάντας, Αθήνα, 1998, σελ. 73.

¹⁰Κατερίνα Στενού, *ό. π.*, σελ. 34.

¹¹Stuart Hall, *ibid*, p. 239.

¹²Stuart Hall, *ibid*, p. 243.

¹³Stuart Hall, *ibid*, p. 244.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

σεξουαλικότητα,¹⁴ και η βία της «*objectification*»,¹⁵ αποτελούν μορφές απόρριψης της Ετερότητας.¹⁶

Ο Edward W. Said αναφέρεται στις περιπτώσεις όπου δεν αποδίδεται η πολυπλοκότητα και η Ετερότητα του Άλλου και κουλτούρες επιβάλλουν μεταμορφώσεις σε άλλες κουλτούρες :

[...] Είναι απολύτως φυσικό για το ανθρώπινο πνεύμα να αντιστέκεται στις επιθέσεις της αδάμαστης ετερότητας γι' αυτό και οι κουλτούρες έτειναν πάντα να επιβάλλουν μεταμορφώσεις σε άλλες κουλτούρες, προσλαμβάνοντας αυτές τις άλλες κουλτούρες όχι όπως ήταν άλλα, προς χάριν του αποδέκτη, όπως όφειλαν να είναι.¹⁷

Στα πλαίσια των πιο πάνω μεταμορφώσεων και της ετεροφοβίας γενικότερα συγκροτείται στο ευρωπαϊκό φαντασιακό η ύπαρξη των Κυνοκεφάλων στις μακρινές περιοχές,¹⁸ τα υπερτονισμένα σωματικά χαρακτηριστικά,¹⁹ ο μύθος της εβραϊκής δυσσομίας, η βία του κορανικού νόμου,²⁰ οι αρνητικές συνδηλώσεις του μαύρου χρώματος,²¹ και η τριχοφυΐα ως δηλωτικό της ζώδους φύσης «*που είναι ασύμβατη με μια πλήρη ανθρώπινη υπόσταση*».²²

Στις *Postcolonial studies* και μεταξύ άλλων στη μεταποικιακή θεωρία των Frantz Fanon, Edward Said, Partha Chatterjee και Homi Bhabha απαντά ο αποικιακός Άλλος «*colonial Other*». Κυριαρχεί το δίπολο «*οικεία μοντέρνα Δύση*» «*well-known modern West*» και «*ανοίκεια εξωτική Ανατολή*» «*unknown exotic East*».²³ Ο David Spurr στο βιβλίο του *The rhetoric of empire* αναφέρεται μεταξύ άλλων στην επιτήρηση (*surveillance*),²⁴ στη ρητορική της οικειοποίησης του μη-Δυτικού (*appropriation*) και στην αισθητικοποίηση της πραγματικότητας του Τρίτου Κόσμου (*aestheticization*).²⁵ Αναφέρεται σε ένα σύνολο τροπισμών και λόγων που νομιμοποιούν μια «*ιεραρχική κατάταξη της ανθρωπότητας κατά*

¹⁴Stuart Hall, *ibid*, p. 266.

¹⁵Zelia Gregoriou, *ibid*, p. 241.

¹⁶Κατερίνα Στενού, *ό. π.*, σελ. 51.

¹⁷Edward W. Said, *ό. π.*, σελ. 13.

¹⁸Κατερίνα Στενού, *ό. π.*, σελ. 30.

¹⁹Κατερίνα Στενού, *ό. π.*, σελ. 77.

²⁰Κατερίνα Στενού, *ό. π.*, σελ. 96.

²¹Κατερίνα Στενού, *ό. π.*, σελ. 123.

²²Κατερίνα Στενού, *ό. π.*, σελ. 43.

²³Dina Roginsky, «Nationalism and ambivalence: ethnicity, gender and folklore as categories of otherness», *Patterns of Prejudice*, Vol. 40, No. 3, 2006, p. 242.

[...] το βασικό όπλο των αποικιοκρατών υπήρξε η επιβολή της εικόνας του υποτελούς στους λαούς που υποδούλωναν.

Βλ. Charles Taylor, *Πολυπολιτισμικότητα : Εξετάζοντας την πολιτική της αναγνώρισης*, *ό. π.*, σελ. 120.

²⁴David Spurr, *The rhetoric of empire : Colonial discourse in journalism, travel writing, and imperial administration*, Duke University Press, Durham, 1993, p. 27.

²⁵David Spurr, *ibid*, pp. 32, 47.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

μήκος μιας σειράς διαβαθμίσεων που κυμαίνονται μεταξύ δύο πόλων του πολιτισμού και της βαρβαρότητας»,²⁶ στην υποτίμηση του Άλλου (*debasement*),²⁷ και στο γεγονός ότι στα πλαίσια της στρατηγικής της άρνησης (*negation*) ο Άλλος συγκροτείται ως «απουσία, κενό, ανυπαρξία, θάνατος».²⁸ Αναφέρεται στη ρητορική της επιβεβαίωσης (*affirmation*) όπου η επιβεβαίωση της αρχής του Δυτικού είναι απαραίτητη για τη διατήρηση της αρχής του.²⁹ Στη ρητορική της εξιδανίκευσης, της εξιδανίκευσης του πρωτόγονου με τον πολιτισμό του Άλλου.³⁰ Στη ρητορική της φυσικοποίησης (*naturalization*) στα πλαίσια του αντιθετικού σχήματος *nature-culture/civilization*,³¹ στη ρητορική της έλλειψης υποστασιοποίησης που καθιστά τον Άλλο «χαρωπό» «αποπροσανατολισμένο» λόγω της διαλυμένης συνείδησης του,³² αλλά και στη ρητορική του *eroticization* που σχετίζεται με την ερωτική επιθυμία, την αποπλάνηση αλλά και τον ερωτικό κίνδυνο που εγκυμονεί ο Άλλος.³³

Από την άλλη, η Ετερότητα αποτελεί αναγκαία, συστατική αλλά και την πιο προβληματική συνιστώσα της εθνικής ταυτότητας.³⁴ Ο κάθε λαός βλέπει τον Άλλο σύμφωνα με μια ερμηνεία της ιστορίας που αποτελεί το πλαίσιο μέσα στο οποίο αντιλαμβάνεται τη δίκη του υπόσταση.³⁵ Η εθνική ταυτότητα και η εικόνα του Άλλου είναι παραστάσεις αλληλένδετες.³⁶ Έτσι για τη συγκρότηση της εθνικής ταυτότητας του Εαυτού «*Kendi*» χρησιμοποιείται ως μέσο ο Άλλος «*Öteki*», ο οποίος συγκροτεί τον εχθρό «*düşman*» διαμορφώνοντας τις ταυτότητες *Biz* «Εμείς» και *Öteki* «Άλλος».³⁷

[...] Η εθνική ταυτότητα συνυπάρχει με την ανάγκη μιας εθνικής υπερηφάνειας και με ένα αίσθημα ανωτερότητας (υποχρεωτικά κατά κάποιου κατώτερου «Άλλου»). Δηλαδή η αρνητική εικόνα του «Άλλου» που είναι απόρροια ενός εθνικού και πολιτικού προγράμματος είναι ελαστική και μεταβάλλεται σύμφωνα

²⁶[...] *the hierarchical classification of humanity along a series of gradations ranged between the two roles of civilization and savagery.* Βλ. David Spurr, *ibid*, p. 67.

²⁷David Spurr, *ibid*, p. 79.

²⁸David Spurr, *ibid*, p. 92.

²⁹David Spurr, *ibid*, p. 124.

³⁰David Spurr, *ibid*, p. 128.

³¹David Spurr, *ibid*, p. 156.

³²*insubstantialization* Βλ. David Spurr, *ibid*, p. 142.

³³David Spurr, *ibid*, p. 173.

³⁴Χρυσούλα Κωνσταντοπούλου, «Εισαγωγή : Αναφορά στην Έννοια και τις Όψεις των Σύγχρονων Αποκλεισμών», Χρυσούλα Κωνσταντίνου...[κ.ά.] (επιμέλεια), «Εμείς» και οι «άλλοι» : Αναφορά στις τάσεις και τα σύμβολα, Τυπωθήτω, Αθήνα, 2000, σελ. 12.

³⁵Ηρακλής Μήλλας, *ό. π.*, σελ. 22.

³⁶Ηρακλής Μήλλας, *ό. π.*, σελ. 293.

³⁷Pınar Erkem Gülboy, *a.g.e.*, s. 30.

[...] *National history curricula are typical examples of texts and practices where the nation is glorified and 'the enemy' vilified.* Βλ. Miranda Christou, «The Language of Patriotism: Sacred History and Dangerous Memories», *British Journal of Sociology of Education*, Vol. 28, No. 6, November 2007, p. 711.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

με τη συγκυρία και τις πραγματικές ανάγκες, ενώ η εικόνα του «Άλλου» που κατασκευάζεται για τις «ανάγκες» κάποιας εθνικής ταυτότητας δεν μεταβάλλεται με την ίδια ευχέρεια μέσα στο χρόνο.³⁸

Όταν ο Άλλος «*öteki*» δεν συγκροτείται ως εχθρός «*düşman*» και η εικόνα του είναι θετική:

[...] τότε τραυματίζεται η γενικευμένη αντίληψη της διαχρονικής αντίστασης του έθνους κατά του «Άλλου» και όταν πάλι η εικόνα του «Άλλου» προβάλλεται υπερβολικά αρνητική σε σύγχρονα κείμενα, τότε τραυματίζεται η εικόνα που το ίδιο το έθνος έχει για τον εαυτό του : ένας λαός δίχως εμπάθεια και μίση, με αντικειμενική κρίση, με κατανόηση και μέτρο.³⁹

Η εικόνα του Εαυτού σχετίζεται με τον τρόπο που θέλει κάποιος να είναι, και αυτό συχνά δηλώνεται με το τι δεν θέλει να είναι, ο Άλλος.⁴⁰ Η πιο κοινότοπη φοβία είναι εκείνη που βλέπει στην αναγνώριση του Άλλου την απειλητική υποτίμηση του Εαυτού.⁴¹ Ο τρόπος με τον οποίο ενεργεί κάποιος απέναντι στον Άλλο μορφοποιείται από τον τρόπο με τον οποίο τον φαντάζεται.⁴² Η αποσιώπηση, η συγχώνευση, η γενίκευση και η αστυνόμευση αποτελούν τροπισμούς συγκρότησης του Άλλου. Στα πλαίσια της αποσιώπησης του Άλλου η διαφορετικότητα του καθίσταται ανάξια λόγου,⁴³ στα πλαίσια της διαγραφής του όποιου διαφορετικού στοιχείου του επιτυγχάνεται η συγκάλυψη της διαφορετικότητας του και η ταύτιση-συγχώνευση του με το Εγώ,⁴⁴ ενώ στα πλαίσια της γενικευμένης παρουσίας του ενισχύεται ο στερεοτυπικός λόγος και ο Άλλος απεικονίζεται αμαυρωτικά.⁴⁵ Η εξαφάνιση του Άλλου γίνεται στο συλλογικό φαντασιακό νευραλγικός όρος για την επιβίωση του Εαυτού,⁴⁶ ενώ η επικινδυνότητα του Άλλου

³⁸Ηρακλής Μήλλας, *ό. π.*, σελ. 270.

³⁹Ηρακλής Μήλλας, *ό. π.*, σελ. 293.

⁴⁰Ηρακλής Μήλλας, *ό. π.*, σελ. 16.

Δήμητρα Γκέφου-Μαδιανού (επιμ.), *ό. π.*, σελ. 44.

⁴¹Προλογικό σημείωμα Κωνσταντίνου Παπαγεωργίου.

Βλ. Charles Taylor, *Πολυπολιτισμικότητα : Εξετάζοντας την πολιτική της αναγνώρισης*, *ό. π.*, σσ. 14-15.

⁴²Τοποθέτηση Elaine Scarry

Βλ. Martha Craven Nussbaum, *Υπέρ πατρίδος: πατριωτισμός ή κοσμοπολιτισμός;* *ό. π.*, σελ. 121.

⁴³Γιάννα-Μαρία Παναγή, «Πώς η προσέγγιση της λογοτεχνίας μπορεί να συμβάλει στη διαμόρφωση πολιτών μιας κοσμοπολίτικης κοινωνίας», Αθανάσιος Γαγάτσης κ.ά. (επιμ.), *Σύγχρονες τάσεις στην εκπαιδευτική έρευνα και πρακτική ...*, *ό. π.*, σελ. 15.

Από την άλλη η απουσία αντιπροσώπευσης των πεποιθήσεων και των πρακτικών του Άλλου από τη δημόσια σφαίρα γεννά ένταση και πίκρα.

Βλ. Michael Walzer, *Περί ανεκτικότητας : Για τον εκπολιτισμό της διαφοράς* *ό. π.*, σελ. 107.

⁴⁴Γιάννα-Μαρία Παναγή, *ό. π.* σελ. 16.

⁴⁵Εφη Πηλαβά, «Μια προσέγγιση στο βιβλίο «Ματωμένα Χώματα» από μια κοσμοπολίτικη οπτική», Αθανάσιος Γαγάτσης κ.ά. (επιμ.), *Σύγχρονες τάσεις στην εκπαιδευτική έρευνα και πρακτική : Πρακτικά VIII Παγκόπριου Συνεδρίου Παιδαγωγικής Εταιρείας Κύπρου*, Πανεπιστήμιο Κύπρου, Λευκωσία, Μάιος 2004, σελ. 33.

⁴⁶Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, *ό. π.*, σελ. 41.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

μπορεί να μετριαστεί, αν υπάρχει μια στοιχειώδης γνώση των «λεγόμενων, των γραφόμενων του», γνώση για τις ενέργειες και τις προθέσεις του. Η πιο πάνω πρακτική δεν αποσκοπεί στη σύζευξη του Εαυτού με τον Άλλο, στην ενσυναίσθηση, στον αφουγκρασμό του λόγου, των φόβων, των αναγκών του Άλλου, αλλά στην αστυνόμευση και στον έλεγχο του, μέσα από μια στρεβλή, παραμορφωτική, επιλεκτική αναφορά στο λόγο του Άλλου.⁴⁷

Απέναντι στην αποσιώπηση, τη συγχώνευση, τη γενίκευση και την αστυνόμευση η πολλαπλότητα "εικόνων" τόσο του Εαυτού όσο και του Άλλου δίνει την ευκαιρία στο άτομο να βιώσει τον πλούτο της Ετερότητας και συνεπώς να μπορεί να βλέπει τον Άλλο όπως τον Εαυτό του, να το βιώνει.⁴⁸

Απέναντι στο μισάνθρωπο λόγο *hate speech* που προϋποθέτει την εγγενή κατωτερότητα του Άλλου και που παραβιάζει τον πλέον στοιχειώδη ηθικό γνώμονα -να σεβόμαστε την αξιοπρέπεια όλων των ανθρώπων-,⁴⁹ η πολιτική της ανεκτικότητας που είναι η πολιτική του να μην αντιμετωπίζεται ο Άλλος ως ξένος αλλά ως πολίτης ενός κοινού κόσμου,⁵⁰ και η πολιτική της ισότητας στην αξιοπρέπεια εδράζονται στην ιδέα ότι όλοι οι άνθρωποι δικαιούνται ίσου σεβασμού.⁵¹ Η Martha Craven Nussbaum στο *Υπέρ πατρίδος: πατριωτισμός ή κοσμοπολιτισμός* τονίζει ότι το να μετράμε τους ανθρώπους ως ηθικά ίσους σημαίνει ότι αντιμετωπίζουμε την εθνικότητα, την εθνότητα, τη θρησκεία, την τάξη, τη φυλή, και το φύλο ως «ουδέτερα από ηθική άποψη» - ως μη έχοντα σχέση με την ίση αντιμετώπιση.⁵²

Από την άλλη, σύμφωνα με τον Κωνσταντίνο Παπαγεωργίου, όταν ρίχνουμε ένα πέπλο λήθης στον Άλλο παγιδύεται ο εθνοπολιτισμικός Εαυτός μας. Βλ. Charles Taylor, *ό. π.*, σελ. 16.

«*the opposed ethnic group become represented as legitimate targets*» Βλ. Peter Loizos, «How Might Turkish and Greek Cypriots See Each Other More Clearly?», Βαγγέλης Καλότσης (επιμ.), *Cyprus and its people : Nation, identity, and experience in an Unimaginable community, 1955-1997*, *ibid*, p. 39.

⁴⁷Πέρα από την καταγραφή της αρθρογραφίας του Άλλου, οι δύο κοινότητες ανταπαντούν στα δημοσιεύματα του Άλλου ιδιαίτερα μέσα από τη στήλη *Λακωνικά* η *Ελευθερία* και τις στήλες *Basin ne diyor?* «*Ο τύπος τι λέει*» και *Sutunlarda seyahat* «*Ταξίδι στις στήλες*» η *Halkın Sesi*. Αναπαράγουν τα γραφόμενα του Άλλου, χωρίς ενσυναίσθηση, με έντονο το στοιχείο της ειρωνείας. Η χρήση γελοίων σκίτσων υποτιμά τα θέλω και την επιχειρηματολογία του Άλλου.

⁴⁸Γιάννα-Μαρία Παναγή, «Πώς η προσέγγιση της λογοτεχνίας μπορεί να συμβάλει στη διαμόρφωση πολιτών μιας κοσμοπολιτικής κοινωνίας», Αθανάσιος Γαγάτσης κ.ά. (επιμ.), *Σύγχρονες τάσεις στην εκπαιδευτική έρευνα και πρακτική ...*, *ό. π.*, σελ. 14.

⁴⁹Τοποθέτηση Amy Gutmann

Βλ. Charles Taylor, *Πολυπολιτισμικότητα : Εξετάζοντας την πολιτική της αναγνώρισης*, *ό. π.*, σελ. 67.

⁵⁰Προλεγόμενα Νίκου Κοτσιά Βλ. Michael Walzer, *Περί ανεκτικότητας : Για τον εκπολιτισμό της διαφοράς*, *ό. π.*, σελ. 47.

Ξένος, όλο και περισσότερο, τείνει να νοείται και να προσδιορίζεται ο μη έχων το δικαίωμα σε κρατικές και κοινωνικές λειτουργίες, σε πολιτικά δικαιώματα, ένα είδος μοντέρνου μη πολίτη.

Βλ. Michael Walzer, *Περί ανεκτικότητας : Για τον εκπολιτισμό της διαφοράς*, *ό. π.*, σελ. 47.

⁵¹Charles Taylor, *Πολυπολιτισμικότητα : Εξετάζοντας την πολιτική της αναγνώρισης*, *ό. π.*, σελ. 90.

⁵²Martha Craven Nussbaum, *Υπέρ πατρίδος: πατριωτισμός ή κοσμοπολιτισμός*; *ό. π.*, σελ. 159.

Οριενταλισμός

Οριενταλισμός είναι ένας τρόπος σκέψης στηριζόμενος «σε μια οντολογική και επιστημονική διάκριση που γίνεται μεταξύ «Ανατολής» και «Δύσης»». ⁵³ Ο Οριενταλισμός είναι «ένας δυτικός τρόπος για την κυριάρχηση, την ανασυγκρότηση και την άσκηση εξουσίας επί της Ανατολής», ⁵⁴ και αποτελεί «σημαντική διάσταση της σύγχρονης πολιτικοδιανοητικής κουλτούρας». ⁵⁵ Η Ανατολή στο ευρωπαϊκό φαντασιακό υπήρξε από την αρχαιότητα «τόπος ρομαντισμού, εξωτικών πλασμάτων, αζέχαστων αναμνήσεων και τοπιών, σημαντικών εμπειριών». ⁵⁶ Είναι αποκλίνουσα, υπανάπτυκτη, κατώτερη, ομοιόμορφη και ανίκανη να ορίσει τον εαυτό της. ⁵⁷ Εκεί που η Ανατολή είναι «ανορθολογική, εξασχεωμένη, παιδική, «διαφορετική», η Ευρώπη είναι «ορθολογική, ενάρτη, ώριμη, «κανονική», ⁵⁸ ο παρατηρητής, ο κριτής και ο «δικαστής κάθε όψης της συμπεριφοράς της Ανατολής». ⁵⁹ Βασικές συνιστώσες της Ανατολής είναι ο αισθησιασμός, η τάση προς το δεσποτισμό, η αποκλίνουσα πνευματικότητα, η συνήθεια της ανακρίβειας, και η οπισθοδρομικότητα. ⁶⁰ Ο Ανατολίτης είναι στερημένος της λογικής ικανότητας, ⁶¹ εύπιστος και άβουλος, ⁶² ο αδύναμος εταίρος, ⁶³ φιλάργυρος και λαίμαργος, ⁶⁴ ακόλαστος, ⁶⁵ παθητικός αποδέκτης, ⁶⁶ νωχελικός, ⁶⁷ υπερσεξουαλικός έκφυλος, ⁶⁸ ικανός για περίπλοκες ίντρικες, ⁶⁹ και εκφυλισμένο υπόλειμμα ενός παλιού μεγαλείου. ⁷⁰ Στα πλαίσια του έμφυλου λόγου οι Ανατολίτισσες ως «δημιουργήματα μιας αρσενικής εξουσιαστικής φαντασίας» εκφράζουν απεριόριστη σεξουαλικότητα και είναι πρόθυμες. ⁷¹

⁵³Edward W. Said, *ό. π.*, σελ. 13.

⁵⁴Edward W. Said, *ό. π.*, σσ. 13-14.

⁵⁵Edward W. Said, *ό. π.*, σελ. 24.

⁵⁶Edward W. Said, *ό. π.*, σελ. 11.

«Η Ανατολή με τους πασάδες και τα χαρέμια ήταν μια θύμηση που δε θα την ανεχόταν ο ατίθασος χαρακτήρας της» Βλ. Αντρέας Ιακωβίδης, *Βιολέττες στη Βερενίκη*, Λευκωσία, 1962, σελ. 32.

⁵⁷Edward W. Said, *ό. π.*, σελ. 362.

⁵⁸Edward W. Said, *ό. π.*, σελ. 56.

⁵⁹Edward W. Said, *ό. π.*, σελ. 136.

⁶⁰Edward W. Said, *ό. π.*, σελ. 248.

⁶¹Edward W. Said, *ό. π.*, σελ. 54.

⁶²Edward W. Said, *ό. π.*, σελ. 54.

⁶³Edward W. Said, *ό. π.*, σελ. 56.

⁶⁴Edward W. Said, *ό. π.*, σελ. 86.

⁶⁵Edward W. Said, *ό. π.*, σελ. 135.

⁶⁶Edward W. Said, *ό. π.*, σελ. 136.

Η περίπτωση του Σπήλιου της Κκεζιπάνης. Ένας Μαύρος κλέβει τη γυναίκα ενός τυφλού Τούρκου.

Βλ. Περιοδικό *Κυπριακά Σπουδαί*, «Ιστορία και τοπωνύμια Λατσιών», τ. ΚΣΤ', Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, 1962, σελ. 157.

⁶⁷Edward W. Said, *ό. π.*, σελ. 305.

⁶⁸Edward W. Said, *ό. π.*, σελ. 345.

⁶⁹Edward W. Said, *ό. π.*, σελ. 345.

⁷⁰Edward W. Said, *ό. π.*, σελ. 281.

⁷¹Edward W. Said, *ό. π.*, σελ. 250.

2. Είδη Ετερότητας

Εθνοτική Ετερότητα

Σύμφωνα με τη Judith Butler ο λόγος παράγει τα αποτελέσματα που ονομάζει και ένα φαινόμενο γίνεται υπαρκτό με το ονομάτισμα του. Η προσφώνηση αποτελεί «εγκαθίδρυση ενός ορίου και την ίδια στιγμή είναι επίσης επαναλαμβανόμενη ενστάλαξη μιας νόρμας».⁷²

Στο υπό εξέταση υλικό η Τουρκική Κοινότητα συνδέεται με ένα έθνος ληστρικών κατακτητικών πολέμων και συγκροτείται κυρίως με όρους που δεν ενέχουν πολιτική χροιά : «το ποσοστό του Τουρκικού πληθυσμού»,⁷³ «όχλος»,⁷⁴ «υιοθετήσαμε τους Βαρβάρους»,⁷⁵ «υπολείματα του Τούρκου κατακτητή»,⁷⁶ «ενοίκων» «αλλοφύλων»,⁷⁷ «Αγαρηνούς».⁷⁸ Στα τουρκικά κειμενικά είδη χρησιμοποιούνται οι όροι «*Rum*» και «*Gavur*», όροι με συμβολικό, ιδεολογικό φορτίο, υπογραμμίζοντας ότι η Ελληνική Κοινότητα προέρχεται από ένα υπόδουλο, άπιστο, διοικούμενο έθνος.⁷⁹ Ο Vergi H. Bedevi, Πρόεδρος του *Kıbrıs Türk Tarih Kurumu*, αν και αναφέρει ότι αποδέχτηκαν με βάση το Σύνταγμα τα μέλη της Ελληνικής Κοινότητας ως Έλληνες *Elen* «*Elen kabul ediyoruz*», το νησί δεν είναι Ελληνικό «*Yunan adası*», μιας και η Ελλάδα δεν έχει ιστορικά δικαιώματα στο νησί «*tarihi bir hak*».⁸⁰ Έτσι, η μεν Τουρκική Κοινότητα συγκροτείται με όρους που δεν ενέχουν πολιτική χροιά ή με όρους που τους καθιστούν ξένους προς το κυπριακό πολιτικό συγκείμενο και τις πολιτικές διεργασίες, απονομιμοποιώντας την Τουρκική Κοινότητα από κάθε πολιτική αξίωση και αγνοώντας συστηματικά την πολυεθνική δομή του ντόπιου πληθυσμού,⁸¹ η δε Ελληνική Κοινότητα με όρους που υποδηλώνουν ότι η Ελληνική Κοινότητα υπήρξε μια «διοικούμενη θρησκευτική κοινότητα» εντός του οθωμανικού οικοδομήματος.

⁷²Judith Butler, *Σώματα με σημασία : Οριοθετήσεις του "Φύλου" στο λόγο*, Εκκρεμές, Αθήνα, 2008, σσ. 42, 52, 62.

⁷³Ναταλία Ρωσσίδου, *Οδοιπόροι*, Λευκωσία, 1969, σελ. 88.

⁷⁴Κώστας Μόντης, *Κλειστές πόρτες*, ό. π., σελ. 84.

Ρόδης Ρούφος, *Η χάλκινη εποχή ...*, ό. π., σελ. 247.

Λευτέρης Παπαλεοντίου, «Οι Κλειστές πόρτες του Κ. Μόντη ως αντίλογος στα Πικρολέμονα του L. Durrell και στη Χάλκινη Εποχή του Ρ. Ρούφου», ό. π., σελ. 254.

⁷⁵Ντίνα Παγιάση-Κατσούρη, *Ποιήματα*, Λευκωσία, 1964, σελ. 5.

⁷⁶Τάσος Ψαρόπουλος, *Ο δήμος: Το ημερολόγιο του Φούσκου*, ό. π., σελ. 123.

⁷⁷Περιοδικό *Μόρφωσις*, «Σημειώματα», Μάιος 1961, σελ.18.

⁷⁸Περιοδικό *Πάντα Εμπρός*, «Μαρία η Συγκλητική», αρ. 2, Μάρτιος 1963, σελ. 71.

⁷⁹«*Gavuristan oldu deyyusun adası!*». «Έγινε Gavuristan το νησί του κερατά».

Βλ. Kutlu Adalı, *Dağarcık II*, a.g.e., s. 166.

⁸⁰Vergi H. Bedevi, *Vesikalarla tarihi bir gerçeği açıklıyoruz : Kıbrıs Tarihinin Hiçbir Devrinde Yunan Adası Olmamıştır*, Halkın Sesi Basımevi, Lefkoşa, 1963, s. 13.

⁸¹Γεώργιος Β. Χαραλάμπους, ό. π., σελ. 95.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

Όταν συνυπάρχουν στην ίδια απόφαση-δήλωση οι δύο κοινότητες, εντοπίζονται διάφορα αντιθετικά σχήματα. Στο ποίημα του Παύλου Λιασίδη κυριαρχεί το αντιθετικό σχήμα «Τούρτζιοι» - «Ρωμιοί». ⁸² Ο όρος Ρωμιοί παραπέμπει στον αέναο αγώνα της ρωμιοσύνης, της ελληνικής φυλής «κανένας δεν εβρέθηκε για να την -ι-ξηλείψη», ⁸³ ενώ η εκφορά του εθνικού ονόματος «Τούρτζιοι» προκαλεί στερεοτυπικούς συνειρμούς. ⁸⁴

Στην ελληνική συλλογική συνείδηση ο άνθρωπος είναι από τη φύση του ένα «εθνικό υποκείμενο», μέλος μιας φυλής. ⁸⁵ Η Ελληνική Κοινότητα, λόγω της ελληνικής της καταγωγής, είναι γνήσιο παιδί της δημοκρατίας και αποτελεί συνώνυμο του χρηστού πολίτη «*We Greeks have understood democracy, since the dawn of our history, as a guarantee for justice for all and not as a means of oppressions*». ⁸⁶ Από την άλλη, στον τουρκικό λόγο, παρά το γεγονός ότι το γειτονικό ελληνικό έθνος επιστράτευσε την τουρκική εχθρότητα και με κάθε μέσο προσπάθησε να πλήξει το τουρκικό μεγαλείο, ⁸⁷ και παρά το γεγονός ότι το τουρκικό έθνος συγκροτείται ως το πιο δυσφημισμένο έθνος στην ιστορία «*Tarihte en çok iftiraya uğramış bir Ulus olarak tanınmaktayız*», ⁸⁸ το τούρκικο έθνος δεν είναι αγνώμον, ⁸⁹ οι Τούρκοι σέβονται τις υποχρεώσεις τους έναντι των συμπατριωτών και των γειτόνων τους «*bir komşuluk ve vatandaşlık borcu saymaktayız*», ⁹⁰ επιδεικνύουν θετική στάση, ⁹¹ και είναι ολιγαρκείς. ⁹²

Ο μητροπολιτικός χώρος του Άλλου συγκροτείται με βάση τις πολιτικές στοχεύσεις της κάθε κοινότητας. Ενώ στον ελληνικό λόγο ο μυκηναϊκός πολιτισμός αποτελεί σημείο-καμπή σε σχέση με τον προσανατολισμό της χώρας «*turning points in the island's history*», ⁹³ οι Μυκηναίοι στον τουρκικό λόγο συγκροτούνται ως «*Yunan muhacirleri*» Έλληνες μετανάστες. ⁹⁴ Οι Αχαιοί και οι Δωριείς άποικοι «*Kıbrıs'taki Aka ve Dor*

⁸² Παύλος Λιασίδης, *Δώδεκα παρά δέκα*, ό. π., σελ. 42.

⁸³ Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Η 9^η Ιουλίου 1821», τ. 1, Οκτώβριος 1960, σελ. 26.

⁸⁴ Νάντια Χαραλαμπίδου, «Εικόνες του Άλλου στην Κυπριακή πεζογραφία», ό. π., σελ. 249.

⁸⁵ Rebecca Bryant, «On the Condition of Postcoloniality in Cyprus», *ibid*, p. 53.

⁸⁶ Περιοδικό *Cyprus to-day*, «A review of Current Events», Vol. 1, No. 5, September- October 1963, p. 31.

⁸⁷ Ο Aydın Taneri, επισημαίνοντας την ανωτερότητα του τουρκικού πολιτισμού, αναφέρει πως με κάθε μέσο οι Έλληνες χρησιμοποιούν την τουρκική εχθρότητα.

«*Yunanlı Türk düşmanlığını her vesile ile kullanmaktadır*». Βλ. Aydın Taneri, *a.g.e.*, s. 302.

⁸⁸ Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Türk Düşmanlığı», 1 Kasım 1962. [Τουρκική εχθρότητα]

Κώστας Μαρκίδης, *Εδώ ΕΟΚΑ*, ό. π., σσ. 59, 86, 93.

⁸⁹ Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Propaganda silahı», 6 Mayıs 1961. [Προπαγανδιστικό όπλο]

⁹⁰ Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Tek taraflı hak olamaz», 18 Nisan 1962.

⁹¹ Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Biz ve onlar», 18 Şubat 1962. [Εμείς και αυτοί]

⁹² *Yurttaşlık Bilgisi I*, *a.g.e.*, s. 8.

«*bize bir sokum etmek yeter*» «μας φτάνει μια μπουκιά ψωμί». Βλ. Στο ποίημα *Sömürge Çocuğunun Türkiyesi* του Orbay Deliceirmak. Βλ. Ali Nesim, *a.g.e.*, s. 95.

⁹³ Αχιλλέας Λυμπουρίδης, *Cyprus : The island of Aphrodite*, *ibid*, pp. 11,13.

⁹⁴ Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bir mektuba verilen cevab (2)», 27 Ağustos 1960. [Η απάντηση που δόθηκε σ' ένα γράμμα]

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

kolonileri» ίδρυσαν στην Κύπρο Πόλεις-Κράτη,⁹⁵ οι οποίες δεν είχαν σχέση πολιτική, διοικητική με το μητροπολιτικό τους χώρο, σε αντίθεση με την οθωμανική περίοδο όπου η Κύπρος υπήχθη στον κρατικό, διοικητικό μηχανισμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και ενσωμάτωσε τους οθωμανικούς θεσμούς. Στον ελληνικό λόγο η οθωμανική παρουσία συνδέεται με το όνειρο του μεθύστακα Selim II «Ο σουλτάνος Σελίμ ο Β΄ ο αποκαλούμενος «μεθύστακας», που ονειρευόταν να κατακτήσει την Κύπρο επειδή εύρισκε πως τα κρασιά της ήταν από τα ωραιότερα του κόσμου», και εισάγει τον Άλλο στον ιστοριογραφικό λόγο ως κατακτητή «νέος κατακτητής».⁹⁶ Στο έργο του Ιωάννη Γ. Κασουλίδη *Μαρία η Συγκλητική*,⁹⁷ η Μαρία με το θείο της Φίλιππο συζητώντας σε σχέση με την κατάκτηση της Κύπρου από τους Οθωμανούς, που συγκροτούνται ως *Τούρκοι*, σκιαγραφούν τα φυλετικά χαρακτηριστικά τους :

Μαρία : [...] Είναι δυνατόν να μη φθονούν αυτή τη φυλή, αυτοί οι μικροί και βάρβαροι λαοί που στερούνται οιοδήποτε ιδανικού, και οι οποίοι μόνον και μόνον σκέπτονται τα υλικά κέρδη και τις αποκλειστικές κερδοσκοπικές κατακτήσεις.⁹⁸

Από την άλλη, ο τουρκικός λόγος δεν αποδέχεται τον όρο εισβολή «*istila*» για το 1571. Αναφέρεται σε έντιμους γεωργούς από την Ανατολία που εκούσια ήρθαν στο νησί «*Kıbrıs'ı istilâ ede Osmanlı silâhli kuvvetleri değil, kendilerine tercih hakkı verilen ve Ada'ya yerleşip toprağa bağlanan çalışkan, dürüst Anadolu'nun çiftçi evlâtlarıdır*».⁹⁹ Τα γεγονότα που καθόρισαν τις ελληνοτουρκικές σχέσεις στα δύο μητροπολιτικά κέντρα έχουν αντίκτυπο και στο κυπριακό συγκείμενο, με κορυφαίο παράδειγμα τα γεγονότα του 1922 στη Σμύρνη. Ο Kutlu Adalı στο *Dağarcık* αναφέρει ότι στο χωριό Dağlarbaşı Μαλλιά, με βάση τις διαφορετικές φάσεις του *Kurtuluş Savaşı* του Kemal Atatürk,

⁹⁵ *Kıbrıs tarihi notları ...*, a.g.e., s.10, 11.

⁹⁶ Αθήνα Ταρσούλη, *Κύπρος*, τ. Β΄, ό. π., σελ. 105.

Σάββας Χρίστου, ό. π., σελ. 11.

[...] γνώρισε τα αίχυστα π'αυτούς η Ρωμοσύνη. Βλ. Νίκος Μηλιώτης, ό. π., σελ. 28.

⁹⁷ [...] Ο Μουσταφάς κράτησε δώρο για το σουλτάνο τους καλύτερους νέους και νέες που αιχμαλώτισε στη Λευκωσία και τους φόρτωσε σε τρία πλοία για την Κωνσταντινούπολη. Πριν ακόμα ξεκινήσουν, μια από τις αιχμάλωτες έβαλε φωτιά στην πυριτιδαποθήκη. Ανατινάχθηκαν τα πλοία και σκοτώθηκαν όλοι οι επιβάτες εκτός από τέσσερις. Το γεγονός αυτό έγινε κοντά στην Αμμόχωστο, για το όνομα της νέας όμως υπάρχουν αμφιβολίες. Άλλες πηγές αναφέρουν ως ηρωίδα την Αρνάλδα, κόρη του Ευγένιου Συγκλητικού, που ήταν υπεύθυνος των στρατιωτικών δυνάμεων της Λευκωσίας στη διάρκεια της πολιορκίας. Άλλες αναφέρουν τη Μαρία Συγκλητική κι αλλού πάλι αναφέρεται χωρίς όνομα μια Κυπρία αριστοκρατικής καταγωγής.

Βλ. Κάτια Χατζηδημητρίου, ό. π., σελ. 238.

⁹⁸ Ιωάννης Γ. Κασουλίδης, ό. π., σελ. 10.

Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «Η 25^η Μαρτίου», Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1962, σελ. 9.

⁹⁹ Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Resimlerle güzel Kıbrıs», 28 Kasım 1961.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Medeniyetler Yaratan: Türkler», 11 Ağustos 1963. [Τούρκοι : Αυτοί που δημιούργησαν πολιτισμό]

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

αρχικά οι Έλληνες κάτοικοι του χωριού κοροΐδευαν τους Τούρκους, και μετά την εκδίωξη των Ελλήνων από τη Σμύρνη, οι Τούρκοι τους Έλληνες.¹⁰⁰ Το ίδιο απαντά και στο χωριό Φώτα της Κύπρου όπου ο μεν Τούρκος κάνει θυσία για την επιτυχία του Kemal Atatürk ο δε Έλληνας αστυνομικός τον κοιτά με μίσος και φόβο και του αναφέρει ότι δεν μπορεί να κάνει θυσία,¹⁰¹ ενώ στο χωριό Κανακλι (Άγιος Γεώργιος Πάφου) οι Έλληνες θα αναγκαστούν να εγκαταλείψουν στην εστία τους. Πολύ χαρακτηριστικοί και οι πιο κάτω στίχοι : «*Askerinle binler yasa*» «χιλιόχρονος με το στρατό σου», «*Yüzbin Yunan kellesini*» «τις 100,000 ελληνικές κεφαλές».¹⁰²

Ενώ από την περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας μέχρι το σύγχρονο συγκείμενο ξεχωρίζει ο βίαιος χαρακτήρας του εθνικού Άλλου, ο Γεώργιος Β. Χαραλάμπους αναδεικνύει μια άλλη πτυχή : « *Εντύπωση, όμως, δημιουργεί το γεγονός ότι πουθενά στην ιστορική διήγηση δεν γίνεται αναφορά στις απώλειες του εθνικού «άλλου». Ούτε ακόμα και στις ελάχιστες περιπτώσεις κατά τις οποίες ως επιτιθέμενος παρουσιάζεται ο εθνικός «εαυτός»*».¹⁰³ Με αφορμή την κατάληψη της Κύπρου από τους Οθωμανούς μνημονεύονται στον τουρκικό λόγο μόνο οι 80.000 Τούρκοι στρατιώτες,¹⁰⁴ ενώ στον ελληνικό λόγο στο δημοτικό ιστορικό ποίημα *Ο θρήνος της Κύπρου*, που αναδημοσιεύεται το 1963 στο Β' τόμο του έργου της Αθηνάς Ταρσούλη, υπάρχει η αναφορά στις «εξήντα χιλιάδες» Χριστιανών.¹⁰⁵ Η Μικρασιατική Εκστρατεία,¹⁰⁶ η προσφυγιά και η κάθοδος των προσφύγων στην Κύπρο προσεγγίζεται επίσης ποικιλοτρόπως, και ο θάνατος αναδεικνύεται ως ο κυριότερος παράγοντας στη συγκρότηση της Ετερότητας.¹⁰⁷ Είναι

¹⁰⁰Kutlu Adalı, *Dağarcık I*, Işık, a.g.e., s. 93.

¹⁰¹Orbay Deliceirmak (hazırlayan), a.g.e., s. 159.

¹⁰²Kutlu Adalı, *Dağarcık I*, Işık, a.g.e., s. 152.

¹⁰³Γεώργιος Β. Χαραλάμπους, *ό. π.*, σελ. 266.

¹⁰⁴Niyazi Kızılyürek, «Η ιστοριογραφία στην Κύπρο και η εικόνα του «Άλλου»», Ιωσήφ Σ. Ιωσήφ & Γιάννος Κ. Σωκράτους (επιμ.), *ό. π.*, σελ. 223.

¹⁰⁵Αθηνά Ταρσούλη, *ό. π.*, σελ. 306.

[...] *Εξήντα χιλιάδες έκοψαν πριν ο ήλιος νά δώσει, ως έξι ώρες της ημερού δέν είχαν τελειώσει. Εκείτοντον οι χριστιανοί χαμαί μακελλεμένοι, ωσάν δεμάτια ήτανε όλοι θεμωνιασμένοι.*

¹⁰⁶Μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο δόθηκε στον Έλληνα Πρωθυπουργό η εντολή της προσωρινής κατάληψης της Σμύρνης. Στις 2/15 Μαΐου 1919 ο Ελληνικός Στρατός υπό την προστασία του Αγγλικού Στόλου αποβιβάστηκε στη Σμύρνη. Στον ελληνικό ιστοριογραφικό λόγο η Μικρασιατική Εκστρατεία, στην οποία αποδύθηκε ο Ελληνικός Στρατός από τις 2 Μαΐου 1919 μέχρι τις 6 Σεπτεμβρίου 1922, αποσκοπούσε στην απελευθέρωση των ελληνικών πληθυσμών που κατοικούσαν στη Μικρά Ασία. Η αποτυχημένη αυτή εκστρατεία γνωστή και ως «*Μικρασιατική Καταστροφή*» οδήγησε στον «*αφανισμό του Ελληνισμού της Μικράς Ασίας*». Βλ. Αθανάσιος Δ. Νικολοδήμος, *Μέρες πολέμου (1902-1922): Αυτοί που έγραψαν ιστορία*, Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου, Λευκωσία, 2005, σσ. 229, 231, 381.

Στον αντίποδα στον τουρκικό λόγο τα γεγονότα του 1922 συνδέονται με τη νίκη του Αγώνα της Ανεξαρτησίας του Τουρκικού Έθνους. Βλ. Erik J. Zürcher, *Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2004, σελ. 221.

¹⁰⁷Γιάννης Παπαδάκης, «Nation, narrative and commemoration: political ritual in divided ...», p. 254.

[...] *που σφαγιάστησαν από τους Τούρκους.* Βλ. Νέαρχος Κληρίδης, *Μαθήματα ιστορίας για την Στ' δημοτικού*, Α. Π. Πολίτης, Λευκωσία, 1960, σελ. 126.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

πολύ χαρακτηριστικό το γεγονός ότι η κάθε κοινότητα εστιάζεται σε κάποια επιμέρους φάση της Μικρασιατικής Εκστρατείας/ του Αγώνα της Ανεξαρτησίας, θέλοντας να μονοπωλήσει τον πόνο και να αναδείξει το βίαιο χαρακτήρα του εθνικού Άλλου. Απέναντι στο «δεν είχε μείνει αγριότητα που δεν έκαναν στον τουρκικό πληθυσμό» του τουρκικού λόγου,¹⁰⁸ ο μαθητής Παντελάκης Στυλιανού της Γ'9 στο διήγημα του *Προσφυγιά* αναφέρει μεταξύ άλλων «Χιλιάδες πλάσματα, θύματα της σκοτεινής Θεότητας, της μοίρας και ενός προαιώνιου μίσους, τραβούσαν το δρόμο της προσφυγιάς».¹⁰⁹

Στο σύγχρονο συγκείμενο ενώ οι Τούρκοι στρατιώτες (ΤΟΥΡΔΥΚ) είναι σοβαροί, αξιοπρεπείς,¹¹⁰ παράγοντας διατήρησης της γαλήνης «*dünya sulhunun idamesi*», οι Έλληνες (ΕΛΔΥΚ) είναι επιπόλαιοι. Υπάρχει αναφορά σε περιστατικό όπου στρατιώτες της ΕΛΔΥΚ καυγάδισαν με μέλη της Ελληνικής Κοινότητας για τα μάτια μιας κοπέλας.¹¹¹ Στον ελληνικό λόγο σε αντίθεση με τους «γενναίους φαντάρους» της Ελληνικής Δύναμης Κύπρου (ΕΛΔΥΚ),¹¹² με την άγιοχη συμπεριφορά και στάση που «υπαγορεύεται απλώς από την επίγνωσιν του λεπτού ρόλου των και των ευθυνών των»,¹¹³ ο Τούρκος στρατιώτης της Τουρκικής Δύναμης Κύπρου (ΤΟΥΡΔΥΚ) «απειλεί το Ελληνικόν Γένος» και μηχανορραφεί.¹¹⁴

[...] "Blood" is used in these examples as a trope to create an ethnic distinction from the "violators" of the life-source, the Greek Cypriots. Βλ. Moira Killoran, «Nationalism and Embodied Memory in Northern Cyprus», Βαγγέλης Καλότυχος (επιμ.), *Cyprus and its people : Nation, identity, and experience in an Unimaginable community, 1955-1997*, ibid, p. 163.

¹⁰⁸Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Barbarlık Ne Demek?», 12 Temmuz 1963.

¹⁰⁹Περιοδικό *Μαθητική Εστία*, «Προσφυγιά», Ιανουάριος –Μάρτιος 1961, αρ. 28, σελ. 131.

¹¹⁰Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Küstahlığın da Bir Hattı Vardır», 3 Ekim 1962. [Και η θρασύτητα έχει και τα όρια της]

¹¹¹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Yunan askerleriyle Rumlar kavga etti», 8 Ekim 1961. [Οι Έλληνες καυγάδισαν με στρατιώτες της ΕΛΔΥΚ.]

¹¹²Εφημερίδα *Ελευθερία*, «ΟΙ ΓΕΝΝΑΙΟΙ ΦΑΝΤΑΡΟΙ ΥΠΟ ΤΟΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΑΡΧΗΝ ΑΡΠΙΟΥΖΗΝ ΕΥΡΙΣΚΟΝΤΑΙ ΑΠΟ ΧΘΕΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ», 17 Αυγούστου 1960.

¹¹³Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Η πρόκλησις», 28 Σεπτεμβρίου 1962.

¹¹⁴Εφημερίδα *Ελευθερία*, «ΤΟΥΡΚΟΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ ΑΠΕΙΛΕΙ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΓΕΝΟΣ», 17 Φεβρουαρίου 1961.

«Οι Μεντερικοί της Τουρκίας» Βλ. Εφημερίδα *Ελευθερία*, «ΘΑΡΣΕΙΝ ΧΡΗ», 10 Μαρτίου 1961.

Θρησκευτική Ετερότητα

[..]ezan sesleri çan seslerine karışır.¹¹⁵

Η συγκρότηση των δύο κοινοτήτων ορίζεται και με θρησκευτικούς όρους, όπως στο ποίημα *Ματωμένη Κύπρος III* όπου ο Τεύκρος Ανθίας συγκροτεί τη σύγκρουση του μιναρέ με το καμπαναριό «*Ο μιναρές σε πόλεμο με το καμπαναριό, και πνίγηκε η φωνή του Μουεζζίνη σ' ένα χάος και σήμαινε η καμπάνα το μοτίβο του κινδύνου κι' άρχισε το μεγάλο μακελιό*».¹¹⁶ Ο Τεύκρος Ανθίας, στο *Η ζωντανή Κύπρος λαογραφικά θέματα*, επισυνάπτει το τραγούδι *Το στήσιμο της Μανάσσας*. Το εν λόγω κυπριακό τραγούδι αντιπαραβάλλει τους «*Τούρκους*» με τους «*Γριστιανούς*» «*τζι'αγιά Χρυσorroϊάτισσα πούσαι με το ζωνάριν, ποσπάζεις Τούρκους-Γριστιανούς που μέσα στο ζωντάνιν*».¹¹⁷ Σε αυτό το αντιθετικό σχήμα η μια κοινότητα ενδύεται τη θρησκευτική ταυτότητα της και χαίρει θεϊκής εύνοιας, ενώ για την άλλη κοινότητα επιστρατεύεται ο όρος *Τούρκοι* που αποτελεί μια εθνική ταυτότητα. Στο *Ο στραγγαλισμός της μικράς Φανούλλας Παναγιώτου από τη Νεάπολη Λευκωσίας στις 23 Μαΐου 1960*, ποίημα του Αριστοτέλη Νικολάου από τον Κάτω Πύργο, απαντά η αντιθετική φράση «*οθωμανόν*» -«*Χριστιανόν*».¹¹⁸ Στο θρησκευτικό λόγο εξαιτίας της ασέβειας και της εθνικής καταγωγής τους «*καταστροφική manía των Τούρκων ξεσπάει στα ιερά και στα όσια της θρησκείας μας*»,¹¹⁹ οι Τούρκοι έχουν χάσει τη θεϊκή εύνοια, αποκαλούνται «*αντίχριστοι*», αποτελούν συνώνυμο της απάνθρωπης συμπεριφοράς και του Σατανά «*αντίχριστοι με φθονερό μαχαίρι σε τρυπούσαν*».¹²⁰

Η θρησκευτική Ετερότητα αποτελεί μια ειδική μορφή Ετερότητας που αναφέρεται σε ανθρώπους διαφορετικού από το επικρατέστερο σε μια χώρα θρησκευόματος.¹²¹ Από την

¹¹⁵ Στο ποίημα *Σ' αυτή τη χώρα Bu memlekette* του Süleyman Uluçamgil πλέκεται η φωνή του μουεζίνη με αυτή της καμπάνας. Βλ. Orbay Deliceirmak (hazırlayan), *a.g.e.*, s. 131.

¹¹⁶ Τεύκρος Ανθίας, *Ποιητικά άπαντα 1928-1962*, ό. π., σελ. 505.

¹¹⁷ Το «*στήσιμο της Μανάσσας*», η επίδειξη του νοικοκυριού και των προικιών της νύφης.

Βλ. Τεύκρος Ανθίας, *Η ζωντανή Κύπρος : Λαογραφικά θέματα*, Anthias Publications, London, 1963, σελ. 63.

¹¹⁸ [...] *Μάλιστα εν'οθωμανός, Μεχμέτ το όνομάν του, από την Πόλην Χρυσοχούς εν'τα γεννητικά του. Τούρκος από την πίστην του αυτόν εγνώρισέν τον και μάλιστα και μια Τουρκού ακόμη έδειξεν τον. Οι μάρτυρες είναι πολλοί όπου εμαρτυρήσαν, μάλιστα τον οθωμανόν όπου τον ιγνωρίσαν, τον άλλον τον Χριστιανόν όμως εξαπολύσαν.*

Βλ. Κωνσταντίνος Γ. Γιαγκουλλής, *Λαϊκές πηγές μελέτης της Κυπριακής Ιστορίας*, τ. Β', ό. π., σελ. 31.

¹¹⁹ Ο «*ΘΡΗΝΟΣ*» *ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ* στο Αθηνά Ταρσούλη, *Κύπρος*, τ. Β', ό. π., σελ. 307.

¹²⁰ Μιχαήλ Ν. Πισσάς, *Κύπρος*, ό. π., σελ. 28.

¹²¹ Ιωσήφ Σ. Ιωσήφ & Γιάννος Κ. Σωκράτους (επιμέλεια), ό. π., σελ. 96.

Ο Aziz Ibrahim αναφερόμενος στις σχέσεις των μελών των δύο κοινοτήτων κατά την οθωμανική περίοδο,

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

άλλη, η θρησκευτική Ετερότητα ενίοτε συντείνει και στη συγκρότηση μιας άλλης μορφής Ετερότητας, της ταξικής, δεδομένου ότι γυναίκες Μουσουλμάνες δεν συμμετέχουν στην παραγωγική διαδικασία.¹²²

Στον τουρκικό λόγο ο *Müslümanlığı* διαδίδεται χωρίς βία «*Güzellikle*», με σεβασμό στην αντίθετη θρησκεία «*Her gittiğimiz yerlere Camilerimizin yanında İstanbulun yıkmadığımız*».¹²³ Στον αντίποδα, η *Ortodoksluk* συνδέεται με την *namlusu* «κάννη» και τη βία «*Kadınlarımızı çocuklarımız öldürmekte*».¹²⁴ Η περίπτωση του Έλληνα παλαίμαχου στρατηγού *Antoni Flaho* από το χωριό *Arapköy* Κλεπίνη της Κερύνειας αποδίδει ένα χαρακτηριστικό του Άλλου, αυτό της «σειρήνας», που με τα θέλγητρα της μπορεί να «διαφθείρει». Ο στρατηγός *Antoni Flaho* αποφάσισε να εγκαταλείψει την κοσμική ζωή και να γίνει παπάς. Έκτισε μια εκκλησία και εξηγούσε τον ευαγγελικό λόγο. Στο πιο κάτω απόσπασμα ο *Kutlu Adalı* περιγράφει πώς οι Τούρκοι κάτοικοι του χωριού Κλεπίνη της Κερύνειας είναι πλέον μόνο 30 το 1963. «*Gel zaman git zaman papaz Antoni'nin tatlı dili anlattığı öyküler, Türklerin kimisini etkilemeye başladı! [...] Derken 1963 yılı gelip çattı. Arapköy Türkleri bir de çevrelerine baktılar ki köyde topu topu 30 kişi kalmışlar*»!¹²⁵

Στον ελληνικό λόγο απαξιώνεται η θρησκεία του Άλλου. Σε σχολική διάλεξη για τον Ισλαμισμό αναφέρεται ότι «*Επιτρέπει τον άσωτο και έκλυτο βίο*».¹²⁶ Ο Ισλαμισμός ασπάζεται τη βία για την υποστήριξη της θρησκείας του.¹²⁷ Οι ιερές μορφές του

συγκροτεί τις δύο κοινότητες με τους όρους "Οθωμανός ραγιάς" και "αλλόθρησκος ραγιάς".

Βλ. *Aziz Ibrahim, ό. π., σελ. 17.*

Κατά την περίοδο της οθωμανικής περιόδου οι κοινοτικές ταυτότητες ορίζονταν με θρησκευτικά κριτήρια και όχι εθνοτικά. Όταν οι Βρετανοί έφτασαν στην Κύπρο διατήρησαν το θρησκευτικό διαχωρισμό του οθωμανικού συστήματος και τον ενσωμάτωσαν στις δομές του δικού τους πολιτικού και διοικητικού συστήματος. Οι κατηγορίες που χρησιμοποιήθηκαν κατά την απογραφή της βρετανικής περιόδου παρέχουν ενδιαφέρουσες πληροφορίες για τη διαδικασία της συγκρότησης, του μετασχηματισμού και της αναγνώρισης των εθνοτικών ταυτοτήτων. Οι πρώτες βρετανικές απογραφές του 1881 και του 1921 διατήρησαν την οθωμανική λογική της διάκρισης μεταξύ Μουσουλμάνων και μη -Μουσουλμάνων, στην τρίτη απογραφή του 1931 οι κατηγορίες μετατράπηκαν σε «Έλληνες Ορθόδοξους» και «Μουσουλμάνους-Τούρκους», ενώ μέχρι το 1946 οι κατηγορίες που χρησιμοποιήθηκαν ήταν αυτές των «Ελλήνων» και των «Τούρκων».

Βλ. Ελένη Λύτρα & Χάρης Ψάλτης, *ό. π., σσ. 9-10.*

[...] *Επιμένω πολύ επί του σημείου ότι οι περιστοιχίζοντες την Ελληνικήν αυτήν εσχατιάν λαοί είναι κατά 95% περίπου Ισλαμικοί και ότι και αυτή η εν τη Νήσω ξένη μειονότης είναι επίσης Ισλαμική.*

Βλ. Θεόδωρος Παπαδόπουλος, *Το εθνολογικόν πρόβλημα του Ελληνισμού...*, *ό. π., σελ. 8.*

¹²² *Agnes Smith, ibid, pp. 159-160.*

¹²³ *Orbay Deliceirmak (hazirlayan), a.g.e., s. 66.*

¹²⁴ «*Σκοτώνουν τις γυναίκες και τα παιδιά μας*». Βλ. *Orbay Deliceirmak (hazirlayan), a.g.e., s. 67.*

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Ποιαι αι εκδηλώσεις των εδώ Τούρκων επί τη επετείω της Τουρκικής Δημοκρατίας», 31 Οκτωβρίου 1961.

¹²⁵ [...] *Μετά από χρόνια και καιρούς οι ιστορίες, που διηγείτο η γλυκιά γλώσσα του Αντωνή, άρχισαν να επηρεάζουν μέρος των Τούρκων. Ήρθε ο καιρός και το έτος ήταν 1963. Οι Τούρκοι της Κλεπίνης κοίταξαν γύρω τους και είχαν μείνει στο χωριό 30 άτομα.*

Βλ. *Kutlu Adalı, Dağarcık II, a.g.e., s. 35.*

¹²⁶ *Περιοδικό Μαθητική Εστία*, «Γενική σύγκριση του Ισλαμισμού και Χριστιανισμού», Απρίλιος – Ιούνιος 1961, αρ. 29, σελ. 223.

¹²⁷ *Γεώργιος Β. Χαράλαμπος, ό. π., σελ. 221.*

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

γελοιοποιούνται «Μιάβ βολάν τζ' έναν τζαιρόν είσεν έναχ χότζαν τζαί σαν ετζοιμάτουν την νύχταν εσέστημ πάνω του»,¹²⁸ ενώ στο «Δκυό γα αροι εμαλλώνναν για ζένον ασιερώνναν...» διακωμωδεύεται το θρησκευτικό περιεχόμενο του Ισλαμισμού και του Ιουδαϊσμού «ππιλάβιν ζυμωμένον ναν με το γάλαν τόζυνον, είτε με ταϊράνιν».¹²⁹

Ο τουρκικός τύπος καλεί την κοινότητα του να προστατεύσει κάτω από το πλαίσιο των αρχών του Atatürk, το θρησκευτικό αίσθημα της κοινότητας του.¹³⁰ Τονίζει ότι η αμεροληψία του κράτους πρέπει να εδράζεται στη φυλετική και θρησκευτική διάκριση «*rejimin tarafsızlığı konusu bu irki ve dini ayrılıkların ıziği altında incelenmelidir*».¹³¹ Με αφορμή το άρθρο 9(1) Όρκος Πίστεως προς την Δημοκρατίαν και τη φράση «έστω μοι ο Θεός βοηθός»,¹³² ο Βουλευτής Halit Ali Riza αποτυπώνει τη διττή στάση της κοινότητας του. Από την μια τονίζει την κοσμικότητα που επιβάλλουν οι άξονες του Κεμαλισμού «*Biz bu hususta laikiz Türkiye Cumhuriyet laik bir devlettir*», από την άλλη ως αντίβαρο στο έντονο χριστιανικό στοιχείο της Ελληνικής Κοινότητας τονίζει το σεβασμό στη θρησκεία «*biz dine hürmet etmekle beraber bu gibi hususlara Allahu karıştırmamaği prensip olarak uygun görüyoruz*».¹³³ Στο τέλος το νομοσχέδιο εγκρίνεται και οι όποιες ελληνικές ή τουρκικές αντιρρήσεις ή προβληματισμοί αποσύρονται. Οι «κοσμικές φωνές» των δύο κοινοτήτων ατονούν και εντέλει σιωπούν.

Η πολιτική ελίτ των δύο κοινοτήτων γνώριζε ότι όσα περισσότερα τείχη έστηνε μεταξύ των δύο κοινοτήτων τόσο περισσότερο εδραιωνόταν η εξουσία της. Τι καλύτερο λοιπόν να διατηρεί σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής και το θρησκευτικό στοιχείο, τονίζοντας και τις θρησκευτικές διαφορές των δύο κοινοτήτων, ενώ ο θρησκευτικός, πολιτικός, λογοτεχνικός λόγος να διανθίζεται με στερεοτυπικές φράσεις, όπως «*Μωαμεθανός κεκηρυγμένος εχθρός της Χριστιανωσύνης*» κτλ.¹³⁴

¹²⁸ «Ο παπάς, βιτσιάν του χότζα. Οι γειτόνισσες γέλιοο!».

Βλ. Νέαρχος Κληρίδης, *Κυπριακά Παραμύθια*, μέρος Α', Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, Λευκωσία 1959, σσ. 12, 47.

«Ο Χότζιας τζιαί ο φούρνος του».

Καταγραφή του μαθητή Χριστάκη Θεοφίλου (Αγ. Γεώργιος Σπαθαρικού).

Βλ. Περιοδικό *Παιδική Χαρά*, «Ο Χότζιας τζιαί ο φούρνος του», τ. 5, Ιανουάριος 1963, σελ. 21.

¹²⁹ Νεόφυτος Χ. Μαυρίδης, *Ο φιλόσοφος ρεσπέρης*, ό. π., σελ. 24.

¹³⁰ Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Dine bağlılık», 19 Ocak 1961. [Πίστη στη θρησκεία]

Ο Kutlu Adalı αναφέρεται με θλίψη στην αδιαφορία των νέων για τη θρησκεία, στο γεγονός ότι οι νέοι παίζουν χαρτιά και πίνουν την ώρα της ανάγνωσης του καλέσματος του μουεζίνη. Καταγράφεται δε η εισήγηση όπως τις Παρασκευές για μια ώρα να κλείνουν τα καφενεία.

Βλ. Kutlu Adalı, *Dağarcık II*, a.g.e., s. 93.

¹³¹ Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Tarafsız idare», 23 Şubat 1961. [Αμερόληπτη διοίκηση]

¹³² Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 13^{ης} Δεκεμβρίου 1960, σελ. 247.

¹³³ Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 13^{ης} Δεκεμβρίου 1960, σσ. 250, 255.

¹³⁴ Ιωάννης Γ. Κασουλίδης, *Μαρία η Συγκλητική...*, ό. π., σελ. 14.

Γλωσσική Ετερότητα

Στην ελληνική γλώσσα η ηχοποίητη λέξη βάρβαρος σήμαινε αυτόν που μιλούσε ακατανόητα, δηλαδή τον ξενόγλωσσο ή αυτόν που δεν μιλούσε ή δεν πρόφερε καλά την ελληνική γλώσσα. Αργότερα αποκτά και έντονη πολιτική και πολιτιστική χροιά «ως αποτέλεσμα της αφύπνισης της εθνικής αυτοσυνείδησης». ¹³⁵ Στα αποσπάσματα που ακολουθούν προβάλλεται η πρωτοκαθεδρία της ελληνικής γλώσσας έναντι της τουρκικής γλώσσας, το ζήτημα του γλωσσικού εξελληνισμού και η δαιμονοποίηση της γλωσσικής διαφοράς.

Στον ελληνικό λόγο η ελληνική γλώσσα αποτελεί τον τρόπο επικοινωνίας των κατοίκων του νησιού «*Ο Λευτέρης του μίλησε και το παιδί απάντησε με τα καλούτσικα ελληνικά που μεταχειρίζονται όλοι οι Τουρκοκύπριοι*». ¹³⁶ Η γνώση της ελληνικής γλώσσας από την Τουρκική Κοινότητα θεωρείται επιβεβλημένη για τις ειρηνικές διακοινοτικές σχέσεις. Το πιο κάτω απόσπασμα αναφέρεται στο 1955, όταν ο 18χρονος τότε Kutlu Adali βρισκόταν στην περιοχή Τηλλυρίας. Ο πιο κάτω διάλογος αναφέρεται στη μικρή στιχομυθία που αντάλλαξε με το μουχτάρη (κοινοτάρχη) *muhtar* του χωριού Μπογάζι Bozdağ :

" Uzun sözün kısaci öğretmencik, Rumca biliyor musun ? " dedi.

" Azcık biliyorum dedim."

"Öyleyse iyi geçineceğiz." Dedi. ¹³⁷

Στο ποίημα *Τουρκοκρατία* του Μιχαήλ Πισσά η Κύπρος συγκροτείται ως «*Χριστιανή και μυροβαφτισμένη*» και φαίνεται να πόνεσε «*με το κάρφωμα Τούρκου Μπαϊρακτάρη*».

Βλ. Μιχαήλ Ν. Πισσάς, *Κύπρος*, Αλεξάνδρεια, 1962, σελ. 27.

¹³⁵Εισήγηση του Δρ. Κωνσταντίνου Σ. Γιάλουκα με θέμα *Ελληνική ταυτότητα και βαρβαρική ετερότητα* : Ένα ειρωνικό παιγνίδι στις τραγωδίες του Ευριπίδη στο Χριστάκης Γεωργίου (επιμ.), *ό. π.*, σσ. 160-161.

David Spurr, *ibid*, pp.102-103.

¹³⁶Ρόδης Ρούφος, *ό. π.*, σελ. 67.

[...] *Η τουρκική κοινότητα εξακολουθούσε να ζει δίπλα στους Έλληνες, πολύ πιο κοντά σ' αυτούς παρά στους αφέντες. Μ' όλο που Έλληνες και Τούρκοι είχαν ξεχωριστά σχολεία και δεν παντρεύονταν αναμεταξύ τους, διατηρούσαν πολύ καλές γειτονικές σχέσεις, ιδιαίτερα στα χωριά, όπου ο πληθυσμός ήταν πολύ μικρός για να επιτραπεί χωριστή κοινοτική ζωή : κανόνας ήταν εκεί η αλλολοβοήθεια, οι αμοιβαίες προσκλήσεις σε γάμους και κηδείες, πότε-πότε κοινές προσευχές για βροχή, καφές, και κουβέντες στα ελληνικά που όλοι οι Τούρκοι καταλάβαιναν.*

Βλ. Ρόδης Ρούφος, *ό. π.*, σελ. 41.

¹³⁷Kutlu Adali, *Dağarcık II*, a.g.e., s. 9.

[...] *"Με λίγα λόγια καθηγητάκο, Ελληνικά ξέρεις;" είπε.*

" Είπα ξέρω λίγο "

"Τότε καλά θα περάσουμε." είπε.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

Το ίδιο στοιχείο απαντά και στην ομιλία του Ragip Malıyalı στη χοροεσπερίδα της Ένωσης Κυπρίων Αμερικής όπου την ομιλία του την «έκαμεν Ελληνιστί και χειροκροτήθη ζωηρότατα». Ο ίδιος στο χαιρετισμό του είπε :

[..] Σας φέρνω τον χαιρετισμόν της Τουρκικής Κοινότητας της Κύπρου. [...]Μια απόδειξις της καλής μας θελήσεως προς σας είναι το γεγονός ότι απόψε σας ομιλώ ελληνιστί –τουρκεστί, άλλωστε, δεν θα σας ήτο δυνατόν να με εννοήσετε.¹³⁸

Σχολιάζοντας ο τύπος το διορισμό του πρώτου Αμερικανού Πρεσβευτή, του Fraser Wilkins, και την ενέργεια του να μάθει Ελληνικά, αρθρογράφος της εφημερίδας *Ελευθερία* υπογραμμίζει ότι «η Ελληνική γλώσσα θα του χρησιμεύση», «κατά τας εδώ επαφάς του με τον γηγενή πληθυσμόν της Νήσου», για να κατανοήσει καλύτερα τα αισθήματα από τα οποία διακατέχεται ο γηγενής αυτός πληθυσμός.¹³⁹

Από την άλλη, η Τουρκική Κοινότητα καλείται να ενισχύσει όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά της εθνικής της ταυτότητας που τη διαφοροποιούν από την κοινότητα που αποτελεί την πλειονότητα.¹⁴⁰ Ο Oktay Öksüzoglu προτείνει όπως συσταθεί Γλωσσικό Ίδρυμα στην Κύπρο «*Dil Kurumu*», για να σταματήσουν τα μέλη της Τουρκικής Κοινότητας «να καρφώνουν χατζάρι δηλητηριώδες συνεχώς στα τούρκικα μας».¹⁴¹

Η γλώσσα διαχωρίζει, υπαινίσσεται χωρίς να κατονομάζει. Αρθρογράφος της εφημερίδας *Halkın Sesi* αναφέρεται σε άγνωστα άτομα «*meçhul şahıslar*» που στην Αμμόχωστο επιχείρησαν να απαγάγουν μικρά παιδιά από την Τουρκική Κοινότητα. Το μόνο δηλωτικό στοιχείο της ταυτότητας των ατόμων αυτών είναι ότι «μιλούσαν Ελληνικά» και έτσι εικάζεται ότι οι δράστες είναι Έλληνες.¹⁴²

Τα στραπατσαρισμένα Ελληνικά,¹⁴³ κάποιες ξεκομμένες τουρκικές φράσεις,¹⁴⁴ και ο πλάγιος λόγος υποκρύπτουν τις δικές τους ιδεολογικές φωνές που σε καμιά περίπτωση δεν

¹³⁸Περιοδικό *Κύπρος/Cyprus Greek-American Review*, «Από την πανηγυρικήν εσπερίδα της Ενώσεως Κυπρίων Αμερικής», αρ. 36, Οκτώβρης 1960, σελ. 5.

¹³⁹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Η Αμερική», 19 Αυγούστου 1960.

¹⁴⁰Καταγγελίες σχετικά με τη μη έκδοση εγγράφων και στις δύο επίσημες γλώσσες. Αναφορά σε εγκύκλιο του Υπουργείου Συγκοινωνιών αρ. Μ.Σ.Υ. 152/57/8 η οποία δεν εκδόθηκε στα Τουρκικά παρά μόνο στα Ελληνικά και Αγγλικά. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 3^η Οκτωβρίου 1960, σελ. 101.

¹⁴¹[...] *Kıbrıslı Türk kardeşlerimiz, Türkmize devamlı bir şekilde zehirli hançerler saplamaktadır*. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Dilimizin ahengi», 12 Haziran 1961. [Η αρμονία της γλώσσας μας]

¹⁴²«*Mütecevazlerin Rumca konuşmalarından dolayı Rum oldukları tahmin edilmektedir*».

Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Mağusa'da meçhul şahıslar Türk çocukları kaçırmağa yeltendiler», 15 Ağustos 1960. [Στην Αμμόχωστο άγνωστα άτομα επιχείρησαν να αρπάξουν Τουρκόπουλα.]

¹⁴³[...] *Κόρης μου κασάπης` μακάρι πάντα χέρι του είχε. Μια νύχτα φέσι ήρτε, μάνα μου μουσκάρι του φάνηκε, έβαλε κάτω κι έσφαξε. [...] Αίμα της πήρε, πασαλείφτηκε, πήδαγκε και γκελούσε*.

Βλ. Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Πλερώθηκε», αρ. 26, Νοέμβριος 1962, σελ. 55.

¹⁴⁴«*αξιαπλάμ*» «*iyi akşamlar*»: *καλησπέρα*. Βλ. Παύλος Λιασιδής, *Δώδεκα παρά δέκα*, Αυγή, Κύπρος, 1960, σελ. 42.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

δίνουν χώρο στον Άλλο. Το θεατρικό *Οι Απροσκύνητοι* δημοσιεύτηκε τον Ιούνιο του 1963 μέσα από το περιοδικό *Πάντα Εμπρός*. Η υπόθεση εκτυλίσσεται σε μια παραλία. Εκεί ο Έλληνας αστυνόμος με τη συνοδεία των Τούρκων Επικουρικών συλλαμβάνει αγωνιστές της ΕΟΚΑ που εμπλέκονται σε υπόθεση μεταφοράς πυρομαχικών.

Αστυνόμος : Εκεί που είσαι ... Αστυνομικοί ! Συλλάβετε τους... Κεμάλ! Δωσ' μου τες φωτοβολίδες να τες ανάψω, να δώσω σύνθημα στο αντιτορπιλικό Κκόμετ ... Απτουλλάχ τσιαούση ! Αν φέρουν τίποτες αντίστασιν τούτοι, να τους πυροβολήσετε ...[...]

Φωνή : «Προσοή, προσοή ! Να σταματά καϊτζιη τζιαί να παραδώννει, για να σας πυροβολούμεν. Τούτο πολεμικό ένι. Να σταματά τζιαί μεν να υρεύκει να πετάσει τίποτες που το βάρκα. (Σιγά σιγά η σκηνή μετατίθεται κοντά στο καϊκι. Ακούγεται η μηχανή του καϊκιού κι' η φωνή πιο κοντά) ...Να σταματά τζιαμαί που ένι, ώσπου νάρκεται το τμάκατος του πολεμικός. Μεν ν' ακούει το ντιαταγή μας τζιαί να φέρνει αντίσταση, με την κανόνιαν του πολεμικός να πομπαρτίζει ... (η μηχανή του καϊκιού επιταί χύνεται για να δώσει την εντύπωση προσπάθειας διαφυγής). Μεν να φεύκει ... (πιο δυνατά) Μεν να σταματά, να πομπαρτίζει τώρα ... (κραυγάζει). Σταμάτα! ... (ακούγεται κανονιά) ..Να παττίζει το καϊτζιη πολεμικός ... (η μηχανή ανακόπτει και τέλος σταματά) ... Έρκεται το τμάκατος ... (ακούγεται η ατμάκατος) Ούλοι σιέρκα πάνω να σηκώννει ... (ακούγονται οι θόρυβοι των οπλοφόρων πεζοναυτών και αποβιβάζονται στο καϊκι και φωνές (χεντς απ! «κκούικλι» ττέικ ωλ οφ δέμ ττου δέ μπόουτ» κ.τ.λ) ... Χάτε, ούλο μεσ' το τμάκατος. Τσιαπούκ ! μετά λίγο ακούεται η ατμάκατος που κατευθύνεται στη ξηρά.¹⁴⁵

Ο φορέας του λόγου είναι ο Έλληνας αστυνόμος που υπάγεται στο αποικιακό καθεστώς. Η ύπαρξη των Τούρκων Επικουρικών υποδηλώνεται μέσα από το λόγο που αρθρώνει ο Έλληνας αστυνόμος. «*Συλλάβετε τους... Κεμάλ ! [...] Απτουλλάχ τσιαούση ! Αν φέρουν τίποτες αντίστασιν τούτοι, να τους πυροβολήσετε....*». Οι Τούρκοι Επικουρικοί απογυμνώνονται από κάθε ανθρώπινο χαρακτηριστικό. Τα σπαστά Ελληνικά και κάποιες τουρκικές φράσεις υποδηλώνουν την εθνική καταγωγή τους, αφού στη στιχομυθία τους με τους δύο αγωνιστές εκεί που δηλώνεται το πρόσωπο που μιλά υπάρχει η λέξη «φωνή».

[...] «*Εχ βάλλαχι πολλά γλυτζύ κρασί τούτο*» φώναζε. «*vallahı*» : μα το Θεό

Βλ. Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Πλερώθηκε», αρ. 26, Νοέμβριος 1962, σελ. 55.

«*Μά πού, εφέντημ!*». Βλ. Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Η Αρχόντισσα», τ. 28, Φεβρουάριος 1963, σελ. 118.

Στο *Απού φάει έφαεν*, ο Τούρκος Δημοτικός Υπάλληλος απευθυνόμενος στον Αρμένιο καταστηματάρχη μεταχειρίζεται λεκτικές φράσεις όπως :

«*Τεμέκ εν πλερώννεις; Που να πας που τον σιέρκα μας. Εμείς να βκαίννιμεν που τον χάκκι σου, μεν φουάσαι*».

Κυπριακό σκετς του Θράσου Μακρυγιάννη. Βλ. Περιοδικό *Νέα εποχή*, «Απού φάει έφαεν», αρ. 1, Μάρτης 1959, σελ. 73.

¹⁴⁵Περιοδικό *Πάντα Εμπρός*, «Οι απροσκύνητοι», αρ. 5, Ιούνιος 1963, σσ. 204-205.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

Ο Ιωάννης Γ. Κασουλίδης είναι ποιητής, πεζογράφος και θεατρικός συγγραφέας. Γεννήθηκε στη Λευκωσία το 1886 και πέθανε το 1969.¹⁴⁶ Το 1962 έγραψε το θεατρικό *Μαρία η Συγκλητική*. Η ιστορία διαδραματίζεται το 1571 κατά την κατάληψη της Κύπρου από τους Οθωμανούς. Η Μαρία ανατινάζει το πλοίο που θα τους μετέφερε στην Πύλη του Σουλτάνου. Η Μαρία φέρει το σχέδιο της εις πέρας χάρη στη βοήθεια/αφέλεια του Τούρκου καμαρότου.

[..]Σκηνή Δ´

ΜΑΡΙΑ : (κάπως μυστικά) Λοιπόν τι έκαμες με εκείνον τον Τούρκο τον καμαρώτον ; Σαν να μου φαίνεται μαλακός.

ΦΑΙΔΡΟΣ : Για να τον πλησιάσω του ζήτησα με τρόπον ένα τσιγάρο. Δεν μου έκαμε δυσκολία και μου έδωσε. Τότε και εγώ με προθυμία έβγαλα και του έδωσα τρεις λίρες χρυσές. Ο τούρκος έμεινε εμβρόντητος και με εκύταζε περίεργα και με ενδιαφέρο, και μου λέγει : Εσύ καλό άθθρωπο εή αταμ.[..]¹⁴⁷

Τα λόγια του "τούρκου" μεταφέρονται από το Φαίδρο, ενώ περιλαμβάνεται και μια τουρκική φράση «*Εσύ καλό άθθρωπο εή αταμ*». Ο Φαίδρος του ζητά να δει τα μέρη του карабиού και ένα κερί. Ο "τούρκος" πάντα πρόθυμος, εκτελεί μετ' αμοιβής κάθε επιθυμία του Φαίδρου. Η ιστορία τελειώνει με την ανατίναξη του карабиού.

Τέλος πολύ χαρακτηριστικό και το απόσπασμα που ακολουθεί στο οποίο τα τουρκικά ονόματα απαξιώνονται και εκλαμβάνεται ως βρισιά. Το εν λόγω απόσπασμα ανήκει στο αφηγηματικό πεζογράφημα *Ο δήμιος : Το ημερολόγιο του Φούσκου*. Στο εν λόγω λογοτεχνικό έργο γίνεται αναφορά σε μια οικογένεια που ζει κοντά στη Μόρφου. Ο πατέρας είναι ένας Μουσουλμάνος μέθυσος που βιαιοπραγεί, η μητέρα είναι Χριστιανή και ο μοναχογιός φέρει το όνομα Άχμετ –Παύλος.

[...]Τον αγαπούσε κι η μάνα μου, που τον φώναζε χαϊδευτικά «Παυλάκη», εκτός όταν θύμωνε μαζί του· τότε τον φώναζε «Άχμετ». Καμιά βρισιά δεν τον πείραζε τόσο όσο το τούρκικό του όνομα. Σε τέτοιες στιγμές ο Παύλος σόπαινε, σκυθρόπιαζε και το βλέμα του γινότανε σκληρό.¹⁴⁸

¹⁴⁶Λήμμα «Κασουλίδης Ιωάννης» από *Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια*, τ. 8, Εκδόσεις Αρκτίνος, Λευκωσία, 2012, σσ. 321-322.

¹⁴⁷Ιωάννης Κασουλίδης, *Μαρία η Συγκλητική*, ό. π., σελ. 40.

¹⁴⁸Τάσος Ψαρόπουλος, *Ο δήμιος : Το ημερολόγιο του Φούσκου*, ό. π., σελ. 121.

Κοινωνικοταξική διαρθρωτική Ετερότητα

[..] Τα σκυλιά ! Τους δίδαμε το χέρι και τόγλυφαν, μα άμα κοκκάλιασε λίγο, από την πείνα, τάρπαξαν, κόκκαλο είναι λέει, τάρπαξαν να το φάνε! Σκυλιά δεν είναι; Είναι !¹⁴⁹

Το περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος* αναφέρει ότι οι Έλληνες έχουν ιδιαίτερη ικανότητα στη χρυσοχοΐα, στην ξυλουργική, στην κατεργασία δερμάτων και στο κτίσιμο. Αντίθετα, οι Τούρκοι είναι καλοί σταμπατζήδες, σαμαράδες και παπουτζήδες.¹⁵⁰ Ο Αντώνης Ι. Σωτηριάδης στη μελέτη του *Η μαιευτική στην Κύπρο ανάμεσα στον λαό* αναφέρει ότι στα χρόνια της Τουρκοκρατίας αλλά και κατά τα πρώτα χρόνια της Αγγλοκρατίας το επάγγελμα της μαιίας, επειδή θεωρείτο «ποταπό», «εξευτελιστικό», ασκείτο από άτομα «τελευταίας κοινωνικής στάθμης και χωρίς καμιά υπόληψη», από Τούρκισσες, αναδεικνύοντας και την ταξική διαφορά μεταξύ των δύο κοινοτήτων.¹⁵¹ Αν ο ελληνικός λόγος εξισώνει την επαγγελματική απασχόληση των Τούρκων με τα «ποταπά επαγγέλματα», με ποιους ρηματικούς τρόπους εγκαθιδρύει αυτή τη σύνδεση ή με ποιους ρηματικούς τρόπους ανατρέπει αυτή τη σύνδεση;

Στην ελληνική ιστοριογραφία αναφέρεται ότι στα χρόνια της οθωμανικής περιόδου η παραδοσιακή θέση των Μουσουλμάνων ως διοικούσα τάξη, «*Millet-i Hakime*»,¹⁵² ως διοικητές ή κτηματίες δεν ενθάρρυνε τις οικονομικές επιχειρήσεις οι οποίες αφέθηκαν στα χέρια των Ελλήνων. Στην τουρκική ιστοριογραφία αναφέρεται ότι από το 1839 στο

¹⁴⁹Κώστας Σωκράτους, *Σάρκα, αίμα, πηλός*, ό. π., σελ. 103.

¹⁵⁰Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «Η λαϊκή τέχνη στη Λευκωσία κατά τον 18^ο και 19^ο αιώνα», Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1960, σσ. 103, 106-107.

[..] *Belli ticaret alanları inşaat ve marangozluk sadece Rumlar tarafından, ebelik, halk hekimliği, yorgancılık, ve dokumacılık da sadece Türkler tarafından yapılıyordu.*

Βλ. Ahmet An, *Kıbrıs Türk kültürü üzerine yazılar*, a.g.e., s. 30.

Οι Έλληνες καταπιάνονται με το εμπόριο, τις κατασκευές και τις ξυλουργικές εργασίες, ενώ οι Τούρκοι με τη μαιευτική, τη λαϊκή ιατρική, τη τέχνη της παπλωματοποιίας και της υφαντικής.

¹⁵¹Αντώνης Σωτηριάδης, *Η μαιευτική στην Κύπρο ανάμεσα στον λαό*, Πάφος, 1963, σσ. 11, 24.

Ερώτηση Βουλευτή εκλογικής περιφέρειας Πάφου του Πατριωτικού Μετώπου 1960-1969

Ηρόδοτου Νικολαΐδη. Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 17^η Οκτωβρίου 1960, σελ. 155.

«*gücsüz*» αδύνατος, «*geri*» οπισθοδρομικός, «*özgüvenden yoksun*» έλλειψη εμπιστοσύνης, «*Lokmacı*» λουκουματζής, «*Bello Tourko*».

Βλ. Niyazi Kızılyürek, *Bir hınç ve şiddet tarihi : Kıbrıs'ta statü kavgası ve etnik çatışma*, a.g.e., s. 51, 52, 56.

[..] *The first kind considers the Other as an inferior being, who may find a place in society, but the lowest one. There is room for inferior people in this perspective as long as they can be exploited and relegated to unpleasant and badly paid tasks. The second kind considers the Other as fundamentally different, which means that he/she has no place in society that he/she is a danger, an invader, who should be kept at some distance, expelled or possibly destroyed.*

Βλ. Ali Rattansi & Sallie Westwood, *Racism, modernity and identity : On the western front*, Polity Press, Cambridge, 1994, p. 182.

¹⁵²Σώτος Κτωρής, ό. π., σελ. 37.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

νησί συνυπάρχουν δύο ξεχωριστές άρχουσες τάξεις, στην πολιτική ο κυρίαρχος είναι οι Τούρκοι άρχοντες και στην οικονομία ο κυρίαρχος είναι οι Έλληνες.¹⁵³

Στα ελληνικά κειμενικά είδη του 1960-1963 που αναφέρονται στην περίοδο (1571-1955) ο Άλλος συγκροτείται με τους ακόλουθους τρόπους. Άλλοτε ως μέρος της επαρχιακής διοίκησης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας,¹⁵⁴ ως κτηματίας,¹⁵⁵ ως στρατιώτης,¹⁵⁶ ως βιολιτζής,¹⁵⁷ αργότερα ως μέρος της δημόσιας υπηρεσίας,¹⁵⁸ ως έμπορος,¹⁵⁹ και ως μέλος

¹⁵³Nazim Beratlı, *Kıbrıslı Türklerin tarihi*, a.g.e., s. 12.

¹⁵⁴Περιοδικό *Παιδική Χαρά*, «Η ιστορία του τσιφλικιού», τ. 1, Σεπτέμβριος 1962, σελ. 18.

Αναφορά στον Τούρκο Μπέη χατζή Μουσταφά που κυβερνούσε την επαρχία Λάρνακας με έδρα του το τσιφλίκι Αλαμινού.

Άλλες πηγές που αναφέρονται στο ρόλο τους ως μέρος της επαρχιακής διοίκησης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας :

Περιοδικό *Φωτεινοί Ορίζοντες*, «Ο Εθνομάρτυς Κυπριανός 1810-1821», τ. 9, Ιούλιος-Αύγουστος 1963, σσ. 366 & 267.

Περιοδικό *Πάντα Εμπρός*, «Αρματωλοί και κλέφτες», αρ. 2, Μάρτιος 1963, σελ. 57.

Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Σχολεία και Διδάσκαλοι της Λευκωσίας», τ. 20, Οκτώβριος 1960, σελ. 11.

Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Η 9^η Ιουλίου 1821», αρ. 1, Οκτώβριος 1960, σσ. 21-29.

Στο απόσπασμα του Γ. Παπαχαράλαμπος [...] *Εις Μαραθόβουνον επήραν 17 προεστούς και τους ωδήγησαν εις Κυθρέαν, όπου τους έκλεισαν εις την φυλακήν. Μεταξύ των συλληφθέντων ήτο και κάποιος Τελή Σάββας, ο οποίος προ ολίγων ετών έκρυπεν εις την οικίαν του Τούρκου κακοποιόν, τον οποίον τοιουτοτρόπως έσωσεν από την αστυνομίαν. Ο Τούρκος αυτός κατόπιν έλαβεν ανωτέραν θέσιν εις την αστυνομίαν της Κυθρέας και όταν έμαθεν ότι μεταξύ των συλληφθέντων ήτο και ο άλλοτε προστάτης του Τελήσαββας, έσπευσε να τον σώση.*

Βλ. Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «Η επανάσταση του Καλογήρου (1833)», Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1962, σσ. 63-64.

¹⁵⁵Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «Εκλιπόντες συνοικισμοί και ιστορικά γεγονότα», Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1961, σελ. 158.

«Η Κουρκούσα ή Κουρκού και το Νέον Χωριόν Κυθρέας» :

[...] *δε δούλευαν. Όλες τις γεωργικές εργασίες σποράν, θέρος, αλώνισμα, σόδειασμα, τις έκαναν οι μισταρκοί (=μισθωτοί) Έλληνες, καθώς αναφέρει η ντόπια παράδοση που υπάρχει στο Νέον Χωριόν ανάμεσα στους γέρονς Έλληνες και Τούρκους.*

Καταγραφή μιας παράδοσης από τον Κώστα Πιπερίδη ετών 76 από το Ακάκι. Ο Τούρκος γαιοκτήμονας Ζαΐμης από το Ακάκι δεν πουλά γη στους Έλληνες, για να μπορέσουν να ζήσουν, ούτε την καλλιεργεί. Η δεισιδαιμονία ότι ο κόκορας όταν κράζει διαφορετικές ώρες από τις συνηθισμένες σημαίνει την αλλαγή βασιλείου (δηλ. από την οθωμανική στην αγγλική διοίκηση) κάνει τον Τούρκο να πουλήσει τη γη και να επιστρέψει στην πατρίδα του την Τουρκία.

Βλ. Περιοδικό *Μαθητική Εστία*, «Μία παράδοσις», αρ. 29, Απρίλιος-Ιούνιος 1961, σελ. 233.

Περιοδικό *Ο Συνεργατιστής*, «Παραδόσεις από το Μένοικο», τ. 18, Μάρτιος 1963, σελ. 42.

[...] *Bu dönemde, Ada halkının yüzde 60'ını Türkler oluştuyordu. Topraklarının da yüzde 70'i Türklere aitti.*

Στην τουρκική ιστοριογραφία μετά την οθωμανική άφιξη το 60% του πληθυσμού του νησιού αποτελείτο από Τούρκους. Την εποχή εκείνη το 70% των εδαφών άνηκε στους Τούρκους. Βλ. *Kıbrıs'ın tarihi gelişimi ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti*, a.g.e., s. 7.

¹⁵⁶Περιοδικό *Πάντα Εμπρός*, «Μαρία η Συγκλητική», αρ. 2, Μάρτιος 1963, σελ. 71.

Περιοδικό *Ο Συνεργατιστής*, «Ηρωίδες της Κύπρου», τ. 27, Δεκέμβριος 1963, σσ. 37-38.

¹⁵⁷Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Παράδοση για Κύπρια ηρωίδα», αρ. 16, Γενάρης 1962, σελ. 229.

¹⁵⁸[...] *Ενώ η τουρκοκυπριακή ελίτ συμμετείχε δραστήρια στην αποικιακή διοίκηση, η ελληνοκυπριακή ελίτ μονοπωλούσε το εμπόριο και αργότερα τη βιομηχανική ανάπτυξη.*

Βλ. Niyazi Kızılyürek, *Κύπρος : Το αδιέξοδο των εθνικισμών*, ό. π., σελ. 84.

Περιοδικό *Ο Συνεργατιστής*, «Ένα όνειρο και ένα αξίωμα», τ. 2, Νοέμβριος 1961, σελ. 14.

¹⁵⁹Περιοδικό *Απόστολος Βαρνάβας*, «Ο Άγιος Νικόλαος(ΜΠΕΝΤΕΣΤΑΝ) καθηδρικός ναός των Ορθοδόξων κατά την ενετικήν περίοδον», τ. 1-2, Περίοδος Γ', τ. ΚΑ', Ιανουάριος - Φεβρουάριος 1960, σελ. 38.

[...] *Στα εμποροβιομηχανικά επιμελητήρια γίνονταν μέλη και οι Τούρκοι έμποροι, όπως και σε διάφορες άλλες οικονομικές και πολιτιστικές οργανώσεις.* Βλ. Πλουτής Σέρβας, ό. π., σελ. 28.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

επαγγελματών χαμηλών εισοδημάτων και κοινωνικής καταξίωσης (σταμπατζήδες, σαμαράδες, παπουτζήδες, ψαράδες).¹⁶⁰ Ως κάτοχοι τσιφλικιών είτε δεν τα καλλιεργούσαν είτε δεν τα δούλευαν «οι Τούρκοι δεν δούλευαν»,¹⁶¹ και οι εργασίες του τσιφλικιού διεκπεραιώνονταν από τους Έλληνες «ήτανε χρόνοι κάποτε σκλαβιάς και καταφρόνιας, έβλεπες κάθε χριστιανό κοντά στους Τούρκους σκλάβο». ¹⁶² Από τα τελευταία χρόνια της οθωμανικής περιόδου οι Τούρκοι παρουσιάζονται να χάνουν τα τσιφλίκια τους, είτε από χρέη είτε από τον πολυμήχανο νου των Ελλήνων.¹⁶³ Τέλος η δράση των Χασανπουλιών ταυτίζει τους Τούρκους με το έγκλημα και την παρανομία.¹⁶⁴ Υπάρχουν αναφορές για εμπλοκή Τούρκων αστυνομικών με τους κύκλους της πορνείας «τον ζαπτιέν Εμίρ Ουσεϊν, ιστάμενον παρά τας θύρας των δημοσίων (πορνών)»,¹⁶⁵ ενώ συγκροτούνται και ως κακοποιοί που «κατόπιν έλαβεν ανωτέραν θέσιν εις την αστυνομίαν».¹⁶⁶

¹⁶⁰ [...] Οι πρώτες εκθέσεις των Βρετανών αναφέρονται στη Μουσουλμανική κοινότητα ως "αρκετά αμόρφωτη." Βλ. Niyazi Kizilyürek, *Ολική Κύπρος*, ό. π., σελ. 13.

Γίνεται αναφορά στον Τούρκο τυφλό «ταμπουλετζή» (τυμπανιστή).

Βλ. Περιοδικό *Κυπριακά Σπουδαί*, «Ιστορία και τοπωνύμια Λατσιών», τ. ΚΣΤ', Λευκωσία 1962, σελ. 157.

«κουρελήδες Τούρκους ψαράδες»

Βλ. Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «Ντούρας ο Τουρκομερίτης», Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1963, σελ. 79.

Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «Η λαϊκή τέχνη στη Λευκωσία κατά τον 18^ο και 19^ο αιώνα», 1960, σσ. 103, 106-107.

¹⁶¹ Το ελληνικό στερεότυπο της τουρκικής έμφυτης τεμπελιάς. Βλ. Σώτος Κτωρής, ό. π., σελ. 44.

¹⁶² Περιοδικό *Μαθητική Εστία*, «Πνίξε, μάνα, το παιδί ...», αρ. 29, Απρίλιος – Ιούνιος 1961, σελ. 190.

Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «Εκλιπόντες συνοικισμοί και ιστορικά γεγονότα», Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1961, σελ. 158.

¹⁶³ [...] η διαδικασία εκποίησης γης είχε αρχίσει στα τελευταία στάδια της οθωμανικής διοίκησης στην Κύπρο. Βλ. Σώτος Κτωρής, ό. π., σελ. 43.

«Με την πολυέξοδο ζωή του αυτή που περνούσε χρεοκόπησε οικονομικά». Βλ. Περιοδικό *Παιδική Χαρά*, «Η ιστορία του τσιφλικιού», τ. 1, Σεπτέμβριος 1962, σελ. 18.

Kutlu Adali, *Dağarcık II*, a.g.e., s. 134.

Περιοδικό *Μαθητική Εστία*, «Το χωρίον μου», τ. 28, Ιανουάριος – Μάρτιος 1961, σελ. 137.

¹⁶⁴ [...] Τα Χασανπουλιά ήσαν τρεις Τούρκοι εκ Μαμωνιών της Πάφου, της οποίας η επαρχία ήτο η πλέον εγκληματική εις την νήσον. Βλ. Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Η εγκληματική δράση των Χασανπουλιών», αρ. 89, 1960, σελ. 26.

Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Οι ποιητάρηδες της Κύπρου», τ. 34, Δεκέμβριος 1961, σελ. 29.

Γίνεται μια αναδρομή στο 1901 και στον ηγούμενο του Μετοχίου του Χρυσοστόμου Μακάριο Θεοδωρίδη που σκοτώθηκε από Τούρκους κακοποιούς «απέκοψαν τον λαιμόν του δια μαχαίρας». Βλ. Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Εδώ και πενήντα χρόνια», τ. 93, 22 Ιουλίου 1960, σελ. 28.

[...] έχουμε πολλούς προς δόξαν της φυλής μας. όπως ειν' τα Χασα μπουλλιά κι' ο Αλή Τσιελεπής μας.

Βλ. Κώστας Μαρκίδης, *Εδώ ΕΟΚΑ*, ό. π., σελ. 59.

Από την άλλη η Nazemin M. Gelen τονίζει ότι η αποικιακή κυβέρνηση, σπιλώνοντας τη μνήμη τους, προσπάθησε να τους απομυθοποιήσει.

Βλ. Nazemin M. Gelen, *Hasanbulliler : Bir devrin efsane kahramanlari*, s. 138. [Hasanbulliler : Οι μυθικοί λεβέντες μιας εποχής]

¹⁶⁵ Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Το κοινωνικό και πολιτιστικό κλίμα της Κύπρου στα πρώτα χρόνια της Αγγλοκρατίας μές' από ανέκδοτα έγγραφα», τ. 26, Δεκέμβριος 1962, σελ. 72.

«επαρουσιάσθη ο Ερρενέρ και ειδοποίησεν τον Μουλλαζήμ ότι εις το σπίτι των δημοσίων ετραβήχθη μαχαίρι υπό του Ζαπτιέ Σαλίχη Παφίτη και ότι το μαχαίρι του το επήρην ο Οσμάν Τελή Μουσταφά και το έδωσεν εις τον Αλήν Τσαούσην.»

¹⁶⁶ Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «Η επανάσταση του Καλόγερου (1833)», Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1962, σσ. 63-64.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

Σε ελληνικά κειμενικά είδη που αναφέρονται στα χρόνια της Βρετανικής Αποικιοκρατίας παρουσιάζονται να έχουν αστυνομικά καθήκοντα υπό την εποπτεία του Άγγλου αποικιοκράτη, όπως στην περίπτωση του διοικητή Λευκωσίας Τσάμπερλαιν και του Τούρκου Δεκανέα,¹⁶⁷ ή του Άγγλου αστυνόμου Κάλλαγκερ που δίδει εντολές στους Τούρκους αστυνομικούς,¹⁶⁸ ενώ ως μέλη του Νομοθετικού Συμβουλίου χαρακτηρίζονται ως «*συνοδοιπόροι*» των αποικιοκρατών.¹⁶⁹ Μέχρι το 1914 σε στοιχεία αποτυπώνεται η δυσανάλογα υψηλή συμμετοχή των μελών της Τουρκικής Κοινότητας στη δημόσια υπηρεσία.¹⁷⁰ Η ροπή προς αυτό το επάγγελμα θεωρείται απότοκο της «*Τουρκοκρατίας*».

[..]Αξιοσημείωτη είναι η πληθώρα Τούρκων αστυνομικών, κληρονομιά της Τουρκοκρατίας, μα και η μικρή ποιοτική διαφορά τους από εκείνους που ήταν εντεταλμένοι να παρακολουθούν!¹⁷¹

Παράλληλα καταγράφεται η περίπτωση ανάδειξης Τούρκου στο αξίωμα του δημάρχου λόγω της διάσπασης των Ελλήνων.¹⁷² Γίνεται αναφορά στη συνεργασία Ελλήνων και Τούρκων στο Δημοτικό Συμβούλιο Βαρωσίων μέχρι το 1956,¹⁷³ αλλά και στη στάση των Τούρκων Διδασκάλων «*Οι Τούρκοι δασκάλοι κάνουν πολύ λίγες καταθέσεις στο Διδασκαλικόν Ταμειυτήριον και ζητούν περισσότερα δάνεια*».¹⁷⁴

¹⁶⁷Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Δράσις και ανέκδοτα διοικητού Λευκωσίας Τσάμπερλαιν», τ. 21, Νοέμβριος 1960, σελ. 47.

Μιγάλης Ατταλίδης, «Οι σχέσεις των Ελληνοκυπρίων με τους Τουρκοκυπρίους», Γιώργος Τενεκίδης & Γιάννος Κρανιδιώτης (επιμέλεια), *ό. π.*, σελ. 433.

¹⁶⁸Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Εδώ και πενήντα χρόνια», αρ. 89, 24 Ιουνίου 1960, σελ. 59.

¹⁶⁹Σχετικά με τη στάση των Τούρκων Βουλευτών και τη συνεργασία με τους Άγγλους :

[...] *The Turks have always loyally supported the British regime, and in the days of the part-elected Legislative Council (suspended after the 1931 riots) their Representatives would regularly vote with the Official Members against the Greek Elected Members when the latter were attempting to throw out the budget or other essential legislation. The Cypriote Turk is anxious for the continuance of British rule but feels strongly that, if there is to be a change in the island's national status, this can only, in the light of geography and its previous history, be made in favour of Turkey.*

Βλ. Harry Luke, *ibid*, p. 182.

Περιοδικό *Φωτεινοί Ορίζοντες*, «Νικόδημος Μυλωνάς», τ. 12, Νοέμβριος 1963, σελ. 477.

[...] *κυριαρχούσαν το βέτο του Άγγλου Κυβερνήτη και η θέληση των Τουρκικών μελών.*

Βλ. Περιοδικό *Φωτεινοί Ορίζοντες*, «Νικόδημος Μυλωνάς», τ. 12, Νοέμβριος 1963, σελ. 478.

¹⁷⁰Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 41.

¹⁷¹Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Το κοινωνικό και πολιτιστικό κλίμα της Κύπρου στα πρώτα χρόνια της Αγγλοκρατίας μές' από ανέκδοτα έγγραφα», τ. 26, Δεκέμβριος 1962, σελ. 72.

¹⁷²Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Παλιές εκλογές στην Κύπρο», αρ. 96, 12 Αυγούστου 1960, σελ. 39.

¹⁷³Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Το κοινωνικό και πολιτιστικό κλίμα της Κύπρου στα πρώτα χρόνια της Αγγλοκρατίας μές' από ανέκδοτα έγγραφα», τ. 26, Δεκέμβριος 1962, σελ. 72.

¹⁷⁴[...] *Οι Έλληνες δασκάλοι δεν παραπονέθηκαν ποτέ, γιατί οι Τούρκοι δασκάλοι να καταθέτουν λιγότερα και να δανείζονται περισσότερα, επειδή στον Συνεργατισμό δεν πρέπει να γίνεται διάκριση μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων.*

Βλ. Νέαρχος Κληρίδης, *Η πρώτη 25ετηρίδα του Συνεργατικού Ταμειυτηρίου Διδασκάλων Κύπρου ΑΤΔ 1936-1961*, Εκδόσεις Ζαβαλλή, Λευκωσία, 1962, σελ. 14.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

Σύμφωνα με τους μύθους που συγκροτεί ο ελληνικός λόγος σχετικά με το πρόσφατο παρελθόν (1955-1959, τα μέλη της Τουρκικής Κοινότητας ως επί το πλείστον εργαζόνταν ως Επικουρικοί αστυνομικοί.¹⁷⁵ Στην ελληνική ιστοριογραφία οι Επικουρικοί αστυνομικοί συνδέονται με «τον ανεπίληπτον ιδιωτικόν βιον» :

[...]Από του Νοεμβρίου 1956 μέχρι σήμερα προσήχθησαν ενώπιον ΜΟΝΟΝ του ειδικού δικαστηρίου Λευκωσίας, βαρυνόμενοι με διαφόρους κατηγορίας, ΦΟΝΟΥ, ΚΛΟΠΗΣ, ΛΕΗΛΑΣΙΑΣ, ΟΠΛΟΦΟΡΙΑΣ, κτλ. περί τους ΤΡΙΑΚΟΣΙΟΥΣ Τούρκου αστυνομικοί, εξ ων τα τρία τέταρτα περίπου επικουρικοί και ειδικοί χωροφύλακες.¹⁷⁶

Ο Field Marshal Lord Carver επισημαίνει ότι οι Τούρκοι κατάφεραν να αποκτήσουν εκπροσώπηση στη δημόσια υπηρεσία, ιδιαίτερα στην αστυνομία. Τονίζει ότι ήταν πιο φιλοκυβερνητικοί «*pro-government*» στα χρόνια της βρετανικής κυριαρχίας, και ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια του αγώνα της ΕΟΚΑ.¹⁷⁷ Στην τουρκική ιστοριογραφία η κατάταξη στα

¹⁷⁵Ενδεικτικά σε επιστολή (αρ. Β439/Ζ,616) του γυμνασιάρχη του Παγκυπρίου Γυμνασίου Δρ. Κ. Σπυριδάκη προς τον Άγγλο Κυβερνήτη.

[...]Επιδειχθείσα βιαιότης και βαναυσότης ιδίως υπό Τούρκων επικουρικών χωροφυλάκων αυτόχρημα βάρβαρος.

Βλ. Περιοδικό *Επετηρίς σχολικών ετών 1955-56, 1956-1957, 1957-58*, Παγκύπριον Γυμνάσιον, Λευκωσία, 1961, σελ. 16.

[...] Ανοίγει σχεδόν κάθε μέρα την ίδια ώρα το κελλί, προβάλλει η κεφαλή του Τούρκου δεσμοφύλακα, κι ακούεται η στερεότυπη πρόσκληση.

Βλ. Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «Ομορφίτα», Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1962, σελ. 167.

Αναφορές σε Τούρκους Επικουρικούς στα ακόλουθα περιοδικά και τεύχη:

Περιοδικό *Φωτεινοί Ορίζοντες*, «Ομορφίτα», τ. 6, Απρίλιος 1963, σελ. 284.

Αναφορά στον αστυνομικό Οσμάν και στο περιστατικό που εκτυλίχθηκε στον αστυνομικό σταθμό τον Απρίλιο του 1955. Η Ελένη Παπαδημητρίου με το πιο πάνω διήγημα πήρε το δεύτερο βραβείο στο διαγωνισμό διηγήματος της εκπομπής *Νεανικοί Παλμοί*.

Βλ. Περιοδικό *Φωτεινοί Ορίζοντες*, «Η 1^η Απριλίου 1955», τ. 10, Σεπτέμβριος 1963, σελ. 424.

Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «Ο παράνομος τύπος κατά τη διάρκεια του απελευθερωτικού μας αγώνα», Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1960, σελ. 89.

Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά* «Εικοστός αιώνας», τ. 2, Δεκέμβριος 1960, σελ. 52. Ποίημα του Γιάννη Κ. Παπαδόπουλου που γράφτηκε το 1959.

Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Απροσδόκητος Σωτήρας», αρ. 5, Φεβρουάριος 1961, σελ. 243.

Περιοδικό *Νέα εποχή*, «Εμμετρη Πολιτική Σάτυρα», αρ. 3, Μάιος 1959, σελ. 11.

Περιοδικό *Φωτεινοί Ορίζοντες*, «Από το ημερολόγιο του Αγώνα», τ. 5, Μάρτιος 1963, σελ. 223.

Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Μερικές ψυχολογικές αντιδράσεις του λαού», 15 Ιουλίου 1960, αρ. 92, σελ. 13.

Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Τι γίνονταν στις φυλακές και τα κρατητήρια», 22 Ιουλίου 1960, τ. 93, σελ. 38.

Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Γκούτ ήβνιγκ Σέρ!», τ. 26, Δεκέμβριος 1962, σελ. 85.

Διήγημα του Χρ. Παπαχρυσόστομου.

¹⁷⁶Σπύρος Παπαγεωργίου (επιμ.), *Αρχείον των παράνομων εγγράφων ...*, ό. π., σελ. 184.

¹⁷⁷Field Marshal Lord Carver, «Peacekeeping in Cyprus», Ιωάννης Κουμουλίδης (επιμ.), *Cyprus in transition 1960-1985*, *ibid*, p. 21.

Κατά τη διάρκεια της αποικιακής διοίκησης μόνο το 18% των υπαλλήλων της δημόσιας υπηρεσίας ήταν Τούρκοι. Βλ. Γλαύκος Κληρίδη, *Η κατάθεσή μου*, ό. π., σελ. 129.

Στην κυπριακή αστυνομία την 31^η Δεκεμβρίου 1956 υπηρετούν 697 Έλληνες και 1135 Τούρκοι, 1475 Τούρκοι ειδικοί χωροφύλακες και 1417 Τούρκοι επικουρικοί.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

επικουρικά σώματα παρουσιάζεται ως μέτρο απέναντι στην τρομοκρατία της ΕΟΚΑ, ενώ τονίζεται και το γεγονός ότι από την κατάταξη αυτή επωφελήθηκαν και οι Άγγλοι αποικιοκράτες.¹⁷⁸ Ο Nazim Berathi, αφού παραθέτει κάποια δεδομένα σχετικά με την αριθμητική δύναμη ορισμένων τμημάτων (1700 Τούρκοι σε αγγλικές βοηθητικές αστυνομικές ομάδες, 542 σε ειδικές αστυνομικές ομάδες, 585 σε ομάδες κομάντο),¹⁷⁹ υπογραμμίζει τις αδιερεύνητες συνέπειες που είχε για την Τουρκική Κοινότητα η ανοιξιάτικη εκστρατεία της ΕΟΚΑ το 1956, αν αναλογίσει κανείς ότι την περίοδο αυτή ο αριθμός των Τούρκων αστυνομικών έφτανε στις 5000.¹⁸⁰

Στο ποίημα *Νυασαλάνδη* που δημοσιεύεται στο περιοδικό *Νέα Εποχή* συγκροτείται ο Επικουρικός.

[...] Σε όσους τώρα νοσταλγούνε την τετραετία
που ως ενθουμείσθε δίνονταν πάντοτε ευκαιρία
σε κάθε αχαΐρεφτο, σε καθ' ένα μπερμπάντη
να παν άνευ αναβολής εις την Νυασαλάντη.
Είν' ευκαιρία έκτακτη πολύ προκλητική
να παν' εκεί και να γραφτούν πάλι Επικουρικοί.¹⁸¹

[..] Το μόνο που'ν δυσάρεστο στους Τούρκους συναιτέρους
που'ναι και κάπως άδικο ου μην και τραγικόν
και πρέπει «Βέτο» σταθερώς να ασκηθή εκ μέρους μας
θα είναι η διάλυσις των Επικουρικών.
Αλλοιώς τα ..συμπαθή παιδιά θα πέσουν στην αφάνεια
και τα παληά επαγγέλματα θα βγουν στην επιφάνεια.¹⁸²

Στον ελληνικό λόγο οι Τούρκοι ως Επικουρικοί γίνονται συνώνυμο της βίας, της συνειδητής δουλοπρέπειας. Οι Τούρκοι αποδέχονται αλλά και συντηρούν την υποτελή τους θέση έναντι των Άγγλων.¹⁸³ Στο απόσπασμα από το περιοδικό *Φωτεινοί Ορίζοντες*, το περιοδικό του Εθνικού Συμβουλίου Νεολαίας Κύπρου, ο Άγγλος συγκροτείται ως ένας

Βλ. Γεώργιος Γρίβας, *Απομνημονεύματα αγónος Ε.Ο.Κ.Α. 1955-1959*, ό. π., σελ. 211.

Το ποσοστό απασχόλησης Τούρκων στην Επικουρική Αστυνομία μέχρι το Μάιο του 1957 ξεπερνούσε το 96 % (1335 από τους 1380) και το 1958 αριθμούσε 1594. Βλ. Άγγελος Μ. Χρυσοστόμου, ό. π., σελ. 39.

¹⁷⁸ Nazim Berathi, *Kıbrıslı Türklerin tarihi*, a.g.e., s. 160.

¹⁷⁹ Nazim Berathi, *Kıbrıslı Türklerin tarihi*, a.g.e., s. 199.

¹⁸⁰ Nazim Berathi, *Kıbrıslı Türklerin tarihi*, a.g.e., s. 214.

¹⁸¹ Περιοδικό *Νέα εποχή*, «Εμμετρη Πολιτική Σάτιρα», αρ. 3, 1 Μαΐου 1959, σελ. 11.

¹⁸² Περιοδικό *Νέα εποχή*, «Εμμετρη Πολιτική Σάτιρα», αρ. 2, 25 Μαρτίου 1959, σελ. 28.

¹⁸³ [...] Δυστυχώς μια μικρά μειοψηφία θερμοαίμων νεαρών Τούρκων έγινε οργανον των ιμπεριαλιστικών σκοπών των Άγγλων εις βάρος της νομιμόφρονος πλειοψηφίας του τουρκικού πληθυσμού της νήσου και με την στολήν του αστυνομικού και τα όπλα των Άγγλων φονεύουν αθώους Έλληνας πολίτας, βασανίζουν εις τα κρατητήρια. Βλ. Σπύρος Παπαγεωργίου (επιμ.), *Αρχείον των παράνομων εγγράφων ...*, ό. π., σελ. 79.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

σύγχρονος φεουδάρχης και ο Επικουρικός Τούρκος με τη νοοτροπία ενός σύγχρονου βασάλου. Ενδεικτικές οι φράσεις «έκανε υπόκλιση», «Κύριο» κτλ. :

[...] Σταματήσαμε μπροστά σε μια πόρτα χωρίς νούμερα, διαφορετική απ' τις άλλες. Χτύπησε ο επικουρικός, ευγενικά, σα να επρόκειτο να μπούμε σε χώρο ιερό κι' απαραβίαστο. «Φέρε τον μέσα», ακούστηκε βαρειά η φωνή απ' το βάθος. Κι' έμοιαζε το μούγκρισμα σαν προσταγή κάποιου θεριού. Τσακίστηκε ο Τούρκος. «Γιές Σέρ», και μ' έμπασε μέσα. Έκαμε μια υπόκλιση, ένα δήθεν στρατιωτικό χαιρετισμό κι' απεχώρησε.¹⁸⁴ [...] Αμέσως μπήκαν στο δωμάτιο ο ψηλός ξανθός σατανάς, ένας γεροδεμένος Τούρκος, [...] οι τρεις, εκτός του Τούρκου, φόρεσαν γάντια πυγμαχίας.¹⁸⁵

Ο ειρωνικός τόνος είναι διάχυτος σε πολλά αποσπάσματα.

[...] Ένας Τούρκος στέκει στην πόρτα και φέρνει μια σπουδαία αγγελία
-Άτε ! να πάη στο μέρος. Να νιφτή.
[...] η κεφαλή του Τούρκου δεσμοφύλακα, κι ακούεται η στερεότυπη πρόσκληση.
-Χάτε, πάνω. Θέλει σε το Κύριο.
Το «Κύριο» είναι ο Άγγλος ανακριτής, που στη φαντασία του Τούρκου δεσμοφύλακα προβάλλει σαν κυρίαρχος, αφέντης.¹⁸⁶

Σε άλλο απόσπασμα παρατίθενται και άλλες σπουδαίες αρμοδιότητες των Επικουρικών:

[...] Ένας Τούρκος με πολιτικά μας διέταξε να ξεντυθούμε. Μέτρησε τα ρούχα μας και τάγραψε. Το ίδιο και τα παπούτσια. Ζήτησε τα στοιχεία μας. Τα πήρε. Κι' αφού ικανοποιήθηκε, μας παρέδωσε σ' ένα Τούρκο επικουρικό να μας φυλάξη.¹⁸⁷

Η συγκρότηση του Τούρκου δεν περιορίζεται μόνο στην αρνητική παραστασιακή επιτέλεση του «Επικουρικού»,¹⁸⁸ αφού γίνονται σποραδικές αναφορές στον Τούρκο

¹⁸⁴Περιοδικό *Φωτεινοί Ορίζοντες*, «Ομορφίτα», τ. 6, Απρίλιος 1963, σελ. 257.

¹⁸⁵Περιοδικό *Φωτεινοί Ορίζοντες*, «Ομορφίτα», τ. 6, Απρίλιος 1963, σελ. 284.

¹⁸⁶Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «Ομορφίτα», Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1962, σελ. 167.

¹⁸⁷Περιοδικό *Φωτεινοί Ορίζοντες*, «Ομορφίτα», τ. 6, Απρίλιος 1963, σελ. 257.

¹⁸⁸[...] Ο αξιοσέβαστος καθηγητής της Φιλολογίας κ. Γιάννης Αναγνωστόπουλος, που για πολλά χρόνια δίδασκε στα Γυμνάσια της Κύπρου, διηγείται τα πιο κάτω χαρακτηριστικά : «Με την κήρυξη από τους Βρεττανούς του διωγμού ενάντια στους εξ Ελλάδος καθηγητές, Άγγλος αξιωματικός με Τούρκο επικουρικό επέδραμαν στο σπίτι μου και με συνέλαβαν. Την επομένη, ο Τούρκος επικουρικός βρήκε τον τρόπο να μπει στο κελί μου, να ξεσπάσει σε κλάματα, γιατί αυτός, παλιός μαθητή μου στη Σχολή Σιακαλλή, βρέθηκε στην ανάγκη να συλλάβει τον καθηγητή του. Ταυτόχρονα, διαβίβασε τη συγγνώμη του ανωτέρου του – ήταν κι αυτός Τούρκος – που διαβεβαίωνε ότι οι Τούρκοι δεν φταίνε για ό, τι κάνουν».

Βλ. Πλουτής Σέρβας, *ό. π.*, σελ. 34.

Η περίπτωση του επικουρικού που αρνήθηκε να φρουρεί το νεκρό παλιό του συμμαθητή της Terra Santa Πετράκη Κυπριανού.

Βλ. Περιοδικό *Φωτεινοί Ορίζοντες*, «Από το ημερολόγιο του Αγώνα», τ. 5, Μάρτιος 1963, σελ. 223.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

Γιουσούφη που πωλεί μάντολες,¹⁸⁹ το Νιαζή τον υπάλληλο του Τουρκικού Δημαρχείου κτλ.¹⁹⁰

Μέσα από το διήγημα *Πλερώθηκε* έρχεται στην επιφάνεια από τη μια η οικονομική πρακτική της δυαδικής οικονομικής ανάπτυξης και από την άλλη επιχειρείται η σύνδεση επαγγελματιών χαμηλού κύρους με τη ροπή προς τη βία και την κατάχρηση οινοπνευματωδών ποτών, όπως στην περίπτωση του πατέρα του Γιουσούφη. Δεν είναι μόνο τα επαγγέλματα περιορισμένου κύρους που χαρακτηρίζουν τα μέλη της Τουρκικής Κοινότητας, αλλά και η τάση σύνδεσης τους με παράνομες ενέργειες. Όταν η Καλλιόπη,¹⁹¹ στο *Η Αρχόντισσα* η σπιτονοικοκυρά του Τούρκου παπλωματά Χουσεϊν, φωνάζει ότι κλάπηκαν τα κοσμήματα της, είναι εκπληκτική η αντίδραση της γειτονιάς.

[..]Τρέξανε δυό-τρεις αστυνομικοί, βγήκαν απάνω κι' η γρηά Καλλιόπη αποσύρθηκε απ'το μπαλκόνι παίρνοντας μαζί της το κλάμα της, για να τους ιστορήσει τη συμφορά της. Όταν κατέβηκαν, ήρθαν ολόισα πάνω στον παπλωματά.

-Πάμε Χουσεϊν!

Τάχασε ο τούρκος για μια στιγμή. Κοίταξε δεξιά-ζεβρά απορημένος.

-Μά ..εμένα !

-Ναί, πάμε !

-Μά πού, εφέντημ!

-Στην αστυνομία... Κάτι θα σε ρωτήσωμε.¹⁹²

Στο σύγχρονο συγκείμενο τα μέλη της Τουρκικής Κοινότητας αναλαμβάνουν θέσεις στον κρατικό μηχανισμό λόγω των προνοιών του Συντάγματος, χωρίς να δύνανται να εκπληρώσουν τις υποχρεώσεις τους.¹⁹³ Η απόδοση των Τούρκων δημοσίων υπαλλήλων «*tembellikle*» τίθεται ως επιχείρημα για τη μη ανέλιξη τους.¹⁹⁴ Σε άλλες δε περιπτώσεις ως επαίτες, εξαιτίας της δυσμενούς θέσης που περιέπεσαν, καιροφυλακτούν, για να επωφεληθούν, επιβαρύνοντας τον κρατικό μηχανισμό.¹⁹⁵

¹⁸⁹Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Πλερώθηκε», αρ. 26, Νοέμβριος 1962, σελ. 55.

Στο διήγημα της Ιάνθης Ε. Λυκούργου «*Μάντολες....., αρμυρές, γλυτζιές*».

¹⁹⁰Περιοδικό *Νέα εποχή*, «Απού φάει έφαεν», αρ. 1, Μάρτης 1959, σελ. 73.

¹⁹¹Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Η Αρχόντισσα», τ. 28, Φεβρουάριος 1963, σελ. 116.

Διήγημα του Μιχάλη Πιτσιλλίδη.

Απόσπασμα :

[..] *Κάτω απ' το μπαλκόνι της, δίπλα στην είσοδο του σπιτιού της, είχε ένα μαγαζάκι μιστωμένο σ' ένα τούρκο παπλωματά. Κάθε πρωτομηνιά η κυρά Καλλιόπη κατέβαινε τη σκάλα κι' ερχότανε για το νοίκι. Τότες ο τούρκος φορτωνότανε τα παραγγελέμενα και τα κουβαλούσε στα σπίτια τω πελατών. Και καρτερούσε η κυρά Καλλιόπη καθισμένη ώρες εκεί, τον τερματισμό της διανομής των προσκεφάλων και των κρεβατιών, που είχαν αντίτιμο το περιπόθητο νοίκι.*

¹⁹²Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Η Αρχόντισσα», τ. 28, Φεβρουάριος 1963, σελ. 118.

¹⁹³Περιοδικό *Νέα εποχή*, «Εμμετρη Πολιτική Σάτιρα», αρ. 2, 25 Μαρτίου 1959, σσ. 27-28.

¹⁹⁴Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Memurlara vurulan damga», 20 Aralık 1960. [Αυτό που στιγματίζει τους υπαλλήλους]

Hubert Faustmann, *ibid*, p. 110.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

[..]Αν οι Έλληνες υφίστανται τας συνεπείας μιας αναποφεύκτου οικονομικής κρίσεως η μικρά τουρκική κοινότης που δεν δύναται ούτε και αντέχει εις παρόμοιες ταλαιπωρίες ευρίσκεται εις πραγματικήν εξαθλίωσιν και ζητεί να επωφεληθή έστω και της παραμικράς ευκαιρίας δια να εξοικονομήση μερικές θέσεις συντηρουμένας από τον Κυπριακόν προϋπολογισμόν.¹⁹⁶

Υποτιμούνται οι ιατρικές τους γνώσεις. Ενδεικτικό το πιο κάτω σκωπτικό δίστιχο «*Το της Υγείας έτυχε οι Τούρκοι ν' αναλάβουνε και όσοι είναι άρρωστοι σπεύδουν να ...μεταλάβουνε*»,¹⁹⁷ όπως και η πιο κάτω ερώτηση :

[..]Οι νοσοκόμοι λέγουν, ότι ο αριθμός του προσωπικού που υπάρχει τώρα δε καλύπτει την αναλογία του 70:30 που καθορίζεται για μια κυβερνητική υπηρεσία. Για να προσληφθεί λοιπόν νέο προσωπικό πρέπει να προέρχεται από την τουρκική μειονότητα. Γιατί τότε δεν προσλαμβάνουν Τούρκους, αφού τουλάχιστο χρειάζονται 50-60 νοσοκόμοι για να καλυφθούν οι ανάγκες του Νοσοκομείου; Οι νοσοκόμοι λέγουν, ότι για να προσληφθεί ένας στον κλάδο τους πρέπει κατ' ανάγκη νάχει ορισμένα προσόντα : πρώτα απ' όλα απολυτήριο μέσης παιδείας, ή τουλάχιστο 3 χρόνια φοίτησης σε ανώτερο σχολείο. Μήπως εδώ βρίσκεται το αδιέξοδο; Μήπως δεν υπάρχουν πρόσωπα στην τουρκική μειονότητα με τα πιο πάνω προσόντα, που να θέλουν να υπηρετήσουν στο Νοσοκομείο;¹⁹⁸

Τέλος παρουσιάζονται να ασχολούνται, πέρα από τα συνήθη επαγγέλματα (γεωργοί και κτηνοτρόφοι, κάτοχοι γης, δημόσιοι υπάλληλοι),¹⁹⁹ και με επαγγέλματα με κοινωνικό

Επιστολή (14/10/1960) Αντιπροέδρου Κυπριακής Δημοκρατίας προς Αρχιεπίσκοπο Μακάριο σε σχέση με αργή εφαρμογή 70:30. Βλ. Στέλλα Σουλιώτη, *Fettered Independence: Cyprus, 1878-1964*, Vol. I, *ibid*, p. 163.

Επιστολή (12/9/1961) Αντιπροέδρου Κυπριακής Δημοκρατίας προς Αρχιεπίσκοπο Μακάριο. Βλ. Στέλλα Σουλιώτη, *Fettered Independence: Cyprus, 1878-1964*, Vol. II, *ibid*, pp. 379-381.

Report of Committee Appointed to Make Recommendations for the Implementation of 70:30 Ratio in the Civil Service, September 1960. Βλ. Στέλλα Σουλιώτη, *Fettered Independence: Cyprus, 1878-1964*, Vol. II, *ibid*, p. 457.

¹⁹⁶Περιοδικό *Κύπρος /Cyprus Greek-American Review*, «Γράμμα από την Κύπρο», αρ. 42, Απρίλιος 1961, σελ. 6.

¹⁹⁷Περιοδικό *Νέα εποχή*, «Εμμετρη Πολιτική Σάτιρα», αρ. 3, 1 Μαΐου 1959, σελ. 11.

¹⁹⁸Περιοδικό *Νέα εποχή*, «Τι γίνεται με το Γενικό Νοσοκομείο;», τ. 22, Δεκέμβριος 1960, σελ. 10.

Ιατροί, οδοντογιάτροι, φαρμακοποιοί 1962

Εθνική ομάδα	Ιατροί	Οδοντογιάτροι	Φαρμακοποιοί	Ιατροί	Οδοντογιάτροι	Φαρμακοποιοί
Σύνολο	403	139	227	100	100	100
Έλληνες	347	113	208	86,1	81,3	91,6
Τούρκοι	56	26	19	13,9	18,7	8,4

Ιδιωτικές κλινικές και φαρμακεία 1963

Εθνική ομάδα	Ιδιωτικές κλινικές Κλινική	Ιδιωτικές κλινικές Bedcapacity	Φαρμακεία 1963	Ιδιωτικές κλινικές Κλινική	Ιδιωτικές κλινικές Bedcapacity	Φαρμακεία
Σύνολο	75	988	129	100	100	100
Έλληνες	70	928	120	93,3	93,9	93
Τούρκοι	5	60	9	6,7	6,1	7

Βλ. *The Cyprus dilemma ...*, *ibid*, p. 84

¹⁹⁹Περιοδικό *Παιδική Χαρά*, «Το χωρίο μου», τ. 8, Απρίλιος 1963, σελ. 21. Του μαθητή Νίκου Βρυώνη

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

κύρος και γόητρο π.χ. ζωγράφοι, δημοσιογράφοι, καθηγητές.²⁰⁰ Σε κάποιες περιπτώσεις παρουσιάζονται ως συστατικό στοιχείο του κυπριακού εργατικού δυναμικού π.χ. ως ποδοσφαιριστές της Μεικτής Κύπρου,²⁰¹ ως συστατικό στοιχείο των Τραπεζικών Υπαλλήλων Κύπρου.²⁰²

Με αφορμή την 24^η απεργία της Γεωργικής Τράπεζας «*ΟΛΟΙ οι οργανωμένοι εργάτες Έλληνες - της ΠΕΟ και της ΣΕΚ - και Τούρκοι, προειδοποίησαν την κυβέρνηση με μια 24ωρη απεργία*»,²⁰³ οι υπάλληλοι είχαν πλακάτ που έφεραν και το τουρκικό σύνθημα «*askida bulunan proplemlerimiz hallinden kasiniyorlar*» «αποφεύγουν τη λύση των προβλημάτων μας που βρίσκονται σε εκκρεμότητα».

[...] Άλλως τε είναι γνωστή εις πάντας τους ενδιαφερομένους η ολοκληρωτική επιτυχία της 24ώρου απεργίας, της 8)8)1961, ήτις με την καθολική συμμετοχή των υπαλλήλων, μηδέ των Τούρκων συναδέλφων εξαιρουμένων, εστερέωσε, έτι μάλλον, το ισχυρόν έρεισμα επί του οποίου στηρίζεται η «ΕΤΥΚ» προς διεκδίκησην και κατάκτησιν των πλήρως δικαιολογημένων αιτημάτων της.²⁰⁴

(Στ' Κούκλια Πάφου).

Περιοδικό *Μαθητικοί Αντίπαλοι*, «Η κατάρα του γουμένου του Χρυσοστόμου», Φεβρουάριος – Μάιος 1963, αρ. 2, Λευκωσία, σσ. 41-42.

Τούρκοι Αστυνομικοί διαμαρτύρονται. [...] με τον τρόπον προαγωγής μερικών ομογενών των αξιωματικών της Αστυνομίας[...] Εάν εγένοντο, εκείνοι που νομίζουν ότι ηδικήθησαν ας οπλισθούν με το θάρρος των Τούρκων συναδέλφων των δια να διαμαρτυρηθούν. Βλ. Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 25 Ιουνίου 1961.

²⁰⁰Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Η κίνηση της ζωγραφικής το 1961», αρ. 16, Γενάρης 1962, σελ. 191.

Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Πνευματική και Καλλιτεχνική Ζωή», τ. 34, Δεκέμβριος 1961, σελ. 25.

Περιοδικό *Κυπριακοί καιροί*, «Οι έκθεση των 33 Κυπρίων ζωγράφων», αρ.8 (107), 13 Ιανουαρίου 1961, σελ. 5.

Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Να παταχθεί το έγκλημα», τ. 40, Ιούνης 1962, σελ. 5.

Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Σεμινάριο για την «πολιτιστική συνάντηση Ανατολής και Δύσης»», τ. 25, Νοέμβρης 1962, σελ. 35.

Το 1960 υπήρχαν 3274 Έλληνες και Τούρκοι που κατείχαν πανεπιστημιακό τίτλο. Από αυτούς 2634 ή 80,5% ήταν Έλληνες και 640 ή 19,5% ήταν Τούρκοι.

Βλ. Λεόντιος Ιεροδιακόνου, *Το κυπριακό πρόβλημα: Πορεία προς τη χρεωκοπία*, ό. π., σελ. 358.

Σε στατιστικά του 1962 με τίτλο «Educational statistics by ethnic group 1962» υπάρχουν 3950 εκπαιδευτικοί, οι 3100 Έλληνες και οι 850 Τούρκοι. Βλ. *The Cyprus dilemma...*, ibid, p. 85.

Την 1^η Νοεμβρίου 1960 ιδρύεται η Τουρκική Ένωση Μηχανικών και Αρχιτεκτόνων Κύπρου. Βλ. Ahmet An, *Kıbrıslı Türklerin siyasal tarihi (1930-1960)*..., a.g.e., s. 697.

²⁰¹Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Οι συναντήσεις της μικτής Κύπρου», τ. 23, Ιανουάριος 1961, σελ. 39.

²⁰²Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Από τη σκοπιά της «Νέας Εποχής»», τ. 20, Οκτώβρης 1960, σελ. 5.

Περιοδικό *Ο Τραπεζικός*, «ΕΤΥΚ- ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ», τ. 20, Αύγουστος 1961, σελ. 8.

Περιοδικό *Ο Τραπεζικός*, «Οι εργατοϋπάλληλοι της Κύπρου στο πλευρό της ΕΤΥΚ», τ. 22, Οκτώβριος 1961, σελ. 33.

Τη διακήρυξη της κοινής σύσκεψης των τεσσάρων συντεχνιακών Ομοσπονδιών υπογράφει και ο Γενικός Γραμματέας της ΚΤΙΒΦ Necati Taşkın. Η απεργία (της Οθωμανικής Τράπεζας) ξεκίνησε στις 7/9/1961 (Βλ. Περιοδικό *Ο Τραπεζικός*, «Ο αγώνας μας θα δικαιωθεί», τ. 21 Σεπτέμβριος 1961). Η απεργία διήρκεσε 48 ημέρες και έλαβε τέλος στις 25/10/1961.

Βλ. Περιοδικό *Ο Τραπεζικός*, «Η τελευταία προκήρυξις της κεντρικής απεργιακής επιτροπής», τ. 23, Νοέμβριος 1961, σελ. 5.)

Περιοδικό *Ο Τραπεζικός*, «Χαιρετισμοί προς το Ζ' συνέδριον της ΕΤΥΚ», τ. 29, Μάιος 1962, σελ. 29.

²⁰³Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Από τη σκοπιά της «Νέας Εποχής»», τ. 20, Οκτώβρης 1960, σελ. 5.

²⁰⁴Περιοδικό *Ο Τραπεζικός*, «ΕΤΥΚ - ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ», τ. 20, Αύγουστος 1961, σελ. 8.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

Καταγράφεται η προσπάθεια συμμετοχής και μέλους της Τουρκικής Κοινότητας στη Γενική Συνέλευση του Συνδέσμου Εργοδοτών Κύπρου.²⁰⁵ Τέλος ψήγματα ενός διαφορετικού λόγου και τροπισμοί συγκρότησης της Τουρκικής Κοινότητας που καλύπτουν περισσότερες πτυχές της καταγράφονται και στο περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*.

[..]Η έκθεση των Τουρκοκυπρίων ζωγράφων έδειχνε πώς η Τουρκοκυπριακή ζωγραφική μόλις τώρα αρχίζει να παίρνει μορφή με μια μικρή ομάδα από νέους ζωγράφους, μερικοί των οποίων, οι νεώτεροι, μπορεί να θεωρηθούν ο πυρήνας μιας νέας γενιάς ανθρώπων της τέχνης που θέλει να κινηθή μέσα στο ευρωπαϊκό πνεύμα και που ζητεί να εκφρασθή μέσα στα προβλήματα της ανθρωπότητας. Η έκθεση των Ελλήνων και Τούρκων Κυπρίων ζωγράφων που έγινε με την πρωτοβουλία της Γκαλερύ «Απόφαση», είναι αρκετά ενθαρρυντική. Μέσα στις πικρίες της μεταεπαναστατικής περιόδου, οι καλλιτέχνες της Κύπρου να μπορούν να συνεργάζονται στον τομέα της τέχνης, δείχνοντας συμβολικά τον δρόμο της καλής θέλησεως και συμφιλίωσης η οποία συνήθως ακολουθεί.²⁰⁶

Στον ελληνικό λόγο επιδοκιμάζεται ο προσανατολισμός της νέας τουρκικής καλλιτεχνικής φωνής και η μεταστροφή της στο ευρωπαϊκό πνεύμα.

²⁰⁵Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Η χθεσινή Γενική Συνέλευσις του Συνδέσμου Εργοδοτών Κύπρου», 28 Απριλίου 1963.

²⁰⁶Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Η κίνηση της ζωγραφικής το 1961», αρ. 16, Γενάρης 1962, σελ. 191.

3. Η ιεράρχηση των σχέσεων και η αντιδιαστολή Εμείς –Αυτοί

Από τον παρατηρητή στο πρόσωπο του παρατηρούμενου πολιτισμού

Ο Άλλος συγκροτείται «ως ένα κατώτερο κράμα της ανθρώπινης φύσης».²⁰⁷ Ο ιερέας, στο *Σάρκα αίμα πηλός* του Κώστα Σωκράτους, επικρίνοντας τη στάση των συγχωριανών του, συγκροτεί τον Άλλο ως κάτι απευκταίο «*Ποιόνε το χάλι σας; Τούρκοι γινήκατε ωρέ, να πιήτε αίμα από τη γυναίκα;*».²⁰⁸ Με ποιους τροπισμούς η κάθε κοινότητα ως παρατηρητής συγκροτεί τον Άλλο, με ποιους τροπισμούς συγκροτεί το πρόσωπο του παρατηρούμενου πολιτισμού;

Στο ελληνικό συλλογικό φαντασιακό η Τουρκική Κοινότητα συγκροτείται με χαλαρή εθνική και θρησκευτική συνείδηση.²⁰⁹ Το 1963 δημοσιεύεται στο περιοδικό *Cyprus to-day* το άρθρο του Χριστόδουλου Παπαχρυσόστομου «The reality about Cyprus».²¹⁰ Μέσα από το λόγο που συγκροτεί, προτάσσει το επιχείρημα ότι οι Τούρκοι απευθύνονται στο Μακάριο για βοήθεια, επειδή είναι ενάντια στην ένταση, και ότι η μειοψηφούσα τουρκική ηγεσία υποδαυλίζει την ενότητα, προάγει την ένταση και την εχθρότητα.²¹¹ Στον ελληνικό

²⁰⁷ Edward W. Said, *ό. π.*, σελ. 174.

²⁰⁸ Κώστας Σωκράτους, *Σάρκα, αίμα, πηλός*, *ό. π.*, σελ. 79.

²⁰⁹ Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Η 9^η Ιουλίου 1821», τ. 1, Οκτώβριος 1960, σσ. 21-29.

Η περίπτωση των κατοίκων του Άρσους και των γύρω χωριών που επεφύλαξαν «εις τον Μακαριώτατον θερμίν υποδοχήν» Βλ. Περιοδικό *Απόστολος Βαρνάβας*, «Ο Μακαριώτατος εις το Άρσος Λάρνακος», τ. 3-4, Μάρτιος – Απρίλιος 1962, σελ. 120.

Περιοδικό *Απόστολος Βαρνάβας*, «Η. Α. Β. Υ. η Πριγκίπισσα της Ελλάδος Ειρήνη εις Κύπρον», τ. 9-10, Σεπτέμβριος – Οκτώβριος 1962, σελ. 299.

Περιοδικό *Απόστολος Βαρνάβας*, «Η. Α. Μ. ο Αρχιεπίσκοπος εις Ελλάδα», τ. 9-10, Σεπτέμβριος– Οκτώβριος 1962, σελ. 288.

Κατά τη διάρκεια του αγώνα της ΕΟΚΑ μέλη της Τουρκικής Κοινότητας συνεισέφεραν σε εράνους για τους αγωνιστές της ΕΟΚΑ στις φυλακές.

Βλ. Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Τι γίνονταν στις φυλακές και τα κρατητήρια», τ. 93, 22 Ιουλίου 1960 σελ. 9.

²¹⁰ Ο Χριστόδουλος Παπαχρυσόστομος γεννήθηκε το 1905 στην Αγία Βαρβάρα και πέθανε το 1987. Στον αγώνα της ΕΟΚΑ είχε συμμετάσχει και ο ίδιος ενεργά ως γενικός υπεύθυνος όπλων και πυρομαχικών και ως σύμβουλος του Διγενή. Κρατήθηκε σε στρατόπεδο συγκέντρωσης. Ο ίδιος έγραψε τον *Ύμνο στην ΕΟΚΑ*. Το 1959 διορίστηκε Γενικός Επιθεωρητής Μέσης Παιδείας και λίγους μήνες αργότερα του ανετέθη η διεύθυνση του *Τμήματος Πνευματικής Πολιτισμικής Αναπτύξεως και Επιστημονικών Ερευνών*. Το 1961 ίδρυσε με εντολή της Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης και διηύθυνε έκτοτε το Μουσείο Αγώνος.

Βλ. Λήμμα «Παπαχρυσόστομος Χριστόδουλος» από *Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια*, *ό. π.*, σελ. 27.

Σύμφωνα με έκθεση του Τμήματος Πνευματικής Πολιτισμικής Αναπτύξεως (1962)

[...] Διενήργησε περί τας 2.000 διαλέξεις εις τας διάφορους κοινότητας της Νήσου, [...] Ίδρυσε 17 Κοινοτικές Βιβλιοθήκας [...] Παρέσχε τρεις υποτροφίας εις ευέλπιδας νεαρούς Κυπρίους σπουδαστάς και προεκήρυξεν επιτυχώς ένα φιλολογικόν διαγωνισμόν. Εις 9 Κοινοτήτας παρέσχε την πρόπουσαν οικονομικήν επιχορήγησιν διά την ανέγερσιν Ηρώων. Έθεσεν εις λειτουργίαν το Κέντρον Κυπριολογικών Ερευνών [...] ήρchiσε τον καταρτισμόν αρχείου του Αγώνος και κατήρτισε πλήρη αίθουσαν φωτογραφιών του Αγώνος»

Βλ. Περιοδικό *Μόρφωσις*, «Τα πεπραγμένα του Τμήματος Πνευματικής Αναπτύξεως», Φεβρουάριος 1963, σελ. 26.

²¹¹ [...] The great majority of the Turks are against the tension and often call on Makarios for help against the terrorism of the few Turkish fanatic leaders who do not have the interests of Cyprus at heart, and who thrive on tension and hostility.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

λόγο ο Άλλος παρουσιάζεται να μη σέβεται τις θρησκευτικές του παραδόσεις καταναλώνοντας χοιρομέρι.²¹² Το άναμμα της καντήλας στο ναό του Αγίου Νικολάου στο Νέο Χωριό Κυθρέας από «γυναίκες Μωαμεθανών»,²¹³ οι προσευχές στο μοναστήρι του Αποστόλου Αντρέα «Ακόμη και Τούρκοι πηγαίνουν στον Αϊντρικά και τον παρακαλούν να τους γιατρέψει από τις αρρώστιες τους»,²¹⁴ και στην Παναγιά Γαλακτοτροφούσα του χωριού Γαλαταριά της Πάφου, έτσι όπως περιγράφεται από τον ιατρό μαιευτήρα γυναικολόγο Αντ. Ι. Σωτηριάδη «Τόσο δε μεγάλη φήμη έχει αποκτήσει η Παναγιά τούτη ώστε έρχονται στη χάρη της όχι μόνον Ελληνίδες αλλά και Τουρκάλλες, κι' όχι μόνο από τα χωριά της Πάφου μα κι' από τα χωριά των άλλων επαρχιών ιδίως όμως της Λεμεσού και της Μαραθάσας»,²¹⁵ υπονομεύουν τη θρησκευτική συνείδηση του Άλλου.

Γενικότερα η φιλοχρηματία,²¹⁶ τα ακόρεστα πάθη «σφαγάς, δηώσεις, καταστροφάς, κορεσμόν κτηνωδών και βαρβάρων παθών»,²¹⁷ η ροπή προς το έγκλημα,²¹⁸ την αρπαγή,²¹⁹ και τη βία,²²⁰ «ο αριθμός των Τούρκων καταδίκων, όστις εις όλα τα έτη ανέρχεται σχεδόν εις το ήμισυ του των Ελλήνων, ενώ ζεύρομεν ότι οι εν Κύπρω Τούρκοι δεν υπερβαίνουν το 1/5 του γηγενούς πληθυσμού»,²²¹ η ροπή προς το αλκοόλ,²²² η τεμπελιά,²²³ η ασέβεια, όπως στην περίπτωση του Τούρκου από το Δάλι στο παλιό ναΐσκο του Αγίου Γεωργίου,²²⁴ είναι βασικές συνιστώσες του Άλλου.

Βλ. Περιοδικό *Cyprus to-day*, «The reality about Cyprus», Vol. 1, No. 6, November-December 1963, p. 34.

²¹²Κύπρος Χρυσάνθης, *Ο Κανάρης στη Λάπηθο και Η ανάσταση : δύο μικρά μονόπρακτα*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1962, σελ. 8.

²¹³Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «Εκλιπόντες συνοικισμοί και ιστορικά γεγονότα», Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1961, σελ. 158.

²¹⁴Αθηνά Ταρσούλη, *Κύπρος*, τ. Β', ό. π., σελ. 69.

²¹⁵Αντώνης Σωτηριάδης, *Η μαιευτική στην Κύπρο ανάμεσα στον λαό*, ό. π., σελ. 48.

²¹⁶Ιωάννης Γ. Κασουλίδης, *Μαρία η Συγκλητική: δράμα εις πράξεις τρεις*, ό. π., σελ. 40.

Η περίπτωση του Αγίου Λαζάρου στη Λάρνακα, του Ναού της Αγίας Νάπας στη Λεμεσό, του μοναστηριού του Ομόδου. Βλ. Αθηνά Ταρσούλη, *Κύπρος*, τ. Β', ό. π., σσ. 139, 198, 245.

[...]Β' Ανακριτής: Οι Τούρκοι ...! Μα αυτοί είναι χρυσοί άνθρωποι, πραγματικοί σύμμαχοι. Ότι τους πεις το κάνουν, φτάνει να πέφτη ... (κίνησις χειριού). Η θέσις μας αγαπητέ Τόμ εις τον Ο.Η.Ε. θα ήτο πάρα πολύ δύσκολη αν δεν βρισκότουσαν οι Τούρκοι να τους κάνουμεν όργανα μας με το χρήμα, και να τους φέρουμε σε διαμάχη με τους Έλληνες και να φωνάζουν ότι θέλουν διχοτόμηση.

Βλ. Ευριπίδης Νεοκλέους & Ανδρέας Αθηνοδώρου, *Αυτοί που δεν λύγισαν : σε πράξεις τέσσερεις*, Κύπρος, 1963, σελ. 25.

²¹⁷Ιωάννης Γ. Κασουλίδης, ό. π., σελ. 15.

²¹⁸Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Η εγκληματική δράση των Χασανπουλιών», αρ. 89, 1960, σελ. 26.

²¹⁹Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Παριδόσεις και ανέκδοτα της Τουρκοκρατίας στην Κύπρο», αρ. 27, Δεκέμβρης 1962, σσ. 106-107.

Χαρακτηριστικά ιστορικά ανέκδοτα : *Ο "παπάς" και ο τράγος & Το Αργάκι του Μάντη*.

²²⁰Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Εδώ και πενήντα χρόνια», αρ. 89, 24 Ιουνίου 1960, σελ. 59.

²²¹Κωνσταντίνος Λευκωσιάτης, *Η Κυπριακή Βαστίλλη*, Αθήνα, 1961, σελ. 29.

²²²Γάσσοσ Ψαρόπουλος, ό. π., σελ. 118.

Αθηνά Ταρσούλη, *Κύπρος*, τ. Β', ό. π., σελ. 105.

²²³Περιοδικό *Μαθητική Εστία*, «Μια παράδοσις», αρ. 29, Απρίλιος-Ιούνιος 1961, σελ. 233.

²²⁴Περιοδικό *Κυπριακαί Σπουδαί*, «Ιστορία και τοπωνύμια Λατσιών», τ. ΚΣΤ', Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, 1962, σελ. 155.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

Από την άλλη, ο Άλλος στον τουρκικό λόγο συγκροτείται ως εχθρός με πρόσωπο φίλου «*dost yüzlü düşmanlar*», που επαγγέλλεται ίσα δικαιώματα αλλά στην πράξη υπάρχουν δυστοκίες,²²⁵ και που παρεμποδίζει συστηματικά την όποια προσπάθεια ανάκαμψης της Τουρκικής Κοινότητας. Η υπονόμηση κάθε προσπάθειας ανάκαμψης δεν περιορίζεται μόνο μέσω των δηλητηριάσεων, όπως στην περίπτωση των χωριών Μαθιάτη *Matyat* και Κοτσιάτη *Koççat*, αλλά και μέσα από την αρπαγή κτημάτων λόγω χρεών, όπως στην περίπτωση του χωριού Μαλλιά *Bağlarbaşı* όπου από το 1919-1941 ο έμπορος Μιχαήλ Χ" Γαβριήλ πέρασε υπό την κυριότητα του το 90% του χωριού, αναγκάζοντας τους Τούρκους κατοίκους να μεταναστεύσουν.²²⁶ Στον τουρκικό τύπο αναφέρεται ότι η Τουρκική Κοινότητα έχει να αντιμετωπίσει δύο φωτιές, δύο κλοιούς πυρακτωμένους, τον ένα στον πολιτικό στίβο και τον άλλο στον οικονομικό.²²⁷

Η συνειδητή υπονόμηση και της θρησκευτικής ταυτότητας της Τουρκικής Κοινότητας υπογραμμίζεται μέσα από τις αναφορές του Kutlu Adalı. Μεταξύ άλλων απαριθμεί 45 τουρκικά χωριά των οποίων οι Μουσουλμάνοι κάτοικοι ασπάστηκαν το Χριστιανισμό. Καταλογίζει δε ευθύνες στην εκστρατεία των Χριστιανών μετά την παραχώρηση της Κύπρου στην Αγγλία.²²⁸ Η θρησκευτική ταυτότητα της Τουρκικής Κοινότητας υπονομεύεται και από την Κοινότητα των Μαρωνιτών στην Κύπρο, οι οποίοι ανήκουν στο ανατολικό χριστιανικό δόγμα της Καθολικής Εκκλησίας.²²⁹

²²⁵Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Dost yüzlü düşmanlar», 23 Aralık 1960.

²²⁶Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Matyatta Rumlar Türk çobanlarını mahvediyor», 19 Ağustos 1961.[Οι Έλληνες στο Μαθιάτη εξοντώνουν τους Τούρκους βοσκούς]
Kutlu Adalı, *Dağarcık I*, a.g.e., s. 89.

²²⁷Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Parolamız kalkınmak olmalı», 2 Şubat 1962. [Το σύνθημα μας πρέπει να είναι η ανάκαμψη]

²²⁸Kutlu Adalı, *Dağarcık I*, a.g.e., s.10.

Kutlu Adalı, *Dağarcık II*, a.g.e., s. 154.

Στον αντίποδα στον ελληνικό λόγο :

[...] Παρόλα αυτά, μόλις η τουρκική διοίκηση αποχώρησε, παρατηρήθηκε μια έντονη τάση των λινοπαμπάκων για επιστροφή στο Χριστιανισμό. Μια τάση που, ενώ για λίγο καταλάγιασε, στη συνέχεια, στα 1881, κορυφώθηκε, για να αρχίσει πάλι από τότε να μειώνεται συνεχώς. Από πολλά χωριά του νησιού, μαζικά (π.χ. Μονάγρι), είτε μεμονωμένα, οικογένειες διακήρυτταν την επιστροφή τους στο Χριστιανισμό.[...] Η πρώτη επίσημη και σοβαρή μαρτυρία για τις επιστροφές των λινοπαμπάκων είναι η προαναφερθείσα αναφορά του Βασιλειάδη όπου μας πληροφορεί για τη βύφτιση μιας οικογένειας μουσουλμάνων (λινοπαμπάκων) τον Οκτώβριο του 1879, σχετικά με την οποία οι Άγγλοι δεν εκδήλωσαν κανένα θετικό ή αρνητικό ενδιαφέρον. [...] Παράλληλα με τις επιστροφές λινοπαμπάκων, που δυστυχώς απείχαν πολύ από τις προσδοκίες του Βασιλειάδη, οι Έλληνες του νησιού αρχίζουν να διεκδικούν φανερά πια την Ένωση με την Ελλάδα.[...] Δεν θάταν άστοχο αν διατυπωνόταν εδώ η άποψη, ότι εάν γινόταν τότε η Ένωση με την Ελλάδα, οι λινοπαμπάκοι χωρίς φόβο πια θα εκδηλώνονταν σαν Έλληνες και ο αριθμός των σημερινών «Τουρκοκυπρίων» θα ήταν σήμερα πολύ μικρός.[...] Οι Άγγλοι βλέποντας τις εθνικές διεκδικήσεις των Ελλήνων και ανησυχώντας για το πού ήταν δυνατό να οδηγήσουν, πίστεψαν ότι μια αύξηση του Τουρκικού πληθυσμού θα ήταν αντίβαρο σ' αυτές τις διεκδικήσεις. Έτσι όταν οι χοτζάδες ξεχύνονταν στα χωριά της Κύπρου τρομοκρατώντας κάθε λινοπαμπάκο, που ήθελε να ξαναγίνει Χριστιανός φανερά, η Αγγλική Διοίκηση εκώφευσε στις διαμαρτυρίες λινοπαμπάκων και Χριστιανών.

Βλ. Παρασκευάς Μ. Σαμαράς, *ό. π.*, σσ. 24-27.

²²⁹Kutlu Adalı, *Dağarcık II*, a.g.e., s. 20.

Γενικότερα ο Άλλος στον τουρκικό λόγο εννοιολογείται μέσα από τη δράση του. Παρουσιάζεται να δρα παρασκηνακά σκάβοντας βαθιούς λάκκους για τους Τούρκους και στο τέλος να καταβαθρώνεται ο ίδιος «*Rum müfritlerinin Türkler için kazdıkları kuyular çok derindir*»,²³⁰ να προσπαθεί να απαλλαγεί από την Τουρκική Κοινότητα γκρεμίζοντας τα σπίτια τους και μετατρέποντας τα σε στάβλους,²³¹ να διασπείρει την ταραχή «*huzursuzluk çikarmiya*»,²³² οι υποσχέσεις του είναι σαν κλούβιο αβγό «*Fakat bu prensip*

[...] *Mehmet Ahmet, Yosif olmuş Ahmet de Solomi olmuştı. Rahme Halil adındaki kız da EOKA'cıların harekete geçtiği yıllarda bir Maronit polisle evlenmiş, Marina adını alarak Maronit olmuştı.*

Ο Mehmet Ahmet έγινε Ιωσήφ και ο Ahmet Σολωμής. Η Rahme Halil παντρεύτηκε κατά την περίοδο του αγώνα της ΕΟΚΑ με ένα Μαρωνίτη αστυνομικό, έγινε Μαρωνίτισσα και πήρε το όνομα Μαρίνα.

²³⁰Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Zincirleme bir tahmin», 20 Ocak 1962. [Μια αλυσιδωτή υπόθεση]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Hesap soruyoruz», 10 Şubat 1962. [Ζητούμε λογαριασμό]

Τα μέλη της Ελληνικής Κοινότητας κρύβουν όπλα στις στέγες. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Gazete değil kerçe!», 6 Ocak 1961.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «İşleri hep dalavere», 20 Haziran 1961. [Οι δουλειές τους είναι πάντα οι μηχανορραφίες]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Tertip karşındayız», 19 Ocak 1962. [Απέναντι στις δολοπλοκίες]

²³¹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Lefkonuktaki Türk evleri ortadan kaldırılmak isteniyor», 7 Şubat 1963.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 22 Ağustos 1961. [Επιδίδουν να γκρεμίσουν τα τουρκικά σπίτια στο Λευκόνοικο]

Επιστολή Μαύρου Αετού προς Θεόδωρο Αττικουρή από Άγιο Ιωάννη Πιτσιλαίας.

Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Rum vatandaşlarımızın yeni bir "işbirliği" örneği», 14 Temmuz 1963.

[Νέο παράδειγμα συνεργασίας των Ελλήνων συμπατριωτών μας]

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 20^{ης} Ιανουαρίου 1961, σελ. 48.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1962-15 Αυγούστου 1962), συνεδρίαση 27^{ης} Φεβρουαρίου 1962, σελ. 153.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 1^{ης} Σεπτεμβρίου 1961, σελ. 392.

Diana Markides-Weston, *ό. π.*, σελ. 310.

²³²Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Diş Dünyanın Takdir Ettiği», 1 Nisan 1962. [Το εξωτερικό επικροτεί]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Tehlikeli bölgesi», 31 Aralık 1961. [Επικίνδυνες περιοχές]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Rumlar sivil harb tohumları saçmaya başladı», 22 Eylül 1960. [Οι Έλληνες άρχισαν να επιδίδονται σε πολιτικό πόλεμο]

Ο Kutlu Adalı γίνεται μάρτυρας του ακόλουθου περιστατικού. Στο χωριό Υ... τους προσέγγισε ένας Έλληνας χωρικός και τους ζήτησε να μεταφέρουν την κόρη του στο νοσοκομείο Πάφου όπου θα έκανε εγχείρηση. Στη συζήτηση τους παρεμβαίνει ένας άλλος Τούρκος :

[...] *Türk köylüleri bizi dürttü*

"Götürmeyin imansızı!" dediler.

"Neden" dedik.

"Bu köyün en aşı gavurudur. Kargaşalıklar içinde bize saldıranların başında bu köpek vardı! Öteki Rumları da haylayan buydu!"

[...] *Jöte yandan Türkler :*

"Kanmayın beyim. Çok düzencidir. Hepimize içinden sövüp saymıyorsa kendimizi bu ağaca asarız. Kızının hastalığı da çok önemli değil!"

[...] *Tούρκοι χωρικοί μας έσπρωξαν*

"Μην πάρετε τον άπιστο!" είπαν.

«Γιατί», είπαμε.

"Είναι ο πιο ακραίος άπιστος αυτού του χωριού. Μέσα στις ταραχές υπήρχε ένας σκύλος που ήταν ο επικεφαλής αυτών που επιτέθηκαν σε μας. Αυτός ήταν που γάγγιζε και στους άλλους Έλληνες!"

[... ..] *Από την άλλη οι Τούρκοι:*

"Μην ξεγελιάστε κύριε μου. Είναι μεγάλος απατεώνας. Αν δεν μας σκυλοβρίσει όλους, θα κρεμάσει τους δικούς μας σ' αυτό το δέντρο. Και η ασθένεια της κόρη του δεν είναι πολύ σημαντική!"

Βλ. Kutlu Adalı, *Dağarcık II*, a.g.e., s. 79.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

Rumlarda cilk yumurta gibi çoktan bozulmuştur»,²³³ εγωιστής που με το που πέφτει από τη μήτρα της μητέρας του μεγαλώνει με την ιδέα ότι οι Τούρκοι είναι εχθροί «*ana rahminden düşer düşmez Türk düşmanı olarak yetiştirilmektedirler*»,²³⁴ τυχοδιώκτη,²³⁵ με ακόρεστη πλεονεξία «*oburlukla*» εποφθαλιμώντας τα δικαιώματα της Τουρκικής Κοινότητας.²³⁶

Από τον Οριενταλισμό στον Αντιοριενταλισμό

Η φαντασιακή γεωγραφία με τις αδιαμόρφωτες αχανείς εκτάσεις, η απουσία της πολιτισμικής διάστασης και η απανθρωποποίηση τίθενται στην υπηρεσία της ευρύτερης «*κοσμοεικόνας του Οριενταλισμού*», οριενταλοποιώντας το ανατολίτικο, και ενεργοποιώντας τον οριενταλιστικό λόγο από την Ελληνική Κοινότητα, με αλυσιδωτή αντίδραση, την ενεργοποίηση του αντιοριενταλιστικού λόγου από την Τουρκική Κοινότητα.²³⁷

Το πλέγμα της γνώσης και της εξουσίας που δημιουργεί τον «*Ανατολίτη*», και εν προκειμένω τον Τούρκο, ως υποτελή, τεμπέλη, εκφυλισμένο, απολίτιστο κατά μια έννοια τον εξαφανίζει ως ανθρώπινο ον.²³⁸ Περιγραφές όπως «*Σταθήτε μπροστά σ' αυτούς τους βαρβάρους και δούλους των κτηνώδικων ορέξεων*», στερούν τον Άλλο από κάθε ανθρώπινη συμπεριφορά και τον καθιστούν άλογο ον.²³⁹

²³³Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Sütunlarda seyahat», 15 Ağustos 1960.

Δεν έχουν καλή πρόθεση «*iyi niyet sahibi olmuş olsalardı*».

Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «İyi niyet, iyi niyet», 15 Ocak 1962.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «İstenilen dostluk bu mu?», 15 Haziran 1962. [Η φιλία που επιδιώκεται αυτή είναι;]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Daha kötüye doğru», 21 Ağustos 1961. [Προς τα χειρότερα]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Göz Boyama Kabilinden», 11 Haziran 1962. [Όπως τα φύκια για μεταξωτές κορδέλες]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Huzur temennimizin boşluğu», 13 Şubat 1962.

²³⁴Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bir nesil soysuzlaşınca», 23 Ocak 1963.[Όταν μια γενιά εκφυλίζεται]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Türk düşmanlığı», 1 Kasım 1962.

«*asırlılık*» «εξτρεμισμός»

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Laf ebeliğine karnımız tok!», 22 Ocak 1961.

[Είμαστε χορτασμένοι από τη γλωσσοκοπανιά]

²³⁵*maceraperestler* Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Türkiye Mektupları», 15 Şubat 1963.

²³⁶Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Tedirginlik», 15 Şubat 1963. [Ανησυχία]

²³⁷Edward W. Said, *ό. π.*, σελ. 27.

²³⁸Περιοδικό *Πάντα Εμπρός*, «Οι απροσκύνητοι», αρ. 5, Ιούνιος 1963, σσ. 204-205.

Περιοδικό *Παιδική Χαρά*, «Η Κύπρος στις φλόγες και στο αίμα», τ. 6, Ιούνιος 1962, σσ.11, 25-26.

Περιοδικό *Παιδική Χαρά* «Η ιστορία του τσιφλικιού», τ. 1, Σεπτέμβριος 1962, σελ. 18.

Περιοδικό *Φωτεινοί Ορίζοντες*, «Μαρία Συγκλητική», τ. 13, Δεκέμβριος 1963, σελ. 516.

«*γνώρισε τα αίσχυστα π'αυτούς η Ρωμιούσνη*». Βλ. Νίκος Μηλιώτης, *ό. π.*, σελ. 28.

«*πρωτόγονα άγρια ένστικτά τους*». Βλ. Περιοδικό *Φωτεινοί Ορίζοντες*, «Ο Εθνομάρτυς Κυπριανός 1810-1821», τ. 9, Ιούλιος 1963, σελ. 367.

Edward W. Said, *ό. π.*, σελ. 41.

²³⁹Περιοδικό *Πάντα Εμπρός*, «Μαρία η Συγκλητική», αρ. 2, Μάρτιος 1963, σελ. 77.

Περιοδικό *Ο Συνεργατιστής*, «Ηρωίδες της Κύπρου», τ. 27, Δεκέμβριος 1963, σελ. 37.

«*τα ήμματα των Τούρκων δολοφόνων*». Βλ. Νίκος Μηλιώτης, *ό. π.*, σελ. 28.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

Οι όποιες πολιτισμικές επιτεύξεις της Ανατολής οφείλονται σε δυτικά, ελληνικά, χριστιανικά θεμέλια. «Οι Άραβες εύρον της ρίζας του ελληνισμού πολιτισμού εις την Συρίαν, τας εκαλλιέργησαν και τοιουτοτρόπως εβλάστησεν ο Αραβικός πολιτισμός διαδοθείς συγχρόνως με την Αραβικήν εξάπλωσιν εις την Ευρώπην».²⁴⁰ Χαρακτηριστικό παράδειγμα η αποδόμηση του «αραβικού πολιτισμού» μέσα από τον όρο «συριακός πολιτισμός».

[...]Η όλη ανάπτυξιν του αραβικού πολιτισμού οφείλεται κυρίως εις τους Σύρους, οι οποίοι μαθόντες την αραβικήν γλώσσαν και δεχθέντες τον Ισλαμισμόν, συνετέλεσαν εις την δημιουργίαν αυτού. Δια τούτο ορθότερον θα ήτο να ωνομάζεται συριακός πολιτισμός.²⁴¹

Ο τρόπος που προσεγγίζει ο ελληνικός λόγος το εγχείρημα του Τουρκικού Εθνικού Θεάτρου να ανεβάσει αρχαία τραγωδία ενέχει τα δικά του μηνύματα. Από τη μια στο περιοδικό *Καιροί της Κύπρου* τονίζεται ότι μια ελληνική τραγωδία που ανεβαίνει από ένα τουρκικό θίασο δεν μπορεί παρά να μην αποχωριστεί τον ανατολίτικο της χαρακτήρα, αφού ο χορός «ωρύεται «Αμάν»», «φονάζη κάθε τόσο «Αμάν!... Αμάν!...»» και μοιάζει με «ένα μάτσο χανούμισσες»,²⁴² από την άλλη το γεγονός :

[...]ότι το Τουρκικόν Εθνικόν Θέατρον έκρινε πρόσφορον να διδάξη την αρχαίαν τραγωδίαν «Οιδίπους Τύραννος» εν Κύπρο και άλλαις χώραις εις κυρίας εμφανίσεις αυτού αποδεικνύει ότι και η χώρα αυτή, της οποίας ο πληθυσμός ήλθεν εξ Ασίας, ζητεί να αποβάλη τον ανατολικόν αυτής χαρακτήρα, ενταχθή δε εις την Ευρώπην.²⁴³

Απέναντι στο λόγο περί της πονηριάς «*Ασιατικήν πονηρίαν*»,²⁴⁴ του νομαδικού βίου «*νομάδων και επιζώντων εξ επιδρομών*»,²⁴⁵ και της τεμπελιάς «*lazy Turkish pashas*»,²⁴⁶ στον τουρκικό λόγο τονίζεται ότι η μογγολική καταγωγή είναι καύχημα.²⁴⁷ Στα ποιήματα

²⁴⁰Ε. Κ. Ανδρουλιδάκης, *Παγκόσμιος ιστορία (και ελληνική) δια τους υποψήφιους...*, ό. π., σελ.108.

²⁴¹Ελένη Μαρινάκου Βουραζέλη, *Ιστορία των μέσων χρόνων*, Οργανισμός Εκδόσεων Σχολικών Βιβλίων, Αθήνα, 1962, σελ. 55.

²⁴²Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Ο Μίνως Αργυράκης ανακαλύπτει την Ελλάδα στο Παρίσι», αρ. 96, 12 Αυγούστου 1960, σελ. 57.

²⁴³Περιοδικό *Κυπριακοί καιροί*, «Το μέγιστον καλλιτεχνικόν γεγονός του έτους», αρ. 25(124), 1961, σελ. 5.

²⁴⁴Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Οι εκβιασμοί», 2 Απριλίου 1961.

²⁴⁵Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 23 Σεπτεμβρίου 1962, 20 Ιουνίου 1963.

²⁴⁶Agnes Smith, *ibid*, p. 210.

²⁴⁷Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Moğol olmanın gururu», 22 Kasım 1960. [Η περηφάνια του να είναι κανείς Μόγγολος]

Από την άλλη στα πλαίσια της «*medeniyet deęiřtirme*» με κατεύθυνση τα δυτικά πρότυπα η τουρκική ρητορική τοποθετεί το τουρκικό έθνος στο στρατόπεδο της δύσης «*Tanzimat hareketi sayesinde Türk*

Tarih bizim yaşıantımız H ιστορία είναι η ζωή μας και Evrenin üstüne çekilmiş bayrak H σημαία που τραβήχτηκε πάνω από την οικουμένη η εμφάνιση της τουρκικής φυλής σηματοδοτεί την απαρχή της ιστορίας «Tarih başlamış o andan...», την εκκόλαψη μιας φυλής ποιητών, σοφών, λογίων και ηρώων «Bilge, ozan, edip, kahraman...»,²⁴⁸ ένα αέναο αγώνα επιτευγμάτων και πολιτισμού που ξεκίνησε από την Κεντρική Ασία «uygarlıklar getirmiştir».²⁴⁹ Απέναντι στο μύθο «Έρχονται οι Τούρκοι», το τρέμουλο, τα ξίφη, τις ξιφολόγχες, προτάσσεται ότι η τουρκική διοίκηση αποτελεί συνώνυμο της δικαιοσύνης, της ευσπλαχνίας και της θαλπωρής.²⁵⁰

Στον τουρκικό λόγο οι Δυτικοί προβαίνουν σε βανδαλισμούς «Bütün Avrurayı Vandalizme belerdik. Biz Nöron olmadık» «Εμείς δεν ήμασταν ο Νέρωνας»,²⁵¹ έχουν χρήματα, όπως το Ναπολέοντα «Biz Napolyon gibi para olmadık» και ασχολούνται με τις βασιλικές διαδοχές και τους βασιλικούς γάμους «Biz Kraliçe Elizabetin Sekizinci kocası olmadık».²⁵² Ευθαρσώς ομολογούν σαν κι αυτούς δεν είμαστε «Biz onlar gibi olmadık». Στην Αλγερία έγιναν σάβανο για να θέσουν φραγμό σε κάθε σχέδιο των Δυτικών «Cezayire kefen olduk biz», ενώ στο ποίημα *Atatürk' e* συγκροτούνται ως άοπλοι «silahsız».²⁵³

Στα πλαίσια του τουρκικού αντιαποικιακού λόγου, ο Osman Türkay στο ποίημα *Sömürge Apokία* αντιπαραβάλλει την αποικιοκρατική δύναμη -με τις φωτεινές πόλεις, τα παλάτια, τους θρόνους και τις κορόνες- με τον αποικιοκρατούμενο που είναι πεινασμένος, διψασμένος, χωρίς φάρμακα.²⁵⁴ Η αποικιοκρατικές δυνάμεις είναι δυνάμεις που εκπροσωπούν την τυραννία και τη θρασύτητα, την πολιτική του διαίρει και βασίλευε «Parçala ve idare et».²⁵⁵ Από την άλλη, η Κύπρια Şerife κάτω από τα θωρακισμένα, η δύστυχη Αλγερινή Cemile, ο Mau-Mau εκπροσωπούν τον αποικιοκρατούμενο.²⁵⁶

milleti Batı milletleri arasında yer almağa yöneldi». Ο Kemal Atatürk στο ποίημα του Mustafa Kemal αποτελεί ένα ηγέτη δυτικού τύπου, με μπλε μάτια «navi gözleriyle».

Βλ. *Yurttaşlık Bilgisi II*, Türk Maarif Müdürlüğü, 1962, s. 19.

Özker Yaşın, *Tüm şiirler [Önce kuşlar uyanır]*, a.g.e., s. 189.

²⁴⁸ Özker Yaşın, *Tüm şiirler [Önce kuşlar uyanır]*, a.g.e., s. 188.

²⁴⁹ Özker Yaşın, *Tüm şiirler [Önce kuşlar uyanır]*, a.g.e., s. 187.

²⁵⁰ Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Yavuz Geliyor, Yavuz», 3 Aralık 1963. [Έρχεται ο άγριος, ο άγριος]

²⁵¹ Orbay Deliceirmak (hazırlayan), a.g.e., s. 66.

²⁵² Orbay Deliceirmak (hazırlayan), a.g.e., s. 67.

²⁵³ Orbay Deliceirmak (hazırlayan), a.g.e., s. 67, 77.

²⁵⁴ Ali Nesim, a.g.e., s. 88.

²⁵⁵ Ali Nesim, a.g.e., s. 89.

Suna Atun, a.g.e., s. 69.

²⁵⁶ Serdar Gülgün, *Şairlerimiz Şiirlerimiz Geçmişten Günümüze Kıbrıs Türk Şiiri*, Ateş, a.g.e., s. 57.

Φορέας του βλέμματος & Αντικείμενο του βλέμματος

Οι επιλογές που αφορούν το φύλο και την ηλικία θέτουν ένα επιπλέον ζήτημα Ετερότητας.²⁵⁷ Όταν είναι παιδί, δηλαδή «άτομο αδιαμόρφωτο, χωρίς την απαραίτητη αγωγή που είναι προϋπόθεση για τη διαμόρφωση εθνικής ταυτότητας», είναι ευάλωτο, χωρίς ιδιαίτερες εθνικές αντιστάσεις και ευπροσάρμοστο στα πολιτικά θέλω των μεγάλων. Στο διήγημα *Ηρωική Συμφωνία* αντιπαραβάλλονται με άνισους όρους συγκρότησης οι δύο κοινότητες. Από τη μια το ορφανό μικρό Τουρκάκι και από την άλλη ο Έλληνας ενήλικας που τον περιμαζεύει.²⁵⁸

Όταν ο Άλλος είναι γένους θηλυκού, δηλαδή «πρόσωπο στο οποίο προβάλλονται σεξουαλικές επιθυμίες», συγκροτείται στο πλαίσιο του εξωτισμού.²⁵⁹ Σε μισοτέλειωτο μυθιστόρημα του Süleyman Uluçamgil, στις Ελληνίδες εργάτριες δεν αποδίδονται εξαιρετικές ιδιότητες, χαρίσματα φυσικά και ψυχικά, δεν συγκροτούνται ως πρόσωπα που προξενούν θαυμασμό μέσα στη διαφορά τους. Αντίθετα, η έκδοση αυτή της θετικότητας του έμφυλου Άλλου δεν απέχει από τον εξωτισμό,²⁶⁰ και είναι αποτέλεσμα της διασταύρωσης μεταξύ των δύο κοινοτήτων «*Kızlarının güzelliği de bence melez oluşlarından*».²⁶¹

Η ιεράρχηση των έμφυλων σχέσεων συγκροτείται και μέσα από τις επιτελέσεις ο φορέας του βλέμματος και το αντικείμενο του βλέμματος.²⁶² Στο μισοτέλειωτο μυθιστόρημα του Süleyman Uluçamgil, αυτές που εκτίθενται, που είναι το αντικείμενο του βλέμματος, είναι οι όμορφες Ελληνίδες εργάτριες με τα μπλε μάτια «*Rum ırgatlar*», «*çoğu lacivert gözlü*», ενώ το ενεργό υποκείμενο, οι φορείς του βλέμματος, είναι οι άτακτοι Τούρκοι «*köy delikanlılarının en çok hasarı*».²⁶³ Ο Τούρκος είναι αυτός που έχει την πρωτοβουλία

²⁵⁷ Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, *ό. π.*, σελ. 256.

²⁵⁸ Ειρένα Ιωαννίδου, *Ηρωική Συμφωνία*, *ό. π.*, σσ. 113, 130.

«*κουρελιάρικο*» «*Τουρκάκι*». Βλ. Ρόδης Ρούφος, *Η γάλλικη εποχή ...*, *ό. π.*, σελ. 67.

²⁵⁹ Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, *ό. π.*, σσ. 256, 311-312.

²⁶⁰ Turhan Uludağ (hazırlayan), *a.g.e.*, s. 184.

Στο ποίημα του Özker Yaşar *Atina Mektubu* εξυμνείται η ομορφιά των Ελληνίδων του μητροπολιτικού χώρου.

«*Yunan kadınlarının güzelliği*». Βλ. Özker Yaşın, *Tüm şiirler [Önce kuşlar uyanır]*, *a.g.e.*, s. 120.

Süleyman Uluçamgil & Orbay Deliceirmak, *Asi : şiirler*, *a.g.e.*, s.13.

²⁶¹ «*Και η ομορφιά των κοριτσιών κατά την άποψη μου έγκειται σ' αυτή τη διασταύρωση*».

Από την άλλη στον ελληνικό λόγο η ομορφιά των Οθωμανίδων είναι αποτέλεσμα των επιγαμιών των Οθωμανών στρατιωτών με τις Ενετές που διέμεναν στην Κύπρο κατά την κατάληψη. «*Αι οθωμανίδες, είλκον το γένος εκ των Ενετών, διότι ο κυριεύσας την Κύπρον το 1571 Λαλά Μουσταφάς ενέκλεισε τας γυναίκας των Ενετών εντός του γυναικωνίτου, αυται δε υπανδρεύθησαν Τούρκους, εκούσαι ή άκουσαι*».

Βλ. Περιοδικό *Κυπριακοί καιροί*, «*Η Λευκωσία του 1878 και του 1960*», αρ. 5(104), 2 Δεκεμβρίου 1960, σελ. 38.

²⁶² Η απόλαυση του βλέμματος ανήκει στον άντρα, το ενεργό υποκείμενο. [...] *Εκείνος βλέπει και η γυναίκα εκτίθεται. Δεν ανταποδίδει ούτε ενεργοποιεί το δικό της βλέμμα*.

Βλ. Νίκος Κολοβός, *Η γυναίκα στον κινηματογράφο*, Αιγόκερος, Αθήνα, 1995, σσ. 32-33, 52, 111.

²⁶³ Turhan Uludağ (hazırlayan), *ibid*, s. 184.

του βλέμματος «*Biliyorsun Rum kızlarının güzelliğinden sana bahsetmişim*» «Ξέρεις σου είχα αναφέρει για την ομορφιά των Ελληνίδων». Παρά τις όποιες προσπάθειες της εργάτριας μέσα από τα περίτεχνα κτενίσματα της να αποκρύψει την ομορφιά της «*saçlarını arkadan gamze yarıp önde, alınlarında birbirine geçirirlerdi*», η νύχτα την αναγκάζει να εκτεθεί στο μάτι του Τούρκου άρρενος «*Ancak bu güzel yüzler, akşam olup, başlardaki gölgelikler çikinca iyice görülebilirdi*».

Στον ελληνικό λόγο η έκθεση στον Άλλο είναι συνώνυμο της ατίμωσης,²⁶⁴ έτσι όπως αποτυπώνεται μέσα από την αρπαγή νεανίδων στα χρόνια της «*Τουρκοκρατίας*»,²⁶⁵ μέσα από τη διαπόμπευση των Ελληνίδων μπροστά στους Τούρκους Επικουρικούς στο *Κλειστές Πόρτες*,²⁶⁶ έτσι όπως μαρτυρείται στο στίχο «*Σίλια ριάλια της διά να δείξει το βυζίν της τζ' ετζείνη που την αντροπήν εξέβην η ψυσιή της*»,²⁶⁷ αλλά και στη νουθεσία του τραγουδιού *Η Χριστινού της Θερμοκρήνης* «*Μέσ σου γελάση το Τουρτζίν, το σαλαβατισμένον*».²⁶⁸

Λιαδικασία οργάνωσης του χώρου του Άλλου

Κάθε περιγραφή του χώρου είναι επιλεκτική και διαθέτει ένα βαθμό ακρίβειας που μπορεί να την καθιστά ικανοποιητική ή όχι, ανάλογα με τις περιστάσεις που συνοδεύουν την εκφορά και το ιδεολογικό υπόβαθρο της εκφοράς του λόγου.²⁶⁹ Μέσα από τη διαδικασία του βλέπειν, στο *Η σφαγή των Κοντεμενιωτών στο Κιόνελι*, τα εδάφη του Άλλου συγκροτούνται με ζοφερά χρώματα «*τα τούρκικα μαυρειδερά χωράφια -που να τα πνίξη η αρμύρα κι' η οχιά- νύχτα μολύβι αφήσαν τα χρυσάφια να πέσουν στο καρτέρι μ' απονιά κι' η σφαίρα να τους πνίξη τα κροτάφια, να τους ξεσκίσει σπλάχνα και καρδιά*».²⁷⁰

[..]Η εποχή που ήταν πιο άτακτα τα παλικάρια του χωριού ήταν το διάστημα του θερισμού. Διότι εντός των Ελλήνων εργατών υπήρχαν πολύ όμορφες κοπέλες. Οι περισσότερες εξ αυτών με γαλάζια μάτια.

²⁶⁴Στον ελληνικό λόγο ο Έλληνας σέβεται τη γυναίκα του Άλλου. Ο Μέγας Αλέξανδρος σεβάστηκε τη μητέρα, τη σύζυγο και τη θυγατέρα του Δαρείου.

Βλ. Παντελής Τσικκίνης, *Ελληνική ιστορία δια τους μαθητάς της Γ' και Δ' τάξεως των δημοτικών σχολείων αμφοτέρων των φύλων και της Δ' Τάξεως των πλήρων Αστικών σχολών*, Ι. Γ. Κασουλίδης, Λευκωσία, 1932, σελ. 70.

«*Η απαγωγή και δολοφονία της επταετούς παιδίσκης*» Βλ. Κωνσταντίνος Γιαγκουλλής (επιμ.), *Τα άπαντα του Μαρωνίτη ποιητή Ιωσήφ Α. Μιχαήλ*, Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, Λευκωσία, 2005, σσ. 175-181.

²⁶⁵Κωνσταντίνος Γ. Σπυριδάκης & Σταύρος Καρακάσης, *Λαογραφική αποστολή εις Κύπρον (21 Οκτωβρίου-20 Νοεμβρίου 1960): Έκθεσις περί της λαογραφικής συλλογής II* έκθεσις περί της συλλογής μουσικής ύλης, Αθήνα, 1962, σελ. 322.

²⁶⁶Κώστας Μόντης, *Κλειστές πόρτες*, ό. π., σελ. 38.

²⁶⁷Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «*Η κόρη του Τζυρ -Παπά*», αρ. 87, 1960, σελ. 10.

²⁶⁸Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «*Η Χριστινού της Θερμοκρήνης*», Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1963, σελ. 61.

²⁶⁹John Langshaw Austin, ό. π., σελ. 246.

²⁷⁰«*What they see is what there is*». Βλ. Mary Louise Pratt, *ibid*, p. 213.

Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «*Μπαλλάντα : Η σφαγή των Κοντεμενιωτών στο Κιόνελι*», αρ. 2, Νοέμβριος 1960, σελ. 59.

«*Το κάθε δέντρο σα γυμνό κοντάρι να ξεραθή κι' η οχιά να κυριαρχή*» Βλ. Κύπρος Χρυσάνθης, *Οι μπαλλάντες μιας ηρωϊκής εποχής*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1962, σελ. 31.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

Σε άλλες αναφορές οι τουρκικές συνοικίες έχουν «*όψιν κοιμητηρίου*», συνδέονται με ηχητικές και οπτικές εικόνες που παραπέμπουν στο θάνατο,²⁷¹ ή με οσφρητικές εικόνες «*Turkish confections*».²⁷² Αν και σε πολλά χωριά ο μιναρές του τζαμιού δεν είναι πολύ μακριά από το καμπαναριό της εκκλησίας, ο μιναρές συγκροτείται ως στοιχείο κατάκτησης «*remind us that Turks have settled among the Greeks in the island*».²⁷³ Τα μνημεία και τα τεμένη της Τουρκικής Κοινότητας συγκροτούνται ως μνημεία κατακτητών που δεν επηρέασαν το χαρακτήρα του νησιού.²⁷⁴

Στον τουρκικό λόγο, αποσιωπώντας την παρουσία του Άλλου, οι βιότοποι συγκροτούνται ως κενά τοπία «*"empty" landscapes*», ακατοίκητα «*Türkiin Yeşil adası*», ανιστόρητα, «*Burası Lefkoşa' dir.....Bir Türk şehri*»,²⁷⁵ ενώ στις περιπτώσεις που γίνεται αναφορά στο χώρο του Άλλου, ο χώρος του έχει καφενεμία με τηλεόραση, ηλεκτρισμό, μαίες και γιατρούς, αυλάκια νερών και γενικότερα ο χώρος του Άλλου αποπνέει μια αίσθηση αφθονίας, ευμάρειας και ευημερίας.²⁷⁶ Ο Kutlu Adalı αναφερόμενος στο τουρκικό χωριό *Faşı* Φάσλι και στο πρόβλημα υδροδότησης που αντιμετωπίζει, τονίζει ότι μια από τις πηγές υδροδότησης περνά μέσα από το χωράφι ενός Έλληνα αλλά ο άπιστος δεν αφήνει να το χρησιμοποιούν «*Gavur birakmıyor*».²⁷⁷

Η Rebecca Bryant, αναφερόμενη στη βία του Άλλου «*violation of the other*», τονίζει ότι εγγράφεται σε ένα τοπίο «*is written into the landscape*».²⁷⁸ Τα γκρεμισμένα και καμένα σπίτια στον Άγιο Θεόδωρο Καρπασίας, τα συνθήματα πάνω στους τοίχους *Ζήτω ο*

²⁷¹ Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Οικονομική κρίσις και αίτια», 5 Μαρτίου 1961.

[...] Η πλαϊνή αυλή ήταν ένα παλιό Τούρκικο νεκροταφείο. Το χορταράκι είχε ψηλώσει αλλά οι στητές ταφόπετρες ξεχώριζαν θλιβερές. Τουρκάκια έπαιζαν ανάμεσα στα μνήματα. [...] Ο σκύλλος του μπήκε ορμητικός στην Τούρκικη αυλή. [...] Τότε, σαν από σύνθημα, άρχισαν τα τζιτζίκια όλα μαζί το τιτίβισμα στο Τούρκικο κοιμητήρι.

Βλ. Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Η νουβέλλα της Ειρήνης», τ. 6, Απρίλιος 1961, σσ. 256, 264.

Ο χώρος/landscape ως «*soundscape*» ηχοτόπιο. Βλ. Nick Montgomery, «Colonial Rhetoric and the Maternal Voice: Deconstruction and Disengagement in Virginia Woolf's *The Voyage Out*», *Twentieth Century Literature*, Vol. 46, No. 1, Spring 2000, p. 44.

²⁷² Αχγλλέας Λυμπουρίδης, *Cyprus : The island of Aphrodite*, *ibid*, p. 79.

²⁷³ *The Greek heritage of Cyprus : A handbook on the island's past and present*, Greek Communal Chamber, Nicosia, 1963, p. 4.

²⁷⁴ Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Σάββατο», 15 Απριλίου 1961.

²⁷⁵ Mary Louise Pratt, *ibid*, pp. 60, 50.

«*Τουρκικό Πράσινο νησί*» «για αιώνες ήσουν δικό μας δικό μας θα μείνεις». Ποίημα *KIBRISIM* του Kemal Zorlo.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «HALKIN SESİ - SANAT ARMAĞANI», 16 Ekim 1962.

«*Αυτό το μέρος εδώ είναι η Λευκωσία ..Μια Τουρκική πόλη*». Ποίημα της Urkiye Mine Balman (1960).

Βλ. Zübeyir Yılmaz & Ramazan Okumuş, *Kıbrıs Türk siiri*, a.g.e., s. 54.

²⁷⁶ Kutlu Adalı, *Dağarcık II*, a.g.e, s. 165, 167, 171.

²⁷⁷ Kutlu Adalı, *Dağarcık II*, a.g.e., s. 121.

²⁷⁸ Rebecca Bryant, *The past in pieces: Belonging in the new Cyprus*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia & Oxford, 2010, pp. 57,124.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

Μακάριος, Ζήτω ο Διγενής, Ζήτω η ΕΟΚΑ,²⁷⁹ τα τσαντίρια που διαμένουν πια οι κάτοικοι του χωριού *Kuzacuk* Αρναδί, αφού τα σπίτια τους έχουν γκρεμιστεί «*çadirlarda yaşıyan Kuzacuk*»,²⁸⁰ η πλατεία *Karga Şehit Meydanı* στο χωριό *Antepe* Άγιος Συμεών προς τιμήν του *Mehmet Hasan Karga* που έχασε τη ζωή του στις διακοινοτικές ταραχές του 1958, το σημάδι που άφησε η σφαίρα στην ξύλινη πόρτα του τουρκικού καφενείου στο χωριό Μαθιάτης είναι τροπισμοί με τους οποίους εγγράφεται η βία του Άλλου πάνω σε ένα τοπίο, σε ένα χώρο, σε ένα κατασκεύασμα κτλ.²⁸¹

Από την άλλη, στο *Τραγούδια των κρατητηρίων (Ημερολόγιο Α')*, στο ποίημα *Βάστα, καμμένη Λευκωσία*, αποτυπώνεται η βία του Άλλου, συγκροτώντας τη στερεοτυπική ρηματική παράσταση «*Τούρκοι πέρασαν ... Χαλασμός!*».²⁸²

Βλέπω τις φλόγες που σε ζώνουν,
βλέπω τις κάπνες που σε πνίγουν [...]²⁸³

Πέρα από τη διαδικασία οργάνωσης του χώρου του Άλλου ή τη διαδικασία οργάνωσης του χώρου μετά τη δράση του Άλλου, μέσα από το υπό εξέταση υλικό, αναδεικνύεται ακόμη μια παράμετρος σε σχέση με το χώρο. Σε αντίθεση με τον ιδιωτικό χώρο που συγκροτείται ως ο χώρος του Άλλου, ο δημόσιος χώρος συγκροτείται ως ο φυσικός χώρος του πολίτη.²⁸⁴ Έτσι και ο Πετράκης Γιάλλουρος, ο τελειόφοιτος μαθητής του Ελληνικού Γυμνασίου Αμμοχώστου, διαδηλώνει στους δρόμους «*Και στις Οράς ψηλά κάποιο σοκκάκι θάνατο τον κάναν τον Πετράκη*»,²⁸⁵ ενώ μέλη της Τουρκικής Κοινότητας στο χωριό Μανσούρα γράφουν στους τοίχους «*γίνετε μέλη*» «*iiye olun*» της οργάνωσης *Kıbrıs Türk Gençlik Teşkilatı*.²⁸⁶

²⁷⁹ *Şehitler albümü*, Türk Cemaat Meclisi Sosyal İşler Dairesi, Lefkoşa, 1963. [Το λεύκωμα των ηρώων]

²⁸⁰ Kutlu Adalı, *Köy raporları 1963*, Kıbrıs Türk Cemaat Meclisi, Lefkoşa, 1963, s. 39.

²⁸¹ Kutlu Adalı, *Köy raporları 1961*, Kıbrıs Türk Cemaat Meclisi, Lefkoşa, 1961, s. 53, 13.

²⁸² Κ. Χ. Αγγελίδης & Ελ. Θ. Κασσιανίδη, *Τούρκοι πέρασαν... χαλασμός!*, 1955.

²⁸³ Αντώνης Σωτηριάδης, *Τραγούδια των κρατητηρίων (Ημερολόγιο Α')*, Πάφος, 1961, σελ. 73.

Α. Γ. Μούσκος, *Αδούλωτο νησί: τρίπρακτο, πατριωτικό, παιδικό δραματάκι δια τα δημοτικά σχολεία*, Νέος Κόσμος, Λευκωσία, 1960, σσ. 12-13.

²⁸⁴ Καλλιόπη Σπανού, *ό. π.*, σελ. 546.

«ο ουρανός συμπυκνώθηκε βαθυγάλαζος στις πλευρές του δρόμου να μας δη» Βλ. Περιοδικό *Πνευματική Κόπρος*, «Έτσι αρχίσαμε την Πρωταπριλιά», αρ. 7, Απρίλιος 1961, σελ. 319.

[...] *Λόγγοι, σπηλιές των αγριμιών· Στ' αθόλωτα, στ' αρρευνοπά σας στήθα ονειράτα ανθοβόλησαν παιδιών, περιστεριών.*

Βλ. Περιοδικό *Φιλολογική Κόπρος*, «Κυπριακή Ραψωδία», 1961, σελ. 196.

«οι βουνοπλαγιές» Βλ. Περιοδικό *Φωτεινοί Ορίζοντες*, «Μάρκος Δράκος», αρ. 2, Δεκέμβριος 1962, σελ. 61.

«δρόμους» Βλ. Περιοδικό *Φωτεινοί Ορίζοντες*, «Σ' ένα νεκρόν έφηβο», αρ. 4, Φεβρουάριος 1963, σελ. 160.

²⁸⁵ Κώστας Μαρκίδης, *Εδώ ΕΟΚΑ*, *ό. π.*, σελ. 47.

Περιοδικό *Παιδική Χαρά*, «Πετράκης Γιάλλουρος», τ. 6, Φεβρουάριος 1963, σελ. 5.

²⁸⁶ Kutlu Adalı, *Köy raporları 1962*, Kıbrıs Türk Cemaat Meclisi, Lefkoşa, 1962, s. 16.

4. Πράξεις εκφώνησης της Ετερότητας

Ο τρόπος ομιλίας, οι κινήσεις, οι χειρονομίες, τα σκεύη, η ενδυμασία αποτελούν διάφορους τροπισμούς εκφώνησης της Ετερότητας, διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στο Εγώ και στον Άλλο, μαρτυρούν το πολιτισμικό κεφάλαιο της κάθε κοινότητας για τον Άλλο.²⁸⁷

Ο λόγος του Άλλου, η ίδια η υπόσταση του απαξιώνεται, όταν ο τρόπος ομιλίας του δεν αποφεύγει τις υβριστικές φράσεις, τις τσιρίδες, τις ιαχές και τους αλαλαγμούς.²⁸⁸ Ο Κωνσταντίνος Λευκωσιάτης, στο *Η Κυπριακή Βασίλλη*, αναφέρει ότι οι Τουρκάλες φυλακισμένες «καθίστανται εστία ψυχικής αναταραχής και ηθικής μολύνσεως».²⁸⁹ Οι υβριστικές εκφράσεις, οι προκλήσεις, η σκληρότητα τους, τις διαφοροποιεί από τις Ελληνίδες καταδίκους.²⁹⁰ Με τον ίδιο τρόπο συγκροτούνται και στο θεατρικό *Μαρία η Συγκλητική* του Κυριάκου Μ. Καραμάνου. Η υπόθεση του θεατρικού έργου εκτυλίσσεται στη Λευκωσία λίγο μετά την είσοδο του οθωμανικού στρατού στην πόλη.

Μαρία : Στάσου ... Άφησε το χέρι σου κάτω άπιστε(χαστούκι)

Α´ Τούρκος : Σκύλα χτυπάς α ... (γέλοια στρατιωτών)

Β´ Τούρκος : Αί Μουσταφά Μπέη ... χαστούκι αρχοντικό αί (γέλοια)

Α´ Τούρκος : Αί μα γι´ αυτό και τα ρυάλια που θα πάρω απ´ αυτήν θαναι τριπλά

.....

Γλυκερία : Σκασμός άπιστε ... Μουρτάτη.²⁹¹

Οι πειρακτικές κουβέντες, τα άγαρμπα χωρατά, οι άγριες φωνές και οι άθλιοι λαρυγγισμοί συνδέονται με τον Άλλο. Οι Τούρκοι στο χωριό Μένοικο στέκονται στην πόρτα του ναού, κάνουν αγραχτάν (κλώθουν χοντρό νήμα για σχοινιά) και ενοχλούν τις γυναίκες που περνούν από μπροστά τους, για να μπουν στην εκκλησία, με διάφορες πειρακτικές κουβέντες.²⁹² Στο διήγημα *Ομορφίτα*, περιγράφοντας ο Χρ. Παπαχρυσοστόμου την κατάσταση στον Αστυνομικό Σταθμό το βράδυ, αναφέρει για τους Τούρκους Επικουρικούς :

²⁸⁷ Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, *ό. π.*, σσ. 255-256.

²⁸⁸ «τρομακτικός αλαλαγμός» Βλ. Κ. Χ. Αγγελίδης & Ελ. Θ. Κασιανίδη, *Τούρκοι πέρασαν... χαλασμός !*, 1955, σελ. 57.

²⁸⁹ Κωνσταντίνος Λευκωσιάτης, *Η Κυπριακή Βασίλλη*, *ό. π.*, σελ. 35.

²⁹⁰ Κωνσταντίνος Λευκωσιάτης, *Η Κυπριακή Βασίλλη*, *ό. π.*, σελ. 36.

²⁹¹ Περιοδικό *Πάντα Εμπρός*, «Μαρία η Συγκλητική», αρ. 2, Μάρτιος 1963, σελ. 76.

²⁹² Περιοδικό *Ο Συνεργατιστής*, «Παραδόσεις από το Μένοικο», τ. 18, Μάρτιος 1963, σελ. 42.

[...] Σε λίγο παύουνε κι' οι βρισιές και τ' άγαρμπα χωρατά. Ένα πράγμα μονάχα συνεχίζεται απαίσιο, μονότονο. Το τραγούδι του φρουρού απάνω στη στέγη. Όσο χαμηλό και ψιθυριστό και να ναι, είναι φριχτό. Δε σταματάει λεπτό. Μεσάνυχτα είναι; πολεμάει «Αμά ά ά άααα άαν». Λαρυγγισμοί άθλιοι, χωρίς νόημα, μονότονοι θλιβεροί, που σε κάνουν να νοιώθεις πιο πολύ τη μονοτονία της φυλάκισής του.²⁹³

Η ικανότητα του ανθρώπινου είδους να επικοινωνεί με έναρθρο λόγο αφαιρείται από τον Άλλο. Οι ιεροί εκπρόσωποι της ισλαμικής θρησκείας προσομοιάζονται με όρνια.²⁹⁴ Αντί να άδουν, να ψάλλουν, να υμνούν, συγκροτούνται με ένα ρήμα που δηλώνει άρνηση της αξίας, «κράζουν οι χοτζάδες». Χάνεται κάθε ανθρώπινη ιδιότητα, όταν συγκροτούνται ως αιμοσταγείς, ως «σκυλιά», με «άγριες φωνές».²⁹⁵

Στον τουρκικό λόγο μέσα από τον έναρθρο λόγο του Άλλου υπογραμμίζεται η αυταρχική, επιζήμια, ύπουλη στάση του. Με οχλοβοή «*gaygaralariyle*», σπέρνει υπόνοιες «*bulandır miya*»,²⁹⁶ ξεφωνίσει-στριγκλίζει,²⁹⁷ μεταχειρίζεται υβριστικές φράσεις «*Açlıktan gebertelim köpekleri*», «*Türklere ölüm*», «*Bu işi Türkler yaptı*»,²⁹⁸ και ψιθυρίζει στα μικρά Τουρκάκια τα Ελληνικά.²⁹⁹ Με ρηματικές εκφορές που πόρρω απέχουν από μια κοινότητα που αρθρώνει συνετό πολιτικό λόγο καταδεικνύει το ανεδαφικό αίτημα της Ελληνικής Κοινότητας «*στριγκλίζουν σαν κακομαθημένα παιδιά για να φέρουν την απομίμηση της Κρήτης και της Ρόδου*» «*haylaz çocuklar gibi çizglik korarıyorlar*».³⁰⁰

Με κινήσεις, όπως «άναβαν τότε τα μούτρα τους», «Έκανε υπόκλιση», «με φάτσα σκληρή»,³⁰¹ «Χτύπησε ο επικουρικός, ευγενικά», «Μόνο ο Αλής πέρασε καβάλλα στ' άλογο με τον πατέρα του και μουβγαλε την γλώσσα»,³⁰² ή με χειρονομίες ο Άλλος καθίσταται άλλοτε γραφικός και άλλοτε αγενής ή δουλόφρων. Γραφικές φιγούρες αποτελούν οι Επικουρικοί στο *Ηρωική Συμφωνία*. Γίνονται αντικείμενο κοροϊδίας για τα προηγούμενα τους επαγγέλματα και την άγνοια τους σε σχέση με τις σύγχρονες κοινωνικές πρακτικές.

²⁹³Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «Ομορφίτα», Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1962, σελ. 169.

²⁹⁴Ιωάννης Γ. Κασουλίδης, *Μαρία η Συγκλητική...*, ό. π., σελ. 15.

²⁹⁵Νέαρχος Κληρίδης, *Ο Διγενής Ακρίτας ...*, ό. π., σελ. 156.

Κωνσταντίνος Γ. Σπυριδάκης & Σταύρος Καρακάσης, ό. π., σελ. 319.

²⁹⁶Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Dış Dünyanın Takdir Ettigi», 1 Nisan 1962.

²⁹⁷Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bir Alçaklık örneği», 15 Şubat 1962. [Ένα παράδειγμα μικροπρέπειας]

²⁹⁸«*Na skotósoume ta skuliá από την πείνα*». Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Çektiklerimiz yeter olsun», 24 Nisan 1962.

«*Θάνατος στους Τούρκους*», «*Οι Τούρκοι έκαναν αυτή τη δουλειά*»

Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «İki toplum arasındaki tezat», 1 Haziran 1962. [Η αντίθεση ανάμεσα στις δύο κοινότητες]

²⁹⁹Στο χωριό Γαλαταριά της Πάφου *Yoğurtçular* Βλ. Kutlu Adalı, *Dağarcık II*, a.g.e., s. 87.

³⁰⁰Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bir Alçaklık örneği», 15 Şubat 1962.

³⁰¹«*çizgı suratlı*». Βλ. Orbay Deliceirmak (hazırlayan), a.g.e., s. 141.

³⁰²Περιοδικό *Παιδική Χαρά*, «Για την πατρίδα», τ. 3, Μάρτιος 1962, σελ. 13.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

- Παπλωματάς εδώ !Σιάμισι πουλώ και λουκουμάδες!.....
Άναβαν τότε τα μούτρα τους, γύριζαν τα ντουφέκια και μας φοβέριζαν.
- Σκασμός, γιαού ! Εμείς είμαστε «κηπουρικοί» !
Μια φορά τους έδωσαν οι Εγγλέζοι οδοντόπαστα να τρίβουν τα δόντια τους και κείνοι τη νόμισαν για αντζούγια κονσέρβα. Την άλειψαν πάνω στο ψωμί και την έφαγαν. Ερε τι έγινε σαν το μάθαμε !³⁰³

Η περίπτωση του Τούρκου δημοτικού υπαλλήλου Νιαζή στο *Απού φάει έφαεν* που επιχειρεί να εισπράξει 10 λίρες από τον Αρμένιο καταστηματάρχη που έχει ήδη πληρώσει τρεις λίρες στο ελληνικό δημαρχείο, η κακήν κακώς αποχώρηση του, αφού απειλήθηκε με ξύλο, και η καταληκτική φράση του Αρμένιου «έπρεπε να σου κόβκη μέσα τζιαι να δης είντα να σου κάμνει», απογυμνώνει τον Τούρκο υπάλληλο από κάθε στοιχείο κύρους και σοβαρότητας, αφού η συγκρότηση αυτή τον καθιστά τη γραφική φιγούρα του διηγήματος.³⁰⁴

Τέλος οι τροπισμοί με τους οποίους συγκροτείται ο Τούρκος στο *Ομορφίτα, χαρισμένο σ' αυτούς που πόνεσαν*, η υπόκλιση του, η βιασύνη του να εκτελέσει την εντολή υποδηλώνουν την εθελόδουλη στάση του.

[...]«Φέρε τον μέσα», ακούστηκε βαρεία η φωνή απ' το βάθος. Κι' έμοιαζε το μούγκρισμα σαν προσταγή κάποιου θεριού. Τσακίστηκε ο Τούρκος. «Γιές Σέρ», και μ' έμπασε μέσα. Έκαμε μια υπόκλιση, ένα δήθεν στρατιωτικό χαιρετισμό κι' απεχώρησε.³⁰⁵

Οι κινήσεις και οι χειρονομίες του Άλλου στον τουρκικό λόγο υπογραμμίζουν το δεσποτικό, εγκληματικό πρόσωπο του. Ενδεικτικό το ποίημα *Alişamadiği gözlerimin Αυτά που δεν μπορούν να συνηθίσουν τα μάτια μου*.³⁰⁶ Στο ποίημα του Süleyman Uluçamgil *Alişamadiği gözlerimin* ο Άλλος καλεί στα Ελληνικά «γυρίστε πίσω σας» και τότε σκοτώνει «*Rumca arkanızı dönün dediler, Döndük Öldürdüler*».³⁰⁷ Στον τουρκικό λόγο ο

³⁰³ Ειρένα Ιωαννίδου, *Ηρωική Συμφωνία*, ό. π., σελ. 28.

³⁰⁴ Περιοδικό *Νέα εποχή*, «Απού φάει έφαεν», αρ. 1, Μάρτης 1959, σελ. 73.

³⁰⁵ Περιοδικό *Φωτεινοί Ορίζοντες*, «Ομορφίτα», τ. 6, Απρίλιος 1963, σελ. 257.

³⁰⁶ *Alişamadiği gözlerimin* :

[...]Çiğ surathı adamlar girdi kahveye

Yüzlerindeki maskeler kadar robot

Rumca arkanızı dönün dediler,

Döndük

Öldürdüler.

³⁰⁷ Orbay Deliceirmak (hazırlayan), *a.g.e.*, s. 141.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

Έλληνας κτυπά, ενώ ο Τούρκος κτυπιέται,³⁰⁸ οι Έλληνες είναι αυτοί που τρέχουν μπροστά από τους Τούρκους «*Türklerin önlerindedir kağan insanlar*», ενώ οι Τούρκοι είναι πίσω και κουβαλούν τον κουβά «*Rumların arkasında kovalıyan*».³⁰⁹ Στο ποίημα *Mehmetçik Kıbrıs'ta* του Özker Yaşın ο Άλλος κτυπά πισώπλατα, αφού οι Τούρκοι κτυπιούνται στην καρδιά από πίσω «*kahbere vurdular sırtlarından*».³¹⁰

Τα βασικά εργαλεία του Άλλου παραπέμπουν στον πρωτογονισμό «*αν οι άλλοι τους ριχτούν με τα τσεκούρια και τις διχάλες*»,³¹¹ στις εχθροπραξίες «*πάνοπλους*»,³¹² στην αποθηρίωση «*«Θα πιάω αίμα των Ρωμιών» μου λέει ο άπιστος και με μπαλτά έκοβε τα πόδια και τα χέρια των Ελλήνων και ρούφαγε αίμα*»,³¹³ στην εκβαρβάρωση «*Το μόνο που ήξεραν ήταν ότι μπροστά τους είχαν πλούσιο χωράφι για θέρισμα...*»,³¹⁴ στη δόλια προαίρεση «*Με όπλα, με μαχαίρια και αξίνες ακόμη. Όποιους βρίσκανε ξεμοναχιασμένους τους σκότωναν με τον πιο άγριο τρόπο*», στην αποκτήνωση «*Έτσι στις 23 Ιουλίου 1958 κοντά στο χωριό Τρυπημένη της Αμμοχώστου, το φονικό μαχαίρι των Τούρκων πήρε τη ζωή ενός ασπρομάλλη γέροντα κι ενός παιδιού 12 χρόνων*», στη βία «*στις 12 Ιουνίου κοντά στο Τούρκικο χωριό Κιόνελη, [...] κάπου εκεί κρυμμένοι επιτέθηκαν εναντίον των Ελλήνων με όπλα, μαχαίρια και αξίνες*»,³¹⁵ στην ανοσιότητα «*έλειωσαν την κεφαλήν του στο «χτίν»*»,³¹⁶ στη μουσική του παράδοση «*νταουλιών, πουρουδών και ζωρνέδων*»³¹⁷ και το οριενταλιστικό συγκείμενο.³¹⁸ Ο Kutlu Adalı από την άλλη αναφέρεται στη συνήθεια κάποιων Τούρκων να πλένονται μέσα σε πιθάκια. Η συνήθεια αυτή απαντά σε χωριά

³⁰⁸Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Rum polislerin kabadaylıkları», 17 Şubat 1961. [Οι παλικαρισμοί των Ελλήνων αστυνομικών]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Aydın Köyünde Bir Türk Genci Rum Polis Tarafından Döğüldü», 25 Haziran 1961. [Νεαρός Τούρκος κτυπήθηκε από Έλληνα αστυνομικό στο χωριό Πρασιτό]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bir Türk yüzlerce Rumun gözü önünde dönüldü», 29 Eylül 1963. [Ένας Τούρκος κτυπήθηκε μπροστά στα μάτια εκατοντάδων Ελλήνων]

³⁰⁹Orbay Deliceirmek (hazırlayan), *a.g.e.*, s. 111.

³¹⁰Neşe Yaşın, *a.g.e.*, s. 38.

³¹¹Κύπρος Χρυσάνθη, *Εννιά πικρά και ρωμαλέα διηγήματα*, ό. π., σελ. 26.

[...] Μόλις έπερτε το σκοτάδι ξεκινούσαν απ' τα βάθη της Ασίας, απ' τα βάθη των αιώνων οπλισμένοι με μαχαίρια και τσεκούρια και χυνόντουσαν στους έρημους απ' τα κέρφια (γι' αυτούς δεν ίσχυαν τα κέρφια) δρόμους. Οι σημαιοφόροι τους είχαν γυμνό το στήθος κι' αλειμμένο μ' αίμα βωδιού.

Βλ. Κώστας Μόντης, *Κλειστές πόρτες*, ό. π., σελ. 84.

«χόνναν το λεπίδι τους» Βλ. Νίκος Μηλιώτης, ό. π., σελ. 28.

³¹²Περιοδικό *Κυπριακοί καιροί*, «Ενώ κτυπούν οι καμπάνες», αρ. 6(105), 16 Δεκεμβρίου 1960, σσ. 11-12.

³¹³Στο διήγημα του μαθητή Ανδρέα Φωκαΐδη της Ε'1.

Βλ. Περιοδικό *Μαθητική Εστία*, «Στο θεό και στην πατρίδα», Απρίλιος – Ιούνιος 1960, αρ. 26, σελ. 185.

Περιοδικό *Μαθητική Εστία*, «Προσφυγιά», Ιανουάριος – Μάρτιος 1961, αρ. 28, σσ. 131-132.

³¹⁴Περιοδικό *Μαθητική Εστία*, «Ένα αστέρι στο σκοτάδι», αρ. 35, Μάιος – Ιούνιος 1963, σελ. 186.

³¹⁵Περιοδικό *Παιδική Χαρά*, «Η Κύπρος στις φλόγες και στο αίμα», τ. 6, Ιούνιος 1962, σσ. 11, 25.

³¹⁶Περιοδικό *Μαθητικοί Αντίπαλοι*, «Η κατάρα του γουμένου του Χρυσοστόμου», αρ. 2, Φεβρουάριος – Μάιος 1963, Παγκύπριον Γυμνάσιον Θηλέων Παλουριωτίσσης, Λευκωσία, σσ. 41-42.

³¹⁷Περιοδικό *Νέα εποχή*, «Εμμετρη Πολιτική Σάτιρα», αρ. 2, 25 Μαρτίου 1959, σελ. 27.

³¹⁸«ναργιλές» Βλ. Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Ο Μίνως Αργυράκης ανακαλύπτει την Ελλάδα στο Παρίσι», αρ. 96, 12 Αυγούστου 1960, σελ. 57.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

όπως το Esentepe Άγιος Αμβρόσιος Κερύνειας, Aydın Πραστειό Μόρφου και Yeğonasi Γεροβάσα Λεμεσού. Την εν λόγω συνήθεια δεν την ακολουθεί η Ελληνική Κοινότητα, αφού οι Έλληνες δεν δίνουν ιδιαίτερη σημασία στο να πλένονται «*Rumlar yikanmaya pek önem vermedikleri için kullanmazlar*».³¹⁹

Η εμφάνιση, η ενδυμασία του Άλλου μεταφέρει τις δικές της συνδηλώσεις και αποτελεί δηλωτικό στοιχείο της σκοτεινής πλευράς του Άλλου, της πολιτισμικής του ταυτότητας ή της ένδειας του.³²⁰ Άρθρογράφος της *Halkın Sesi* αναφέρεται σε παλιούς αγωνιστές της ΕΟΚΑ που την ημέρα της Ανεξαρτησίας φορώντας μαύρα διένειμαν προκηρύξεις κατά του Μακαρίου,³²¹ ενώ αλλού συγκροτούνται ως μασκοφόροι «*yüzlerindeki maskeler*»,³²² ως μασκοφόροι που οπλοφορούν και δέρνουν ομόφυλους τους.³²³ Στις αναφορές του Kutlu Adalı η λέξη «*ξυπόλητα*», για τους μαθητές του τουρκικού σχολείου, αποτελεί ένα εξωτερικό χαρακτηριστικό της τότε πραγματικότητας, αλλά και μια σήμανση που επιδέχεται ιδεολογικές και αξιολογικές ερμηνείες, αφού τονίζει τη δυσανάλογη ανάπτυξη των δύο κοινοτήτων και τις ευθύνες της Ελληνικής Κοινότητας.³²⁴

Στον ελληνικό τύπο αναφέρονται στο φέσι ως εθνικό ένδυμα του Άλλου, τονίζοντας την ανατολίτικη ταυτότητα του, κάτι που ο τουρκικός τύπος δεν αποδέχεται, τονίζοντας τη δυτική τους ταυτότητα.³²⁵ Τονίζοντας την ανατολίτικη ταυτότητα του Άλλου, και ο Κώστας Μαρκίδης αναφέρεται στο σαλβάρι, στη βράκα ασιατικής καταγωγής :

«Η Κύπρος είναι Τουρκική, και η Ελλάς ... Τουρκία».
Και ο Αρχαίος Περικλής, το λέει το τροπάρι,
κι' ο Όμηρος που' ταν ... Ομέρ, φορούσανε.... σιαλβάρι !!

³¹⁹ Kutlu Adalı, *Dağarcık II*, a.g.e., s. 40.

³²⁰ [...] Σε λίγο ένας άνθρωπος κοντός, μελαχρινός, πνιγμένος στα πάχη, ακούμπησε στο πλαίσιο της πόρτας και με μανάιζε.

-Εσύ 'σαι, Μουσταφά ; Ρώτησα διστατικά ύστερ' από λίγα λεπτά.

-Ναί, απάντησε ψυχρά.

Ήταν ένας παλιός φίλος, γείτονας στ' άλλο χωριό.

Βλ. Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Απροσδόκητος Σωτήρας», αρ. 5, Φλεβάρης 1961, σσ. 242-243.

Η εικόνα του μη εύρωστου, ως τροπισμός συγκρότησης του Άλλου απαντά στο διήγημα *Για την πατρίδα* όπου ο Τούρκος συγκροτείται ως «*χλωμός κι άρρωστος*». Βλ. Περιοδικό *Παιδική Χαρά*, «Για την πατρίδα», τ. 3, Μάρτιος 1962, σελ. 18.

Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Είδη γυναικείας ενδυμασίας (από κείμενα περιηγητριών)», αρ. 7, Απρίλιος 1961, σσ. 350-351. Άρθρο της Αγγελικής Γ. Πιερίδη.

³²¹ Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Cumhuriyet Törenleri ve Makarios aleyhine binlerce beyanname dağıtıldı», 15 Αύγουστος 1960.

³²² Orbay Deliceirmak (hazırlayan), a.g.e., s. 141.

³²³ Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bakanlıklarda Değişiklik Yapılacaktır», 8 Haziran 1962.[Αν δεν γίνουν αλλαγές στα Υπουργεία]

³²⁴ Νάντια Χαραλαμπίδου, *ό. π.*, σελ. 250.

³²⁵ Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Başa Giyilen Şeyler», 10 Mayıs 1962.[Αυτά που φοριούνται στο κεφάλι]

Κατά τις κεμαλικές μεταρρυθμίσεις το φέσι, το κόκκινο τσόχινο σκουφί που αποτελούσε, από την εποχή του Μαχμούτ Β', το καθιερωμένο κάλυμμα της κεφαλής των Οθωμανών, αντικαταστάθηκε από το δυτικό καπέλο. Βλ. Erik J. Zürcher, *ό. π.*, σελ. 237.

Κώστας Μαρκίδης, *Εδώ ΕΟΚΑ*, *ό. π.*, σελ. 54.

5. Η ελληνική και τουρκική εκδοχή του «αφελούς θετικού» Άλλου

Σε κάποιες περιπτώσεις τα κύρια σημαίνοντα (*master signifiers*), τα κομβικά σημεία της ταυτότητας (*the nodal points of identity*) του Άλλου συντείνουν στην επιφανειακή αποφυγή της στρεβλής συγκρότησης του, συγκροτώντας τον «αφελή θετικό» Άλλο.³²⁶ Πιο συγκεκριμένα, μεμονωμένη και αποκομμένη μια μορφή που ανήκει στο «στρατόπεδο» του Άλλου παρουσιάζεται με θετικό τρόπο, ενώ όλα τα υπόλοιπα συμφραζόμενα αποδυναμώνουν την προσπάθεια αυτή. Εν προκειμένω, όπου το σημαίνον είναι ο Έλληνας ή ο Τούρκος, ποιοι λόγοι προτείνουν διαφορετικά περιεχόμενα για τη νοηματική επένδυση αυτού του σημαίνοντος και πώς ανατρέπεται μερικώς αυτό το «αντικειμενικό πεδίο παγιωμένου λόγου».³²⁷

Στη λογοτεχνία παρουσιάζεται συχνότερα η ελληνική εκδοχή του «αφελούς θετικού» Άλλου σε σχέση με την τουρκική εκδοχή.³²⁸ Μια σημαντική παράμετρος αυτής της διαφοροποίησης είναι το διαφορετικό «ρεπερτόριο λόγων» που χρησιμοποιεί η τουρκική λογοτεχνική παραγωγή σε σχέση με την ελληνική λογοτεχνική παραγωγή. Η ελληνική λογοτεχνική παραγωγή συγκροτεί ένα λόγο με κεντρικό άξονα τον Άλλο (τον Τούρκο, τον Άγγλο, τον εκάστοτε κατακτητή).³²⁹ Στην ελληνική εκδοχή του «αφελούς θετικού» Άλλου κυριαρχεί η ύπαρξη του καλού Άλλου που επιβεβαιώνει την ανωτερότητα του Εαυτού, αλλά και η σύνδεση του «αφελούς θετικού» Άλλου με το «φιλέλληνα» Άλλο.³³⁰

³²⁶Ο Μήλλας, σχολιάζοντας την εικόνα του Έλληνα και του Τούρκου στα μυθιστορήματα, αναφέρει ότι και στις δύο χώρες γενικά υπάρχει η έννοια του «*safça olumlu*».

Βλ. Ηρακλής Μήλλας, *Türk Romanı ve "Öteki" : Ulusal Kimlikte Yunan İmajı*, Sabancı Üniversitesi, İstanbul, 2000, s. 344.

Για τον όρο του «αφελούς θετικού». Βλ. Ηρακλής Μήλλας, *ό. π.*, σελ. 342.

³²⁷Για τους όρους *nodal points of identity* (Laclau & Mouffe) & *master signifiers* (Lacan).

Βλ. Marianne W. Jorgensen & Louise J. Phillips, *ibid*, p. 42.

Για τον όρο *objective field of sedimented discourse*

Βλ. Marianne W. Jorgensen & Louise J. Phillips, *ibid*, p. 55.

³²⁸Η περίπτωση του Σουλεϊμάνη.

Βλ. Περιοδικό *Πάντα Εμπρός*, «Αρματωλοί και Κλέφτες», αρ. 2, Μάρτιος 1963, σελ. 57.

Περιοδικό *Μαθητική Εστία*, «Ένα αστέρι στο σκοτάδι», Μάιος–Ιούνιος 1963, αρ. 35, σελ. 186.

³²⁹Κώστας Μαρκίδης, *Εδώ ΕΟΚΑ*, *ό. π.*, σελ. 77.

³³⁰Στο θεατρικό *Μαρία η Συγκλητική* η μορφή του «μαλακού» Τούρκου καμαρότου μέσα σε ένα κείμενο που γίνονται συνεχείς αναφορές στον Τούρκο ως τον «κεκρηνημένο εχθρό» της Χριστιανοσύνης, αλλά και στις μεγάλες θυσίες των Κυπρίων, απλά επιβεβαιώνει την έννοια του «αφελούς θετικού» Άλλου.

Βλ. Ιωάννης Κασουλίδης, *ό. π.*, σσ. 3, 14, 40.

Στον Άλλο αποδίδονται θετικές ιδιότητες, όταν συγκροτείται ως φιλέλληνας. Παράδοση αναφέρει ότι μάνα που ήταν κρυμμένη σε σπηλιά έπνιξε το παιδί της που έκλαιε για να μην την εντοπίσουν οι Τούρκοι. Η παράδοση της Χούλου αναφέρει ότι ο βιολιστής που τους προειδοποίησε ήταν Τούρκος φιλέλληνας.

Βλ. Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Παράδοση για Κύπρια ηρωίδα», αρ. 16, Γενάρης 1962, σελ. 229.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

Η τουρκική λογοτεχνική παραγωγή, στα πλαίσια ενός αντιδραστικού και ριζοσπαστικού εθνικιστικού λόγου, συγκροτεί ένα λόγο με έντονο το αντιοριενταλιστικό στοιχείο και την κεμαλική ιδεολογία ως πηγή έμπνευσης και αναφοράς.³³¹ Στον τουρκικό λόγο, στην λογοτεχνική παραγωγή απορρίπτεται η ρηματική κατηγορία του βάρβαρου κόσμου του Ισλάμ σε ένα οριενταλιστικό συγκείμενο και προτάσσεται η συγκρότηση του φορέα του πολιτισμού.³³² Στην τουρκική εκδοχή του «αφελούς θετικού» Άλλου, πέρα από την ύπαρξη του καλού Άλλου που επιβεβαιώνει την ανωτερότητα του Εαυτού, εντοπίζονται λεκτικές εκφορές που αποτυπώνουν το δέος για τον Άλλο.³³³

Ελληνική εκδοχή του «αφελούς θετικού» Άλλου

Ο Ρόδης Προβελέγγιος ψευδώνυμο του Ρόδη Ρούφου είναι διπλωμάτης και συγγραφέας.³³⁴ Το 1960 εξέδωσε το μυθιστόρημα *Η χάλκινη εποχή : Το μυθιστόρημα του κυπριακού αγώνα*, αρχικά στα αγγλικά ως *The Age of Bronze*. Μέσα από την εξιστόρηση του Έλληνα καθηγητή Αλέξη που διδάσκει στο Ελληνικό Γυμνάσιο αποτυπώνονται διάφορες φάσεις του αγώνα της ΕΟΚΑ. Ξεχωριστή φυσιογνωμία αποτελεί ο «Αλή το Τουρκάκι», ένα φτωχό παιδί που το περιμαζεύει το ελληνικό σχολείο, ενώ αργότερα κατατάσσεται στην Επικουρική Αστυνομία:

[...] Φαίνεται πώς ένα βράδυ, καθώς γύριζε σπίτι του, ο Λευτέρης βρήκε ένα κουρελιάρικο αγόρι, πετσί και κόκαλο, να κάθεται έξω από την πόρτα του και να κλαίει. Ο Λευτέρης του μίλησε και το παιδί απάντησε με τα καλούτσικα ελληνικά που μεταχειρίζονται όλοι οι Τουρκοκύπριοι. Λεγόταν Αλή, ήταν ορφανός και μοναχός στον κόσμο[...]³³⁵

³³¹ Για τη ριζοσπαστικοποίηση του τουρκικού εθνικισμού στην Κύπρο (1955-1960). Βλ. Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 659.

Αντιδραστικός εθνικιστικός λόγος «tepkiseldir» Βλ. Mehmet Hasgüler, *Kibris'ta Enosis ...*, a.g.e., s. 299.

³³² Για τον όρο *discursive categories*. Βλ. Marianne W. Jorgensen & Louise J. Phillips, *ibid*, p. 111.

³³³ Αποσπάσματα από συνέντευξη Niyazi Kizilyürek

[...] *Οι Ελληνοκύπριοι ήταν για τους Τουρκοκύπριους ο «σημαντικός άλλος». Τους προκαλούσαν αυτό που αποδίδει η ελληνική λέξη «δέος», δηλαδή θαυμασμό και φόβο μαζί.*

[...] *Στο Ελληνοκυπριακό Εκπαιδευτικό Σύστημα οι Τουρκοκύπριοι γίνονται πραγματικά «ο άλλος», μετά το 1960. Στο Τουρκοκυπριακό, από το 1964, οι Ελληνοκύπριοι από «σημαντικός άλλος» γίνονται πια ο «άλλος», τον οποίο δεν θαυμάζουν πλέον και στον οποίον σταματούν να θέλουν να μοιάσουν.*

Βλ. Παύλος Μ. Παύλου, *ό. π.*, σσ. 891, 893.

³³⁴ Λήμμα «Προβελέγγιος Ρόδης», *Λογοτεχνία των Ελλήνων*, Εκδοτικός Οίκος Χάρη Πατσή, Αθήνα, σελ. 619.

³³⁵ Ρόδης Ρούφος, *ό. π.*, σελ. 67.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

Ο Λευτέρης προσφέρεται να βοηθήσει το παιδί. Όταν το θέμα συζητείται μεταξύ των μαθητών, ο μαθητής Βίας προτείνει :

[..]Πολύ προτιμότερο θάταν να τον βοηθήσουμε εμείς οι ίδιοι, να δείξουμε ότι συμπαθούμε τους Τούρκους.[...] Έτσι ο Αλή υιοθετήθηκε από το Γυμνάσιο, και θέλησε να το ξεπληρώσει με την προθυμία του για κάθε λογής δουλειές.³³⁶

Περιγράφεται να έχει κερδίσει τη συμπάθεια του θυρωρού και να είναι υποδειγματικός μαθητής :

[..]Στα μαθήματα έδειξε μιαν αντίληψη και μιαν επιμέλεια σχεδόν απίστευτες, που εξηγήθηκαν όταν μάθαμε πώς δεν ήταν δεκατριών ή δεκατεσσάρων χρόνων, όπως είχαμε νομίζει στην αρχή, αλλά δεκαεφτά, μόνο που φαινόταν μικρότερος, από τον υποσιτισμό.³³⁷

Τη χρονιά που εκδόθηκε το μυθιστόρημα *Η χάλκινη εποχή* εκδόθηκε το μυθιστόρημα *Ηρωική Συμφωνία* της Ειρένας Ιωαννίδου Αδαμίδου.³³⁸ Η Ειρένα Ιωαννίδου Αδαμίδου γεννήθηκε στην Αμμόχωστο το 1939. Η πλοκή εκτυλίσσεται κατά τη διάρκεια του αγώνα της ΕΟΚΑ. Η φιγούρα του Αχμέτ δίνει μια ξεχωριστή νότα. Στο κεφάλαιο XIV ενώ ο αγωνιστής της ΕΟΚΑ Νικόλας είναι στο κελί του εξαντλημένος από τα βασανιστήρια, μπαίνει στη σκηνή μια άγνωστη μορφή :

[...]Ξαφνικά ένοιωσε ένα παγωμένο πανί να του δροσίζει το κεφάλι. [...]Μισάνοιξε τα μάτια. Αντίκρουσε πλάι του γονατιστό ένα μεσόκοπο Τούρκο με τη στολή του δεσμοφύλακα. Είχε χάμω στα πόδια του μια κούπα με νερό και στη ζώνη περασμένα τα κλειδιά του. Δεν ήταν καθόλου αποκρουστικός. Χαμογέλασε στο παλληκάρι. Κείνο όμως σούφρωσε απειλητικά τα φρύδια.

-Μη με διώξεις από κοντά σου, Νικόλα! Είπε μαλακά. Δε θέλω το κακό σου. Εσύ δε με ξέρεις, ήσουν πολύ μικρός τότε που ο πατέρας σου με περιμάζεψε ορφανό και με πήρε να δουλέψω μαζί του στα χτήματα

Ο νέος άνοιξε ολότελα τα μάτια του.

-Αμχέτ ! ψιθύρισε. Είσαι σύ ;

-Να πού με ξέρεις !

-Πάντα ο πατέρας μου μιλούσε με αγάπη για σένα !.³³⁹

³³⁶Ρόδης Ρούφος, ό. π., σσ. 68-69.

³³⁷Ρόδης Ρούφος, ό. π., σελ. 69.

³³⁸Λήμμα «Αδαμίδου Ιωαννίδου Ειρένα» από *Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια*, ό. π., σσ. 231-232.

³³⁹Ειρένα Ιωαννίδου, *Ηρωική Συμφωνία*, ό. π., σσ. 112-113.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

Οι ήρωες των δύο μυθιστορημάτων, ο Αλή και ο Αχμέτ είναι ορφανοί, καταπονημένοι, εργάζονται ως Επικουρικοί αστυνομικοί και στο παρελθόν έτυχαν στήριξης από μέλη της Ελληνικής Κοινότητας. Μέσα από τα αποσπάσματα των δύο μυθιστορημάτων η ύπαρξη του καλού Άλλου επιβεβαιώνει απλά την ανωτερότητα του Εαυτού, και δεν ανατρέπεται η στερεοτυπική παράδοση και κατηγοριοποίηση «*κουρελιάρικο αγόρι, πετσί και κόκαλο*», «*μεσόκοπο Τούρκο*».³⁴⁰

Η Αθηνά Ταρσούλη, η οποία προσκλήθηκε από την Εκκλησία της Κύπρου, ήρθε στην Κύπρο, συγκέντρωσε ιστορικά, λαογραφικά και άλλα στοιχεία και εξέδωσε το 1963 το δεύτερο τόμο του έργου της *Κύπρος*.³⁴¹ Παρά τις αναφορές στους Τούρκους ως «*άγρια θεριά*» και ως «*φονιάδες*»,³⁴² στην παθητικότητα τους «*ρουφάνε ραχατλίδικα τον ναργιλέ τους*»,³⁴³ στο «*μεθύστακα*» Σελίμ,³⁴⁴ γίνεται αναφορά στους Τούρκους που πηγαίνουν για προσκύνημα στον Απόστολο Αντρέα.³⁴⁵

Στο κεφάλαιο της για την άνθηση της διαλεκτικής ποίησης επισυνάπτει το έργο του Βασίλη Μιχαηλίδη *Η 9^η Ιουλίου 1821 εν Λευκωσία ή Το Τραούδιν του Κυπριανού*. Από τους πρώτους στίχους του ποιήματος γίνεται αναφορά στον Κκιόρογλου «*που 'τον καλή, πολλά καλή η ψυχή του*».³⁴⁶ Αν και ο Κκιόρογλου δύο φορές προσπάθησε να σώσει τον Αρχιεπίσκοπο Κυπριανό, ο Αρχιεπίσκοπος Κυπριανός είναι αυτός που υπηρετεί διαχρονικές αξίες και υψηλά ιδανικά.³⁴⁷ Ο Κκιόρογλου και γενικότερα ο ρόλος των υπόλοιπων Τούρκων μετά τον απαγχονισμό του περιορίζεται στο «*κ' ήτουν και το*

³⁴⁰Οι όροι της Ετερότητας αποδομούνται, σύμφωνα με τη Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, αν ο Άλλος έχει όνομα, κατοικεί σε γειτονικά σπίτια και αποτελεί κομμάτι της ζωής της πόλης. [.] Στο μυθιστόρημα του Νίκου Μπακόλα οι όροι της ετερότητας αποδομούνται με μεγάλη προσοχή. Οι Εβραίοι έχουν ονόματα, κατοικούν σε γειτονικά σπίτια, αποτελούν κομμάτι της ζωής της πόλης. Οι σχέσεις τους με τους χριστιανούς δεν αποτελούν ειδικό θέμα, αλλά τέμνουν την αφήγηση σε διαφορετικά σημεία της. Η αντιδιαστολή «*εμείς*» vs «*εκείνοι*» αποφορτίζεται. Τα πρόσωπα Εβραίων ανατρέπουν τη στερεοτυπική παράδοση και κατηγοριοποίηση, και εμφανίζονται σε ποικίλες και διαφοροποιήσεις που καλύπτουν το ευρύτερο κοινωνικό φάσμα.

Βλ. Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, *ό. π.*, σσ. 325-326.

Παρά τις προσπάθειες του ελληνικού λόγου να προτάξει μια εικόνα που αγκαλιάζει τον αδύναμο Τούρκο, ο Stephens αναφέρει ότι το μεγαλύτερο ίσως λάθος που έκανε η Ελληνική Κοινότητα ήταν η αδιαφορία της για την τουρκική φτώχεια, η οποία στον ελληνικό λόγο αποδίδεται στην τουρκική τεμπελιά, στην απουσία επιχειρήσεων και στην επιρροή του Ισλάμ. Σύμφωνα με το Stephens τα προβλήματα της Τουρκικής Κοινότητας έχουν πολύπλοκες κοινωνικές και ιστορικές αιτίες. Βλ. Robert Stephens, *ibid*, p. 173.

³⁴¹Λήμμα «Ταρσούλη Αθηνά», *Λογοτεχνία των Ελλήνων*, Εκδοτικός Οίκος Χάρη Πατσή, Αθήνα, σσ. 449-451.

Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Αθηνά Ταρσούλη», αρ. 80, 22 Απριλίου 1960, σσ. 29-30.

³⁴²Αθηνά Ταρσούλη, *Κύπρος*, τ. Β', *ό. π.*, σσ. 22, 111.

³⁴³Αθηνά Ταρσούλη, *ό. π.*, σελ. 30.

³⁴⁴Αθηνά Ταρσούλη, *ό. π.*, σελ. 105.

³⁴⁵Αθηνά Ταρσούλη, *ό. π.*, σελ. 69.

³⁴⁶Αθηνά Ταρσούλη, *ό. π.*, σελ. 400.

³⁴⁷«Στο επίκεντρο βρίσκεται η μορφή του αρχιεπισκόπου, ο οποίος εκφράζει στο πρόσωπο του τα συλλογικά οράματα των συμπατριωτών του και την πίστη τους για την επιβίωση της Ρωμοσύνης».

Βλ. Λευτέρης Παπαλεοντίου, «Ποίηση στην κυπριακή διάλεκτο», *Περγαμινή*, τ. Γ', Ετήσια έκδοση Πανεπιστημίου Κύπρου, 2008, σελ. 110.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

*Μουσουλμανιόν τριγύρου παναῦριν. Έφραίνονταν περίλυποι οι Τοῦρκ' οι κυπριῶτες».*³⁴⁸

*Αλλού «Το μακελλειόν που γίνηκεν κ' οι Τοῦρκ' ἔλυπηθῆκαν, δεν εἶχεν πλάσμαν πῶν εἶπεν ἀπού καρδιᾶς : ἐν' κρῖμαν».*³⁴⁹

Η Ταρσούλη αναφέρεται και στην ηρωική πράξη του Τζαμπουλάτ (Cambolat) με το ἄλογο του κατά την πολιορκία από τους Οθωμανούς.³⁵⁰

[...] Ὅποιος περνούσε ἀπό κει γινόταν ἀμέσως κομμάτια. [...] Με αὐτό τον τρόπο πλῆθος Γενίτσαροι βρήκαν ἐκεῖ τραγικό θάνατο, ὥσπου ἕνας ἀρχηγός τους τσαούσης λεγόμενος Τζαμπουλάτ ἀποφάσισε νὰ θυσιάσει κι αὐτός τὴ ζωὴ του. Ὁρμησε καβάλα με τὸ ἀτί του ἀπάνω στο σατανικό μηχανήμα και, ὅπως ἦταν φυσικό, πολτοποιήθηκε κι αὐτός και τὸ ἄλογο του. Ἡ μηχανή ὁμως, ἀπὸ τὸ ζόρι που συνάντησε νὰ λιώσει τα κόκαλα του ἀλόγου, μπούκωσε, σταμάτησε και ἀχρηστεύτηκε. Ὁ Λαλά Μουσταφάς ἀνακήρυξε τον Τζαμπουλάτ ἐθνικό ἥρωα για τὴν υπεράνθρωπη θυσία του.

Παρά το γεγονός ότι κατοπινοί ιστοριογράφοι δεν αναφέρουν κανένα στοιχείο για το Cambolat, μέσα σ' αυτή τη «μετεπαναστατική» περίοδο, δίνεται χώρος ἔστω και κάτω ἀπὸ αὐτές τις περιστάσεις στον Ἄλλο. Ἀν και στην ἐλληνική ιστοριογραφία ἀποτυπώνεται με τα πιο μελανὰ χρώματα ἡ κατάκτηση τῆς Κύπρου ἀπὸ τους Οθωμανούς και ἡ ἐλληνική ιστοριογραφία και ρητορική μονοπωλεῖ τις ἀξίες του ἀλτροισμού, τῆς θυσίας και τῆς αὐταπάρνησης, ἀποτελεῖ υπέρβαση ἡ ἀναφορά στο Cambolat.

Τουρκική ἐκδοχή του «αφελούς θετικού» Ἄλλου

Ο Özker Yaşın γεννήθηκε τὸ 1932 στη Λευκωσία. Τα παιδικὰ του χρόνια τα πέρασε στην Κωνσταντινούπολη. Τὸ 1962 ἐξέδωσε τὸ *Babil daha Uzakta* / Ἡ Βαβυλώνα εἶναι πιο μακριά. Τὸ ποίημα του *Ἀθηναϊκό γράμμα* / *Atina mektubu*, τὸ οποίο γράφτηκε τὸ 1961, ἀναφέρεται στην ομορφιά των Ἑλληνίδων.³⁵¹

³⁴⁸ Ἀθηνά Ταρσούλη, *ὁ. π.*, σελ. 414.

³⁴⁹ Ἀθηνά Ταρσούλη, *ὁ. π.*, σελ. 415.

³⁵⁰ Ἀθηνά Ταρσούλη, *ὁ. π.*, σελ. 107.

Ὁ Cambolat ἔχει μια ξεχωριστὴ θέση στο λόγο των Τούρκων. Ὁ Özker Yaşın, στο ποίημα του *Τὸ μνημεῖο των ηρώων Şehitler anıtı*, τονίζει ὅτι αὐτὸ τὸ μνημεῖο εἶναι για τους ἀπόγονους του Cambolat.

«*Bu taş, kutsal bir anıt : Bayraktar'ın Cambolat'ın torunlarına*».

Βλ. Halil Sadrazam, *a.g.e.*, s. 116.

³⁵¹ [..] *Ἡ ομορφιά των Ἑλληνίδων γυναικῶν*

Ἐδὼ και ἑκατομμύρια χρόνια δεν ἔχει ἀλλάξει καθόλου.

[..] *Θα κλάψω ὅπως τὴν ἀπελπισμένη Ἰσμήνη*

Θα κλάψω με τα δάκρυα τῆς Ἰφιγένειας.

Βλ. Özker Yaşın, *Tüm şiirler [Önce kuşlar uyanır]*, *a.g.e.*, s. 120-121.

[...]Yunan kadınlarının güzelliği
Hiç değişmemiş yüzyıllardan beri
[...]Ağlıyacağım umutsuz Elektra gibi
Ağlıyacağım Iphigenia'nın gözyaşlarıyla

Ο Kutlu Adalı γεννήθηκε στη Λευκωσία. Το 1958, όταν ο Rauf Denktaş εκλέγεται στην Προεδρία της *Kıbrıs Türk Kurumlar Federasyonu*, λαμβάνεται η απόφαση να σταλεί μια ολιγομελής ομάδα στα χωριά και να καταγράψει τα προβλήματα της Τουρκικής Κοινότητας, στην οποία συμμετέχει και ο ίδιος.³⁵² Το 1959 αρχίζει να αρθρογραφεί στην εφημερίδα *Nacak*. Από το 1960-1972 είναι Διευθυντής του Ειδικού Γραφείου της Τουρκικής Κοινοτικής Συνέλευσης *Türk Cemaat Meclisi Özel Kalem Müdürü*. Το 1963 εκδίδει το έργο *Dağarcık*.

[...]Türkler bütün ticari alış-verişlerini Rumlar'la yapmaktadırlar. Köylünün bu alış-verişi Leymonsun'a bir Türk içki fabrikası kurulana değin sürecektir. Yıldırımcılık günlerinde köydeki Rumlar ile aralarında bir çarpışma olmamıştır. Rumlar bir ara korkarak köyü terkermeye kalkmışlarsa da Türkler' in iyi niyeti, barışçı davranışları sayesinde köyde kalmışlardır.³⁵³

Στο απόσπασμα οι Έλληνες αν και αρχικά επιχείρησαν να εγκαταλείψουν το χωριό, έμειναν εξαιτίας των καλών προθέσεων των Τούρκων και της ειρηνικής τους συμπεριφοράς. Ο τρόπος με τον οποίο συγκροτεί τις σχέσεις των δύο κοινοτήτων και το πώς αυτές δεν μεταβλήθηκαν κατά την περίοδο του ενωτικού αγώνα της ΕΟΚΑ χάρη στην ανώτερη στάση των Τούρκων, συντείνει στη συγκρότηση του «αφελούς» θετικού Άλλου. Σύμφωνα με τη Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου ένα βασικό στάδιο στην εικονολογική ανάλυση είναι ο χώρος του Άλλου, οι διαδικασίες οργάνωσης του, οι «διπολικότητες που επιτρέπουν να δημιουργηθεί η ονειροπόληση του χώρου του, στη θετική ή εφιαλτική εκδοχή της». Στην εικονολογία δίδεται σημασία στο «βαθμό μυθοποίησης του χώρου» του Άλλου και στο πώς ο χώρος του δομείται με συμβολικές αντιθέσεις, όπως «παράδεισος – κόλαση».³⁵⁴ Στο ποίημα του Özker Yaşın *Αθηναϊκό γράμμα /Atina mektubu* περιγράφεται η Αθήνα. Η Αθήνα συγκροτείται μέσα στους θρύλους «Atina

³⁵²Kutlu Adalı, *Dağarcık I, a.g.e., s. 10*

³⁵³Οι Τούρκοι διενεργούν κάθε είδους εμπορικές συναλλαγές με τους Έλληνες. Αυτή η πρακτική των χωρικών θα συνεχιστεί μέχρι να ιδρυθεί η Τουρκική Εταιρία Ποτών στη Λεμεσό. Την περίοδο 1955-1959 (την εποχή της τρομοκρατικής δράσης της ΕΟΚΑ) δεν σημειώθηκαν συγκρούσεις με τους Έλληνες του χωριού. Οι Έλληνες αν και αρχικά φοβούμενοι σηκώθηκαν να εγκαταλείψουν το χωριό, έμειναν στο χωριό εξαιτίας των καλών προθέσεων των Τούρκων και της ειρηνικής τους συμπεριφοράς.

Βλ. Kutlu Adalı, *Dağarcık I, a.g.e., s. 93*.

³⁵⁴Φραγκίσκη Αμπατζοπούλου, *ό. π., σελ. 255*.

efsaneler içinde», μέσα στο παραμύθι των σπασμένων αγαλμάτων «*kirik heykellerin öyküsünde*», στη σκιά των λευκών κίωνων και στο παραμύθι που αντηχεί στον Παρθενώνα «*Parthenon'da dinlediğim masal Canlanır beyaz sütunların gölgesinde*». Ο τουρκικός ποιητικός λόγος εμπνέεται και από την ελληνική μυθολογία. Γίνονται αναφορές στο Φειδιππίδη ή *Φιλιππίδη* στο διάσημο Αθηναίο δρομέα και στις αδερφές του μυθολογικού Ορέστη Ιφιγένεια και Ηλέκτρα.³⁵⁵ Ο νεαρός Κύπριος Ersin Vedat Taşer σε ποίημα του το 1963 αναφέρει ότι ο μυθολογικός θεός Απόλλων του χαμογελά «*Apollon bana güler*».³⁵⁶

Σε λογοτεχνικά αποσπάσματα που παρατίθενται αποτυπώνεται το πρόσκαιρο κλείσιμο των ταυτοτήτων. Ακόμη και η επιστράτευση του «*αφελούς θετικού*» Άλλου συντείνει στη δημιουργία των συλλογικών ταυτοτήτων των φαντασιακών κοινοτήτων (imagined communities) που βασίζονται στην ιδέα της κοινής ταυτότητας.³⁵⁷ Η ύπαρξη του «*αφελούς θετικού*» Άλλου, η όποια προσπάθεια συγκρότησης του Άλλου μακριά από τον παγιωμένο λόγο και ο βαθμός επιτυχίας του θα πρέπει να ερμηνευτεί και να μελετηθεί και κάτω από το πρίσμα των εξωτερικών συνθηκών εκφοράς του λόγου, τις συνθήκες που προσδιορίζουν τόσο την προέλευση όσο και την απεύθυνση του λόγου, το πολιτιστικό πλαίσιο, το ζήτημα της συγγραφικής λειτουργίας, της κριτικής πρόσληψης και της επιρροής που ασκείται από τους μηχανισμούς υποδοχής του λόγου, όπως είναι οι εφημερίδες, τα περιοδικά, το αναγνωστικό κοινό κτλ.³⁵⁸

³⁵⁵ Özker Yaşın, *Tüm şiirler [Önce kuşlar uyanır]*, a.g.e., s. 121.

³⁵⁶ Hasan Şefik Altay (hazırlayan), *Kıbrıs Türk şiiri antolojisi*, a.g.e., s. 68.

³⁵⁷ Marianne W. Jorgensen & Louise J. Phillips, *ibid*, p. 112.

³⁵⁸ Κύρκος Δοξιάδης, *ό. π.*, σελ. 173.

[...]οι συγγραφείς ορισμένες φορές προσπαθούν στα έργα τους να εκφράσουν "το κλίμα της εποχής" ή την "επίσημη ιστορική θέση του εκάστοτε κράτους", ενώ παράλληλα πολλές φορές ταυτίζονται με την ιδεολογία της κάθε εποχής και επωμίζονται την ευθύνη να διαφωτίσουν το λαό ως προς την ταυτότητα του, συσπειρώνοντάς τον κατά κάποιου «Άλλου».

Βλ. Γιάννα-Μαρία Παναγή, *ό. π.*, σελ. 13.

Κεφάλαιο 9 :

Πολιτότητα

1. Η έννοια της Ιδιότητας του Πολίτη (Citizenship)

[...]Η ιδιότητα του πολίτη, δηλαδή το φάσμα των πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων, των νομικο-πολιτικών προνομίων, που κατακτούν και απολαμβάνουν τα μέλη μιας κοινωνίας με διαφορισμένο καταμερισμό εργασίας και αστικο-δημοκρατική πολιτική δομή, κατοχυρώνεται υπό τη μορφή συνόλου νομικών εγγυήσεων στο πλαίσιο του εκάστοτε ισχύοντος καταστατικού χάρτη.¹

Αν και η έννοια του πολίτη είναι ένα σχετικά όψιμο προϊόν της ιστορίας,² η Ιδιότητα του Πολίτη *Citizenship* αναπτύχθηκε ιστορικά στο πλαίσιο του 19^{ου} και των αρχών του 20^{ου} αιώνα και ως έννοια επιδέχεται διάφορες ερμηνείες.³ Πολίτης, υποστηρίζει ο Αριστοτέλης, είναι όποιος έχει το δικαίωμα στη βουλευτική ή στη δικαστική εξουσία, όποιος έχει το δικαίωμα να συμμετέχει στην απονομή δικαιοσύνης και στα δημόσια αξιώματα «Πολίτης δ' άπλῶς οὐδενὶ τῶν ἄλλων ὀρίζεται μᾶλλον ἢ τῷ μετέχειν κρίσεως καὶ ἀρχῆς».⁴ Βασική επιδίωξη των πολιτών είναι η αυτάρκεια της πόλης τους «Διόπερ ὁ λεχθεὶς ἐν μὲν δημοκρατία μάλιστ' ἐστὶ πολίτης, ἐν δὲ ταῖς ἄλλαις ἐνδέχεται μὲν, οὐ μὴν ἀναγκαῖον».⁵ Σε μία πόλη, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, ο ίδιος άνθρωπος μπορεί να είναι και καλός άνθρωπος και χρηστός πολίτης, ενώ σε μια άλλη, άλλος είναι ο ένας κι άλλος ο άλλος «Πότερον μὲν οὖν ἑτέραν ἢ τὴν

¹Γιώργος Κόκκινος, «Τα ελληνικά συντάγματα και η ιδιότητα του πολίτη (1844-1927)», *Μνήμων*, τ. 19, 1997, σελ. 73.

²Πέτρος Κουλιμάσης, *Πολίτες του κόσμου : Ιστορία του κοσμοπολιτισμού*, Καστανιώτης, Αθήνα, 1997, σελ. 51.

³Πέτρος Θεοδωρίδης, «Προσωπική ταυτότητα, εθνική ταυτότητα και ιδιότητα του πολίτη», *Επιστήμη και Κοινωνία*, τ. 5-6, 2001, σελ. 62.

Ο Α. Oldfield αναφέρεται στη διάκριση μεταξύ της Ιδιότητας του Πολίτη ως νομικής θέσης και ως πρακτικής. Η πρώτη περιλαμβάνει τα δικαιώματα που χαίρει ο πολίτης ως μέλος μιας κοινότητας, ενώ η δεύτερη αναφέρεται στο ουσιαστικό περιεχόμενο της λειτουργίας του ως πολίτης που ενεργεί ως τέτοιος.

Βλ. Μάρω Παντελίδου Μαλούτα, *Το φύλο της δημοκρατίας : Ιδιότητα του πολίτη και έμφυλα υποκείμενα*, ό. π., σελ. 104.

⁴Βασίλης Μοσκόβης (επιμ.), *Αριστοτέλους Πολιτικά (α'-δ')*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1989, σσ. 236-239.

Τα *Πολιτικά* του Αριστοτέλη χωρίζονται σε οκτώ βιβλία. Στο τρίτο βιβλίο αναφέρεται στην έννοια του πολίτη και στην πολιτική αρετή. Ο προαναφερθείς ορισμός αναφέρεται στον πολίτη του δημοκρατικού πολιτεύματος.

⁵Βασίλης Μοσκόβης (επιμ.), ό. π., σελ. 240.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

αὐτὴν θετέον καθ' ἣν ἀνὴρ ἀγαθός ἐστι καὶ πολίτης σπουδαῖος, δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι τινὸς μὲν πόλεως ὁ αὐτὸς τινὸς δ' ἕτερος». ⁶

Στο *Το κοινωνικό συμβόλαιο* του Jean – Jacques Rousseau ο πολίτης μετέχει στην κυρίαρχη εξουσία και τη θέσπιση των νόμων. ⁷ Η πολιτεία (Republique), ο πολίτης και η αρετή είναι έννοιες που συνδέονται μεταξύ τους. Η αρετή χαρακτηρίζει τον καλό πολίτη, η έννοια του οποίου είναι περισσότερο συνδεδεμένη με τα καθήκοντα παρά με τα δικαιώματα.

Οι συνθήκες διαμόρφωσης της Ιδιότητας του Πολίτη εντάσσονται στο πλαίσιο που διαμόρφωσε η πολιτική νεωτερικότητα, η ιστορική κοινωνιολογία των σύγχρονων δημοκρατιών. ⁸ Η Ιδιότητα του Πολίτη αποτελεί στοιχείο της θεωρίας της δημοκρατίας. ⁹ Σύμφωνα με το Bryan S. Turner η έννοια της Ιδιότητας του Πολίτη ασχολείται με το περιεχόμενο των κοινωνικών δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων, με τη μορφή ή το είδος των εν λόγω υποχρεώσεων και δικαιωμάτων, με τις κοινωνικές δυνάμεις που τα παράγουν, και τέλος με διάφορες κοινωνικές ρυθμίσεις με τις οποίες αυτά κατανέμονται σε διαφορετικούς τομείς της κοινωνίας. Η αδυναμία απόδοσης της έννοιας έγκειται μεταξύ άλλων στο γεγονός ότι οι συνθήκες για να αναπτυχθεί η Ιδιότητα του Πολίτη διαφέρουν ανά χώρα και περιοχή. ¹⁰

Ο T. H. Marshall τη δεκαετία του 50 στο βιβλίο του *Citizenship and Social Class and other essays* συνέδεσε την Ιδιότητα του Πολίτη με την κατοχή δικαιωμάτων. ¹¹ Η μελέτη του T. H. Marshall για την εξέλιξη της Ιδιότητας του Πολίτη έγινε σε δεδομένα πλαίσια. Αφορούσε στην Αγγλία στην περίοδο μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. ¹² Οι ιδέες του Marshall αποτελούν σταθμό στη μεταπολεμική κοινωνιολογία και κοινωνική πολιτική και επικαλούνται για να τονιστεί η σημασία των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων.

Ο T. H. Marshall οριοθετώντας τις μορφές της Πολιτότητας αναφέρεται στην *Αστική Πολιτότητα* η οποία περιλαμβάνει τα δικαιώματα της προσωπικής ελευθερίας, δηλαδή τα

⁶Βασίλης Μοσκόβης (επιμ.), *ό. π.*, σελ. 262.

⁷Βασιλική Γρηγοροπούλου (επιμ.), *Ζαν-Ζακ Ρουσσώ : Το κοινωνικό συμβόλαιο ή αρχές πολιτικού δικαίου*, Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα, 2004, σσ. 23, 287, 289.
Stuart Hall & Bram Gieben, *ό. π.*, σελ. 185.

⁸Bryan S. Turner, «Contemporary problems in the theory of citizenship», Bryan S. Turner (ed.), *Citizenship and social theory*, SAGE Publication, London & Thousand Oaks, 1994, p. 9.

⁹Καλλιόπη Σπανού, *Διοίκηση, πολίτες και δημοκρατία*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2000, σελ. 18.

¹⁰Hall Stuart & Gieben Bram, *Η διαμόρφωση της νεωτερικότητας : οικονομία, κοινωνία, πολιτική, πολιτισμός*, Σαββάλας, Αθήνα, 2003, σελ. 150.

¹¹Εφη Αβδελά, «Between duties and rights : gender and citizenship in Greece, 1864-1952», Faruk Birtek and Thalia Dragonas (ed.), *Citizenship and the Nation-State in Greece and Turkey*, Routledge, London & New York, 2005, p. 119.

¹²Thomas Humphrey Marshall & Tom Bottomore, *Ιδιότητα του πολίτη και κοινωνική τάξη*, Gutenberg, Αθήνα, 2000, σσ. 28, 144, 191.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

δικαιώματα της περιουσίας, της ατομικής ελευθερίας και της δικαιοσύνης, την *Πολιτική Πολιτότητα* η οποία περιλαμβάνει τα δικαιώματα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι, δηλαδή της συμμετοχής στην άσκηση της εξουσίας, και την *Κοινωνική Πολιτότητα* η οποία περιλαμβάνει τα δικαιώματα της οικονομικής και κοινωνικής ασφάλειας.¹³ Σύμφωνα με το Marshall, τα ατομικά δικαιώματα *civil rights* διαμορφώθηκαν το 18^ο αιώνα, τα πολιτικά *political rights* το 19^ο και τα κοινωνικά *social rights* τον 20^ο.

Σε σχέση με τη θεωρητική κατανόηση του όρου, ο Marshall τονίζει ότι η Ιδιότητα του Πολίτη είναι μια κοινωνική θέση που απονέμεται σε όλους όσοι είναι πλήρη μέλη μιας κοινότητας και προϋποθέτει μια άμεση αίσθηση συμμετοχής στην κοινότητα βασισμένη στην προσήλωση σε έναν κοινό πολιτισμό.¹⁴ Τονίζει τη διάκριση ανάμεσα στην "τυπική" και "ουσιαστική" Ιδιότητα του Πολίτη. Η πρώτη ορίζεται ως «η ιδιότητα του μέλους ενός εθνικού κράτους» ενώ η δεύτερη ως «ένα φάσμα ατομικών, πολιτικών και ιδίως κοινωνικών δικαιωμάτων, τα οποία εμπεριέχουν ένα βαθμό συμμετοχής στη διοίκηση». Η Ιδιότητα του Πολίτη με την τυπική της έννοια επηρεάζει την παραχώρηση δικαιωμάτων, ακόμα και αν δεν αποτελεί ούτε την απαραίτητη ούτε επαρκή προϋπόθεση για την αποτελεσματική απόκτηση και υλοποίηση στην πράξη διαφόρων δικαιωμάτων, ενώ η ανάπτυξη της ουσιαστικής Ιδιότητας του Πολίτη έχει ακολουθήσει μια πιο άνιση και ποικίλη πορεία.¹⁵ Παρά τις προσπάθειες του να καταδείξει την επίδραση μιας ραγδαίας αναπτυσσόμενης έννοιας των δικαιωμάτων του πολίτη στη δομή της κοινωνικής ανισότητας και την επίδραση της Ιδιότητας του Πολίτη στις κοινωνικές τάξεις, επικρίθηκε για πολλά σημεία της μελέτης του.¹⁶ Η προσπάθεια του T. H. Marshall να διακρίνει τις προαναφερθείσες μορφές

¹³ Παναγιώτης Κ. Παρσιάνης, *Πολιτότητα και νεανική παραβατικότητα*, Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου, Λευκωσία, 2010, σσ. 12-13.

Nira Yuval-Davis, *Gender & Nation*, Sage Publications, London, Thousand Oaks and New Delhi, 1997, p. 69.

¹⁴ Thomas Humphrey Marshall & Tom Bottomore, *ό. π.*, σσ. 47, 62, 75,

Η Ιδιότητα του Πολίτη ως αρχιτέκτονας της κοινωνικής ανισότητας. (σελ. 97)

Η Ιδιότητα του Πολίτη ως εργαλείο κοινωνικής διαστρωμάτωσης. (σελ. 102)

Η πορεία προς τη μεγαλύτερη κοινωνική ισότητα ως το τελευταίο στάδιο της εξέλιξης της Ιδιότητας του Πολίτη. (σελ. 125)

Μάρω Παντελίδου Μαλούτα, *Το φύλο της δημοκρατίας : Ιδιότητα του πολίτη και έμφυλα υποκείμενα*, *ό. π.*, σελ. 106.

¹⁵ Thomas Humphrey Marshall & Tom Bottomore, *ό. π.*, σσ. 145, 157, 177.

Τα κοινωνικά δικαιώματα μπορεί να δοθούν χωρίς να υπάρχουν τα αντίστοιχα πολιτικά ή ατομικά, χωρίς την πλήρη συμμετοχή στην Ιδιότητα του Πολίτη. (σελ. 19)

Η διαδικασία ανάπτυξης των δικαιωμάτων του πολίτη μέχρι τα μέσα του 20^{ου} αιώνα αφορούσε μόνο τους άνδρες. (σελ. 19)

¹⁶ Thomas Humphrey Marshall & Tom Bottomore, *ό. π.*, σσ. 121, 126.

Barry Hindess, «Citizenship in the modern West», Bryan S. Turner (ed.), *Citizenship and social theory*, SAGE Publication, London & Thousand Oaks, 1994, pp. 19, 28.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

πολιτότητας και να αναγάγει την Ιδιότητα του Πολίτη σε έννοια ενιαία, προσέκρουσε στο σύγχρονο ακαδημαϊκό διάλογο.¹⁷ Από τη μια επικριτές του T. H. Marshall επισημαίνουν ότι συχνά «*group identities*», όπως η φυλή, η θρησκεία, η γλώσσα, το φύλο επικαλούνται ως βάση για την απόκτηση της «*citizenship identity*»,¹⁸ και από την άλλη η σύγχρονη πραγματικότητα οδηγεί σε νέες κατηγοριοποιήσεις, όπως η Πολιτισμική Πολιτότητα, η ευρωπαϊκή Πολιτότητα κτλ, καταδεικνύοντας ότι η Ιδιότητα του Πολίτη ως έννοια δεν είναι ενιαία.¹⁹

Η συνείδηση της νεωτερικότητας, η συγκρότηση των πολιτικών ταυτοτήτων (εθνική ταυτότητα και Ιδιότητα του Πολίτη), συνέπεσε με την ιστορική περίοδο που συνοφαινούνται οι αφηγήσεις του έθνους και της Ιδιότητας του Πολίτη, εξισώνοντας την έννοια αυτή με τη «*δυναμική ενεργητική παρουσία στα κοινά*».²⁰ Ο Πέτρος Θεοδωρίδης αναφέρεται στη διαδικασία σύνδεσης του πολίτη με την κρατική κυριαρχία :

[...]Η ιδιότητα του πολίτη ενείχε στην νεωτερικότητα μια συνδήλωση ενεργούς συμμετοχής, που ανήγαγε τον πολίτη σε υποκείμενο της πολιτικής και τον συνέδεε- μέσω του έθνους- με την κρατική κυριαρχία.²¹

Η «*National citizenship*» αποτελεί μια κοινωνική κατασκευή.²² Η Πολιτότητα εδώ ορίζει οριοθετημένους πληθυσμούς με συγκεκριμένα δικαιώματα και υποχρεώσεις, εξαιρώντας άλλους για λόγους εθνικότητας.²³ Σύμφωνα με τη Yasemin Nuhoğlu Soysal, η Ιδιότητα του Πολίτη απέκτησε μέσα από ένα σύνολο μηχανισμών και θεσμών, όπως η εκπαίδευση, η στρατολογία, το κράτος πρόνοιας, «*ιδιότητες αποκλεισμού*» συντείνοντας προς την ενοποίηση

¹⁷Thomas Humphrey Marshall & Tom Bottomore, *ό. π.*, σελ. 68.

¹⁸T. K. Oommen, *Citizenship, Nationality and Ethnicity : Reconciling competing identities*, Polity Press, Cambridge, 1997, p. 21.

¹⁹Παναγιώτης Κ. Περισιάνης, *ό. π.*, σελ. 13.

Bryan S. Turner, «Contemporary problems in the theory of citizenship», *ibid*, p. 9.

Barry Hindess, «Citizenship in the modern West», *ibid*, p. 23.

²⁰Πέτρος Θεοδωρίδης, *ό. π.*, σσ. 55, 62,

Οι εθνικές ταυτότητες εμφανίζονται ως πολιτισμικές ταυτότητες και προσφέρουν ένα συναισθηματικό βάθος στην πολιτική, θεωρούνται «*προϊόν μακρών, συνεχών και αδιάσπαστων ιστορικών διαδικασιών*» και προσφέρουν ιστορικά «*ένα είδος συναισθηματικής γέφυρας μεταξύ του ατόμου, της κοινωνίας και του κράτους*».

Βλ. Πέτρος Θεοδωρίδης, *ό. π.*, σσ. 55, 60, 61.

²¹Πέτρος Θεοδωρίδης, *ό. π.*, σελ. 72.

²²Yasemin Nuhoğlu Soysal, *Limits of citizenship : Migrants and postnational membership in Europe*, University of Chicago Press, United States, 1994, p. 189.

²³Yasemin Nuhoğlu Soysal, *ibid*, p. 2.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

και την περιχαράκωση.²⁴ Σύμφωνα με το Γιώργο Κόκκινο στην Ιδιότητα του Πολίτη συγχωνεύονται η ένταξη του ατόμου στην πολιτική κοινωνία και η συμμετοχή του στην πολιτισμική κοινότητα του έθνους.²⁵

[...]Κατά συνέπεια, στην ιδιότητα του πολίτη συγχωνεύονται η ένταξη του ατόμου στην πολιτική κοινωνία και η συμμετοχή του στην πολιτισμική κοινότητα του έθνους. Αντίθετα, η απλή υπηκοότητα, η οποία βασίζεται αποκλειστικά και μόνο στην απόδοση αστικών δικαιωμάτων, ισοδυναμεί με αποκλεισμό του ατόμου από τα κατ' εξοχήν πολιτικά αγαθά και με περιχαράκωση του στη σφαίρα της ιδιωτικότητας. Η αντιδιαστολή της εθνικής ιθαγένειας από την απλή υπηκοότητα ανάγεται στη διαφοροποίηση του ατόμου-ιδιώτη, φορέα δικαιωμάτων αυτοπροσδιορισμού, από το άτομο-πολίτη, φορέα στοιχειώδους και ισοδύναμης πολιτικής ισχύος στο πλαίσιο της συλλογικής πολιτικής βούλησης.

Από την άλλη σε πολυπολιτιστικές κοινωνίες τονίζεται ότι η ταυτότητα κάθε πολίτη που είναι συνυφασμένη με συλλογικές ταυτότητες πρέπει να δρα στα πλαίσια της αμοιβαίας αναγνώρισης,²⁶ στα πλαίσια της συμμετοχής και της ανοχής,²⁷ δεδομένου ότι δύο συνταγματικές πτυχές της Πολιτότητας είναι η ταυτότητα *identity* και τα δικαιώματα *rights*.²⁸ Η Ιδιότητα του Πολίτη έτσι αποκτά οικουμενική και διαπολιτισμική διάσταση.

²⁴[...]Citizenship acquired exclusionary properties through compulsory education, conscription, and national welfare, all of which defined culturally unified and sacred entities by creating boundaries around them.

Βλ. Yasemin Nuhoğlu Soysal, *ibid*, p. 17.

Σε άρθρο της η εφημερίδα *Halkın Sesi* αναφέρει ότι καλός πολίτης είναι κάποιος ήρωας, κάποιος γενναίος ο οποίος χωρίς να το σκεφτεί, ενσυνείδητα θυσιάζεται για χάρη του έθνους.

Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «İyi bir vatandaş», 15 Ağustos 1962.

²⁵Γιώργος Κόκκινος, *ό. π.*, σελ. 74.

²⁶Jurgen Habermas, *Ο μεταεθνικός αστερισμός*, Πόλις, Αθήνα, 2003, σσ. 110-111.

Tariq Modood, «Anti-Essentialism, Multiculturalism, and the 'Recognition' of Religious Groups», Will Kymlicka & Wayne Norman (ed.), *Citizenship in Diverse Societies*, Oxford University Press, London, 2000, p. 175.

[...]το ζητούμενο είναι σήμερα πώς η αρχή της οικουμενικότητας της ιδιότητας του πολίτη, σεβόμενη την κάθε υποκειμενικότητα, θα εξασφαλίσει ισότιμη πρόσβαση στην ιδιότητα αυτή, πώς θα αναγάγει τη διαφορετικότητα σε κανόνα και όχι σε παρέκκλιση, πώς δηλαδή θα κατοχυρώσει θεσμικά την πολλαπλότητα των ταυτοτήτων ως θεμιτή και αναμενόμενη.

Βλ. Μάρω Παντελίδου Μαλούτα, *Το φύλο της δημοκρατίας ...*, *ό. π.*, σελ. 43.

²⁷Πέτρος Θεοδωρίδης, *ό. π.*, σελ. 73.

²⁸Yasemin Nuhoğlu Soysal, *ibid*, p. 8.

«a two-way process and involves obligations as well as rights» Βλ. Nira Yuval-Davis, *ibid*, p. 88.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

[...]στο αναδυόμενο πλαίσιο της διεθνοποιημένης οικονομίας και της οικοδόμησης υπερεθνικών κρατικών οντοτήτων, όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση, αλλά και σε αναφορά προς το ιδεώδες της κοσμοπολίτικης δημοκρατίας, η δημοκρατική ιθαγένεια (= αστικά, πολιτικά, κοινωνικά δικαιώματα) παύει πλέον να συνδέεται οργανικά με το έθνος-κράτος και αποκτά οικουμενική και διαπολιτισμική διάσταση. Μεταστοιχειώνεται σε πλανητική ιθαγένεια ενσωματώνοντας στην ιδιότητα του πολίτη τη λεγόμενη τέταρτη γενιά δικαιωμάτων.²⁹

Αν οι βασικές προϋποθέσεις της απόκτησης του αγαθού της Πολιτότητας είναι η συνειδητοποίηση του καθήκοντος της ατομικής ευθύνης, η συμμετοχή στα κοινά και η ύπαρξη ενός πολιτικού συστήματος που να προάγει την ισοπολιτεία,³⁰ το κεφαλαίο αυτό καλείται κυρίως να εξετάσει τους ρηματικούς τρόπους με τους οποίους ο Άλλος ενδύεται ή εκδύεται την ιδιότητα του «χρηστού πολίτη». Τι αποκλείει ένας λόγος που αναφέρεται στον Άλλο και ποιες κοινωνικές συνέπειες έχει αυτός ο αποκλεισμός; Αν ο τρόπος που συγκροτεί η μια πολιτική ελίτ το λόγο της περί της άλλης δεν αφήνει κανένα περιθώριο υγιούς εξέλιξης και οι τροπισμοί συγκρότησης του Άλλου καθίστανται «μηχανές παραγωγής αναγκαιοτήτων», αξίζει να διερευνηθεί κάτω από ποιες περιπτώσεις και προϋποθέσεις ο Άλλος ενδύεται το μανδύα το χρηστού πολίτη.

²⁹Γιώργος Κόκκινος, *ό. π.*, σελ. 76.

Από την άλλη η Iris Marion Young ασκεί κριτική στην «*universal citizenship*» και προτάσσει την έννοια «*a group differentiated citizenship*».

[...]Instead of a universal citizenship in the sense of this generality, we need a group differentiated citizenship and a heterogeneous public.

Βλ. Iris Marion Young, «Polity and Group Difference: A Critique of the Ideal of Universal Citizenship», *Ethics*, Vol. 99, No. 2, January 1989, p. 258.

³⁰Αλέξιος Α. Πέτρου, «Οι προϋποθέσεις της πολιτότητας : Σκέψεις πάνω στις μεταμοντέρνες ετεροτοπίες και την κοινωνική ηθική του Αριστοτέλη», Λεύκιος Νεοφύτου (επιμέλεια έκδοσης), *Proceedings from the International Conference Citizenship Multiculturalism Cosmopolitanism : University of Cyprus, Nicosia 3-4 November 2007*, POLIS Citizenship Association, Nicosia, 2009, p. 139.

2. Ρηματικές παραστάσεις οικειοποίησης της Ιδιότητας του Πολίτη

Η Ιδιότητα του Πολίτη & Κοινοτική Συνείδηση

[...] Έχει πάντοτε παρατηρηθεί, ότι στην αστική ανθρωπιστική παράδοση οι ελεύθερες κοινωνίες, στηριζόμενες, όπως και πρέπει, στην αυθόρμητη υποστήριξη των μελών τους, χρειάζονται το έντονο αίσθημα της αφοσίωσης το οποίο ο Μοντεσκιέ αποκαλούσε *vertu* [αρετή]. [...] Μια δημοκρατία των πολιτών μπορεί να λειτουργήσει μόνο αν τα περισσότερα από τα μέλη της έχουν πεισθεί, ότι η πολιτική τους κοινωνία αποτελεί κοινό εγχείρημα υπολογίσιμης σημασίας, και πιστεύουν ότι έχει τέτοια ζωτική σημασία που συμμετέχουν με όποιον τρόπο πρέπει, για να διατηρηθεί η δημοκρατική της λειτουργία.

Μια τέτοια συμμετοχή προϋποθέτει όχι μόνο αφοσίωση στο κοινό πρόγραμμα, αλλά και μία ιδιαίτερη έννοια δεσμού μεταξύ των ανθρώπων που συνεργάζονται.³¹

Πέρα από το δοτό σύνταγμα «*Δεν είμαστε υπεύθυνοι διά το Σύνταγμα, κύριε Πρόεδρε*»,³² και το επιβληθέν νεοϊδρυθέν κράτος που νομιμοποιούν το δικαίωμα της πολιτικής ανυπακοής, θεμελιακό στοιχείο της πολιτικής κουλτούρας και δράσης των Κυπρίων είναι η σημασία του έθνους υπεράνω του ατόμου και της κοινωνίας των πολιτών.³³ Έτσι από τη μία στον τουρκικό λόγο απαντούν όροι όπως «*Anavatanimiz*» «*η Μητέρα πατρίδα μας*» και από την άλλη «*memleketimiz*» «*η χώρα μας*» και «*yurdumuz*» «*η πατρίδα μας*», και στον ελληνικό λόγο οι όροι «*μεγάλην (ευρύτεραν) πατρίδα*» και «*ιδιαιτέραν (στενήν) τοιαύτην*».³⁴

³¹ Τοποθέτηση Charles Taylor

Βλ. Martha Craven Nussbaum, *Υπέρ πατρίδος: πατριωτισμός ή κοσμοπολιτισμός*; ό. π., σσ. 145-146.

³² Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1960-31 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 13¹⁵ Δεκεμβρίου 1960, σελ. 248.

[...] *Εμείς οι Έλληνες της Κύπρου έχομε δική μας Κυβέρνηση, το δικό μας κράτος, τη δική μας Βουλή, γιατί έτσι το θέλησαν οι Άγγλοι, που μας είχαν υποδουλωμένους για 82 χρόνια, κι οι Τούρκοι που μας υποδούλωσαν την Κύπρο από το έτος 1570 ως το 1878 (άλλα 308 χρόνια).*

Βλ. Νέαρχος Κληρίδης, *Αγωγή του πολίτη* .., ό. π., σελ. 15.

³³ Καίσαρας Μαυράτσας, ό. π., σελ. 55.

[...] *without having constructed a common sense of citizenship.*

Βλ. Niyazi Kızılyürek, «The Challenges of Citizenship in Cyprus», *Journal of Cyprus Studies*, Vol. 8/9, No. 22/25, 2003, p. 136.

³⁴ *Yurttaşlık Bilgisi II*, a.g.e., s. 34.

Yurttaşlık Bilgisi V, a.g.e., s. 8.

Νώντας Περ. Σακελλαροπούλος, ό. π., σελ. 15.

«*Τον γεννηθέντα εν Κύπρω ονομάζομεν Κύπριον*». Βλ. Αλέξανδρος Ι. Κοσμά, ό. π., σελ. 72.

[...] *Η έννοια του λαού είναι διάφορος του έθνους. Εις την πολιτείαν υπάρχει ένας λαός δύναται όμως να υπάρχουν πολλά έθνη· Κλασσικόν παράδειγμα είναι η Ελβετία και η Κύπρος αλλά και πλείσται άλλαι χώραι.*

Βλ. Νώντας Περ. Σακελλαρόπουλος, ό. π., σελ. 16.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

[...] Η πατρίς διακρίνεται εις την μεγάλην (ευρύτεραν) πατρίδα, της οποίας είμεθα όλοι τέκνα και ως τοιούτοι είμεθα αδελφοί, έχοντες την αυτήν γλώσσαν, θρησκείαν, πολιτισμόν, ιστορίαν, ήθη, έθιμα, και εις την ιδιαίτεραν (στενήν) τοιαύτην, εν τη οποία εγεννήθημεν και ανετράφημεν.

Η σημασία του έθνους υπεράνω της κοινωνίας των πολιτών πέρα από την ανύψωση των μητέρων πατρίδων «στο επίπεδο της θρησκείας», συνέτεινε στην «κοινοτική ακρίστρωση», στην απόλυτη ταύτιση με τον κοινοτισμό.³⁵ Ο Πασχάλης Κιτρομηλίδης αναφέρει ότι η συνταγματική διάρθρωση αναγνωρίζει την ιδιότητα του μέλους κοινότητας και όχι την ιδιότητα του ατόμου-πολίτη «ως της πρωταρχικής καθοριστικής βάσης της πολιτικής ταυτότητας των υπηκόων του νέου κράτους».³⁶ Η αγόρευση του Βουλευτή του Milli Cephe Burhan Nalbantoğlu «Οι εδώ εκπρόσωποι της πολύ μικράς Τουρκικής ομάδας είναι υπόλογοι μόνον εις τους εκλογείς των»,³⁷ όπως και η στάση της τουρκικής κοινοβουλευτικής ομάδας κατά τη συνεδρία της 21^{ης} Ιουλίου 1961 όπου ο Έλληνας Βουλευτής του Πατριωτικού Μετώπου Γιώργος Ροδοσθένους εκπίπτει του βουλευτικού αξιώματος του λόγω «εγκλήματος ατιμωτικής φύσεως»,³⁸ αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα του πώς η κοινοτική συνείδηση συνδέεται με την ιδιότητα του χρηστού πολίτη.

Ο πολίτης της δημοκρατίας είναι ενεργός, διότι ασκεί τα δικαιώματα και τις ελευθερίες του και δεν επιτρέπει να του τα στερήσουν. Χωρίς να είναι εγωκεντρικός, είναι ατομικιστής. Ο ατομικισμός όμως έχει θετική έννοια.³⁹ Έτσι και στο κυπριακό συγκείμενο ο κοινοτισμός. Απέναντι σε θέσεις όπως «η πρότασίς του αυτή προέρχεται από ζήλον προς την κοινότητα την οποία αντιπροσωπεύει», η κοινότητα αυτή είναι «τυφλωμένη από

³⁵Niyazi Kizilyurek, *Ολική Κύπρος*, ό. π., σελ. 24.

³⁶Πασχάλης Κιτρομηλίδης, «Το ιδεολογικό πλαίσιο της πολιτικής ζωής της Κύπρου : κριτική θεώρηση», Γιώργος Τενεκίδης & Γιάννος Κρανιδιώτης (επιμέλεια), ό. π., σελ. 455.

³⁷Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 9^{ης} Ιουνίου 1961, σελ. 315.

«Αλλ' εάν δε χρησιμοποιήσωμεν τας εξουσίας μας δια να εξασφαλίσωμεν τα ιδικά μας δικαιώματα, θα προδώσωμεν την Τουρκικήν Κοινότητα». Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 18^{ης} Δεκεμβρίου 1961, σελ. 670.

[...] *kendi cemaatinin haklarını korumağa çalışan birisi neden fanatik ve müfrit olsun?*

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bazi Deyimlere Dair», 28 Nisan 1962. [Σχετικά με κάποιες εκφράσεις]

³⁸Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 21^{ης} Ιουλίου 1961, σελ. 362. Στην ψηφοφορία τα κοινοβουλευτικά μέλη της Τουρκικής Κοινότητας δεν συμμετέχουν. Ο Γιώργος Ροδοσθένους χάνει το αξίωμα του με 22 ψήφους υπέρ, 10 κατά και 2 αποχές.

³⁹Καλλιόπη Σπανού, ό. π., σελ. 56.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

αδικαιολόγητον φανατισμόν», αρθρογράφος της *Halkın Sesi* διερωτάται γιατί όποιος προστατεύει τα δικαιώματα της κοινότητας του αποκαλείται φανατικός.⁴⁰

Το διακύβευμα της Πολιτότητας & Η σύνδεση της με το γεωγραφικό χώρο

Βιβλιογραφικά έχει επισημανθεί ότι οι δύο κοινότητες αποτέλεσαν «προέκταση» των μητέρων πατρίδων τους και ότι διαφαίνεται μια αδυναμία ταύτισης με τον τόπο.⁴¹ Στο ποίημα *Πάρε Γαρύφαλλα Al Karanfiller* του Özker Yaşın συγκρίνεται η Κύπρος με την Τουρκία.⁴² Σε αντίθεση με την Κύπρο στην Τουρκία δεν υπάρχουν άνθρωποι που δεν ξέρουν τη γλώσσα σου, ούτε παιδιά αλλόδοξα που στήνουν ενέδρες στους δρόμους «*ne sokaklarında pusukuran ganur çocukları, ne lisanını bilmediğimiz insanlar*». Ο ποιητής Orbay Mehmet Deliceirnak στο ποίημα του *Sömürge zocuğunun Türkiyesi* αναγνωρίζει ότι η πόλη που γεννήθηκε είναι πολύ μακριά από την Κωνσταντινούπολη «*İstanbul'a uzak bir kentte doğdum*» και αποκαρδιωμένος παραδέχεται ότι αυτό ήταν το σχέδιο της μοίρας «*Kismet o kadardi, ne yaralım*».⁴³ Στον αντίποδα τον ίδιο καημό εκφράζει τόσο ο Βασίλης Μιχαηλίδης

⁴⁰Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 12^{ης} Σεπτεμβρίου 1961, σελ. 418.

⁴¹Niyazi Kızılyürek, *Η Κύπρος πέραν του έθνους*, ό. π., σελ. 15.

«*Η Κύπρος δεν γινόταν αντιληπτή ως αυτοτελή εδαφική οντότητα, όπου θα μπορούσε να δημιουργηθεί ένα ανεξάρτητο κράτος, αλλά ως εδαφικό υπόλοιπο το οποίο νοηματοδοτείται μόνο ως μέρος της μεγάλης οικογένειας του ελληνικού ή και του τουρκικού έθνους*».

Βλ. Niyazi Kızılyürek, *Κύπρος : Το αδιέξοδο των εθνικισμών*, ό. π., σελ. 144.

«*Οι «διανοούμενοι εκπαιδευτές» τόσο της ελληνοκυπριακής όσο και της τουρκοκυπριακής ελίτ εμπόδισαν τον Κύπριο, που για αιώνες ζούσε σ' αυτό το νησί, να ταυτιστεί με τον τόπο του*».

Βλ. Niyazi Kızılyürek, *Κύπρος : Το αδιέξοδο των εθνικισμών*, ό. π., σελ. 36.

[...]ούτε ασπόνδυλος «ελληνοκεντρισμός» ούτε στείρος «κυπριακός απομονωτισμός», αλλά άρτια και γόνιμη «ελληνοκυπριακότητα», όπως τουλάχιστο καίρια τη διατυπώνει ο Κυριάκος Χαραλαμπίδης :

[...]είμαστε, Κύπριοι και Έλληνες, Έλληνες και Κύπριοι, ένα και το αυτό, χωρίς καμιά αντίφαση. Η αντίφαση, αντίθετα, βρίσκεται στην απάρνηση και την αποκόλληση από την τοπική ταυτότητά μας χάριν μιας ευρύτερης εθνικής, για την οποία, φυσικά, θα ήμασταν άχρηστοι, αφού δεν θα είχαμε πρόσωπο να υπάρχουμε και γη να πατούμε.

Βλ. Πίτσα Γαλάζη κ.α. (επίμ.), *Δεύτερη πανελλήνια ποιητική συνάντηση : νεότεροι κύπριοι ποιητές, 1960-1982*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 1982, σσ. 18-19.

«*Επιπροσθέτως προς το ότι είμεθα Τούρκοι, θεωρούμεν συγχρόνως τους εαυτούς μας ως κατοίκους αυτής της Νήσου*»

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 27^{ης} Νοεμβρίου 1961, σελ. 589.

⁴²Neşe Yaşın, *a.g.e.*, s. 90.

Hüseyin Tuncer, «*Kıbrıs'ta Vuruşanlar'ın Dramı*», İsmail Bozkurt, Hüseyin Ateşin & Mehmet Kansu (hazırlayan), *İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi 27-27 Kasım 1998*, cilt. III, *a.g.e.*, s. 129.

⁴³Suna Atun & Bülent Fevzioglu, *a.g.e.*, s. 293.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

«Είμαι μεσ' σ' τούτην την γωνιάν, που μ' έβαλεν η φύσις»,⁴⁴ όσο και ο Πέτρος Σόφας στο ποίημα *Κληρονομιά*. Η γη για χρόνια κυοφορεί «πετρωμένα ονειράτα» που οι συνθήκες δεν επέτρεψαν να ευοδωθούν.⁴⁵

[..] Πώς να σε ξεχερσώσω, γη μου,
από τα πετρωμένα ονειράτα,
που απόμειναν στον κόρφο σου
καρτερώντας χρόνια να βλαστήσουν...

Από την άλλη, οι δύο ιστοριογραφίες προσπαθούν να συγκροτήσουν μια μονοπωλιακή σχέση με το γενέθλιο τόπο.⁴⁶ Έτσι στην ελληνική ιστοριογραφία είναι πολύ χαρακτηριστικός ο λόγος που συγκροτεί ο Ελευθέριος Τζελέπης :

⁴⁴Βασίλης Μιχαηλίδης, *Ποιήματα*, ό. π., σελ. 42.

«ξεκομμένη γεωγραφικά».

Βλ. Σπύρος Παπαγεωργίου, *Ο αγώνας, τα κείμενα του και το χρέος μας: μελέτη*, ό. π., σελ. 9.

«την αφήσετε ολομόναχη μέσα στο πέλαγο».

Βλ. Θεοδόσης Πιερίδης, *Το χρυσό μονοπάτι*, Πολιτικές και λογοτεχνικές εκδόσεις, 1961, σελ. 33.

[...] *Ήμαστε βυζαστάρια ορφανεμένα*

και κάθε φορά που κάποια Αμάλθεια

ερχόταν να μας βυζιάξει

ήθελε σώνει και καλά

να μας πείση πως μας γέννησε κιόλας.

Βλ. Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Ήμαστε και είμαστε», αρ. 7, Απρίλιος 1961, σελ. 356.

⁴⁵Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Ποίηση», τ. 32, Οκτώβριος, 1961, σελ. 23.

⁴⁶Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 9 Ιουλίου 1961.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «"Gitme Oğul" Der Kıbrıs Toprağı», 25 Aralık 1960.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bizans Rüyası», 12 Haziran 1961. [Βυζαντινό όνειρο]

Στην ελληνική συλλογική συνείδηση η Τουρκική Κοινότητα ποτέ δεν δέθηκε με αυτό τον τόπο. Ο Αθανάσιος Παπαγεωργίου στο *Η Βασιλική Μαραθόβουνου* αναφέρει ότι Τούρκος ιδιοκτήτης εντόπισε δύο θωράκια ένα μίλι βόρεια του Μαραθοβούνου και τα πώλησε σε αρχαιοκάπηλο, αδιαφορώντας για τη διάσωση και τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς της Κύπρου, εστιαζόμενος μόνο στο προσωπικό του όφελος.

Βλ. Αθανάσιος Παπαγεωργίου, *Η Βασιλική του Μαραθόβουνου*, Κόσμος, Λευκωσία, 1963, σελ. 84.

Στο ζήτημα της παραχώρησης της κυπριακής ιθαγένειας στους εν Αιγύπτω εγκατεστημένους Κυπρίους η εφημερίδα *Ελευθερία* αναφέροντας ότι πρέπει να λαμβάνεται υπ' όψιν «η καταγωγή των και όχι η εθνικότης των», προβάλλει την έννοια της καταγωγής, του γενέθλιου χώρου των προγόνων.

Βλ. Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 26 Ιανουαρίου 1961.

Βλ. Ευγενία Παλαιολόγου-Πετρώνδα, *Εξοδος*, Κέδρος, Αθήνα, 1961, σελ. 42. Θέμα της ποιητικής σύνθεσης της Ευγενίας Παλαιολόγου-Πετρώνδα είναι η τελευταία περιπέτεια του ελληνισμού της Αιγύπτου, η συγκινητική αυθόρμητη συμμετοχή του στις εθνικές δοκιμασίες του εθνικού συνόλου, ο εκπατρισμός και η αναζήτηση νέων εστιών για να ριζώσει. Η ποιήτρια αποτυπώνει την οδυνηρή αυτή εμπειρία. «*Τώρα «σαν γενναίος, σαν έτοιμος από καιρό χαιρέτα την την Αλεξάνδρεια*», που οδεύει με σιγουριά στα ιστορικά της πετρωμένα».

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

[...] Οι Τούρκοι ποτέ δεν αιθάνθηκαν «σπίτι τους» στην Κύπρο. Τούτο είναι άλλωστε φυσικό διότι πρόκειται για τους απογόνους των στρατιωτών και των υπαλλήλων της Οθωμανικής κυριαρχίας στην Κύπρο. Ο αριθμός τους, σε σχέση με τον ελληνικό πληθυσμό, συνεχώς μειωνόταν από τότε που έληξε η Οθωμανική κυριαρχία. Και τούτο παρά την πολιτική των βρετανικών αρχών που ενθάρρυναν συστηματικά την είσοδο και εγκατάσταση Τούρκων από την Τουρκία και τον εκπατρισμό των Ελληνοκυπρίων από τους οποίους 300,000 ζουν σήμερα στην Αγγλία. Σύμφωνα με επίσημες απογραφές των Βρετανών, το 1881 η αναλογία των Τούρκων προς Έλληνες ήταν 24,4%. Σε έναν πληθυσμό 186,173 ψυχών, 45,458 ήταν Τούρκοι και 137,631 ήταν Έλληνες. Από τη μια απογραφή στην άλλη το ποσοστό αυτό μειωνόταν προοδευτικά : 22,89% το 1891, 21,64% το 1901, 20,59% το 1911, 19,75% το 1920, 18,46% το 1931, 17,89% το 1946 και 17,5% το 1956».⁴⁷

Το εν λόγω ρεπερτόριο λόγου απαντά και στην έκθεση *Το Χωριό μου* του μαθητή της Ε' τάξης από το χωριό Κατύδατα. Ο μαθητής αναφερόμενος στους Τούρκους του χωριού Κατύδατα επισημαίνει ότι μετά από μια κολλητική αρρώστια, σε αντίθεση με τους Έλληνες κατοίκους, δεν επέστρεψαν στο χωριό.

[...] Την εποχή της Τουρκοκρατίας οι περισσότεροι κάτοικοι ήταν Τούρκοι, φαίνεται έδιωξαν τους Έλληνες. Οι γέροι μας λένουν ότι είχε δυό Τουρκικά νεκροταφεία. Πριν 100 όμως περίπου χρόνια όταν οι Χριστιανοί άρχισαν να κτίζουν την Εκκλησίαν μας φάνηκεν μια κολλητική αρρώστια που θέριζε τον κόσμο. Οι Χριστιανοί έφυγαν και κατοίκησαν στην Σκουριώτισσα που ήταν τότε Μοναστήρι. Η αρρώστια θέρισε τους Τούρκους. Όσοι έμειναν έφυγαν και κατοίκησαν στη Λεύκα. Όταν πέρασε το θανατικό, οι Χριστιανοί επέστρεψαν στα σπίτια τους. Έτσι σήμερα δεν έχουμε ούτε ένα Τούρκο στο χωριό μας. Έχει μόνο στα χωράφια μας λίγες ελιές βακούφικες.⁴⁸

Ο λόγος της μονοπωλιακής σχέσης με τον τόπο απαντά τόσο στη συμβιβαστική πρόταση του Τούρκου Αντιπροέδρου σε σχέση με τις βρετανικές βάσεις «*Οι Τούρκοι δεν εξέφρασαν καμιά «δυσφορία» για τη διατήρηση των βρετανικών βάσεων στην Κύπρο. Και στην περίπτωση αυτή, έμεναν πιστοί στη γενική τους στάση που εκφραζόταν με την τέλεια αδιαφορία τους για τα καθαρώς κυπριακά συμφέροντα, σα να μην τους αφορούσαν καθόλου τα ζητήματα που είχαν ζωτική σημασία για τη νήσο και για το μέλλον της*»,⁴⁹ όσο και στον

⁴⁷Ελευθέριος Ν. Τζελέπης, *Το κυπριακό και οι συνωμότες του*, ό. π., σσ. 352- 353.

⁴⁸Περιοδικό *Παιδική Χαρά*, «Το χωριό μου», τ. 3, Μάρτιος 1962, σελ. 20.

⁴⁹Ελευθέριος Ν. Τζελέπης, ό. π., σελ. 137.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

ημερήσιο τύπο σε αναφορά τουρκικής απόπειρας κατεδάφισης τμήματος του Ενετικού τείχους της Αμμοχώστου.⁵⁰ Με τις ρηματικές παραστάσεις «και στην περίπτωση αυτή», «αδιαφορία», «σαν να μην τους αφορούσαν», συγκροτείται μια κοινότητα που τυχοδιωκτικά, καιροσκοπικά και υστερόβουλα δρα στο κυπριακό συγκείμενο χωρίς να τη δένουν ισχυροί συναισθηματικοί δεσμοί με τον τόπο.

Απέναντι στον ελληνικό λόγο του «γαλάζιου νησιού»,⁵¹ στον τουρκικό λόγο η γεωγραφική θέση της Κύπρου συνέβαλε ούτως ώστε να μετεξελιχθεί σε τόπο πολιτισμικού αναβρασμού, προϊόν του οποίου είναι και οι δύο κοινότητες του,⁵² τονίζοντας ότι η Κύπρος δεν είναι πατρίδα μόνο της Ελληνικής Κοινότητας «*Kıbrıs sadece Rumların vatanı değildir*».⁵³ Τα μέλη της Τουρκικής Κοινότητας είναι από τους πιο παλιούς ιδιοκτήτες «*en eski sahibleri*» και οι πιο παλιοί σταθεροί εκπρόσωποι της γεωργίας «*ziraatın en eski ve köklü temsilcileri olarak*».⁵⁴ Σε αντίθεση με το λόγο της Ελληνικής Κοινότητας όπου αμφισβητεί το δέσιμο της Τουρκικής Κοινότητας με τη γη, ο Süleyman Uluçamgil ταυτίζεται με τη γη «*Toprak olduk ve biz bastık*»,⁵⁵ ο ποιητής Osman Türkay τονίζει ότι η ψυχή του γεννήθηκε σ' αυτά τα χώματα,⁵⁶ αρθρογράφος της *Halkın Sesi* αναφέρει ότι είναι δεμένοι στη γη «*Toprağa bağlılığımızı*» και χαρακτηρίζει αυτό τον τόπο γενέθλιο «*Bu topraklarda doğduk, bu topraklarda yaşıyacağız*».⁵⁷

Η άφιξη των *Mehmetcik* το 1571 σηματοδοτεί την επαναφορά των εδαφών στην ηθική καθαρότητα «*Εσύ αγγίζεις αυτά τα εδάφη πλέον Memet Memet αυτά τα εδάφη είναι δικά μου*» «*Sen bu topraklara değiniyorsun artık Memet Sen bu toprak bizim*».⁵⁸ Στο ποίημα *O Namık Kemal στην Κύπρο* *Namık Kemal Kıbrıs'ta* του Özker Yaşın, με φόντο το 1571, παρατηρείται η μετεξέλιξη του κυπριακού χώρου σε πατρίδα, μέσα από τη σταδιακή εναλλαγή των

⁵⁰Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά» 20 Νοεμβρίου 1963.

⁵¹Σπύρος Παπαγεωργίου, *Τέσσερα διηγήματα*, ό. π., σελ. 6.

«κατακτητικά δικαιώματα της Τουρκικής Κοινότητας» Βλ. Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 6 Σεπτεμβρίου 1963.

⁵²Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Cumhurbaşkan Muavini Dr. Fazıl Küçük' ün kesin cevabı», 17 Ekim 1963. [Η τηλεσυνεδρία απάντηση του Αντιπροέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας Δρ. Fazıl Küçük]

⁵³Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Gözenler -görmiyenler», 12 Mayıs 1963. [Αυτοί που βλέπουν -Αυτοί που δεν βλέπουν]

⁵⁴Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Propaganda dairesi», 9 Haziran 1962.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Önem vereceğimiz alanlar», 5 Şubat 1961. [Οι τομείς που θα δώσουμε σημασία]

⁵⁵Orbay Deliceirmak (hazırlayan), *a.g.e.*, s. 68.

⁵⁶Ali Nesim, *a.g.e.*, s. 40.

⁵⁷Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bu topraklara bağlıyız», 18 Aralık 1960. [Είμαστε δεμένοι μ' αυτά τα εδάφη]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Aşırı haklar meselesi», 27 Haziran 1962. [Το πρόβλημα των υπέρμετρων δικαιωμάτων]

⁵⁸Ποίημα *Memet* του Kutlu Adalı. Βλ. Güllüin Serdar, *1571'den 1964'e Kıbrıs Türk Edebiyatında*, *a.g.e.*, s. 94. «Γίναμε το έδαφος που πατήσαμε πάνω του, έδαφος γίναμε και πατήσαμε» «*Biz üstüne bastığımız toprak olduk Toprak olduk ve biz bastık*». Βλ. Orbay Deliceirmak (hazırlayan), *a.g.e.*, s. 68.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

στροφών, από τη χρήση της λέξης μια «χώρα» *ülke* σε έδαφος *toprak* ποτισμένο με αίμα.⁵⁹ Ο Behçet Kemal Çağlar στο *Beşparmak* το 1963 αναφέρεται σ' αυτούς που έδωσαν ψυχή στη γη αυτή,⁶⁰ ενώ ο Süleyman Uluçamgil στο γεγονός ότι με ευτυχισμένους θανάτους η συνείδηση των εδαφών εξαγνίστηκε «*mutlu ölümlerle özleşmiş tabya toprağının bilgiçliği*».⁶¹ Στο ποίημα του *Τα κελεύσματα από ένα ήρωα Bir şehitten seslenişler* ο Κύπριος φοιτητής Süleyman Uluçamgil αναφέρει ότι τα χώματα αυτά δεν είναι χωρίς όνομα, είναι διαποτισμένα με τη γλώσσα τους «*nemli toprağı Adsız değildir işlenmiştir dilimizle*», τα χώματα αυτά είναι υγρά και η γη μυρωδάτη.⁶²

Στον τουρκικό ποιητικό λόγο δημιουργείται ένας πνευματικός στενός δεσμός ανάμεσα στην πατρίδα και την κοινωνική συλλογικότητα που κάνει πατρίδα ένα γεωγραφικό κομμάτι.⁶³ Ο Osman Türkay μέσα από τα εδάφη της Μεσαορίας πετυχαίνει την ολοκλήρωση και την ταύτιση. Ο Osman Türkay στο ποίημα *Kurak Ova Ξηρή Πεδιάδα* πετυχαίνει την ταύτιση μ' αυτή τη γη, μ' αυτά τα χώματα :«*Bu toprak annemdir Bu dağlar kardeşim Ruhum başlangıçta bu yerde doğdu Bu ada da, Bu sarı ovanın altındadır*».⁶⁴ Ο Özker Yaşın στο ποίημα *Gitme oğlu*, τονίζοντας την αρχή της ενιαίας και αδιαίρετης ολοκλήρωσης του ανθρώπου και της πατρίδας και την ταύτιση του δίπτυχου άνθρωπος –γη,⁶⁵ αναφέρεται σ' αυτούς που εγκαταλείπουν την κυπριακή γη.⁶⁶ Σε αντίθεση με τις φημισμένες ευρωπαϊκές πλατείες, ο κυπριακός χώρος συγκροτείται με τους πλανόδιους, τα παιδιά που πωλούν γιασεμί, τα τουρκικά τραγούδια και τα τουρκικά παραδοσιακά εδέσματα «*Seyyar kebarçılar, ayranacı, bulgur köftesi, Hurma yaprağına dizilmiş yasemin satan çocuk Gazinolarda Türkçe şarkılar*».⁶⁷

⁵⁹Mehmet Yaşın, *Kıbrıslı Türk Şiiri Antolojisi*, 18. yy - 20. yy., Yapı Kredi, İstanbul, 1994, s. 237-239.

Neşe Yaşın, *a.g.e.*, s. 66.

⁶⁰Gülgün Serdar, *a.g.e.*, s. 95-96.

⁶¹Ο Süleyman Uluçamgil στις 12 Νοεμβρίου 1962 έστειλε ένα γράμμα και εξέφρασε τη λαχτάρα, τη νοσταλγία του για τη Λευκωσία «*Lefkoşa özlemiyle*».

Βλ. Mehmet Yaşın, *a.g.e.*, s. 49-50.

⁶²Gülgün Serdar, *a.g.e.*, s. 95.

⁶³Necat Birinci, «Osman Türkay' in Şiirinde Kıbrıs», *ibid*, p. 114.

⁶⁴[...] *Αυτό το έδαφος είναι η μητέρα μου*

Αυτά τα βουνά είναι ο αδερφός μου

Το πνεύμα μου αρχικά γεννήθηκε σ' αυτό τον τόπο

Και σ' αυτό το νησί,

Είναι κάτω απ' αυτή την κίτρινη πεδιάδα.

Βλ. Ali Nesim, *a.g.e.*, s. 40.

⁶⁵Ali Nesim, *a.g.e.*, s. 89.

⁶⁶Ali Nesim, *a.g.e.*, s. 13.

⁶⁷Ali Nesim, *a.g.e.*, s. 89.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

Η συμβολική ιεροποίηση του χώρου, όπως στην περίπτωση της οροσειράς του Πενταδακτύλου στο ποίημα *Beşparmak* του Behçet Kemal Çağlar όπου παρομοιάζεται με κάστρο που το έκανε ο Αλλάχ «*Allahın yartığı bir kale gibi*»,⁶⁸ ή όπως στην περίπτωση του ποιήματος του Süleyman Uluçamgil όπου περιγράφονται με σεβασμό τα στοιχεία του κυπριακού χώρου (ξύλινα τουρκικά σπίτια με ντουλάπια γεμάτα γδαρσίματα, στενοί δρόμοι χωρίς πεζοδρόμια, χουρμουδιές που ξεπετάγονται σαν μανιτάρια από τη μέση των στεγών, η κουράδα του μουλαριού που είναι ακριβώς στη μέση της ζεστής μαύρης ασφάλτου), τονίζει τη σπουδαιότητα της γενέθλιας γης.⁶⁹

Πέρα από το δεσμό του ανθρώπου με τη γη απαντά σε ποιήματα και ο δεσμός μεταξύ των έργων που δημιούργησαν αυτοί που διέμεναν σ' ένα τόπο προηγουμένως με τους ανθρώπους που εγκαταστάθηκαν εκ των υστέρων σ' ένα γεωγραφικό χώρο. Στο ποίημα *Şehirlerin Efesi Lefkoşa* της Urkiye Mine Balman η Λευκωσία συγκροτείται ως τουρκική πόλη «*Bir Türk şehri*». ⁷⁰ Οι υλικές κατασκευές της Λευκωσίας υποδηλώνουν το ρόλο του Ισλάμ στην πολεοδομία και αποτυπώνουν τα δομικά στοιχεία της οθωμανικής-τουρκικής πόλης : κομποί μιναρέδες «*İnce minareleri*», πανδοχείο «*Hanları*», βρύσες και κρήνες «*çeşmeleri*». Στο *Μπροστά στη Λευκωσία Lefkoşa önlerinde* ο Özker Yaşın μνημονεύει τα άλση και τις βρύσες «*Meçhul koruluklar meçhul pınarlar*». ⁷¹

Λαμβάνοντας υπόψη ότι στον εθνικιστικό λόγο «*τα μνημεία και τα ερείπια, από τα οποία είναι εγκατεσπαρμένη η Κυπριακή γη*»,⁷² εκφράζουν το εθνικό παρελθόν και το εθνικό μέλλον, αιτιολογείται η μυωπική αντίληψη της αποσιώπησης του Άλλου από αυτά τα χρώματα και το γεγονός ότι τα μνημεία του Άλλου ενέχουν θέση ενοχλητικής παρουσίας.⁷³ Ενώ η Τουρκική

⁶⁸Ο Behçet Kemal Çağlar απήγγειλε το εν λόγω ποίημα στις 28 Ιανουαρίου 1963 στην τελετή εγκαινίων του Μνημείου Ηρώων *Şehitler Anıtı*. Βλ. Gülgün Serdar, *a.g.e.*, s. 96.

⁶⁹Βλ. Mehmet Yaşın, *a.g.e.*, s. 49-50.

Στο ποίημα *Girne Caddesi* Λεωφόρος Κερύνειας «*şehitlerimizi burda vermiştik*» «*εδώ είχαμε δώσει τους ήρωες μας*» Βλ. Mehmet Kansu & Fikret Demirağ, *İkinin yaşamı : şiirler*, Ankara, 1959, s. 10.

[...] *Mesarya'da yıldız ışığında köpek seslerini özliyordu. Στη Μεσαορία στο φως των αστεριών νοσταλγούσε τις φωνές των σκύλων.* Βλ. Mehmet Kansu, *Piramit acısı : şiirler*, Şölen, Kıbrıs, 1962, s. 23.

⁷⁰Zübeyir Yılmaz & Ramazan Okumuş, *Kıbrıs Türk Şiiri*, *a.g.e.*, s. 54.

⁷¹Özker Yaşın, *Tüm şiirler [Kıbrıs benim vatanım]*, *a.g.e.*, s. 45.

⁷²Περιοδικό *Απόστολος Βαρνάβας*, «*Η. Α. Μ. ο Αρχιεπίσκοπος εις Ελλάδα*», αρ. 9-10, Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 1962, σελ. 291.

Τα ιστορικά μνημεία υπογραμμίζουν την τουρκικότητα τους. Βλ. *Yurttaşlık Bilgisi I*, *a.g.e.*, s. 36.

⁷³Ο Βουλευτής του Milli Cephe Halil Ali Rıza καταγγέλλει ότι δεν προνοείται οποιαδήποτε δημόσια δαπάνη για την Τουρκική Κοινότητα, τονίζοντας ότι δεν υπάρχει κάποιο κονδύλι για τα τεμένη Selimiye Camii, Lala Mustafa Paşa Camii και το Μουσουλείο Hala Sultan Tekkesi.

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 20^{ης} Ιανουαρίου 1961, σσ. 48-49.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

Κοινότητα αναφέρει ότι οι ρίζες της Κύπρου είναι στην Ανατολία «*kökiin Anadoluda*»,⁷⁴ στον ελληνικό λόγο αναφέρουν ότι «*επί αμφιβόλων γεωγραφικών και γεωπολιτικών δεδομένων*» προβάλλεται η ενότητα της Κύπρου με τη Μικρά Ασία και τονίζουν ότι θα ήταν διαφορετική η συγκρότηση του χώρου, αν η Κύπρος ήταν τουρκική, αντί λουτρά θα είχε χαρέμια, αντί αρχαία θέατρα θα είχε *καραγκιόζ-μπερντές*.⁷⁵ Στο λογοτεχνικό ελληνικό λόγο ο Άλλος αφανίζεται, όπως στο ποίημα του Πισσά «*Ουδένα ίχνος ξενικό*» :

[..]σβύσαν σαν νάτανε βραχνάς, φριχτός μέσ' στην οδύνη.
Δεν έμεινε σημάδι τους μια πέτρα, μια κολώνα,
ένας ναός, ένας βωμός, μια λέξη να προδίνη
του ξένου τα κατάλοιπα, την λύσσα του χειμώνα...⁷⁶

Το 1961 ο Αντώνης Σωτηριάδης εξέδωσε στην Πάφο το *Τραγούδια των κρατητηρίων* τονίζοντας «*όλοι μια μέρα φύγαμε, κι' ούτε σημάδι αφήσαν!*»:⁷⁷

[...] Πέρνα απ' το Μάριο, Κούριο, τη Λήδρα, τη Κερύνεια,
να σου μιλούν ελληνικά, να τους ακούσεις όλους!
Κί' αν ήρθαν Φράγκοι, κι' Ενετοί κι' αν ήσαν Τούρκοι
κι' Άγγλοι,
κι' αν σφάξαν κι' αν ερήμωσαν, κι' αν ξειλημμό σκορπίσαν.
Κί' αν εχαλάσαν εκκλησιές, κι' αν τα σχολειά μας κλείσαν
όλοι μια μέρα φύγανε, κι' ούτε σημάδι αφήσαν!
Όλοι ήρθανε, και φύγανε, σαν κλέφτες ντροπιασμένοι,
μα ο τόπος τούτος έμεινε και πάντοτε θα μείνει,
Ελληνικά να ομιλεί, να κλαίει να τραγουδάει,
την πρώτη καταγωγή, πάντα να μαρτυράει!

Στον εθνικιστικό λόγο απαντά ο μετασχηματισμός του φυσικού χώρου, η συγκρότηση φυσικών εθνικών τεχνουργημάτων «*physical national artefacts*»,⁷⁸ η επιστράτευση

⁷⁴Στο ποίημα *Η Κύπρος μου Kıbrısım* του Kemal Zorlo. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Κıbrısım», 16 Ekim 1962. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Anadolu ile Kıbrıs' ın kaderi eski devirlerde beri müsterektir», 17 Ekim 1963. [Η μοίρα της Κύπρου με την Ανατολία είναι κοινή από την προϊστορία]

⁷⁵Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Τούρκος καθηγητής δια την Κύπρον», 27 Σεπτεμβρίου 1962.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 4 Μαΐου 1963.

⁷⁶Μιχαήλ Ν. Πισσάς, *Κύπρος*, ό. π., σελ. 40.

⁷⁷Αντώνης Σωτηριάδης, *Τραγούδια των κρατητηρίων (Ημερολόγιο Α')*, ό. π., σελ. 27.

Ο Αντώνης Σωτηριάδης συνελήφθη και κλείστηκε στα κρατητήρια κατά τον αγώνα της ΕΟΚΑ. Χρησιμοποιούσε το ψευδώνυμο D. P. 811. Το 1960 εξελέγη μέλος της Ελληνικής Κοινοτικής Συνέλευσης.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

γενικότερα του γεωγραφικού λόγου για να νομιμοποιηθούν εθνικά θέλω. Έτσι η Κύπρος από τη μια συγκροτείται ως η Ελληνίδα κόρη της Μεσογείου «*Akdeniz'in Yunanlı bir kızı*» και από την άλλη ως το γνήσιο παιδί της Ανατολίας «*Anadolu' nun öz bir yavrusudur*».⁷⁹ Ο Orbay Mehmet Deliceirmak στο ποίημα του *Sömürge zocuğunun Türkiyesi* αναφέρεται στους ανέμους που φύσηξαν από την οροσειρά του Ταύρου «*Torostan estiğinizde rüzgarlar*»,⁸⁰ και στους ανέμους που φύσηξαν από τον Πενταδάκτυλο μέχρι τον Ταύρο «*Beşparmaktan esti Torosa doğru*»,⁸¹ συγκροτώντας ένα πλέγμα νοητής γεωγραφικής ενότητας, θεϊκά εμπνευσμένο «*tanrının isteğince*»,⁸² με ταχύτητα 40 ναυτικών μιλίων «*saatta kırk deniz mili hızla*»,⁸³ υποδηλώνοντας τα χιλιόμετρα που χωρίζουν τον κυπριακό γεωγραφικό χώρο από τις ακτογραμμές της Τουρκίας. Στο ποίημα *Kıbrıs-Türkiye* ο Süleyman Uluçamgil αναφέρεται στα κοινά σύνορα με την Τουρκία «*her ayın sınırlarda sivanmısız*».⁸⁴ Από την άλλη στις περιπτώσεις όπου τα γεωγραφικά και τα γεωπολιτικά δεδομένα δεν συνάδουν με τα πολιτικά θέλω, ο ελληνικός εθνικιστικός λόγος επιστρατεύει τη λαογραφία ως εθνική επιστήμη,⁸⁵ την επιστήμη της αρχαιολογίας, το κύρος των αρχαιολογικών ευρημάτων και των ερμηνειών των αρχαιολόγων «*Χωρίς την αρχαιολογία δεν θα ξέραμε γιατί είμαστε σήμερα Έλληνες, πώς να εξηγήσουμε αυτό το φαινόμενο που από γεωγραφικής απόψεως τουλάχιστο φαίνεται κάπως παράδοξο*»,⁸⁶ αφού η Ιστορία και η Αρχαιολογία «*είναι οι ευγλωττότεροι και αξιοπιστότεροι μάρτυρες περί της Ελληνικής συνειδήσεως*».⁸⁷

⁷⁸Ruth Wodak et al., *ibid*, p. 31.

Η Κύπρος και η Ελλάδα συνδέονται με «*κρυστάλλινη γέφυρα*». Βλ. Θεοδόσης Πιερίδης, *Το χρυσό μονοπάτι*, ό. π., σελ. 33.

«*η Κύπρος μας του Νότου η Ελλάδα*». Βλ. Κώστας Μαρκίδης, *Εδώ ΕΟΚΑ*, ό. π., σσ. 27, 39.

⁷⁹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «*Günün cilveleri*», 19 Ağustos 1960.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «*Sevgili KIBRIS'lı Kardeşlerim*», 16 Şubat 1961.[Αγαπημένοι μου Αδελφοί ΚΥΠΡΙΟΙ]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «*Kıbrıs*», 10 Mart 1963.

⁸⁰Γεννήθηκε στις 22 Οκτωβρίου 1942. Ήταν απόφοιτος της Αγγλικής Σχολής. Εργάστηκε στην εφημερίδα *NACAK*. Το 1961 εργαζόταν στην Υδατοπρομήθεια. Χρησιμοποιεί και το ψευδώνυμο Orbay Mehmet. Βλ. Gülgün Serdar, *a.g.e.*, s. 90.

Suna Atun & Bülent Fevzioglu, *a.g.e.*, s. 289.

⁸¹Suna Atun & Bülent Fevzioglu, *a.g.e.*, s. 290.

⁸²Suna Atun & Bülent Fevzioglu, *a.g.e.*, s. 290.

⁸³Suna Atun & Bülent Fevzioglu, *a.g.e.*, s. 295.

⁸⁴Orbay Deliceirmak (hazırlayan), *a.g.e.*, s. 57.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 6¹⁵ Φεβρουαρίου 1961, σελ. 102.

⁸⁵Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «*Λαογραφία και Κύπρος*», αρ. 27, Δεκέμβρης 1962, σελ. 114.

Άρθρο του Νέαρχου Κληρίδη.

⁸⁶Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «*Η σημασία της αρχαιολογίας στην Κύπρο*», Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1961, σελ. 171.

⁸⁷Γνώ Μιχαηλίδου Κ. Νικολάου, *ό. π.*, σελ. 63.

[...]της Πάφος τα πλατιά νερά της πανωραίας, της ακριβής και της ιστορημένης.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

Το διακύβευμα της Πολιτότητας σε σχέση με την ανόθευτη ψυχή και το αίμα

[...]Χαίρε συ που στου Φράγκου δεν εμπήκες την κλίνη
πουπες όχι ! ως ο Τούρκος σουπε : πλάι μου κοιμήσου ...
Εσύ κόρη κυπρέα που κυπρέα έχεις μείνει
διαφεντεύτρα οργισμένη των ανθών της ψυχής σου.
Χαίρε πουμεινες πάντα στην περφάνεια λουσμένη
καθαρή, κρυσταλένια, της τιμής σου ερωμένη.⁸⁸

Στον ελληνικό λόγο πέρα από την εικόνα της μητέρας πατρίδας «*Η Ελλάς μικρά ούσα μεγάλα πράττει*», «*Η Ελλάς είναι η πατρίς των Ελλήνων*», «*Η ιδική μας πατρίς είναι ένδοξος*», η αναγκαιότητα της διασφάλισης της ανόθευτης ελληνικής ψυχής στο «*πολύπαθο κορμί*» αποτελεί ζήτημα κεφαλαιώδους σημασίας.⁸⁹ Αν και ο ποιητής Μιχαήλ Ν. Πισσάς αναφωνεί «*ΚΥΠΡΟ σε ξέρω αμόλυντη κι' αδάμαστη ΕΛΛΗΝΙΔΑ!*»,⁹⁰ στον ιστοριογραφικό λόγο προτάσσονται ποικίλα ρεπερτόρια λόγων. Ιστοριογραφικές πηγές αναφέρονται στις αναμείξεις «*Cyprus have become thoroughly mixed in the course of time*», οι οποίες αποτελούν δομικό στοιχείο της φυλετικής αποδόμησης «*deconstruction of race*».⁹¹ Ο Mayes το 1960 στο βιβλίο του *Cyprus and Makarios* αναφέρει ότι η Ελληνική Κοινότητα, οι «*Greek Cypriots*», σε σχέση με τη μητέρα πατρίδα, είναι «*απολίτιστοι*» «*uncultivated*» και «*άξεστοι*» «*uncouth*».⁹² Από την άλλη, το κίνημα του Κυπριωτισμού αναφέρεται σε «*κάποια sui generis χαρακτηριστικά τα οποία όχι μόνον διαφοροποιούν τους Ελληνοκύπριους και τους Τουρκοκύπριους από τους Έλληνες και τους Τούρκους αντίστοιχα, αλλά επίσης δημιουργούν και κοινό έδαφος ανάμεσα στις δύο κοινότητες του νησιού*».⁹³

Βλ. Πυθαγόρας Ν. Δρουσιώτης, *Εκλογή : ποιήματα*, Λεμεσός, 1963, σελ. 31.

⁸⁸ Θεοδόσης Πιερίδης, *Κυπριακή συμφωνία*, Κέδρος, Αθήνα, 1964, σελ. 73.

⁸⁹ Αλέξανδρος Ι. Κοσμά, *ό. π.*, σσ. 226, 17, 123.

«*γιασεμί του γένους των Ελλήνων*».

Βλ. Κύπρος Χρυσάνθης, *Ελένη Παλαιολόγου : σε τέσσερις εικόνες*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1962, σελ. 50.

Κώστας Δ. Ιωαννίδης, *ό. π.*, σελ. 232.

«*εν άλλαζεν μητ' η ψυσή*».

Βλ. Κώστας Μαρκίδης, *Οι καμοί του χωρκάτη : κυπριακή διαλεκτική ποίησης*, Λάρνακα, 1961, σελ. 38.

⁹⁰ Μιχαήλ Ν. Πισσάς, *Κύπρος*, *ό. π.*, σελ. 18.

⁹¹ Franz Georg Maier, *Cyprus : From earliest time to the present day*, *ibid*, p. 142.

Zelia Gregoriou, *ibid*, p. 251.

«*Μας είπαν αμάλαμα φυλών*». Βλ. Περιοδικό *Κυπριακή Εκπαίδευσις*, «*Αι βασικά προϋποθέσεις της κυπριακής ελληνικής εκπαιδευσεως*», τ. 4, Απρίλιος 1960, σελ. 203.

⁹² Stanley Mayes, *Cyprus and Makarios*, *ibid*, p. 91.

Στο έργο *Βιολέττες στη Βερενίκη*, πέρα από τον έρωτα του Κύπριου φοιτητή για την Αθηναία Βερενίκη, υπάρχουν αναφορές στην επαρχιώτικη συμπεριφορά. Βλ. Αντρέας Ιακωβίδης, *ό. π.*, σσ. 151, 182.

⁹³ Καίσαρ Μαυράτσας, *ό. π.*, σσ. 85-86.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

Βασικοί μύθοι των ελληνικών σχολικών εγχειρίδιων είναι ότι η Κύπρος είναι περισσότερο Βυζαντινή παρά ελληνική «*Η Κύπρος είχε την τύχην να αποτελέση τμήμα του Βυζαντινού Κράτους και τοιουτοτρόπως να διατηρήση ανόθευτον τον εθνικόν αυτής χαρακτήρα ως νήσος ελληνική*» και ότι το ελληνικό στοιχείο διατηρείται «*αμείωτον μέχρι σήμερον*».⁹⁴ Στα σχολικά εγχειρίδια, για να διασφαλισθεί η *ανόθευτη ελληνική ψυχή* γίνεται αναφορά στους Μυκηναίους οι οποίοι «*αφωμοίωσαν και τους πρώτους κατοίκους*», όπως και στο ρόλο των επιγαμιών «*Πολλαί Ελληνίδες ήλθον τότε εις την νήσον και ενυμφεύθησαν με Κυπρίους δια να τονώσουν το πατριωτικόν των αίσθημα*».⁹⁵ Ο Κωνσταντίνος Γ. Σπυριδάκης, στο *Κύπριοι βασιλείς του 4 αι. π.χ. (411-311/10 π.χ.)*, αναφέρεται στις εκδιώξεις κατοίκων «*αποδιώξαντες ή αφομοίωσαντες βαθμιαίως τους πρώην κατοίκους, ους «Ετεοκυπρίους» κατά τους Ετεόκρητας δυνάμεθα να ονομάσωμεν*» και στην απαλοιφή της προηγούμενης γλώσσας «*εκτυπήθη η παλαιά κυπριακή συλλαβική γραφή*».⁹⁶ Η όποια συμβολή όπως και η φοινικική συμβολή στο κυπριακό συγκείμενο απαλείφεται, καθότι η ανόθευτη ελληνικότητα δεν πλήγηκε ούτε από τη «*φοινικική σφραγίδα του εμπορικού ιδανικού*» τους.⁹⁷

Ενώ οι επιγαμίες με τους Μυκηναίους μνημονεύονται ως στοιχείο «*κάθαρσης*» από τους πρότερους βαρβαρικούς λαούς, οι γάμοι μεταξύ των μελών της Ελληνικής και της Τουρκικής Κοινότητας δεν είναι αποδεκτοί, γιατί η ελληνική ψυχή δεν θα παρέμενε καθαρή. Αν και οι μικτοί γάμοι είναι σπάνιοι και προτάσσεται ότι η διαφορά της θρησκείας αποτελεί

⁹⁴ Νέαρχος Κληρίδης, *Μαθήματα εκκλησιαστικής ιστορίας για την Ε Δημοτικού*, ό. π., σελ. 65.

Η Κύπρος «*εξάκολουθούσα να είναι σαρξ εκ της σαρκός του Βυζαντίου*».

Βλ. Κώστας Π. Κύρρης, *Ο Κύπριος Αρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης Υάκινθος (1345-6) και ο ρόλος του εις τον Αντιπαλαμυτικόν αγώνα*, Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, Λευκωσία, 1961, σελ. 91.

[...] *Ο μαύρος δικέφαλος στο κίτρινο πανί υπόταζε το γαλάζιο ουρανό και την πράσινη γη.*

Βλ. Κύπρος Χρυσάνθης, *Το ξεσίκωμα των σκλάβων : νουβέλλα*, Πνευματική Κύπρος, Λευκωσία, 1963, σελ. 60.

Νώντας Περ. Σακελλαρόπουλος, ό. π., σελ. 11.

Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Ιστορία της Κύπρου : Από την Ρωμαιοκρατίαν μέχρι της ...*, ό. π., σελ. 16.

⁹⁵ Κώστας Δ. Ιωαννίδης, ό. π., σελ. 232.

Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Γενική Ιστορία - Ιστορία της Κύπρου*, ό. π., σσ. 9, 23

Σταύρος Σ. Χατζηκυριάκου, ό. π., σελ. 10.

Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Ιστορία της Κύπρου : Προϊστορικοί Χρόνοι μέχρι ...*, ό. π., σσ. 27, 45.

«*αφομοίωσις του ιθαγενούς πληθυσμού*».

Βλ. Κυριάκος Νικολάου, *Κίτιον Ελλήνις*, Λευκωσία, 1961, σελ. 32.

⁹⁶ Κωνσταντίνος Γ. Σπυριδάκης, *Κύπριοι βασιλείς του 4 αι. π.χ. (411-311/10 π.χ.) : Μετά εισαγωγής περί του ελληνικού χαρακτήρος της αρχαίας κυπριακής ιστορίας*, ό. π., σσ. 7, 79.

⁹⁷ Φρίξος Π. Βραχάς, *Οκτώ ελληνικά θέματα*, ό. π., σελ. 9.

«*The Turks held Cyprus for 300 years. This period shows nothing note-worthy*».

Βλ. Αχιλλέας Λυμπουρίδης, *Cyprus : The island of Aphrodite*, *ibid*, pp. 27, 73.

«*ελάχιστα Φοινικικά λείψανα*» Βλ. Περιοδικό *Επετηρίς σχολικού έτους 1962-1963*, «ΘΕΜΑΤΑ ΥΠΟΒΛΗΘΕΝΤΑ ΕΙΣ ΤΑΣ ΑΠΟΛΥΤΗΡΙΟΥΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ», Παγκύπριον Γυμνάσιον Θηλέων Παλουριωτίσσης, Λευκωσία, 1964, σελ. 37.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

το κυριότερο εμπόδιο,⁹⁸ δεν θα πρέπει να υποτιμηθεί η αναγκαιότητα της διασφάλισης της ανόθευτης ελληνικής ψυχής και ο επιζήμιος ρόλος των επιγαμιών στο ζήτημα της Πολιτότητας και των έμφυλων διαστάσεων της.⁹⁹ Η αφήγηση από τον Αντωνή Χ" Κωστή στη μαθήτριά Άννα Μ. Χατζινικολάου από τον Άγιο Αμβρόσιο, με θέμα τη Μαρικκού που απαρνείται τον Αντωνή της για τον Αχμέτ Αγάν, συγκροτεί τις γυναίκες ως πιο ευπαθείς και επιρρεπείς, ενώ ο σταθερός ακοίμητος θεματοφύλακας της ελληνικής ψυχής είναι πάντα ο άρρεν, υποδηλώνοντας ότι η Πολιτότητα συνδέεται και με το κοινωνικό φύλο.

Και στη λογοτεχνική παραγωγή καταγράφεται η ίδια αναγκαιότητα και η εθνική ταυτότητα περιγράφεται με όρους καθαρότητας «*national identity in terms of cleanness*».¹⁰⁰ Στο διήγημα *Το χόμα τραβάει* ο Κύπρος Χρυσάνθης, αναφερόμενος στο 1958, τονίζει την ανάγκη «να εμποδίσουν την προσβολή από το έμπα της ξένης ράτσας στο δικό τους χόμα».¹⁰¹ Στο *Το κλάμα του μωρού* γίνεται αναφορά στο βαθμό καθαρότητας κάθε περιοχής «*Ασφαλισμένο λοιπόν καταφύγιο μπορούσε να ελπίζη μονάχα στην κεντρική ή νότια Ελλάδα, που η ράτσα ήταν πιο αγνή κι ομοιόμορφη, κι' όχι νοθεμένη με τα ξενικά γερμανόφιλα παράσιτα*».¹⁰² Τέλος η γειτνίαση με ομοαίματους «*Να μετακινηθούμε σε άλλη περιοχή που θάχουμε γειτόνους από το ίδιο μας το αίμα*» και η συγκρότηση των χωριών με λόγους που έχουν να κάνουν με τη σύσταση του αίματος «*Τ' άλλα χωριουδάκια ολόγυρα είχαν σμιχτό πληθυσμό ή ήταν μια φούχτα η άλλη ράτσα, που δεν είχε αίμα Ρωμιού στις φλέβες της*»,¹⁰³ αποτυπώνει τις πολιτικές συνδηλώσεις του.

Ενώ η ανόθευτη ελληνική ψυχή αποτελεί δομικό στοιχείο της Πολιτότητας και η Πολιτότητα είναι άμεσα συνυφασμένη με τους ομοαίματους, με όσους διαφυλάττουν και εγρηγορούν για την ανόθευτη ελληνική ψυχή, η Τουρκική Κοινότητα ως εκφυλισμένη κοινότητα «*ελληνόφωνοι Μωαμεθανοί χωρίς κανένα εθνικό συναίσθημα και με μια αμυδρή*

⁹⁸ Παύλος Β. Πετρίδης, *ό. π.*, σσ. 386-387.

Βλ. Robert Holland, *ό. π.*, σελ. 35.

⁹⁹ Περιοδικό *Μαθητική Εστία*, «Η Μαρικκού», αρ. 26, Απρίλιος –Ιούνιος 1960, σσ. 215-216.

Το ίδιο μοτίβο απαντά και στην αφήγηση του Süleyman Uluçamgil που αναφέρεται σε Τούρκους μπαμπάδες και Ελληνίδες μαμάδες. «*Babaları Türk, anneleri Rum*».

Βλ. Orbay Deliceirmak (hazırlayan), *a.g.e.*, s. 11.

Nira Yuval-Davis, *Gender & Nation*, *ibid*, p. 24.

¹⁰⁰ Rebecca Bryant, «The Purity of Spirit and the Power of Blood: A Comparative Perspective on Nation, Gender and Kinship in Cyprus», *Journal of the Royal Anthropological Institute*, Vol. 8, No. 3, September 2002, p. 513.

¹⁰¹ Κύπρος Χρυσάνθης, *Εννιά πικρά και ρωμαλέα διηγήματα*, *ό. π.*, σελ. 26.

¹⁰² Λεόντιος Χατζηκόστας, *Το κλάμα του μωρού κι' άλλα διηγήματα*, Μ. Τριανταφύλλου Υιοί, Θεσσαλονίκη, 1960, σελ. 77.

[...] *Όμως σήμερα πολύ λίγες χώρες έχουν σαν την Ελλάδα, καθαρόν πληθυσμόν.*

Βλ. Νέαρχος Κληρίδης, *Μαθήματα ιστορίας για την Στ' δημοτικού*, *ό. π.*, σελ. 105.

¹⁰³ Κύπρος Χρυσάνθης, *Εννιά πικρά και ρωμαλέα διηγήματα*, *ό. π.*, σελ. 25.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

ανάμνηση πως είναι Χριστιανοί» αποστερείται τα πολιτικά της δικαιώματα «ούτε της παρέχει νομικόν δικαίωμα λαού, εις τόπον Ελληνικόν».¹⁰⁴ Συγκροτούνται ως «επήλυδες», ξενοφερμένοι, «εν μέρει Ελλήνων εξησλαμησθέντων»,¹⁰⁵ Λινοβάμβακοι οι οποίοι «τα τελευταία χρόνια με την έξαψη του φανατισμού τους κέρδισαν οι Τούρκοι κι αρχίζουν να μαθαίνουν Τούρκικα».¹⁰⁶

Απέναντι στο μύθο του «ομόφυλου» και της συγκρότησης ως επίπλαστου προϊόντος της Τουρκίας ως μητέρας πατρίδας, το Τουρκικό Γραφείο Παιδείας, που εκδίδει το 1962 το *Kıbrıs tarihi notları*, αναφέρει ότι χάρη στον τουρκικό στρατό το 1571 το νησί έγινε φυσικό ανόθευτο κομμάτι της Ανατολίας «*Anadolunun tabii, öz parçası*» και ότι η γλώσσα που μιλούν είναι καθαρή τουρκική «*temiz bir Türkçedir*».¹⁰⁷ Η παράδοση «*geleneklerimiz*», οι κοινές ρίζες και οι αναμνήσεις του παρελθόντος, οι κοινές σκέψεις και τα αισθήματα για το μέλλον επιστρατεύονται για να θωρακίσουν και να διακρίνουν τον «ανόθευτο» πολιτικό βίο και την παρουσία της Τουρκικής Κοινότητας στο νησί.¹⁰⁸

Ενώ στον ελληνικό λόγο η ανόθευτη ελληνική ψυχή στο «*αιματόβρεκτο κορμί*» αποτελεί δομικό στοιχείο της Πολιτότητας,¹⁰⁹ στον τουρκικό λόγο εξέχουσα θέση κατέχει η έννοια του αίματος, αφενός γιατί η σύνδεση της Τουρκικής Κοινότητας με τη μητέρα πατρίδα εδράζεται πάνω σε βιολογικούς δεσμούς, δεσμούς αίματος,¹¹⁰ και αφετέρου γιατί στον τουρκικό λόγο πατρίδα ορίζεται το γεωγραφικό κομμάτι όπου υπάρχει κάποιους που πέθανε γι' αυτό «*Toprak eğer uğrunda ölen varsa vatandır*».¹¹¹

¹⁰⁴Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 2 Νοεμβρίου 1960.

¹⁰⁵Χρίστος Σάββα, *ό. π.*, σελ. 36.

¹⁰⁶Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «Η κυπριακή διάλεκτος», Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1963, σελ. 134.

Κώστας Π. Κύρρης, *Symbiotic elements in the history of the two communities of Cyprus*, Nicosia, 1976, p. 265.

¹⁰⁷*Kıbrıs tarihi notları ...*, a.g.e., s. 69, 108.

¹⁰⁸*Yurttaşlık Bilgisi V*, a.g.e., s. 8.

Yurttaşlık Bilgisi II, a.g.e., s. 17.

¹⁰⁹Ιωάννης Οικονομίδης, *Νεανικοί παλμοί : ποιήματα*, 2^η έκδοση, Λευκωσία, 1961, σελ. 11.

¹¹⁰Βιολογική συνέχεια Βλ. Αθανάσιος Ε. Γκότοβος, *ό. π.*, σελ. 116.

Rebecca Bryant, *Imagining ...*, *ibid*, p. 191.

[...] *Anam babam Türktüm. Η μητέρα μου ο πατέρας μου είμαι Τούρκος.*

Βλ. Orbay Mehmet Deliceirnak, *Sömürge Çocuğunun Türkiyesi : destan*, Ödül, Lefkoşa, 1963, s. 19.

«*jus sanguinis*» Βλ. Peter Loizos, «How Might Turkish and Greek Cypriots See Each Other More Clearly?», Βαγγέλης Καλότυχος (επιμ.), *Cyprus and its people : Nation, identity, and experience in an Unimaginable community, 1955-1997*, *ibid*, p. 43.

¹¹¹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 9 Eylül 1960.

[...] *Can vererek vatanlaştırdık Kıbrıs 'ı Dίνοντας το αίμα μας κάναμε πατρίδα μας την Κύπρο* Βλ. Ali İhsan Tezel & Fikret Ahmet Demirağ, *Tutku : şiirler*, Ankara, 1960, s. 21.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

Στον τουρκικό ποιητικό λόγο το αίμα στις φλέβες των παιδιών της Αποικιοκρατίας συνενώθηκε με την Τουρκία «*Sevda olmuştu kayniyordu Türkiye' sine Sömürge zocuğunun damarlarındaki kan*»,¹¹² γι' αυτό και στο ποίημα *Şehitler anıtı To μνημείο των ηρώων* οι Κύπριοι αναφέρονται ως τέκνα του Mustafa Kemal.¹¹³ Ο νεαρός Κύπριος ποιητής Süleyman Uluçamgil έχοντας στη μνήμη του τον εκ Τουρκίας δάσκαλο του İbrahim Zeki Burdurlu ανάγει την καταγωγή της Τουρκικής Κοινότητας στους Χετταίους «*Giderken tarihini başlamağa ta Hititlerden*»,¹¹⁴ ενώ ο Özker Yaşın τονίζει ότι προέρχονται από το τουρκικό γένος «*Benim kutlu soyun, Türk soyu*». ¹¹⁵ Ο Özker Yaşın στο ποίημα *Kıbrıs Türklerine* αναφέρει ότι αυτοί που ζουν σ' αυτά τα εδάφη έχουν το αίμα των πρώτων *Mehmetçik* «*Siz bu topraklar üzerinde yaşıyorlar Benim kanımı taşıyanlar*»,¹¹⁶ και ότι αυτά τα εδάφη έγιναν πατρίδα τους «*yurt edinmiş*», γιατί το έκαναν οι οικογένειες των Hasanlar, Mehmetler και των İbrahimler.

Απέναντι στον τουρκικό λόγο όπου τονίζονται τα κοινά χαρακτηριστικά με τους Τούρκους της Ανατολίας *Anadolu Türkü*, η κοινή αιματολογική ομάδα,¹¹⁷ και τα μέλη της Ελληνικής Κοινότητας συγκροτούνται ως «*λεβαντίνοι*»,¹¹⁸ ο ιστορικός Θεόδωρος Παπαδόπουλος προτάσσει τους εθνοϊστορικούς παράγοντες «*η φυλετική σύνθεσις ενός λαού χρησιμεύει*

¹¹²Suna Atun & Bulent Fevzioglu, *a.g.e.*, s. 295.

¹¹³Özker Yaşın, *Tüm şiirler [Kıbrıs benim vatanım]*, *a.g.e.*, s. 153.

¹¹⁴Orbay Deliceirmak (hazırlayan), *a.g.e.*, s. 107.

¹¹⁵Orbay Deliceirmak (hazırlayan), *a.g.e.*, s. 187.

¹¹⁶Özker Yaşın, *Tüm şiirler [Kıbrıs benim vatanım]*, *a.g.e.*, s. 55.

¹¹⁷Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Resimlerle güzel Kıbrıs», 28 Kasım 1961.

¹¹⁸Τον όρο αυτόν το συναντάμε και σε υπόμνημα της Τουρκικής Κυβέρνησης για το Κυπριακό στις 8 Αυγούστου 1955. Βλ. Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 481.

Οι Λεβαντίνοι ή Φραγκολεβαντίνοι διέμεναν και δραστηριοποιούνταν στα αστικά κέντρα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. [...] *Όμως, άλλες μελέτες έχουν δείξει ότι οι Γάλλοι που διέμεναν στο Λεβάντε, κόντρα στις φιλοδοξίες του Λουδοβίκου ΙΔ', του Κολμπέρ και του ντε Βιλνέβ, ήταν ικανοί να αγνοούν τους κανονισμούς που έφταναν από το Παρίσι και τη Μασσαλία.* [...] Στον 17ο και τον 18ο αιώνα οι ξένοι έμποροι είχαν συχνά πολύ λιγότερη δύναμη απ' όση αρέσκονται να πιστεύουν και, προκειμένου να συνεχίσουν να εμπορεύονται, έπρεπε να προσαρμοστούν στα οθωμανικά έθιμα και κανόνες.

Βλ. Suraiya Faroqhi, *Η Οθωμανική Αυτοκρατορία και ο κόσμος γύρω της*, Εικοστός Πρώτος, 2009, Αθήνα, σελ. 259.

Άρθρογράφος της *Halkın Sesi* τονίζει ότι δεν υπάρχει καμιά φυλετική σχέση μεταξύ των Βυζαντινών και της Ελληνικής Κοινότητας.

[...] *O zamanki Bizanslılarla şimdiki Kıbrıs Rumları arasında hiç bir soy bağlantısı yoktur.*

Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bunlara Ne Oluyor?», 29 Mayıs 1963.

Hasan A. Binatlı, *Yunanistan ve Kıbrıs Rumları*, Lefkoşa, 1980, s. 5, 27, 28.

«δεν δυνάμεθα να επιτρέψωμεν εις εαυτούς να μετατραπώμεν εις φραγκολεβαντίνους της παλαιάς εποχής»

Βλ. Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Πώς βλέπω την έκδοσιν της «Πνευματικής Κύπρου»», αρ. 1, Οκτώβριος 1960, σελ. 2.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

μόνον ως βιολογικόν υπόβαθρον δια την διαμόρφωσιν μιας κοινωνίας, χάνει δε το νόημα της αφ' ης στιγμής επεμβαίνουν εθνοϊστορικοί παράγοντες». ¹¹⁹

Η Ιδιότητα του Πολίτη ως πολιτικό τάλαντο των εχόντων την πολιτική αρετή

Η Ιδιότητα του Πολίτη δεν συγκροτείται ως καθολικό δικαίωμα αλλά ως μια ζηλευτή διάκριση και τιμή, ως πολιτικό τάλαντο των εχόντων την πολιτική αρετή.¹²⁰ Η Ιδιότητα του Πολίτη συγκροτείται ως ένα πολιτικό τάλαντο αυτών που διέπονται και αγωνίζονται για υψηλές αξίες, όπως αυτή της ελευθερίας.¹²¹ Και οι δύο κοινότητες παρουσιάζονται ως οι μοναδικοί υπέρμετροι υπερασπιστές της ελευθερίας,¹²² μιας ελευθερίας που ορίζεται εθνοτικά «*νέους αγώνες των Ελλήνων της Κύπρου για τη δική τους λευτεριά, που δεν είναι άλλη από την Ένωση*» «*Yurdumu hürriyete kanımsuz görmek*».¹²³ Από τη μια προτάσσεται ότι η Ελληνική Κοινότητα «*επί μίαν τετραετίαν έχυσεν άφθονον αίμα υπέρ της ελευθερίας του*»,¹²⁴ και ότι «*Δια των αιματηρών συγκρούσεων εχαλκεύθησαν πεποιθήσεις και εκ των ερειπίων των μαχών ανεπήδησε της ελευθερίας ο αθάνατος Φοίνιξ*»,¹²⁵ και από την άλλη ο Βουλευτής του Milli Cephe Ahmet Berberoğlu αναφέρει ότι είναι εκπρόσωπος μιας κοινότητας «*η οποία είναι αφοσιωμένη εις την ελευθερίαν της*».¹²⁶ Στην ποιητική συλλογή του Özker Yaşın

¹¹⁹Περιοδικό *Φιλολογική Κύπρος*, «Η κρίσις της κυπριακής συνειδήσεως», Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1964, σελ. 205.

¹²⁰Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη η διατήρηση της κοινωνίας είναι έργο των πολιτών, παρόλο που οι πολίτες μεταξύ τους είναι ανόμοιοι. Ο χρηστός πολίτης, στα πλαίσια της πολιτικής αρετής, πρέπει να ξέρει αλλά και να μπορεί τόσο να άρχει όσο και να άρχεται, να γνωρίζει δηλαδή και τις δύο όψεις της εξουσίας των ελευθεριών. Βλ. Βασίλης Μοσκόβης (επιμ.), *ό. π.*, σσ. 252-253.

¹²¹Βασιλική Γρηγοροπούλου (επιμ.), *Zan-Zak Ρουσσώ : Το κοινωνικό συμβόλαιο ή αρχές πολιτικού δικαίου*, *ό. π.*, σελ. 126.

¹²²Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «25 Mart», 25 Mart 1963.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kahraman Bir Milletiz», 20 Nisan 1963.[Είμαστε ένα ηρωικό έθνος]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Köleliğin Felsefesi », 6 Haziran 1963.[Η φιλοσοφία της σκλαβιάς]

Η κυπριακή συνείδηση έχει προταθεί ότι είναι η «*συνείδηση της ελευθερίας*» και «*όχι της εθνικής ιστορικής καταγωγής*». Βλ. Niyazi Kızılyürek, *Ολική Κύπρος*, *ό. π.*, σελ. 49.

Hürriyet atesiyle Με τη φωτιά της λευτεριάς Βλ. Mehmet Levent, *Sensizlik : şiirler*, Bozkurt, Lefkoşa, 1963, s. 28.

Hürriyet Ateşi H φωτιά της λευτεριάς Βλ. Ergün Aydoğan, *Mahperi : şiirler*, Lefkoşa, 1962, s. 10.

¹²³Rebecca Bryant, «Justice or respect?», *ibid*, pp. 897-898.

Νέαρχος Κληρίδης, *Αγωγή του Πολίτου* ..., *ό. π.*, σελ. 18.

[...] να δω την πατρίδα μου να ανταμώνει την ελευθερία. Βλ. Özker Yaşın, *Tüm şiirler [Kıbrıs benim vatanım]*, a.g.e., s.79.

¹²⁴Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 9^{ης} Ιανουαρίου 1961, σελ. 9.

¹²⁵Μιχαήλ Ν. Πισσάς, *Το επαναστατικό πνεύμα των Κυπρίων*, *ό. π.*, σελ. 8.

¹²⁶Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 9^{ης} Ιανουαρίου 1961, σελ. 13.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

Bayraktar Desteni Το έπος του Σημαιοφόρου τονίζεται ότι ο τουρκισμός σ' αυτό το νησί δεν πεθαίνει «*Türklük ölmez Bu adada*», αφού από το στήθος τους δεν κομματιάζεται η πίστη τους που είναι σαν ατσάλι.¹²⁷ Το γυμνό σπαθί που μπήκε στον αγώνα για ελευθερία, το γεγονός ότι δεν περιορίζονται στις προσευχές στον Αλλάχ «*dua kafi değil Allaha*» αλλά σπάζουν τις αλυσίδες που είναι στα χέρια τους «*Bileklerinizdeki zincirleri kırmak gerek*»,¹²⁸ «*Tutsaklığı yırtmak isteyen*» και πεθαίνουν για την ελευθερία «*üzgürlük için ölmek*»,¹²⁹ είναι μεταξύ άλλων τροπισμοί που υπογραμμίζουν την αγωνιστικότητα της Τουρκικής Κοινότητας. Στο ποίημα *Hürriyet Ağacı* Το δέντρο της ελευθερίας τονίζεται ότι το δέντρο της λευτεριάς ποτίστηκε με το αίμα του «*Kanımla suladım seni*».¹³⁰ Τα νεκροτράπεζα «*musallada*»,¹³¹ τα σάβανα «*kefen*»,¹³² τα φέρετρα «*al bayrağa sarılı tabutunu*»¹³³ και τα νεκροταφεία «*Rahat uyu Mezarında*»¹³⁴ αποτελούν πεδία θεμελίωσης των μελών της Τουρκικής Κοινότητας ως χρηστών πολιτών.

Ο Süleyman Uluçamgil, σε αντίθεση με το λόγο που συγκροτεί η Ελληνική Κοινότητα, σύμφωνα με τον οποίο η Τουρκία και η Τουρκική Κοινότητα είναι οι προστατευόμενοι των Μεγάλων Δυνάμεων,¹³⁵ στο ποίημα του *Atatürk'e* μνημονεύει τους αγώνες του τουρκικού έθνους εναντίον των μηχανορραφιών των Μεγάλων Δυνάμεων «*Ateş açmak için emir verenlerin Parmakları 40 yıl önce Çanakkalede kalmıştı*»,¹³⁶ ενώ στο ποίημα 27-28 *Ocak 1958* μνημονεύει τους πρόσφατους αγώνες εναντίον των Άγγλων αποικιοκρατών στην Κύπρο «στο σκοτάδι των 80 χρόνων» «*seksen senenin karanlığında*».¹³⁷ Ο Orbay Deliceirmak στο *Somurge Çocuğunun Türkiyesi* ενώ αναγνωρίζει ότι είναι παιδί της αποικιοκρατίας, δεν αποδέχεται ότι είναι «ανδράποδο» και οραματίζεται ότι μια μέρα το πρόσωπο του θα είναι καθαρό «*Ama esir olmadık bir gün bile Yüzümüz bu bakımdan aktır*».¹³⁸ Παρά το γεγονός ότι βίωσε το σύνδρομο του παιδιού της αποικιοκρατίας, το εθνικό του φρόνιμα είναι ανόθευτο,

¹²⁷Özker Yaşın, *Tüm şiirler [Kıbrıs benim vatanım]*, a.g.e., s. 44.

¹²⁸Özker Yaşın, *Tüm şiirler [Kıbrıs benim vatanım]*, a.g.e., s. 73.

¹²⁹Orbay Deliceirmak (hazırlayan), a.g.e., s. 88.

¹³⁰Özker Yaşın, *Tüm şiirler [Kıbrıs benim vatanım]*, a.g.e., s. 62.

¹³¹Orbay Deliceirmak (hazırlayan), a.g.e., s. 93.

¹³²Orbay Deliceirmak (hazırlayan), a.g.e., s. 67.

¹³³Neşe Yaşın, *Şiirle Hatırlamak Kıbrıslı Türk Şiirinde Paradigma Değişimi*, a.g.e., s. 70.

¹³⁴Özker Yaşın, *Tüm şiirler [Kıbrıs benim vatanım]*, a.g.e., s. 44.

¹³⁵Κώστας Μαρκίδης, *Εδώ ΕΟΚΑ*, ό. π., σελ. 86.

¹³⁶«τα δάκτυλα αυτών που έδωσαν εντολή για να ανοίξουν πυρ έμειναν στο Çanakkale πριν από 40 χρόνια».

Βλ. Orbay Deliceirmak (hazırlayan), a.g.e., s. 77.

¹³⁷Orbay Deliceirmak (hazırlayan), a.g.e., s. 93.

¹³⁸Gülgün Serdar, a.g.e., s. 90.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

ενώ στην ημερήσια τουρκική αρθρογραφία τονίζεται και η ετοιμότητα για ένα νέο «*Çanakkale*». ¹³⁹

Η στρατιωτική ιδιότητα σε συνδυασμό με τον πόλεμο ως ύψιστο πολιτικό καθήκον

Βιβλιογραφικά έχει επισημανθεί ο καταλυτικός ρόλος του στρατού στην πολιτική κουλτούρα της Τουρκικής Κοινότητας, ως φρουρού της κυπριακής υπόθεσης, ¹⁴⁰ ως «κανονιστικής δύναμης στο όνομα του έθνους», ¹⁴¹ όπως και ο στρατιωτικός χαρακτήρας της τουρκικής φυλής «τόση ήτο η αφοσίωσις των Τούρκων εις τα στρατιωτικά, κατά τους πρώτους χρόνους, ώστε το Τουρκικόν κράτος παρουσίαζεν όψιν στρατοπέδου». ¹⁴² Πρότυπο χριστού πολίτη αποτελούν για την Τουρκική Κοινότητα τα *Mehmetçik*, τα οποία αποτελούν σύμβολο φωτός «*ışık*», αίματος «*kansın*», τιμής «*şefersin*» και αξιοπρέπειας «*namussun*». ¹⁴³ Από την άλλη, σε άρθρο του συνταγματάρχη Γ. Κουμανάκου τονίζεται ότι η παρουσία του Ελληνικού Στρατού (ΕΛΔΥΚ) στην Κύπρο αποτελεί «μίαν πρόσθετον έκφρασιν και τον δυναμικόν φορέα του Ελληνικού ενδιαφέροντος και της συμπαραστάσεως της Ελλάδος εις την νεαράν Δημοκρατίαν», αλλά και δυναμικό φορέα «ασφάλειας και τάξεως». ¹⁴⁴

Τοποθετήσεις Βουλευτών υπογραμμίζουν ότι η Ιδιότητα του Πολίτη είναι συνυφασμένη με τη στρατιωτική ιδιότητα. Ο Βουλευτής του Πατριωτικού Μετώπου Κώστας Χριστοδουλίδης αναφέρει ότι «*ευχόμεθα και ελπίζομεν την πρόκλησιν των να την συνεχίσουν και εκτός της Βουλής, εις ένα αγώνα δι' αυτοδιάθεσιν και να τον συνεχίσωμεν εις οιαδήποτε πεδία αυτοί προκαλέσουν*». ¹⁴⁵ Ο Βουλευτής του Πατριωτικού Μετώπου Βάσσος Λυσσαρίδης δεν διστάζει να αναφέρει ότι «*εάν επιζητούν να παρασύρουν αυτήν την χώραν εις αναρχίαν και εις χάος,*

¹³⁹ Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «2 günde yedi şehit verdik», 27 Ocak 1962. [Σε δύο μέρες δώσαμε 7 ήρωες]

¹⁴⁰ Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Mehmetcikler Kıbrıs'ta», 5 Eylül 1960.

«*Adanın hakiki bekçisi MEHMETÇİKLER*» «οι νόμιμοι φρουροί του νησιού είναι οι Τούρκοι Στρατιώτες»

¹⁴¹ Σία Αναγνωστοπούλου, *Τουρκικός εκσυγχρονισμός: Ισλάμ και Τουρκοκύπριοι στη δαιδαλώδη διαδρομή του Κεμαλισμού*, ό. π., σελ. 23.

¹⁴² Ελένη Μαρινάκου Βουραζέλη, *Ιστορία των μέσων χρόνων*, ό. π., σελ. 233.

¹⁴³ *Mehmetçik Kıbrıs'ta* 1960.

Βλ. Gülgün Serdar, «Kıbrıs Türk Şiiri'nde Aşk», İsmail Bozkurt (hazırlayan), *Üçüncü Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi 13-17 Kasım 2000*, a.g.e., s. 377.

¹⁴⁴ Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Η Ελληνική Δύναμη Κύπρου και η συμβολή της στην ασφάλεια του νησιού», αρ. 96, 12 Αυγούστου 1960, σελ.13.

¹⁴⁵ Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 6^{ης} Φεβρουαρίου 1961, σελ. 103.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

πιστεύω ότι είναι οι πρώτοι οι οποίοι θα κλάψουν». ¹⁴⁶ Ο Πρόεδρος της Βουλής Γλαύκος Κληρίδης στο ίδιο πλαίσιο αναφέρει :

[...]Πρέπει επίσης δε να γνωρίζουν ότι και εκ φύσεως και εκ συνηθείας και εκ πεποιθήσεως ο Ελληνικός Κυπριακός λαός, ο οποίος αντιμετώπισεν εις το παρελθόν μεγάλας δυνάμεις, δεν είναι διατεθειμένος να υποκύπτει εις τοιούτου είδους απειλάς. ¹⁴⁷

Από την άλλη, ο Βουλευτής της Ανεξάρτητης Τουρκικής Ομάδας Halit Ali Riza τονίζοντας ότι οι Έλληνες με τις αναφορές τους στον αγώνα της ΕΟΚΑ τονίζουν το καλό κλίμα, δεν διστάζει να εκστομίσει «*Εις αυτόν τον υλικόν αγώνα είναι γνωστή και η παράδοσις και το χαρακτηριστικόν γνώρισμα της φυλής μας και δεν είναι ανάγκη να το επαναλάβω*». ¹⁴⁸ Πιο αναλυτικά η τοποθέτηση του Βουλευτή Halit Ali Riza :

[...]«ΤΟ ΤΟΥΡΚΙΚΟ ΕΘΝΟΣ ΟΥΔΕΠΟΤΕ ΕΖΗΣΕΝ ΥΠΟΔΟΥΛΟΝ». Εάν δεν υπάρχει η δυνατότης να ζώμεν με την τιμήν και την υπόληψίν μας, τότε προτιμώμεν να αποθάνωμεν. Αυτό είναι το χαρακτηριστικόν γνώρισμα του Τουρκικού Έθνους. [...] ουδέποτε ηθελήσαμεν να κάμωμεν μνείαν εξαναγκασμού, βίας ή αγώνος· αυτή δε η Βουλή δεν είναι πεδίο μάχης[...]. ¹⁴⁹

Στα ελληνικά σχολικά εγχειρίδια ο στρατιωτικός μηχανισμός νομιμοποιείται. Ο πόλεμος και η ρητορική της βίας συγκροτούνται ως «*δίκαια*», ως «*ηθικά εργαλεία*». ¹⁵⁰ Η νομιμότητα του στρατιωτικού μηχανισμού που είναι ηθικά θεμελιωμένη και η αποτελεσματικότητα της στρατιωτικής δράσης για την επίτευξη της επιθυμητής τάξης και ειρήνης εντοπίζονται σε πλειάδα σχολικών εγχειριδίων, ακόμη και ως παραδείγματα σε Γραμματική της Ελληνικής Γλώσσας. ¹⁵¹

¹⁴⁶Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 9^{ης} Ιουνίου 1961, σελ. 315.

Για Βάσο Λυσσαρίδη. Βλ. Αλέξης Χρ. Αλέκου, *ό. π.*, σελ. 244.

¹⁴⁷Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 22^{ης} Δεκεμβρίου 1961, σελ. 715.

¹⁴⁸Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 22^{ης} Δεκεμβρίου 1961, σελ. 717.

¹⁴⁹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 22^{ης} Δεκεμβρίου 1961, σελ. 716.

¹⁵⁰Michael Hardt & Antonio Negri, *ό. π.*, σελ. 41.

¹⁵¹Michael Hardt & Antonio Negri, *ό. π.*, σελ. 36.

«*μάχου υπέρ πατρίδος*», ο στρατιώτης «*είναι φιλόπατρις*», «*ο στρατός ανεχώρουν*», «*οι στρατιώται εμάχοντο επί τρεις ημέρας*», «*οι ήχοι των σαλπίγγων οδηγούν τους στρατιώτας*», «*ο παλαιός στρατιώτης οπλίζετο με ξίφος, περικεφαλαίαν, δόρυ και ασπίδα*», «*οι στρατιώται κυριεύσαντες την πόλιν επανήλθον εις τα ίδια*», «*δύναμαι πολεμείν*».

Βλ. Αλέξανδρος Ι. Κοσμά, *ό. π.*, σσ. 69, 96, 213, 220, 70, 226, 230.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

Η παραδοσιακή έννοια του δίκαιου πολέμου «*bellum justum*» αναγάγει τον πόλεμο σε «τετριμμένη πρακτική [*banalization*]» «το δε ζήφος των Χριστιανών εθέριζεν ως δρέπανον τους απίστους»,¹⁵² και τον αποθεώνει σε «ηθικό εργαλείο».¹⁵³ Στο *Ιστορία της Κύπρου : Από την Ρωμαιοκρατίαν μέχρι της Ενετοκρατίας* του Κλεάνθη Π. Γεωργιάδη ο Πέτρος Α΄ συγκροτείται ως ακολούθως :

[...] Το μικρόν διάστημα της βασιλείας του χαρακτηρίζει συνεχής δράσις κατά των Τούρκων, κατά των οποίων τοιούτον υπήρξε το μίσος του ώστε λέγεται ότι έφερε πάντοτε γυμνόν σπαθί περίξ του δαιμού του δια να μη λησμονή ότι πρέπει να μάχεται συνεχώς κατ' αυτών.¹⁵⁴

Στον ελληνικό λόγο το πολεμικό σθένος συνδέεται με το «γυμνόν σπαθί», τον πόλεμο «κατά των Τούρκων»,¹⁵⁵ και τη θεία συνεργεία «αγωνιζόμενος κατά των Τούρκων εκτελεί θείαν αποστολήν».¹⁵⁶ Ο Μελής Νικολαΐδης στο *Δύο διαλέξεις πάνω στο δημοτικό τραγούδι* επισημαίνει ότι τα άρματα των Ελλήνων πολεμιστών στα δημοτικά τραγούδια είναι ευλογημένα από το Θεό, όργανα δικαιοσύνης «κλείνουν μέσα τους κάτι το ιερό, το σεπτό, το ευλαβικό, και αποπνέουν τη θεία βούληση».¹⁵⁷ Ο Νέαρχος Κληρίδης στο *Μαθήματα ιστορίας*, αναφερόμενος στις αραβικές επιδρομές και στα Ακριτικά σώματα που κλήθηκαν από τη Μικρά Ασία για να προφυλάξουν το νησί από τις επιδρομές, επισημαίνει :

[...] Τα Ακριτικά αυτά σώματα λέγονταν και τάγματα των Μαρδαϊτών, κι είχαν προστάτη τους τον Άγιο Μάμα, που τον είχαν ζωγραφισμένο στο σιδερένιο τους κοντάρι, το οποίον αποτελούσε τον τρόπο των Σαρακηνών.¹⁵⁸

Παράλληλα η φωνή της συνείδησης, η ηθικότητα και η δικαιοσύνη, και οι καθολικές αξίες «χαλκεύονται σε νέες διαστάσεις»,¹⁵⁹ και ο πόλεμος γίνεται για χάρη της ειρήνης «*Ευτυχής ο*

¹⁵² Ελένη Βουραζέλη-Μαρινάκου, *Ιστορία των μέσων χρόνων*, ό. π., σελ. 150.

Στο περιοδικό *Πάντα Εμπρός* παρατίθεται ένα δημοτικό τραγούδι από τα πιο παλιά του κύκλου των κλέφτικων «*Κι' ευχήσου με, μανούλα μου, Τούρκους πολλούς να σφάζω*».

Βλ. Περιοδικό *Πάντα Εμπρός*, «Αρματολοί και Κλέφτες», Μάρτιος 1963, αρ. 2, σελ. 56.

¹⁵³ Michael Hardt & Antonio Negri, ό. π., σελ. 35.

¹⁵⁴ Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Ιστορία της Κύπρου : Από την Ρωμαιοκρατίαν μέχρι της Ενετοκρατίας*, ό. π., σελ. 91.

¹⁵⁵ Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Γενική Ιστορία - Ιστορία της Κύπρου*, ό. π., σελ. 67.

¹⁵⁶ Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Ιστορία της Κύπρου : Από την Ρωμαιοκρατίαν μέχρι της Ενετοκρατίας*, ό. π., σσ. 91-92.

¹⁵⁷ Μελής Νικολαΐδης, *Δύο διαλέξεις πάνω στο δημοτικό τραγούδι*, ό. π., σσ. 10-11.

¹⁵⁸ Νέαρχος Κληρίδης, *Μαθήματα ιστορίας για την Δ' δημοτικού*, ό. π., σσ. 62-63.

¹⁵⁹ Michael Hardt & Antonio Negri, ό. π., σσ. 43, 45.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

λαός, ο οποίος αγαπά την ειρήνην και ο οποίος νικά όχι διά να νικήση, αλλά διά να διατηρήση την ειρήνην».¹⁶⁰ Ο Αντωνάκης Ευγενίου αναφέρεται στο νέο σπαθί «Όμως η Λευτεριά, πόχει σταθή για σε παλιός σκοπός παλιό βοτάνι, τη βλέπω να σου δίνη νέο σπαθί κ' ένα στεφάνι νέο να σου βάνη»,¹⁶¹ ενώ ο ποιητής Μιχαήλ Πισσάς στο *Το επαναστατικό πνεύμα των Κυπρίων* αναφέρει ότι το σπαθί με το οποίο ο Μέγας Αλέξανδρος απέκοψε το γόρδιο δεσμό «ήτο Κυπριακόν». Υπενθυμίζοντας αυτή η συμβολική εικόνα διερωτάται «η Μήτηρ Ελλάς έπρεπε κάποτε εκτός των ψυχικών και πνευματικών εφοδίων, να προσφέρη και τα πολεμικά μέσα εις την θυγατέρα της Κύπρον δια να αποτινάξη τον ζυγόν της τυραννίας;».¹⁶² Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχουν οι τροπισμοί με τους οποίους συγκροτείται «ο μύθος της διάκρισης του εθνικισμού σε καλό "πατριωτισμό" και κακό "επεκτατικό" εθνικισμό».¹⁶³ Μεταξύ άλλων η επεκτατική δράση τόσο των Αχαιών όσο και του Μεγάλου Αλεξάνδρου εξωραΐζονται, είτε επειδή διαδραμάτισαν «αποφασιστικόν ρόλον εις την διαμόρφωσιν και εξέλιξιν της Κυπριακής ιστορίας και της εθνολογικής συστάσεως του πληθυσμού της Κύπρου»,¹⁶⁴ είτε επειδή η ενέργεια του Μεγάλου Αλεξάνδρου «ξεκίνησε για να εξελληνίση τον τότε γνωστό κόσμο».¹⁶⁵ Η εκστρατεία των Αχαιών, του Μεγάλου Αλεξάνδρου ως δράση «εκπολιτισμού»,¹⁶⁶ δικαιώνεται εφ' εαυτής.¹⁶⁷ Η κατάκτηση της Κύπρου από τους Αχαιούς το 1225 δεν αποδίδεται αρνητικά, ενώ οι προσπάθειες των Περσών και των Φοινίκων χαρακτηρίζονται ως προσπάθειες εκβαρβαρισμού του νησιού.¹⁶⁸ Ενώ οι προσπάθειες εποικισμού των Αχαιών φέρουν τον εξελληνισμό, για τον εποικισμό των Μαρωνιτών

[...]Ο κυπριώτικός μας νους λέει να πολεμήσουμε για το μεγάλο σου παιδί τη λευτεριά.

Βλ. Κύπρος Χρυσάνθης, *Γρηγόρης Αυξεντίου*, Πνευματική Κύπρος, Λευκωσία, 1962, σελ. 20.

[...] Τα παλληκάρια χρειάζονται μπαρούτι και τροφή. Με τούτα θα μας φέρουν τη λευτεριά.

Βλ. Κύπρος Χρυσάνθης, *Ήταν όλοι τους αντρείοι : τρίπραχτο*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1960, σελ. 8.

«να πολεμούμε Τούρκους για τη λευτεριά».

Βλ. Νέαρχος Κληρίδης, *Μαθήματα ιστορίας για την Στ' δημοτικού*, Α. Π. Πολίτης, Λευκωσία, 1960, σελ. 23.

¹⁶⁰Χ. Δημητρακόπουλος κ.α., *Νεοελληνικά Αναγνώσματα, Α' Γυμνασίου*, Οργανισμός Εκδόσεων Σχολικών Βιβλίων, Αθήνα, 1961, σελ. 161.

¹⁶¹Αντωνάκης Ευγενίου, *Αιολικοί σκοποί : ποιήματα*, Εκδόσεις Ζάβαλλη, Λευκωσία, 1963, σελ. 39.

«Μ'ανθοκλώναρα σε ραίνουν στρατιώται της Τιμής». Βλ. Ιωάννης Οικονομίδης, *ό. π.*, σελ. 11.

¹⁶²Μιχαήλ Ν. Πισσάς, *Το επαναστατικό πνεύμα των Κυπρίων*, *ό. π.*, σελ. 10.

¹⁶³Πέτρος Θεοδωρίδης, *ό. π.*, σελ. 71.

¹⁶⁴Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Ιστορία της Κύπρου : Προϊστορικοί Χρόνοι μέχρι Ρωμαϊκών Χρόνων*, *ό. π.*, σελ. 23.

¹⁶⁵Σταύρος Σ. Χατζηκυριάκου, *ό. π.*, σελ. 27.

¹⁶⁶Παντελής Τσικκίνης, *Ελληνική ιστορία δια τους μαθητάς της Γ' και Δ' τάξεως των δημοτικών σχολείων αμφοτέρων των φύλων και της Δ' Τάξεως των πλήρων Αστικών σχολών*, Ι. Γ. Κασουλίδης, Λευκωσία, 1932, σσ. 69, 72.

¹⁶⁷Michael Hardt & Antonio Negri, *ό. π.*, σελ. 36.

¹⁶⁸Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Ιστορία της Κύπρου : Προϊστορικοί Χρόνοι μέχρι Ρωμαϊκών Χρόνων*, *ό. π.*, σελ. 71.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

χρησιμοποιείται η αρνητική ρηματική παράσταση «κουβαλήθηκαν».¹⁶⁹ Με ρηματικές παραστάσεις, όπως «Εξεπολίτισε τους βαρβάρους της Ασίας»,¹⁷⁰ «Τι προσέφερον τα Ελληνιστικά Βασίλεια; [...] Εξήγαγον την Ανατολήν και άλλας χώρας εκ του σκότους της βαρβαρότητας»,¹⁷¹ νομιμοποιείται ο μύθος του δικαιώματος ή καθήκοντος «των επικρατέστερων υποκειμένων της παγκόσμιας τάξεως να επεμβαίνουν σε εδάφη άλλων υποκειμένων»,¹⁷² συγκροτώντας τους όρους «civilising mission» και «consequent rights of conquest».¹⁷³ Η διάκριση του «ευεργέτη» και του «ευεργετούμενου», του ανώτερου «superior» και του υποδεέστερου «inferior»,¹⁷⁴ νομιμοποιεί την πιο πάνω πρακτική και συγκροτεί την έννοια του «ευεργετούμενου» πρωτόγονου, θηριώδους Άλλου, εν προκειμένω του Ανατολίτη.¹⁷⁵

Από την άλλη στα εγχειρίδια της Τουρκικής Κοινότητας αναγνωρίζοντας ότι το τουρκικό έθνος είναι ένα στρατιωτικό έθνος «asker millet», νομιμοποιείται η πρακτική του πολέμου, αφού διασφαλίζει την ειρήνη «Barışın korunması için de her zaman kuvvetli bulunmak lazımlıdır. Buna tarih boyunca önmektedir; kuvvetli olmağa çalıştık; kendimizi dünyaya "asker millet" olarak tanıttık.[...] Savaşta savunmanın başarısı ise barışta savunmağa bağlıdır»,¹⁷⁶ και υπηρετεί την ανθρωπότητα, όπως στην περίπτωση της ισλαμικής επιδρομή στην Αφρική που «είχε σκοπόν να εξυπηρετήση την ανθρωπότητα και τίποτε άλλο».¹⁷⁷ Στην περίπτωση της Κύπρου οι Οθωμανοί στρατιώτες απάλλαξαν το γηγενή πληθυσμό από το Βενετό τύραννο «zalim». Οι ντόπιοι τους καλοδέχτηκαν «Türk askerleri adaya ayak bastığı andan itibaren Kıbrıs halkı tarafından çok iyi bir kabul görmüşlerdir»,¹⁷⁸

¹⁶⁹Νέαρχος Κληρίδης, *Εγχειρίδιον ιστορίας της Ορθόδοξου Εκκλησίας της Κύπρου*, Εκδόσεις Ζάβαλλη, Λευκωσία, 1956, σελ. 36.

¹⁷⁰Κ. Ε. Ανδρουλιδάκης, *ό. π.*, σελ. 104.

¹⁷¹Κ. Ε. Ανδρουλιδάκης, *ό. π.*, σελ. 108.

¹⁷²Michael Hardt & Antonio Negri, *ό. π.*, σελ. 42.

¹⁷³Avril M. C. Maddrell, *ibid*, pp. 95, 100.

Ιεραποστολικός χαρακτήρας «missionary purpose». Βλ. Ελευθέριος Κληρίδης, *ibid*, p. 437.

¹⁷⁴Ελευθέριος Κληρίδης, *ibid*, p. 440.

Superiority Βλ. James Casteel, «Searching for the 'New World', Finding 'Asia'», *Cultural and Social History*, Vol., 12, No. 2, 2015, p. 257.

¹⁷⁵David Spurr, *ibid*, p. 7.

¹⁷⁶[...]Ανέκαθεν πιστεύαμε στην αναγκαιότητα της παρουσίας δυνάμεων και για τη διατήρηση της ειρήνης. Δώσαμε σημασία σ' αυτό κατά τη διάρκεια της ιστορίας και προσπαθήσαμε να είμαστε ισχυροί. Εμείς οι ίδιοι συστηθήκαμε στον κόσμο ως ένα στρατιωτικό έθνος. [...] Ενώ η επιτυχία στον πόλεμο είναι συνδεδεμένη με την υπεράσπιση της ειρήνης.

Βλ. *Yurttaşlık Bilgisi III*, a.g.e., s. 27.

¹⁷⁷Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Ποιαι αι εκδηλώσεις των εδώ Τούρκων επί τη επετετώ της Τουρκικής Δημοκρατίας», 31 Οκτωβρίου 1961.

¹⁷⁸*Kıbrıs tarihi notları*, a.g.e., s. 60.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

έγιναν δεκτοί ως απελευθερωτές «*kurtarıcı*».¹⁷⁹ Ο οθωμανικός στρατός, ο οποίος συγκροτείται ως τουρκικός στρατός, τιμά «*şan veren*», διδάσκει τον ηρωισμό «*Kahramanlık öğreten*»,¹⁸⁰ την ανιδιοτέλεια, την αυτοθυσία,¹⁸¹ και θέτει τις βάσεις για μια δίκαιη και αδιάφθορη διοίκηση.¹⁸²

Στον τουρκικό ποιητικό λόγο η στρατιωτική ιδιότητα αποτελεί δομικό στοιχείο της Πολιτότητας,¹⁸³ αφού «οικοδομεί νέες χώρες» «*bu yeni ülkeyi imar etmek*»,¹⁸⁴ γι' αυτό στο ποίημα *Λευκωσία Το παλικάρι των Πόλεων Şehirlerin Efesi Lefkoşa* της Urkiye Mine Balman ο σημαιοφόρος κάθε βράδυ μέχρι το πρωί με ενθουσιασμό είναι στη σκοπιά χωρίς προσφάι «*Her gece sabahlara dek nöbette Katıksız heyecanlı Bayraktar*».¹⁸⁵

Ενώ η στρατιωτική ιδιότητα προσλαμβάνει διαστάσεις θείας, οικουμενικής, πανανθρώπινης αποστολής, ο στρατιωτικός χαρακτήρας του Άλλου αποκτά άλλο περιεχόμενο. Ο στρατιωτικός χαρακτήρας, η στρατιωτική ιδιότητα του Άλλου λαμβάνει ένα χαρακτήρα «*ληστρικό*» και κινείται στα όρια του «*πρωτογονισμού*», της κουλτούρας και της πολιτισμικής στάθμης του στερεοτυπικού Άλλου.¹⁸⁶ Παράλληλα η έλλειψη πολεμικού σθένους του Άλλου τον καθιστά ανάξιο του δικαιώματος της Πολιτότητας «*Gavurda yiğitlik yoktur*».¹⁸⁷ Η υποτίμηση *debasement* ως μια μορφή άρνησης *negation* αναιρεί την αξία του Άλλου και κατ' επέκταση το δικαίωμα του στην Πολιτότητα.

¹⁷⁹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Tarihten bir yaprak», 20 Ağustos 1960. [Σελίδα από την ιστορία]

¹⁸⁰Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «İskenderun' dan Kıbrıs'a», 21 Ağustos 1960. [Από την Αλεξανδρέττα στην Κύπρο]

¹⁸¹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Hürriyet için», 7 Haziran 1961. [Για την ελευθερία]

¹⁸²Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Nükseden hastalık», 7 Aralık 1961. [Υποτροπιάζουσα ασθένεια]

¹⁸³Στο ποίημα *Bayraktar'ım* γίνεται αναφορά στην οθωμανική στρατιωτική μπάντα *mehterhane* και στο στρατιωτικό μουσικό *mehter* που φέρνει το χαρμόσυνο μήνυμα.

Βλ. Özker Yaşın, *Tüm şiirler [Kıbrıs benim vatanım]*, a.g.e., s. 44.

Στο πεδίο των μαχών μάχεται γενναία «*aslanca*» όπως στο ποίημα *Ξεχνιούνται οι ήρωες της μάχης της Λευκωσίας; Lefkoşa'nın Fethi Yiğitler unutulur mu ?* του Bener Hakkı Hakeri.

Βλ. *Kıbrıs Türk Edebiyatı*, a.g.e., s. 98.

Ben askerim Eίμαι στρατιώτης Βλ. Özker Yaşın, *Atatürk'e saygı duruşu : destan*, Çevre, Lefkoşa, 1963, s. 39.

¹⁸⁴[...] Οι Τούρκοι εγκαταστάθηκαν στην Κύπρο όχι με αποικιοκρατικούς σκοπούς αλλά για να κατοχυρώσουν την τουρκική κυριαρχία στο νησί, να ιδρύσουν αυτή τη νέα χώρα εν συντομία εγκαταστάθηκαν με σκοπό την ολόπλευρη ανάπτυξη της Κύπρου.

[...] *Türk Kıbrıs'a sömürgecilik gayesiyle değil adadaki Türk hakimiyetini sağlamlaştırmak*, bu yeni ülkeyi imar etmek kısaca Kıbrıs'ı her bakımdan kalkındırmak gayesiyle yerleşmişlerdir.

Βλ. *Kıbrıs tarihi notları*, a.g.e., s. 72.

¹⁸⁵Zübeyir Yılmaz & Ramazan Okumuş, *Kıbrıs Türk şiiri*, a.g.e., s. 54.

¹⁸⁶Stuart Hall, *ibid*, p. 245.

¹⁸⁷David Spurr, *ibid*, p. 4.

[...] *Gavurda yiğitlik yoktur* Δεν υπάρχει γενναιότητα στον άπιστο

Βλ. Özker Yaşın, *Mehmetçik Kıbrıs'ta*, Çevre, Lefkoşa, 1960, s. 6.

3. Ρηματικές παραστάσεις υπονόμευσης της Ιδιότητας του Πολίτη

[...]The Turkish minority, by virtue of its position as a community, is trying to dictate its will upon the Greek population of Cyprus by its efforts for partition.¹⁸⁸

[...]Yorgacis 'i sorarsan
Ovada domuz begler.¹⁸⁹

Σύμφωνα με τον Πλωτίνιο οι πράξεις του πολίτη προκαλούνται από το έλλογο μέρος της ψυχής.¹⁹⁰ Από την άλλη, οι πράξεις του Άλλου «έχουν το κίνητρο τους στο άλογο μέρος της ψυχής».¹⁹¹ Ενώ ο Δημόκριτος θέλει τον πολίτη σώφρονα και δίκαιο, οι πράξεις του να κατευθύνονται από τη φρόνηση και τη σύνεση, αλλά και την ανδρεία που είναι άμεσα συνυφασμένη με τις επιταγές του λόγου και της ηθικότητας, ο Άλλος στερείται των «*δύο καιρίων εσωτερικών μηχανισμών ρύθμισης και ελέγχου της ανθρώπινης συμπεριφοράς*»,¹⁹² του αισθήματος της αιδούς και της ατομικής ηθικής συνείδησης. Σύμφωνα με την ελληνική φιλοσοφία και το Διογένη από τη Βαβυλώνα η κατάταξη των πολιτών, στην τάξη των σπουδαίων και στην τάξη των φαύλων, εξαρτάται από τις διανοητικές ικανότητες τους.¹⁹³ Ο Άλλος στο κυπριακό συγκείμενο, υπό το φωτισμό των αξιακών αντινομιών, αδυνατεί να υπηρετήσει το γενικό καλό, λόγω έλλειψης της αρχής της αλληλεγγύης, της αίσθησης του καθήκοντος και της πολιτικής αρετής, του αισθήματος της αιδούς, και της ατομικής ηθικής συνείδησης «*έλλειψιν πολιτικής ευθύνης και πολιτικής ηθικής*»,¹⁹⁴ στερείται λογικής και εκδύεται την Πολιτότητα.

¹⁸⁸Περιοδικό *Cyprus to-day*, «An Interview with the President of the Greek Communal Chamber Dr. C. Spyridakis», Vol. 1, No. 4, July –August 1963, p. 7.

¹⁸⁹[...] *Αν ρωτήσεις το Γιωρκάτζη στην πεδιάδα χοίροι περιμένουν.*

Βλ. Erdoğan Saracoğlu, *a.g.e.*, s. 19.

¹⁹⁰Γ. Αποστολοπούλου, «Στοιχεία της έννοιας του πολίτη στην φιλοσοφία του Πλωτίνου», Ευάγγελος Μουτσόπουλος & Μαρία Πρωτοπαπά-Μαρνέλη (επιμ.), *Η έννοια του πολίτη στην Αρχαία Ελληνική Φιλοσοφία*, Ακαδημία Αθηνών Ερευνητικό Κέντρο της Ελληνικής Φιλοσοφίας, Αθήνα, 2009, σελ. 279.

¹⁹¹Γ. Αποστολοπούλου, *ό. π.*, σελ. 279.

¹⁹²Ιωάννης Γ. Καλογεράκος, «Ο πολίτης στη σκέψη του Δημόκριτου», Ευάγγελος Μουτσόπουλος & Μαρία Πρωτοπαπά-Μαρνέλη (επιμ.), *ό. π.*, σελ. 101.

¹⁹³Μαρία Πρωτοπαπά-Μαρνέλη, «Μόνο ο σπουδαίος άρχει και ει μη πάντως κατ'ένέργειαν, κατά διάθεσιν δε και πάντως», Ευάγγελος Μουτσόπουλος & Μαρία Πρωτοπαπά-Μαρνέλη (επιμ.), *ό. π.*, σελ. 244.

¹⁹⁴Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 6^{ης} Φεβρουαρίου 1961, σελ. 103.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

Απουσία δημοκρατικής ευθύνης

Αν και τα εθνικά χρώματα και οι εθνικές προσδοκίες επισκιάζουν ακόμη και το «μείζον έλλειμμα δημοκρατίας»,¹⁹⁵ οι δύο κοινότητες συγκροτούν την έννοια της δημοκρατίας και κατ' επέκταση της δημοκρατικής ευθύνης με διαφορετικό περιεχόμενο, με διαφορετικές πολιτικές συνδηλώσεις, υπό το πρίσμα των πολιτικών σκοπιμοτήτων τους.¹⁹⁶

Στον ελληνικό λόγο η δημοκρατία ταυτίζεται με το σεβασμό της γνώμης της πλειοψηφίας, ενώ για την Τουρκική Κοινότητα η δημοκρατία βρίσκεται γραμμένη σε συμφωνίες.¹⁹⁷ Ο Νέστωρ Παπαδόπουλος σε επιστολή του που δημοσιεύεται στην εφημερίδα *Ελευθερία*, αφού αναφέρει «*Ημείς οι αυτόχθονες θεωρούμεν τους Τουρκοκυπρίους αδερφούς μας*», ευελπιστεί «*Ελπίζομεν, ότι σύντομα θα συνειδητοποιήσουν οι ίδιοι τα δημοκρατικά ιδεώδη*»,¹⁹⁸ υπογραμμίζοντας ότι το υπάρχον σύνταγμα πόρρω απέχει από τα δημοκρατικά ιδεώδη. Ο Βουλευτής του Πατριωτικού Μετώπου Φειδίας Παρασκευίδης αναφέροντας ότι η «*ελευθερία και η Δημοκρατία είναι κάτι το οποίον αισθάνεται κανείς, και το οποίον φέρει βαθειά εις την ψυχήν του*»,¹⁹⁹ καθιστά την έννοια της ελευθερίας και της δημοκρατίας ως κάτι ανοίκειο για τον Άλλο και το έθνος το οποίο εκπροσωπεί.²⁰⁰

¹⁹⁵ [...] Αυτό το μείζον έλλειμμα δημοκρατίας επενδύθηκε με τα εθνικά χρώματα και τις εθνικές προσδοκίες που η κάθε ηγεσία ανέλαβε να εκφράσει αυταρχικά στο όνομα της κοινότητάς της.

Βλ. Πρόλογος Σίας Αναγνωστοπούλου στο Νικόλαος Στέλγιας, *ό. π.*, σελ. 19.

¹⁹⁶ Ιστοριογραφικά έχει προταθεί ότι η δημοκρατία ορίζεται εθνοτικά.

Βλ. Rebecca Bryant, «Justice or respect?.., *ibid*, pp. 897-898.

¹⁹⁷ Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 9^{ης} Ιανουαρίου 1961, σελ. 12.

¹⁹⁸ Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Θαρσείν χρη», 10 Μαρτίου 1961.

¹⁹⁹ Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 9^{ης} Ιανουαρίου 1961, σελ. 12.

²⁰⁰ Δημοκρατικό πολίτευμα, χρηστή πολιτεία και Έλληνες τείνουν να είναι ταυτόσημα στη συλλογική συνείδηση των Ελλήνων. Στην ελληνική ιστοριογραφική προσέγγιση οι διοικητικοί θεσμοί, τα πολιτικά και διοικητικά στοιχεία, τα οικονομικά συστήματα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας αποτελούν βυζαντινή κληρονομιά, ενώ η ίδια η κρατική υπόσταση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στηρίζεται στους Έλληνες.

[...] Κατά βάθος οι Τούρκοι δεν ε γνώριζαν κρατικήν διοικήσιν παρά μόνον μετά την άλωσιν. Προηγουμένως ήσαν στατιωτικά ορδαί ως επί το πλείστον και διά τούτο η μόνη οργάνωσις, την οποίαν ε γνώρισαν, ήτο η συνεχής στρατιωτική ζωή. Και αυτήν ακόμη την στρατιωτικήν οργάνωσιν ε γνώρισαν από τους Βυζαντινούς, αφ' ότου κατέκτησαν την Μικράν Ασίαν.

Βλ. Περιοδικό *Επετηρίς Παιδαγωγικής Ακαδημίας Κύπρου 1960-1961*, «Η ιστορική σημασία της 29ης Μαΐου 1453», 1961, σσ. 267-268.

[...] Ο Φαναριωτισμός στηριζόμενος εις τη διανοητική υπεροχή των Ελλήνων επί των Τούρκων εθεμελιώθη κυρίως δια της κατοχής τεσσάρων εκ των υψηλοτέρων θέσεων της Τουρκικής διοικήσεως.

Βλ. Περιοδικό *Επετηρίς Παιδαγωγικής Ακαδημίας Κύπρου 1961-1962*, «Ο Φαναριωτισμός και ο Δραγομάνος της Κύπρου Χ' Γεωργάκης Κορνέσιος», 1962, σελ. 92.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

Από την άλλη, Τούρκος Βουλευτής τονίζει «σεβόμεθα τας αρχάς της ελευθερίας και της δημοκρατίας και δι' αυτάς αγωνιζόμεθα».²⁰¹ Σε τουρκικό σχολικό εγχειρίδιο του μαθήματος της *Πατριδογνωσίας* το τουρκικό έθνος χαρακτηρίζεται με βαθύτατη δημοκρατική συνείδηση.²⁰² Αντιπαραβάλλεται η έννοια της δημοκρατίας έτσι όπως απαντά στην αρχαία Πόλη – Κράτος με αυτή του συμβουλίου των Χάνων «*kurultay*»,²⁰³ και τονίζεται ότι η δημοκρατία έτσι όπως εφαρμόστηκε στην αρχαία Ελλάδα ήταν περιορισμένη «*fakat bu gayet sınırlı bir demokrasi idi*».²⁰⁴

Στον ελληνικό λόγο τα συνταγματικά δικαιώματα της Τουρκικής Κοινότητας αντιστρατεύονται την ισονομία, την ισηγορία και την ισοκρατία της δημοκρατικής πολιτείας «*Σκλάβους των Συνοίκων μας*».²⁰⁵ Στον ελληνικό λόγο τα εν λόγω συνταγματικά δικαιώματα, συνταγματικά προνόμια, επηρεάζουν δυσμενώς τη ζωή του τόπου, ευθύνονται για τις δημοσιονομικές και οικονομικές δυσχέρειες,²⁰⁶ εμποδίζουν τη λειτουργία της πολιτείας «*εμποδίζει την ειρηνική ανάπτυξη της Κύπρου, ζημιώνει και τους Τούρκους και τους Έλληνες*»,²⁰⁷ και χρησιμοποιούνται για υστερόβουλους σκοπούς.²⁰⁸ Στον ελληνικό λόγο η Τουρκική Κοινότητα παραγνωρίζει τις επιταγές της δημοκρατικής ευθύνης και ζητώντας

²⁰¹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 11^{ης} Δεκεμβρίου 1961, σελ. 608.

«*Είμεθα άνθρωποι, οι οποίοι πιστεύομεν εις Κράτος Δικαίου*».

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 22^{ης} Δεκεμβρίου 1961, σελ. 716.

Άρθρογράφος της εφημερίδας *Halkın Sesi* επικρίνει τις μεθόδους που θέτει σε εφαρμογή η Ελληνική Κοινότητα, οι οποίες δεν συνάδουν με την αρχή της ελευθερίας «*hürriyet kavramı*».

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «*Realist çareler*», 24 Ocak 1963.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «*Gerçek demokrasinin esasları*», 4 Ekim 1960. [Οι αρχές της πραγματικής δημοκρατίας] Σία Αναγνωστοπούλου, *Τουρκικός εκσυγχρονισμός...*, ό. π., σελ. 279.

²⁰²*Yurttaşlık Bilgisi III*, a.g.e., s. 2.

²⁰³Kurultay ή Kūlītāy συμβούλιο Μογγόλων πριγκίπων που συγκαλείτο μεταξύ άλλων για να εκλέξει νέο khan. Βλ. C. E. Bosworth et al. (ed.), *The Encyclopaedia of Islam*, Vol. V, E. J. Brill, Leiden, 1986, p. 498.

²⁰⁴*Yurttaşlık Bilgisi III*, Türk Maarif Müdürlüğü, 1962, s. 2.

²⁰⁵Περιοδικό *Νέα εποχή*, «*Εμμετρη Πολιτική Σάτιρα*», αρ. 2, 25 Μαρτίου 1959, σελ. 28.

²⁰⁶Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1962-31 Δεκεμβρίου 1962), συνεδρίαση 13^{ης} Δεκεμβρίου 1962, σελ. 195.

²⁰⁷Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «*Οι άνθρωποι του πνεύματος και της τέχνης της Ελλάδας στο πλευρό του κυπριακού λαού*», τ. 58, Δεκέμβριος 1963, σελ. 28.

²⁰⁸Τοποθέτηση Βουλευτή εκλογικής περιφέρειας Αμμοχώστου του ΑΚΕΛ Χαμπή Μιχαηλίδη

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 18^{ης} Δεκεμβρίου 1961, σελ. 668.

«*λαμβάνει αμετακλήτους αποφάσεις εκτός της αιθούσας*». Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 27^{ης} Νοεμβρίου 1961, σελ. 587.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

την πλήρη εφαρμογή αυτών των δικαιωμάτων επιζητεί να επιβάλλει δια νόμου καθορισμό φυλετικής διάκρισης.²⁰⁹

Από την άλλη η Τουρκική Κοινότητα αρνείται ότι τα συνταγματικά δικαιώματα της είναι ευεργετήματα, προνόμια «είναι δικαιώματα δεν είναι ευεργεσία».²¹⁰ Με αφορμή Νομοσχέδιο για την ίδρυση της Τράπεζας Αναπτύξεως ο Βουλευτής της Ανεξάρτητης Τουρκικής Ομάδας Ibrahim Orhan αναφέρει ότι σε ένα δημοκρατικό πολίτευμα δεν μπορεί να νοηθεί η λέξη προνόμιο:

[...] Η λέξις «παραχώρησις», δηλαδή «προνόμιον», είναι λέξις παλαιά, η οποία δεν ηχεί ευχαρίστως εις την ακοήν. Η λέξις αυτή συνήθως φαίνεται να είναι ενοχλητική εις την ακοήν ιδιαιτέρως ημών, οι οποίοι θεωρούμεν ότι ζώμεν εις μίαν χώραν κυβερνωμένην υπό καθεστώς δημοκρατικών. Διότι από απόψεως εννοίας αυτή σημαίνει εξαιρετικήν μεταχείρισιν κάποιου εκ της ολότητος των ομοίων του.²¹¹

Η αρετή που εκφράζει την ορθοπραξία απαιτεί δύναμη. Δύναμη για να υπερβεί κανείς τα προσωπικά του, κοινοτικά του, εθνοτικά του πάθη, στοιχείο από το οποίο δεν διέπεται ο Άλλος.²¹² Στον τουρκικό λόγο η Ελληνική Κοινότητα μιλά εν ονόματι του κυπριακού λαού,²¹³ οι ίδιοι νομιμοποιούνται για το καθετί «*Bu memlekette rumlar için her şey mubahtır*»,²¹⁴ τονίζεται ότι στην Κύπρο παράλληλα με την κυβέρνηση της Δημοκρατίας υπάρχει και η κυβέρνηση της ΕΟΚΑ «*Birinin adı Cumhuriyet ikincisinin de EOKA' dir*»,²¹⁵ ότι καταπατούνται τα ανθρώπινα δικαιώματα της Τουρκικής Κοινότητας όπως και το ίδιο το σύνταγμα.²¹⁶

²⁰⁹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1962-15 Αυγούστου 1962), συνεδρίαση 4^{ης} Μαΐου 1962, σελ. 265.

²¹⁰Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Haklar bağış değil», 3 Ekim 1962.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «İyi niyet şampiyonları», 5 Mart 1963. [Πρωταθλητές της καλής θελήσεως]

²¹¹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1963-15 Αυγούστου 1963), συνεδρίαση 30^{ης} Μαρτίου 1963, σελ. 106.

²¹²Βασιλική Γρηγοροπούλου (επιμ.), *Zan-Zak Ρουσσώ : Το κοινωνικό συμβόλαιο ...*, ό. π., σελ. 289. Καλλιόπη Σπανού, ό. π., σελ. 525.

²¹³Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Günün cilveleri», 30 Kasım 1963.

«βλέπει τα δικαιώματα αυτά του λαού της Κύπρου ως δικαιώματα λαού ελληνικού»

Βλ. Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, «Δικαιώματα και καθήκοντα εντός της νέας κυπριακής πολιτείας», αρ. 19, Απρίλιος 1962, σελ. 285.

²¹⁴Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bu gidişle», 29 Mart 196. [Με αυτή την πορεία]

²¹⁵Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Silahlansızlanma Yarışı», 27 Eylül 1960. [Αγώνας αφοπλισμού]

²¹⁶Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Sokrat'ın Son Sözleri», 6 Şubat 1963. [Τα τελευταία λόγια του Σωκράτη]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Hangi eşit haktan dem vuruyorlar?», 1 Kasım 1963. [Σε ποια ίσα δικαιώματα αναφέρονται;]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Huzur gelmez ki», 24 Haziran 1962. [Και η ηρεμία δεν έρχεται...]

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

«Ζεὺς οὖν δείσας περὶ τῷ γένει ἡμῶν μὴ ἀπόλοιτο πᾶν, Ἐρμῆν πέμπει ἄγοντα εἰς ἀνθρώπους αἰδῶ τε καὶ δίκην»²¹⁷

Ο Ἄλλος καταπατεῖ ἠθικούς και κοινωνικούς κανόνες χωρίς να αισθάνεται το συναίσθημα της ντροπῆς «αἰδοῦς».²¹⁸ Αξιωματοῦχοι της ἄλλης κοινότητας δεν αποτελοῦν πρότυπο χρηστοῦ πολίτη και πολιτεῦνται χωρίς να εκπροσωποῦν την Κυπριακή Δημοκρατία στο σύνολο της.²¹⁹ Αξιωματοῦχοι της ἄλλης κοινότητας συνδέονται με την παρανομία,²²⁰ την αυθαιρεσία, τις ατασθαλίες,²²¹ και τη διασπάθιση δημόσιου χρήματος.²²² Ο Βουλευτή Ahmet Berberoğlu σε ερώτηση του προς τον Υπουργό Εσωτερικών Πολύκαρπο Γιωρκάτζη αφήνει υπόνοιες για μεροληπτικές προαγωγές:

[...]Παρακαλῶ ὅπως ο ἐντίμος κ. Υπουργός των Εσωτερικών μας πληροφόρηση κατά πόσον αι πρόσφατοι προαγωγαί Αστυνομικών και Χωροφυλάκων ἐγένοντο ἐπὶ βάσει μέτρου τινός, και αν ἐχρησιμοποιήθη τοιοῦτον μέτρον τι εἶναι το μέτρον τούτο (π.χ. ἐτη υπηρεσίας, επαγγελματικά προσόντα, ἐξαιρετικόν βάρος κ.τ.λ.),²²³

[...]Αντιπαρερχόμενον την ειρωνικήν διάθεσιν του ἐντίμου Μέλους, το Υπουργεῖον Εσωτερικών παραπέμπει το ἐντίμον Μέλος εἰς τους Κανονισμούς τους ἰσχύοντας δια τας προαγωγάς των Αστυνομικών και Χωροφυλάκων τους δημοσιευθέντας εἰς την

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλῆς των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 20^{ης} Ιανουαρίου 1961, σελ. 42.

²¹⁷[...] Τότε ο Δίας ἀνησύχησε μήπως χαθεῖ ἡ ράτσα μας ἀπό το πρόσωπο της γῆς και στέλνει τον Ἐρμῆ να φέρει στους ἀνθρώπους την αἰδῶ και τη δικαιοσύνη. Βλ. Ηλίας Σ. Σπυρόπουλος, *Πλάτωνος Πρωταγόρας*, Θεσσαλονίκη, 1985, σσ. 74-75.

²¹⁸Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Polis ve Halk», 9 Kasım 1963. [Αστυνομία και Λαός]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Büyük skandal», 30 Mayıs 1963.[Μεγάλο σκάνδαλο]

²¹⁹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Gelsinler, Görsünler», 7Aralık 1963.[Να ἐρθουν να δουν]

Πρόταση για ἀνασυγκρότηση της αστυνομίας και συσχετισμός με την περίπτωση του Γεώργιου Λαγοδόνη.

Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Polis Yeniden Teşkilatlanmalı», 26 Haziran 1962.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «İçişleri Bakanı Türk Belediye Pazarını Taksim Edecekmiş »,11 Ağustos 1962.

[Ο Υπουργός Εσωτερικών θα διχοτομήσει την αγορά του Τουρκικού Δημορχείου]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Tehlikeli temayüller», 25 Ekim 1961. [Επικίνδυνες τάσεις]

²²⁰Τούρκος στρατιώτης του Κυπριακού Στρατού συνελήφθη για διάπραξη σωρεία διαρρήξεων.

Ο στρατιώτης εἶναι ο Αἰτίν Αχμέτ 21 ἐτῶν ἀπό την Αγ. Κεπὶρ και τώρα κάτοκος Λευκωσίας.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Τουρκοκύπριος στρατιώτης διέπραξε σωρεία διαρρήξεων», 3 Ιουνίου 1961.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Τουρκοκύπριος στρατιώτης εἰς φυλάκισιν ἐπὶ κλοπῆ ενδυμασίας», 5 Αυγούστου 1961.

²²¹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Kanunsuzluk yolu», 23 Ekim 1961. [Ο δρόμος της αυθαιρεσίας]

²²²Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλῆς των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 22^{ης} Δεκεμβρίου 1961, σελ. 718.

²²³Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλῆς των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 12^{ης} Οκτωβρίου 1960, σελ. 121.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλῆς των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 17^{ης} Οκτωβρίου 1960, σελ. 150.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

επίσημον εφημερίδα υπ' αριθμόν 4128 της 30^{ης} Απριλίου 1958, Παραρτήματος 3, Σελίς 307, επί τη βάσει των οποίων εγένοντο αι πρόσφατοι προαγωγαί.²²⁴

Ο Βουλευτής Halit Ali Riza διερωτάται κατά πόσο έχουν αρχίσει διαδικασίες για υποχρεωτικές απαλλοτριώσεις :

[...] Εφ' όσον δεν έχει μέχρι σήμερα θεσπισθή νόμος περί αναγκαστικής απαλλοτριώσεως, πώς δύναται η Κυβέρνησις ν' ακολουθήσῃ οδόν αναγκαστικής απαλλοτριώσεως; Η μήπως το Σύνταγμα κατά διαφόρους τρόπους καταπατείται και πάλιν;²²⁵

Ο Βουλευτής Halit Ali Riza καταγγέλλει ότι «*Το Υπουργείον Εμπορίου και Βιομηχανίας χειρίζεται κατ' αυθαίρετον τρόπον τας υποθέσεις τας υποκειμένας εις άδειαν εισαγωγής*». Ο Υπουργός Εμπορίου και Βιομηχανίας Αντρέας Αραούζος ανταπαντώντας τονίζει ότι η στάση του δεν τιμά την «*υπεύθυνον αντιπροσωπευτικήν ιδιότητα*» του.

[...] Ο Υπουργός Εμπορίου και Βιομηχανίας πληροφορεί τον έντιμον Βουλευτήν ότι είναι λυπηρόν και εκπληκτικόν ότι πρόσωπα έχοντα υπεύθυνον αντιπροσωπευτικήν ιδιότητα αποδίδουν αυθαίρετους ενεργείας εις ωρισμένον Υπουργείον χωρίς να αναφέρουν συγκεκριμένα γεγονότα....²²⁶

Τέλος μέλη της Βουλής ενώ δεν αμφισβητούν το δικαίωμα των Βουλευτών να σχολιάζουν απαντήσεις Υπουργών, αμφισβητούν «*την σκοπιμότητα της συζητήσεως*»,²²⁷ και επικρίνουν πολιτικές συμπεριφορές και στάσεις.²²⁸

²²⁴Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 12^{ης} Οκτωβρίου 1960, σελ. 121.

²²⁵Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 19^{ης} Οκτωβρίου 1960, σελ. 174.

²²⁶Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 17^{ης} Οκτωβρίου 1960, σελ. 150.

²²⁷Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 17^{ης} Οκτωβρίου 1960, σελ. 141.

²²⁸Ο Βουλευτής του Πατριωτικού Μετώπου Χριστόδουλος Μιχαηλίδης αναφέρει ότι οι τροποποιητικές εισηγήσεις της Ανεξάρτητης Τουρκικής Κοινοβουλευτικής Ομάδας και του Βουλευτή Ahmet Mithat Berberoğlu «*στερείται οιασδήποτε λογικής*».

Ο Βουλευτής του Πατριωτικού Μετώπου Τίτος Φάνος τονίζει «*Θα ήθελα να εκφράσω την λύπην μου διότι Τούρκος συνάδελφος όχι μόνον δεν συνεφώνησε προς την λογικωτάτην και ορθοτάτην εισήγησιν της Επιτροπής...*». Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 21^{ης} Δεκεμβρίου 1961, σελ. 706.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 27^{ης} Νοεμβρίου 1961, σελ. 587.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 18^{ης} Δεκεμβρίου 1961, σελ. 668.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

Η αντίληψη για το δίκαιο και το άδικο, ο σεβασμός των γραπτών νόμων και των δικαιωμάτων δεν διέπει τον Άλλο. Οι πράξεις του Άλλου δεν προάγουν την ευνομία και τη δικαιοσύνη :

[...] Δεν υπήρξε περίπτωσης μέχρι τούδε καθ' ην Τούρκοι πολίται να παρέσχον πληροφορίας εις την Αστυνομίαν ή την Χωροφυλακήν δυσκολυνούσας αυτάς ν' ανεύρουν και κατάσχουν όπλα δια των οποίων δολοφονούνται εν ψυχρώ Τούρκοι υπό Τούρκων.²²⁹

Η πολιτεία είναι στενά συνδεδεμένη με τους νόμους του κράτους.²³⁰ Αρθρογράφος της εφημερίδας *Halkın Sesi* τονίζει ότι πρέπει η ελευθερία του ενός να σταματά εκεί που αρχίζουν να θίγονται τα όρια της ελευθερίας των άλλων «*Yani birinin hürriyetinin başladığı yerde ötekini hürriyeti son bulur*»,²³¹ και ότι πρέπει να σέβονται τα δικαιώματα των Άλλων «εις λαός να μη αναγνωρίζη εις ένα άλλον λαόν, διαβιούντα εις την ιδίαν χώραν, τα δικαιώματά του».²³²

Στη λογοτεχνική παραγωγή χαρακτηριστικό παράδειγμα του πως ο Άλλος εκδύεται την Πολιτότητα λόγω της απουσίας του αισθήματος της αιδούς και της ατομικής ηθικής συνείδησης αποτελεί το μυθιστόρημα του Ρόδη Ρούφου. Ένας μαθητής του Παγκυπρίου Γυμνασίου, ο Βίας, καταδικάστηκε σε θάνατο από τους Βρετανούς αποικιοκράτες την περίοδο του αγώνα της ΕΟΚΑ, γιατί ψευδώς Τούρκοι κατέθεσαν εναντίον του.

[...]Τρεις Τούρκοι μάρτυρες κατάθεσαν αδιάντροπα πως ο Βίας ήταν ο άνθρωπος πουχαν δει να φεύγει τρέχοντας από τη σκηνή του φόνου, και πάνω σ' αυτό καταδικάστηκε σε θάνατο.²³³

Από την άλλη στο θεατρικό *Bayraktar türküsü* ο Özker Yaşın αναφερόμενος στον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο Γ' τον χαρακτηρίζει φονιά «*katil*» και τα χέρια του αιματοβαμμένα «*kanlı ellerinde*».²³⁴

²²⁹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 6 Σεπτεμβρίου 1962.

²³⁰Βασιλική Γρηγοροπούλου (επιμ.), *Zan-Zak Ρουσσώ : Το κοινωνικό συμβόλαιο ή αρχές πολιτικού δικαίου*, ό. π., σελ. 288.

²³¹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «*Yirminci asır sömürgeciliği*», 19 Eylül 1963.

²³²Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 11^η Δεκεμβρίου 1961, σελ. 613.

²³³Ρόδης Ρούφος, ό. π., σελ. 242.

²³⁴Özker Yaşın, *Bayraktar türküsü : manzum oyun, üç perde*, Kıbrıs Postası, Lefkoşa, 1959, s. 36.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

Ο Άλλος ως ρίψασπις

Σύμφωνα με το Θουκυδίδη στο *Περικλέους Επιτάφιος* ο πολίτης μάχεται για τις γεωστρατηγικές του επιδιώξεις στήνοντας μνημεία ανδραγαθίας «μνημεία». ²³⁵ Από την άλλη, ο Άλλος δεν στήνει μνημεία αθάνατα, αλλά χαρακτηρίζεται ως «φυγόμαχος». Ο Βουλευτής του Πατριωτικού Μετώπου Βάσος Λυσσαρίδης κάνει λόγο για τη «φυγομαχία του αντιπάλου» «Δεν είναι εκπληκτικόν διότι οι εκπρόσωποι της με υπερτροφικά ατροφικής μειονότητας ηκολούθησαν την φυγή εν τη ώρα μάχης». ²³⁶ Ο ίδιος Βουλευτής, σχετικά με το ψήφισμα για τον Αλγερινό λαό, αναφέροντας ότι «οι επιστήμονες βασανιστάι του Γαλλικού αποικισμού είναι κατά πολύ ανώτεροι και εφευρετικότεροι των ξένων και ντόπιων βασανιστών του Κυπριακού λαού», ²³⁷ τονίζει ότι στο πρόσφατο παρελθόν συνέπλευσαν με το Βρετανό κατακτητή, παραλείποντας να αναγνωρίσει ότι ο λόγος που δεν συμμετείχαν στον αγώνα της ΕΟΚΑ δεν ήταν η «φυγομαχία», «η φιλοχρηματία», «η έλλειψη ηθικής», αλλά το γεγονός ότι η Τουρκική Κοινότητα δεν ασπάζεται το ιδανικό για το οποίο πολέμησαν οι αγωνιστές της ΕΟΚΑ. Στις 16 Ιανουαρίου η αντιπολιτευόμενη τουρκόφωνη εφημερίδα *Δημοκρατία Cumhuriyet* τονίζει :

[...]Dün olduğu gibi bugün de biz Türkler Enosis fikrini kabul etmiyoruz, katiyen benimsemiyoruz. İngiliz devrinde Enosis tehlikesi, başımızda Demokles'in Kılıcı gibi asılı durmuştu. Bu tehlike bizi haklı, derin endişelere sevketmişti.[...] 80 yıllık siyasi, iktisadi, hatta içtimai tarihimiz hep bu tehlikeye karşı tedbir düşünmek, derlenip toplanmak, kurtuluş yolları aramakla geçmiştir. Cumhuriyetle beraber yeni bir devir açılmıştır. ²³⁸

²³⁵Ιωάννης Θ. Κακριδής, *Περικλέους Επιτάφιος: Θουκυδ. II 34-46*, Βιβλιοπωλείον της "Εστίας", Αθήνα, 1996, σελ. 28.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Alithia'nın küstahlığı», 20 Eylül 1960. [Η αναίδεια της Αλήθειας]

Γίνεται αναφορά στην κληρονομία της Τουρκικής Κοινότητας, τα μήματα των 80.000 ηρώων της.

²³⁶Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 6^{ης} Φεβρουαρίου 1961, σελ. 102.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 27^{ης} Απριλίου 1961, σελ. 276.

²³⁷Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 9^{ης} Ιανουαρίου 1961, σελ. 10.

[...] Φράξαμε στόματα λεόντων Βρεττανικών, σβήσαμε δύναμη πυρός Τουρκικού,

Βλ. Περιοδικό *Κυπριακά Χρονικά*, «Εικοστός Αιώνας», Δεκέμβριος 1960, σελ. 52.

²³⁸[...] Όπως χτες έτσι και σήμερα εμείς οι Τούρκοι δεν αποδεχόμαστε την ιδέα της Ένωσης, κατηγορηματικά δεν την ενστερνιζόμαστε. Επί Αγγλοκρατίας ο κίνδυνος της Ένωσης, επικρέματο ως δαμόκλειος σπάθη πάνω από το κεφάλι μας. Αυτός ο κίνδυνος ωθεί εμάς σε ορθές, βαθιές ανησυχίες.[...] Για 80 χρόνια η πολιτική, η οικονομική ακόμη και η κοινωνική ιστορία μας πέρασε με το να σκεφτόμαστε πάντα μέτρα απέναντι σε αυτό

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

Και οι δύο κοινότητες συγκροτούνται ως θύματα της αποικιοκρατίας,²³⁹ ενώ ο Άλλος συγκροτείται ως το «ευνοούμενο παιδί της» και δουλόφρων. Στον ελληνικό λόγο τονίζεται «όλοι ενθυμούμεθα πικρώς τας πικράς ημέρας της αποικιοκρατίας. Μερικοί όμως πολύ πικρότερον από άλλους. Διότι ο φόρος ο οποίος πληρώθη δια να απαλλαγώμεν από την αποικιοκρατίαν, ομολογώ ότι έκαμε δυσμενή διάκρισιν κατά των Ελλήνων»,²⁴⁰ ενώ αρθρογράφος της *Halkın Sesi* στην προσπάθεια του να αποκρούσει ότι αποτέλεσαν συμμάχους των Βρετανών προτάσσει τα γεγονότα της 27^{ης} -28^{ης} Ιανουαρίου,²⁴¹ τονίζει ότι βίωσαν τον καταναγκασμό, την εχθρότητα,²⁴² ότι υπέστησαν τα παιχνίδια της αποικιοκρατίας για να προστατεύσουν την πολιτική οντότητα τους «*varlığına korumak için sömürgecilerin oyunlarıyla uğraşmak zorunda kalmıştı*»,²⁴³ ότι έχουν υποστεί πρακτικές που εδώ και 82 χρόνια τους έχουν στερήσει τα δικαιώματα τους,²⁴⁴ ότι οι αποικιοκράτες έγιναν αιτία να μεταναστεύουν,²⁴⁵ και ότι υπέστησαν απολύσεις για πολιτικούς σκοπούς.²⁴⁶ Στην τουρκική ρητορική ο αγώνας που διεξήγαγε η ΕΟΚΑ δεν ήταν ένας αγώνας απελευθερωτικός, ήταν

τον κίνδυνο, με το να προσπαθούμε να αποκτήσουμε συλλογική φωνή και να αναζητούμε το δρόμο του λυτρωμού. Με τη Δημοκρατία μια νέα εποχή εγκαινιάστηκε.

Βλ. Ahmet An, *Kıbrıs'ta fırtınalı yıllar, 1942-1962*, a.g.e., s. 169.

Σε σχέση με το Δημοψήφισμα του 1950, ο τουρκικός τύπος αναφέρει ότι το σχεδίασαν αφ' εαυτού τους «*kendiliklerinden*», λογαριάζοντας χωρίς τον ξενοδόχο «*gelin güney olmuşlar*», το οποίο υλοποίησαν αξιοποιώντας μέσα σε 40 μέρες και 40 νύχτες γάμους, φαγοπότια.

Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «*Gönlül tesellisi*», 16 Ocak 1963.

Ο Rauf Denktaş σε σχέση με την Ένωση αναφέρει «*Περιμένουν την ημέρα που θα κομματιάσουν τους Τούρκους της Κύπρου που ορθώνονται σαν ένα βουνό απέναντι στην Ένωση*»

«*Onlar Enosis karşısında bir dağ gibi duran Kıbrıs Türklerinin parçalanacağı günü beklemektedirler*».

Βλ. Ahmet Gazioğlu, *Enosis çemberinden Kıbrıs Cumhuriyetine* İngiliz yönetiminde Kıbrıs son iki yıl, 1958-60, a.g.e., s. 205.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «*Acı bir yıldönümü*», 20 Kasım 1960. [Μια πικρή επέτειος]

²³⁹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «*Sütunlarda seyahat*», 11 Haziran 1962.

²⁴⁰Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960-30 Δεκεμβρίου 1960), συνεδρίαση 20^{ης} Δεκεμβρίου 1960, σελ. 295.

Περιοδικό *Επετηρίς σχολικού έτους 1959-1960*, «*Δείγματα του επιπέδου των μαθητικών εργασιών εις εν τω σχολείω διαγωνισμούς δι' απονεμόμενα υπ' αυτού βραβεία*», Παγκύπριον Γυμνάσιον, Λευκωσία, 1961, σσ. 82-86.

²⁴¹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «*İddiamızda ısrar ederiz*», 16 Eylül 1960. [Επιμένουμε στις αξιώσεις μας]

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 3^{ης} Μαρτίου 1961, σελ. 164.

Orbay Deliceirmak (hazırlayan) *Bir şehitten seslenişler : Süleyman Uluçamgil*, Lefkoşa, 1964, s. 31-32.

²⁴²Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «*Türk Cemaati Adada Sulh ve Sükun istiyor*», 22 Ekim 1962. [Η Τουρκική Κοινότητα επιδιώκει ειρήνη και ηρεμία στο νησί]

²⁴³Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «*Oyun içinde oyun*», 31 Aralık 1962. [Ίντριγκα στην ίντριγκα]

²⁴⁴Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «*Amme Hizmeti Komisyonu*», 7 Ocak 1963. [Επιτροπή Δημόσιας Υπηρεσίας]

²⁴⁵Σώτος Κτωρής, *ό. π.*, σελ. 131. Εναντίωση των αποικιακών διοικήσεων σε σχέση με τη μαζική μετανάστευση της Τουρκικής Κοινότητας.

²⁴⁶Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 7^{ης} Νοεμβρίου 1960, σελ. 259.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

ένας αγώνας για την Ένωση. Αν ήταν ένας αγώνας για τη δημοκρατία και την ελευθερία θα ήταν αρωγοί *«mücadele demokrasi için olsaydı»*.²⁴⁷

Από την άλλη, η έννοια του πολίτη καταλήγει να είναι συνώνυμη των ηθικών αρετών που τον χαρακτηρίζουν.²⁴⁸ Στις περιπτώσεις όπου ο Άλλος δεν συγκροτείται ως ρίψασπις, τα κίνητρα του τον αποδομούν. Πολύ χαρακτηριστικός ο τρόπος που προσεγγίζονται δύο επαναστατικές κινήσεις κατά την οθωμανική περίοδο. Από τη μια η επανάσταση του Γκιαούρ Ιμάμη γίνεται *«διότι η Τουρκ. κυβέρνηση, επέβαλεν εις τους Τούρκους της νήσου φόρον 10 γροσίων κατ'άτομον»*, ενώ του Καλόγηρου Ιωαννίκιου αποσκοπεί στην απαλλαγή από τη δουλεία *«ο πόθος να ελευθερώση την πατρίδα του από τον ζυγόν της δουλείας»*:

[...]Το αίτιον το οποίον έκαμε τον Γκιαούρ Ιμάμη να στασιάση ήτο διότι η Τουρκ. κυβέρνηση, επέβαλεν εις τους Τούρκους της νήσου φόρον 10 γροσίων κατ'άτομον, ενώ τον Καλόγηρον εκίνησεν ο πόθος να ελευθερώση την πατρίδα του από τον ζυγόν της δουλείας και επιτύχη την Ένωσιν αυτής με την μητέρα της Ελλάδα.²⁴⁹

Η Ελληνική Κοινότητα για να απαλλαγεί από την αλληλεξάρτηση και για να επιβάλει την ηγεμονία της υπονομεύει την ισότιμη συμμετοχή στην Πολιτότητα με ποικίλες ρηματικές παραστάσεις. Η συγκρότηση του Άλλου ως ριψάσπιδος υπογραμμίζει ότι η Τουρκική Κοινότητα εγκαταλείπει λόγω δειλίας κάθε αγωνιστική προσπάθεια, ενώ δεν διστάζει να καρπωθεί ό, τι πέτυχε με το αγωνιστικό της πνεύμα η Ελληνική Κοινότητα.²⁵⁰ Στην ελληνική συλλογική συνείδηση η σημαία της Κυπριακής Δημοκρατίας αποτελεί *«σύμβολον της μετά μακρούς αγώνας κτηθείσης πολιτικής ανεξαρτησίας, εις την οποίαν μας ωδήγησεν η φιλοπατρία των Ελλήνων της Κύπρου»*.²⁵¹

²⁴⁷Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Mücadele demokrasi için olsaydı», 24 Ekim 1961.

²⁴⁸Καλλιόπη Σπανού, *ό. π.*, σελ. 115.

²⁴⁹Μιχάλης Κούμας, *Ιστορία και γεωγραφία της Κύπρου*, Αμμόχωστος, 1959, σελ. 41.

²⁵⁰Με αφορμή το χαρακτηρισμό του αγώνα της ΕΟΚΑ ως *«τρομοκρατία»*, Έλληνες Βουλευτές τονίζουν ότι είναι ένας ανεπιτυχής και ελεεινός χαρακτηρισμός και ότι *«Χάρης εις την τρομοκρατίαν αυτήν ο έντιμος Βουλευτής Λευκωσίας κ. Ντερβίς έχει την ευτυχίαν να παρακάθεται εις την αίθουσαν ταύτην»*.

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (15 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960), συνεδρίαση 25^{ης} Οκτωβρίου 1960, σσ. 217-218.

²⁵¹Περιοδικό *Κυπριακή Εκπαίδευσις*, «Η γαλανόλευκος κυματίζουσα αφόβως και υπερηφάνως επί των σχολικών κτιρίων», τ. 4, Απρίλιος 1960, σελ. 175.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

Ο Άλλος εκδύεται την Πολιτότητα λόγω οικονομικού status

[...] Το γεγονός ότι η εις τον φόρον εισοδήματος ετησία εισφορά της Τουρκικής Κοινότητας ανέρχεται εις £65,000 περίπου, ήτοι 8 τοις εκατόν του εκ της Ελληνικής Κοινότητας εισπραττομένου ετησίως υπό μορφήν φόρου εισοδήματος ποσού αποτελεί μίαν ένδειξιν του ποσοστού της συνεισφοράς της Τουρκικής Κοινότητας εις την Εθνικήν Οικονομίαν της νήσου. [...] Η ολική έκτασις της καλλιεργησίμου γης εν Κύπρω ανέρχεται εις 3.197.748 στρέμματα εκ των οποίων 652.468 ή 20 τοις εκατόν του ολικού κατέχονται υπό Τούρκων.²⁵²

Το οικονομικό status του Άλλου πέρα από ένα είδος Ετερότητας «*ötekileştirme*»,²⁵³ αποτελεί ακόμη ένα ρεπερτόριο λόγου που ενέχει τις δικές του πολιτικές συνδηλώσεις σε σχέση με την Πολιτότητα. Λαμβανομένης υπ' όψιν της βούλησης της Ελληνικής Κοινότητας να κυριαρχήσει σε όλες τις σφαίρες,²⁵⁴ πώς συγκροτείται η έγκληση των Τούρκων πολιτών ως «υποκειμένων», πώς συγκροτείται η υποταγή τους στον ελληνικό κυρίαρχο λόγο.²⁵⁵ Στον ελληνικό κυρίαρχο λόγο η Ελληνική Κοινότητα συγκροτείται ως ο ακρογωνιαίος λίθος της «*Εθνικής Οικονομίας*».

[...]γιατί πέρα από τα ιστορικά, εθνολογικά και πνευματικά γεγονότα, υπάρχουν τα οικονομικά στοιχεία, που αξιολογούν με αριθμούς την αξίαν αυτών των «δικαιωμάτων» της μειονότητας. Να, τους έχω εδώ. Από 3.260.000 εκτάρια καλλιεργημένης γης, μόνο ένα ποσοστό 13 τοις εκατόν ανήκει σ' αυτούς, ενώ στην πραγματικότητα η ουσιαστική αξία αυτής της εκτάσεως δεν υπερβαίνει τα επτά εκατοστά της συνολικής αξίας του τόπου.

[...]η επιμονή τους σε σημεία που καθημερινά αναφύονται είναι όχι μόνον αδικαιολόγητα, αλλά αλλόκοτα.²⁵⁶

Από την άλλη, τα μέλη της Τουρκικής Κοινότητας ως υποκείμενα εγκαλούνται να υιοθετήσουν ένα περιθωριακό, παρασιτικό ρόλο στον οικονομικό μηχανισμό του κράτους. Μέσω των Τούρκων πολιτών ως υποκειμένων συγκροτείται η ιδεολογία, ο ελληνικός κυρίαρχος λόγος. Το δικαίωμα της Πολιτότητας μονοπωλείται από την Ελληνική Κοινότητα

²⁵²Περιοδικό *Ο Συνεργατιστής*, «Οι νοήμονες προτιμούν τα δεδομένα», τ. 24, Σεπτέμβριος 1963, σελ. 13.

²⁵³Pinar Erkem Gülboy, *a.g.e.* s. 341.

²⁵⁴«Αναζήτησε την κατάλληλη ευκαιρία να εκδηλωθεί και να αναζητήσει διεξόδους που να ανταποκρίνονται στο μέγεθος της υπεροχής της, να αναλάβει την εξουσία, να επικρατήσει στον κυριαρχικό έλεγχο και να ασκήσει ουσιαστική και αποτελεσματική πολιτική» Βλ. Πέτρος Λιάκουρας, *ό. π.*, σελ. 23.

²⁵⁵Louis Althusser, *ό. π.*, σελ.116.

²⁵⁶Ηβη Μελεάγρου, *Ανατολική Μεσόγειος*, *ό. π.*, σσ. 23-24.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

εξαιτίας της οικονομικής συμβολής της στην πολιτεία.²⁵⁷ Το οικονομικό status της Τουρκικής Κοινότητας και η συνεισφορά της «εις την Εθνικήν Οικονομίαν» νομιμοποιούν την παροπλισμένη Πολιτότητα της.

Βασικό διακύβευμα της ανακήρυξης της Κυπριακής Δημοκρατίας είναι η ατέρμονη εξάρτηση της Τουρκικής Κοινότητας και ο ασκών την εξάρτηση. Χαρακτηριστικό το σχόλιο της εφημερίδας *Ελευθερία* σε σχέση με την προσπάθεια οικονομικής απεξάρτησης της Τουρκικής Κοινότητας. Η προσπάθεια οικονομικής ενίσχυσης της Τουρκικής Κοινότητας αποτελεί για τον ελληνικό τύπο το πρώτο βήμα «*δια την πολιτική και, ακόμη, την εθνικήν επικράτησίν των εις την Νήσον μας*».²⁵⁸ Σε συνέντευξη του Γλαύκου Κληρίδη προς τον καθηγητή του Πανεπιστημίου Κύπρου Niyazi Kizilyürek είναι έκδηλη η προσπάθεια όχι μόνο της ποδηγέτησης και όχι της ενδυνάμωσης της Τουρκικής Κοινότητας, αλλά και το στοίχημα του ποιος θα κατορθώσει να προσεταιριστεί την «ποδηγετούμενη» Τουρκική Κοινότητα, η Ελληνική Κοινότητα ή η Τουρκία «*ένα από τα πράγματα που εγώ τόνιζα τότε, ήταν ότι αν δεν τους το δώσουμε εμείς, θα τους το δώσει η Τουρκία και θα γίνουν πιο εξαρτώμενοι από την Τουρκία*».²⁵⁹

Από την άλλη, η τουρκική ελίτ τονίζει ότι συνεταιρικό κράτος και εξάρτηση δεν συνάδουν. Ο Rauf Denktaş ο οποίος το 1966 εξέδωσε το *Η Κύπρος στο 12 παρά 5 Ο τελευταίος λόγος είναι της Μητέρας Πατρίδας Kıbrıs :12' ye 5 kala. Son söz Anavatanındır* τονίζει ότι σε ένα συνεταιρικό κράτος πρέπει οι δύο κοινότητες να δραστηριοποιούνται κάτω από μια υγιή οικονομική βάση για να περιοριστεί η εξάρτηση της μιας κοινότητας από την άλλη.²⁶⁰ Η εξάρτηση δεν αποτελεί πανάκεια από όπου και αν προέρχεται, της μιας κοινότητας από την

²⁵⁷[...]Bu andlaşmaları kabul ediyorlar,çünkü bunların çerçevesi dahilinde uzun vadeli bir siyaset ile Türkleri ezip, siyaseten usandırıp, yıpratırıp, tedricen adadan uzaklaştıracaklardır! Bütün mücadelele iktisadi sahada olacak, ve bizi diğer sahalarda yıpratma yoluna gideceklerdir!

Βλ. Aydın Akkurt, *Yakın mücadele tarihimizin bilinmeyen yönleri ve "Yorgacis'in casusları"*, Boğaziçi, İstanbul, 1998, s. 213.

Ο Rauf Denktaş σε ομιλία του στις 19 Απριλίου 1961 ανέφερε

«*The Greeks accepted the Agreement, because they have a long-term policy according to which they would oppress the Turks, they would make them politically inactive and force them to leave the Island. The whole struggle will be in the financial field*».

Βλ. Ιάκωβος Τσαγκάρης (ed.), Aydın Akkurt *Yakın mücadele tarihimizin bilinmeyen yönleri ve "Yorgacis'in casusları" Unknown aspects of our recent history and struggle and "The spies of Yorgadjis"*, p. 33.

Turhan Feyzioglu & Necati M. Ertekun, *ibid*, p. 29.

²⁵⁸Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 20 Οκτωβρίου 1960.

²⁵⁹Niyazi Kizilyürek, *Γλαύκος Κληρίδης : Η πορεία μιας χώρας*, ό. π., σελ. 78.

²⁶⁰Diana Markides, ό. π., σελ. 151.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

άλλη κοινότητα, ούτε και των δύο κοινοτήτων από τις μητέρες πατρίδες, αλλά η «αλληλοδέσμευση» που έπρεπε να διατρέχει κάθε πτυχή του βίου των δύο κοινοτήτων.²⁶¹

Στις 6 Δεκεμβρίου στη στήλη *Λακωνικά* η εφημερίδα *Ελευθερία* σχολιάζοντας τη συνήθη πρακτική της Τουρκικής Κοινότητας να χρεώνει στην Ελληνική Κοινότητα την οικονομική δυσπραγία της αναφέρει :

[...] Χθες, όμως, η «Μποζκούρτ» εδημοσίευσεν, ότι, όπως κατήγγειλεν εις ομιλίαν του ο Αντιπρόεδρος Δρ Κιουτσούκ εις τι χωριον, υπάρχουν μεταξύ της Τουρκικής κοινότητος πολλοί, οι οποίοι αποστέλλουν τα χρήματά των εις το εξωτερικόν. Και η ανωτέρω εφημερίς, σχολιάζουσα την παρατήρησιν αυτήν του Δρος Κιουτσούκ, γράφει : «Σήμερον, ενώ η άλλη κοινότης φέρει κεφάλαια από τας Η.Π.Α., την Ελλάδα και την Αφρικήν, ημείς αποστέλλομεν τα ιδικά μας εις το εξωτερικόν. Το γεγονός αυτό είναι πολύ θλιβερόν. Οι ενεργούντες κατ' αυτόν τον τρόπον εμποδίζουν την πρόοδον της κοινότητός μας. Αρκεί πλέον».²⁶²

Ο αρθρογράφος της εφημερίδας *Ελευθερία* κλείνει το άρθρο του τονίζοντας «Οι Έλληνες εργάζονται προοδευτικώς κι ωφελούν τον τόπο των». Η εν λόγω πρακτική, της εκροής ρευστού στο εξωτερικό μερίδας της Τουρκικής Κοινότητας, θα πρέπει να εξεταστεί, πέρα από την πιο πάνω επιφανειακή, στερεοτυπική προσέγγιση, υπό το πρίσμα της ανασφάλειας που βιώνει η Τουρκική Κοινότητα.

Από την άλλη, στον τουρκικό λόγο η οικονομική ετερογένεια καταδεικνύει ότι η Ελληνική Κοινότητα δεν κινείται στα όρια της αυτάρκειας και του μέτρου. Αντίθετα, ο άμετρος πλουτισμός της στηρίζεται στο γεγονός ότι ιδιοποιείται τον κόπο του Τούρκου γεωργού και στο γεγονός ότι η εταιρική κοινωνική ευθύνη των επιχειρηματιών της Ελληνικής Κοινότητας εκφραζόταν και εκφράζεται κοινοτικά.²⁶³ Με αφορμή την περίπτωση του Κύπριου καπνεμπόρου Βεργόπουλου τονίζεται η διαχρονική στάση της ελληνικής επιχειρηματικής ελίτ, στα πλαίσια της εταιρικής κοινωνικής της ευθύνης, να μην ανταμείβει και την Τουρκική Κοινότητα η οποία αγοράζοντας τα προϊόντα της συμβάλλει και η ίδια στην οικονομική της ευρωστία.²⁶⁴

²⁶¹Niyazi Kızılyürek, *Η Κύπρος πέραν του έθνους...*, ό. π., σελ. 36.

[...] το χαμηλό βιοτικό επίπεδο των Τούρκων «δεν είναι ένδειξη δυνάμεως αλλ' αδυναμίας των Ελλήνων.

Βλ. Κώστας Χατζηαργύρης, «Το κυπριακό στα πλαίσια του διεθνούς ανταγωνισμού», *Η Νέα Οικονομία*, 2(206), 1964, σελ. 141.

²⁶²Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 6 Δεκεμβρίου 1962.

²⁶³Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Bizi sömürdükleri yetmiyor mu?», 29 Aralık 1961. [Δεν φτάνει που μας απομυζούν;]

²⁶⁴[...] *Evet, Vergopulos, Kıbrıslı bir tüütün fabrikatörüdür ve kazandığı servetten kendi cemaatine bir okul binası yaptırmıştır*. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «1821 ve Vergopulos», 29 Nisan 1963.

4. Διαφορετικά περιεχόμενα μύθων & Υποτυπώδεις τροπισμοί αποδοχής του Άλλου

[...]η ιδέα ότι είμεθα συμπατριώται, πράγμα, το οποίον είναι η μεγαλύτερα μου επιθυμία ως Κυπρίου πολίτου να ιδω²⁶⁵

Στο υπό εξέταση υλικό, κάτω από συγκεκριμένες εκφορές του λόγου, απαντούν διαφορετικά περιεχόμενα μύθων και υποτυπώδεις τροπισμοί αποδοχής του Άλλου.²⁶⁶ Απέναντι στο μύθο της μη συνύπαρξης και στις εκρήξεις του 1962, σύμφωνα με τον αρθρογράφο του περιοδικού *Νέα Εποχή*, οι πολίτες, ο λαός της Κύπρου (Ελληνες και Τούρκοι), επέδειξαν νουνεχή συμπεριφορά προικισμένοι πλέον από την πείρα του πρόσφατου αιματηρού παρελθόντος.

[...] Ευτυχώς ο κυπριακός λαός φάνηκε πιο ώριμος από μερικές θερμές κεφαλές. Με την πείρα του, που πλουτίστηκε αρκετά στην περίοδο της έντασης του απελευθερωτικού αγώνα, κατόρθωσε να διακρίνει ότι πίσω από τις εκρήξεις αυτές βρίσκονταν ο κοινός εχθρός, Ελλήνων και Τούρκων, δεξιών και αριστερών : ο ιμπεριαλισμός. Αδιάφορο τίνος τα χέρια εχτέλεσαν τη διαταγή, ο λαός, (Ελληνες και Τούρκοι), αντιλήφθηκε ότι τη διαταγή αυτή την έδωσε δύναμη ξένη προς τα δικά των συμφέροντα : ο αποικισμός που επιδιώκει την αναταραχή για να επανακτήσει τις θέσεις που έχασε.²⁶⁷

[...]Ναι, ο Βεργόπουλος, είναι Κύπριος εργοστασιάρχης καπνού και από τα πλούτη που έκανε έκτισε ένα σχολικό κτήριο για τη δική του κοινότητα.

Παρά το εν λόγω δημοσίευμα, η ίδια εφημερίδα φιλοξενεί στις στήλες της διαφήμιση της Εταιρείας *Διανέλλος και Βεργόπουλος LTD*. Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 12 Mayıs 1961.

Σε άρθρα της η *Halkın Sesi* εκθειάζει τις υποτροφίες και τη φιλανθρωπική δράση της Εταιρείας *Αδελφοί Λανίτη Ατδ*:

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Lanitis Kardeşler Cola-Cola'da İşleyenlerin çocuklarına burs verecek», 8 Haziran 1962.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Lanitis Bros Ltd. Hayırsever Kurumlara Bağışlarda Bulundu», 25 Aralık 1962.

²⁶⁵ Τοποθέτηση Βουλευτή της Ανεξάρτητης Τουρκικής Ομάδας Nebil Nabi

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1962-15 Αυγούστου 1962), συνεδρίαση 26^{ης} Φεβρουαρίου 1962, σελ. 113.

²⁶⁶ Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Τεράστια πυρκαϊά εν Λευκωσία κατέστρεψε τουρκικόν κατάστημα και τουρκικάς λαϊκάς κατοικίας», 30 Σεπτεμβρίου 1962.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 27 Σεπτεμβρίου 1963.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Akama Bölgesi Köylülerin Dilekçesi», 18 Şubat 1961. [Η αίτηση των χωρικών της περιοχής Ακάμα]

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Peristeronali Türk ve Rumlar müstereken yürüyüş yaptı», 19 Şubat 1961. [Έκαναν κοινή πορεία οι Τούρκοι και οι Έλληνες της Περιστερώνας]

²⁶⁷ Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Τα ιμπεριαλιστικά τεχνάσματα», τ. 39, Μάιος 1962, σελ. 5.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

Ο Αχιλλέας Αιμιλιανίδης, αν και αναφέρει ότι η Ελληνική Κοινότητα προβάλλει την έννοια του πολίτη της Δημοκρατίας, ενώ η Τουρκική Κοινότητα την έννοια της διακοινοτικότητας, εντοπίζει «μικτές κοινοβουλευτικές συμμαχίες».²⁶⁸ Ο Βουλευτής της Ανεξάρτητης Τουρκικής Ομάδας Halit Ali Riza στη συνεδρίαση της 24^{ης} Φεβρουαρίου 1962 αναφέρει ότι όλοι οι Βουλευτές στο σύνολο τους εκτελούν το καθήκον τους.

[...] Συνάδελφοι. Παρ'όλα όσα συμβαίνουν, εις τας εργασίας της Βουλής γενικώς, πολλά προβλήματα έχουν επιλυθή μεταξύ των Ελληνικών και των Τουρκικών μελών. Γνωρίζομεν όλοι μας με ποίον τρόπον διεξάγονται αι εργασίαι ιδιαιτέρως εις τας Επιτροπάς. Ας λέγη ο καθείς ό,τι θέλει. Εγώ είμαι της γνώμης ότι η Βουλή μας προσεπάθησε να εκτελέση καλώς το καθήκον της και εις τούτο έχει επιτύχει.²⁶⁹

Αν και το έθνος διδάσκει τους πολίτες του πως να είναι εθνικοί και ο εθνικιστικός λόγος οικειοποιείται ποικιλοτρόπως την πατρίδα-γη,²⁷⁰ στο περιοδικό *Νέα Εποχή* οι Έλληνες, οι Τούρκοι και οι Αρμένιοι συγκροτούνται ως αδέρφια, «παιδιά της ίδιας μάνας, της ίδιας πατρίδας»,²⁷¹ ως κυπριακός λαός.²⁷² Αρθρογράφος του περιοδικού *Καιροί της Κύπρου* καλεί όπως γίνει κατανοητό ότι «Είμεθα όλοι Κύπριοι. Πολίται της Ανεξάρτητου Κυπριακής Δημοκρατίας» και ότι ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος Γ' και ο Fazıl Küçük αποτελούν θεσμούς του κυπριακού κράτους, τον Πρόεδρο και τον Αντιπρόεδρο του αντίστοιχα.²⁷³ Αν και αρθρογράφος του περιοδικού *Καιροί της Κύπρου* καλεί όπως «καλλιεργήσωμεν την ευθύνην

²⁶⁸ Αχιλλέας Αιμιλιανίδης, *Κοινοβουλευτική συνύπαρξη...*, ό. π., σελ. 39.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 13^{ης} Απριλίου 1961, σσ. 226, 242.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1961-15 Αυγούστου 1961), συνεδρίαση 21^{ης} Απριλίου 1961, σσ. 256, 257.

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1962-31 Δεκεμβρίου 1962), συνεδρίαση 16^{ης} Νοεμβρίου 1962, σελ. 125. Ο Βουλευτής του Πατριωτικού Μετώπου Γεώργιος Τομπάζος και ο Βουλευτής του Milli Cephe Ümit Süleyman υπέρ αναπομπής Αντιπροέδρου της Δημοκρατίας.

²⁶⁹ Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1962-15 Αυγούστου 1962), συνεδρίαση 24^{ης} Φεβρουαρίου 1962, σελ. 97.

²⁷⁰ Rebecca Bryant, «Justice or respect?.., *ibid*, p. 895.

[...] να γίνωμεν καλοί Έλληνες πολίται και καλοί άνθρωποι.

Βλ. Νικόλαος Ξιούτας, *Αγωγή του Πολίτου*, μέρος Α', τ. α', σελ. 1. Ο Νικόλαος Ξιούτας είναι Επιθεωρητής Μέσης Παιδείας.

²⁷¹ Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Από τη σκοπιά της Νέας Εποχής», τ. 9, 28 Οκτωβρίου 1959, σελ. 3.

²⁷² Περιοδικό *Νέα Εποχή*, «Από τη σκοπιά της Νέας Εποχής», τ. 17, Ιούλιος 1960, σελ. 5.

²⁷³ Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Να καλλιεργήσωμε την ευθύνη του πολίτου της Κυπριακής Πολιτείας», Παρασκευή 8 Ιανουαρίου 1960, αρ. 65, σελ. 5.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ : Ετερότητα & Πολιτότητα στο κυπριακό συγκείμενο

του πολίτου της Κυπριακής Πολιτείας»,²⁷⁴ και ο Νίκος Λανίτης στο *Our destiny* τονίζει την έννοια του συμπατριώτη «*non dealing with enemies but with Cypriot Turks, fellow-countrymen of ours*»,²⁷⁵ με αφορμή τον *Ο περί Φαρμακευτικής και Δηλητηρίων Τροποποιητικός Νόμος* ο Βουλευτής της Ανεξάρτητης Τουρκικής Ομάδας Nebil Nabi παραδέχεται «*Είναι, εν τούτοις, απαραίτητον να σκεπτόμεθα ως Κύπριοι. Πρέπει να παραδεχθώμεν αμέσως ότι ο αριθμός εκείνων, οι οποίοι σκέπτονται ως Κύπριοι, είναι ακόμη πολύ μικρός*».²⁷⁶

Στις 16 Ιανουαρίου 1961 σε επιστολή του στην εφημερίδα *Ελευθερία* ο Ιω. Ι. Σουκιούρογλου ενώ τονίζει «*θέλουμεν λοιπόν και τους Τούρκους ισχυρούς. Δια να σύρωμεν ομού την βαρειάν άμαξαν της Δημοκρατίας μας, πρέπει να έχωμεν την ίδιαν κατεύθυνσιν, τας ίδιας δυνάμεις*»,²⁷⁷ απουσιάζει η λέξη «*συμπατριώτες*». Οι Τούρκοι συγκροτούνται ως φίλοι «*διαβεβαιώ τους Τούρκους φίλους*». Νιώθει την ανάγκη να τονίσει «*Έχω πολλούς φίλους Τούρκους*», δεν αντιμετωπίζει το ζήτημα πολιτικά, δεν κατορθώνει να απαλλαγεί από τον κυρίαρχο ελληνικό λόγο και χρησιμοποιεί την ακόλουθη διαχωριστική φράση «*Επιθυμούμεν ειλικρινώς την πρόοδον των συνοίκων μας*».

²⁷⁴Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «*Να καλλιεργήσουμε την ευθύνη του πολίτου της Κυπριακής Πολιτείας*», Παρασκευή 8 Ιανουαρίου 1960, αρ. 65, σελ. 5.

²⁷⁵Νίκος Λανίτης, *ibid*, p. 31.

²⁷⁶Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (1 Ιανουαρίου 1962-15 Αυγούστου 1962), συνεδρίαση 10¹⁵ Ιουλίου 1962, σελ. 364.

²⁷⁷Εφημερίδα *Ελευθερία*, «*Διαχωρισμός των δήμων*», 17 Ιανουαρίου 1961.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Συμπεράσματα

Κεφάλαιο 10:

Ρεπερτόρια λόγων, αποφάνσεις & πολιτικές αποτιμήσεις

1. Προγονική ταυτότητα & Πολιτότητα στα κυπριακά εγχειρίδια

Ο σχολικός λόγος αποτελεί σύνολο ιδεολογικών και πολιτικών επιλογών. Στα σχολικά εγχειρίδια της Ελληνικής Κοινότητας η προγονική ταυτότητα «*απόγονοι των Τουρκικών στρατευμάτων Κατοχής*»,¹ ένα σύνολο συμπεριφορών «*παρεσπόδησε*»,² ένα σύνολο λέξεων που θεωρούνται φυλετική ή κοινοτική προσβολή και συντείνουν στη στέρηση του πολιτικού λόγου του Άλλου «*της αδιαλλαξίας του συνοίκου στοιχείου της Τουρκικής μειονότητας*»,³ ένα σύνολο μύθων, η ύπαρξη αρνητικών κοινωνικών προτύπων,⁴ οι φυλετικές μνήμες «*Οι Τούρκοι έμειναν ικανοποιημένοι βλέποντες τα πτώματα όλων των προκρίτων βουτυγμένα στα αίματα*», «*Μόλις ήλθαν οι Τούρκοι στην Κύπρο την μετέτρεψαν σε κόλαση*», «*Ο πληθυσμός λιγόστεψε πολύ κι έτσι η Κύπρος το ξακουστό νησί της αρχαιότητας έφτασε στα τελευταία σκαλοπάτια της καταστροφής*»,⁵ αποτελούν τροπισμούς που υπονομεύουν στο σχολικό λόγο την Πολιτότητα του Άλλου. Από την άλλη, τα δομικά στοιχεία της προγονικής ταυτότητας της Ελληνικής Κοινότητας συνυφαίνονται άρρηκτα με την πολικότητα.⁶ Χαρακτηρίζονται από «*φιλευθερία*»,⁷ είναι ομόφυλοι «*εξ ίσου Έλληνες*»,⁸ και με εθνική συγκρότηση από αρχαιοτάτων χρόνων.⁹

¹ Σταύρος Σ. Χατζηκυριάκου, *ό. π.*, σελ. 65.

² Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Γενική Ιστορία ...*, *ό. π.*, σελ. 83.

«*πόσον άπιστοι ήσαν οι Τούρκοι εις τας συμφωνίας των*»

Βλ. Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Ιστορία της Κύπρου*, Α. Π. Πολίτης, Λευκωσία, 1960, σελ. 214.

³ Νόντας Περ. Σακελλαρόπουλος, *ό. π.*, σελ. 33.

Niyazi Kizilyürek, *Οι Τουρκοκύπριοι, ...*, *ό. π.*, σσ. 141-142.

⁴ Νίκος Περιστιάνης, «*Η κατάρρευση του δικαιοδικού, συναινετικού κράτους : 1960-1963*», Χρυσόστομος Περικλέους (επιμέλεια), *ό. π.*, σελ. 252.

«*Τουρκικής απληστίας*», φιλοχρήματοι

Βλ. Νέαρχος Κληρίδης, *Μαθήματα εκκλησιαστικής ιστορίας για την Ε' Δημοτικού*, *ό. π.*, σσ. 151, 156.

⁵ Σταύρος Σ. Χατζηκυριάκου, *ό. π.*, σσ. 64, 71, 72.

⁶ Ιωσήφ Ιωσήφ, *ibid*, p. 4.

⁷ Χαράλαμπος Χρήστου, *Παιδικά νεοελληνικά κείμενα και γλωσσικές ασκήσεις*, Λεμεσός, 1963, σσ. 73,76.

⁸ Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Γενική Ιστορία ...*, *ό. π.*, σελ. 11.

⁹ Σταύρος Σ. Χατζηκυριάκου, *ό. π.*, σελ. 21.

Η εθνική ταυτότητα τείνει να ορίζεται ως αντικειμενική και παγιωμένη ταυτότητα. Βλ. Δήμητρα Γκέφου-Μαδιανού (επιμ.), *ό. π.*, σελ. 39.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Συμπεράσματα

Πέρα από τη μετάπλαση του Εαυτού από υποκείμενο βίας σε φορέα νόμιμης βίας «*legitimate violence*» προκειμένου να υπερασπιστεί τον Εαυτό του ή τους συμπολίτες του, συγκροτείται και στη θέση του θύματος μέσα από τον «*τροπισμό της αντικατάστασης*».¹⁰ Η Ελληνική Κοινότητα παρά το γεγονός ότι αθετεί να υλοποιήσει άρθρα του Συντάγματος που υπέγραψε, και έχει κατά μία έννοια το ρόλο του θύτη, στο κάτωθι απόσπασμα από το σχολικό εγχειρίδιο *Αγωγή του Κύπριου πολίτου* ενδύεται το ρόλο του θύματος.

[...] η κατάσταση των Δήμων ευρίσκεται εις διακοινοτικόν αδιέξοδον λόγω της απληστίας και της αδιαλλαξίας του συνοίκου στοιχείου της Τουρκικής μειονότητας. [...] Η καλή διάθεση των Ελλήνων προσέκρουσεν πάντοτε εις την απληστίαν, την αδιαλλαξίαν, και τας παραλόγους αξιώσεις των Τούρκων.¹¹

Η καλή διάθεση των Ελλήνων προσκρούει «*πάντοτε*» στον ανορθόδοξο τρόπο με τον οποίο η Τουρκική Κοινότητα χειρίζεται τα ζητήματα της πολιτείας και στην αδυναμία της να κάνει βίωμα της ότι η ενεργός Πολιτότητα θεμελιώνεται μεταξύ άλλων στην αρχή της αλληλεγγύης.

Το θρησκευτικό στοιχείο συμπλέκεται επίσης με την έννοια της Πολιτότητας, δεδομένου ότι η θρησκεία μπορεί να προάγει τον άνθρωπο πνευματικά. Το θρήσκευμα της Ελληνικής Κοινότητας, ο Χριστιανισμός, τους έδωσε «*νέας ηθικής δυνάμεις*» και τους ώθησε «*εις τα έργα του πολιτισμού*»,¹² σε αντίθεση με τη «*φωτιά*» και το «*σίδερο*» του Μωαμεθανικού φανατισμού.¹³

Ενώ η ηγετική ομάδα βασίζεται στο κριτήριο της «*αυθεντικότητας*»,¹⁴ ο Άλλος ενδύεται την Πολιτότητα κυρίως μέσα από τις ρηματικές παραστάσεις του «*μύθου του ομόφυλου*». Ενώ μετά την τουρκική εισβολή πληθαίνουν οι φωνές «*πρέπει οι σχέσεις μας προς τους Τουρκοκυπρίους να είναι αδελφικές, γιατί είναι κι αυτοί Έλληνες, που μέσα στα σκοτεινά χρόνια της Τουρκικής τυραννίας αλλαξοπίστησαν, έγιναν στην αρχή λινόπαμπακοι κι αργότερα τράβηξαν σιγά-σιγά προς τον ισλαμισμό, που τους έδωσε την Τούρκικη πολιτογράφηση*»,¹⁵ την κρίσιμη εκείνη περίοδο σε σχολικά εγχειρίδια δεσπόζει η ερώτηση «*Πόθεν κατάγονται οι σημερινοί Τούρκοι της Κύπρου;*». Με βάση το απόσπασμα από το σχολικό βιβλίο η σωστή

¹⁰Mary Louise Pratt, *ibid*, p. 65.

¹¹Νώντας Περ. Σακελλαρόπουλος, *ό. π.*, σελ. 33.

¹²Κλεάνθης Π. Γεωργιάδης, *Γενική Ιστορία ...*, *ό. π.*, σελ. 43.

¹³Νέαρχος Κληρίδης, *Εγχειρίδιον ιστορίας της Ορθόδοξου Εκκλησίας της Κύπρου*, *ό. π.*, σελ. 88.

¹⁴Δήμητρα Γκέφου-Μαδιανού (επιμ.), *ό. π.*, σελ. 51.

¹⁵Κυριάκος Χατζηγιωάννου, *ό. π.*, σσ. 10-11.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Συμπεράσματα

απάντηση είναι «Οι Τούρκοι που ζουν σήμερα στην Κύπρο είναι απόγονοι των Τουρκικών στρατευμάτων Κατοχής».¹⁶

Στα τουρκικά σχολικά εγχειρίδια συγκροτείται ένα διαφορετικό ρεπερτόριο λόγων. Η προγονική ταυτότητα της Ελληνικής Κοινότητας επιστρατεύεται για να υπονομεύσει τα σύγχρονα πολιτικά της ερείσματα και τον ελληνικό λόγο γενικότερα. Η Ελληνική Κοινότητα με βάση την προγονική της ταυτότητα συνδέεται με τους Δωριείς αποίκους «*Dor kolonileri*»,¹⁷ σε αντίθεση με την Τουρκική Κοινότητα που απαρνιέται τον όρο «άποικοι» για τους δικούς της προγόνους,¹⁸ και την συνδέουν δεσμοί αίματος με τους Οθωμανούς-Τούρκους που χαρακτηρίζονται ως λυτρωτές «*kurtaran Türkleri*».¹⁹ Και στο λόγο της Τουρκικής Κοινότητας επιστρατεύεται η έννοια των καθαρών ταυτοτήτων. Προτάσσουν ότι ο Κυπριακός λαός αντλεί την καταγωγή του από τους ανατολικούς λαούς «*Anadolulu, Mezopotamyalı ve Suriyeli oldukları halde Kıbrıs halkı, Rumca konuşa konuşa zamanla hakiki dillerini ve benliklerini unutacak kendilerini Yunan saymağa başladılar ve bugünkü Kıbrıs rumlarını meydana getirdiler*».²⁰ Η ίδια η γλώσσα των δύο κοινοτήτων επιστρατεύεται σ' αυτό το παιχνίδι των γνήσιων ταυτοτήτων. Σε αντίθεση με τα «χαλασμένα ελληνικά» της Ελληνικής Κοινότητας «*bozuk bir elence*», προβάλλονται τα καθαρά τουρκικά που μεταχειρίζεται η Τουρκική Κοινότητα «*temiz bir Türkçedir*».²¹

Ένα σύνολο συμπεριφορών της Ελληνικής Κοινότητας «παράχρηση εξουσίας» «*hakları kötüye kullandılar*»,²² ένα σύνολο λέξεων που θεωρούνται φυλετική ή κοινοτική προσβολή «*Kıbrıs rumları*»,²³ αλλά και οι φυλετικές μνήμες συνθέτουν μια κοινότητα που δεν μπορεί να

¹⁶ Σταύρος Σ. Χατζηκυριάκου, *ό. π.*, σελ. 65.

¹⁷ *Kıbrıs tarihi notları ...*, a.g.e., s. 11.

¹⁸ *Kıbrıs tarihi notları ...*, a.g.e., s. 71, 72.

¹⁹ *Kıbrıs tarihi notları ...*, a.g.e., s. 63.

²⁰ *Kıbrıs tarihi notları ...*, a.g.e., s. 25.

«ο Κυπριακός λαός αν και κατάγεται από την Ανατολία, τη Μεσοποταμία και τη Συρία, με την πάροδο του χρόνου μιλώντας ελληνικά οι Κύπριοι θα ξεχάσουν τη γνήσια γλώσσα και προσωπικότητα τους. Έτσι άρχισαν να θεωρούν τους εαυτούς τους Έλληνες και δημιουργήθηκαν οι σημερινοί *Kıbrıs rumları*».

²¹ *Kıbrıs tarihi notları ...*, a.g.e., s. 108.

Στον ελληνικό λόγο η κυπριακή διάλεκτος αν και καταντά «ακαταλαβίστικη» για τον Έλληνα του μητροπολιτικού χώρου, αυτό όμως «δεν σημαίνει πως δεν είναι Ελληνικό».

Βλ. Κώστας Μαρκίδης, *Οι καμοί του χωρκάτη : κυπριακή διαλεκτική ποίησης*, Λάρνακα, 1961, σελ. 1.

Βασιλική Γεωργίου, «Competing discourses in the debate on place names in Cyprus : Issues of (symbolic) inclusion/exclusion in orthographic choices», *Journal of Language and Politics*, Vol. 9, No. 1, 2010, p. 158.

²² *Kıbrıs tarihi notları ...*, a.g.e., s. 80.

²³ *Yurttaşlık Bilgisi II*, a.g.e., s. 24.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Συμπεράσματα

διαχειριστεί την πολιτική εξουσία, και που τα μέλη της δεν μπορούν να λειτουργούν ως χρηστοί πολίτες.²⁴

Από την άλλη η Τουρκική Κοινότητα συνδέει την Πολιτότητα με την έννοια της γεωγραφικής εγγύτητας «yakınlığı»,²⁵ της εθνοτικής ομοιογένειας,²⁶ με τη μελέτη των ανθρώπινων σκελετικών υπολειμμάτων,²⁷ με την πολιτική νομιμοποίηση που επιφέρουν ιστορικά γεγονότα, όπως το 1571 όπου η Κύπρος κατέστη φυσικό κομμάτι της Ανατολίας «Anadolunun tabii, öz parçası» «öz mal»,²⁸ αλλά και με την έννοια του αίματος «Şehitlerin dökülen kanları bu toprakları daha aziz, daha kutsal bir vatan haline getirdi».²⁹

²⁴ *Yurttaşlık Bilgisi II*, a.g.e., s. 4.

²⁵ *Kıbrıs tarihi notları ...*, a.g.e., s. 1.

²⁶ *Kıbrıs tarihi notları ...*, a.g.e., s. 25.

²⁷ *Kıbrıs tarihi notları ...*, a.g.e., s. 3.

²⁸ *Kıbrıs tarihi notları ...*, a.g.e., s. 69.

²⁹ «Το αίμα των ηρώων μετεξέλιξε αυτά τα εδάφη σε μια πιο αγαπημένη, πιο ιερή πατρίδα»
Kıbrıs tarihi notları ..., a.g.e., s. 114.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Συμπεράσματα

2. Σφαίρες συμπερίληψης (inclusion) & αποκλεισμού (exclusion) στον ημερήσιο τύπο

Ο λόγος που συγκροτεί τόσο ο ελληνόφωνος όσο και ο τουρκόφωνος τύπος της Κύπρου, έτσι όπως αποτυπώνεται μέσα από τις εφημερίδες *Ελευθερία* (ελληνόφωνη) και *Halkın Sesi* (τουρκόφωνη), καταδεικνύει ότι στα πλαίσια μιας στρατευμένης αρθρογραφίας οι δύο κοινότητες επιχειρούν να υπονομεύσουν την πολιτική δεινότητα, τη δεινότητα και επιδεξιότητα της άλλης κοινότητας σε σχέση με το πολιτεύειν και το πολιτεύεσθαι. Η Πολιτότητα της άλλης κοινότητας φαλκιδεύεται. Η υπονόμηση της γίνεται με την έντεχνη αφαίρεση του ουσιαστικού περιεχόμενου της. Η έννοια της Πολιτότητας συνδέεται άρρηκτα με την ιεραρχία των πολιτών «*hierarchy of citizens*»,³⁰ την έννοια της λευκής-δυτικής ρατσιστικής εξουσίας «*whiteness*»,³¹ την έννοια της ομοιότητας «*the concept of sameness*», και με ένα σύνολο πρακτικών ενός παγιωμένου λόγου.

Η έννοια της ομοιομορφίας «*the concept of sameness*» στο κυπριακό συγκείμενο συγκροτείται με βάση το γεωγραφικό χώρο, άλλοτε σε τοπικό επίπεδο και άλλοτε σε περιφερειακό, καθιστώντας την έννοια της Πολιτότητας άμεσα συνυφασμένη με την έννοια της πληθυσμιακής πλειονότητας.³² Η Ελληνική Κοινότητα με βάση το «στενό – τοπικό γεωγραφικό χώρο» αποτελεί την πλειονότητα «*Ελληνικής πλειονότητος*»,³³ το «*γηγενή πληθυσμό*»,³⁴ τους «*αυτόχθονες*»,³⁵ σε σύγκριση με την Τουρκική Κοινότητα που αποτελεί το «*κατάλοιπο*»,³⁶ το «*αλλογενές*»,³⁷ «*μειονοτικό*»,³⁸ «*μειοψηφικό*» στοιχείο.³⁹ Και ενώ σε τοπικό επίπεδο η Τουρκική Κοινότητα αποτελεί ένα υποτυπώδες «*τμήμα της ολότητος του Κυπριακού λαού*» με βασική ομοιόμορφη, ομοιογενή συνιστώσα την Ελληνική Κοινότητα,⁴⁰ στον αντίποδα στο περιφερειακό γεωγραφικό πλαίσιο η Ελληνική Κοινότητα αποτελεί το «*μη όμοιον*». Η Τουρκική Κοινότητα παρουσιάζοντας «*τίτλους εθνικής ιθαγένειας*» απειλεί «*τον*

³⁰Tony S. Juge & Michael P. Perez, «The Modern Colonial Politics of Citizenship and Whiteness in France», *Social Identities*, Vol. 12, No. 2, March 2006, p. 201.

³¹*Ibid*, p. 201.

³²*Ibid*, p. 199.

³³Εφημερίδα *Ελευθερία*, «ΗΝ. ΠΟΛΙΤΕΙΑΙ ΚΑΙ ΚΥΠΡΟΣ», 3 Ιουνίου 1962.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 6 Απριλίου 1961.

³⁴Εφημερίδα *Ελευθερία*, «ΠΙΣΤΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ», 16 Αυγούστου 1960.

³⁵Εφημερίδα *Ελευθερία*, «ΘΑΡΣΕΙΝ ΧΡΗ», 10 Μαρτίου 1961.

³⁶Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 2 Νοεμβρίου 1960.

³⁷Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 6 Ιουνίου 1961.

³⁸Εφημερίδα *Ελευθερία*, «ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΝΤΙΔΡΑΣΙΣ», 9 Σεπτεμβρίου 1960.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Η ΧΘΕΣΙΝΗ ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ΤΟΥ ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ ΕΡΓΟΔΟΤΩΝ ΚΥΠΡΟΥ», 28 Απριλίου 1963.

³⁹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «ΘΑ ΕΠΙΔΕΙΞΟΥΝ ΤΟΥ ΛΑΧΙΣΤΟΝ ΚΑΤΑΝΟΗΣΙΝ;», 17 Αυγούστου 1960.

⁴⁰Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 7 Απριλίου 1961.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Συμπεράσματα

αυτόχθονα και γηγενή πληθυσμό»,⁴¹ αφού σ' ένα τέτοιο πλαίσιο η Ελληνική Κοινότητα αποτελεί την «πραγματική μειονότητα στη Μεσογειακή γωνιά τους».⁴² Αρθρογράφος της *Halkin Sesi* τονίζει ότι η Τουρκική Κοινότητα δεν είναι μια ασήμαντη μειονότητα «*önemsiz azınlık*», αλλά ο εθνοτικός χαρακτήρας της αποτελεί τη μεγάλη πλειονότητα «*büyük çoğunluğu*».⁴³ Εξετάζοντας την Πολιότητα υπό το πρίσμα των «*discourse of inclusion/exclusion*»,⁴⁴ τόσο η Ελληνική Κοινότητα μέσα από την ομοιότητα που συγκροτεί με βάσει τα «ενδογενή γεωγραφικά δεδομένα», όσο και η Τουρκική Κοινότητα με βάση τα «εξωγενή γεωγραφικά δεδομένα», επιχειρούν να αποκτήσουν εκείνα τα δικαιώματα που θα ενισχύσουν τον πολιτικό τους ρόλο και τις πολιτικές τους αξιώσεις (Ένωση – Διχοτόμηση) αντίστοιχα.

Ιστοριογραφικά ένα στοιχείο που εμπόδισε το καθεστώς Ζυρίχης–Λονδίνου να λειτουργήσει ήταν η περιφρονητική υπεροψία της Ελληνικής Κοινότητας.⁴⁵ Στο κυπριακό συγκείμενο η ιεραρχία των πολιτών «*hierarchy of citizens*» συγκροτείται δανειζόμενη το ιδεολογικό περιεχόμενο της λευκής-δυτικής ρατσιστικής εξουσίας «*whiteness*» και του οριενταλιστικού λόγου.⁴⁶ Η κατά τους Maher και Tetreault «διαβρωτική» ιδεολογία του «*whiteness*» που δικαιολογεί την κυριαρχία μιας ομάδας (των Λευκών), των δυτικών πάνω σε άλλους «*white prestige*», και που αποτελεί το φόντο της «*colonial legacy*»,⁴⁷ δεν θα μπορούσε να μην επηρέαζε το λόγο που συγκροτούν πρώην αποικιοκρατούμενες κοινότητες. Η Ελληνική Κοινότητα επιβεβαιώνοντας την κατά Fanon θεωρία, συμφωνά με την οποία με την αποχώρηση της αποικιοκρατικής δύναμης μια νέα μπουρζουαζία αναδύεται και στην προσπάθεια της να εδραιωθεί υιοθετεί τις τακτικές και τη ρητορική της πρώην καταπιεστικής αποικιοκρατίας,⁴⁸ ιεραρχεί τους πολίτες μέσα από την καταπιεστική πρακτική της λευκής-δυτικής ρατσιστικής εξουσίας «*whiteness*». Η Τουρκική Κοινότητα

⁴¹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «ΤΑ ΕΓΚΑΙΝΙΑ ΤΟΥ ΟΙΚΗΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ ΑΓΩΝΙΣΤΩΝ ΛΕΜΕΣΟΥ», 11 Φεβρουαρίου 1962.

⁴²Laurence Stern, *Λάθος άλογο : Η Πολιτική του Επεμβατισμού και η Αποτυχία της Αμερικάνικης Διπλωματίας*, Ταμασός, Λευκωσία, 1978, σελ. 101.

⁴³Εφημερίδα *Halkin Sesi*, «Kader Birliği Yaptıklarımız», 3 Kasım 1962.

⁴⁴Tony S. Juge & Michael P. Perez, *ibid*, p. 187.

⁴⁵Άγγελος Βλάχος, *Μια φορά κι ένα καιρό, ένας διπλωμάτης... : 50 Κυβερνήσεις*, ό. π., σελ. 481.

⁴⁶Tony S. Juge & Michael P. Perez, *ibid*, p. 200.

⁴⁷Angelina Castagno, «Multicultural Education and the Protection of Whiteness», *American Journal of Education*, Vol. 120, November 2013, p. 102.

Adriana Valdez Young, «Honorary whiteness», *Asian Ethnicity*, Vol. 10, No. 2, June 2009, p. 180.

Tony S. Juge & Michael P. Perez, *ibid*, p. 187.

⁴⁸Λεόκιος Νεοφύτου, «Η κληρονομιά της αποικιοκρατίας στην Κύπρο και η επίδραση της στην εκπαίδευση», στο Αθανάσιος Γαγάτσης ... [κ.ά.] (επιμέλεια έκδοσης), ό. π., σελ. 100.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Συμπεράσματα

συγκροτείται με ένα σύνολο τροπισμών που αναπαράγουν τον οριενταλιστικό λόγο «*Ασιατική πονηριάν*»,⁴⁹ «*ανατολίτικων παζαρευμάτων*»,⁵⁰ «*πρωτόγονα ένστικτα*»,⁵¹ «*φανατικοί και φόνασκοι*»,⁵² «*όντων νομάδων και επιζώντων εξ επιδρομών*». ⁵³

Η εικόνα του βάρβαρου Τούρκου που καλλιεργήθηκε από το δυτικό και το χριστιανικό κόσμο αποδομείται από το λόγο που συγκροτεί ο αντι-οριενταλιστικός λόγος. Η τουρκόφωνη εφημερίδα προτάσσοντας ότι η μογγολική τους καταγωγή αποτελεί καύχημα και καμάρι «*Moğol irkindan gelmenin bizim için bir gurur ve iftihar vesilesi teşkil ettiğini*»,⁵⁴ τονίζοντας ότι το ίδιο τους το όνομα «*Türk*» δηλώνει την πολιτική τους δεινότητα, αφού η λέξη «*Türk*» με την πάροδο του χρόνου σήμαινε αυτούς που ίδρυσαν κράτος «*devlet kuran*» και που υπακούουν στον ηγεμόνα τους «*hükümdara itaat eden*»,⁵⁵ και υπογραμμίζοντας ότι στα χρόνια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας διοίκησαν με δικαιοσύνη, επιείκεια, ανθρωπιά «*adalet, merhamet, şefkat ve insaniyet*», υπονομεύει τον οριενταλιστικό λόγο.⁵⁶ Ταυτόχρονα η Τουρκική Κοινότητα προτάσσοντας τη διαδικασία της εκδυτικοποίησης «*batılılaşma*» του τουρκικού έθνους, «*είμαστε γνήσια τέκνα των προγόνων που προέρχονται από τη δύση*»,⁵⁷ «*Battıya gelen Ataların öz evlatlarıdır*»,⁵⁸ αντιπαρατάσσει την κομμουνιστική ροπή της Ελληνικής Κοινότητας,⁵⁹ και συγκροτείται ως ο «*αμύντωρ*» εναντίον του κομμουνισμού, ο φορέας δυτικών ιδανικών.⁶⁰

Οι τροπισμοί συγκρότησης των δύο κοινοτήτων με όρους όπως «*πολίτες*»,⁶¹ συμπολίτες «*vadantaşlar*»,⁶² σύνεταίροι «*ortaklarımız*»,⁶³ «*συνεταιρική εθνότης*»,⁶⁴ «*αδέρφια*» «*kardeş*

⁴⁹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «ΟΙ ΕΚΒΙΑΣΜΟΙ», 2 Απριλίου 1961.

⁵⁰Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 13 Ιουλίου 1961.

⁵¹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Η 9η ΙΟΥΛΙΟΥ ΕΙΝΑΙ ΗΜΕΡΑ ΕΘΝΙΚΗΣ ΕΞΑΡΣΕΩΣ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΕΙΟΥ», 9 Ιουλίου 1961.

⁵²Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 11 Ιουλίου 1961.

⁵³Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 23 Σεπτεμβρίου 1962.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 30 Μαρτίου 1963.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 27 Σεπτεμβρίου 1963.

⁵⁴Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Moğol olmanın gururu», 22 Kasım 1960.

⁵⁵Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «"TÜRK" KALİMESİNİN MANASI», 29 Mart 1961.

⁵⁶Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Yavuz Geliyor, Yavuz», 3 Aralık 1963.

⁵⁷[...] ο Κεμαλισμός προσανατολίστηκε προς τη Δύση και τον εκδυτικισμό και, με την ίδια κίνηση, απέρριψε την Ανατολή, δηλαδή την οθωμανική και μουσουλμανική κληρονομιά. Σε αυτή τη διαδικασία η συγκρότηση σε έθνος συγγέεται με τον εκδυτικισμό. Βλ. Niyazi Kızılyürek, *Κεμαλισμός...*, ό. π., σελ. 66.

⁵⁸Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Türkler Niçin Müslüman olmuştur», 16 Şubat 1961.

⁵⁹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «İŞTE BU OLMADI», 21 Nisan 1961.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «KOMÜNİSM KARŞISINDA», 1 Aralık 1961.

⁶⁰Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 2 Αυγούστου 1961.

⁶¹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «ΓΡΑΝΙΤΩΔΕΙΣ ΒΑΣΕΙΣ», 28 Νοεμβρίου 1961.

⁶²Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Beşikteki Çocuklara Kadar», 6 Kasım 1960.

⁶³Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Yeni Yıla Güvenle Bakabilir Miyiz?», 1 Ocak 1962.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Συμπεράσματα

gibi»,⁶⁵ συνδέουν την έννοια της «*citizenship*» με την ιεραρχία των πολιτών «*hierarchy of citizens*», την έννοια της λευκής-δυτικής ρατσιστικής εξουσίας «*whiteness*», την έννοια της ομοιότητας «*the concept of sameness*», αλλά και τη διαδικασία της έγκλησης.⁶⁶ Τόσο η Ελληνική όσο και η Τουρκική Κοινότητα διαμορφώνουν τη θέση της άλλης κοινότητας μέσα από τη διαδικασία της έγκλησης.

Στον ελληνικό δημοσιογραφικό λόγο τα μέλη της Τουρκικής Κοινότητας δεν αποτελούν πρότυπο χρηστού πολίτη,⁶⁷ αλλά όντα με οπισθόβουλες προθέσεις «των οπισθοβούλων προθέσεων»,⁶⁸ που στο πρόσφατο παρελθόν τέθηκαν υπό την υπόθαλψη των Βρετανών «υποθάλψεως των συνοίκων μας»,⁶⁹ που ο αγώνας της ΕΟΚΑ απέβη γι' αυτούς «προσοδοφόρος»,⁷⁰ που τους έχουν δοθεί άοκνα «πρωτοφανή πολιτικά δικαιώματα»,⁷¹ που χωρίς πολιτική αυτονομία «λαμβάνουν οδηγίας εξ Αγκύρας» και που χάρη στην Άγκυρα οφείλουν την επίπλαστη πολιτική τους οντότητα «Χωρίς, άλλωστε, την υποστήριξίν της δεν θα υφίσταντο καν ως πολιτική οντότης».⁷² Η Τουρκική Κοινότητα μέσα από τους όρους «σύννοικοι»,⁷³ «αδερφοί»,⁷⁴ «μάζα»,⁷⁵ λαϊκή μάζα «λαϊκής μάζης της Τουρκικής μειονότητας»,⁷⁶

⁶⁴Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 2 Δεκεμβρίου 1960.

⁶⁵Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «TERSİLYE LÜZUM YOK», 3 Ekim 1963.

[...] να σκεφθώμεν όλοι μαζί σαν μία οικογένεια ποίον είναι το συμφέρον του τόπου μας και να μην παρασυρόμεθα από αισθήματα καχυποψίας και φυλετικού φανατισμού, Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1962-31 Δεκεμβρίου 1962), συνεδρίαση 10^{ης} Δεκεμβρίου 1962, σελ. 168.

⁶⁶[...]Others have pointed out that a precondition of the notion of citizenship requires an acceptance of the necessity for nation states that individuals can belong to in the first place .

Βλ. Heather Piper and Dean Garratt, «Identity and Citizenship: Some Contradictions in Practice British», *Journal of Educational Studies*, Vol. 52, No. 3, September 2004, p. 285.

⁶⁷Εφημερίδα *Ελευθερία*, «ΠΟΙΟΙ ΨΕΥΔΟΝΤΑΙ», 6 Σεπτεμβρίου 1962.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Δύο Τούρκοι πολίται υπό κράτησιν προς διευκόλυνσιν των ανακρίσεων», 20 Νοεμβρίου 1962.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 6 Δεκεμβρίου 1962.

⁶⁸Εφημερίδα *Ελευθερία*, «ΠΡΟΤΟΥ ΘΕΡΙΣΟΥΝ ΑΛΛΟΙ», 16 Απριλίου 1961.

⁶⁹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 6 Ιουνίου 1961.

«εθώπευον την Τουρκικήν μειονότητα». Βλ. Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 13 Οκτωβρίου 1962.

«υπεθάλποντο» Βλ. Εφημερίδα *Ελευθερία*, «ΓΕΛΟΙΑΙ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑΙ», 5 Ιανουαρίου 1963.

⁷⁰Εφημερίδα *Ελευθερία*, «ΝΑ ΤΟ ΑΠΟΡΡΙΨΟΥΝ», 9 Δεκεμβρίου 1961.

⁷¹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 7 Νοεμβρίου 1961.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «ΝΑ ΕΠΙΔΙΩΧΘΗ ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΙΣ ΤΩΝ ΣΥΜΦΩΝΙΩΝ ΜΕ ΤΕΛΙΚΟΝ ΣΚΟΠΟΝ ΤΗΝ ΑΥΤΟΔΙΑΘΕΣΙΝ», 15 Οκτωβρίου 1961.

⁷²Εφημερίδα *Ελευθερία*, «ΥΠΟΠΤΕΥΟΝΤΑΙ ΤΑΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ», 15 Ιουλίου 1961.

⁷³Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 4 Νοεμβρίου 1960.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 8 Απριλίου 1962.

⁷⁴Εφημερίδα *Ελευθερία*, «ΘΑΡΣΕΙΝ ΧΡΗ», 10 Μαρτίου 1961.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Ο ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΓΡΙΒΑΣ ΕΤΟΝΙΣΕΝ ΟΤΙ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΑΓΑΠΩΜΕΝ ΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΥΣ ΩΣ ΑΔΕΛΦΟΥΣ», 4 Δεκεμβρίου 1960.

⁷⁵Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 28 Σεπτεμβρίου 1960.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Συμπεράσματα

με όρους δηλαδή χωρίς ιδιαίτερο πολιτικό περιεχόμενο, και στις περιπτώσεις όπου γίνεται χρήση του όρου «*λαϊκή μάζα*» και με ταξικές διαστάσεις, καθότι η έννοια του λαϊκού ταυτίζεται με τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα, εγκαλείται σε ένα ρόλο πολιτισμικού στοιχείου,⁷⁷ σε αντίθεση με την Ελληνική Κοινότητα που μέσα από τις έννοιες «*πληθυσμός*» που υποδηλώνει ποσοτικό άθροισμα σε μια δεδομένη γεωγραφική περιοχή,⁷⁸ «*φορολογούμενοι*» που ορίζει αυτούς που εισφέρουν ένα μέρος των εισοδημάτων τους στο κράτος,⁷⁹ «*λαός*» έννοια που απορρέει εξουσία,⁸⁰ αποτελεί το υποκείμενο της πολιτικής και νομιμοποιείται να μονοπωλεί το πολιτικό γίγνεσθαι.

Πιο κάτω παρατίθενται δύο αποσπάσματα από την ελληνόφωνη εφημερίδα *Ελευθερία* που αποτυπώνουν τους ετεροβαρείς όρους με τους οποίους συγκροτούνται οι δύο κοινότητες και το λαθεμένο πλαίσιο που τίθενται οι σχέσεις των δύο κοινοτήτων, το φιλικό «*φιλικάς μεθ' ημών σχέσεις*»,⁸¹ και όχι το πολιτικό πλαίσιο.

[...] Και εις τούτο δύναται να υπολογίξη εις αμέριστον συμπαράστασιν των Ελλήνων Κυπρίων, προθύμων να ανταποκριθούν εις εκδηλώσεις καλής θελήσεως, που αποτελούν απαραίτητον προϋπόθεσιν δια σύσφιγξιν των οικονομικών και πολιτιστικών σχέσεων των δύο συνοίκων στοιχείων.⁸²

[...] Αλλ' εις τα οικονομικά και τα πολιτικά ζητήματα η Τουρκική μειονότης πρέπει να διαπνέεται υπό ειλικρινούς πνεύματος συνεργασίας μετά του Ελληνικού λαού.⁸³

Μέσα από τη διαδικασία της έγκλησης (*interpellation*) η ελληνόφωνη εφημερίδα διαμορφώνει την κοινωνική, πολιτική θέση της κάθε κοινότητας. Σε κάποια πεδία, όπως το πολιτικό, το δημοσιονομικό, θα συνεργούν υπό τους ετεροβαρείς όρους «*τουρκική μειονότητα*» έναντι του «*ελληνικού λαού*», ενώ σε κάποια άλλα πεδία, όπως το πεδίο των «*ευρύτερων συναλλαγών*»,⁸⁴ και το πεδίο του «*πολιτισμού*», εγκαλούνται να ενεργούν υπό τον

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «*Λακωνικά*», 10 Ιουνίου 1961. Εφημερίδα *Ελευθερία*, «*Λακωνικά*», 31 Μαΐου 1962.

⁷⁶Εφημερίδα *Ελευθερία*, «*Η Τουρκική ηγεσία καθήκον έχει να αναθεωρήση αμέσως την στάσιν της ακολουθούσα την οδόν της συνεργασίας*», 6 Απριλίου 1961.

⁷⁷Niyazi Kızılyürek, *Η Κύπρος πέραν του έθνους*, ό. π., σελ. 21.

⁷⁸Εφημερίδα *Ελευθερία*, «*ΠΙΣΤΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ*», 16 Αυγούστου 1960.

⁷⁹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «*Λακωνικά*», 25 Οκτωβρίου 1960.

⁸⁰Εφημερίδα *Ελευθερία*, «*Λακωνικά*», 7 Απριλίου 1961. Εφημερίδα *Ελευθερία*, «*Λακωνικά*», 6 Απριλίου 1961.

[...] *Κυριώτατον ωσαύτως στοιχείον της πολιτείας ήνε ο λαός.[...] όταν πρόκηται να αποφασισθή η τύχη λαού τινος, πρέπει να ερωτάται η γνώμη αυτού.* Βλ. Μιχαήλ Δ. Βολονάκης, *Αγωγή του πολίτου προς χρήσιν των σχολείων της μέσης εκπαιδεύσεως και των διδασκαλείων*, *Ελευθερία*, Λευκωσία, 1908, σσ. 22, 191.

⁸¹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «*Λακωνικά*», 19 Αυγούστου 1960.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «*Λακωνικά*», 1 Αυγούστου 1963.

⁸²Εφημερίδα *Ελευθερία*, «*Λακωνικά*», 4 Νοεμβρίου 1960.

⁸³Εφημερίδα *Ελευθερία*, «*Λακωνικά*», 7 Απριλίου 1961.

⁸⁴Εφημερίδα *Ελευθερία*, «*Λακωνικά*», 11 Οκτωβρίου 1962.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Συμπεράσματα

ισοβαρή όρο «*σύννοικοι*», δεδομένου ότι στον ελληνικό λόγο τα δικαιώματα των μειονοτήτων περιορίζονται σε θέματα που άπτονται των θρησκευτικών και εκπαιδευτικών ζητημάτων.⁸⁵

Οποιοδήποτε περαιτέρω αίτημα εδράζεται πάνω σε ένα «*ιμπεριαλιστικό πρότυπο*».⁸⁶

Στον τουρκικό λόγο πέρα από τη διάκριση *Türkiye Türkü, Kıbrıs Türkü, Türk* και *Kıbrıs'lı Türk*,⁸⁷ οι συνδηλώσεις του όρου *Κύπριος* είναι ποικίλες. Από τη μία αρθρογράφος της εφημερίδας *Halkın Sesi* τονίζει ότι δεν υφίσταται ο όρος *Kıbrıs Kıbrıslı*, αφού δεν υφίσταται κυπριακό έθνος.⁸⁸ Από την άλλη, με βάση τη συνέντευξη που παραχώρησε ο Τούρκος Αντιπρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας Fazıl Küçük σε ξένο ανταποκριτή, ως *Kıbrıslı* όλοι οι πολίτες της Κυπριακής Δημοκρατίας νομιμοποιούνται να απολαμβάνουν ένα σύνολο ίσων πολιτικών δικαιωμάτων «*Kıbrıs Cumhuriyetinin bütün vatandaşları "Kıbrıslıdırlar". Mamafih, Anayasamız tahtinde Kıbrıslılar, ayrı zamanda Rum veya Türk' türler de*».⁸⁹ Για την Τουρκική Κοινότητα το θεσμικό πλαίσιο του 1960 δεν αποτελεί ένα θεσμικό πλαίσιο προστασίας μειονοτικών δικαιωμάτων, αλλά το θεσμικό πλαίσιο ενός συνεταιρικού κράτους «*Kıbrıs Cumhuriyetinde artık bir azınlık, çoğunluk meselesi yoktur. Türk ve Rum topluluklarının ortaklaşa, müşterek bir idaresi vardır*»,⁹⁰ με δύο πολιτικά ισότιμους συνεταιίρους «*ortaklarımız*». Μέσα από τον όρο «*συνέταιροι*» εγκυβλάει, προσβλέπει σε μια συνεργασία ισότιμη «*eşit şartlar altında işbirliği*»,⁹¹ παραπέμποντας και στο πολιτικό της στόχο για πολιτική ισότητα.

Η αποδόμηση του δημοσιογραφικού λόγου των κυπριακών εφημερίδων *Ελευθερία* (ελληνόφωνη) και *Halkın Sesi* (τουρκόφωνη), της περιόδου 1960-1963, κατέδειξε ότι οι σφαίρες συμπερίληψης (*inclusion*) και αποκλεισμού (*exclusion*) της Πολιτότητας (*citizenship*) συστρατεύτηκαν στον αγώνα των δύο κοινοτήτων για να νομιμοποιήσουν εκείνα τα δικαιώματα που θα τους έδιναν εκείνα τα πολιτικά ερείσματα για μια μελλοντική πολιτική δράση.

⁸⁵Εφημερίδα *Ελευθερία*, «*Λακωνικά*», 4 Αυγούστου 1961.

⁸⁶Εφημερίδα *Ελευθερία*, «*Λακωνικά*», 4 Αυγούστου 1961.

⁸⁷Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «*Türkiye Mektupları*», 15 Şubat 1963.

⁸⁸Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «*CEZAYİR VE KIBRIS*», 15 Nisan 1962.

⁸⁹[...] Όλοι οι πολίτες της Κυπριακής Δημοκρατίας είναι "Κύπριοι". Ωστόσο, στο σύνταγμα μας οι Κύπριοι, ταυτόχρονα είναι και Έλληνες ή Τούρκοι.

Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «*Cumhurbaşkan Muavini Dr. Fazıl Küçük' ün kesin cevabı*», 17 Ekim 1963.

⁹⁰[...] Στην Κυπριακή Δημοκρατία δεν υπάρχει πλέον το ζήτημα μειονότητας-πλειονότητας. Η Τουρκική και η Ελληνική κοινότητα έχουν από κοινού τη διοίκηση.

Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «*Kıbrıs Cumhuriyetinde Türkçe*», 30 Eylül 1960.

⁹¹Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «*Bazı Deyimlere Dair*», 28 Nisan 1962.

3. Μύθοι του Κυπριακού Προβλήματος στον πεζό και στον έμμετρο λόγο

Η «προσωπική τραγωδία» της οικονομικής δυσπραγίας της Τουρκικής Κοινότητας

Η Ελληνική Κοινότητα δεν επιθυμούσε να «φορτωθεί» το οικονομικό βάρος των προνοιών του Συντάγματος «για να μπορέση ο άμοιρος λιγάκι να χωνέψη της ανεξαρτησίας του το... ανούσιο πιωτό», ούτε και το οικονομικό βάρος της ενίσχυσης των κοινωνικών και οικονομικών δομών της Τουρκικής Κοινότητας.⁹² Αυτό το «φόρτωμα» συγκροτείται στον ελληνικό λόγο ως ένα αβάστακτο, οδυνηρό, επαχθές βάρος το οποίο θα έπρεπε να επωμισθεί άδικα η Ελληνική Κοινότητα, ο Ελληνικός Κυπριακός λαός «Τον χωρισμό των Τουρκικών των Δήμων θα δεχθούμε μόνο που θα πληρώνουμε για να τους συντηρούμε».⁹³

[...] Πώς ο Κυπριακός λαός θα δυνηθή να φέρη το βάρος τόσων πολλών και τεραστίων δημοσίων δαπανών, είναι το συχνόν αίνιγμα, το οποίον οφείλουν να κληθούν να λύσουν αμέσως οι υπεύθυνοι των Συμφωνιών.⁹⁴

[..]Αν οι Έλληνες υφίστανται τας συνεπείας μιας αναποφεύκτου οικονομικής κρίσεως η μικρά τουρκική κοινότης που δεν δύναται ούτε και αντέχει εις παρόμοιες ταλαιπωρίες ευρίσκεται εις πραγματικήν εξασθλίωσιν και ζητει να επωφεληθή έστω και της παραμικράς ευκαιρίας δια να εξοικονομήση μερικάς θέσεις συντηρουμένας από τον Κυπριακόν προϋπολογισμόν.⁹⁵

[..] Μα κι' ο Κυπριακός Λαός πρέπει αίτησι να πέψη
ν' αλλάξη το ... στομάχι του μ' άλλο πιο δυνατό
για να μπορέση ο άμοιρος λιγάκι να χωνέψη
της ανεξαρτησίας του το... ανούσιο πιωτό.⁹⁶

Από την άλλη, τα προβλήματα, τα ζητήματα, οι ανάγκες της Τουρκικής Κοινότητας προσεγγίζονται από την Ελληνική Κοινότητα μέσα από ένα ρεπερτόριο λόγου που πετυχαίνει

⁹²Νίκος Στέλγιας, *Ο θάνατος του ανεπιθύμητου βρέφους...*, ό. π., σελ. 43.

⁹³Περιοδικό *Νέα εποχή*, «Έμμετρη Πολιτική Σάτιρα», αρ. 2, 25 Μαρτίου 1959, σελ. 28.

⁹⁴Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 22 Οκτωβρίου 1960.

⁹⁵Περιοδικό *Κύπρος / Cyprus Greek-American Review*, «Γράμμα από την Κύπρο», αρ. 42, Απρίλιος 1961, σελ. 6.

⁹⁶Περιοδικό *Νέα εποχή*, «Έμμετρη Πολιτική Σάτιρα», αρ. 2, 25 Μαρτίου 1959, σελ. 27.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Συμπεράσματα

την «ιατρικοποίηση» των κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών ζητημάτων της Τουρκικής Κοινότητας «να επιδιώξουν μέσα θεραπείας».⁹⁷

[...] Ατυχώς ηγετικοί παράγοντες της Τουρκικής μειονότητας ουδέποτε εις το παρελθόν ή τώρα ηθέλησαν να διαβλέψουν εις την μόνιμον σχεδόν κακοδαιμονίαν των Τούρκων συμπατριωτών, εργατικών και καλοπροαιρέτων κατά βάθος ανθρώπων, τα πραγματικά αίτια και να επιδιώξουν μέσα θεραπείας.⁹⁸

Οι πολιτικές ανασφάλειες, τα πολιτικά αιτήματα, η ανάγκη για οικονομική ανασυγκρότηση της Τουρκικής Κοινότητας, η ανάγκη για αποδόμηση του αντιθετικού σχήματος «*Τούρκοι εργάται*» «*Ελληνικάς εργοδοτικάς επιχειρήσεις και συνδικαλιστικάς οργανώσεις*»,⁹⁹ συγκροτούνται στον ελληνικό λόγο με τέτοιες λεκτικές εκφορές που τονίζουν την «προσωπική τραγωδία» των μελών της Τουρκικής Κοινότητας «*υποφέρει, πεινά, ή υποσιτίζεται*», «*να βελτιώσουν την μοίραν των*», «*θα εύρουν κατανόησιν και θα τύχουν υποστηρίξεως*», «*η πλήρης σχεδόν απομόνωσις των*».¹⁰⁰

Πέρα από την ασθενικότητα της, η Τουρκική Κοινότητα, διάκειται ευμενώς απέναντι στον παρασιτισμό ή με την πολιτική της στάση τείνει προς αυτόν. Στον ελληνικό λόγο η στάση της Τουρκικής Κοινότητας, σε σχέση με τον Προϋπολογισμό της Κυπριακής Δημοκρατίας του 1962, αφυδατώνει τις παραγωγικές δυνάμεις προς όφελος παρασιτικών λειτουργιών και υποδηλώνει την ενσυνείδητη στάση της Τουρκικής Κοινότητας για επαιτεία «*αναμένοντες βοήθειαν από τους ευπόρους φίλους*». Ο Βουλευτής του Πατριωτικού Μετώπου Μιχαλάκης Σαββίδης τονίζει :

[...] Έντιμε κ. Πρόεδρε, έντιμοι συνάδελφοι.

⁹⁷Ευαγγελία Μπούτσκου, «Κατασκευάζοντας «τους γονείς» : Ψίθυροι των δασκάλων ειδικής αγωγής», Ελένη Φτιάκα (επιμ.), *Περάστε για έναν καφέ : Σχέσεις οικογένειας και σχολείου στην κόψη της διαφορετικότητας*, Ταξιδευτής, Αθήνα, 2008, σελ. 204.

[...] Πολύ περισσότερον χείρομεν όταν βλέπομεν τους Έλληνας συμπατριώτας να καταβάλλουν με τόσην υπομονήν και επιμονήν τας δεούσας φροντίδας προς αποκατάστασιν των παλαιών ομαλών σχέσεων με τους Τούρκους συμπατριώτας μας, μερικοί από τους οποίους με την κεκτημένη ταχύτητα δεν θέτουν τελείαν και παύλαν εις τα κακά του παρελθόντος.

Βλ. Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, «Να καλλιεργήσουμε την ευθύνη του πολίτου της Κυπριακής Πολιτείας», αρ. 65, Παρασκευή 8 Ιανουαρίου 1960, σελ. 4.

⁹⁸Εφημερίδα *Ελευθερία*, «ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ», 2 Μαρτίου 1962.

⁹⁹Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 10 Ιουνίου 1961.

¹⁰⁰Ευαγγελία Μπούτσκου, *ό. π.*, σελ. 203.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 10 Ιουνίου 1961.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 22 Απριλίου 1961.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Συμπεράσματα

Σήμερα ευρισκόμεθα εδώ δια να μελετήσωμεν, και αφού επιφέρωμεν τας απαιτούμενας τροποποιήσεις, να εγκρίνωμεν και ψηφίσωμεν τον Προϋπολογισμόν της Δημοκρατίας του 1962.

Αλλ' έντιμοι κύριοι, διερωτώμαι εάν ευρισκόμενοι όλοι εδώ έχωμεν σαφή συναίσθησιν της ευθύνης μας διά την εκτέλεσιν του σοβαρού τούτου έργου και δυστυχώς είμαι υποχρεωμένος να δηλώσω αδιστακτως και απεριφράστως ότι αμφιβάλλω πολύ, διότι δια να έχη κανείς συναίσθησιν της σοβαρότητος και της ευθύνης του ως εντολοδόχος των συμφερόντων του τόπου πρωτίστως οφείλει να σκέπτεται ως Κύπριος. Να σκέπτεται γενικώς δια το καλόν όλου του λαού της χώρας χωρίς εξαιρέσιν, ανεξαρτήτως φυλής, θρησκευματος, πολιτικής παρατάξεως, ιδεολογίας και οικονομικής καταστάσεως, και να πιστεύη ότι ο κάθε πολίτης έχει ίσα δικαιώματα ως επίσης και ίσας υποχρεώσεις και ευθύνας αναλόγως των δυνατοτήτων του. Και οφείλομεν επίσης να έχωμεν υπ' όψιν οτι εφ' όσον είμεθα ένα νέον κράτος το οποίον φροντίζωμεν να οργανώσωμεν κατά τον καλύτερον δυνατόν τρόπον, δια τα πρώτα χρόνια θα χρειασθώμεν θυσίας από όλους μας δια να μπορέσωμεν εν ευθέτω καιρώ να δρέψωμεν τους καρπούς των κόπων μας, και δεν πρέπει να ζητώμεν τον εύκολον τρόπον παρασιτισμού αναμένοντες βοήθειαν από τους ευπόρους φίλους μας δια να αντεπεξέλθωμεν, πράγμα αναξιοπρεπές και ουχι ισάξιον ενός λαού υπερηφάνου, πολιτισμένου, ευφυούς, εργατικού και αξίου ως του Κυπριακού.¹⁰¹

Με λεκτικές εκφορές όπως η Ελληνική Κοινότητα να επιδείξει τη μεγαλύτερη δυνατή φροντίδα και αγάπη «*true care and love*»,¹⁰² να τείνει χείρα φιλίας, βοήθειας «*να τείνουν την χείρα συνεργασίας εις τον Ελληνικόν Κυπριακόν λαόν βέβαιοι, ότι θα εύρουν κατανόησιν και θα τύχουν υποστηρίξεως*»,¹⁰³ «*stretch its hand out to the Turks*»,¹⁰⁴ τόσο η έννοια της φροντίδας, της φιλίας «*τας φιλικάς των διαθέσεις προς τους συνοίκους των*»,¹⁰⁵ της αγάπης «*Τους εκτιμώ και τους αγαπώ*»,¹⁰⁶ όσο και της βοήθειας είναι όροι ουδέτεροι, απολίτικοι που υποδηλώνουν την ύπαρξη αναγκών και όχι δικαιωμάτων.¹⁰⁷ Στα στενά πλαίσια αν εξεταστεί, μπορεί να καταλήξει κανείς στο συμπέρασμα ότι η Ελληνική Κοινότητα διάκειται θετικά έναντι της Τουρκικής Κοινότητας. Εντούτοις, κάθε επιλογή λέξης, κάθε ερμηνεία

¹⁰¹Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 21^{ης} Δεκεμβρίου 1961, σελ. 689.

¹⁰²Νίκος Λανίτης, *ό. π.*, σελ. 31.

¹⁰³Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 10 Ιουνίου 1961.

¹⁰⁴Νίκος Λανίτης, *ό. π.*, σελ. 22.

¹⁰⁵Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Λακωνικά», 1 Αυγούστου 1963.

Κώστας Π. Κύρρης, *Symbiotic elements in the history of the two communities of Cyprus*, *ibid*, p. 243.

¹⁰⁶Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Διαχωρισμός των δήμων», 17 Ιανουαρίου 1961.

[...] Πολύ προτιμότερο θάταν να τον βοηθήσουμε εμείς οι ίδιοι, να δείξουμε ότι συμπαθούμε τους Τούρκους.

Βλ. Ρόδης Ρούφος, *ό. π.*, σελ. 68.

Από τη *sympathy* στην *empathy* Βλ. Μιχαλίνος Ζεμπύλας, «The Emotional Complexities of "Our" and "Their" Loss: The Vicissitudes of Teaching about/for Empathy in a Conflicting Society», *Anthropology & Education Quarterly*, Vol. 44, 2013, p. 23.

¹⁰⁷Ευαγγελία Μπούτσκου, *ό. π.*, σσ. 204-205.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Συμπεράσματα

υποδηλώνει ότι οι ανάγκες της Τουρκικής Κοινότητας συνδέονται με την "ανικανότητα" παρά με την "ικανότητα",¹⁰⁸ «των αναξιοπαθούντων Τούρκων βιοπαλαιστών»,¹⁰⁹ «το συμπαθέστατον και ανεξίκακον εις την μεγάλην πλειονότητα του μειονοτικόν στοιχείον».¹¹⁰ Τοιουτοτρόπως δεν συγκροτούνται ως ενεργοί πολίτες αλλά ως «ευπαθής ομάδα».¹¹¹ Αντιμετωπίζονται ως αποδέκτες αγαθοεργίας, οι οποίοι στην πράξη θεωρούνται πολίτες δεύτερης κατηγορίας.¹¹²

Τροπισμοί νομιμοποίησης της πολιτικής ισότητας

Στον ελληνικό λόγο οι δύο κοινότητες, με βάση το συνταγματικό πλαίσιο του 1960-1963, οφείλουν να κινηθούν στα πλαίσια του ενιαίου κράτους και ως επί το πλείστον στα πλαίσια της εφαρμογής της αρχής της απλής πλειοψηφίας. Από την άλλη, ο τουρκικός λόγος έχει εγκύψει στο ζήτημα της πολιτικής ισότητας. Στον τουρκικό λόγο το 1958 τέθηκαν τα θεμέλια για την ύπαρξη δύο πολιτικά ίσων κοινοτήτων, και το Σύνταγμα της Κύπρου θεμελιώθηκε στην πολιτική ισότητα των δύο κοινοτήτων.¹¹³

Η αποσιώπηση της αριθμητικής ανισομέρειας των δύο κοινοτήτων, οι αναφορές σε περιπτώσεις ομοσπονδιακών δομών που κατοχυρώνουν την ενεργό συμμετοχή στα σώματα λήξης αποφάσεων, η ταύτιση της αρχής της πολιτικής ισότητας με την αρχή της αρμονικής πολιτικής συμβίωσης, αλλά και η ίδια η παρουσία της Τουρκίας και ιδιαίτερα των *Mehmetcik* ως αποτρεπτικής δύναμης κατά της αφομοίωσης της Τουρκικής Κοινότητας, ως εγγυητή της θωράκισης της πολιτικής της υπόστασης ως ισότιμου εταίρου, αποτελούν τροπισμούς νομιμοποίησης της πολιτικής ισότητας.

Στον τουρκικό λογοτεχνικό, πολιτικό, δημοσιογραφικό λόγο τονίζεται η ανατροπή του αντιθετικού σχήματος πλειονότητας-μειονότητας,¹¹⁴ και επιχειρείται η αλλοίωση των

¹⁰⁸ Αναστασία Χατζηγιαννακού κ.α., «Γονείς ανάπηρων παιδιών : Το εκπαιδευτικό σύστημα και οι καθημερινές προκλήσεις», Ελένη Φτιάκα (επιμ.), ό. π., σελ. 220.

¹⁰⁹ Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Αλλαγή ψυχολογίας» 22 Ιουλίου 1961.

¹¹⁰ Εφημερίδα *Ελευθερία*, «Ην. Πολιτεία και Κύπρος », 3 Ιουνίου 1962.

¹¹¹ Όχι υποκείμενο πολιτικών δικαιωμάτων, «ευπαθείς» «*hassas*».

Βλ. Sabahattin İsmail, *100 soruda Kıbrıs sorunu*, a.g.e., s. 58.

¹¹² Thomas Humphrey Marshall & Tom Bottomore, ό. π., σελ. 154

¹¹³ Niyazi Kızılyürek, *Η Ομοσπονδία στον κόσμο Η Ομοσπονδιακή Κύπρος*, ό. π., σσ. 119, 123.

Ahmet Gazioğlu, *Yavru Vatan Kıbrıs*, Hür Fikir Yayınları, Lefkoşa, 1960, s. 6.

¹¹⁴ [...] *Zürih ve Londra antlaşmaları ile Türk toplumu "azınlık" olmaktan çıkmıştır. Me τις συμφωνίες Ζυρίχης Λονδίνου η Τουρκική κοινότητα έπαψε να είναι μειονότητα.*

Βλ. Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Dost yüzlü düşmanlar...», 23 Aralık 1960.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Συμπεράσματα

αριθμητικών μεγεθών.¹¹⁵ Αυτή η αλλοίωση των αριθμητικών μεγεθών γίνεται κοινή γνώση. Αυτή η κοινή γνώση απαντά στους στίχους του ποιητή Özker Yaşın, τουτέστιν στους 120,000 Σημαιοφόρους που βρίσκονται στο νησί «*Yüzyirmi bin Bayraktar var*» (1962),¹¹⁶ αλλά και στα εκατομμύρια Τούρκων που βρίσκονται στις τέσσερις πλευρές του νησιού «*Şimdi yurdumun dört yanında Milyonlar evet Milyonlar*» (1960).¹¹⁷ Σε άρθρο της εφημερίδας *Halkın Sesi* αναφέροντας ότι σε αυτά τα εδάφη ζουν 120,000 Τούρκοι τονίζεται ότι είναι οι πιο παλιοί ιδιοκτήτες και ότι είναι συμμετοχοί στη σημερινή διοίκηση «*Bu topraklarda, bu toprakların en eski sahibleri olarak yüzyirmi bin Türk yaşamaktadır ve bugünkü idareye ortaktır*».¹¹⁸

Εξαιτίας της δημογραφικής ανασφάλειας, της ανάγκης νομιμοποίησης της αρχής της πολιτικής ισότητας όπως και της ανάγκης ανατροπής του μειονοτικού status, αποσιωπάται η ίδια η παρουσία της πλειοψηφούσας κοινότητας, «*Türkün Yeşil adası*» «*Yüzyıllarca bizimdin bizim kalacaktır*»,¹¹⁹ αποσιωπάται η ίδια η ιστορική της παρουσία «*Sen bu topraklara değiniyorsun artık Memet Memet bu toprak bizim*»,¹²⁰ η πολιτιστική της συμβολή «*Burası Lefkoşa' dir.....Bir Türk şehri*»,¹²¹ αποσιωπούνται οι αγώνες της Ελληνικής Κοινότητας και τονίζεται ότι μόνο η Τουρκία έκανε για χάρη της Κύπρου εθνικούς αγώνες μνημονεύοντας τα 80,000 μνήματα των Οθωμανών στρατιωτών του 1571 «*80,000 şehit mezarı*».¹²²

Στον τουρκικό λόγο η αρχή της πολιτικής ισότητας και τα συνταγματικά δικαιώματα της Τουρκικής Κοινότητας, που υπογραμμίζουν τη μετεξέλιξη ενός μειονοτικού στοιχείου σε ισότιμη κοινότητα, ταυτίζονται με την αρμονική πολιτική συμβίωση, τη συνταγματική τάξη,¹²³ τη συνεργασία «*Τότε θα έχουν από ημάς κάθε είδους συνεργασίαν*»,¹²⁴ αλλά και με

«Ενώ, εκείνοι, οι οποίοι, κατά την φράσιν των, αποτελούν την πλειονότητα, θεωρούν δικαίωμά των να καταπατούν παν δικαίωμα μας».

Βλ. Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 22^{ης} Δεκεμβρίου 1961, σελ. 714.

¹¹⁵ *Republic of Cyprus Statistical Abstract 1961*, No. 7, Statistics and Research Department Ministry of Finance, Nicosia, p. 15.

Το έτος 1960 οι Έλληνες Ορθόδοξοι ανέρχονται σε 441,656 και οι Τούρκοι Μουσουλμάνοι σε 104, 942.

¹¹⁶ Özker Yaşın, *Tüm şiirler [Kıbrıs benim vatanım]*, a.g.e., s. 44.

¹¹⁷ Özker Yaşın, *Tüm şiirler [Önce kuşlar uyanır]*, a.g.e., s. 231.

¹¹⁸ Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «PROPAGANDA DAİRESİ ...», 9 Haziran 1962.

¹¹⁹ «*Τουρκικό Πράσινο νησί*» «για αιώνες ήσουν δική μας δική μας θα μείνεις». Ποίημα *KIBRISIM* του Kemal Zorlo. Βλ Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «HALKIN SESİ - SANAT ARMAĞANI», 16 Ekim 1962.

¹²⁰ Ποίημα *Memet* του Kutlu Adalı.

Βλ. Gülgün Serdar, *1571'den 1964'e Kıbrıs Türk Edebiyatında*, a.g.e., s. 94.

¹²¹ «*Αυτό το μέρος εδώ είναι η Λευκωσία ..Μια Τουρκική πόλη*».

Ποίημα *Urkiye Mine Balman* (1960).

Zübeyir Yılmaz & Ramazan Okumuş, *Kıbrıs Türk şiiri*, a.g.e., s. 54.

¹²² Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Alithia'nın küstahlığı», 20 Eylül 1960.

¹²³ Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 1^{ης} Δεκεμβρίου 1961, σελ. 614.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ : Συμπεράσματα

ένα ευυπόληπτο πολιτικό βίο «Εάν δεν υπάρχει η δυνατότης να ζώμεν με την τιμήν και την υπόληψιν μας, τότε προτιμώμεν να αποθάνωμεν».¹²⁵ Παρά το γεγονός ότι το θεσμικό πλαίσιο του 1960 αναφέρεται σε ένα ενιαίο κράτος, σταδιακά εντείνονται οι φωνές που οραματίζονται μια άτυπη ομοσπονδιακή δομή, ένα ομοσπονδιακό σύστημα, δηλαδή μια Κυπριακή Δημοκρατία όπου θα αποτελείται από δύο πολιτείες, καθεμιά από τις οποίες θα διοικείται από την αντίστοιχη κοινότητα, την Ελληνική ή την Τουρκική «*her iki cemaatin ayri idareler altinda, fakat ayni topraklarda*», και όπου οι αρμοδιότητες των δύο Κοινοτικών Συνελεύσεων θα διευρυνθούν σε κρατική κλίμακα «*bir devlet ölçüsünde genişletilirse*».¹²⁶ Μέσα από το ενιαίο κράτος και την αρχή της απλής πλειοψηφίας δεν κατοχυρώνεται ο ευυπόληπτος πολιτικός βίος, αλλά μόνο στα πλαίσια ενός διοικητικού συστήματος που θα στηρίζεται στην πολιτική ισότητα «*Eşitliğe dayanan idari sistem*».¹²⁷

Τέλος η ίδια η παρουσία της Τουρκίας «*οι 30 εκατομμύρια καρδιές που κτυπούν στη μητέρα πατρίδα*» «*Anavatandaki 30 milyonun kalbi*» νομιμοποιεί το αίτημα της πολιτικής ισότητας και εγγυάται, επιβλέπει ότι θα διατρέχει κάθε πτυχή της πολιτικής ζωής του νησιού, καθιστώντας αδύνατη την επανάληψη μια δεύτερης Κρήτης ή Ρόδου.¹²⁸

¹²⁴Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 18^{ης} Δεκεμβρίου 1961, σελ. 670.

¹²⁵Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1961-31 Δεκεμβρίου 1961), συνεδρίαση 22^{ης} Δεκεμβρίου 1961, σελ. 716.

¹²⁶«κάθε κοινότητα κάτω από ξεχωριστή διοίκηση αλλά κάτω από το ίδιο έδαφος»
Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Realist çareler», 24 Ocak 1963.

¹²⁷Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Haklarımız tanınmadıkça», 19 Kasım 1960.

¹²⁸Εφημερίδα *Halkın Sesi*, «Girit'i Türklerden Nasıl Almışlardı?», 12 Aralık 1963. [Πώς πήραν από τους Τούρκους την Κρήτη;]

Βιβλιογραφία

Πρωτογενείς Πηγές :

Κατάλογος ημερήσιου και περιοδικού τύπου

Απόστολος Βαρνάβας, Ιανουάριος 1960 - Αύγουστος 1963.

Δελτίον Ομίλου Παιδαγωγικών Ερευνών, 1962-1963.

Επετηρίς Παιδαγωγικής Ακαδημίας Κύπρου, 1959-1960, 1960-1961, 1961-1962.

Επετηρίς Παγκυπρίου Γυμνασίου, 1955-1964.

Επετηρίς Παγκυπρίου Γυμνασίου Θηλέων Παλουριωτίσσης, 1961-1964.

Επετηρίς Παγκυπρίου Γυμνασίου Κύκκου, 1961-1963, Λευκωσία, 1964.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, 1960-1963

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 1960-1963

Καιροί της Κύπρου & Κυπριακοί Καιροί, 8 Ιανουαρίου 1960 - 22 Σεπτεμβρίου 1961.

Κυπριακά Χρονικά, Νοέμβριος 1960- Ιούλιος 1963.

Κυπριακαί Σπουδαί, 1960-1963.

Κυπριακή Εκπαίδευσις, Οκτώβριος 1959, Απρίλιος 1960, Ιούνιος 1961, Οκτώβριος 1961.

Κύπρος Cyprus Greek-American Review, Ιούλιος 1960-Μάιος 1961.

Μαθητική Εστία, Απρίλιος-Ιούνιος 1960, Ιανουάριος -Μάρτιος 1961, Απρίλιος -Ιούνιος 1961,

Οκτώβριος -Δεκέμβριος 1961, Μάιος- Ιούνιος 1963, Σεπτέμβριος -Δεκέμβριος 1963.¹

Μαθητικοί Αντίλαλοι, Οκτώβριος 1962 –Φεβρουάριος 1964.

Μόρφωσις, 1960-1963.

Νέα Αγροτική Επιθεώρησις, 1960-1963.

Νέα Εποχή, Μάρτιος 1959 – Δεκέμβριος 1963.

Ο συνεργατιστής, Οκτώβριος 1961- Δεκέμβριος 1963.

Ο Τραπεζικός, 1960-1963.

Παιδική Χαρά, Ιανουάριος 1962 - Ιούνιος 1963.

Πάντα Εμπρός, Φεβρουάριος 1963- Δεκέμβριος 1963.

¹Από το τεύχος αρ. 24 (Σεπτέμβριος-Δεκέμβριος 1959) μέχρι το τεύχος αρ. 29 (Απρίλιος –Ιούνιος 1961) αποτελεί το εκφραστικό όργανο των μαθητών του Παγκυπρίου Γυμνασίου.

Από το τεύχος αρ. 30 (Οκτώβριος- Δεκέμβριος 1961) μέχρι το τεύχος αρ. 35 (Μάιος –Ιούνιος 1963) εκδίδεται από τα σχολεία Κεντρικού και Κύκκου.

Από το τεύχος αρ. 36 (Σεπτέμβριος-Δεκέμβριος 1963) εκδίδεται από τα σχολεία Κεντρικού -Φανερωμένης και Νεαπόλεως.

Βιβλιογραφία

Πνευματική Κύπρος, 1960-1963.

Φιλολογική Κύπρος, 1960-1964.

Φωτεινοί Ορίζοντες, Νοέμβριος 1962-Δεκέμβριος 1963.

Αγγλόφωνα περιοδικά

Cyprus : The Island of Aphrodite, Cosmos Press, Nicosia, 1963.

Cyprus to-day, Ιανουάριος- Φεβρουάριος 1963, Μάιος -Ιούνιος 1963, Ιούλιος - Αύγουστος 1963, Σεπτέμβριος -Οκτώβριος 1963, Νοέμβριος -Δεκέμβριος 1963.

The Greek heritage of Cyprus : A handbook on the island's past and present, Greek Communal Chamber, Nicosia, 1963.

Σχολικά εγχειρίδια

Ελληνικά σχολικά εγχειρίδια / Σχολικά βοηθήματα / Εγχειρίδια εκπαιδευτικού

Ανδρουλιδάκης Ε. Κ., *Παγκόσμιος ιστορία (και ελληνική) δια τους υποψήφιους των σχολών του πανεπιστημίου, παιδαγωγικών ακαδημιών, ανωτ. εμπορικής, Παντείου κ.λ.π., τ. Α΄*, Αθήνα, 1961.

Βαρναβίδου Π. Α. & Βαρναβίδου Γ. Α., *Πρακτική γεωμετρία προς χρήση των μαθητών της Α΄ και Β΄ τάξεως των γυμνασίων, λυκείων, εμπορικών και τεχνικών σχολών*, Λευκωσία, 1960.

Βλέσσας Γιώργος & Δούκα Δ., *Φυσική και χημεία προς χρήση των μαθητών της Ε΄ και Σ΄ τάξεως των δημοτικών σχολείων*, Ατλαντίδος, Αθήνα, 1959.

Βολονάκης Μιχαήλ Δ., *Αγωγή του πολίτου προς χρήση των σχολείων της μέσης εκπαίδευσης και των διδασκαλείων*, Ελευθερία, Λευκωσία, 1908.

Βουραζέλη-Μαρινάκου Ελένη, *Ιστορία των μέσων χρόνων*, Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα, 1962.

Γαβρεσέας Παναγιώτης, *Γεωγραφία Ευρώπης διά την Β΄ τάξιν εξατάξιων γυμνασίων*, Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα, 1962.

Γαβρεσέας Παναγιώτης, *Γεωγραφία Ηπείρων : Ασίας, Αφρικής, Αμερικής, Ωκεανίας, Ανταρκτικής τάξη Γ΄*, Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα, 1962.

Γεωργιάδης Κλεάνθης Π., *Γενική Ιστορία - Ιστορία της Κύπρου, τ. Α΄*, Λευκωσία, 1940.

Βιβλιογραφία

Γεωργιάδης Κλεάνθης Π., *Ιστορία της Κύπρου*, Λευκωσία, 1953.

Γεωργιάδης Κλεάνθης Π., *Ιστορία της Κύπρου*, Α. Π. Πολίτης, Λευκωσία, 1960.

Γεωργιάδης Κλεάνθης Π., *Ιστορία της Κύπρου : Από την Ρωμαιοκρατίαν μέχρι της Ενετοκρατίας, διά την Γ' και Δ' τάξιν Σχολών Μέσης Παιδείας*, Α. Π. Πολίτης, Λευκωσία, 1962.

Γεωργιάδης Κλεάνθης Π., *Ιστορία της Κύπρου : Προϊστορικοί Χρόνοι μέχρι Ρωμαϊκών Χρόνων, διά την Α' και Β' τάξιν Σχολών Μέσης Παιδείας, τ. Α'*, Α. Π. Πολίτης, Λευκωσία, 1962.

Γεωργιάδης Κλεάνθης Π., *Ιστορία της Κύπρου : Προϊστορικοί Χρόνοι μέχρι Ρωμαϊκών Χρόνων, διά την πρώτην τάξιν σχολείων Μέσης παιδείας, τ. Α'*, Α. Π. Πολίτης, Λευκωσία, 1965.

Γρηγορίου Ιωάννης, *Ελληνική στενογραφία κατά το σύστημα "ΓΚΡΕΓΚ" : Το πλέον διαδεδομένον σύστημα ανά την υφήλιον*, Αυγή, Λευκωσία, 1963.

Δημητρακόπουλος Χ. κ.ά., *Νεοελληνικά Αναγνώσματα, Α' Γυμνασίου*, Οργανισμός Εκδόσεων Σχολικών Βιβλίων, Αθήνα, 1961.

Ιωαννίδης Κώστας Δ., *Φωνητικά γυμνάσματα και παιδαγωγικά τραγούδια διά τας παιδαγωγικάς ακαδημίας, σχολεία και ωδεία*, τ. Β', Γραφείο Παιδείας, Λευκωσία, 1963.

Κληρίδης Νέαρχος, *Αγωγή του πολίτου για την Ε' τάξη του δημοτικού*.

Κληρίδης Νέαρχος, *Μαθήματα εκκλησιαστικής ιστορίας για την Ε' Δημοτικού*, Α. Π. Πολίτης, Λευκωσία.

Κληρίδης Νέαρχος, *Μαθήματα ιστορίας για το δημοτικό*, Λευκωσία, 1949.

Κληρίδης Νέαρχος, *Εγχειρίδιον ιστορίας της Ορθόδοξου Εκκλησίας της Κύπρου*, Εκδόσεις Ζαβαλλή, Λευκωσία, 1956.

Κληρίδης Νέαρχος, *Μαθήματα ιστορίας για την Δ' δημοτικού*, Α. Π. Πολίτης, Λευκωσία, 1960.

Κληρίδης Νέαρχος, *Μαθήματα ιστορίας για την Στ' δημοτικού*, Α. Π. Πολίτης, Λευκωσία, 1960.

Κληρίδης Νέαρχος, *Θρησκευτικά Μαθήματα για την Α' και τη Β' τάξη του δημοτικού σύμφωνα με το επίσημο πρόγραμμα*, Λευκωσία, 1962.

Βιβλιογραφία

- Κληρίδης Νέαρχος, *Μαθήματα Πατριδογνωσίας για την Α΄ και Β΄ τάξη των δημοτικών σχολείων, σύμφωνα με τον νέον αναλυτικόν πρόγραμμα του Ελληνικού Γραφείου Παιδείας, και εγκεκριμένον υπό του Γραφείου Ελληνικής Παιδείας*, Λευκωσία 1968.
- Κοντογιάννης Δημήτρης κ.ά., *Αναγνωστικό για την έκτη τάξη του δημοτικού σχολείου*, Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων, Αθήνα, 1952.
- Κοσμά Αλέξανδρος Ι., *Γραμματική της ελληνικής γλώσσης μετά παραρτήματος ορθογραφικών κανόνων προς χρήσιν των μαθητών της Ε΄ και Στ΄ τάξεως των Δημοτικών Σχολείων αμφοτέρων των φύλων και των ανώτερων Σχολών*, Κόσμος, Λευκωσία, 1960.
- Κουσουλίδης Ρένος Π., *Η Ελληνική Στενογραφία*, Λευκωσία, 1961.
- Κρητικός Βίκτωρ Δ. & Κοσμά Κυριάκος (επιμ.), *Αρριανού Αλεξάνδρου ανάβασις : εκλογαί, & Ηροδότου Ιστορίαι*, Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα, 1963.
- Λιώκης Λεωνίδα Σπ., *Στοιχεία ανόργανου χημείας Ε΄ τάξεως εξατάξιου Γυμνασίου*, Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα, 1959.
- Μαραθεύτης Φρίξος, *Ύλη και διδακτική της φυσικής και γενικής γεωγραφίας του δημοτικού σχολείου*, Λευκωσία, 1962.
- Μιτσίδης Ανδρέας Ν., *Η διδακτική των θρησκευτικών*, Λευκωσία, 1961.
- Ξιούτας Νικόλαος, *Αγωγή του Πολίτου*, Λευκωσία,
- Παναγάκης Κωνσταντίνος Γ., *Ασκήσεις μαθηματικών πραγματικοί αριθμοί δια τα γυμνάσια πρακτικής κατευθύνσεως και τους υποψήφιους των ανωτάτων σχολών*, Μ. Πεχλιβανίδης, Αθήνα, 1963.
- Παντελούρης Ευαγόρας Μ., *Ανθρωπολογία δια την Δ΄ τάξιν των εξατάξιων γυμνασίων*, Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων, Αθήνα, 1962.
- Πετρούνιαν Βασίλειος Ε., *Εκκλησιαστική Ιστορία για την Δ΄ τάξιν των εξατάσεων γυμνασίων*, Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων, Αθήνα, 1960.
- Πετρούνιαν Βασίλειος Ε., *Ιερά ιστορία της Καινής Διαθήκης διά την Β΄ τάξιν των εξατάξιων γυμνασίων*, Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων, Αθήνα, 1960.
- Σακελλαρόπουλος Νώντας Περ., *Αγωγή του Κύπριου πολίτου*, Λευκωσία, 1963.
- Σιμς Γ. (επίμ), *Διάλογοι ελληνική μετάφρασις*, Τύποις «ΜΟΥΣΩΝ», Λευκωσία.
- Σπεράντσας Στέλιος, *Σωματολογία του ανθρώπου μετά στοιχείων υγιεινής τάξις Ε΄*, Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων, Αθήνα, 1962.

Βιβλιογραφία

- Σπυριδάκης Κωνσταντίνος, *Σύντομος Ιστορία της Κύπρου*, Λευκωσία, 1972.
- Σταμάτης Ευάγγελος, *Γεωγραφία, Μαθηματική και Φυσική μετά στοιχείων Γεωλογίας και Ορυκτολογίας δια την Δ' τάξιν του Γυμνασίου*, Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα, 1962.
- Τζάρτζανος Αχιλλέας Α., *Συντακτικόν της αρχαίας ελληνικής γλώσσης διά τας ανωτέρας τάξεις των γυμνασίων*, Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων, Αθήνα, 1963.
- Τσιγκίνης Παντελής, *Ελληνική ιστορία δια τους μαθητάς της Γ' και Δ' τάξεως των δημοτικών σχολείων αμφοτέρων των φύλων και της Δ' Τάξεως των πλήρων Αστικών σχολών*, Ι. Γ. Κασουλίδης, Λευκωσία, 1932.
- Φάντης Πέτρος Ζ., *Μεθοδικαί ασκήσεις δακτυλογραφίας*, Λευκωσία, 1960.
- Φωκίτης Ιωάννης Δ., *Παγκόσμιος οικονομική ιστορία*, Εκδοτικός οίκος Ν. Αλικιώτης & Υιοί, Αθήνα, 1962.
- Χατζηϊωάννου Κούρρας Νίκος, *Εισαγωγή στη νεοελληνική γλώσσα και λογοτεχνία*, Εκδόσεις Ζαβαλλή, Λευκωσία, 1960.
- Χατζηκυριάκου Σταύρος Σ., *Ιστορία της Κύπρου για την Γ', Δ', Ε' και Στ' τάξη των δημοτικών σχολείων*, Λευκωσία, 1959.
- Χρήστου Χαράλαμπος, *Παιδικά νεοελληνικά κείμενα και γλωσσικές ασκήσεις*, Λεμεσός, 1963.

Τουρκικά Σχολικά Εγχειρίδια- Εγχειρίδια Εκπαιδευτικού

- Alasya Halil Fikret, *Kıbrıs tarihi (M.E. 1450- M.S. 1878) Belli başlı Antikitelemi*, M. Fikri Matbaasında, Lefkoşa, 1939.
- Alasya Halil Fikret, *Kıbrıs tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ayyıldız Matbaasında, Ankara, 1964.
- Gazioğlu Ahmet, *İngiliz idaresinde Kıbrıs*, Ekin Basımevi, İstanbul, 1960.
- İlaydın Hikmet, *Ek okuma kitabı*, Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu, Lefkoşa, 1960.
- Metin Hüseyin, *Kıbrıs tarihine toplu bir bakış*, Halkın Sesi, Lefkoşa, 1959.
- Selen Fevzi, *Hayat Bilgisi Öğretimi*, Öğretmen kitapları serisi 1, Kıbrıs Türk Maarif Müdürlüğü, Lefkoşa, 1961.

Βιβλιογραφία

Εκδόσεις Τουρκικού Γραφείου Παιδείας

Kıbrıs tarihi notları, Türk Maarif Müdürlüğü, 1962.

Kıbrıs'ın tarih boyunca Anadolu ile ilgisi, Kıbrıs Türk Maarif Yayını, Lefkoşa, 1962.

Yurttaşlık Bilgisi I, Türk Maarif Müdürlüğü, 1962.

Yurttaşlık Bilgisi II, Türk Maarif Müdürlüğü, 1962.

Yurttaşlık Bilgisi V, Türk Maarif Müdürlüğü, 1962.

Yurttaşlık Bilgisi VI, Türk Maarif Müdürlüğü, 1962.

Εκδοτικά εγχειρήματα Ελληνικής Κοινότητας

Αβρααμίδου Έλλη, *Κυπριακά Σκέτς*, Εκδόσεις Ζαβαλλή, Λευκωσία, 1960.

Αιμιλιανίδης Αχιλλέας, *The Zurich and London Agreements and the Cyprus Republic*, Imprimerie A. Klissiounis, Athenes, 1961.

Αναστασιάδης Κ. Π., *Τουρκικόν βιβλίον Türkçe kitabı*, Λευκωσία, 1960.

Ανθίας Τεύκρος, *Ποιητικά άπαντα 1928-1962 Αθήνα-Κύπρος-Λονδίνο*, Aegean Press, Λονδίνο, 1962.

Ανθίας Τεύκρος, *Η ζωντανή Κύπρος : Λαογραφικά θέματα*, Anthias Publications, London, 1963.

Αχιλλέας Αιμίλιος, *Η συμφωνία του λυτρωμού*, Δίφρος, Κύπρος, 1960.

Βόγιας Μιχαλάκης Ι., *Ο άγνωστος ασθενής του αρ. 19 τρίτου ορόφου*, Λεμεσός, 1963.

Βραχάς Φρίξος Π., *Οκτώ ελληνικά θέματα*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1962.

Γαλάζη Πίτσα, *Στιγμές εφηβείας: ποιήματα*, Φέξης, Αθήνα, 1963.

Γεωργιάδης-Κυπρολέων Ανδρέας, *Εκ προμελέτης: νουβέλλα μαζί με 4 διηγήματα*, Σιδέρης, Αθήνα, 1963.

Γιάκου Δημήτρης, *Ο δρόμος της χαραυγής : διηγήματα*, Πνευματική Κύπρος, Λευκωσία, 1963.

Γρίβας Γεώργιος, *Απομνημονεύματα αγώνος Ε.Ο.Κ.Α. 1955-1959*, Αθήνα, 1961.

Γρίβας Γεώργιος, *Αγών Ε.Ο.Κ.Α και ανταρτοπόλεμος : πολιτικοστρατιωτική μελέτη*, Αθήνα, 1962.

Δίκαιος Πορφύριος, *A conspectus of architecture in ancient Cyprus plates 1-60*, Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, Λευκωσία, 1960.

Βιβλιογραφία

- Δρουσιώτης Πυθαγόρας Ν., *Εκλογή : ποιήματα*, Λεμεσός, 1963.
- Ευγενίου Αντωνάκης, *Αιολικοί σκοποί : ποιήματα*, Εκδόσεις Ζαβαλλή, Λευκωσία, 1963.
- Ιακωβίδης Αντρέας, *Βιολέττες στη Βερενίκη*, Λευκωσία, 1962.
- Ιωαννίδου Ειρένα, *Ηρωική Συμφωνία*, Εστία, Αθήνα, 1960.
- Καλοζώης, Μάκης Φ., *Κυπριακά μοτίβα : ποιήματα*, Κύπρος, 1962.
- Καπλάνης Αλέξης, *Φλογισμένοι ύμνοι των αθανάτων νεκρών της ΕΟΚΑ : ποιήματα*, Κύπρος, 1959.
- Κασουλίδης Ιωάννης, *Μαρία η Συγκλητική: δράμα εις πράξεις τρεις*, Λευκωσία, 1962.
- Κλεάνθους Κώστας, *Προσφορά*, Λευκωσία, 1962.
- Κλεάνθους Κώστας, *Αδελφέ μου Οσμάν : ποιήματα*, Έκδοση Κ. Σ. ΕΔΟΝ, Λευκωσία, 1975.
- Κληρίδης Νέαρχος, *Κυπριακά Παραμύθια*, μέρος Α', Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, Λευκωσία 1959.
- Κληρίδης Νέαρχος, *Τοπικές ιστορίες : Ιστορία της Λύσης*, Λευκωσία, 1960.
- Κληρίδης Νέαρχος, *Ο Διγενής Ακρίτας: Ο καινούριος μυθικός ήρωας των Ελλήνων: Ιστορία και θρύλοι στο Βυζάντιο και στην Κύπρο*, Α. Π. Πολίτης, Βαρύσια, 1961.
- Κληρίδης Νέαρχος, *Χωριά και πολιτείες της Κύπρου : για να γνωρίσωμε την Κύπρο μας*, Λευκωσία, 1961.
- Κληρίδης Νέαρχος, *Η πρώτη 25ετηρίδα του Συνεργατικού Ταμειυτηρίου Διδασκάλων Κύπρου ΑΤΔ 1936-1961*, Εκδόσεις Ζαβαλλή, Λευκωσία, 1962.
- Κληρίδης Νέαρχος, *Η αρχαία πολιτεία της Ταμασσού στα προ και μετά Χριστόν χρόνια*, Εκδόσεις Ζαβαλλή, Λευκωσία, 1963.
- Κουγιάλης Θεοκλής, *Μολυβιές στο περιθώριο: απομνημονεύματα 1958-59*, Χρ. Γ. Σταυρινίδης, Λευκωσία, 1960.
- Κούρος Ανδρέας, *Η ελληνοχριστιανική παράδοσις*, Εκδόσεις Ζαβαλλή, Κύπρος, 1961.
- Κρίνας Λεύκιος, *Αντάρτικη φλόγα και σκορπισμένα γιασεμιά: ποιήματα*, 1959.
- Κύρρης Κώστας, *Ο Κύπριος Αρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης Υάκινθος (1345-6) και ο ρόλος του εις τον Αντιπαλαμυτικόν αγώνα*, Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, Λευκωσία, 1961.
- Κύρρης Κώστας, *Οι ποιητάρηδες της Κύπρου*, Λευκωσία, 1961.
- Κωνσταντινίδης Αρχιμανδρίτης Φώτιος Σ., *Μνημόσυνα ηρώων του Κυπριακού απελευθερωτικού αγώνος*, Λευκωσία, 1963.

Βιβλιογραφία

- Λαδάκη-Φιλίππου Νίκη, *Δρόμοι Αγάπης: ποιήματα*, Κόσμος, Κύπρος, 1960.
- Λαδάκη-Φιλίππου Νίκη, *ατονα*, Κύπρος, 1963.
- Λαζάρου Σοφοκλής, *Ενδοσκόπιο : ποιήματα*, Κύπρος, 1961.
- Λανίτης Νικόλαος Κλ., *Our destiny : A consideration of some problems pertaining to Cyprus*, Proodos, Nicosia, 1963.
- Λεύκης Γιάννης, *Τραγούδι των ζυπνημένων ανθρώπων κι άλλα ποιήματα*, Λεμεσός, 1963.
- Λευκωσιάτης Κωνσταντίνος, *Λογοδοσία επί τη λήξει των εργασιών του σχολικού έτους 1960-61*, Λευκωσία, 1961.
- Λευκωσιάτης Κωνσταντίνος, *Η Κυπριακή Βασίλλη*, Αθήνα, 1961.
- Λιασίδης Παύλος, *Δώδεκα παρά δέκα*, Αυγή, Κύπρος, 1960.
- Λοϊζίδης Σάββας, *Συνέπειαι των συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου: Κρίσις εκ του διαχωρισμού των δήμων, οι Τούρκοι και η Κύπρος, η απειλή επεμβάσεως*, Αθήναι, 1963.
- Λυκαύγης Άνθος, *Κραυγές*, Αθήνα, 1961.
- Λυμπουρίδης Αχιλλέας, *Cyprus: The island of Aphrodite*, Cosmos Press, Nicosia, 1963.
- Λυσιώτης Ξάνθος, *Θρόμβοι και σταλαχτίτες (1955-1958)*, Λευκωσία, 1960.
- Λυσιώτης Ξάνθος, *Αποδημία*, Λευκωσία, 1961.
- Μαρκίδης Κώστας, *Εδώ ΕΟΚΑ*, Λάρνακα, 1961.
- Μαρκίδης Κώστας, *Οι καμοί του χωρκάτη : κυπριακή διαλεκτική ποιήσεις*, Λάρνακα, 1961.
- Μαυρίδης Νεόφυτος Χ., *Η Αθάνατη Τζιύπρος : τζιυπριώτικα τραούδκια*, τ. Γ', Νέα Σπάρτη, Αμμόχωστος, 1959.
- Μαυρίδης Νεόφυτος Χ., *Ο φιλόσοφος ρεσπέρης*, Νέα Σπάρτη (Μεσαορίας), Αμμόχωστος, 1961.
- Μαυρίδης Νεόφυτος Χ., *Οι παραντζιελλιές του ρεσπέρη στον γιόν του...*, Νέα Σπάρτη (Μεσαορίας), Αμμόχωστος, 1962.
- Μελάς Τώνης, *Ρίζες ιδεών : πρόζες-στοχασμοί*, Λεμεσός, 1960.
- Μελάς Τώνης, *Στα φτερά του πεπρωμένου : δράμα τρίπραχτο : (αντιπολεμικό)*, Λεμεσός, 1960.
- Μελάς Τώνης, *Στη σιωπή της μέρας : τετράστιχα ποιήματα*, Λεμεσός, 1961.
- Μελάς Τώνης, *Ταφόπετρες : ποιήματα*, Λεμεσός, 1961.
- Μελεάγρου Ήβη, *Πόλη ανώνυμη: διηγήματα*, Γ. Φέξης, Αθήνα, 1963.
- Μελεάγρου Ήβη, *Ανατολική Μεσόγειος*, Λευκωσία, 1969.

Βιβλιογραφία

- Μηλιώτης Νίκος, *Μολών Λαβέ : Το έπος της Κύπρου*, Η Κιβωτός, Βαρώσια-Αμμόχωστος, 1959.
- Μηχανικός Παντελής, *Τα δυο βουνά*, Εκδόσεις Ζαβαλλή, Λευκωσία, 1963.
- Μιχαηλίδης Βασίλης, *Ποιήματα*, Δημοτική Βιβλιοθήκη Λεμεσού, Λευκωσία, 1960.
- Μιχαηλίδης Μιχαήλ Ε., *Πάντα μπροστά*, Αθήνα, 1960.
- Μιχαηλίδης Μιχαήλ Ε., *Πέρασε κάποιος στρατιώτης*, Λεμεσός, 1962.
- Μόντης Κώστας, *Συμπλήρωμα των στιγμών*, Λευκωσία, 1960.
- Μόντης Κώστας, *Ποίηση του Κώστα Μόντη*, Λευκωσία, 1962.
- Μούσκος Α. Γ., *Αδούλωτο νησί : τρίπρακτο, πατριωτικό, παιδικό δραματάκι δια τα δημοτικά σχολεία*, Νέος Κόσμος, Λευκωσία, 1960.
- Μούσκος Α. Γ., *Ανταποδώσατε πύρ! : πατριωτικό δράμα εις πράξεις τέσσαρας*, Κύπρος, 1965.
- Νεοκλέους Ευριπίδης & Αθηνοδώρου Ανδρέας, *Αυτοί που δεν λύγισαν : σε πράξεις τέσσερεις*, Κύπρος, 1963.
- Νικολαΐδης Μελής, *Δύο διαλέξεις πάνω στο δημοτικό τραγούδι*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1963.
- Νικολαΐδης Μελής, *Η Κύπρος μας : η ομορφιά της, η ζωή της, ο αγώνας της*, Πνευματική Ζωή, Αθήνα, 1965.
- Νικολάου Κυριάκος, *Κίτιον Ελλήνις*, Λευκωσία, 1961.
- Νικολάου Κ. Μιχαηλίδου Ινώ, *Tituli agonistici, hellenistici et romani, ad res Cyprias pertinente*, Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, Λευκωσία, 1961.
- Οικονομίδης Ιωάννης, *Νεανικοί παλμοί: ποιήματα*, 2^η έκδοση, Λευκωσία, 1961.
- Παγιάση-Κατσούρη Ντίνα, *Ποιήματα*, Λευκωσία, 1964.
- Παλαιολόγου-Πετρώνδα Ευγενία, *Εξοδος*, Κέδρος, Αθήνα, 1961.
- Παπαγεωργίου Αθανάσιος, *Η Βασιλική του Μαραθόβουνου*, Κόσμος, Λευκωσία, 1963.
- Παπαγεωργίου Σπύρος, *Ντούρας ο Τουρκομερίτης*, Λευκωσία, 1963.
- Παπαγεωργίου Σπύρος, *Ο αγώνας, τα κείμενα του και το χρέος μας: μελέτη*, Λευκωσία, 1963.
- Παπαγεωργίου Σπύρος, *Τέσσερα διηγήματα*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1963.
- Παπαδόπουλος Γιάννης Κ., *Τότε που πολεμούσαμε*, Πνευματική Κύπρος, Λευκωσία, 1963.
- Παπαχαραλάμπους Νεόφυτος Χ., *Το ορφανό παιδί και η κακιά μυτριά*, μέρος Β', Λευκωσία, 1964.

Βιβλιογραφία

- Πασιαρδής Μιχάλης, *Ποιήματα II*, Κύπρος, 1964.
- Πάτης Σώζος Σ., *Χαραυγή της ελληνικής δόξης : Το δράμα της Τήνου*, Αστρομερίτης, 1960.
- Παυλίδης Ανδρέας, *Η διδασκαλία των νέων ελληνικών*, Λευκωσία, 1961.
- Παυλίδης Ανδρέας, *Σωκράτης : θεατρικό έργο σε έξη εικόνες*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1961.
- Περνάρης Άντης & Χρυσάνθης Κύπρος (επιμ.), *Ωδές και μπαλλάντες στον Γρηγόρη Αυξεντίου*, Εθνική Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών Κύπρου, Λευκωσία, 1963.
- Πιερίδης Γιώργος Φ., *Βιβλία και βιβλιοθήκες*, Εκδόσεις Δημοτικής Βιβλιοθήκης Αμμοχώστου, Αμμόχωστος, 1962.
- Πιερίδης Γιώργος Φ., *Σκληροί καιροί : διηγήματα*, Κέδρος, Αθήνα, 1963.
- Πιερίδης Θεοδόσης, *Το χρυσό μονοπάτι*, Πολιτικές και λογοτεχνικές εκδόσεις, 1961.
- Πιερίδης Θεοδόσης, *Πρωτομαγιά*, Κέδρος, Αθήνα, 1961.
- Πιερίδης Θεοδόσης, *Κυπριακή συμφωνία*, Κέδρος, Αθήνα, 1964.
- Πικροδάφνης Παύλος Δ., *Ο πόνος του αρκάτη : ποιητική συλλογή*, Λεμεσός, 1960.
- Πιλαβάκης Κώστας Α., *Το δράμα του Λιπέρτη*, Λευκωσία, 1963.
- Πισσάς Μιχαήλ Ν., *Κύπρος*, Αλεξάνδρεια, 1962.
- Πισσάς Μιχαήλ Ν., *Κύπρος : Αναγκαίο σημείωμα*, Αλεξάνδρεια, 1962.
- Πισσάς Μιχαήλ Ν., *Το επαναστατικό πνεύμα των Κυπρίων*, Αλεξάνδρεια, 1962.
- Πισσάς Μιχαήλ Ν., *Τα ανθρώπινα*, Αλεξάνδρεια, 1963.
- Πολεμίτης Άρης, *Πρώτοι παλμοί*, Πρόοδος, Κύπρος, 1960.
- Πυλιώτης Αχιλλέας, *Προσφορά ποιήματα 1946-1974*, Πολιτιστικές Υπηρεσίες Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού, Λευκωσία, 1994.
- Ρολάνδης Νίκος, *Τα δάκρυα των νέων ανθρώπων ποιήματα*, Λευκωσία, 1958.
- Ρούφος Ρόδης, *Η χάλκινη εποχή : Το μυθιστόρημα του Κυπριακού αγώνα*, Βιβλιοπωλείον της "Εστίας", Αθήνα, 1960.
- Σοφοκλέους Θεόκλητος, *Προς τα σύνορα ... ταξιδιωτικό*, Λυρική Κύπρος, 1960.
- Σπάρτην Δαβίδ, *Ποιητικοί αντίλαλοι*, Κύπρος, 1962.
- Σπυριδάκης Κωνσταντίνος, *Ο χαρακτήρ της κυπριακής επανάστασεως του 1426 και Λεόντιος Μαχαιράς*, Αθήνα, 1960.

Βιβλιογραφία

- Σπυριδάκης Κωνσταντίνος, *Λόγος επιμνημόσυνος κατά το εν τω Παγκυπρίω Γυμνασίω φιλολογικόν μνημόσυνον του Κωνσταντίνου Αμάντου*, Εκδόσεις «Κυπριακής Εκπαιδεύσεως», Λευκωσία, 1961.
- Σπυριδάκης Κωνσταντίνος, *A survey of the history of Cyprus*, Geka Press, Nicosia, 1962.
- Σπυριδάκης Κωνσταντίνος, *Κύπριοι βασιλείς του 4 αι. π.χ. (411-311/10 π.χ.) : Μετά εισαγωγής περί του ελληνικού χαρακτήρος της αρχαίας κυπριακής ιστορίας*, Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, Λευκωσία, 1963.
- Σπυριδάκης Κωνσταντίνος & Καρακάσης Σταύρος, *Λαογραφική αποστολή εις Κύπρον (21 Οκτωβρίου-20 Νοεμβρίου 1960): I) έκθεσις περί της λαογραφικής συλλογής II) έκθεσις περί της συλλογής μουσικής ύλης*, Αθήνα, 1962.
- Στεφανίδης Τάσος, *Ο γυιός των υδάτων (ή Αποκάλυψη) : νουβέλλα*, Αποκάλυψη, Λευκωσία, 1960.
- Συμεωνίδης Σίμος, *Σχολικές Διατάξεις*, Λευκωσία, 1961.
- Συμεωνίδης Σίμος, *Το καλύτερο χριστουγεννιάτικο δώρο*, 1963.
- Σωκράτους Κώστας, *Ηρωες : ποιήματα*, Π. Οικονόμου, Αθήνα, 1959.
- Σωκράτους Κώστας, *Σάρκα, αίμα, πηλός*, Λευκωσία, 1962.
- Σωτηριάδης Αντώνης, *Τραγούδια των κρατητηρίων (Ημερολόγιο Α')*, Πάφος, 1961.
- Σωτηριάδης Αντώνης, *Τραγούδια των κρατητηρίων (Ημερολόγιο Β')*, Πάφος, 1963.
- Σωτηριάδης Αντώνης, *Η μαιευτική στην Κύπρο ανάμεσα στον λαό*, Πάφος, 1963.
- Ταρσούλη Αθηνά, *Κύπρος*, Εκδόσεις Άλφα, Αθήνα, 1955 & 1963.
- Φράγκου Νιόβη Ι., *Ελληνο-τουρκική μέθοδος*, Λευκωσία, 1960.
- Χαραλαμπίδης Κυριάκος, *Πρώτη πηγή*, Αθήνα, 1961.
- Χατζηϊωάννου-Κουρράς Νίκος, *Εισαγωγή στη νεοελληνική γλώσσα και λογοτεχνία*, Εκδόσεις Ζαβαλλή, Λευκωσία, 1960.
- Χατζηϊωάννου Κυριάκος, *Κυπριακά διαλεκτικά κείμενα*, Αμμόχωστος, 1961.
- Χατζηκλείτος Κ., *Η τουρκική : άνευ διδασκάλου*, Λευκωσία, 1959.
- Χατζηκώστας Λεόντιος, *Το κλάμα του μωρού κι' άλλα διηγήματα*, Μ. Τριανταφύλλου Υιοί, Θεσσαλονίκη, 1960.
- Χατζηκώστας Λεόντιος, *Το μνημόσυνο της αδερφής μου κι' άλλα διηγήματα*, Θεσσαλονίκη, 1962.

Βιβλιογραφία

- Χατζηκώστας Λεόντιος, *Μεταίχμια (ποιήματα)*, Θεσσαλονίκη, 1963.
- Χρίστου Σάββας, *Ο γολγοθάς και η απολύτρωση της Κύπρου*, Λάρνακα, 1959.
- Χρυσάνθης Κύπρος, *Η μάχη των Μύλων*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1960.
- Χρυσάνθης Κύπρος, *Ήταν όλοι τους αντρείοι (τρίπραχτο)*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1960.
- Χρυσάνθης Κύπρος, *Το κρησφύγετο τρίπρακτο*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1960.
- Χρυσάνθης Κύπρος, *Εννιά πικρά και ρωμαλέα διηγήματα*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1961.
- Χρυσάνθης Κύπρος, *Έτσι άρχισε η Κυριακή ... : νουβέλλα*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1961.
- Χρυσάνθης Κύπρος, *Η προδοσία-Πατέρας δίχως παιδί: δύο μικρά μονόπρακτα*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1961.
- Χρυσάνθης Κύπρος, *Το ημερολόγιο του γαλάζιου κοριτσιού : νουβέλλα*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1961.
- Χρυσάνθης Κύπρος, *Γρηγόρης Αυξεντίου*, Πνευματική Κύπρος, Λευκωσία, 1962.
- Χρυσάνθης Κύπρος, *Ελένη Παλαιολόγου : σε τέσσερις εικόνες*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1962.
- Χρυσάνθης Κύπρος, *Ο Κανάρης στη Λάπηθο και Η ανάσταση : δύο μικρά μονόπρακτα*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1962.
- Χρυσάνθης Κύπρος, *Οι μπαλλάντες μιας ηρωϊκής εποχής*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1962.
- Χρυσάνθης Κύπρος, *Δεκατρία (κακοσήμαδα): αντιποιητικά θέματα*, Φιλολογική Κύπρος, Λευκωσία, 1963.
- Χρυσάνθης Κύπρος, *Η ανάσταση του αντάρτη· Το δίλημμα : δύο μικρά μονόπρακτα*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1963.
- Χρυσάνθης Κύπρος, *Παγκυπριόνικες*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1963.
- Χρυσάνθης Κύπρος, *Το ξεσήκωμα των σκλάβων : νουβέλλα*, Πνευματική Κύπρος, Λευκωσία, 1963.
- Χρυσάνθης Κύπρος, *Το ροζ φουστάνι : σε τέσσερις εικόνες*, Πνευματική Κύπρος, Λευκωσία, 1963.
- Ψαρόπουλος Τάσσος, *Ο δήμιος : Το ημερολόγιο του Φούσκου*, Δίφρος, Αθήνα, 1962.
- Άλλες εκδόσεις**
- Ο κυπριακός αγών και οι κομμουνιστάι*, Πολιτική και Κοινωνική Βιβλιοθήκη 2, Δυτικός-Ανατολικός Κόσμος, Αθήνα.

Βιβλιογραφία

Ο κυπριακός αγών και οι κομμουνισταί (1926-1954: η προϊστορία της προδοσίας), Πολιτική και Κοινωνική Βιβλιοθήκη 3, Δυτικός-Ανατολικός Κόσμος, Αθήνα, 1960.

Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας, Κυβερνητικό Τυπογραφείο Κύπρου, Λευκωσία, 1960.

Σύνδεσμος Ελλήνων Φιλολόγων Κύπρου Στασίνο, Εκδόσεις Ζαβαλλή, Λευκωσία, 1962.

Εκδοτικά εγχειρήματα Τουρκικής Κοινότητας

Adalı Kutlu, *Köy raporları 1961*, Kıbrıs Türk Cemaat Meclisi, Lefkoşa, 1961.

Adalı Kutlu, *Köy raporları 1962*, Kıbrıs Türk Cemaat Meclisi, Lefkoşa, 1962.

Adalı Kutlu, *Köy raporları 1963*, Kıbrıs Türk Cemaat Meclisi, Lefkoşa, 1963.

Adalı Kutlu, *Dağarcık : Geçtiğim köylerden notlar*, Beşparmak, Lefkoşa, 1963.

Adalı Kutlu, *Dağarcık*, Işık, Lefkoşa, 2000.

Aydoğan Ergün, *Mahperi : şiirler*, Lefkoşa, 1962.

Bedevi Vergi H., *Vesikalarla tarihi bir gerçeği açıklıyoruz : Kıbrıs Tarihin Hiçbir Devrinde Yunan Adası Olmamıştır*, Halkın Sesi Basımevi, Lefkoşa, 1963.

Cönger Mümtaz, *Türk milli oyunlarından örnekler 1*, Lefkoşa, 1960.

Deliceirmak Orbay (hazırlayan) *Bir şehitten seslenişler Süleyman Uluçamgil*, Lefkoşa, 1964.

Deliceirmak Orbay (hazırlayan), *Süleyman Uluçamgil: Bütün eserleri*, K.K.T.C. Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, Lefkoşa, 1998.

Demirağ Fikret, *Açar yöüngeler çiçeği : şiirler*, Yaratış, Lefkoşa, 1963.

Deliceirmak Orbay Mehmet, *Sömürge Çocuğunun Türkiyesi : destan*, Ödül, Lefkoşa, 1963.

Denktaş Rauf Raif, *Türk Cemaat Meclisi İcra Heyeti Başkanı Rauf Raif Denktaş'ın T.C. Meclisinin 1' inci devre 4' üncü çalışma yılının başlaması dolayısıyla Cemaat Meclisinin faaliyetleri hakkında irat ettiği nutuk : 15 Eylül 1963*, Türk Cemaat Meclisi, Lefkoşa, 1963.

Gazioğlu Ahmet, *Yavru Vatan Kıbrıs*, Hür Fikir Yayınları, Lefkoşa, 1960.

Hakeri Bener Hakkı, *Lefkoşa' nın fethi*, Yaratış, Limasol, 1962.

Irmak Mehmet, *İsimsiz Kahramanlar*, Halkın Sesi, Lefkoşa, 1959.

Kansu Mehmet, *Piramit acısı : şiirler*, Şölen, Kıbrıs, 1962.

Kansu Mehmet & Demirağ Fikret, *İkinin yaşamı : şiirler*, Ankara, 1959.

Levent Mehmet, *Sensizlik : şiirler*, Bozkurt, Lefkoşa, 1963.

Βιβλιογραφία

- Mapolar Afif, *Beyaz gül : Bir Akdeniz masalı : roman*, Çardak, Lefkoşa, 1962.
- Mehmet Orbay, *El kapılarında : roman*, Nacak, 1960.
- Mehmet Orbay, *Peykin telsizinden : şiirler*, Nacak, Lefkoşa, 1961.
- Mehmet Orbay, *Bursa gözlüm : şiirler*, 1962.
- Polo Vedat Ş., *Funda : şiirler*, Lefkoşa, 1961.
- Rüstem Kemal (hazırlayan), *Güzel Kıbrıs resimlerle*, Rüstem, Lefkoşa, 1961.
- Tezel Ali İhsan & Demirağ Fikret Ahmet, *Tutku : şiirler*, Ankara, 1960.
- Uluçamgil Süleyman & Deliceirmak Orbay, *Asi : şiirler*, 1966.
- Veziroğlu Fuat, *Çukur yanaklı*, Lefkoşa, Beşparmak, 1961.
- Yaşın Özker, *Bayraktar türküsü : manzum oyun, üç perde*, Kıbrıs Postası, Lefkoşa, 1959.
- Yaşın Özker, *Mehmetçik Kıbrıs'ta*, Çevre, Lefkoşa, 1960.
- Yaşın Özker, *Atatürk'e saygı duruşu : destan*, Çevre, Lefkoşa, 1963.
- Yaşın Özker, *Babil daha uzakta : şiirler*, Yeditepe, İstanbul, 1963.
- Yaşın Özker, *Tüm şiirler*, Çevre Yayınları, İstanbul, 1986.

Άλλες εκδόσεις

- Şehitler albümü*, Türk Cemaat Meclisi Sosyal İşler Dairesi, Lefkoşa, 1963.

Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων

- Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Αυγούστου 1960-15 Νοεμβρίου 1960).
- Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (16 Νοεμβρίου 1960- 30 Δεκεμβρίου 1960).
- Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (Α΄ Βουλευτική περίοδος - Σύνοδος Α΄ 1 Ιανουαρίου 1961 - 15 Αυγούστου 1961).
- Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (Α΄ Βουλευτική περίοδος - Σύνοδος Β΄ 16 Αυγούστου 1961- 31 Δεκεμβρίου 1961).
- Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (Α΄ Βουλευτική περίοδος - Σύνοδος Β΄ 1 Ιανουαρίου 1962 - 15 Αυγούστου 1962).

Βιβλιογραφία

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (Α΄ Βουλευτική περίοδος - Σύνοδος Γ΄ 16 Αυγούστου 1962 - 31 Δεκεμβρίου 1962).

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (Α΄ Βουλευτική περίοδος - Σύνοδος Γ΄ 1 Ιανουαρίου 1963 - 15 Αυγούστου 1963).

Κυπριακή Δημοκρατία, *Πρακτικά της Βουλής των Αντιπροσώπων*, (Α΄ Βουλευτική περίοδος - Σύνοδος Δ΄ 16 Αυγούστου 1963- 31 Δεκεμβρίου 1963).

Βιβλιογραφία

Δευτερογενείς Πηγές :

Βιβλιογραφική ανασκόπηση

Αγγλόφωνη Βιβλιογραφία

Adams Thomas William, *U.S. Army Area Handbook for Cyprus*, U. S. Government Printing Office, Washington, 1964.

Adams Thomas William, *AKEL: The communist party of Cyprus*, Hoover Institution Press, Stanford, Calif, 1971.

Adams Thomas William, «The first Republic of Cyprus : A Review of an unworkable constitution», *Western Political Quarterly*, Vol. XIX, No. III, 1996, pp. 475-490.

Adams Thomas William & Cottrell Alvin J., *Cyprus between east and west*, Johns Hopkins Press, Baltimore, 1968.

Aktar Ayhan, Kızılyürek Niyazi & Özkırmılı Umut (ed.), *Nationalism in the troubled triangle Cyprus, Greece and Turkey*, Palgrave Macmillan, Basingstoke & New York, 2010.

Alastos Doros, *Cyprus –What now ?*, Zeno, 1964.

Anastasiou Harry, «Communication across conflict lines: The case of ethnically divided Cyprus», *Journal of Peace Research*, Vol. 39, No. 5, September 2002, pp. 581-596.

Αργυρού Βάσσος, *Tradition and modernity in the Mediterranean: The wedding as symbolic struggle*, Cambridge University Press, New York, 1996.

Αργυρού Βάσσος, «"Keep Cyprus Clean": Littering, Pollution, and Otherness», *Cultural Anthropology*, Vol. 12, No. 2, May 1997, pp. 159-178.

Ατταλίδης Μιχάλης (επίμ.), *Cyprus reviewed: The result of a seminar on the Cyprus problem held in June 3-6 1976 by the Jus Cypri Association and the Coordinating Committee of Scientific and Cultural Organizations*, Jus Cypri Association, Nicosia, 1977.

Βανέζης Προκόπης, *Makarios :Faith and Power*, Abelard-Schuman, London, 1971.

Βανέζης Προκόπης, *Makarios: Pragmatism V. Idealism*, Abelard-Schuman, London, 1974.

Bosworth C. E. et al. (ed.), *The Encyclopaedia of Islam*, E. J. Brill, Leiden, 1986.

Bozkurt İsmail, Ateşin Hüseyin & Kansu Mehmet (hazırlayan), *Second international congress for Cyprus studies 24-27 November 1998*, Cyprus Issue & History, Eastern Mediterranean University Centre for Cyprus Studies, Gazimağusa, 1999.

Βιβλιογραφία

Bryant Rebecca, «An Aesthetics of Self: Moral Remaking and Cypriot Education», *Comparative Studies in Society and History*, Vol. 43, No. 3, 2001, pp. 538-614.

Bryant Rebecca, «Justice or respect? A comparative perspective on politics in Cyprus», *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 24, No. 6, 2001, pp. 892-924.

Bryant Rebecca, «The Purity of Spirit and the Power of Blood: A Comparative Perspective on Nation, Gender and Kinship in Cyprus», *Journal of the Royal Anthropological Institute*, Vol. 8, No. 3, September 2002, pp. 509-530.

Bryant Rebecca, *Imagining the Modern : The cultures of nationalism in Cyprus*, I. B. Tauris, London - New York, 2004.

Bryant Rebecca, «Writing the Catastrophe : Nostalgia and Its Histories in Cyprus», *Journal of Modern Greek Studies*, Vol. 26, No. 2, 2008, pp. 399–422.

Bryant Rebecca, *The past in pieces: Belonging in the new Cyprus*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia & Oxford, 2010.

Bryant Rebecca & Παπαδάκης Γιάννης (ed.), *Cyprus and the politics of memory: history, community and conflict*, I. B. Tauris, London, 2012.

Βρυώνης Σπύρος (επιμ.), *Cyprus Between East and West. A Political and Moral Dilemma: The Past as Prologue to the Present*, Crete University Press, Herakleion, 1994.

Byrne Sean, «Power Politics as Usual in Cyprus and Northern Ireland : Divided Islands and the Roles of external ethno-guarantors», *Nationalism & Ethnic Politics*, Vol. 6, No. 1, 2000, pp. 1-23.

Copeaux Etienne & Mauss-Copeaux Claire, *Taksim!: Chypre divisee, 1964-2005*, Aedelsa, Lyon, 2005.

Crawshaw Nancy, *The Cyprus revolt : An account of the struggle for union with Greece*, George Allen & Unwin, Boston & Sydney, 1978.

Denктаş Rauf, *The Cyprus triangle*, K. Rustem & Brother, London, 1988.

Denктаş Rauf, *The national identities in Cyprus*, Photocopy of typed text. Dissertation (MA) in International Relations and Diplomacy, School of Oriental and African Studies, University of London, 1997.

Dodd Ciement (ed.), *The Political, Social, and Economic Development of Northern Cyprus*, The Eothen Press, Huntingdon, England, 1993.

Βιβλιογραφία

- Dodd Ciement (ed.), *Cyprus: The Need for New Perspectives*, Eothen Press, England, 1999.
- Drevet Jean-François, *Chypre en Europe*, Harmattan, Paris, 2000.
- Ehrlich Thomas, *Cyprus 1958-1967*, Oxford University Press, London, 1974.
- Faustmann Hubert, «Independence Postponed: Cyprus 1959-1960», *Cyprus Review*, Vol. 14, No. 2, 2002, pp. 99-119.
- Feyzioglu Turhan & Ertekun Necati M., *The Crux of the Cyprus Question*, Lefkoşa, 1987.
- Foley Charles, *Legacy of strife : Cyprus from rebellion to civil war*, Penguin Books, Baltimore 1964.
- Foley Charles & Scobie W. I., *The struggle for Cyprus*, Hoover Institution Press, Stanford & Calif, 1975.
- Foot Hugh, *A start in freedom*, Hodder and Stoughton, London, 1964.
- Gregoriou Zelia, «De-scribing hybridity in "unspoiled Cyprus": Postcolonial tasks for the theory of education», *Comparative Education*, Vol. 40, No. 2, May 2004, pp. 241-266.
- Heinze Christian, *Cyprus conflict 1964-1985*, K. Rustem, 1986.
- Hodge Barbara & Lewis G., *Cyprus school history textbooks: A study in education for international misunderstanding*, Education Advisory Committee of the Parliamentary Group for World Government, London, 1966.
- Holland Robert, *Britain and the Revolt in Cyprus 1954-1959*, Clarendon Press, Oxford, 1998.
- Hunt David (ed.), *Footprints in Cyprus : An illustrated history*, Trigraph, London, 1990.
- Ιεροδιακόνου Λεόντιος, *The Cyprus Question*, Almquist and Wiksell, Sweden, 1971.
- İnalçık Halil, *The Ottoman Empire: The Classical Age 1300-1600*, Weidenfeld & Nicolson, London, 1973.
- Ιωάννου Ανδρέας, Θεοφάνους Ανδρέας, Περιστιάνης Νίκος (επιμ.), *The Cyprus problem : Its solution and the day after : Proceedings of the international symposium and held on 3-6 April, 1997*, Research and Development Center Intercollege, Nicosia, 1998.
- Ιωσήφ Ιωσήφ, *Cyprus : Ethnic Conflict and International Politics : From Independence to the Threshold of the European Union*, Mcmillan press, London, 1997.
- James Alan, «The Making of the Cyprus Settlement 1958-1960», *The Cyprus Review*, Vol. 10, No. 2, Fall 1998, pp. 11-32.

Βιβλιογραφία

- Jeness Diamond, *The economics of Cyprus : A Survey to 1914*, McGill University Press, Montreal, 1962.
- Καλότυχος Βαγγέλης (επιμ.), *Cyprus and its people : Nation, identity, and experience in an Unimaginable community, 1955-1997*, Westview Press, America, 1998.
- Καραγιώργης Ανδρέας, *Education development in Cyprus, 1960-1977*, Nicosia, 1986.
- Kızılyürek Niyazi, «The Politics of Separation and the Denial of Interdependence», *Cyprus Review*, Vol. 10, No. 2, 1998, pp. 33-39.
- Kızılyürek Niyazi, «The Challenges of Citizenship in Cyprus», *Journal of Cyprus Studies*, Vol. 8/9, No. 22/25, 2003, pp. 136 –141.
- Kosut Hal, *Cyprus, 1946-68*, Facts on File, New York, 1970.
- Koullis L. K., *Greek education in Cyprus*, Education Office Greek Communal Chamber, Nicosia, 1964.
- Κουμουλίδης Ιωάννης (επιμ.), *Cyprus in transition 1960-1985*, Trigraph, London, 1986.
- Κουφουδάκης Βαγγέλης, «United Nations Peacekeeping and Peacemaking and the Cyprus Question», *The Western Political Quarterly*, Vol. 29, No. 3, September 1976, pp. 457-473.
- Kyriakides Stanley, *Cyprus constitutionalism and crisis government*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1968.
- Κύρρης Κώστας Π., *Symbiotic elements in the history of the two communities of Cyprus*, Nicosia, 1976.
- Loizos Peter, *Unofficial views: Cyprus society and politics*, Intercollege Press, Nicosia, 2001.
- Loizos Peter, *The Greek gift : Politics in a Cypriot village*, Bibliopolis, Mannheim & Mohnesee, 2004.
- Luke Harry, *Cyprus : A portrait and an appreciation*, George G. Harrap, London, 1957.
- Maier Franz Georg, *Cyprus : From earliest time to the present day*, Elek Books Limited, London, 1968.
- Markides Kyriacos C., *The rise and fall of the Cyprus Republic*, Yale University Press, New Haven and London, 1977.
- Mayes Stanley, *Cyprus and Makarios*, Putnam, London, 1960.
- Meyer Albert, *The Economy of Cyprus*, Harvard University Press, Cambridge, 1962.

Βιβλιογραφία

- Μιχαήλ Μιχάλης & Τάμης Αναστάσιος (επιμ.), *Cyprus in the Modern World*, Vaniak, Thessaloniki, 2005.
- Morag Nadav, «Cyprus and the clash of Greek and Turkish Nationalisms», *Nationalism & Ethnic Politics*, Vol. 10, No. 4, 2004, pp. 595-624.
- Moran Michael, *Rauf Denktash at the United Nations speeches on Cyprus*, Eothen Press, Huntington & Cambs, 1997.
- Μπίτσιος Δημήτρης, *Cyprus: The Vulnerable Republic*, Institute for Balkan Studies, Thessaloniki, 1975.
- Oberling Pierre, *The road to Bellapais : The Turkish Cypriot exodus to Northern Cyprus*, Columbia University Press, New York, 1982.
- Örek Osman, *Cyprus: Makarios on enosis?*, Public Information Office of the Turkish Cypriot Administration, Nicosia, 1974.
- Panagides Stahis, «Communal conflict and economic considerations: The case of Cyprus», *Journal of Peace Research*, Vol. 5, No. 2, 1968, pp. 133-145.
- Παντελή Σταύρος, *A history of Cyprus : From foreign domination to trouble independence*, East-West Publications, London, 2000.
- Παπαδάκης Γιάννης, «The Politics of Memory and Forgetting in Cyprus», *Journal of Mediterranean Studies*, Vol. 3, No. 1, 1993, pp. 139-154.
- Παπαδάκης Γιάννης, «The National Struggle Museums of a divided city», *Ethnic and Racial Studies*, Vol. 17, No. 3, 1994, pp. 400-419.
- Παπαδάκης Γιάννης, «Nation, narrative and commemoration: political ritual in divided Cyprus», *History and Anthropology*, Vol. 14, No. 3, 2003, pp. 253-270.
- Παπαδάκης Γιάννης, «History Education in Divided Cyprus : A Comparison of Greek Cypriot and Turkish Cypriot Schoolbooks on the "History of Cyprus"», *PRIO Cyprus Center Report 2*, International Peace Research Institute, Oslo, 2008.
- Παπαδάκης Γιάννης, Περιστιάνης Νίκος & Welz Gisela (επιμ.), *Divided Cyprus: Modernity, history, and an island in conflict*, Indiana University Press, Bloomington, 2006.
- Patrick Richard Arthur, *Political geography and the Cyprus conflict, 1963-1971*, Dept. of Geography, Faculty of Environmental Studies, University of Waterloo, Waterloo, 1976.

Βιβλιογραφία

- Πόλλις Αδαμαντία, «The social construction of ethnicity and nationality: The case of Cyprus», *Nationalism and Ethnic Politics*, Vol. 2, No. 1, 1996, pp. 67-90.
- Reddaway John, *Burdened with Cyprus the British connection*, Weidenfeld & Nicolson, London, 1986.
- Ρωσσίδης Ζήνων, *The island of Cyprus and union with Greece*, Etharchy of Cyprus, Nicosia, 1953.
- Salih Halil Ibrahim, *Cyprus: An analysis of Cypriot political discord*, Theo. Gaus' Sons, Brooklyn, 1968.
- Salih Halil Ibrahim, *Cyprus: The impact of diverse nationalism on a state*, University of Alabama Press, Tuscaloosa & AL, 1978.
- Scott Julie, «Mapping the past: Turkish Cypriot narratives of time and place in the Canbulat museum, northern Cyprus», *History and Anthropology*, Vol. 13, No. 3, 2002, pp. 217-230.
- Smith Agnes, *Through Cyprus in 1887*, Opheltis Publications, Nicosia, 1996.
- Sonyel Salahi R., *Cyprus : The Destruction of a Republic, British documents, 1960-65*, Eothen Press, Huntingdon, Cambridgeshire, 1997.
- Σουλιώτη Στέλλα, *Fettered Independence : Cyprus 1878-1964*, Modern Greek Studies, University of Minnesota, Minneapolis, 2006.
- Σταματάκης Νίκος, «History and nationalism : The cultural reconstruction of the modern Greek Cypriot identity», *The Cyprus Review*, Vol. 3, No. 1, 1991, pp. 59-86.
- Σταυρινίδης Ζήνων, *The Cyprus conflict : National identity and statehood*, CYREP, Nicosia, 1999.
- Στεφανίδης Στέφανος (επιμ), *Cultures of memory, memories of culture*, University of Nicosia Press, Nicosia, 2007.
- Stephens Robert Henry, *Cyprus a place of arms : Power politics and ethnic conflict in the eastern Mediterranean*, Pall Mall Press, London, 1966.
- Suha Ali, «Turkish Education in Cyprus», in *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969) Türk Heyeti Tebliğleri :The First International Congress of Cypriot Studies*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1971.

Βιβλιογραφία

Τσαγκάρης Ιάκωβος (ed.), *Aydın Akkurt Yakın mücadele tarihimizin bilinmeyen yönleri ve "Yorgacis'in casusları" Unknown aspects of our recent history and struggle and "The spies of Yorgadjis"*.

Volkan Vamik, *Cyprus-War and Adaptation : A Psychoanalytic History of Two Ethnic Groups in Conflict*, University Press of Virginia, Charlottesville, 1979.

Vlanton Elias & Alicia Diane, «The 1959 Cyprus Agreement : Oracle of Disaster. & Intelligence Report No. 8047 : Analysis of the Cyprus Agreements, July 14, 1959 by The Bureau of Intelligence and Research Department of State», *Journal of the Hellenic Diaspora*, Vol. 11, No. 4, Winter 1984, pp. 5-31.

Worsley Peter & Κιτρομηλίδης Πασχόλης (επιμ.), *Small states in the modern world : The conditions of survival*, Cyprus Sociological Association New Cyprus Association, Nicosia, 1979.

Χατζηβασιλείου Ευάνθης, *Britain and the international status of Cyprus, 1955-59*, University of Minnesota, Minneapolis & Minn, 1997.

Άλλες εκδόσεις

Annual Report of the Ministry of Labour and Social Insurance for the year 1963, Republic of Cyprus, Nicosia 1964.

Annual Report 1966-67 (with reference to, and statistical data of the year 1962-1966), Ministry of Education, Nicosia.

Dr Ihsan Ali Turkish Cypriot Leader and Champion of Peaceful Coexistence, Public Information Office, Nicosia, 1979.

Colonial reports, *Cyprus reports for the year 1956*, His Majesty's Stationery Office, London, 1957.

Cyprus demands self-determination, Royal Greek Embassy Information service, Washington, 1954.

Cyprus : Turkish reply to Archbishop Makarios' proposals, Aid Society of New York, New York, 1964.

Planned massacre of Turks in Cyprus, Turkish Aid Society of New York, 1964.

St. Hilarion castle : a guide, Department of Antiquities, Nicosia, 1963.

Βιβλιογραφία

Statistical Abstract 1961, No. 7, Statistics and Research Department Ministry of Finance, Nicosia.

The Cyprus dilemma : options for peace, Institute for Mediterranean Affairs, New York, 1967.

Ελληνόφωνη Βιβλιογραφία

Αβέρωφ-Τοσίτσας Ευάγγελος, *Ιστορία χαμένων ευκαιριών : Κυπριακό, 1950-1963*, τ. Β', Βιβλιοπωλείον της 'Εστίας', Αθήνα, 1982.

Αγγελίδης Κ.Χ. & Κασσιανίδη Ελ. Θ., *Τούρκοι πέρασαν... χαλασμός !*, 1955.

Αιμιλιανίδης Αχιλλέας, *Η κοινοβουλευτική συνύπαρξη Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων, 1960-1963*, Εκδόσεις Κ. Επιφανίου, Λευκωσία, 2003.

Αλέκου Αλέξης Χρ., *1948 : Ο ελληνικός εμφύλιος και η Κύπρος*, Power Publishing, Λευκωσία, 2012.

Ali İhsan, *Ta απομνημονεύματα μου*, Εκδόσεις Ζαβαλλή, Λευκωσία, 1980.

Αναγνωστοπούλου Σία, *Τουρκικός εκσυγχρονισμός: Ισλάμ και Τουρκοκύπριοι στη δαιδαλώδη διαδρομή του Κεμαλισμού*, Βιβλιόραμα, Αθήνα, 2004.

Ανδρονίκου Γεωργία, *Πενήντα χρόνια Κυπριακού Κοινοβουλίου : Οι αντιπρόσωποι του λαού Kibris Meclisi'nin Elli Yili : Halkin Temsilcileri Fifty years of Cyprus parliament : There presentatives of the people*, Υπηρεσία Ερευνών, Μελετών και Εκδόσεων, Βουλή των Αντιπροσώπων, Λευκωσία, 2010.

Αξελός Λουκάς, *Κύπρος η ανοιχτή πληγή του Ελληνισμού : αυτοδιάθεση-ανεξαρτησία-διχοτόμηση*, Στοχαστής, Αθήνα, 1994.

Αργυρού Φανούλα, *Top secret : Η βρετανική κηδεμόνευση του κυπριακού...και πώς φθάσαμε στο σχέδιο «Ανάν Β»...*, Γερμανός, Θεσσαλονίκη, 2004.

Arif Özay & Arif Selçuk, *Echoes from the past: The Turkish Cypriot community of Limassol and its heritage. Geçmişten yankılar Leymosun: Kıbrıs Türk cemaati ve mirasi* *Ηχώ από τα παλιά :Η Τουρκοκυπριακή Κοινότητα της Λεμεσού και η κληρονομιά της*, Terra Cypria, Limassol, Cyprus, 2008.

Aziz Ibrahim, *Ματιά στο παρασκήνιο Perde aralığında*, Περί λύχνων αφάς, Λευκωσία, 2011.

Βακαλόπουλος Απόστολος Ε., *Νέα ελληνική ιστορία: 1204-1985*, Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη, 1987.

Βιβλιογραφία

- Berstein Serge & Milza Pierre, *Ιστορία της Ευρώπης*, τ. 3, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 1997.
- Blanc Pier, *Ο διαμελισμός της Κύπρου : Η γεωπολιτική ενός διχασμένου νησιού*, Ολκός, Αθήνα, 2002.
- Βλάχος Άγγελος, *Δέκα χρόνια Κυπριακού*, Βιβλιοπωλείον της "Εστίας", Αθήνα, 1980.
- Βλάχος Άγγελος, *Μια φορά κι ένα καιρό, ένας διπλωμάτης... : 50 Κυβερνήσεις*, τ. Δ', Εστία, Αθήνα, 1999.
- Βουρνάς Τάσος, *Ιστορία της νεώτερης Ελλάδας : Από την επανάσταση του 1821 ως το κίνημα του Γουδί(1909)*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 1998.
- Γεροζήσης Τριαντάφυλλος (επιμ.), *Το Κυπριακό στη Βουλή των Ελλήνων*, τ. Γ' 1959-1967, Διεύθυνση Επιστημονικών Μελετών, Αθήνα, 1994.
- Γεωργιάδης Ανδρέας Π., *Κώμη Κεπήρ : Αρχοντοχώρι της Καρπασίας*, Λευκωσία, 2001.
- Γεωργιάδης Κλεάνθης Π., *Η καταγωγή των Κυπρίων*, Νέος Κόσμος, Λευκωσία, 1936.
- Chadwick John, *Μυκηναϊκός κόσμος*, Gutenberg, Αθήνα, 1997.
- Γιαγκουλλής Κωνσταντίνος, *Λαϊκές πηγές μελέτης της κυπριακής ιστορίας*, τ. Β', Λευκωσία, 1980.
- Γιαλλουρίδης Χριστόδουλος Κ., *Η Τουρκία σε μετάβαση*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 1997.
- Γιαλλουρίδης Χριστόδουλος Κ. & Τσάκωνας Παναγιώτης Ι. (επιμ.), *Η νέα διεθνής τάξη, η Ελλάδα, η Τουρκία και το Κυπριακό*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 1993.
- Crouzet Francois, *Η κυπριακή διένεξη 1946-1959*, ΜΙΕΤ, Αθήνα, 2011.
- Dakin Douglas, *Ο αγώνας των Ελλήνων για την ανεξαρτησία 1821-1833*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα, 1999.
- Δημητρίου Θεοφάνης, *Πολιτικά εγκλήματα : Άγνωστες ιστορικές πτυχές 1960-1978*, Εκδόσεις Κ. Επιφανίου, Λευκωσία, 2007.
- Δίγκλης Παύλος, *Πικρές αλήθειες: Κυπριακό 1878-2004*, Λευκωσία, 2006.
- Δραγούμης Ίων, *Ελληνικός πολιτισμός*, Φιλόμυθος, Αθήνα, 1993.
- Δρουσιώτης Μακάριος, *Η πρώτη διχοτόμηση : Κύπρος 1963-1964*, Αλφάδι, Λευκωσία, 2005.
- Durrell Lawrence A., *Πικρολέμονα*, Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα, 1959.
- Ζαννέτος Φίλιος, *Ιστορία της νήσου Κύπρου*, τ. Β', Εκδόσεις Κ. Επιφανίου, Λευκωσία, 1997.
- Zürcher Erik J., *Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2004.

Βιβλιογραφία

- Faroqhi Suraiya, *Η Οθωμανική Αυτοκρατορία και ο κόσμος γύρω της*, Εικοστός Πρώτος, 2009, Αθήνα.
- Firat Melek, *Οι Τουρκοελληνικές σχέσεις και το Κυπριακό*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2012.
- Holland Robert, *Η Βρετανία και ο Κυπριακός αγώνας 1954-1959*, Εκδόσεις Ποταμός, Αθήνα, 2001.
- Ηρακλείδης Αλέξης, *Το κυπριακό : σύγκρουση και επίλυση*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2002.
- Θεοχαρίδης Ιωάννης (επιμ.), *Πρακτικά του Τρίτου Διεθνούς Κυπριολογικού Συνεδρίου (Λευκωσία 16-20 Απριλίου 1996)*, τ. Γ΄ Νεότερο Τμήμα, Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, Λευκωσία, 2000-2001.
- Ιεροδιακόνου Λεόντιος, *Το κυπριακό πρόβλημα : Πορεία προς τη χρεωκοπία*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1975.
- Ιεροδιακόνου Λεόντιος, *Τεθλασμένη πορεία*, Αλήθεια, 2003.
- Ιωάννου Γιάννης, *Θεωρία της συνωμοσίας και κουλτούρα της διχοτόμησης: Δοκίμιο για τον πολιτικό πολιτισμό της Κύπρου*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2009.
- Κακουλλής Λουκάς, *Η αριστερά και οι Τουρκοκύπριοι: Το κυπριακό από μια άλλη σκοπιά*, Εκδόσεις Κασουλίδη, Λευκωσία, 1990.
- Καρούζης Γιώργος, *Μειονότητες: Με ειδική αναφορά στην Τουρκοκυπριακή μειονότητα*, Στράβων, Λευκωσία, 1977.
- Καρούζης Γιώργος, *Σύγχρονη γεωγραφία της Κύπρου*, τ. 1. Φυσική γεωγραφία της Κύπρου (Το φυσικό τοπίο της Κύπρου), ΣΕΛΑΣ Κέντρο Μελετών, Ερευνών & Εκδόσεων, Λευκωσία, 1997.
- Καρούζης Γιώργος, *Σύγχρονη γεωγραφία της Κύπρου*, τ. 2. Ιστορική, πολιτική και πολιτιστική γεωγραφία της Κύπρου, ΣΕΛΑΣ Κέντρο Μελετών, Ερευνών & Εκδόσεων, Λευκωσία, 1998.
- Κάτσης Άριστος, *Από την ανεξαρτησία στην τουρκική εισβολή*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1978.
- Κιζιλγürek Niyazi, *Ολική Κύπρος*, Λευκωσία, 1990.
- Κιζιλγürek Niyazi, *Η Κύπρος πέραν του έθνους Ulus ötesi Kıbrıs*, Λευκωσία, 1993.
- Κιζιλγürek Niyazi, *Κύπρος : Το αδιέξοδο των εθνικισμών*, Μαύρη Λίστα, Αθήνα, 1999.
- Κιζιλγürek Niyazi, «Ομοσπονδιακή Κύπρος : Προβλήματα και προοπτικές», *Σύγχρονα Θέματα*, τ. 68-70, 1999, σσ.77-82.

Βιβλιογραφία

- Κιζιλγürek Niyazi, *Γλαύκος Κληρίδης : Η πορεία μιας χώρας*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2006.
- Κιζιλγürek Niyazi, *Κεμαλισμός : Η γένεση και η εξέλιξη της επίσημης ιδεολογίας της σύγχρονης Τουρκίας*, Εκδόσεις Μεσόγειος, Αθήνα, 2006.
- Κιζιλγürek Niyazi, *Οι Τουρκοκύπριοι, η Τουρκία και το Κυπριακό*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2009.
- Κιζιλγürek Niyazi, *Γιώργος Βασιλείου : Στοχασμοί για το χθες και το αύριο*, Ετεροτοπία, Λευκωσία, 2014.
- Κιζιλγürek Niyazi, *Η Ομοσπονδία στον κόσμο Η Ομοσπονδιακή Κύπρος*, Heterotopia, Λεμεσός, 2015.
- Κιζιλγürek Niyazi, *Μια Εποχή της Βίας : Το Σκοτεινό 1958*, Heterotopia, Λεμεσός, 2015.
- Κιζιλγürek Niyazi (επιστημ. επιμέλεια), *Οι δημοσιογράφοι της Δημοκρατίας : Ayhan Hikmet και Ahmet Muzaffer Gürkan : Οι φονευθέντες υπερασπιστές της Ανεξαρτησίας*, Heterotopia, Λεμεσός, 2015.
- Κληρίδης Γλαύκος, *Η κατάθεσή μου*, τ. Α', Αλήθεια, Λευκωσία, 1988.
- Κοκκίνου Ουρανία & Νεάρχου Νεάρχος (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'*, τ. Δ', Απρίλιος 1959-Δεκέμβριος 1960, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1993.
- Κοκκίνου Ουρανία & Νεάρχου Νεάρχος (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'*, τ. Ε', Ιανουάριος 1961-Δεκέμβριος 1962, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1995.
- Κοκκίνου Ουρανία & Νεάρχου Νεάρχος (επιμ.), *Άπαντα Αρχιεπισκόπου Κύπρου Μακαρίου Γ'*, τ. Στ', Ιανουάριος 1963-4 Μαρτίου 1964, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ', Λευκωσία, 1996.
- Κουλλαπής Λώρης, «Ιδεολογικοί προσανατολισμοί της ελληνοκυπριακής εκπαίδευσης με έμφαση στο μάθημα της ιστορίας», *Σύγχρονα θέματα*, τ. 68-70, 1999, σσ. 276-296.
- Κούμας Μιχάλης, *Ιστορία και γεωγραφία της Κύπρου*, Αμμόχωστος, 1959.
- Κουτσοχέρας Γιάννης Π., *Το ιστορικό της Κύπρου: Πορεία προς την Ένωση*, Αθήνα, 1965.
- Κουφουδάκης Βαγγέλης, *Κύπρος: Ένα σύγχρονο πρόβλημα σε ιστορική προοπτική*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 2008.

Βιβλιογραφία

- Κρανιδιώτης Γιάννος Ν., *Το κυπριακό πρόβλημα : Η ανάμειξη του ΟΗΕ και οι ξένες επεμβάσεις στην Κύπρο, 1960-1974*, Θεμέλιο, Αθήνα, 1984.
- Κρανιδιώτης Νίκος, *Ανοχύρωτη πολιτεία : Κύπρος 1960-1974*, τ. Α΄, Βιβλιοπωλείον της "Εστίας", Αθήνα, 1985.
- Κρεμμυδάς Βασίλης, *Η μεγάλη ιδέα: Μεταμορφώσεις ενός εθνικού ιδεολογήματος*, Τυπωθήτω, Αθήνα, 2010.
- Κτωρής Σώτος, *Τουρκοκύπριοι: Από το Περιθώριο στο Συνεταιρισμό (1923-1960)*, Εκδόσεις Παπαζήση, Διεθνής και Ευρωπαϊκή Πολιτική, Αθήνα, 2013.
- Κυπριανού Χρυσάνθος Στ. (επιμ.), *Συμπόσιον λαογραφίας του περιοδικού "Λαογραφική Κύπρος"*, Λευκωσία, 1972.
- Κυριακίδης Χρίστος Κ., *Το Κυπριακό Νομοθετικό Συμβούλιο, 1878-1937: ίδρυση, λειτουργία και κοινοβουλευτικές αντιπαραθέσεις: συνταγματικές ελευθερίες υπό περιορισμό και αμφισβήτηση*, Βουλή των Αντιπροσώπων της Κυπριακής Δημοκρατίας, Λευκωσία, 2016.
- Κύρου Αλέξης, *Ελληνική εξωτερική πολιτική*, Βιβλιοπωλείον της 'Εστίας', Αθήνα, 1984.
- Κωνσταντινίδης Κωνσταντίνος Α., *Η αγγλική κατοχή της Κύπρου του 1878*, Λευκωσία, 1930.
- Κωνσταντινίδης Στέφανος, *Το Κυπριακό πρόβλημα : Δομές της κυπριακής κοινωνίας και εθνικό θέμα*, Κέντρο Ελληνικών Ερευνών, Καναδάς, 1995.
- Κωνσταντινίδης Στέφανος, *Επισκόπηση της Νεότερης Κυπριακής Ιστορίας :Κοινωνικές Δομές, Θεσμοί και Ιδεολογία. Από την Οθωμανοκρατία και την Αγγλοκρατία στην Ανεξαρτησία*, Ταξιδευτής, Αθήνα, 2011.
- Κωνσταντίνου Αντρη Χ., *Το θέατρο στην Κύπρο από το 1960 ως το 1974. Οι θίασοι, η κρατική πολιτική και η ίδρυση του Θεατρικού Οργανισμού Κύπρου*, Σχολή Καλών Τεχνών Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Διδακτορική Διατριβή, Φεβρουάριος 2004.
- Λάμπρου Γιάννης, *Ιστορία του Κυπριακού προβλήματος: Τα χρόνια μετά την ανεξαρτησία, 1960-2008*, Εκδόσεις Πάργα, Λευκωσία, 2004.
- Le Geyt Philip S., *Ο Μακάριος στην εξορία*, Λευκωσία, 1961.
- Λιάκουρας Πέτρος, *Το Κυπριακό από τη Ζυρίχη στη Λουκέρνη: Σε αναζήτηση ομοσπονδιακής επίλυσης*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2007.
- Λοϊζίδης Σάββας, *Κύπρος μεγάλη ιδέα του ελληνισμού σήμερα*, Γραφείο Εθναρχίας, Λευκωσία, 1949.

Βιβλιογραφία

Λύτρα Ελένη & Ψάλτης Χάρης, *Πρώην Μικτά Χωριά στην Κύπρο : Αναπαραστάσεις του Παρελθόντος, του Παρόντος και του Μέλλοντος*, Όμιλος Ιστορικού Διαλόγου και Έρευνας, Λευκωσία, 2011.

Μαμάκης Γεώργιος, «Εθνικισμός, πολιτική και διπλωματία : Το παράδειγμα της εκπαιδευτικής περιφέρειας Μεραμβέλλου της Κρήτης», *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, τ. 125, Ιούλιος- Αύγουστος 2002, σσ. 108-126.

Μανδρίτης Αντώνης, *Κυπριακό φοιτητικό κίνημα στη Θεσσαλονίκη*, Λάρινα, 2000.

Markides-Weston Diana, *Κύπρος 1957-1963*, Μεσόγειος, Αθήνα, 2009.

Μαυράτσας Καίσαρ, *Όψεις του ελληνικού εθνικισμού στην Κύπρο: Ιδεολογικές αντιπαραθέσεις και η κοινωνική κατασκευή της ελληνοκυπριακής ταυτότητας 1974-1996*, Κατάρτι, Αθήνα, 1998.

Μέλισσας Δημήτρης, *Η οργάνωση της πολιτικής εξουσίας στην Κυπριακή πολιτεία*, τ. Α' Το εκλογικό σώμα Η Βουλή των Αντιπροσώπων, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 1996.

Μηνάς Γαβριήλ, *Η εθνική αυτοματαίωση του ελληνισμού στην Κύπρο : Ιστορική επισκόπηση 1959-1974*, τ. Α', Αρμός, Αθήνα, 2007.

Μιτσίδης Χρίστος, *Διά πυρός και σιδήρου*, Λάρινα, 2008.

Μιχαήλ Μιχάλης Ν., *Η εκκλησία της Κύπρου κατά την οθωμανική περίοδο : 1571-1878 : Η σταδιακή συγκρότηση της σε θεσμό πολιτικής εξουσίας*, Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών, Λευκωσία, 2005.

Μιχαηλίδης Μίκης Α., *Εθνικόν Συμβούλιον Νεολαίας Κύπρου*, Εκδόσεις Ζαβαλλή, Λευκωσία, 1967.

Μιχαηλίδης Περικλής, *Στοιχειώδης τοπογραφία η πολιτική γεωγραφία της νήσου Κύπρου : προς χρήσιν ιδίως των μαθητών αυτής : μετά 40 εικονογραφιών*, Εκδόσεις Κυριακίδη, Λευκωσία, 2009.

Μυριανθόπουλος Κλεόβουλος Ι., *Ζωή και τάφος Χριστόδ. Σώζου*, Χρ. Γεωργίου, Λεμεσός, 1951.

Μωραϊτίδης Μιχαήλ - Παναγιώτης Κυριάκος, *Το φοιτητικό κίνημα στην Ελλάδα: Πολιτική ριζοσπαστικοποίηση και συλλογική δράση: 1956-1964*, Σχολή Επιστημών του Ανθρώπου, Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Διδακτορική Διατριβή, Σεπτέμβριος 2015.

Βιβλιογραφία

- Νικολοδήμος Αθανάσιος Δ., *Μέρες πολέμου (1902-1922): Αυτοί που έγραψαν ιστορία*, Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου, Λευκωσία, 2005.
- Ξύδης Αλέξανδρος, Λιναρδάτος Σπύρος & Χατζηαργύρης Κώστας (επιμ.), *Ο Μακάριος και οι σύμμαχοί του*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, 1974.
- Παιονίδης Πανίκος, *Ανδρέας Ζιαρτίδης : χωρίς φόβο και πάθος*, Λευκωσία, 1995.
- Πανταζής Παντελάκης, *Το οδοιπορικό μιας μοιρασμένης πατρίδας*, Λάρνακα, 2007.
- Παπαγεωργίου Σπύρος (επιμ.), *Αρχείον των παράνομων εγγράφων του Κυπριακού αγώνος 1955-1959 : έγγραφα Διγενή, Ε.Ο.Κ.Α., Π.Ε.Κ.Α., Α.Ν.Ε. και ποικίλα άλλα*, Εκδόσεις Κ. Επιφανίου, Λευκωσία, 1984.
- Παπαγεωργίου Σπύρος, *Τα κρίσιμα ντοκουμέντα του κυπριακού (1959-1967)*, τ. Α', Εκδόσεις Κ. Επιφανίου, Αθήνα, 2000.
- Παπαδάκης Γιάννης, *Η ηχώ της Νεκρής Ζώνης : Οδοιπορικό στη διαιρεμένη Κύπρο*, Scripta, Αθήνα, 2009.
- Παπαδημήτρης Παναγιώτης, *Η κυπριακή δημοκρατία, 1960-1963: Συνεχείς καυγάδες Ελλήνων και Τούρκων μέχρι που μίλησαν τα όπλα στις 21.12.1963: Το σχέδιο Ανάν σε σχετικό ένθετο, πλήρης ανάλυση του σχεδίου με απλά λόγια*, Λευκωσία, 2004.
- Παπαδημήτρης Παναγιώτης & Νεοφύτου Ανδρέας, *Πολύκαρπος Γιωρκάτζης : Ο Χουντίνι της ΕΟΚΑ*, Λευκωσία, 1998.
- Παπαδόπουλος Ελευθέριος, *Η μαρτυρία μου ενώπιον της Adhoc επιτροπής της Κυπριακής Βουλής δια τον "Φάκελον Κύπρου" : Προδότες και προδοσίες εις βάρος της πατρίδος μου, της γλυκείας Κύπρου*, Λευκωσία, 2010.
- Παπαδόπουλος Θεόδωρος, «Η κρίσις της Κυπριακής Συνειδήσεως», *Φιλολογική Κύπρος*, Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, 1964, σσ. 204-209.
- Παπαδόπουλος Θεόδωρος, *Το εθνολογικόν πρόβλημα του Ελληνισμού εις την κυπριακήν αυτού φάσιν*, Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, Λευκωσία, 1964.
- Παπαδόπουλος Θεόδωρος (επιμ.), *Πρακτικά του πρώτου Διεθνούς Κυπριολογικού Συνεδρίου*, Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, Λευκωσία, 1972-1973.
- Παπαδόπουλος Φαίδωνας, *Τούρκοι, Μουσουλμάνοι ή Κρυπτοχριστιανοί (Δινοβάμβακοι): Γνωριμία με το σύνοικο στοιχείο*, Λευκωσία, 2002.
- Παπαϊωάννου Εζεκίας, *Ενθυμήσεις από τη ζωή μου*, Πυρσός, Λευκωσία, 1988.

Βιβλιογραφία

- Παπαπολυβίου Πέτρος, *Η Κύπρος και οι Βαλκανικοί Πόλεμοι : Συμβολή στην ιστορία του κυπριακού εθελοντισμού*, Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών Κύπρου, Λευκωσία, 1997.
- Παπαπολυβίου Πέτρος, *Φαινόν σημείον ατυχούς πολέμου: Η συμμετοχή της Κύπρου στον Ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897*, Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών, Λευκωσία, 2001.
- Παπαπολυβίου Πέτρος (επιμ.), *1960-2010: Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας*, τ. 1, 1960-1969: Η δεκαετία της εγκαθίδρυσης, Λευκωσία, 2010.
- Παπαπολυβίου Πέτρος (επιμ.), *Οι Κύπριοι εθελοντές του Β' Παγκοσμίου Πολέμου: Τα μητρώα, οι κατάλογοι και ο φόρος του αίματος*, Πολιτιστικές Υπηρεσίες, Λευκωσία, 2012.
- Παρασκευάς Παύλος (επιμ.), *Δελτίο Βιβλιογραφικής Εταιρείας Κύπρου*, τ. Γ', Βιβλιογραφική Εταιρεία Κύπρου, Έκδοση αρ.10, Λευκωσία, 1991.
- Παύλου Παύλος Μ., *Κράτος, ιδεολογία, πολιτική και εκπαίδευση στην Κύπρο, 1959-1974*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2015.
- Περικλέους Χρυσόστομος (επιμ.), *Κυπριακή δημοκρατία 50 χρόνια: Επώδυνη Πορεία*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2010.
- Περισιάνης Νίκος & Τσαγγαράς Γιώργος (επιμ.), *Ανατομία μιας μεταμόρφωσης: Η Κύπρος μετά το 1974: κοινωνία, οικονομία, πολιτική, πολιτισμός*, Intercollege Press, Λευκωσία, 1995.
- Περσιάνης Παναγιώτης Κ. *Η εκπαίδευση της Κύπρου μπροστά στην πρόκληση της Ευρώπης*, Τυπογραφεία Στέλιου Λειβαδιώτη, Λευκωσία, 1996.
- Πετρίδης Παύλος Β., *Ο Γεώργιος Παπανδρέου και το κυπριακό ζήτημα (1954-1965)*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 1998.
- Πόλλις Αδαμαντία, «Η κοινωνική κατασκευή της εθνοτικότητας και της εθνικότητας. Η περίπτωση της Κύπρου», *Σύγχρονα Θέματα*, τ. 68-70, 1999, σσ. 25-43.
- Πολυβίου Πολύβιος, *Μακάριος : Τα τρία λάθη*, Καστανιώτης, Αθήνα, 2009.
- Προδρόμου Γεώργιος (επιμ.), *Η Κύπρος στον 20^ο αιώνα εκκλησία: Εκπαίδευση-Παιδεία, Επιδράσεις των Ξένων, Αρχαιολογία, Λογοτεχνία, Σχέσεις Ελληνοκυπρίων-Τουρκοκυπρίων, Πολιτική Εξέλιξη, Κοινωνία, Τοπική Αυτοδιοίκηση*, Έκδοση Δήμου Λευκωσίας, Λευκωσία, 2007.
- Quataert Donald, *Η Οθωμανική Αυτοκρατορία : Οι τελευταίοι αιώνες, 1700-1922*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2006.

Βιβλιογραφία

- Σαμαράς Παρασκευάς, *Η ελληνική καταγωγή των Τουρκοκυπρίων: ιστορική μελέτη*, Αθήνα, 1987.
- Σαρρής Νεοκλής, *Η άλλη πλευρά*, τ. Α΄, Γραμμή, Αθήνα, 1977.
- Σαρρής Νεοκλής, *Η άλλη πλευρά*, τ. Β΄, Βιβλίο Α' (1955-1963), Γραμμή, Αθήνα, 1983.
- Σβολόπουλος Κωνσταντίνος (επιμ.), *Κωνσταντίνος Καραμανλής : αρχείο, γεγονότα & κείμενα*, τ. 6, Ίδρυμα Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα, 1994.
- Σέρβας Πλουτής, *Κοινή πατρίδα*, Πρόοδος, Αθήνα, 1997.
- Σέρβας Πλουτής, *Η τραγωδία της Κύπρου: Πώς τα καταφέραμε και φτάσαμε στο μηδέν*, Εκδόσεις Κ. Επιφανίου, Λευκωσία, 2005.
- Σκοπετέα Έλλη, *Το "Πρότυπο Βασίλειο" και η Μεγάλη Ιδέα : Όψεις του εθνικού προβλήματος στην Ελλάδα, 1830-1880*, Εκδόσεις Πολύτυπο, Αθήνα, 1988.
- Σοφοκλέους Ανδρέας Κλ., *Συμβολή στην ιστορία του κυπριακού τύπου 1945-1960*, τ. Γ΄, μέρος Α΄, Εκδόσεις Intercollege, Λευκωσία, 2003.
- Σοφοκλέους Ανδρέας Κλ., *Συμβολή στην ιστορία του κυπριακού τύπου 1945-1960*, τ. Στ΄, μέρος Α΄, Εκδόσεις Νικοκρέων, Λευκωσία, 2011.
- Σοφοκλέους Θεόκλητος, *Η εθνική συνείδησις των Κυπρίων επί Φραγκοκρατίας*, Γραφείο Εθναρχίας, Λευκωσία, 1949.
- Σπυριδάκης Κωνσταντίνος, *Οκτώ άρθρα*, Λυρική Κύπρος, Λευκωσία, 1959.
- Στέλγας Νίκος, *Ο αγώνας της ΕΟΚΑ 1955-59 στα πρωτοσέλιδα του τουρκοκυπριακού τύπου*, Ινστιτούτο Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, Λευκωσία, 2014.
- Στέλγας Νίκος, *Ο θάνατος του ανεπιθύμητου βρέφους: Το εγχείρημα της Συνεταιρικής Δημοκρατίας στα πρωτοσέλιδα του Τουρκοκυπριακού Τύπου 1960-1963*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2015.
- Stern Laurence, *Λάθος άλογο : Η Πολιτική του Επεμβατισμού και Η Αποτυχία της Αμερικάνικης Διπλωματίας*, Ταμασός, Λευκωσία, 1978.
- Στεφάνου Κώστας Δ., *Κυπριακή Βιβλιογραφία : Βιβλιογραφικόν Δελτίον ετών 1960-1961*, Λευκωσία, 1962.
- Στεφάνου Κώστας Δ., *Κυπριακή βιβλιογραφία : Βιβλιογραφικόν Δελτίον του έτους 1962*, Λευκωσία, 1963.

Βιβλιογραφία

- Στεφάνου Κώστας Δ., *Κυπριακή βιβλιογραφία : Βιβλιογραφικόν Δελτίον του έτους 1963*, Λευκωσία, 1964.
- Tahsin Arif Hasan, *Η άνοδος του Ντενκτάς στην κορυφή*, Διαφάνεια, Λευκωσία, 2001.
- Τενεκίδης Κ. «Η νέα φάση του Κυπριακού Προβλήματος από της σκοπιάς του Διεθνούς Δικαίου», *Η Νέα Οικονομία*, τ. 3(207), Μάρτιος 1964, σσ. 219-228.
- Τενεκίδης Γιώργος & Κρασιδιώτης Γιάννος (επιμ.), *Κύπρος: Ιστορία, προβλήματα και αγώνες του λαού της*, Βιβλιοπωλείον της "Εστίας", Αθήνα, 2009.
- Τερλεξής Πανταζής, *Διπλωματία και πολιτική του Κυπριακού : Ανατομία ενός λάθους*, Κέδρος, Αθήνα, 2004.
- Τζελέπης Ελευθέριος Ν., *Το Κυπριακό και οι συνωμότες του*, Θεμέλιο, Αθήνα, 1965.
- Τζερμιάς Παύλος, *Ιστορία της Κυπριακής Δημοκρατίας: Με αναδρομή στη ζωή της μεγαλονήσου στο διάβα των χιλιετιών*, Libro, Αθήνα, 2001.
- Τορναρίτης Κρίτων Γ., *Η γένεσις του Κυπριακού κράτους και η μορφή αυτού*, Λευκωσία, 1974.
- Φάντης Ανδρέας, *Ο ενταφιασμός (ενός «γλυκύτατου» ονείρου) της Ένωσης*, Λευκωσία, 1995.
- Φάντης Ανδρέας, *Κυπριακό 1960-1974 : Αναζητώντας την αλήθεια*, Μέρος Α΄(1960-1968) Λευκωσία, 1999.
- Φάντης Ανδρέας, *Το κυπριακό συνδικαλιστικό κίνημα στα χρόνια της Αγγλοκρατίας : 1878-1960*, τ. Β΄, Λευκωσία, 2005.
- Φιλίππου Λοΐζος, *Κύπριοι αγωνισταί*, Ιερά Αρχιεπισκοπή Κύπρου, Λευκωσία, 1953.
- Χαρίτωνος Αδάμος, *Εξομολόγηση*, Λευκωσία, 1985.
- Χατζηαντωνίου Κώστας, *Κύπρος 1954-1974: Από το έπος στην τραγωδία*, Ιωλκός, Αθήνα, 2007.
- Χατζηαργύρης Κώστας, «Το κυπριακό στα πλαίσια του διεθνούς ανταγωνισμού», *Η Νέα Οικονομία*, τ. 2(206), 1964, σσ. 141-147.
- Χατζηδημητρίου Κάτια, *Ιστορία της Κύπρου*, Λευκωσία, 2010.
- Χατζιωάννου Κυριάκος, *Η καταγωγή των Τουρκοκυπρίων και το κυπριακό*, Εκδόσεις Κ. Επιφανίου, Λευκωσία, 1997.
- Χρηστίδης Χριστόφορος, *Η αυτοκαταστροφή των Ελληνοκυπρίων ή ο θρίαμβος της διχόνοιας*, Αθήνα, 1973.

Βιβλιογραφία

Χριστοδούλου Μιλτιάδης, *Η πορεία μιας εποχής: Η Ελλάδα, η κυπριακή ηγεσία και το κυπριακό πρόβλημα*, τ. Β', Φλώρος, Αθήνα, 1987.

Χριστοδούλου Μιλτιάδης, *Η πορεία των ελληνοτουρκικών σχέσεων και η Κύπρος*, Πρόοδος, Λευκωσία, 1995.

Χρυσοστομίδης Κύπρος, *Το κράτος της Κύπρου στο διεθνές δίκαιο*, Σάκκουλα, Αθήνα, 1994.

Χρυσοστόμου Άγγελος Μ., *Από τον Κυπριακό Στρατό μέχρι και τη δημιουργία της Εθνικής Φρουράς (1959-1964)*, Λευκωσία, 2015.

Ψυρούκης Νίκος, *Το κυπριακό δράμα (1958-1986): άρθρα-μελετήματα*, Επικαιρότητα, Αθήνα, 1987.

Ψυρούκης Νίκος, *Κύπρος : Από την αυτοδιάθεση στην κατοχή : άρθρα, μελετήματα και συνεντεύξεις 1958-1998*, Αιγαίον & Κουκίδα, Λευκωσία, 2005.

Άλλες Εκδόσεις :

Εικοσαετηρίς Ελληνικού Πνευματικού Ομίλου Κύπρου 1947-1967, Λευκωσία, 1968.

Ετήσια έκθεσις 1966-1967 (Με Αναφοράν και Στατιστικά Στοιχεία των ετών 1962-1966), Υπουργείον Παιδείας.

Εφημερίδα *Εθνική* 17 Αυγούστου 1960.

Εφημερίδα *Φιλελεύθερος*, 21 Νοεμβρίου 1963.

Η κυπριακή εκπαίδευση από το 1960 μέχρι το 2010: Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου, Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, Λευκωσία, 2012.

Ιστορία ΠΣΕ - ΠΕΟ 1941-1991, ΠΕΟ, Λευκωσία, 1991.

Κυπριακή ζωή και κοινωνία: λίγο πριν την ανεξαρτησία και μέχρι το 1984, Διαλέξεις Λαϊκού Πανεπιστημίου 3, Έκδοση Δήμου Λευκωσίας, Λευκωσία, 1993.

Πενταετές Πρόγραμμα Οικονομικής Αναπτύξεως : Προσφωνήσις Του Προέδρου της Δημοκρατίας Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Προς την Βουλήν των Αντιπροσώπων την 21ην Αυγούστου 1961, Κυπριακή Δημοκρατία, Λευκωσία, 1961.

Το Εθνικό Ζήτημα και Εμείς, Ελεύθερον Εργατικόν Κέντρον Αμμοχώστου, Μάρτιος, 1964.

Τρόποι συμπαραστάσεως προς τα υφιστάμενα σωματεία : 3^ο σεμινάριο Ε.Σ.Ν.Κ. εις Ιεράν Μονήν Μαχαιρά 3-4 Μαΐου 1967, Εθνικό Συμβούλιο Νεολαίας Κύπρου, Λευκωσία, 1967.

Βιβλιογραφία

Τουρκόφωνη Βιβλιογραφία

- Akkurt Aydın, *Yakın mücadele tarihimizin bilinmeyen yönleri ve "Yorgacis'in casusları"*, Boğaziçi, İstanbul, 1998.
- Altan Mustafa Haşım, *Belgelerle Kıbrıs Türk vakıflar tarihi:1571-1974*, Kıbrıs Vakıflar İdaresi, 1986.
- An Ahmet, *Kıbrıs' ta fırtınalı yıllar, 1942-1962*, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 1996.
- An Ahmet, *Kıbrıs'ta isyanlar ve anayasal temsiliyet mücadelesi : 1571-1948*, Mez-Koop Yayınları, Lefkoşa, 1996.
- An Ahmet, *Kıbrıs Türk liderliğinin oluşması : 1900-1942*, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 1997.
- An Ahmet, *Kıbrıslılık bilincinin geliştirilmesi*, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 1998.
- An Ahmet, *Kıbrıs Türk kültürü üzerine yazılar*, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 1999.
- An Ahmet, *İlk Kıbrıs Türk futbol takımları ve Çetinkaya'nın tarihi, (1902-1963)*, Ateş, Lefkoşa, 2000.
- An Ahmet, *Kıbrıs Türk toplumunun geri kalmışlığı (1862-1962)*, Şadi Kültür ve Sanat Yayınları, Lefkoşa, 2006.
- An Ahmet, *Kıbrıslı Türklerin siyasal tarihi (1930-1960):Basının aynasında Kıbrıslı Türklerin unutturulan siyasal geçmişi ve liderlik kavgası*, Ozyay Matbaacılık, Lefkoşa, 2006.
- An Ahmet, *TMT'nin kurbanları*, Birleşik Kıbrıs Partisi Yayınları, Lefkoşa, 2008.
- Ateşin Hüseyin Mehmet, *Doktor Fazıl Küçük ve Şeyh Nazım Kıbrısı Kıbrıs'ta Türklük ve Müslümanlık Kimliği'nin Şahsiyet Bulma Mücadelesinde Menfi ve Müsbet En Etkin İki Odak*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1997.
- Baha Özler A., *Kıbrıs Cumhuriyetinin kuruluş anlaşmaları*, İstanbul, 1959.
- Bahadır Esen, *Kıbrıs Türkizcilik tarihinden kesitler*, Gazimağusa, 2006.
- Behçet Hasan, *Kıbrıs Türk Maarif Tarihi : (1571-1968)*, Lefkoşa, 1969.
- Beratlı Nazım, *Kıbrıslı Türklerin tarihi*, 3. Kitap, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 1995.
- Beratlı Nazım, *Kıbrıslı Türk kimliği'nin oluşması : Neden ortak bir Kıbrıslı kimliği yok?* Işık Kitabevi, Lefkoşa, 1999.
- Beratlı Nazım, *Lefke sevgilim : anılar*, Işık, Lefkoşa, 2002.
- Binatlı Hasan A., *Yunanistan ve Kıbrıs Rumları*, Lefkoşa, 1980.

Bibliyografya

- Denktaş Rauf R., *12' ye 5 kala Kıbrıs : Kıbrıs davası hakkında düşünceler, notlar ve hatıralar*, Ankara, 29 Ekim 1966.
- Düzgün Öntaş & Öncül Tamer, *Kıbrıs Türk yüksek öğrenim gençliği hareketleri, 1960-1981*, Nacı Talat Vakfı Yayınları, 1999.
- Erim Nihat, *Bildiğim ve gördüğüm ölçüler içinde Kıbrıs*, Ajans-Türk Matbaacılık Sanayii, Ankara, 1975.
- Ersoy Yaşar, *Kıbrıs Türk tiyatro hareketi :Toplumsal, sosyal ve siyasal olaylarla iç içe*, Ateş, Lefkoşa, 1998.
- Esenbel Melih, *Kıbrıs : Ayağa kalkan adam 1954-1959*, Bilgi, Ankara, 1993.
- Fedai Harid & Altan Mustafa Haşim (hazırlayan), *Fadıl Niyazi Korkut : hatıralar*, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazimağusa, 2000.
- Feridun Arif, *Unutulmasın diye*, İstanbul, 2011.
- Gazioğlu Ahmet, *Enosis çemberinden Kıbrıs Cumhuriyeti'ne : İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Son İki Yıl 1958-60*, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), Ankara, 2000.
- Gelen Nazemin M., *Hasanbulliler : Bir devrin efsane kahramanları*.
- Gülboy Pınar Erkem, *Sömürgeci ulus devlete*, Khora, Lefkoşa, 2015.
- Gürkan Haşmet Muzaffer, *Bir Zamanlar Kıbrıs'ta : Tarih Yazıları 1860-1945*, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2006.
- Hasgüler Mehmet, *Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu*, İletişim, İstanbul, 2002.
- Hasgüler Mehmet, *Coğrafyasına Teslim Olan Ada Kıbrıs*, İstanbul, 2004.
- Hasgüler Mehmet, *Kıbrıslılık*, Agorakitaplığı, İstanbul, 2009.
- İsmail Sabahattin, *Kıbrıs Cumhuriyetinin doğuşu-çöküşü ve KKTC'nin kuruluşu 1960-1983*, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, 1992.
- İsmail Sabahattin, *100 soruda Kıbrıs sorunu*, Dilhan Offset, Lefkoşa, 1992.
- Kızılyürek Niyazi, *Kıbrıs Sorununda iç ve dış etkenler*, Işık Kitabevi, Lefkoşa, 2001.
- Kızılyürek Niyazi, *Milliyetçilik kaskacında Kıbrıs*, İletişim, İstanbul, 2002.
- Kızılyürek Niyazi, *Doğmamış bir devletin tarihi : Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.
- Kızılyürek Niyazi, *Paşalar ve papazlar : Kıbrıs ve hegemonya*, Khora, Lefkoşa, 2011.
- Kızılyürek Niyazi, *Şiddet mevsiminin saklı tarihi*, Heterotopia Yayınları, Limasol, 2015.

Βιβλιογραφία

Kızılyürek Niyazi, *Bir hınç ve şiddet tarihi : Kıbrıs'ta statü kavgası ve etnik çatışma*, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul, 2016.

Küçük Süheyla, *Dr. Küçük'le bir ömür*, Lefkoşa, 2009.

Kürkçügil Masis (hazırlayan), *Kıbrıs dün ve bugün*, İthaki, İstanbul, 2003.

Manisali Erol, *Dünden bugüne Kıbrıs*, Cumhuriyet, İstanbul, 2000.

Manizade Derviş, *Baştan sona Kıbrıs gerçeği*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları, İstanbul, 1965.

Manizade Derviş, *Kıbrıs dün, bugün, yarın*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği (İstanbul Subesi) Yayınları, İstanbul, 1975.

Manizade Derviş, *65 yıl boyunca Kıbrıs*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği (İstanbul Subesi) Yayınları, İstanbul, 1993.

Mapolar Hikmet Afif, *Kıbrıs güncesi 40yılın anıları 2*, Galeri Kültür Yayınları, 2002.

Oberling Pierre, *Bellapais'e giden yol "Kıbrıs Türklerinin Kuzey Kıbrıs' a göçü"*, Genel kurmay Başkanlığı Basımevi, Ankara, 1987.

Öcal Fazlıoğlu Cemal Oğuz, *Kıbrıs'a seferim var*, Sinan Matbaası, İstanbul, 1958.

Özersay Kudret, «Uluslararası Hukukta Objektif Rejim (Statü) Yaratan Anlaşmalar ve 1959-1960 Kıbrıs Anlaşmaları», *Journal of Cyprus Studies*, cilt 8/9, 2002/2003, s.109-121.

Öztoprak Salih, *Kıbrıs'ta Hasıraltı Belgeler 1925-1975*, Yazır, Yenikent-Gonyeli, 2006.

Sadrizam Halil, *Kıbrıs'ta varoluş mücadelemiz şehitlerimiz ve anıtlarımız*, Türkiye Şehitlikleri İmar Vakfı, İstanbul, 1990.

Taneri Aydın, *Türk kavramının gelişmesi*, Ocak Yayınlar, Ankara, 1993.

Taşçı Yıltan, *İngiliz Okulu'nda öğrenim görmüş Kıbrıslı Türk değerler : biyografi -röportaj*, Deniz Plaza Yayınları, İstanbul, 2010.

Tuncel Kamil, *Düşmana inat. Bir gün daha yaşamak*, Mavi Basın -Yayın, Lefkoşa, 2005.

Yavuzalp Ercüment, *Kıbrıs yangınında büyükelçilik 1967-1970*, Bilgi, Ankara, 1993.

Άλλες εκδόσεις

27-28 Ocak, 1958: *Kıbrıs Liseleri Türk Mezunları Birliği şehitleri anma gecesi*, 27 & 28 Ocak 1962.

Kıbrıs'ın tarihi gelişimi ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi, Ankara, 1984.

Βιβλιογραφία

Εφημερίδα *Bozkurt* «Κίβρις İngiltereye Nasıl Terkedilmişti?», 16 Ağustos 1960.

Εφημερίδα *Bozkurt*, 19 Kasım 1963.

Θεωρητική ανασκόπηση

Αγγλόφωνη Βιβλιογραφία

Alexander Don, «Curriculum turmoil in liberal democracies», *Journal of Curriculum Studies*, Vol. 23, No. 1, 1991, pp. 71-78.

Alonso Ana Maria, «The Effects of Truth: Re-Presentations of the Past and the Imagining of Community», *Journal of Historical Sociology*, Vol. 1, No. 1, March 1988, pp. 33-57.

Andrews Tom, «What is Social Constructionism?», *The Grounded Theory Review*, Vol. 11, No. 1, 2012, pp. 39-46.

Barker Chris & Galasinski Dariusz, *Cultural Studies and Discourse Analysis : A Dialogue on Language and Identity*, SAGE, London, 2001.

Birtek Faruk & Dragonas Thalia (ed.), *Citizenship and the Nation-State in Greece and Turkey*, Routledge, London & New York, 2005.

Castagno Angelina, «Multicultural Education and the Protection of Whiteness», *American Journal of Education*, Vol. 120, November 2013, pp. 101-128.

Casteel James, «Searching for the ‘New World’, Finding ‘Asia’», *Cultural and Social History*, Vol.12, No. 2, 2015, pp. 255-272.

Γεωργίου Βασιλική, «Competing discourses in the debate on place names in Cyprus : Issues of (symbolic) inclusion/exclusion in orthographic choices», *Journal of Language and Politics*, Vol. 9, No. 1, 2010, pp.140–164.

Christou Miranda, «A Double Imagination: Memory and Education in Cyprus», *Journal of Modern Greek Studies*, Vol. 24, 2006, pp. 285–306.

Christou Miranda, «The Language of Patriotism: Sacred History and Dangerous Memories», *British Journal of Sociology of Education*, Vol. 28, No. 6, November 2007, pp. 709-722.

Fairclough Norman, *Language and power*, Longman, London, 1989.

Foucault Michel, *The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences*, Vintage Books, New York, 1994.

Frantz Fanon, *Black skin, white masks= Peau noire, masques blancs*, Pluto Press, 1986, London.

Βιβλιογραφία

- Giles James, «Social Constructionism and Sexual Desire», *Journal for the Theory of Social Behaviour*, Vol. 36, No. 3, September 2006, pp. 225-238.
- Hand Sean (ed.), *The Levinas reader*, B. Blackwell, Oxford UK & Cambridge USA, 1989.
- Hermans Chris A. M. et al. (ed.), *Social Constructionism and Theology*, Brill, Leiden, 2002.
- Holub Renate, *Antonio Gramsci: Beyond Marxism and Postmodernism*, Routledge, London, 1992.
- Horowitz Donald, *Ethnic groups in conflict*, University of California Press, Berkeley & Los Angeles, 2000.
- Hope Andrew, «Biopower and school surveillance technologies 2.0», *British Journal of Sociology of Education*, Vol. 37, No.7, 2016, pp. 885-904.
- Ηρακλείδης Αλέξης, «Imagined Enemies: The Aegean Conflict», *Mediterranean Politics*, Vol. 16, No. 2, July 2011, pp. 221–239.
- Jorgensen Marianne W. & Phillips Louise J., *Discourse Analysis as Theory and Method*, SAGE Publications, London, 2002.
- Juge Tony S. & Perez Michael P., «The Modern Colonial Politics of Citizenship and Whiteness in France», *Social Identities*, Vol. 12, No. 2, March 2006, pp. 187-212.
- Κληρίδης Ελευθέριος, «National identities on the move: Examples from the historical worlds of Greater Britain and Hellenism», *Comparative Education*, Vol. 45, No. 3, August 2009, pp. 435-452.
- Kymlicka Will & Norman Wayne (ed.), *Citizenship in Diverse Societies*, Oxford University Press, London, 2000.
- Lijphart Arend, «Consociational Democracy», *World Politics*, Vol. 21, No. 2, 1969, pp. 207-225.
- Maddrell Avril M. C., «Discourses of race and gender and the comparative method in geography school texts 1830 – 1918», *Environment and Planning D: Society and Space*, Vol. 16, No. 1, 1998, pp. 31-103.
- Montgomery Nick, «Colonial Rhetoric and the Maternal Voice: Deconstruction and Disengagement in Virginia Woolf's *The Voyage out*», *Twentieth Century Literature*, Vol. 46, No. 1, Spring 2000, pp. 34-55.
- Nandy Ashis, *Exiled at home, The intimate enemy*, Oxford University Press, 2005, 1998.

Βιβλιογραφία

Νεοφύτου Λεύκιος (ed.), *Proceedings from the International Conference Citizenship Multiculturalism Cosmopolitanism : University of Cyprus, Nicosia 3-4 November 2007*, POLIS Citizenship Association, Nicosia, 2009.

Oommen T. K., *Citizenship, Nationality and Ethnicity : Reconciling competing identities*, Polity Press, Cambridge, 1997.

Parker Ian (ed.), *Social Constructionism, Discourse and Realism*, SAGE Publications Ltd, London, 1998.

Piper Heather & Garratt Dean, «Identity and Citizenship: Some Contradictions in Practice British», *Journal of Educational Studies*, Vol. 52, No. 3, September 2004, pp. 276-292.

Pratt Mary Louise, *Imperial eyes: Travel writing and transculturation*, Routledge, New York & London, 2008.

Rattansi Ali & Sallie Westwood, *Racism, modernity and identity : On the western front*, Polity Press, Cambridge, 1994.

Roginsky Dina, «Nationalism and ambivalence: ethnicity, gender and folklore as categories of otherness», *Patterns of Prejudice*, Vol. 40, No. 3, 2006, pp. 237-258.

Savery Barnett, «Identity and Difference», *The Philosophical Review*, Vol. 51, No. 2, March 1942, pp. 205-212.

Silverman Hugh J. (ed.), *Derrida and Deconstruction*, Continental Philosophy II, Routledge, New York & London, 1989.

Simon Jenni, «Locating Gender and Resistance Through a Feminist Application of Gramsci's "Organic Intellectual": An Analysis of Time Magazine's 2002 "Person(s) of the Year"», *Southern Communication Journal*, Vol. 78, No. 1, January–March 2013, pp. 56–69.

Soysal Yasemin Nuhoğlu, *Limits of citizenship : Migrants and postnational membership in Europe*, University of Chicago Press, United States, 1994.

Springer Rusla Anne & Clinton Michael E., «Doing Foucault: Inquiring into nursing knowledge with Foucauldian discourse analysis», *Nursing Philosophy*, Vol. 16, 2015, pp. 87-97.

Spurr David, *The rhetoric of empire : Colonial discourse in journalism, travel writing, and imperial administration*, Duke University Press, Durham, 1993.

Βιβλιογραφία

Stuart Hall (ed.), *Representation cultural representations and signifying practices*, Thousand Oaks & Sage Publications in association with the Open University, London & Calif, 1997.

Turner Bryan S. (ed.), *Citizenship and social theory*, SAGE Publication, London & Thousand Oaks, 1994.

Wodak Ruth et al., *The Discursive Construction of National Identity*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 1999.

Young Adriana Valdez, «Honorary whiteness», *Asian Ethnicity*, Vol. 10, No. 2, June 2009, pp. 177–185.

Young Iris Marion, «Polity and Group Difference: A Critique of the Ideal of Universal Citizenship», *Ethics*, Vol. 99, No. 2, January 1989, pp. 250-274.

Yuval-Davis Nira, *Gender & Nation*, Sage Publications, London, Thousand Oaks and New Delhi, 1997.

Ζεμπύλας Μιχαλίνος, «The Emotional Complexities of "Our" and "Their" Loss: The Vicissitudes of Teaching about/for Empathy in a Conflicting Society», *Anthropology & Education Quarterly*, Vol. 44, 2013, pp. 19-37.

Ελληνόφωνη Βιβλιογραφία

Adali Emine, «Τουρκοκυπριακή λογοτεχνία», *Νέα Εποχή*, τ. 194, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 1989, σσ. 60-62.

Adali Emine, «Hikmet Afif Mapolar (1919-1989)», *Νέα Εποχή*, τ. 195, Μάρτιος-Απρίλιος 1989, σσ. 64-65.

Adali Emine, «Fikret Demirağ : Τριάντα χρόνια ποιητικής δημιουργίας», *Νέα Εποχή*, τ. 196, Μάιος-Ιούνιος 1989, σσ. 58-59.

Agamben Giorgio, *Homo sacer : Κυρίαρχη εξουσία και γυμνή ζωή*, Εκδόσεις Scripta, Αθήνα, 2005.

Althusser Louis, *Θέσεις (1964-1975)*, Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, 1994.

Αμπατζοπούλου Φραγκίσκη, *Ο άλλος εν διωγμό : Η εικόνα του Εβραίου στη λογοτεχνία: ζητήματα ιστορίας και μυθοπλασίας*, Θεμέλιο, Αθήνα, 1998.

Anderson Benedict, *Φαντασιακές κοινότητες : Στοχασμοί για τις απαρχές και τη διάδοση του εθνικισμού*, Νεφέλη, Αθήνα, 1997.

Βιβλιογραφία

Ασημάκη Άννη, Κουστουράκης Γεράσιμος & Καμαριανός Ιωάννης, «Οι έννοιες της νεωτερικότητας και της μετανεωτερικότητας και η σχέση τους με τη γνώση : Μια κοινωνιολογική προσέγγιση», *Το βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, τ. 60, Καλοκαίρι 2011, σσ. 99-120.

Austin Langshaw John, *Πώς να κάνουμε πράγματα με τις λέξεις*, Εστία, Αθήνα, 2003.

Βαμβούκας Μιχάλης Ι. & Χουρδάκης Αντώνης Γ. (επιμέλεια), *Παιδαγωγική επιστήμη στην Ελλάδα και στην Ευρώπη: τάσεις και προοπτικές: Πρακτικά Ζ' διεθνούς συνεδρίου Ρέθυμνο 3-5 Νοεμβρίου 1995*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 1997.

Buber Martin, *Το πρόβλημα του ανθρώπου*, Γνώση, Αθήνα, 1987.

Butler Judith, *Σώματα με σημασία : Οριοθετήσεις του "Φύλου" στο λόγο*, Εκκρεμές, Αθήνα, 2008.

Γαγάτσης Αθανάσιος κ.ά. (επιμ.), *Σύγχρονες Τάσεις στην Εκπαιδευτική Έρευνα και Πρακτική : Πρακτικά VIII Παγκόπριου Συνεδρίου Παιδαγωγικής Εταιρείας Κύπρου*, Πανεπιστήμιο Κύπρου, Λευκωσία, Μάιος 2004.

Cartledge Paul, *Οι Έλληνες : Εικόνες του εαυτού και των άλλων*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2002.

Γεωργίου Χριστάκης (επιμ.) *Δέκατο Διεθνές Συμπόσιο Αρχαίου Ελληνικού Δράματος Θέμα : Ταυτότητα και Ετερότητα στο Αρχαίο Ελληνικό Δράμα 4-6 Σεπτεμβρίου 2008 Δρούσια-Πάφος*, Λευκωσία, 2010.

Γκέφου-Μαδιανού Δήμητρα (επιμ.), *Εαυτός και άλλος: Εννοιολογήσεις, ταυτότητες και πρακτικές στην Ελλάδα και την Κύπρο*, Gutenberg, Αθήνα, 2003.

Γκότοβος Αθανάσιος Ε., *Εκπαίδευση και ετερότητα : Ζητήματα διαπολιτισμικής παιδαγωγικής*, Μεταίχμιο, Αθήνα, 2002.

Γρηγοροπούλου Βασιλική (επιμ.), *Ζαν-Ζακ Ρουσσώ : Το κοινωνικό συμβόλαιο ή αρχές πολιτικού δικαίου*, Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα, 2004.

Δάντης, *Η Θεία Κωμωδία : Η κόλαση*, Εκδόσεις Ελένης Καζαντζάκη, Αθήνα, 1969.

Δοξιάδης Κύρκος, *Ανάλυση λόγου : Κοινωνικο-φιλοσοφική θεμελίωση*, Πλέθρον, Αθήνα, 2008.

Foucault Michel, *Η αρχαιολογία της γνώσης*, Εξάντας, Αθήνα, 1987.

Frantz Fanon, *Της γης οι κολασμένοι*, Κάλβος, Αθήνα, 1982.

Βιβλιογραφία

- Giddens Anthony, *Οι συνέπειες της νεωτερικότητας*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, 2001.
- Gramsci Antonio, *Οι διανοούμενοι*, Στοχαστής, Αθήνα, 2005.
- Habermas Jurgen, *Ο μεταεθνικός αστερισμός*, Πόλις, Αθήνα, 2003.
- Hall Stuart & Gieben Bram, *Η διαμόρφωση της νεωτερικότητας : οικονομία, κοινωνία, πολιτική, πολιτισμός*, Σαββάλας, Αθήνα, 2003.
- Hardt Michael & Negri Antonio, *Αυτοκρατορία*, Scripta, Αθήνα, 2002.
- Θεοδωρίδης Πέτρος, «Προσωπική ταυτότητα, εθνική ταυτότητα και ιδιότητα του πολίτη», *Επιστήμη και Κοινωνία*, τ. 5-6, 2001, σσ. 55-82.
- Ιωσηφίδης Θεόδωρος, *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, 2008.
- Κακριδής Ιωάννης Θ., *Περικλέους Επιτάφιος: Θουκυδ. II 34-46*, Βιβλιοπωλείον της "Εστίας", Αθήνα, 1996.
- Καλότυχος Βαγγέλης, «Η Κύπρος και ο Λαός της: Έθνος, Ταυτότητα και Εμπειρία σε μια Μη-Φαντασιακή Κοινότητα (1955-1997)», *Σύγχρονα Θέματα*, τ. 68-70, 1999, σσ.44-64.
- Κανταρτζή Ευαγγελία, *Εικόνα της γυναίκας : Διαχρονική έρευνα των αναγνωστικών βιβλίων του Δημοτικού Σχολείου*, Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 1991.
- Κανταρτζή Ευαγγελία, «Τα στερεότυπα για το ρόλο των δύο φύλων μέσα από τις εικόνες των αναγνωστικών», *Σύγχρονη εκπαίδευση*, τ. 62, 1992, σσ. 55-64.
- Κόκκινος Γιώργος, «Τα ελληνικά συντάγματα και η ιδιότητα του πολίτη (1844-1927)», *Μνήμων*, τ. 19, 1997, σσ. 73-108.
- Κουλμάσης Πέτρος, *Πολίτες του κόσμου : Ιστορία του κοσμοπολιτισμού*, Καστανιώτης, Αθήνα, 1997.
- Κουλούρη Χριστίνα, *Ιστορία και γεωγραφία στα ελληνικά σχολεία (1834-1914): Γνωστικό αντικείμενο και ιδεολογικές προεκτάσεις*, Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Αθήνα, 1988.
- Κουτσελίνη Μαίρη Ιωαννίδου, *Η εκπαιδευτική πολιτική και το μάθημα των Αρχαίων Ελληνικών στην Κύπρο*, Έκδοση Γρηγόρη, Αθήνα, 1997.
- Κουτσελίνη Μαίρη, «Το μετανεότερο αναλυτικό πρόγραμμα και η διδακτική πράξη», *Επιστήμες της Αγωγής : Πρώην σχολείο και ζωή*, τ. 2, 2004, σσ. 7-17.

Βιβλιογραφία

- Κυριάκου Ανδρέας, *Οι επαγγελματικές φιλοδοξίες και ο οικογενειακός προσανατολισμός των μαθητριών και μαθητών της Β' τάξεως λυκείου από αστικές και αγροτικές περιοχές της Κύπρου*, Πανεπιστήμιο Πατρών, Διδακτορική Διατριβή, 2010.
- Κωνσταντίνου Χρυσούλα [κ.ά.] (επιμέλεια), *«Εμείς» και οι «άλλοι» : Αναφορά στις τάσεις και τα σύμβολα*, Τυπωθήτω, Αθήνα, 2000.
- Lippmann Walter, *Κοινή γνώμη*, Κάλβος, Αθήνα, 1988.
- Lombardi Franco, *Οι παιδαγωγικές αντιλήψεις του Αντόνιο Γκράμισι*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 1986.
- Marshall Thomas Humphrey & Bottomore Tom, *Ιδιότητα του πολίτη και κοινωνική τάξη*, Gutenberg, Αθήνα, 2000.
- Μεταξάς Αναστάσιος Ιωάννης Δ., *Προεισαγωγικά για τον πολιτικό λόγο: Δεκατέσσερα μαθήματα για το στυλ*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, 2001.
- Μηταφίδης Τριαντάφυλλος, «Η σχολική Ιστορία σε καθεστώς κρατικής επιτήρησης και πολιτικής ομηρίας», *Κυπριακή Εκπαίδευση*, τ. 125, Ιουλ.-Αυγ. 2002, σσ. 99-103.
- Μοσκόβης Βασίλης (επιμ.), *Αριστοτέλους Πολιτικά (α'-δ')*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1989.
- Μουτσόπουλος Ευάγγελος & Πρωτοπαπά -Μαρνέλη Μαρία (επιμ.), *Η έννοια του πολίτη στην Αρχαία Ελληνική Φιλοσοφία*, Ακαδημία Αθηνών Ερευνητικό Κέντρο της Ελληνικής Φιλοσοφίας, Αθήνα, 2009.
- Nussbaum Martha Craven, *Υπέρ πατρίδος: πατριωτισμός ή κοσμοπολιτισμός;*, Εκδόσεις Scripta, Αθήνα, 1999.
- Παντελίδου Μαλούτα Μάρω, *Το φύλο της δημοκρατίας : Ιδιότητα του πολίτη και έμφυλα υποκείμενα*, Σαββάλα, Αθήνα, 2002.
- Παπαθεοδώρου Γιάννης, « «Διδακτισμός» ή διδακτική της ιστορίας;», *Κυπριακή Εκπαίδευση*, τ. 125, Ιούλιος-Αύγουστος 2002, σσ. 90-92.
- Περσιάνης Παναγιώτης Κ., *Πολιτότητα και νεανική παραβατικότητα*, Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου, Λευκωσία, 2010.
- Phillips Louise & Jorgensen Marianne W., *Ανάλυση λόγου : θεωρία και μέθοδος*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2009.
- Said Edward W., *Οριενταλισμός*, Εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα, 1996.
- Saussure Ferdinand, *Μαθήματα γενικής γλωσσολογίας*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1979.

Βιβλιογραφία

- Σπανού Καλλιόπη, *Διοίκηση, πολίτες και δημοκρατία*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2000.
- Σπυρόπουλος Ηλίας Σ., *Πλάτωνος Πρωταγόρας*, Θεσσαλονίκη, 1985.
- Στενού Κατερίνα, *Εικόνες του άλλου: Η ετερότητα: Από τον μύθο στην προκατάληψη*, Εκδόσεις Unesco, Εξάντας, Αθήνα, 1998.
- Taylor Charles, *Πολυπολιτισμικότητα : Εξετάζοντας την πολιτική της αναγνώρισης*, Πόλις, Αθήνα, 1997.
- Τρικούκης Μάκης, *Πολιτική και φιλοσοφία στο Γκράμσι*, Εξάντας, Αθήνα, 1985.
- Τσαγαρίδου Ν., Συμεωνίδου Σ., Μαύρου Κ., Φτιάκα Ε., & Κυριακίδης Λ., *Διαχείριση Εκπαιδευτικής Αλλαγής: Έρευνα, Πολιτική, Πράξη*, Πρακτικά 11^{ου} Συνεδρίου Παιδαγωγικής Εταιρείας Κύπρου, 4-5 Ιουνίου 2010, Πανεπιστήμιο Κύπρου, 2010, Λευκωσία.
- Φραγκουδάκη Άννα, *Γλώσσα και ιδεολογία: Κοινωνιολογική προσέγγιση της ελληνικής γλώσσας*, Εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα, 1993.
- Φτιάκα Ελένη (επιμ.), *Περάστε για έναν καφέ : Σχέσεις οικογένειας και σχολείου στην κόψη της διαφορετικότητας*, Ταξιδευτής, Αθήνα, 2008.
- Χαραλάμπους Γεώργιος Β., *Ο εθνικός "εαυτός" και ο εθνικός "άλλος" στα ελληνοκυπριακά σχολικά βιβλία Ιστορίας της Μέσης εκπαίδευσης : Μια ερευνητική προσέγγιση υπό το πρίσμα της παιδαγωγικής της ειρήνης*, Αδελφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 2009.
- Χατζησαββίδης Σωφρόνης, «Όροι και όρια του δημοσιογραφικού λόγου», *Γλώσσα*, τ. 38, Χειμώνας 1996, σσ. 23-32.
- Χατζησαββίδης Σωφρόνης, *Ελληνική γλώσσα και δημοσιογραφικός λόγος : Θεωρητικές και ερευνητικές προσεγγίσεις*, Gutenberg, Αθήνα, 2000.
- Χιωτάκης Στέλιος, «Η "πολυπολιτισμικότητα" εναντίον της πολυπολιτισμικότητας; Ανασταλτικοί παράγοντες της "ανοιχτής κοινωνίας"», *Επιστήμη και Κοινωνία : Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, τ. 2, 1999, σσ. 105-144.
- Walzer Michael, *Περί ανεκτικότητας : Για τον εκπολιτισμό της διαφοράς*, Καστανιώτης, Αθήνα, 1998.
- Λογοτεχνική βιβλιογραφική ανασκόπηση : Ελληνόφωνη Βιβλιογραφία**
- Αγγελάτος Δημήτρης, *Η "φωνή" της μνήμης : Δοκίμιο για τα λογοτεχνικά είδη*, Νέα Σύνορα, Αθήνα, 1997.
- Αριστοτέλους Τάσος, *Ιστορία της κυπριακής σάτιρας*, Διώνυσος, Λευκωσία, 1991-1992.

Βιβλιογραφία

- Γαλάζη Πίτσα κ.ά. (επίμ.), *Δεύτερη πανελλήνια ποιητική συνάντηση : Νεότεροι Κύπριοι ποιητές, 1960-1982*, Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη, 1982.
- Γιαγκουλλής Κωνσταντίνος, *Κυπρίων ποιητάρηδων και λαϊκών ποιητών : ρίμες, ποιήματα, τσαττίσματα, ερωτικά, κοφτά, γνωμικά, ερωταποκρίσεις*, Λευκωσία, 2011.
- Κεχαγιόγλου Γιώργος & Παπαλεοντίου Λευτέρης, *Ιστορία της νεότερης κυπριακής λογοτεχνίας*, Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών, Λευκωσία, 2010.
- Κωνσταντίνος Γιαγκουλλής (επιμ.), *Τα άπαντα του Μαρωνίτη ποιητάρη Ιωσήφ Α. Μιχαήλ*, Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, Λευκωσία, 2005.
- Λαδάκη-Φιλίππου Νίκη, *Μελετήματα λογοτεχνίας*, Λευκωσία, 1992.
- Μελεάγρου Ήβη, *Ανατολική Μεσόγειος*, Λευκωσία, 1969.
- Μήλλας Ηρακλής, *Εικόνες Ελλήνων και Τούρκων: σχολικά βιβλία, ιστοριογραφία, λογοτεχνία και εθνικά στερεότυπα*, Αθήνα, 2005.
- Μόντης Κώστας, *Κλειστές πόρτες*, Εθνικό Συμβούλιο Νεολαίας Κύπρου, Λευκωσία, 1964.
- Μόντης Κώστας, *Άπαντα Γ' θεατρικά*, Ίδρυμα Αναστάσιου Γ. Λεβέντη, Λευκωσία, 1986.
- Μπακονικόλα Χαρά, *Η Ε.Ο.Κ.Α. στη θεατρική λογοτεχνία της Κύπρου*, Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού Κύπρου - Συμβούλιο Ιστορικής Μνήμης Ε.Ο.Κ.Α. 1955-1959, Λευκωσία, 1998.
- Ολυμπίου Κίκα, *Δεκαεπτά Κύπριοι πεζογράφοι*, Λευκωσία, 1983.
- Παιονίδης Πανίκος, *Τομές σε θέματα λόγου*, Κύπρος, 1981.
- Παπαλεοντίου Λευτέρης, «Εικόνες Τουρκοκυπρίων και Τούρκων σε πεζογραφήματα Ελληνοκυπρίων», *Νέα Εποχή*, τ. 284, Άνοιξη 2005, σσ. 5-16.
- Παπαλεοντίου Λευτέρης, «Ποίηση στην κυπριακή διάλεκτο», *Περγαμηνή*, τ. Γ', Πανεπιστημίου Κύπρου, Λευκωσία, 2008, σσ. 105-124.
- Παπαλεοντίου Λευτέρης, «Οι Κλειστές πόρτες του Κ. Μόντη ως αντίλογος στα Πικρολέμονα του L. Durrell και στη Χάλκινη Εποχή του Ρ. Ρούφου», Ιωσήφ Ιωσήφ Σ. & Σωκράτους Γιάννος Κ. (επιμ.) *Ετερότητα και Εκπαίδευση: Ο φιλόλογος και οι παιδαγωγικές προκλήσεις της πολυπολιτισμικότητας*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2008, σσ. 237-269.
- Ρωσσίδου Ναταλία, *Οδοιπόροι*, Λευκωσία, 1969.
- Σταυρίδης Φοίβος, *Βιβλιογραφία κυπριακής λαϊκής ποίησης : φυλλάδες και αυτοτελείς εκδόσεις 1884-1960*, Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών, Λευκωσία, 2002.

Βιβλιογραφία

Χαραλαμπίδου Νάντια, «Εικόνες του Άλλου στην Κυπριακή πεζογραφία», *Σημείο*, τ. 4, 1996, σσ. 247-255.

Χατζηθωμάς Ανδρέας, *Βιβλιογράφηση και παρουσίαση των εκδόσεων της "Λυρικής Κύπρου", 1958-1963*, Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου, Λευκωσία, 1991.

Λογοτεχνική βιβλιογραφική ανασκόπηση : Τουρκόφωνη Βιβλιογραφία

Adalı Kutlu, *Nasrettin Hoca ve Kıbrıs*, Beşparmak, Lefkoşa, 1971.

Altay Hasan Şefik (hazırlayan), *Kıbrıs Türk şiiri antolojisi*, Kıbrıs Türk Maarif Dairesi, Lefkoşa, 1965.

Atun Suna, *Kıbrıs Türk Edebiyatı*, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazımağusa.

Atun Suna & Fevzioglu Bülent, *Kıbrıs Türk Halk Edebiyatında : Destanlar ve Ağıtlar Üzerine Bilgiler- Belgeler-Araştırmalar*, cilt 3, Mağusa Tarihini Araştırma ve Yazın Vakfı Samtay Vakfı Yayınları, Gazımağusa, 2003.

Aylanç Mihrican, «Kıbrıs Türk Romanının Gelişimi», *Journal of Cyprus Studies*, Vol. 10, No. 26/27, 2004, s. 99-114.

Belli Şemsi, *Yavru vatan'dan notlar*, Başşehir, Ankara, 1960.

Bozkurt İsmail, Ateşin Hüseyin & Kansu Mehmet (hazırlayan), *İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi 24-27 Kasım 1998*, cilt. III, Türkçe Bildiriler Edebiyat -Sanat, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yayınları, Gazımağusa, 1999.

Bozkurt İsmail, Ateşin Hüseyin & Kansu Mehmet (hazırlayan), *İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi 24-27 Kasım 1998*, cilt. IV. Türkçe Bildiriler Halkbilim- Çeşitli Konular, Doğu Akdeniz Üniversitesi Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yayınları, Gazımağusa, 1999.

Bozkurt İsmail (hazırlayan), *Üçüncü Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi 13-17 Kasım 2000: Proceedings of the 3rd International Congress for Cyprus Studies 13-17 November 2000*, cilt. II, Dil -Edebiyat / Linguistics & Literature, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yayınları, Gazımağusa, 2000.

Bülbülcü Murat (hazırlayan), *Edebiyat eleştirisi ve inceleme : Literary criticism and study*, Freebirds, Girne, 2009.

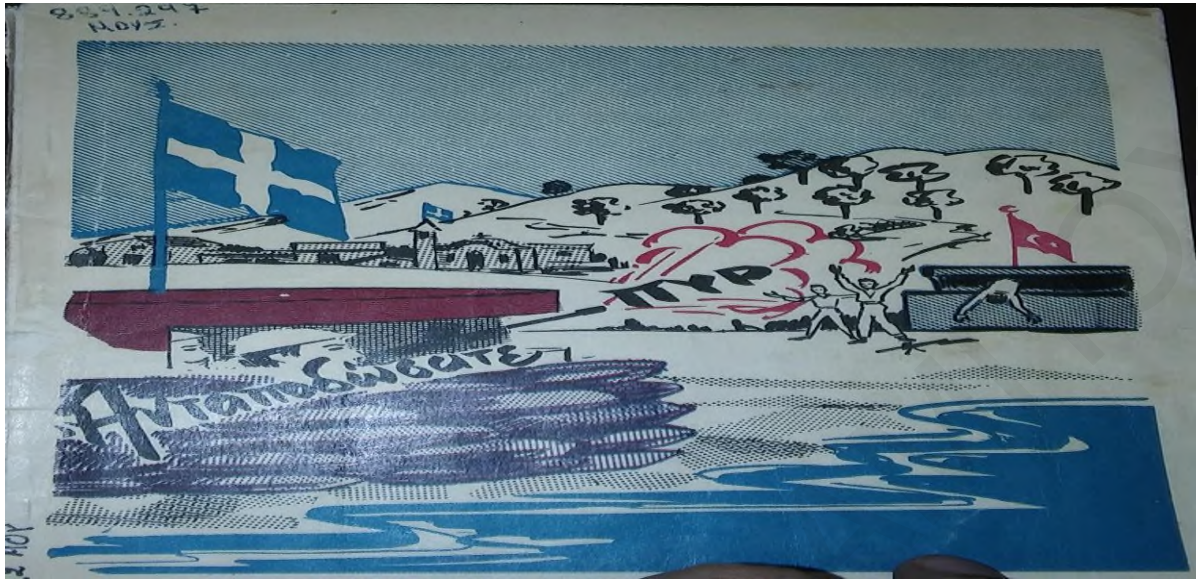
Ersoy Yaşar, *Kıbrıs Türk tiyatro hareketi : Toplumsal, sosyal ve siyasal olaylarla iç içe*, Ateş, Lefkoşa, 1998.

Βιβλιογραφία

- Fedai Harid, *Kıbrıs Türk Kültürü*, Ankara, 2002.
- Mapolar Arif, *Üçümüz : roman*, Çardak, Lefkoşa, 1956.
- Μήλλας Ηρακλής, *Türk Romanı ve "Öteki" : Ulusal Kimlikte Yunan İmajı*, Sabancı Üniversitesi, İstanbul, 2000.
- Nesim Ali, *Kıbrıs Türk Edebiyatında Sosyal Konular*, Lefkoşa, 1986.
- Saracoğlu Erdoğan, *Kıbrıs Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru : Bildiriler*, K.K.T.C. Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı, Lefkoşa, 1989.
- Serdar Gülgün, *1571'den 1964'e Kıbrıs Türk Edebiyatında, gazavetname, destan, efsane, kahramanlık şiiri*, Ulus, Lefkoşa, 1986.
- Serdar Gülgün, *Şairlerimiz Şiirlerimiz Geçmişten Günümüze Kıbrıs Türk Şiiri*, Ateş, Lefkoşa, 2000.
- Uludağ Turhan (hazırlayan), *Romanlar Novels*, Freebirds, Girne, 2009.
- Yaşın Mehmet, *Kıbrıslı Türk Şiiri Antolojisi, 18. yy - 20. yy.*, Yapı Kredi, İstanbul, 1994.
- Yaşın Neşe, *Şiirle Hatırlamak Kıbrıslı Türk Şiirinde Paradigma Değişimi*, Söylem, Lefkoşa, 2013.
- Yaşın Özker, *Kanlı Kıbrıs : Bir şahlanışın destanı*, Varlık, İstanbul, 1964.
- Yaşın Özker, *Oğlum Savaş'a mektuplar : Bir şahlanışın destanı II*, Çevre, Lefkoşa, 1965.
- Yeniasır Mustafa, «Süleyman Süleyman Uluçamgil'in Kıbrıs Türk Şiirindeki Yeri», *Turkish Studies*, Vol. 4, No. 3, Spring 2009, pp. 2286-2299.
- Yılmaz Suzan (ed.) *Şiirler Poets*, Modern Kıbrıslı Türk edebiyatı dizisi /A series of modern Turkish Cypriot literature 1, Freebirds, Girne, 2009.
- Yılmaz Zübeyir & Okumuş Ramazan, *Kıbrıs Türk Nesri*, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul, 1996.
- Yılmaz Zübeyir & Okumuş Ramazan, *Kıbrıs Türk Şiiri*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1992.
- Άλλες εκδόσεις :**
- Kıbrıs Türk Edebiyatı (II. Kitap)*, Kıbrıs Türk Eğitim Vakfı, Kurtis, İstanbul, 2007.
- Κείμενα: Ένα βιβλίο με εργασίες μελών της Ένωσης Λογοτεχνών Κύπρου*, Λευκωσία, 1990.
- Λογοτεχνία των Ελλήνων*, Εκδοτικός Οίκος Χάρη Πατσή, Αθήνα, 1968.
- Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια*, Εκδόσεις Αρκτίνοσ, Λευκωσία, 2012.

Παράρτημα

Φωτογραφικό υλικό

Α. Γ. Μούσκος, *Ανταποδώσατε πύρ! : Πατριωτικό δράμα εις πράξεις τέσσαρας* (1965)

*“Αμερικάνος, Τούρκος, Άγγλος : Μή χύνης δάκρυα, κυρά
[Άμερικάννα,
γιατί σοῦ φέραμεν, μανδήλιον λευκὸ
γιὰ νὰ σφογγάης ἐν κρυπτῷ τὰ δάκρυα τὰ πλάνα,
μήπως καὶ ξεχειλίσουνε, τὸν . . . Εἰρηνικό.
Εἶναι κυρά Ἐλευθεριά, τοῦ “Οἶ—ἐ μας δῶρον,
ποῦ οἱ Λαοὶ τό...χαύουνε, συνήθως κατὰ κόρον. Κ. Σ.*

Κώστας Σωκράτους, *Ἡρωες : ποιήματα*, Π. Οικονόμου, Αθήνα, 1959.

Παράρτημα

Κώστας Σωκράτους, *Ἡρώες : ποιήματα*, Π. Οικονόμου, Αθήνα, 1959.

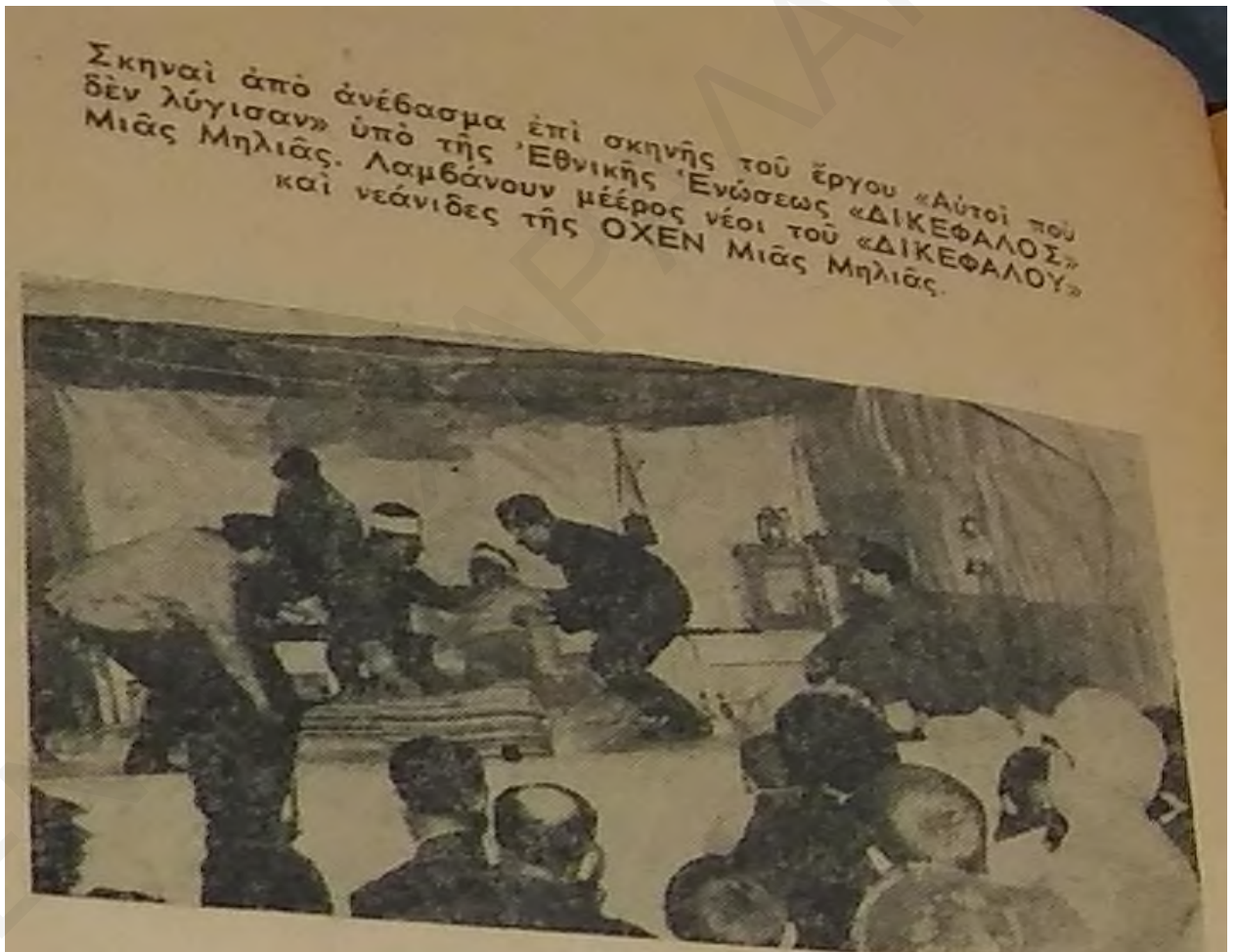

Κώστας Σωκράτους, *Ἡρώες : ποιήματα*, Π. Οικονόμου, Αθήνα, 1959, σελ. 2.

Παράρτημα

«ζητάς πουπανογόμαρον τωρά τουρκοπουλλίκκιν»

Ευριπίδης Νεοκλέους & Ανδρέας Αθηνοδώρου, *Αυτοί που δεν λύγισαν : σε πράξεις τέσσερις* (1963)

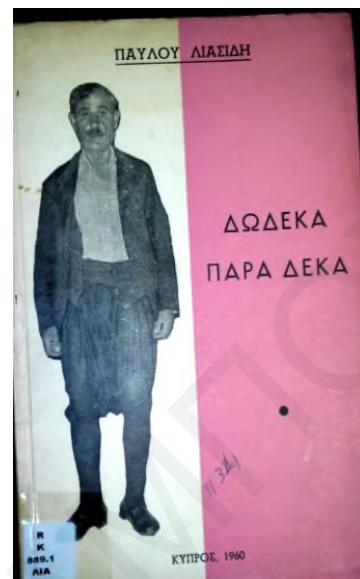
Παράρτημα

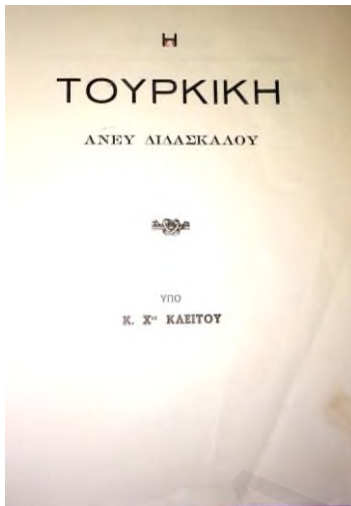
1959

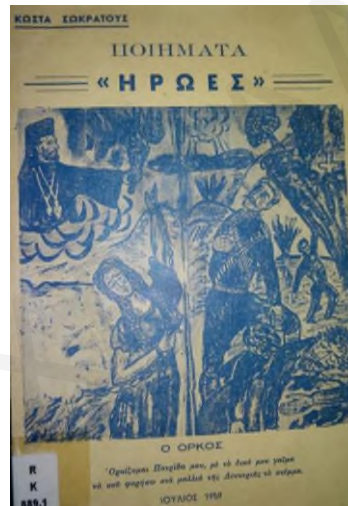
1960

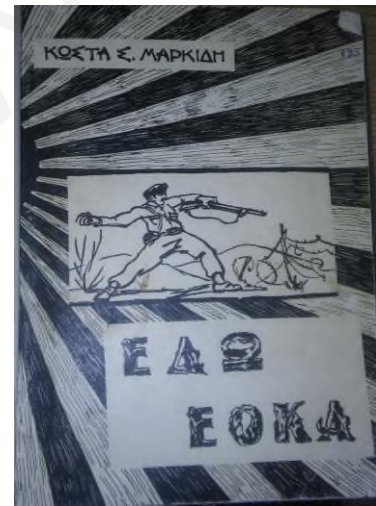
1960

1959

1959

1961

1960

1955

1964

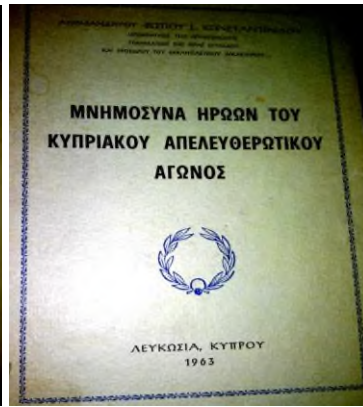

1963

Παράρτημα

1959

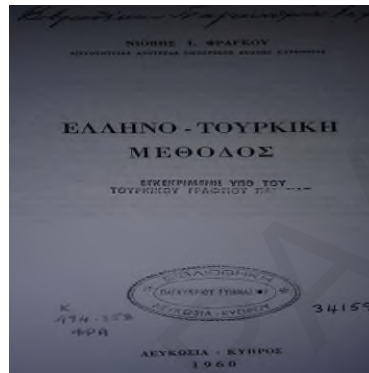
1963

1964

1960

1960

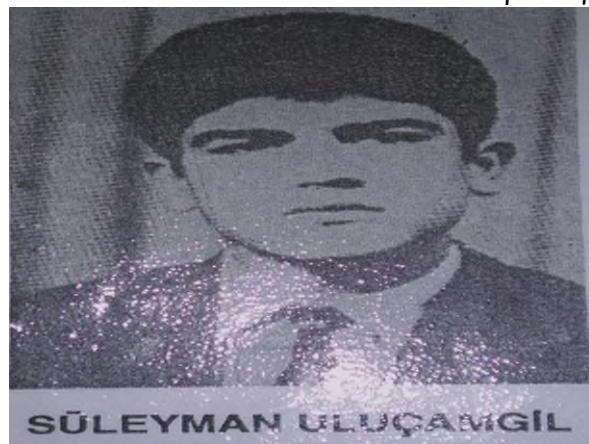
Το καλύτερο χριστουγενιάτικο δώρο πρωτοπαίχτηκε από τα παιδιά του Ελένειου Δημοτικού Σχολείου στις 24 Δεκεμβρίου 1962 στο θέατρο Ρόγιαλ.

Αθάνατη Τζιύπρος (1959)

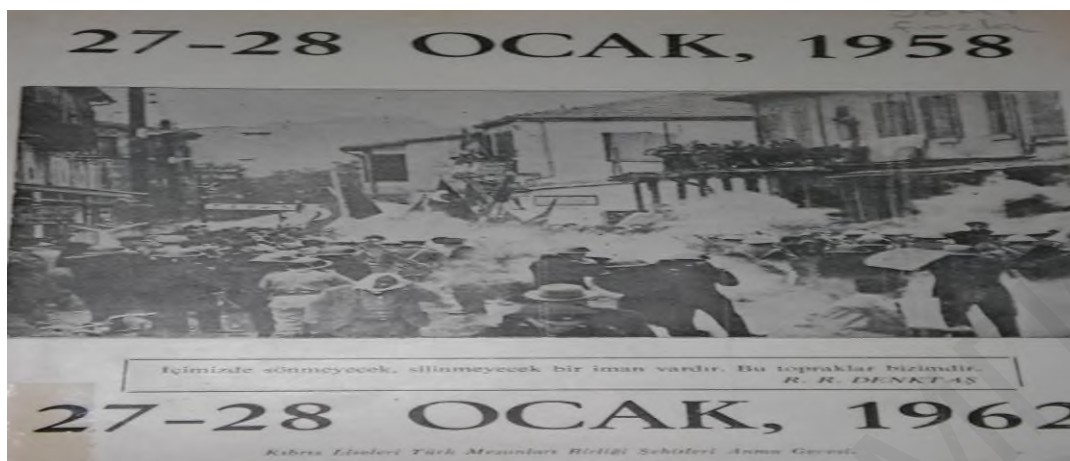
Φιλόσοφος ρεσπέρης (1961)

Παραντζιελιές του ρεσπέρη στον γιόν του (1962)

Süleyman Uluçamgil (1944-1964)

Παράρτημα

Ενώσεις Αποφοίτων Λυκείου *Kıbrıs Liseleri Türk Mezunları Birliği*
"Νύχτα μνήμης των Ηρώων 27 & 28 Ιανουαρίου 1958"

Τα *Mehmetçik* στην Κύπρο

Η Κύπρος ως μικρή πατρίδα. *Yavru Vatan Kıbrıs* του Ahmet Gazioğlu.

Παράρτημα

Μυθιστόρημα *Beyaz Gül* του Afif Mapolar

Θεατρικό έργο *İsimsiz Kahramanlar* Ανώνυμοι ήρωες του Mehmet İrmak

Τουρκικό Τουριστικό Βιβλιάριο *Güzel Kıbrıs Resimlerle* Η Ωραία Κύπρος με εικόνες Kemal Rüstem (hazırlayan), *Güzel Kıbrıs resimlerle*, Rüstem, Lefkoşa, 1961.

Παράρτημα

Κöy Kadın Kursları / Επιμόρφωση γυναικών στα χωριά

Kutlu Adalı, *Köy raporları 1962*, Kıbrıs Türk Cemaat Meclisi, Lefkoşa, 1962, s. 51.

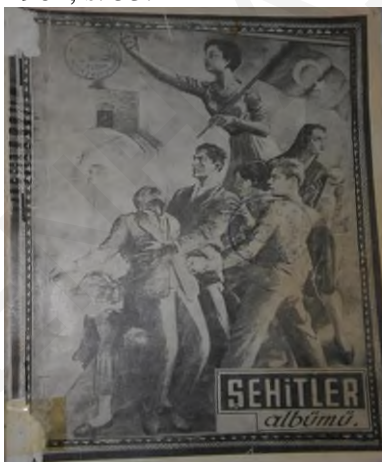
Τα τσαντέρια που διαμένουν οι κάτοικοι του χωριού *Kuzucuk*

Αρναδί. Kutlu Adalı, *Köy raporları 1963*, Kıbrıs Türk Cemaat Meclisi, Lefkoşa, 1963, s. 39.

Η πλατεία *Karga Şehit Meydanı* στο χωριό *Antepe* Άγιος

Συμεών προς τιμήν του *Mehmet Hasan Karga* που έχασε τη ζωή του στις διακοινοτικές ταραχές του 1958. Kutlu Adalı, *Köy raporları 1961*, Kıbrıs Türk Cemaat Meclisi, Lefkoşa, 1961, s. 53.

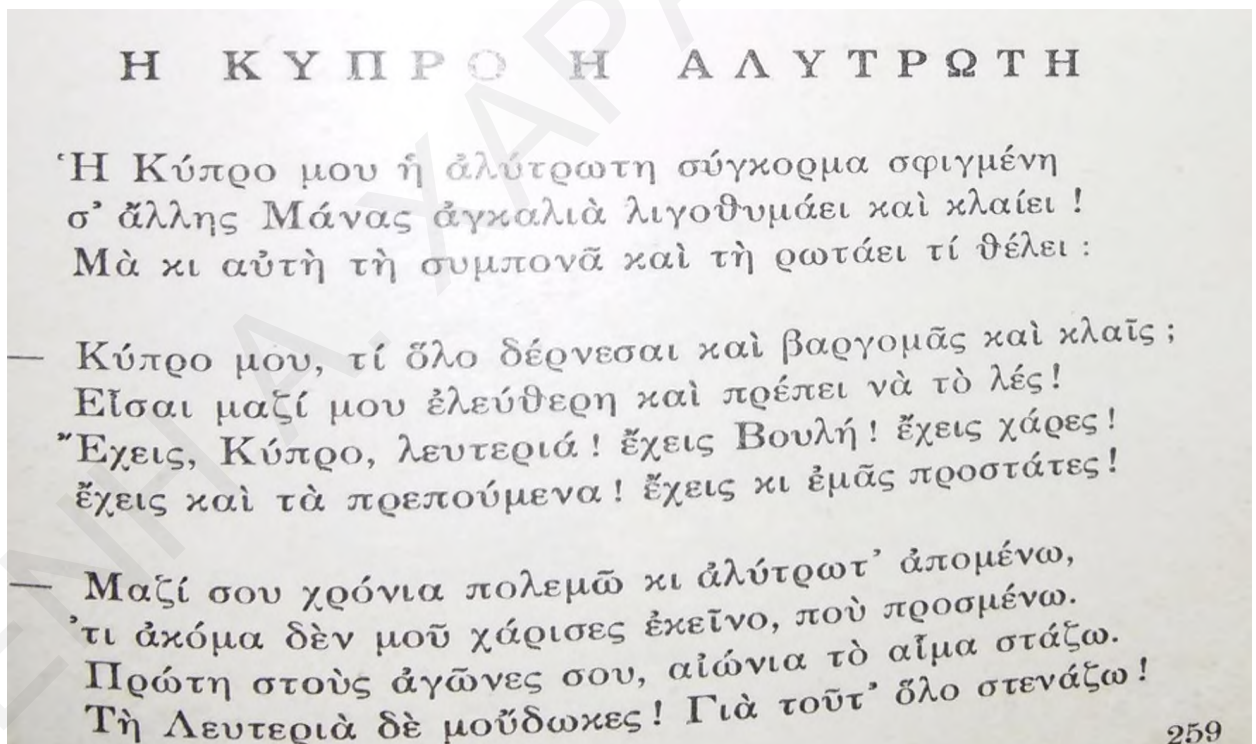
Το λεύκωμα των ηρώων *Şehitler albümü*, Türk Cemaat Meclisi Sosyal İşler Dairesi, Lefkoşa, 1963.

Παράρτημα

Σχολικές εκδόσεις

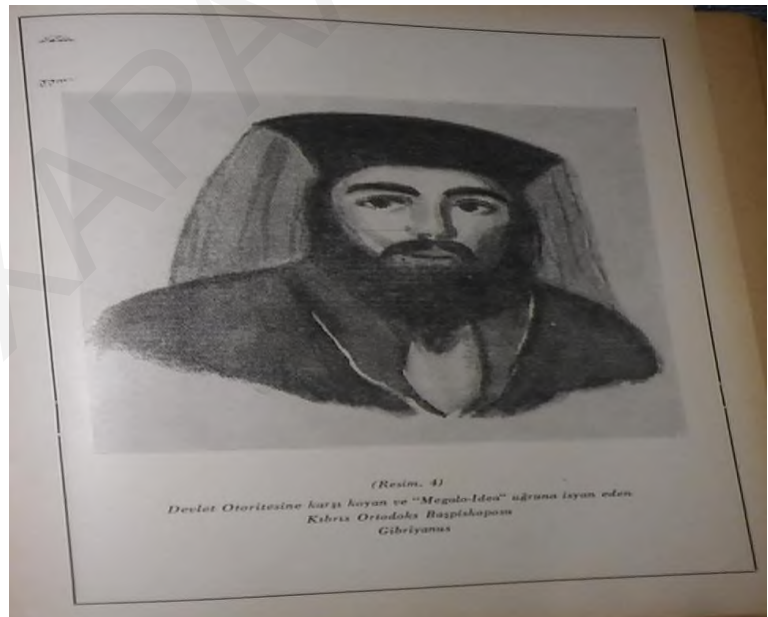

Παναγιώτης Γαβρεσέας, *Γεωγραφία Ευρώπης διά την Β' τάξιν εξατάξιων γυμνασίων*, Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα, 1962.

Δημήτρης Κοντογιάννης κ.ά., *Αναγνωστικό για την έκτη τάξη του δημοτικού σχολείου*, Οργανισμός Εκδόσεως Σχολικών Βιβλίων, Αθήνα, 1952.

Παράρτημα

Στο εγχειρίδιο *Kıbrıs tarihine toplu bir bakış* του Hüseyin Metin (1959) υπάρχει η άνωθι φωτογραφία με την ακόλουθη λεζάντα.

"Ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Κυπριανός ο οποίος αντιπολιτεύεται την κρατική αρχή και εξεγείρεται για χάρη της "Μεγάλης Ιδέας"."

Παράρτημα

Ημερήσιος Τύπος

"Τα Mehmetçik έρχονται"

"Για ειρήνη στη χώρα ειρήνη στην οικουμένη"

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 16 Ağustos 1960.

"Çanakkale Şehitleri"

Εγκαίνια " Μνημείου Ηρώων Δαρδανελίων "

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 23 Ağustos 1960.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 9 Eylül 1960.

Παράρτημα

Ο Ζεκι Νιγάζι από το χωριό Γιαλιά της Πάφου σκοτώθηκε από τους άνανδρους φονιάδες της ΕΟΚΑ πριν από δύο χρόνια.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 20 Kasım 1960.

"Τουρκικά Μακαρόνια Güneş"

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 31 Aralık 1960.

27^η - 28^η Ιανουαρίου 1958

Οι ήρωες της Λεωφόρου Κερύνειας

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 27 Ocak 1961.

Ο πρώην αγωνιστής της ΕΟΚΑ Ροδοσθένους ενώ οδηγείται στο δικαστήριο

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 14 Nisan 1961.

Παράρτημα

Άγνωστοι ξεκάρφωσαν την πινακίδα
"Λεωφόρος Σελίμ Β"

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 22 Nisan 1961.

Η μετάβαση του Fazıl Küçük και
αντιπροσωπείας του Kıbrıs Türk Ticaret
Odası στην Τουρκία

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 7 Mayıs 1961.

12 ΣΙΓΑΡΕΤΤΑ
Διανέλλος και Βεργόπουλος Λτδ.

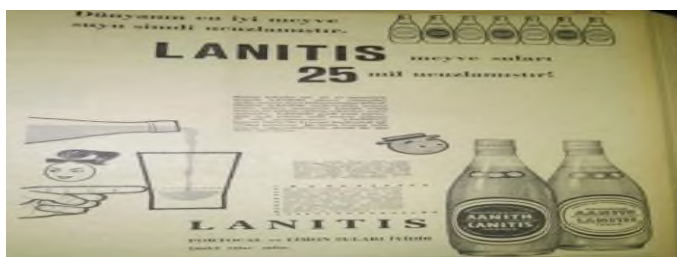
Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 12 Mayıs 1961.

Παράρτημα

Στο δελτίο πολιτικής ταυτότητας του 13χρονου Aydın Ali αναγράφεται η λέξη "Ελληνας"

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 22 Ağustos 1961.

Διαφήμιση χυμών Λανίτη

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 17 Kasım 1961.

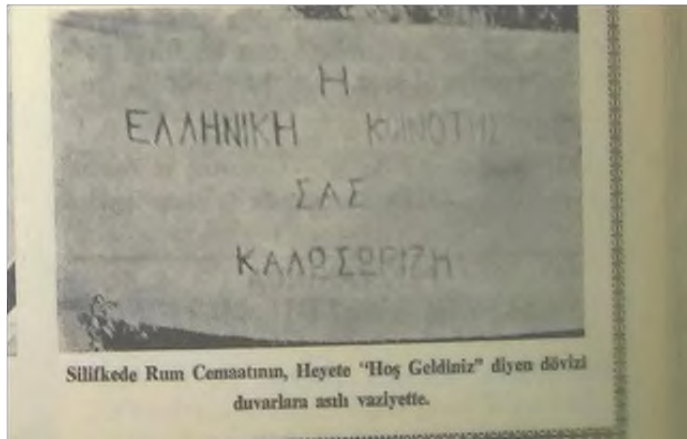
Ιδρυτική Συνέλευση Kıbrıs Türk Öğretmenler

Nazım Refet
Πρόεδρος ένωσης Τούρκων εκπαιδευτικών
Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 11 Mart 1962.

Τουρκικό Λύκειο Θηλέων Λευκωσίας
Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 1 Haziran 1962.

Παράρτημα

" Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΣ ΣΑΣ ΚΑΛΩΣΩΡΙΖΗ"

Επίσκεψη Fazıl Küçük στο χωριό Silifke /Σιλίκου της Λεμεσού

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 1 Ağustos 1962.

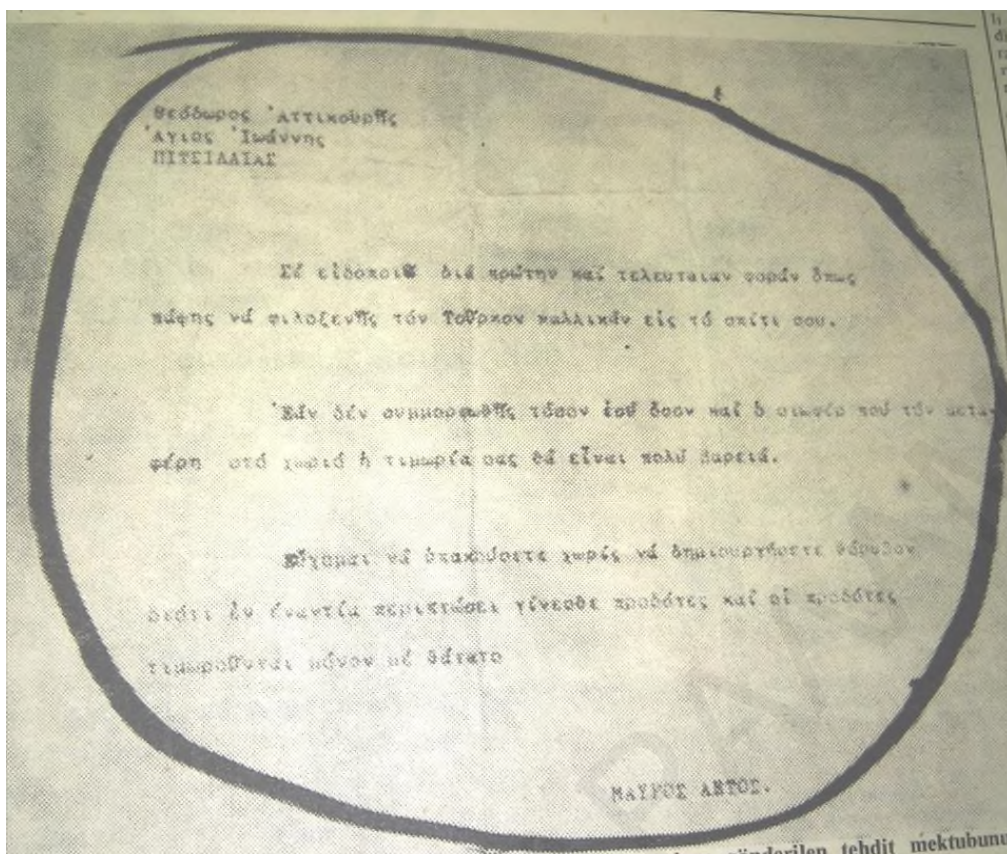
Διαφημίσεις εσωρούχων
Απόλλων & Toros

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 18 Ağustos 1963.

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 27 Ocak 1963.

Παράρτημα

Επιστολή στο Θεόδωρο
Αττικουρή

Εφημερίδα *Halkın Sesi*,
15 Temmuz 1963.

Σπουδαστής του Türk Öğretmek Koleji

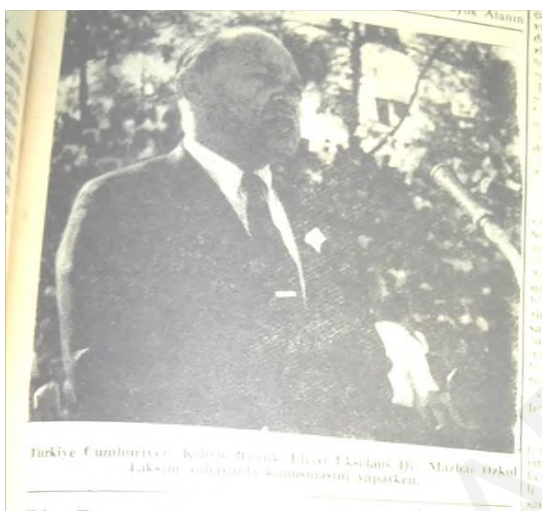
Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 8 Haziran 1963.

Παράρτημα

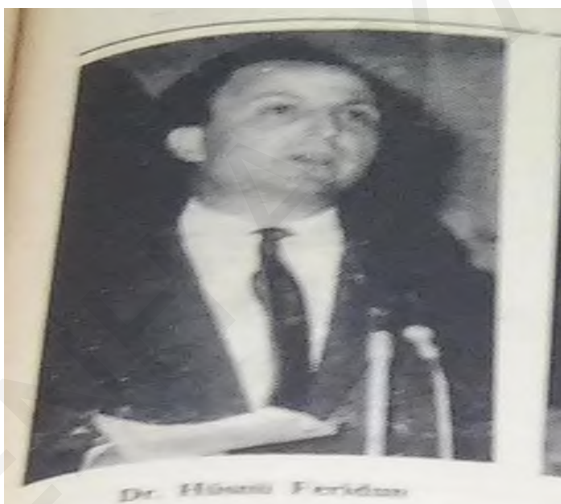
Οι Έλληνες ρημάζουν τα σπίτια που εγκατέλειψαν οι Τούρκοι στο Λευκόνοικο

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 12 Mayıs 1963.

Ο Πρέσβης της Τουρκικής Δημοκρατίας στην Κύπρο Mazhar Özkol

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 20 Mayıs 1963.

Διευθυντής Τουρκικού Γραφείου Παιδείας
Hüsnü Feridun

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 31 Mayıs 1963.

Παράρτημα

Βεβήλωση Τουρκικής Σημαίας

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 2 Mart 1963.

Η ταυτότητα του Hasan από την Αμμόχωστο

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 15 Temmuz 1963.

Ο αρτοποιός Nazim Hasan συμμετέχει στην απεργία των Κύπριων αρτοποιών

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 3 Mart 1963.

Παράρτημα

Ο Γενικός Γραμματέας της Kıbrıs Türk İşçi Birlikleri Federasyonu Necati Taşkın και μέλη της Kıbrıs Türk İşçi Birlikleri Federasyonu

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 5 Mart 1963.

Πρόεδρος Kıbrıs Türk Ticaret Odası
Kemal Rüstem

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 12 Mart 1963.

Ένωση Τούρκων Αγροτών
Κıbrıs Türk Çiftçiler Birliği

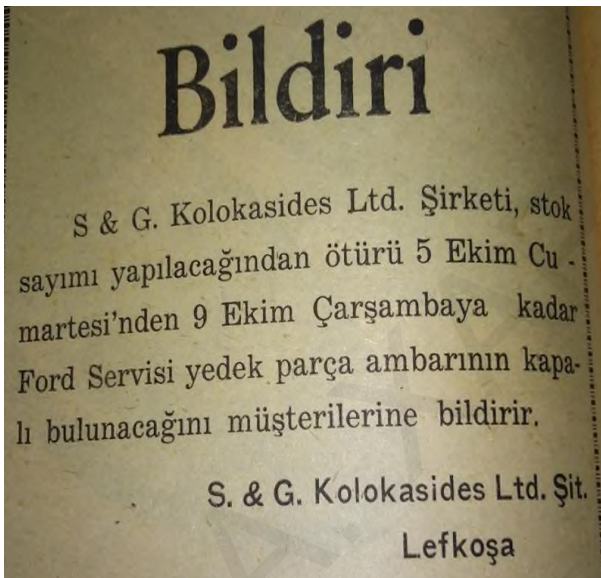
Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 2 Kasım 1963.

Παράρτημα

Απεργία Ελλήνων εκπαιδευτικών

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 6 Kasım 1963.

Σ. & Γ. Κολοκασίδης Λτδ

Εξουσιοδοτημένοι αντιπρόσωποι της Ford στην Κύπρο

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 4 Ekim 1963.

Ο Αντρέας και ο Σάββας συνελήφθησαν για εκτύπωση χαρτονομισμάτων

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 5 Ekim 1963.

Παράρτημα

Hüsnü Feridun & Nazım Refet

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 13 Ekim 1963.

Συγχώνευση καπνοβιομηχανιών

Ardath Tobacco Company &
Διανέλλος και Βεργόπουλος Λτδ

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 20 Ekim 1963.

Πρόεδρος της Τουρκικής Ομοσπονδίας
Ποδοσφαίρου / Kıbrıs Türk Futbol
Federasyonu Ahmet Sami

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 25 Ekim 1963.

Παράρτημα

Lefkonuk Rumları tarafından ahıra çevrilen bir Türk evi ve bu evlerin birinden kibi görülmektedir. (Foto: OSMAN)

Στο Λευκόνουικο τουρκικό σπίτι μετατράπηκε σε αχυρώνα από τους Έλληνες

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 7 Şubat 1963.

Lefkoşa Kız Lisesinden bir öğrenci kafilesi dün Türkiye'ye gitti

Lefkoşa Türk Kız Lisesi'nden ki öğretmenle 22 öğrenciden oluşan bir kafiye Ankara, İstanbul ve Bursa'ya iki haftalık bir ziyarette bulunmak üzere dün öğleden sonra hava yoluyla adadan ayrılmıştı. Daha sonra Ankara'ya varan öğrencilerle birlikte Türkiye'de kültürel temaslarda bulunduktan sonra 24 Şubat'ta Kıbrıs'a dönecektir.

Öte yandan Lefkoşa Türk Kız Lisesi son sınıf öğrencileri

rinden elli dört kişilik bir grup da dün sabah Baf kasabasını ziyaret etmişlerdir. Öğrendiklerine göre öğrenciler Bafta üç gün kalacaklardır.

Σχολική εκδρομή στην Τουρκία
Τουρκικό Λύκειο Θηλέων Λευκωσίας

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 11 Şubat 1963.

Παράρτημα

TOHUMLUK İRLANDA PATATESİ

Bu sene de birinci sınıf "un-to-date" ve "Arren Banner" cinsi tasdikli tohumluk İrlânda Patatesi ve ayrıca pek az da yeni ıslah edilmiş cinste patates tohumu getireceğimizi ilgililere bildiririz.

Mahsulü önceden satın almak için hususî anlaşma yapılabilir.

Daha fazla malûmat için aşağıdaki adreslere müracaat ediniz:

NİGOS K. ŞAGOLAS

LEFKOŞA
124 Baf Yolu
Tel: 2858; 3111
P.K. 744

MAĞUSA
25 A Evagoras Cad.
Tel: 3912, 4102
P. K. 257

Σπορική ιρλανδική πατάτα
Νίκος Κ. Σιακόλας

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 20 Ekim 1963.

**İLK SAHNE
K Ö R**

(oyun 3 perde)
Yazan : Vedat N. TÖR
Yöneten: Üner ULUTUĞ

KIŞILAR:
KÖR: Üner ULUTUĞ
KADIN: Hatice SÖĞÜT
AMCA: Kemal TUNÇ
SALİH: Biler DEMİRCİOĞLU

26 - 27 ŞUBAT 1963

Saat: 21.00'de
ÇETİNKAYA SALONUNDA
Biletlerinizi, Her gün:
148, Girne Cad.
ÖZKUL TİCARETEVİ'nden
Oyun geceleri:
ÇETİNKAYA SALONUNDAN
temin edebilirsiniz.
FIATLAR: 200-150 mil'dir.

Πρώτη Σκηνή
Θεατρικό έργο
"Ο τυφλός" του Vedat N. Tör

Εφημερίδα *Halkın Sesi*, 23 Şubat 1963.

Παράρτημα

Εταιρεία Ν. Π. Λανίτης ΛΤΔ
 Ο μεγαλύτερος εμπορικός οργανισμός στην Κύπρο

Εφημερίδα *Ελευθερία*, 16 Αυγούστου 1960.

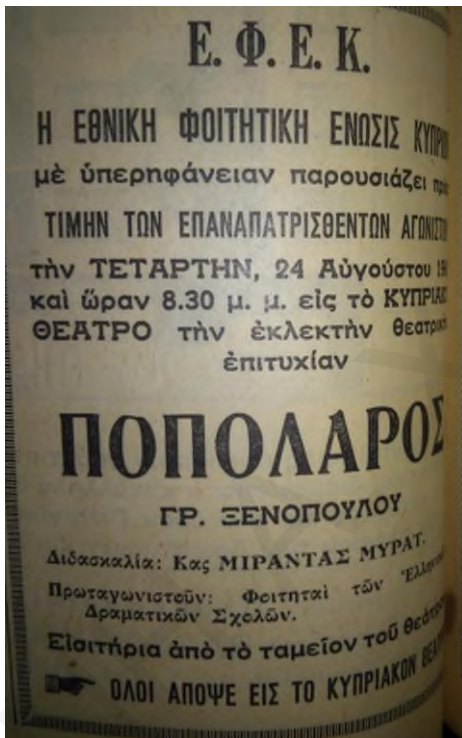
Διοικητής του Τριμερούς Στρατηγείου Στρατηγός κ. Μενέλαος Παντελίδης
 Εφημερίδα *Ελευθερία*, 17 Αυγούστου 1960.

Παράρτημα

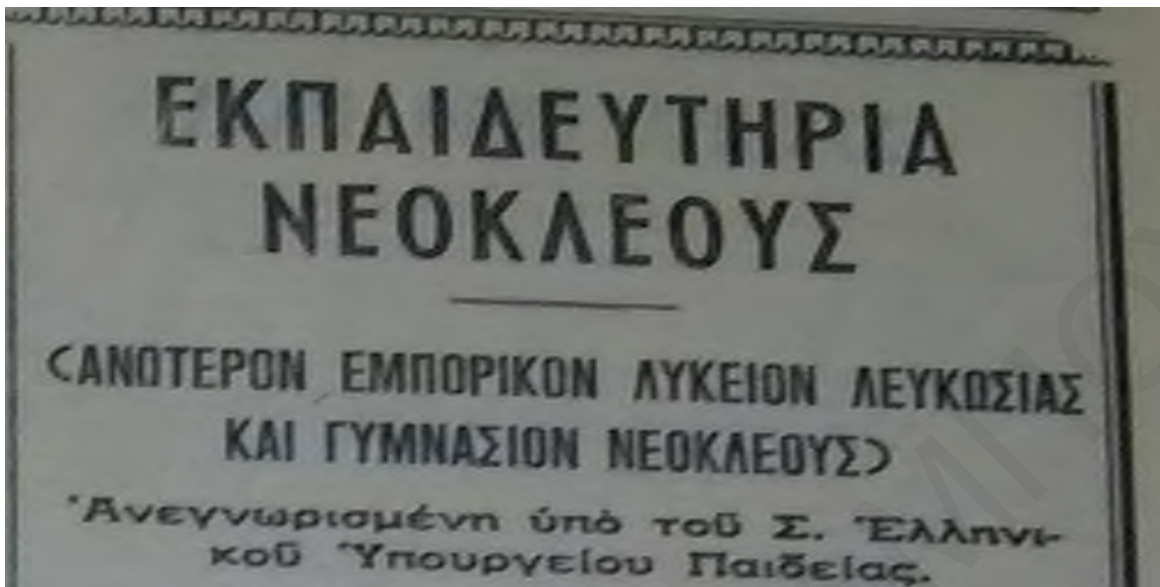
Πρεσβευτές Ελλάδας, Τουρκίας & Αγγλίας
Κωνσταντίνος Τρανός, Emin Dirvana & William Clark

Εφημερίδα *Ελευθερία*, 19 Αυγούστου 1960.

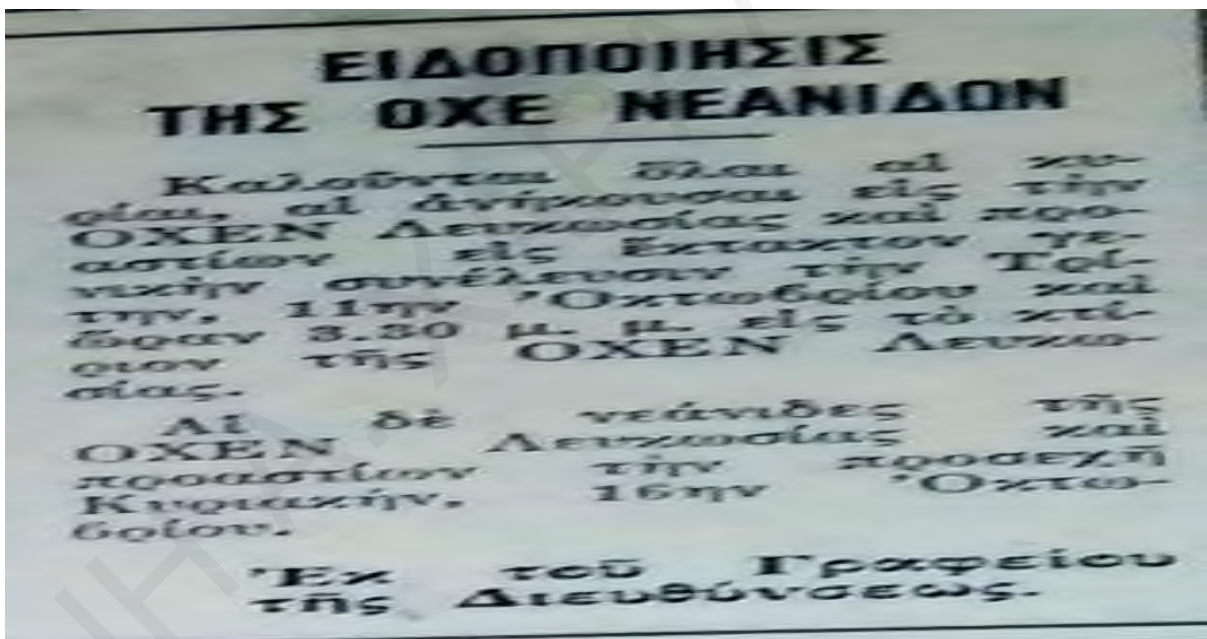

Εφημερίδα *Ελευθερία*, 24 Αυγούστου 1960.

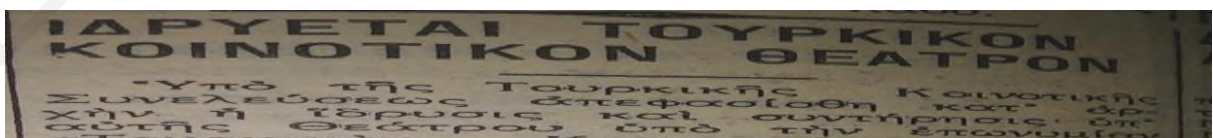
Παράρτημα

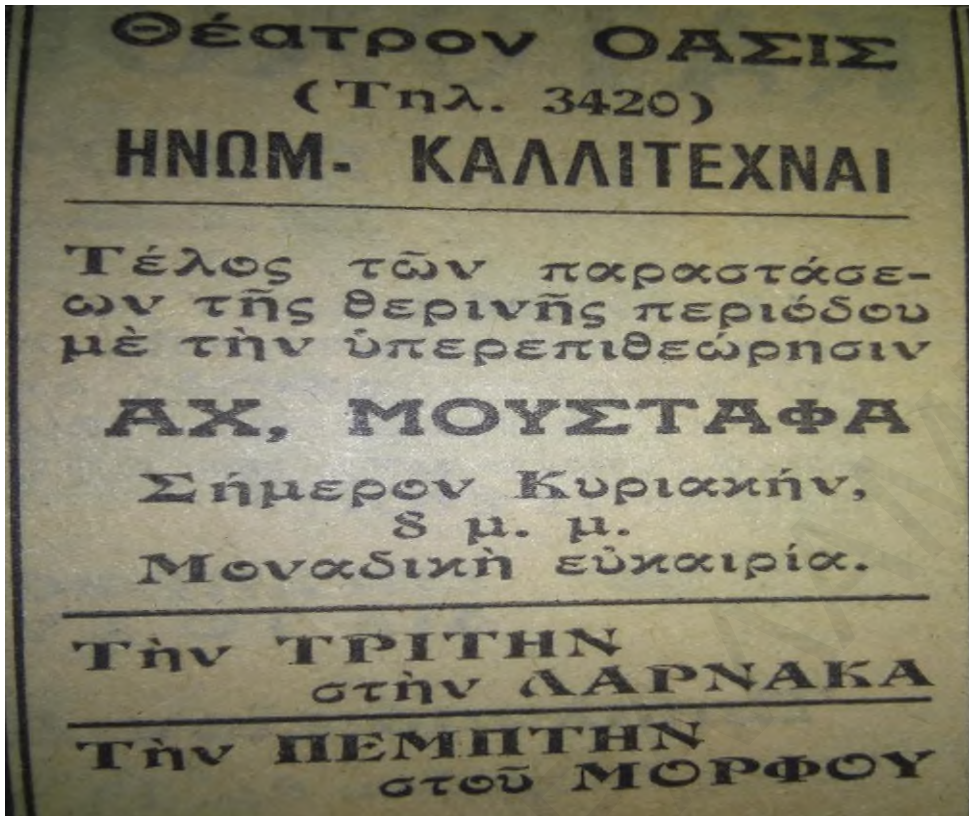
Εφημερίδα *Ελευθερία*, 27 Αυγούστου 1960.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, 9 Οκτωβρίου 1960.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, 16 Νοεμβρίου 1962.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, 4 Σεπτεμβρίου 1960.

Ο Αμερικανός Πρεσβευτής στην Κύπρο Fraser Wilkins

Εφημερίδα *Ελευθερία*, 20 Σεπτεμβρίου 1960.

Παράρτημα

ΓΝΩΣΤΟΠΟΙΗΣΙΣ
Δυνάμει τοῦ ἄρθρου 25 τοῦ
περὶ Ἀκινήτου Περιουσίας (Δια-
κατοχῆς, Ἐγγραφῆς καὶ Ἐκτι-
μῆσεως) Νόμου γνωστοποι-
εῖται ὅτι οἱ Ἐμεττὲ καὶ
Ἄλῃ Ρετζέπ Ἐμίρ Ἄλῃ ἐκ
Κτήματος συνεφώνησαν νὰ πω-
λήσουν εἰς τὸν Λούκαν Χριστο-
δούλου Γεωργίου ἐξ Ἐλεδιῶς
εἰς Ἐλεδιῶ καὶ τοποθεσίαν
«Φουρνὶ» χωράφι 16 σκ. 3 πρ.
2/4 μερ. ὑπ' ἄρ. ἐγγραφῆς Νο.
3222 ἡμ. 3)8)60 ὄλον ἀντὶ
£160= διὰ δηλώσεως πωλήσεως
Νο. 1340/61 Κτηματολογίου
Πάφου.

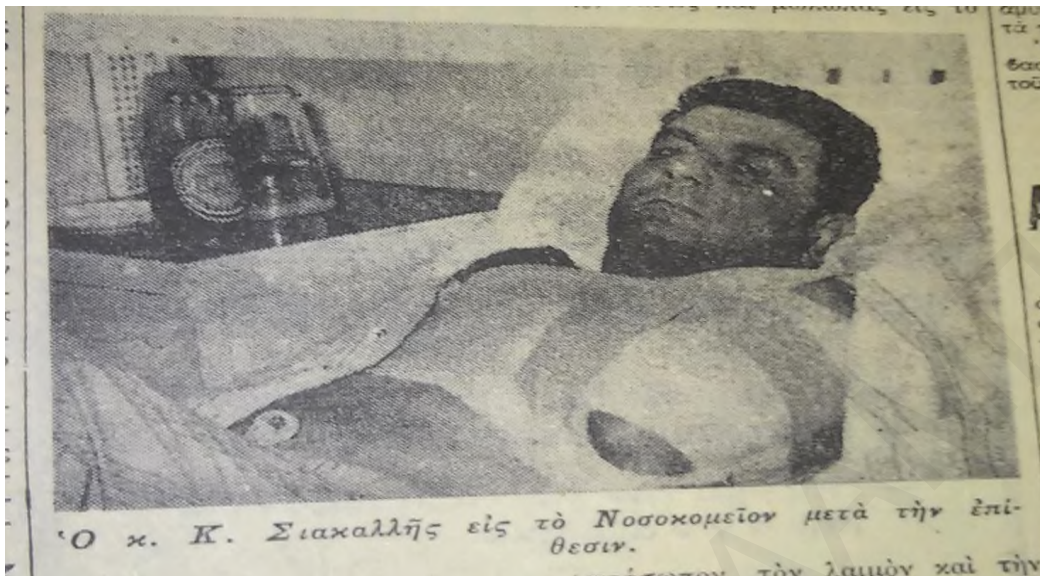
Εφημερίδα *Ελευθερία*, 26 Απριλίου 1961.

Ιωάννης Πολυδωρίδης
Αντιπρόεδρος Δημοκρατικής Ένωσης

Εφημερίδα *Ελευθερία*, 4 Αυγούστου 1961.

Παράρτημα

Κώστας Σιακαλλής
Μέλος Δημοκρατικής Ἐνώσης & Συνεργάτης εφημερίδας *Εθνική*

Εφημερίδα *Ελευθερία*, 13 Αυγούστου 1961.

Δολοφονία πρώην αγωνιστῆ ΕΟΚΑ Νεοκλή Παναγιώτου
Εφημερίδα *Ελευθερία*, 17 Αυγούστου 1961.

Παράρτημα

Η κηδεία της Ayşe Cemil, κόρης του Κύπριου Βουλευτή Ramadan Cemil

Εφημερίδα *Ελευθερία*, 29 Δεκεμβρίου 1961.

ΘΙΑΣΟΣ ΗΝΘΜ. ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΩΝ
ΣΗΜΕΡΟΝ
ΑΝΑΠΟΔΙΕΣ ΑΝΑΠΟΔΙΕΣ
ΕΧΑΣΑΜΕΝ ΤΟΝ ΠΟΥΣΟΥΛΑΝ
Κ. ΜΑΡΚΙΔΗ

- ◆ Ἡ ἐπιθεώρησις θαῦμα.
- ◆ ΠΝΕΥΜΑ—ΣΑΤΥΡΑ—ΧΟΡΟΙ
- ◆ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ—ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΣ

Οἱ θεατρόφιλοι τοῦ καλοῦ γούστου δὲν θὰ χάσουν τὰς σημερινὰς παραστάσεις.

Προλάβετε. Προπωλοῦνται εἰσιτήρια.
Τηλ. 73822.

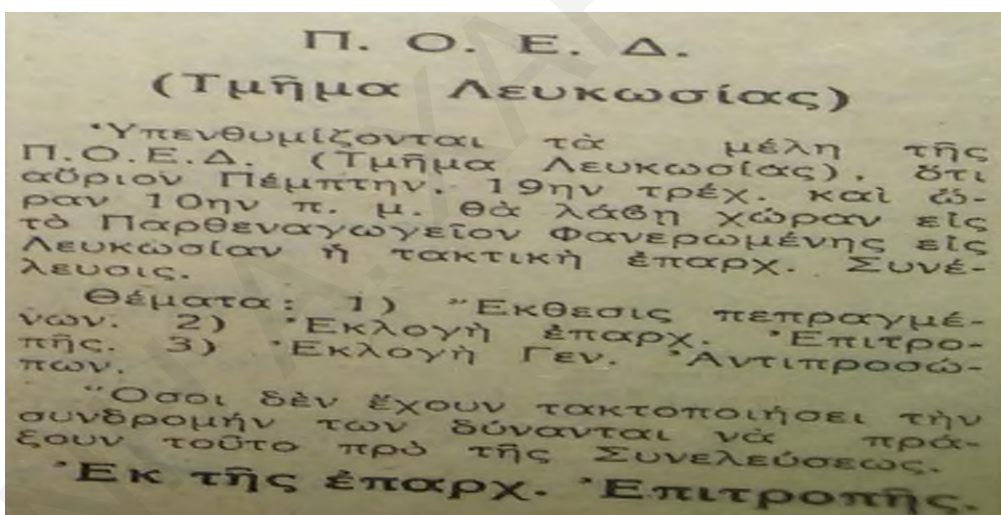
Εφημερίδα *Ελευθερία*, 1 Ιανουαρίου 1961.

Παράρτημα

Ο κατηγορούμενος για το φόνο της μικρῆς Φανούλας Mehmet Mehmet

Εφημερίδα *Ελευθερία*, 5 Ιανουαρίου 1961.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, 17 Ιανουαρίου 1961.

SIANTECLAIR
ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΩΣ
ΚΑΙ ΓΙΑ ΛΙΓΕΣ
ΑΚΟΜΗ ΜΕΡΕΣ

★ Ένα καλλιτεχνικώτατο πρόγραμμα.

Μεταξύ τῶν δεκάδων ἐκλεκτῶν καλλιτεχνῶν τοῦ προγράμματος:

Ἡ Βασίλισσα τοῦ Ἀνατολίτικου χοροῦ

ΒΕΒΑ

Τὸ ραντεβού σας στὸ μοναδικὸ οἰκογενειακὸ περιβάλλον
ΣΙΑΝΤΕΚΛΑΙΡ.

ΤΗΛ. 4181

Εφημερίδα *Ελευθερία*, 6 Ιουλίου 1961.

Παράρτημα

Εφημερίδα *Ελευθερία*, 9 Ιουλίου 1961.

ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΖΑΧΑΡΙΣ

Πληροφορούμεθα παρὰ τῶν Ναυτιλιακῶν Πρακτόρων Α. Λ. Μαντοβάνη καὶ Υἱῶν Λτδ, ὅτι περὶ τὰ τέλη Ἰουλίου θὰ παραληφθοῦν εἰς Κύπρον 1.000 τόνοι ζαχάρεως ἐκ Τουρκίας διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς Νήσου. Εἰσαγωγεῖς εἶναι ὁ Οἶκος Γ. Γαλαταριώτης καὶ Σία.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, 18 Ιουλίου 1961.

Παράρτημα

Εφημερίδα *Ελευθερία*, 27 Ιουνίου 1961.

Τυπογράφος εφημερίδας *Χαραυγή*

Εφημερίδα *Ελευθερία*, 26 Οκτωβρίου 1961.

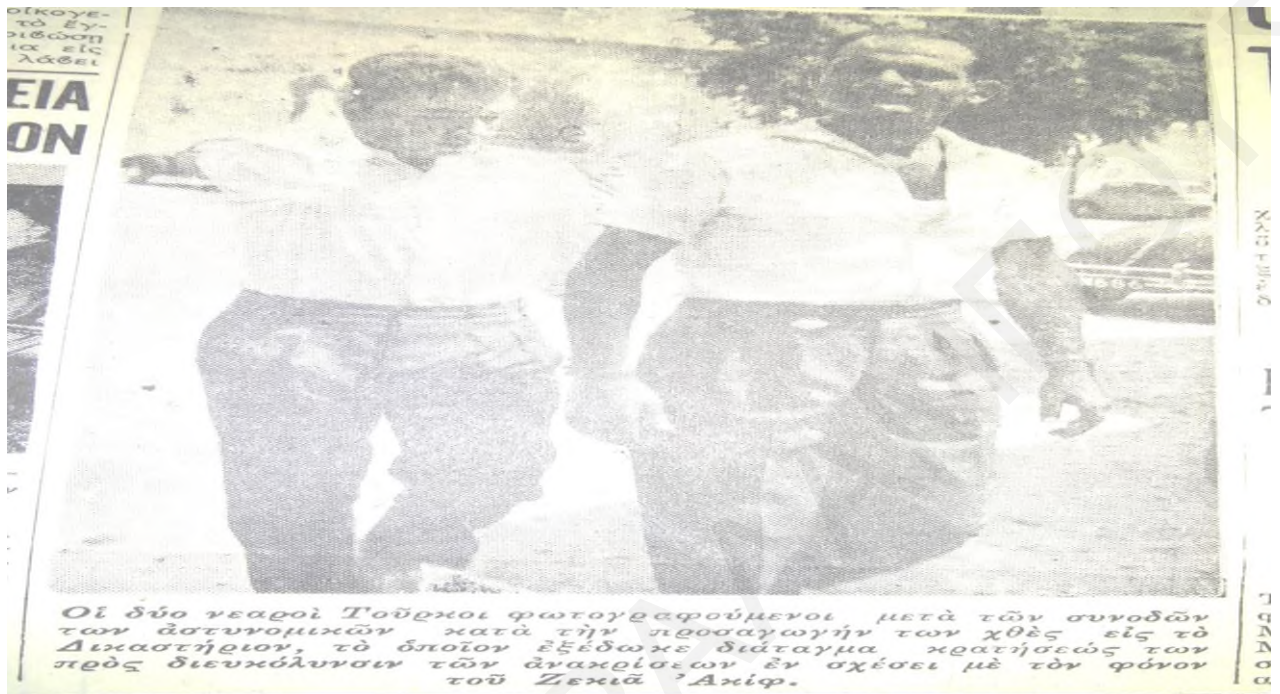
Εφημερίδα *Ελευθερία*, 5 Φεβρουαρίου 1961.

Παράρτημα

Εφημερίδα *Ελευθερία*, 19 Σεπτεμβρίου 1961.

Παράρτημα

Εφημερίδα *Ελευθερία*, 24 Αυγούστου 1962.

**ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ
ΣΑΛΑΧΗ ΑΛΗ ΡΙΖΑ**

Μὲ τὰ πρῶτα πρωτοβρόχια ! ! !

Ἡ σημερινὴ πτώσις βροχῶν εἰς τὰ χῶματα τῆς Κύπρου χαιρετίζεται ἀπὸ τὸ κατάστημα ΣΑΛΑΧΗ ΑΛΗ ΡΙΖΑ ἐμπράκτως μὲ παράτασιν ξεπουλήματος καλτοικῶν εἰδῶν εἰς τὸ κατάστημά του μέχρι τέλους τοῦ χρόνου.

Ὡς οὕτως ἀνεκοίνωσα πρὸ μηνὸς τὸ ξεπούλημά μου ὅτι ἔληγε ΜΕΧΡΙ ΤΕΛΟΥΣ ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ.

Ἴδου καὶ νῦν εὐκαιρία δι' ἅλους τοὺς πελάτας μου μὲ τὰ πρῶτα πρωτοβρόχια.

**ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΚΑΛΤΣΙΚΩΝ
ΣΑΛΑΧΗ ΑΛΗ ΡΙΖΑ**

Τηλέφ. 2494, ἐδρὸς Μιλήτου, ἀριθμ. 28,
ΛΕΥΚΩΣΙΑ.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, 5 Δεκεμβρίου 1962.

Παράρτημα

Εφημερίδα *Ελευθερία*, 6 Οκτωβρίου 1962.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, 18 Σεπτεμβρίου 1962.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, 20 Σεπτεμβρίου 1962.

Παράρτημα

**ΤΕΡΑΣΤΙΑ ΠΥΡΚΑΪΑ ΕΝ ΛΕΥΚΩΣΙΑ
ΚΑΤΕΣΤΡΕΨΕ ΤΟΥΡΚΙΚΟΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ
ΚΑΙ ΤΟΥΡΚΙΚΑΣ ΛΑΪΚΑΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ**

"Έλληνες και Τούρκοι πολίται συνέδραμον με αυτοθυσίαν τὸ ἔργον τῆς διασώσεως τῶν μελῶν 30 ἀπόρων Τούρκικῶν οἰκογενειῶν. — Σκηναί πανικοῦ καὶ ἀλλοφροσύνης.

Μεγάλη πυρκαϊὰ ἐξερράγη τὴν περὶ ἑσπέρην ὄραν τῆς αἰῆς ἐν Λευκωσίᾳ, εἰς τὴν ἐπὶ τῆς οδοῦ Κρατισσοῦκῆ, παρὸς τῆς οδοῦ Ἐρμού, εἰς τὴν ὁμοίαν ἐκ τῶν ἀκρότητος τοῦ οὐρανοῦ ἐπὶ ὀλίγον ὥρα, κατὰ τὴν ἐξουσίαν ἐλαίου καὶ ἄλλων προφίμων τοῦ Τούρκου ἐπιχειρηματίου καὶ μεγαλοπλοῦρου κ. Μουσταφᾶ Πασῆ. Συνεπεί τοῦ ἐφύλακτου ὄλων τοῦ καταστήματος, τὸ πῦρ κινήθη ἐκ τῆς οδοῦ Κρατισσοῦκῆ καὶ ἐπέπληξε τὸ κατὰ τὴν οἰκίαν ἐπιχειρηματίου φελλοῦ καὶ ἐνός οὐρανοῦ χρόνῳ καταστήματος αἱ φλόγαι περιέλασαν ἀνεγκλίτως λαϊκὰς κατοικίας, ἐς τὰς ὁποίας διέμενον περὶ τὴν 30 ἀπόρων Τούρκικῶν οἰκογενειῶν, ἃ μέλη τούτων, τὰ ὅποια ἐκπεμθῶν ἐκατὰ τὴν ἐπιπέδον τοῦ πυρός, μόλις τούτω ἐγένετο ἀνεπιτυχὴν ἐπιτυχίαν διὰ μεταφορῶν ἀπὸ τῶν ἀναγκαστικῶν καὶ τῶν ἀνδρῶν τῆς πυροσβεστικῆς ὑπηρεσίας, ἡ ὁποία ἔβρισκεν ἑγκλίτως ἐκεῖ, τὰ ἐγκαταλείποντες ἄνευ τῆς διαμερίσεως.

τὸ παλαιὸν ὅπου ἐγκαταλείποντες ἐπιχειρηματίας ἐστὶς τὴν διασώσεως ἐνίστα διὰ μέσον τῶν φλογῶν, τὸ πλείστα τῶν ἀπαρχομένων τῶν 30 οἰκογενειῶν. Ἀπυρκαϊκῶν ἀνεργῶν ἡμερῶνται διὰ τὴν ἐξουσίαν αἱ ἑγκλίτως ἐκπεμθῶσαι 30 ἀπόρων Τούρκικῶν οἰκογενειῶν. Ὅλα αἱ ἀπόρων οἰκίας αὐτῶν, περιλαμβάνονται κατὰ τὸ αἴτημα, μετατρίπτον εἰς ἄλλοφρον μόνον περιποιήσεων ἑκπέδων.

ἐν 30 Τούρκικῶν οἰκογενειῶν καὶ τῶν γενναίων προσπαθειῶν τῶν πυροσβεστικῶν ἀποστολικῶν καὶ πολιτικῶν διὰ τὴν ἐπιτυχίαν καὶ τῆς καταστροφῆς τοῦ πυρός ἐξερράγη, ὡς πληροφοροῦμεθα, τὴν ἐπιτυχίαν

Δύο σκηναί ἀπὸ τῆς ἐκπέμθου γυναικαπαίδων ἐκ τῶν κατοικιῶν τῶν, αἱ ὁποιαὶ ἐγένοντο παρανάλωμα τοῦ πυρός.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, 30 Σεπτεμβρίου 1962.

**ΠΕΡΙΣΤΡΟΦΑ ΑΝΕΣΥΡΘΗΣΑΝ
ΕΙΣ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟΝ ΕΝ ΛΑΡΝΑΚΙ
ΜΕΤΑΞΥ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥΡΚΩΝ**

Ὁ Ὑπουργὸς Ἐσωτερικῶν ἀπαντῶν εἰς ἐκδοκὴν τοῦ Δρος Κιουτσούκ, ἐκθέτει τὰ γεγονότα ὡς ταῦτα ἐξηκριβώθησαν ὑπὸ τῆς Ἀστυνομίας. — Ἐπικρίνεται ὁ Ἀντιπρόεδρος ὡς σκηματίας ἐντυπώσεις ἀπὸ προσωπικὰς ἀφηγήσεις ἀνευθύνων προσώπων.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, 12 Απριλίου 1963

Τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τῆς Τραπεζῆς Κύπρου μετὰ τῶν ἐκλεγέντων χθὲς νέων μελῶν αὐτοῦ κ. κ. Γεωργίου Χρυσάφινη καὶ Γ. Ἀργότη, τοῦ ἀποχωρήσαντος Προέδρου τοῦ κ. Μιλτ. Κουρέα καὶ τοῦ Διοικητοῦ τῆς Τραπεζῆς Δρος Ρηγίνου Θεοχάρη.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, 25 Απριλίου 1963.

Παράρτημα

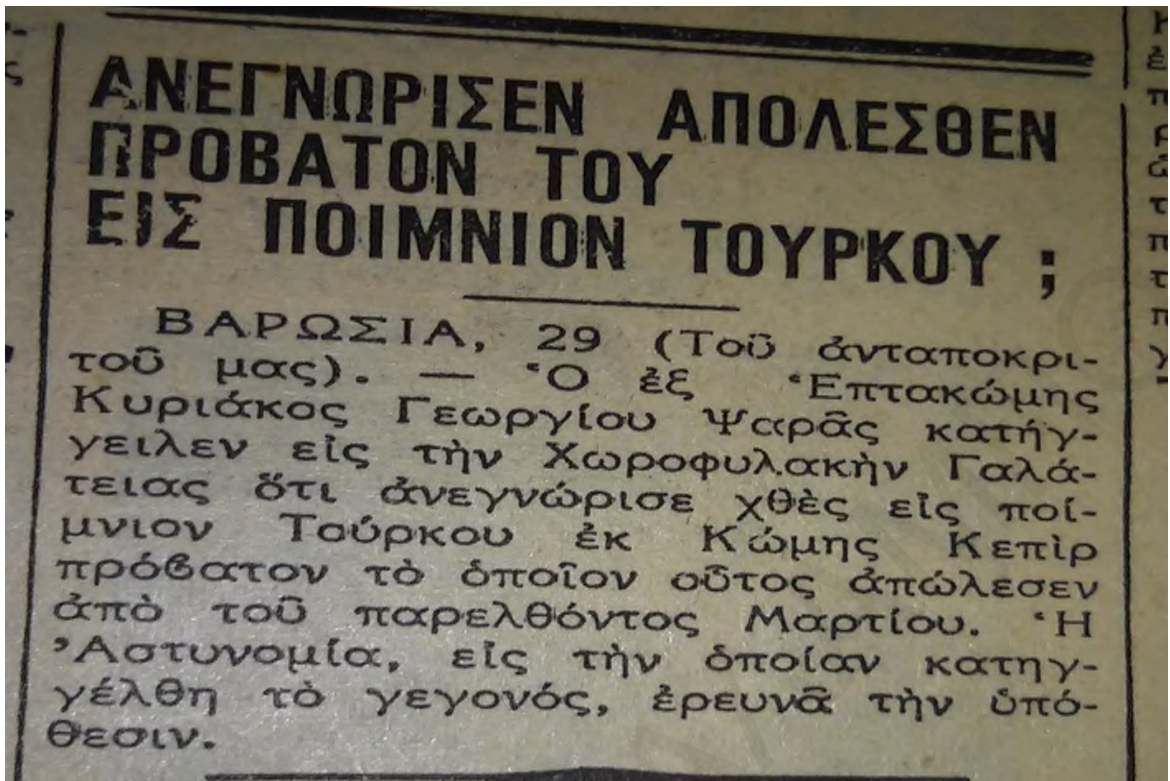
Συνταγματικό Δικαστήριο : Necati Münir, Μιχαλάκης Τριανταφυλλίδης & Ernst Forsthoff
 Εφημερίδα *Ελευθερία*, 26 Απριλίου 1963.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, 28 Απριλίου 1963.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, 31 Αυγούστου 1963.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, 30 Ιουνίου 1963.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, 2 Μαρτίου 1963.

Παράρτημα

Περιοδικός τύπος

Κατὰ τὴν ἐπίσκεψή τους σ' ἓνα Ἀγροτικό Διδασκαλικὸ Κολλέγιο στὸ Κανάτερ, 17 μίλια μακριὰ ἀπ' τὸ Κάιρο, οἱ μαθητὲς τῶν Ἐκπαιδευτηρίων Νεοκλέους εἶδαν, μὲ μεγάλη τους ἐκπληξή κι εὐχαρίστηση, τὸ σκίτσο τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μακαρίου ποῦχε ζωγραφίσει πολὺ ἐπιτυχημένα ἕνας Ἀραβας φοιτητῆς πάνω σ' ἓνα μαυροπίνακα μὲ τὰ ἐξῆς λόγια γραμμένα στ' Ἀγγλικά καὶ στ' Ἀραβικά: «Πρόεδρος Μακάριος υἱὸς γεωργοῦ 48 ἐτῶν σπουδάσας εἰς Ἀθήνας καὶ Βοστώνη, ἤρχεισε τὴν ζωὴν του ὡς βοσκός, ὠδήγησε τὴν ἐπανάστασιν κατὰ τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ καὶ ἐπέτυχε νὰ ἐλευθερώσῃ τὸν λαόν του. Ἐξωρίσθη εἰς Σευχέλλας τὸν Μάρτιον τοῦ 1956. Πρῶτος Πρόεδρος τῆς Κυπριακῆς Δημοκρατίας».

Περιοδικό *Κυπριακοί Καιροί*, αρ. 16 (115), 5 Μαΐου 1961.

Περιοδικό *Κύπρος Cyprus Greek-American Review*, αρ. 35, Σεπτέμβριος 1960.

Παράρτημα

Περιοδικό *Νέα Εποχή*, αρ. 42, Αύγουστος 1962.

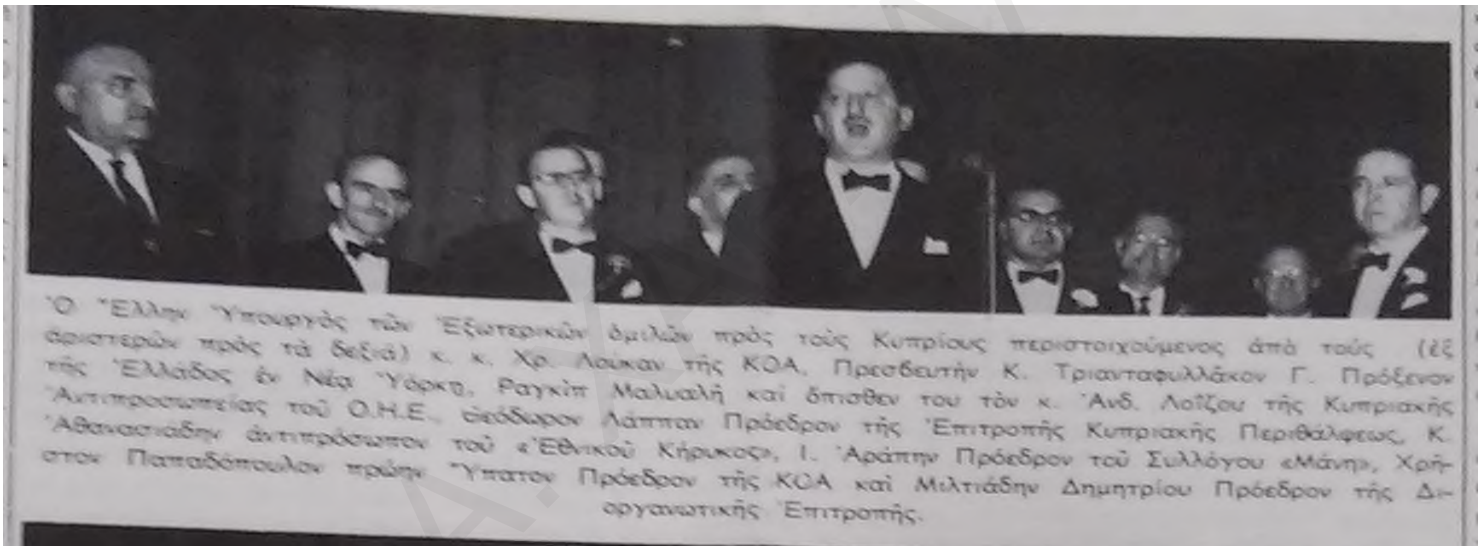
Περιοδικό *Νέα Εποχή*, αρ. 41, Ιούλιος 1962.

Παράρτημα

Ένωση Κυπρίων Αμερικής. Πρόεδρος Ένωσης Κυπρίων Αμερικής Δήμος Γρίβας.

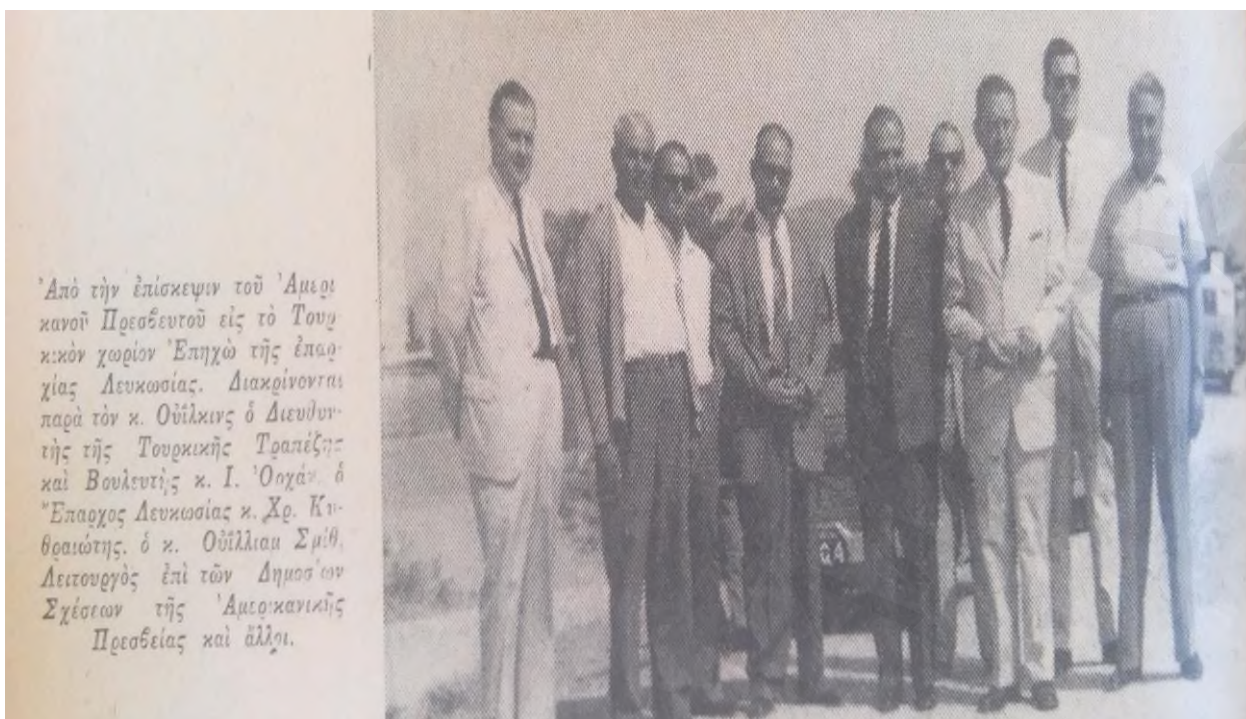
Περιοδικό *Κύπρος Cyprus Greek-American Review*, αρ. 36, Οκτώβριος 1960.

Εσπερίδα Ένωσης Κυπρίων Αμερικής. Εκ μέρους της Τουρκικής Κοινότητας ο Ragip Maliali.

Περιοδικό *Κύπρος Cyprus Greek-American Review*, αρ. 36, Οκτώβριος 1960.

Παράρτημα

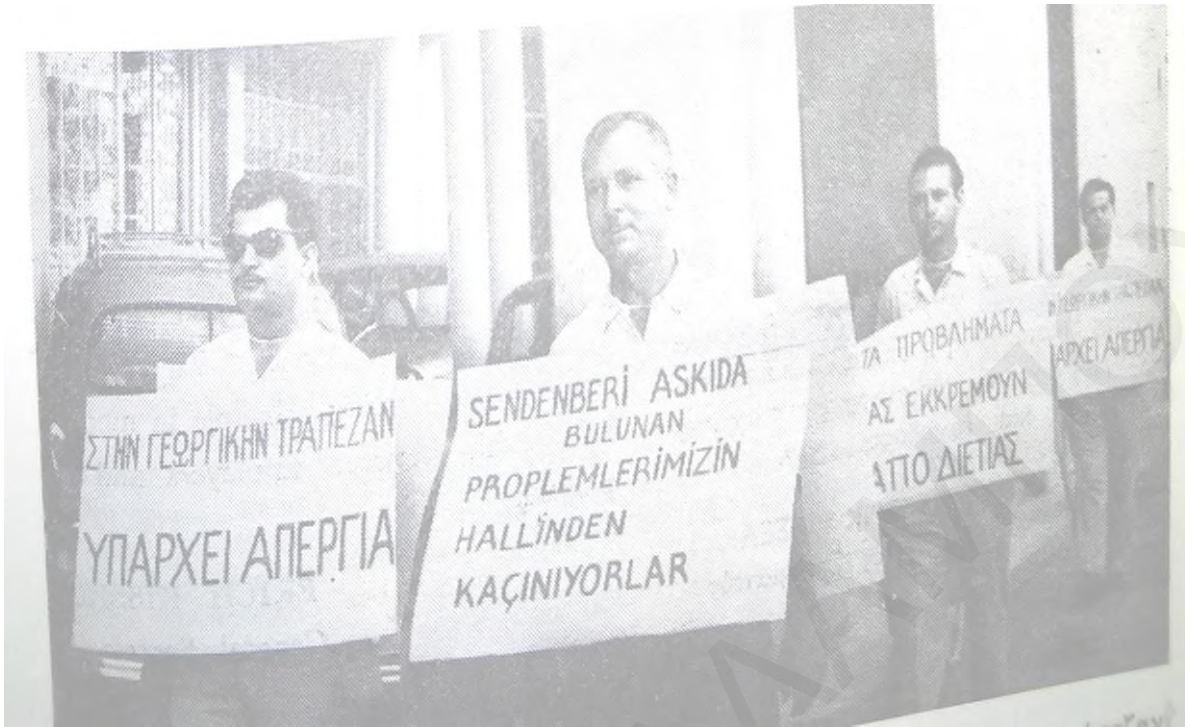

Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*,
αρ. 96, 12 Αυγούστου 1960.

Περιοδικό *ο Τραπεζικός*, αρ. 16, Απρίλιος 1961.

Παράρτημα

Περιοδικό ο *Τραπεζικός*, αρ. 20, Αύγουστος 1961.

...ως χώρος εκτός της Ευρωπαϊκής Κοινότητας κατά 0.3% μόνον.

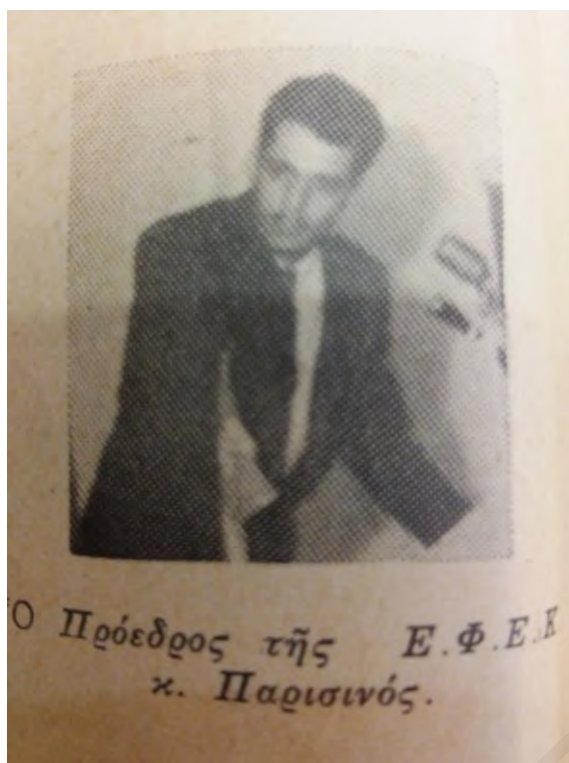
Η κίνησης του εμπορίου προς και από τας κυριωτέρας χώρας μετά των όποιων η Κύπρος συναλλάττεται έχει ως εξής :

	£	£
Βέλγιον	244,000	1,186,000
Γαλλία	525,000	2,489,000
Έλλας	239,000	1,110,000
Ίσραήλ	183,000	700,000
Ίταλία	1,244,000	3,551,000
Ίαπωνία	24,000	404,000
Όλλανδία	751,000	1,544,000
Ίσπανία	1,102,000	442,000
Τουρκία	171,000	479,000
Άγγλία	9,507,000	15,099,000
Άμερική	467,000	3,304,000
Ρωσσία	634,000	611,000
Δ. Γερμανία	2,896,000	3,510,000

9

Περιοδικό Ο *Τραπεζικός*, αρ. 43, Ιούλιος 1963.

Παράρτημα

Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, αρ. 96, 12 Αυγούστου 1960.

ΕΚΠΟΜΠΗ «ΝΕΑΝΙΚΟΙ ΠΑΛΜΟΙ»
Ο ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΜΑΣ

Ἡ πρώτη Ἀπριλίου εἶναι ἓνα ἐρέσημο στὴν ἱστορία τῆς Κύπρου καὶ γενικότερα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Εἶναι ἡ ἀπαρχὴ τοῦ μεγαλειώδους ἐπικοῦ ἀγῶνος τῆς Κύπρου, στὸν ἐποιο ζεχωριστὸ ρόλο ἐπαιζῶν καὶ οἱ μαθηταὶ καὶ τὰ Σχολεῖα. Εἶναι μὴ μῆρα, ποὺ ἐμπνέει καὶ συγκινεῖ κάθε ἑλληνικὴ καρδιά. Ἀκριτοῦς ἀφήστε τὴν καρδιά σας νὰ ζῆση στιγμῆς ἀξέχαστες Ἑθνικοῦ Μεγαλείου, στὴν ἀφῆστε τὴν καρδιά σας νὰ συγκλονισθῆ καὶ αὐτὰ σας τὰ βιώματα ἐάλτε τὰ στὴν χαρτί. Τὸ ποιῆμα ἢ τὸ διήγημα, ποὺ θὰ γεννηθῆ μ' αὐτὸ τὸν τρόπο στείλετε τὸ σὲ μᾶς. Θὰ ἀποτελῆ συμμετοχὴ σας στὸν διαγωνισμό ποὺ προκηρύσσουμε ἀπὸ σήμερα ἀνάμεσα στοὺς ἀκροατῆς μας μὲ θέμα : «Ἡ πρώτη Ἀπριλίου 1955».

Ἐπαθλο ἐρίζονται :

Α Ἐπαθλο : τὸ καλύτερο ποιῆμα καὶ τὸ καλύτερο διήγημα
α) Θὰ μεταδοθοῦν ἀπὸ τὸ ραδιόφωνο.
β) Θὰ δημοσιευθοῦν στὸ περιοδικὸ «ΦΩΤΕΙΝΟΙ ΟΡΙΖΟΝΤΕΣ».
γ) Θὰ δεθῆ ἔτησια συνδρομὴ τοῦ περιοδικοῦ «ΦΩΤΕΙΝΟΙ ΟΡΙΖΟΝΤΕΣ».

Β Ἐπαθλο :
α) Τὸ δεύτερο ποιῆμα καὶ διήγημα θὰ μεταδοθοῦν ἀπὸ τὸ ραδιόφωνο.
β) Θὰ δημοσιευθοῦν στὸ περιοδικό.

Μπορεῖτε νὰ σημειώσατε ὅτι ἡ ἐκφώνηση τῶν ποιημάτων καὶ τῶν διηγημάτων μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς βραβευθέντας, ἐφ' ὅσον τὸ ἐπιθυμοῦν.

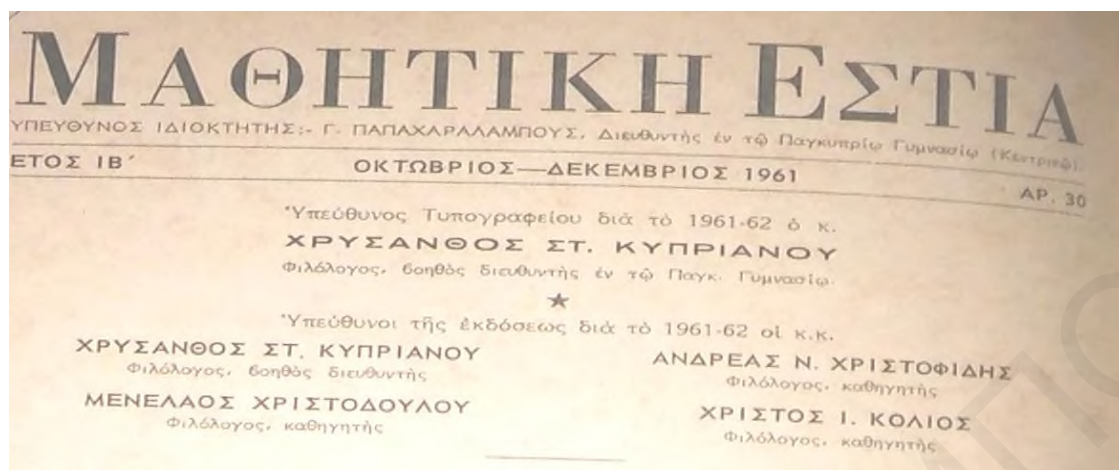
Ἐμπρὸς λοιπὸν, περιμένουμε τὴν συμμετοχὴ σας μέχρι τὴν 15ην Μαρτίου 1963.

Γράψετε στὴν διεύθυνση :

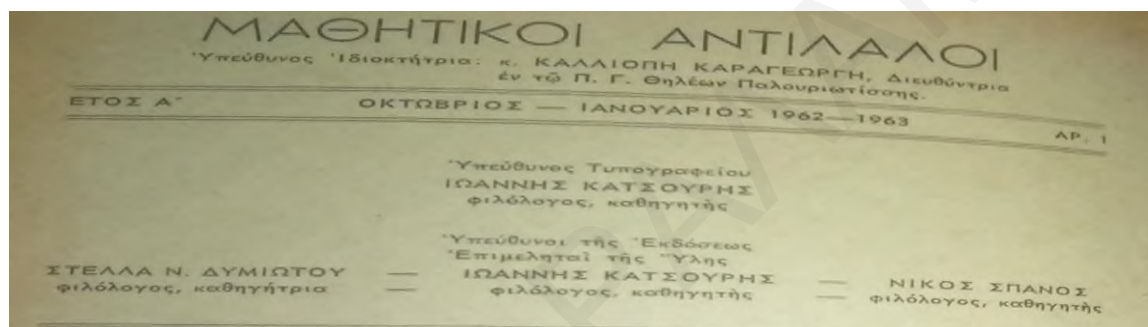
ΕΚΠΟΜΠΗ «ΝΕΑΝΙΚΟΙ ΠΑΛΜΟΙ»
Ταχ. Κιβ. 539, Λευκωσία.

Περιοδικό *Φωτεινοί Ορίζοντες*, αρ. 4, Φεβρουάριος 1963.

Παράρτημα

Περιοδικό *Μαθητική Εστία*, αρ. 30, Οκτώβριος-Δεκέμβριος 1961.

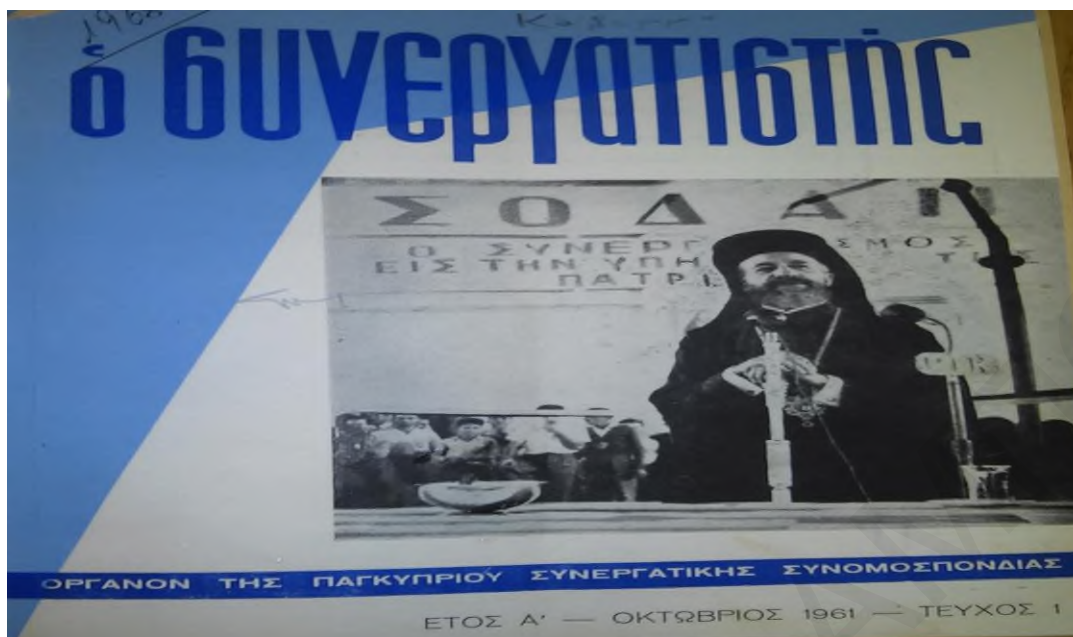

Περιοδικό *Μαθητικοί Αντίλαλοι*, αρ. 1, Οκτώβριος-Ιανουάριος 1962-1963.

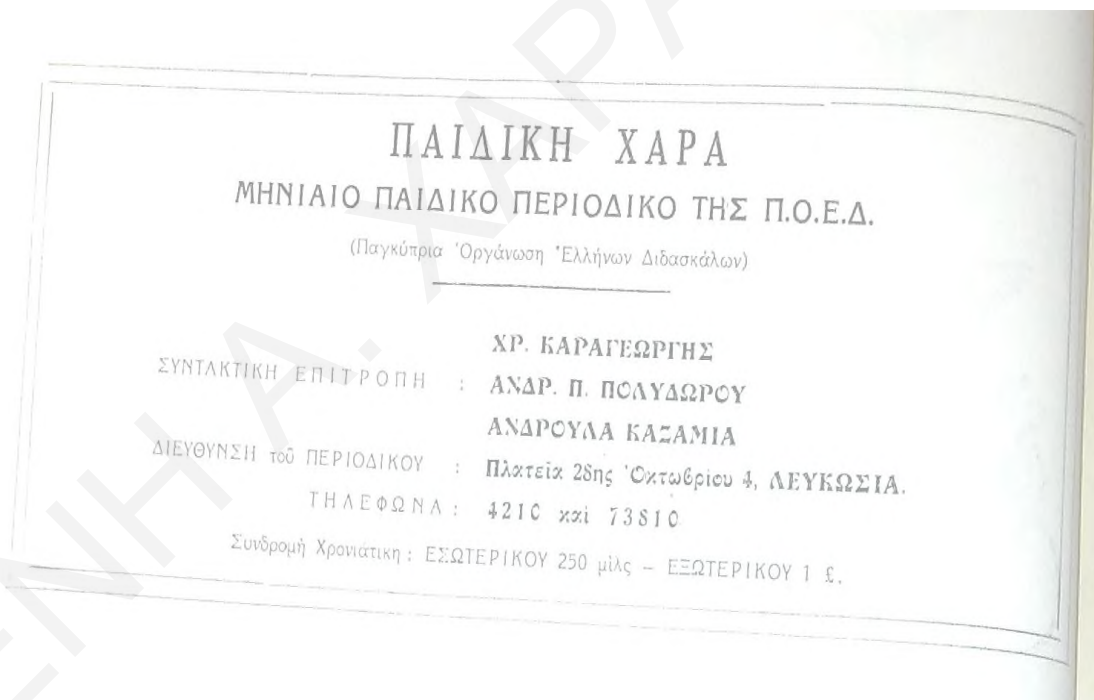

Περιοδικό *Μόρφωσις*, αρ. 219-220, Αύγουστος Σεπτέμβριος 1963.

Παράρτημα

Περιοδικό *Ο συνεργατιστής*, τ. 1, Οκτώβριος 1961.

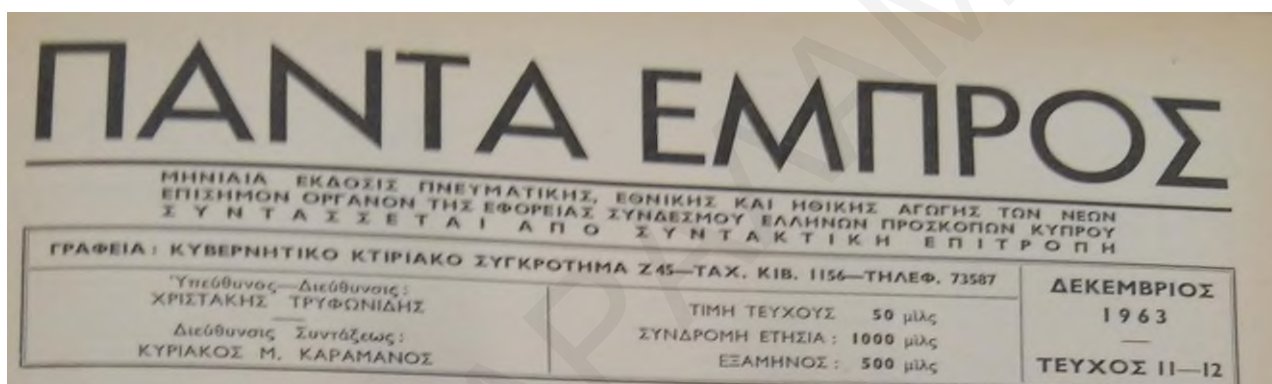

Περιοδικό *Παιδική Χαρά*, τ. 2, Φλεβάρης 1962.

Παράρτημα

The Greek heritage of Cyprus : A handbook on the island's past and present, Greek Communal Chamber, Nicosia, 1963.

Περιοδικό Πάντα Εμπρός, τ. 11-12, Δεκέμβριος 1963.

Περιοδικό Φωτεινοί Ορίζοντες, αρ. 10, Σεπτέμβριος 1963.

Παράρτημα

ΔΙΑΤΙ ΕΣΥ νὰ μειονεκτῆς ἐναντι τῶν ἄλλων. Οἱ μαθη-
ποῦ σοῦ παρέχονται εἶναι πολλές, ἀρκεῖ νὰ ἴχης τὰ ἀ-
μενα εἰδικὰ προσόντα

ΕΜΠΙΣΤΕΤΟΤΗΤΗΝ ΤΗΝ ΕΙΔΙΚΕΥΣΙΝ ΣΟΥ ΚΙΣΤΕΝ

ΑΝΩΤΕΡΟΝ ΕΜΠΟΡΙΚΟΝ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΝ

Ὁδός Ἀχιλλέως 14 — Τηλ. 2420 — ΛΕΥΚΩΣΙΑ

Εἰς τὴν ἐπιμορφωτικὴν αὐτὴν Σχολὴν διδάσκονται:

- ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΤΕΝΟΓΡΑΦΙΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ
- ΑΓΓΛΙΚΗ ΣΤΕΝΟΓΡΑΦΙΑ ΓΚΡΕΓΚ
- ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ ΑΓΓΛΙΚΗ ΔΑΚΤΥΛΟΓΡΑΦΙΑ
- ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ ΑΓΓΛΙΚΗ ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ
- ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ ΑΓΓΛΙΚΗ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗ
- ΕΛΛΗΝΙΚΑ, ΑΓΓΛΙΚΑ, ΤΟΥΡΚΙΚΑ, ΓΑΛΛΙΚΑ, ΚΑΙ
ΙΤΑΛΙΚΑ δι' ἀρχαίους καὶ προχωρημένους.
- ECONOMICS & STATISTICS τῶν Ἀγγλικῶν
Πανεπιστημίων. —

ΚΑΘΗΓΗΤΑΙ διπλωματοῦχοι καὶ πεπειραμένοι. Δίδακται
τὸ ΑΝΩΤΕΡΟΝ ΕΜΠΟΡΙΚΟΝ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΝ τελεῖται
διεῦθυνσιν τοῦ κ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

Περιοδικό *Κυπριακὸ Καιρὸ*, αρ. 2 (101) 15 Οκτωβρίου 1960.

ΓΡΑΦΕΙΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΑ ΞΕΝΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ ΚΥΠΡΟΥ

Σχολικὸν ἔτος 1963 — 1964

Λειτουργοῦν Ἰνστιτούτα Ξένων Γλωσσῶν εἰς

ΛΕΥΚΩΣΙΑΝ — ΛΕΜΕΣΟΝ — ΛΑΡΝΑΚΑ
ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΝ — ΠΑΦΟΝ — ΜΟΡΦΟΥ

ΔΙΔΑΣΚΟΜΕΝΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ :

Α' ΓΛΩΣΣΑΙ : Ἀγγλικά, Γαλλικά, Γερμανικά, Ἰταλικά, Τουρκικά καὶ
Ἑλληνικά διὰ Ξένους.

Β' ΕΜΠΟΡΙΚΑ : Λογιστικὴ (Ἀγγλιστὴ καὶ Ἑλληνιστὴ), Πρακτικὴ ἐμπο-
ρίου καὶ ἐμπορικὴ ἀλληλογραφία (Ἀγγλιστὴ), Στενο-
γραφία (Ἑλληνικὴ καὶ Ἀγγλικὴ) καὶ Δακτυλογραφία
(Ἑλληνικὴ καὶ Ἀγγλικὴ).

Γ' ΘΕΜΑΤΑ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΤΡΑΠΕΖΙΚΩΝ ΛΟΝΔΙΝΟΥ :
Ἀγγλικά, Λογιστικὴ, Οἰκονομικά, Νομικά καὶ Οἰκονο-
μικὴ Γεωγραφία.

ΩΡΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΣ :

Α' Τμήματα μαθητῶν Σχολῶν Μέσης Παιδείας : 3.00 — 4.30 μ.μ.
Β' Τμήματα ἐνηλίκων : 5.15 — 6.45 μ.μ. — 7.00 — 8.30 μ.μ.

ΤΑΚΤΙΚΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ :
Δευτέρα, 30 Σεπτεμβρίου 1963.

ΔΙΔΑΚΤΡΑ :

Α' Διὰ μαθητὰς Σχολῶν Μέσης Παιδείας £6.— προπληρωτέα ἢ
£7.— εἰς δύο δόσεις ἕκ £5.— καὶ £2.—

Β' Δι' ἐνήλικας £7.— προπληρωτέα ἢ £8.— εἰς δύο δόσεις ἕκ
£5.— καὶ £3.—

Γ' Διὰ μαθητευομένους καὶ ἐργάτας £5.— προπληρωτέα ἢ £6.—
εἰς δύο δόσεις ἕκ £4.— καὶ £2.—

Δ' Δι' ἕκαστον θέμα τοῦ Ἰνστιτούτου Τραπεζικῶν Λονδίνου £6.—
προπληρωτέα ἢ £7.— εἰς δύο δόσεις ἕκ £5.—
καὶ £2.—

ΤΕΛΟΣ ΕΓΓΡΑΦΗΣ :
£1.— δι' ἕκαστον σπουδαστὴν ἅμα τῇ ἐγγραφῇ.

ΠΑΗΡΟΦΟΡΙΑΙ ΚΑΙ ΤΥΠΟΙ ΛΙΤΗΣΕΩΝ ἀπὸ τὰ γραφεῖα τῶν κατὰ
τόπους διευθυντῶν, ὡς ἔξης:

ΛΕΥΚΩΣΙΑ : Ἰνστιτούτων Ξένων Γλωσσῶν καὶ Γραφείων Ἑλλη-
νικῆς Παιδείας.

ΛΕΜΕΣΟΣ : Ἀκνίσιων Γυμνάσιον.

ΛΑΡΝΑΞ : Γυμνάσιον Ξένων Γλωσσῶν.

ΠΑΦΟΣ : Γυμνάσιον.

ΜΟΡΦΟΥ : Γυμνάσιον Ἀρρένων.

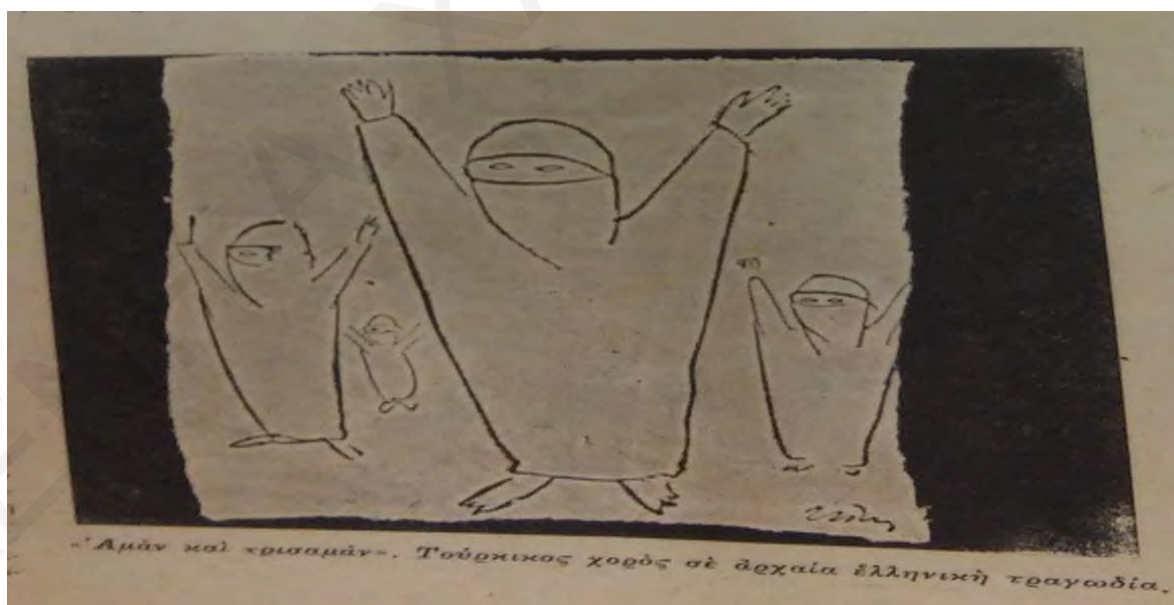
ΕΚ ΤΟΥ ΓΡΑΦΕΙΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ.
Τῇ 3ῃ Σεπτεμβρίου 1963.

Περιοδικό *Ο Τραπεζικός*, αρ. 45, Σεπτέμβριος 1963.

Παράρτημα

Ο Νικηταράς κυνηγά ένα τούρκο καβαλλάρη.
Περιοδικό *Νέα Εποχή*, αρ. 50, Απρίλιος 1963.

Περιοδικό *Καιροί της Κύπρου*, αρ. 96, 12 Αυγούστου 1960.

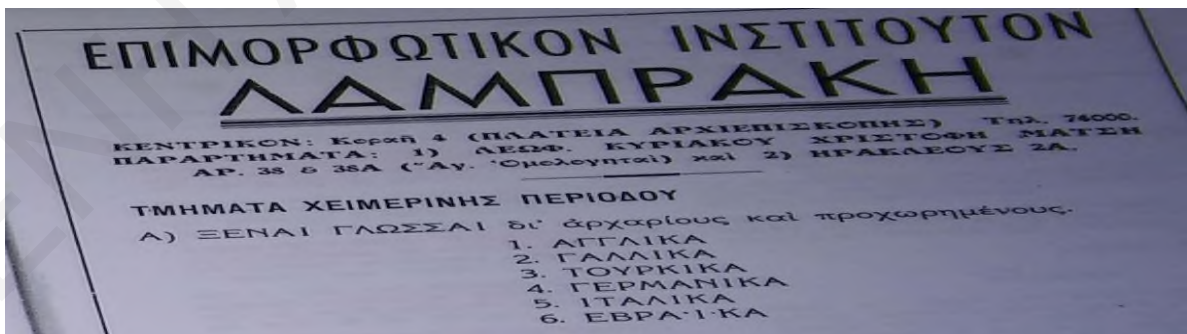
Παράρτημα

Περιοδικό *Νέα Εποχή*, αρ. 15, Μάιος 1960.

Περιοδικό *Νέα Εποχή*, αρ. 29, Ιούλιος 1961.

Περιοδικό *Μόρφωσις*, Οκτώβριος 1963.

ΜΟΡΦΩΣΙΣ

**ΜΗΝΙΑΙΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ — ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΩΝ ΥΓΙΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ
ΑΡΧΩΝ, ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΩΝ, ΓΟΝΕΩΝ ΚΑΙ ΠΑΙΔΙΩΝ**

Έγκριμένον υπό του Γραφείου Έλλην. Παιδείας διά τας Σχολικὰς Βιβλιοθήκας

Υπεύθυνος—Διευθυντής: ΧΡ. Π. ΕΞΑΔΑΚΤΥΛΟΣ (ΧΡ. ΛΙΒΑΣ)

ΟΡΟΙ ΣΥΝΔΡΟΜΩΝ			
ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ	Έτησία	ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ	Έτησία
Δι' Όργανισμούς, Συλλόγους, Σχολεία, Έκκλησ. Ίδρύματα ...	1000 μιλς	Διά την Έλλάδα, Αίγυπτον, Παλαιστίνην, Άγγλίαν	£2
Δι' Ιδιώτας	750 >	Διά την Αυστραλίαν, Άφρικην και άλλαχού	£3
		Διά την Άμερικην	\$8

ΤΟ ΔΙΗΓΗΜΑ ΠΟΥ ΠΗΡΕ ΤΟ Α΄ ΒΡΑΒΕΙΟ

ΗΣΟΥΝ ΑΛΗΘΙΝΟΣ ΕΛΛΗΝΑΣ

ΠΑΣΧ. Μ. ΚΙΤΡΟΜΗΛΙΔΗΣ

Τό μάθημα τέλειω-
σε. Άπό την μικρή
αίθουσα τὰ παιδιά
θγαίνουν και παίρ-
νουν τόν δρόμο του
σπιτιού.

—Κωνσταντίνε μή
φύγης σέ θέλω... εί-
πε ο δάσκαλος.

Ή αίθουσα άδειά-
σε σέ λίγο και έμει-
νε μόνο ο δάσκαλος
κι' ένα παιδί με ψη-
λό ανάστημα, καστανά σγουρά μαλλιά και γα-
λάζια μάτια.

— Έλα μαζί μου, είπε ο δάσκαλος.

Άμίλητοι βγήκαν άπ' την αίθουσα, άμίλη-
τοι πέρασαν τό πλακόστρωτο και φθάσανε
μπροστά στην πόρτα της έκκλησίας.

Σέ λίγο έφθασε στό Ρέμα του Σταυρού
πού κυλούσε τό κελαριστό νερά του μουρμου-
ρίζοντας τό πανάρχαιο ώρατο παραμύθι, στόν
ισκίο των πεύκων, των λιτών και των μυρσινιών,
όπου τραγουδούσαν τ' άηδόνια και χόρευαν οι
νύμφες του δάσους.

Όταν ο Κωνσταντίνος, σέ λίγο, έμπαϊνε
στό δάσος, ο ήλιος έβρε θάφοντας κόκκινα τό
λευκό σύννεφο του ουρανού σάν νά προμη-
νούσε πώς θά χυνόταν άθώο αίμα.

Τό δάσος ήταν πυκνό και τό φιδωτό μονο-
πάτι ήταν σκεπασμένο με μιá πράσινη άφίδα —
τά βελονά φύλλα των πεύκων.

Κι' ο Κωνσταντίνος προχωρώντας μέσα σ'
έκεينو τό θαύο και σκοτεινό δάσος σκεφτόταν...

Κι' ή σκέψη του πετούσε μακριά κι' ή καρ-
διά φτεροκοπούσε στό στήθος του.

Και στό νού του περνά και ξανάρχεται ή Γ-
δια έκείνη σκέψη, πώς έτυχε σ' αυτόν ή μεγάλη
τύχη νά σπηρετήση την Πατρίδα, π' άγωνισό-
ταν με τό πρόταγμα του Διγενή και την εύχή

Περιοδικό *Παιδική Χαρά*, τ. 4, Δεκέμβριος 1962.

ΤΟ ΔΙΗΓΗΜΑ ΠΟΥ ΠΗΡΕ ΤΟ Β΄ ΒΡΑΒΕΙΟ

ΕΝΑΣ ΜΙΚΡΟΣ ΑΓΩΝΙΣΤΗΣ

ΣΤΑΥΡΟΣ ΔΟΥΡΑΣ

Ήταν μιá άπό τές
μαύρες μέρες του 1958.
Οί έγγλέζοι διέταξαν
όλους τούς κατοίκους
του χωριού νά κλει-
στούν στό σπίτι τους
γιατί μιá ομάδα από
τούς άτρομήτους άγω-
νιστές της Ε.Ο.Κ.Α.
σκότωσαν δύο "Αγ-
γλους στρατιώτες στην
άκρη του χωριού. Ή-
ταν ή έποχή που τά
παλληκάρια μας κτυ-
πούσαν άλύπητα και με
όλα τά μέσα τούς κα-
τακτητές της άμορφης
πατρίδος μας. Στά
βουνά, στις καμπές των
δρόμων σέ πόλεις και
δεχόνταν τά σκληρά και
αλύπητα κτυπήματα
του μικρού Δαυίδ, που
σήκωσε τό ανάστημά
του μπροστά στον περή-
φανο Γολιάθ. "Όλη ή
Κύπρος, νέοι, γέροι,

για νά καταπνίζουν την επανάσταση που φούν-
τωνε σάν φωτιά στον δυνατό άνεμο της έλευ-
θερίας που φυσούσε τώρα σ' όλόκληρο τό νη-
σί. Κρύβονταν την ήμέρα και θγαίαναν στό σκο-
τάδι σάν σκιές.

Ο Λευτέρης πηγαينوερχόταν στό θουνό
για νά θόσκη την κατοίκα τους. Μιάν ήμέρα
νυχτώθηκε κι' έκει που περπατούσε πετάγε-
ται μπροστά του ένα παλληκάρι.

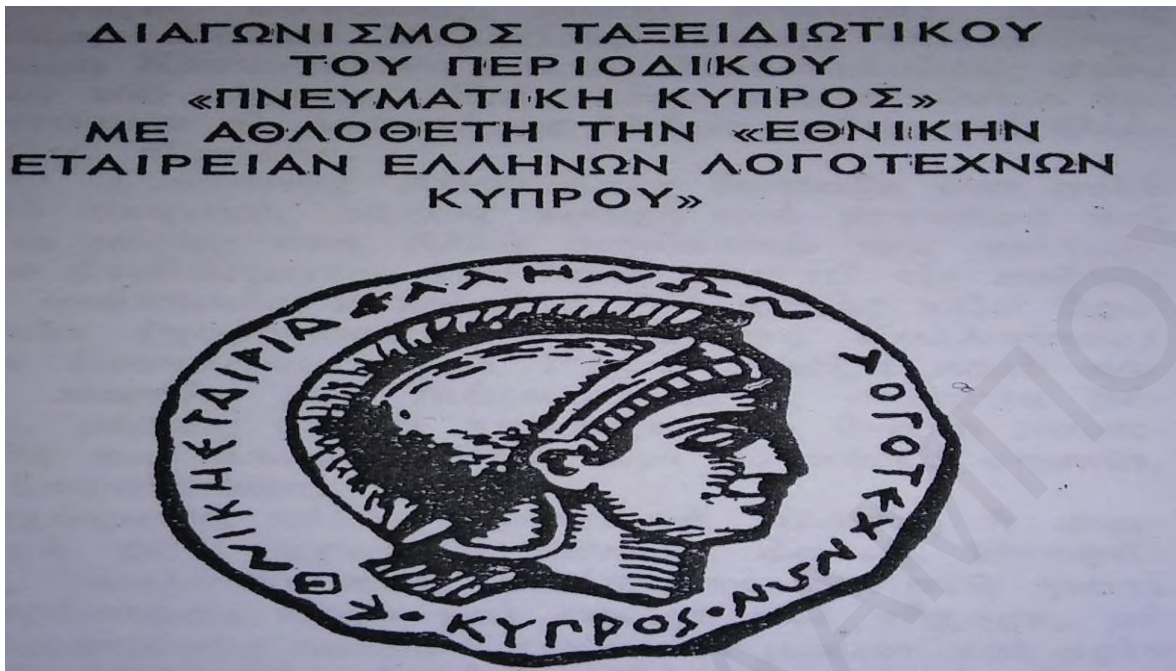
—Που πᾶς, μικρέ μου;

—Στό χωριό, άπάντησε ο Λευτέρης. Τί θές
άπό μένα;

—Άκούσε παιδί μου. Κάπου έδω νυκτώ-
θηκα και μου έλειψε τό νερό. Διψώ. Πρέπει νά
πάρω και στους συντρόφους μου. Δεν ήθελε
πολλά νά καταλάβη ο Λευτέρης πώς αυτός εί-
ναι ένας άπό τούς άγωνιστές της Ε.Ο.Κ.Α.
Πρόθυμος του έδωσε τό νεροκολοκύνθι του.
Άπό δᾶ άρχισε μιá τακτική τροφοδότηση των
άνταρτών με τόν μικρόν Λευτέρη. Έπαιρνε
τά φαγητά και τά άπόθετε στην ρίζα ενός
σχόινου. Άπ' έκει τά παλληκάρια τά ξεσάκα-

Περιοδικό *Παιδική Χαρά*, τ. 5, Ιανουάριος 1963.

Παράρτημα

Περιοδικό *Πνευματική Κύπρος*, αρ. 38, Νοέμβριος 1963.

Περιοδικό *Επετηρίς Παιδαγωγικής Ακαδημίας Κύπρου* 1961-1962.

Περιοδικό *Επετηρίς Παιδαγωγικής Ακαδημίας
Κύπρου* 1961-1962.

Παράρτημα

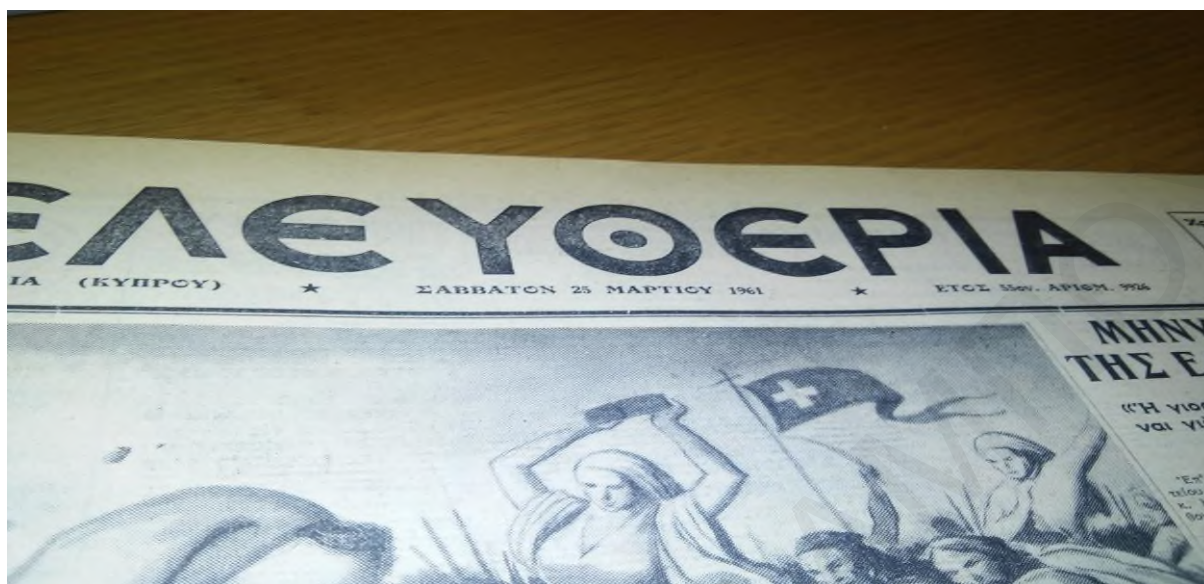
Περιοδικό *Επετηρίς Παιδαγωγικῆς Ακαδημίας Κύπρου* 1961-1962.

Περιοδικό *Κυπριακὸ Καιρὸ*, «Θέατρο Τέχνης», αρ. 21(120), 14 Ιουλίου 1961, σελ. 55.

Παράρτημα

Εικόνες Εαυτού & Άλλου

Εφημερίδα *Ελευθερία*, 25 Μαρτίου 1961.

Εφημερίδα *Ελευθερία*, 27 Οκτωβρίου 1963.

Παράρτημα

Εφημερίδα Φιλελεύθερος, 11 Δεκεμβρίου 1963.

Εφημερίδα Φιλελεύθερος, 21 Νοεμβρίου 1963.

